5465

Α. ΚΑΒΑΦΑΚΗ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
1912

Ἐθελονταὶ ἱππεῖς.

ΕΚΔΟΤΑΙ
Β. Γ. ΜΕΝΤΖΟΣ ΚΑΙ Δ. Γ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ
Πέραν, Τεκές, ἀρ. 412
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

Τύποις Ρ. ΣΑΚΑΓΙΑΝ

Γαλατᾶ, Κουρσουνλοῦ Χάν, ἀρ. 7, Κωνσταντινούπολις.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Δι' ὀλίγων λέξεων κρίνομεν καθῆκον μας νὰ εἰδοποιήσωμεν τὰς ἁβρὰς ἀναγνωστρίας καὶ τοὺς εὐγενεῖς ἀναγνώστας ἡμῶν, ὅτι ἡ παροῦσα ἔκδοσις δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἱκανοποίησιν μιᾶς προσκαίρου περιεργείας τοῦ κόσμου, διὰ τῆς παροχῆς ἢ μᾶλλον διὰ τῆς ἄνευ συστήματος ἀπαντήσεως εἰς τὰς πολυπληθεῖς ἐρωτήσεις, ἃς ἀποτείνει ὁ καθείς, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ νευρικὸν περιβάλλον, ὅπερ ἐδημιουργήθη πέριξ του. Ἡ παροῦσα ἔκδοσις δὲν θὰ εἶναι ποσῶς ἡ ἀπήχησις φημῶν καὶ θρύλλων, διασταυρουμένων πέριξ μας, ὡς ἐκ τῆς ἀγνοίας τῶν συμβαινόντων. Τὴν ἔκδοσιν τοιούτων ἀνοήτων πρὸς δεκαρολογίαν φυλλαδίων ἀφήνομεν εἰς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι ἀναμφιβόλως θὰ ξεφυτρώσουν καὶ ἐδῶ καὶ ἀλλοῦ.

Ἡ «Ἱστορία τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου», θὰ ἀποτελέσῃ τὸν καθρέπτην τῆς πραγματικότητος, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἀντικατοπρισθοῦν, ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμων ἱστορικῶν ἐγγράφων, καὶ ἐξηκριβωμένων στρατιωτικῶν ἐκθέσεων, τόσον τὰ ἱστορικὰ καὶ διπλωματικὰ γεγενότα, τὰ ὁποῖα προηγήθησαν, ὅσον καὶ τὰ πολεμικὰ τοιαῦτα.

Δὲν θέλομεν νὰ νομίζῃ ὁ κόσμος ὅτι διὰ νὰ συναρπάσωμεν τὸ ἐνδιαφέρον του, θὰ προτάξωμεν εἰς τὴν παροῦσαν ἱστορίαν τὴν μάχην τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, ἢ τοῦ Σαρανταπόρου, ἢ τοῦ Κουμανόβου. Διόλου! Πρὸ τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν μαχῶν προηγήθησαν τόσαι διπλωματικαὶ μάχαι καὶ πολιτικαὶ διαμάχαι, ὥστε ἂν ἠρχίζομεν ἀπὸ τὰς πρώτας θὰ ἰσοδυνάμει μὲ μίαν γελοίαν ἀφήγησιν ἑνὸς τεραστίου κοσμοϊστορικοῦ ἀγῶνος ἀπὸ τὸ τέλος, χωρὶς νὰ εἶναι γνωστὸν διατὶ ἤρχισε. Τὸ δὲ διατὶ εἶναι ὁλόκληρος κόσμος ἀγνώστων γεγονότων. Τὰ πολεμικὰ γεγονότα, τῶν ὁποίων ἡ ἐξακρίβωσις, ὡς ἐκ τοῦ μυστικισμοῦ, ὁ ὁποῖος περιβάλλει τὰς ἐκθέσεις τῶν ἀρχηγείων, θὰ ἔλθουν ἀργότερον εἰς φῶς.

Σήμερον ὁ κ. Ἀνδρέας Καβαφάκης, ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἔργου, θὰ φέρῃ εἰς φῶς γεγονότα αἰτιολογικὰ τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ εἰσέτι πολέμου, τόσον παράδοξα, τόσον καταπληκτικά, ὥστε αἱ πολεμικαὶ ἐνέργειαι, τὰς ὁποίας θὰ μᾶς ἐκθέσῃ ἀργότερον, ἀκολουθῶν χρονολογικὴν σειράν, θὰ μᾶς φανοῦν πολὺ πλέον ἐνδιαφέρουσαι, ἀφ' ὅσον τὰς παρουσιάζουν τώρα αἱ φῆμαι καὶ αἱ φαντασιοπληξίαι.

β'.

Μόνον ὁ συγγραφεύς, διὰ τοῦ κύρους του, ἀποτελεῖ τὴν καλλιτέραν ἐγγύησιν ὅτι ἡ παροῦσα «Ἱστορία τοῦ Βαλκανικοῦ Πολέμου» θὰ ἀποτελέσῃ ἓν πάνοπλον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως βιβλίον. Τόσον ἡ παροῦσα ὅσον καὶ ἡ μέλλουσα γενεὰ θὰ διέλθουν τὰς ὡραιοτέρας στιγμὰς τῆς ζωῆς των, ἐντρυφῶντες εἰς τὰς γεμάτας ἀπὸ λυρισμὸν καὶ ἱστορικὸν ἐνθουσιασμὸν σελίδας του.

Οἱ ἐκδόται δὲν ἀπέφυγον καμμίαν ὑλικὴν θυσίαν ὅπως καταστήσωσι τὸ βιβλίον ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως ἀντάξιον τόσον τῆς ἐσωτερικῆς του σημασίας, ὅσον καὶ τῆς ἀναμφισβήτου διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἀξίας τοῦ συγγραφέως, τὸν ὁποῖον εὐχαριστοῦν καὶ δημοσία διὰ τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς ἀνέλαβε τὴν συγγραφήν του.

Ἐν Κων/πόλει 1 Νοεμβρίου 1912.

Οἱ ἐκδόται

Β. Γ. ΜΕΝΤΖΟΣ, Δ. Γ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

-1912-

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΓΙΑ ΡΩΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς Ρωσσίας εἰς Ἰβὰν τὸν Μέγαν.—Ἡ Ρωσσία καὶ αἱ «ἐξωτερικαὶ» ἐθνότητες.— Ἡ θάλασσα.— Γεωγραφικὴ ἑνότης καὶ πολιτικὴ ἑνότης.—Ἡ κάθοδος τῶν Σλάβων.—«Ἔλθετε νὰ μᾶς κυβερνήσητε!»—Οἱ Σκανδιναβοὶ Κνιάζ.—Ἡ ὁδὸς τοῦ ἠλέκτρου.—Οἱ Βάρβαροι καὶ τὸ Βυζάντιον.—Ἡ Θρησκεία τοῦ Βυζαντίου καὶ αἱ θρησκεῖαι τῆς Ρωσσικῆς πεδιάδος.—Ἡ ἐξορία τοῦ Περούν.—Οἱ Τάρταροι —Ἡ ἅλωσις.—Ὁ Δικέφαλος, τὸ στέμμα καὶ ἡ Βυζαντινὴ κληρονομία —Ἓν Ἐθνικοθρησκευτικὸν πρόγραμμα.

Πολὺ πρὶν ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἠλεκτρίσῃ τὴν συνείδησιν τῶν δούλων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, πολὺ πρὶν ὁ ἠττημένος τοῦ Σεδὰν θεσπίσῃ ὡς ἓν τῶν κυρίων δογμάτων τῆς «ΦιλελευθέραςΑὐτοκρατορίας» τὴν ἀρχὴν τῶν «Ἐθνικοτήτων», ἡ Ρωσσία ὑπῆρξεν ἡ κυρία ἀνακινήτρια τῶν ἐθνικιστικῶν ἐν Ἀνατολῇ διεκδικήσεων. Τὸ κράτος ὅπερ κατεδίωξεν ἀμειλίκτως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους του πᾶσαν τάσιν ἐθνικόφρονος ἀποκεντρώσεως, ἐγένετο διὰ τῆς καλλιεργείας τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος ὁ κύριος παρά-

γων της ἐπὶ τῆς Τουρκικῆς γῆς. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη εἶναι μόνον φαινομενική. Οἱ Ρωσσικοὶ πόθοι δὲν ἠδύναντο νὰ εὕρωσιν ἀπήχησιν μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων λαῶν, ἐφ' ὧν ἐκυριάρχει ὁ Μέγας Τοῦρκος, ἢ θίγοντες τὰς εὐθικτοτέρας των χορδὰς καὶ καλύπτοντες τὴν τελικὴν Μοσχοβιτικὴν πρόθεσιν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν «ὀρθοδόξων ἀδελφῶν». Τὴν πρόθεσιν ταύτην ἀποδίδει ἡ ἐπιφώνησις τῶν Μυρίων, ὅταν μετὰ τὴν περιπετειώδη πορείαν των, εἶδον νὰ φρίσσῃ πρὸ αὐτῶν τὸ πέλαγος ὡς ἐλπὶς ἀτελεύτητος: Εἶναι ἡ θάλασσα. Εἰς τὴν λέξιν ταύτην συνοψίζεται ἡ τιτάνειος προσπάθεια, εἰς ἣν ἐξηντλήθη ἐπ' αἰῶνας μακροὺς ἡ κολοσσαία Αὐτοκρατορία, ἡ λέξις αὕτη ἀφηγεῖται τὸ παρελθόν της, ἐξηγεῖ τὸ παρόν της, προδικάζει τὸ μέλλον της. Τὴν προσανατόλισιν ταύτην, παράδοξον διὰ λαὸν κατ' ἐξοχὴν χερσαῖον, ἐπέβαλον ἀπολέμητοι παράγοντες. Οὐδεμία χώρα ἐν τῷ κόσμῳ κέκτηται τὴν γεωγραφικὴν καὶ γεωλογικὴν τῆς Ρωσσίας ἑνότητα. Τὸ κύριον πεδίον τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τοῦ Ρωσσικοῦ λαοῦ εἶναι ἡ Μεγάλη Πεδιὰς τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Παγωμένου Ὠκεανοῦ μέχρι τοῦ Εὐξείνου, ἀπὸ τῶν Οὐραλίων μέχρι τοῦ Βιστούλα καὶ τῆς Βαλτικῆς. Ἡ πεδιὰς αὕτη διὰ τοῦ γεωλογικοῦ παρελθόντος της ἀνήκει εἰς μίαν τῶν «ἡσυχωτέρων ἐκτάσεων τοῦ γηΐνου φλοιοῦ», ἀποτυπώσασα τὸν χαρακτῆρά της τοῦτον ἐπὶ τῆς μεγάλης πλειονοψηφίας τῶν ἰθαγενῶν της πληθυσμῶν. Κατὰ τὴν «*τριτογενῆ*» περίοδον, πρὸς νότον ὑψοῦται εὐρεῖα λωρὶς γῆς, ἡ δὲ μεσημβρινὴ θάλασσα, ἥτις ἐχωρίσθη δι' αὐτῆς ἀπὸ τῶν ὑδάτων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, μεταβάλλεται ταχέως εἰς ἐσωτερικὴν θάλασσαν, τὴν «Σαρματικὴν», ἥτις ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπεστραγγίσθη ἀφίνουσα ὡς ἀναμνήσεις της δύο λίμνας ἀναιμικὰς παρὰ τὴν Κασπίαν καὶ τὸν Εὔξεινον. Κατὰ τὴν «τεταρτογενῆ» περίοδον, ὁ μέγας Ρωσσοσκανδιναβικὸς παγών, ὁ καλύπτων τὸν Βορρᾶν, τὸ κέντρον καὶ τὸ ἥμισυ τῆς μεσημβρινῆς Ρωσσικῆς πεδιάδος, ἀποσύρεται καὶ προβάλλει ὑπὸ τὰ λείψανα τῶν πάγων ἡ ἀπέραντος «Μοσχοβιτικὴ πατρίς». Πόσον διάφορος εἶναι ἡ ἀτελεύτητος αὕτη ἔκτασις, τοῦ γεωλογικοῦ σχηματισμοῦ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἥτις παρουσιάζει ἀνὰ πᾶν βῆμα τὰς ἐκδηλώσεις τῶν ἐσωτερικῶν σπασμῶν τοῦ ὑπεδάφους της! Ἡ τιθασσευμένη Ρωσσικὴ γῆ ἐκτείνεται ἀτελευτήτως ὁμαλή, παρουσιάζουσα μόνον ποῦ καὶ ποῦ ἐλαφροὺς κυματισμούς. Μόλις μεταξὺ τοῦ Νοβογοροδ καὶ τοῦ Δόν, τοῦ Βόλγα καὶ τοῦ Νίζνι Νοβογορόδ, σημειοῦνται τὰ σοβαρὰ ὑψώματα, κατὰ μῆκος τῶν ὁποίων σχηματίζονται αἱ κύριαι Ρωσσικαὶ ροαί.

Ἡ γεωγραφικὴ αὕτη Ἑνότης, ἦτο ἀσφαλὴς προάγγελος πλήρους πολιτικῆς Ἑνότητος. Θὰ ἤρκει νὰ εὑρεθῇ ἐν μέσῳ τοῦ χάους τῶν ἀναρχικῶν φυλῶν καὶ τῶν πατριαρχικῶν Κοινοτήτων τῆς προϊστορικῆς Ρωσσίας οἱοσδήποτε πληθυσμὸς ἰθαγενὴς ὑπερτερῶν τῶν ἄλλων εἰς πολεμικὴν καὶ κοινωνικὴν δραστηριότητα, ὅπως ἀποτυπώσῃ βαθύτατα τὴν σφραγῖδα του ἐπὶ τῶν ὑποδεεστέρων φύλων της καὶ ρίψῃ τὰς βάσεις κράτους, ὅπερ μὴ συναντῶν πρὸ αὐτοῦ τὴν ἀδιάβατον ἔπαλξιν τῶν ὀρέων ἢ ἄλλον γεωλογικὸν φραγμόν, θὰ ἐκταθῇ καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην,

Πατριωτικὸν συλλαλητήριον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τοῦ πολέμου.

ἀναζητοῦν τὸ φυσικόν της πλαίσιον, —τὴν βόρειον καὶ τὴν μεσημβρινήν της ἀκτήν. Καὶ ὁ λαὸς οὗτος ἐμφανίζεται. Αἱ Σλαβικαὶ φυλαὶ τῶν Καρπαθίων κατέρχονται πρὸς τὴν Ρωσσικὴν πεδιάδα, ἀποικίζουσι τὴν κοιλάδα τοῦ Δνεῖπερ, διαχύνονται πρὸς βορρᾶν, βορειοδυτικῶς, βορειανατολικῶς. Ἡ εὐκινησία των εἶναι καταπληκτική. Πρὸ αὐτῶν εὑρίσκουσι συνήθως τὰς ἀποικίας τῶν Φίννων, αἵτινες πληροῦσι τὰς περιφερείας τῆς Μόσχας, τοῦ Βλαδιμίρ, τῆς Κόστρομας. Τὰ μικρὰ καὶ εἰρηνικὰ χω-

ρία των ἐξαπλοῦνται ἀπὸ τοῦ Φιλανδικοῦ μυχοῦ μέχρι τοῦ ἄνω Δνεῖπερ καὶ τοῦ λεκανοπεδίου τοῦ Δίβνα, αὐτοὶ δ' εἶναι οἱ χαράξαντες τὰς πρώτας ὁδοὺς εἰς τὰ παρθένα δάση τῆς προϊστορικῆς Ρωσσίας, ἀκολουθοῦντες τὰ ἴχνη τῶν προϊστορικῶν ἀγελῶν. Οἱ Σλάβοι ἀπορροφῶσιν εὐχερῶς τοὺς εὐτιθάσσους τούτους προοικιστὰς καὶ ἀποτελοῦσι μετ' αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἐθνικῶν στοιχείων, ὧν τὴν ἰλὺν ἀφῆκαν αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐπιδρομαὶ καὶ κατακτήσεις, τὴν «Μοσχοβιτικὴν φυλήν». Ἐν τούτοις ἡ ἐξέλιξίς των προσκρούει σοβαρῶς εἰς τὴν πατριαρχικήν των ὀργάνωσιν. Βάσις τῆς Σλαβικῆς ὁμάδος εἶναι οὐχὶ τὸ ἄτομον ἀλλ' ἡ οἰκογένεια, ἀπορροφῶσα ἐν ἑαυτῇ τὴν Κοινότητα. Ὅσῳ συσσωρεύονται διὰ τῶν προώρων ἐπιγαμιῶν καὶ τῆς ἐκπληττούσης Σλαβικῆς γονιμότητος οἱ ἀπόγονοι,τόσῳ συγκεντροῦνται περὶ τὸν γενάρχην, περὶ τὸν ὁποῖον τάχιστα ἡ οἰκογένεια διακλαδοῦται εἰς φυλήν. Αἱ φυλαὶ αὗται εἶναι μυριώνυμοι. Εἶναι οἱ Κριβίτσαι, εἶναι οἱ Βιατῖτσαι, εἶναι οἱ Πολιάνοι, εἶναι οἱ Σιεβεριανοί, εἶναι οἱ Νοβογοροδιανοί. Καὶ αἱ ὁμάδες αὗται ὧν ἑκάστη ἐξῆλθεν ἀπὸ μίαν οἰκογένειαν, διεξάγουσιν ἄπαυστον ἀλληλοσπαραγμὸν πρὸς κάρπωσιν τῶν μᾶλλον εὐϋλοτομήτων δασῶν, τῶν πλουσιωτέρων γαιῶν, τῶν παχυτέρων νομῶν, ἢ πρὸς περιφρούρησιν τῆς ἰδιοκτησίας των. Αἱ ἔριδες εἶναι τόσον συνεχεῖς καὶ τοσοῦτον ἐξαντλητικαί, ὥστε κατὰ τοὺς Ρωσσικοὺς θρύλλους, οἱ ἐχθροὶ ἀδελφοὶ καλοῦσιν ὅπως τοὺς διοικήσωσι Σκανδιναβοὺς ἀρχηγούς.

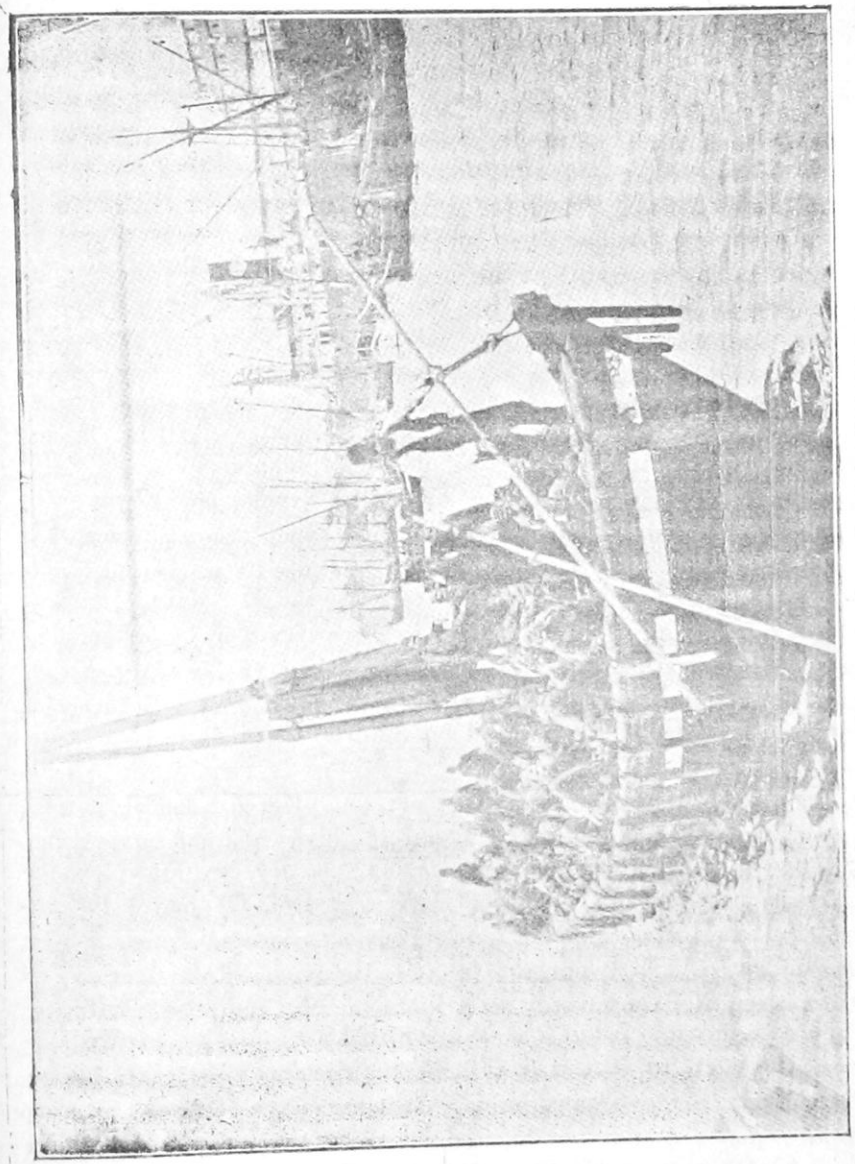
«Ἡ γῆ μας εἶναι μεγάλη καὶ εὔφορος, ἀλλὰ στερούμεθα τάξεως. Ἔλθετε νὰ μᾶς κυβερνήσητε!» Οὕτω οἱ τραχεῖς ξένοι πολεμισταὶ, ὁ Ροῦρικ, ὁ Ἰγὸρ, ἐγένοντο οἱ πρῶτοι Ρῶσοι «Κνιάζ». Οἱ ξένοι οὗτοι πρίγκηπες, κατηύθυναν ἐνστίκτως συστηματικώτερον τὴν Σλαβικὴν δραστηριότητα πρὸς τὰς μοιραίας της ἐκβολάς. Κατὰ τὸ ἥμισυ πειραταὶ καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἔμποροι, εἶχον ἤδη διολισθήσῃ μυριάκις διὰ τοῦ Ρωσσικοῦ ποταμίου δικτύου μέχρι τῶν προθύρων τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, οὗτινος ὁ πολιτισμὸς τοὺς ἐθάμβονε. Ἐκ τῆς Βαλτικῆς τὰ βαρέα σκάφη των εἰσέδυον εἰς τὸν Νέβαν, εἰς τὴν Λαδόγαν, εἰς τὸν Βόλχωβ, εἰς τὴν Ἰλμεν καὶ ἐκεῖθεν διὰ δευτερευουσῶν ἀρτηριῶν ἐρρίπτοντο εἰς τὸν Δνεῖπερ, τὸν Δνεῖπερ ὃν τὸ πρῶτον Ρωσσικὸν χρονικὸν μνημονεύει ὡς τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν «ἐκ τῶν Σκανδιναβῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας». Ἡ ὁδὸς αὕτη ἦτο γνωστοτάτη καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες δι' αὐτῆς ἐλάμβανον τὸ πολύτιμον ἤλεκτρον τῆς Βαλτικῆς. Μετὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς πολεμικῆς ἀριστοκρατίας των, οἱ Βαρέγοι ἐνεθυμήθησαν κατ' ἀνάγκην τὴν

γνώριμον ὁδὸν πρὸς τὸ Βυζάντιον. Αἱ φυλαὶ ὧν ἐκυριάρχουν, τοῖς ἐπλήρονον τὸν ἐτήσιον φόρον των εἰς ἐμπόρευμα. Τὰ ἐμπορεύματα ταῦτα συνενούμενα πρὸς τὰς ἄλλας λείας τῶν ἁρπαγῶν των, ἀπεστέλλοντο διὰ τῆς «ὁδοῦ τοῦ ἠλέκτρου» πρὸς τὴν Βυζαντινὴν ἀγοράν, ἔνθα οἱ δοῦλοι, ὁ κηρός, αἱ πολύτιμοι μηλωταί, ἀντηλλάσσοντο πρὸς τὰ πολυτελῆ ὅπλα, τὰς φοινικουργεῖς χλαίνας, τὰ λάμποντα χαλκουργήματα, τὰ βαρέα ἀρώματα.

Τὸ Βυζάντιον οὕτω κατέστη ἡ κυρία ἀγορὰ τῆς Δημοκρατίας τοῦ Νοβογοροὸδ, ἣν ἵδρυσεν ὁ Σκανδιναβὸς Ροῦρικ (862—879) καὶ τῆς Δημοκρατίας τοῦ Κιέβου ἣν ἵδρυσαν ὁ Ὀλὲγ καὶ ὁ Ἰγόρ. Αἱ μεταφοραὶ σημαντικῶν φορτίων δὲν ἦσαν δυσχερεῖς. Οἱ ποταμοὶ, κατὰ τὸν θαυμάσιον ὁρισμὸν τοῦ Πασκὰλ, εἶναι «ὁδοὶ κινούμεναι». Ἡ Ρωσσία εἶναι ἀφειδῶς πεπροικισμένη δι' αὐτῶν. «Ἡ ἑνότης τῆς ἐπιφανείας τῆς χώρας, ἡ ἀφθονία τῶν ποταμῶν καὶ ἰδίως ἡ διάρκεια τῶν χιόνων, λέγει ὁ Ρόζσκοφ, ἐπέτρεπον συγκοινωνίας σχετικῶς εὐχερεῖς, ἐξήλειφον τὰς τοπικὰς διαφορὰς καὶ ἐμείουν τὴν οἰκονομικὴν ἀπομόνωσιν τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς Ρωσσικῆς γῆς. Κατὰ τοὺς Ἄγγλους, τὰ ἐμπορεύματα παρεδίδοντο διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος εἰς ἀποστάσεις ἐκπληκτικὰς, ὡς ἡ ἐκ Μόσχας εἰς Ἀρχάγγελον, ἐντὸς δέκα τεσσάρων ἡμερῶν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ζάνκυνσων, οἱ Ρῶσσοι μετεκόμιζον εἰς Ἀστρακὰν δέρματα, σῖτον, ἁλίπαστα. Τὸ Φιαζὰν ἀπέστελλεν εἰς Μόσχαν τὸν σῖτον του εἰς μεγάλας ποσότητας. Τὸ Σμολένσκ ἔπεμπε κτήνη μέχρι τῆς κεντρώας Ρωσσίας καὶ ἐλάμβανον ἐκ Βιάζνας τὸν κάνναβιν, ἐνῷ τὸ Γιαροσλὰβ ἀντήλλασσε τὰ δημητριακά του μὲ τὴν Μόσχαν, ἥτις τὰ μετεπώλει εἰς ἀπόστασιν 500 λευγῶν.» Ἡ συνεχὴς αὕτη ἐπικοινωνία μεταξὺ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Σλάβων, δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ ἐξασκήσῃ κρίσιμον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς των ζωῆς. Ἡ νέα Ρώμη κατέπλησσε τοὺς βορείους ἐπισκέπτας της διὰ τῶν ἱερατικῶν ἐμφανίσεων τοῦ Αὐτοκράτορος, διὰ τῶν ἑορτῶν τοῦ Ἱπποδρόμου, διὰ τῆς ἀμυθήτου πολυτελείας Αὐλῆς, ἥτις συνεκέρασε τὴν καλαισθησίαν τῆς Εὐρώπης πρὸς τὰς βαρείας μεγαλοπρεπείας τοῦ Ἀσιατικοῦ δεσποτισμοῦ, διὰ τῆς καλλονῆς τῶν γυναικῶν της, τῆς ἀνέσεως τῆς κοινωνικῆς ζωῆς της, τῆς ἰσχύος τῶν γαλερῶν καὶ τῶν λεγεώνων της. Καὶ ὅταν οἱ βάρβαροι ἀναπλέοντες τὸν ὁδὸν δι' ἧς κατὰ τὸν Ἡρόδοτον οἱ Ἕλληνες ἔσπειραν καθ' ὅλην τὴν μεσημβρινὴν καὶ μέσην Ρωσσίαν τὰς ἀνθηρὰς ἀποικίας των, αἵτινες ἦσαν μᾶλλον ἐμπορικὰ ὑποκαταστήματα, ἔφθανον εἰς τὸ μεμακρυσμένον Κίεβον, εἰς τὴν χαμηλὴν «ἴζμπαν», τὴν πλήρη καπνοῦ, ἐπτερύγιζον οἱ θρύλ-

λοι τῆς πόλεως μὲ τοὺς χρυσοὺς τρούλλους, τοῦ ἀπαραμίλλου «Τσαργραὰδ», οὗτινος τὸ ὄνομα ἀπήχει ἐν μέσῳ τῶν Βογιάρων, ὡς ἐπίκλησις Γολκόνδας μυθικῆς.

Αἱ θαμβοῦσαι αὗται ἀφηγήσεις δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ ν' ἀφυπνίσωσι τὴν ἀπληστίαν τῶν ληστρικῶν Σκανδιναβῶν ἀρχηγῶν. Κατὰ τὸ 865 διακόσια πλοῖα τῶν Βαρέγων κατῆλθον τὸν Δνεῖπερ, διῆλθον τὸν Εὔξεινον καὶ προσωρμίσθησαν πρὸ αὐτῶν τῶν ἀνακτόρων, ἀπειλοῦντα τὴν πρωτεύουσαν. Ἐπίκαιρος θύελλα τὰ διεσκόρπισε. Πλὴν μετὰ μίαν γενεὰν οἱ πειραταὶ τοῦ βορρᾶ ἐπανέρχονται πολυπληθεῖς ὡς σμήνη ἀκρίδων καὶ ὁ θρασὺς ἀρχηγός των, ἀναρτᾷ τὴν ἀσπίδα του εἰς τὴν κυρίαν πύλην τῆς κινδυνευούσης πόλεως. Κατὰ τὸ 941 νέα ἀπειλητικὴ ἐμφάνισις τῶν Ρώσσων ὑπὸ τὸν Ἰγόρ, ὅστις ναυαγεῖ οἰκτρῶς πρὸ τῶν ὀχυρωμάτων της. Καὶ αἱ εἰσβολαὶ ἐπέρχονται ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ὡς τὰ κύματα ἀστειρεύτου ὠκεανοῦ. Ἐκεῖ ἐπάνω, αἱ Σλαυβικαὶ μυρμηκυιαὶ ζῶσιν ἐν τῇ πενίᾳ καὶ τῇ ρυπαρότητι καὶ τῇ ἀθλιότητι, ὑπὸ τὸν ἀπηνῆ Σκυθικὸν Οὐρανόν. Ἡ πατριαρχικὴ ὀργάνωσις των δὲν ἐπιτρέπει τὰς γοργὰς καὶ συχνὰς καὶ τολμηρὰς πρωτοβουλίας, ἐκμηδενίζει τὴν ὁμαδικὴν θέλησιν. Ἀλλὰ τὸ μαγικὸν ἄστυ πρὸς τὸ ὁποῖον πορεύονται διηνεκῶς θεωρίαι ἀτελεύτητοι ἀλλοφύλλων ἐξ ὅλων τῶν ὁδῶν τῆς συγχρόνου οἰκουμένης, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα: «Εἰς τὴν Πόλιν!» πτερυγίζει ὡς τυπικὴ ἐπωδὸς εἰς μυριάδας στομάτων, παραφθαρὲν βραδύτερον εἰς τὸ Τουρκικὸν «Στὰν Πὸλ», ἐξασκεῖ ἐπ' αὐτῶν πάντοτε ἔλξιν ἀκαταμάχητον. Καὶ μόλις ἡ καταστροφὴ τῶν ἐσοδειῶν ἢ ἡ ἔλλειψις θηραμάτων τοὺς καταδικάσωσιν εἰς τὴν πεῖναν, ἢ μόλις αἱ ὑποκινήσεις τολμηροῦ ἀρχηγοῦ διασείσωσι τὴν συνήθη των νεκροφάνειαν, διαχύνονται μετ' ἐκπληκτικῆς ταχύτητος πρὸς τὸν Εὔξεινον, βαίνουσαι πρὸς τὸ πορφυρογέννητον Βυζάντιον, ὅπερ ἄλλοτε ἐξαγοράζει τὴν ἀναχώρησιν των ἀντὶ βαρυτάτων λύτρων ὡς τῷ 944, κατὰ τὴν ἐπίσκηψιν τοῦ Ἰγὸρ καὶ τῶν Πετσενέγων καὶ ἄλλοτε συνθηκολογεῖ ἐπαισχύντως μετ' αὐτῶν ὡς κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ὀλέγ, ὅτε συνωμολόγησε συνθήκην παρέχουσαν πλεῖστα ἰδιαίτερα προνόμια εἰς τοὺς Ρώσσους, ὡς μεμακρυσμένον πρόλογον τῶν σημερινῶν διομολογήσεων (capitulations). Ἀλλ' οἱ βαρεῖς καὶ ἀθλητικοὶ βάρβαροι, δὲν κατέρχονται μόνον εἰς τὸν Βόσπορον ὡς πολέμιοι. Ἐνίοτε ἐμφανίζονται καὶ ὡς σύμμαχοι. Ἡ ἀλαζὼν πρωτεύουσα, εἰς τὴν στιγμὴν τοῦ κινδύνου, καλεῖ ἐσπευσμένως τὸν Σταυιοσλὰβ καὶ τὰ στίφη του ὅπως ἀναχαιτίσῃ τοὺς προελαύνοντας Βουλγά-

Πλοῖον μεταφέρον ἐφέδρους ἐκ Μ. Ἀσίας.

ρους, οἵτινες συντρίβονται ὑπ' αὐτῶν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν νίκην, εἰ νικηταὶ δὲν συγκατανεύουσι ν' ἀπέλθωσι. Δηλοῦσιν ὅτι θὰ θερμάνωσι τὰ αἱμωδιῶντα μέλη των εἰς τὸν Βαλκανικὸν Ἥλιον καὶ ὅτι θὰ πήξωσιν ὑπ' αὐτὸν τὴν νέαν των πρωτεύουσαν. Καὶ ἂν ἡ ἀξίωσις ἐματαιώθη, ἡ ἀπώθησίς των πέραν τοῦ Δουνάβεως ὀφείλεται εἰς τὴν στρατηγικὴν εὐφυΐαν τοῦ Τσιμισκῆ, ὅστις διεξήγαγε πρὸς τοῦτο ἀγῶνα πολύνεκρον.

Ἡ ἐποποιΐα τῆς διηνεκοῦς ταύτης ἐπικοινωνίας, ἄλλοτε εἰρηνικῆς καὶ ἄλλοτε ἐνόπλου, ἄλλοτε ἐμπορικῆς καὶ ἄλλοτε καθαρῶς πειρατικῆς, ἐγκατέστησεν ἰσχυρὰν τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ἐπιρροὴν τοῦ Βυζαντίου εἰς τὸ Κίεβον. Ἡ πρώτη πρακτικὴ ἐκδήλωσίς της εἶναι ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῆς σκυθρωπῆς καὶ σκληρᾶς Ὄλγας, χήρας τοῦ Ἰγόρ. Μετὰ ἕνα περίπου αἰῶνα αἱ Σλαβοβυζαντιναὶ σχέσεις περιβάλλονται διὰ τοῦ γάμου τῆς ἀδελφῆς τοῦ Αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Β΄. Ἄννης μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Κιέβου Βλαδιμήρου, ἐπισημοτέραν μορφήν. Ὁ μέγας οὗτος πρίγκηψ, εἶναι κρᾶμα παραδόξων ἀντιθέσεων. Εἶναι σκληρός, εἶναι αὐθαίρετος, εἶναι ἔκδοτος εἰς τὴν ἡδονήν, εἶναι μέθυσος. Εἷς γυναικωνίτης δὲν ἀρκεῖ εἰς τὰς χυδαίας κραιπάλας του. Διατηρεῖ ποίμνια ὁλόκληρα γυναικῶν. Ἐν τούτοις ὁ τραχὺς οὗτος δεσπότης αἰσθάνεται ἀκαταμαχήτους διαλείψεις μυστικοπαθῶν ὀνειροπολήσεων. Ἡ θρησκεία ἣν πρεσβεύει, δὲν εἶναι πλέον ἐπαρκὴς δι' αὐτόν. Ἀποστέλλει πρέσβεις μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων Βυζαντινῶν, τῶν καθολικῶν Πολωνῶν, τῶν Μουσουλμάνων Χατζάρων, ὅπως μελετήσωσι τὰ θρησκεύματά των, ἵνα ἐκλέξῃ ἐξ αὐτῶν τὸ κατάλληλότερον δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς ὑπηκόους του. Καὶ ἡ παράδοξος αὕτη ἀποστολὴ ἐπανέρχεται. Ἡ περιτομὴ καὶ ἰδίως ἡ αὐστηρὰ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς οἰνοποσίας, ἀπομακρύνουσι τὸν Βλαδίμηρον τῶν δογμάτων τῶν μεσημβρινῶν γειτόνων του. Οἱ Πολωνοὶ εἶναι πτωχοί. Οἱ γυμνοὶ καὶ ταπεινοὶ ναοί των, δὲν συγκινοῦσι τοὺς Ρώσσους ἀπεσταλμένους, οἵτινες κατεπλάγησαν κ' ἐγοητεύθησαν ἐκ τῶν Βυζαντινῶν ἱεροτελεστιῶν. Οἱ ἀπεσταλμένοι περιέγραψαν τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς Ἀνατολικῆς λατρείας, τὰ χρυσόσπαστα ἄμφια καὶ τὰς ἀδαμαντοκολλήτους μίτρας, αἵτινες λάμπουσιν ὡς ἥλιοι, τὰ ἐκστατικὰ «ὡσανὰ» ὑπὸ τοὺς θόλους οὓς ζωογονοῦν ἰσχυραὶ ἁγιογραφίαι, πρὸ τῶν καταχρύσων εἰκόνων, ἐν μέσῳ τῶν παλλομένων φώτων τῶν κηρίων καὶ τῶν εὐωδῶν νεφῶν τοῦ θυμιάματος. Ὁ Βλαδίμηρος δὲν ἐδίστασεν. Αὐτὴ ἦτο ἡ θρησκεία τῶν ὀνείρων του. Καὶ μετ' ὀλίγον τὸ εἴδωλον τοῦ «Περοὺν» ἐρρίπτετο εἰς τὸν

ποταμὸν καὶ ὅπως μὴ δυνηθῇ ὁ φιλέκδικος θεὸς τῆς βροντῆς νὰ ἐπανέλθῃ τιμωρὸς εἰς τὸ Κίεβον, τὸ συντετριμμένον ὁμοίωμα του ἐξωθήθη μακρὰν, πολὺ μακρὰν, πρὸς τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ρεύματος... Ὁ Βλαδίμηρος καὶ οἱ ὑπήκοοι του ἐβαπτίσθησαν: Παρὰ τὰς δεισιδαίμονας Σλαβικὰς μυθολογίας αἵτινες ἀνεμίχθησαν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν διδασκαλίαν, οἱ Ρῶσοι ἦσαν Ὀρθόδοξοι. Καὶ τὸ Βυζάντιον ὅπερ ἐκαλλιέργει φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Τούρκων τῆς Σογδιανῆς, μόνον ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν συγκοινωνίαν του μετὰ τῆς Σινικῆς διὰ τὸ ἐμπόριον τῆς μετάξης καὶ ὅπερ διετήρει πολιτικοεμπορικοὺς δεσμοὺς μετὰ τῆς Ἀβυσσηνίας, ἐπωφελήθη τῆς θρησκευτικῆς ἐξαρτήσεως καὶ τῆς ἐπωφελοῦς ἐπιγαμίας, ὅπως συνδεθῇ στενώτερον μὲ τὸν φοβερὸν νεοφώτιστον.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ὀρθοδοξία ἔρριψε ταχέως τοιαύτας ρίζας ἐν Ρωσσίᾳ, ὥστε ὅταν βραδύτερον οἱ Πάπται Ἰννοκέντιος ὁ Γ΄., Ὀνόριος ὁ Γ΄., Ἰννοκέντιος ὁ Δ΄. καὶ Κλήμης ὁ Θ΄. ἐπεχείρησαν νὰ τὴν προσηλυτίσωσιν εἰς τὸν καθολικισμόν, προσέκρουσαν εἰς ἠγανακτημένην καὶ ἀδυσώπητον ἀντίστασιν. Τὴν ἀκλόνητον ταύτην πίστιν εἰς τὴν νέαν θρησκείαν ἐξηγεῖ καὶ ἡ ψυχολογία τῶν λαϊκῶν ὁμάδων καὶ τὸ συμφέρον τῶν πριγκήπων των. Πρὸ τῆς βαπτίσεως τοῦ Βλαδιμήρου, θρησκεία τοῦ Ρωσσικοῦ φεουδαρχισμοῦ ἦσαν αἱ λατρεῖαι τῶν ὑποδεεστέρων φυλῶν, ἡ λατρεία τῶν «*προστατευτικῶν ζῴων*» τῶν Ἀμερικανῶν Ἐρυθροδέρμων, τῶν «τοτὲμ», ματατραπεῖσα ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς χονδροειδῆ «φετιχισμόν», τὴν λατρείαν τοὐτέστιν ἀψύχων ἀντικειμένων, συμβολιζόντων τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ὁ ἀρχέγονος Ρῶσσος ἐπάλαιε καὶ ἃς ἔτρεμε. Βραδύτερον, ὅταν μετὰ τῶν Σκανδιναβῶν «κνιάζ» εἰσέβαλον καὶ αἱ θρησκευτικαὶ παραδόσεις των, τ' ἀρχέγονα Σλαβικὰ θρησκεύματα ἐξειλίχθησαν εἰς πολύπλοκον «ἀνθρωπομορφισμόν». Αἱ ἀρχαῖαι στοιχειώδεις θεότητες, αἵτινες ὑφίσταντο διηνεκῆ ἀλλοίωσιν, αἱ ἀρχαῖαι θεότητες τῶν νομάδων κτηνοτρόφων ἢ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, δὲν ἐπήρκουν πλέον εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν κέντρων, ἅτινα ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Σκανδιναβῶν. Αἱ πόλεις, συνοικισμοὶ ἔμπεδοι, εἶχον ἀνάγκην τῆς προστασίας ἀναλλοιώτων θεογονιῶν. Ἡ ἀνάγκη αὕτη ἐξηγεῖ τὴν γοητείαν ἣν ἐξήσκησαν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὰς πόλεις τὰ εἴδωλα τοῦ «Περοὺν», θεοῦ τῶν μαχῶν καὶ τοῦ κεραυνοῦ, τοῦ «Βογὸρ» θεοῦ τῶν ποιμνίων, τοῦ «Δαζιμπὸγ» θεοῦ τοῦ Ἡλίου, τοῦ «Στριμπὸγ» θεοῦ τῶν ἀνέμων καὶ τοῦ «Σβαρὸγ» θεοῦ τοῦ πυρός. Ἐν τούτοις τὰ θρησκεύματα ταῦτα δὲν ἐπήρκουν εἰς τὴν μυστικοπαθῆ καὶ ἐκστατικὴν Σλαβικὴν

ψυχήν. Ἡ φυλὴ αὕτη ἦν περιέβαλλεν ὁ ἀτελεύτητος ὁρίζων τῆς ἀτελευτήτου πεδιάδος ἢ τῆς ἀτελευτήτου στέππης, ἦτο παρεσκευασμένη δι' ὠμῆς τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς ἑνότητος τοῦ ἐδάφους της, διὰ τὴν ἔννοιαν ἑνὸς καὶ ἀτείρου Σαβαώθ. Ὁ λαὸς οὗτος ὅστις ἐπάλαιε ταὐτοχρόνως πρὸς τὰς τυφλὰς καὶ ὀργίλας ἐκρήξεις τῆς φύσεως, πρὸς τὴν τυραννικὴν καὶ αὐθαίρετον ἁρπακτικότητα τῆς πολεμικῆς ἀριστοκρατίας τῶν Βογιάρων καὶ τοῦ πρίγκηπος, πρὸς τὴν αἱματηρὰν ἐρασιτεχνίαν τοῦ Ἀσιάτου εἰσβολέως, δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἐναγκαλισθῇ μετὰ πάθους τὴν θρησκείαν τοῦ Βυζαντίου, ἥτις τὸν ἐγοήτευε διὰ τοῦ θαύματος καὶ ἥτις ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς ἐθάμβου τὴν παιδικὴν φαντασίαν του διὰ τῆς λειτουργικῆς μεγαλοπρεπείας της, ἀφ' ἑτέρου τῷ ὑπέσχετο τὸ ἀντάλλαγμα εὐδαίμονος οὐρανίας αἰωνιότητος, ἀπέναντι τῆς ἐφημέρου γηΐνης του ἐγκαρτερήσεως. Πρὸς τὴν θρησκείαν ἄλλως τε ταύτην ἥτις ἱκανοποίει ὅλας τὰς ὀπτικὰς καὶ ψυχικὰς ἀνάγκας της, ὥθει τὴν εἰδωλολάτριδα Σλαβικήν, αὐτὴ ἡ κοινωνική της ὀργάνωσις, πλησιεστάτη πρὸς τὴν μορφὴν τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Κοινότητος. Ἐξίσου συμφέρουσα ἦτο ἡ νέα θρησκεία καὶ εἰς τοὺς Μοσχοβίτας πρίγκηπας, αἵτινες ἠννόησαν ποῖα ὠφελήματα θὰ ἠδύναντο νὰ καρπωθῶσιν ἐκ τῆς «θρησκείας ταύτης τοῦ Βυζαντίου» ἥτις ἀποδέχεται ὡς ὑπέρτατον θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ ἥτις διδάσκει ὡς πρώτιστον καθῆκον τὴν ἀπόλυτον ὑποταγὴν εἰς τὸν Καίσαρα. Οὐδεμία ἄλλη θρησκεία πλειότερον τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδοξίας, Ἀσιάτιδος διὰ τῆς προελεύσεως της, Ἀσιάτιδος διὰ τῆς ἐξωτερικῆς της περιβολῆς, ἠδύνατο ν' ἀνταποκριθῇ κάλλιον εἰς τὴν Ἐθνικὴν ψυχολογίαν καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνάγκην παρὰ λαῷ, ὅστις καίπερ ἐγκατεστημένος ἐν Εὐρώπῃ, ἔζη ἐν πλήρει Ἀσίᾳ καὶ κοινωνικῶς καὶ πολιτικῶς. Διὰ τοῦτο ἐπετεύχθη δι' αὐτῆς τόσον ταχέως ἡ δημιουργία ἑνὸς ἰδεώδους παρὰ τῷ μεγάλῳ Μοσχοβιτικῷ ὄγκῳ : τοῦ **«θρησκευτικοῦ πατριωτισμοῦ»**.

Ἡ ἀναρχία ἥτις ἐπηκολούθησε τὸν θάνατον τοῦ Βλαδιμήρου, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸ νέον τοῦτο αἴσθημα νὰ ἐκδηλωθῇ. Ἐπὶ δύο αἰῶνας αἱ ἐμβρυώδεις ἡγεμονίαι αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ προϊὸν τοῦ Ρωσσικοῦ φεουδαρχικοῦ καταμερισμοῦ, ἐξήντλησαν πᾶσαν τὴν προσπάθειαν των εἰς τὰς αἱματηρὰς ἔριδας, εἰς τὴν δεισιδαίμονα τυραννίαν καὶ τὰ χυδαῖα ὄργια τῶν πριγκήπων των. Καὶ ἰδοὺ αἴφνης ἐπέρχονται αἱ Ἀσιατικαὶ ὁρδαί, δι' ὧς ἡ ἀπέραντος Ρωσσικὴ πεδιὰς ἀποτελεῖ ἐνδεδειγμένην ἐκβολήν. Ἡ Ρωσσία διὰ τοῦ γεωλογικοῦ σχηματισμοῦ της εἶναι πλειότερον Ἀσία, ἢ

Ἡ διάσημος πατριώτις νοσοκόμος τῆς Ἐρυθρᾶς Ἡμισελήνου Ναδζιὲ Χανούμ.

ὁ ἵππος εὑρίσκει πρὸ αὐτοῦ ὁρίζοντα», τὸ ὁμαδικῶς καὶ μεθοδικῶς μάχεσθαι. Μετὰ δύο καὶ ἥμισυν αἰῶνας, Ἰβὰν ὁ Γ΄. χρησιμοποιεῖ τὰ πολύτιμα ταῦτα διδάγματα κατὰ τῶν διδασκάλων του. Τὸ Νοβογορὸδ κατακτᾶται, τὸ Τβὲρ ὑποτάσσεται. Ὁ Χάνης τῆς Χρυσῆς Ὀρδῆς κατασυντρίβεται. Ἅμα τῇ ἀπαλλαγῇ του ἐκ τοῦ Ἀσιατικοῦ ζυγοῦ, ὁ Ἰβὰν συνεχίζει τὴν παράδοσιν τῶν ἐλευθέρων προκατόχων του. Ἡ πρώτη του σκέψις φέρεται πρὸς τὴν μεμακρυσμένην μεσημβρινὴν θάλασσαν, ἣν ὀνειροπόλει ὁ Βλαδίμηρος, πρὸς τὴν μητρόπολιν τῆς Ὀρθοδοξίας, πρὸς ἣν ἐστρέφετο ἡ προσευχὴ ἑκατομμυρίων Μοσχοβιτῶν. Ἀλλὰ τὸ Βυζάντιον εἶχε πέσῃ ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ τελευταίου του Αὐτοκράτορος. Ἡ κληρονομία του ἐσχόλαζεν. Ἡ εὐκαιρία ἦτο λαμπρά. Ὁ Μοσχοβιτικὸς οὗτος ὠκεανός, ὅστις ἀπέκτησε μετὰ τῆς χειραφετήσεως τὴν ἐθνικὴν ἑνότητά του, καὶ ὅστις περιβάλλεται πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ σιδηροῦ κλοιοῦ ἑτεροθρήσκων καὶ ἀλλοφύλων πληθυσμῶν, ἔχει ἀνάγκην πανταχόθεν διεξόδου πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἡ μᾶλλον ἐπείγουσα εἶναι ἡ πρὸς νότον, φυσικὴ ὁδὸς τῆς μεγάλης Ρωσσικῆς ἐξαγωγῆς καὶ ἀπείρως σπουδαιοτέρα τῆς πρὸς βορρᾶν. Καὶ ἰδοὺ παρέχεται ἡ εὐκαιρία ὅπως ἡ οἰκονομικὴ αὕτη καὶ πολιτικὴ ἀνάγκη, ἣν ἡ βάρβαρος Ρωσσία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ κατανοήσῃ εἰσέτι ὑπὸ παρομοίαν ἔννοιαν, καταστῇ ἓν ἰδεῶδες ἐθνικὸν καὶ θρησκευτικόν! Ὁ Ἰβὰν νυμφεύεται τὴν ἀνεψιὰν τοῦ τελευταίου Αὐτοκράτορος Δραγάτση, εἰσάγει εἰς τὰ οἰκόσημά του τὸν Δικέφαλον ἀετόν, ὃν τὸ Βυζάντιον παρέλαβε παρὰ τῶν Χετταίων, ἵνα τὸν κληροδοτήσῃ εἰς πάντας τοὺς ἐποφθαλμιῶντας τὴν κληρονομίαν του. Εἰς τὸ θησαυροφυλάκιόν του ἐπιδεικνύει βαρύτιμον στέμμα, ὅπερ ἰσχυρίζεται ὅτι τῷ ἀπέστειλεν ὁ θνήσκων Βασιλεύς, ἀρραβῶνα τοῦ ὀρφανοῦ θρόνου του. Ἡ Ρωσσικὴ Ὀρθοδοξία ἀπέκτησε τοῦ λοιποῦ ἓν λάβαρον ὅπερ θὰ ἠλεκτρίζῃ τὴν θρησκοπαθῆ «Σλαβίαν» ἐπὶ αἰῶνας καὶ ὅπερ θὰ πλάσῃ ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ἕλξεως ἣν πάντες οἱ βόρειοι βάρβαροι ἠσθάνθησαν πρὸς τὴν μεσημβρίαν τοῦ χρυσοῦ Ἡλίου, τῶν εὐφόρων καλλιεργειῶν καὶ τῶν πλουσίων πόλεων καὶ ἐξ ἑνὸς γεωγραφικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, ἓν ἀκαταμάχητον ἐθνικοθρησκευτικὸν πρόγραμμα: Καὶ τὸ λάβαρον τοῦτο εἶναι ἡ Κων)πολις.

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΑΓΙΑ ΡΩΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἡ περίοδος Πέτρου τοῦ Μεγάλου. — Σοφία. — Ἡ Βαλτικὴ [καὶ ὁ Εὔξεινος. — Κάρολος ΙΔ΄. — Πετρούπουλις. — Ἡ νίκη τῆς Πολτάβας. — Ὑπὸ τὴν σκηνὴν τοῦ νικητοῦ. — Γερμὰν Τιμοφέεβιτζ. — Ἡ διαθήκη Πέτρου τοῦ Μεγάλου. — Οἱ φόβοι τοῦ Ναπολέοντος. — Οἱ Ρῶσσοι [α]ὶ οἱ Τοῦρκοι. — Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ραζίν. — Διὰ τὴν ἔλλειψιν μεταρρυθμίσεων.

Οἱ διάδοχοι Ἰβὰν τοῦ Γ΄. ἐξηκολούθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὸ ἔργον του. Ἀλλ' ἐκεῖνος ὅστις κυρίως τὸ ἐπροσωποίησεν εἶναι Πέτρος ὁ Μέγας, ὃν οἱ Ἀνατολικοὶ λαοί, ἐξοικειωμένοι νὰ γονυπετοῦν πρὸ τῆς ἀναλλοιώτου των παραδόσεως, μὴ δυνάμενοι νὰ κατανοήσωσι τὴν κατ' αὐτῆς πάλην τῶν ἐπωφελουμένων κυρίως ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως της, ἀπεκάλεσαν Πέτρον τὸν Τρελλόν. Σπανίως ἡγεμὼν τοσοῦτον μεγαλοπράγμονος ἐφέσεως, ἐπροικίσθη τόσον ἰσορρόπως διὰ τῆς θελήσεως, ἄνευ τῆς ὁποίας ἐκείνη παραμένει στεῖρον ὀνειροπόλημα. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐκπληττούσης δράσεως του ὑπῆρξεν ἡ θέλησις, θέλησις χαλυβδίνη, ἀδάμαστος, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἡ ἀγρία Ρωσσία τῶν ἡμερῶν του, ἐκάμφθη ὡς ἔλασμα μολύβδινον καὶ ἥτις ἐντὸς τριῶν δεκαετηρίδων μετέβαλεν ἄρδην τὴν ὄψιν τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ὡς τυφὼν, εἰς ὃν οὐδὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντιστῇ. Θὰ ἔλεγέ τις, ὅτι ἡ βάρβαρος, ἀλλὰ παρθένος ἔτι Ρωσσικὴ πεδιάς, συνεκέντρωσεν εἰς τὸ προνομιοῦχον τέκνον της, ὅλην τὴν ἀνεκφύλιστον ρώμην της, οὕτως ὥστε ὁ μέγιστος τῶν Μοσχοβιτῶν Μοναρχῶν νὰ μᾶς ἐπιφαίνηται ὀλιγώτερον ὡς ἀνθρωπίνη δημιουργία καὶ πλειότερον ὡς ἐκπλῆσσον φαινόμενον τῆς Ρωσσικῆς φύσεως. Διὰ τὴν ἐπικὴν ἀποστολήν του παρεσκευάσθη, ἄλλως τε, εἰς σχολὴν ἐξαίρετον. Τὴν ἰσχυρὰν διάνοιαν του δὲν κατεπίεσαν αἱ ἠλίθιαι ἐθιμο-

τυπίαι τῆς Αὐλῆς. Τὸν ἄκαμπτον χαρακτῆρα του δὲν ἐχαλάρωσεν ἡ εὐτέλεια τοῦ παρασίτου καὶ τοῦ κόλακος. Υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου Μιχαήλοβιτς ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου του, εἶχεν ὡς ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοὺς ἐκ πρώτης εὐνῆς, τὸν Φεοδὼρ, τὸν Ἰβὰν καὶ ἓξ ἀδελφάς. Τὸν πατέρα του ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Φεοδὼρ, τελευτήσας μετὰ βραχυτάτην βασιλείαν, ἐπειδὴ δ' ὁ Ἰβὰν ἦτο βλάξ, προεκηρύχθη Τσάρος ὁ Πέτρος, μόλις δεκαετής. Ἀλλ' ἡ πρεσβυτέρα κόρη τοῦ Ἀλεξίου Μιχαήλοβιτς Σοφία, μυστηριώδης καὶ σκολιὰ φιλοδοξία, ἠγρύπνει ἐπὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἰβὰν, εἰς τὰ ὁποῖα ἐζήτει νὰ τὸν ὑποκαταστήσῃ αὐτή. Προσεταιρισθεῖσα τὰς φιλοταράχους καὶ ἀπλήστους φάλαγγας τῶν «***Στρέλτζι***», κατέσφαξε τοὺς Ναρύσκιν, συγγενεῖς ἐκ μητρὸς τοῦ Πέτρου, ὧν τὸ ἰσχυρὸν κόμμα εἶχεν ἐπιτύχῃ τὴν ἐκτόπισιν τοῦ Ἰβάν, ἔστεψε Τσάρους τὸν Ἰβὰν καὶ τὸν Πέτρον ταὐτοχρόνως, κ' ἐξήσκησε τὴν ἀντιβασιλείαν ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν. Εἰς τὴν Μόσχαν διατηρεῖται ἔτι ὁ δίδυμος θρόνος ἐφ' οὗ ἐκάθηντο τὰ βασιλικὰ παιδία, μετὰ τῆς ὀπῆς δι' ἧς ἡ Σοφία τοὺς ὑπηγόρευε τὰς ἀδυσωπήτους θελήσεις της. Ἀλλ' οἱ χθεσινοὶ σύμμαχοι τῆς Ἀντιβασιλίσσης, οἱ «***Στρέλτζι***» μετεβλήθησαν εἰς πολεμίους της. Ἐπανεστάτησαν. Ἡ Σοφία ἥτις εἶχε τὴν αὐταρχικότητα τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ της, κατέπνιξε τὴν στάσιν εἰς τὸ αἷμα, κατέσφαξε τοὺς πρίγκηπας Κοβάνσκυ καὶ ἀπέστειλε τὸν νεαρὸν Πέτρον εἰς μίαν τῶν Αὐτοκρατορικῶν ἰδιοκτησιῶν, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ἀνεπαρκεστάτου παιδαγωγοῦ. Ἐκεῖ ἡ ζέουσα δραστηριότης τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μαθητοῦ, διαχύνεται εἰς βίαια γυμνάσματα καὶ εἰς βαρεῖαν ἐργασίαν χειροτεχνικήν. Μὲ τὰς στοιχειώδεις ξυλουργικὰς γνώσεις του, ναυπηγεῖ στολίσκον ὁλόκληρον λέμβων, λαμβάνων ὡς πρότυπον κομψὴν Ἀγγλικὴν ἄκατον ἑνὸς προγόνου του, τοῦ Νικήτα Ρωμανώφ. Ἡ ζωὴ τοῦ ὑπαίθρου, ἡ βαρεῖα ἐργασία, τονοῦσι τοὺς μυῶνας καὶ ὡριμάζουσι τὸν χαρακτῆρα του. Εἶναι ἔκδοτος εἰς τὸν πότον ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μάθησιν, εἰς τὸν εὔκολον ἔρωτα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κοπιώδη προσπάθειαν.

Ὁσάκις ἐγκαταλείπει τὸ ἐρημητήριόν του, διέρχεται τὰς νύκτας του εἰς τὴν Μόσχαν τῶν χυδαίων ὀργίων, ἀλλὰ ταὐτοχρόνως καὶ εἰς τὴν Μόσχαν τῶν ξένων, μὲ τοὺς Λεφὸρ, τοὺς Γόρδωνας, τοὺς Βινίους, τοὺς Βρὰνδτ, ἐξ ὧν θὰ στρατολογήσῃ αὔριον τοὺς στρατηγοὺς, τοὺς μηχανικοὺς, τοὺς συμβούλους του. Κατακτήσας τὴν ἀρχὴν, κ' ἐγκλείσας τὴν φιλόδοξον ἀδελφήν του εἰς μοναστήριον, τὴν πρώτην του μέριμναν στρέφει πρὸς τὴν δημιουργίαν στρατοῦ καὶ ἰδίως ναυτικοῦ. Τὸ βλέμμα του εἶναι ἐστραμμένον διηνεκῶς πρὸς τὴν θάλασσαν. Κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς

μονώσεώς του εἰς Πρεοπραζέσκοε ἐσκέφθη πολύ. Ὀφείλει ν' ἀνοίξῃ ὁδοὺς πρὸς τὰ ἐλεύθερα πελάγη, πρὸς βορρᾶν ἵνα ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τῆς Εὐρώπης καὶ εἰσαγάγῃ διὰ τῆς ἐπαφῆς της τὸν πολιτισμὸν εἰς τὸ κράτος του καὶ πρὸς νότον ἵνα κατακτήσῃ οἰκονομικὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Μεσόγειον καὶ προσεγγίσῃ πρὸς τὸ Τσάργραδ, τὸ χρυσόμαλλον δέρας, ὅπερ ἐτάρασσε πάντοτε τὸν ὕπνον τῶν Ρώσσων Ἀργοναυτῶν. Ὁ νεαρὸς Μονάρχης γνωρίζει πόσον ἐπείγουσα εἶναι ἡ ἀποδοχὴ τῶν Ἑσπερίων ἠθῶν. Στοιχειώδης ἔρευνα τὸν ἔχει πείσῃ, ὅτι οἱ Ἀσιάται ἐπήλυδες

Οἱ βούλγαροι ἀκροβολοῦσι.

εἶναι ἀδύνατον νὰ παραμείνωσιν ἐν Εὐρώπῃ, ἐφ' ὅσον δὲν ἀφομοιοῦνται πρὸς αὐτήν. Ἔχει πρὸ αὐτοῦ τὸ παράδειγμα ὅλων τῶν Ἀσιατικῶν εἰσβολῶν, αἵτινες ἔφερον μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Εὐρώπης τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον, ἀλλ' ἂς ἡ γηραιά της γῆ ἀπώθησεν πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν κοίτην των, ὁσάκις δὲν ἠσπάσθησαν, ὡς οἱ Οὔγγροι, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἤθη της. Καὶ ὁ Πέτρος ἐπείγεται. Κατὰ τὸ 1623 ἐγκαθιστᾷ εἰς Ἀρχάγγελον τὸ πρῶτον ναυπηγεῖόν του, εἰς ὃ ἐργάζεται ὡς χειρώναξ ἁπλοῦς. Μετὰ ἓν ἔτος διαθέτει ὀλίγα πλοῖα καὶ τὰς ἀναλόγους λέμβους των. Ἀλλὰ τί τὸν ὠφελοῦν; Ἡ μόνη θάλασσα ἡ ἀνήκουσα τότε εἰς τὴν Ρωσ-

σίαν, ἡ Λευκὴ Θάλασσα, εἶναι αἰχμάλωτος τῶν πάγων κατὰ τὰ τρία τέταρτα καὶ ἡ κυριαρχία της εἶναι ἄγονος. Αἱ δύο θάλασσαι ὧν ἔχει ἄμεσον ἀνάγκην, εἶναι ἡ Βαλτικὴ καὶ ὁ Εὔξεινος. Πρὸς ποίαν νὰ στρέψῃ τὰς πρώτας προσπαθείας του; Ἡ Αἰκατερίνη εἰς τὰς ἐπιστολάς της πρὸς τὸν Βολταῖρον, ἀφηγεῖται τοὺς δισταγμοὺς τοῦ Πέτρου «ἂν ὀφείλει νὰ θεμελιώσῃ τὴν μελετωμένην πρωτεύουσάν του ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς ἢ εἰς Ταγκαρὸκ, πλησίον τοῦ Ἀζόφ». Ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ τὸ Ἀζὸφ, στρέφων τὰς πρώτας πρασπαθείας του κατὰ τῶν προαιωνίων ἐχθρῶν, μεθ' ὧν δὲν εἶχε ποτὲ παύσῃ ὁ πόλεμος. Ἡ ἐκστρατεία εἰς ἣν ὑπηρέτει καὶ αὐτὸς ὡς ἁπλοῦς πυροβολητὴς, ἀκολουθῶν πεζὸς τὸ πολυτελὲς ἔλκυθρον τοῦ στρατηγοῦ του Λεφὸρ, ὀπέτυχε, διότι δὲν διέθετε ναυτικὴν δύναμιν. Ὁ Πέτρος δὲν ἀποθαρρύνεται. Ἐγκαθιστᾷ ναυπηγεῖα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Βορσέγλα, ναυπηγεῖ πολυαρίθμους γαλέρας, καλεῖ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μηχανικοὺς, ναύτας καὶ πυροβολητὰς καὶ μετά τινας μῆνας καταλαμβάνει τὸ Ἀζὸφ ὅπερ τὸν ἀπέκρουσεν. Διατάσσει ἀμέσως τὴν κατασκευὴν ἰσχυροῦ στόλου ὅπως τὸν ρίψῃ εἰς τὸν Εὔξεινον, καταδαμάζει τὴν στάσιν, ἣν ἐξήγειρεν ἡ ἀδελφή του Σοφία καὶ ἐμπιστευθεὶς τὴν διοίκησιν εἰς τὸν Ρομοδανόβσκυ καὶ τὸν Γολιτσὶν ἀναχωρεῖ εἰς Εὐρώπην μετὰ πολυπληθοῦς πρεσβείας, ἐχούσης ὡς κύριον σκοπὸν νὰ ἐπιτύχῃ πανευρωπαϊκὸν ἀντιτουρκικὸν συνασπισμόν. Ἐκεῖ ἀφήνει τὰς διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις εἰς τοὺς πρέσβεις του. Αὐτὸς ἐπισκέπτεται τὸ Βράδεμβουργ, τὸ Ἀννόβερον τὸ Ἀμστερδαμ, τὸ Σάαρδαμ, ἔνθα ἐργάζεται ὑπὸ ψευδώνυμον ὡς ἁπλοῦς ναυπηγός. Αἱ ναυπηγικαὶ μέθοδοι τῶν Ὁλλανδῶν δὲν τῷ ἀρέσκουσι. Μεταβαίνει εἰς Ἀγγλίαν, ὅπως διδαχθῇ νὰ ναυπηγῇ «ἐπιστημονικῶς». Ἐπιστρέφει ἐξ αὐτῆς μετὰ πεντακοσίων μηχανικῶν, χυτῶν, πυροβολητῶν, πυροτεχνῶν, πλοιάρχων, προτείνει εἰς τὴν Ὁλλανδίαν τὴν πώλησιν τοῦ στόλου της ὅπως τὸν μεταχειρισθῇ κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἀποτυχὼν, μεταβαίνει εἰς Βιέννην ὅπως τὴν παρασύρῃ εἰς τὴν σταυροφορίαν, ἣν ἐσχεδίαζεν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐκρήγνυται νέα ἐπανάστασις. Ἡ ἀντιδραστικὴ μερὶς, ἧς ἡγεῖτο ἡ ἀδελφή του, συνεργαζομένη μετὰ τῶν Βογιάρων, τῶν ἱερέων καὶ τῶν «Στρέλτζι», τὸν κατηγορεῖ ὅτι ὑπονομεύει τὰ ἤθη τῆς χώρας καὶ ὅτι περιφρονεῖ τὰς παραδόσεις της, ὅτι παρέδωκε τὴν Ρωσσίαν εἰς τοὺς ξένους καὶ ὅτι δὲν τηρεῖ τοὺς κανόνας τῆς θρησκείας της. Ὁ Ρομοδανόβσκυ κατασυντρίβει τὴν ἐξέγερσιν. Ἀλλ' ὁ Πέτρος ἀποφασίζει τὴν φορὰν ταύτην νὰ εἶναι ἀμείλικτος. Ἐνσκήπτει εἰς τὴν Μόσχαν ὡς θύελλα. Τὸ αἷμα ῥέει ποταμηδόν.

Ἡ φρουρὰ τῶν «Στρέλτζι» διαλύεται. Ἡ σύζυγός του, κληρικομανὴς καὶ ἀφωσιωμένη εἰς τὴν ἀντίδρασιν, ἀποδιώκεται.

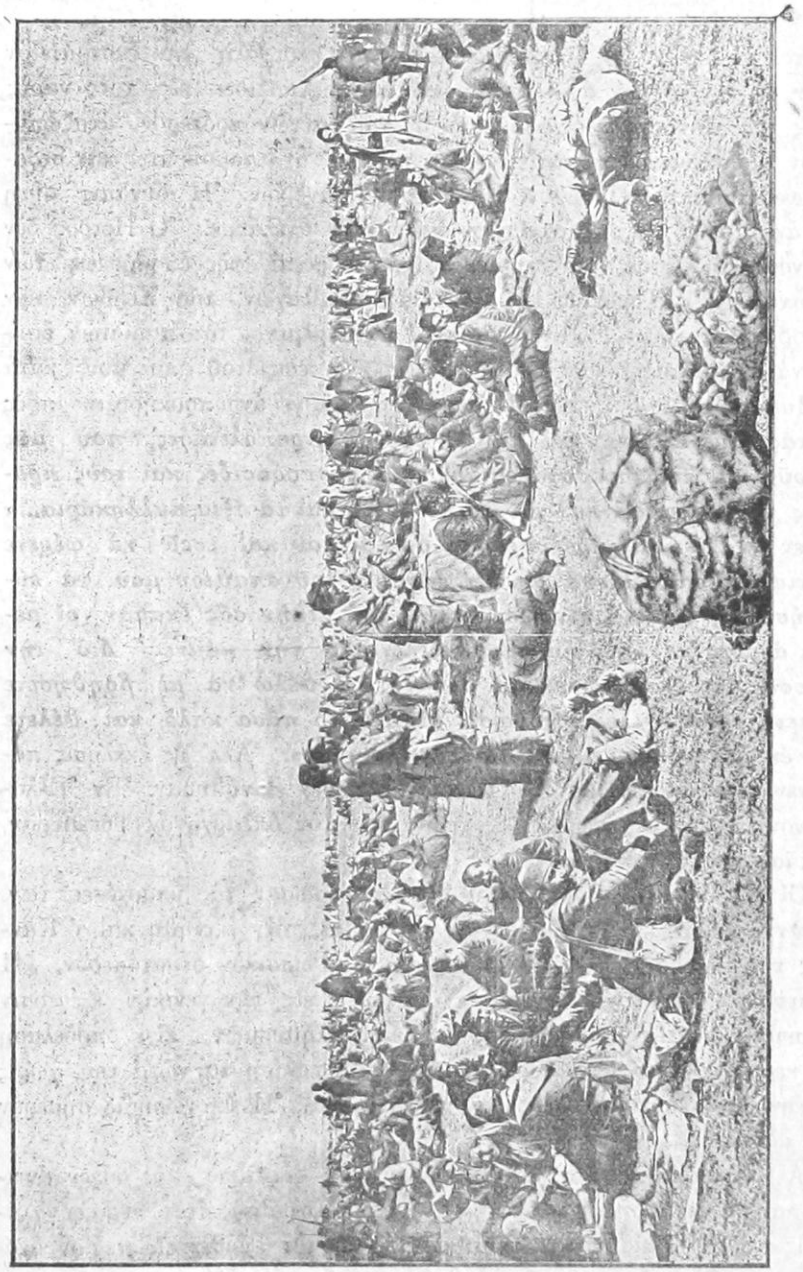
Αἱ ἀδελφαί του Σοφία, Εὐδοξία, Μάρθα, αἵτινες ἐξύφαναν τὸν συνωμοτικὸν ἱστόν, κείρονται τὴν κόμην καὶ ἐγκλείονται εἰς φρούριον. Ἡ Ρωσσία τρέμει ὁλόκληρος ὑπὸ τὸ βαρὺ πέλμα, ὅπερ ἀφίνει πανταχοῦ ὄπισθεν του ἴχνη ἐρυθρά. Ἐν τούτοις παρὰ τοὺς ἐσωτερικοὺς τούτους περισπασμούς, παρὰ τὸν μεταρρυθμιστικὸν πυρετὸν, ὑπὸ τὸν ὁποῖον μεταβάλλει ἐκ θεμελίων τὸ κράτος του, τὰ βλέμματά του εἶναι διηνεκῶς ἐστραμμένα πρὸς τὸ πέλαγος. Κατὰ τὸ 1700 ἀποστέλλει ἰσχυρὸν σκάφος 46 τηλεβόλων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ζητήσῃ τὴν ἐλευθέραν ναυτιλίαν εἰς τὸν Εὔξεινον. Ἡ Πύλη ἀποκρούει τὴν αἴτησιν. Ὁ Τσάρος δὲν δύναται νὰ ἐπιμείνῃ εἰς αὐτήν. Πρὸς βορρᾶν ὁ ἀστὴρ τοῦ ἐπικοῦ ἀντιπάλου του, Καρόλου τοῦ ΙΔ', μεσουρανεῖ: Ὁ Σουηδὸς Μονάρχης παρασκευάζεται νὰ φέρῃ τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον εἰς τὰ ἐδάφη του.

Ὁ πόλεμος ἤρξατο ὑπὸ ὅρους δυσμενεῖς διὰ τὰς Μοσχοβιτικὰς στρατιάς. Ὁ Πέτρος καίπερ ἡγούμενος 38000 ἀνδρῶν, ἡττήθη ὑπ' ὀκτακισχιλίων μόνον Σουηδῶν. Ἀλλ' ἡ ἥττα ὑπῆρξε μέγα δίδαγμα. Ἀπέδειξε τὴν ὑπεροχὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς, ἐπὶ τῶν μαχητικῶν μεθόδων τῶν ἀτάκτων στιφῶν. Ἐκ τοῦ Ρωσσικοῦ στρατοῦ μόνον τὰ δύο συντάγματα, ἅτινα εἶχον ὀργανώσῃ οἱ Εὐρωπαῖοι προγυμνασταί, ἠδυνήθησαν ν' ἀντιτάξωσι λυσιτελῆ ἀντίστασιν καὶ νὰ προστατεύσωσιν εὐεργετικῶς τὴν ὑποχώρησιν. Ὁ Πέτρος δὲν ἀπελπίζεται. Ἱερεῖς, χωρικοί, γυναῖκες, καλοῦνται εἰς τὴν ἀνέγερσιν ὀχυρώσεων. Οἱ κώδωνες τῶν ναῶν μεταβάλλονται εἰς τηλεβόλα, σχηματίζονται δέκα νέα συντάγματα. Ἀποτέλεσμα τῆς πυρετώδους ταύτης δραστηριότητος εἶναι αἱ ἐπιτυχίαι τῆς Βαλτικῆς, ἡ νίκη τοῦ Ἔμπαχ, ἡ κατάληψις τοῦ Νότεμβουργ καὶ τοῦ Νιενσὰντζ, ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ὁποίου ἀνήγειρεν ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέβα τὴν ἀκρόπολιν, ἥτις μετά τινα ἔτη ἐγένετο ἡ Πετρούπολις. Τὸ κύριον μέρος τοῦ προγράμματός του εἶχε πραγματοποιηθῇ. Ἡ χερσαία, ἡ ἀποκλεισμένη, ἡ ἀσφυκτιῶσα πρότερον Ρωσσία, διαθέτει εὐρυτάτην παραλίαν ἐπὶ μιᾶς τῶν Εὐρωπαϊκῶν θαλασσῶν, εἶναι κυρία μακρᾶς γραμμῆς ἐπαφῆς μετὰ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ Ἁγία Αὐτοκρατορία δὲν ἔχει μόνον ἀνοικτὸν παράθυρον ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, ὡς εἶπεν ὁ Ποῦσκιν, ἀλλὰ πύλην μεγαλοπρεπῆ.

Ὀλίγον βραδύτερον κατελήφθη ἡ Κοπρόϊε, ἡ Νάρβα, τὸ Δορπάτ, τὸ Γιάμ. Ἐν τούτοις ὁ Κάρολος κατανικήσας τὸν Αὔγουστον τῆς Σαξωνίας, ὅστις τὸν ἀπησχόλει, στρέφεται κατὰ τῶν Μοσχοβιτῶν. Καὶ τότε ἄρχεται ἡ τα-

κτική ἥτις βραδύτερον συνέτριψε τὸν Ναπολέοντα. Οἱ Ρῶσσοι ὑποχωροῦσι διηνεκῶς, ἀφίνοντες ὄπισθέν των τὴν ἐρήμωσιν. Ὁ χειμὼν εἶναι δριμύτατος. Οἱ εἰσβολεῖς δὲν εὑρίσκουσι πρὸ αὐτῶν ἢ χωρία ἔρημα κατοίκων, πόλεις αἴτινες καίονται ὡς πυροτεχνήματα. Ἐν τούτοις εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ κατέλθωσι πρὸς νότον, ἐλπίζοντες νὰ εὕρωσιν ἐπαρκεῖς πόρους εἰς τὴν Οὐκραίνην, ὁπόθεν ὁ Μαζέππας, ὁ διάσημος ἀταμάνος τῶν Κοζάκων, παρέχει ὑποσχέσεις ἀφειδεῖς. Αἱ ἐφοδιοπομπαὶ καὶ αἱ ἐπικουρίαι, αἵτινες ἀποστέλλονται ἐκ Σουηδίας, ὑφίστανται σφοδρὸν αἰφνιδιασμὸν τῶν Ρώσσων καὶ ἐκμηδενίζονται ὑπὸ τοῦ Πέτρου, ὅστις ἔπειτα σπεύδει μετὰ 60000 ἀνδρῶν εἰς τὴν Πολτάβαν, ἣν ἐπολιόρκουν οἱ Σουηδοί. Ἡ μάχη εἶναι μία τῶν λυσσωδεστέρων αἵτινες συνεκροτήθησαν ποτέ. Οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ ἐπιδεικνύουσιν ἡρωϊσμὸν ἀπαράμιλλον Ἐννοοῦσιν ὅτι ἡ μάχη αὕτη θὰ κρίνῃ τὴν τύχην τῶν χωρῶν των καὶ θ' ἀποφασίσῃ τὴν ἐξόντωσιν ἢ τὴν σωτηρίαν των· Ὁ Κάρολος πληγόνεται. Παρὰ τὸ βαρὺ τραῦμα του, τοποθετεῖται ἐπὶ φορείου κ' ἐνθαρρύνει ἐξ αὐτοῦ τοὺς στρατιώτας του. Ἀλλ' οἱ πολεμισταί του εἶναι κατάκοποι ἐκ τοῦ μακροῦ ἀγῶνος, τῶν πορειῶν, τῶν στερήσεων. Εἰς ἐπίμετρον καθυστεροῦσιν ὑπὸ ἔποψιν ἀριθμοῦ σημαντικῶς. Τὰ νεοπαγῆ Ρωσσικὰ συντάγματα πολλαπλασιάζουσι τὰς ἐφόδους των. Αἱ πολεμικαὶ μέθοδοι, ὧν ὁ Σουηδὸς Μονάρχης ὑπῆρξεν ὁ θαυμάσιος εἰσηγητής, στρέφονται κατ' αὐτοῦ. Ὁ στρατός του κατασυντρίβεται καὶ ὁ ἀκάματος οὗτος τροβαδοῦρος τοῦ πολέμου, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Μαζέππα καὶ ὀλίγων ἀφωσιωμένων ἐπιλέκτων, ζητεῖ ἄσυλον εἰς τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος.

Ἡ νίκη αὕτη παραδίδει εἰς τοὺς Ρώσσους τὴν Λιβονίαν, τὴν Καρελίαν, τὸ Βύμποργον, τὴν Ρίγαν, τὸ Ρεβάλ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλικὸς πρόσφυξ τῆς Τουρκίας δὲν ἔμενεν ἥσυχος. Ἂν προσέφυγεν εἰς τὴν φιλοξενίαν τοῦ Σουλτάνου, δὲν τὸ ἔπραξεν ἄνευ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ ὑπολογισμοῦ. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ του, ὅστις ἦτο τότε ὁ πρώτιστος τῆς Εὐρώπης, δὲν ἀπέμενεν ἐκτὸς τῆς Τουρκίας κράτος ὅμορον, δυνάμενον ν' ἀντιστῇ κατὰ τῆς Ρωσσικῆς δυνάμεως. Τὸν ἀλαζόνα δεσπότην τοῦ Βορρᾶ θὰ ἠδύνατο νὰ ταπεινώσῃ μόνον ὁ Πατισάχ. Ἄλλως τε, ἡ σύγκρουσις τῶν συμφερόντων τῶν δύο κρατῶν εἶναι προφανής. Ὁ Κάρολος ἐπιμένει ὑποδεικνύων τὰς ἀντιθέσεις των, ὑποθάλπει τὰ θρησκευτικὰ μίση, ἀποκαλύπτει τοὺς μέλλοντας κινδύνους τῆς Ρωσσικῆς προελάσεως. Ὁ Τσάρος, κύριος διεξόδου πρὸς τὴν Εὐρώπην, δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ κατέλθῃ καὶ εἰς τὴν Μεσόγειον. Μετὰ ἓν ἔτος ἡ Τουρκία κηρύσσει τὸν πόλεμον, ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ἡ Ρωσσία τὸν παρεσκεύαζεν, ἐν τῇ ἐλπίδι νὰ κατέλθῃ

Καταυλισμὸς Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ.

πρὸς τὸν Εὔξεινον. Ὁ Πέτρος πειρᾶται νὰ περιβάλῃ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην μὲ τὴν αἴγλην ἀγῶνος θρησκευτικοῦ. Ἀποδίδει εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὰς Μονὰς ὅ,τι εἶχεν ἀφαιρέσῃ παρ' αὐτῶν πρότερον, ἀναζωπυρεῖ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν διὰ κλήρου ὃν τρομοκρατεῖ καὶ στρατοπεδεύει παρὰ τὸν Προῦθον, ἄγων 40,000 ἀνδρῶν. Ἡ δύναμις αὕτη εἶναι ἀνεπαρκὴς διὰ τὸν τεράστιον ἀγῶνα, ὃν ἀνέλαβεν. Ὁ Πέτρος δὲν τὸ ἀγνοεῖ. Αἱ ἐλπίδες του στηρίζονται κυρίως ἐπὶ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν χριστιανικῶν τῆς Τουρκίας λαῶν, τῶν Μολδοβλάχων, τῶν Σέρβων, τῶν Μαυροβουνίων, τῶν Ἑλλήνων, οὓς οἱ ἀπεσταλμένοι του παρίστων ἑτοίμους νὰ ἐπαναστατήσωσι. Ἤδη πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1711, εἶχεν ἀποστείλῃ φλογερὰν προκήρυξιν πρὸς ***«πάντας τοὺς πιστοὺς καὶ πάντας τοὺς Μητροπολιτάδες, ποὺ μᾶς ἀγαποῦν καὶ τοὺς βοεβοδάδες καὶ τοὺς γοσποδάριδες καὶ τοὺς προεστοὺς τῶν κλεφτῶν καὶ τοὺς καπετάνους καὶ τὰ ἄξια παλληκάρια...»*** Ἔλεγεν: ***«Ἐγὼ σᾶς κράζω εἰς τὸ ἀσκέρι μου καὶ ἐσεῖς νὰ φέρετε καὶ πιστοὺς σας φίλους, μὲ τὴν δύναμιν τοῦ σπαθίου μου νὰ εὕρετε ἡσυχίαν καὶ νὰ γλυτώσετε. Καὶ ὅ,τι τιμὴν σᾶς ἔκαμαν οἱ μεγάλοι ἀγάδες καὶ ἐγὼ παρόμοια θέλω σᾶς τὴν κάμνει. Διὰ τὴν λύτρωσίν σας ἐμπαίνω εἰς τὰ βάσανα καὶ θέλω νὰ μὲ βοηθήσετε καὶ μετὰ ταῦτα θέλει σᾶς δώσει ὁ Θεὸς τὸ πᾶσα καλὸ καὶ θέλετε εὕρῃ ἐκ μέρους μου τιμὴν καὶ εὐσπλαχνίαν».*** Ἀλλ' ἡ ἔκκλησις παρέμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἐκινήθησαν. Ἐν Ἑλλάδι μόνον ἐγένετο μεμονωμένη ἀπόπειρα ὑπὸ τὸν ὁπλαρχηγὸν Τσεκούραν, ὑποστᾶσα τραχεῖαν ἧττωσιν.

Οἱ Μολδοβλάχοι Ὁσποδάροι δὲν ἐξεπλήρωσαν τὰς ὑποσχέσεις των. Ὁ Καντακουζηνός, Ὁσποδάρος τῆς Μολδαβίας, δὲν ἐκινήθη καὶ ὁ Καντεμίρ, τῆς Βλαχίας, προσῆλθε μόνος εἰς τὸ Ρωσσικὸν στρατόπεδον. Ἡ κατάστασις εἶναι δεινή. Ὁ Πέτρος βασισθεὶς εἰς τὴν γενικὴν ἐξέγερσιν τῶν συμπαγῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας πληθυσμῶν, εἶχε προελάσῃ μετὰ κεραυνοβόλου ταχύτητος, χωρὶς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ νῶτά του, χωρὶς νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια. Ἡ ὑποχώρησις σήμερον εἶναι ἀδύνατος.

Αἱ διακόσιαι χιλιάδες τῶν Τούρκων καὶ Ταρτάρων, ἃς εἶχεν ἀντιτάξῃ κατ' αὐτοῦ τὸ ἀδυσώπητον μῖσος τοῦ Καρόλου, τὸν περισφίγγουσιν εἰς κλοιὸν ἀδιάσπαστον. Ὁ Μέγας Βεζύρης τὸν ἐξωθεῖ εἰς πεδίον ἀχάριστον, μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ καὶ βαθέων ἑλῶν. Ὁ Πέτρος καὶ ὁ στρατός του εἶναι ἐκμηδενισμένοι, ἀναμένουσιν αἰχμαλωσίαν ἄδοξον. Τὸ Ρωσσικὸν ἱππικὸν ἔχει ὑποστῇ τελείαν καταστροφὴν καὶ τὸ πεζικόν, ἄνευ τροφῆς καὶ ἄνευ ὕδατος, δεκατίζεται ἀπαύστως ὑπὸ τῆς πείνης, τῆς δίψης, τῶν συνεχῶν Τουρκικῶν ἐπιθέσεων. Πρώτην ταύτην φορὰν ὁ σιδηροῦς Ρωμανὼφ γνωρίζει τὸν ἀπελπισμόν. Ἐν τούτοις σώζεται. Ἡ παλλακίς του Αἰκατερίνη μεταβαίνει, ὡς ἡ Μόννα Βάννα, εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ νικητοῦ. Πρὸ τῶν ποδῶν του ἐκκενοῖ τὸ Ρωσσικὸν θησαυραφυλάκιον. Γονυπετεῖ, ἱκετεύει, ὀδύρεται, ζητεῖ τὴν χάριν τοῦ συζύγου της. Ὁ μέγας Βεζύρης Βαλτατζῆς κάμπτεται. Ἡ εἰρήνη ἀποδίδει εἰς τὴν Τουρκίαν τὸ Ἀζὸφ καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δόν. Ὁ Κάρολος εἶναι ἀπαρηγόρητος. Ὁ μέγας ἀντίπαλος ἅπαξ ἔτι διέφευγε τὴν τελικὴν, τὴν ἀνεπανόρθωτον καταστροφήν. Βραδύτερον, ὅταν ὁ Βαλτατζῆς ἐλεγχθῇ, διότι ἐφυγάδευσε τὸν αἰχμάλωτον, θ' ἀπαντήσῃ ἀτάραχος: «Δὲν ἦτο ὀρθὸν νὰ τὸν αἰχμαλωτίσωμεν. Τίς λοιπὸν θὰ ἐκυβέρνα τὰ κράτη του;» Καὶ αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ μόνη δικαιολογία πράξεως, ἄνευ τῆς ὁποίας τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα θὰ ὑφίστατο ἴσως ἀναχαίτισιν ἑκατοντάδων ἐτῶν...

Τὸ κτύπημα ἦτο βαρύ. Ὁ Πέτρος πειρᾶται ν' ἀναστιλβώσῃ τὸ ἀμαυρωθὲν γόητρόν του πρὸς βορρᾶν. Καταδιώκει καὶ πάλιν τοὺς Σουηδοὺς ἐν Πομερανίᾳ, κατακτᾷ τὴν Φιλανδίαν, μετὰ ἓν δ' ἔτος εἰσβάλλει παρὰ τὴν ναυτικὴν ἐπίδειξιν τῆς Ἀγγλίας εἰς Σουηδίαν καὶ ἀποσπᾷ τὴν συνθήκην τοῦ Νυστάδτ, ἥτις τῷ δίδει ὁλόκληρον τὴν Βαλτικήν.

Τὸ ἔργον τοῦ Πέτρου ἐπερατώθη ἐν τῇ αὐτῇ. Στρέφεται πρὸς τὰς ἄλλας φυσικὰς διεξόδους τῆς χώρας του. Κατὰ τὸ 1722 προχωρεῖ πρὸς τὴν Κασπίαν μετὰ 100000 ἀνδρῶν, καταλαμβάνει τὸ Δερβὲν καὶ τὸ Βακοῦ. Μετὰ ἓν ἔτος ὁ Σάχης, πιεζόμενος ἐξωτερικῶς ὑπὸ τῶν Ρώσσων, ἐσωτερικῶς ὑπὸ τῆς ἀναρχίας, ἥτις ὑπονομεύει τὸν θρόνον του, συνομολογεῖ μετὰ τοῦ Τσάρου συνθήκην, ἥτις τῷ ἐκχωρεῖ τὸ Γκιλὰν, τὸ Μαζαντεράν, τὸ Ἀστεραβάδ.

Ἡ κατάκτησις τοῦ πολυθρυλλήτου Κοζάκου τυχοδιώκτου Γερμὰκ Τιμοφέεβιτζ ἔδωκεν εἰς τοὺς Τσάρους τὴν Σιβηρίαν καὶ μετ' αὐτῆς τὴν βορειοτέραν καὶ εὐθυτέραν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀπωτάτην Ἀνατολήν, ἐν ᾗ θὰ εὕρισκον τὸ ἐνδεδειγμένον ἀνατολικὸν ὅριον τῆς Αὐτοκρατορίας των: τὴν Σινικὴν θάλασσαν. Ὁ Πέτρος ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Βαλτικήν, προεχώρησε διὰ τῆς Ἀζοφικῆς πρὸς τὸν Εὔξεινον. Διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Κασπίας, τῷ ἠνοίγη ἡ ὁδὸς τῆς μεσημβρινῆς Ἀσίας, ἡ ὁδὸς τῶν μεγάλων μεταναστεύσεων καὶ τῶν μεγάλων εἰσβολῶν, δι' ἧς ἡ Ἀσία διεξήγαγε μυριάκις τὰς κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐφόδους της καὶ δι' ἧς ἀπὸ τοῦδε ἡ Εὐρώπη, διὰ μοιραίας ἀνατροπῆς τῶν ὅρων, θὰ ἐκχυθῇ εἰς τὴν κατάκτησίν

της, μόλις ἡ μεταβολὴ τῶν συνθηκῶν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, τὴν ἀναγκάσῃ νὰ ζητήσῃ ἐν αὐτῇ ἢ τὴν πηγὴν τῶν πρώτων ὑλῶν ὧν ἔχει ἀνάγκην, ἢ νέας ἀγορὰς καταναλώσεως. Οὕτω καθωρίσθη σαφῶς ἡ Ρωσσικὴ αὕτη πολιτικὴ —ἐπέκτασις πρὸς βορρᾶν, πρὸς μεσημβρίαν, πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς θαλάσσης— ἧς ἡ ἐμφάνισις ἀποτελεῖ ἓν τῶν μεγίστων κοσμοϊστορικῶν γεγονότων, ἧς αἱ ἀξιώσεις ἀποτελοῦσιν ἕνα τῶν κυρίων παραγόντων, περὶ τοὺς ὁποίους ὑφαίνεται ἡ ζωὴ δύο ἠπείρων καὶ ἧς ἄμεσος δημιουργία ὑπῆρξε τὸ Ἀνατολικὸν τοῦτο ζήτημα, εἰς τοῦ ὁποίου μίαν τραγικὴν πρᾶξιν παριστάμεθα σήμερον.

Τοῦ ζητήματος τούτου ὁ κύριος δημιουργὸς εἶναι ὁ Πέτρος, ὡς διατυπώσας πρῶτος αὐτὸς εἰς πολιτικὸν δόγμα, τὰς ἐποφθαλμιάσεις τῶν προκατόχων του. Οὐδὲν εὐγλωττότερον, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, τῆς διαθήκης, ἥτις τῷ ἀποδίδεται: «Ὁ Ὕψιστος, παρ' οὗ ἐλάβομεν τὴν ὕπαρξιν καὶ τὸ στέμμα μας, μᾶς ἐπιτρέπει συμφώνως πρὸς τὰς βλέψεις μας ἃς θεωροῦμεν ὡς ἀπορρεούσας ἐκ τῆς θείας προνοίας, νὰ ἀπίδωμεν πρὸς τὸν Ρωσσικὸν λαὸν ὡς προωρισμένον νὰ κυριαρχήσῃ γενικῶς τῆς Εὐρώπης, ἐν τῷ μέλλοντι.

Διὰ τοῦτο ἀπευθύνομεν τὰς ἑξῆς ὁδηγίας εἰς τοὺς διαδόχους μας:

Νὰ ἐκτείνωνται ἀπαύστως πρὸς βορρᾶν, κατὰ μῆκος τῆς Βαλτικῆς, ὅπως καὶ πρὸς νότον διήκοντες τὸν Εὔξεινον.

Νὰ πλησιάζωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς Ἰνδίας, διότι ἐκεῖνος ὅστις θὰ βασιλεύσῃ ἐν αὐταῖς, θὰ ἦναι ὁ ἀληθὴς τοῦ κόσμου κυρίαρχος. Συνεπῶς, ὀφείλουσι νὰ προκαλῶσι συνεχεῖς πολέμους πρὸς τὸν Τοῦρκον καὶ πρὸς τὴν Περσίαν καὶ νὰ ἐγκαταστήσωσι ναυτηγεῖα εἰς τὸν Εὔξεινον, ὅπως ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν καταλάβωσιν».

Βεβαίως τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἶναι πλαστόν. Ἐχαλκεύθη κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐκστρατείας τοῦ 1812 ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, ὅστις ἠσθάνετο πρὸ τῶν Ρώσσων τὰς αὐτὰς ἀνησυχίας, αἵτινες συνταράσσουσι σήμερον πρὸ τῶν Κιτρίνων τὸν Κάϊζερ καὶ ὅστις ἔγραφεν εἰς τὴν Γερουσίαν, ἐξηγῶν τὴν συμμαχίαν του μετὰ τοῦ Σελήμ:

«Τίς θὰ ἠδύνατο ν' ἀριθμήσῃ τὴν διάρκειαν τῶν πολέμων καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκστρατειῶν, αἵτινες θὰ ἦσαν ἀναγκαῖαι μίαν ἡμέραν, πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν συμφορῶν, αἵτινες θ' ἀπέρρεον ἐκ τῆς καταρρεύσεως τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Κων/πόλεως; Θὰ ἐκληροδοτοῦμεν εἰς τὰ τέκνα μας βαρεῖαν κληρονομίαν πολέμων καὶ συμφορῶν! Ἂν ἡ Ἑλληνικὴ τιάρα, ἐθριάμβευεν ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τῆς Μεσογείου, θὰ ἐβλέπομεν τὰς ἐπαρχίας μας νὰ προσβάλλωνται ὑπὸ μυρμηκυιῶν βαρβάρων καὶ

Ἡ Α. Α. Μ ὁ Σουλτάνος, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Μ. Βεζύρου Μουκτὰρ πασᾶ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν Ναζὴμ πασᾶ, ἐπιστρέφει ἐκ τοῦ σταθμοῦ τοῦ Σιρκεδζῆ

φανατικῶν. Καὶ ἂν ἐν τῇ ἀγόνῳ ταύτῃ πάλῃ ἡ πεπολιτισμένη Εὐρώπη ὑπέκυπτεν, ἡ ἀδιαφορία μας θὰ ἐξήγειρε δικαίως τὰς διαμαρτυρίας τῶν ἐπιγόνων καὶ θ' ἀπετέλει τίτλον αἰσχύνης ἐν τῇ ἱστορίᾳ δι' ἡμᾶς!»

Ἀλλ' ὀφείλομεν ν' ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι τὸ πλαστὸν τοῦτο κείμενον ἀποδίδει θαυμασίως τὴν πολιτικὴν τοῦ μεγίστου τῶν Ρώσσων Μοναρχῶν καὶ ὅτι ἂν ἐκαλεῖτο νὰ τὴν διατυπώσῃ ὁ ἴδιος, ἡ διατύπωσις δὲν θὰ ἦτο διάφορος. Κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Πέτρου, ἡ Τουρκορρωσσικὴ ἰσορροπία ἀνατρέπεται. Ἡ Ρωσσία ἀπὸ ἀσήμου πριγκηπάτου, μεταβάλλεται εἰς ἀπέραντον πολιτικὸν σῶμα ἐκτεινόμενον εἰς 275000 τετραγωνικὰ μίλια. Καὶ τὸ τεράστιον τοῦτο σῶμα ἀποβαίνει ταχέως πλειότερον ἀξιοσημείωτον διὰ τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεώς του, διὰ τῆς συνοχῆς του, διὰ τῆς ἐκπληκτικῆς του συγκεντρωτικότητος ἢ διὰ τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦδε εἶναι προφανὲς, ὅτι ἂν ὁ μοιραῖος Ρωσσικὸς ἀντίπαλος, ἡ Τουρκία, δὲν δυνηθῇ νὰ παρουσιάσῃ μεταρρυθμιστὴν, δυνάμενον νὰ ἐπιτελέσῃ ἐν αὐτῇ ὅ,τι Πέτρος ὁ Μέγας ἐπετέλεσεν ἐν τῇ χώρᾳ του, ἡ ὑπόκυψις του θὰ εἶναι ἀναπόφευκτος. Ἐλέχθη πολλάκις ὅτι ὁ Ἰσλὰμ εἶναι ἐχθρὸς πάσης μεταρρυθμίσεως. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ θεοκρατίαι ἀποκλείουσι τὸν νεωτερισμὸν καὶ τὴν συζήτησιν, διότι οἱαδήποτε μεταβολὴ προσκρούει εἰς τὸ πολύπλοκον δίκτυον τῶν συμφερόντων, ἅτινα συνδέονται πρὸς αὐτὰς καὶ ἅτινα ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων τάξεων. Ἐλέχθη ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς ἀντιδράσεως ἦσαν ἰσχυρότεραι ἐν Τουρκίᾳ ἢ ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ τοῦ Βορρᾶ. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον ἀνατρέπει πρόχειρος παραλληλισμός. Ἡ Ρωσσικὴ θρησκοληψία δὲν ὑπελείπετο οἱουδήποτε ἄλλου θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ. Οἱ Βυζαντινοὶ κατηχηταὶ τῶν Ρώσσων τοὺς εὗρον ἐν τοιαύτῃ πνευματικῇ καταστάσει, ὥστε οἱαδήποτε δογματικὴ ἢ οὐσιαστικὴ διδασκαλία ἦτο ἀδύνατος. Ἵνα ἀποκτήσῃ τὸ νέον θρήσκευμα ρίζας, ἐδέησε νὰ συνθηκολογήσωσιν μὲ τὸν εἰδωλολατρικὸν Σλαβικὸν ἀνθρωπομορφισμόν, οὕτω δὲ αἱ ἰδιότητες τοῦ Περοὺν μετεβιβάσθησαν εἰς τὸν Ἅγιον Ἠλίαν, αἱ τοῦ Βολὸς εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, καὶ εἰς τὴν Θεοτόκον αἱ τῆς θεότητος τοῦ Ἔρος. Ἡ ἀνάμιξις αὕτη προσέθεσεν εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἀρχαίων Σλαβικῶν θεοτήτων τὴν βαθεῖαν θρησκοληψίαν, ἣν ἐμπνέει ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τ' ἀρχέγονα πνεύματα, διὰ τῆς προσδοκίας μελλούσης ἀνταμοιβῆς, διὰ τῆς ἐξάρσεως τῆς θυσίας, διὰ τῆς στερήσεως, διὰ τοῦ θαύματος. Ἐν Ρωσσίᾳ ἐθεάθησαν πολλάκις χωρικοὶ ἐν ἐκστάσει ν' ἀνάπτωσι τὴν πυρὰν ἐφ' ἧς θ' ἀνήρχοντο μετ' ὀλίγον ἢ νὰ κλείωνται ἐντὸς ὀπῆς σκοτεινῆς καὶ ρυπαρᾶς ὅπως ἀποθάνωσι τῆς πείνης, τῶν λειψάνων των

θεωρουμένων ὡς ἁγίων καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν. Ὅταν διετάχθη ἡ κοπὴ τῆς γενειάδος καὶ ἀπηγορεύθη ἡ ἐν τῷ γυναικωνίτῃ ὑποχρεωτικὴ καθήλωσις τῆς Ρωσσίδος γυναικός, ὅταν διετάχθη ἡ κατάργησις τῶν καλυπτρῶν, ἐδέησε νὰ κινητοποιηθῇ ὁλόκληρος ὁ διαθέσιμος Ρωσσικὸς στρατός, αἱ δὲ ἐξωτερικαὶ αὗται μεταρρυθμίσεις συνετελέσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπιβολὴν τῶν λογχῶν. Καὶ τὰ σημεῖα τῆς ὁμοιότητος πολλαπλασιάζονται. Ἂν ἡ Τουρκία εἶχε τοὺς Γενιτσάρους της, ἡ Ρωσσία εἶχε τοὺς «Στρέλτζι» της. Ἂν ἡ Τουρκία εἶχε τὸ Μουσουλμανικὸν ἱερατεῖον, ἡ Ρωσσία εἶχε τὸν Ὀρθόδοξον κλῆρόν της, ὃν ἡ συγκεντρωτική της ὀργάνωσις ἀνήγαγεν εἰς τάξιν προνομιοῦχον, ἀποκλειστικὴν καὶ τυραννικήν. Εἰς ἐπίμετρον ἡ ἐσωτερικὴ τῆς Τουρκίας σύνθεσις, δὲν παρουσίαζεν εἰς τὸν μεταρρυθμιστὴν τὰς δυσχερείας, ἃς παρουσίαζεν ἡ Ρωσσική. Ἐν Τουρκίᾳ ὑπῆρχον δύο τάξεις ἀντιμέτωποι: Ἡ προνομιοῦχος τάξις τῶν κατακτητῶν, πολεμικὴ ἀριστοκρατία, ὠργανωμένη διὰ τὸν πόλεμον καὶ τὴν νομὴν τῶν δημοσίων θέσεων. Ἀπέναντι αὐτῶν ἵσταντο οἱ «ραγιὰ», οὓς αἱ θρησκευτικαὶ διαφοραὶ, ὁ κοινοτικὸς αὐτονομισμὸς καὶ ἡ ὑποδεεστέρα θέσις των, ἐκράτουν μακρὰν τῆς προνομιούχου φυλῆς. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων μεγάλων κατηγοριῶν, δὲν ὑπῆρχον αἱ διάμεσοι τάξεις, αἱ ἀποτελοῦσαι τὰ κύρια στοιχεῖα τῶν κοινωνικῶν ἐπαναστατικῶν ζυμώσεων. Αἱ ποίμναι τῶν «ραγιὰ» κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐσίγων καὶ ἐδούλευον. Μουσουλμάνοι εἴλωτες ἐν τῇ πολεμικῇ δημοκρατίᾳ τῶν Ὀσμανιδῶν δὲν ὑπῆρχον, ἡ δὲ δουλεία τοῦ καλλιεργητοῦ ἦτο ἄγνωστος. Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἦτο ὁ πρώτιστος παράγων τῆς κατακτήσεως. Ἐν Ρωσσίᾳ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν πρώτων μεγάλων Τσάρων ἡ κοινωνικὴ κατάστασις ἦτο χαώδης. Ὁ Βόρις Γοδουνὼφ, ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν χωρικῶν, εἶχε προσδέσῃ ἁλύτως τοὺς καλλιεργητὰς εἰς τὴν γῆν, ἐφ' ἧς ἐγεννήθησαν, ὡς «ψυχὰς» ὑποτελεῖς. Κατὰ τὸ 1590 νέος νόμος τοῦ βδελυροῦ τυράννου, ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς ἐργάτας ν' ἀλλάσσωσι διαμονὴν «ὅπως μὴ κλέπτωσι τοὺς βραχίονάς των ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτήκτας τῆς γῆς». Ὁ ἀριθμὸς τῶν χωρικῶν, ὅστις ὑπεδουλώθη οὕτω, χάρις εἰς νόμον ἐγκληματικὸν, ἀνήρχετο εἰς 1,500,000 δυστυχῶν, οἵτινες τριακονταπλασιασθέντες ἀπετέλεσαν τὴν δακρύβρεκτον στρατιὰν τῶν σημερινῶν προλεταρίων τῆς Σλαβικῆς γῆς...

Τὸ ἔγκλημα τοῦτο δὲν ὑπῆρξεν οὔτε τὸ πρῶτον, οὔτε τὸ ἔσχατον κατὰ τοῦ Ρωσσικοῦ λαοῦ. Πρὶν διαπραχθῇ, ἡ Σλαβικὴ εἶχε γνωρίσῃ τὰς φρικτὰς ἡμέρας τῶν Ἐρυθρῶν Τσάρων, καθ' ἃς Ἰβὰν οἱ Τρομεροὶ μετὰ

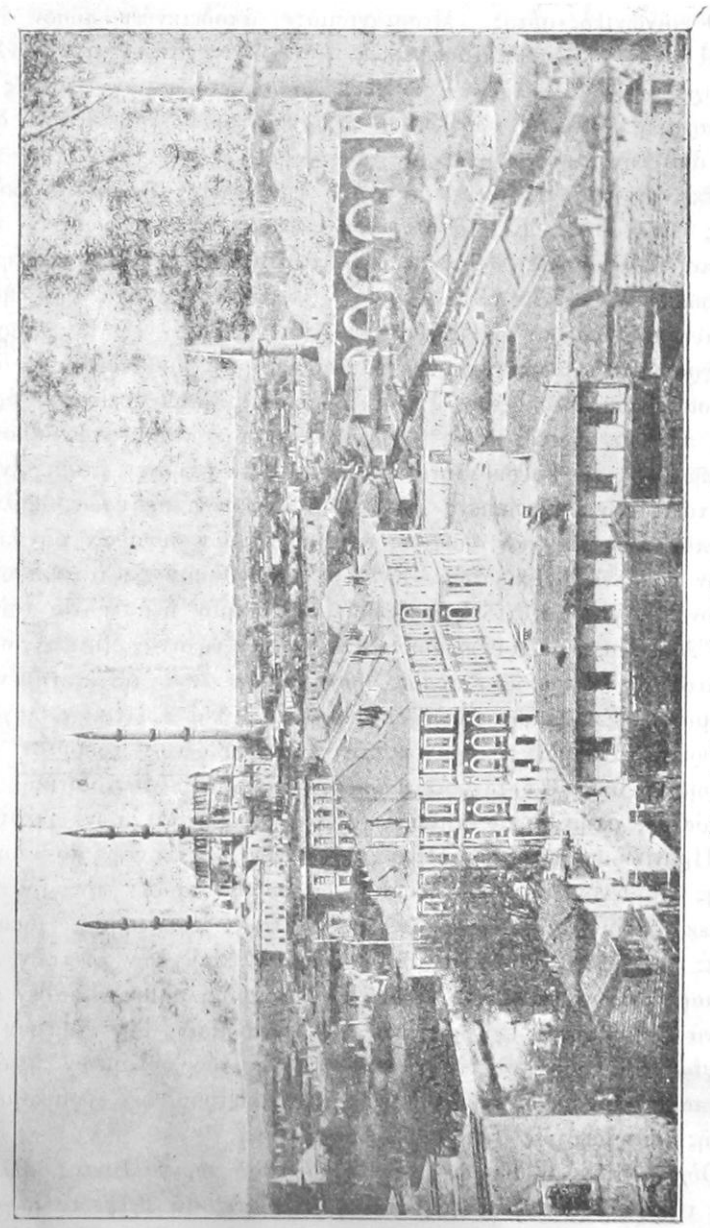
τῶν ἀξίων των «Dvorianstvo», ἐπλημμύρουν τοὺς Ρωσσικοὺς ποταμοὺς μὲ αἷμα, ὡς κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Νοβογοροδ, ὅτε 60000 πτωμάτων ἀνεχαίτισαν τὸν ροῦν τοῦ Βολκώφ.

Αἱ κρίσεις αὗται τῆς φονικῆς παραφροσύνης, τόσον συχναὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ρώσσων αὐτοκρατόρων, εἶχον δημιουργήσῃ ἰσχυροὺς κοινωνικοὺς κλονισμούς. Οἱ νόμοι τοῦ Γοδουνὼφ συνεπλήρωσαν τὸ ἔργον των. Ἄπειροι φυγάδες κατέφευγον εἰς τὴν Οὐκραίνην, συνενούμενοι μετὰ τῶν Κοζάκων Ζαπορόγων, οἵτινες εὑρίσκοντο εἰς διηνεκῆ πάλην πρὸς τοὺς Τσάρους, ἄλλοι δ' ἀνεζήτουν ἄσυλον κατὰ τῆς θηριωδίας τῶν δυναστῶν των εἰς τὴν ἐρημίαν τῶν στεππῶν ἢ τὰς χλοερὰς κατακόμβας τῶν δασῶν. Ἡ ἐπανάστασις ὑπῆρχε παντοῦ, καὶ μίαν ἡμέραν ἐπροσωποποιήθη ὑπὸ τοῦ Στένκο Ραζίν. Κατὰ τὸ 1669, ὁ Ραζὶν ὅστις ἐξηγέρθη ὅπως

Φρούρια τῆς Ἀνδριανουπόλεως.

ἐκδικήσῃ τὸν ἄδικον φόνον τοῦ ἀδελφοῦ του, συνήγαγε περὶ αὐτὸν τοὺς ἁλήτας, τοὺς φυγοδίκους καὶ τοὺς δούλους τῆς Ρωσσικῆς γῆς καὶ μὲ τὴν φοβερὰν ταύτην στρατιὰν τῆς συμφορᾶς καὶ τοῦ ἀπελπισμοῦ ἐλεηλάτησε τὰς ἰδιοκτησίας τοῦ Τσάρου καὶ τῶν εὐγενῶν εἰς τὰς περιφερείας τῆς Σαμάρας καὶ τοῦ Τσαριτσύν, τοῦ Σαρατόβου καὶ τοῦ Ἀστρακὰν ὅπερ κατέλαβεν. Ὁ ἐπανεστατημένος οὗτος πληβεῖος, ὅστις ἀνενέου τὴν ἐποποιΐαν τοῦ Σπαρτάκου, ἐγένετο ὁ μέγας δικαιοκρίτης καὶ ὁ μέγας ἐκδικητὴς τοῦ λαοῦ. Μετὰ μακρὸν ἀγῶνα, καθ' ὃν αἱ ἀπώλειαι ὑπερέβησαν τὰς 100000 ἀνδρῶν, ὁ Ραζὶν συνελήφθη καὶ ὑπεβλήθη εἰς φρικτὸν μαρτύριον. Ἐντούτοις ἦτο τόσον βαθεῖα ἐν τῇ Ρωσσικῇ ψυχῇ ἡ ἐλπὶς τῆς λυτρώσεως, ὥστε ἐπὶ μακρὸν αἱ λαϊκαὶ παραδόσεις ἀφηγοῦντο ὅτι ὁ «Στένκο», δὲν ἀπέθανε καὶ ὅτι ἀναμένει τὴν ἡμέραν τῆς ἐλευθερίας παρὰ τὴν «κυανῆν θάλασσαν».

Γενικὴ ἄποψις τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ὁ κοινωνικὸς οὗτος «Μεσσιανισμὸς» ἀποδεικνύει πόσον ἰσχυραὶ ἦσαν αἱ ρίζαι τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς τὴν χώραν ταύτην τῶν δούλων, ἐν ᾗ ὑπάρχει γῆ δι' ὁλόκληρον τὸν Εὐρωπαϊκὸν ἀποικισμὸν καὶ εἰς ἣν ἡ ἀπολυταρχικὴ τύφλωσις ἀφῄρεσε τὸ ἱερώτερον τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἀπὸ τὴν παραγωγικωτέραν, καὶ χρησιμωτέραν τάξιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἐκείνην ἥτις ἀποτελεῖ πανταχοῦ τὴν βάσιν τῆς οἰκονομικῆς τοῦ κράτους ὑποστάσεως. Εἰς τὸ μέλλον θ' ἀρκέσῃ ὅπως ὑψωθῇ ἡ σημαία οἱασδήποτε ἐξεγέρσεως, ὡς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Πουγατσέφ, ὅπως συρρεύσωσιν ὑπ' αὐτὴν αἱ φάλαγγες τῶν πεινώντων καὶ τῶν ἠδικημένων καὶ παραδώσωσι τὴν ἀπέραντον Αὐτοκρατορίαν εἰς τὸν σπαραγμόν. Τὴν ἀγριότητα τοῦ σπαραγμοῦ τούτου ἐξηγεῖ ἡ ἐξακρίβωσις, ὅτι ὑπὸ τὰς προσωπικὰς φιλοδοξίας ἢ τὰς πολιτικὰς διεκδικήσεις τοῦ ἀρχηγοῦ, ὑπῆρχε πάντοτε εἰς τὸ βάθος ἡ κοινωνικὴ ἐπανάστασις τῶν ἀποκλήρων τῆς ζωῆς, ἥτις ἐν Τουρκίᾳ ἦτο ἄγνωστος. Δὲν ὑπῆρχεν ἐπίσης ἐν Τουρκίᾳ ἡ τάξις τῶν «dvoriansvo», ἱεραρχία σκληρῶν, μεθύσων, φιληδόνων καὶ ἁρπακτικῶν εὐγενῶν, οἵτινες ἀπὸ πολεμικῶν συνοδῶν τῶν ληστειῶν καὶ τῶν ὀργίων τῶν πρώτων «Κνιάζ», ἐξειλίχθησαν εἰς τάξιν προνομιοῦχον, μονοπωλήσασαν ὅτι εἶχεν ἀφήσῃ διαθέσιμον ἡ ἀπληστία τοῦ Ἀνωτάτου Ἄρχοντος καὶ τοῦ κλήρου καὶ οἵτινες ἐξύφαινον διηνεκεῖς συνωμοσίας κατὰ τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ὁσάκις κατεπάτει τὰ κεκτημένα των δικαιώματα. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων γεωγραφικῶν καὶ πολιτικῶν λόγων, ἓν τῶν κυρίων αἰτίων τῆς ἱδρύσεως τῆς Πετρουπόλεως τοσοῦτον μακρὰν τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἱστορικῆς πρωτευούσης τῆς Μοσχοβιτικῆς ψυχῆς, τῆς Μόσχας, ὑπῆρξαν αἱ διηνεκεῖς αὗται ραδιουργίαι τῶν φιλοταράχων της Πραιτωριανῶν. Ὁ Πέτρος ἠθέλησε νὰ ἱδρύσῃ τὸ νέον ἄστυ ἐπὶ γῆς παρθένου, μακρὰν τῆς Μόσχας εἰς τῆς ὁποίας τὴν γῆν εἶχε ρίψῃ ἀνεκριζώτους πλοκάμους ὁ ζοφερώτερος φανατισμός, μακρὰν τῆς Μόσχας τῶν ἀπατεώνων καὶ τῶν δολοφόνων καὶ τῶν κλεπτῶν, μακρὰν τοῦ ἁμαρτωλοῦ τέλματος, ἐξ οὗ καὶ ἂν ἔχυνε διπλάσιον αἷμα δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξοντώσῃ τὸ ἔγκλημα καὶ τὴν ἀντίδρασιν. Τὴν ἔμμεσον ταύτην ὁμολογίαν τοῦ ἀδυνάτου τῆς κατασυντρίψεως τῶν δυνάμεων τῆς ἀντιδράσεως, παρὰ Μονάρχου τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Πέτρου, δὲν εὑρίσκομεν οὐδαμοῦ τῆς ἱστορίας τῶν Ὀσμανιδῶν.

Οὐχὶ λοιπὸν αἱ δυσμενεῖς συνθῆκαι τοῦ περιβάλλοντος, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις τῆς μεταρρυθμιστικῆς μεγαλοφυΐας, ἥτις θὰ ἔφερε τὸ μέγα Ὀθωμανικὸν σῶμα εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῆς κύκλῳ ζωῆς καὶ θὰ τὸ ἐξῆγε τῆς πλήρους πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς του ἀπομονώσεως, ὑπῆρξεν ἡ κυρία

ἀφορμὴ τῆς βραδείας Τουρκικῆς παρακμῆς. Ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἥτις ἀντικατέστησε τὴν Βυζαντινήν, «δὲν εὑρέθη ὁ Πέτρος, ὅστις θὰ ἐνέτεινε τὴν θέλησιν του ὅπως τὴν ἀνακαινίσῃ διὰ τῆς νέας ζωῆς, ἧς ἡ αὐγὴ ἤρξατο νὰ ροδίζῃ ὄπισθεν τῶν φρικαλεοτήτων τοῦ μεσαίωνος, ὅστις θὰ τῇ ἐθυσίαζεν ὅλα τὰ φίλτρα του. Ἂν ἡ Ὀθωμανικὴ ἱστορία ἀναφέρει καὶ Σουλτάνους μεταρρυθμιστὰς, τὸ ἔργον των ἐχαρακτήρισεν ἡ διστακτικότης, ἡ μερικότης καὶ ὁ περιορισμός του εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν τῆς Τουρκικῆς ζωῆς, οὐχὶ τὴν ἐσωτερικήν της ἀνάπλασιν, ἐντεῦθεν δ' αἱ πλεῖσται τῶν μεταρρυθμίσεω ἔβλαψαν. «Ἐκ πάντων τῶν αἰτίων τῆς Ὀθωμανικῆς παρακμῆς, ἔγραφεν ὁ Μέτερνιχ κατὰ τὸ 1841, ἐκεῖνο ὅπερ ὑπερεπλήρωσε τὸ ποτήριον τῶν συμφορῶν, εἶναι τὸ πνεῦμα τῶν εὐρωπαϊκῶν μεταρρυθμίσεων, ὧν αἱ πρῶται βάσεις ἐτέθησαν κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Σελὶμ καὶ αἵτινες ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Μαχμοὺτ ἐπεδιώχθησαν ἄνευ ἄλλου ἐφοδίου ἢ μόνον βαθείας ἀγνοίας καὶ πολυπληθῶν αὐταπατῶν. Ἰδοὺ τί συμβουλεύομεν: Μεταρρυθμίσατε τὴν διοίκησίν σας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὴν ἐκμηδενίσητε. Μείνατε Τοῦρκοι, ἀλλ' ἐστὲ ἀνεξίθρησκοι. Παραχωρήσατε εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους σας τὴν θερμοτέραν προστασίαν, ὅπως μὴ παρενοχλῶνται ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων σας. Μὴ ἀναμιγνύεσθε εἰς τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις των, σεβασθῆτε τὰς προνομίας των...»

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΓΙΑ ΡΩΣΙΑ

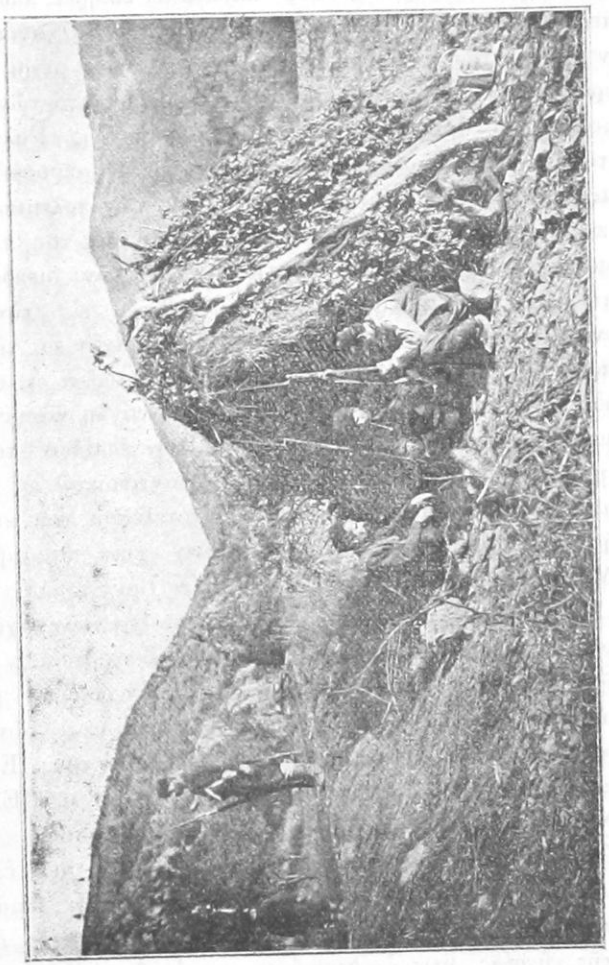
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Ἡ περίοδος τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης.—Ἡ συνέχισις τῆς «Βυζαντινῆς» παραδόσεως.—Ἡ Σεμίραμις τοῦ Βορρᾶ.—Ἡ Τουρκία, προστάτις τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων, ἐν Πολωνίᾳ.—Ὁ πόλεμος.—Αἱ νίκαι τοῦ Δουνάβεως.—Ἔλφινστων.—Ἡ «Ἑλληνικὴ» ἐποποιία τοῦ Ὀρλώφ.—Τσεσμές.—Ἡ Αὐστρογερμανικὴ ἐπέμβασις.—Ἔνθα ὁ πόλεμος τῆς Τουρκίας μεταβάλλεται εἰς διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας—Ὀλίγη μελάνη καὶ μία γραφίς.—Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτζοὺκ Καϊναρδζῆ—Εἰς χαρακτηρισμὸς τοῦ Τουγούτ

Ὁ Μέγας Πέτρος ἀπέθανεν· ἀλλ' ἡ εἰκών του διατηρεῖται μεγαλοπρεπὴς πάντοτε εἰς τ' ἀνάκτορα, μετὰ τῆς λαμπούσης ἐπιγραφῆς: ***Αὐτοκράτωρ τῶν Γραικορρώσσων.*** Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀποτελεῖ διηνεκῆ παρόρμησιν διὰ τοὺς διαδόχους του. Λὲν θὰ τὴν λησμονήσωσιν. Ἀπὸ τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης, τυχοδιώκτιδος, μὴ ἐξακριβωθείσης προελεύσεως, ἣν ἀπὸ παλλακίδος τοῦ Μπάουερ καὶ τοῦ Μεντζικώφ, ἀνήγαγεν εἰς ἐρωμένην του καὶ ἀπὸ ἐρωμένης εἰς Αὐτοκράτειραν, μέχρι τῆς Ρωσσίας τῶν ἡμερῶν μας, δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι αὐτὸς κατευθύνει τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους του.

Αἰκατερίνη ἡ Α΄. κυρίως προσπαθεῖ διὰ τῆς γοητείας, εἰς ἣν οὐδεὶς ἀντέσχε καὶ ἣν περιέφερον θριαμβεύουσαν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ Σουηδοῦ δραγόνου, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος σύζυγός της, ἕως ὑπὸ τὸ σκήνωμα τοῦ νικητοῦ Βεζύρου, ὑφ' ὃ ἔσωσε τὴν Ρωσσίαν, νὰ κατακτήσῃ λαὸν ὃν ἐννοεῖ, ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Πέτρου δὲν κατέστησεν εὐτυχέστερον, ἂν κατέστησε μεγαλείτερον. Ἀλλὰ, ταὐτοχρόνως, ἄμεσος θεματοφύλαξ τῆς σκέψεως του, δὲν θὰ παύσῃ στρέφουσα τὰ βλέμματά της πρὸς τὸ «Γραικορωσσικὸν βασίλειον» ὅπερ ὀνειροπόλει διὰ τοὺς ἐπιγόνους της. Ὅταν τὸ

Βυζάντιον ἔπεσεν, οἱ ἡττημένοι, μνήμονες τῆς ἀστοργίας, ἣν ἡ Παπικὴ Εὐρώπη ἐπέδειξε κατὰ τὴν ἀγωνίαν του, ἔστρεψαν τὰς ἐλπίδας τῆς λυτρώσεως πρὸς τὸν ὁμόδοξον λαὸν—ἦτο εἰσέτι ἡ ἐποχὴ τοῦ «***θρησκευτικοῦ***» πατριωτισμοῦ—οὕτινος τὰ σκάφη εἶδον τοσάκις εἰς τὸν Βόσπορον. Ἡ ἐλπὶς αὕτη δημιουργεῖ θρύλλον παρήγορον. Εἰς τὴν ταπεινὴν ἑστίαν τῶν δούλων, ἡ μάμμη θ' ἀφηγηθῇ εἰς δακρύοντας ἐγγόνους τὴν

Βούλγαροι, φυλάσσοντες τὰς σιδηρ. γραμμάς.

προφητείαν, καθ' ἣν ξανθοὶ πολεμισταὶ θὰ κατέλθωσιν ἀπὸ βορρᾶ ὅπως παραδώσωσιν τὴν πορφυρογέννητον πόλιν εἰς τοὺς ἀρχαίους της οἰκήτορας. Ἡ Αἰκατερίνη καλλιεργεῖ τὴν προφητικὴν παράδοσιν. Οἱ ἱερεῖς τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδοξίας ζητοῦσι τὴν προστασίαν καὶ τὴν ὑλικήν της ἀντίληψιν. Τοὺς δέχεται ἐνθέρμως, τοὺς ἀποπέμπει πλήρεις δώρων καὶ τιμῶν. Οἱ ἀπεσταλμένοι της διέρχονται ὁλόκληρον τὴν Βαλκανικήν, σπείροντες εἰς τὸν δρόμον των τὸν «καλὸν σπόρον», φθάνουν μέχρι τοῦ Ὀρθοδόξου Μαυροβουνίου, ὅπερ ζῇ ἀδάμαστον, ἐλεύθερον, ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων βράχων του καὶ τὸ ἀποσπῶσιν ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας τῆς Ἐνετίας, ὅπως τὸ καταστήσωσι τὸν μεμακρυσμένον Βαλκανικὸν προμαχῶνα τῶν Μοσχοβιτῶν: Ὁ Βλαδίκας τῶν πολεμικῶν ὀρεινῶν, ἄναρτᾷ παρὰ τὸν σταυρὸν, ὃν φέρει ἐπὶ τοῦ στήθους του, πολύτιμον εἰκόνα τῆς Τσαρίνας, κοινῆς μητρὸς τῶν ἑλληνοσλαβικῶν διεκδικήσεων. Βραδύτερον, τῷ 1725, ὁ στρατάρχης Μύνιχ, ἐκθέτει εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν Ἄνναν ὅτι οἱ Ἕλληνες «ἐθεώρουν τὴν Τσαρίναν ὡς τὴν νόμιμον των κυρίαρχον. Ὅτι τὰς διαθέσεις ταύτας ὑπέκκαυσεν ἡ φήμη ἡ συνδεθεῖσα πρὸς τὴν Ρωσσικὴν δύναμιν. Ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἄμεσος ἐκμετάλλευσις τοῦ πρώτου ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῶν ἐλπίδων των, ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ ἄμεσος πορεία κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὅτι παρομοία εὐκαιρία δὲν θὰ ἐπανευρίσκετο». Ἀποτέλεσμα τοῦ κηρύγματος τούτου ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος τοῦ 1729. Ὁ Μύνιχ ἔσχε θριαμβευτικὰς ἐπιτυχίας ἐν Μολδαβίᾳ καὶ θὰ ἐβάδιζε πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, ὅτε ἡ συνθήκη τοῦ Βελιγραδίου προεκάλεσε τὴν ἀναστολὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν, δὲν ἔπαυσε δ' ὀνειροπολῶν νέας Βυζαντινὰς ἐκστρατείας, ὅτε ἡ ἐκθρόνισις τῆς Ἐλισάβετ, τὸν ὡδήγησεν εἰς ὑπερορίαν μακράν. Παρὰ τὴν σκληρότητα ταύτην πρὸς τὸν φλογερὸν κήρυκα τῶν Σλαβικῶν σταυροφοριῶν, ἡ νέα Αὐτοκράτειρα δὲν λησμονεῖ τοὺς Ἕλληνας. Μεγάλαι δωρεαὶ εἰκόνων καὶ ἀμφίων ἀποστέλλονται εἰς τὰ Ἑλληνικὰ μοναστήρια. Νεαροὶ Ἕλληνες καλοῦνται εἰς τὰς Ρωσσικὰς σχολάς. Οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, γίνονται δεκτοὶ μετ' ἐξαιρετικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐν τῷ Ρωσσικῷ στρατῷ, ἔνθα εὑρίσκουσι τιμὰς, διακρίσεις, ταχεῖαν προαγωγήν. Ἑλληνικαὶ ἐπιστολαὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁμιλοῦσι περὶ τῆς εὐνοίας, ἥτις ἐπεδεικνύετο παρὰ τῆς Αὐλῆς καὶ τῶν εὐγενῶν πρὸς πάντα Ἕλληνα.

Ἀλλ' ἡ περίοδος καθ' ἣν ἐπεδιώχθη συστηματικώτερον καὶ ἐπιμονώτερον ἡ πραγματοποίησις τοῦ κράτους τῶν «Γραικορρώσσων» εἶναι ἡ βασιλεία Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης, τῆς Γερμανίδος ταύτης πριγκηπίσσης,

ἥτις κατέστη ἡ φανατικωτέρα ἀνάδοχος τῶν Μοσχοβιτικῶν ἰδεωδῶν. Ἤλπιζε ποτὲ ὁ ὑπολογιστικὸς καὶ συμφεροντολόγος βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ὅτι ἡ νεαρὰ πριγκήπισσα, ἣν εἰσήγαγεν ὡς νύμφην ἐν τῇ Αὐλῇ τῆς Πετρουπόλεως, ἐν τῇ κρυφίᾳ ἴσως ἐλπίδι, ὅτι θὰ ἦτο τυφλὸν ὄργανον τῶν συμφερόντων του ἐν αὐτῇ, ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἀπέβαινε μίαν ἡμέραν ἡ ἀντίζηλος τῆς δόξης του;

Ἤλπιζεν, ὅταν συνετέλει τὴν ἕνωσιν τῆς κόρης τοῦ ἀρανοῦς πρίγκηπος τοῦ Ἀναλτ-Ζέρμπτ, ὅστις ὑπηρέτει ἐν τῷ στρατῷ του, ὅτι παρεῖχεν εἰς τὴν Ρωσσίαν τὴν μεγίστην μετὰ τὸν Πέτρον αὐτοκρατορικὴν της μορφήν, τὴν εὐφυᾶ γυναῖκα, ἥτις ἀνέτρεψε τὸ παιγνίδιον ὅλων τῶν εὐφυῶν ἀνδρῶν, ἐποχῆς ἁδρᾶς εἰς ἰσχυρὰς μορφάς, ἐποχῆς ἥτις εἶχε τὸν Σουαζέλ, ἥτις εἶχε τὸν Βιλνὲβ, ἥτις εἶχε τὸν Κάουνιτζ;

Κατ' ἀρχὰς, ἡ ἕνωσις ὑπὲρ ἧς εἰργάσθη δὲν ἦτο εὐτυχής. Ὁ βασιλικὸς σύζυγος, εἶχεν ὅλα τὰ ἐλαττώματα τῶν προγόνων του, χωρὶς νὰ ἔχῃ οὐδέν των προτέρημα. Ἦτο ἐκδεδιητημένος, ἦτο βάναυσος, ἦτο βίαιος. Τὰ σκάνδαλα τῆς ἀσελγείας του ἐπλήρουν τὴν Αὐλήν. Ἡ Αἰκατερίνη τὰ ἀνταπέδωκεν. Οἱ ἐρασταὶ διεδέχοντο ἀλλήλους μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος: Ἦσαν ὁ Πονιατόβσκη, ὁ Ποτέμκιν, ὁ Στολίκωφ, ὁ Ὀρλὼφ, ὁ Ζουμπώφ.

Τὰ σκανδαλώδη χρονικὰ τῆς ἐποχῆς ἀφηγοῦνται χαρακτηριστικὰς σκηνὰς τῆς ζωῆς τῶν βασιλικῶν συζύγων, ἀνεκτικώτατα γεύματα εἰς ἃ παρίστατο ὁ Πέτρος Φεοδόροβιτζ μετὰ τῆς εὐνοουμένης του καὶ ἡ Αἰκατερίνη μετὰ τοῦ ἐραστοῦ τῆς ἡμέρας, καὶ κατὰ τὸ τέλος τῶν ὁποίων ὁ Πέτρος ἠρώτα χασμώμενος ἂν τῷ ἐπιτρέπηται ν' ἀφήσῃ μετὰ τῆς ἐρωμένης του τοὺς συνδαιτυμόνας ἵνα ἀναπαυθοῦν. Ἀλλ' ἡ ζωὴ αὕτη διὰ τοὺς γνωρίζοντας τὸν χαρακτῆρα τῆς Αἰκατερίνης, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ ἐπ' ἄπειρον. Ἡ «Σεμίραμις αὕτη τοῦ Βορρᾶ» ἥτις δύναται νὰ κληθῇ οὕτω οὐχὶ μόνον διὰ τῆς μεγαλοφυΐας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀκράτου κλίσεως πρὸς τὴν ἡδονὴν, ἐχρησιμοποίησε καὶ αὐτοὺς τοὺς σαρκικοὺς δεσμούς της ὑπὲρ τῆς ἀχαλινώτου φιλοδοξίας της. Ξένη αὐτὴ, καὶ ἐν μέσῳ Αὐλῆς, εἰς τὰ παρασκήνια τῆς ὁποίας ὑφαίνουσιν αἱ ἀράχναι διηνεκῶν ραδιουργιῶν, ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἔχει τὴν ἀνάγκην τῶν εὐφυεστέρων καὶ τῶν ἰσχυροτέρων αὐλικῶν, ὅπως στηριχθῇ καὶ τοῖς ἀφαιρέσῃ ταὐτοχρόνως πᾶσαν ὀπισθοβουλίαν ἰδίας βλέψεως, καὶ τοὺς μεταβάλλει εἰς ἐραστὰς, φανατικὰ, τυφλὰ, ὄργανα τῶν ὑπολογισμῶν καὶ τῶν πόθων της.

Κατὰ τὸ 1762, Πέτρος ὁ Γ'. ἀνέρχεται εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέ-

ρων του Ἡ βασιλεία του δὲν εἶναι μακρά. Ὁ Ὀρλώφ, ὁ ὡραῖος καὶ ἰσχυρὸς Ὀρλώφ, περὶ τοῦ ὁποίου ἡ Αὐτοκράτειρα ἔγραφεν εἰς τὴν ἔμπιστόν της **de Bielke**, ὅτι «εἶναι ἀναμφισβητήτως ὁ ὡραιότερος ἀνὴρ τῶν χρόνων του» ἀναλαμβάνει νὰ τὴν ἀπαλλάξῃ τοῦ ὀχληροῦ συζύγου της. Μετὰ ἓν ἔτος ἐκρήγνυται ἡ συνωμοσία ἥτις ἐκθρονίζει τὸν Πέτρον καὶ ἀναθέτει τὴν ἀντιβασιλείαν εἰς τὴν βασιλομήτορα μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ ὀκταετοῦς της υἱοῦ.

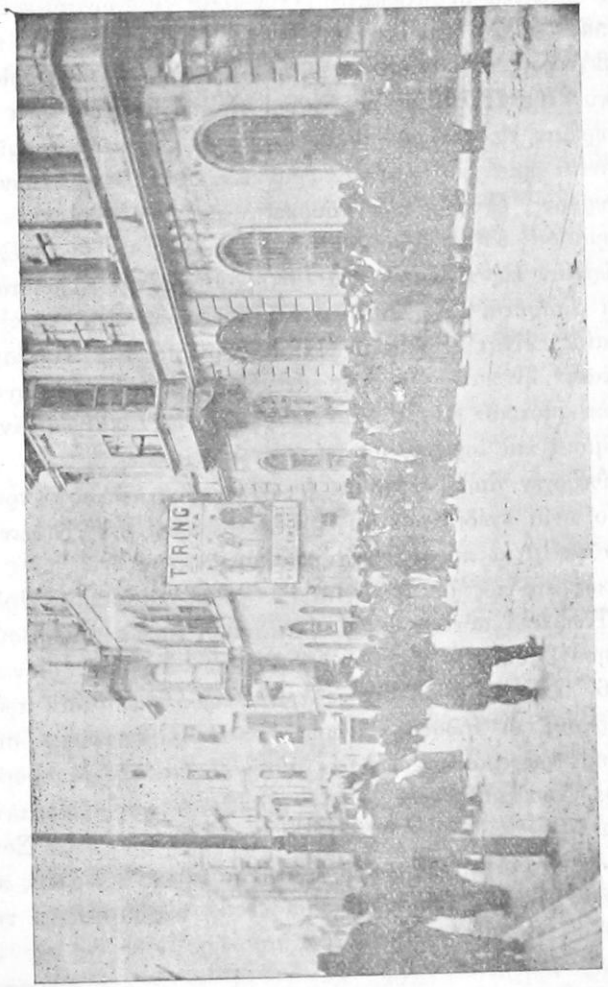
Ὁ ἔκπτωτος Μονάρχης μεταφέρεται εἰς τὸν πύργον τῆς Τόπτσας, ἔνθα ζητεῖ ὡς ὑπερτάτην χάριν νὰ τῷ ἀποστείλωσι τὸν σκύλον του καὶ τὴν ἐρωμένην του. Μετ' ὀλίγον δολοφονεῖται χωρὶς ἡ Αἰκατερίνη «νὰ ἔχῃ εἴδησιν». Λαός, κλῆρος, στρατὸς εἶναι ὑπὲρ αὐτῆς, διότι ἐνῷ κυριαρχεῖ τῆς Αὐλῆς διὰ τῶν εὐνοουμένων της, ἐργάζεται συστηματικῶς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἀφίξεώς της εἰς τὴν Ρωσσίαν ὅπως τοὺς κατακτήσῃ, διὰ καθημερινῶν ἐκδηλώσεων ὑπὲρ θρησκείας, ἥτις δὲν εἶναι ἡ ἰδική της, διὰ τῶν γενναιοδωριῶν της, διὰ τῶν ἐλεημοσυνῶν καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος της πρὸς τοὺς πάσχοντας.

Μόλις ἀνέρχεται εἰς τὸν θρόνον, ἡ δραστηριότης της διαχύνεται πυρετώδης, ἀκούραστος. Ταξειδεύει, ἔρχεται εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν λαῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, οἵτινες τὴν δέχονται ἀποθεωτικῶς, ἐκπονεῖ νόμους, ἱδρύει ναούς, νοσοκομεῖα, σχολάς, συλλαμβάνει τὴν ἔμπνευσιν τῆν ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων τῆς Ρωσσίας ὑπὸ τοῦ κράτους πολὺ πρὸ τῶν μεγάλων δογματιστῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ διακηρύσσει ὅτι θ' ἀκολουθήσῃ τὴν πολιτικὴν τοῦ Μεγάλου Πέτρου, τὴν πολιτικὴν τῆς ἀπαύστου ἐπεκτάσεως «***πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν θάλασσαν***».

Ἡ θάλασσα ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις. Ὁ πολιτισμὸς ἦτο ἡ ὁδὸς τῆς Πολωνίας, ἡ εὐθυτέρα ὁδὸς πρὸς τὸν Γαλλικὸν πολιτισμόν, ὅστις ἐμεσουράνει καὶ ὃν ἡ Αἰκατερίνη ἐλάτρευεν. Ἡ πολιτική της ἐπεδίωκεν ἀποφασιστικῶς τὴν ἐκπλήρωσιν καὶ τῶν δύο ταὐτοχρόνως σκοπῶν. Ὁ Μύνιχ ὃν εἶχεν ἀνακαλέσῃ ἐκ τῆς ἐξορίας του Πέτρος ὁ Γ΄., καίπερ καταπολεμήσας τὴν Αὐτοκράτειραν, καλεῖται εἰς ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν παρ' αὐτῆς. Ὁ γηραιὸς στρατάρχης ἄρχεται καὶ πάλιν τοῦ αἰωνίου του κηρύγματος. Ὁ Θεσσαλὸς Παππάζωλης, λοχαγὸς ἐν τῷ συντάγματι, ἔνθα ὑπηρέτει ὁ Ὀρλώφ, ἐπικαλεῖται πρὸ τοῦ τεθαμβωμένου εὐνοουμένου, τὴν μαγικὴν ὀπτασίαν τῆς «***Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας***» διὰ τὴν ἐπανίδρυσιν τῆς ὁποίας ἡ στιγμὴ εἶναι ὥριμος. Νὰ εἶναι αὐτὸς ἱδρυτὴς τοῦ νέου Βυζαντίου, ὁ ἀρχηγὸς ἴσως τῆς δυναστείας του, —ὁποῖον ὄνειρον!—

Ὁ Ὀρλὼφ παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Πανίν, συνεννοεῖται μετὰ τῆς Αὐτοκρατείρας ὑπὲρ τῆς ἀμέσου δράσεως.

Εἰς τὰ Ἀνάκτορα, δὲν γίνεται λόγος ἢ περὶ τῆς ἀναβιώσεως τῆς

Πρὸ τοῦ Ἑλλ. Προξενείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐσκηνοθετήθη διὰ νὰ λάβωσι τὰ κυρίαρχα τῶν

Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας, ὑπὸ τὸ πρόσχημα δὲ ἰδιωτικῶν του ὑποθέσεων ἀποστέλλεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Παπάζωλης. Ἄλλοι Ρῶσσοι πράκτορες διατρέχουσι τὴν Κρήτην, τὸ Μαυροβούνιον. Εἰς Μαυροβού-

νιος μοναχός, ὁ Στέφανος Πίκολο, κατέρχεται τῶν ὀρέων κατὰ τὸ 1767 πρὸς «***ἀπελευθέρωσιν τῶν Γραικῶν***», μὲ τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων ὑπενοοῦντο πάντες οἱ Ὀρθόδοξοι τῆς Ἀνατολῆς, ἐπὶ κεφαλῆς ἰσχυρᾶς ὁμάδος ὀρεινῶν. Ἡ Ἑλλάς, αἱ γείτονες χῶραι συνταράσσονται. Ἐν Βοσνίᾳ σημειοῦνται ἐπαναστατικὰ συμπτώματα. Ὁ Γάλλος ἐν Κων/πόλει πρεσβευτὴς **de Vergennes** ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς καταστάσεως. Ἡ Κυβέρνησις του ἀνησυχεῖ ἐκ τῶν προόδων τῆς Ρωσσίας, θεωρεῖ τὸν κίνδυνον τῆς Πολωνίας ὡς ἴδιον. Αἱ ὁδηγίαι της εἶναι νὰ ἐξωθήσῃ τὴν Τουρκίαν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς μεγάλης Δυνάμεως τοῦ Βορρᾶ. Τῷ ἀποστέλλονται τρία ἑκατομμύρια φράγκων, ὅπως δωροδοκῶν δι' αὐτῶν τοὺς ὑπουργούς, ἐπιτύχῃ τὴν Τουρκικὴν συγκατάθεσιν.

Τὰ ἑκατομμύρια ταῦτα μένουσιν ἄθικτα. Μυρίοι λόγοι ἐξαναγκάζουσι τὴν Τουρκίαν εἰς πόλεμον. Τὰ ἐπεισόδια εἰς τὴν Ρωσσοτουρκικὴν μεθόριον εἶναι ἄπαυστα. Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Κοζάκων κατὰ τῶν Ταρτάρων τῆς Κριμαίας εἶναι διαρκεῖς. Ἡ Κυβέρνησις τῆς Πετρουπόλεως ἔδωσεν εἰς ἔκτασιν, ἣν κατέλαβε προσφάτως μεταξὺ τοῦ Δνεῖπερ καὶ τοῦ Βούγ, τὸ χαρακτηριστικὸν ὄνομα τῆς «***Νέας Σερβίας***» καὶ ὠργάνωσεν ἐν αὐτῇ πολυαρίθμους καὶ ἰσχυρὰς ἀποικίας στρατιωτικάς.

Οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, ὅτι ἡ Λϊκατερίνη μόλις ἐπραγματοποίει τὰ ἐν Πολωνίᾳ σχέδια της θὰ ἐστρέφετο πρὸς τὸν Εὔξεινον. Εἰς τὰ ἀπώτερα ταῦτα αἴτια προστίθενται καὶ ἀμεσώτερα:

Ὁ Ρωσσικὸς στρατὸς μεταβαίνων εἰς τὴν μεσημβρινὴν Πολωνίαν, παρεβίασε τὰ Τουρκικὰ σύνορα ἐν Μπάλτα, ἀνατολικῶς τοῦ Βούγ. Ἡ εἴδησις ἐνέπλησε βαθείας ὀργῆς τὸ Διβάνιον. Τὸ ποτήριον ὑπερεξεχείλιζε. Τὴν 6 Ὀκτωβρίου 1768, μετὰ θυελλώδη συζήτησιν πρὸς τοὺς Τούρκους ὑπουργούς, ὁ Ρῶσσος ἀντιπρόσωπος Ὀβρεσκοφ, ὅστις δὲν εὑρίσκετο ἤδη εἰς τρυφερὰς σχέσεις μετ' αὐτῶν, ἕνεκα τῆς Μαυροβουνιωτικῆς ἐξεγέρσεως, συλλαμβάνεται καὶ φυλακίζεται εἰς Ἑπταπύργιον. Ὁ πόλεμος ἔχει ἤδη κηρυχθῇ. Ἡ Πύλη διὰ τῆς πρὸς τὴν Σουηδίαν συνθήκης, ἦτο ἐγγυήτρια τῆς Πολωνικῆς ἀκεραιότητος. Ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς Σουαζέλ τὴν συμβουλεύει νὰ ἐπικαλεσθῇ τὰς διατάξεις της. Τὸ Διβάνιον ἀπευθύνει τῇ 30 8/βρίου 1768, προκήρυξιν πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, ἐξηγοῦσαν τοὺς λόγους οἵτινες τὸ ἠνάγκασαν νὰ προβῇ εἰς τὸν πόλεμον.

«***Ἡ Ρωσσία, ἔλεγεν ἡ προκήρυξις, ἐτόλμησε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὰς ἐλευθερίας τῶν Πολωνῶν. Τοὺς ὑποχρέωσε ν' ἀναγνωρίσωσιν ὡς βασιλέα των, πρόσωπον ὅπερ δὲν κατήγετο ἐξ αἵματος βασιλικοῦ,***

καὶ ὅπερ δὲν ὑπεδείκνυεν ὁ πόθος τοῦ Πολωνικοῦ λαοῦ. Κατέσφαξεν ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸ ἀναγνωρίσωσιν, ἐληλάτησε καὶ ἠρήμωσε τὴν περιουσίαν καὶ τὰς γαίας των . . .» Πρώτην ταύτην φορὰν ἐν τῇ μακρᾷ της ἱστορίᾳ, ἡ Τουρκία παρίστατο ὡς ἡ ὑπέρμαχος τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἐνῷ τὴν κατεπολέμει ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. . .

Ὁ πόλεμος ἤρξατο ὑπὸ συνθήκας δυσμενεῖς. Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀνέτοιμοι, Οἱ Ρῶσοι δὲν ἦσαν πλειότερον ἕτοιμοι. «***Οἱ στρατηγοὶ τῆς Λϊκατερίνης, ἔγραφεν ὁ Φρειδερῖκος, ὅστις, μέγας Μονάρχης, ἦτο καὶ μέγας εἰρωνιστὴς, ἠγνόουν τελείως τὴν ὀχυρωματικὴν καὶ τὴν τακτικήν.***

Οἱ τοῦ Σουλτάνου τὰς ἐγνώριζον ἀκόμη ὀλιγώτερον. Ἵνα σχηματίσῃ τις ἀκριβῆ γνώμην περὶ τοῦ πολέμου τούτου, ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει μονοφθάλμους, οἵτινες κατανικήσαντες τυφλούς, ἀποκτῶσιν ἐπ' αὐτῶν ἰσχυροτάτην ἐπιρροήν». Ἀλλ' ἡ Λϊκατερίνη εἶχεν ὑπὲρ αὐτῆς τὸν καιρόν. Ἡ Πύλη διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν οὗτος ἦτο ἀδύνατος. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καθ' οὓς δὲν ὑπῆρχον μέσα ταχείας μεταφορᾶς, καθ' οὓς δὲν ὑπῆρχον ὁδοί, καθ' οὓς τὴν ἐπιμελητείαν ἀντικαθίστα ὁ σιτισμὸς τοῦ στρατιώτου ἐπὶ τῶν πόρων τῆς χώρας, διεξαγωγὴ ἐκστρατείας ἐν πλήρει χειμῶνι, ὑπὸ ψῦχος δριμύτατον καὶ ἐν μέσῳ πυκνοτάτης χιόνος, θ' ἀπετέλει παραλογισμόν. Διὰ τοῦτο οἱ Γενίτσαροι ἐκινήθησαν μόνον τὸν Μάρτιον. Ἡ Λϊκατερίνη ἐπωφελήθη τῆς καταναγκαστικῆς ταύτης ἀνακωχῆς. Ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε δάνειον παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν τοῦ Ἀμστερδαμ κ' ἐπέδειξε πυρετώδη δραστηριότητα πρὸς συμπλήρωσιν τῶν στρατιωτικῶν της παρασκευῶν. Ἡ πορεία τῶν Γενιτσάρων ἦτο βραδεῖα ἕνεκα τῶν δυσχερειῶν τῆς τροφοδοτήσεως. Κατὰ τὸν Μάϊον, εὑρίσκοντο εἰσέτι εἰς Γαλάζιον. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρξαντο σοβαρῶς ἐπὶ τοῦ Δνεῖστερ μόνον τὸν Ἰούλιον. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ρωσσικὸς στρατὸς, ὅστις εἶχεν ὀργανωθῇ κατὰ τὸ Πρωσσικὸν πρότυπον, εἶχε συνταχθῇ. Ὑπὸ ἔποψιν συνοχῆς, πειθαρχίας, ἐκγυμνάσεως, ἂν δὲν εἶχεν οὐδὲν τὸ κοινὸν μετὰ τῶν συνταγμάτων τοῦ Φρειδερίκου, ἦτο ἀνώτερος ἐν τούτοις τοῦ συρφετοῦ τῶν ἀτάκτων, ὅστις ἐστάλη κατ' αὐτοῦ. Ἡ ἀντίστασις του ἐν Χοτὶν ὑπῆρξεν ἐπίμονος. Τὴν 16 Σεπτεμβρίου αἰφνιδιάσας τοὺς Τούρκους ἐν τῇ διαβάσει τοῦ ποταμοῦ, τοὺς συνέτριψε, τοὺς κατεδίωξε κ' ἔφθασεν ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν Ρωμούνων εἰς Βουκουρέστιον.

Ἡ Λϊκατερίνη ἐθριάμβευε. Κατὰ τὸ μακρὸν στάδιον της, καθ' ὃ ἐγνώρισε τόσα θυμιάματα, οὐδέποτε ἠσθάνθη τὴν μέθην τῆς νίκης τοῦ Χοτίν.

Ἡ Εὐρώπη, προκατειλημμένη διὰ τὴν πολεμικὴν ἰσχὺν κράτους, οὗτινος ὁ ἀκινάκης ἠπείλησε τοσάκις τὴν καρδίαν της, προεξώφλει τὴν Ρωσσικὴν ἥτταν, ὅταν δ' ἠγγέλθη ἡ θριαμβευτικὴ τῶν Ρώσσων πορεία πρὸς τὸν Δούναβιν, ἔμεινε κατάπληκτος. Ἡ θέσις τῆς Τουρκίας ἦτο δεινή, **τὴν κατέστησε δὲ δεινοτέραν** ἡ ναυτικὴ ἐκστρατεία τοῦ Ὀρλώφ. Ἡ Αἰκατερίνη ἥτις ἀκολουθοῦσα πιστῶς τὰ βήματα τοῦ Μεγάλου Πέτρου, **εἶχε καταβάλῃ ἐπίμονον προσπάθειαν** ὅπως συγκροτήσῃ στόλον ἰσχυρὸν **καὶ** ἥτις **εἶχεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν** της ἀρχαῖον καὶ ἔμπειρον Ἄγγλον ναυτικόν, **τὸν Ἔλφινστον, ἀπεφάσισεν** ὅπως ἀποστείλῃ τὴν ναυτικήν της **δύναμιν πρὸς ἐξέγερσιν τῆς** Ἑλλάδος, ἣν αἱ ἐκθέσεις τοῦ Παππάζωλη **παρίστων ὥριμον πρὸς ἐπανάστασιν**

Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ὑπηγόρευσε διττὸν αἴτιον. Ἐν πρώτοις λόγοι στρατηγικοί. Ἐξέγερσις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐμφάνισις τοῦ Ἔλφινστον εἰς τὸ Αἰγαῖον θ' ἀπετέλει κρίσιμον ἀντιπερισπασμὸν ἐπὶ τῶν Τουρκικῶν νώτων, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ κρίνῃ ταχέως τὴν τύχην τῶν στρατιωτικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Δουνάβεως. Ἔπειτα ὑπῆρχε πάντοτε τὸ «***Ἑλληνικὸν ὄνειρον***» τῆς Αἰκατερίνης, ἡ ἀνίδρυσις τῆς Ἀνατολικῆς ταύτης Αὐτοκρατορίας, ἧς ἡ ἐλπὶς τὴν κατεδίωκε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀγκάλην τῶν εὐνοουμένων της.

Ὁ Ἔλφινστον δὲν ἔδειξεν ἐνθουσιασμὸν διὰ τὸν μακρὸν πλοῦν. Αἱ Ρωσσικαὶ γαλέραι θὰ ἔφθανον βραδέως, μετὰ ἓν ἢ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος ἐκ τῆς Βαλτικῆς εἰς τὴν θάλασσαν δι' ἣν προωρίζοντο. Ἄλλως τε ἡ κατάστασις τῶν δὲν ἦτο ἐξαίρετος. Ἂν ἐν τῷ Τουρκικῷ στόλῳ ἐπεκράτει ἡ ἀταξία καὶ ἡ ἀποσύνθεσις, ὁ ναύαρχος ὑπέδειξεν ὅτι τὸ αὐτὸ νόσημα κατέτρωγε καὶ τὰ σκάφη του. Ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνη ἦτο ἀνένδοτος. «***Ὑπάρχει, ἔλεγεν, οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ ἡμῶν. Τὸ νόσημά μας εἶναι σύμπτωμα προώρου ἀναπτύξεως. Ἡ ἀσθένειά των εἶναι ἐκδήλωσις ἑτοιμορρόπου γήρατος***».

Κατὰ τὸ 1769, ὁ Ρωσσικὸς στόλος ἔφθασεν εἰς τοὺς Βρεττανικοὺς λιμένας ὅπως συμπληρώσῃ τὴν ἐξάρτησίν του καὶ τὰ ἐφόδια. Ἡ ὑποδοχὴ ἥτις τῷ ἐγένετο ὑπῆρξε θερμή. Πρὸς στιγμὴν ἡ Γαλλία ἐσκέφθη τὴν καταστροφήν του, ὅπως σώσῃ τὸ κινδυνεῦον Διβάνιον. Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις μανθάνει παρὰ τῶν πρακτόρων της τὴν πρόθεσιν καὶ κοινοποιεῖ εἰς τὸν Σουαζὲλ, ὅτι πᾶσα κατὰ τῶν Ρώσσων ἐπίθεσις θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς casus belli ὑπ' αὐτῆς. Ἡ Ἀγγλορωσσικὴ ἀντιζηλία δὲν εἶχεν ἔτι ἐκραγῇ. Ἡ Ρωσσία δὲν εἶχεν ἐπιδείξει εἰς τὰς πύλας τῶν Ἰνδιῶν τὰς διαθέσεις, αἵτινες προεκάλεσαν βραδύτερον τὴν σταυροφορίαν τοῦ

λόρδου Κούρζωνος. Ὁ ἐχθρὸς ὁ ἀπειλῶν τὰς Ἰνδίας ἦτο ἡ Γαλλία, ἡ Γαλλία, ἥτις ἐθεώρει τὴν ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἁρπαγήν των, ὡς ἐγκληματικὸν σφετερισμόν. Ἀντιθέτως, ἡ Ρωσσία ἦτο ἡ ἀντίπαλος τῆς πατροπαραδότου ἐχθρᾶς των, ἦτο δὲ καὶ σπουδαιοτάτη πελάτις, ἣν ἐνέμοντο μετὰ μονοπωλιακῆς ἀποκλειστικότητος. Αἱ προστριβαὶ πρὸς τὸν Μέγαν Πέτρον, αἱ ἐπεμβάσεις εἰς τὰς Σουηδορωσσικὰς ἔριδας εἶχον λησμονηθῇ. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀξίωσις τῆς Ρωσσίας διὰ τὴν ἐλευθέραν ναυσιπλοΐαν εἰς τὸν Εὔξεινον, ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ὡς μέλλουσα νὰ ἐξαγάγῃ δι' αὐτοὺς κυρίως τὰ κάστανα ἐκ τῆς πυρᾶς. «***Δύναμαι νὰ εἴπω, ἔγραφε » Γάλλος δημοσιολόγος, ὁ Φαβιὲ, ὅτι τὸ ἄνοιγμα τοῦ Εὐξείνου ἂν***

Ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Βουλγαρίας, Γκέσωφ.

» εἶναι ἐπιζήμιον διὰ τὴν Γαλλίαν, θὰ ἦτο διὰ τὴν Ἀγγλίαν ἐπωφε» λέστατον. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ρωσσίας, θὰ ἤνοιγε νέαν ἀγορὰν » διὰ τὰ ἐριοῦχα, τὰ μεταλλουργήματα, τὰ προϊόντα τῶν ἀποικιῶν » της, καὶ διὰ τὰ εἴδη, ἅτινα προμηθεύεται ἐκ τῆς Ἱσπανικῆς Ἀμε» ρικῆς διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Κάδικος. Τὰ συμφέροντα καὶ αἱ ἀρχαὶ » τῆς Ἀγγλίας ὡς Δυνάμεως ἐμπορικῆς καὶ ναυτικῆς, ἡ θέλησις » τοῦ ἔθνους καὶ ἡ λαϊκὴ βοή, δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν ὑπόνοιαν ὅτι » ἡ Ρωσσία δύναται νὰ φοβηθῇ τι παρὰ τῆς Αὐλῆς τοῦ Λονδίνου, » ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῶν πολεμικῶν κατὰ τῆς Τουρκίας σχεδίων της.

» *Ἐπίσης ἡ ἐπιρροή της δὲν θὰ ἐξασκηθῇ δυσμενῶς κατὰ τὰς δια-*
» *πραγματεύσεις τῆς Εἰρήνης πρὸς τὰ Ρωσσικὰ συμφέροντα. Ὁ*
» *Ἄγγλος ἐν Κων]πόλει πρεσβευτής, εἶναι δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν*
» *καὶ Ρῶσσος ἀντιπρόσωπος*». Πόσον διάφορος ἦτο ἡ πολιτικὴ αὕτη ἐκείνης, ἣν βραδύτερον ὁ Οὐΐλλιαμ Πὶττ διετύπου εἰς τὸν ὁρισμόν. «*Ὁ Ρῶσσος, ἰδοὺ ὁ ἐχθρός!*» Ἐδέησεν ἡ Ἀσιατικὴ τῆς Ρωσσίας ἐπέκτασις νὰ συντριβῇ διὰ τῆς μάχης τοῦ Μοὺκδεν, ὅπως ἡ Ἀγγλία ἐγκαταλείπουσα τὴν παράδοσιν τῶν Τόρεων, ἐπανέλθῃ πάλιν εἰς τὴν φιλόρρωσσον πολιτικὴν τοῦ 1763—1775, εἷς ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ὁποίας, ὁ λόρδος Τσάταμ, ἔγραφε κατὰ τὸ 1773 εἰς τὸν Σέλμπουρν: «*Ἡ Ἐκ-*
» *λαμπρότης σας γνωρίζει, ὅτι εἶμαι Ρῶσσος ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι*
» *ποδῶν*».

Ἐν τῶν κυρίων ἐλατηρίων τῆς πολιτικῆς ταύτης ἦτο καὶ ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ Ρωσσία δὲν θὰ καθίστατο ποτὲ ναυτικὴ Δύναμις καὶ ὅτι συνεπῶς θ' ἀνεζήτει πάντοτε ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ ἀπαραίτητον στήριγμα, παρέχουσα ἀνάλογα πολιτικὰ ἢ οἰκονομικὰ ἀνταλλάγματα. Τὴν ἐντύπωσιν ταύτην ἐπέρρωσεν ἡ ἐμφάνισις τῶν δυνάμεων τοῦ λόρδου Ἐλφινστον, ἣν περιέγραψεν θαυμασίως ὁ Ρυλιέρ.

«*Θ' ἀντελαμβάνετό τις εὐχερῶς, μετὰ ποίας εἰρωνίας οἱ*
» *Ἄγγλοι ὑπεδέχθησαν τὰ ἐκ πεύκης Ρωσσικὰ σκάφη, τόσον*
» *βαρέα, τόσον νωθρὰ εἰς τὰς κινήσεις των, τὰς πρώρας, αἵτινες ἦσαν*
» *κατάφορτοι θρησκευτικῶν ἀφιερωμάτων, τὴν ἀδεξιότητα τῶν ναυ-*
» *τῶν, τὴν ἀπίστευτον τῶν πληρωμάτων ρυπαρότητα, πηγὴν τῆς δυη-*
» *νεκοῦς μολύνσεως ἥτις τὰ κατεβρόχθιζε. Ἐνίοτε, πέντε ἢ ἓξ Ἄγγλοι*
» *ναυτικοὶ διεσκέδαζον κινοῦντες στιγμιαίως καὶ μετ' ἐξαιρετικῆς τα-*
» *χύτητος ἓν πλοῖον Ρωσσικόν, ὅπερ μόλις κατώρθωσαν νὰ κινήσωσι*
» *διακόσιοι ἢ τριακόσιοι ναῦται του*».

Ὑπὸ τὴν Ἀγγλικὴν αἰγίδα ὁ στόλος τῆς Αἰκατερίνης ἔφθασεν εἰς τὴν Μεσόγειον, χωρὶς νὰ εὕρῃ πρὸ αὐτοῦ τὰ Γαλλικὰ πυρπολικά. Διῃρέθη εἰς δύο μοίρας, αἵτινες ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ἐλφινστον καὶ τοῦ Σπυριδὼφ. παρέλαβεν ἐξ Ἰταλικοῦ λιμένος τοὺς δύο Ὀρλὼφ, καὶ κατέπλευσεν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα. Ἡ τραγικὴ ἐν Ἑλλάδι δρᾶσις του εἶναι γνωστή.

Ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Αἰκατερίνης Γεώργιος Παπάζωλης, διατρέχων τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τετραετίας καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις πρὸς παρασκευὴν Ἑλληνικοῦ κινήματος, ἐδημιούργησεν ἀτμόσφαιραν ἐπικινδύνων πλανῶν. Ἐνθουσιώδης καὶ ἐξημμένος ὡς πάντες οἱ προπαγανδισταί, ἐπιδιώκων ἴσως

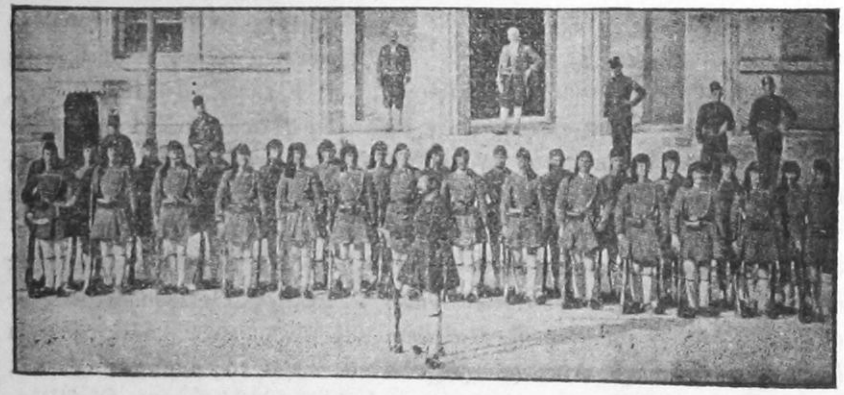
τὴν ἐξώθησιν τῶν πραγμάτων πρὸς συντέλεσιν τῶν προσωπικῶν φιλοδοξιῶν, ἃς συνέδεε πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν χειραφέτησιν, συνωμολόγησεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Λάκωνος Μπενάκη σύμβασιν, δι' ἧς οἱ μὲν Ἕλληνες προὔχοντες καὶ ἀρχηγοὶ ἀνελάμβανον νὰ θέσωσιν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ρώσσων ἑκατὸν χιλιάδας ἀνδρῶν, ἡ δὲ Αἰκατερίνη ὑπεχρεοῦτο νὰ τοῖς παραχωρήσῃ ἐπαρκῆ ὅπλα καὶ ν' ἀποστείλῃ εἰς τὰς παραλίας των τὸν στόλον της κ' ἐπαρκῆ στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἡ παράδοξος αὕτη συνθήκη ἦτο ἀπραγματοποίητος ἀμφοτέρωθεν. Ὁ Παππάζωλης, ἀξιωματικὸς στρατοῦ τακτικοῦ, δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀγνοῇ ὅτι χώρα μικρὰ, ἀπόλεμος καὶ ἐκνευρισθεῖσα ἐκ μακρᾶς ὑποκύψεως ὡς ἡ Ἑλλὰς, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παράσχῃ ἀριθμὸν ἀνδρῶν, ὃν δὲν ὑπερέβαινε σημαντικῶς τὸ μόνιμον τῆς κολοσσιαίας Ρωσσίας στράτευμα. Δὲν ἦτο δυνατὸν ἐπίσης ν' ἀγνοῇ, ὅτι ὁ Ρωσσικὸς στόλος ἔχων νὰ διαπλεύσῃ μακρότατον πλοῦν, ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς εἰς τὰ Πελοποννησιακὰ ὕδατα, μὴ ἀποτελούμενος δὲ ἐκ πολυαρίθμων μονάδων, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φέρῃ εἰς τοὺς προκρίτους τοῦ Μωρέως τὰς ἐπικουρίας ἃς ὑπέσχετο. Ἀλλ' ἡ κατάστασις ἦτο τοιαύτη, ὥστε πάντες οἱ συμβαλλόμενοι, ἡ Αἰκατερίνη, οἱ Ἕλληνες, ὁ Παππάζωλης, εἶχον συμφέρον νὰ πιστεύσωσι τὸν τερατώδη φενακισμόν. Ἡ πραγματικότης ἀπεξέδυσε ταχέως τὸν ἀγῶνα τοῦ Ὀρλὼφ τῆς ἐπικῆς ὑπερβολῆς, δι' ἧς τὸν περιέβαλεν προκαταβολικῶς ἡ φαντασία λαοῦ, φλεγομένου ἐκ τοῦ πόθου νὰ συντρίψῃ τὰς ἁλύσσεις του. Αἱ δυνάμεις αἵτινες ἀπεβιβάσθησαν ἐκ τῶν Ρωσσικῶν δικρότων, δὲν ὑπερέβαινον τοὺς τετρακοσίους ἄνδρας, οἱ πλεῖστοι δ' ἐξ αὐτῶν ἦσαν . . . Ἕλληνες. Οἱ Ρῶσσοι δὲν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ὅπλα, ἡ δὲ ἀλαζονεία τοῦ εὐνοουμένου, ὅστις ἐθεώρει ἑαυτὸν ἰσότιμον πρὸς Αὐτοκράτορας, δὲν κατέκτησε τὰς συμπαθείας λαοῦ, ὃν τὰ ἀτυχήματα εἶχον καταστήσῃ πικρόχολον καὶ δύσπιστον. Οἱ Ἕλληνες δὲν ὑπῆρξαν συνεπέστεροι εἰς τὰς ὑποχρεώσεις των.

Αἱ δύο «*Σπαρτιατικαὶ Λεγεῶνες*», ἃς παρέσχον οἱ Μανιάται, δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 400 ἄνδρας συνηνωμένοι ἀμφότεραι. Τί ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτελεσθῇ διὰ τοιούτων δυνάμεων; Ὁ Ὀρλὼφ κατέλαβε φρούριά τινα, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ καταγάγῃ τὰς κρισίμους ἐπιτυχίας, αἵτινες θὰ ἐγενίκευον τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ πολιορκία τῆς Πελοποννησιακῆς πρωτευούσης, τῆς Τριπόλεως, ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, οἱ δὲ Ρῶσσοι ἡττηθέντες πρὸ τῆς Μεθώνης, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκπλεύσωσι, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Παππάζωλη καὶ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡ ἀναχώρησις αὕτη ὡμοίαζε πρὸς φυγήν. Οἱ Τοῦρκοι κατεδίωξαν μέχρι τῆς ἀκτῆς τὸν Ὀρλὼφ, ὅστις ἐν τῇ σπουδῇ του, ἐκώφευσεν εἰς τὴν ἀπέλπιδα ἔκκλησιν τοῦ Μαυρομιχάλη,

ὃν ἀφῆκε ν' ἀποθάνῃ ἡρωϊκῶς εἰς τὸν Μελίπυργον. Οἱ Ἕλληνες παρεδίδοντο ἀνυπεράσπιστοι εἰς ἀδυσώπητον ἀντεκδίκησιν. Φοβεραὶ σφαγαὶ διεπράχθησαν ἀνὰ πάντα τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνικὸν κόσμον, ὅστις ἐξηγέρθη κατὰ τῶν «***ἐλευθερωτῶν***», φρυάσσων καὶ καταρώμενος. Αἱ πρῶται δυσπιστίαι πρὸς τὴν πολιτικὴν τῶν «***Λευκῶν Τσάρων***», εἶχον σπαρῇ ἐν τῇ νοτιωτάτῃ ἄκρᾳ τῆς Βαλκανικῆς. . . .

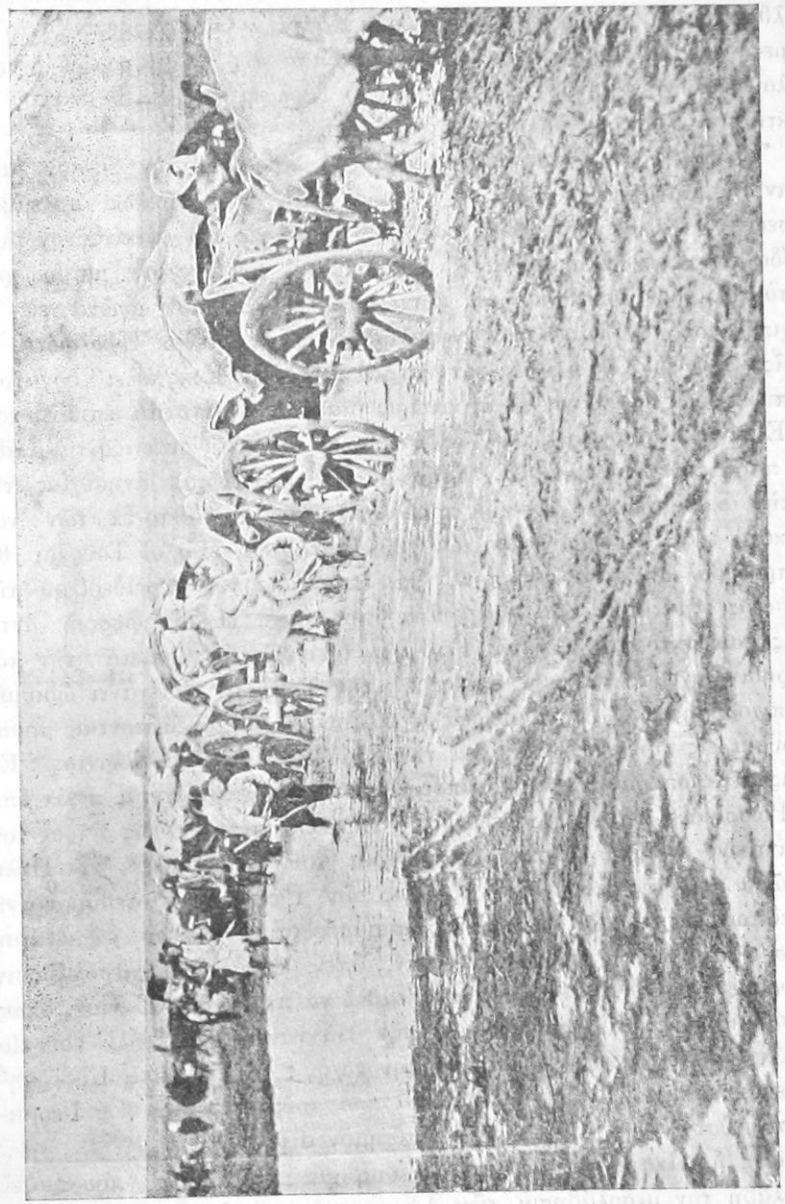
Ἡ ἀποτυχία αὕτη ἔσχε βαθυτάτην ἐν Εὐρώπῃ ἀπήχησιν. Ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνη ἦτο φιλόσοφος. Ἐξεδικήθη ἐκείνους οὓς ἐγκατέλιπε δι' ἑνὸς ἐπιγράμματος. «***Οἱ Σπαρτιᾶται, ἔγραφεν εἰς τὸν Βολταῖρον, ἐξεφυλίσθησαν. Προτιμῶσι τῆς ἐλευθερίας, τὴν ἁρπαγήν***».

Ἀλλὰ τὸ πεπρωμένον ἐπεφύλασσε ταχεῖαν ἐπανόρθωσιν τοῦ «***Ἑλληνικοῦ ἀτυχήματος***» εἰς τὴν Σεμίραμιν τοῦ Βορρᾶ. Ὁ στόλος της ἀκο-

Ἑλληνικὸς εὐζωνικὸς λόχος.

λουθῶν τὸν Τουρκικὸν εὑρέθη πρὸ τοῦ λιμένος τοῦ Τσεσμὲ, εἰς ὃν ἐκεῖνος κατέφυγεν. Ἡ ναυμαχία ἤρξατο. Ἡ Ρωσσικὴ ναυαρχὶς ὁρμᾷ κατὰ τοῦ δικρότου τοῦ Καπετὰν πασᾶ καὶ προσκολλᾶται εἰς αὐτό. Λυσσώδης μάχη συνάπτεται ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῶν δύο σκαφῶν. Αἴφνης ἀπὸ τὴν Ρωσσικὴν ναυαρχίδα ὑψοῦνται φλόγες τεράστιαι: Ὅταν τὸ πῦρ φθάσῃ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, τὸ σκάφος θ' ἀνατιναχθῇ. Οἱ Τοῦρκοι οἵτινες μέχρι τοῦδε ἐμάχοντο μετὰ μανίας προδικαζούσης ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ἔκβασιν τῆς ναυμαχίας, ἀποσύρονται ἔντρομοι εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου εἰς ὃν προσέφυγον. Ὁ Ἔλφινστον προέτεινε νὰ τοὺς πυρπολήσῃ

Τοῦρκοι πρόσφυγες; πίπτοντες ἐντὸς τῶν ἑλῶν τοῦ Σεϊδλέρ.

σωσιν. Οἱ Ρῶσσοι ἐστεροῦντο πυρπολικῶν. Παρεσκεύασαν ὀλίγα προχείρως, τὰ ἐνεπιστεύθησαν εἰς τολμηροὺς Ἕλληνας ναυτικοὺς [καὶ ὅταν ἐπῆλθεν ἡ νὺξ, τὰ ὡραῖα δίκροτα τοῦ Καπετὰν πασᾶ ἐξηφανίζοντο τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο εἰς γέενναν φλογῶν. Ὅταν τὸ πῦρ ἐσβέσθη, τοῦ ἰσχυροῦ στόλου ἐπέζη ἓν μόνον σκάφος, ὅπερ ὁ Ὀρλὼφ ἔσυρε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς ἀνεκτίμητον λάφυρον διὰ τὴν Αὐτοκράτειραν.

Ὁ Ἔλφινστον, ἀποφασιστικὸς ναύτης, προέτεινε τὴν ἄμεσον κατάληψιν τῆς Κων/πόλεως. Ἀλλ' ὁ Ὀρλὼφ ἦτο ἀπὸ ἀπόψεως πολεμικῆς δράσεως, ὀλιγαρκής. Φοβηθεὶς ἴσως μὴ ἐμπέσῃ εἰς τὴν ἐπικίνδυνον μυοπαγίδα τῶν Στενῶν, ἠρνήθη ν' ἀκολουθήσῃ τὸν Ἄγγλον μισθοφόρον εἰς τὸ τολμηρόν του ἐγχείρημα, ἐξαντληθεὶς εἰς ἄκαρπον ἀγῶνα εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος. Ὁ Ἔλφινστον ἐνεφανίσθη εἰς τὰ Στενά. Ἐγκατέστη ἐν αὐτοῖς. Ἀλλ' ὁ Ὀρλὼφ δὲν τὸν ὑπεστήριξεν. Ἐν Κων/πόλει ὀργανοῦται πυρετωδῶς ἡ ἄμυνα. Ἡ περαιτέρω διαμονὴ καθίσταται ἐπικίνδυνος. Ὁ Ἔλφινστον ἀποχωρεῖ. Ἀλλ' αἱ Ρωσσικαὶ ἐπιτυχίαι συνεχίζονται ἄπαυστοι παρὰ τὸν Δούναβιν. Ἡ Αὐστρία δὲν κρύπτει τὰς ἀνησυχίας της διὰ τὴν ἀκατάσχετον Ρωσσικὴν προέλασιν.—Ἂν ἐπετίθετο ἐκ τῶν νώτων κατὰ τῶν Ρωσσικῶν στρατιῶν τοῦ Δουνάβεως, ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι θὰ τὰς προσέβαλλον κατὰ μέτωπον; Ἡ ἐπέμβασις τοῦ Φρειδερίκου τῆς Πρωσσίας, ματαιοῖ τὴν ἐπίβουλον πρόθεσιν. Ἡ ἀντιρωσσικὴ ἀντίδρασις συγκεντροῦται ἐν τῇ Γαλλικῇ πολιτικῇ, ἥτις μελετᾷ τὴν παραχώρησιν ἰσχυρᾶς ναυτικῆς μοίρας εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀπέναντι ὡρισμένης ἐπιχορηγήσεως. Αἱ προθέσεις τοῦ Σουαζὲλ ἐγκατελείπονται, προσκρούουσαι εἰς τὴν ἀντίδρασιν καὶ τὴν ἀπάθειαν τοῦ περιβάλλοντος. Ἐν τούτοις μετὰ σποραδικὰς τινὰς ἀποτυχίας, ἡ νίκη ἐπανέρχεται πάλιν ὑπὸ τοὺς Ρωσσικοὺς ἀετούς. Βραδέως ἀλλ' ἀσφαλῶς, πίπτουν εἰς χεῖρας τοῦ Ρουμαντσὼφ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ φρούρια τοῦ Δουνάβεως. Ἡ Πύλη ἀγωνιῶσα πρὸ τῆς νικηφόρου πορείας τῶν Ρώσσων, ἀποτεθαρρυμένη ἐκ πλείστων ἐσωτερικῶν δυσχερειῶν, παρασύρεται ὑπὸ τοῦ δεξιωτάτου Πρώσσου πρεσβευτοῦ κόμητος Ζέγκελιν, ὅπως ζητήσῃ τὴν μεσολάβησιν τοῦ κυρίου του. Ὁ Φρειδερῖκος προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τὸ Διβάνιον, ὅπως παρομοία αἴτησις ὑποβληθῇ καὶ εἰς τὴν Βιενναίαν Αὐλήν. Ἡ Τουρκία ἐνδοιάζει, ἀλλ' ἐκπληροῖ τὴν Πρωσσικὴν εὐχήν: Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀπευθύνει τὴν 12 Αὐγούστου 1770 πρὸς τοὺς Αὐτοκράτορας Γερμανίας καὶ Αὐστρίας, τὴν ζητηθεῖσαν ἐπίσημον αἴτησιν.

Μόλις ἡ Αἰκατερίνη μανθάνει τὸ διάβημα τῆς Πύλης, προσπαθεῖ νὰ προλάβῃ τὴν μεσολάβησιν τῶν Αὐστροπρώσσων, ἐρχομένη εἰς ἄμε-

σον μετὰ τῆς Πύλης συνάφειαν. Ὁ στρατηγὸς Ρουμαντσὼφ διατάσσεται νὰ πληροφορήσῃ τὸν Μέγαν Βεζύρην, ὅτι ἂν ἡ Πύλη στέργει νὰ ἀπολύσῃ ἀμέσως τὸν ἐγκάθειρκτον Ρῶσσον πρεσβευτὴν Ὀμπρεσκοφ, θὰ ἐδέχετο νὰ ἐπιληφθῇ κατόπιν διαπραγματεύσεων. Ἡ ἀνθυπόνομος αὕτη δὲν παρεκώλυσε τὰς δύο Δυνάμεις τοῦ «Γερμανικοῦ πατριωτικοῦ συστήματος» νὰ προβῶσιν εἰς τὴν μεσολάβησιν. Ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνη δὲν βιάζεται. Ἐνῷ ὁ Ρουμαντσώφ, καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Δουνάβεως, ὁ Πανὶν διαπραγματεύεται μετὰ τῶν Ταρτάρων τῆς Βεσσαραβίας τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀνεξαρτησίας των ἀπέναντι τῆς ὑποχρεώσεως νὰ πείσωσι καὶ τοὺς Ταρτάρους τῆς Κριμαίας ν' ἀποσείσωσι τὸν Τουρκικὸν ζυγόν. Ὁ Πρῶσσος πρεσβευτὴς ἀνυπομονῶν, ἐρωτᾷ τὴν Αὐτοκράτειραν ἂν δέχηται τὴν Αὐστροπρωσσικὴν μεσολάβησιν. Ἐκείνη δὲν σπεύδει νὰ ἀπαντήσῃ καὶ ὁ Φρειδερῖκος ὅστις ἐπείγεται, ἀποστέλλει τὸ ἀδελφόν του παρ' αὐτῇ. Ὁ πρίγκηψ Ἑρρῖκος εἶναι πνεῦμα εὐγενὲς καὶ εὐρύ, ἀγαπῶν τὴν συζήτησιν, ἐντρυφῶν εἰς τὴν δημιουργίαν ἢ τὴν κατακρήμνισιν συστημάτων πολιτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν. Ἡ Αἰκατερίνη ἀντελήφθη τὴν ἀδυναμίαν του καὶ τὸν ἀπασχολεῖ δι' ἀτελευτήτων συζητήσεων. Πλὴν ἐν τῷ μεταξὺ, ἡ Ρωσσικὴ ἐκστρατεία δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς λήξασα. Τὸ Μπενδέρ, ἡ Βράϊλα, τὸ Ἄκερμαν ἔπεσαν. Ἡ Τσαρίνα ἠδύνατο νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὸν Φρειδερῖκον τοὺς ὅρους της. Ἦσαν ἡ ἐκχώρησις τοῦ Ἀζόφ, τῆς Μεγάλης καὶ τῆς Μικρᾶς Καβάρδας ἐν Κιρκασίᾳ, ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Μολδοβλαχίας, εἶνε ἡ διατήρησις της ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν ὑπὸ τὴν Ρωσσικὴν διοίκησιν, ἡ ἀνεξαρτησία τῶν Ταρτάρων τῆς Βεσσαραβίας καὶ τῆς Κριμαίας, ἡ ἐλευθέρα ναυσιπλοΐα εἰς τὸν Εὔξεινον, νῆσος ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ γενικὴ ἀμνηστεία διὰ τοὺς Ἕλληνας οἵτινες συμμετέσχον τοῦ κινήματος τοῦ Ὀρλώφ. Αἱ ἀξιώσεις αὗται προὐκάλεσαν ἐν Βερολίνῳ κατάπληξιν. Ἐν Βιέννῃ ἐκυριάρχει ἀπερίγραπτος ἀγανάκτησις. Ὁ Φρειδερῖκος ἀνήγγειλεν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅτι ἡ ἐμμονὴ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας θὰ ἰσοδυνάμει πρὸς τὸν μετὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον. Ὑπέδειξεν ὅτι ἡ μεσολάβησις θὰ ἦτο τότε μόνον δυνατὴ ἂν ἡ Τσαρίνα περιωρίζετο εἰς τὸ Ἀζόφ, εἰς τὴν Καβάρδαν καὶ τὴν ἐλευθέραν ναυσιπλοΐαν εἰς τὸν Εὔξεινον. Ἡ Αὐστρία ἐκινητοποίει, μετέθετε τὴν ὁραθετικὴν γραμμήν της καὶ κατελάμβανε τὸ Ζίψ. Ἡ ἔντασις ἦτο προφανής. Μετὰ μακρὰς συζητήσεις καὶ διαπραγματεύσεις, ἡ μόνη λύσις ἥτις ἐξευρέθη ὅπως ἀποσοβηθῇ ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν τριῶν Δυνάμεων, ὑπῆρξεν ὁ Πολωνικὸς διαμελισμός.

—«*Θρυλλεῖται, ἔγραφεν ὁ Βολταῖρος, πρὸς τὸν Φρειδερῖκον, ὅτι εἶσθε Ὑμεῖς Μεγαλειότατε, ὅστις ἔχετε τὴν ἔμπνευσιν τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Πολωνίας καὶ τὸ πιστεύω διότι τὸ ἔργον εἶναι δαιμόνιον καὶ διότι ἐγένετο ἐν Ποτσδάμ*».

—«*Τὸν διαμελισμὸν διέπραξεν ὀλίγη μελάνη καὶ μία γραφὶς*» ἦτο ἡ ἀπάντησις τοῦ Πρωσσικοῦ κυνισμοῦ. . . .

*
* *

Ἐν τούτοις τὸ Πολωνικὸν ἀνοσιούργημα δὲν εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἄμεσον μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ρωσσίας εἰρήνευσιν : ἁπλῶς τὴν διευκόλυνεν. Αἱ νέαι διαπραγματεύσεις τῆς Φωξάνης, ἃς διεξήγαγεν ὁ Ὀρλὼφ, δὲν ἐτελεσφόρησαν. Ὁ κόμης ἐσκέπτετο διηνεκῶς τὴν ὀρφανὴν θέσιν του ἐν τῇ στοργῇ τῆς Αὐτοκρατείρας, ἥτις καθὰ τὸν ἐπληροφόρουν τὰ ὄργανά του, ἐπολιορκεῖτο στενῶς. Ἐπέστρεψεν εἰς Πετρούπολιν. Νέαι διαπραγματεύσεις ἐπανήρχισαν. Παρῆλθον δύο ἔτη ὁλόκληρα. Ὁ Σουλτάνος Μουσταφᾶς ἀπέθανεν. Ὁ Ρουμαντσὼφ κατήγαγε νέας νίκας ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως. Νικητὴς ἐν Παζαρτζὶκ κατ' Ἰούνιον τοῦ 1774, ἐκύκλωσε τὸν στρατὸν τοῦ Μεγάλου Βεζύρου ἐν Σούμλᾳ, τὸν ἐπολιόρκησε καὶ τῷ ἐπέβαλε φρικτὴν λιμοκτόνησιν. Οἱ στρατιῶται ἐλιποτάκτουν σωρηδόν. Ἡ περαιτέρω ἀντίστασις ἦτο ἀδύνατος. Ὁ πολιορκημένος πρωθυπουργὸς εὑρίσκετο εἰς τὸ ἔλεος τοῦ νικητοῦ. Οἱ Τοῦρκοι πληρεξούσιοι παρουσιάσθησαν τὴν 10ην Ἰουλίου εἰς τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ Ρουμαντσώφ. Μετὰ ἕνδεκα ἡμέρας ὑπεγράφετο ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ, ἡ σπουδαιοτάτη τῶν Ρωσσοτουρκικῶν συμβάσεων. Τὰ ἐδαφικὰ τῆς Ρωσσίας ὠφελήματα δὲν ἦσαν σημαντικά. Ἡ Τσαρίνα κατελάμβανε μόνον τὸ Ἄζὸφ, τὸ Κὲρτς, τὸ Γενῆ Καλὲ, τὸ Κίμπουν, ἐπετύγχανε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Κριμαίας καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἣν ἐζήτει εἰς τὸν Εὔξεινον. Ἡ Αὐστρία ἄνευ τῶν αἱματηρῶν θυσιῶν τῆς Αἰκατερίνης, ἀφοῦ κατεβρόχθισεν ἀδαπάνως τὴν Πολωνικὴν λείαν της, κατέλαβε κατὰ τὸ 1775 τὴν Βουκοβίναν παρὰ τὴν μετὰ τῆς Τουρκίας συμμαχίαν της, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς «*ἰσορροπίας τῶν μερίδων*», ὑποκριτικοῦ ὅρου, ὃν εἶχε δημιουργήσῃ ὁ Φρειδερῖκος κατὰ τὸν Πολωνικὸν διαμελισμόν.

Ἡ Αἰκατερίνη δὲν ἐπέμεινεν εἰς τὰς ἀξιώσεις ἃς εἶχε διατυπώσῃ ἄλλοτε πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Πρωσσίας, διότι ἡ εἰρήνη ἦτο ἐξίσου ἀναγ-

καία δι' αὐτὴν ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἀντιπάλους της. Ἡ στάσις τοῦ Πουγατσὲφ ἐπεξετείνετο μὲ ταχύτητα ἀστραπῆς. Οἱ ἄπαυστοι πόλεμοι, ἡ ἀχαλίνωτος σπατάλη τῶν βασιλικῶν ἐραστῶν εἶχον συσσωρεύσῃ ἄπειρον ἀθλιότητα, εἰς τοὺς ὄνυχας τῆς ὁποίας ἡ χώρα ἐσφάδαζε διαμαρτυρομένη καὶ ἄπελπις. Ὁ στρατὸς ἦτο κατάκοπος, ἐθερίζετο ὑπὸ φοβερῶν ἐπιδημιῶν καὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἐζήτουν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς οἰκίας των. Ἀνησυχητικὰ συμπτώματα συνετάρασσον τὴν Αὐλήν. Ἀλλὰ παρὰ τὴν δυσαναλογίαν τῶν ὑλικῶν ἀνταλλαγμάτων πρὸς τὰς θυσίας,

Ὁ στρατηγὸς Μουχτὰρ πασᾶς.

τὰ ἠθικὰ ἀνταλλάγματα ἦσαν ἄπειρα. Ἡ Πύλη ὑπεχρεοῦτο διὰ τῆς συνθήκης, νὰ προστατεύῃ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τοὺς ναούς του, νὰ μὴ παρεμβάλλῃ κωλύματα εἰς τὴν ἀνέγερσιν νέων εὐκτηρίων οἴκων καὶ εἰς τὴν ἐπισκευὴν τῶν παλαιῶν, ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, ἐν Γεωργίᾳ καὶ Μιγκρελία, εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Ἀρχιπέλαγος, ἀνελάμβανε δὲ ταὐτοχρόνως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ λαμβάνῃ ὑπὸ σημείωσιν τὰς Ρωσσικὰς παραστάσεις ὑπὲρ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου Κων/πόλεως.

Ὅταν ἐκλείσθη ἡ συνθήκη αὕτη οἱ Τοῦρκοι ἀντιπρόσωποι ἦσαν περιχαρεῖς διότι ἀπεσόβησαν τὰς ἐδαφικὰς ἐκχωρήσεις, χάριν θρησκευτι-

κῶν ἀοριστιῶν. Ἦσαν ὑπερήφανοι διὰ τὸν διπλωματικὸν των θρίαμβον. Πλὴν δι' αὐτοὺς θὰ ἦτο ἀπειράκις προτιμώτερον ἂν ἐξεπλήρουν μὲν πάσας τὰς ἐδαφικὰς ἀξιώσεις τῆς Αἰκατερίνης, ἐματαίουν δὲ τὰς παγίδας δι' ὧν εἶχεν ἐγκατασπαρῇ τὸ φοβερὸν ἔγγραφον ἐφ' οὗ στηριζομένη ἡ Ρωσσικὴ διπλωματία θὰ διεξεδίκει βραδύτερον τὸ ***νομικὸν*** δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως. Τὸ θρησκευτικὸν καθεστὼς τῶν Χριστιανικῶν κοινοτήτων τῆς Τουρκίας, οἷον διεπλάσθη διὰ τῶν παραχωρήσεων τῶν Σουλτάνων, δὲν ἦτο μονομερῶς λειτουργικόν. Ἦτο καὶ κοινοτικόν. Ἦτο καὶ πολιτικόν. Ἐντεῦθεν οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν Ρώσσων νομομαθῶν καὶ τῶν πανσλαβιστῶν δημοσιολόγων, ὅτι ἡ Ρωσσία διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτζοὺκ Καϊναρτζῆ ἀπέκτησε καὶ πολιτικὰ δικαιώματα διὰ τῆς πραγματικῆς προστασίας της ἐπὶ τῶν Ὀρθοδόξων πληθυσμῶν, περιεβλήθησαν κῦρος ὅπερ ταχέως ἡ Μοσχοβιτικὴ ἰσχὺς θὰ καταστήσῃ ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως:—Ἡ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζῆ μετέβαλε τὴν Τουρκίαν εἰς Ρωσσικὴν Χεδιβείαν, οὐδὲν δ' ἦτο περὶ αὐτῆς ἀκριβέστερον τοῦ ἐπιγραμματικοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ Τουγούτ, ἄλλοτε τυχοδιώκτου καὶ τότε Αὐστριακοῦ πρεσβευτοῦ: «***Σπάνιον ὑπόδειγμα ἠλιθιότητος***»....

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΓΙΑ ΡΩΣΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Καϊναρδζῆ.—Τὸ Ἑλληνικὸν σχέδιον.—Ἡ Αἰκατερίνη προτείνει τὴν ἵδρυσιν Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κων)πολιν,—«***Ὁδὸς Κωνσταντινουπόλεως***».—Ὁ θρίαμβος τῶν δύο θεμελιωτῶν τῆς «***Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας***».—Ὁ πυρρίχιος τῶν Σουλιωτῶν.—Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι παρὰ τῇ Αὐτοκρατείρα Αἰκατερίνη.—Ὁ ἔγγονος τῆς Αἰκατερίνης, ὑποψήφιος Αὐτοκράτωρ τῆς νέας Ἑλλ. Αὐτοκρατορίας.—Ἡ Αἰκατερίνη καὶ ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις.—Ἡ Ἑλλ. Αὐτοκρατορία θάπτεται.—Ἡ Αἰκατερίνη ἐγκαταλείπει τοὺς Ἕλληνας.—Μία ἀπάντησις τοῦ ἥρωος Κατσώνη.—Ἡ νέα ὄψις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος.

Ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ ἀμφότεραι αἱ συμβληθεῖσαι Δυνάμεις, ἐγένοντο δοῦλαι της. Ὅλαι αἱ προσπάθειαι τῆς Ρωσσίας ἀπέβλεπον ὅπως ἐξασκήσῃ καὶ οὐσιαστικῶς ἐν Τουρκίᾳ τὸ προτεκτοράτον ὅπερ ἐδημιούργησεν ἐν αὐτῇ καὶ ὅπερ ἔτεινε νὰ τὴν ἐξασθενήσῃ μέχρι τῆς τελείας της καταβροχθίσεως. Καὶ ὅλαι αἱ προσπάθειαι τῆς Πύλης ὑποκινουμένης ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἔτειναν ὅπως ἀπαλλαγῇ τῆς ὀχληρᾶς κ' ἐπικινδύνου κηδεμονίας, πρὸς ἣν προσέκρουε καθ' ἑκάστην ἡ εὐθικτος τῶν Καλιφῶν ὑπερηφάνεια Οἱ Ρωσσικοὶ πόθοι δὲν ἐβράδυναν νὰ εὕρωσι πολύτιμον καὶ ἀπροσδόκητον σύμμαχον. Φρειδερῖκος ὁ Μέγας δὲν ἐδείκνυε πλέον τὴν ἀρχαίαν τρυφερότητα πρὸς τὰς Αὐλὰς τῆς Βιέννης καὶ τῆς Πετρουπόλεως. Ὡμίλει ἀπροκαλύπτως περὶ ἀναθεωρήσεως τοῦ Πολωνικοῦ διαμελισμοῦ τοῦ 1772, ἐξηγείρετο κατὰ τῆς ἀνεπαρκείας

τῆς Πρωσσικῆς μερίδος, κ' ἐβολιδοσκόπει τὸν Κάουνιτζ πρὸς ἐκχώρησιν παχείας λωρίδος Γαλλικανικῆς. Ὁ κοινὸς κίνδυνος προσήγγισε τὰς Δυνάμεις καθ' ὧν ἐστρέφετο. Ἀλλ' ἡ προσέγγισις αὕτη ἀπετέλει διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκπληκτικὸν παράγοντα ἰσχύος πολεμικῆς, δὲν ὑπάρχει δὲ παράδειγμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καθ' ὃ ἡ συναίσθησις τῆς δυνάμεως νὰ περιωρίσθη εἰς ἀμυντικὴν μόνον ἐκδήλωσιν: Ἡ Αὐστρορωσσικὴ σύμβασις ἐγένετο ταχέως ἀπὸ ἀμυντικῆς, πρὸς περιφρούρησιν τῆς λείας τῶν προηγουμένων σφετερισμῶν, ἐπιθετική, πρὸς διεξαγωγὴν νέων ἁρπαγῶν. Ἐκ τῆς προσεγγίσεως ταύτης ἐγεννήθη τὸ «*Ἑλληνικὸν σχέδιον*».

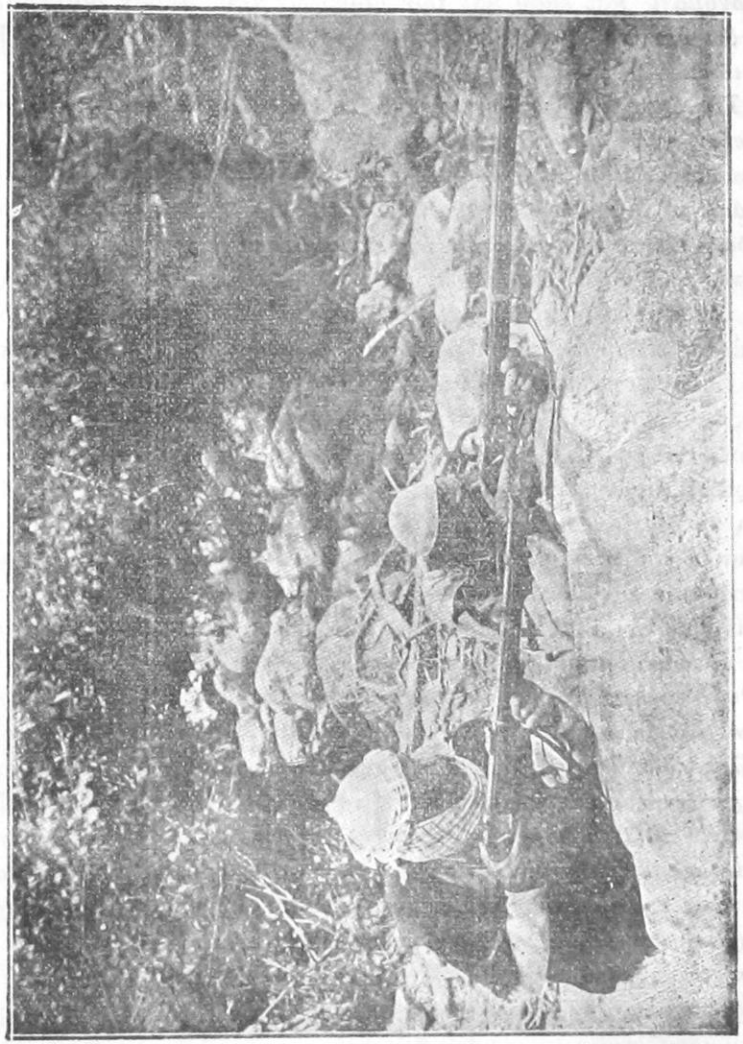

Μαυροβούνιος ἱερεύς, διδάσκων τὰ πλήθη.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἡ διατύπωσις του ἀπεκρυσταλλώθη εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς Αἰκατερίνης καὶ Ἰωσὴφ τοῦ Β΄., εἰς ἣν δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ τὴν βραδεῖαν του ἐξέλιξιν.

«Πέποιθα, ἔγραφεν ἡ Αἰκατερίνη πρὸς τὸν Ἰωσὴφ, ὅτι ἐὰν αἱ » πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι μας, μᾶς ἐπιτρέψωσι ν' ἀπαλλάξωμεν τὴν » Εὐρώπην τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ἐκδιώξωμεν αὐτὸν ἐκ Κωνσταν- » τινουπόλεως, ἡ Υ. Μ. δὲν θὰ μοὶ ἀρνηθῇ τὴν συνδρομήν της, » πρὸς ἀνίδρυσιν ἑλληνικῆς Μοναρχίας ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ὀθω- » μανικῆς διοικήσεως. Ἀναλαμβάνω τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διατηρήσω

» τὴν Μοναρχίαν ταύτην ὅλως ἀνεξάρτητον τῆς ἐμῆς, ἀναβιβάζουσα » ἐπὶ τοῦ νέου θρόνου τὸν νεώτερον τῶν ἐγγόνων μου. Ὁ νέος

Μακεδόνες ἐθελονταὶ εἰς τὸν Βουλγαρικὸν στρατόν.

» Μονάρχης θὰ παραιτηθῇ ταὐτοχρόνως πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῆς » Ρωσσικῆς Μοναρχίας, διότι τὰ δύο στέμματα δὲν εἶναι δυνατὸν

» καὶ δὲν πρέπει νὰ ἑνωθῶσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς κεφαλῆς. Τὴν αὐτὴν
» ὑποχρέωσιν θὰ ἀναλάβῃ ἐν εὐθέτῳ ὁ υἱός μου Μέγας Δοὺξ Διά-
» δοχος καὶ ὁ πρωτότοκος αὐτοῦ υἱός. Εἶμαι ἑτοίμη νὰ παράσχω
» ἐπ' ὀνόματι καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν διαδόχων μου, πᾶσαν διαβεβαίω-
» σιν, ὅτι δὲν θὰ ἐπιδιώξωμεν ποτὲ τὴν συνένωσιν τῶν δύο Μο-
» ναρχιῶν.

» Τὰ ὅρια τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ἔσονται, πρὸς τὴν
» Ρωσσίαν ὁ Εὔξεινος, πρὸς τὴν Αὐστρίαν αἱ κτήσεις, αἵτινες θὰ
» προκύψωσι δι' αὐτὴν ἐκ τῆς Ὀθωμανικῆς πτώσεως καὶ πρὸς
» τὴν Δακίαν ὁ Δούναβις. Αἱ νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους θὰ προσαρ-
» τηθῶσιν εἰς τὸ κράτος ὅπερ θὰ ἱδρυθῇ.... »

Ἐνῷ διεξήγοντο αἱ διαπραγματεύσεις αὗται, ἡ Αἰκατερίνη ἔδιδεν εἰς τὸν δευτερότοκόν της ἔγγονον τὸ συμβολικὸν ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ τὸν ἐδίδασκε τὴν Ἑλληνικήν. Πολυάριθμοι ἀπόστολοι διέτρεχον τὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Ἑλλάδα, καλοῦντες τοὺς Χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς εἰς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἐν Ἑπτανήσῳ διωρίζοντο Πρόξενοι Ἕλληνες. Ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Τουρκίας καὶ ὁ ἑλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς ἔφρισσον ὡς χορδαί, ἂς ψαύει ἄσμα γνώριμον. Ἡ φυλὴ ἥτις διετήρει τὴν ἐλπίδα καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων, ὡς τὰ λιτὰ, ἀλλ' ἰσχυρὰ ἀνθύλλια, ἅτινα φύονται εἰς τὰ συντετριμμένα μάρμαρα, ἐλησμόνει μετὰ μίαν δεκαετίαν καὶ μόνον τὴν τραγικὴν ἐμφάνισιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ εὐνοουμένου, τὴν ἄνανδρον ἐγκατάλειψιν τόσων πληθυσμῶν εἰς τὸ φάσγανον ἀδυσωπήτου ἀντεκδικήσεως.

Ὅσον κρύφιαι καὶ ἂν ἐτηροῦντο αἱ συνεννοήσεις αὗται, δὲν ἐβράδυναν νὰ γνωσθῶσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὰς ἀνησυχίας ἄλλως τε, τῆς Πύλης προεκάλουν μυρία ἄλλα ἐμφανικὰ συμπτώματα. Ἡ Αἰκατερίνη εἶχεν ἐννοήσῃ ὅτι ἡ πρωτεύουσα της, ἣν ὁ Μέγας Πέτρος εἶχεν ἱδρύσῃ ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τοῦ ἀλαζόνος καὶ σιωπηλοῦ ἀντιπάλου του, ἀπετέλει κέντρον ἕλκον τὴν Ρωσσικὴν ζωὴν πρὸς βορρᾶν, ἐνῷ ἡ φυσιολογικὴ τάσις της ἦτο νὰ διαχυθῇ κυρίως πρὸς τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας της. Πρὸς θεραπείαν τοῦ ἀτόπου ἀπεφασίσθη ἡ ἀποκέντρωσις τῶν κυβερνείων τῆς Μεσημβρινῆς Ρωσσίας, τεθέντων ὑπὸ τὴν δικτατορικὴν διοίκησιν ἑνὸς ἐκ τῶν βασιλικῶν ἑραστῶν, τοῦ Ποτέμκιν, ὅστις ἐπελήφθη τοῦ ἀποικισμοῦ καὶ τῆς ὀργανώσεως τοῦ ἀπράντου επιβλήτου μετὰ φλογερᾶς ἐνθουσιασμοῦ. Ὑπὸ τὴν γόνιμον καὶ ἀδάμαστον θέλησιν τοῦ εὐνοουμένου, συνετελέσθη ἐν βραχεῖ δημιουργία νέα, πλήρης σφυζούσης ζωῆς. Ἡ ἔρημος στέππη ἤρξατο νὰ μεταβάλληται εἰς πλουτοδότην ἀγρόν.

Εὐδαίμονα καὶ φίλεργα χωρία προέβαλλον ἐκεῖ ἔνθα πρὶν ἐπεκράτει ὁ τρόμος σιγῆς βαθείας ὡς ὁ θάνατος. Τὸ ἔργον ἦτο ἐκπληκτικὸν καὶ ὁ Ποτέμκιν, φιλοδοξῶν νὰ τὸ ἐκθέσῃ εἰς τὸν θαυμασμὸν τῆς Αὐτοκρατείρας, δὲν ἔπαυσε νὰ ζητῇ τὴν ἐπίσκεψιν της ὡς ὑπερτάτην εὔνοιαν. Τὸ ταξείδιον τοῦτο ἐπέβαλλεν ἐκτὸς τῶν παρακλήσεων τοῦ εὐνοουμένου καὶ σοβαρώτερον αἴτιον.

Διὰ τῆς ὑπεράνθρωπου προσπαθείας τοῦ Ποτέμκιν, τὸ κέντρον τῆς Ρωσσικῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος μετετοπίζετο. Ἡ ἐξαγωγικὴ κίνησις παρακολουθοῦσα τὸν ροῦν τῶν μεσημβρινῶν ποταμῶν, ἐφέρετο πρὸς τὸν Εὔξεινον, τὸν Εὔξεινον, ὅστις ἐνῷ εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη μεγάλη ἐμπορικὴ λεωφόρος τῆς Ρωσσίας, εἶναι ταὐτοχρόνως καὶ ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα πρὸς τὸ Βυζάντιον. Διπλῆ καὶ μοιραία ὁδός, ἣν ἡ Ρωσσία θὰ βαδίσῃ καὶ ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀπὸ παραδόσεως καὶ ἥτις καλεῖ εἰς τὰ ἐγκαίνια της τὴν μεγαλοπράγμονα Σαρματικὴν Σεμιράμιδα. Καὶ ἡ Τσαρίνα ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν. Τὸ ταξείδιον της ὑπῆρξεν ἡ ἀποθέωσις Ρωμαίου θριαμβευτοῦ. Ὁ «*πρίγκηψ τῆς Ταυρίδος*» τῇ ἐπέδειξε τὰ θαύματα του, τὴν Σεβαστούπολιν, ἧς ὁ νεαρὸς λιμὴν ἐβόμβει ὡς κυψέλη, τὴν Χερσῶνα ἣν ἔσειον οἱ ἀλλαλαγμοὶ ἐπικειμένου ἱεροῦ πολέμου ὡς νὰ ἦτο στρατόπεδον. Ἀνυπόμονα μονόκροτα καὶ δίκροτα ἐπεδείκνυον τὰς βαρείας ἐγγλύφους τρόπιδας, ὑπὲρ τὰς ὁποίας ὁ δικέφαλος ἀετὸς ἐτάνυε τὸ ράμφος καὶ τοὺς ὄνυχας, ἀναζητῶν τὴν λείαν του καὶ πρὸς τὰ δύο σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος. Ἐπὶ τῶν ἀψίδων καὶ τῶν δαφνίνων τόξων τοῦ θριάμβου, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν ὁποίων διῆλθεν ἡ διαμελίστρια τῆς Πολωνίας, κολοσσιαῖαι ἐπιγραφαὶ ἐκραύγαζον: «*Ὁδὸς τῆς Κων)πόλεως*». Πρὸ τῶν σκοπίμων τούτων προκλήσεων, ἐνωρίτερον τῶν ὁποίων εἶχε προκληθῇ ἡ προσάρτησις τῆς Κριμαίας καὶ ἡ ἐκδίωξις τοῦ κυριάρχου της, ἡ Πύλη ἐζήτησεν ἐξηγήσεις παρὰ τοῦ Ρώσσου ἀντιπροσώπου Μπουλγιακώφ. Ταὐτοχρόνως ἀπῄτει παρὰ τῆς Ρωσσίας τὴν ἄμεσον παράδοσιν τοῦ Μαυρογορδάτου, τοῦ στασιαστοῦ Ὀσποδάρου, τὴν ἀνάκλησιν τῶν παραδουναβείων Ρώσσων Προξένων, τὸν διορισμὸν Ὀθωμανῶν ἐν Ρωσσίᾳ Προξένων καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐξετάσεως τῶν Ρωσσικῶν σκαφῶν, ἅτινα διέπλεον τὸν Ἑλλήσποντον. Ἡ ἀπάντησις ὑπῆρξε περιφρονητικὴ ἄρνησις. Τὰ ἀντίποινα τοῦ Διβανίου δὲν ἐβράδυναν. Κατὰ τὰς συνηθείας τῆς ἐποχῆς, ὁ Μπουλγιακὼφ ἐνεκλείσθη εἰς Ἑπταπύργιον καὶ ἰσχυρὰ Τουρκικὴ δύναμις κατηυθύνθη πρὸς τὴν Κριμαίαν, ἐνῷ ἄλλη στρατιὰ ἐφρούρει τὸν Δούναβιν. Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη τὴν 13 Αὐγούστου 1778.

Πρὸ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης ἐπιθέσεως, ἐν Ρωσσίᾳ ἐπεκράτησε

κατ' ἀρχὰς ἡ κατάπληξις. Πρὸς στιγμὴν ὁ Ποτέμκιν ἐσκέφθη νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σχέδιον ὅπερ ὑπῆρξε τοσάκις διὰ τοὺς Ρώσσους σωτήριον: Τὴν ἐκκένωσιν τῆς Κριμαίας, τὴν ἐρήμωσιν τῶν ἐκκενουμένων σημείων, τὴν ἐπιθετικὴν ἐπάνοδον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅταν θὰ εἶχε καταπονηθῇ. Ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνη δὲν τὸ ἠθέλησεν. Ἡ Ρωσσία ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρὰ ὅπως ἀντιμετωπίσῃ ἐκ τοῦ συστάδην οἱανδήποτε ἐπίθεσιν. Ἡ ἐπιτυχία ἤρξατο νὰ μειδιᾷ. Ὁ Σουβάρωφ ἀπώθησε τὸν ἐχθρὸν ἐκ Κίμπουρν, κατέλαβε τὸ Ὀτσακώφ. Μετά τινας μῆνας ἤρχετο τῶν ἐχροπραξιῶν καὶ Ἰωσὴφ ὁ Β΄., μόλις ἀπαλλαγεὶς τοῦ Βελγικοῦ ἀντιπερισπασμοῦ καὶ κατελάμβανε

Ὁ στρατηγὸς Ράδκο Δημήτριεφ.

τὴν Βοσνίαν καὶ τὸ Βελιγράδιον. Οἱ δύο θεμελιωταὶ τῆς «***Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας***» ἐθριάμβευον.

Ἐν μέσῳ τῶν γεγονότων τούτων, οἱ Ἕλληνες διήρχοντο ἡμέρας ἐλπίδος καὶ συγκινήσεων. Ἡ τελικὴ ἐξέγερσις παρεσκευάζετο. Ἐνῷ οἱ λόγιοι ἐτόνιζον πομπώδεις ᾠδὰς πρὸς τὴν «***Ἀθηνᾶν τῆς Ἄρκτου***», οἱ Σουλιῶται ἤρχιζον τὸν ἔνδοξόν των πυρρίχιον καὶ ὁ Κατσώνης ἥρως μυθικοῦ ἔπους, ἀμφίβιος πολέμαρχος, κατήρχετο ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στολίσκου ὃν ἐξήρτισεν ἡ Ἑλληνικὴ κοινότης τῆς Τεργέστης, ὅπως συναντήσῃ τὴν νίκην εἰς τὰ γνώριμα τοῦ Αἰγαίου ὕδατα. Ταὐτοχρόνως πρεσβεία

τριμελὴς ἀπήρχετο εἰς Πετρούπολιν, ὅπως προτείνῃ τὸ Ἑλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν ἔγγονον. Οἱ Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι ἐγένοντο δεκτοὶ τιμητικώτατα. Εἶδον τὴν Αὐτοκράτειραν. Εἶδον τὸν νεαρὸν ἡγεμονίδην, ἐφ' οὗ συνεκέντρωσαν τὴν στοργὴν καὶ τὰς ἐλπίδας των, τὸν Κωνσταντῖνον, ὃν ἐθεώρουν τὸν διάδοχον τοῦ τελευταίου Δραγάτση καὶ ὅστις τοῖς ὡμίλησεν εἰς τὴν γλῶσσάν των. Ἡ πεποίθησις των ἐπὶ τὴν ἀναβίωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ἦτο πλέον ἀκλόνητος. Αἱ Ρωσσικαὶ στρατιαὶ ἐνίκων ἐν Κιλίᾳ, ἐθριάμβευον ἐν Φοξάνῃ, κατελάμβανον τὸ Ἰσμαήλιον, οὗτινος κατέσφαζον ὁλόκληρον τὸν πληθυσμόν. Ἀλλ' ἡ κατάστασις εἶχε μεταβληθῇ οὐσιωδῶς. Ἡ Εὐρώπη ἤρξατο ἀνησυχοῦσα σοβαρῶς μὲ τὴν ἄπαυστον Ρωσσικὴν ἐπέκτασιν. Ἰωσὴφ ὁ Β΄. ἀπέθανεν. Ὁ διάδοχός του Λεοπόλδος ὁ Β΄. δὲν ἐγοητεύετο ὑπὸ τοῦ «***Ἑλληνικοῦ σχεδίου***» καὶ εἰς ἐπίμετρον ἦτο Ρωσσόφοβος. Ἐγκαταλείπων τὴν Ρωσσίαν, συνωμολόγησε μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν συνθήκην τῆς Σίστοβας, σπεύδων ν' ἀπαλλαγῇ παντὸς περισπασμοῦ ὅπως ἀντιμετωπίσῃ ἀδέσμευτος τὰς Γαλλικὰς καὶ τὰς Βελγικὰς περιπλοκάς. Ἡ Αἰκατερίνη ἠναγκάσθη νὰ τὸν μιμηθῇ. Εἰς τὴν Γαλλίαν, ἥτις ἔδακνεν ἀπὸ πολλοῦ μετὰ λύσσης τὸν μοναρχικὸν χαλινόν, Μονάρχης ἀγαθὸς ἀλλ' ἀσθενής, ἐπλήρονε τὰς ἁμαρτίας τῆς δυναστείας του. Ὑπερθεν τῆς λαιμητόμου του προέβαλλεν ἐρυθρὰ ἀλλὰ λαμπρὰ αὐγή, φωτίζουσα νέους κόσμους, νέας ἀρχάς, νέαν ζωήν. Τὸ εὐρωπαϊκὸν οἰκοδόμημα τοῦ «***θείου δικαίου***», ἐσείετο ἐκ θεμελίων καὶ ἠπείλει νὰ κρημνισθῇ. Ἡ Αἰκατερίνη ἠννόησεν. Οἱ «***καλοὶ παλαιοὶ καιροὶ***» καθ' οὓς λαοὶ ὁλόκληροι ἐδίδοντο ὡς προῖκες εἰς νύμφας βασιλικὰς καὶ καθ' ἃς συνήπτοντο αἱματηροὶ πόλεμοι ὅπως ὑποστηριχθῇ εἰς θρόνον, πρὸς ὃν ἦτο τελείως ξένος, εἷς βασιλικὸς ἐξάδελφος, οἱ καιροὶ καθ' οὓς ἑκατομμύρια εἰλώτων ἔσυρον εἰς τὴν γῆν τὸ ἄροτρον τῆς δουλείας των, ὅπως αἱ βασιλικαὶ ἑταῖραι καὶ οἱ βασιλικοὶ εὐνοούμενοι —μία Δουβαρὺ ἢ εἷς Ζουμπὸβ— ζήσωσιν εἰς τὴν μέθην πολυτελείας παράφρονος, παρῆλθε ἀνεπιστρεπτεί. Ὁ ἄνεμος ἔφερε τοὺς ὡραίους σπινθῆρας τῆς Γαλλικῆς ἀναφλέξεως πανταχοῦ καὶ ἡ πυρκαϊὰ ἠπείλει νὰ μεταδοθῇ εἰς πάσας τὰς πρωτευούσας τοῦ «***θείου δικαίου***» καὶ νὰ πυροληψῃ τοὺς γηραιοὺς θρόνους των. Ἡ Αἰκατερίνη ἠννόησε τὸν ἐκπληκτικὸν οἰωνόν: Ἡ κοινωνικὴ ἐπανάστασις ἐφόνευε τὴν παράδοσιν τῆς κατακτήσεως. Ἡ κατ' αὐτῆς ἄμυνα ἦτο ἐπείγουσα. Ἔκλεισε τὴν εἰρήνην τοῦ Ἰασίου τὴν 9 Ἰανουαρίου 1792, δι' ἧς διετήρει μόνον τὸ Ὀτσακὼφ καὶ τὴν χώραν, τὴν ἐκτεινομένην μεταξὺ τοῦ Δνεῖστερ καὶ τοῦ Βούγ. Ἦτο καιρὸς ἐσωτερικῆς περισυλλογῆς, οὐχὶ ἐξω-

τερικῆς ἐπεκτάσεως. Ἅπαξ ἔτι ἡ «*Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία*» ἐθάπτετο. Ὁ Κατσώνης, ὁ μυθικὸς ναυμάχος, διετάσσετο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐν Ρωσσίᾳ θέσιν του, ἐγκαταλείπων τοὺς Ἕλληνας. «*Ἂν ἔκλεισεν εἰρήνην ἡ Αἰκατερίνη, ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις, ὁ Κατσώνης δὲν ὑπέγραψεν ἔτι τὴν ἰδικήν του*» κ' ἐξεδόθη ἡ ἠγανακτημένη διαμαρτύρησίς του (1792) κατὰ τῆς Ρωσσικῆς πολιτικῆς: Ἀπὸ τοῦδε τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα παύει νὰ εἶναι ἡ προσωπὶς τῶν βουλιμιώντων ξένων Ἀναστοβουλίων, ὅπως καταστῇ διὰ τῆς ἀφυπνίσεως τῶν ἐθνοτήτων τῆς Ἀνατολῆς, κέντρον ἰσχυρῶν ἐθνικιστικῶν ζυμώσεων,— γηγενῶν ζυμώσεων. . . .

Ὁ στρατηγὸς Ἀλῆ Ριζᾶ πασᾶς.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΓΙΑ ΡΩΣΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ἡ μορφὴ τοῦ ΙΘ'. αἰῶνος.—Ἡ ἐπαναστατικὴ σκέψις.—Τὸ προνόμιον, αἱ ἐθνότητες καὶ οἱ νέοι οἰκονομικοὶ παράγοντες.—Ἡ πολιτικὴ τῆς Ρωσσίας καὶ τὰ Στενά.—Αἱ εἰσηγήσεις τοῦ Κουτσούμπεη.—Ὁ Μαυρογορδάτος καὶ ὁ Οὐκρατσώφ.—Ἡ κατάκτησις τῶν Ἰνδιῶν.—Παῦλος ὁ Α'.—Ἡ συνθήκη τοῦ 1798.—Ἀλέξανδρος ὁ Α'.—Τὸ ἐπεισόδιον Σεβαστιάνη.—Δούγκορθ.—Ἡ συνάντησις τοῦ Τιλσίτ.—Μία εἰκὼν τῆς Τουρκίας.—Μετὰ ἓν τρίμηνον.

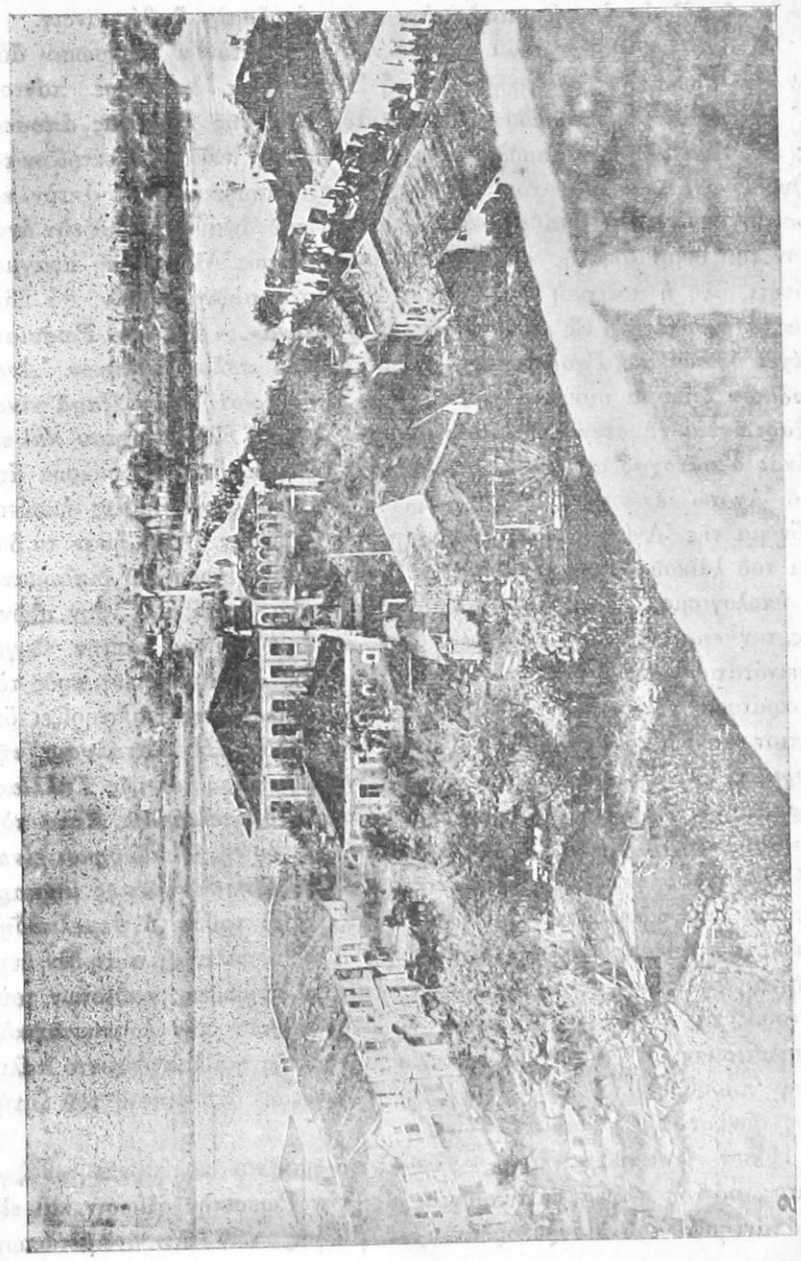
Ὁ ΙΘ'. αἰὼν φέρει τὴν σφραγῖδα βαθυτάτων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀλλοιώσεων. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις διέσεισε σύριζα τὴν κοινωνικὴν τῆς Εὐρώπης κατάστασιν, ἐνῷ ὁ Βοναπάρτης ἀνέτρεψεν ἅρδην τὸ πολιτικόν, τὸ ἐδαφικόν, τὸ δυναστικόν της καθεστώς. Τὰ κύρια φαινόμενα ἅτινα τῷ ἔδωκαν τὴν φυσιογνωμίαν του, εἶναι ἡ διὰ τῆς Ναπολεοντίου κατακτήσεως μετάδοσις τῆς Γαλλικῆς σκέψεως, οὐσιωδῶς ἐπαναστατικῆς, ἡ κατάρρευσις τοῦ προνομίου, ἡ ἀφύπνισις τῶν ἐθνικοτήτων καὶ ἡ ἀποκρυστάλλωσις τοῦ δικαιώματος των εἰς τὴν ἐλευθέραν ζωήν, εἰς τὸ εἰδικὸν δίκαιον ὅπερ καθιέρωσε σειρὰ ἀλλεπαλλήλων συνθηκῶν, ἡ ἀνατροπὴ τῶν ἀρχαίων ὅρων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἥτις ἔφερεν ὡς ἕνα τῶν κυρίων παραγόντων τῆς νεωτέρας βιομηχανικῆς πολιτείας τὸν ἐργάτην καὶ ἡ κατάρρευσις τῶν ἀρχαίων πολιτικῶν συνδυασμῶν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν νέων τούτων δημιουργιῶν, —ἐθνικιστικῶν διεκδικήσεων ἢ οἰκονομικῶν πιέσεων. Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον θὰ ἴδωμεν τὴν Ἀγγλίαν, ἥτις ἔσωσεν ἄλλοτε τοὺς στόλους τῆς Αἰκατερίνης ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ δαυλοῦ, ἀγωνιζομένην νὰ συντρίψῃ τὴν Ρωσσίαν, νὰ πολλαπλασιάσῃ πρὸ αὐτῆς πανταχόθεν τοὺς φραγμούς, νὰ

τὴν καταδικάση εἰς αἰωνίαν ἐν τῷ Εὐξείνῳ κάθειρξιν. Θὰ ἴδωμεν τὴν Γαλλίαν ἥτις ἀπὸ Φραγκίσκου τοῦ Α'. εἶχεν ὡς πολιτικὴν παράδοσίν της τὴν διάσωσιν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, παραδίδουσαν αὐτὴν ἀσπλάχνως εἰς τὴν ἐγχειριστικὴν κοπίδα τῶν Τσάρων ἐν Τιλσίτ. Θὰ ἴδωμεν τὴν Ρωσσίαν, τὴν Ρωσσίαν τοῦ Μεγάλου Πέτρου καὶ τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης, συμμαχοῦσαν μετὰ τῆς Τουρκίας ὅπως ἀποκλείσῃ τοὺς ἐχθροὺς στόλους ἀπὸ τὸν Εὔξεινον. Οὐσιωδῶς ἡ ἔνοπλος πολιτικὴ τῶν Μεγάλων Δυνάμεωξ ἐπανέρχεται εἰς τὰς σκοτεινὰς ἀφετηρίας τῆς ἀνθρω-

Ὁ στρατηγὸς Ἀδβουλὰλχ πασᾶς.

πότητος. Ἀντὶ νὰ κατευθύνηται ὡς κατὰ τὸν προηγούμενον αἰῶνα τοῦ «*θείου δικαίου*» ὑπὸ τῶν οἰκογενειακῶν συμφερόντων, τῶν συγγενικῶν δεσμῶν, ἢ τῶν προσωπικῶν ἐμπνεύσεων τῶν ἐπικρατουσῶν δυναστειῶν, ὁ ἀγὼν θὰ διεξαχθῇ περὶ τὰς κλειστὰς ἔτι ἀγορὰς, περὶ τὰς μεγάλας παγκοσμίους ὁδούς, περὶ τὰ ἐπίκαιρα ὁρμητήρια, ὡς κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν, αἱ ἀρχέγονοι φυλαί, ἐμάχοντο πρὸς κατάκτησιν τῆς στενωποῦ ἥτις ἀπετέλει τὴν κλεῖδα τῆς κοιλάδος ἣν κατῴκουν, τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος ἐξ

Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς διαβαίνει τὸν Ἔβρον ποταμὸν πρὸς κατάληψιν τῆς Ἀδριανουπόλεως.

ἧς ὑδρεύοντο οἱ ἀγροί των, τῶν παχειῶν νομῶν διὰ τὰ ποίμνιά των ἢ τῶν δασῶν ἐξ ὧν ἐπορίζοντο ξυλείαν πρὸς οἰκοδομὴν ἢ θέρμανσιν.

Αἱ βαθεῖαι αὗται ἀλλοιώσεις δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀφήσωσιν ἄθικτον τὴν Ρωσσικὴν πολιτικήν. Ἂν ἡ Πετρούπολις διετήρησε πάντοτε κατ' ἐπιφάνειαν τὴν παράδοσιν «*τῆς ἱστορικῆς τῆς Ρωσσίας ἀποστολῆς ἐν Ἀνατολῇ*», τὸ ἔπραξεν ὅπως παρουσιάσῃ ἰδεῶδες ἠλεκτρίζον τὸν βαθυδίνην λαϊκὸν ὠκεανόν, ἰδεῶδες φυλετικοθρησκευτικὸν ἅπτὸν καὶ προσιτὸν καὶ εἰς τὴν ἀμάθειάν του, ἀπέναντι τοῦ ἀψαύστου διὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ συμβόλου τῆς κοινωνικῆς χειραφετήσεως. Ἀλλ' ἐν τῇ πραγματικότητι, ὅλη ἡ πολιτικὴ τῆς Ρωσσίας κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, θὰ ἠδύνατο νὰ συνοψισθῇ εἰς μίαν λέξιν: «*Τὰ Στενά*». «*Διὰ τὴν Ρωσσίαν, λέγει ὁ Σέργιος Γκοριαίνωβ, ὁλόκληρον τὸ πολυθρύλλητον Ἀνατολικὸν ζήτημα συνοψίζεται εἰς τὰς ἑξῆς ἐρωτήσεις: Παρὰ τίνος ἐξαρτῶνται τὰ στενὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τίς εἶναι ὁ κάτοχος αὐτῶν;*» Ὁ ὁρισμὸς εἶναι ἀκριβής. Τὰ δάκρυα ἄτινα ὁ Ἀνοτὼ λέγει ὅτι εἶδεν εἰς Ρωσσικοὺς ὀφθαλμούς, μόλις ἠκούετο τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐνδέχεται νὰ ἔρρευσαν. Ἀλλ' ἦσαν τὰ δάκρυα τοῦ λαϊκοῦ ὀνείρου καὶ οὐχὶ τοῦ ψυχραίμου Ρωσσικοῦ διπλωματικοῦ ὑπολογισμοῦ, ὅστις ἐσυνθηκολόγησε τοσάκις κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα πρὸς τὸν «*προαιώνιον ἐχθρόν*». Τὴν συνθηκολόγησιν ταύτην ἐξηγεῖ φωτεινότατα ἡ ἔκθεσις τοῦ κόμητος Βίκτωρος Κουτσούμπεϋ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον (1809). Ὁ Ρῶσσος διπλωμάτης ὑποστηρίζει ὅτι ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορος ἀνοίγονται δύο ὁδοί. «*Ἡ κατάλυσις τῆς Τουρκίας καὶ ὁ διαμελισμός της μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἡ δραστηρία ἐνέργεια πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ διαμελισμοῦ. Κατὰ τὸν Κουτσούμπεϋ, ἡ δευτέρα λύσις εἶναι μᾶλλον ὀρθή. Οἱ Τοῦρκοι εἶναι οἱ ἡσυχώτεροι γείτονες. Ἡ διατήρησις τῆς ἐξησθενημένης κυριαρχίας των ἐπὶ τῶν Στενῶν, δέον νὰ ἦναι ἀπὸ τοῦδε ὁ θεμελιώδης κανὼν τῆς Αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς.* Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ αὕτη δὲν ἐτηρήθη πάντοτε. Κατὰ τὸ πλεῖστον, αἱ ἐσωτερικαὶ ζυμώσεις, καθίστων τοὺς ἰθύντοράς της νευρικούς. Ἐζήτουν ν' ἀναχαιτίσουν τὸν ἐπαναστατικὸν προσηλυτισμόν, δι' ἐξωτερικῆς ἐπιτυχίας μοναδικῆς καὶ ἐπανήρχοντο πάλιν εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ Μεγάλου Πέτρου, πρώτου ἀνακινητοῦ τοῦ ζητήματος τῶν στενῶν, ἀκουσίως των.

Πόσον εἶναι διδακτικὴ ἡ πρώτη ἀνακίνησις τοῦ πολυθρυλλήτου ζητήματος, πόσον σαφῶς διατυποῦνται εἰς τὴν Ρωσσικὴν ἀξίωσιν καὶ εἰς τὴν ἀπάντησιν τοῦ Μαυροκορδάτου, αἱ βλέψεις τῶν δύο ἀντιμετώπων

κρατῶν! Ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κατακτήσεως τοῦ Ἀζὸφ καὶ τὴν ναυπήγησιν τῶν πρώτων Ρωσσικῶν σκαφῶν. Μόλις ὁ Μέγας Πέτρος διέθεσε τὰ πρῶτα του δίκροτα, ἀπέστειλεν ἓν ἐξ αὐτῶν τὸ «Κρίεποδτ», ὅπως μεταφέρῃ εἰς Κων)πολιν τὸν πρῶτον ἔκτακτον ἀπεσταλμένον του ἐν Τουρκίᾳ, τὸν Οὐκρακτσὼφ, ὅστις μόλις ἀποβιβασθεὶς, ἐζήτησε διὰ διὰ τὸν κύριον του τὴν ἐλευθέραν ναυσιπλοΐαν ἀπὸ τοῦ Ἀζὸφ μέχρι τῆς Κων)πόλεως. Ἡ ἀπάντησις τῆς Πύλης ὑπῆρξε χαρακτηριστική. «*Ὁ Εὔξεινος, ἀπήντησεν ὁ Μαυρογορδάτος, φέρει παρ' ἡμῖν τὸ ὄνομα παρθένου ἁγνῆς καὶ ἀμώμου, διότι οὐδεὶς ἔχει δικαίωμα νὰ εἰσέρχηται ἐν αὐτῷ καὶ ἡ ναυσιπλοΐα εἶναι ἀπηγορευμένη εἰς πᾶν σκάφος μὴ ὀθωμανικόν*».

Ἐν μέσῳ τῶν δύο τούτων τάσεων, τῆς μιᾶς ἐπιθετικῆς καὶ τῆς ἄλλης ἀμυντικῆς, ἐξειλίχθη κυρίως κατὰ τὸ αἰῶνα τοῦτον ἡ Ρωσσικὴ πολιτική. Ἀλλ' ὁ μῖτος της δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ ξένος πρὸς τὰ νήματα, ἅτινα ἤπλωσαν περὶ αὐτὴν νέα γεγονότα, μεταβαλόντα τὸ παγκόσμιον ἰσοζύγιον. Οἱ δύο Βέλσλεϋ εἶχον συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησις τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ Ἀγγλία μεθύουσα ἐκ τῆς σπουδαιότητος καὶ τοῦ πλούτου τῆς κτήσεως ταύτης, ἧς ἡ ἀπώλεια θὰ ἐσημείου τὴν ὁριστικὴν δύσιν της, συνεκέντρωσε τὸν Μακιαβελικὸν ἐγωϊσμὸν τῆς διπλωματίας της καὶ τὴν ἀλαζονείαν τῶν στόλων της, εἰς τὴν ζηλότυπον ἐπιτήρησιν πασῶν τῶν ὁδῶν, αἵτινες ἦγον πρὸς αὐτὴν καὶ εἰς τὴν κατασύντριψιν τῶν Δυνάμεων, αἵτινες ἐποφθαλμίων τὴν κυριαρχίαν της. Αἱ Δυνάμεις αὗται ἦσαν ἡ Γαλλία, ἥτις ἐξεδιώχθη μετ' ἐπικοὺς ἀγῶνας ἐκ τῆς Ἰνδικῆς γῆς, ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Ἑταιρίας τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἡ Ρωσσία, ἥτις προϋχώρει ἀκατασχέτως κατ' αὐτῆς διὰ τῶν Ἀσιατικῶν λεωφόρων της. Ἀφ' ἑτέρου, ὁ Ναπολέων, κύριος τῶν τυχῶν τῆς Εὐρώπης, ὑπέρτατος διαιτητὴς τῆς ἀνθρωπότητος, κυρίαρχος ἀπεράντων ἐπικρατειῶν, εἶχεν ἀνάγκην «*ὅλων τῶν κλειδῶν τοῦ οἴκου του*», πάντων τῶν ἰσθμῶν, τῶν πορθμῶν, τῶν ναυτικῶν σταθμῶν, τῶν ὀχυρῶν στενοπορειῶν, δι' ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ γιγάντειον ἔργον του ἢ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδὸν, ἥτις ἔφερε τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον μέχρι τῶν μυστηριωδῶν μυχῶν τοῦ Ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ πρὸ αὐτοῦ εὕρισκε πάντοτε τοὺς ὑπερφιάλους νησιώτας, οἵτινες κατεῖχον τὴν Μελίτην, οἵτινες κατεῖχον τὸ Γιβραλτάρ, οἵτινες κατεῖχον πάντα τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα τῶν διεθνῶν συγκοινωνιῶν καὶ πάσας τὰς θαλασσίας σκοπιάς. Ἡ πάλη ἄρχεται ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, κυρίας τῆς ὁδοῦ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, τῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς ὁποίας ὁ Βοναπάρτης, στρατηγὸς τῆς Δημοκρατίας εἰσέτι, ζητεῖ νὰ πλήξῃ τὴν

Ἀγγλικὴν ἐπικράτησιν τῶν Ἰνδιῶν, διὰ μέσου τῶν πυκνῶν Ἀσιατικῶν προμαχώνων της. Ἡ Πύλη ἐξαγριοῦται ἐκ τῆς δημοκρατικῆς εἰσβολῆς. Τὸν θρόνον τῶν Λευκῶν Τσάρων κατεῖχε Παῦλος ὁ Α΄. υἱὸς τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης εἰς ὃν ὁ Πέτρος ὁ Γ΄. ἠρνεῖτο τὴν πατρότητα του, Μονάρχης παράδοξος, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἡ ἀπολυταρχικὴ προκατάληψις εἶχε ριζωθῇ εἰς μανίαν καὶ ὅστις παρεφρόνει καὶ ἀκούων μόνον τὸ ὄνομα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ Πύλη ἐζήτησε τὴν συμμαχίαν του. Τὴν ἐπέτυχεν.

Ἦτο τόσον παράδοξος ἡ συμμαχία αὕτη διὰ τὸν υἱὸν τῆς Αὐτοκρατείρας, ἥτις ὀνειροπόλει διηνεκῶς τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ ἧς ἓν τέκνον εἶχε κληθῇ Κωνσταντῖνος, ὅπως ἀναλάβῃ τὸ σκῆπτρον τοῦ ὑστάτου Κωνσταντίνου ὥστε θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τείνων τὴν χεῖρα πρὸς τοὺς Τούρκους, ἐπεδίωκε πολεμῶν τὴν πολιτικήν της νὰ ἐκδικηθῇ τὴν σκληρὰν καὶ ἄστοργον μητέρα, ἥτις οὐδέποτε τὸν ἠγάπησε καὶ ἣν ἐμίσησεν. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ αὕτη, ἂν ἠκολούθησεν ὁδὸν διάφορον, κατέληξεν εἰς τὸ ὅμοιον πόρισμα. Ἡ Ρωσσοτουρκικὴ συνθήκη τῆς 23 Δεκεμβρίου 1798, συμπληροῦσα τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ, ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ρωσσικοὺς στόλους τὸν ἐλεύθερον διάπλουν τῶν Στενῶν. Ἡ διάρκεια τῆς συνθήκης ὡρίσθη ὀκταετής. Τὰ δίκροτα τοῦ ναυάρχου Οὐσακώφ, ἀγωνιζόμενα παραπλεύρως πρὸς τὰς τουρκικὰς γαλέρας, ἠνάγκασαν ταχέως τοὺς Γάλλους νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν Ἑπτάνησον. Εἰς τὰς ὡραίας νήσους τοῦ Ἰονίου, ἃς ὁ Βοναπάρτης ἐθεώρει ὡς τὸ ἀσφαλέστερον τῶν ὁρμητηρίων πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἀνατολῆς, οἱ δύο σύμμαχοι ἐγκαθίστων τὴν «***Δημοκρατίαν τῶν Ἑπτὰ Ἡνωμένων νήσων***» ὑπὸ τὴν Ρωσσικὴν προστασίαν καὶ τὴν Τουρκικὴν ὑποτέλειαν.

Κατὰ τὴν λῆξιν τῆς συνθήκης ταύτης, ὁ Ρῶσσος πρεσβευτὴς Ταλίνσκυ διετάχθη νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀνανέωσίν της καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Πύλης νέον κείμενον. Ἡ διάρκεια τῆς νέας συνθήκης ἥτις προέβλεπε τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Εὐξείνου, ὡς «***κλειστῆς θαλάσσης***» καὶ τὴν ἔνοπλον περιφρούρησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ του κατὰ πάσης ἀποπείρας παραβιάσεως του ἔξωθεν, ὡρίσθη ἐννεατής. Πλὴν μόλις περιεβλήθη διὰ τῆς κυρώσεως τῶν δύο συμβαλλομένων Δυνάμεων, ἡ Πύλη ἐπεχείρησε νὰ παραβιάσῃ τὸ κύριον ἄρθρον της. Ἐπὶ τοῦ θρόνου της Ρωσσίας, τὸν τραγικῶς δολοφονηθέντα Παῦλον τὸν Α΄. εἶχε διαδεχθῇ ὁ Ἀλέξανδρος Α΄, ὅστις ἐγκαινιάσας τὸ στάδιόν του διὰ συνθήκης φιλικωτάτης πρὸς τὸν Βοναπάρτην κατὰ τὸ 1801, ἐστράφη κατ' αὐτοῦ, ὅταν ἀνακηρυχθεὶς Αὐτοκράτωρ, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βόρειον Γερμανίαν, ἀνατρέπων καθεστὼς

πρὸς τὸ ὁποῖον ἡ Ρωσσία εἶχε τόσους δεσμούς. Ἐκ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεκόμισε τὴν ἧτταν τοῦ Ἀούστερλιτζ (1805), ἥτις ἔπληξε καιρίως τὸ Μοσχοβιτικὸν γόητρον παρὰ τὸν Βόσπορον. Ὁ Ναπολέων τὸ ἠννόησε καὶ ἤρξατο νὰ ἐξωθῇ τοὺς Τούρκους εἰς τὴν παραβίασιν τῆς πρὸς τὴν Ρωσσίαν συνθήκης, ὑπομιμνήσκων τὰς φιλοτουρκικὰς παραδόσεις τῆς Γαλλίας καὶ τὰς ὑπηρεσίας τῶν Μπονεβὰλ καὶ τῶν Τὸτ καὶ τῶν Βιλνέβ. Τὸ Διβάνιον ὅπερ, παρὰ τὰς συνομολογηθείσας συν-

Ὀθωμανοὶ πρόσφυγες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις.

θήκας, δὲν ἔπαυσε δυσπιστοῦν πρὸς τὴν Μοσχοβιτικὴν φιλίαν, ἦτο εὐτυχὲς παρακωλύον τὴν ὕποπτον πάντοτε Ρωσσικὴν κάθοδον πρὸς τὴν Τουρκικὴν πρωτεύουσαν. Μυρίαι ἀφορμαὶ ψυχρότητος ἐπεδιώχθησαν. Ὁ Σουλτάνος ἀνεγνώρισεν ἐσπευσμένως τὸν Ναπολέοντα Αὐτοκράτορα. Ἐπίμονοι τουρκικαὶ παραστάσεις, ὑφ' ἃς ἐκρύπτετο ἡ Γαλλικὴ πρεσβεία, ἠξίουν ὅπως ἡ διάβασις Ρωσσικῶν πολεμικῶν διὰ τοῦ Βοσπόρου παύσῃ

ἐντελῶς. Αἱ παρακλήσεις αὗται δειλαὶ κατ' ἀρχὰς, διετυπώθησαν ἐντονώτερον εἰς τὴν διακοίνωσιν τῆς 26 Ἀπριλίου 1806. Εἰς ἀπάντησιν τῆς διακοινώσεως ταύτης ἡ Κυβέρνησις τῆς Πετρουπόλεως διέταξε τὸν ἀντιπρόσωπόν της νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν Πύλην, ὅτι ἂν οἱ ὅροι τῆς τελευταίας Ρωσσοτουρκικῆς συνθήκης δὲν ἐτηροῦντο πιστῶς ἐν τῷ μέλλοντι, ὤφειλε νὰ ζητήσῃ τὰ διαβατήρια του καὶ ν' ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ἐκ Κων]πόλεως. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀπειλὴν ταύτην, ὁ Ἀλέξανδρος διέτασσε τὸν στρατηγὸν Μίκελσον, νὰ εἰσβάλῃ εἰς Μολδαβίαν μεθ' ὅλων τῶν διαθεσίμων δυνάμεων. Ὀλίγας ἑβδομάδας βραδύτερον, ὁ Ρῶσσος πρεσβευτὴς διετάχθη ὑπὸ τῆς Πύλης νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κων[πολιν μετὰ τοῦ προσωπικοῦ τῆς πρεσβείας ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν, ἐπωφεληθεὶς δὲ τῆς ἀναχωρήσεως σκάφους Ἀγγλικοῦ, ἔφθασεν εἰς Μελίτην μετὰ περιπετειώδη πλοῦν.

Παρὰ τὴν ἀπότομον ταύτην διάρρηξιν τῶν Ρωσσοτουρκικῶν σχέσεων, παρὰ τὴν Ρωσσικὴν εἰς Μολδαβίαν εἰσβολὴν, ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος διεμήνει εἰς τὴν Πύλην, ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς τηρήσεως τῆς μὴ ληξάσης ἔτι Ρωσσοτουρκικῆς συνθήκης, τῆς ἀποπομπῆς τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ Σεβαστιάνη, καὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν περὶ τῶν Στενῶν συνεννοήσεων, τόσῳ μᾶλλον ἐπειγούσης, ὅσῳ ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Δούκγορθ, τὰ εἶχε ἤδη διέλθῃ, διατυπῶν τὴν αὐτὴν ἀξίωσιν τῆς ἐκδιώξεως τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Ναπολέοντος ἐκ Κων]πόλεως.

Ἡ Πύλη εὑρίσκεται μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος. Οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ἀναποφάσιστοι. Ὁποῖον τρομακτικὸν δίλημμα μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας, ἧς ὁ ἀντιπρόσωπος παρουσιάζεται εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον πλήρης βορβόρου, κρατῶν βαρὺ μαστίγιον ἱππασίας καὶ ὁμιλῶν ὡσεὶ ν' ἀπηυθύνετο πρὸς ὑπαλλήλους του καὶ τῆς Ρωσσίας ἀφ' ἑνός, τῆς Ρωσσίας ἥτις ἐπλημμύριζε διὰ τῶν Κοζάκων της τὸν Δούναβιν, καὶ τοῦ Ναπολέοντος ἀφ' ἑτέρου, ἐχθροῦ ἀδυσωπήτου, ὅστις ἔφερεν τὴν νίκην ἄπτερον ἐπὶ τοῦ βαρέως σκήπτρου του;

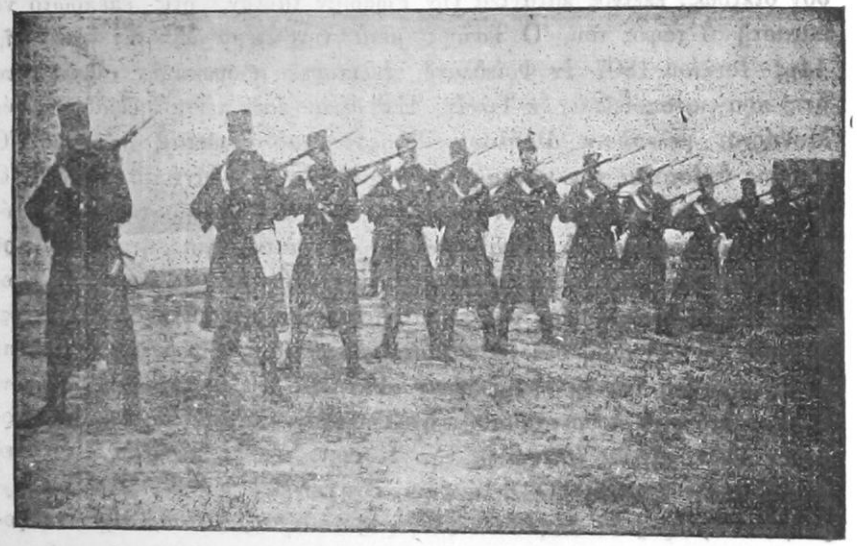
Ἐν τούτοις, ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς Σεβαστιάνη δὲν ἀναχωρεῖ. Τῷ ἀνατίθεται ἡ ἄμυνα τῆς Κων]πόλεως. Ὁ δραστήριος στρατιώτης διαχύνει εἰς τὴν νωθρὰν πρωτεύουσαν, τὸν πολεμικὸν πυρετὸν ὅστις κατέκαιε τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Ναπολέοντος. Πυκναὶ σειραὶ πυροπολικῶν ἀποφράσσουσι τὸν Κεράτιον. Τὰ ἀρχαῖα ὀχυρώματα ἐπισκευάζονται. Νέα ἀνεγείρονται. Ὡς ἐκ θαύματος, ἐκ τῶν γυμνῶν πρότερον ὀχθῶν, χίλια διακόσια τηλεβόλα ἀπειλοῦσι τὰ Ἀγγλικὰ δίκροτα. Ὁ Ἄγγλος στόλαρχος κινδυνεύει νὰ περικλεισθῇ εἰς κλοιὸν χαλύβδινον. Ἐξέρχεται. Κατὰ τὴν

ἐσπευσμένην του πρὸς τὴν Μεσόγειον φυγὴν, ἐγκαταλείπει πρὸ τῶν φρουρίων τοῦ Ἑλλησπόντου ἑκατοντάδας νεκρῶν καὶ δύο ἐκ τῶν ὡραιοτέρων του κορβετῶν: Ὁ Ναπολέων ἐθριάμβευεν....

Οἱ Ἄγγλοι πειρῶνται νὰ ἐπανορθώσωσι διὰ τοῦ ναυάρχου Φρέϊζερ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἡττῶνται ἐν Ροζέττῃ, πολιορκοῦνται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, παραδίδονται κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1807 καὶ ἐπιβιβάζονται τῶν πλοίων των. Κ' ἐνῷ αἱ προσπάθειαι τῆς Ἀλβιόνος πρὸς κατασύντριψιν τοῦ ἀδυσωπήτου της ἐχθροῦ, ἀποτυγχάνουσι τόσον οἰκτρῶς, ἐκεῖνος κατανικᾷ τὴν Ρωσσίαν ταύτην, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ καταστῇ ὁ τάφος του. Ὁ Τσάρος μετὰ τὴν ἀνεπανόρθωτον ἥτταν τῆς 14ης Ἰουλίου 1807 ἐν Φρίεδλανδ, ἐκλιπαρεῖ προσωπικὴν συνέντευξιν, ἥτις πραγματοποιεῖται ἐν Τιλσίτ. Ἐπὶ δέκα καὶ πέντε ἡμέρας οἱ δύο Μονάρχαι μελετῶσιν ἀλλήλους, ἀλληλοσφυγμοκοποῦνται, συζητοῦν. Ὁ Τσάρος ὑφίσταται τὴν μαγγανευτικὴν γοητείαν τοῦ ἀντιπάλου του. Ὁ Ναπολέων, μέγας ἀρχιτέκτων χιμαιρῶν, ἃς ἡ μεγαλοφυΐα του καὶ ἡ τύχη του τῷ παρίστων ὡς εὐκατορθώτους πραγματικότητας, ἤνοιξε πρὸ τοῦ ἐκπλήκτου Μοσχοβίτου τὰς μαγικὰς πυξίδας του: Ἡ ἀπώλεια τῆς νεωτέρας Καρχηδόνος, κυρίας τῶν πολυτιμοτέρων κτήσεων, ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἔπρεπε νὰ συντριβῇ διὰ νὰ καταστῇ ἐλευθέρα ἡ Μεσόγειος. Ἔπρεπε νὰ καταρρεύσῃ, ἵνα τῇ ἀφαιρεθῶσιν αἱ κτήσεις τῶν ἀπωτάτων θαλασσῶν. Πρὸς τοῦτο εἶχε προσεταιρισθῇ τὴν Τουρκίαν, κυρίαν πασῶν τῶν χερσαίων ὁδῶν, αἵτινες ἦγον πρὸς τὴν Ἰνδικήν. Ἀλλ' ἡ Τουρκία δὲν ἀπετέλει στερεὸν ἔρεισμα. Ὁ Σελήμ, μονάρχης εὐφυὴς καὶ φίλος τῶν μεταρρυθμίσεων, πρὸς ὃν ἀπηύθυνε φλογερὰς ἐκκλήσεις ἄλλοτε, εἶχεν ἐκθρονισθῇ. Τὸ κράτος του ἐσφάδαζεν ἐντὸς τῶν περιπετειῶν δεινῆς κρίσεως. Ἡ κεντρώα Ἀραβία ἔπλεεν εἰς τὸ πῦρ. Ὁ Πασβάνογλους ἔφθανε μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἀνεκηρύσσετο ἀνεξάρτητος. Ἐν Ἑλλάδι, τὸ ἄσμα τοῦ Φεραίου ἀντήχει ὡς ἦχος βροντῆς μεμακρυσμένης, ἀλλ' ἥτις ἐπλησίαζεν. Ἐν Λιβάνῳ, ὁ Τζεζὰρ πασᾶς ἐλεηλάτει τὸν Λίβανον, κατέσφαζε τοὺς Μαρωνίτας καὶ ἐκηρύσσετο ἀνεξάρτητος.

Τὸ Μαυροβούνιον ἐνίκα, καὶ οἱ Σέρβοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἡρωϊκῶν χοιροβοσκῶν, ἔκαμνον νὰ ἀναζήσωσιν αἱ δόξαι τοῦ Δουσάν. Καὶ ὁ Ἀλῆς Τεπελενλῆς, Νέρων Ἀλβανίας ἐν ᾗ πᾶς λίθος κρύπτει καὶ ἕνα Νέρωνα, διέθετεν ἀπὸ τὴν ληστρικὴν φωλεάν του, τὴν ἰσχύν του καὶ τὸν πλοῦτον ὃν συνέλεξεν ἐν τῷ αἵματι ἀγαθοῦ καὶ εὐγενοῦς λαοῦ, πρὸς ἵδρυσιν τῆς ἰσχυρᾶς Σκιπηταρίας, ἣν ὀνειρεύετο ἀντίπαλον τῆς Σταμπούλ καὶ δι' ἧς μίαν ἡμέραν θὰ διήρπαζε τ' ἀμύθητα πλούτη τῶν βεζεστενίων της.

Ἡ σπαρασσομένη αὕτη Τουρκία, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ βαδίσῃ μετὰ τῶν Αὐτοκρατορικῶν ἀετῶν πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἀσιατικῆς λείας, ἥτις ἐθάμβου τὴν φαντασίαν τοῦ Ναπολέοντος. Κ' ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι του ὅπως τὴν ἀναζωογονήσῃ, ὅπως τῇ μεταδώσῃ τὴν θέρμην του, ἐναυάγησαν, ἐπανελάμβανε μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰς διαπραγματεύσεις, ἃς διεξήγαγεν ἄλλοτε ἡ Αἰκατερίνη πρὸς Ἰωσὴφ τὸν Β'. Ἡ συνθήκη τοῦ Τιλσὶτ καθώριζεν, ὅτι ἂν ἡ μεσολάβησις τοῦ Τσάρου δὲν ἀπεκαθί-

Σερβικὸν πεζικόν.

στα τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Πύλης ἐντὸς τριμήνου, ἡ Ρωσσία θὰ ὑπεχρεοῦτο νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ θὰ ἐφήρμοζε κατ' αὐτῆς τὸν «*ἠπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν*». Ταὐτοχρόνως, ἂν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος δὲν συνωμολογεῖτο εἰρήνη μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας «*ἡ Γαλλία θὰ συνέπραττε μετὰ τῆς Ρωσσίας, καὶ τὰ δύο ὑψηλὰ συμβαλλόμενα μέρη θὰ συνεννοοῦντο ὅπως ἀποσπάσωσι πάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας τοῦ ζυγοῦ καὶ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν Τούρκων, ἐξαιρουμένης τῆς ἐπαρχίας τῆς Ρωμυλίας καὶ τῆς Κων)πόλεως*».

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΓΙΑ ΡΩΣΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἡ ἀνακωχὴ τοῦ 1807.— Αἱ ἐνέργειαι τῆς Ἀγγλίας.—Νέα Ρωσσοτουρκικὴ σύγκρουσις.—Σχέδιον διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας.—Ὁ Βόσπορος καὶ τὰ Δαρδανέλλια.—«*Γλῶσσα Γαλῆς*».—Οἱ Τοῦρκοι ἡττῶνται.—Ἡ συνθήκη τοῦ 1812 Ὁ Ναπολέων καὶ ἡ Ρωσσία.—Τὸ ὄνειρον τοῦ Κορσικανοῦ.—Ἡ φλὸξ τῆς Μόσχας.—Ἀνατολὴ νέου κόσμου.

Ἀπόρροια τῶν συνεννοήσεων τούτων ὑπῆρξεν ἡ ἀνακωχὴ τοῦ Σλόμποτζε ὑπογραφεῖσα τὴν 12 Αὐγούστου 1807 ὑπὸ τοῦ Ρώσσου ἀρχιστρατήγου Μίκελσων. Μετ' ὀλίγον ὁ Μίκελσων ἀπέθνησκεν, τὴν προσωρινὴν δ' ἀνακωχὴν ἐκύρωσεν ἐν Βουκουρεστίῳ, ἂν καὶ δὲν εἶχεν οὐδεμίαν πρὸς τοῦτο πληρεξουσιότητα, ὁ διάδοχος του Μέγενδορφ. Ἀλλ' ὁ νέος Ρῶσσος ἀρχιστράτηγος πρίγκηφ Προζορόβσκη δὲν συγκατένευσε ν' ἀναγνωρίσῃ, κατὰ διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως του, δύο ἐκ τῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς: Τὴν ἀπόδοσιν τῶν αἰχμαλωτισθέντων Τουρκικῶν σκαφῶν καὶ τὴν ὑποχρεωτικὴν μέχρι τοῦ προσεχοῦς φθινοπώρου τήρησιν τῆς ἀνακωχῆς.

Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἤρξαντο αἱ διαπραγματεύσεις πρὸς συνομολόγησιν συνθήκης ὁριστικῆς. Ἡ κυριωτέρα τῶν διατάξεων τοῦ Ρωσσικοῦ σχεδίου ὅπερ ἐκυρώθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἦτο τὸ 8ον ἄρθρον του, ἔχον ὡς ἑξῆς:

«*Ἡ Ὀθωμανικὴ Ὑψηλὴ Πύλη παραχωρεῖ εἰς οἱουδήποτε εἴδους πολεμικὰ σκάφη τῆς Ρωσσίας τὴν ἐλευθέραν δίοδον διὰ τοῦ πορθμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Μεσόγειον, ὡς καὶ τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν, μετὰ μόνης τῆς ἐπιφυλά-*

» ξεως ὅτι δὲν θὰ ἐπιτραπῇ νὰ διέλθωσι πλείονα τῶν τριῶν πλοίων » ἢ πολεμικῶν σκαφῶν ἑκάστοτε. Ἐν τούτοις θὰ εἶναι ἐλεύθερα ν' » ἀγκυροβολοῦν ἐν αὐτοῖς χάριν τῆς τροφοδοτήσεως των, ἢ χάριν » ἐπισκευῶν, οὐδενὸς παρεμβαλλομένου ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης » κωλύματος».

Οἱ Ρῶσοι ἀντιπρόσωποι εἶχον ὁδηγίας νὰ ὑποστηρίξωσιν ἐκθύμως τὸ ἄρθρον τὸ ἀφορῶν τὰ στενά. Ὁ πρίγκηψ Προζορόβσκη ἐπεξηγῶν πρὸς αὐτοὺς τὴν ἔλλειψιν πάσης Ρωσσικῆς ὀπισθοβουλίας, ὑπεδείκνυεν ὅτι ἡ διάταξις ἦτο ἀπολύτως ἀκίνδυνος, διότι ἡ Ρωσσία ἐστερεῖτο λιμένων ἀνοικτῶν, ἐξαιρουμένου τοῦ Ἀρχαγγέλου, ἀφοῦ οἱ μὲν λιμένες τῆς Βαλτικῆς ἀποτελοῦσιν ἁπλᾶς ἐξαρτήσεις τῆς Σούνδης, οἱ δὲ τοῦ Εὐξείνου παραρτήματα τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ὅτι τὴν Ρωσσικὴν ἀξίωσιν ἐνέπνεον οὐχὶ στρατιωτικαὶ ἢ πολιτικαὶ ὀπισθοβουλίαι, ἀλλὰ στοιχειώδεις λόγοι ὑπάρξεως.

Ἡ συνάντησις τῶν πληρεξουσίων ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ εἰς Ἴάσιον, ὅπερ κύριον σημεῖον διαμερίσματος εὐφορωτάτου, παρέμεινε Μολδαβικὴ πρωτεύουσα καὶ μετὰ τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν. Ἀλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Τσάρου ἀνέμειναν ματαίως τὴν ἐμφάνισιν τῶν Τούρκων συναδέλφων των. Ὁ Τσάρος διέταξε τὸν πρίγκηπα Προζορόβσκη, ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς Πύλης τὴν ἀποδίωξιν τοῦ Ἄγγλου πρεσβευτοῦ, οὗτινος αἱ ραδιουργίαι ὑπετίθετο ὅτι ὑπέτρεφον τὴν Τουρκικὴν ἀντίδρασιν. Ὁ συνταγματάρχης Πασκίεβιτζ ἐστάλη πρὸς τοῦτο εἰς τὴν Κων/πολιν. Ἀλλὰ τὸ Διβάνιον ἀπέκρουσε τὸ τελεσίγραφόν του καὶ ἐκήρυξεν, ἐξωθουμένη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, τὸν πόλεμον. Ἡ Ρωσσικὴ Αὐλὴ ἦτο καταγοητευμένη ἐκ τῆς νέας ταύτης τροπῆς. Τὴν ἐπεδίωκε. Τοῦ τελεσιγράφου τοῦ συνταγματάρχου Πασκίεβιτζ, εἶχεν ἤδη προηγηθῇ ἡ πολύκροτος ἐπιστολὴ τῆς 2 Φεβρουαρίου 1808, πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον. Δι' αὐτῆς ὁ Ναπολέων διαρηγνύων πάντα δεσμὸν πρὸς τὴν Γαλλικὴν πολιτικὴν παράδοσιν, ὑιοθέτει τὴν ἀρχὴν τοῦ Ὀθωμανικοῦ διαμελισμοῦ, ἣν εἶχεν ἀποκρούσῃ ἐντόνως, ὅταν ὁ Πρῶσσος πρωθυπουργὸς Ἀρδεμβεργ, ἐπιδιώκων ν' ἀποτρέψῃ ἀπὸ τῆς πατρίδος του τὴν συμφορὰν ἥτις τὴν ἠπείλει, προέτεινε, συνεχίζων τὸ ἔργον Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου ἐν τῷ Πολωνικῷ σφετερισμῷ. Τὸ μῖσος του κατὰ τῆς Ἀγγλίας πρὸς ἣν ἡ Ὀθωμανικὴ πολιτικὴ ἐφαίνετο εὔνους ἀπό τινος, ἐνηγκαλίζετο ἀδυσώπητον καὶ τὸ νεότερον Βυζάντιον. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ὡμίλει περὶ κοινῆς προελάσεως τῶν Γαλλικῶν, Ρωσσικῶν καὶ Αὐστριακῶν στρατιῶν, ἥτις θὰ ἐσάρωνε πρῶτον τὴν Τουρκίαν καὶ θὰ προεχώρει ἔπειτα θριαμ-

βεύουσα πρὸς τὴν καρδίαν τῆς Βρεττανικῆς Καρχηδόνος: τὴν Ἰνδικήν. Τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἡ ἐποχὴ «*τῶν μεγάλων μεταβολῶν καὶ τῶν μεγάλων γεγονότων*», εἶχεν ἐπιστῇ κατὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ ἐν Πετρουπόλει Γάλλος πρεσβευτὴς Κωλαινκοὺρ διετάχθη νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ Τσάρου τὸν διαμελισμόν.

Αἱ διαπραγματεύσεις ἤρξαντο. Εἰς τὴν Ρωσσίαν παρεχωρεῖτο ἡ Βλαχία, ἡ Μολδαβία, ἡ Βουλγαρία, εἰς τὴν Αὐστρίαν ἐδίδετο ἡ Σερβία, ἡ Ρωμυλία καὶ ἡ Θεσσαλονίκη, εἰς τὴν Γαλλίαν ἔμενεν ἡ Βοσνία, ἡ Ἀλβανία καὶ ἡ Ἑλλάς. Διαθέσιμοι ἔμενον ἡ Κων]πολις καὶ ὁ Ἑλλήσποντος, ἡ ἀπαράμιλλος λεία, δι' ἣν ἀποτελεῖ εὐεργετικὸν φυλακτήριον αὐτὴ ἡ σημασία της. Καὶ αἱ συνεννοήσεις προσέκρουσαν εἰς αὐτήν. Ὁ Τσάρος ὑπεστήριζεν, ὅτι ἐν Κων]πόλει εὑρίσκοντο αἱ κλεῖδες τοῦ οἴκου του. Ὁ Ναπολέων ἀπήντα ὅτι ἂν τῷ παρεχωρεῖτο ἡ Κων]πολις, ὁ Τσάρος θὰ εὕρισκεν ἐν αὐτῇ τὰς κλεῖδας τῆς Τουλῶνος, τῆς Κερκύρας καὶ τῆς παγκοσμίου ἐπικρατήσεως. Τέλος, ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς Κωλαινκοὺρ ἐκηρύχθη ὑπὲρ μέσης λύσεως. Ἔστω, ἡ Κων]πολις θὰ ἐγίνετο Ρωσσική. Ἀλλ' ἡ περιμάχητος πόλις εἶχε δύο διεξόδους: τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον. Ἡ πρώτη θὰ ἐδίδετο εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἐνῷ ἡ Γαλλία θὰ διετήρει τὰ Δαρδανέλλια, μετὰ τῆς Νικομηδείας καὶ τῆς Ραιδεστοῦ. Ὁ Ρῶσσος διπλωμάτης δὲν ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν. Συζητήσεις βιαιόταται διεξήχθησαν μεταξὺ τοῦ Κωλαινκοὺρ καὶ τοῦ Ρώσσου ὑπουργοῦ Ρουμαντσώφ, ὅστις ἀπεκάλει τὴν λωρίδα, ἐφ' ἧς διεξήγετο ἡ συζήτησις, «*γλῶσσαν γαλῆς*». Οἱ Ρῶσσοι διεξεδίκουν ὅλα καὶ τὴν Κων]πολιν καὶ τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον. Αἱ διαπραγματεύσεις διεκόπησαν....

Τὴν λύσιν ταύτην προετίμησαν οἱ Ρῶσσοι, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι θᾶττον ἢ βράδιον θὰ ἐπέβαλλον τὰς βλέψεις των. Οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν τοῖς συνέφερον. Ἐκεῖνο ὅπερ ἐπεδίωκον ἦτο ἡ ἀδέσμευτος δρᾶσις των. Καὶ τὴν ἐξησφάλισαν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Ἐρφούρ. Τὰ ἐπίλοιπα θὰ διεκανόνιζεν ὁ πόλεμος.

Αἱ ἀπαρχαὶ τοῦ πολέμου τούτου δὲν ὑπῆρξαν εὐτυχεῖς. Ὁ πρίγκηψ Προζορόβσκη δὲν κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὰ φρούρια τοῦ Δουνάβεως, ἐφ' ὧν ὁ Τσάρος ἐπόθει τοσοῦτον ν' ἀνυψώσῃ τὴν σημαίαν του. Μετά τινας μῆνας ἀγόνων μαχῶν ὁ πρίγκηψ ἀπέθανεν, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ κόμητος Καμένσκη, ὅστις κατέλαβε τὴν Σιλίστριαν καὶ τὸ Φαζγράδ. Ἡ Σούμλα, ἐπολιορκήθη στενῶς. Ἡ Νικόπολις, ἡ Σίστοβα, τὸ Ρουτσούκιον, τὸ Γιούργεβον ἡλώθησαν. Κατὰ τὸ 1811 ἐνῷ ἐπολιόρκει ἔτι τὴν Σούμλαν, ὁ Καμένσκη ἀνεκλήθη, τὴν διοίκησιν δ' ἀνέλαβεν ὁ Κουτουζώφ,

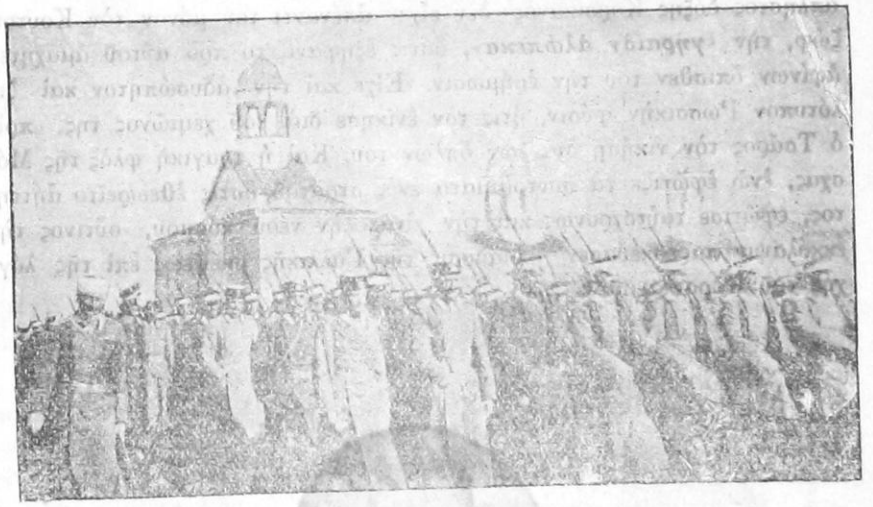
Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος, Βουλγαρίας, Σερβίας, Μαυροβουνίου καὶ Ρουμανίας.

ὅστις ἐγκαταλείπων τὴν πολιορκίαν ταύτην διῆλθε τὸν Δούναβιν. Οἱ Τοῦρκοι τὸν ἠκολούθησαν. Αἱ ἀντίπαλοι στρατιαὶ εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι εἰς Σλεμπότζιε. Ὁ Κουτουζὼφ ρίψας ἰσχυρὸν σῶμα εἰς τὰ νῶτα τῶν Τούρκων, τοὺς ἐκύκλωσε μετὰ τοῦ μεγάλου Βεζύρου, ὅστις ἠγεῖτο αὐτοπροσώπως τοῦ στρατοῦ. Ἡ εἰρήνη ἦτο ἀναπόφευκτος. Συνωμολογήθη τὴν 16ην Μαΐου 1812 εἰς Βουκουρέστιον. Ἡ ὁριστικὴ συνθήκη ὑπεγράφη τὴν 28 Μαΐου 1812. Τὰς προκαταρκτικὰς διαπραγματεύσεις ἃς μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Κουτουζὼφ διεξήγαγεν ὁ ναύαρχος Τσιταγὼφ, ἐδυσχέραναν μυρίαι ραδιουργίαι, μυρίαι δυσχέρειαι. Οἱ Ρῶσσοι ὑπῆρξιν ἐνδοτικοί. Ἀπέδωκαν εἰς τοὺς Σουλτάνους τὰς παραδουναβείους ἐπαρχίας, διετήρησαν δὲ μόνον τὴν λωρίδα τὴν κειμένην μεταξὺ τοῦ Δνειστερ καὶ τοῦ Προύθου, μέχρι τῆς ὑψηλοτέρας ἐκβολῆς τοῦ Δουνάβεως. Ἐν τῇ νέᾳ συνθήκῃ δὲν ὑπῆρχε τὸ περὶ τῶν στενῶν ἄρθρον, ὅπερ ὁ πρίγκηψ Προζορέβσκη, ἤλπιζε νὰ ἐπιβάλῃ εἰς Ἰάσιον. Ἀλλὰ τὸ 3ον ἄρθρον τῆς νέας συμβάσεως, ἀπετέλει οὐσιωδῶς, κύρωσιν πασῶν τῶν ἀρχαίων πρὸς τὴν Ρωσσίαν παραχωρήσεων ἐπὶ τῶν στενῶν. «***Πᾶσαι αἱ συνθῆκαι, συμβόλαια καὶ διατάξεις, αἵτινες συνωμολογήθησαν καὶ διετυπώθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς μεταξὺ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ὑψηλῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης, ἐπικυροῦνται ἐξαιρέσει μόνον τῶν ἄρθρων ἅτινα ὑπέστησαν ἀλληλοδιαδόχους τροποποιήσεις, εἴτε διὰ τῆς παρούσης εἴτε διὰ τῶν προγενεστέρων συνθηκῶν καὶ τὰ δύο ὑψηλὰ συμβαλλόμενα μέρη ὑποχρεοῦνται εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἀπαράβατον των τήρησιν***».

Ἡ συνθήκη αὕτη δὲν ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Τσάρου ἱκανοποιητική. Ἔσπευσε νὰ τὴν συνομολογήσῃ πολιτικώτατα, διότι ὁ Ναπολέων ἡτοιμάζετο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰ ἐδάφη του. Ὁ στρατηγὸς Μαρμὸν, δοὺξ τῆς Ραγούζης, θὰ προήλαυνεν ἐκ τοῦ Ἄνω Σαύου πρὸς τὸν Δούναβιν καὶ ἂν ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Τούρκους ἐξηκολούθει, οἱ Ρῶσσοι θὰ εὑρίσκοντο ἐν μέσῳ δύο πυρῶν. Ἀλλ' ἡ μυχία ἐλπὶς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ὅτι θὰ μετέβαλλε τοὺς Τούρκους ἀπὸ πολεμίων εἰς συμμάχους του, ἐν τῇ συγκρούσει του πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Ἡ Πύλη δὲν ἤκουσε τὰς προτάσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς δὲν ἤκουσε τὰς εἰσηγήσεις τοῦ Ναπολέοντος ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Βραδύτερον ὁ Τσάρος ἤλεγχε τὸν Κουτουζὼφ, διότι δὲν κατώρθωσε νὰ συνομολογήσῃ, ἀμυντικὴν καὶ ἐπιθετικὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν συμμαχίαν, χάριν τῆς ὁποίας προέβη εἰς εἰρήνην ἥτις προὐκάλεσε βαθεῖαν δυσθυμίαν μεταξὺ τῶν Σέρβων καὶ τῶν ἄλλων Σλαβικῶν λαῶν. Ὁ Λευκὸς Τσάρος ἠσθάνετο τύψεις διὰ τὴν προ-

δοτικὴν ἐγκατάλειψιν τῶν Σέρβων, ὧν ὁ ἡρωϊκὸς ἀρχηγὸς Καραγεώργης προσέφυγεν ἄπελπις μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου εἰς Βιέννην, ἀδυνατῶν ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν Τουρκικὸν χείμαρρον.

Ἐν τῷ μεταξὺ, ἡ μεγαλομανία τοῦ Ναπολέοντος ἐξετρέπετο εἰς ἄφρητον παροξυσμόν. Αἱ κοπώσεις μακρῶν ἐκστρατειῶν, τὸ νόσημα τοῦ στομάχου καὶ τοῦ ἥπατος ὅπερ ἠλλοίου τὸν εὔθικτον καὶ πικρόχολον χαρακτῆρα του, ἡ ὑπέρμετρος ἐργασία, εἶχον ὑπερεξάψῃ νευροπάθειαν, ἥτις ἔτεινε νὰ μεταβληθῇ εἰς ἀληθῆ ἀπόνοιαν. Προσκρούων εἰς τὴν δυσαρέσκειαν, ἣν ἔσπειρε περὶ αὐτὸν ὁ διηνεκὴς πόλεμος, εἰς τὴν ἀντιδημοτικότητα ἣν προεκάλει ἡ αὐταρχικὴ καταπίεσις, εἰς τὴν ἐξαγρίωσιν ἣν ἐγέννησεν ἡ κολοσσιαία παραφροσύνη τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἀντιβρεττανικοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἠθέλησε νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς λιποταξίας τῶν ἀρχαίων ὁπαδῶν του καὶ τὴν γενικὴν δυσφορίαν, διὰ τῆς δόξης ἐγχειρήματος ἐκπάγλου, πρὸ τοῦ ὁποίου θὰ ὠχρία ἡ δόξα τῶν μεγίστων κατακτητῶν. Ἡ ἄρνησις τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ὅπως τηρήσῃ τὰς κατὰ τῆς Ἀγγλίας ὑποχρεώσεις του ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ Ναπολέων θὰ συνέτριβε τὴν μόνην Αὐτοκρατορίαν, ἥτις ἦτο ἔτι ἱκανὴ νὰ τῷ ἀντι-

Μαυροβουνιωτικὸν πεζικόν.

στῇ ἀπὸ ξηρᾶς, θὰ κατέκτα τὴν Κων/πολιν, καὶ διελαύνων διὰ τῆς ὁδοῦ ἣν ἠκολούθει ἡ Ρωσσικὴ πρὸς τὴν Ἀσίαν προέλασις, θὰ ἔφθανεν εἰς τὴν Ἰνδικὴν τῶν ἀρωμάτων καὶ τῶν πολυτίμων λίθων, ἀποστερῶν τὴν μισητὴν Θαλασσοκράτειραν τῆς πηγῆς τοῦ ἀστειρεύτουπλούτου της. Καὶ ἐν μέσῳ τῶν βαρειῶν ἁμαξῶν, αἵτινες ἦσαν προωρισμέναι ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ τῆς Ρωσσίας πρὸς προσωπικὴν χρῆσιν τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀγρύπνως ἐπιτηρουμένη, ὑπῆρχε μία, κρύπτουσα ζηλοτύπως ἓν σκῆπρον, μίαν πορφύραν, ἓν διάδημα. Ἡ ἅλωσις τῆς Μόσχας θὰ τῷ ἔδιδε τὴν κυριότητα τριῶν ἠπείρων καὶ ἡ ἐν αὐτῇ στέψις του θὰ τῷ ἔδιδε τὸ στέμμα οἰκουμένης νέας, ἐφ' ἧς θ' ἀπετύπου τὴν δόξαν του, ὡς ἀποτυποῖ ὁ γλύπτης τὴν σκέψιν του εἰς τὸ πήλινον πρόπλασμα. Ὑπερφίαλον ὄνειρον! Ὁ ἄπληστος δόξης Κορσικανὸς δὲν εἶχεν ἀπέναντι του μόνον τὸν Κουτουζώφ, τὴν **«γηραιὰν ἀλώπεκα»**, ὅστις ἐξηφανίζετο πρὸ αὐτοῦ ἀμαχητεί, ἀφίνων ὄπισθεν του τὴν ἐρήμωσιν. Εἶχε καὶ τὴν ἀδυσώπητον καὶ ζηλότυπον Ρωσσικὴν φύσιν, ἥτις τὸν ἐνίκησε διὰ τοῦ χειμῶνος της, πρὶν ὁ Τσάρος τὸν νικήσῃ διὰ τῶν ὅπλων του. Καὶ ἡ τραγικὴ φλὸξ τῆς Μόσχας, ἐνῶ ἐφώτιζε τὰ συντρίμματα ἑνὸς στρατοῦ, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἀήττητος, ἐφώτισε ταὐτοχρόνως καὶ τὴν ἀνατολὴν νέου κόσμου, οὗτινος τὴν ἐκκόλαψιν παρεσκεύασεν ἡ διάδοσις τῆς Γαλλικῆς σκέψεως ἐπὶ τῆς λόγχης τοῦ Κορσικανοῦ.

Ὁ Διάδοχος Κωνσταντίνος.

Μουσουλμανίδες, διατρυγοῦσαι ἐράνην, διὰ τὴν Ἐρυθρὸν Ἡμισέληνον.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

—

ΑΓΙΑ ΡΩΣΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ἱερὰ συμμαχία.— Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Μιλός.— Ὁ ἑλληνικὸς ἀγών.— Ὁ Μέττερνιχ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος.— Τὰ πλαστὰ Αὐστριακὰ ἐγγραφα.— Εἰς Μοσχοβίτης Ἅμλετ.— *Μανή, Θεκέλ, Φαρές.*— Νικόλαος ὁ Α΄.— Ἡ συνθήκη τοῦ Ἄκκερμαν.— Ἡ Ἀγγλική ἐπέμβασις καὶ τὸ ταξείδιον τοῦ Οὐέλιγκτων.— Τὸ Ἀγγλορρωσικὸν πρωτόκολλον τῆς 4ης Ἀπριλίου.— Ἡ ὀπάντησις τῆς Πύλης.— Ἡ πίεσις τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἡ σύμβασις τοῦ Λονδίνου.— Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου.— Ἡ ἐκδίκησις τοῦ Ἰβραχὴμ πασᾶ.— Ὁ Γάλλος στρατηγὸς Μαιζὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον.— Τὸ πρωτόκολλον τῆς 22 Μαρτίου 1829.— Ἡ Ἑλλὰς ἀνεξάρτητος.— Ὁ Καποδίστριας.— Νέα ἐπέλασις τῶν Ρώσσων.— Ἡ εἰρήνη τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1829.— Ἡ συνθήκη τῆς Ἀδριανουπόλεως.— Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Σερβίας.— Καὶ πάλιν τὰ Στενά.

Ὁ Ναπολέων ἐξέλιπεν. Ἡ αἱματηρὰ μεγαλοφυΐα του ὑπῆρξε γέννημα τῆς ἐπαναστάσεως. Μόλις συνετρίβη, οἱ Μονάρχαι τοῦ Θείου Δικαίου ἐξεδικήθησαν τὰς πικρίας καὶ τὰς ταπεινώσεις ἃς ὑπέστησαν παρ' αὐτοῦ, πλήττοντες καιρίως αὐτὴν τὴν ἐπανάστασιν. Οὕτω ἡ μυστικοπάθεια τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, κατευθυνομένη ὑπὸ μιᾶς τῶν παραδοξοτάτων μορφῶν τῆς γυναικείας ἱστορίας, τῆς Κυρίας Δὲ Κρύδνερ ἐνεπνεύσθη τὸν παράδοξον μοναρχικὸν συνασπισμὸν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἥτις ἱδρυθεῖσα κυρίως ὅπως χαλιναγωγήσῃ τὴν ἐπαναστατικὴν Γαλλίαν, ἔστρεψε τὴν δραστηριότητα της ἐν ὀνόματι «*τῆς Ἁγιωτάτης καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος*» κατὰ πάσης ἐθνότητος διεκδικούσης βίον ἐλεύθερον, κατὰ πάσης ἀλλοιώσεως τοῦ χάρτου τῆς Εὐρώπης, ὡς ἐδημιουργήθη ὑπὸ τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης καὶ ἣν δὲν θὰ ἐνέπνεεν αὐτή. Ἀλλ' αἱ συμβάσεις αὗται δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παρακωλύσωσι τὴν βλάστησιν τοῦ μοιραίου σπόρου, ὃν ἀπέλυσαν εἰς τὸν ἄνεμον οἱ κήρυκες τῆς ἀνθρωπίνης χειραφετήσεως. Κατὰ τὸ 1814, ταὐτοχρόνως σχεδὸν

μετὰ τῆς συμπήξεως τῆς Ἁγίας Συμμαχίας, ἡ Σερβία ἐξηγείρετο. Ὁ Μιλὸς ἀνεκηρύχθη ἀρχηγὸς εἰς Τάκοβον. Ἡ αἱματηρὰ ἐξέγερσις κατέληξε μετὰ τὴν ἐπέμβιασιν τοῦ Τσάρου εἰς τὴν σύμβασιν δι' ἧς ἐξεμαιεύθη τὸ ἔμβρυον τῆς Σερβικῆς ἐλευθερίας, μὲ τὸν Μιλὸς βοεβόδαν κληρονομικὸν, καὶ αὐτονομίαν, ἥτις ὅσον καὶ ἂν ἦτο στοιχειώδης, θὰ ἐπέτρεπε τὴν βραδεῖαν διαμόρφωσιν τῆς ἐθνικῆς τῶν Σέρβων συνειδήσεως. Ἀλλ' ἡ Σερβικὴ ἐξέγερσις ὑπῆρξε κυρίως ἡ ἔνοπλος διαμαρτύρησις κατὰ τῆς στυγερᾶς τῶν Γενητσάρων καταπιέσεως, ἡ ἀναπόφευκτος ἀντίδρασις κατ' ἀπαραδειγματίστου κακοδιοικήσεως.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἥτις ἐξερράγη μετὰ ἑπταετίαν, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη μεγαλόφωνος διακήρυξις τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων, ἡ πρώτη ἀπόπειρα λύσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος δι' αὐτῶν τῶν φυσικῶν παραγόντων του καὶ οὐχὶ διὰ τῶν τεχνητῶν τοῦ σπουδαστηρίων συνδυασμῶν. Τὰ Εὐρωποϊκὰ Ἀνακτοβούλια ἐθορυβήθησαν. Ἡ ἐπανάστασις εἴτε θερμαινομένη εἰς τὰς οὐρανογείτονας τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Μιαούλη πυράς, εἴτε ψυχορραγοῦσα μὲ τὸ ἐκπνέον Μεσολόγγιον, κυρίως δὲν ἐπάλαιε πρὸς τὴν αἱμοχαρῆ μέθην τοῦ υἱοῦ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, οὐδὲ πρὸς τὴν ἄκαμπτον ἐπιμονὴν τοῦ Χουρσήτ. Ἐπάλαιε πρὸς δύο ἄνδρας οἵτινες ἐκράτουν εἰς χεῖρας των τὰς τύχας τῆς Εὐρώπης, πρὸς τὸν Μέττερνιχ καὶ τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον. Τὸ ἔργον τοῦ πρώτου ἐχαρακτήρισε μεγαλοφυὲς μῖσος κατὰ πάσης ἐλευθέρας πνοῆς. Πνεῦμα ἰσχυρὸν καὶ σκολιόν, ἔθεσεν ὡς σκοπὸν τοῦ βίου του δύο ἰδεώδη: Τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Ναπολέοντος καὶ τὴν κατάπνιξιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος. Τὸ πρῶτον τὸ ἐπέτυχε. Συνεκέντρωσε τὰς προσπαθείας του εἰς τὸ δεύτερον.

Ἐπὶ μίαν τριακονταετίαν ὑπῆρξεν ὁ ἀπόλυτος κύριος τῶν τυχῶν τῆς Αὐστρίας καὶ ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς Εὐρώπης, ὅσον οὐδεὶς τῶν συγχρόνων του. Ὑπῆρξε μέγας καταβροχθιστὴς ἐπαναστάσεων. Κατίσχυσε τῶν Γερμανικῶν κινημάτων διὰ τῆς συνδιασκέψεως τοῦ Ἀῖξ καὶ τοῦ Κάρλσβαδ, τῶν ἐπαναστάσεων τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Πεδεμοντίου διὰ τῶν ραδιουργιῶν τοῦ Τροπάου καὶ τοῦ Λάϊπαχ, τῆς Ἰσπανικῆς ἐπαναστάσεως διὰ τῆς ἀντιδράσεως της Βερώνης, τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Κρακοβίας δι' ἀδυσωπήτου κατοχῆς. Τὸ Ἑλληνικὸν κίνημα εὗρεν ἐν αὐτῷ τὸν μᾶλλον πολυμήχανον καὶ μᾶλλον ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον, διότι ἐτρομοκράτησε κ' ἔστρεψε κατ' αὐτοῦ τὸν Μονάρχην, ὃν αἱ παραδόσεις τοῦ κράτους του ἔτασσον ἐνδεδειγμένον προστάτην του καὶ ὃν ἡ ἰσχύς του θὰ καθίστα προστάτην λυσιτελῆ: Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ὁ Τσάρος συγκινούμενος ἐκ τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ ἑνὸς ὁμοδόξου

λαοῦ, παρασυρόμενος ἐκ τῆς παραδόσεως τῶν πρώτων Ρωμανὼφ καὶ τῶν αἰσθημάτων Αὐλῆς καὶ λαοῦ, διετίθετο πρὸς ἐνεργὸν ἐπέμβασιν, ὁ Βιεναῖος Μεφιστοφελῆς τῷ παρουσίαζε πλαστὰς ἀποδείξεις ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Ἑταιρία διετέλει εἰς στενὰς σχέσεις μετὰ τῶν Γάλλων ἐπαναστατικῶν, τῷ ἐδείκνυε τὴν ἐπαναστατημένην χώραν μεταβαλλομένην εἰς φλογερὰν ἑστίαν δημοκρατικοῦ προσηλυτισμοῦ ἀνὰ τὸν Αἷμον, καὶ ἀναδίδουσαν τὴν φλόγα ἥτις θὰ μετέδιδε θᾶττον ἢ βράδιον τὸ πῦρ εἰς τὸ κράτος του. Καὶ ὁ Τσάρος ἐπείθετο καὶ ἐπέτρεπε νὰ ἐκχυθῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἡ πλημμυρὶς τοῦ Νείλου, τὰ μελαψὰ συντάγματα τοῦ Ἰβραχὴμ, μετὰ τὴν διάβασιν τῶν ὁποίων ἔμενε μόνον ἡ σποδός. Παράδοξος μορφὴ ὁ Μοσχοβίτης οὗτος Ἀμλετ, ὁ ἀμφιρρέπων διηνεκῶς μεταξὺ τοῦ ἀμειλικτοτέρου δεσποτισμοῦ καὶ τῆς φαεινοτέρας δημοκρατικότητος, ὁ κυμαινόμενος μεταξὺ τῆς ἐκστατικῆς μυστικοπαθείας τῆς Κας Κρύδνερ καὶ τῆς χυδαιοτέρας καιροσκοπικότητος, ὁ παριστάμενος ὡς συνεχιστὴς τῆς πολιτικῆς τῆς Αἰκατερίνης καὶ καταπολεμῶν τὰ ἀναπόφευκτα της ἀπατελέσματα! Διὰ τῶν ἐνδοιασμῶν καὶ τῆς διστακτικότητος, διὰ τῶν ἀσυναρτησιῶν καὶ τῶν ἀντιφάσεων του, ἐγένειο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του τυφλὸν ὄργανον τῆς Αὐστριακῆς καὶ τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς, αἵτινες συνήνουν τὰς προσπαθείας των ὅπως μὴ ἐπέλθῃ ἐν Ἀνατολῇ οὐδεμία ἀλλοίωσις.

Ἐν τούτοις τὸ λαϊκὸν ρεῦμα ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ηὔξανεν. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐτροφοδοτεῖτο ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς σκέψεως, ἥτις ἦτο ἢ κλασικὴ ἢ ρωμαντική. Ἡ πρώτη, γνησία κόρη τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως, ἐδημιούργει ἐνθουσιώδεις ὀνειροπόλους νέας Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἡ δευτέρα, εὗρισκεν ἐν τῇ Ἑλληνοτουρκικῇ πάλῃ, τὴν καθιέρωσιν αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῶν ἀντιθέσεων ὑφ' ὧν διείπετο: Συγκρούσεις τῆς ἀδυναμίας πρὸς τὴν ἰσχύν, τοῦ δικαιώματος τοῦ δούλου πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς κατακτήσεως, συγκρούσεις δύο κόσμων πάντη διαφόρων, δύο πολιτισμῶν, τοῦ δαυλοῦ ἑνὸς πτωχοῦ ναύτου πρὸς μίαν ἤπειρον. Κ' ἐνῷ ἡ Εὐρώπη ἔφρισσεν ὁλόκληρος ὑπὸ τὸ ᾆσμα τοῦ Βύρωνος καὶ τὰς στροφὰς τοῦ Οὐγκὼ, ἡ Ρωσσία τόσον πλησίον καὶ τόσον ταὐτοχρόνως μακρὰν αὐτῆς, ὑφίστατο τὰ ρίγη ἄλλων συγκινήσεων: Οἱ Μοσχοβῖται ἐνεθυμοῦντο τοὺς θρύλλους τῶν πρώτων μεγάλων Τσάρων καὶ ἀταβισμοὶ ἀκαταμάχητοι τοὺς ἔσυρον πάλιν ἐπὶ τῆς εἱμαρμένης ὁδοῦ, ἐφ' ἧς προεπορεύοντο οἱ ἐξεγερθέντες Ἕλληνες. Ὑπὸ τὴν δίδυμον ταύτην πίεσιν καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς Ρωσσικῆς κοινῆς γνώμης, Ἀλέξανδρος ὁ Α'. ὑφίστατο ἀληθῆ ἠθικὰ μαρτύρια. Λὲν ἐτόλμα, ἐνῷ ἤθελεν. Ἡ συνείδησις του δὲν τῷ ἐπέτρεπε νὰ παραστῇ ἀπαθὴς εἰς τὴν κατα-

σύντριψιν λαοῦ, ὅστις ἐπροσωποποίησε τὰ ὄνειρα τῶν πατέρων του, ἡ δὲ πολιτικὴ σύνεσις τῷ ἐπέβαλλε νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ τῷ διαφύγῃ εὐκαιρία τόσον εὔθετος. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου εἶχεν ὁμώσει ὅτι θὰ κατέπνιγον ἀμειλίκτως πᾶσαν ἐπανάστασιν εἴτε ἐντὸς, εἴτε ἔξω τοῦ κράτους του καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐπέτρεπεν οἱανδήποτε ἐν Ἀνατολῇ μεταβολήν. Καὶ ἂν ἐλησμόνει τὰς ὑποχρεώσεις ἃς ἀνέλαβεν, ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ ὁ Μέτερνιχ, ὁ φοβερὸς καγκελάριος, οὗτινος ἡ χεὶρ θὰ ἐξήρχετο ἐκ τῆς σκιᾶς ὅπως χαράξῃ εἰς τὴν πολυτελῆ δροφὴν τῶν ἀνακτόρων του, τὸ μυστηριῶδες σύνθημα ὅπερ συνετάραξε τὸ συμπόσιον τοῦ Βαλτάσαρ, τὸ «***Μανή, Θεκέλ, Φαρές***»,

Ὁ στρατηγὸς Φίτσεφ, μέλος τοῦ Βουλγαρικοῦ Ἐπιτελείου.

ὅπερ διελάλουν εἰς πάντας τοὺς ἀπολυταρχικοὺς βασιλεῖς αἱ ἀφυπνιζόμεναι ἐθνότητες . . .

Ὅσον ἰσχυροὶ καὶ ἂν ἦσαν οἱ δισταγμοὶ οὗτοι, δὲν ὑπῆρξαν οἱ τελικῶς κατισχύσαντες. Ἡ αὐτοκρατορικὴ ὀργὴ διὰ τοὺς νέους Σικελικοὺς ἑσπερινοὺς, ἐξεχύθη εἰς προκλητικὸν τελεσίγραφον δι' οὗ ὁ Τσάρος διεμαρτύρετο διὰ τὰς τραγωδίας τῆς Χίου καὶ τῆς Κων/πόλεως, ἠξίου τὴν ἀνέγερσιν τῶν καταστραφέντων ναῶν, καὶ ἐζήτει τὸν σεβασμὸν τῶν συνομολογηθεισῶν συνθηκῶν. Ὁ Ρῶσσος πρεσβευτὴς ἐγκατέλειψε τὴν Τουρκικὴν πρωτεύουσαν. Ἡ Πύλη δὲν ἀπήντησεν, ὁ δὲ Τσάρος δὲν

προέβη πέραν τῶν χαρτίνων του ἀπειλῶν. Καὶ μίαν ἡμέραν ἀπέθανεν, ὑποκύψας εἰς τοὺς πυρετοὺς δι' ὧν τὸ ἐπροίκισε τὸ τελευταῖον του Κριμαϊκὸν ταξείδιον. Εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ ἀδελφός του Νικόλαος ὁ Α'.

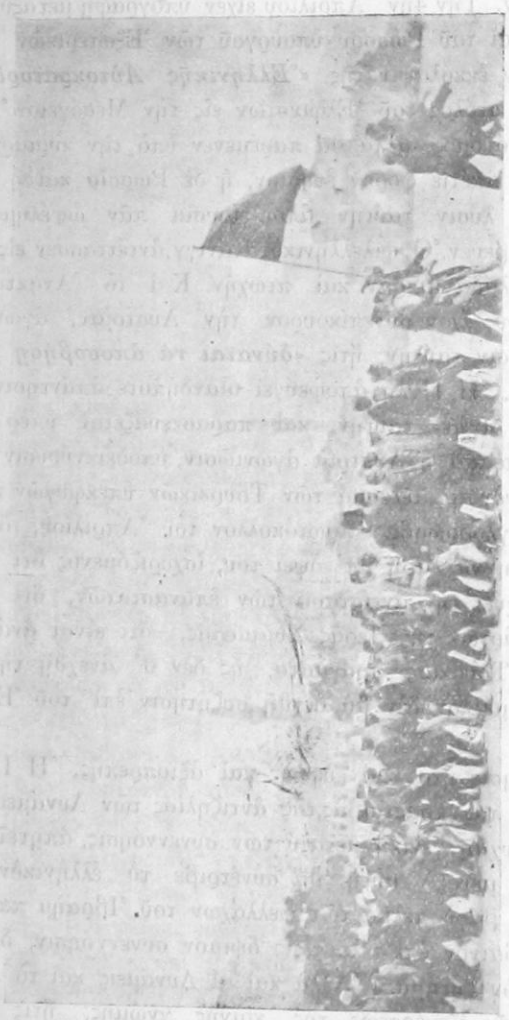
Ἡ ἐκπληκτικὴ ἀντίθεσις! Νικόλαος ὁ Α'. ἦτο ὁ ἀντίπους τοῦ θελκτικοῦ καὶ εὐμεταβλήτου ἀδελφοῦ του, ὅστις διῆλθε τὸ ἥμισυ τῆς ζωῆς του ὅπως ἐνεγείρῃ τὸν βωμὸν νέων διὰ τὴν Ρωσσίαν ἐλευθεριῶν καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ ὅπως ἐκμηδενίσῃ τὸ ἔργον των. Αὐτὸς ἦτο ὁ ἀπ' εὐθείας ἀπόγονος τῶν σιδηρῶν Τσάρων, πρὸ τῶν ὁποίων ἔτρεμεν ὁ Ρωσσικὸς κόσμος καὶ ὧν πᾶν νεῦμα ἦτο ἀνέκκλητος ἀπόφασις. Ὁ Νικόλαος δὲν ἔχει τὰς διδακτικότητας τοῦ προκατόχου του. Τὴν πολιτικήν του χαράσσει τὸ παρελθόν. Καὶ ἡ πολιτική του θὰ εἶναι ἡ σκέψις τοῦ Πέτρου, ἡ σκέψις τῆς Αἰκατερίνης, ἐκείνη ἥτις ὡδήγησε τὴν Ρωσσίαν πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὴν κατάκτησιν. Καὶ ὁ νέος Αὐτοκράτωρ, μετὰ τὴν αἱματηρὰν κατάπνιξιν σοβαρᾶς κατ' αὐτοῦ συνωμοσίας, ἐγκαινιάζει τὴν βασιλείαν του διὰ τραχέως τελεσιγράφου πρὸς τὴν Τουρκίαν κατὰ τὴν 17 Μαρτίου τοῦ 1826 καὶ συγκεντροῖ ἰσχυρὰς δυνάμεις πρὸς τὴν Τουρκικὴν μεθόριον. Τὸ τελεσίγραφον ἀπαιτεῖ τὴν ἄμεσον ἐπανόρθωσιν τῶν παραβιάσεων τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς τὰς παραδουναβείους Ἡγεμονίας ὑποχρεώσεων τῆς Τουρκίας, τὴν διακανόνισιν τοῦ Σερβικοῦ ζητήματος καὶ τὴν ἄμεσον ἀποστολὴν τῶν Τούρκων πληρεξουσίων εἰς τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ στρατοῦ τοῦ Δουνάβεως. Ἡ Πύλη προσπαθεῖ νὰ παρατείνῃ τὰς διαπραγματεύσεις, νὰ κερδίσῃ καιρόν. Οἱ Ρῶσσοι βιάζονται. Χάρις εἰς τὰς ὑποδείξεις τῆς Ἀγγλίας, ἥτις ἐξηγεῖ εἰς τὸν Σουλτάνον πόσον θὰ ἦτο ἐπικίνδυνον ν' ἀφεθῇ ὁ Νικόλαος νὰ ξιφουλκήσῃ, ὑπογράφεται τὴν 7 Ὀκτωβρίου ἡ συνθήκη τοῦ Ἄκκερμαν, παράρτημα τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, ἣν ἐπεξηγεῖ καὶ συμπληροῖ. Ἡ Ρωσσία ἐξησφάλισε δι' αὐτῆς μεγάλην λωρίδα τῆς Καυκασιανῆς Μιγκρελίας, τὸν ἐλεύθερον διάπλουν τοῦ Εὐξείνου, τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Σερβίας καὶ τὴν ὁριστικὴν διαρρύθμισιν τῆς αὐτονομίας τῶν παραδουναβείων ἡγεμονιῶν.

Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία ἥτις ἐξήσκησε τόσην ἐπιρροὴν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α'., γνωρίζει ἄριστα τὰς φιλοδοξίας, τοὺς πόθους τὴν ἀκαμψίαν τοῦ διαδόχου του. Ἐννοεῖ ὅτι ὁ νέος Τσάρος καιροφυλακτεῖ ὅπως ἐπέμβῃ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα καὶ ὅπως δημιουργήσῃ δι' αὐτοῦ τὸ κράτος ὅπερ ὑπῆρξε τὸ ἔμμονον ὄνειρον τῆς μάμμης του. Καὶ σπεύδει νὰ προλάβῃ τὴν ἐκρηξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, ὅπως καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν πραγμά-

τωσιν τῆς Ρωσσικῆς χιμαίρας, ὅπως ὁδηγήσῃ τὸν πρόωρον τοκετὸν εἰς ἀσφαλῆ ἔκτρωσιν. Ἤδη εἶχεν ἀποσταλῆ ἐσπευσμένως ὁ Ὀυέλιγκτων εἰς Πετρούπολιν, ὅπως προλάβῃ πόλεμον ὅστις θὰ ἠδύνατο ν' ἀποτελέσῃ τὴν Τουρκικὴν κατάλυσιν. Τὴν 4ην Ἀπριλίου εἶχεν ὑπογραφῇ μεταξὺ τοῦ Ἄγγλου πληρεξουσίου καὶ τοῦ Ρώσσου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν πρωτόκολλον, ἐκμηδενίζον τὴν ἐκκόλαψιν τῆς «***Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας***», δι' ἣν εἶχε κατέλθη ὁ στόλος τοῦ Ἐλφινστων εἰς τὴν Μεσόγειον. Ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐκηρύσσετο αὐτόνομος, ἀλλὰ θὰ παρέμενεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης, εἰς ἣν θὰ ἀπέτιε φόρον ἐτήσιον, ἡ δὲ Ρωσσία καὶ ἡ Ἀγγλία θὰ ἐπέβαλλον τὴν λύσιν ταύτην ἀποκλείουσαι πᾶν ὠφέλημα ἴδιον. Ἡ Ἀγγλία ἐθριάμβευεν. Ὁ φιλελληνικὸς Κάνιγγ, ἀντέτασσεν εἰς τὸ Ρωσσικὸν Βυζάντιον, Ἑλλάδα μικρὰν καὶ πτωχήν. Καὶ τὸ Ἀνακτοβούλιον τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, ἔχον συνεπίκουρον τὴν Αὐστρίαν, ἀγωνίζεται ὅπως ἐπιβάλῃ τὴν λύσιν ταύτην, ἥτις «***δύναται νὰ ἀποσοβήσῃ μόνη ἐκπλήξεις μείζονας***». Ἡ Πύλη ἀποφεύγει οἱανδήποτε ἀπάντησιν. Ἡ Ρωσσία χαίρει διὰ τὴν σιγὴν ταύτην καὶ παρασκευάζεται ὑπὲρ ριζικῆς λύσεως. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία ἀγωνιῶσιν, ὑποδεικνύουσιν εἰς τὸν Σουλτάνον τὸ πιθανὸν ἀποτέλεσμα τῶν Τουρκικῶν ὑπεκφυγῶν καὶ τῷ κσινοποιοῦσι τὸ Ἀγγλορρωσικὸν πρωτόκολλον τοῦ Ἀπριλίου, ὅπερ ὁ Μέγας Βεζύρης ἠρνήθη νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει του, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις ἐνισχύει τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐπαναστατῶν, ὅτι ἀποτελεῖ παραβίασιν τῶν ἀρχῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ὅτι εἶναι ἀνάμιξις εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας πράγματα, ἧς δὲν θ' ἀνεχθῇ τὴν ἐπανάληψιν καὶ ὅτι εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ δεχθῇ συζήτησιν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος.

Ἡ ἀπάντησις ἦτο καὶ εὐφυὴς καὶ ἀξιοπρεπής. Ἡ Πύλη ἐγνώριζε τὰς διαφωνίας, τὰς προστριβὰς, τὰς ἀντιζηλίας τῶν Δυνάμεων. Ἐγνώριζεν ὅτι ὅπως ἐπιτευχθῇ γενικὴ μεταξύ των συνεννόησις, ἀπῃτεῖτο προθεσμία μακρά. Ἐν τῷ μεταξὺ αὐτὴ θὰ συνέτριβε τὸ ἑλληνικὸν κίνημα ὅπερ ἠγωνία ὑπὸ τὸ βαρὺ πέλμα τῶτ φελλάχων τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ, καὶ ἂν αἱ Δυνάμεις προέβαινον ἐπὶ τέλους εἰς ὄψιμον συνεννόησιν, δὲν θὰ ὑπῆρχε πλέον «ἑλληνικὸν ζήτημα.» Ἀλλὰ καὶ αἱ Δυνάμεις καὶ τὸ Διβάνιον ὑπελόγιζον ἄνευ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς κοινῆς γνώμης, ἥτις καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην εἶχε κηρυχθῇ ἀπροκαλύπτως ὑπὲρ τοῦ ἀγωνιζομένου λαοῦ. Κατὰ τὸ 1827, μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἀκροπόλεως, ἡ λαϊκὴ ὥθησις κατέστη τοιαύτη, ὥστε κατ' Ἰούλιον τοῦ 1827 ἡ Ρωσσία, ἡ Ἀγγλία καὶ Γαλλία, ἥτις προσήγγιζε πλειότερον ὁλοὲν πρὸς τὴν πρώτην,

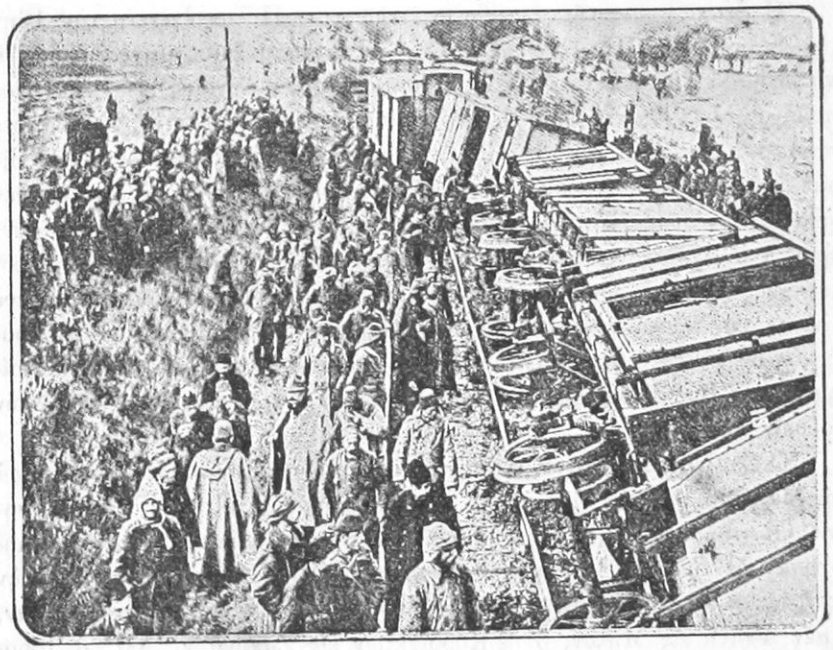
ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου, σπουδαιοτάτην καὶ ἀπὸ ἀπόψεως διεθνοῦς δικαίου καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορικῆς.

Ὁ Δερβὶς Χίμα ὑπὲρ κεφαλῆς Ἀλβανῶν ἐθελοντῶν.

Ἡ συνθήκη αὕτη ἥτις οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν τοῦ Ἀγγλορωσσικοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Ἀπριλίου 1826, ἐξ ἀβρότητος πρὸς τὴν Γαλλίαν, ἥτις δὲν εἶχε ληφθῇ ὑπ' ὄψει κατὰ τὴν σύνταξιν του ἐδικαιολόγει τὴν ἐπέμ-

βασιν τῶν τριῶν συμβαλλομένων Δυνάμεων διὰ τῶν ἐν Ἀνατολῇ συμφερόντων των, ἅτινα ἐζημιοῦντο ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος σημαντικῶς καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλήσεως πρὸς τὰς δύο ἐκ τῶν συμβαλλομένων Δυνάμεων ὅπως ἐπέμβωσι. Βάσις τῆς συμβάσεως ἦτο τὸ 2ον ἄρθρον της, συνεπαγόμενον τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, φόρον ἐτήσιον, ὅστις θὰ ὡρίζετο διὰ κοινῆς συνεννοήσεως καὶ τὸν καταρτισμὸν ἰδίας Κυβερνήσεως, ἧς ἡ ἐκλογὴ θὰ ὑπεβάλλετο εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν κύρωσιν. Τὸ

Ἐκτροχίασις σιδηροδρόμου.

3ον ἄρθρον συνεπήγετο τὴν πληρωμὴν ἀποζημιώσεων διὰ τὰς Τουρκικὰς ἰδιοκτησίας τῶν νήσων καὶ τῆς στερεᾶς, τὸ 4ον τὴν ὑποχρέωσιν διὰ τὰς Δυνάμεις νὰ φέρωσιν εἰς πέρας τὴν Ἑλληνικὴν εἰρήνευσιν, καὶ τὸ 6ον τὴν ὑποχρέωσιν τῆς κοινῆς ἐγγυήσεως τῶν Δυνάμεων, ἀντὶ τῆς μονομεροῦς Ἀγγλορρωσσικῆς, ἣν ὥριζε τὸ πρωτόκολλον τῆς Πετρουπόλεως.

Τὴν συνθήκην συνεπλήρουν διάφορα ἄρθρα μυστικά. Δι' αὐτῶν ἡ

Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσσία, ἀνελάμβανον, ἂν ὁ Σουλτάνος ἀπέκρουε τὴν μεσολάβησιν των, ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος διορίζουσαι, Προξένους ἐν αὐτῇ, νὰ ἐπιβάλωσι διὰ τῶν προσφορωτέρων μέσων τὴν ἄμεσον ἀνακωχὴν καὶ νὰ διαβιβάσωσιν ὁδηγίας ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο πρὸς τοὺς ἐν Ἀνατολῇ ναυάρχους των. Ἦτο καιρός. Ὁ Κάνιγγ, ὁ φιλελεύθερος καὶ φιλάνθρωπος Κάνιγγ ἀπέθανεν. Οἱ διάδοχοί του ἦσαν ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τῆς φιλοτούρκου τῆς Ἀγγλίας παραδόσεως. Ἀλλ' ἦτο ἀργά. Ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις εἶχεν ἀναλάβῃ ὑποχρεώσεις κατηγορηματικὰς καὶ ἡ παραβίασις των ἦτο ἀδύνατος.

Ἡ ἀνακοίνωσις τῆς συμβάσεως πρὸς τὴν Πύλην ἐγένετο τὴν 16ην Αὐγούστου 1827. Ἡ Πύλη ὤφειλε ν' ἀπαντήσῃ ἐντὸς μηνός, ἄλλως ἡ ἀνακωχὴ θὰ ἐπεβάλλετο ἐνόπλως ὑπὸ τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ὁ Τοῦρκος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Περτὲβ πασᾶς, ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὸ αὐθαδες ἔγγραφον, ὅπερ οἱ πρεσβευταὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀποθέσωσιν ἐπὶ τῆς τραπέζης του. Νέα ἀνακοίνωσις του, γενομένη τὴν 30ὴν Αὐγούστου, δὲν ἐγένετο ἐκ νέου δεκτή. Ἡ Πύλη ἀγνοοῦσα τὰ μυστικὰ ἄρθρα τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου, γνωρίζουσα μετὰ πόσης δυσφορίας ἡ νέα Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἠκολούθει τοὺς Παρισίους καὶ τὴν Πετρούπολιν, ἐθώπευε πάντοτε τὴν κρυφίαν ἐλπίδα νὰ διασπάσῃ τὴν συνεννόησιν, ἐν τῇ προσδοκίᾳ δὲ ταύτῃ ἐνίσχυεν ἐπιδεικτικῶς τὰ στενὰ καὶ ἀνέθετε τὴν διοίκησιν τοῦ Βοσπόρου εἰς τὸν δραστήριον ἐξοντωτὴν τῶν Γενιτσάρων Χουσεΐν πασᾶν.

Ὁ Σουλτάνος ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀδιάλλακτον στάσιν του. Ἐζήτησε παρὰ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ τὴν ἀποστολὴν νέων ἐπικουριῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ ναύαρχοι εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα, συνωμολόγησαν δὲ τὴν 25 Σεπτεμβρίου ἀνακωχήν. Ὁ Ἰβραχὴμ ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἐξέλθῃ τοῦ Ναυαρίνου καὶ οἱ ναύαρχοι ἀνεχώρησαν, ὁ μὲν Δερινὺ εἰς Μῆλον, ὁ δὲ Κόρδιγκτων εἰς Ζάκυνθον. Ἀλλ' ὁ Ἰβραχὴμ παρεβίασε καὶ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς διακοπῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ περιορισμοῦ τοῦ στόλου του. Τὰ Αἰγυπτιακὰ δίκροτα ἐπειράθησαν νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὸ πέλαγος, ὁ δὲ Αἰγυπτικὸς στρατός, ἀσεβῶν πρὸς τὴν θεσπισθεῖσαν ἀνακωχήν, ἔφερε καὶ εἰς τὴν τελευταίαν πτυχὴν τῆς Πελοποννησιακῆς γῆς, τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον.

Οἱ ναύαρχοι ἐπανέρχονται. Τὴν 20 Ὀκτωβρίου οἱ στόλοι τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἀποκλείουσι τὸν στόλον τοῦ Ναυαρίνου, ὅπως ὑπομνήσωσιν εἰς τὸν ἐπίορκον Αἰγύπτιον τοὺς ὅρους τῆς συνεννοήσεως. Εἰς τὰς νέας παραστάσεις των ὁ Ἰβραχὴμ ἀπαντᾷ, ὅτι δὲν θὰ δεχθῇ διαταγὰς παρ'

αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον παρὰ τοῦ κυριάρχου του. Ἐν τούτοις τὰ Τουρκικὰ πυρπολικὰ πειρῶνται νὰ πλησιάσωσι τὴν Εὐρωπαϊκὴν παράταξιν. Ἀγγλικὴ ἄκατος ἀποστέλλεται ὅπως ἀπαιτήσῃ ν' ἀποσυρθοῦν, ἀλλ' ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς ναυαρχίδος διευθύνεται κατ' αὐτῆς βροχὴ σφαιρῶν. Ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἀποστέλλει νέαν λέμβον ὅπως ζητήσῃ ἐξηγήσεις παρὰ τοῦ Τούρκου συναδέλφου του. Ἡ λευκὴ σημαία δὲν ἀποσοβεῖ νέαν ἐπίθεσιν. Ἡ πρώτη ὀβὶς κατευθύνεται κατὰ τῆς Γαλλικῆς φρεγάτας «*Σειρήν*». Ἐξαλλος ὁ Γάλλος ναύαρχος δίδει τὸ σύνθημα τοῦ πυρός, στρέφων κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ὅλα τὰ τηλεβόλα του. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀπαντοῦν. Ἡ μάχη γενικεύεται. Ἡ βολὴ τῶν Τουρκοαιγυπτίων δὲν εἶναι ἀκριβής. Τοὐναντίον ἡ εὐθυβολία τῶν συμμάχων, εἶναι ἐκπληκτική. Εἰς τὸν μικρὸν λιμένα, ὅστις δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀραιὰν παράταξιν, τὰ Τουρκοαιγυπτιακὰ σκάφη εἶναι συγκεντρωμένα εἰς ὄγκον, ὅστις ἀποτελεῖ στόχον εὐχερῆ. Πρὸς τὸ ἑσπέρας, ἡ μάχη ἔληγεν Ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος εἶχε πυρποληθῇ....

Ἡ πρώτη συνέπεια τοῦ μεγάλου γεγονότος ὑπῆρξεν ἐν Εὐρώπῃ βαθεῖα κατάπληξις. Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐντύπωσιν, τὸ αἴσθημα ὅπερ ἐξεδηλώθη ὑπὸ τῶν διαφόρων Κυβερνήσεων ὑπῆρξε διάφορον. Ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ βασιλικὸς λόγος τοῦ 1828, ἤτοι ὅτι ἡ Α. Μ. ἦτο τεθλιμμένη βαθύτατα διὰ τὸ ἀτυχέστατον γεγονός. Ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων ἐπαύθη καὶ ὁ δοὺξ τῆς Κλαρεντίας, πρῶτος ναύαρχος, ὑπέβαλε παραίτησιν. Ἐν Γαλλίᾳ, ἡ συναίσθησις ὅτι τὸ Γαλλικὸν ναυτικὸν ἐλαμπρύνθη μετὰ τὰ πολεμικὰ ἀτυχήματα τῶν τελευταίων, ἐτῶν χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ φόβος νέων πολεμικῶν διὰ τὴν χώραν περιπετειῶν, ἐπροξένει εὐνόητον ἱκανοποίησιν. Ἐν Ρωσσίᾳ, ἡ χαρὰ τῶν κυβερνητικῶν κύκλων ἦτο ἄπειρος. Ἡ ἐπίθεσις τῶν συνηνωμένων στόλων παρέδιδε τὴν Πύλην ἄοπλον κατὰ θάλασσαν εἰς τὰ Ρωσσικὰ σχέδια. Ἡ Αὐστρία ἦτο ἀπαρηγόρητος. Ὁ Μέττερνιχ ἐθεώρησε τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναυαρίνου ὡς ἰδίαν συμφορὰν καὶ ἐχαρακτήριζεν ἀνεπιφυλάκτως τὴν ἐπίθεσιν τῶν συμμάχων ὡς πρᾶξιν πειρατικήν. Ἐν Πρωσσίᾳ ἡ ἐντύπωσις τῆς πρώτης ταύτης ἐκδηλώσεως τῆς Ἀγγλο-γαλλο-ρωσσικῆς συμπράξεως, δὲν ἦτο εὐάρεστος. Μόνον οἱ λαοὶ οὓς εἶχε θαμβώσῃ ὁ ὀπτασιασμὸς Ἑλλάδος ἀναγεννωμένης εἰς τὴν ἀρχαίαν δόξαν, ἐχειροκρότουν ἄνευ ἐπιφυλάξεως.

Ὅταν ὁ Σουλτάνος ἐπληροφορήθη τὴν καταστροφὴν τῶν ναυτικῶν του δυνάμεων κατελήφθη ὑπὸ βαθυτάτης ὀργῆς. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Περτὲβ πασᾶς, ἀπῄτησεν ἀμέσως ἀνάκρισιν πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ τιμωρίαν τῶν ὑπευθύνων, ἀποκήρυξιν τῆς στάσεως τῶν Ναυάρχων καὶ

βαρεῖαν ἀποζημίωσιν. Αἱ ἀξιώσεις αὗται ἀπεκρούσθησαν. Οἱ πρεσβευταὶ ἀπήντησαν ὅτι ὅσον καὶ ἂν ἐθλίβοντο διὰ τὰ γεγονότα τῆς Πύλου, ἔδει νὰ ἀναγνωρισθῇ, ὅτι τὰς εὐθύνας ὅλας ὑπεῖχεν ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς καὶ ὅτι πᾶσα αἴτησις ἀποζημιώσεως ἦτο ἄκαιρος, δεδομένου ὅτι τῶν ἐθροπραξιῶν ἤρξατο αὐτὸς ὁ Ἰβραήμ. Ἡ ρῆξις ἀπέβαινεν ἀναπόφευκτος. Εἰς πᾶσαν αἴτησιν διακανονίσεως τοῦ «*Ἑλληνικοῦ ζητήματος*», ἡ Πύλη ἀπήντα διὰ νέων ἀναβολῶν, ὑποσχομένη τὴν ἀποστολὴν διοικητοῦ φιλοδικαίου καὶ ἀγαθοῦ. Οἱ πρεσβευταὶ τῶν τριῶν συμμάχων δυνάμεων, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν Κων)πολιν. Ὁ Σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν ἀνάθεσιν τῆς προστασίας τῶν ὑπηκόων των εἰς τὴν προστασίαν τοῦ ἀντιπροσώπου τῶν Κάτω Χωρῶν, κατήρτισεν ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Περτὲβ πασᾶ καὶ διέταξε τὴν αὐστηρὰν προστασίαν τῶν ξένων καὶ τῶν συμφερόντων των. Παρὰ τὸν ὑπόκωφον ἀναβρασμὸν ὅστις ἐπεκράτει εἰς τὴν Κων)πολιν, παρὰ τὴν συντάραξιν τοῦ κλήρου καὶ τὰς ἀπειλὰς τοῦ ὄχλου, ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια δὲν διεταράχθησαν. Δυστυχῶς δὲν συνέβαινε τὸ αὐτὸ διὰ τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα ὁ Ἰβραὴμ ἐκδικούμενος τὴν καταστροφὴν τῶν ὡραίων πλοίων του, ἐξεμηδένιζε καὶ αὐτὸν τὸν σπόρον τῆς ζωῆς: Ἡ Ρωσσία, νικήτρια τῆς Περσίας, ἀποσπάσασα παρ' αὐτῆς πολυτίμους κτήσεις διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Τουρκμαντσαΐ, ἡτοιμάζετο πρὸς νέον κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον.

Αἱ προφανεῖς αὗται διαθέσεις, ἐξηνάγκασαν τὸ Διβάνιον νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἀπ' εὐθείας συνεννόησιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἀποτυχὸν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν λαὸν βιαιοτάτην προκήρυξιν, δι' ἧς κατήγγελλε τὴν Ρωσσίαν ὡς τὴν ἀδυσώπητον τῆς Αὐτοκρατορίας ἐχθρὰν καὶ ὡς τὴν ἄμεσον ἐργάτιδα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν προκήρυξιν ταύτην δὲν ἐβράδυνε νὰ δοθῇ. Κατ' Ἀπρίλιον, ἑκατὸν χιλιάδες Ρώσσων διήρχοντο τὰ σύνορα. Ὁ Τσάρος διήρχετο αὐτοπροσώπως τὴν 7 Μαΐου τὸν Προῦθον καὶ ἐξεσφενδόνιζε προκήρυξιν ἀνασκευάζουσαν τὸ Σουλτανικὸν Χάττι Σερὶφ καὶ ὑπομιμνήσκουσαν ὅτι ἡ Τουρκία εἶχε παραβιάσῃ τὴν συνθήκην τοῦ Ἄκκερμαν, ὅτι εἶχεν ἐρημώσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Σερβίαν καὶ ὅτι εἶχεν ἐξασκήσῃ πᾶσαν πίεσιν ἐπὶ τοῦ Σάχου ὅπως ματαιώσῃ τὴν πρὸς Ρωσσίαν εἰρήνευσιν.

Ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου προὐκάλεσε ζωηροτάτας ἀνησυχίας παρὰ τὸν Σηκουάναν καὶ παρὰ τὸν Τάμεσιν. Ἡ Ἀγγλία προέτεινε τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Ρωσσίας ἐκ τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας, ὡς ἐνεργησάσης μονομερῶς καὶ τὴν ἀντικατάστασιν της διὰ τῆς Αὐστρίας, ἥτις ἦτο ἑτοίμη νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν της. Ἅπαξ ἔτι τῶν τυχῶν τῆς χειραφετουμένης Ἀνα-

τολῆς θὰ ἐκυριάρχει ὁ σαρκαστικὸς γέλως τοῦ Μέττερνιχ. Ἡ Γαλλία ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν. Τὸ Ἀνακτοβούλιον τοῦ Λονδίνου προέτεινε τότε κοινὴν Ἀγγλο-γαλλικὴν ἐνέργειαν, πρὸς ἀποδίωξιν τῶν Αἰγυπτίων ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ περιορισμὸν τῆς ρήξεως εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα. Ὑπεγράφη τὸ πρωτόκολλον της 19 Ἰουλίου 1828. Οἱ Ἄγγλοι ἐζήτησαν ν' ἀνατεθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ ἔργον τῆς Ἑλληνικῆς εἰρηνεύσεως. Ἀπέτυχον. Ἡ Γαλλία παρετήρησεν, ὅτι ἡ ὑπ' αὐτῶν κατοχὴ τῶν Ἰονίων, δὲν ἐπέτρεπε τοιαύτην ἐν Ἑλλάδι ἐντολήν, οὕτω δὲ χάρις καὶ εἰς τὰ διαβήματα τοῦ Καποδίστρια, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κηρυχθῇ πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ἀπεστάλη πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Τουρκοαιγυπτίων ὁστρατηγὸς Μαιζόν. Οἱ Γάλλοι ἔφθασαν τὴν 29ην Αὐγούστου πρὸ τῆς Πύλου, ἔνθα ὁ Ἄγγλος Πρόξενος ἐπεχείρησε νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἀποβίβασιν, ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἦτο ἀνάγκη ν' ἀναμείνῃ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου Μάλκολμ, ὅστις εἶχεν ἀποσταλῇ παρὰ τῷ Μεχμὲτ Ἀλῆ ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἀνάκλησιν τῶν στρατευμάτων του. Ὁ σκοπὸς οὗτος ἐπετεύχθη διὰ τῆς συμβάσεως τῆς Ἀλεξανδρείας, ὑπογραφείσης τὴν 6 Αὐγούστου 1828. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Μαιζὸν ὅστις εἶχεν ἤδη ἀποβιβασθῇ, ἐπετύγχανε συνεννόησιν ἄμεσον μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰγυπτίου Ἀντιβασιλέως καὶ τὴν 4ην Μαΐου 1828 ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς, ἤνοιγε τὰ ἱστία διὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Ὁ Γάλλος στρατηγὸς ἐξεπλήρωσε τὴν ἐντολὴν ἥτις τῷ ἀνετέθη μετ' εὐτυχοῦς ταχύτητος. Οἱ 1200 Αἰγύπτιοι οὓς ἀφῆκεν ἐν Ἑλλάδι ὁ Ἰβραὴμ κατὰ τὴν σύμβασιν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπως φρουρήσωσι τὰ Τουρκικὰ φρούρια μέχρις οὗ ὁ Σουλτάνος διαβιβάσῃ τὰς ὁδηγίας του, καὶ οἵτινες μετὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Τούρκων ἀνήρχοντο εἰς 8,000 ἀνδρῶν δὲν ἀντέταξαν εἰς τὸν Μαιζῶνα σοβαρὰν ἀντίστασιν. Ἐκτὸς τῆς Μεθώνης ἔνθα ἐφονεύθησαν ὀλίγοι Γάλλοι στρατιῶται, αἱ ἄλλαι ὀχυρωμέναι πόλεις παρεδόθησαν ἀμαχητεί. Ἡ Πύλη εἰδοποιήθη, ὅτι ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ Κυκλάδες διετέλουν ὑπὸ τὴν προσωρινὴν προστασίαν τῶν Δυνάμεων, αἵτινες θὰ ἐθεώρουν τὴν ἀποστολὴν οἱασδήποτε στρατιωτικῆς δυνάμεως εἰς τὴν περιφέρειάν των, ὡς ἐχθροπραξίαν στρεφομένην κατ' αὐτῶν.

Ἐνῷ ἐν Ἑλλάδι κατεφέρετο κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας τὸ ὕστατον κτύπημα, ἡ Πύλη διεξῆγεν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα κατὰ τῶν Ρώσσων παρὰ τὸν Δούναβιν καὶ εἰς τὸν Καύκασον. Ἐν τῷ Δουνάβει ἡ πάλη ἦτο ἀμφίρροπος. Ἡ Βράϊλα, ἡ Σούμλα ἀντέτασσον εἰς τὸν Τσάρον καὶ τὸν στρατηγὸν Βίτγκενστεν ἀνίστασιν πείσμονα καὶ ἂν ἡ Βάρνα κατελήφθη μετὰ πολιορκίαν τριμήνου, ὑπέκυψεν οὐχὶ εἰς τὰ Ρωσσικὰ ὅπλα, ἀλλ' εἰς

τὴν ἐπαίσχυντον προδοσίαν τοῦ ἐξαγορασθέντος φρουράρχου της. Ἐν Σούμλᾳ ἰδίως, ἡ Τουρκικὴ ἄμυνα ὑπῆρξε τοσοῦτον λυσιτελής, καὶ ἦτο τόση ἡ Ρωσσικὴ ἐξάντλησις, ὥστε ἂν οἱ πολιορκούμενοι ἐλάμβανον στάσιν ἐπιθετικήν, ὁ στρατὸς τοῦ Τσάρου ἠπειλεῖτο ὑπ' ἀληθοῦς καταστροφῆς.

Ἡ τύχη τῶν ὅπλων ἦτο πλειότερον εὔνους εἰς τὴν Καυκασιανὴν τῶν Ρώσσων στρατιάν, ἧς ἡγεῖτο ὁ Πασκίεβιτζ. Ὁ ὁρμητικὸς στρατιώτης προσέθετε νέας δάφνας εἰς τὰς Περσικὰς νίκας του. Καταλαβὼν τὸ Κὰρς, τὸ Κερτβὶς, τὸ Πότι, τὸ Ἀρδαχὰν, τὸ Βαγιαζήτ, ἤλωσε τὸ Ἐρζερούμ καὶ παρεσκευάζετο ὅπως βαδίσῃ κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος, ὅτε ἡ πανώλης καθ' ἧς ἐπάλαιε, μετὰ σοφῆς δραστηριότητος, καὶ ὁ δριμύτατος χειμὼν ἀνεχαίτισαν τὰς στρατιωτικὰς ἐνεργείας του. Ὁ χειμὼν ὑπῆρξεν ἰσχυρότερος τῆς φιλοπολέμου τοῦ Τσάρου ὁρμῆς. Ἡ δριμύτης του ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ Βίτγκενστεν ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναδιαβῇ τὸν Δούναβιν.

Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων διεπραγματεύοντο ἐν Λονδίνῳ πρὸς ἐπίτευξιν ἀνεκτῆς ἑλληνικῆς λύσεως. Ἡ Ἀγγλία ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν ἀνεπτέρωσε τὰς Ἑλληνικὰς ἐλπίδας, ἠγωνίζετο τώρα ὅπως περικόψῃ τὰς πτέρυγάς των ὅσον τὸ δυνατὸν βαθύτερον. Μετὰ μακρὰς συζητήσεις ὑπεγράφη τὸ πρωτόκολλον τῆς 22 Μαρτίου 1829, δι' οὗ, παρὰ τὴν Ἀγγλικὴν ἀντίδρασιν, παρεχωροῦντο εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Εὔβοια, ἐκηρύσσετο ἡ Ἑλλὰς ὑποτελὴς εἰς τὴν Τουρκίαν ὑπὸ Κυβέρνησιν ἐθνικὴν καὶ ἡγεμόνα κληρονομικόν, μὴ συνδεόμενον πρὸς τὴν Αὐλὴν οὐδεμιᾶς τῶν προστατίδων Δυνάμεων, καθωρίζετο φόρος ὑποτελείας 600000 φράγκων ἐτησίως καὶ ἡ ἀπότισις ἀποζημιώσεως διὰ τὰς Τουρκικὰς ἰδιοκτησίας, ὧν οἱ κάτοχοι θὰ ἐγκατέλειπον τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος. Οἱ ὅροι οὗτοι προσέκρουον εἰς γενικὴν ἀντίστασιν. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν κατηγανακτημένοι καιὰ τῶν συνόρων, ἅτινα τοῖς ἔτασσε τὸ πρωτόκολλον. Ὁ Καποδίστριας διεμαρτύρετο μεγαλοφώνως κατ' ἀποφάσεων, αἵτινες διῄρουν ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ἔθνος, ἑνιαῖον ἐν τῇ πάλῃ καὶ αἵτινες ἐχώριζον τῶν ἐλευθερουμένων τμημάτων του, ἄλλα τμήματα μετασχόντα ἐναργῶς τῶν θυσιῶν καὶ τῶν παθημάτων τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Σουλτάνος ἐφαίνετο ἀδιάλλακτος. Ὡς τελευταῖον ὅριον τῶν παραχωρήσεων του ἐδήλου τὴν ἀνεξαρτησίαν μόνον τῆς Πελοποννήσου, μὲ φόρον ἐτήσιον, ἄνευ ἰδίας σημαίας, ἄνευ ἰδίου στρατοῦ καὶ ὑπὸ διοικητὴν ὁριζόμενον ὑπ' αὐτοῦ.

Τὴν ὁριστικὴν Ἑλληνικὴν λύσιν, ἐξεβίασαν αἱ ἐπιτυχίαι τῆς Ρωσσικῆς ἐκστρατείας τοῦ 1829. Ὁ Τσάρος ἠὔξησε σημαντικῶς τὸν στρατὸν τοῦ Δουνάβεως καὶ ἤρξατο τῶν ἐχθροπραξιῶν μετὰ νέας ζέσεως. Τὸν

γηραιὸν καὶ κεκμηκότα Βίτγκενστεν, ἀντικατέστησεν ὁ τολμηρὸς ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου του Δίεμπιτζ. Νικητὴς ἐν Συλιστρίᾳ, συνέτριψε τὸν στρατὸν τοῦ Μεγάλου Βεζύρου ἐν ταῖς στενωποῖς τῆς Κουλέτσας, ἀλλ' ἀνεχαιτίσθη ὡς ὁ προκάτοχός του πρὸ τῆς ἀπορθήτου Σούμλας, ἐν ᾗ ὁ Μέγας Βεζύρης συνεκέντρωσεν ἐπειγόντως τὰς διαθεσίμους δυνάμεις του. Πρὸ τῆς ἡρωϊκῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἐπικοῦ φρουρίου, ὁ πολιορκητὴς ἔλαβε τολμηροτάτην ἀπόφασιν. Αἱ στενωποὶ τοῦ Αἵμου αἱ ἄγουσαι πρὸς τὴν Θρακικὴν πεδιάδα, εἶχον ἀφεθῇ ἀφύλακτοι, διότι ὁ Τοῦρκος ἀρχιστράτηγος οὐδέποτε ἐφαντάζετο ὅτι θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ διάβασις των ὑπὸ στρατοῦ ἄγοντος ἰσχυρὸν πυροβολικὸν καὶ πλουσίας ἐφοδιοπομπάς.

Ὁ Διέμπιτζ ἀπεφάσισε νὰ ἐμφανισθῇ δι' αὐτῶν πρὸ τῆς Κων)πόλεως, θέτων θριαμβευτικὸν τέρμα εἰς τὸν πόλεμον. Διαιρέσας ἰσχυρὰν δύναμιν εἰς δύο σώματα, διῆλθε τὸν Αἷμον ἐγγὺς τῆς Πραβαδιᾶς καὶ τῆς Βάρνης καὶ ἔφθασεν ἀμαχητεὶ εἰς Ρουμελήκιοϊ. Πρὸ αὐτοῦ ἠνοίγετο ἄνευ οὐδενὸς πλέον φραγμοῦ ἡ ὁδὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως. Μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας, ὁ Διέμπιτζ κατεσκήνου ἐν αὐτῇ καὶ αἱ προφυλακαί του προήλαυνον μέχρι τῆς Τυρολόης καὶ τῆς Ραιδεστοῦ, εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κων)πόλεως.

Ἐξίσου εὐτυχεῖς ἦσαν διὰ τοὺς Ρώσσους καὶ αἱ στρατιωτικαὶ ἐν Ἀσίᾳ ἐνέργειαι. Ὁ Πασκίεβιτζ ἐνίκα εἰς Κουλέ, εἰς Ἐρζερούμ, εἰς Σάρτζ. Ἀλλὰ τὸ ἔργον του ἀνέκοψεν ἡ συνθήκη τῆς Ἀνδριανουπόλεως. Ἡ Πύλη βλέπουσα κινδυνεύουσαν αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν, πιεζομένη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1829.

Νικόλαος ὁ Α'. ἐθριάμβευεν. Εὗρεν ἐπὶ τέλους τὴν ὁδὸν ταύτην τοῦ Βυζαντίου ἣν οἱ πρόγονοί του ὠνειροπόλησαν, ἐφ' ἧς ἡ Αἰκατερίνη τὸν εἶχε προλάβῃ διὰ τῆς γονίμου φαντασίας της, ὅταν διῄρχετο ὑπὸ τὰς θριαμβευτικὰς ἀψίδας τοῦ εὐνοουμένου της. Ὡς ἔγραφεν ὁ κόμης Νέσσελροδ, ἡ Ρωσσία ἐκράτει τὴν Τουρκίαν ὑπὸ τὴν αἰχμὴν τῆς σπάθης της. Ἀλλ' ἀπό τινος εἶχον ἀρχίσῃ νὰ ἐπικρατῶσιν ἐν Πετρουπόλει νέαι πολιτικαὶ τροπαί. Οἱ σύμβουλοι τοῦ Τσάρου ἤρξαντο νὰ προτιμῶσι τῆς κατακτήσεως τῆς Κων)πόλεως καὶ τῶν στενῶν, ἥτις θὰ συνήσπιζε κατὰ τῆς Ρωσσίας τὴν Εὐρώπην ὁλόκληρον, τὴν διατήρησιν τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ἐπ' αὐτῶν, ἀφοῦ διὰ σειρᾶς συμβάσεων ἐδέσμευον προηγομμένως ἀλύτως τὰς χεῖρας της. Τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐνέπνευσε τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως. Δι' αὐτῆς ἐξησφαλίζετο ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Σερβίας καὶ τῶν παραδουναβείων ἐπαρχιῶν καὶ ἐδημιουργεῖτο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου, Ἑλλὰς ἠκρωτηριασμένη, ἄνευ τῶν εὐφο-

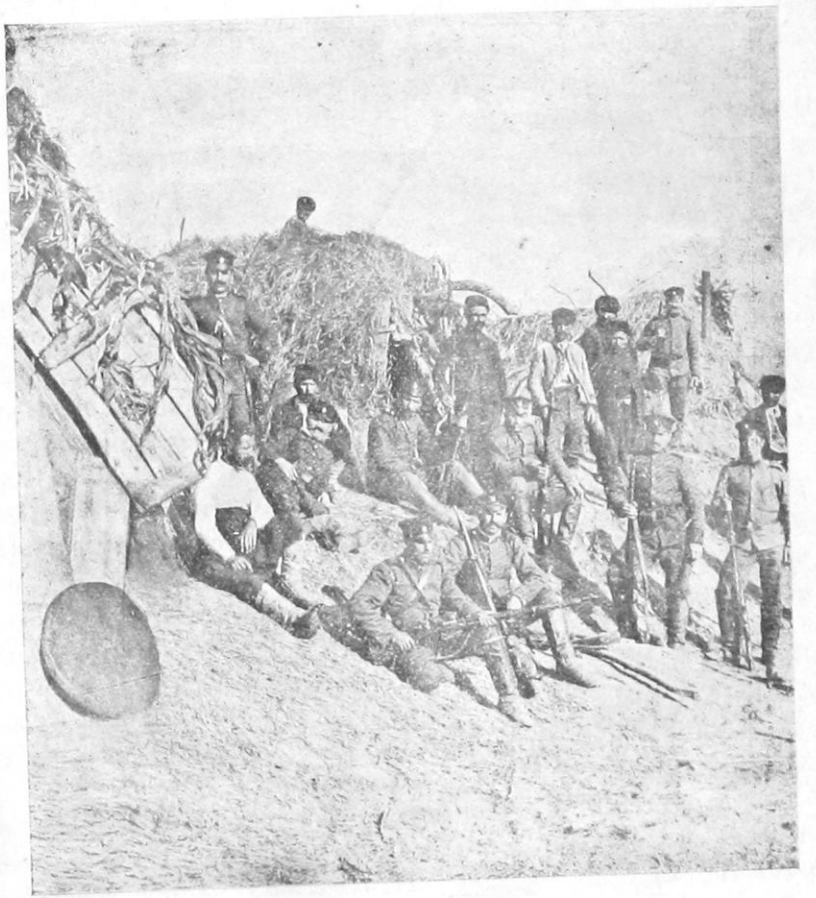
ρωτέρων τμημάτων της, ἀνίκανος ν' ἀποτελέσῃ ἔμβρυον βιώσιμον. Ὁ ἀκρωτηριασμὸς οὗτος δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἥτις ὑπεστήριξεν ἐπιμόνως ἐπὶ μακρὸν τὴν ἵδρυσιν τριῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν κρατῶν, ἅτινα περιελάμβανον ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἔκτασιν ἣν διεξεδίκει ὡς ἔδαφός της ἡ Ἑλλὰς καὶ ἅτινα θὰ ἠδύναντο νὰ ἑνωθῶσι βραδύτερον. Ἡ Ρωσσία ἐπέβαλε μὲν βραδύτερον διὰ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὴν Πύλην τὴν ἀναγνώρισιν τῶν συμβά-

Τουρκικὸν ἱππικόν.

σεων τοῦ Λονδίνου, ἀλλ' ἐπεφυλάσσετο νὰ διακανονίσῃ ὁριστικῶς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα μετὰ νέαν πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν συνδιάλεξιν. Τὸν ἀκρωτηριασμὸν τῆς Ἑλλάδος ἐπέβαλε κυρίως ἡ Ἀγγλία, ἥτις ζηλότυπος κυρίαρχος τῶν Ἰονίων νήσων, δὲν ἠνείχετο τὴν δημιουργίαν παρ' αὐτὰς ἰσχυροῦ καὶ ὁμαίμου κράτους, ὅπερ θὰ εἵλκει, τοὺς πληθυσμούς των ἀκαταμαχήτως διὰ τῶν γεωγραφικῶν καὶ τῶν φυλετικῶν του δεσμῶν.

Τὰ ἐδαφικὰ ὠφελήματα τῆς Ρωσσίας δὲν ἦσαν ἀνάλογα πρὸς τὴν νίκην της. Προφανῶς τὸ Ἀνακτοβούλιον τῆς Πετρουπόλεως ἐφοβήθη μὴ ὑπέρμετρος ἐπέκτασις εἰς βάρος τῶν ἡττημένων, ἐξεγείρῃ κατ' αὐτοῦ

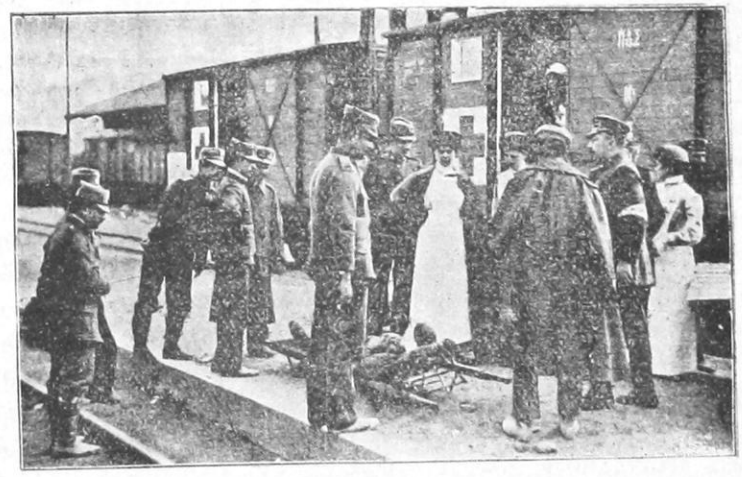
Ἐκ τῆς πολιορκίας τῆς Ἀδριανουπόλεως

ἀντιζηλίας, ὧν εἶχεν αἰσθανθῇ τοσάκις τὴν ἐπικίνδυνον αἰχμήν. Ἀλλ' ἂν αἱ ἐδαφικαὶ ἀξιώσεις τοῦ Τσάρου ἦσαν μετριοπαθέσταται, πόσον σατανικὸν ἦτο τὸ δίκτυον, εἰς τὸ ὁποῖον περιέπλεξε τὴν Πύλην, περιερχομένην

εἰς πλήρη ἀπ' αὐτοῦ ἐξάρτησιν! Πολεμικὴ ἀποζημίωσις 137 ἑκατομμυρίων φράγκων ὁρίζεται. Εἶναι πληρωτέα ἐντὸς δέκα ἐτῶν. Ἡ ἐκκένωσις τῶν καταληφθεισῶν χωρῶν δὲν θὰ γίνῃ ἢ βαθμιαίως καὶ μόνον ἀπέναντι τῆς καταβολῆς τῶν συμπεφωνημένων δόσεων. Ἡ καθυστέρησις τῶν ἐτησίων ἀποσβέσεων, παρέχει τὸ δικαίωμα εἰς τὴν κατάληψιν νέων ἐπαρχιῶν. Ἄλλη ἀποζημίωσις πρὸς διακανόνισιν τῶν ἐμπορικῶν ζημιῶν τῶν Ρώσσων ὑπηκόων, καὶ ἰδίως τῆς κατασχέσεως τῶν Ρωσσικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σιτοφορτίων πρὸ τῆς κυρύξεως τοῦ πολέμου, ἐπιβάλλεται. Ἡ καθυστέρησις τῶν δόσεων της συνεπάγεται τὰς αὐτὰς συνεπείας, αἵτινες καθορίζονται διὰ τὴν καθυστέρησιν τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως. Ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ζήτημα ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ διηνεκὴς τῶν Ρώσσων διπλωματῶν προσπάθεια, τοὐτέστιν τὸν ἐλεύθερον διάπλουν τῶν Στενῶν, ἡ συνθήκη δὲν μνημονεύει παρόμοιον δικαίωμα διὰ τὰ Ρωσσικὰ πολεμικά. Ἐξασφαλίζει μόνον τὴν διάβασιν εἰς τὴν ἐμπορικὴν Ρωσσικὴν σημαίαν καὶ εἰς τὰ ἐμπορικὰ σκάφη τῶν φίλων Δυνάμεων. Ἐν τούτοις τὸ 12 ἄρθρον λύει σιωπηλῶς τὸ μέγα πρόβλημα. «***Πᾶσαι αἱ συνθῆκαι, συμβάσεις καὶ συμφωνίαι, αἵτινες συνωμολογήθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς μεταξὺ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ὑψηλῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης, ἐκτὸς τῶν ἄρθρων ἅτινα παρεβιάσθησαν διὰ τῆς παρούσης συνθήκης τῆς εἰρήνης, ἀνακτῶσιν ἅπασαν τὴν ἰσχὺν καὶ ἀξίαν των καὶ τὰ δύο ὑψηλὰ συμβαλλόμενα μέρη ὑποχρεοῦνται εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἀπαράβατον αὐτῶν τήρησιν***». Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου, ἀποτελοῦντος νέαν ἔκδοσιν τοῦ 3ου ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, ἀνέζησαν αἱ ἀρχαῖαι διατάξεις, αἱ ἀφορῶσαι τὰ Ρωσσικὰ πολεμικά. Βραδύτερον εὑρέθη μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ κόμητος Νέσσελροδ, τὸ ἑξῆς σχέδιον ἄρθρου, προωρισμένου προδήλως νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀντὶ τοῦ 12ου ἐν τῇ συνθήκῃ τῆς Ἀδριανουπόλεως.

« .... ***Ἡ Α. Μ. ὁ Σουλτάνος τῶν Ὀθωμανῶν, πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς ὑψηλῆς ἐμπιστοσύνης ἣν τρέφει πρὸς τὰς φιλικὰς διαθέσεις τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ρωσσιῶν, συγκατανεύει ὅπως τὰ πολεμικὰ σκάφη τοῦ Ρωσσικοῦ στόλου τοῦ Εὐξείνου, δύνανται νὰ διέρχωνται ἐλευθέρως τὴν διώρυγα τῆς Κων)πόλεως καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ὡς καὶ νὰ τὴν ἀναπλέωσιν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅπως ἡ διάβασις μὴ ἐπιτρέπηται ἢ μόνον εἰς δύο ταὐτοχρόνως πολεμικὰ καὶ ὅπως μηδέποτε συντύχωσι πλείονα τῶν τεσσάρων πολεμικῶν ἐν τῇ Διώρυγι***».

Διατὶ τὸ ἄρθρον τοῦτο δὲν συμπεριελήφθη εἰς τὸ ὁριστικὸν κείμενον. Εἰς τὰ μεγάλα διεθνῆ ζητήματα ὁ νόμος δὲν εἶναι μόνη ἡ θέλησις τοῦ νικητοῦ καὶ αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις ἀπέρριψαν τὸ ναυαγῆσαν ἄρθρον τοῦ Νέσσελροδ, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δι' ὃν ὁ Τσάρος ἀπέρριψε τὸ σχέδιον τοῦ Πολινιὰκ περὶ τῆς δημιουργίας νέας πολιτικῆς Εὐρώπης, ἐν ᾗ τὸ ἀρτιγέννητον Ἑλληνικὸν κράτος θὰ ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Μαλέα μέχρι τοῦ Βοσπόρου, συμπεριλαμβάνον καὶ τὴν Κων)πολιν. . . .

Ἡ πριγκήπισσα Ἑλένη τῆς Ἑλλάδος, ἐπιβλέπουσα τὴν ἐπιβίβασιν τραυματιῶν.

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΓΙΑ ΡΩΣΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως.— Ἡ διπλῆ κρίσις.— Οἱ Ἀραβοαιγύπτιοι.— Μία Σουλτανικὴ ἔπαυλις.— Οἱ Μαμελοῦκοι.— Ἡ μονοπώλησις ἑνὸς Κράτους.—Ἡ Εὐρώπη, ὁ Ἰσλὰμ καὶ ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς.— Γάζα, Ἰόππη, Δαμασκός, Χόμς.— Ἡ Αἰγυπτιακὴ δύναμις καὶ ἡ Ρωσσικὴ θέλησις.— Ἡ ἡ μεγαλειτέρα φίλη ἢ ἡ μεγαλειτέρα ἐχθρά.— Τί ἐφοβεῖτο ὁ Τσάρος Νικόλαος.— Μπουτένεβ καὶ Ρουσσέν.— Αἱ ἀπειλαὶ τοῦ Ρουσσὲν καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ.— Ἡ Ρωσσικὴ ἀποβίβασις.— Ὀρλώφ.— Μία Γαλλικὴ ἀπόπειρα παραβιάσεως τῶν στενῶν.— Ἡ σύμβασις τοῦ Κουταίου.— Ἡ συνθήκη τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσί.— Ἡ σκιά.— Αἱ ὀργαὶ τοῦ Πάλμερστον.— Ἡ σύμβασις τοῦ Μούγχενγκρατζ.—Ἐν περιπτώσει διαμελισμοῦ...

Ἡ συνθήκη τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀφῆκε τὴν Τουρκίαν ἐξηντλημένην, ἀποτεθαρρυμμένην, ἀποβλέπουσαν εἰς τὸ μέλλον μετ' εὐλόγων ἀνησυχιῶν. Ἐνῷ τὸ κράτος διετέλει ἐν ἀεννάῳ πολιτικῇ κρίσει, ὁ Τουρκικὸς λαὸς διήρχετο κρίσιν ἠθικὴν κατάφωρον. Ἡ ἐποποιΐα τοῦ λαοῦ τούτου, ὅστις ἐκ δρακὸς νομάδων ἐξειλίχθη εἰς μίαν τῶν μεγίστων Αὐτοκρατοριῶν, ἃς μνημονεύει ἡ ἱστορία, ἡ ἐποποιΐα τῶν ἐπιδρομέων τούτων οἵτινες ἔσυραν τὴν δόξαν εἰς τὴν οὐρὰν τοῦ ἵππου των ἀπὸ τῆς Τουρκομανικῆς στέππης μέχρι τῶν Οὐγγρικῶν πεδιάδων, κατέρρεεν. Αἱ ταπεινώσεις καὶ τὰ ἀτυχήματα εἶχον κλονίσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Τουρκικοῦ κόσμου ἐπὶ τὰ ἀρχαῖα πολιτικὰ ἤθη, ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν πολεμικὴν ὀργάνωσιν, δι' ὧν τὰ ὅπλα τοῦ Ἰσλὰμ διέτρεξαν τὸν κόσμον θριαμβεύοντα. Ἀφ' ἑτέρου καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ψυχολογία τοῦ λαοῦ καὶ ἐξωτερικὰ αἴτια, ὑπέτρεφον τὴν δυσπιστίαν πρὸς μεταρρυθμίσεις, αἵτινες ἐπιπόλαιοι κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἥκιστα ἀνταποκρινόμεναι εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς στιγμῆς, συνετέλεσαν μᾶλλον εἰς τὴν ἐξασθένησιν τοῦ κράτους ἢ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ Πύλη ἐσφάδαζεν ἐν μέσῳ δυσχερειῶν, αἵτινες ἐνίσχυον ἐν Εὐρώπῃ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ τουρκικὴ παρακμὴ ἦτο ἀθεράπευτος, ἡ ἐξόριστος ἐκ τῆς Σταμπούλ Ἰσλαμικὴ δόξα, προσέφευγεν εἰς ἄλλο κράτος Μουσουλμανικὸν καὶ ὁ Ἰσλὰμ ἀντέτασσεν εἰς τοὺς ἰσχυριζομένους ὅτι ἦτο ἀνεπίδεκτος ἀναγεννήσεως, τὴν εὐημερίαν, τὴν σοφὴν διοίκησιν καὶ τὰς λαμπρὰς νίκας τοῦ Ἀραβοαιγυπτιακοῦ κράτους, ὅπερ ἔτεινε ν' ἁπλώσῃ τὴν θάλλουσαν ἀκμήν του ἐπὶ τῆς παρηκμακυίας πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς του μητροπόλεως, ὡς νεαρὸς κισσὸς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων οἴκου καταρρέοντος. Τοῦ θαύματος τούτου δημιουργὸς ὑπῆρξεν εἷς Ἀλβανὸς μισθοφόρος, μεγαλοφυὴς τυχοδιώκτης, ἐπαναλαβὼν ἐν τῷ Ἀνατολικῷ κόσμῳ τὸ θαῦμα τοῦ Ναπολέοντος ἐν σμικρῷ, τοῦ Ναπολέοντος οὗτινος ἐγνώρισε τὴν ἐκθαμβωτικὴν ἀνύψωσιν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν τραγικὴν κατάρρευσιν.

Ἡ Αἴγυπτος ὅταν ὁ νεαρὸς τυχοθήρας ἀπεβιβάσθη εἰς αὐτήν, ὑπεμίμνησκε μᾶλλον Σουλτανικὴν ἔπαυλιν ἢ πολιτικὴν ὀργάνωσιν. Εἰς τὴν πλουτοδότειραν γῆν της ἔκυπτεν εὐπειθὴς καὶ φίλεργος, εὔρωστος λαὸς εἱλώτων, ἄνευ ἄλλου δεσμοῦ πρὸς αὐτὴν ἢ τῆς θελήσεως καὶ τοῦ συμφέροντος τοῦ ἄρχοντος. Καὶ ὁ ἄρχων ἦτο ὁ Μαμελοῦκος, ἡ διάσημος στρατιωτικὴ φεουδαρχία, ἣν ἐκάλεσεν ὁ Σουλτάνος Μελὶκ Σαλὴχ ἐκ τῆς Γεωργίας καὶ τοῦ Τουρκεστὰν ὅπως στηρίξῃ τὴν δυναστείαν του καὶ ἥτις μετ' ὀλίγον ἀντικατέστησε τὸν τελευταῖον του ἀπόγονον Μελὶκ Ἀφδὰλ Ἀλῆ, διὰ τοῦ αἱμοβόρου καὶ φιλοδόξου της ἀρχηγοῦ. Ἡ φιλοτάραχος αὕτη καὶ ἀλληλοσπαρασσομένη στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, δὲν ἐμίγη πρὸς τὸν ταπεινὸν πληθεῖον τῆς Νειλώας γῆς. Ἐσφετερίσθη τὰ πλουσιώτερα φέουδα, τὰς παχυτέρας γαίας, ἃς ἐκαλλιέργει δι' αὐτὸν ὁ φελλάχος ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς μάστιγος. Καὶ ὅταν μετὰ τρεῖς αἰῶνας ἀναρχίας, ὁ Σουλτάνος Σελὶμ κατέλαβε τὴν Αὐτοκρατορίαν τῶν Μαμελούκων, ἣν ἀπετέλουν ἡ Συρία καὶ ἡ Αἴγυπτος, οὐδὲν μετέβαλεν εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστώς, κατὰ τὴν ἀναλλοίωτον ἕξιν τῶν Ὀσμανιδῶν. Ἡ θορυβώδης φεουδαρχία ἐξηκολούθησε πάντοτε νὰ τρομοκρατῇ τὸν δουλεύοντα χωρικὸν καὶ ὁ πασᾶς ὅστις ἐξεπροσώπει τὴν ἐξουσίαν τοῦ μεμακρυσμένου Καλίφου, ἦτο πλειότερον αἰχμάλωτος ἐν τῇ ὀχυρᾷ ἀκροπόλει τῆς Μοκάταμ ἢ ὁ ἀκουόμενος ἀντιπρόσωπος τῆς κυριάρχου Δυνάμεως. Ὅ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἀντελήφθη, πόσον πρόσφορος ἦτο ἡ κατάστασις διὰ τὰς φιλοδοξίας του. Οἱ Μαμελοῦκοι ἦσαν διηρημένοι καὶ ὀλιγάριθμοι. Ἡ ἐξουσία τοῦ Σουλτάνου ἦτο ἀνίσχυρος καὶ ἦτο μακράν. Ἐν μέσῳ τῶν δύο τούτων ἀδυναμιῶν, ὑπῆρχεν εὐρὺς χῶρος διὰ νέαν δύναμιν.

Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς προσεταιρισθεὶς τοὺς Μαμελούκους, ἐπεβλήθη δι' αὐτῶν ὡς ἀντιβασιλεὺς εἰς τὸ Διβάνιον, ἀπέναντι ἐτησίου φόρου, βραδύτερον δὲ μεταχειρισθεὶς τοὺς Ἀλβανοὺς συντρόφους τῆς τύχης του, κατέσφαξε τοὺς ἀνδρείους καὶ ἀνυποτάκτους πολεμιστὰς, οἵτινες ἀπετέλουν ἀνυπέρβλητον πρόσκομμα εἰς τὴν μεγαλοπράγμονα του ὁρμήν. Ἀπαλλαγεὶς ἔπειτα καὶ τῶν ἀπειθῶν καὶ ἁρπακτικῶν Ἀλβανῶν διὰ τῆς ἀποστολῆς των εἰς τὴν Νουβικὴν ἐκστρατείαν του, ἔμεινεν ἀπόλυτος κύριος τῆς ἀπαραμίλλου κτήσεως, ἥτις κατὰ τὴν συνήθη ἔκφρασιν του «***ἐζήτει ἀπὸ πολλοῦ κύριον***». Καὶ ὁ κύριος ὑπῆρξεν ἀδυσώπητος. Ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἡ διαχείρισις τῶν Βακφ διεξήγετο πλημμελῶς, κατέσχε τὰς ἀπεράντους ἰδιοκτησίας των. Μετὰ τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Μαμελούκων, ἀπέβη αὐτοδικαίως κύριος νέων κτημάτων, ἀντιπροσωπευόντων τὴν ἡμίσειαν Αἴγυπτον. Βραδύτερον, ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς ἐπιβολῆς ἀναλογικῆς συμμετοχῆς εἰς ἔγγειον δάνειον, ἐζήτησε τοὺς τίτλους τῶν πλείστων γαιοκτημόνων καὶ κατέσχε καὶ τίτλους καὶ κτήματα. Τὸ πραξικόπημα τοῦτο συνεπλήρωσε τοὺς προτέρους του σφετερισμούς. Μονοπωλήσας τὴν Αἰγυπτιακὴν γῆν, ἐμονοπώλησε καὶ τὴν βιομηχανίαν της. Ἀνήγειρε πολυπληθῆ ἐργοστάσια. Νέαι διώρυγες ἔφεραν τὸ γονιμοποιοῦν φίλημα τοῦ Νείλου, ἐκεῖ ἔνθα πρὶν ὑπῆρχεν ἡ ἔρημος. Ἐχάραξε τὴν διώρυγα τῆς Μαχμουδίας καὶ ἐπὶ τῶν ὀχθῶν της προέβαλον, ὡς ὑπὸ τὸ ραβδίον Ἰνδοῦ γόητος, θαυμάσιοι κῆποι, λεωφόροι κατάσκιοι, μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα. Γάλλοι σοφοὶ ἐνεβολίαζον εἰς τὸ Αἰγυπτιακὸν ἔδαφος σειρὰν προσοδοφόρων καλλιεργειῶν, καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια μετεβλήθη ἀπὸ παναθλίου συνοικισμοῦ φελλάχων, εἰς τὴν ὡραιοτέραν πόλιν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἀλλ' αἱ εἰρηνικαὶ αὗται ἐπιτυχίαι δὲν ἤρκουν εἰς τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Τέκνον ἐποχῆς, ἥτις εἶδεν ἁπλοῦς στρατιώτας ν' ἀναρριχῶνται εἰς θρόνους ἐνδόξους, ἔβλεπε πέραν τοῦ Χεδιβάτου, πρὸς τὴν πόλιν ἥτις ἀποτελοῦσα τὸ περικαλλὲς μεταίχμιον δύο Ἠπείρων, ἔλκει ὅλας τὰς ἁπλησίας καὶ ὅλας τὰς φιλοδοξίας των καὶ ἐξ ἧς θὰ ἠδύνατο νὰ κυριαρχήσῃ τῶν ὁρμητικῶν ρευμάτων τοῦ Ἰσλάμ. Ἀλλὰ πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ μεγαλουργοῦ ὀνείρου του, δὲν ἐπήρκει ὁ ἀρχαῖος πολεμικὸς μηχανισμός. Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς εἶχεν ἀντιληφθῆ τὰ θαύματα τῆς τακτικῆς τοῦ Ναπολέοντος, τὴν ἀκαταμάχητον εὐγλωττίαν τοῦ τηλεβόλου, τοῦ τετραγώνου, τῆς λόγχης, τὸ φοβερὸν ἔργον τῶν πειθαρχούντων ἀνθρωπίνων ὄγκων, οἵτινες ἐνῷ ἔφερον τὴν νίκην, ἦσαν ταὐτοχρόνως πειθήνιοι εἰς τὸν ἄρχοντα. Ἀπεφάσισε νὰ καταρτίσῃ στρατὸν καὶ ναυτικὸν κατὰ τὸ νεώτερον πρότυπον. Οἱ πράκτορες του διέτρεχον τὰ πυκνὰ χωρία, συλλέγοντες τοὺς εὐρωστοτέρους καὶ εὐφυεστέρους νέους χωρικούς, οὓς κατέτασσον διὰ τῆς βίας εἰς τὰ νέα τάγματα. Διὰ τῶν αὐτῶν μεθόδων ἐστρατολογήθησαν καὶ οἱ ναῦται του. Ἐκ τῶν πειθαρχούντων τούτων καὶ ἰσχυρῶν δούλων, οἱ Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοὶ οὓς ὁ Ἀντιβασιλεὺς εἵλκυσε διὰ πλουσίων ἀμοιβῶν καὶ ὑψηλῶν βαθμῶν, ὁ Σὲβ, ὁ Μπεσσὸν, ἐδημιούργησαν τὰς στερεὰς καὶ πείσμονας φάλαγγας, αἵτινες ὑπέταξαν τοὺς Βαχαβίτας, αἵτινες κατέκτησαν τὸ Σουδὰν, αἵτινες ἐδάμασαν τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ ἐκπληκτικὴ αὕτη ἀναγέννησις ἥτις ὑπέφωσκεν ἐκεῖ, εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ἀφρικῆς, ἀπετέλει τὸν θαυμασμὸν τῆς Χριστιανικῆς Δύσεως καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς Μωαμεθανικῆς Ἀνατολῆς. Μαγγανευμέναι ἀμφότεραι ἀπὸ τὴν γοητείαν τοῦ Δεσπότου, ὅστις ἐκαυχᾶτο ὅτι ἠδύνατο νὰ δώσῃ μαθήματα εἰς τὸν Μακκιαβέλην, δὲν εἶδον ὅτι τὸ ἔργον του ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς δουλείας, ὅτι οἱ φελλάχοι ἀπέθνησκον σωρηδὸν ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν δημοσίων ἔργων, ἅτινα ἐπλούτιζον τὸν μαστιγωτήν των, ὅτι ἐδεκατίζοντο εἰς τὰς ἐκστρατείας, αἵτινες ἦσαν προωρισμέναι νὰ φέρωσι μόνον τὸνομά του πέραν τῶν συνόρων του, ὅτι ἐνῷ ὁ ἡγεμὼν ἐπλούτει, οἱ ὑπήκοοι ἐλίμωττον. Ἡ Εὐρώτη ἐχειροκρότει καὶ ὁ Ἰσλὰμ ἀπέβλεπεν ἔνθους πρὸς τὸν ἐκλεκτὸν, ὅστις ἀνενέου τὴν ἱστορίαν του. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος δὲν ἠτένιζεν ἄνευ ἀνησυχιῶν πρὸς τὸν ὑποτελῆ τῆς χθὲς, τὸν ἀντίζηλον τῆς σήμερον. Καὶ ὅταν θεωρῶν ἀνεπαρκῆ τὴν προσάρτησιν τῆς Κρήτης, ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἠξίωσε διὰ τὸν υἱόν του τὴν διοίκησιν τῆς Δαμασκοῦ ὡς ἀντάλλαγμα τῶν Ἑλληνικῶν σφαγῶν, ὁ Σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν μετ' ἀνακουφίσεως, ἐντρυφῶν προκαταβολικῶς εἰς τὴν προσδοκίαν τῆς ῥήξεως. Καὶ ἡ ῥῆξις δὲν ἐβράδυνεν. Ὁ Ἀντιβασιλεὺς ἠξίου παρὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς Πτολεμαΐδος τὴν παράδοσιν φυγάδων φελλάχων, καταφυγόντων ὑπὸ τὴν αἰγίδα του. Ὁ Διοικητὴς ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν. Εἰς ἀπάντησιν, ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἄγων 30000 ἀνδρῶν, εἰσέβαλε καὶ κατέλαβε τὴν Συρίαν ταύτην, ἥτις εἶναι ἡ λεωφόρος δύο ἠπείρων καὶ ἡ κλεὶς τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐπαύλεως. Ὁ Σουλτάνος ἐκήρυξε τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν στασιαστὴν καὶ ἔκπτωτον τῆς ἀντιβασιλείας του, καὶ ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ ἰσχυρὰν στρατιάν. Ὁ στρατὸς οὗτος, οὗτινος ἡγεῖτο ὁ Χουσεῒν πασᾶς, ὁ καταστροφεὺς τῶν Γενιτσάρων, ὑπέστη ἀληθῆ πανωλεθρίαν παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν. Αἱ στενωποὶ τοῦ Ταύρου ἦσαν ἀνοικταὶ εἰς τὸν νικητὴν, ὅστις εἶχεν ἤδη καταλάβῃ τὴν Γάζαν, τὴν Ἰόππην, τὴν Δαμασκὸν, καὶ κατασυντρίψῃ τὸν στρατὸν τοῦ πασᾶ τοῦ Χαλεπίου εἰς Χόμς. Ἡ ὁδὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ἄγουσα διὰ τῶν πλουσίων πεδιάδων της πρὸς τὴν

Ἰωνικὴν παραλίαν ἢ τὸν Βόσπορον, ἦτο ἀφύλακτος. Ὁ Ἰβραχὴμ ἐρρίφθη εἰς αὐτὴν ἀποφασιστικῶς.

Ἡ Πύλη ἔντρομος ἐκ τῆς ἀκατασχέτου ταύτης προελάσεως, ἐξελιπάρησε τὴν ἐπέμβασιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἀπηυθύνθη πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλὰ τὴν Βρεττανικὴν Κυβέρνησιν ἀπησχόλει ἡ ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις. Ἀπηυθύνθη πρὸς τὴν Γαλλίαν, ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐσωτερικῶν της περισπασμῶν, δὲν ἤθελε νὰ προσκρούσῃ

Ἡ Βασίλισσα τῆς Βουλγαρίας παρὰ τὴν κλίνην τραυματίου.

καὶ εἰς τοὺς φιλικοὺς δεσμούς, οἵτινες τὴν συνέδεον πρὸς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν. Ἡ Αὐστρία τοῦ Μέττερνιχ, καιροσκόπος καὶ ἐγωΐστρια, εἶχεν ἀρνηθῇ νὰ ἐμπλακῇ εἰς τὴν Τουρκοαιγυπτιακὴν σφηκιάν. Ἡ μόνη Δύναμις ἥτις ἀπεδέχθη τὴν Τουρκικὴν ἐκλιπάρησιν ἦτο ἡ Ρωσσία, ἥτις ἀπεφάσισε ν' ἀποστείλῃ τὸν στρατηγὸν Μουράβιεφ, διπλωμάτην ὁμιλοῦντα θαυμασίως τὴν Τουρκικήν, ὅπως συνδιαλλάξῃ τὴν Πύλην πρὸς

Οἱ στρατηγοὶ Ἀξὴζ πασᾶς καὶ Ζεκῆ πασᾶς.

τὸν στασιαστὴν πασᾶν. «*Ὁ Αὐτοκράτωρ, ἔγραφε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Νέσσελροδ, πρὸς τὸν Ρῶσσον ἐν Κων)πόλει πρεσβευτήν, ἀπεφάσισε νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν ἐν Ἀνατολῇ. Πρὸς τοῦτο προτίθεται νὰ μεταχειρισθῇ ἐπὶ τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὅλην τὴν ἠθικήν του ἐπιρροήν. Ὁ ἀντιστράτηγος Μουράβιεφ, διετάχθη νὰ τῷ προτείνῃ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Αὐτοκράτορος, τὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον διαλλαγήν*». Τὴν πλατωνικὴν ταύτην ἐπέμβασιν, θὰ παρηκολούθουν προφανῶς ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἄλλα μέτρα ὑλικοῦ καταναγκασμοῦ. Ἤδη ὁ Ρῶσσος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Πρόξενος, κόμης Λαβιζών, εἶχε καταβιβάσῃ τὴν σημαίαν του καὶ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Τὸν χαρακτηριστικὸν τοῦτον πρόλογον, δὲν θὰ ἐβράδυνε νὰ παρακολουθήσῃ εὐγλωττότερος ἐπίλογος.

Ἀναλαμβάνουσα τὴν ἀπροκάλυπτον προστασίαν τῆς Τουρκικῆς ἀκεραιότητος ἡ Ρωσσία, δὲν ἦτο ἀσυνεπὴς πρὸς ἑαυτήν. Ὁ Ρῶσσος ἐν Κων)πόλει πρεσβευτὴς Μπουτένεβ, ἔλεγεν ὅτι τὸ ἔργον τῆς Ρωσσίας ἐν Κων)πόλει, εἶναι ἁπλούστατον: Συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἦναι ἡ μεγαλειτέρα φίλη, ἢ ἡ μεγαλειτέρα τῆς Τουρκίας ἐχθρά. Οὐδέποτε, ἡ πολιτικὴ τῆς Ρωσσίας τοσοῦτον ἁπλῆ ὡς πρὸς τὴν γενικὴν γραμμὴν της, τοσοῦτον περίπλοκος ὡς πρὸς τὰ μέσα της, συνωψίσθη εἰς χαρακτηρισμὸν ἐπιγραμματικώτερον. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Πετρούπολις ἦτο ἡ εἰλικρινεστάτη φίλη τῆς Κων)πόλεως. Ὁ θρόνος τῶν Ὀσμανιδῶν ἐκινδύνευεν. Ὁ ἐπαναστάτης Ἀντιβασιλεὺς, ἄπληστος δόξης, ἀπηλλαγμένος προλήψεων, ὠνειροπόλει νὰ ἐγκαταστήσῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του, ἰσχυρὸν κράτος Ἀραβοαιγυπτιακὸν καὶ νὰ ἀναζωογονήσῃ διὰ νέου κατακτητικοῦ σπασμοῦ τὸν κουρασμένον Ἰσλάμ. Ἀλλ' ὁ Τσάρος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτρέψῃ ὅπως τὸν ἐξησθενημένον γείτονα ἀντικαταστήσῃ γείτων ἰσχυρὸς καὶ δυνάμενος νὰ ἀντιμετρηθῇ πρὸς τὴν Ρωσσικὴν δύναμιν. «*Ἂν ἡ Κων)πολις ἁλωθῇ, ἔλεγεν ὁ Τσάρος πρὸς τὸν στρατηγὸν Μουράβιεφ, θὰ ἔχωμεν ἐν τῇ γειτονίᾳ μας, τὸ ἄσυλον πάντων τῶν ἀπατρίδων καὶ τῶν τυχοδιωκτῶν, τὸ ἄσυλον πάντων τῶν προγεγραμμένων οἵτινες ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν καλῶς ὠργανωμένων κοινωνιῶν. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι δὲν θὰ μείνωσιν ἥσυχοι. Ἀφθονοῦσι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην εἰς τὸ περιβάλλον τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, εἰς τὸν στρατόν του καὶ εἰς τὸν στόλον του. Ὀφείλομεν νὰ καταστρέψωμεν τὸ νέον τοῦτο κακόν*». Ἀλλὰ παρὰ τὰς φιλίας ταύτας διαθέσεις, ὁ Σουλτάνος παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐραδιούργει ὁ Γάλλος ἀντιπρόσωπος ναύαρχος Ρουσσὲν, δὲν ἠδύνατο νὰ καταπνίξῃ τὰς ἀρχαίας πρὸς

τοὺς Ρώσσους δυσπιστίας του. Ἀντὶ νὰ ἐμπιστευθῇ ἑαυτὸν εἰς τὴν ὕποπτον κηδεμονίαν των, προετίμησε νὰ προσφύγῃ ἅπαξ ἔτι εἰς τὸν χρησμὸν τοῦ Ἄρεως καὶ ἀπέστειλε τὸν Ρεσὴτ Μεχμὲτ κατὰ τοῦ Ἰβραήμ. Οἱ δύο στρατοὶ συνεπλάκησαν παρὰ τὸ Ἰκόνιον. Καίτοι οἱ Αἰγύπτιοι ἦσαν ὀλιγαριθμώτεροι, μόλις δεκακισχίλιοι, τὸ ἰσχυρὸν πυροβολικὸν των ἐσάρωσε τὰ τάγματα τοῦ Τούρκου στρατηγοῦ, ἅτινα διεσπάσθησαν καὶ ἐξημεδενίσθησαν. Ὁ Ρεσὴτ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Οἱ Αἰγύπτιοι προήλαυνον διὰ τῆς Προύσης κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Παρὰ τὰ Ρωσσικὰ διαβήματα, ὁ Ἀντιβασιλεὺς διέταξε τὸν υἱόν του νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψει οὐδεμίαν σύμβασιν, ἀλλὰ νὰ προελάσῃ ἀκάθεκτος. Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἐζήτει τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὸ ἱερὸν Βαγδάτ. Ὁ Σουλτάνος ᾐσθάνθη ὅτι ὁ θρόνος του ἐκλονίζετο. Προσέφυγεν εἰς τὸν Ρῶσσον πρεσβευτήν. Ὁ Ρεῒς ἐφένδης ὅστις, παρὰ τὰ δάκρυα τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς χαρᾶς, ἅτινα ἔχυσεν ἐπὶ τῶν παρασήμων τοῦ Μουράβιεφ, ὅταν ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του τὸν στόλον τοῦ Εὐξείνου, ἀπέκρουσε τόσον ἀποφασιστικῶς τὴν Ρωσσικὴν ἀντίληψιν, ἐζήτει παρὰ τοῦ Μπουτένεβ οὐχὶ πλέον τὴν ἐμφάνισιν τοῦ στόλου ὃν ἐθεώρει ἀνεπαρκῆ, ἀλλὰ τὴν ἀποστολὴν τριακοντακισχιλίων ἀνδρῶν ἐκ τοῦ Δουνάβεως, ὅπως φρουρήσωσι τὴν Κων)πολιν. Μετ' ὀλίγον ὁ Μουράβιεφ ἐπανήρχετο ἐξ Αἰγύπτου μετὰ τῆς ὑποσχέσεως ὅτι ὁ Ἀντιβασιλεὺς θὰ διέτασσε τὴν διακοπὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἐν τούτοις ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς καὶ τὸ κόμμα τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ δὲν ἡσύχαζον. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Μουράβιεφ, ὁ Ρεῒς ἐφέντης ἐξελιπάρει παρ' αὐτοῦ τὴν ἀνάκλησιν τῆς μοίρας τοῦ Εὐξείνου, ἥτις ἔπλεε πρὸς τὴν Τουρκικὴν πρωτεύουσαν. Οἱ Ρῶσσοι προεπειρήθησαν ὅτι δὲν ἠννόησαν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ Σουλτάνος κατὰ τὴν ἀκρόασιν ἣν παρεχώρησεν εἰς τὸν Μουράβιεφ καὶ Μπουτένεβ δὲν διετύπωσε τοιαύτην ἀξίωσιν. Καὶ τὴν 8ην Φεβρουαρίου στόλος ἐννέα δικρότων, ὑπὸ τὸν ναύαρχον Λαζαρέφ, ἠγκυροβόλησε πρὸ τοῦ Μεγάλου Ρεύματος.

Ὁ Σουλτάνος ἀπέστειλε τὸν ἀρχιστράτηγον Ἀχμὲτ πασᾶν ὅπως προσφέρῃ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς χαιρετισμοὺς εἰς τὸν Ρῶσσον ναύαρχον. Ἀλλ' ἡ δυσπιστία του διετηρεῖτο ἀκοίμητος. Διὰ τῆς αὐτῆς εὐκαιρίας, διετύπου τὴν παράκλησιν ὅπως ὁ Ρωσσικὸς στόλος ἀπομακρυνθῇ εἰς Σωζούπολιν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἡ παρουσία του θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ ὡς μέσον συνταράξεως. Ὑπὸ τὴν παράκλησιν ταύτην ἐκρύπτετο νέα ραδιουργία τοῦ ναυάρχου Ρουσσὲν, ὅστις συμμορφούμενος πρὸς τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεώς του κατώρθωσε νὰ συνο-

μολογήσῃ τὴν 21 Φεβρουαρίου 1833 σύμβασιν, δι' ἧς ἡ Γαλλία ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς Ρωσσικῆς ἀποπομπῆς, ἠγγυᾶτο τὴν μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ σύναψιν συνθήκης, ἥτις θ' ἀνεχαίτιζε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῆς νικηφόρου Τουρκοαιγυπτιακῆς στρατιᾶς. Ἀλλ' ὁ Γάλλος ἀπεσταλμένος ὑπερετίμα τὴν Γαλλικὴν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπιρροήν. Ὁ Ἀντιβασιλεὺς δὲν ἐδέχθη τὴν παραχώρησιν τοῦ τμήματος τῆς Συρίας, ἣν ἡ Πύλη προσέφερε διὰ τῆς Γαλλίας ὡς τίμημα τῆς εἰρηνεύσεως. Ἡ Γαλ-

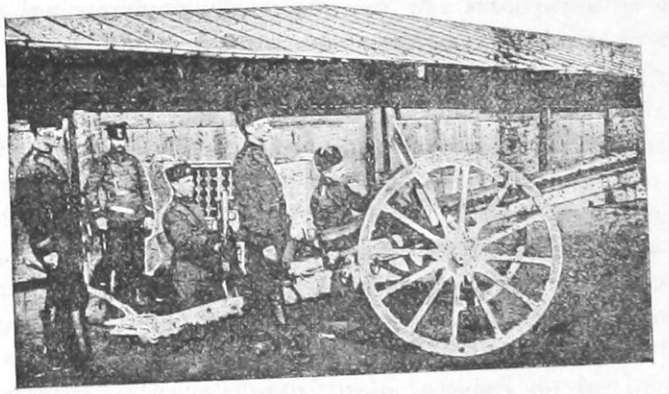

Τύπος ἀρχαίου τηλεβόλου, χρησιμοποιηθέντος κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κων)λεως.

λικὴ ἀπειλή, ὅτι αἱ συνηνωμέναι Ἀγγλογαλλικαὶ ναυτικαὶ δυνάμεις θὰ προσέβαλλον τὰς Αἰγυπτιακὰς ἀκτάς, δὲν τὸν συνεκίνησε πλειότερον. » ***Ποῖον δικαίωμα ἔχετε, Κύριε πρεσβευτά, ἔγραφε πρὸς τὸν ναύαρ-***
» ***χον Ρουσσὲν, ὅπως ἀξιώσητε τοιαύτας θυσίας παρ' ἐμοῦ ; ... Εἰς***
» ***ἀμοιβὴν τῆς μετριοπαθείας μου, μοὶ ζητεῖται σήμερον ἡ ἐγκατά-***
» ***λειψις τῶν χωρῶν, ἃς κατέλαβα. Ἐκπλήρωσις παρομοίας ἀξιώ-***
» ***σεως δὲν θ' ἀπετέλει τὸν πολιτικόν μου θάνατον ;»***

Ἡ Γαλλικὴ ἀποτυχία ἔρριψε τὴν Τουρκίαν ἀνεπιφυλάκτως εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ Μουράβιεφ. Τὴν 26 Μαρτίου, αἰτήσει τοῦ Σουλτάνου πεντακισχίλιοι Ρῶσσοι στρατιῶται ἀπεβιβάζοντο καὶ ἐστρατοπέδευον ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσί. Ἡ μικρὰ αὕτη δύναμις εἶχεν ἐντολὴν, νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κων)πολιν πρὶν ὁ Αἰγύπτιος ἐπιδρομεὺς ἀποσυρθῇ πέραν τοῦ Ταύρου, πρὸς τὴν Αἴγυπτον.

Ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ ἀντίδρασις ἐξηκολούθησεν. Ὁ ἀγαθὸς καὶ μετριοπαθὴς Ρῶσσος ἀντιπρόσωπος Μπουτένεβ ἐστερεῖτο ἐπαρκοῦς ἐπιβολῆς ὅπως ἀντιταχθῇ κατ' αὐτῆς. Ὁ Τσάρος ἀπεφάσισε τὴν ἔκτακτον ἀποστολὴν τοῦ κόμητος Ὀρλώφ. «***Εἶναι ἀπαραίτητον, ἔγραφεν ὁ Τσάρος***
» ***εἰς τὸν Σουλτάνον περὶ τοῦ ἀπεσταλμένου του, ὅπως ἡ Ὑμετέρα***

Τηλεβόλον Κρεζώ, ἐν χρήσει παρὰ τῷ συμμαχικῷ στρατῷ.

» ***Ὑψηλότης, εὐαρεστηθῇ νὰ μὲ βοηθήσῃ ἵνα καταπολεμήσω τὰ***
» ***τὰ σχέδια τῶν πολεμίων της, ἐξομολογουμένη εἰλικρινῶς πρὸς***
» ***ἐμὲ, ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων, οἵτινες τὴν περικυκλοῦν. Ἑπομένως***
» ***ἱκετεύω τὴν Υ. Υ. νὰ ἀνακοινοῖ τὰς μυχιαιτέρας σκέψεις της εἰς***
» ***τὸν Αὐτοκρατορικὸν ὑπασπιστὴν στρατηγὸν Ὀρλὼφ, ὅστις χαίρει***
» ***τῆς ἀμερίστου ἐμπιστοσύνης μου***». Ὁ Ὀρλὼφ εἰργάσθη δεξιώτατα, ἀλλὰ πᾶν βῆμα του προσέκρουεν εἰς τοὺς ἐνδοιασμοὺς τοῦ Σουλτάνου, εἰς τοὺς ἀραχνίνους ἱστοὺς τοῦ Ρουσσέν.

Ὁ ναύαρχος οὗτος ἦτο διπλωμάτης σκολιώτατος. Ἂν ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως του, εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι θὰ ἐξουδετέρου τὴν

νεογέννητον ἐπιρροὴν τοῦ Ὀρλώφ. Ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ πολιτικὴ ὑπῆρξε πάντοτε ἀναποφάσιστος, ἔτρεμε τὸ «*ἀνεπανόρθωτον*». Ἀνδρικωτέρα της κατὰ τὸν Μάϊον (1833) τροπή, ἀφύπνισε τὰς δυσπιστίας τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως. Τὴν 14ην Μαΐου τὸ Γαλλικὸν δίκροτον «*Μεζὰνζ*» ἀπεπειράθη νὰ παραβιάσῃ τὰ στενά. Ἀπέτυχεν. Ὀλίγα εὔστοχα βλήματα τῶν φρουρίων τοῦ Ἑλλησπόντου, τὸ ἠνάγκασαν εἰς ὑποχώρησιν, ὁ δὲ Ὀρλὼφ ἐδήλου εἰς τὸ Διβάνιον, ὅτι ἐν περιπτώσει ἐμφανίσεως ξένων στόλων εἰς τὴν Προποντίδα, εἶχε διαταγὰς νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτὸς τὴν Κων)πολιν. «*Ἐδήλωσα εἰς τὸν Ἀχμὲτ πασᾶν, ἔγραφεν ὁ στρατηγὸς εἰς τὸν κόμητα Νέσσελροδ, ὅταν μοὶ ὡμίλησε περὶ ἐνδεχομένης εἰσόδου τοῦ Γαλλικοῦ στόλου, ὅτι ἂν ὁ Ἰβραχὴμ ὑπερβῇ τὸν Ταῦρον, θὰ ἀναχωρήσω μεθ' ὅπλων καὶ ἀποσκευῶν, ἀλλ' ὅτι ἂν ἐμφανισθοῦν οἱ ξένοι, θὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους, διότι ἐν τῇ συγκρούσει τῶν ἀντιπάλων συμφερόντων καὶ ἀντιζηλιῶν, ὁ Θεὸς μόνον γνωρίζει τί δύναται νὰ συμβῇ...*».

Ἐν τῇ Πύλῃ ἐπάλαιον δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα. Τὸ ἓν ἀντιπροσωπεῦον τὴν Ρωσσικὴν ἐπιρροήν, ὑπὸ τὸν γηραιὸν προσωπικὸν ἐχθρὸν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ Χοσρὲφ πασᾶν, καὶ τὸ ἕτερον τὴν Ρωσσικήν, ὑπὸ τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν Περτέβ. Ἡ ἐπικράτησις τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἐμετρᾶτο μὲ τὰς ἑβδομάδας, οὕτω δὲ τὸν Μάϊον, ἐν πλήρει Ρωσσικῇ ἐπικρατήσει, ὁ ἀκούραστος Ρουσσὲν, ἐπιτυχὼν τὴν συνδαύλισιν ἀρχαίων δυσπιστιῶν, κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸ Διβάνιον ὅπως συνομολογήσῃ τὴν εἰρήνην πρὸς τὸν Ἀντιβασιλέα, ἐγκαταλεῖπον εἰς αὐτὸν τὴν Συρίαν ὁλόκληρον. Ὁ συνεργάτης τοῦ Ρουσσὲν Δεβαρέιε ἐστάλη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἰβραχήμ, καὶ τὸν ἑπόμενον μῆνα ὑποστηρίξει τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, συνωμολογεῖτο ἡ συνθήκη τοῦ Κοτυαίου, δι' ἧς παρεχωροῦντο εἰς τὸν Ἀντιβασιλέα ἡ Συρία καὶ τὰ Ἄδανα, τοὐτέστι τὰ στενὰ τοῦ Ταύρου, ἡ μεγαλοπρεπὴς πύλη τῆς Ἀνατολῆς, πολυτιμώτερα καθ' ἑαυτὰ ἢ ἐπαρχία ὁλόκληρος.

Ἀλλὰ παρὰ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης, ὁ Ὀρλώφ, ὁ στρατός, ὁ στόλος του περέμενον πάντοτε εἰς τὸν Βόσπορον. Ἡ Εὐρώπη συνεταράσσετο. Ὁ Ρῶσσος ἀπεσταλμένος ἠννόησεν ὅτι ὤφειλε νὰ ἐπισπεύσῃ τὰς ἐνεργείας του. Ἤδη ὁ Σουλτάνος τῷ εἶχε ἐκφράσῃ τὴν ἐπιθυμίαν ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης ἀκροάσεως του τῆς 30ης Ἀπριλίου, νὰ συνάψῃ συμμαχίαν ἀμυντικὴν καὶ ἐπιθετικὴν μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ Κυβέρνησις του τῷ εἶχε διαβιβάσῃ τὸ ἔγγραφον τοῦ κειμένου, περιέχον ἀπόρρητον ἄρθρον σοβαρώτατον, ὅπερ ἐπεξήγει ὡς ἑξῆς: «*Ὀφείλομεν νὰ ἐπωφελη-*

» *θῶμεν τῶν ἀγαθῶν μετὰ τῆς Πύλης σχέσεων μας, ὅπως ἀποκτήσωμεν μίαν ἐπὶ πλέον ἀσφάλειαν, ὅπως καταστήσωμεν ἀπροσβλήτους τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας τῆς Αὐτοκρατορίας, τὰς κυκλούσας τὸν Εὔξεινον. Ἡ ἀσφάλεια αὕτη εἶναι τὸ μόνον ἀντάλλαγμα, ὅπερ ὁ Σουλτᾶνος δύναται νὰ μᾶς προσφέρῃ ἀπέναντι τῶν ὑπηρεσιῶν ἃς ἔλαβε καὶ ἃς ἀναμένει ἔτι παρ' ἡμῶν. Τὸ σχέδιον τῆς συνθήκης ἐπιβάλλει ἀμοιβαίαν βοήθειαν μεταξὺ τῶν δύο συμβαλλομένων μερῶν. Ἀλλ' αἱ περιστάσεις δὲν ἐπιτρέπουσιν ὅπως ἡ Ρωσσία δυνηθῇ ν' ἀναμείνῃ πραγματικὴν παρὰ τῆς Τουρκίας βοήθειαν, διὰ τοῦτο δὲ ἡ τελευταία αὕτη ἔχει καθῆκον ν' ἀντιπροσφέρῃ εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν Κυβέρνησιν, ἀντάλλαγμα διὰ τὴν ὑλικὴν βοήθειαν, ἣν λαμβάνει παρ' αὐτῆς. Κατὰ βάθος τὸ ἄρθρον τοῦτο δὲν ἐπιβάλλει εἰς τὴν Πύλην οὐδὲν βάρος πρόσθετον, διότι ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐνδιαφέρεται ἕνεκα αὐτῆς τῆς ἀσφαλείας της, νὰ κρατῇ τὴν εἴσοδον τῶν Δαρδανελλίων κλειστὴν εἰς τὰ ξένα πολεμικά...*». Ὁλόκληρος ἡ ἀνωφελὴς αὕτη φλυαρία, ἀπεκρυσταλλοῦτο εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ἀξίωσιν, ἥτις ἀπετέλει τὴν ψυχὴν τῆς νέας συμβάσεως.

Ὁ Ὀρλὼφ προέβη εἰς τὰ πρῶτα του διαβήματα. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ὑπῆρξεν ἄμεσον. Μόνον ὅταν ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ἠγκυροβόλησεν ἀπειλητικὸς εἰς Τένεδον, ὡς ζῶσα διαμαρτύρησις κατὰ τῆς Ρωσσικῆς ἐν Κων)πόλει παραμονῆς, μόνον ὅταν ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς Πόνσομπυ, ἠπείλησεν ὅτι ὁ στόλος οὗτος θὰ διέπλεε τὰ Στενά, τὸ Διβάνιον ἐπελήφθη τῶν διαπραγματεύσεων συστηματικώτερον. Τὴν 26ην Ἰουνίου ἐγίνετο ἡ πρώτη συνεδρίασις τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ στρατάρχου Χοσρὲφ πασᾶ. Τὴν 8ην τοῦ ἑπομένου μηνὸς, ὑπεγράφετο ἡ πολυθρύλλητος συνθήκη τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσσί. Μετὰ δύο ἡμέρας, ὁ Ρωσσικὸς στρατός, ἀφοῦ ἐώρτασε μεγαλοπρεπῶς τὰ γενέθλια τοῦ Τσάρου, ἐπεβιβάζετο διὰ τὴν Ὀδησσόν.

Ἡ συνθήκη τῆς 8ης Ἰουλίου περιεῖχεν ἓξ ἄρθρα δημοσιεύσιμα καὶ ἓν ἀπόρρητον. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶχεν ὡς ἑξῆς: «*Ἐπειδὴ ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας ἐπιθυμῶν ν' ἀποσοβήσῃ τὴν ἐπιβάρυνσιν καὶ τὴν ἐνόχλησιν, αἵτινες θὰ προέκυπτον διὰ τὴν Πύλην ἐκ τῆς παροχῆς βοηθείας ὑλικῆς, δὲν θὰ ἀπαιτήσῃ παρομοίαν βοήθειαν, ἂν αἱ περιστάσεις ἐπέβαλλον εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τὴν παράσχῃ, ἀντὶ τῆς ἐπικουρίας, ἣν ὀφείλει νὰ προσφέρῃ ἐν περιπτώσει ἀνάγκης κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀμοιβαιότητος,*

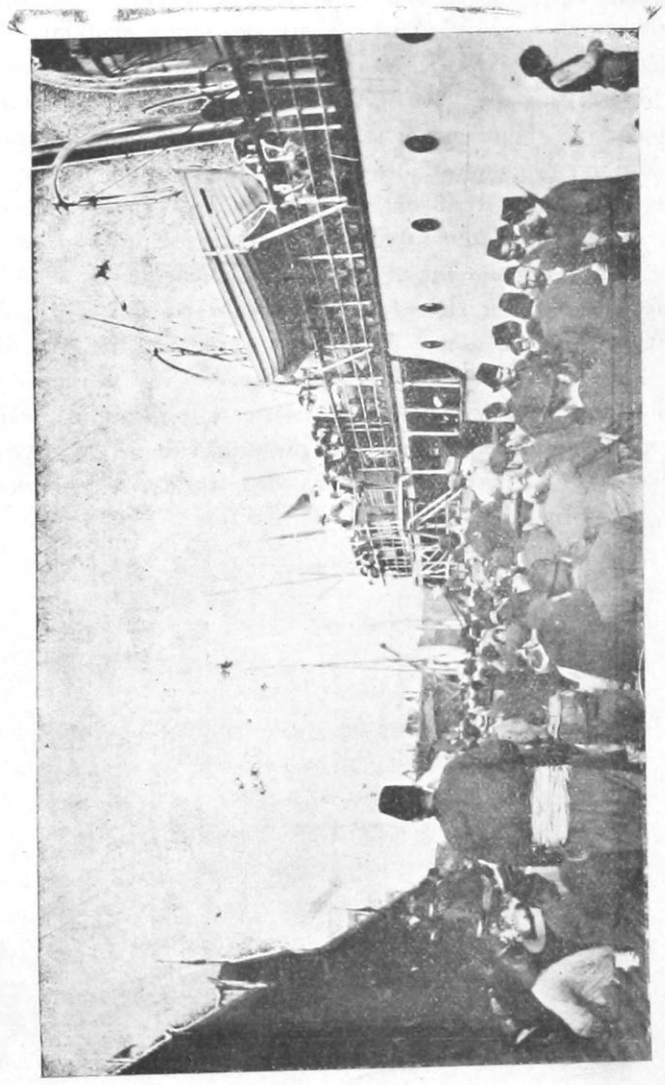
» ὑποχρεοῦται νὰ περιορίσῃ τὴν ὑπὲρ τῆς Ρωσσικῆς Αὐλῆς δρᾶσιν
» της εἰς τὸ κλείσιμον τῶν Δαρδανελλίων, τοὐτέστι νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ
» εἰς οὐδὲν ξένον πολεμικὸν σκάφος νὰ εἰσέλθῃ ὑφ' οἱανδήποτε
» πρόφασιν».

Ἡ ἐπιτυχία ὑπερέβαινε πᾶσαν ἐλπίδα, πᾶσαν εὐχὴν τῆς Ρωσσικῆς Αὐλῆς. Διὰ τῆς νέας συνθήκης, ἡ Τουρκία οὐχὶ μόνον ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν ἐλευθέραν διάβασιν τῶν Ρωσσικῶν γαλερῶν διὰ τῶν Στενῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκλείῃ ἐξ αὐτῶν ἐν περιπτώσει πολέμου τὰ πολεμικὰ οἱασδήποτε ἐχθρικῆς πρὸς τὴν Ρωσσίαν Δυνάμεως. Ἐν τούτοις ἡ λαμπρὰ αὕτη διπλωματικὴ νίκη εἶχε μίαν σκιάν, ἥτις θὰ τὴν ἐξουδετέρου βραδύτερον: Ἡ συνθήκη τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσὶ, ὡμίλει περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθέρας καθόδου τῶν Ρωσσικῶν πολεμικῶν εἰς τὴν Μεσόγειον, ἀλλ' ἐσίγα ἐπὶ τοῦ ἀνάπλου των ἐκ τῆς Μεσογείου εἰς τὸν Εὔξεινον.

Ἀλλὰ τὸ μειονέκτημα τοῦτο δὲν εἶχεν εἰσέτι διονυχισθῇ. Αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις ἐξηκρίβουν μόνον, ὅταν ἐγνώσθη ἡ μυστικὴ διάταξις τῆς συνθήκης τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσὶ, ὅτι τὸ ἀρχαῖον καθεστὼς τῶν Στενῶν παρεβιάζετο. Ἡ διάταξις αὕτη ἐξεμηδένιζεν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Ρωσσίας τὸ 2ον ἄρθρον τῆς Ἀγγλοτουρκικῆς συνθήκης τοῦ 1809, ὅπερ ἔκλειε αὐστηρῶς εἰς τὰς ξένας σημαίας τὰ Στενά. Ὁ Πάλμερστον ἐμαίνετο. Ἰσχυρίζετο ὅτι ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ἐδικαιοῦτο διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1809 νὰ διέρχηται ὡς ὁ Ρωσσικός.

Τὸ Λονδῖνον καὶ οἱ Παρίσιοι ἐσείοντο ὑπὸ φιλοπολέμων πυρετῶν. Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις προέτεινεν εἰς τὴν Γαλλικὴν, νὰ καύσωσι τὸν Ρωσσικὸν στόλον εἰς τὴν Σεβαστούπολιν. Οἱ στόλοι τῶν δύο Δυνάμεων διεξῆγον ἐπιβλητικὰς ἐπιδείξεις εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος. Τὸ Διβάνιον πρὸς στιγμὴν ἐφοβήθη τὴν εἴσοδον τῶν Ἀγγλογάλλων εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ Ρῶσσος πρεσβευτὴς τὸ ἐνεθάρρυνεν. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία δὲν ἐξώθησαν τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰς διαμαρτυρίας μέχρις ἐνόπλου ῥήξεως. Περιωρίσθησαν ἁπλῶς νὰ δηλώσωσιν ὅτι δὲν ἀναγνωρίζουσι τὴν συνθήκην τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσί.

Ἐν τούτοις ὁ Τσάρος συνῃσθάνετο, ὅτι ἡ τελευταία ἐπιτυχία του ὑπῆρξε βαρὺς ὀγκόλιθος πίπτων ἐντὸς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τέλματος. Εἶχεν ἀνάγκην νὰ στερεώσῃ τὴν Ἀνατολικὴν πολιτικήν του δι' ἐρεισμάτων δυναμένων ν' ἀποτελέσωσι ἀναγκαῖον ἀντίρροπον εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ καταφοράν. Ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία ἦσαν κεκηρυγμέναι κατ' αὐτοῦ. Ἐστράφη πρὸς τὴν Βιέννην, ἀνοικτὴν εἰς πάσας τὰς πνοὰς τῆς ἱερᾶς Συμμαχίας ὠθουμένην εἰς τὴν Ρωσσικὴν προσέγγισιν ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν δυσχερειῶν. Καὶ ἔνθα ὁ Μέττερνιχ ἦτο ἕτοιμος διὰ πάντα συνδυασμὸν περι-

Ἀναχώρησις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἑλλήνων ἐπιστράτων

φρουροῦντα τὴν Τουρκικὴν ἀκεραιότητα καὶ τὸ ἀπολυταρχικὸν τῆς Εὐρώπης καθεστώς. Αἱ διαθέσεις αὗται ὡδήγησαν δύο μόλις μῆνας μετὰ τὴν

συνθήκην τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσὶ, εἰς τὴν σύμβασιν τοῦ Μούγχενγκρατζ. Δι' αὐτῆς ὁ Μέττερνιχ καὶ ὁ Νέσσελροδ ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ σεβασθῶσι τὴν ὕπαρξιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ὑπὸ τὴν βασιλεύουσαν δυναστείαν καὶ ν' ἀντιταχθῶσιν εἰς πᾶσαν σύμβασιν, δυναμένην νὰ θίξῃ τὴν τουρκικὴν ἀκεραιότητα. Πρόσθετον πρωτόκολλον, περιέχον δύο ἄρθρα μυστικὰ, ὥριζεν ὅτι ἐν περιπτώσει διαμελισμοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ δημιουργίας νέας ἐν ταῖς χώραις της καταστάσεως, αἱ δύο Αὐλαὶ θὰ ἐνήργουν ἀπὸ κοινοῦ. Ἡ ἀοριστία τοῦ ἄρθρου τούτου καθιστᾷ καταφανῆ τὴν ἀντίθεσιν τῶν βλέψεων καὶ τὴν σύγκρουσιν τῶν ἀξιώσεων, αἵτινες δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχωσιν ὑπὸ πάσας τὰς συνθήκας, ὑπὸ πάσας τὰς «**ὁμοφωνίας**», αἵτινες ἐπετεύχθησαν τεχνητῶς ἐν τῷ Ἀνατολικῷ ζητήματι, ὡς εἰς πάντα θάνατον, ἐν ᾧ ὅταν ὑπάρχῃ κληρονομία, δὲν ὑπάρχουσιν ἢ μόνον ἀντίθετα συμφέροντα. Καὶ τὴν ἀλήθειαν ταύτην καθίστα καταφανεστέραν ἡ ἐντύπωσις ἀπὸ τὴν σύμβασιν ἥτις φέρει τὸ ὄνομα τῆς χαριέσσης Βοημικῆς πόλεως καὶ ἥτις ἐνῷ ἐπεδίωκε νὰ φέρῃ εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀνησυχίαν τὸν κατευνασμὸν, τοὐναντίον, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ πλήρεις εἴρωνος ἀγωνίας ἐπιστολαὶ τοῦ δουκὸς δὲ Μπρολλιὺ, τὴν ἀνησυχίαν ταύτην τὴν ὑπεδαύλισεν. . .

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

Α Γ Ι Α Ρ Ω Σ Σ Ι Α

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Ἀπὸ τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσὶ καὶ τοῦ Μουγχενγκρὰτζ εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου.—Ἡ ἀφετηρία της.—Ἡ κληρονομικότης ἐν τῷ Χεδιβάτῳ.—Ζόχρα, μαργαρῖται, ἀδάμαντες.—Πόνσομπυ.—Ἡ ἤττα τοῦ Νεζήπ.—Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Ἀβδοὺλ Μεδζήτ.—Μία προδοσία.—Ὁ Μέττερνιχ καὶ ὁ Πάλμερστων.—Εἷς ὁρισμὸς περὶ τιμῆς.—Αἱ ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως.—Ἡ συνθήκη καὶ τὸ ζήτημα τῶν Στενῶν.—Ὁ Οὐέλλιγκτων ὁρίζει μὲ δύο λέξεις τὴν Ἀγγλικὴν πολιτικὴν ἐν τῷ Ἀν. ζητήματι. Τὸ Χάττι Σερὴφ τῆς κληρονομικότητος.—Τὸ ὑπουργεῖον Θιέρσου καὶ τὸ ὑπουργεῖον Σούλτ.

Αἱ συνθῆκαι τοῦ Κοτυαίου καὶ τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσὶ, δὲν ἦσαν συμβάσεις βιώσιμοι. Ἦτο προφανὲς, ὅτι μόλις παρουσιάζετο ἡ κατάλληλος εὐκαιρία, θὰ διεσχίζοντο ὑπὸ τῶν αὐτῶν ξιφῶν, ἅτινα ἐπανέθεσαν εἰς τὴν θήκην των. Καὶ τὴν εὐκαιρίαν ταύτην παρέσχε καὶ πάλιν ὁ Ἀντιβασιλεὺς, οὗτινος ἡ φιλοδοξία ηὔξανεν ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον του. Χάρις εἰς τὰς λόγχας ἃς ἐξήσκησαν οἱ Γάλλοι ἐξωμόται του, τὸ κράτος του ἦτο ἀπέραντον. Ἦτο κύριος τῆς Συρίας ἣν διεξεδίκει, διότι ἀπετέλει μέρος τῆς Αὐτοκρατορίας τῶν Μαμελούκων, διότι ἦτο ἡ κλεὶς τῆς Αἰγύπτου καὶ διότι εἶχε τὸν Λίβανον, οὗτινος αἱ βιβλικαὶ κέδροι ἦσαν ἀπαραίτητοι εἰς τὴν ναυπήγησιν τῶν πλοίων του. Ἦτο κύριος τῆς Κρήτης, ὁρμητηρίου ἀπαραμίλλου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὁρμώμενοι ἄλλοτε οἱ Φοίνικες πειραταὶ ἐληίζοντο τὴν Αἴγυπτον. Ἦτο κύριος τοῦ Σουδὰν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὁρδαὶ φιλοπόλεμοι ἀκολουθοῦσαι τὸ ρεῦμα τοῦ Νείλου, ἠδύναντο νὰ καταλάβωσι τὸ Κάϊρον. Ἀλλ' αἱ ἀπέραντοι αὗται ἐκτάσεις, ἡ

λαμπρὰ καὶ ἀπροσδόκητος τύχη του, δὲν ἤρκουν εἰς τὸν σκληρὸν, ἀλλ' εὐφυᾶ τύραννον. Ἐπεδίωκε κἄτι πλειότερον τῆς κατακτήσεως: τὴν ἐλευθερίαν του. Ὅσον εἰκονικὴ καὶ ἂν ἦτο ἡ ἐξάρτησις του, ἐβάρυνεν ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἀφόρητος ἄλυσσις. Διησθάνετο ὅτι αἱ ἀντιζηλίαι, αἱ ὑστεροβουλίαι, τὰ συμφέροντα διπλωματίας, ἣν εἶχε μελετήσῃ ἐγγύθεν, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μεταβάλωσιν εἰς ὡρισμένην στιγμὴν τὰ πλατωνικὰ δεσμά του πρὸς τὸν κυρίαρχον, εἰς κλοιὸν ἄρρηκτον. Ἵνα διαιωνισθῇ ἡ παράδοσις τοῦ ἔργου του, ἵνα δοθῇ εἰς αὐτὸ ἡ μορφὴ τῆς μονιμότητος καὶ ἡ ἐπισημοποίησις τοῦ δικαιώματος, εἶχεν ἀνάγκην ν' ἀσφαλίσῃ κατὰ πρῶτον τὴν νομὴν τῆς δημιουργίας του εἰς τοὺς ἀπογόνους του. Πρὸς τοῦτο ἐστράφη κατὰ πρῶτον πρὸς τὰς Δυνάμεις καθ' ὧν ἐστρέφετο ἡ συνθήκη τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσί. Προέτεινεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν, νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν των τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον του, ὅπως συντριβῇ ἡ Ρωσσικὴ ἐπιρροὴ παρὰ τὸν Βόσπορον. Ὡς ἀμοιβὴν οὐδὲν ἄλλο ἐζήτει ἢ τὴν κληρονομικότητα τοῦ θρόνου ὃν ἐδημιούργησε. Τὰ διαβήματα του ἀπέτυχον. Ἐστράφη πρὸς τὴν Κων)πολιν. Ὅλα τὰ μέσα ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν ὅπως ἀποσπασθῇ τὸ περιπόθητον προνόμιον. Ὁ χρυσός: Οἱ ἰσχυρότεροι αὐλικοὶ κατέστησαν δι' αὐτοῦ τυφλὰ του ὄργανα. Ἡ χάρις καὶ ἡ καλλονή: Μίαν ἡμέραν ἀπεβιβάσθη εἰς Κων/πολιν ἡ θελκτικὴ Ζόχρα, ἡ νεαρὰ χήρα τοῦ υἱοῦ του Ἰσμαὴλ, τὸ συνταράσσον γόητρον τῆς ὁποίας ἦτο ὁ ἀποτελεσματικώτερος πράκτωρ του. Οἱ μαργαρῖται καὶ οἱ ἀδάμαντες ἐσκορπίσθησαν μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφθονίας, μεθ' ἧς διενέμοντο αἱ μεγαλοπρεπεῖς ὑποσχέσεις καὶ τὰ ἀκαταμάχητα μειδιάματα.

Ὁ Σουλτάνος ἐκάμφθη διὰ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ αἰώνιος Ρουσσὲν καὶ τὸ εὐμενὲς πρὸς τὸν Ἀντιβασιλέα περιβάλλον του, τῷ ἀπέσπασαν ἐπὶ τέλους διὰ τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆ τὴν κληρονομικότητα. Ἀλλὰ τὴν παραχώρησιν ταύτην δὲν ἤννόει νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ εἰς τὴν Συρίαν, ἧς ἐπωφθαλμία ἀπαύστως τὴν ἀνάκτησιν. Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἐπέμεινε. Νέα θύελλα παρεσκευάζετο. Τὴν παρεσκεύαζεν ἡ ἀδάμαστος φιλοδοξία τοῦ ἀνησύχου ἡγεμόνος, τὸ ἀκοίμητον κατ' αὐτοῦ μῖσος τοῦ κυριάρχου του, καὶ ἡ ἄγρυπνος ἀντίδρασις τοῦ Ἄγγλου πρεσβευτοῦ Πόνσομπυ. Οἱ πρῶτοι οἰωνοί της, ἦσον ἡ Ἀγγλοτουρκικὴ σύμβασις τοῦ 1836, δι' ἧς ὁ πολυμήχανος Ἄγγλος, περιφρουρῶν δῆθεν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου, ἀπέκλεισε τὴν ἐξάσκησιν οἱουδήποτε μονοπωλείου ἐπ' ἐδάφους Τουρκικοῦ. Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης ἐπλήττετο ἀπ' εὐθείας ὁ Ἀντιβασιλεύς, ὅστις εἶχε μεταβάλῃ τὰς κυρίας οἰκονομικὰς ἐκδηλώσεις τῆς χώρας του, εἰς μονοπωλεῖα ζηλότυπα. Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἠννόησε. Μακκιαβελικώτατα, προσεποιήθη ὅτι ὑπεκλίθη πρὸ τῆς ὑψηλῆς θελήσεως τοῦ Κυρίου του, ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἐν Αἰγύπτῳ μονοπωλεῖα, ἀλλὰ μόνον εἰδικοί τινες φόροι οὓς κατήργησεν ὅπως εὐαρεστήσῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν κ' ἐξηκολούθησε τὴν ἐπιμελεστάτην των ἐκμετάλλευσιν.

Ἡ ρῆξις ἀνεβλήθη, ἀλλὰ δὲν ἐματαιώθη διὰ πάντοτε. Ὁ Σουλτάνος παρεσκευάζετο πυρετωδῶς καὶ ἦτο προφανὲς ὅτι ἡ σύγκρουσις ἐπέκειτο. Τὴν 17 Μαΐου 1839, ὁ Τουρκικὸς στρατὸς συνεκεντροῦτο παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν 7ην Ἰουνίου, τὸ Διβάνιον ἐν πλήρει συνεδρίᾳ τῶν ἀνωτάτων λειτουργῶν του, ἐκήρυττε τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν προδότην καὶ στασιαστήν. Ἀλλ' ὁ στασιαστὴς ἐθριάμβευσε καὶ πάλιν κατὰ τὴν πρώτην μάχην καὶ ὁ Ἰβραὴμ, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἐξωμότου Σέλβ, συνέτριβε τὴν στρατιὰν τοῦ Χαβὴζ πασᾶ ἐν Νεζὴπ.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ εἴδησις τῆς ἥττης, ὁ Σουλτάνος Μαχμοὺτ εἶχεν ὑποκύψῃ εἰς τὸ νόσημα, ὅπερ ὑπέσκαπτε τὴν ὑγείαν του. Ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν διεδέχθη ὁ δεκαεξαετὴς υἱός του Ἀβδοὺλ Μετζὴτ, ἔχων ὡς Μ. Βεζύρην τὸν Χοσρὲφ πασᾶν, τὸν ἀδιάλλακτον προσωπικὸν ἐχθρὸν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πόνσομπυ, τρέφοντος βαθὺ καὶ αὐτοῦ προσωπικὸν μῖσος κατὰ τοῦ Ἀντιβασιλέως, ὁ Τουρκικὸς στόλος, κυβερνώμενος ὑπ' Ἄγγλων ἀξιωματικῶν, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς φρεγάτας Βάγκουαρ, ἐξέπλευσε πρὸς βομβαρδισμὸν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἀχμὲτ πασᾶν. Εἰς τὸ Αἰγαῖον περιεπόλει Γαλλικὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν ναύαρχον Λαλάνδ, ὅστις ἀπεφάσισε νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς προθέσεως. Ἐκάλεσε τὸν Καπετὰν πασᾶν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κων)πολιν. Εἰς ἀπάντησιν, τῷ ἀνεκοινώθη μυστικῶς, ὅτι ὁ Ἀχμὲτ πασᾶς μετέβαινεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὅπως παραδώσῃ εἰς τὸν ἀντιβασιλέα τὰ σκάφη του. Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, οἱ Ἄγγλοι σύμβουλοι, οἵτινες ἡτοιμάζοντο νὰ παραστῶσιν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, εἶδον τὸν Ἀχμὲτ νὰ γίνηται δεκτὸς μετὰ τιμῶν ἡγεμονικῶν καὶ νὰ παραδίδῃ εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ ἀντιβασιλέως τὰ ἰσχυρὰ σκάφη, ἅτινα ἔφερον τὰς μνησικακίας τοῦ Πόνσομπυ.

Μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην, ἡ Πύλη δυσπιστοῦσα πρὸς τὴν Ρωσσικὴν προστασίαν, ἣν ἀπεδέχθη μόνον ἐν τῇ ἐλπίδι ὅτι θὰ συνέτριβε δι' αὐτῆς τὸν Αἰγύπτιον στασιαστὴν καὶ ἥτις ἀπεδείχθη ἄχρηστος, ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ εἰς ἄμεσον πρὸς τὸν ἀντίπαλον συνάφειαν. Ἐζήτησε τὴν ἀπόδοσιν τοῦ στόλου της. Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀξιώσεως ταύτης, ἀπῄτησε τὴν κληρονομικότητα τῶν ἀξιωμάτων του καὶ τὴν ἐκ τῆς Βεζυρείας ἀπομάκρυνσιν τοῦ Χοσρὲφ πασᾶ. Τὸ ὑπουργεῖον συνεζή-

τησεν ἐν μακρᾷ συνεδρίᾳ τὴν 27 Ἰουλίου τὸ Αἰγυπτιακὸν τελεσίγραφον· Ἀπεφασίσθη ἡ ὑποχώρησις. Ἀλλ' ὁ λόρδος Πάλμερστων δὲν τὴν ἠθέλησεν. Αἴγυπτος ἰσχυρά, κυρία τῆς ὁδοῦ τῶν Ἰνδιῶν, ἀπετέλει σοβαρὸν διὰ τὴν Ἀγγλίαν κίνδυνον. Συνήσπισε κατ' αὐτῆς τὰ συμφέροντα ἅτινα συνεταυτίζοντο πρὸς τ' Ἀγγλικὰ καὶ τὴν ἐπαύριον τῆς συνεδρίας τοῦ Διβανίου, ἐπεδίδετο εἰς αὐτὸ ἡ ἑξῆς ταὐτόσημος ἀνοκοίνωσις : «***Οἱ ὑποφαι-***
» ***νόμενοι, συνωδὰ πρὸς τὰς ὁδηγίας τῶν οἰκείων Κυβερνήσεων,***
» ***λαμβάνουσι τὴν τιμὴν νὰ πληροφορήσωσι τὴν Ὑψηλὴν Πύλην,***
» ***ὅτι ἐπετεύχθη ἡ συνεννόησις μεταξὺ τῶν πέντε Μεγάλων Δυνά-***
» ***μεων ἐν τῷ Ἀνατολικῷ ζητήματι καὶ ὅτι εἶναι ἐντεταλμένοι νὰ***
» ***τὴν καλέσωσιν ὅπως ἀπόσχῃ ἀπὸ πάσης ὁριστικῆς συζητήσεως,***
» ***ἄνευ τῆς συνεργασίας των καὶ νὰ ἀναμείνῃ τὸ πόρισμα τοῦ ἐν-***
» ***διαφέροντος δι' οὗ τὴν περιβάλλουσι***».

Τὴν διακοίνωσιν ταύτην ἐνέπνευσεν ὁ Μέττερνιχ, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Ἄγγλου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὅταν ἀνεκοινώθησαν τὰ κατ' αὐτὴν εἰς Παρισίους καὶ εἰς Πετρούπολιν, ἐξεδηλώθη κατάπληξις καὶ ἀγανάκτησις. Ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς ἠλέγχθη πικρῶς καὶ ὁ ἀγαθὸς Μπουτένεβ, ὅστις ὑπογράψας τὴν νέαν διακοίνωσιν ἔπληξε καιρίως τὰ μυστικὰ ἄρθρα τῆς συνθήκης τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσί, ἠπειλήθη πρὸς στιγμὴν δι' ἀνακλήσεως. Ἀλλ' ἦτο ἀργά. Τὸ Ρωσσικὸν προτεκτοράτον ὅπερ καθιέρου ἡ τελευταία Ρωσσοτουρκικὴ σύμβασις, εἶχεν ἀντικατασθῇ διὰ θαυμασίου ταχυδακτυλουργήματος, ὑπὸ τοῦ ὁμαδικοῦ προτεκτοράτου τῶν Δυνάμεων.

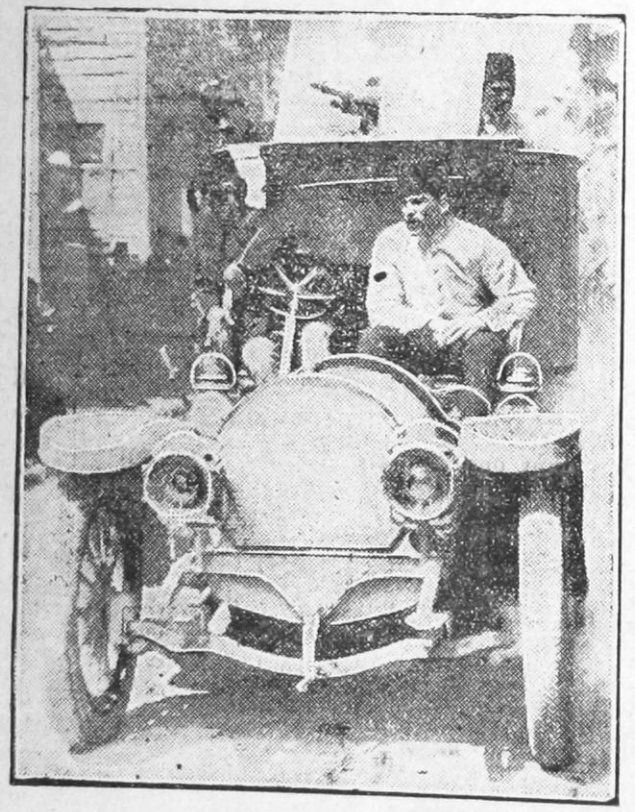
Ὁ Τσάρος ἀντελήφθη, ὅτι διὰ τῆς διακοινώσεως τῶν πέντε πρεσβευτῶν, ἐδημιουργήθη νέα κατάστασις. Εἰς τὴν καθιέρωσίν της, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπός του τὸν ἐξώθησεν ἀκουσίως του. Ἀντὶ νὰ ἐξαντλῆται εἰς μομφὰς κατὰ τοῦ Μπουτένεβ, ἠκολούθησε τὸν νέον προσανατολισμόν, ὅστις τῷ ἐπεβάλλετο. Διαρρηγνύων τὸ νῆμα τοῦ Μούγχενγκρατζ, ἔτεινε τὴν χεῖρα πρὸς τὸν Πάλμερστων. Ἐκδικούμενος τὴν Αὐλὴν τῆς Βιέννης, εἰς τὰς μηχανορραφίας τῆς ὁποίας ὠφείλετο ἡ κατάρρευσις τῶν πλεονεκτημάτων τῆς συνθήκης τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσὶ, συνετέλεσεν ὅπως αἱ διαπραγματεύσεις συγκεντρωθῶσιν εἰς Λονδῖνον, ἀντὶ νὰ διεξαχθῶσιν εἰς τὴν Αὐστριακὴν πρωτεύουσαν ὡς ἐφιλοδόξει ὁ Μέττερνιχ. Ὁ πικρόχολος διπλωμάτης δὲν συνεχώρησε τὸ ἀπροσδόκητον πάθημα. «***Ἡ Εὐ-***
» ***ρώπη, ἔλεγεν εἰς τὸν κόμητα Πρόκες Ὄστεν, περιλαμβάνει τρεῖς***
» ***φυλάς : τὴν Γερμανικὴν, τὴν Λατινικὴν καὶ τὴν Σλαβικήν. Παρὰ***
» ***τῇ Γερμανικῇ, ἡ λέξις τ ι μ ὴ εἶναι πανίσχυρος. Παρὰ τοῖς Λατί-***

» ***νοις, μετατρέπεται εἰς ζήτημα φιλαυτίας, ἀλλὰ παρὰ τοῖς Σλά-***
» ***βοις εἶναι ἀνύπαρκτος. Ἐν τῷ Ρωσσικῷ ὑπουργείῳ, ἡ Γερ-***
» ***μανικὴ καὶ ἡ Σλαβικὴ φυλὴ ἀντιπροσωπεύονται ἐξίσου καὶ ἡ***
» ***πολιτικὴ του ἀκολουθεῖ τὴν μίαν ἀρχὴν ἢ τὴν ἄλλην, συμφώνως***
» ***πρὸς τὴν ἐπικράτησιν τῆς στιγμῆς. Αἱ δύο ἀρχαὶ συναντῶνται***
» ***καὶ ἐν τῷ Αὐτοκράτορι, ἀλλ' ἀποκλίνει πλειότερον ὑπὲρ τῆς***
» ***Σλαβικῆς***».

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Γαλλία, καθ' ἧς κυρίως ἐστρέφετο ἡ Λονδίνειος Συνδιάσκεψις, ἐπεχείρησε νὰ τὴν ἐξουδετερώσῃ, δημιουργοῦσα τὸ «***τετελεσμένον γεγονὸς***», τὴν ἀπ' εὐθείας συνεννόησιν μεταξὺ Τουρκίας καὶ Αἰγύπτου, ἣν ἀνέκοψεν ἡ ταὐτόσημος διακοίνωσις ἡ ἐμπνευσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μέττερνιχ. Αἱ συνεννοήσεις ἔβαινον αἰσίως, ὅτε ἔλαβε γνῶσιν των ὁ Πάλμερστων. Ὁ φοβερὸς ὑπουργὸς ἐπέσπευσε τὰς ἐνεργείας του. Τὴν 15ην Ἰουλίου ὑπέγραψε μετὰ τῆς Ρωσσίας, τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας, τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου τοῦ 1840. Ἡ Γαλλία ἀπεκλείετο. Καὶ τὸ Ἀγγλικὸν μῖσος δὲν περιωρίζετο εἰς αὐτήν. Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ὑπεχρεοῦτο δι' ἰδιαιτέρου πρωτοκόλλου, προσηρτημένου εἰς τὴν συνθήκην, ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν Πύλην τὰς Ἱερὰς Πόλεις τῆς Ἀραβίας, τὴν Κρήτην, τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀδάνων καὶ τὴν Πτολεμαΐδα καὶ νὰ διατηρήσῃ μόνον τὴν κληρονομικὴν διοίκησιν τῆς Αἰγύπτου, καὶ τὴν ἰσόβιον τῆς Συρίας διοίκησιν. Ἂν δὲν συνεμορφοῦτο πρὸς τὰς ἀποφάσεις ταύτας ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἀνακοινώσεώς των, θὰ τῷ ἀφῃρεῖτο ἡ ἰσόβιος διοίκησις τῆς Πτολεμαΐδος καὶ ἂν καθυστέρει εἰς τὴν ἀποδοχήν των ἓν ἔτι δεκαήμερον, δὲν θὰ τῷ ἀφίνετο τίποτε. Αἱ συμβαλλόμεναι Δυνάμεις ἀνελάμβανον τὴν ἔνοπλον ἐπιβολὴν τῶν ληφθεισῶν ἀποφάσεων.

Τὸ 2ον ἄρθρον τῆς συνθήκης ἐδήλου ὅτι ἂν ἡ Κων)πολις ἠπειλεῖτο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, αἱ Δυνάμεις θ' ἀπέστελλον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, τὸν Βόσπορον καὶ τὴν Προποντίδα ἐπαρκεῖς χερσαίας καὶ θαλασσίας δυνάμεις ὅπως τὴν περιφρουρήσωσιν. Ἡ διάταξις αὕτη ἀπετέλει κατάφωρον ἐκμηδένισιν τοῦ σχετικοῦ ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσὶ, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ προστασία τῆς Κων)πόλεως ἀνετίθετο μόνον εἰς τὰς Ρωσσικὰς στρατιάς. Ἀλλὰ τὸ 4ον ἄρθρον ὥριζε κατηγορηματικῶς, ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο ἦτο ἐξαιρετικὸν καὶ ὅτι δὲν «***θὰ πα-***
» ***ρεβίαζε τὸν ἀρχαῖον κανόνα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας,***
» ***κατὰ τὸν ὁποῖον ἦτο πάντοτε ἀπηγορευμένον εἰς τὰ πολεμικὰ τῶν***
» ***ξένων Δυνάμεων νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰ Στενά***». Ὁ Σουλτάνος ἐξέφραζε τὴν ἀκλόνητον του ἀπόφασιν νὰ τηρήσῃ ἐν τῷ μέλλοντι ἀναλ-

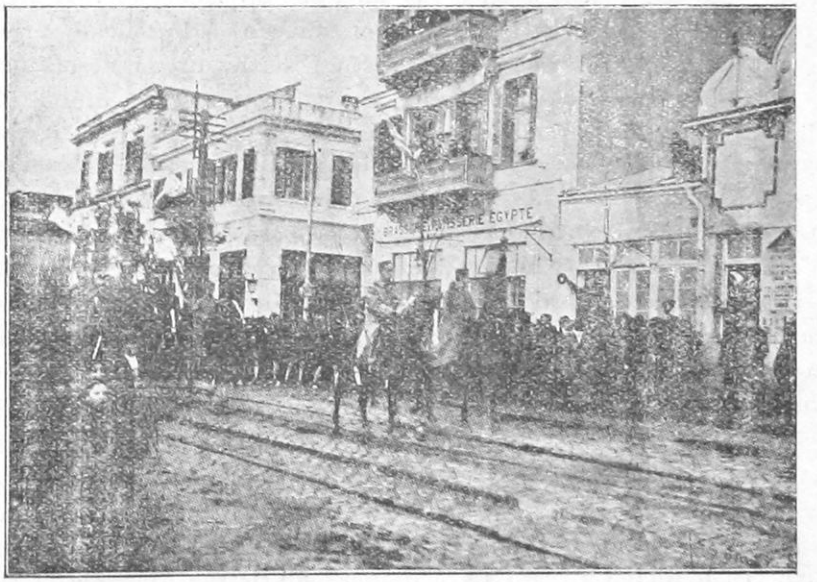
λοίωτον τὴν ἀρχὴν ταύτην καὶ ἐφ' ὅσον ἡ Πύλη διατέλει ἐν εἰρήνῃ νὰ μὴ δέχηται οὐδὲν ξένον πολεμικὸν εἰς τὰ Στενά. Αἱ Δυνάμεις ἀφ' ἑτέρου ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ σεβασθῶσιν ἀπαρεγκλίτως τὴν καθιερωθεῖσαν ἀρχὴν, ἥτις ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς συμβάσεως τῶν Στενῶν βραδύτερον.

Τουρκικὸν θωρικτὸν αὐτοκίνητον.

Αἱ διατάξεις αὗται ἦσαν ἡ καθιέρωσις τῆς ἀρχῆς τῆς «***κλειστῆς θαλάσσης***« ἣν ὑπεστήριξεν ὁ Οὐέλλιγκτων· Ὅταν ὁ Πάλμερστων κατέλαβε τὴν ἀρχὴν κατὰ τὸ 1835, εἶχε συμβουλευθῇ τὸν Οὐέλιγκτων ἐπὶ τῆς ποσ-

ἡ ὀρθοτέρα λύσις διὰ τὰ Στενὰ καὶ ἡ μᾶλλον σύμφορος πρὸς τ' Ἀγγλικὰ συμφέροντα; «***Νὰ ἐπιδιωχθῇ τὸ ἄνοιγμά των εἰς τοὺς Ἀγγλικοὺς στόλους καὶ συνεπῶς καὶ εἰς τὰ πολεμικὰ ὅλων τῶν Δυνάμεων, ἢ τὸ κλείσιμόν των δι' ὅλα τὰ κράτη καὶ συνεπῶς καὶ διὰ τὰ Ἀγγλικὰ πολεμικά;***» Ὁ Οὐέλλιγκτων ἀπήντησεν ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ διπλωματία ὤφειλε νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τῆς «***κλειστῆς θαλάσσης***» διότι ἡ Ἀγγλία θὰ εὑρίσκετο ἐν Ἑλλησπόντῳ «***λίαν μακρὰν τῆς βάσεώς της, ἐνῷ ἡ Ρωσσία εὑρίσκεται πλησιέστατα τῶν πόρων της***».

Ἡ εἴσοδος τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἡ ὑπόδειξις αὕτη, τοσοῦτον εὐγλωττος ἐν τῇ λακωνικότητί της, ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν. Ὁ Πάλμερστων τὴν υἱοθέτησε καὶ τὴν κατέστησε μίαν τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Ἀπὸ τῆς διατυπώσεώς της, ἡ Ἀγγλία ἐπεδίωξεν ἀναλλοιώτως τὴν ἀπαραβίαστον τήρησιν τῆς ἀρχῆς τῆς «*κλειστῆς θαλάσσης*», ἥτις ἀπετέλει τὸ Δίκαιον τῶν Στενῶν. Τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἐκμηδενίζουσαν τὰς ἐπιτυχίας τοῦ

κόμητος Ὀρλὼφ, ἐπέβαλε καὶ κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου παρασύρασα καὶ τὸν Ρῶσσον ἀντιπρόσωπον Βρυννώφ.

Ὅταν ἐγνώσθη ἐν Γαλλίᾳ ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου, οἱ ἰθύνοντες κύκλοι καὶ ὁ τύπος, ἐξεδήλωσαν βαθεῖαν ἀγανάκτησιν. Ἡ «Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων» ἔγραφεν: «*Ἡ συνθήκη εἶναι αὐθάδεια ἣν ἡ Γαλλία δὲν θ' ἀνεχθῇ ποτέ*». Τὴν αὐτὴν γλῶσσαν ἐτήρουν καὶ αἱ ἐφημερίδες τῶν ἄλλων ἀποχρώσεων. Ὁ Θιέρσος ἐξώπλιζε τὴν Γαλλίαν πυρετωδῶς, καὶ διήρχετο τὰς ἡμέρας του εἰς πολεμικὰ συμβούλια. Ὁ ἐνθουσιασμὸς οὗτος παρέσυρε καὶ αὐτὸν τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον, ὅστις ἠπείλει ν' ἀπολύσῃ ἐπὶ τῆς Εὐρώπης τὸν φοβερὸν τυφῶνα τῶν ἐπαναστάσεων. Ἀλλ' ὁ Γαλλικὸς κρατὴρ δὲν ἀπέλυσε τὴν λάβαν του. Ὁ Αἰγύπτιος προστατευόμενος, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐπάλλετο ἡ Γαλλία ὁλόκληρος, δὲν ἐφάνη τὴν φορὰν ταύτην ἀντάξιος τῶν ἐλπίδων, αἵτινες ἐστηρίχθησαν ἐπὶ του νικηφόρου υἱοῦ του, ἐπὶ τοῦ στρατοῦ του, ἐπὶ τοῦ στόλου του. Πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ λόρδου Νάπιερ, ἡ Συρία ἥτις ἐσφάδαζε καθημαγμένη ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τοῦ Ἰβραὴμ, ἐστασίασεν. Ἡ Βηρυττὸς ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἄγγλων καὶ ὁ ἐρημωτὴς τῆς Πελοποννήσου, ὁ νικητὴς τοῦ Ἰκονίου καὶ τοῦ Νεζὴπ, ὑπεχώρησεν ἐσπευσμένως πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Αἱ σύμμαχοι Δυνάμεις ἦσαν κύριαι τῆς καταστάσεως. Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ὑπέκυψεν. Ἀπέδωκεν εἰς τὸν Σουλτάνον τὸν στόλον του. Μετὰ μακρὰς μεταξὺ τῶν Δυνάμεων προστριβὰς, καθ' ἃς ὁ Μέττερνιχ ἐπενέβη ἐπαναλημμένως ὅπως χαλιναγωγήσῃ τὴν ἀδυσώπητον ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καταπολέμησιν τοῦ Ἀντιβασιλέως, ἐξεδόθη τὸ Χάττι-Σερὶφ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1841, δι' οὗ ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς ὑπεβιβάζετο εἰς 18000 ἀνδρῶν, ἀπηγορεύετο ἡ ἄνευ ἀδείας τοῦ Σουλτάνου ναυπήγησις πολεμικῶν καὶ καθωρίζετο φόρος ἐτήσιος 10 ἑκατομμύρια. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους ἐξησφαλίζετο εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ ἀντιβασιλεία κληρονομική. Τὸ προνόμιον ἐδίδετο εἰς τὸ ἄτομον, οὐχὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ ἀντίκτυπος τῆς ταπεινώσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἄρνησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ὅπως παρασυρθῇ εἰς πόλεμον χάριν προστατευομένου συνθηκολογοῦντος τόσον εὐχερῶς, ἡ παραίτησις τοῦ φιλοπολέμου Θιέρσου, ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὑπουργείου Σοὺλτ καὶ ἡ ἀποσόβησις τῆς Εὐρωπαϊκῆς συγκρούσεως.

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΓΙΑ ΡΩΣΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Ὁ Νικόλαος καὶ ὁ Σέϋμουρ. — «Ὁ ἀσθενὴς ἄνθρωπος». — Ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κων)πολις. Ἡ Ἀγγλικὴ ἐπικράτησις. — Αἱ Ρωσσικαὶ ὑστεροβουλίαι καὶ ὁ χάρτης τοῦ Γκιουχανέ. — Ἱερουσαλήμ. — Ὁ καθολικισμὸς καὶ ἡ Ὀρθοδοξία. — Ὁ Λαβαλέτ καὶ τὰ Προσκυνήματα. — Χάριν μιᾶς κλειδός. — Ἡ ἀπολυταρχία καὶ ἡ ἐπανάστασις. — Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία καὶ ὁ Ὄθων. - Μεντζικώφ. — Ἡ ρῆξις. — Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος. — Εἷς ἄνθρωπος, ὅστις μὴ καμπτόμενος συντρίβεται.

Τὴν 9 Ἰανουαρίου 1853, ἐδίδετο χορὸς εἰς τὸ χειμερινὸν Ἀνάκτορον τῆς Πετρουπόλεως. Ἐν μέσῳ τῆς μέθης τῆς μουσικῆς ἧς αἱ νωχελεῖς «*πολονέζαι*» κατέπνιγον περιπαθεῖς ἐρωτοτροπίας καὶ σοβαρωτάτας πολιτικὰς συνδιαλέξεις ταὐτοχρόνως, ὁ Τσάρος Νικόλαος, ὁ «*σιδηροῦς Τσάρος*», παρέσυρεν εἰς μίαν γωνίαν τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν ναύαρχον Σέϋμουρ. Μετά τινας κολακείας διὰ τὸ νέον ὑπουργεῖον Ἄβερδην, πρὸς τὸ ὁποῖον συνεδέετο καὶ προσωπικῶς, ὁ Τσάρος ὡμίλησε περὶ τῆς νέας κρίσεως, ἥτις ἐμάστιζε τὴν Τουρκίαν καὶ ἥτις ἠδύνατο νὰ θέσῃ ἐν κινδύνῳ πολύτιμα Εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα. «—*Μυλόρδε, προσέθηκεν ὁ Αὐτοκράτωρ, ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἄνθρωπον ἀσθενῆ, σοβαρῶς ἀσθενῆ. Θὰ ἦτο μέγα δυστύχημα ἂν ἀπέθνησκε πρὶν λάβωμεν τὰ μέτρα μας*».

Ἡ ἀνυπόμονος αὕτη ἐπιφώνησις, κατέπληξε τὸν Σέϋμουρ. Μὴ γνωρίζων τὰς πραγματικὰς διαθέσεις τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀπήντησε δι' ὑπεκφυγῆς: «—*Ἡ Υ. Μ. ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀσθενής.* » *Αἴ, λοιπόν, ἡ Υ. Μ. ἂς μοὶ ἐπιτρέψῃ νὰ τῇ εἴπω, ὅτι εἰς τὸν* » *ὑγιᾶ καὶ γενναῖον ἄνθρωπον ἀπόκειται νὰ σεβασθῇ τὸν ἀσθενῆ* » *καὶ ἀνίσχυρον*». Ὁ σὲρ Ἅμιλτων Σέϋμουρ δὲν ἐγκατέλιπε τὰς ἀκολούθους ἡμέρας τὸ νῆμα τῆς γραφικωτάτης συνδιαλέξεως. Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἀκριβῆ σκέψιν τοῦ φοβεροῦ Μονάρχου καὶ ἐκεῖνος δὲν τὴν ἀπέκρυψεν. Ὁ Τσάρος ἐπανήρχετο εἰς τοὺς πατρῴους ἀταβισμούς. Αὐτὸς ὁ τοσάκις ἀποδεχθεὶς ὡς σημαίαν τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν πολιτικῆς του, τὸ δόγμα τοῦ Κουτσούμπεϋ καὶ τοῦ Δασκώφ, αὐτὸς ὁ ἐκτείνας τοσάκις τὴν προστατευτικὴν αἰγίδα του ἐπὶ τὸ νεώτερον Βυζάντιον, δὲν ἐδίσταζε νὰ προτείνῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀνεπιφύλακτον διανομήν.

«—*Ἂν ἡ Ἀγγλία*, ἔλεγε, *προτίθεται νὰ ἐγκατασταθῇ θᾶττον* » *ἢ βράδιον ἐν Κων)πόλει, δὲν θὰ τὸ ἀνεχθῶ. Οὐχί, δὲν σᾶς ἀπο-* » *δίδω παρομοίαν πρόθεσιν. Ἀλλ' εἰς παρομοίας περιστάσεις, προ-* » *τιμώτερον εἶναι τὸ ὁμιλεῖν εἰλικρινῶς. Ὅτι ἀφορᾷ ἐμὲ εἶμαι ἐπίσης* » *διατεθειμένος ν' ἀναλάβω τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἐγκαταστῶ ἐν* » *αὐτῇ, ὡς ἰδιοκτήτης, ἐννοεῖται, διότι ὡς θεματοφύλαξ δὲν θὰ ἔβλε-* » *πα κώλυμα. Ἂν δὲν ληφθῶσιν μέτρα, ἂν ὅλα ἀφεθῶσιν εἰς τὴν τύ-* » *χην, εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργηθῇ περίπτωσις ὑποχρεοῦσά με* » *νὰ καταλάβω τὴν Κων)πολιν*».

Καὶ προσέθετεν:

—«*Αἱ Ἡγεμονίαι ἀποτελοῦσι πράγματι κράτος ἀνεξάρτητον* » *ὑπὸ τὴν προστασίαν μου. Τὸ καθεστὼς τοῦτο δύναται νὰ παρα-* » *ταθῇ. Ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία δύνανται νά προικισθῶσι διὰ* » *τοῦ αὐτοῦ πολιτεύματος. Εἰς ἀντάλλαγμα θὰ ἐγκατέλειπον εἰς τὴν* » *Ἀγγλίαν τὴν Κρήτην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἐννοῶ τὴν σπουδαιό-* » *τητα τῆς χώρας ταύτης διὰ τὸ Ἡνωμένον Βασίλειον. Ὀφείλω* » *νὰ σᾶς δηλώσω, ὅτι ἂν ἐν περιπτώσει διανομῆς μετὰ τὴν πτῶ-* » *σιν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, προεβαίνετε εἰς κατοχὴν* » *τῆς Αἰγύπτου, δὲν θὰ εἶχον οὐδεμίαν παρατήρησιν. Τὸ αὐτὸ θὰ* » *ἔλεγον καὶ περὶ τῆς Κρήτης. Ἡ νῆσος αὕτη δυνατὸν νὰ σᾶς ἐχρη-* » *σίμευεν καὶ δὲν βλέπω διατί δὲν θ' ἀπετέλει μέρος τῶν Βρεττα-* » *νικῶν κτήσεων*».

Ὁ ἀνεπιφύλακτος οὗτος κυνισμὸς κατεπτόησε τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν. Ὁ λόρδος Κλάρενδων, ἀπήντησεν ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν ἐπιδιώκει ἐπεκτάσεις ἐδαφικὰς καὶ ὅτι τὸ πολιτικόν της πρόγραμμα ἦτο ἡ διατήρησις τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης καὶ ἡ περιφρούρησις τῆς Ὀθωμανικῆς ἀκεραιότητος. Ἄλλως τε, τὸ Ἀνακτοβούλιον τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου δὲν θὰ μετεῖχεν οὐδενὸς συνδυασμοῦ, ὅστις θὰ ἐτηρεῖτο μυστικὸς παρὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων. Ἀλλ' ὁ Τσάρος δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἀπελπιζομένων εὐχερῶς. Ἐπειδὴ ἡ Ἀγγλία δὲν ἠννόει νὰ μετάσχῃ τῶν σχεδίων του, θὰ τὰ ἐπραγματοποίει κατάμονος. Θὰ κατέφερε μόνος τὸ τελικὸν κτύπημα τοῦ πελέκεως ἐπὶ τῆς γηραιᾶς δρυός, ἥτις ἐκάμφθη ὑπὸ τὴν ἀξίνην τῶν προγόνων του. Θὰ ἐπραγματοποίει τὸ ὄνειρον τῶν πατέρων του. Θὰ ἔφθανεν εἰς τὴν Κων)πολιν. Διατί ἡ ἀπότομος αὕτη μετάπτωσις ἀπὸ τῆς πολιτικῆς τῆς «*ἀκεραιότητος*» εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ *διαμελισμοῦ;*

Τὴν ἐξήγησιν εὑρίσκομεν εἰς τὸν ἀριστοτεχνικὸν ἀφορισμὸν τοῦ Μπουτένεβ: «*Ἡ πολιτικὴ μας συνίσταται εἰς τὸ νὰ εἴμεθα οἱ μέγιστοι* » *τῆς Τουρκίας φίλοι, ἢ οἱ μέγιστοί της ἐχθροί*». Οἱ Ρῶσσοι προσεπάθησαν νὰ εἶναι οἱ στενώτεροι φίλοι τοῦ Πατισάχ. Ἀλλ' ἡ φιλία των ὡμοίαζε τοὺς Ἀσιατικοὺς ἔρωτας: ἦτο ζηλότυπος. Τὸν τύπον της ἔδιδεν ἡ συνθήκη τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσί. Εἰς τὸν Βόσπορον ἔπρεπε ν' ἀκούωνται μόνον αἱ Ρωσσικαὶ συμβουλαί. Τὰ Στενὰ ἔπρεπε νὰ ἦναι ἐλεύθερα μόνον διὰ τὰ Ρωσσικὰ δίκροτα. Ἡ Τουρκία ἐφοβεῖτο τὴν ζηλότυπον ταύτην ἀποκλειστικότητα. Ἐφοβεῖτο, μὴ οἱ Ρωσσικοὶ ἐναγκαλισμοὶ τὴν πνίξωσιν ἐκ τῆς ὑπερμέτρου τρυφερότητος. Προσεπάθησε νὰ χειραφετηθῇ τῆς ἐπικινδύνου κηδεμονίας καὶ τὸ ἐπέτυχεν. Ὁ Ἀγγλικὸς ἀστὴρ ἐμεσουράνει τότε ἐν τῷ πολιτικῷ τῆς Εὐρώπης στερεώματι. Ἡ Τουρκία ἐνεπιστεύθη τὰς τύχας της εἰς τὴν Δύναμιν, ἥτις ὑπερημύνετο τῆς ἀκεραιότητός της, χωρὶς νὰ τῇ ζητῇ, ὡς ἡ Ρωσσία, ὡς τίμημα τῆς φιλίας της τὰς κλεῖδας τοῦ οἴκου της. Καὶ ἡ Ἀγγλία τὴν ἀπήλλαξε τῆς ἐπικινδύνου προστάτιδος. Ἡ σύμβασις τοῦ Λονδίνου ἀντικατέστησε τὴν συνθήκην τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσί. Τὰ Στενὰ ἄτινα εἶχον κηρυχθῇ ἐλεύθερα μόνον διὰ τοὺς Ρωσσικοὺς στόλους, τοῖς ἐκλείσθησαν καὶ πάλιν ὡς ἄλλοτε. Ἄλλως ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἐσημειοῦντο ἀπό τινος ζυμώσεις ἀνησυχητικαί. Ὁ Σουλτάνος Ἀβδοὺλ Μετζὴτ ἐγκαινίασε διὰ τοῦ χάρτου τοῦ Γκιουλχανὲ, περίοδον εὐελπίδων μεταρρυθμίσεων. Ὁ στρατὸς εἶχεν ἀναδιοργανωθῇ καὶ κατεβάλλοντο προσπάθειαι ὅπως ἀνακαινισθῶσι καὶ οἱ ἄλλοι κλάδοι τῆς διοικήσεως, Μήπως ὁ κόσμος ἐπρόκειτο νὰ παραστῇ εἰς νέον θαῦμα τοῦ Λαζάρου, μήπως ὁ ψυχορραγῶν ἄρρωστος ἐπρόκειτο νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν κράββατον, νὰ ἐγερθῇ, νὰ ζήσῃ τὴν ὡραίαν ζωὴν τῶν

ὑγιῶν καὶ τῶν ἰσχυρῶν; Ἡ ἄποψις αὕτη ἦτο φοβερὰ διὰ τὸν Τσάρον Νικόλαον. Ἂν τὸ συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, εἰς ὃ ὑπεβλήθη τὸ πολυθρύλλητον ὑπόμνημα τοῦ Κουτσούμπεϊ, συνέστησε τὴν προτίμησιν τῆς Τουρκίας ὡς γείτονος εἰς τὸν Εὔξεινον, ἂν συνέστησε τὴν προτίμησιν τῆς Τουρκίας ὡς φύλακος τῶν Στενῶν καὶ τῆς Σταμπούλ, ἥτις εἶναι ἐσφηνωμένη ἐν μέσῳ αὐτῶν, ὡς ἀνεκτίμητος λίθος εἰς χρυσοῦν δακτύλιον, τὴν προτίμησιν ταύτην ἐδικαιολόγει διὰ τῆς αἰτιολογίας, ὅτι ἦτο προτιμωτέρα ἡ γειτνίασις κράτους ἀσθενοῦς καὶ ἑτοιμορρόπου, τῆς προσεγγίσεως κράτους φιλοδόξου καὶ ἰσχυροῦ. Ἀλλ' ἂν ἡ Τουρκία ἐπέπρωτο νὰ καταστῇ κράτος τοιοῦτον, ἂν ἐπρόκειτο ἀντὶ σητοβρώτου καὶ σειομένου οἰκοδομήματος νὰ καταστῇ ὀργανισμὸς πολεμικὸς καὶ εὔρωστος, ὡς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν κατακτητῶν Σουλτάνων του;

Καὶ ὁ Νικόλαος ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ὁ θερμώτερος φίλος τῆς ἀνισχύρου Τουρκίας, παρέστη αἰφνιδίως ὁ μέγιστος ἐχθρὸς τῆς ἰσχυρᾶς. Ὡς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Τσάρων τῆς «***Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας***», ἤρξατο νὰ ὑποθάλπῃ μετὰ στοργῆς πᾶν ζήτημα ὅπερ ἐν δεδομένῃ στιγμῇ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ ἀφορμὴν ῥήξεως. Καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἦτο ἕτοιμον. Ἡ ἔρις ἐμαίνετο εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Αἱ μοναστικαὶ κοινότητες διεξῆγον ἐπικοὺς ἀγῶνας περὶ ὀλίγας βαθμίδας, μίαν θυρίδα, μίαν κλεῖδα, ἓν μάρμαρον. Αἱ ἡμερήσιαι ἰδίως προστριβαὶ μεταξὺ Ἑλλήνων, Λατίνων καὶ Ἀρμενίων, κατέστησαν ἀγριώταται ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν πρώτων ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῶν μετὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1834 Ἑλληνικῶν ἐπισκευῶν. Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου, ἡ Πρωσσία προβλέπουσα ὅτι αἱ διηνεκεῖς εἰς τὰ Προσκυνήματα συγκρούσεις, θὰ προεκάλουν ἴσως Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον θᾶττον ἢ βράδιον, προέτεινεν εἰς τὰς πέντε Μεγάλας Δυνάμεις τὴν ἀνακήρυξιν ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ τῆς προστασίας των. Οἱ κυριώτεροι ὅροι τῆς προστασίας ταύτης ἦσαν, ὅτι αἱ τύχαι τῆς Ἁγίας Πόλεως θὰ ἐξηρτῶντο ἐκ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβευτῶν τῶν Δυνάμεων, ὅτι θὰ ἐπληρόνετο ἀποζημίωσις εἰς τὴν Πύλην διὰ τὴν κοινὴν ταύτην κατοχήν, ἣν ὑ' ἀντιπροσώπευον Εὐρωπαϊκὰ ἀποσπάσματα ἑξήκοντα ἀνδρῶν δι' ἑκάστην Δύναμιν, καὶ ὅτι ἐν Ἱερουσαλὴμ θ' ἀνεγνωρίζοντο τέσσαρες κοινότητες. Αἱ προτάσεις αὗται ἀπερρίφθησαν, τῆς αὐτῆς δὲ τύχης ἠξιώθη καὶ Ρωσσικὴ πρότασις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, ὑποβληθεῖσα ὀλίγους μῆνας βραδύτερον. Αἱ ἀντεγκλήσεις καὶ αἱ συγκρούσεις ἐξηκολούθησαν, πληροῦσαι διὰ τῆς βεβήλου των κορυβαντιάσεως, τὰς ἱερὰς ἠχοῦς, αἵτινες διατηροῦσιν ἔτι τὸν λυγμὸν τῆς Σταυρώσεως.

Κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1847, ἐνῷ ὁ Μητροπολίτης Βηθλεέμ, ἐξενάγει Ὀρθοδόξους προσκυνητάς, ροπαλοφοροῦντες Λατῖνοι μοναχοὶ ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ, προεκλήθη δὲ συμπλοκὴ καθ' ἣν ἐκλάπη ὁ ἐν τῷ Σπηλαίῳ Λατινικὸς ἀστήρ. Οἱ Λατῖνοι μοναχοὶ ἀπηυθύνθησαν εἰς τὴν Γαλλικὴν πρεσβείαν, ἥτις ἀπό τινος ἐνεθάρρυνε συστηματικῶς πᾶσαν ἐν Ἱεροσολύμοις συντάραξιν. Τὴν πολιτικὴν ταύτην ηὐνόει ἐξαιρετικῶς ὁ πρίγκηψ Ναπολέων Βοναπάρτης, ὅστις ἐπεδίωκε πρὸς εὐόδωσιν τῶν φιλοδόξων σχεδίων του, τὸν προσεταιρισμὸν τοῦ Βατικανοῦ. Κατ' Αὔγουστον τοῦ 1850 ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Πύλην διακοίνωσιν θέτουσαν ἐπὶ τοῦ τάπητος ὁλόκληρον τὸ ζήτημα τῆς προστασίας τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν. Ἡ Γαλλία ἠξίου τὸν σεβασμὸν τῶν συμβάσεων τοῦ 1740, αἵτινες τῇ παρεῖχον ἀναμφισβήτητα ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις δικαιώματα.

Ὁ σιδηροῦς Τσάρος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σιωπήσῃ πρὸ τοιούτων διαμαρτυριῶν. Τὴν μῆνίν του ἐπηύξανεν ἡ πηγὴ ἐξ ἧς προήρχοντο. Ἅπαξ ἔτι, πρὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ θείου Δικαίου προέβαλλεν ὁ υἱὸς τοῦ Λαϊκοῦ Δικαιώματος. Ἅπαξ ἔτι πρὸ τοῦ ἀλαζόνος Αὐτοκράτορος, ἐνεφανίζετο προκαλοῦσα ἡ Ἐπανάστασις, πρὸς ἣν συνεδέετο τὸ κατηραμένον ὄνομα τοῦ Ναπολέοντος. Ἤδη εἶχεν ἀπαντήσῃ διὰ τῆς προκλήσεως εἰς τὴν πρόκλησιν. Ἀπήντησεν εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ Λατινικοῦ Πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων, διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ρωσσικῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀποστολῆς. Ἀπήντησεν εἰς τὸν πυρετώδη προσηλυτιστικὸν ὀργασμὸν τοῦ πρώτου Λατίνου Πατριάρχου Ἰωσὴφ Βαλλέργα, διατάσσων τὸν Πορφύριον Οὐσπένσκυ νὰ «***ἐλκύσῃ εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ συνένωσῃ τὰ λαϊκὰ στοιχεῖα ἅτινα κυμαίνονται διηνεκῶς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἑτεροδόξων προσηλυτιστῶν***». Καὶ ἀπήντησεν εἰς τὰς διεκδικήσεις τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ Λαβαλέτε, διὰ μακροῦ ὑπομνήματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑποβληθέντος τὴν 25 Ὀκτωβρίου ὑπὸ τοῦ Ρώσσου ἀντιπροσώπου Τιτώφ, ὅπερ ἐπροξένησε βαθεῖαν ἐπὶ τῶν Τούρκων ὑπουργῶν ἐντύπωσιν, καὶ ὅπερ ἀνεκεφαλαίου ὅλην τὴν φιλολογίαν τοῦ ζητήματος. Ἐν τῷ δεξιωτάτῳ ἐγγράφῳ, παρήλαυνον πάντες οἱ ἐπίσημοι τίτλοι δι' ὧν κατοχυροῦνται τὰ δικαιώματα τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδοξίας ἐν Ἱερουσαλήμ, ἦσαν δὲ τόσον εὐγλωττοι αἱ ὑπομνήσεις αὗται, ὥστε τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας διὰ ψήφων 15 κατὰ 4.

Ἐξηγριωμένος πρὸ τοῦ ἀπροσδοκήτου τούτου ἀποτελέσματος, ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς διεμαρτυρήθη, ἠπείλησεν, ἐθορύβησε καὶ μὴ τυχὼν τῆς ἱκανοποιήσεως, ἣν ἐζήτησε διὰ τοὺς προστατευομένους του, ἐγκατέλειψε

τὴν Κων)πολιν. Διαρκούσης τῆς ἀπουσίας του, ὁ Ρῶσσος συνάδελφος προέβη εἰς νέα παρὰ τῇ Πύλῃ διαβήματα καὶ ἐπέτυχε παρ' αὐτῆς Χάττι Σερὴφ, ἐπικυροῦν τὰ ἀρχαῖα τῶν Ὀρθοδόξων προνόμια καὶ δήλωσιν τοῦ Μεγάλου Βεζύρου, ὅτι δὲν θὰ δοθῇ πλέον εἰς τοὺς Λατίνους ἡ κλεὶς τοῦ ναοῦ τῆς Βηθλεέμ. Ὅταν ὁ Λαβαλέτε ἐπανῆλθε μετά τινας μῆνας, εὑρέθη πρὸ τῶν ἀγρίων διαμαρτυριῶν τῶν καθολικῶν κληρικῶν. Αἱ τελευταῖαι ἀποφάσεις τῆς τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἐπέτρεπον εἰς τοὺς Λα-

Ἕλληνες στρατιῶται, φυλάσσοντες τοὺς αἰχμαλώτους.

τίνους νὰ λειτουργῶσιν ἅπαξ μόνον τοῦ ἔτους ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς Θεοτόκου, ἀλλὰ χωρὶς νὰ θιγῶσιν ἡ Ἁγία Τράπεζα καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ἀντικείμενα. Οἱ Λατῖνοι ἐμαίνοντο. Διεκήρυσσον ὅτι ἠδυνάτουν νὰ προβῶσιν εἰς ἱεροιελεστίας, ἐπὶ θυσιαστηρίου καὶ πρὸ εἰκόνων ἀνηκόντων εἰς τοὺς σχισματικοὺς καὶ ὑπεστήριζον ὅτι κατ' οὐσίαν ἡ Πύλη τοὺς ἀπέκλειε παντὸς λειτουργικοῦ δικαιώματος. Ὁ Λαβαλέτε υἱοθέτησε τὰς διεκδική-

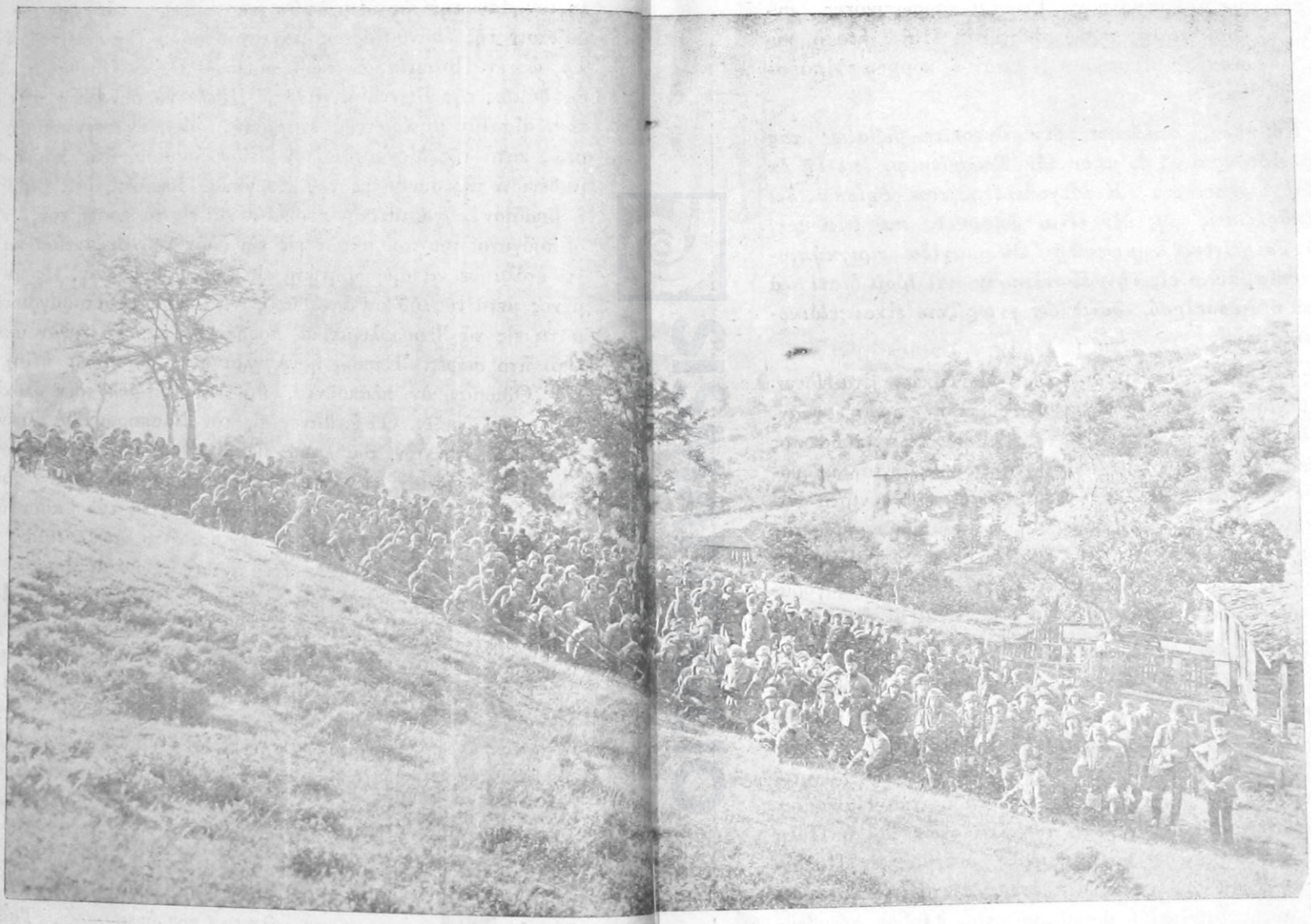
Βουλγαρικὸν ἀεροπλάνον, κατοπτεῦον ἄνωθεν τῆς πολιορκουμένης Ἀδριανουπόλεως.

σεις ταύτας μετὰ ζήλου φλογεροῦ. Ἀπήτησε τὴν ἄμεσον των ἱκανοποίησιν. Ἐν τῇ Γαλλικῇ πρεσβείᾳ αἱ πρὸς τοὺς Λατίνους παραχωρήσεις ἐθεωροῦντο ἐμπαιγμός. «***Ἐπετύχομεν ἔλεγεν ὁ Σαβατιὲ, τὴν συμμετοχὴν εἰς τὸν τάφον τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν κλεῖδα τῆς Βηθλεέμ. Ἡ πρώτη παραχώρησις εἶναι καθαρῶς εἰκονική. Ἡ δευτέρα εἶναι κωμική***». Ἡ δραστηριότης τοῦ Γάλλου διπλωμάτου ἐξώργισε τὴν Πετρούπολιν. Ὁ Τσάρος ἐζήτησε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ αὐθάδους ἀνταγωνιστοῦ, ὅστις ἐτίθετο πρὸ τοῦ μοιραίου δρόμου του. Ὁ Γάλλος παρὰ τῷ Τσάρῳ ἀντιπρόσωπος, ἤγγειλε μίαν ἡμέραν ὅτι ὁ Λαβαλέτε ἐζήτησεν ἄδειαν διὰ ταξείδιον. Παρὰ τὸν πόθον του ὅπως φανῇ ἀρεστὸς εἰς τὸν καθολικὸν κλῆρον, ὁ Ναπολέων ἤρξατο νὰ ἐπιδιώκῃ Γαλλορωσσικὴν προσέγγισιν. «***Ἡ στιγμὴ ἦτο ἀκατάλληλος, ἔγραφεν ὁ Θουβενὲλ, ὅπως συγκρουσθῶμεν χάριν μιᾶς κλειδός***».

Πλὴν ἡ προσέγγισις αὕτη δὲν ἦτο δυνατή. Ὁ σιδηροῦς Τσάρος δὲν συνεχώρει τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848, ἥτις ἐγέννησε τὸν Ναπολέοντα. Ὡς ἄλλοτε, ἡ Γαλλία τοῦ δημοψηφίσματος, εἶχε δώσῃ τὸ σύνθημα γενικῆς ἐν Εὐρώπῃ συνταράξεως. Ἕνα μῆνα μετ' αὐτὴν, ἡ πρωτεύουσα τῶν Ἁψβούργων ἀπῄτει τὴν κατάλυσιν τῶν φεουδαρχικῶν προνομίων, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὴν ὀργάνωσιν ἐθνοφρουρᾶς. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν στάσιν ταύτην, ἔφθανον εἰς Βιέννην οἱ πληρεξούσιοι τῆς Οὐγγρικῆς Διαίτης, οἵτινες ἐζήτουν ἀνεξάρτητον Κυβέρνησιν παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος. Ταὐτοχρόνως σχεδὸν ἐξηγείροντο τὰ Μεδιόλανα καὶ ἡ ἐπανάστασις ἥπλοῦτο εἰς ὁλόκληρον τὴν Χερσόνησον. Ἀλλαχοῦ, ἔσειε τὴν χαίτην ἡ Δημοκρατία καὶ ἀλλαχοῦ ἔφριττον αἱ ἐθνικότητες, ὡς πολεμικοὶ κέλητες, μέχρι τῶν ὁποίων φθάνει ἡ ὀσμὴ τῆς πυρίτιδος. Μόλις ἐγνώσθη ἐν Βερολίνῳ ἡ Βιενναία ἐξέγερσις, ὁ πληθυσμὸς ἐστασίασε κατὰ τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου, ὁ ἀντίκτυπος δὲ τῆς ἐξεγέρσεως ὑπῆρξε σφοδρότατος ἐν Βαυαρίᾳ, ἐν Βάδῃ, ἐν Σαξωνίᾳ, ἐν Βύρτεμπουργ. Ἀφ' ἑτέρου, τέσσαρα ἑκατομμύρια Τσέχων ἐξηγείροντο εἰς τὸ σύνθημα τοῦ Τσαφαρίκ. Ἡ ἐπανάστασις ἐμαίνετο ἐν Οὐγγαρίᾳ, ἐξηπλοῦτο παντοχοῦ, ὥσει ὁλόκληρος ἡ Εὐρώπη νὰ κατελήφθη ὑπὸ παραφροσύνης ἀνατρεπτικῆς. Ἡ Αὐστρία ἐκινδύνευεν. Ἡττηθεῖτα ἐν Γοδόλλῳ, ἐν Βαϊτζεν, ἐν Νατζισάρλῳ, ἐν Πέστῃ, ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν Νικόλαον. Ἐκεῖνος ἔσπευσεν. Οἱ Κοζάκοι του συνέτριψαν εἰς τὸ πλευρὸν τῶν συνταγμάτων τοῦ Φερδινάνδου, τὴν Οὐγγρικὴν ἐπανάστασιν εἰς Τέμεσβαρ καὶ εἰς Βίλλαγος. Ἀλλ' ὁ θρίαμβος οὗτος δὲν ἤρκει εἰς τὸν Νικόλαον. Ὁ ἀδιάλλακτος οὗτος Μονάρχης, ὅστις ἐφρόνει ὅτι ἡ πρόοδος θὰ ἦτο ἡ κατα-

στροφὴ τῆς Ρωσσίας καὶ ὅστις εἶχεν ἀπομονώσῃ τελείως σχεδὸν τὸ κράτος του ἀπὸ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, μόνον ὅπως τὸ διατηρήσῃ ἀμόλυντον ἀπὸ τὴν πανώλην τῶν νέων ἰδεῶν, δὲν ἠρκεῖτο εἰς τὴν καταδάμασιν τῆς ἐπαναστάσεως πανταχοῦ ὅπου τὴν συνήντα, ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ὡς ἐν Πολωνίᾳ, ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὡς ἐν Οὐγγαρίᾳ, ἔνθα παρέστη ὡς δήμιος τῆς Βιενναίας αὐλῆς. Ἤθελε νὰ συντρίψῃ τὴν Γαλλίαν ταύτην, αἰωνίαν μητέρα τῆς ἀνατροπῆς, αἰωνίαν γεννέτειραν τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῆς Μοναρχίας τοῦ θείου Δικαίου, ἥτις παρεσκεύασε τὴν ἐκμηδένισιν τῆς συνθήκης τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσὶ, ἥτις θὰ ἦναπτε θᾶττον ἢ βράδιον ἐπαναστατικὴν πυρκαϊὰν καὶ εἰς τὰ κράτη του, ἣν εὗρον τοσάκις οἱ πρόγονοί του πρὸ αὐτῶν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Βυζαντίου καὶ ἥτις καὶ χθὲς ἔτι ἐτόλμησε νὰ ἀμφισβητήσῃ εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν, εἰς ἣν ἦτο ἀφωσιωμένος μετὰ τυφλοῦ καὶ ἀφελοῦς φανατισμοῦ, τὰ ἀπαράγραπτα της δικαιώματα εἰς τὰ Ἱεροσολυμιτικὰ προσκυνήματα. Τὸ ἔργον ὅπερ τῷ ἐπεβάλλετο ἦτο σαφές. Ἐπειδὴ ἡ Ἀγγλία δὲν ἐδέχετο νὰ θέσῃ τὴν χεῖρα εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν πλακοῦντα, θὰ τὸν ἐπεφύλασσεν ὁλόκληρον εἰς τὴν Ρωσσικὴν ὄρεξιν. Θὰ ἔφθανεν εἰς τὸν Βόσπορον· θὰ ἔλυεν ἅπαξ καὶ διὰ παντὸς τὸ αἰώνιον πρόβλημα τῆς Κων)πόλεως, κατευνάζων τὴν Ἀγγλικὴν ἀριλοκέρδειαν δι' ἀνταλλαγμάτων ἐπαρκῶν καὶ ἀφοῦ ἀπηλάσσετο τῶν τουρκικῶν μεριμνῶν, θὰ ἔστρεφεν ἔπειτα τὸν βαρὺν ὄγκον του κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, ὃν ἐμίσει, ὃν δὲν ἠνείχετο ὡς ἰσότιμον, καὶ ὃν προσηγόρευεν «***καλὸν φίλον***», ἀντὶ τοῦ τυπικοῦ «***ἀδελφός***».

Ὡς πάντοτε, ἐτέθησαν εἰς κίνησιν οἱ «***ὀρθόδοξοι ἀδελφοί***». Τῇ ὑποκινήσει τῆς Ρωσσίας ὁ Βλαδίκας τοῦ Μαυροβουνίου, ἀπεφάσισε νὰ μεταβάλῃ τὸ ράσσον του εἰς πορφύραν, καὶ ὅπως καθιερώσῃ τὴν ἀπόφασιν του διὰ τῆς αἴγλης τῆς νίκης, ἐπειρᾶτο κατὰ τῶν Τουρκικῶν μεθοριακῶν φρουρῶν. Ἰσχυρὸς Τουρκικὸς στρατὸς ἀπεστάλη κατ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ μόλις προήλασεν, ἠγγέλθησαν ἰσχυραὶ Ρωσσικαὶ συγκεντρώσεις ἐν Βεσσαραβίᾳ καὶ ἡ Πύλη ἐδέησε νὰ δεχθῇ τὴν ὀρθοτικὴν τροποποίησιν, ἣν ἐζήτει τὸ Μαυροβούνιον. Ἀνησυχητικωτέρα ἦτο ἡ ἐν Ἑλλάδι κατάστασις. Ὁ Ὄθων, τελείως κατεκτημένος εἰς τὰς ἰδέας τοῦ Κωλέττη, εἶχε ριφθῇ ἀνεπιφυλάκτως εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ρωσσικοῦ κόμματος καὶ παρεσκεύαζε μετ' ἐνθουσιασμοῦ νέαν Πανελλήνιον ἐξέγερσιν. Ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία δὲν ἀπέκρυπτε τὸ φίλτερον της ὄνειρον. Ὁ Τσάρος, ὑποπτευόμενος ἴσως, ὅτι Ρωσσικὴ κατοχὴ τῆς Κων)πόλεως θὰ ἦτο δυσχερής, ἐπανήρχετο πάλιν εἰς τὴν «***Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν***» τῶν προγόνων του. Ὁ ναύαρχος Κορνιλώφ, ἀπεστέλλετο ἐπιδεικτικῶς παρὰ τῷ Ὄθωνι.

Τάγμα τουρκικοῦ πεζικοῦ ἐν Ἁγ. Στεφάνῳ.

Ταὐτοχρόνως ἀπεστέλλετο εἰς Κων)πολιν καὶ ὁ πρίγκηψ Μεντζικώφ, οὗτινος τ' ὄνομα παρέμεινεν ἀλησμόνητον εἰς τὰς παραδόσεις τῶν Ὀθωμανικῶν λαῶν. Ὁ πρίγκηψ ἦτο μεγάλη ἐν Ρωσσίᾳ προσωπικότης, συνωδεύετο δὲ καὶ ἀπὸ πλείστας ἄλλας προσωπικότητας. Ποῖος ἦτο ὁ κύριος τῆς ἀποστολῆς του σκοπός; Μυστήριον! Ὅταν ἡ κόμησα Μπαρανὼφ τὸν ἠρώτησε περὶ αὐτοῦ:

«—*Ἀγαπητὴ Κόμησσα, ἀπήντησε, **δὲν ἀγνοεῖτε βεβαίως τὰς εὐνοίας δι' ὧν ὁ Αὐτοκράτωρ ἐτίμησε τὸν Τσερνίτσεφ, ἐπὶ τῇ ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ἀποχωρήσει του. Ἡ Μεγαλειότης του εὑρίσκει, ὅτι αἱ μέχρι τοῦδε ἐκδηλώσεις της δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς καὶ ἐπιθυμεῖ ὅπως ὁ υἱὸς τοῦ Τσερνίτσεφ νυμφευθῇ Ὀθωμανίδα πριγκήπισσαν. Ἰδοὺ διατὶ μεταβαίνω εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ ἰδοὺ διατὶ θὰ μὲ συνοδεύσῃ καὶ ὁ Νέσσελροδ, ὅστις ὡς γνωρίζετε εἶναι εἰδικός της διὰ τὰ συνοικέσια...*».

Ἡ Πετρούπολις ἐγέλασε καὶ δὲν ἔμαθε διατὶ ὁ Μεντζικὼφ ἐταξείδευε. Καὶ ὁ Μοσχοβίτης μεγιστάν, ἐπεφάνη εἰς τὴν Τουρκικὴν πρωτεύουσαν. Ἦτο ὁ Μάρτιος τοῦ 1853. Τὴν 10 τοῦ μηνὸς, ὁ Ρῶσσος ἀντιπρόσωπος παρουσιάζεται εἰς τὸν Σουλτάνον, ἀλλ' ἀρνεῖται νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Φουάτ, ἀπαιτεῖ ν' ἀντικατασταθῇ καὶ συνιστᾷ ἀντ' αὐτοῦ ὡς ὑπουργὸν τὸν Ριφαάτ, ὅστις καὶ διορίζεται. Συμπεριφέρεται ἐν τῇ Πύλῃ ὡς κύριος. Διατάσσει, ἀπαιτεῖ, ἀπειλεῖ, διαπράττει μυρίας ἐκκεντρικότητας. Οἱ ἀνώτατοι τοῦ κράτους λειτουργοί, οἱ μὲν ἐξηγορασμένοι, οἱ δὲ τρομοκρατούμενοι, ὑπακούουσι τυφλῶς. Καὶ αἱ ἀπαιτήσεις διατυποῦνται ἀλλεπαλλήλοι.

Τὴν 16ην Μαρτίου ζητεῖται ἡ λύσις τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ ζητήματος, ὅπερ παραμένει ἀπὸ ἔτους ἐκκρεμές. Μετὰ μίαν ἑβδομάδα πάλιν διακοίνωσις. Ἡ κλεῖς τοῦ ναοῦ τῆς Βηθλεὲμ πρέπει νὰ ἀφαιρεθῇ παρὰ τῶν Λατίνων καὶ ὁ ἄρος τῆς Θεομήτορος πρέπει ν' ἀποδοθῇ ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ κεντρικὸς τροῦλλος τοῦ ναοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου, ἔπρεπε νὰ ἐπισκευασθῇ μόνον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Πύλη ὤφειλε ν' ἀναλάβῃ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ στέρξῃ οὐδεμίαν ἐν Παλαιστίνῃ μεταβολὴν ἄνευ τῆς Ρωσσικῆς συγκαταθέσεως. Μετά τινας ἡμέρας, νέα διακοίνωσις. Δι' αὐτῆς ζητεῖται ἡ ἀποπομπὴ τοῦ Σέρβου πρεσβευτοῦ Γκαρασανὶν, διακρινομένου διὰ τὰ ἀντιρωσσικά του αἰσθήματα, ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ Μαυροβουνίου καὶ ἡ ἀνάκλησις τοῦ φιρμανίου τοῦ 1852, καθ' οὗ δὲν ἔπαυσαν διαμαρτυρόμενοι οἱ Ἱεροσολυμῖται Ὀρθόδοξοι.

Τὸ Διβάνιον ἦτο κατάπληκτον. Ἡ Εὐρώπη ἀνήσυχος. Τὰ Ἀνακτοβούλια τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων, ἐπέσπευδον τὴν ἐπάνοδον τῶν ἀπόντων ἀντιπροσώπων των, τοῦ λόρδου Ρέδκλιφ καὶ τοῦ Λακούρ. Ὁ λόρδος Στράτφορ Ρέδκλιφ, διπλωμάτης εὐφυὴς καὶ ἐπίμονος, ὅστις ὑπῆρξε **personna gratissima** εἰς τὴν Κων)πολιν, ἐτέθη ἐπὶ τὸ ἔργον μετὰ ζέσεως. Τίς ἦτο ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μεντζικώφ; Ὤφειλε ν' ἀποσπάσῃ παρὰ τοῦ Μοσχοβίτου αὐθέντου τὴν προσωπίδα, νὰ ἴδῃ τί ἐκρύπτετο ὑπ' αὐτήν. Ὁ Μεντζικὼφ ὡμίλει διηνεκῶς περὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς Ὀρθοδοξίας, διέθετε τὴν δραστηριότητά του ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν θρίαμβον τῶν Ἑλληνικῶν ἐν Παλαιστίνῃ διεκδικήσεων. Ἔπρεπε ν' ἀρθῇ τὸ ἀπατηλὸν τοῦτο πρόσχημα. Χάρις εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Ρέδκλιφ, χάρις εἰς τὴν ἐπιρροὴν ἣν ἔξήσκει καὶ πρὸς τὰς δύο διευθύνσεις, ἡ Πύλη καὶ ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ὑπεχώρησαν ἐν τῷ Ἁγιοταφιτικῷ ζητήματι. Τὴν 4ην Ἀπριλίου ἐξεδίδετο φιρμάνιον, ἱκανοποιοῦν ἀπολύτως τὰς Ρωσσικὰς ἀπαιτήσεις ἐν αὐτῷ. Τὸ Ἱεροσολυμητικὸν ζήτημα εἶχεν ἄρα λήξῃ, ὅταν ἤρξατο ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος, κακῶς δὲ χαρακτηρίζεται ὁ πόλεμος οὗτος ὡς συνδεόμενος πρὸς τὰ προσκυνήματα. Ἐν τούτοις τὰ βαθύτερα αἴτια τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μεντζικὼφ δὲν ἤρθησαν. Ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς ἠννόησεν. Ὁ Τσάρος ἐπανήρχετο εἰς τὸ πρόγραμμα ὅπερ εἶχεν ἀποκαλύψῃ εἰς Λονδῖνον τῷ 1844 κατὰ τὸ περίφημον του ταξείδιον. »*Ὑπάρχουσι δύο γνῶμαι περὶ τῆς Τουρκίας ἐν τῷ ὑπουργείῳ μου »Ἢ ὅτι ἀποθνήσκει ἢ ὅτι ἀπέθανε. Δὲν θὰ ἐμποδίσωμεν τὸν »προσεχῆ της θάνατον*».

Ὁ Μεντζικὼφ εἶχεν ἀποσταλῇ ὅπως μεριμνήσῃ «*περὶ τῆς κηδείας*» καὶ ἰδίως περὶ τῆς *κληρονομίας* τοῦ «*μεγάλου ἀσθενοῦς*». Ἐξαναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος τῶν προσκυνημάτων, ἀπεκαλύφθη ἀμέσως μετ' αὐτήν. Τὴν ἐπαύριον τῆς ὑπογραφῆς τοῦ φιρμανίου τῆς 4ης Μαΐου, παρουσίαζεν εἰς τὸ Διβάνιον σχέδιον συνθήκης ὅπερ συνώδευεν ἀληθὲς τελεσίγραφον. Τὸ σχέδιον τοῦτο καθιέρου τὴν προστασίαν τοῦ Τσάρου ἐπὶ τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀνενέου τὰ δικαιώματα τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτζοὺκ Καϊναρτζῆ κ' ἐνέγραφεν ἐπὶ τῆς Τουρκίας ὑποθήκην, ἡ ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπαλλαγὴ θὰ ἦτο ἴσως ἀδύνατος. «*Δὲν »πρόκειται πλέον περὶ ἀκρωτηριασμοῦ, ἔγραφεν ὁ Ἄγγλος πρε»σβευτής. Ἐπιδιώκεται ἡ ἔνεσις τοῦ δηλητηρίου εἰς τὸ Τουρκικὸν »σῶμα ὁλόκληρον*».

Τὸ τελεσίγραφον ὥριζε τὴν 10ην Μαΐου ὡς τελευταῖον ὅριον τῆς προθεσμίας ἣν παρεῖχεν εἰς τὸ Διβάνιον. Ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν,

ἠρνήθη ν' ἀποδεχθῇ τὴν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς χώρας Ρωσσικὴν ἀνάμιξιν. Ὁ Μεντζικὼφ ἐπέμεινε. Πρὸς ἐξεύρεσιν ἐδάφους συμβιβασμοῦ, συνεδυάσθη διὰ τὴν 13ην συνέντευξίς του μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ. Δὲν προσῆλθεν εἰς αὐτήν. Συνεχίζων τὰς σκοπίμους ἐκκεντρικότητας δι' ὧν ἐπεδίωκε νὰ ἐξωθήσῃ τοὺς Τούρκους εἰς τὰ ἔσχατα, παρουσιάσθη εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ ἠξίωσε νὰ γίνῃ δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ἐθρήνει κατάκλειστος καὶ ἀπαρηγόρητος τὸν θάνατον τῆς Βασιλομήτορος. Ἡ ἀχαρακτήριστος αὕτη πράξις, ὑπῆρξε νυγμὸς πτερνιστῆρος διὰ τὴν Ὀθωμανικὴν ὑπερηφάνειαν. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκ τῶν Ἀνακτόρων

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Βουλγ. ἐπιτελείου Φίτσεφ.

ἀποχώρησιν τοῦ παραδόξου πρεσβευτοῦ, ὁ Μέγας Βεζύρης καὶ ὁ Ρεὶς ἐφένδης, ὧν ἦτο γνωστὴ ἡ εὐμένεια πρὸς τὴν Ρωσσικὴν πολιτικήν, ἐπαύοντο. Τὴν 17ην Μαΐου, ἐν πλήρει συνεδρίᾳ τῶν μεγιστάνων τοῦ κράτους, αἱ Ρωσσικαὶ προτάσεις ἀπεκρούοντο. Μετά τινας ἀποπείρας, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἄμεσον ἐξάρτησιν τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ὀρθοδόξων παρὰ τοῦ Τσάρου, «*φυσικοῦ θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ των ἀρχηγοῦ*», ὁ Μεντζικὼφ ἐπέβαινε τοῦ πολεμικοῦ ὅπερ τὸν ἔφερε καὶ ἀνεχώρει διὰ τὴν Ὀδησσὸν μετὰ τῆς λαμπρᾶς ἀκολουθίας του, μὲ τὴν ἀπειλὴν εἰς τὰ ἀλαζόνα χείλη, πάντοτε ἕτοιμα πρὸς χλευασμόν.

Μουσουλμάνος κατάσκοπος, ἐκτελῶν ψυχραίμως τὰ θρησκευτικά του καθήκοντα, ἐνῶ ἐπίκειται ἡ ὑπαγχόνισίς του ἐν Μουσταφᾶ Πασᾶ.

Ἐν τούτοις ἡ κυρία πρόθεσις τοῦ Τσάρου, ἡ ρῆξις, ἐπετυγχάνετο· Ἀλλ' αἱ ἐλπίδες περὶ ὑποστηρίξεώς του ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας δὲν ἐπραγματοποιήθησαν. Ἡ Πρωσσία, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ κόμμα τοῦ Σταυροῦ ἀπέβλεπε μετὰ συμπαθείας πρὸς τὴν Ρωσσίαν, δι' ἧς ὠνειροπόλει νὰ ἐπιβάλῃ ἐν Γερμανίᾳ τὴν Πρωσσικὴν ὑπεροχήν, δὲν συνεκράτησε τὸν Ναπολέοντα διὰ τῆς ἐλπιζομένης εἰς τὸν Ρῆνον ἐπιδείξεως. Ἡ Αὐστρία, ἥτις εἶχε σωθῇ προσφάτως ἔτι ὑπὸ τοῦ Τσάρου, δὲν ἐτήρησε τὴν ἀναμενομένην παρ' αὐτῆς οὐδετερότητα. Τὴν εὐγνωμοσύνην της ἐπέδειξε, δηλοῦσα ὅτι δὲν θὰ ἐπέτρεπε τὴν διάβασιν τοῦ Δουνάβεως.

Ἡ διάψευσις αὕτη τῶν ἐλπίδων του, δὲν ἀνεχαίτισε τὰ φιλοπόλεμα τοῦ Τσάρου σχέδια. Ἡ πολιτική του ἔτεινε κυρίως νὰ τηρήσῃ τὴν Ἀγγλίαν μακρὰν τῆς Γαλλίας, κατώρθωσε δὲ νὰ ἐμπνεύσῃ τυφλὴν ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τὰς φιλειρηνικὰς δῆθεν προθέσεις του καὶ εἰς τὸν Γάλλον πρεσβευτὴν καὶ εἰς τὸν Ἄγγλον συνάδελφόν του Σέϋμουρ, ὃν ἐκάλει συχνάκις εἰς ἰδιαίτερα γεύματα μετὰ τῆς συζύγου του, παρὰ τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς Ρωσσικῆς αὐλῆς. Κ' ἐνῷ ἡ πολιτικὴ τοῦ Αὐτοκράτορος ἔτεινεν εἰς τὴν κατεύνασιν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀνησυχιῶν, ἡ πολιτικὴ τοῦ κόμητος Νέσσελροδ προέβαινεν εἰς ὑστάτην ἀπόπειραν πρὸς ἀπόσπασιν τῶν αἰτημάτων τοῦ Μεντζικὼφ παρὰ τῆς Πύλης καὶ ἀπηύθυνεν εἰς τὸν Ρεσὴτ πασᾶν τὴν ἑξῆς ἀνακοίνωσιν:

«Μετά τινας ἑβδομάδας, τὰ Ρωσσικὰ στρατεύματα θὰ διατα-
» χθῶσι νὰ διέλθωσι τὰ σύνορα, οὐχὶ ὅπως πολεμήσωσιν, ἀλλ'
» ὅπως μᾶς ἀσφαλίσωσιν ἐγγυήσεις ὑλικὰς μέχρι τῆς στιγμῆς καθ'
» ἣν ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις θὰ παράσχῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν τὰς
» ἠθικὰς ἐγγυήσεις, ἃς ἐζήτησε μάτην ἀπὸ διετίας εἰς τὴν Κων-
» σταντινούπολιν. Τὸ σχέδιον τῆς διακοινώσεως ὅπερ σᾶς ἐπέδω-
» κεν ὁ πρίγκηψ Μεντζικὼφ εὑρίσκεται εἰς χεῖρας σας. Ἡ ὑμετέρα
» Ἐξοχότης ἃς σπεύσῃ μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς συγκαταθέσεως τοῦ
» Σουλτάνου, νὰ ὑπογράψῃ τὴν διακοίνωσιν ταύτην ἄνευ τροπο-
» ποιήσεων καὶ νὰ τὴν διαβιβάσῃ τάχιστα εἰς τὸν ἡμέτερον πρε-
» σβευτὴν ἐν Ὀδησσῷ, ἔνθα θὰ εὑρίσκεται πιθανῶς καὶ σήμερον».

Μάταιαι προσπάθειαι! Ὁ λόρδος Στράτφορδ εἰργάζετο. Ἐκτὸς τοῦ Ἀγγλικοῦ συμφέροντος, τὴν δραστηριότητά του ἐκίνει καὶ τὸ προσωπικὸν μῖσος του κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου, ὅστις ἄλλοτε εἶχεν ἀρνηθῇ νὰ τὸν δεχθῇ ὡς πρεσβευτὴν εἰς Πετρούπολιν. Ἤδη, πρότινων μηνῶν εἶχε τεθῇ εἰς τὴν διάθεσίν του ἡ ναυτικὴ μοῖρα τῆς Μελίτης, δὲν ἀπέκρυψε δ' εἰς τὴν Κων)πολιν ὅτι θὰ ἐκάλει ἐσπευσμένως τὸν στόλον τοῦ-

τον εἰς τὴν Προποντίδα, μόλις ἡ Ρωσσία ἐκήρυσσε τὸν πόλεμον. Αἱ ἐνθαρρύνσεις αὗται διετήρουν πάντοτε ἀδιάλλακτον τὸ Διβάνιον. Ἡ νέα διακοίνωσις τοῦ Νέσσελροδ, παρέμεινεν ἄνευ ἀπαντήσεως. Τὴν 17 Ἰουνίου ὁ Ρῶσσος ἀντιπρόσωπος Μπαλαμπὶν κατεβίβαζε τοὺς θυρεοὺς τῆς πρεσβείας καὶ ἐγκατέλειπε μετὰ τοῦ προσωπικοῦ της τὸν Βόσπορον. Τὴν ἐπαύριον, ὁ Ἀγγλικὸς καὶ ὁ Γαλλικὸς στόλος εἰσέπλεον τὸν Ἑλλήσποντον, παραβιάζοντες τὴν σύμβασιν τοῦ 1841, ἥτις ἀπαγορεύει τὸν διάπλουν τῶν Στενῶν ὑπὸ ξένων πολεμικῶν. Ὁ Τσάρος, ἀπαντῶν εἰς τὴν παρασπόνδησιν ταύτην, ἐκάλει τὸν λαόν του εἰς τὰ ὅπλα πρὸς προστασίαν τῆς κινδυνευούσης πίστεως. Τὴν 3ην Ἰουλίου, 75000 Ρώσσων ὑπὸ τὸν Γορτσακὼφ διέβησαν τὸν Δούναβιν. Παρὰ τὰ ἀπελπιστικὰ ταῦτα προανακρούσματα, ὁ πόλεμος δὲν εἶχεν ἐκραγῇ. Ἡ Αὐστρία, φοβουμένη μὴ ἡ ρῆξις ἀνάψῃ νέαν πυρκαϊὰν ἐν Ἀνατολῇ, ἐν στιγμῇ καθ' ἣν εἶχε ἀπόλυτον ἀνάγκην εἰρήνης, ἐπελήφθη δραστηρίων διαπραγματεύσεων ὅπως ἀποσοβήσῃ τὴν σύγκρουσιν. Τὰς διαθέσεις ταύτας συνεμερίζοντο καὶ ἄλλα ἀνακτοβούλια, παρὰ τὰς ἀντιπαθείας εἰς ἃς προσέκρουεν ὁ Τσάρος Νικόλαος. Ὁ Γάλλος ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, διαταγῇ τοῦ Ναπολέοντος Γ'. ὅστις ἐκηρύχθη ὑπὲρ εἰρηνικῆς λύσεως ὑπέβαλε σχέδιον συμβάσεως, ὅπερ ἐθεωρήθη ἐν Βιέννῃ ὡς ἱκανοποιητικώτατον καὶ διὰ τὴν Ρωσσικὴν καὶ διὰ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν. Τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν ἐδημιούργει νέα δικαιώματα. Ἀνατρέχον εἰς τὰς συνθήκας τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὑπεμίμνησκεν ὅτι ἡ Ρωσσία ἐξήσκει ἀπὸ πολλοῦ προστασίαν ἐπὶ τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Αὐτοκρατορίας, οὕτω δὲ ἀπεσοβεῖτο νέα διὰ τὴν Πύλην ταπείνωσις. Ἀλλ' ἡ Πύλη ἐξηκολούθει νὰ ἦναι ἀνένδοντος. Ὁ λόρδος Ρέδκλιφ, ἐξήσκει τὴν ἐπιρροήν του, ἥτις ἦτο ἀκαταμάχητος καὶ ἐν Λονδίνῳ καὶ ἐν Κων)πόλει, ὅπως καταστήσῃ τὴν σύγκρουσιν ἀναπόφευκτον.

Πρὸς στιγμὴν, ἐπεκράτησε ρεῦμα αἰσιόδοξον. Ὁ Τσάρος συνηντήθη μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Ἰωσὴφ εἰς τὰ γυμνάσια τοῦ Ὀλμοὺτζ καὶ μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου εἰς Βαρσοβίαν καὶ εἰς τὴν Πρωσσικὴν πρωτεύουσαν. Κατὰ τὰς συνεντεύξεις ταύτας κατεβλήθησαν σοβαραὶ προσπάθειαι ὅπως ἀποτρέψωσι τὴν θύελλαν. Ἀλλ' ἡ Πύλη ἦτο φιλοπόλεμος. Ὁ στρατὸς οὗτινος ἡ ὀργάνωσις συνετελεῖτο ὁλοὲν τελειότερον, διεφλέγετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ μετρηθῇ πρὸς τὰς Ρωσσικὰς στρατιάς. Ἂν ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐπλήρου τὸν πόθον του, ἐκινδύνευε νὰ εὑρεθῇ πρὸ στρατιωτικῆς στάσεως. Τὴν 4ην 9)βρίου, μετ' ἄκαρπον τελεσίγραφον πρὸς τοὺς Ρώσσους ὅπως ἐκκενώσωσι τὰς παραδουναβείους

Ἡγεμονίας, ὁ Σουλτάνος ἐκήρυσσε τὸν πόλεμον. Αἱ στρατιαί του κατέλαβον ἐπίκαιρα σημεῖα ἐν Βλαχίᾳ καὶ περιήγαγον τὸν Γορτσακὼφ εἰς θέσιν λίαν δυσχερῆ. Ἡ Μικρασιατικὴ πάλιν τοῦ Σουλτάνου στρατιὰ κατέλαβε τὸ Ρωσσικὸν φρούριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἰς τὸν Εὔξεινον. Ἡ τύχη τῶν ὅπλων δὲν ἦτο εἰς τὸν Τσάρον εὐμενής. Ἡ ἀγαλλίασις ἦτο βαθεῖα ἐν Λονδίνῳ καὶ ἰδίως ἐν Ρώμῃ, ἔνθα τὸ Βατικανόν, ὡς ἔγραφεν ὁ Θουβενέλ, ἔτρεμε μὴ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Μουσουλμανικοῦ κράτους, ἱδρυθῇ κράτος Χριστιανικόν. Ἀλλὰ μετά τινας ἑβδομάδας, ὁ Ρωσσικὸς στόλος ἐπετύγχανε θριαμβευτικὴν ἱκανοποίησιν τῶν χερσαίων ἀποτυχιῶν. Τὴν 30ην 9)βρίου, ὁ ναύαρχος Ναχιμὼφ ἐπέπιπτεν αἰφνιδίως κατὰ τῆς Σινώπης καὶ κατέστρεφε μετὰ ναυμαχίαν πεντάωρον, Τουρκικὴν μοῖραν πέντε φρεγατῶν καί τινων κορβετῶν, ἀποσταλεῖσαν ὅπως τροφοδοτήσῃ τὸ Βατοὺμ καὶ ἐξεγείρῃ τὸν Καύκασον.

Ἡ καταστροφὴ αὕτη ἐθεωρήθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ὡς ἰδία συμφορά. Καὶ οἱ αἰσιοδοξότεροι ἠννόουν ὅτι ἡ κατάστασις ἦγε πρὸς τὸν πόλεμον. Τὴν 29 Δεκεμβρίου, ὁ Θουβενὲλ ἔγραφε πρὸς τὸν ἐν Πετρουπόλει Γάλλον πρεσβευτήν.

«Στρατηγέ, ἰδοὺ ἡμεῖς πρὸ τῆς κρισίμου στιγμῆς. Εὑρισκόμεθα πρὸ ἀκρότητος δι' ἣν λυποῦμαι βαθύτατα, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν ἀνέμενα ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἤρξατο ἡ θλιβερὰ αὕτη ὑπόθεσις. Ἂν ὁ Αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἔχει ἀξιοπρέπειαν, ἔχομεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἰδικήν μας, ἡ δὲ ἐπίθεσις τῆς Σινώπης τὴν ἔθιξε. Τὸ κακὸν εἶναι ἔτι δυνατὸν νὰ προληφθῇ, ἂν ἡ Πετρούπολις δέχηται Συνδιάσκεψιν τῶν ἓξ Δυνάμεων. Ἄλλως, θὰ ἔχωμεν τὴν ἄνοιξιν τὸν πόλεμον. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἃν πάντες ἀναγνωρίζουσιν εἰς τὴν Τουρκίαν τὸ δικαίωμα τοῦ ὑπάρχειν, δέον νὰ ζήσῃ ἐν Εὐρώπῃ, ἐν πλήρει ἰσότητι πρὸς οἱανδήποτε ἄλλην Δύναμιν. Εἰς ἀντάλλαγμα τῆς εἰσόδου της εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν, δυνάμεθα νὰ τῇ ζητήσωμεν ἐγγυήσεις διὰ τοὺς Χριστιανούς. Ἂν ἀπ' ἐναντίας θεωρήσωμεν τοὺς Ὀθωμανοὺς ὡς λαὸν βάρβαρον, ἂν τοὺς χαρακτηρίσωμεν ἀναξίους νὰ παρακαθήσωσι μεθ' ἡμῶν πέριξ τοῦ πρασίνου τάπητος, μὲ ποῖον δικαίωμα θὰ τοῖς ζητήσωμεν ἐξασφαλίσεις διὰ τοὺς ὁμοθρήσκους μας ὑπηκόους των ;»

Ἀλλ' ἡ εὐφυὴς αὕτη διαλεκτικὴ παρέμεινεν ἄνευ πρακτικοῦ ἀποτελέσματος. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Ἀγγλίᾳ, παρὰ τὸν πόθον τοῦ λόρδου Ἀβερδην, ἤθελε τὸν πόλεμον, φοβουμένη μὴ ὁ Τσάρος καταστῇ κύριος τῶν Στενῶν, ὧν ἡ μονοπώλησις θὰ ἦτο τόσον ὀλεθρία εἰς τὰ οἰ-

κονομικὰ τῆς Ἀγγλίας συμφέροντα. Οἱ αὐλικοὶ κύκλοι τῆς Πετρουπόλεως ἤθελον τὸν πόλεμον. Ἡ Πύλη ἐπίσης τὸν ἤθελε. Καὶ κάτωθεν

Μουσουλμάνοι κατάσκοποι, συλληφθέντες ἐν Μουσταφᾷ Πασᾷ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἀκούουν φλεγματικῶς τὴν ἐτυμηγορίαν τοῦ θανάτου των.

Τὰ πτώματα τῶν ἀπαγχονισθέντων κατασκόπων, ἀκίνητα ἤδη, ἐντὸς σάκκων.

τῆς εὐφλέκτου ταύτης ὕλης, ὁ Ράδκλιφ ἐκίνει παρὰ τὸν Βόσπορον τὸν ἀκάματον φυσητῆρα τοῦ μίσους του. Χάρις εἰς τὰς προσπαθείας του

καὶ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς ἐν Ἀγγλίας γνώμης, ἐπῆλθε προσέγγισις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας καὶ αἱ δύο Κυβερνήσεις ἀπέστειλαν τοὺς στόλους των εἰς τὸν Εὔξεινον, ὅπως παρακωλύσωσι πᾶσαν νέαν Ρωσσικὴν ἐπίθεσιν. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἦτο διττῶς ἄδικος. Ἄδικος, διότι παρεβίαζε ρητὰς προγενεστέρας συνθήκας, ἄδικος, διότι τὸ κράτος καθ' οὗ ἐστρέφετο ἡ ναυτικὴ αὕτη ἐκστρατεία, δὲν εὑρίσκετο εἰς ἐμπόλεμον πρὸς τὰς δύο ναυτικὰς Δυνάμεις κατάστασιν, Ἀλλὰ τὸ δίκαιον οὐδέποτε ἐπέζησε τῆς **raison d'état**, ὁ δὲ Τσάρος ἐξακριβῶν ὅτι ἠπατήθη ὡς πρὸς τὸ ἀδύνατον τῆς Ἀγγλογαλλικῆς συνεργασίας, ἀπέστειλεν τὸν ἔμπιστόν του Ὀρλὼφ εἰς τὴν Βιέννην καὶ τὸν κόμητα Βούδβεργ εἰς Βερολῖνον, ὅπως ἀποσπάσῃ τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν πολιτικῆς, ἥτις ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ μορφὴν σταυροφορίας ἀντιρρωσικῆς. Ὁ Ὀρλὼφ προέτεινε εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Φραγκῖσκον Ἰωσὴφ τὴν Σλαβικὴν, Σερβίαν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ὁποίας ἐκόπτετο ἡ Πετρούπολις, προσέφερε τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἐρζεγοβίνην εἰς ἀντάλλαγμα τῆς κατοχῆς τῶν παραδουναβείων ἐπαρχιῶν καὶ τῆς ἐνόπλου Αὐστριακῆς οὐδετερότητος. Αἱ προτάσεις του ἀπερρίφθησαν. Τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἔσχε καὶ ἡ ἐν Βερολίνῳ ἐνέργεια.

Ὅταν ἐγνώσθη ἡ ἀποτυχία τῆς ἀποστολῆς ταύτης, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἀπεκάλυψαν ἀνεπιφυλάκτως τὸ διπλωματικὸν των παιγνίδιον. Ὁ Ναπολέων μόνον, ἐπεχείρησε νέον εἰρηνευτικὸν διάβημα, δι' αὐτογράφου πρὸς τὸν Τσάρον ἐπιστολῆς, ἥτις παρέμεινεν ἄκαρπος.

Τὰ γεγονότα ἐπεσπεύδοντο. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία εἶχον συνομολογήσῃ ὁριστικὴν συμμαχίαν τὴν 20 Ἰανουαρίου 1854, εἰς ἣν συμπεριελήφθη καὶ ἡ Τουρκία τὸν ἑπόμενον Μάρτιον. Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη ἐπισήμως τὴν 27 Μαρτίου, καὶ οἱ στρατοὶ τοῦ λόρδου Ράγκλαν καὶ τοῦ Σαινταρνὼ, συνεκεντροῦντο εἰς Καλλίπολιν. Καὶ ὁ σιδηροῦς Τσάρος, ὃν ὁ πόλεμος οὗτος συνέτριψεν, ἀλλὰ δὲν ἔκαμψε, ἀκούραστος, νῆστις, ἄϋπνος, διαβιβρωσκόμενος ὑπὸ διηνεκοῦς πυρετοῦ, προσεφώνει τοὺς Κοζάκους, ἐνεθουσίαζε τοὺς στρατηγοὺς, ἐπεθεώρει ἀπαύστως τ' ἀναχωροῦντα συντάγματα. Αἱ ἱεραὶ εἰκόνες περιήγοντο ἐν μέσῳ τοῦ γονυπετοῦς ὄχλου, εἰς λιτανείας ἐντυπωτικάς. Μυστηριώδεις θρύλλοι διέτρεχον τὰς ταπεινὰς ἴζμπας, ὡς ἄλλοτε, ὅταν τὰ κύματα τῶν ἐκχριστιανισθέντων Βαρέγων ἢ τῶν Πετσενέγων κατήρχοντο πρὸς τὸ Βυζάντιον. Καὶ ὡς ἀφηγεῖτο ὁ λαὸς, ὅστις ὡδηγεῖτο εἰς νέον μακελλεῖον, μυστηριώδης μοναχὸς ἐπιφαινόμενος εἰς ἐπίμονον ὑπερφυὲς ὅραμα, ἐξώθει τὸν Τσάρον εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ προαινίων ἐχθρῶν. . . .

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΓΙΑ ΡΩΣΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Πῶς διεξήχθη ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος.—Σεβαστούπολις.—Αἱ μάχαι τῆς Ἄλμας καὶ τοῦ Ἴγκερμαν.—Τοτλέβεν.— Αἱ διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης καὶ οἱ ὅροι των.—Ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ τὸ τέλος μιᾶς ἐποποιΐας.—Αἱ νέαι διαπραγματεύσεις καὶ ὁ Εὔξεινος.—Τὸ σχέδια τῆς Ἀγγλίας καὶ τὰ σχέδια τοῦ Ναπολέοντος.—Ὁ θάνατος τοῦ «σιδηροῦ Τσάρου».—Τὸ Αὐστριακὸν Τελεσίγραφον καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Β'.—Ἡ εἰρήνη.—Ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων καὶ τὰ ἀποτελέσματα της.

Ὁ πόλεμος διεξήγετο ὑπὸ συνθήκας δυσμενεῖς διὰ πάντας τοὺς λαβόντας μέρος εἰς αὐτόν. Διὰ τοὺς Ρώσσους, οἵτινες ἀπεκρούσθησαν εἰς Καλαφάτιον, εἰς Βιδίνιον, εἰς Γιούργεβον, εἰς Ρουτσούκιον. Διὰ τοὺς Τούρκους, οἵτινες παρά τινας ἐπιτυχίας τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ, δὲν κατήγαγον ἐπιτυχίας ἀποφασιστικὰς, καὶ οἵτινες ἔχανον προφανῶς ἐν Μικρασίᾳ ἔδαφος. Διὰ τοὺς Ἀγγλορρώσσους, οἵτινες οὐδὲν ἐπιτυχόντες ἐν τῇ Βαλτικῇ διὰ τῆς καταλήψεως τοῦ Μπομαροσὺνδ ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Νάπιερ καὶ τοῦ στρατηγοῦ Μπαραγκαὶ Διλλιὲρς, εἶχον ἐμπλακῇ πρὸς νότον εἰς τὰ νοσηρὰ τέλματα τῆς Δόβρουτσας, ἔνθα τοὺς ἐθέριζεν ἡ χολέρα καὶ ὁ τυφοειδὴς πυρετός. Ὁ Πασκίεβιτζ, ὁ ἥρως τῶν Περσικῶν πολέμων, ἠκολούθει τὴν τυπικὴν Ρωσσικὴν τακτικὴν τῶν δυσχερῶν στιγμῶν. Ἀπέφευγε τὴν ἐκ τοῦ συστάδην σύγκρουσιν, προσπαθῶν νὰ παρασύρῃ τὰς κεκμηκυίας στρατιὰς τοῦ Ράγγλαν καὶ τοῦ Σαινταρνὼ εἰς τὸ Ρωσσικὸν ἔδαφος. Ἡ θέσις τῶν συμμάχων δυσχερὴς ἀπὸ πολεμικῆς ἀπόψεως, καθίστατο πολιτικῶς ἀφόρητος. Ἡ Ἀγγλία ἐπωφελήθη τῆς δημιουργουμένης ἀδιεξόδου, ὅπως προτείνῃ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Σεβαστουπόλεως. Τὴν πρότασιν ἐνέ-

πνευσε διττὸν αἴτιον. Ἐν πρώτοις, ἡ Σεβαστούπολις ἦτο ἀφύλακτος. Ἡ Ρωσσία, ἐνῷ εἶχε 200000 ἀνδρῶν ἐν τῇ Βαλτικῇ, ἰσάριθμον δύναμιν παρὰ τὸν Δούναβιν καὶ 150000 ἀνδρῶν ἐν Πολωνίᾳ, ἐν Κριμαίᾳ μόλις εἶχε συγκεντρώσῃ 25000 ἀνδρῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἐπαρκοῦς ταύτης ἀφορμῆς, ἡ Ἀγγλία ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ἀπέβλεπεν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς Σεβαστουπόλεως, πολεμικοῦ λιμένος, ὅστις ἀπετέλει διηνεκῆ ἀπειλὴν κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ ὁποίου θ' ἀπήλασσεν ὁριστικῶς τὸν Εὔξεινον τῶν Ρωσσικῶν πολεμικῶν.

Τὴν 7 Σεπτεμβρίου, αἱ δυνάμεις τῶν συμμάχων ἐγκατέλειπον τὸ ἄξενον ἔδαφος ὅπερ τοὺς ἐδεκάτιζε καὶ ἀπεβιβάζοντο μετὰ ἑπταήμερον ἐγγὺς τῆς Εὐπατορίας, ὁπόθεν ἐβάδιζον κατὰ τῆς Σεβαστουπόλεως. Ὁ πρίγκηψ Μεντζικώφ, ὁ ἰταμὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ Τσάρου ὅστις συνετέλεσε τοσοῦτον εἰς τὴν ἐκτράχυνσιν τῆς ρήξεως, ἔσπευσε ν' ἀνακόψῃ τὴν προέλασιν των, καὶ ὠχυρώθη παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ἄλμα, καταλληλοτάτας πρὸς ἄμυναν. Οἱ ζουάβοι τοῦ Κανροβὲρ καὶ τοῦ Μπουσκὲ κατέλαβον ἐξ ἐφόδου τὰς Ρωσσικὰς θέσεις καὶ ἡ ὁδὸς τῆς Σεβαστουπόλεως ἠνοίγετο πρὸ αὐτῶν ἀφύλακτος. Ἀλλ' αἱ μέγισται ἀπώλειαι, ἃς ὑπέστησαν, καὶ ὁ θάνατος τοῦ ἀρχιστρατήγου Σαινταρνώ, δὲν ἐπέτρεψαν νὰ ἐπωφεληθῶσι τῆς νίκης των. Οἱ Ρῶσσαι ἐκέρδισαν καιρόν. Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν ναυάρχων Ναχίμωφ καὶ Κορνίλωφ, καὶ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Τοτλέβεν, τοῦ μεγαλοφυοῦς ὀχυρωτοῦ, ἡ Σεβαστούπολις κατέστη ἀπόρθητος. Καὶ τότε ἤρξατο ἡ ἐποποιΐα τῆς πολιορκίας ταύτης, ἥτις ἐχάραξαν ἀθανάτους σελίδας ἡρωϊσμοῦ ἀμφοτέρωθεν. Ὁ Ρωσσικὸς στόλος ἐβυθίσθη εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος, καὶ ἡ πόλις κατέστη ἀπρόσιτος εἰς τὰ ἐχθρικὰ βλήματα. Ζώνη ἰσχυρῶν ὀχυρωμάτων τὴν περιέβαλε, τὸ δὲ τόνομά της ἐπτερύγισε ταχέως ἀνὰ τὸν κόσμον, ἀδελφωμένον μὲ τὴν δόξαν τοῦ Πύργου Μαλακώφ καὶ τοῦ Πρασίνου ὀχυρώματος. Ἡ πολιορκία παρετείνετο. Ἡ Σεβαστούπολις ἐπεκοινώνει πάντοτε μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Μεντζικώφ, ὅστις τὴν 25 Ὀκτωβρίου ἀπεκρούετο ὑπὸ τῶν φαιῶν δραγόνων τοῦ στρατηγοῦ Σκάρλετ ἐν τῇ ἐπικῇ μάχῃ τοῦ Μπαλάκλαβα, καθ' ἣν ἐγένετο ἡ ἀθάνατος ἐπέλασις τῶν ἐλαφρῶν ἱππέων τοῦ κόμητος Κάρδιγκαν. Τὴν 5 Νοεμβρίου ὁ Μεντζικώφ ἐπετίθετο καὶ πάλιν κατὰ τῶν Ἄγγλων, οὓς κατελάμβανε κοιμωμένους μακαρίως ἐν τῷ στρατοπέδῳ των τοῦ Ἰγκερμαν καὶ οὓς θὰ ἐξώντου τελείως, ἄνευ τῆς ἐγκαίρου ἐπεμβάσεως τοῦ στρατηγοῦ Μπουσκέ. Αἱ ἄπαυστοι αὗται ἐπιθέσεις καὶ ἡ δριμύτης τοῦ χειμῶνος, ἐπροξένουν εἰς τὰς Ἀγγλικὰς τάξεις ζημίας φοβερὰς Ὁ στρατηγὸς Ράγκλαν ἀπώλεσε τοὺς ἡμίσεις ἄνδρας του.

Ἐν Λονδίνῳ, τὸ ὑπουργεῖον ἐδέησε νὰ παραιτηθῇ πρὸ τῆς δημοσίας ἀγανακτήσεως. Ἡ νέα Κυβέρνησις ἀπέστειλεν ἐσπευσμένως ἐπικουρίας

Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος μετὰ τοῦ διαδόχου Βόριδος, εἰς Τσατάλδζαν.

κ' ἐζήτησε παρὰ τῶν στρατηγῶν της ἀποφασιστικώτερα ἀποτελέσματα. Ἡ αὐτὴ ἀπογοήτευσις ἐξεδηλοῦτο καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν πρωτεύουσαν.

Ὁ Ναπολέων συνωμολόγησε δάνειον, ηὔξησε τὰς ἐν Κριμαίᾳ δυνάμεις δι' ἰσχυρῶν ἐξ Ἀλγερίας ἐπικουριῶν καὶ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν των εἰς τὸν ἀποφασιστικὸν Πελισσιέ. Ἀλλὰ παρὰ τὰς νέας ταύτας προσπαθείας, οἱ σύμμαχοι ἦσαν ἀποτεθαρρυμένοι, ἐνεδοίαζον. Αἱ διπλωματικαὶ διαπραγματεύσεις πρὸς ἐπίτευξιν βάσεως διὰ τὴν εἰρήνην, ἐπανελήφθησαν τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν «*ἐντίμων μεσιτῶν*» τῆς Βιέννης, ἥτις ἐν τῷ μετ' ὀλίγον εἶχε προσχωρήσῃ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν ναυτικῶν Δυνάμεων τὴν 2 Δεκεμβρίου 1854. Βάσεις τῶν διαπραγματεύσεων ἦσαν :

1ον). Κοινὴ ἐγγύησις τῶν πέντε Δυνάμεων διὰ τὰ πολιτικὰ καὶ θρησκευτικὰ δικαιώματα τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν, ἄνευ διακρίσεως θρησκεύματος.

2ον). Ἐξάσκησις κοινοῦ προτεκτοράτου τῶν πέντε Δυνάμεων, ἐπὶ τῶν παραδουναβείων ἐπαρχιῶν.

3ον). Ἀναθεώρησις τῆς συνθήκης τοῦ 1841, τῆς Ρωσσίας μὴ ἀντιδρώσης εἰς τὴν κατάργησιν της, ἂν ὁ Σουλτάνος, ὡς κυρίως ἐνδιαφερόμενος, συγκατένευεν.

4ον). Ἐλευθέρα ναυσιπλοΐα εἰς τὸν Δούναβιν.

Ὁ Τσάρος ἐδήλωσε διὰ τοῦ πρίγκηπος Γορτσακώφ, ὅτι ἀπεδέχετο τὰ σημεῖα ταῦτα ὡς βάσιν τῶν διεξαγομένων συνεννοήσεων, ἐπιφυλάσσων εἰς ἑαυτὸν τὸ δικαίωμα τῆς ἑρμηνείας των. Ἀλλ' ἡ συνεννόησις δὲν ἦτο δυνατή. Ὁ σκόπελος εἰς ὃν κυρίως προσέκρουεν ἦτο ὁ 3ος ὅρος τῆς ἀναθεωρήσεως τῆς συνθήκης τοῦ 1841, ἣν ὁ Γορτσακὼφ ἡρμήνευεν «***ὡς τὴν ἐκμηδένισιν πασῶν τῶν προγενεστέρων συνθηκῶν, ὡς τὴν καταστροφὴν τῶν θαλασσίων τῆς Ρωσσίας ἱδρυμάτων καὶ ὡς τὴν κατάπνιξιν τῆς Ρωσσικῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ δυνάμεως***». Ἡ αὐτὴ γνώμη ἐπεκράτει καὶ εἰς τὴν Πετρούπολιν.

«***Ἐκεῖνο ὅπερ ἀποκρούομεν, ἔλεγε τηλεγράφημα τοῦ Τσάρου πρὸς τὸν Γορτσακώφ, εἶναι ἡ διατύπωσις τῶν ταπεινωτικῶν καὶ μωρῶν ὅρων, οὓς αἱ Δυνάμεις τῆς Δύσεως ἀνήγγειλαν ὅτι θὰ ἐξαρτήσωσιν ἐκ τῆς ἀναθεωρήσεως τῆς συνθήκης τοῦ 1841***».

Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας αἱ ἐχθροπραξίαι ἐδέησε νὰ ἐπαναρχίσωσιν. Ἡ Αὐστρία ἐκλήθη νὰ εἰσφέρῃ τὴν εἰς ἄνδρας συμμετοχὴν, εἰς ἣν τὴν ἐξηνάγκαζεν ἡ συμμαχική της σύμβασις. Ἀπηυθύνθη εἰς τὴν Πρωσσίαν, ζητοῦσα νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν Δίαιταν, ὅπως ψηφίσῃ ἐπικουρίαν ἐπαρκῆ. Ἀλλ' ἡ Γερμανικὴ Δίαιτα ἠρνήθη, οὕτω δ' ἡ ἔκκλησις τῶν συμμάχων παρέμεινεν ἄκαρπος. Ἡ ἀμηχανία ἐν Ἀγγλίᾳ, ἥτις ἠδυνάτει ν' ἀποστείλῃ νέας ἐπικουρίας, ἦτο προφανής, ὅτε ἐνεφανίσθη ὡς ἐκ μηχανῆς θεὸς τὸ Πεδεμόντιον. Τὸ νεαρὸν κράτος ὠνειροπόλει νὰ διανοίξῃ θέσιν μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Διὰ νόμου ἀντιδημοτικοῦ, ἀλλὰ πολιτικωτάτου, εἶχεν ἤδη προσεταιρισθῇ τὴν προστασίαν τοῦ Ναπολέοντος. Ἐπεθύμει ν' ἀνέλθῃ ὑψηλότερα. Ἦτο ἀπαραίτητον νὰ συμμετάσχῃ τῆς προσεχοῦς Συνδιασκέψεως, καὶ πρὸς τοῦτο ὑπῆρχεν ἓν μόνον μέσον: Νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον.

Τὸ ἐζήτησεν. Ἡ Ἀγγλία ἐξηντλημένη στρατιωτικῶς, ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ Γαλλία, ἧς τὸ Πεδεμόντιον ἦτο προσφιλὲς τέκνον διὰ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων, διεῖδεν εἰς αὐτὴν ἴδιον θρίαμβον. Μόνη ἡ Αὐστρία διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς παρεισδύσεως τοῦ παρεισάκτου τούτου, ἐχθροῦ τῆς χθὲς ἐχθροῦ τῆς αὔριον. Ἡ ἀπάντησις ὑπῆρξεν, ὅτι τὴν ἀποδοχὴν τῶν Πεδεμοντιακῶν ἐπικουριῶν, ἐξεβίασεν ἡ ἰδική της ἀποχή. Ὁ Καβοὺρ ἐθριάμβευε. Διὰ τριῶν συμβάσεων συνομολογηθεισῶν πρὸς τοὺς τρεῖς συμμάχους τὴν 26 Ἰανουαρίου 1833, δι' ἑτέρας ὑπογραφείσης πρὸς τὴν Τουρκίαν τὴν 15 Μαρτίου, τὸ μικρὸν Πεδεμόντιον ἀπέστελλε δεκαπεντακισχιλίους ἐκλεκτοὺς πολεμιστὰς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἐνῷ εἰς ἀνταλλαγμα ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἠγγυῶντο τὴν ἐδαφικήν του ἀκεραιότητα, ἐφ' ὅσον διήρκει ὁ πόλεμος.

Ἐν μέσῳ τῶν γεγονότων τούτων ἀπέθανεν ὁ Νικόλαος. Ὁ «***σιδηροῦς Τσάρος***», κατάκοπος ἐξ ἀγῶνος, δι' ὃν ἡ μόνη δυνατὴ διέξοδος ἦτο ἡ ταπείνωσις, ἄπελπις ἐκ τῶν τύψεων, ἃς ἐξήγειρεν ἐν αὐτῷ τὸ αἷμα τόσων ἀθῴων, καὶ αἱ καταστροφαὶ, αἵτινες ἐρήμουν τὸ Ρωσσικὸν ἔδαφος, ὑπέκυψε πλειότερον εἰς τὴν βαθεῖαν θλῖψιν του ἢ εἰς τὸ νόσημα. Ὠνειροπόλει νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν μέγαν πόθον τοῦ Πέτρου καὶ τῆς Αἰκατερίνης καὶ ἀντὶ νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ στέμμα των τὴν τιάραν τῶν Ἑλλήνων Αὐτοκρατόρων, ἐκινδύνευε νὰ ἴδῃ ὑποκύπτον τὸ ἴδιον του διάδημα. Ἦτο πεπεισμένος ὅτι εἶχε τὸν πρῶτον τοῦ κόσμου στρατὸν καὶ ὁ πόλεμος ἀπέδειξεν τὴν ἀνικανότητα τῶν στρατηγῶν του, τὴν ἔλλειψιν πάσης ἐπιμελητείας, τὰς καταχρήσεις γραφειοκρατίας, πάντοτε ἑτοίμης πρὸς ἁρπαγήν. Ἠθέλησε ν' ἀπομονώσῃ τὴν χώραν του τῆς ἐμπρηστικῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐπαναστατικῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἡ Ρωσσία συγκεντρωθεῖσα εἰς ἑαυτήν, ἐπανεῦρε ταχύτερον τὴν ἰδιοφυᾶ κοινωνικὴν καὶ ἐθνικήν της ἀτομικότητα, κ' ἐξανέστη ταχύτερον ἐν τῇ συναισθήσει τῶν παθημάτων καὶ τῆς δουλείας της. Μέχρι τοῦ δύοντος Μονάρχου ἔφθανον οἱ γογγυσμοὶ τοῦ λαοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐνόμιζεν ὅτι ἐφόνευσε τὴν δύναμιν τοῦ διαμαρτύρεσθαι, καὶ ὁ μεμακρυσμένος βόμβος τῆς ἐπερχομένης ἐπαναστάσεως. Ὁ Νικόλαος εἶδεν, ὅτι τὸ ἔργον του κατέρρεεν. Μίαν

ἡμέραν, μαστιζόμενος ὑπὸ φοβεροῦ πυρετοῦ, ἴππευσεν ὑπὸ ψύχος 23 βαθμῶν ὅπως ἐπιθεωρήσῃ σύνταγμα ἀναχωροῦν, διὰ τὸν πόλεμον. «***Εἶναι ἡ αὐτοκτονία!***» εἶχε δηλώσῃ ὁ Αὐτοκρατορικὸς ἰατρός. Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας ἀπέθνησκεν, ὑπαγορεύων ἐν τῷ ψυχορραγήματι του τὸ περίφημον διάγγελμα του πρὸς τὸν Ρωσσικὸν λαόν: «***Ὁ Αὐτοκράτωρ ἀποθνήσκει. . . .***»

Ἡ ἀνάρρησις τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου τοῦ Β΄. ἐνέπνευσε τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ εἰρήνη ἥτις ὑπῆρξεν ἀδύνατος ὑπὸ τὸν πατέρα του, θὰ ἦτο δυνατὴ ὑπ' αὐτόν. Αἱ διαπραγματεύσεις ἃς διεξῆγε πρὸς τοῦτο ὁ πρίγκηψ Γορτσακὼφ, προσέκρουσαν εἰς τὸ εὐαίσθητον σημεῖον: τὸ ζήτημα τῶν Στενῶν. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία προέτειναν τὴν οὐδετερότητα τοῦ Εὐξείνου, ἣν ἡ Γαλλία ἀπέκρουσε. Δὲν ἀπεδέχθη ἐπίσης πρότασιν ἄλλην, τείνουσαν εἰς τὸν περιορισμὸν τῶν Ρωσσικῶν ναυτικῶν δυνάμεων. Ὁ Γορτσακὼφ προέτεινεν ἁπλῶς τὴν ἐλευθέραν ἐν τῷ Εὐξείνῳ ναυσιπλοΐαν διὰ τὰς σημαίας πασῶν τῶν Δυνάμεων. «***Ἡ ἀδυναμία τῆς Τουρκίας, ἐδήλου ὁ Ρῶσσος διπλωμάτης, δὲν εἶναι ἀπόρροια οὔτε τῶν συνθηκῶν, ἃς συνωμολόγησε μετὰ τῆς Ρωσσίας, οὔτε τῆς ναυτικῆς τῆς τελευταίας ταύτης ὑπεροχῆς. . . Ἡ Τουρκία κατέχει εἰς τὰ Στενὰ καὶ εἰς τὴν Κων)λιν θέσιν, ἣν ἡ φύσις κατέστησεν ἀπόρθητον. Οἱ Ρωσσικοὶ στόλοι δὲν δύνανται ν' ἀποβιβάσωσι πλείονας τῶν 20000 ἀνδρῶν ἐντὸς μηνός. Ἀλλ' ὁ Ἀγγλικὸς στόλος τῆς Μελίτης καὶ ὁ Γαλλικὸς τῆς Τουλῶνος, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν Τουρκίαν, τοῦ Ρωσσικοῦ, ἐντεῦθεν δ' ἡ Ρωσσικὴ δύναμις ἀπέτελει ἀπαραίτητον στοιχεῖον ἰσορροπίας, ἥτις ἦτο μία τῶν ἀπαύστων ἀσχολιῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς***».

Αἱ Ἀγγλικαὶ βλέψεις ἦσαν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι. Ἡ ἀρχὴ ἣν ἔθεσεν ὁ Οὐέλλιγκτων διὰ τὰ Στενά, ἦτο: «***Κλειστά***». Θὰ ἔμενον κλειστά. Οὐσιαστικῶς ὁ πόλεμος δὲν διεξήγετο ἢ διὰ τοῦτο καὶ μόνον. Ἐξηκολούθησεν. Ὁ Πελισσιὲ ἐπέσπευσε τὴν ἅλωσιν τῆς Σεβαστουπόλεως, μὴ ὑπολογίζων τὰς θυσίας, μὴ διστάζων πρὸ τῶν πυραμίδων τῶν νεκρῶν. Καὶ μετὰ ἐνδεκάμηνον πολιορκίαν, ἡ ἡρωϊκὴ πόλις ἔπιπτεν, ἀφοῦ οἱ Ρῶσσοι, ἀποχωροῦντες, τὴν μετέβαλον εἰς ἐρείπια.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μερικὴ αὕτη ἐπιτυχία δὲν ἔθετε πέρας εἰς τὸν πόλεμον. Ἂν οἱ Ρῶσσοι ἡττῶντο ἐν Σεβαστουπόλει, ἐνίκων ἐν Ἀχαλτζὶκ καὶ Μπὰς-Καδικλὰρ καὶ κατελάμβανον τὸ Κάρς. Ὁ Ναπολέων ἦτο ὑπὲρ τῆς συνεννοήσεως. Οἱ λοιποὶ καὶ ἰδίως ἡ Ἀγγλία, ὑπὲρ δραστηριωτέρας συνεχίσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἐπεδίωκε τὴν ἐξασθένησιν τῆς Ρωσσίας ἐπὶ

μακρόν. Ἤθελε τὴν καταστροφὴν τῆς Σεβαστουπόλεως τοῦ Βορρᾶ, τῆς Κρονστάνδης, τὸν βομβαρδισμὸν καὶ τὴν κατάληψιν αὐτῆς τῆς Πετρουπόλεως. Εἰς τὰ σχέδια ταῦτα κατεκτήθη καὶ ἡ Σουηδία, ἥτις ἀπέναντι τοῦ ἀνταλλάγματος τῆς Φινλανδίας, ἀνέλαβε διὰ νέας συνθήκης, κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1855, νὰ παράσχῃ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου της. Εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς ἐνεργείας, ὁ Ναπολέων ἀντέταξεν ἕτερον. Ναὶ, νὰ συνεχισθῇ ὁ πόλεμος. Ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα νὰ ἦναι γενικώτερα, ἀντάξια τῶν θυσιῶν καὶ τῶν κινδύνων του. Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξεγείρωσι τὰς δυναστευομένας ἐθνικότητας, νὰ ἐκδικηθῶσι τὴν Αὐστριακὴν ἀδράνειαν, διὰ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας, νὰ μεταβάλωσι τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης, ὅτε θὰ διεξεδίκει δι' ἑαυτὸν τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου καὶ τὸ Βέλγιον.

Ἡ αἰφνιδία αὕτη ἀποκάλυψις τῶν Γαλλικῶν προθέσεων, κατεπτόησε τὸν λόρδον Πάλμερστων, ὅστις εἶχεν ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχήν. Μεγαλειτέρα ἔτι ἦτο ἡ ἀνησυχία ἐν Βιέννῃ, ἔνθα ἡ φανερὰ προστασία τοῦ Πεδεμοντίου παρὰ τῆς Γαλλίας, ἐνέπνεε βαθεῖαν ἀγανάκτησιν. Ὁ Αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος Ἰωσὴφ κατενόησε τὸν κίνδυνον. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αἰτημάτων τῶν συμμάχων, ἀπεφάσισε νὰ ἐκβιάσῃ λύσιν, θέτουσαν τέρμα εἰς ἀγωνιώδεις ἀβεβαιότητας. Τὴν 16ην Δεκεμβρίου, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν πρὸς τοὺς συμμάχους, διεβίβασε πρὸς τὸν νέον Τσάρον τελεσίγραφον, ἀξιοῦν τὴν ἐλευθέραν ναυσιπλοΐαν εἰς τὸν Δούναβιν, τὴν πλήρη οὐδετερότητα τοῦ Εὐξείνου, ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων τῶν Χριστιανῶν τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἀπόλυτον σεβασμὸν τῆς Ὀθωμανικῆς ἀκεραιότητος. Ἂν μέχρι τῆς 18ης Ἰανουαρίου αἱ ἀξιώσεις αὗται δὲν ἐγίνοντο δεκταί, ὁ Αὐστριακὸς ἐν Πετρουπόλει πρεσβευτὴς θ' ἀνεκαλεῖτο καὶ αἱ στρατιαὶ τῶν Ἀψβούργων θὰ προσέβαλον τὰς Ρωσσικάς. Ὁ κόμης Νέσσελροδ ἐθεώρει τὸ τελεσίγραφον ἀπαράδεκτον. Ὁ ὅρος ὁ ἀφορῶν τὸν Δούναβιν συνεπήγετο καὶ τὴν ἐκχώρησιν τῆς Βεσσαραβίας, ἡ ἀπώλεια δὲ Ρωσσικῆς γῆς ἐξηγρίου τὸν Ρῶσσον πολιτικόν. Ἀλλὰ παρὰ τὰς ἀντιδράσεις ταύτας, Ἀλέξανδρος ὁ Β΄. ἔλαβεν ἡρωϊκὴν ἀπόφασιν. Πρὶν ἐκπνεύσῃ ἡ προθεσμία, ἐδήλωσεν ὅτι ἀποδέχεται τὰ συμμαχικὰ αἰτήματα. Ἡ προκαταρκτικὴ συνθήκη τῆς εἰρήνης, συνομολογηθεῖσα τὴν 1ην Φεβρουαρίου 1856, προὐξένησε βαθεῖαν ἐν Εὐρώπῃ ἀνακούφισιν.

Αἱ ὁριστικαὶ διαπραγματεύσεις ἤρξαντο εἰς Παρισίους, εἰς ἔνδειξιν τιμῆς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Ναπολέοντος, αἱ δὲ σχετικαὶ ἐργασίαι διήρκεσαν ἀπὸ τῆς 25 Φεβρουαρίου μέχρι τῆς 30 Μαρτίου 1856. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ Συνεδρίου, ὑπῆρξεν ὁ βαθὺς σεβασμὸς τῶν

νικητῶν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον. Ὁ πρίγκηψ Γορτσακὼφ εἶχεν ἤδη βολιδοσκοπήσῃ τὸν Γάλλον ἐν Βιέννῃ πρεσβευτήν: «***Εἶσθε πολιτικὸς πεφωτισμένος, τῷ εἶπε, καὶ ἐννοεῖτε τὴν χρησιμότητα φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἡμετέρων χωρῶν. Διὰ τοῦτο ἡ Γαλλία ὀφείλει κατὰ τὰς ἐνεστώσας διαπραγματεύσεις νὰ μὴ ἀφήσῃ εἰς τὴν μνήμην μας ἴχνη αἱματηρά, οὔτε ν' ἀπαιτήσῃ ὅ,τι εἶναι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἐθνικήν μας τιμήν. Τὰ ἔθνη ἅτινα ὑφίστανται αἱμοσταγῆ τραύματα, τὰ ἐνθυμοῦνται πάντοτε***». Ἡ ἀπάντησις ὑπῆρξεν ἐνθαρρυντική. «***Ἡ ὑπόδειξις αὕτη, ἀπήντησεν ὁ Γάλλος διπλωμάτης, εἶναι τὸ βάθος τῆς σκέψεώς μου καὶ ἡ κραυγὴ τῆς καρδίας μου***». Τὰς αὐτὰς διαβεβαιώσεις ἀπηύθυνεν εἰς τὸν Γορτσακὼφ καὶ ὁ Φραγκῖσκος Ἰωσήφ.

«***Πρὸ παντὸς, ἐδήλωσεν ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, σᾶς παρακαλῶ νὰ πιστεύσητε, ὅτι οὐδέποτε τὸ ὄνομά μου θὰ εὑρεθῇ συνδεδεμένον πρὸς ὅρον, θίγοντα τὴν τιμὴν ἢ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ Αὐτοκράτορος!***» Αἱ ὑποσχέσεις αὗται ἐτηρήθησαν. Οἱ Ρῶσσοι ἀντιπρόσωποι καὶ ἰδίως ὁ κόμης Ὀρλὼφ ἐγένοντο δεκτοὶ οὐχὶ ὡς ἡττημένοι, ἀλλ' ὡς νικηταί. Αἱ πρὸς αὐτοὺς ἰδίως ἁβρότητες τοῦ Ναπολέοντος, ἔφθανον μέχρι τῆς σκοπίμου ἐπιδείξεως. Ὁ Γάλλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Βαλέβσκη ἐδήλωσεν εἰς τὸν πρῶτον Ρῶσσον πληρεξούσιον, Μπρουνὸβ, ὅτι ἐπεθύμει νὰ κλείσῃ τὴν εἰρήνην ταχέως καὶ ὅτι θὰ ἐξωμάλυνε πᾶσαν δυσχέρειαν. Ὁ ἕτερος τῶν πληρεξουσίων Ὀρλὼφ, ἐγένετο δεκτὸς παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ γραφείῳ του καὶ ἡ συνδιάλεξις διήρκεσε μίαν ὥραν καὶ ἡμίσειαν, χωρὶς νὰ παρίσταται οὐδεὶς αὐλικός.

Ἡ ὁριστικὴ συνθήκη ἐκλείσθη, τὴν 30 Μαρτίου 1856. Τὰ κύρια ἄρθρα της, ἀναφέρονται εἰς τὰ σημεῖα, ἅτινα ἔθιγε τὸ Αὐστριακὸν τελεσίγραφον. Κατὰ τὸ 7ον ἄρθρον, ἡ Τουρκία «***εἶναι δεκτὴ ὅπως μετέχῃ τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ δημοσίου δικαίου καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ὁμοφωνίας***», ἀλλὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο δὲν ἔσχε μακρὰν ζωήν. Ὑπῆρξε θνησιγενές. Αἱ Δυνάμεις εἶχον τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀνυψώσωσι μέχρις ἑαυτῶν τὴν Δύναμιν, μεθ' ἧς συνεπολέμησαν. Ἀλλ' ἡ ἀνύψωσις αὕτη ἦτο καθαρῶς εἰκονική. Ἐν τῇ πραγματικότητι, ἡ κατάστασις διετηρεῖτο ὁποία καὶ πρότερον. Ἡ πρωτίστη ἀπόδειξις, ὅτι ἡ Τουρκία εἰσήρχετο ἰσοτίμως εἰς τὴν χορείαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, θὰ ἦτο ἡ ἄρσις τῶν διομολογήσεων. Ἐν τούτοις, ὅταν οἱ Τοῦρκοι πληρεξούσιοι ἀπῄτησαν τὴν κατάργησιν των, ἣν συνεπήγετο αὐτοδικαίως τὸ 7ον τοῦτο

ἄρθρον, τοῖς ἀντετάχθη ὅτι τὸ εἰδικὸν δίκαιον τῶν διομολογήσεων δὲν θὰ κατελύετο, ἐφ' ὅσον δὲν εἰσήγοντα αἱ οὐσιαστικαὶ μεταρρυθμίσεις, αἵτινες θὰ τὸ καθίστων περιττόν.

Τὸ 8ον ἄρθρον τῆς συνθήκης εἶναι περιεργότατον. Εἶναι ἡ ἀπήχησις τοῦ χμαιρικοῦ φιλανθρωπισμοῦ, ὅστις ἀπετέλει τὴν πολυτέλειαν Ναπολέοντος τοῦ Μικροῦ. Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου ὡρίζετο, ὅτι ἐν περιπτώσει προστριβῶν μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ οἱασδήποτε τῶν συμβαλλομένων Δυνάμεων, δὲν ἐπετρέπετο ἡ ἔναρξις τῶν ἐχθροπραξιῶν ἄνευ προηγουμένης προσφυγῆς εἰς τὴν μεσολάβησιν τῶν ἄλλων ὑπογραφομένων κρατῶν. Τὸ ἄρθρον τοῦτο εἶναι ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς «***ὑποχρεωτικῆς διαιτησίας***», ἣν βραδύτερον ἐπειράθη ν' ἀποδεχθῇ ἡ Συνδιάσκεψις τῆς Χάγης, καταλήξασα εἰς τὴν γνωστὴν ἔκτρωσιν τοῦ 2ου ἄρθρου τῆς συμβάσεως της, καθ' ὃ «***ἐν περιπτώσει διαφωνίας κρισίμου, πρὸ τῆς προσφυγῆς εἰς τὰ ὅπλα, αἱ Δυνάμεις θ' ἀπευθύνθῶσιν, ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις τὸ ἐπιτρέπουσιν, εἰς τὴν φιλικὴν μεσολάβησιν φίλης Δυνάμεως***».

Τὸ 9ον ἄρθρον ἀναφέρεται εἰς τὴν προστασίαν τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν, ἀποτελεῖ δὲ νέαν ἀπόδειξιν τῆς εἰκονικότητος τοῦ 7ου ἄρθρου, περὶ ἀποδοχῆς τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν οἰκογένειαν. Καίτοι, πιέσει τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, εἶχεν ἐκδοθῇ κατὰ τὸ 1839 τὸ Χάττι Σερὶφ τοῦ Γκιουλχανέ, ἐξασφαλίζον εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου, ἄνευ διακρίσεως φυλῆς καὶ θρησκεύματος, πλήρη ἀσφάλειαν ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας, ἐν τούτοις πλεῖστα γεγονότα ἀπέδειξαν ἔκτοτε ὅτι ἡ πραγματοποίησις τῶν ἐπαγγελιῶν τούτων ἦτο δυσχερής. Ἡ Εὐρώπη δὲν ἠδύνατο συνεπῶς νὰ ἀποστῇ τοῦ ἐλέγχου της ἐπὶ τῆς τύχης τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν, καίτοι τὸν ἔλεγχον τοῦτον ἐνεθυμεῖτο μόνον, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ὑπηρετήσῃ ἴδια συμφέροντα. Διὰ τοῦτο τὸ 9ον ἄρθρον καθορίζει, ὅτι τὸ φιρμάνιον τῶν παραχωρήσεων τοῦ 1833 ἐκοινοποιήθη εἰς τὰς Δυνάμεις, αἵτινες «***ἐξηκρίβωσαν τὴν ὑψηλὴν ἀξίαν του***». Ἀξιώσει τῶν Ὀθωμανῶν ἀντιπροσώπων προσετέθη, ὅτι ἡ ὑπόμνησις τῶν αὐτοπροαιρέτων τοῦ Σουλτάνου παραχωρήσεων πρὸς τοὺς ὑπηκόους του, δὲν παρεῖχεν οὐδὲν δικαίωμα ἐπεμβάσεως τῶν Δυνάμεων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας πράγματα.

Τὸ 11ον ἄρθρον ὁρίζει τὸ νέον τοῦ Εὐξείνου καθεστώς. Ὁ Εὔξεινος κηρύσσεται οὐδέτερος. Τὰ ὕδατα καὶ οἱ λιμένες του ἀποκλείονται κατηγορηματικῶς καὶ διὰ πάντοτε εἰς τὴν πολεμικὴν σημαίαν, εἴτε τῶν παρακτίων κρατῶν, εἴτε πάσης ἄλλης Δυνάμεως. Βραδύτερον, πρόσθετος

σύμβασις, ἣν ἐπέτρεπε τὸ 14ον ἄρθρον τῆς συνθήκης, συνομολογηθεῖσα ἀπ' εὐθείας μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας, ἐπέτρεπε τὴν διατήρησιν δέκα ἀκταιωρῶν διὰ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἀκτῶν. Τὸ ἐμπόριον ἐθεωρεῖτο

Εἰς στρατιώτης Σερβίας φρουρὸς τουρκοβόρδαμ, κωφεύων τὸ ἀνάθεμα Μαυροβούνιος τουρκοβόρδαμ κατὰ τῶν ἀνθρώπων.

ἐλεύθερον, ὑποβαλλόμενον μόνον εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῶν ἀστυνομικῶν, τελωνειακῶν καὶ ὑγειονομικῶν διατάξεων.

Τὸ 12ον ἄρθρον, ὥριζεν ὅτι παρὰ τὴν οὐδετερότητα τῆς Θαλάσσης ταύτης, αἱ Δυνάμεις ἠδύνατο νὰ ἐγκαταστήσωσι Προξένους εἰς τὰς παραλίους πόλεις της. Τὸ 13ον, ὅτι ἡ Ρωσσία καὶ ἡ Τουρκία ὑποχρεοῦνται νὰ μὴ κατασκευάσωσιν ἢ νὰ διατηρήσωσιν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν της οὐδένα ναύσταθμον. Τὸ 15ον ἐκήρυσσεν ἐλευθέραν τὴν ναυσιπλοΐαν τοῦ Δουνάβεως καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δουνάβεως. Τὸ 16ον ὡμίλει περὶ ἑπτα-

Ἡ εἴσοδος Ἀγγλικῶν ἀγημάτων εἰς τὴν Ἀγγλικὴν πρεσβείαν.

μελοῦς ἐπιτροπῆς, ἀποτελουμένης ἐξ ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Πρωσσίας, τῆς Ρωσσίας, τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τῆς Τουρκίας, ἥτις θὰ ὑπεδείκνυε καὶ θὰ ἐξετέλει τὰ ἔργα ἄτινα ἀπῃτοῦντο ὅπως ὁ Δούναβις καταστῇ πλωτός, ἀπὸ τοῦ Ἰζάτσα μέχρι τῆς ἐκβολῆς αὐτοῦ καὶ ὅτι τὰ ἔργα ταῦτα θὰ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ εἰδικῶν τελῶν,

ἐπιβαλλομένων εἰς πᾶν προσεγγίζον ἀτμόπλοιον, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ σημαία του. Παρὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ταύτην ἐπιτροπήν, ὡρίζετο καὶ ἑτέρα ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν παραποταμίων κρατῶν, πρὸς σύνταξιν τῶν ἀτμοπλοϊκῶν καὶ ἀστυνομικῶν κανονισμῶν τοῦ Ποταμοῦ, ἀλλ' ἥτις οὐδέποτε ἔζησεν ἐν τῇ πραγματικότητι.

Τὸ 20ον ἄρθρον διερρύθμιζε τὴν παρὰ τῆς Ρωσσίας ἀπόσπασιν τοῦ νοτιοδυτικοῦ τμήματος τῆς Βεσσαραβίας, ὑπὸ τὸ πρόσχημα «**ἀνταλλαγῆς**» του πρὸς τοὺς Ρωσσικοὺς λιμένας, οὓς κατεῖχον οἱ σύμμαχοι, καὶ τὸ 21ον τὴν προσάρτησιν του εἰς τὴν Μολδαβικὴν γῆν.

Τὰ ἄρθρα 22—27 διετύπουν τὸ νέον καθεστὼς ὅπερ ἐδημιουργεῖτο ἐν ταῖς παραδουναβίοις Ἡγεμονίαις, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας των, ἥτις ἐτίθετο ὑπὸ τὴν κοινὴν προστασίαν τῶν συμβαλλομένων Δυνάμεων, τὸ δὲ 28ον καθώριζε τὴν τύχην τῆς Σερβίας, ἐν ᾗ τὴν μονομερῆ προστασίαν τῆς Ρωσσίας, ἀντικαθίστα ἡ ὁμαδικὴ προστασία τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων.

Αὐταὶ ὑπῆρξαν αἱ κυριώτεραι διατάξεις τῆς περιφήμου συνθήκης, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς διέπουσα τὰς σχέσεις τῶν Δυνάμεων ἐν τῷ Ἀνατολικῷ ζητήματι μέχρι τῆς Βερολινείου, καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ὁποίας τὸ Συνέδριον ἀπεδέχθη τέσσαρας ἀποφάσεις, εἰσαχθείσας εἰς τὸ νεώτερον ναυτικὸν δίκαιον. Δι' αὐτῶν ἀπαγορεύεται ὁ ἐξοπλισμὸς πειρατικῶν σκαφῶν. Ὁρίζεται ὅτι ἡ σημαία τῶν οὐδετέρων καθιστᾷ οὐδέτερον καὶ αὐτὸ τὸ ἐχθρικὸν ἐμπόρευμα, ὅτι πᾶν ἐμπόρευμα οὐδέτερον παραμένει τοιοῦτον καὶ ὑπὸ σημαίαν ἐχθρικήν, ἐκτὸς ἂν ἦτο πολεμικὸν λαθρεμπόριον καὶ ὅτι ὁ θαλάσσιος ἀποκλεισμὸς δὲν θὰ θεωρεῖται ὑφιστάμενος, ἢ μόνον ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν θὰ ἦναι πραγματικός.

Αἱ συνέπειαι τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ὑπῆρξαν εὐρύταται. Δι' αὐτοῦ καθωρίσθησαν αἱ τύχαι δύο μεγάλων ἀρτηριῶν τῶν παγκοσμίων συγκοινωνιῶν τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Εὐξείνου, πρὸς κατάκτησιν τοῦ ὁποίου κατηναλώθη ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἡ Ρωσσικὴ προσπάθεια. Ἡ ἐλευθερία τοῦ Ποταμοῦ καὶ ἡ ὁριστικὴ διαρρύθμισις αὐτῆς, ἣν κυρίως ἐπεδίωξαν οἱ Αὐστριακοὶ ἀντιπρόσωποι, δὲν ἐπετεύχθη δυσχερῶς. Ἡ ἀνάγκη της εἶχεν ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τοῦ Ράδστατ(1798), ὅτε κατὰ τὴν διακανόνισιν τῆς ναυσιπλοΐας τοῦ Ρήνου, οἱ Γάλλοι πληρεξούσιοι ἐπεδίωξαν καὶ τὴν ἐλευθέραν ναυσιπλοΐαν τοῦ Δουνάβεως. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία ἐνῷ εἰργάζετο διὰ τὴν λύσιν τοῦ ποταμίου ζητήματος κατὰ τὰ συμφέροντα της, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῆς λογικῆς, δὲν ἐφήρμοζε τὴν αὐτὴν πολιτικὴν καὶ διὰ τὸν Εὔξεινον. Ὁ πρῶτος πληρεξούσιός της, Δὲ Μπουὸλ, ὑπεστήριξε μετὰ

λύσεως τὴν ἀρχὴν τῆς «*κλειστῆς θαλάσσης*», ἐφ' ἧς ἐδεικνύετο ἡ Ἀγγλία ἀδιάλλακτος, ἐμμένουσα εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Οὐέλλιγκτων. «**Ἀδυνα-**
» **τῶ νὰ ἐννοήσω, ἔλεγεν ὁ Μπουὸλ εἰς τὸν Γορτσακὼφ κατὰ τὴν**
» **συζήτησιν τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων τῆς συνθήκης ἐν Βιέννῃ,**
» **τὸν σκοπὸν τοῦ φοβεροῦ στόλου, ὃν διατηρεῖτε εἰς τὸν Εὔξεινον.**
» **Κατὰ τὰς συνθήκας, ὁ Εὔξεινος εἶναι λίμνη κλειστὴ, ἀληθὴς**
» **εἰρκτὴ διὰ τὰ σκάφη σας, ταὐτοχρόνως δὲ διηνεκὴς ἀπειλὴ κατὰ**
» **τῆς Τουρκίας, καὶ πηγὴ αἰωνίων διὰ τὴν Εὐρώπην δυσπιστιῶν.**
» **Ἀφοῦ δὲν ἐπιθυμῆτε τὴν κατάρρευσιν τῆς Τουρκίας, ποῖον συμ-**

Ὁ ἀρχιστράτηγος Φὸν δὲρ Γκόλτς, ἐκ στιγμιαίας φωτογραφήσεως

» **φέρον δύνασθε νὰ ἔχητε εἰς τὴν συντήρησιν ἀχρήστων ναυτι-**
» **κῶν δυνάμεων;**» Ὁ Αὐστριακὸς πολιτικὸς ὃν εἰς ἑτέραν ἀνακοίνωσίν του ὁ Γορτσακὼφ ἐχαρακτήριζεν ὡς «**δόλιον καὶ πρόθυμον εἰς πᾶσαν προδοσίαν**», ὁμιλῶν οὕτω, δὲν ἐξέθετεν εἰλικρινῶς τὴν σκέψιν του. Διὰ τὴν Ρωσσίαν, ἡ πλήρης ἐλευθερία τοῦ Εὐξείνου, προάγγελος τῆς ἐλευθερίας τῶν Στενῶν, ἦτο ἀπαραίτητος ὅρος τῆς οἰκανομικῆς της ὑπάρξεως. Ἐντεῦθεν ἡ διάφορος τύχη τῶν διατάξεων τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων, τῶν σχετιζομένων πρὸς τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Εὔξεινον. Ἡ λύσις ἡ ἀφορῶσα τὸν πρῶτον, τοὐτέστιν ἡ ἀπόλυ-

τος ἐλευθερία του, ἦτο φυσιολογικὴ καὶ ἐπέζησε μέχρις ἡμῶν. Ἡ λύσις ἡ ἀφορῶσα τὸν Εὔξεινον, ἦτο ἀντιφυσιολογικὴ καὶ συνεπῶς θνησιγενής. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξωσθῇ εἷς λαὸς μέγας τῆς φυσικῆς του ἐκβολῆς ἀτιμωρητεί.

Ἔκτοτε καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Β'. καὶ οἱ ὑπουργοί του, οἵτινες ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων ὑπείκοντες εἰς ἀνάγκην ἀδήριτον, ἀφιέρωσαν ὅλας τὰς προσπαθείας των ὅπως συντρίψωσι τὰ δεσμὰ, ἅτινα τοῖς ἔχάλκευσε τὸ Συνέδριον. Ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν ἔπαυεν ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ, νὰ ἐκφράζῃ τὴν θλῖψιν του δι' αὐτά. Εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του πρὸς τὸν Γουλιέλμον τῆς Πρωσσίας, εἰς τὰς συνδιαλέξεις του μετὰ τῶν ὑπουργῶν του, εἰς τὰς ἐπισήμους συνεδρίας καὶ τὰς κοσμικὰς ἑορτὰς, ἡ ἀνάμνησις των τὸν παρηκολούθει ὡς ἐφιάλτης ἀκοίμητος. «***Πρὸ ἑπταε-***
» ***τίας, εἶπεν εἰς τὸ Ἀνώτατον Συμβούλιον κατὰ τὴν Πολωνικὴν***
» ***κρίσιν τοῦ 1863, ἐπὶ τῆς τραπέζης ταύτης συνετελέσθη πράξις,***
» ***ἣν μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ χαρακτηρίσω, διότι τὴν διέπραξα ἐγώ».***
» ***Ὑπέγραψα τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων καὶ ἡ πρᾶξίς μου ὑπῆρ-***
» ***ξεν ἄνανδρος!»*** Οἱ μεγιστᾶνες οἵτινες ἦσαν παρόντες διεμαρτυρήθησαν.
» ***Ναί, ἐπανέλαβεν ὁ Τσάρος, πλήττων ἰσχυρῶς διὰ τῆς πυγμῆς***
» ***τὴν τράπεζαν, ἦτο ἀνανδρία καὶ δὲν θὰ τὴν ἐπαναλάβω ποτέ!»***

Ἤρκεσε μία δεκαπενταετία ὅπως ἡ ἰσχυρὰ προσωπικότης τοῦ Ἀλεξάνδρου Μιχαήλοβιτζ Γορτσακὼφ, ὅστις ἀνήγγειλε τὴν ἐπαύριον τοῦ Συνεδρίου τῶν Παρισίων, ὅτι ἡ Ρωσσία «***δὲν σκυθρωπάζει ἀλλὰ περι-***
συλλέγεται», ἐξαφανίσῃ τὰ ἴχνη ταπεινώσεως, ἥτις ἔκαιε τὴν Ρωσσικὴν ψυχὴν ὡς πεπυρακτωμένος σίδηρος . . .

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΓΙΑ ΡΩΣΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ἡ Ρωσσικὴ ἀναγέννησις.— Ἡ γένεσις τοῦ Πανσλαβισμοῦ.— Μία οὐτοπία.— «Θὰ μοὶ τὸ πληρώσωσιν».—Οἱ Ρωσσικοὶ πόθοι καὶ ἡ Πρωσσικὴ στάσις.— Ἡ ἐγκύκλιος τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1870.— Οἱ κίνδυνοι.—Ὑπὸ τὰς δενδροστοιχίας τοῦ Τσάρσκοε Σέλο.— Μία ἀντίφασις.— Οἱ θετικοὶ καὶ οἱ ἀρνητικοὶ παράγοντες.— «Δὲν βλέπω Εὐρώπην».—Ἡ Ἰταλικὴ ἄρνησις.—«Μᾶς φέρετε τὸν πόλεμον».—Ἡ Ρωσσία καὶ αἱ Διομολογήσεις. Μεταξὺ τοῦ Ἰγνάτιεφ καὶ τοῦ Ἔλλιοτ - Αἱ συμβουλαὶ τοῦ Βίσμαρκ.—Ἡ νέα Συνδιάσκεψις.—Ἡ πάλη πρὸς μίαν θάλασσαν.

Τὰ πρῶτα ἔτη ἅτινα ἐπηκολούθησαν τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων, ἀπετέλεσαν περίοδον δραστηρίας ἀναδιοργανώσεως. Ἀλέξανδρος ὁ Β'. κατενόησεν ὅτι δὲν θ' ἀπηλάσσετο τῆς ἐξωτερικῆς κηδεμονίας ἢ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἐνισχύσεως. Κατὰ τὴν πρώτην, τὴν φιλελευθέραν περίοδον τῆς βασιλείας του, ἐζήτησε τὴν ἐνίσχυσιν ταύτην εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Κατήργησε βαθμιαίως τοὺς φραγμοὺς τῶν προνομίων καὶ τῶν κοινωνικῶν διακρίσεων. Ἐχειραφέτησε τοὺς μουζίκους διὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐξαγορᾶς τῆς γῆς παρὰ τῶν εὐγενῶν. Ὠργάνωσε τὰ ἐπαρχιακὰ συμβούλια τῶν «***ζέμστβος***» ἐν οἷς ἀντιπροσωπεύοντο οἱ εὐγενεῖς, αἱ πόλεις καὶ οἱ χωρικοὶ καὶ ἅτινα ἠσχολοῦντο διὰ τὰ δημαρχιακὰ καὶ ἀγροτικὰ ζητήματα. Διέλυσε τὸ γραφεῖον τῆς «***προληπτικῆς λογοκρισίας***», ἣν ἀντικατέστησε διὰ τῶν λογοκριτικῶν διατάξεων τοῦ Ναπολέοντος. Εἰσήγαγε σοβαρὰς τροποποιήσεις εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν διὰ τῆς δημιουργίας τῶν «***πρακτικῶν σχολῶν***». Ἀλλ' ἰδίως συνεκέντρωσε τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ, τοῦ ἀσφαλεστάτου ὀργάνου τῆς ἐξωτερικῆς ἀνορθώσεως. Ὑπὸ τὴν φιλελευθέραν ταύτην διοίκησιν, ἡ Ρωσσία ἀνέπνευσε. Τὰ τραύματα τοῦ πολέμου ἐπου-

λώθησαν. Ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης ἀφυπνίζετο. Ὁ λαὸς ἤρξατο νὰ σκέπτηται. Ἐμβρυά τινα πολιτικῶν κομμάτων, οἱ «***Δυτικοὶ***» καὶ οἱ «***Ἐθνικοὶ***», ἐσχηματίζοντο. Ὁ Ρωσσικὸς πατριωτισμὸς ἐναυπήγησε τὸν «***ἐθελοντικὸν στόλον***», ἀντικαταστήσας τὴν Κυβέρνησιν, παρ' ἧς ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων εἶχεν ἀφαιρέσῃ τὸ δικαίωμα νέων ναυπηγήσεων, ταὐτοχρόνως δ' οἱ ἐπίσημοι κύκλοι, ἔδιδον νέαν τροφὴν εἰς τὴν δραστηριότητα του, περιορίζοντες τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνικοτήτων μόνον εἰς τοὺς Σλάβους καὶ δημιουργοῦντες τὸν «***πανσλαβισμὸν***», ὅστις ἐπρόδωκε τὰς ἐλπίδας τῶν πρώτων ἀποστόλων του, ὡς στοιχίσας εἰς τὴν Ρωσσίαν πλείονας ἀπογοητεύσεις καὶ δυσπιστίας ἢ πρακτικὰ καὶ ὑλικὰ ὠφελήματα. Τὸ κήρυγμα τοῦ Κροάτου ἱερέως Κρίζαριτς, αἱ φλογεραὶ στροφαὶ τοῦ Τσέχου ποιητοῦ Κόλλαρ, ἔτυχον, ὡς πᾶν δόγμα θωπεῦον τὰς λαϊκὰς καὶ φυλετικὰς διεκδικήσεις, εὐρυτάτης ἀπηχήσεως. Εἰς τὸ ἀρχαῖον Σλαβικὸν ὄνειρον τῆς ἀνιδρύσεως τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ὑπεκαθίστατο τὸ ὄνειρον τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τῆς συνενώσεως τῶν «***Σλάβων ἀδελφῶν***» εἰς ἕνα πολιτικὸν ὀργανισμόν, καὶ ἂν ἐπανιδρύετο πλέον ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, θὰ ἦτο καθαρῶς Σλαβική. Οὐτοπικὸν ὄνειρον! Ὡς ὁ Παγγερμανισμός, ὡς πᾶσαι αἱ ὑπερμέτρως εὐρεῖαι πολιτικαὶ γενικεύσεις, τὸ νέον δόγμα ἐστερεῖτο νομικῆς βάσεως. Ἐν πρώτοις, αἱ ὁμόφυλοι ἴσως, ἀλλ' ἑτεροΐστορες ἐθνικαὶ ὁμάδες, θὰ ἔστεργον νὰ θυσιάσωσιν εἰς σκιώδες καὶ σκοτεινὸν «***φυλετικὸν***» ἰδεῶδες, τὰ ὡρισμένα ***ἐθνικὰ*** ἰδεώδη των καὶ τὰς τοπικὰς ἐλευθερίας των, τοσοῦτον διαφόρους τοῦ καθεστῶτος τῆς φυλετικῆς των Προστάτιδος;

Ἡ γεωγραφικὴ ἐπαφὴ χωρῶν, τοσοῦτον ἀπεχουσῶν ἀλλήλων, ἀπαραίτητος εἰς τὸν καταρτισμὸν ἑνιαίου πολιτικοῦ σώματος, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ ἄνευ συγκρούσεως πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνικοτήτων, ἀφοῦ θ' ἀπήτει τὴν προσάρτησιν τῶν διαμέσων ἐδαφῶν; Πῶς θὰ συνεβιβάζοντο τόσαι θεμελιώδεις ἀντιθέσεις, κοινωνικαί, ἐθνικαὶ καὶ ἰδίως οἰκονομικαί; Ἐν τούτοις ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ἀλεξάνδρου Β΄., ἐπίστευσεν ὅτι ἐν τῷ Πανσλαβισμῷ εὗρεν ἰσχυρὸν μοχλὸν καὶ ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς δυνάμεως καὶ τὸν ἥρπασεν ἀποφασιστικῶς. Πληθὺς καθηγητῶν ἀπεστάλη εἰς Σερβίαν καὶ Βουλγαρίαν, ὠργανώθησαν ὑποτροφίαι, ἐκαλλιεργήθη παντοιοτρόπως μεταξὺ τῶν Σλάβων τῆς Αὐστρίας ὁ πόθος τῆς φυλετικῆς χειραφετήσεως. Εἰς τὴν Κων)λιν, τὸ κέντρον τῆς Ρωσσικῆς πολιτικῆς, ἀπεστάλη ὁ Ἰγνάτιεφ, διπλωμάτης δεξιός, ἐξίσου ἀριστοτέχνης εἰς τὴν θωπείαν καὶ εἰς τὸν ἐκβιασμὸν καὶ ὅστις ἔδωκεν εἰς τὴν Ρωσσικὴν πρεσβείαν τὴν αἴγλην ἣν περιεβλήθη κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Ὀρλώφ.

Εἰς τὴν ἠθικὴν ταύτην καὶ ὑλικὴν ἀναγέννησιν, ἡ Ρωσσία εὗρε τὰ «***ἐσωτερικὰ***» στοιχεῖα τῆς ἀποτινάξεως τῶν δεσμῶν, ἅτινα τῇ ἐπέβαλλε τὸ μισητὸν Συνέδριον. Τὰ «***ἐξωτερικὰ***», τὰ ἐζήτησεν εἰς τὴν διαίρεσιν καὶ ἀπομόνωσιν τῶν Δυνάμεων, αἵτινες παρέστησαν εἰς αὐτό, εἰς τὴν σύναψιν ἰδιαιτέρων μεθ' ἑκάστης σχέσεων, εἰς τὴν ἀνάδειξιν τῆς συμμαχίας της εἰς περιπόθητον παράγοντα ἰσορροπίας ἑτεροσκελοῦς. Αἱ περιστάσεις ὑπῆρξαν ἐξαίρετοι. Τρία ἔτη καὶ μόνον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων, ἡ Γαλλία, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία, προέτεινον ἀλληλοδιαδόχως εἰς Ἀλέξανδρον τὸν Β΄. ὅπως τὸν βοηθήσωσι νὰ χειραφετηθῇ τῆς ταπεινούσης συμβάσεως. Ἕνεκα τῶν περιπετειῶν, ἃς ὑφίστατο ἡ Εὐρώπη, ἡ κολοσσαία Ρωσσία, ἐνισχυθεῖσα ὑπὸ τῆς εἰρήνης καὶ ἐπωφεληθεῖσα ἐκ τῶν σφαλμάτων τοῦ πολέμου, κατέστη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἐνδεδειγμένη της διαιτήτρια. Καὶ δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν διαίρεσιν τῶν Δυνάμεων τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων, ἀλλ' ὑπέθαλψε καὶ τὴν ἐξασθένησιν αὐτῶν. Ἀφῆκε τὴν Αὐστρίαν νὰ συντριβῇ εἰς τὴν Μαγένταν καὶ τὸ Σολφερῖνον καὶ βρυδύτερον εἰς τὴν Σάδοβαν. Τὸ ἀδυσώπητον μῖσος τοῦ Γορτσακὼφ κατὰ τῆς «***ἀπίστου καὶ προδοτικῆς***» Δυνάμεως, ἐκορέννυτο. Ὁ διπλωμάτης ὅστις ὑπέστη τοσαύτας ταπεινώσεις παρὰ τοῦ κόμητος Μπουόλ, ὅστις ἐθεάθη μίαν ἡμέραν ὑπὸ τῶν κλητήρων τῆς Μπαλπλάτζ πνιγόμενος ἐξ ὀργῆς, ζητῶν ἓν ποτήριον ὕδατος ὅπως ἀποφύγῃ τὴν ἀποπληξίαν, ἥτις τὸν ἠπείλει καὶ ἐπιφωνῶν κατὰ διαλείμματα: «***Θὰ μοὶ τὸ πληρώσωσι, θὰ μοὶ τὸ πληρώσωσι!***», ἐπετύγχανε θριαμβευτικὴν ἀνταπόδοσιν.

Τὸ αὐτὸ σύστημα ἐφηρμόσθη καὶ διὰ τὴν Γαλλίαν, ἥτις ἀφέθη νὰ συντριβῇ ἐν Σεδάν. Ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐκαθαρίζετο. Ἐκ τῶν Δυνάμεων, αἵτινες πρωτηγωνίστησαν εἰς τὴν συνθήκην τοῦ 1856, ἡ Αὐστρία, εἶχεν ὑποστῇ τοιαύτας ἀφαιμάξεις, ὥστε ἦτο ἀνίκανος δι' οἱανδήποτε ἀντίδρασιν. Ἡ Γαλλία ἐσφάδαζεν ὑπὸ τὸ Πρωσσικὸν γόνυ καὶ ἡ Πρωσσία εἶχεν ὑπέρτατον συμφέρον ὅπως διατηρήσῃ τὴν φιλίαν τῆς Πετρουπόλεως.

«Σᾶς παρακαλῶ, ἐτηλεγράφει ὁ Βίσμαρκ τὴν 9ην 7)βρίου
» 1870 πρὸς τὸν Πρῶσσον ἐν Πετρουπόλει πρεσβευτήν, νὰ εἴπητε
» εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅτι ὁ Βασιλεὺς εὑρίσκει δικαιοτάτους τοὺς
» πόθους τῆς Ρωσσίας πρὸς τροποποίησιν τῆς συνθήκης τοῦ 1856.
» Συνθήκη, ἀποκλείουσα τὴν σημαίαν Δυνάμεως ὡς ἡ Ρωσσία, ἐκ
» θαλάσσης γειτνιαζούσης πρὸς αὐτὴν, ἦτο ἀφύσικος καὶ δὲν ἦτο
» βιώσιμος. Ἂν ἡ Ρωσσία, συνεπείᾳ τῶν γενομένων παραβιάσεων

» της, δὲν ἐθεώρει ἑαυτὴν ὡς δεσμευομένην ὑπὸ τῶν διατάξεών της,
» ἡ Πρωσσία θὰ ἔπραττε πᾶν τὸ δυνατὸν ὅπως ἐπιτύχῃ οὐχὶ μόνον
» παρὰ τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἐξίσου καὶ παρὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων τὴν
» ἀναγνώρισιν τῆς Ρωσσικῆς ἀρχῆς. Ἂν ὁ πόθος οὗτος διετηρεῖτο

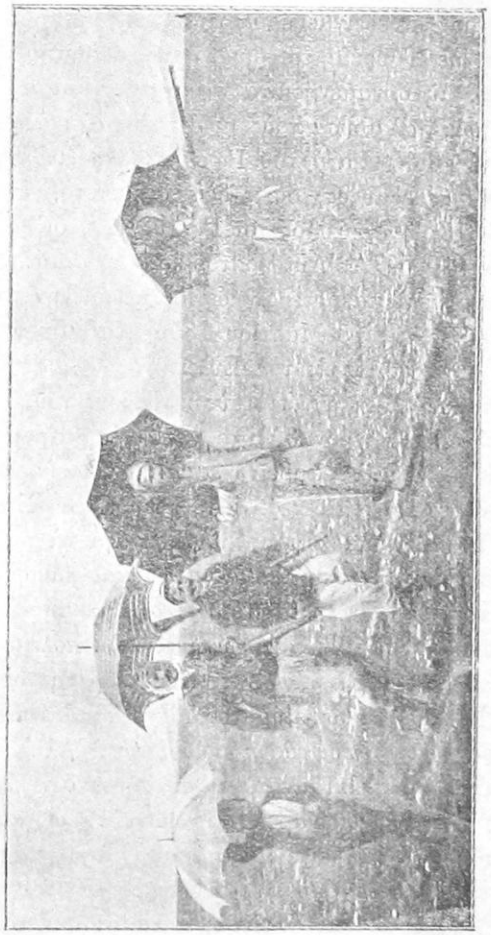

Οἱ διαβάται προσφέρουν σιγάρα εἰς τοὺς Ἄγγλους ναύτας, ἄνωθεν τοῦ τοίχου τῆς Ἀγγλ. Πρεσβείας.

» ἐντὸς τῶν ὁρίων, ἄτινα θὰ τὸν καθίστων πραγματοποιήσιμον, ἄνευ
» συνεδρίου, ἡ συντέλεσις τοῦ ἔργου θὰ ἦτο πλειότερον εὔκολος».

Ὁ σιδηροῦς καγκελλάριος προέβη εἰς διάβημα χαρακτηριστικώτερον. Ἐπιθυμῶν νὰ ἔχῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν Ρωσσίαν καὶ νὰ τὴν ἀπασχολήσῃ ταὐτοχρόνως πρὸς ἀποσόβησιν οἱασδήποτε ἐπεμβάσεως, τὴν ἐξώθει εἰς ἀποφασιστικὴν ἐνέργειαν εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ διέτασσε τὸν ἐν αὐτῇ

Πρῶσσον ἀντιπρόσωπον Καΐζερλιγκ, νὰ ἐπωφεληθῇ πάσης εὐκαιρίας ὅπως πείσῃ τὴν Πύλην καὶ τὸ διπλωματικὸν σῶμα, ὅτι μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Ρωσσίας ὑφίστατο ἄλυτος ἕνωσις καὶ ὅτι θὰ διετηρεῖτο ἐν παντὶ ζητήματι.

Μαλισσόροι ἐθελονταί, μεταβαίνοντες εἰς τὸν πόλεμον, ὑπὸ ραγδαίαν βροχήν.

Ἐκ τῶν Δυνάμεων τοῦ τελευταίου Συνεδρίου, ὑπελείποντο μόνον ἡ Ἀγγλία, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Τουρκία. Ἡ πρώτη ἐρρέμβαζεν ἐπὶ τῶν

γεγονότων ἐν τῇ λαμπρᾷ ἀπομονώσει της, τὴν πολιτείαν της δ' ἄλλως τε δὲν ἐχειραγώγει ἡ ρωσσοφοβία τοῦ Πάλμερστων. Εἰς τὴν ἀρχὴν εἶχον ἀνέλθῃ οἱ φιλελεύθεροι καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Γλάδστων, εἶχε κηρυχθῇ κατὰ τὸ 1866 κατὰ τοῦ ἔργου τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων, ἥτις ἐνεῖχεν ἐν ἑαυτῇ τὸν σπόρον ἀσβέστων διενέξεων. Ἡ Ἰταλία ἥτις εἶχε παραβιάσῃ πρὸ ὀλίγου συνθήκην διεθνῆ, διὰ τῆς εἰσόδου της εἰς Ρώμην, ἦτο ἡ ὀλιγώτερον ἐνδεδειγμένη ὅπως διαμαρτυρηθῇ κατὰ πάσης διεθνοῦς ἀλλοιώσεως, ἡ δὲ Τουρκία, ἐστερημένη τῆς ὑποστηρίξεως τῆς συντετριμμένης Γαλλίας, μὴ δυναμένης νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ Γλάδστωνος ὡς ἐπὶ τοῦ Πάλμερστων, παλαίουσα πρὸς μυρίας ἐσωτερικὰς δυσχερείας, ἦτο ἀνίκανος ν' ἀμυνθῇ μόνη κατὰ τοῦ Ρωσσικοῦ πραξικοπήματος.

Καὶ τότε ὡς κεραυνὸς, ὅστις δὲν ἀνεμένετο, ἐνέσκηψεν τὴν 31ην Ὀκτωβρίου 1870, ἡ ἐγκύκλιος τοῦ Γορτσακώφ, δι' ἧς ὁ Ρῶσσος ὑπουργὸς ἀνήγγελεν ὅτι ἡ Α. Αὐτοκρατορικὴ Μεγαλειότης, δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὴν ἐπὶ μακρότερον ὡς δεσμευομένην πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις τῆς συνθήκης τῆς 18 Μαρτίου 1856, ἐφ' ὅσον περιώριζον τὰ κυριαρχικά της δικαιώματα εἰς τὸν Εὔξεινον.

Ὁ Γορτσακὼφ δὲν ἠγνόει τοὺς κινδύνους τοῦ διαβήματος. Ἐγνώριζεν, ὅτι πολὺ ὁμαλώτερον θὰ ἦτο νὰ ζητήσῃ τὴν ἀναθεώρησιν τῆς μισητῆς συμβάσεως. Ἀλλ' ἐφοβεῖτο τὴν Ἀγγλικὴν ἀντίδρασιν, πάντοτε ἄγρυπνον ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ τῶν περιφήμων Στενῶν. Ἡ Ἀγγλία προκειμένου περὶ Συνδιασκέψεως, θὰ ἠδύνατο νὰ ἀφυπνίσῃ τὰ ρωσσόφοβα μίσῃ, νὰ συγκεντρώσῃ τὰ ἀντιρρωσσικὰ συμφέροντα, νὰ ἐπιβάλῃ τὰς σκέψεις της, ἐνῷ ἂν εὑρίσκετο πρὸ πραξικοπήματος, μεμονωμένη ὡς ἦτο, θὰ ἐδίσταζεν ἴσως νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν πόλεμον. Ἔπειτα ἦτο δυνατὸς ὁ πόλεμος; Ἡ Ρωσσία ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ της δὲν ὡμίλει περὶ ἀποδόσεως τοῦ Βεσσαραβικοῦ τμήματος, ὅπερ τῇ ἀπεσπάσθη κατὰ τὸ 1836. Ἁπλῶς ἐχειραφετεῖτο ἀσυμφόρου συμβάσεως. Ἀλλ' ἔκρηξις πολέμου διὰ παρόμοιον αἴτιον ἦτο ἀπίθανος. Αἱ συνθῆκαι δὲν εἶναι αἰώνιαι. Μήπως τὸ καθεστὼς τῶν παραδουναβείων ἡγεμονιῶν, ὡς καθωρίζετο ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 1856, δὲν εἶχε παραβιασθῇ, μήπως ἐπανειλημμέναι παραβιάσεις δὲν εἶχον καταστήσῃ τὴν οὐδετερότητα τοῦ Εὐξείνου καθαρῶς εἰκονικήν; Ἄλλως τε, καὶ ἂν ἔτι ἡ κατάστασις ἐπεδεινοῦτο, ὑπελείπετο πάντοτε ἡ κλασικὴ διέξοδος. Καὶ ὁ Γορτσακὼφ ἄϋπνος, ἀνήσυχος, τὴν ὑπεδείκνυεν εἰς τὸν ἔμπιστον του βαρῶνον Ζόμινυ, ἐνῷ τὸ ἔλκηθρον ἔφευγεν ὡς ἀστραπὴ ὑπὸ τὰς δενδροστοιχίας τοῦ Τσάρκοε Σέλο, αἵτινες εἶχον ἐνδυθῇ τὴν λευκὴν τῆς χιόνος πρίησιν. «Δοστὸν, ***ἀγαπητέ μου***

» φίλε, ἔλεγεν ὁ καγκελάριος, ἂν οἱ ὑπολογισμοί μου μὲ ἠπάτησαν, » ἂν ἐξήγειρα θύελλαν ἐπικίνδυνον διὰ τὴν χώραν μας, ὁ Αὐτοκράτωρ δύναται πάντοτε νὰ μὲ ἀποδοκιμάσῃ, ἂν τὸ θεωρῇ ἐπιβαλλόμενον. Θυσιάζω προθύμως ἐμαυτόν. Ἡ πτῶσις μου δὲν θὰ εἶναι ἡ ἀπάρνησις τοῦ σταδίου μου, διότι ἡ μόνη δυνατὴ κατ' ἐμοῦ κατηγορία θὰ ἦτο ὅτι ἔθεσα ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος μου. Αἴσθημα παρόμοιον θὰ εὕρῃ ἐν αὐτῇ ἀπήχησιν».

Ὁ πρίγκηψ, ἀπευθύνων εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἀνακτοβούλια τὴν πολυθρύλλητον του ἐγκύκλιον, ἤρχετο εἰς κατάφωρον σύγκρουσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν, ἣν ἐτήρησεν ἐν τῷ «***Γερμανικῷ***» ζητήματι. Τέσσαρα μόνον ἔτη πρὸ τῆς ἐγκυκλίου ταύτης, ὅταν αἱ νίκαι τῆς Πρωσσίας κατὰ τῆς Αὐστρίας, μετέβαλον ριζικῶς τὸ Γερμανικὸν καθεστώς, εἶχε διατάξῃ τὸν ἐν Λονδίνῳ Ρῶσσον ἀντιπρόσωπον Μπρυνὸβ νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν, ὅτι δὲν θὰ ἠνείχετο τὴν τροποποίησιν οἱασδήποτε συνθήκης ἄνευ τῆς συμμετοχῆς πασῶν τῶν Δυνάμεων, αἵτινες τὴν ὑπέγραψαν. Ἀλλ' οἱ διπλωμάται, δὲν ἐνθυμοῦνται τὸ διεθνὲς δίκαιον ἢ μόνον ὅπως τὸ παραβιάσωσιν. Ἦτο ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ὁ κυνισμὸς τοῦ Βίσμαρκ ἐθριάμβευεν. Ἦτο ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἡ ἀπομίμησις τῶν ἀσυνειδησιῶν καὶ τῶν χυδαιοτήτων τοῦ «***σιδηροῦ καγκελαρίου***» ἀπετέλει συρμὸν ἀληθῆ. Τί ἐσήμαινεν ἂν τὰ ἐπιχειρήματα, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο ἡ Ρωσσικὴ ἐγκύκλιος, ἦσαν εὔθραυστα; Τί ἐσήμαινεν ἂν ἡ «***ἀνισορροπία τῶν δυνάμεων***» καθ' ἣς ἡ ἐγκύκλιος διεμαρτύρετο, μεταξὺ τῆς Ρωσσίας, ἀδυνατούσης νὰ συντηρήσῃ τὸν μᾶλλον ἀσήμαντον ἀμυντικὸν στόλον εἰς τὸν Εὔξεινον, καὶ τῶν ἄλλων κρατῶν, ἅτινα ἦσαν ἐλεύθερα νὰ συναθροίζωσι τεραστίας δυνάμεις εἰς τὴν Μεσόγειον, ἦτο ἡ ἄμεσος συνέπεια τῆς Ρωσσικῆς ἥττης καὶ συνεπῶς γεγονὸς νομιμώτατον; Τί ἐσήμαινον αἱ λαθρεμπορικαὶ παραβιάσεις τῆς οὐδετερότητος τοῦ Εὐξείνου, ἀφοῦ ἡ Ρωσσία δὲν τὰς κατήγγειλεν, ὅταν παρήχθησαν, ἀφήσασα τὴν συντέλεσιν των ἀμαρτύρητον, μόνον ὅπως δημιουργήσῃ ὑστερόβουλα προηγούμενα;

Ὁ Γορτσακὼφ δὲν ἐστηρίζετο τοσοῦτον εἰς τὴν νομικὴν ἀξίαν τῆς ἐγκυκλίου του. Ἐστηρίζετο εἰς δύο κυρίως παράγοντας. Τὸν ἕνα θετικόν: Τὰς ρητὰς ὑποσχέσεις καὶ τὴν ἀμοιβαιότητα τῶν συμφερόντων τῆς Πρωσσίας, ἣν αἱ νίκαι της καὶ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Βίσμαρκ εἶχον ἀνυψώσῃ εἰς διαιτήτριαν τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς τὴν θέλησιν καὶ δύναμιν τῆς Ρωσσίας, ἥτις εἶχεν ἐπουλώσῃ τὰ τραύματα τοῦ 1856. Τὸ ἕτερον ἀρνητικόν: Τὴν διάσπασιν καὶ ἐκμηδένισιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ὁμοφωνίας, περὶ τῆς ὁποίας ὁ De Beust ἐξεφώνει τὸ πολυθρύλλητον «***Δὲν βλέπω πλέον Εὐρώπην!***»

Ἀλλὰ παρὰ τὰς ἐλπίδας τοῦ πρίγκηπος, τὸ πραξικόπημα δὲν συνετελέσθη ἄνευ δυσχερειῶν. Ἐν Ἀγγλίᾳ προεκάλεσεν εὐνόητον ἀγανάκτησιν. Ὅταν ὁ λόρδος Γράμβιλ ἀνεκοίνωσε τὴν Ρωσσικὴν ἐγκύκλιον εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἡ ὀργὴ τῶν συναδέλφων του ἦτο ἀπερίγραπτος. Ὡς ἔλεγεν ὁ Γράμβιλ, ἡ ἐξ αὐτῆς ἐντύπωσις ὡμοίαζε πρὸς βόμβαν, ἐκρηγνυμένην ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ἀνεμένετο ὀλιγώτερον. Πρωθυπουργὸς ἦτο πάντοτε ὁ Γλάδστων, ὅστις δὲν ἦτο ἀδιάλλακτος πολέμιος τῆς τροποποιήσεως τῆς συνθήκης τοῦ 1856. Ἀλλ' ἡ θέσις του εἶχε καταστῇ ἐξαιρετικῶς λεπτή. Ἡ κοινὴ γνώμη ἤλεγχε τὸ ὑπουργεῖον του ὡς στερούμενον ἐπιβολῆς καὶ κυνισμοῦ, ὅστις κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν Ἄγγλων εἶναι ἀπαραίτητος εἰς πᾶν ὑπουργεῖον σεβόμενον ἑαυτό.

Ἤλεγχε τὴν πολιτικήν του καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, ὡς οὐτοπικὴν καὶ ὡς ἄμοιρον ἰσχυρᾶς κατευθύνσεως. Ἡ δι' ἁπλῆς μονοκονδυλιᾶς ἐκμηδένισις ἔργου, ἀποτελοῦντος θεμελιώδη βάσιν τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς, θὰ ἔθιγε βαθύτατα τὸν Βρεττανικὸν ἐγωϊσμόν. Ἂν εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Πάλμερστων, πιθανώτατα θὰ ἐπηκολούθει ὁ πόλεμος. Ὁ Γλάδστων καὶ ὁ Γράμβιλ δὲν ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ξιφουλκήσωσιν ὑπὲρ τῆς παραβιαζομένης συνθήκης, ἀλλ' ἐφοβοῦντο μὴ ἐξεγείρωσι τὴν κοινὴν γνώμην πλειότερον κατὰ τοῦ κόμματός των, ἕνεκα δὲ τοῦ φόβου ἠδύναντο νὰ παρασυρθῶσιν εἰς παρατόλμους ἀποφάσεις καὶ ἀκουσίως των. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀγγλικὴ ἀπάντησις ὑπῆρξεν ἔντονος ὑπόμνησις, ὅτι οὐδεμία Δύναμις δικαιοῦται κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον νὰ καταλύσῃ μονομερῶς σύμβασιν φέρουσαν καὶ τὰς ὑπογραφὰς ἄλλων Κυβερνήσεων, τοὐτέστιν τὴν αὐτὴν «θέσιν», ἣν ὑπεστήριζε πρὸ τετραετίας ὁ Γορτσακὼφ, ἐν ταῖς Γερμανικαῖς πολιτικαῖς ἀλλοιώσεσιν.

Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἐνεθάρρυνε καὶ τὴν Αὐστρίαν εἰς τὴν διατύπωσιν ἀπροσδοκήτων διαμαρτυρήσεων· Ἡ Κυβέρνησις ἥτις ἐπανειλημμένως προέτεινεν εἰς Ἀλέξανδρον τὸν Β΄. τὴν ἀναθεώρησιν τῶν διατάξεων τοῦ 1856, τῶν ἀφορωσῶν τὸν Εὔξεινον, διετύπου τὰς αὐτὰς ἐπιφυλάξεις τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἂς διετύπου τὸ Λονδῖνον, προσέθετε δὲ ὅτι ἡ Ρωσσικὴ ἀπόπειρα ἠδύνατο νὰ ἔχῃ βαθεῖαν ἀπήχησιν μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν στάσιν ταύτην δὲν ἐπέβαλλεν ἡ προσωπικὴ ἐπιβολὴ τοῦ De Beust, ἀλλ' ἡ δημοκοπία τοῦ μεγάλου ἀντιπάλου του, τοῦ κόμητος Ἀνδράσσυ, ὅστις διεκήρυσσεν ὅτι ἀποδοχὴ τοῦ Ρωσσικοῦ πραξικοπήματος, θ' ἀπετέλει ἀπαρχὴν ἐπικινδύνου συνταράξεως μεταξὺ τῶν Σλαβικῶν τῆς Αὐστρουγγαρίας πληθυσμῶν.

Παραδόξως ἐξίσου κατ' ἀρχὰς ἀδιάλλακτος ἀπέναντι τῆς Ρωσσικῆς

ἐγκυκλίου ὑπῆρξεν ἡ Ἰταλία, ἐξωθήσασα τὸν Γορτσακὼφ εἰς τὴν δηλητηριώδη παρατήρησιν, ὅτι «*κράτος ὅπερ ἥρπαζεν ἐν πλήρει εἰρήνῃ τὰς κτήσεις τοῦ γείτονος, δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ρητορεύῃ ὑπὲρ τοῦ ἀπαραβιάστου τῶν συμβάσεων*».

Ἡ Χολέρα ἐν Τραπέζῃ, ἐξωτερικὸν ὁδοκτήριον, ὅπου ἐστρατοπέδευσεν ὁ Ὀθωμανικὸς στρατός.

Ὁἴκοθεν νοεῖται, ὅτι τὸ Ρωσσικὸν διάβημα τὴν ἀλγεινοτάτην ἐντύπωσιν προὐξένησεν εἰς τὴν Κων)πολιν. Ἐν τῷ Χρηματιστηρίῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Ρῶσσος πρεσβευτὴς Ἰγνάτιεφ ἐκερδοσκόπει εὐρύτατα μετ' εὐα-

ρίθμων φίλων του, ἐπεκράτει ἀληθὴς πανικός. Ὅταν τὴν 3 Νοεμβρίου ὁ προσωρινῶς ἀντικαθιστῶν τὸν Ἰγνάτιεφ, Στάαλ, ἐπέδωκε τὴν Ρωσσικὴν ἐγκύκλιον εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν Ἀαλῆ πασᾶν, ἐκεῖνος τὴν ἐδέχθη διὰ τῶν λέξεων: «*Μᾶς φέρετε λοιπὸν τὸν πόλεμον;*» Ὁ Στάαλ ἀπήντησεν ὅτι τοὐναντίον ἔφερεν εἰρήνην διαρκῆ καὶ γόνιμον. Μετ' ὀλίγον ἐπανήρχετο ἐκ τῆς ἀπουσίας του καὶ ὁ Ἰγνάτιεφ, ὅστις καίτοι κατεδίκαζε τὴν πολιτικὴν τοῦ Γορτσακὼφ, ὑποστηρίζων ὅτι τὸ ζήτημα ὤφειλε νὰ λυθῇ δι' ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεων μεταξὺ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Πύλης, κατώρθωσε νὰ καθησυχάσῃ ὡς πρὸς τὰς προθέσεις τῆς Κυβερνήσεώς του τὸ Διβάνιον. «*Τί θὰ ἐλέγετε, ἠρώτησεν ὁ Ἀαλῆ πασᾶς, » ἂν ὁ Σουλτάνος ἐχειραφετεῖτο καὶ αὐτὸς τῶν διεθνῶν ὑποχρεώ- » σεων, ἃς ἀνέλαβον οἱ προκάτοχοί του ἢ αὐτὸς, ὡς π. χ. τῶν Δι- » μολογήσεων, αἵτινες ἀποτελοῦσι κατάφωρον μείωσιν τῶν κυριαρ- » χικῶν δικαιωμάτων του;*»

—«*Θ' ἀπήντων, ἐδήλωσε δεξιώτατα ὁ Ἰγνάτιεφ, ὅτι αἱ δυσχέ- » ρειαι τῆς ἄρσεως των, δὲν θὰ ἔφερον δυσκολίας ὅπως συνεννοη- » θῶμεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος*».

Ἡ ἀπάντησις αὕτη, ἥτις οὐδαμῶς ἐδέσμευε τὴν Ρωσσίαν, ἀφώπλισε τὸν Ἀαλῆ πασᾶν, ὅστις ἔκτοτε ἐπεδείχθη διαλλακτικώτατος. Τὴν αὐτὴν διαλλακτικότητα ἐπέδειξε καὶ ὁ Σουλτάνος Ἀβδοὺλ Ἀζὶζ κατὰ τὴν ἀκρόασιν ἣν ἔδωκε μετά τινας ἡμέρας εἰς τὸν Ἰγνάτιεφ.

—«*Δὲν θὰ συγκατατεθῶ, εἶπεν, ὅπως τὸ ζήτημα ἀποβῇ ἀφε- » τηρία περιπλοκῶν μεταξὺ ἡμῶν. Εἶμαι ἕτοιμος ν' ἀπόσχω δια- » τάξεως, ἥτις καλῶς ἢ κακῶς ἐθεωρεῖτο ὡς ἐγγύησις ἀσφαλείας » διὰ τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ἀνταλ- » λάγματος ἐπαρκοῦς ἐν περιπτώσει ἐσωτερικῶν τῆς Τουρκίας » ταραχῶν*».

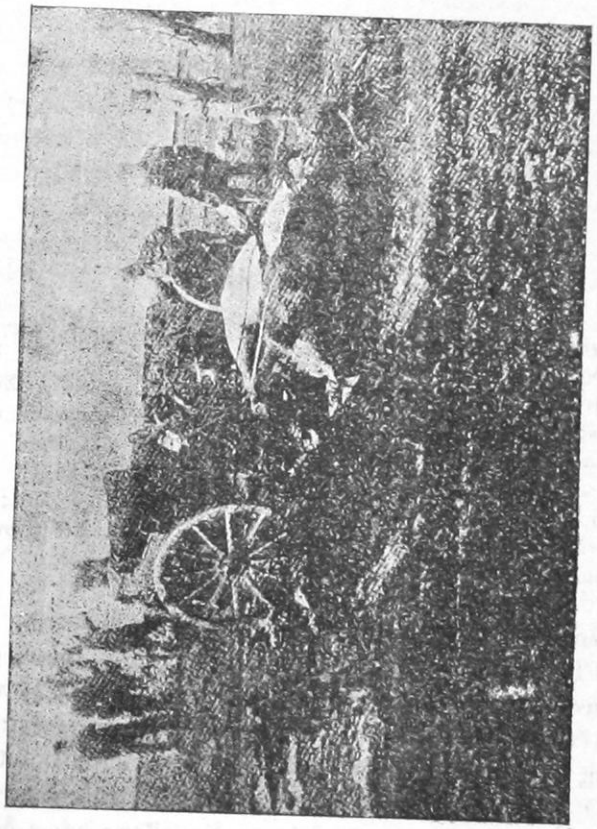
Κατὰ τῶν τάσεων τούτων ἀντέδρα συστηματικῶς ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς Ἔλλιοτ, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ἰγνάτιεφ ἔσχε θυελλώδεις σκηνάς.

—«*Μᾶς θεωρεῖτε, ἐφώνησεν, ἐχθροὺς τῆς Τουρκίας. Ἐν τού- » τοις σεῖς ἐξωθήσατε τὴν Τουρκίαν εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, » ὅστις παρεσκεύασε τὴν οἰκονομικήν της καταστροφήν!*»

Ἡ γλῶσσα καὶ ἡ στάσις τοῦ Ἄγγλου ἐν Κων)πόλει πρεσβευτοῦ, ὑπεννόουν ὅτι τὸ ὑπουργεῖον Γλάδστωνος, παρασυρόμενον ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, πλῆρες ἀγανακτήσεως ἐκ τῶν σαρκασμῶν τοῦ πρίγκηπος Βίσμαρκ, ὅστις τὸ ἀπεκάλει «*ὑπουργεῖον παντοπωλῶν*», ἐγκατελείπετο ὁλοὲν πλειότερον εἰς τὸ φιλοπόλεμον ρεῦμα, ὅπερ ἐγέννησε τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον. Ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις τοῦ Γλάδστωνος δὲν ἦτο κυρία τῆς καταστάσεως ὡς ὁ Πάλμερστων. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐμελέτων ἐπίθεσιν κατὰ τῆς ἀρχαίας των Μητροπόλεως ἕνεκα τοῦ ἐπεισοδίου τῆς «*Ἀλαβάμας*», πρὸς τοῦτο δ' ἐπρότειναν εἰς τὴν Ρωσίαν συμμαχίαν ἀμυντικὴν κ' ἐπιθετικὴν καὶ τὴν ἀποστολὴν ἰσχυροῦ ἀμερικανικοῦ στόλου εἰς τὸν Εὔξεινον. Ἕτερος παράγων ἀνησυχιῶν ἦσαν αἱ διαθέσεις τῆς Πρωσσίας, ἧς ἔληγεν ὁ νικηφόρος πόλεμος πρὸς τὸν Ναπολέοντα καὶ ἧς ἦσαν γνωστοὶ οἱ στενοὶ δεσμοὶ πρὸς τὴν Πετρούπολιν. Πρὸς βολιδοσκόπησιν τῶν διαθέσεων τούτων ἀπεστάλη ὁ λόρδος Ροῦσσελ, ὁ δὲ «*σιδηροῦς καγκελάριος*», καίτοι πλήρης ὀργῆς διότι ὁ Γορτσακὼφ ἔφερεν ἐπὶ τοῦ πρασίνου τάπητος τὸ ζήτημα τοῦ Εὐξείνου, δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ ἀπροσδοκήτους ἐπεμβάσεις μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ αὐτοῦ, ἐν τούτοις δὲν ἀπέκρυψεν ὅτι ἐθεώρει τὴν συνθήκην τοῦ 1856 ὡς «*σύμβασιν παρὰ φύσιν*» διὰ τὴν Ρωσσίαν, ἣν θὰ ὑπεβοήθει μετὰ τὸν πόλεμον ὅπως ἀπαλλαγῇ τῆς δουλείας της. Ὅσον διὰ τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας, ὃν ὁ Τσάρος ἐξέλεξε, δὲν ἐθεώρει ὀρθὸν νὰ ἐπικρίνῃ φίλην Δύναμιν. Ἐν τούτοις, συνεβούλευε εἰρηνικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, προέτεινε δὲ Συνδιάσκεψιν εἰς Πετρούπολιν. Ὁ Ροῦσσελ διεβίβασε τὴν πρότασιν. Ὁ λόρδος Γράμβιλ ἐδέχθη μετ' ἀνακουφίσεως συνέδριον, δι' οὗ θὰ ἐπήρχετο ἀποσόβησις ἀναποφεύκτου ρήξεως, ἀλλ' ἀπέκρουσε τὸν τόπον τῆς συγκλήσεως. Ἡ Ρωσσία ὑπεχώρησεν. Ἡ Συνδιάσκεψις συνῆλθεν εἰς Λονδῖνον πρὸς ἱκανοποίησιν κοινῆς γνώμης, διατεθειμένης δυσμενέστατα πρὸς τὴν Πετρούπολιν.

Καὶ αἱ ἐργασίαι τῆς Συνδιασκέψεως ἤρξαντο. Ἡ πρώτη συνεδρία καθιέρωσεν, ὅτι «*οὐδεμία Δύναμις δύναται ν' ἀπαλλαγῇ τῶν ὑπο- » χρεώσεων συνθήκης, οὔτε νὰ τροποποιήσῃ τοὺς ὅρους της, ἢ » μόνον τῇ συγκαταθέσει τῶν συμβληθέντων, διὰ φιλικῆς συν- » εννοήσεως.*» Θὰ ἔλεγέ τις, ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἀκαταμαχήτου πόθου νὰ εἰρωνευθῶσιν ἑαυτούς. Πράγματι, αἱ πλεῖσται τῶν ἄλλων συνεδριάσεων κατηναλώθησαν ὅπως κρημνίσωσι τὸ οἰκοδόμημα τοῦ 1856. Τὴν 13 Μαρτίου, ἡ νέα συνθήκη ὑπεγράφετο. Διὰ τοῦ 1ου ἄρθρου της, κατελύετο ἡ οὐδετερότης τοῦ Εὐξείνου, αἱ δὲ παράκτιοι Δυνάμεις ἀνέκτων τ' ἀκυρωθέντα των δικαιώματα. Τὰ Στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου, παρέμενον καὶ πάλιν κλειστὰ ὡς πρότερον εἰς τοὺς στόλους τῶν Δυνάμεων. Μόνον τὸ 2ον ἄρθρον τροποποιοῦν σημαντικῶς τὸ ἀρχαῖον καθεστὼς, ἐπιτρέπει εἰς τὸν Σουλτάνον τὸ ἄνοιγμά *των ἐν καιρῷ εἰρήνης,* ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν διευκολύνετο

οὕτω ἡ τήρησις τῶν ἰσχυουσῶν περὶ αὐτῶν διατάξεων. Τὰ ἄρθρα 4ον, 5ον, 6ον καὶ 7ον ἀποβλέπουσι τὸν Δούναβιν. Τὸ 8ον κυροῖ πάσας τὰς διατάξεις τῆς συνθήκης τοῦ 1856, αἵτινες δὲν κατηργήθησαν κατὰ τὴν νέαν Συνδιάσκεψιν. Ἀλλ' ἡ ἀνανέωσις αὕτη ἦτο κωμική. Οἱ διπλωμάται οἵτινες συνέταξαν τὴν νέαν συνθήκην, ἦσαν εἰρωνισταὶ θαυμάσιοι. Ἤρξαντο νὰ θάπτωσι τὴν παλαιὰν συνθήκην τοῦ 1856 διὰ προκηρύξεως ἀρχῆς Δικαίου, ἥτις ἀπετέλει μεγαλόφωνον ἀντίφασιν πρὸς τὸ νέον ἔργον των καὶ ἐπεράτωσαν τὴν ταφήν της δι' ἐπιγράμματος, ὅπερ ἐνῷ ἐπειρᾶτο νὰ περιβάλῃ τὴν ἀποθανοῦσαν σύμβασιν διὰ τῶν προσχημάτων νέας ζωῆς, καθίστα τραγικωτέραν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ θανάτου της. Ἀλλὰ παρὰ πάντα τὰ σοφίσματα ταῦτα, ἓν ἦτο προφανὲς: Ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Πάλμερστων κατέρρεεν. Ἡ συνθήκη τοῦ 1856 ἀπέβλεπε πρὸς ἕνα σκοπόν: ν' ἀποκλείσῃ τὴν Ρωσσίαν ἀπὸ τὸν Εὔξεινον. Καὶ ἡ Ρωσσία ἀνέκτα τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐλευθερίαν της. Ὁ Γορτσακὼφ εἶχεν ἀντιληφθῇ τὴν διεθνῆ κατάστασιν ὀρθῶς. «*Ὁ καγκελάριος, ἔγραφεν ὁ βαρῶνος Ζόμινυ πρὸς τὸν Ρῶσσον ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτήν, εἶχε μελετήσῃ καλῶς τὸ ζήτημα καὶ τὸ εἶχεν ἀντιμετωπίσῃ ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις του. Ἐπρόκειτο περὶ ἀποφάσεως ὡριμασάσης ἐπὶ μακρὸν καὶ ἥτις ἐλήφθη μὲ θέλησιν ἥρεμον, ἀλλ' ἀδιάσειστον. Ὁ πρίγκηψ ἔλαβε τὰ μέτρα του. Τὸ βιάβημα μας καίτοι τολμηρὸν κατ' ἐπιφάνειαν, διετυπώθη συνετώτατα. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν πάσης περὶ Βεσσαραβίας διεκδικήσεως, δὲν ἔμενε πλέον πραγματικὸν σῶμα ἐγκλήματος. Ὁ πόλεμος δὲν κηρύσσεται δι' ἁπλῆν δήλωσιν.... Εἴχομεν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν χρόνον, ὅστις ἐξασθενεῖ τὰς πρώτας ἐντυπώσεις καὶ ἀφίνει ἀνοικτὴν τὴν θύραν τῶν διαπραγματεύσεων, τῶν ἐξηγήσεων, τῶν συνεννοήσεων. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ καγκελάριος ἐσφυγμοκόπησε τὴν κρίσιν ταχέως καὶ ἀσφαλῶς. Προέβλεπε ἁπλοῦν γραφιδοπόλεμον. Οὐδὲν πλειότερον*». Καὶ οὕτως ἐγένετο. Ὡς ὁ Γυλιὰτ, ὁ μυθικὸς ἥρως τοῦ Οὐγκὼ, ὁ γηραιὸς πολιτικὸς ἐπεχείρησε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὸν Εὔξεινον, τὴν δολίαν καὶ ἀδάμαστον θάλασσαν, ἧς μόνον ἡ φήμη φέρει τὴν φρίκην καὶ εἰς ἐκείνους εἰσέτι, οἵτινες δὲν τὴν ἐγνώρισαν. Ἐπάλαισε. Καὶ ἦτο τόσον ἰσχυρὰ ἡ θέλησις του καὶ τόσον ἀκλόνητος ἡ ἀπόφασις, ὥστε εἰς τὸν ἄνισον ἀγῶνα, ἐνίκησεν. Ὁ ἡττημένος Εὔξεινος, καθίστατο καὶ πάλιν Ρωσσικὴ θάλασσα. . . .

Ἐν τῇ μάχῃ τῆς Κουμανόβου.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΓΙΑ ΡΩΣΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Ἡ συμμαχία τῶν τριῶν Αὐτοκρατόρων.—Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγοβίνη.—Ἡ ἐγκύκλιος Ἀνδράσου.—Τὸ Βερολίνειον ὑπόμνημα.—Αἱ σφαγαὶ τοῦ Βατάκ.—Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμήτ.—Ὁ Τουρκο-σερβο-μαυροβουνιωτικὸς πόλεμος.—Ἡ Συνδιάσκεψις τῆς Κων)πόλεως.—Ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Συντάγματος.—Τὸ πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου.—Ὁ Βίσμαρκ, ἡ Γαλλία καὶ ὁ Βήκονσφηλδ.—Ὁ Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος.—Ἡ Ρουμανικὴ ἀνεξαρτησία.—Μετὰ τὰς πρώτας ἀποτυχίας.—Ἡ πτῶσις τῆς Πλέβνας.—Ὅταν ὁ καμπανίτης ἔλυε τὰς γλώσσας ...—Ἡ Αὐστριακὴ πίστις.—Πρὸ τῆς Κων)πόλεως.—Μεταξὺ ἄρκτου καὶ φαλαίνης.—Εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον.—Ἡ Μεγάλη Βουλγαρία.—Πρὸς τὸ Βερολῖνον.

Ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος ἔληξεν. Ἡ νέα Συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου ἔληξεν. Τὸ ἔργον των ὤφειλε νὰ στερεωθῇ. Πρὸς τοῦτο, ὁ Βίσμαρκ ἐπεδίωξε νέαν ἔκδοσιν τῆς «Ἱερᾶς Συμμαχίας», τὴν στενὴν προσέγγισιν τῶν τριῶν Αὐτοκρατοριῶν, ἀντιπροσωπεύουσαν ὁλόκληρον τὴν στρατιωτικὴν τῆς Εὐρώπης δύναμιν. Αἱ ὑστεροβουλίαι τοῦ νέου συνδυασμοῦ ἦσαν καταφανεῖς. Ὁ κύριος σκοπός του, ἦτο ἡ ἀποσόβησις τῆς πάλης μεταξὺ τοῦ Σλαβισμοῦ καὶ τοῦ Γερμανισμοῦ, διὰ τῆς διανοίξεως νέων διεξόδων εἰς τὴν ἀναπόφευκτόν των σύγκρουσιν. Ὁ Βίσμαρκ ἐξώθει τὴν Ρωσσίαν πρὸς τὴν Ἀσίαν, ἐν ᾗ τῇ ἐπέτρεπε πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας, ἐλπίζων ὅτι θ' ἀφεθῇ ἐλεύθερον τὸ Βαλκανικὸν στάδιον εἰς τὰς φιλοδοξίας τῆς Αὐστρίας, ἣν ὤφειλε νὰ ἐνισχύσῃ ὡς ἐνδεδειγμένην ἐν τῷ μέλλοντι συνεργάτιδα. Καὶ ὅταν ἡ Ρωσσία ἐρρίπτετο εἰς τοὺς ἀτέρμονας Ἀσιατικοὺς ὁρίζοντας, καὶ ὅταν ἡ Αὐστρία ἀπησχολεῖτο εἰς τὰς Βαλκανικὰς περιπλοκάς, εἰς τὴν Πρωσσικὴν βουλιμίαν θ' ἀπέμενεν ἡ πλουσία καὶ ἡ ἀειθαλὴς Γαλλία, ἣν παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα δὲν ἐξήντλησεν ἐπαρκῶς ἡ Πρωσσικὴ ἀφαίμαξις καὶ ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστῇ νέαν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, νέον ἐδαφικὸν ἀκρωτηριασμόν. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ Τσάρου ἀπεσόβησε κατὰ τὸ 1875 τὸ νέον ἀνοσιούργημα. Ἀλλ' ἡ συμμαχία τῶν Αὐτοκρατόρων ἐπέζησεν δοκιμασίας, ἐξ ἧς ἀπέρρευσε τὸ ἀδυσώπητον μῖσος τοῦ Βίσμαρκ κατὰ τοῦ Γορτσακώφ. Τὴν ἀνάγκην της ἐπέβαλλον ἄλλως τε τὰ ζητήματα τῆς Ἀνατολῆς. Ἐν Τουρκίᾳ ὑπέβοσκε μία τῶν δεινοτέρων κρίσεων. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος, αἱ ἀλλεπάλληλοι ὑπὲρ τῆς Ὀθωμανικῆς ἀκεραιότητος ἐπεμβάσεις τῆς Εὐρώπης, οὐδὲν προσεπόρισαν πρακτικὸν ὠφέλημα εἰς τὸ Διβάνιον. Ἡ ἀποτυχία τῶν μεταρρυθμίσεων, ἀφῆκεν ὄπισθέν της τὴν δυσπιστίαν ἢ τὴν ἀπογοήτευσιν. Τὴν κατάστασιν περιέπλεκον ἐπικινδύνως αἱ ἀκοίμητοι ἐθνικιστικαὶ διεκδικήσεις καὶ αἱ οἰκονομικαὶ δυσχέρειαι. Ἡ σπατάλη τοῦ Σουλτάνου ἐνεθάρρυνε τὴν ἁρπακτικότητα τῶν μεγιστάνων του. Ἡ εἴσπραξις τῶν φόρων μετεβλήθη εἰς διηνεκὲς ἀδίκημα. Ἡ δεκάτη ἐκάλυπτεν ἀνήκουστα σκάνδαλα. Εἰς τὰς μεμακρυσμένας ἰδίως ἐπαρχίας, ἡ καταπίεσις τῶν πληθυσμῶν ἀπέβη ἀφόρητος. Καὶ ἐκεῖ μὲν, ἔνθα οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐλπὶς, οἱ χωρικοὶ ἔκυπτον τὴν κεφαλήν. Ἀλλ' ὅπου ὑπῆρχεν ἐγγὺς, ὁμόφυλος ἐνθάρρυνσις, ἡ πίεσις ἦτο ἐπόμενον νὰ καταλήξῃ εἰς ἔνοπλον διαμαρτύρησιν. Τὸ πρῶτον σύνθημα της ἔδωκεν ἡ Ἐρζεγοβινιακὴ ἐξέγερσις. Κατ' Ἰούλιον τοῦ 1875, ἀνύψωσε τὴν σημαίαν της ὁ Λουϊμπρατις. Μετὰ ἕνα μῆνα, ἡ βόρειος Βοσνία ἐξηγείρετο. Οἱ Σέρβοι ἐθελονταὶ συνέρρεον. Ἰσχυρὸν σῶμα ὑπὸ τὸν ἱερέα Ζάρκο, εἰσέβαλλεν εἰς Νόβι Παζάρ. Ἡ Βουλγαρία, ὑποκινουμένη ὑπὸ τῶν Ρώσσων πανσλαβιστῶν, ἐξηγείρετο. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Σερβίᾳ καὶ ἐν Μαυροβουνίῳ, ἀπῄτει τὴν ἄμεσον ὑποβοήθησιν τοῦ κινήματος. Ἡ Πύλη, τῇ ὑποδείξει τῶν τριῶν Αὐτοκρατόρων, ἐξέδωκε τὸ φιρμάνιον τῆς 12 Δεκεμβρίου 1875, δι' οὗ ὑπέσχετο τὴν εἰσαγωγὴν νέων μεταρρυθμίσεων. Ἀλλ' αἱ ἐπαγγελίαι αὗται δὲν κατηύνασαν, ὡς ἠλπίζετο, τὴν Σλαβικὴν συντάραξιν. Τοὐναντίον, ὁ ἐπαναστατικὸς ὀργασμὸς ἠπείλει νὰ ἐπεκταθῇ εἰς ὁλόκληρον τὴν Βαλκανικήν.

Ἡ Αὐστρία ἐπεχείρησε τὰ προλάβῃ τὴν ἄφευκτον Ρωσσικὴν ἐπέμβασιν. Ἐβολιδοσκόπησε τὰς Κυβερνήσεις τῶν συμμάχων καὶ ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Πύλην τὴν περίφημον «διακοίνωσιν Ἀνδράσσυ» ὑπὲρ ἧς ἐζητήθη ἡ Γαλλική, Ἰταλικὴ καὶ Ἀγγλικὴ συγκατάθεσις. Δι' αὐτῆς ἐζητεῖτο ἡ πλήρης ἰσότης τῶν Χριστιανῶν πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους, ἡ κατάργησις τῆς πλειοδοτικῆς ἐνοικιάσεως τῆς δεκάτης, ὁ καταρτισμὸς τοπικῶν

μικτῶν ἐπιτροπῶν ἐκ Μουσουλμάνων καὶ Χριστιανῶν, ὅπως ἐλέγχωσι τὴν ἐκτέλεσιν μεταρρυθμίσεων, δι' ἃς τὸ κυριώτερον πρόσκομμα, ἦσαν οἱ διοικητικοὶ ὑπάλληλοι, καὶ ἡ διάθεσις τῶν φόρων τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης ὑπὲρ τῶν τοπικῶν ἀναγκῶν. Ἡ Πύλη διὰ τῆς ἀπαντήσεως τῆς 13ης Φεβρουαρίου 1876, ἀπεδέχθη τὰ αἰτήματα ταῦτα, ἐξαιρέσει τοῦ ἀφορῶντος τὴν φορολογικὴν ὑπὲρ τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης ἀξίωσιν. Ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται ἀπέκρουσαν τὰς παραχωρήσεις, ἐφ' ὧν ἔμεινε σύμφωνος ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ παρ' αὐτοῖς ἀποστολὴ τοῦ βαρώνου Δὲ Ρόδις ἀπέτυχεν. Ἀντ' αὐτῶν παρουσίασαν ἴδιον σημείωμα διεκδικήσεως, ὅπερ ὁ κόμης Ἀνδράσσυ ἐδήλωσεν ἀπαράδεκτον, ἀποσυρθεὶς ἐπιδεικτικῶς τῆς μεσολαβήσεως. Ἡ Ρωσσία ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας ἥτις παρουσιάζετο. Ἐκμεταλλευομένη τὴν σκόπιμον ἀγανάκτησιν τῆς Αὐστρίας, τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ Βίσμαρκ, δηλοῦντος ὅτι τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα, ***«δὲν ἠξιζε διὰ τὴν Γερμανίαν τὰ ὀστᾶ ἑνὸς Πομμερανοῦ ἐπιλέκτου»***, ἀνέλαβε τὴν ἡγεσίαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐν Τουρκίᾳ ἐπεμβάσεως.

Τὸ πᾶν ἀνήγγελλεν, ὅτι τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα ἐτίθετο ὁλόκληρον ἐπὶ τοῦ τάπητος. Ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον, παρεσκευάζοντο ἐπιδεικτικώτατα. Ὁ Μιλάνος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔζεον φιλοδοξίαι, ἃς δὲν εἶχεν ἔτι καταπνίξῃ ἡ ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς καταγωγίοις διαβίωσις, δὲν ἀπέκρυπτεν ὅτι προητοιμάζετο ἵνα παίξῃ τὸ πρόσωπον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ. Ὁ Ρῶσσος στρατηγὸς Τσερνάγιεφ συνέτασσε πυρετωδῶς τὸν Σερβικὸν στρατόν. Οἱ Βούλγαροι ἐσχημάτισαν μυστικὴν Κυβέρνησιν καὶ προσέβαλον τὰς συνήθεις των ὠμότητας. Τὴν 7ην Μαΐου, ὄχλος φανατισθεὶς, κατεσπάραξεν ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν Γάλλον καὶ τὸν Γερμανὸν Πρόξενον.

Ἡ σφαγὴ τῶν προξένων, προὐκάλεσε βαθεῖαν ἐν Εὐρώπῃ ἀγανάκτησιν. Ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ, ἐν ᾗ αἱ πρὸς τὴν Πύλην συμπάθειαι ἦσαν καταφανεῖς, ἡ κοινὴ γνώμη ἀπῄτει ἔντονον ἐπέμβασιν. Αἱ τρεῖς Αὐτοκρατορίαι ἀπεφάσισαν νὰ προβῶσιν εἰς διαβήματα δραστηριώτερα. Μετὰ μακρὰς διασκέψεις, συνέταξαν τὸ ***«Βερολίνειον ὑπόμνημα»***, δι' οὗ συνεβάλλοντο ὅπως ἀποστείλωσι τοὺς στόλους των εἰς τὰ Τουρκικὰ ὕδατα καὶ ὑπεδείκνυον ὡς μέσα εἰρηνεύσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης τὴν ἀνακωχὴν, τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν καταστραφεισῶν οἰκιῶν, καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων εἰς ὡρισμένας περιοχάς. Τὰ μέτρα ταῦτα ὡς καὶ τὰ προτεινόμενα ὑπὸ τῆς διακοινώσεως Ἀνδράσσυ, θὰ ἐφηρμόζοντο ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων, ἂν

δ' ἐντὸς δύο μηνῶν ὁ σκοπὸς τῶν Δυνάμεων δὲν ἐπετυγχάνετο, θὰ ἐλαμβάνετο πρόνοια νέας συνεννοήσεως πρὸς περιφρούρησιν τῆς παγκοσμίου εἰρήνης καὶ ὁριστικὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ.

Τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἐξεμηδένιζεν ἡ Ἀγγλικὴ ἀντίδρασις. Τὸ ἀνακτοβούλιον τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, ἠρνήθη νὰ προσχωρήσῃ εἰς πρᾶξιν ἣν ἐθεώρει ὡς ἀνάμιξιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας πράγματα.

«Θεωρῶ καθῆκόν μου, νὰ δηλώσω εἰς τὴν ὑμετέραν Ἐξοχότητα, » ἔγραφεν ὁ λόρδος Δέρμπυ πρὸς τὸν ἐν Κων)πόλει πρεσβευτὴν Ἑλλιοτ,

Ἐν Μουσταφᾶ πασᾶ Βουλγαρόπαιδες, χαιρετῶντες στρατιωτικῶς τὴν ἡρωΐδα Δ)δα Σοφίαν Γιοβάνοβιτς.

» *ὅτι ἀπὸ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης, ἡ Κυβέρ-*
» *νησις τῆς Α. Μεγαλειότητος ἀπεδέχθη ὡς πολιτικὴν, τὴν παρά-*
» *λυσιν τῆς διπλωματικῆς δράσεως τῶν λοιπῶν Δυνάμεων ἐν ταῖς*
» *Ὀθωμανικαῖς ὑποθέσεσιν».*

Αἱ ἀντιδράσεις αὗται ἐξηγοῦσι, διατὶ τὸ Βερολίνειον ὑπόμνημα δὲν διεβιβάσθη εἰς τὸ Διβάνιον καὶ διατὶ ἡ προσπάθεια τῶν τριῶν Αὐτοκρατόρων ἀπέτυχεν. Ἡ ἀδυναμία τῆς Εὐρώπης ὅπως ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν της, προὐκάλεσε φρικαλέας ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ σκληρότητας. Οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Ἀβδοὺλ Μετζὴτ, αἰσθανόμενοι τὸ ἔδαφος ὑπο-

χωροῦν ὑπὸ τοὺς πόδας των, εὑρίσκοντες ἀντιμέτωπον τὴν λαϊκὴν δυσαρέσκειαν ἣν ὑπέτρεφον αἱ ἐκκεντρικότητες καὶ ἡ σπατάλη Μονάρχου, ὃν κλῆρος καὶ λαὸς ἐχαρακτήριζον ἀνεπιφυλάκτως ὡς παράφρονα, ἠθέλησαν νὰ κατευνάσωσι τὴν λαϊκὴν καταφορὰν δι' αἱματηροῦ ἀντιπερισπασμοῦ. Ἀλλ' ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγοβίνη ἠμύνοντο ἡρωϊκῶς. Οἱ στασιασταὶ ἦσαν νικηταὶ ἐν Μουράτοβιτζ, ἐν Πλάνᾳ, ἐν Νίξιτς, ἐν Δούγᾳ. Ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἠδύναντο νὰ ἀμυνθοῦν: Ἐστράφησαν κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἥτις ἐν τῷ ἐξευτελισμῷ βαρείας δουλείας ἐλησμόνησε καὶ αὐτὸ τὸ δικαίωμα τοῦ ζῆν. Κ' ἐπειδὴ ὁ τακτικὸς στρατὸς εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς τὴν Σερβικὴν καὶ τὴν Μαυροβουνιωτικὴν μεθόριον, ἀπέλυσεν κατ' αὐτῆς στίφη ἄτακτα. Τὸ τύμπανον ἐκρότει πανταχοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας, καλοῦν ὑπὸ τὰς σημαίας τ' ἀγριώτερα καὶ πολεμικώτερα στοιχεῖα της. Λαζοὶ τοῦ Εὐξείνου, ζεϊβέκοι τῆς Μεσωγίδος, Κοῦρδοι, Πομάκοι, Ἀλβανοὶ καὶ Κιρκάσιοι πρόσφυγες, ἔχοντες νωπὰς τὰς ἀναμνήσεις τῆς ἀνηλεοῦς μονομαχίας τοῦ Σιαμὴλ, ἐρρίφθησαν κατὰ τῶν ἀόπλων Βουλγαρικῶν πληθυσμῶν καὶ μετέβαλον τὴν χώραν εἰς μακελλεῖον, ὅπερ ἀπέσπασε κραυγὴν φρίκης παρὰ τῆς Εὐρώπης καὶ τὴν εὔγλωττον διαμαρτύρησιν τῶν «**Βουλγαρικῶν φρικαλεοτήτων**» τοῦ Γλάδστωνος. Ἑξήκοντα χωρία ἐπυρπολήθησαν, δεκαπεντακισχίλιοι χωρικοὶ ἐσφάγησαν, δεκακισχίλιαι γυναῖκες ἀπήχθησαν. Ἡ Εὐρωποϊκὴ ἐπέμβασις ἐπέκειτο. Οἱ Νεότουρκοι ἐπεχείρησαν νὰ μαιταιώσωσι τὴν ἐξωτερικὴν ἀνάμιξιν διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπλάσεως. Ὁ Ἀβδοὺλ Μετζὴτ ἐξεθρονίσθη καὶ τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του Μουράτ. Μετὰ τρεῖς μῆνας, τὸν νέον Μονάρχην διεδέχετο ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ, ἐγκαθιστῶν τὸ «**προσωπικὸν σύστημα**», ὅπερ ἐπὶ μίαν τριακονταετίαν θ' ἀποτελέσῃ ἀπαράμιλλον πρότυπον ἀπολυταρχικῆς διοικήσεως, διὰ τῆς δεξιότητος τοῦ ὑποδουλόνειν πᾶν ἐλεύθερον φρόνημα, τοῦ ἀπατᾶν, διὰ τῶν προσφιλεστέρων χιμαιρῶν του, λαὸν ὃν ἐβάρυνεν ἡ ἀγριωτέρα ἐκμετάλλευσις, τοῦ ἐξουδετερόνειν τὰς ἔξωθεν ἐπιβουλὰς, καὶ διὰ τῆς τέχνης τοῦ διαιρεῖν.

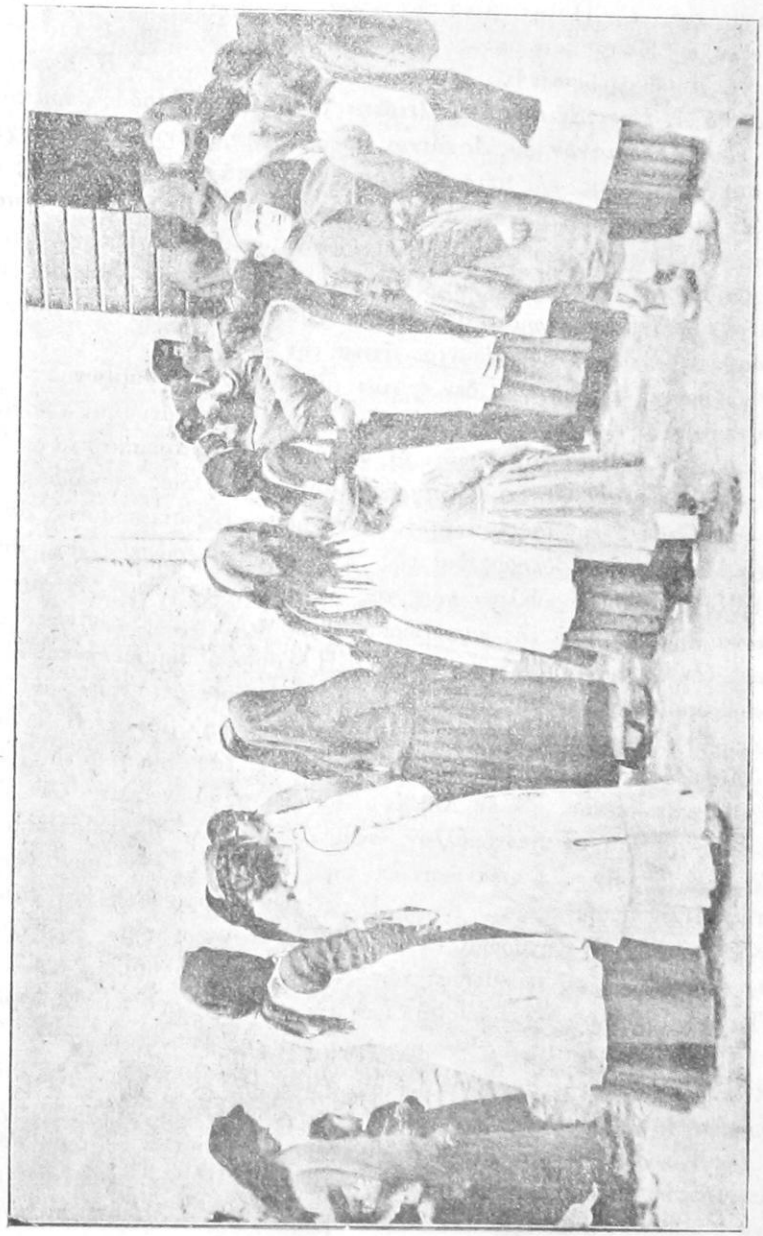
Ἡ νέα βασιλεία, ἀνέτελλεν ὡς ἔδυσεν: ἐν μέσῳ τοῦ αἵματος. Ἡ Σερβία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τὴν 30ην Ἰουνίου, τὸ Μαυροβούνιον τὴν ἐπαύριον. Οἱ Μαυροβούνιοι κατέλαβον ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς μεθορίου καὶ ἐνίκησαν ἐν Βουτσιδόλ. Οἱ Σέρβοι κατέλαβον τὸ ἐν Μπαμπίνᾳ Κλάβα Τουρκικὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ τὰ τέσσαρα σώματα τῶν ὑπὸ τὸν Λεσχιανίν, τὸν Ἄλιμπιτς, τὸν Ζὰχ καὶ τὸν Τσερνάγιεφ, δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς ἰσχυροτέρας δυνάμεις καὶ ἰδίᾳ τὸ πολυαριθμότερον πυροβολικὸν τοῦ Ἀβδοὺλ Κερὶμ πασᾶ καὶ τοῦ Ὀσμὰν πασᾶ. Οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὸ Κνιέζεβατς. Μετὰ τὴν κατάληψιν του, οἱ Σέρβοι ἔσχον σημαντικὴν ἐπιτυχίαν ἐπὶ τοῦ Ἀχμὲτ Ἐγιοὺπ πασᾶ, ἥτις ἀνεπτέρωσε τὸ θάρρος των. Ἀλλ' εἰς Μοράβαν ἔφθανον νέαι Τουρκικαὶ ἐπικουρίαι ὑπὸ τὸν Σαῖτ πασᾶν. Ὁ Ἀβδοὺλ Κερὶμ κατετρόπωσε τὸν Τσερνάγιεφ ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξινάτς. Ὁ καὶ ἤδη ἄνισος ἀγών, ἀπέβαινεν ἀνισώτερος. Ὁ Μιλάνος ἐζήτησεν ἀνακωχήν, ἧς ἐπωφελήθη ὅπως ἐκλιπαρήσῃ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων. Ἐκεῖναι ἐπενέβησαν. Ἡ Πύλη ἐδήλωσεν ὅτι συγκατανεύει εἰς τὴν εἰρήνην, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς μεταβάσεως τοῦ Μιλάνου εἰς Κων)πολιν εἰς ἔνδειξιν ὑποταγῆς, τῆς παραδόσεως τῶν Σερβικῶν φρουρίων, τῆς καταργήσεως τῆς ἐθνοφυλακῆς καὶ τῆς περιστολῆς τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ εἰς 10000 ἀνδρῶν. Αἱ ἀδυσώπητοι αὗται ἀξιώσεις ηὔξησαν τὰς συμπαθείας τῆς Εὐρώπης πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους, τὴν ἀποδοκιμασίαν κατὰ τῶν νικητῶν. Ὁ Ἀγγλικὸς τύπος ὃν παρέσυρεν ἡ εὔγλωτος ἔκκλησις τοῦ Γλάδστωνος, ἐδημοσίευσε δριμεῖς κατὰ τῶν Τουρκικῶν μεθόδων φιλιππικούς. Ἡ θέσις τοῦ ὑπουργείου Βήκονσφηλδ ἀπέβαινε δεινή. «**Ὀφείλω νὰ σᾶς πληροφορήσω, ἔγραφεν ὁ λόρδος Δέρμπυ εἰς τὸν Ἔλλιοτ, ὅτι πᾶν ἴχνος συμπαθείας πρὸς τὴν Τουρκίαν ἐξέλιπεν ὁριστικῶς σήμερον**». Ὁ λαϊκὸς ἐρεθισμὸς ηὔξανεν. Ὁ λόρδος Δέρμπυ ἠναγκάσθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν νέου διαβήματος, Ἐζήτησε παρὰ τῆς Πύλης τὴν ἀναστολὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ τὴν διοικητικὴν αὐτονομίαν τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν λοιπῶν Δυνάμεων.

Ἡ Πύλη ἀπέκρουσε τὰ αἰτήματα ταῦτα, συγκατένευσε δὲ μόνον εἰς ἀνακωχὴν ἑξάμηνον. Ἡ Ἀγγλία δὲν ἐφαίνετο διατεθειμένη νὰ ἐξωθήσῃ τὰ πράγματα, ὅτε ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος. Εἰς τὴν Κων)πολιν ἔφθασεν ὁ μέγας ἀπόστολος τοῦ Πανσλαβισμοῦ, ὁ Ἰγνάτιεφ. Ἅμα τῇ ἀφίξει του, ἐπέδωκεν εἰς τὸ Διβάνιον διακοίνωσιν, ἥτις ἀπετέλει ἀληθὲς τελεσίγραφον. Δι' αὐτῆς ἡ Ρωσσία ἀπῄτει τὴν ἄμεσον ἀποδοχὴν τῆς Ἀγγλικῆς προτάσεως, ἐπὶ ποινῇ διακοπῆς τῶν διπλωματικῶν σχέσεων. Τὴν ἐπαύριον τῆς ἐπιδόσεώς της, αἱ Ρωσσικαὶ ἀξιώσεις ἐγίνοντο ἀποδεκταί. Ὁ Μιδὰτ πασᾶς ἤλπιζε προφανῶς, ἀποτρέπων τὸν ἄμεσον κίνδυνον, ν' ἀποσοβήσῃ τὸν ἀπώτερον διὰ τῆς παρελκύσεως. Αἱ ἐλπίδες του δὲν ἦσαν ἀστήρικτοι. Αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ Ρωσσικὸς διπλωματικὸς θρίαμβος, ὑπέσχετο τὴν Ἀγγλικὴν ἀνείδρασιν. Ὁ λόρδος Βήκονσφηλδ, διέταξε τὸν Ἀγγλικὸν στόλον νὰ εἰσέλθῃ εἰς Βεσίκια. Εἰς συμπόσιον ἐπίσημον, ἐτόνισε χαρακτηριστικῶς, ὅτι «**οὐδὲν ἔθνος εἶναι τοσοῦτον παρεσκευασμένον διὰ τὸν πόλεμον ὡς τὸ Ἀγγλικόν**»

Ἡ ἀπειλὴ δὲν ἔμεινεν ἄνευ ἀπαντήσεως. Τὴν 29 Ὀκτωβρίου 1876, ὁ Τσάρος, ὑποδεχόμενος τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸ δημαρχιακὸν συμβούλιον, ἐδήλου ὅτι ἂν ἡ «***Συνδιάσκεψις τῆς Κων)πόλεως παρέμενεν ἄνευ » ἀποτελέσματος, θὰ ἐνήργει μόνος, μετὰ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ἡ » χώρα του θὰ τὸν παρηκολούθει σύσσωμος***».

Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε τὴν ὑποστήριξιν τῆς Γαλλίας ὡς ἄλλοτε. Ἡ Αὐστρία διεξῆγε μυστικὰς μετὰ τῆς Ρωσσίας συμφωνίας καὶ ὁ πρίγκηψ Βίσμαρκ ἐδήλου εἰς τὸν Σώλσβαρυ, ὅτι ἐθεώρει νομιμωτάτην τὴν Ρωσσικὴν ἐν τῷ Αἵμῳ ἐνέργειαν. Ἡ «***λαμπρὰ ἀπομόνωσις***» ἐξηνάγκασεν εἰς μείζονα ἐπιφύλαξιν τοὺς Ἄγγλους πολιτικούς. Ὅταν κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου, οἱ πληρεξούσιοι τῶν ἓξ Μεγάλων Δυνάμεων συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Κων)πολιν, ὁ μαρκήσιος Σώλσβαρυ συνῆψεν ἐγκαρδίους σχέσεις πρὸς τὸν φοβερὸν Ἰγνάτιεφ. Καὶ αἱ ἐργασίαι τῶν πληρεξουσίων ἤρξαντο. Ἡ ὁμοφωνία ἐπετεύχθη ἐπὶ ὡρισμένου προγράμματος. Δι' αὐτοῦ ἐπεζητεῖτο ἡ ἐδαφικὴ ἐπέκτασις τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, ἡ αὐτόνομος διοίκησις τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης, ἡ αὐτονομία τοῦ πρὸς βορρᾶν τῶν Βαλκανίων Βουλγαρικοῦ τμήματος, καὶ ἡ κατοχὴ των χειραφετουμένων ἐπαρχιῶν ὑπὸ Βελγικοῦ στρατοῦ, μέχρι τῆς συντελέσεως τῶν ἐπιτυγχανομένων δι' αὐτὰς μεταρρυθμίσεων. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ συνδιάσκεψις ἐξηκολούθει τὰς ἐργασίας της, ἀντήχουν οἱ κανονιοβολισμοὶ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Συντάγματος. Ἡ Τουρκία ἐώρταζε τὸν θρίαμβον τῶν νεοτουρκικῶν ἰδεῶν: τὴν ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν, ἐκμηδενίζουσαν τὴν ἐξωτερικὴν δούλωσιν. Οἱ διπλωμάται τοῦ Συνεδρίου ἠννόησαν. Ἡ εὐφυΐα τοῦ Μιδὰτ, ἀνήγειρεν ἀνυπέρβλητον φραγμὸν εἰς τὴν ξένην ἀνάμιξιν. Ἡ Συνδιάσκεψις ἔβαινε πρὸς ἀσφαλὲς ναυάγιον. Κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῶν ἀποφάσεών της, προσέκρουσεν εἰς ἀνένδοτον ἀντίστασιν τῶν Τούρκων ὑπουργῶν. Ἠναγκάσθη νὰ μειώσῃ τὰς ἀξιώσεις της. Δὲν ἐπέτυχε πλειότερον. Ἀπὸ τοῦδε ἡ Τουρκία ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ὀθωμανικοὺς λαούς. Ἡ ἀντιπροσωπεία των θὰ εἰσῆγεν εἰς πάντα τὰ τμήματα της, πλείονας ἐλευθερίας, ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκεύματος, ἢ ὅσας ἐπεδίωκεν ἡ Συνδιάσκεψις δι' ὡρισμένας ἐπαρχίας της. Ἄλλως τε, ἡ Κυβέρνησις, ἀπὸ τῆς Μεταπολιτεύσεως δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς ἀποφάσεις, αἵτινες ἀπέκειντο εἰς τὰς Βουλάς. Καὶ αἱ Βουλαὶ αὗται συνεκλήθησαν κατὰ Φεβρουάριον. Αἱ ἀξιώσεις τῶν Εὐρωπαίων ἀντιπροσώπων ἀπεκρούσθησαν.

Ἡ στάσις αὕτη τῆς Πύλης δὲν ἦτο ξένη πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν ὑποκίνησιν. Ὁ Βήκονσφηλδ ἔπαιζε διπλοῦν παιγνίδιον. Ἐνῷ ὁ μαρκήσιος

Αἱ οἰκογένειαι τῶν τραυματιῶν, ζητοῦσαι πληροφορίας ἐνώπιον τῶν νοσηλευομένων αὐχμηρῶν Νοσοκομείων

Σώλσβυρυ ἐπίεζε τὴν Πύλην, μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ Συνδιασκέψει συναδέλφων του, ὁ Ἄλλιοτ καὶ αὐτὸς ὁ λόρδος Δέρμπυ ἀπ' εὐθείας, προσεπάθουν νὰ ἐξουδετερώσωσι τὸ ἔργον τῆς Συνδιασκέψεως. «***Ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος, ἤτοι ὁ λόρδος Δέρμπυ, πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτήν, δὲν θὰ παράσχῃ τὴν συνδρομήν της εἰς μέτρα ἐκβιαστικὰ κατὰ τῆς Πύλης, εἰς ἃ καὶ δὲν θὰ συγκατετίθετο***». Αἱ συνέπειαι ὑποσχέσεων τοιούτων ἦσαν εὐνόητοι. Οἱ Τοῦρκοι ὑπουργοὶ ἀμυνόμενοι ἐν τῷ αὐτῷ ἀγῶνι καὶ ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς χώρας καὶ ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς των θέσεως, δὲν ἐλάμβανον ὑπ' ὄψει διπλωματίαν, ἣν κατεδίκαζον εἰς κατάφωρον ἀδυναμίαν αὐτὰ τὰ ἀντίθετα συμφέροντα, ἅτινα τὴν ἐνέπνεον.

Ἡ Ρωσσικὴ Κυβέρνησις δὲν ἠγνόει τὰς μυστικὰς ἐνθαρρύνσεις τοῦ Δέρμπυ καὶ τοῦ Ἄλλιοτ. Ἀλλ' ἡ στιγμὴ ἦτο εὐμενεστάτη διὰ τὸν πόλεμον, πρὸς ὃν ὁ Ἰγνάτιεφ ἐξώθει δι' ὅλων του τῶν προσπαθειῶν. Ὁ Γορτσακὼφ ἐξεμεταλλεύθη τὴν Ἀγγλικὴν μόνωσιν. Ὅπως προσδώσῃ εἰς τὴν ἔνοπλον του ἐπέμβασιν πάντα τὰ προσχήματα τῆς δικαιοσύνης, ὅπως τὴν περιβάλῃ προκαταβολικῶς διὰ τῆς Ἀγγλικῆς καθιερώσεως, ἀπηύθυνε τὴν 31 Ἰανουαρίου, ἐγκύκλιον πρὸς τὰς Δυνάμεις, ἐρωτῶσαν τί προτίθενται νὰ πράξωσι πρὸ τῆς καταφώρου Τουρκικῆς κακῆς πίστεως. Αἱ Δυνάμεις δὲν ἔσπευσαν ν' ἀπαντήσωσιν. Ἡ Τουρκία συμβουλῇ τοῦ Ἄλλιοτ, προσεπάθει νὰ κλείσῃ ἀπ' εὐθείας τὴν εἰρήνην μετὰ τῶν ἀντιπάλων της. Ὁ Γορτσακὼφ ἀπέστειλε τὸν Ἰγνάτιεφ ἐπ' ἰδιαιτέρᾳ ἐντολῇ παρὰ ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς Κυβερνήσεσι. Χάρις εἰς τὰς προσπαθείας τοῦ Ρώσσου ἀπεσταλμένου, οἱ ἐν Λονδίνῳ πρεσβευταὶ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ὑπέγραψαν τὸ πρωτόκολλον «***τοῦ Λονδίνου***», δι' οὗ ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀγρυπνῶσιν ἐπὶ τῆς τηρήσεως τῶν συνταγματικῶν τῆς Πύλης ὑποσχέσεων. Ἂν ἡ ἐλπὶς των διεψεύδετο καὶ πάλιν, ἐπεφυλάσσοντο ν' ἀναζητήσωσι τὰ μέσα πρὸς περιφρούρησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐημερίας τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν.

Τὸ πρωτόκολλον ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῆς Πύλης μεθ' ὑψηλόφρονος ἀγανακτήσεως. Ἡ ἀπάντησις στηριχθεῖσα ἐπὶ τῆς ἀποφάνσεως τῆς Ὀθωμανικῆς Βουλῆς, ἦτο μᾶλλον ἀπειλὴ κατὰ τῆς Ρωσσίας, ἥς ἀπῄτει ἐμμέσως τὴν ἀφόπλισιν, μᾶλλον ἐκδήλωσις προκλητικῆς περιφρονήσεως πρὸς τὴν Εὐρώπην ἢ ἄρνησις διπλωματική, καὶ ὑπῆρξεν ἓν τῶν σοβαρωτάτων σφαλμάτων τῶν Ὀθωμανῶν πολιτικῶν. Ἡ πρόφασις ἣν ἐπεδίωκεν ἡ Ρωσσία παρείχετο. Ἡ Ρωσσικὴ διπλωματία παρεσκεύαζεν ἐπιμελῶς τὴν Εὐρωπαϊκὴν οὐδετερότητα. Εἶχεν ἤδη συνομολογήσῃ μετὰ

τῆς Αὐστρίας τὴν συνθήκην τοῦ Ῥάϊχσταδτ καὶ ἄλλας μεταγενεστέρας συμπληρωματικὰς συμβάσεις, αἵτινες ἐξησφάλιζον τὴν Αὐστριακὴν οὐδετερότητα ἀπέναντι τῆς παραχωρήσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης καὶ αἵτινες ἀπέκλειον τὴν ἐν τῷ Αἵμῳ ἵδρυσιν μεγάλου κράτους Σλαβικοῦ. Εἰς τὴν Ρωσσίαν ἐπετρέπετο ἡ προσάρτησις μόνον τοῦ τμήματος τῆς Βεσσαραβίας ὅπερ τῇ εἶχεν ἀποσπάσῃ ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος, ἂν δ' αἱ Ρωσσικαὶ νίκαι καθίστων ἀναγκαίας ριζικωτέρας ἐδαφικὰς τροποποιήσεις, αὗται θὰ ὑπεβάλλοντο εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων.

Μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς οὐδετερότητος ταύτης, ὁ Γορτσακὼφ προέβη εἰς διαβήματα πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ τῆς Πρωσσικῆς οὐδετερότητος. Πρὸς στιγμὴν ὁ Βίσμαρκ παρεβίασε «***τὴν μακρὰν παράδοσιν τῆς ἐγκαρδίου πρὸς τὴν Ρωσσίαν φιλίας***», ἣν ὑπεμίμνησκε πιέντοτε. Ὁ πόθος νέας Γαλλικῆς ἀφαιμάξεως, δυναμένης νὰ πλουτίσῃ τὸν Πρωσσικὸν πολεμικὸν θησαυρὸν καὶ νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον πᾶσαν ἀνταπόδοσιν, εἶχε καταστῇ παρ' αὐτῷ ψύχωσις ἔμμονος. Ἐπειδὴ ἡ Ρωσσία ἠρνεῖτο ν' ἀνεχθῇ νέαν Γαλλικὴν κατασύντριψιν, θὰ ἐστρέφετο πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἐκμεταλλευομένη τὰς ἀγωνίας ἃς προϋκάλει ἐν αὐτῇ ὁ ἐπικείμενος Ἀνατολικὸς κατακλυσμός. Καὶ προέτεινεν εἰς τὸν λόρδον Βήκονσφηλδ συμμαχίαν ἀμυντικὴν καὶ ἐπιθετικὴν ὑπὸ τὸν ὅρον ἀνοχῆς ἢ ὑποβοηθήσεως νέας κατὰ τῆς Γαλλίας ἐπιθέσεως. Ὁ Ἄγγλος πρωθυπουργὸς τὴν ἀπέρριψεν. Ἀπόλυτος Γερμανικὴ ἐπικράτησις ἐν τῇ Ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ, ἄνευ ἄλλου ἀντιρρόπου, δὲν τῷ συνέφερεν. Ἐν τῇ ἐκκολάψει τῆς Πρωσσικῆς δυνάμεως, προησθάνετο τὸν ἀνταγωνισμὸν καθ' οὗ ἡ χώρα του παλαίει σήμερον. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην, ὁ Βίσμαρκ οὐδένα λόγον εἶχε πλέον ὅπως μὴ ἐκδηλώσῃ τὴν ἀφοσίωσιν του πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον. Ὑπεσχέθη τὴν ἠθικήν του ὑποστήριξιν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὑπὸ τὸν ὅρον ν' ἀποσπασθῇ τῆς Γαλλίας καὶ νὰ δώσῃ ταχὺ πέρας εἰς τὸν πόλεμον. Καὶ ἐτήρησε τὸν λόγον του. Ὅταν τὸ Ἀγγλικὸν κόμμα, ἀνησυχοῦν ἐκ τῆς τροπῆς ἣν ἐλάμβανεν ἡ κατάστασις ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐπεχείρησε νὰ ἐπηρεάσῃ τὸν Μονάρχην του διὰ τῆς Βασιλίσσης Αὐγούστας καὶ τῶν προστατευομένων της, ὑπὲρ τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ὁ Πρωσσικὸς μολοσσὸς ἔδειξε τοὺς ὀδόντας, ἠπείλησε παραίτησιν καὶ ἐξηνάγκασε τὴν Αὐλὴν εἰς ὑποχώρησιν.

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Τσάρου, συμπληροῦσα τὸ δίκτυον τῶν συνεννοήσεων τούτων, ὑπέγραψε τὴν 11ην Ἀπριλίου στρατιωτικὴν σύμβασιν μετὰ τῆς Ρουμανίας, δι' ἧς ἀπέναντι τῆς ἐλευθέρας ἐκ τοῦ ἐδάφους της διαβάσεως τῶν Ρωσσικῶν στρατευμάτων, τῇ ὑπέσχετο πλήρη πολιτικὴν

χειραφέτησιν. Ὁ πόλεμος προσήγγιζεν. Ἡ Ἀγγλία ἔπραξε τὸ πᾶν ὅπως τὸν ἀποσοβήσῃ, προέβη εἰς ναυτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἐπιδείξεις, ἠπείλησεν. Οὐδὲν ἐπέτυχεν. Ἠναγκάσθη τότε νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν Ρωσσικὴν ὑπόσχεσιν τοῦ σεβασμοῦ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Διώρυγος καὶ τῶν Ἀγγλικῶν ἐν Ἀνατολῇ συμφερόντων καὶ τῆς μὴ καταλήψεως τῆς Κων)λεως. Εἰς τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας ἠρκεῖτο ἐν τῷ φανερῷ. Ἐν τῷ κρυπτῷ ἀπεφάσιζε τὴν κατάληψιν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου, μόλις ἠγγέλλετο ἡ κατάληψις τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Τὴν 24 Ἀπριλίου οἱ Ρῶσσοι διέβησαν τὸν Δούναβιν, ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι στρατηγοὶ ἠδύναντο νὰ τοὺς παρεμποδίσωσιν. Ἦτο τὸ πρῶτον μέγα σφάλμα των. Μόλις ἐγνώσθη ἡ διάβασις τοῦ Δουνάβεως, ἰσχυρὸς Ἀγγλικὸς στόλος προσωρμίσθη εἰς Βεσίκα, ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς περιφρουρήσεως τῶν Ἀγγλων ὑπηκόων τῆς Κων)πόλεως. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὸ Ρουμανικὸν ἔδαφος, τιμωρῶν τὴν Ρωσσορουμανικὴν σύμβασιν τῆς 11ης Ἀπριλίου, καθ' ἣς ἡ Πύλη διεμαρτυρήθη καὶ ἥτις παρεβίαζε πράγματι τὴν Ρουμανικὴν οὐδετερότητα. Ἡ Ρουμανικὴ Κυβέρνησις ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας διὰ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν της.

Ἐν τούτοις, αἱ ἐλπίδες τῆν Ρωσσικῆς Αὐλῆς, καθ' ἃς ἡ πορεία πρὸς τὸ Τσαργρᾶδ θ' ἀπετέλει ἁπλοῦν στρατιωτικὸν περίπατον διεψεύσθησαν. Αἱ πρῶται περιπέτειαι τοῦ πολέμου, ἂν ἀπεκάλυψαν ἰσχυρὰς στρατιωτικὰς μορφὰς μεταξὺ τῶν Ρώσσων, ὡς τὸν Γοῦρκον καὶ τὸν Σκοβέλεφ, παρουσίασαν καὶ μεταξὺ τῶν Τούρκων στρατηγούς, ὧν ἡ δόξα ὑπομιμνήσκει τὰς λαμπροτέρας περιόδους τοῦ μαχομένου Ἰσλάμ. Ὁ Ὀσμὰν πασᾶς, ὁ Μουχτὰρ πασᾶς, ὁ Σουλεϋμὰν πασᾶς καὶ ἰδίως ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς, ὁ δαιμόνιος οὗτος ἐξωμότης, ἂν δὲν ἐξεμηδενίζοντο ὑπὸ τῶν ἀντιζηλιῶν τοῦ στρατοπέδου, τῶν ραδιουργιῶν τῆς Αὐλῆς καὶ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἃς τοῖς ἐνεπιστεύθησαν, θὰ ἠδύναντο νὰ μεταβάλωσιν ἄρδην τὴν ὄψιν τοῦ πολέμου, κατὰ τὴν πρώτην του περίοδον.

Αἱ ἰσχυρότεραι Τουρκικαὶ δυνάμεις εἶχον συγκεντρωθῇ ἐντὸς τοῦ τετραγώνου, ὅπερ ἀπετέλουν τὰ ὀχυρωμένα Τουρκικὰ φρούρια Ρουστουκίου, Σιλιστρίας, Βάρνης, Σούμλας, ἅτινα οἱ Ρῶσσοι παρέκαμψαν διὰ ἐπιτηδείας συγκαλύψεως τῆς κυρίας των ἐπιθετικῆς κινήσεως. Ἡ Σίστοβα κατελήφθη ἀμαχητεί. Ἐπωφελούμενος τῆς πρώτης ταύτης ἐπιτυχίας, ὁ μέγας δοὺξ Νικόλαος κατέλαβεν ἰσχυρὰς θέσεις ὅπως ἐπιτηρῇ καὶ συνέχῃ τὸ ὀχυρωμένον Τουρκικὸν τετράγωνον του Δουνάβεως, καὶ ἀπέστειλε τὸν

Γοῦρκον ὅπως καταλάβῃ τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἐκεῖνος προήλασε μὲ τὴν ταχύτητα κεραυνοῦ. Ἀλλεπαλλήλως ἔπεσαν εἰς χεῖρας του ὁ Τύρνοβος, ἡ Σίπκα, τὸ Καζανλήκ. Προσήγγισε πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν. Αἴφνης προσέκρουσεν εἰς τὰς στρατιὰς τοῦ Σουλεϋμὰν πασᾶ, ὅστις ἀνέκτησε καὶ πάλιν τὴν πόλιν τῶν ρόδων, τὸ Καζανλὴκ, καὶ τὸν ἐδίωξε πρὸς τὴν ἀφετηρίαν του, πρὸς τὰ πολυθρύλλητα στενὰ τῆς Σίπκας ἔνθα ὠχυρώθη ἰσχυρῶς. Κ' ἐνῷ ἡ θαυμασία ἐπέλασις τοῦ Γούρκου ἐξεμηδενίζετο ὡς μὴ στηριχθεῖσα ἐπ' ἰσχυρᾶς βάσεως, τὸ κέντρον τῆς Ρωσσικῆς δυνάμεως ὑπὸ τὸν μέγαν δοῦκα Νικόλαον ἐπάλαιε πρὸς δυσχερείας, αἵτινες ἐξουδετέρουν τὰς πρώτας ἐπιτυχίας του. Τὸν νωθρὸν καὶ ἀνίκανον Ἀβδοὺλ Κερὶμ εἶχεν ἀντικαταστήσῃ ὁ Μαγδεμβούργειος μισθοφόρος Κάρολος Δετρουὰ, ὃν ἡ ἐξωμοσία του εἶχε μεταβάλῃ εἰς Μεχμὲτ Ἀλῆν. Ὁ νέος ἀρχηγὸς ἀπέκρουσε τὰς ἐπιθέσεις τῆς ἀριστερᾶς τῶν Ρώσσων πτέρυγος καὶ καθήλωσε τὸν στρατὸν τοῦ Ζίμμερμαν εἰς τὰ ἕλη τῆς Δόβρουτσας, ἐνῷ ἡ δεξιὰ πτέρυξ τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Νικολάου, συνετρίβετο ἐπὶ τῆς Πλέβνας, ὀχυρᾶς θέσεως δεσποζούσης σημαντικῆς ὁδοῦ, ἐν ᾗ ὁ ἡρωϊκὸς Ὀσμὰν πασᾶς κατήγαγεν ἀποφασιστικὴν νίκην κατὰ τοῦ στρατηγοῦ Κρύδενερ. Κ' ἐνῷ οἱ ὑποχωροῦντες Ρῶσσοι ἐγκατέλειπον ὀκτακισχιλίους νεκροὺς πρὸ τῆς πόλεως, ἣν κατέστησεν ἔνδοξον ἡ ἀνδρεία τοῦ ὑπερασπιστοῦ της, ἡ Ἀσιατικὴ τῶν Τούρκων στρατιὰ ὑπὸ τὸν Γαζῆ Μουχτὰρ κατῆγε τὰς νίκας τῆς Χαλίφως, τοῦ Λεβὶν καὶ τοῦ Κιζὶλ Τεπέ. Νέα ἀπόπειρα τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Νικολάου ὅπως ἐκπορθήσῃ τὴν Πλέβναν, τῷ ἐστοίχισε 16000 ἀνδρῶν ἐκτὸς μάχης καὶ ἦτταν ἀλγεινοτάτην διὰ τὴν φιλοτιμίαν του. Ἂν ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἀνελάμβανε στάσιν ἐπιθετικὴν, ἂν ἐπωφελεῖτο τῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ Ὀσμὰν πασᾶ, ἡ κατάστασις ἴσως θὰ μετεβάλλετο ριζικῶς. Δὲν τὸ ἔπραξεν. Ἀλλ' οἱ Ρῶσσοι δὲν ἠδύναντο νὰ συνεχίσωσι τὸν πόλεμον. Ἐπεβάλλετο περίοδος περισυλλογῆς. Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν Τούρκων ἤρξαντο νὰ δημιουργῶσιν ἰσχυρὸν ρεῦμα ὑπὲρ αὐτῶν. Ἡ Ἀγγλία ἐκινεῖτο δραστηρίως εἰς τὰ παρασκήνια. Ὁ Μουσουλμανικὸς κόσμος τῆς Κριμαίας καὶ τῶν Ἀσιατικῶν ἐπαρχιῶν συνεταράσσετο. Ἡ Ρωσσία ὤφειλε νὰ καταφέρῃ ὁριστικὸν κτύπημα, ἂν δὲν ἐπεθύμει ἡ ἐκστρατεία της νὰ μεταβληθῇ εἰς φοβερὰν στρατιωτικὴν καὶ διπλωματικὴν καταστροφήν.

Καὶ τὴν 15 Σεπτεμβρίου, μετὰ τὴν Τουρκικὴν νίκην τοῦ Κατσέλγεβο, συνεκροτήθη μέγα πολεμικὸν συμβούλιον εἰς τὴν Πετρούπολιν. Κατ' αὐτὸ ἀπεφασίσθη ἡ ὑπερτάτη προσπάθεια. 300000 ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ περίφημος Αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ, ἀπεστάλησαν εἰς τὸν Μέγα Δοῦκα Νικόλαον: Ὁ Τοτλάβεν περιέβαλε τὴν Πλέβναν διὰ

ζώνης ἰσχυρᾶς ἀντοχυρώσεων, ἐφ' ὧν ἐγκατέστησε βαρὺ πυροβολικόν. Αἱ συγκοινωνίαι τοῦ φρουρίου πρὸς τὰ κέντρα τῆς τροφοδοτήσεώς του ἐκόπησαν. Καὶ μίαν ἡμέραν, μετ' ἀπεγνωσμένην ἔφοδον καθ' ἣν ὁ Ὀσμὰν πασᾶς ἐπληγώθη εἰς τὸν μηρὸν, τὰ κύματα τῶν πολιορκητῶν ἐξεχύθησαν ἀνὰ τὴν ἁλωθεῖσαν πόλιν, ἀνατρέποντα τοὺς προμαχῶνας της, παρασύροντα τοὺς κεκμηκότας μαχητὰς τοῦ Ὀσμὰν, ὅστις συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὀλίγας ἡμέρας πρότερον ὁ στρατηγὸς Λαζάρεφ κατελάμβανε τὸ Κὰρς καὶ οἱ πρόσκοποι τοῦ Λόρις Μελικώφ, ὅστις συνέτριψε τὸν Γαζῆ Μουχτὰρ, ἔφθανον εἰς τὸν Εὔξεινον.

Αἱ νίκαι αὗται ἔσχον βαθυτάτην ἐν τῷ Σλαβικῷ κόσμῳ ἀπήχησιν. Οἱ Σέρβοι ἐκήρυξαν τὴν 14ην Δεκεμβρίου καὶ πάλιν τὸν πόλεμον, ἐλπίζοντες νὰ ἐπωφεληθῶσι τῆς καθορισθείσης πλέον τοῦ πολέμου ἐκβάσεως. Καὶ οἱ Ρῶσσοι ἐξηκολούθουν τὴν μοιραίαν των προέλασιν πρὸς τὴν Κων)πολιν. Νικηταὶ εἰς πάσας τὰς μάχας, αἵτινες ἐσημείωσαν τὴν θριαμβευτικὴν πορείαν των, εἰσήρχοντο τὴν 21 Ἰανουαρίου ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Γοῦρκον εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Τὴν ἐπαύριον δύο Τοῦρκοι ὑπουργοί, ὁ Σερβὲρ πασᾶς καὶ ὁ Ναμὴκ πασᾶς, ἐζήτουν παρὰ τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Νικολάου ἀνακωχήν. Διετύπωσε τοὺς ὅρους του, οὓς ἀπεδέχθησαν καὶ οἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς συνθήκης, τῆς συνομολογηθείσης εἰς τὸ Βερολίνειον συνέδριον.

Ἀλλ' ἡ κάθοδος αὕτη πρὸς τὸν Βόσπορον ἀφύπνισε καὶ πάλιν τὰς ἀνησυχίας τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως. Αἱ ἀνησυχίαι της δὲν ἦσαν ἀνεξήγητοι. Ὅταν ὁ καμπανίτης ἔλυε τὴν γλῶσσαν τῶν Μεγάλων Δουκῶν καὶ τῶν λαμπρῶν ἐπιτελείων των, ὅταν ἡ βότκα διενέμετο ἀφειδῶς μεταξὺ τοῦ δεκατιζομένου ὑπὸ τῶν νοσημάτων στρατοῦ, ἠκούοντο χαρακτηριστικαὶ ἀπειλαί. Ὁ γηραιὸς Γορτσακὼφ ὅστις συνίστα περίσκεψιν, ὅστις συνίστα ἀναστολὴν τῆς πέραν τῆς Ἀδριανουπόλεως προελάσεως, ἐχαρακτηρίζετο ὡς κρονόληρος, ἀνάξιος προσοχῆς. «***Ἂν ὁ Θεὸς θέλῃ, ἐδήλου ὁ Μέγας Δοὺξ Νικόλαος, θ' ἀναρτήσω τὰ Ρωσσικὰ σήματα ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Κων)πόλεως***». Μὴ ὁ Τσάρος δὲν ἔλεγεν εἰς τὴν ἀκολουθίαν του: «***Ἂν εἶναι ἡ θέλησις τοὺ πεπρωμένου, ὁ μέγας δοὺξ ἂς ἀνυψώσῃ ἐπὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας τὸ σύμβολον τοῦ σταυροῦ***». Οἱ Ἄγγλοι ἐπεχείρησαν νὰ ματαιώσωσι τὸ μέγα Μοσχοβιτικὸν ὄνειρον. Ὁ λόρδος Δέρμπυ, ἐπέδωκεν εἰς τὸν Ρῶσσον ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴν ὑπόμνημα, δι' οὗ ἀνεκοίνου ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἐφήμερος κατάληψις τῆς Τουρκικῆς πρωτευούσης διὰ λόγους στρατιωτικούς, θὰ ἐξήγειρε τὴν κοινὴν γνώμην ἐν τῷ Ἡνωμένῳ Βασιλείῳ καὶ ὅτι ἡ Ρωσσία ὤφειλε ν' ἀπόσχῃ

παρομοίας ἀποπείρας ὅπως μὴ προκαλέσῃ ἀντίμετρα. Ὁ Γορτσακὼφ ἀπήντησεν, ὅτι ὁ Τσάρος δὲν εἶχε παρομοίαν πρόθεσιν, ταὐτοχρόνως δὲ διεβίβασεν εἰς τὸν πρεσβευτὴν του Σουβάλωφ, τοὺς ὅρους οὓς προετίθετο νὰ προτείνῃ εἰς τὴν Πύλην, πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης ὁριστικῆς. Ὁ Σουβάλωφ τοὺς ἀπέκρυψεν ἐπιμελῶς. Ἦτο πεπεισμένος, ὅτι ἡ Ἀγγλία θὰ ἐθεώρει τὴν δημιουργίαν Μεγάλης Βουλγαρίας καὶ τὴν προσωρινὴν κατοχήν της ὑπὸ τῆς Ρωσσίας ὡς ἀφορμὴν ῥήξεως.

Ἐν τούτοις ἡ Ἀγγλία ἐπείγετο ὅπως ἡ εἰρήνη συνομολογηθῇ. Συνεβούλευσεν εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ ζητήσῃ τὴν Εὐρωπαϊκὴν μεσολάβησιν. Τὴν ἐζήτησεν. Αἱ ἄλλαι Δυνάμεις δὲν ἐδέχθησαν. Ὁ ρόλος τοῦ «***ἐντίμου μεσίτου***», ἀπέμενεν εἰς αὐτήν. Τὸν ἐξεπλήρωσεν. Ἀλλ' αἱ ἐν Πετρουπόλει βολιδοσκοπήσεις της ὑπῆρξαν ἀτυχεῖς. Ὁ Γορτσακὼφ ἀπήντησεν, ὅτι ἂν ἡ Τουρκία ἤθελεν εἰρήνην, ὤφειλε ν' ἀπευθυνθῇ πρὸς τὸν Ρῶσσον ἀρχιστράτηγον. Ὁ Βήκονσφηλδ ἐμαίνετο. Ἐν τούτοις συνεβούλευσεν εἰς τὴν Πύλην, τὴν ἀποστολὴν πληρεξουσίων εἰς τὸ Ρωσσικὸν Γενικὸν Ἀρχηγεῖον, ἐπιθυμῶν ν' ἀποκαλύψῃ τὰς ἀξιώσεις τῶν ἀντιπάλων του.

Καὶ αἱ ἀξιώσεις αὗται ἐγνώσθησαν. Μία ἐξ αὐτῶν ἦτο, ὅτι τὸ ζήτημα τῶν Στενῶν θὰ ἐλύετο μεταξὺ τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Σουλτάνου, κατὰ τρόπον, περιφρουροῦντα τὰ Ρωσσικὰ συμφέροντα. Ἤρκεσεν ἡ λεπτομέρεια αὕτη ὅπως ἡ Ἀγγλία, παρασύρουσα καὶ τὴν Αὐστρίαν, ἀντιδράσῃ λυσσωδῶς κατὰ πάσης μονομεροῦς συνθηκολογήσεως. Ὁ Ἄγγλος ἐν Πετρουπόλει πρεσβευτὴς ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Γορτσακώφ, ὅτι πᾶσα Ρωσσοτουρκικὴ συνθήκη, συγκρουομένη πρὸς τὰς συμβάσεις τοῦ 1856 καὶ τοῦ 1871, θὰ ἦτο ἄκυρος ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν Δυνάμεων αἵτινες εἶχον μετάσχῃ τῶν δύο Συνδιασκέψεων.

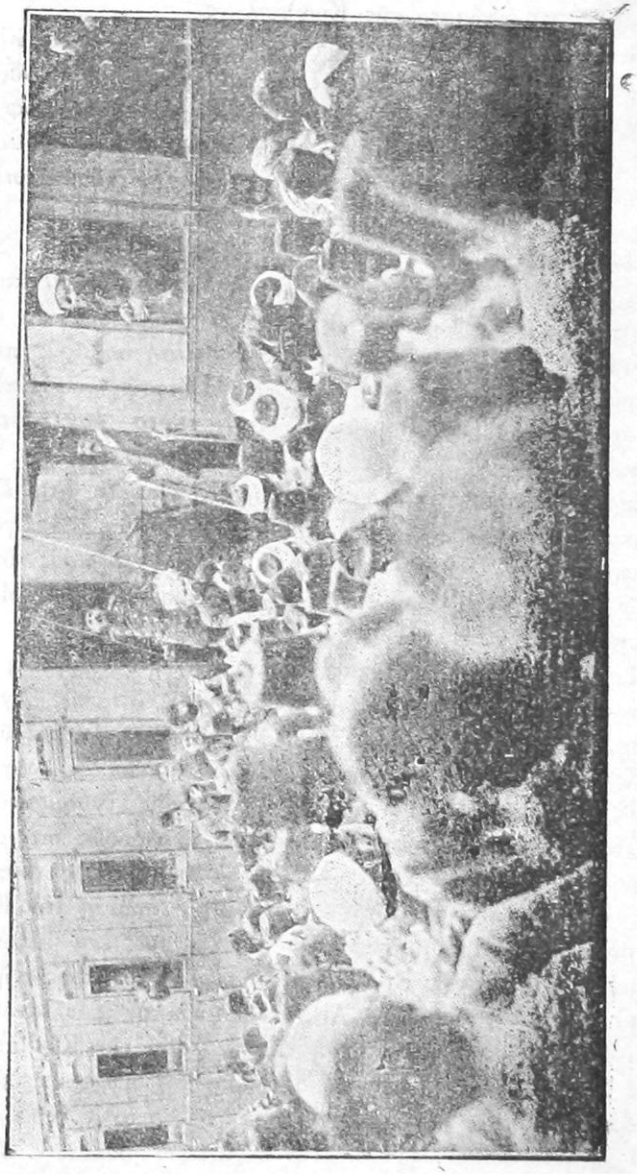
Τὴν πολιτικὴν ταύτην τοῦ Φορέϊν-Ὄφις, ἐνίσχυσε καὶ ἡ Αὐστριακὴ ἀντίδρασις. Παρὰ τὰς συμβάσεις τῶν τριῶν Αὐτοκρατόρων, οὔτε ἡ Πρωσσία, οὔτε ἡ Αὐστρία ἐνέμειναν εἰς τὰς ὑποχρεώσεις των. Ὁ κόμης Ἀνδράσσυ ἰδίως ἀπεδέχθη πολιτικὴν συστηματικῆς ἐχθρότητος. Ἐνῷ ἐλίεζε τὴν Ἀγγλίαν ὅπως ἀποστείλῃ τὸν στόλον της εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, παρεσκεύαζε Αὐστριακὴν χερσαίαν ἐκστρατείαν πρὸς τὸν Βόσπορον. Πρὸ τῆς στάσεως ταύτης, ἡ Ρωσσία ἠναγκάζετο εἰς εὐνόητον ἐπιφύλαξιν. Ἡ Ἀγγλία τὴν ἐξεμεταλλεύετο. Ἀπῄτησε τὴν ἀναστολὴν τῆς πρὸς τὴν Καλλίπολιν προσελάσεως, ἣν ἐπέβαλλον λόγοι στρατηγικοί. Οἱ Ρῶσσοι καὶ πάλιν ὑπεχώρησαν. Ὁ μέγας δοὺξ Νικόλαος, ἐννοῶν τοὺς κινδύνους τῆς διαιωνίσεως τῆς καταστάσεως, ἐζήτησε παρὰ τῶν Τούρκων πληρε-

ξουσίων τὴν ἄμεσον ἀποδοχὴν τῶν ὅρων του, ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνοι τὸ ἐδήλωσαν ἀδύνατον ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Κυριάρχου των, ὁ Μέγας Δοὺξ ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν Τσάρον, ζητῶν εὐρυτάτας ὁδηγίας διὰ πᾶσαν περίπτωσιν, ἐρωτῶν τί ὤφειλε νὰ πράξῃ ἂν ἐν Κων)πόλει συνέβαινον σφαγαί, ἂν οἱ Ἄγγλικοὶ ἢ ἄλλοι στόλοι εἰσήρχοντοι εἰς τὸν Βόσπορον, ἂν εἰς τὴν Τουρκικὴν πρωτεύουσαν ἀπεβιβάζοντο στρατεύματα εὐρωπαϊκὰ ἢ ἂν ἡ Καλλίπολις κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἄγγλων πρὶν φθάσωσι τὰ

Ὁ ναύαρχος Φουρνέ,
διοικητὴς τῶν ἐν Κων)πόλει συγκεντρωθέντων ξένων πολεμικῶν

Ρωσσικὰ στρατεύματα. Ἡ γνώμη του ἦτο, ὅτι ὑπῆρχεν ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ καταληφθῶσιν ἡ Κων)πολις, ὁ Βόσπορος, ἡ Καλλίπολις καὶ ὁ Ἑλλήσποντος. Ὁ Τσάρος ἀπήντησεν εἰς τὸν Μέγαν Δοῦκα, διὰ τῆς πληρεξουσιότητος νὰ καταλάβῃ τὴν Κων)πολιν καὶ τὰ Στενά, ἂν οἱ Ἄγγλοι προέβαινον εἰς οἱανδήποτε ἀπόβασιν. Παρὰ τὰς ὁδηγίας ταύτας αἵτινες ἀνεκοινώθησαν καὶ εἰς τὴν Βρεττανικὴν Κυβέρνησιν, τὴν 29ην Ἰανουαρίου, ἓξ Ἀγγλικὰ πολεμικὰ ἐπεχείρησαν νὰ διέλθωσι τὸν Ἑλλήσποντον κ' ἐμποδισθέντα ἐπανέκαμψαν εἰς Βεσίκια. Ὁ Μέγας Δοὺξ ἐγνωστοποίησεν

Μεταφορὰ στρατευμάτων ἐξ Ἀνατολῆς, σιδηροδρομικῶς.

ὅτι ἂν οἱ Ἄγγλοι εἰσήρχοντο εἰς τὴν Προποντίδα, ὁ Ρωσσικὸς στρατὸς θὰ κατελάμβανε τὰ ὑψώματα τῆς Κων)πόλεως.

Ἡ κατηγορηματικὴ ἀπειλὴ δὲν ἠμπόδισε τοὺς Ἄγγλους νὰ προσορμισθῶσι τὴν 2 Φεβρουαρίου εἰς τὰ Πριγκηπόννησα. Ἀλέξανδρος ὁ Β΄. ἐσημείωσεν ἰδιοχείρως ἐπὶ τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ Σουβάλωφ τοῦ διαβιβάζοντος τὴν εἴδησιν: «***Στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ τηλεγραφήματος τού» του, ἔδωκα εἰς τὸν ἀδελφόν μου τὴν διαταγὴν νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν» πορείαν τοῦ στρατοῦ μου καὶ κατὰ τῆς Κων)πόλεως καὶ κατὰ» τῆς Καλλιπόλεως***». Ὁ λόρδος Δέρμπυ ἐξέφρασεν εἰς τὸν Σουβάλωφ τὴν ἐλπίδα, ὅτι οἱ Ρῶσσοι δὲν θὰ προήλαυνον πρὸς τὴν Καλλίπολιν, διότι ἡ προέλασις αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκθέτουσα τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου καὶ δυναμένη νὰ προκαλέσῃ σοβαρὰς περιπλοκάς. Ἡ ἀνακοίνωσις ἐτηλεγραφήθη εἰς τὴν Πετρούπολιν. Ἐπὶ τοῦ τηλεγραφήματος ὁ Τσάρος ἐσημείωσε: «***Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ τὸ πράξωμεν***».

Ἡ ἄποψις Ρωσσικῆς εἰσόδου εἰς τὴν Κων)πολιν ἦτο ἐξαιρετικῶς ἀνησυχητικὴ καὶ εἰς τὸν Ἀβδοὺλ Χαμήτ. Ἐτηλεγράφησε πρὸς τὴν Βασίλισσαν Βικτωρίαν, ζητῶν τὴν ἀνάκλησιν τοῦ στόλου καὶ πρὸς τὸν Τσάρον, παρακαλῶν ν' ἀναμείνῃ τὴν Ἀγγλικὴν ἀπάντησιν, πρὶν ὁ Μέγας Δοὺξ προχωρήσῃ πρὸς τὴν πρωτεύουσαν.

Ὁ Τσάρος κατ' ἀρχὰς συγκατένευσεν. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλικὴ ἀπάντησις ἐβράδυνεν. Ἐτηλεγράφησε τότε πρὸς τὴν Πύλην, ὅτι, τῆς Ἀγγλίας παραβιασάσης τὰς συμβάσεις τῶν Στενῶν, ἡ εἴσοδος Ρωσσικοῦ σώματος εἰς τὴν Κων)πολιν ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἀλλ' ἡ εἴσοδος αὕτη δὲν ἦτο εὐχερὴς ὡς πρότερον. Ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἐνθαρρυνομένη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, συνεκέντρου πυρετωδῶς στρατὸν καὶ ὠργάνου τὴν ἀντίστασιν. Ὁ Μέγας Δοὺξ μετὰ περιπλόκους δισπραγματεύσεις, καθ' ἃς ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ καταλάβῃ τὴν Καλλίπολιν, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ ἀποβιβάσωσιν οἱ Ἄγγλοι οὐδ' ἕνα πεζοναύτην ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ὄχθης ἢ τῆς Εὐρωπαϊκῆς, ἀπέφυγε τὸν προφανῆ τώρα κίνδυνον, διὰ συνετωτάτης λύσεως. Διεμήνυσεν εἰς τὸν Σουλτάνον, ὅτι μετὰ τὸ Ἀγγλικὸν πρακτικόπημα, διετάχθη νὰ καταλάβῃ τὴν Κων)πολιν. Ἀλλὰ παρὰ τὰς διαταγὰς ταύτας, ἵνα μὴ δημιουργήσῃ δυσχερείας εἰς τὴν Πύλην, θ' ἀπέστελλε σῶμα στρατοῦ εἰς Ἅγιον Στέφανον ἔνθα θὰ ἐγκαθίστα τὸ ἀρχηγεῖον του, ἀποφεύγων τὴν περαιτέρω προέλασιν. Ὁ Σουλτάνος συγκατένευσε.

Τὴν 3 Μαρτίου, ὁ Μέγας Δοὺξ ἐγκαθίστατο εἰς Ἅγιον Στέφανον.

Τὴν 4 Μαρτίου ὑπεγράφετο ἐν τῷ κομψῷ προαστείῳ, ἡ προκαταρκτικὴ συνθήκη εἰρήνης, ἣν μετὰ τὴν κύρωσιν τοῦ Σουλτάνου μετέφερεν εἰς Πετρούπολιν εἰδικὴ ἐπιτροπή. Διὰ τῆς νέας συνθήκης ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Σερβία ἐκηρύσσοντο ἀνεξάρτητοι. Ὁ Μιλάνος ἐλάμβανε τὰς ἐπαρχίας τῆς Νίσσης καὶ τῆς Μητροβίτσας, τὸ Μαυροβούνιον τοὺς λιμένας τοῦ Δουλσίνου καὶ τοῦ Ἀντιβάρεως. Εἰς τὴν Ρωσσίαν ἐξεχωρεῖτο ἡ Δόβρουτσα, ὅπως τὴν ἀνταλλάξῃ πρὸς τὴν Βεσσαραβίαν, ἣν εἶχεν ἀπολέσῃ κατὰ τὸ 1856. Ἱδρύετο Βουλγαρικὴ Ἡγεμονία ὑποτελὴς εἰς τὴν Τουρκίαν, ἥτις θὰ ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τοῦ Πίνδου καὶ ἥτις θὰ κατέτεμνε τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν εἰς δύο τμήματα. Ἐλαμβάνετο πρόνοια διὰ τὴν γενικὴν βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν μὴ χειραφετουμένων Χριστιανικῶν πληθυσμῶν καὶ ὡρίζετο πολεμικὴ ἀποζημίωσις ἑνὸς δισεκατομμυρίου τετρακοσίων δέκα ἑκατομμυρίων ρουβλίων, μέρος τῆς ὁποίας θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντικαταστήσῃ ἡ ἐκχώρησις τῶν νήσων τοῦ Δέλτα τοῦ Δουνάβεως, τοῦ Κὰρς, τοῦ Βαγιαζὴτ, καὶ τοῦ Βατούμ. Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγοβίνη ἠξιοῦντο αὐτονομίας ὑπὸ τὸν Αὐστρορωσσικὸν ἔλεγχον. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἠκρωτηριάζετο μέγα μέρος τῆς Τουρκίας, τὸ δὲ ἀπομένον ἀπέβαινεν προτεκτοράτον Ρωσσικόν. Ἡ Ἀγγλία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὸ ἀνεχθῇ. Ἡ δημιουργία μεγάλης Βουλγαρίας ὑπὸ Ἀρμοστὴν Ρῶσσον, ἔχοντα ὑπὸ τὰς διαταγάς του 50000 στρατοῦ, θ' ἀπετέλει τὴν ἐκσλάβισιν τοῦ Αἰγαίου, τὴν ἔμμεσον ὑπὲρ τῶν Ρώσσων λύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Καὶ τί θὰ ἐσήμαινον τότε οἱ χάρτινοι φραγμοὶ τῶν συνθηκῶν, οὓς οἱ Ἄγγλοι διπλωμάται ἀνήγειρον ἑκατέρωθεν τῆς Ἐπταλόφου, πρὸ τῶν Στενῶν, ἂν ἡ Ρωσσία ἀδυνατοῦσα νὰ τὴν καταλάβῃ διὰ θαλάσσης, ἐκυριάρχει αὐτῆς ἀπὸ ξηρᾶς, ἂν τῇ ἦτο εὔκολον, ἐκμεταλλευομένη τὴν πρώτην εὐκαιρίαν, νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ προαιώνιον ὄνειρον τῶν Μεγάλων Τσάρων της; Οὐχί, ἡ Ἀγγλία δὲν θὰ ἔστεργεν εἰς τὴν κάθοδον τοῦ Σλαβικοῦ χειμάρρου μέχρι τῆς θαλασσίας ὁδοῦ τῶν Ἰνδιῶν, ἃς ἤδη ἡ Ρωσσία περιέσφιγγεν ἀπὸ ξηρᾶς. Τὴν 3 Ἀπριλίου, ὁ λόρδος Δέρμπυ ἐπέδιδεν εἰς τὸν πρίγκηπα Γορτσακὼφ διακοίνωσιν ἀπιστεύτου τραχύτητος, δι' ἧς ὑπεστήριζεν ὅτι ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἔθιγε καίρια Βρεττανικὰ συμφέροντα, ὅτι ἔθετε τὸν Εὔξεινον ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν τῆς Ρωσσίας κυριότητα, ὅτι οὐσιαστικῶς κατέλυε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ὅτι συνεπῶς ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις ἠρνεῖτο ν' ἀνεχθῇ τὰς διατάξεις της. Ἡ διακοίνωσις αὕτη προὐκάλεσεν

ἄπειρον ἐν Ρωσσίᾳ ἀγανάκτησιν. Τὸ φιλοπόλεμον κόμμα τῆς Αὐλῆς, ἐπεδίωκε τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ὁ πόλεμος ἦτο ἀδύνατος.

Ἡ κατάστασις ἀληθῶς ἦτο δεινή. Ἡ πανώλης, ἡ εὐφλογία, ὁ τύφος, εἶχον μεταδοθῇ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ρωσσίαν, ὡς τιμωρία διὰ τὴν ἀδιαφορίαν τὴν ἐπιδειχθεῖσαν πρὸς τὴν ἡρωϊκὴν τῆς Πλέβνας φρουράν, ἥτις ἀπεστάλη εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, θνήσκουσα τῆς πείνης, δεκατιζομένη ὑπὸ τῶν ἐπιδημιῶν. Οἱ πολεμικοὶ Μουσουλμάνοι τοῦ Γκίρτζαλη, ἐξηγριωμένοι ἐκ τῶν φρικαλεοτήτων, ἃς διέπραξαν οἱ Βούλγαροι ἐγκαινιάζοντες τὴν ἐλευθερίαν των, ἐξηγέρθησαν καὶ ἠπείλουν τὰ νῶτα τῶν Ρωσσικῶν στρατιῶν καὶ τὰς συγκοινωνίας των. Ἡ οἰκονομικὴ κρίσις ἦτο ἀφόρητος. Τὰ Ρωσσικὰ στρατόπεδα κατέρρεον ὑπὸ τὴν φονικὴν πνοὴν τῶν ἐπιδημιῶν, ὡς αἱ χιονοστιβάδες ὑπὸ τὰ πρῶτα καύματα. Πλεῖστοι τῶν ἀνωτάτων Ρώσσων ἀξιωματικῶν, εἶχον ἤδη ὑποκύψῃ εἰς αὐτάς. Ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχεν ἢ νὰ παραπείνῃ τὴν ἐκκρεμότητα, ὅπως ὑποσκάψῃ ἀνεπανορθώτως τὴν πολεμικὴν τοῦ Τσάρου δύναμιν.

Ἡ Ρωσσία εἶχεν ἀπατηθῇ. Ἤλπισεν ὅτι ὁ πόλεμος θὰ διεξήγετο μετὰ ταχύτητος κεραυνοβόλου καὶ τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐματαίωσεν ἡ Τουρκικὴ ἀνάδρασις. Ἤλπισεν ὅτι θὰ εἶχε μεθ' ἑαυτῆς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν καὶ ἡ «*συμμαχία τῶν τριῶν Αὐτοκρατόρων*», ἐφωράθη ἀσύλληπτος σκιά: Ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἀγγλικῆς Αὐλῆς καὶ ἡ Αὐστρία, ἀντὶ τῆς εὐμενοῦς οὐδετερότητος, ἣν ὑπεσχέθη ἀπέναντι τοῦ Βοσνιερζεγοβινικοῦ ἀνταλλάγματος, ὑπῆρξε τὸ κυριώτερον στήριγμα τῆς Ἀγγλικῆς ἀντιδράσεως. Βολιδοσκόπησις τῆς Γερμανίας, περὶ συμμαχίας ἀντιαγγλικῆς, προεκάλεσε τὴν ἀπάντησιν ὅτι τὴν Γερμανικὴν Κυβέρνησιν ἀπησχόλει ἡ Γαλλικὴ ἐπιτήρησις. Πρὸ τῆς γενικῆς ταύτης ἐχθρότητος, ἡ Ρωσσία ἠναγκάσθη ν' ὑποχωρήσῃ, νὰ διαπραγματευθῇ. Τὰ δύο ἀνακτοβούλια ἐπελήφθησαν συνεννοήσεων· αἵτινες ἀπεκρυστάλλωθησαν εἰς τρία μυστικὰ πρωτόκολλα. Δι' αὐτῶν ἀπεσοβεῖτο ὁ Ρωσσικὸς πόθος, ἡ σύμπηξις μεγάλης Βουλγαρίας Ρωσσικῆς, —τὸ Ρωσσικὸν ἐν Τουρκίᾳ προτεκτοράτον ἀντικαθίστα ἡ γενικὴ προστασία τῶν Δυνάμεων, τὸ εὐαισθητότατον σημεῖον τῆς Βρεττανικῆς ἐν Ἀνατολῇ πολιτικῆς: τὰ Στενά, — παρέμενεν ἀναλλοίωτον, ὡς εἶχε καθορισθῇ διὰ τῶν προγενεστέρων διεθνῶν πράξεων ὑπὸ τὴν Ἀγγλικὴν ὑπαγόρευσιν, καὶ καθωρίζοντο τὰ ὅρια τῶν νέων Ρωσσικῶν κατακτήσεων ἐν τῇ Ἀσιατικῇ καὶ τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, πέραν τῶν ὁποίων δὲν ἐπετρέπετο εἰς τὴν Ρωσσίαν νὰ ἐπεκταθῇ. Ταὐτοχρόνως ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἔκλειεν ἀμυντικὴν καὶ ἐπιθετικὴν συνθήκην μετὰ τῆς Πύλης, ἀπέναντι τῆς ἐκχωρήσεως τῆς Κύπρου, ἣν ὤφειλε ν' ἀποδώσῃ μόλις ἡ Ρωσσία ἀπέδιδε τὰς ἐν Ἀρμενίᾳ κατακτήσεις της. Ἀλλ' ἡ κατάστασις, ἣν ἐδημιούργησεν ὁ Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος, δὲν ἔθιγε μόνον Ἀγγλορωσσικὰ συμφέροντα. Ἡ Αὐστρία ἔσχε τὴν πρωτοβουλίαν Συνεδρίου, ὅπερ θ' ἀνεθεώρει τὰς διατάξεις τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῶν συνθηκῶν τοῦ 1836 καὶ τοῦ 1871. Ὁ πρίγκηψ Βίσμαρκ προέτεινε τὴν σύγκλησιν του ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐξεῦρε τύπον προσκλήσεως, ὅστις ἐγένετο ἀποδεκτός. Ὁ μαρκήσιος Σώλσβαρυ καὶ ὁ κόμης Σουβάλωφ ἐνετάλησαν νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ Γερμανοῦ καγκελλαρίου περὶ τῆς ταὐτοχρόνου ἀνακλήσεως τοῦ Ρωσσικοῦ στρατοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου τῆς Προποντίδος, ὧν ἑκάτερος ἠρνεῖτο ν' ἀποχωρήσῃ πρὶν ἴδῃ ἀποχωροῦντα τὸν ἕτερον. Ἅπαξ ἔτι ἡ κάθοδος τῶν Μοσχοβιτῶν πρὸς τὰς ἡλιολούστους θαλάσσας, παρὰ τὰς ὁποίας ὠνειροπόλησαν νὰ ἐγκαταστήσωσι νέαν Σλαβικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἥτις θὰ ἦτο ἁπλοῦν παράρτημα τοῦ κράτους των, ἐφωράτο ἀπραγματοποίητος. Ἀπέναντι τῆς Ρωσσικῆς Ρώμης, ἵστατο ἀδυσώπητος ἡ Βρεττανικὴ-Καρχηδών, ἀπαγορεύουσα εἰς αὐτὴν νὰ ἐγγίσῃ τὸν καρπὸν τῆς νίκης της, ὑπομιμνήσκουσα διὰ τῆς κατισχύσεως της, ὅτι τὰ σκῆπτρα τῶν θαλασσῶν, εἶναι ταὐτοχρόνως καὶ τὰ σκῆπτρα τῆς ξηρᾶς.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΓΙΑ ΡΩΣΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄.

Αἱ συνέπειαι τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου.— Ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Βουλγαρικὴ «ἀχαριστία» — Πρὸς τὴν ἀπωτάτην Ἀνατολήν. — Οἱ σταθμοὶ μιᾶς προελάσεως.— Ἐνώπιον τοῦ κιτρίνου δράκοντος.— Ἡ Ἀσιατικὴ ἀναρχία.— Ἡ κατάκτησις διὰ τοῦ ρουβλίου.—Ἡ Αὐστρορρωσσικὴ συμφωνία καὶ ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.— Πὸρτ Ἀρθούρ — Ὁ Ρωσσοϊαπωνικὸς πόλεμος —

Τὴν μεταμεσημβρίαν τῆς 13ης Ἰουνίου, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων εἰσήρχοντο πομπωδῶς εἰς τὸ μέγαρον Ράτζβιλ, ὅπερ τὸ κράτος ἠγόρασε καὶ ηὐτρέπισε τὴν ἐπαύριον τῆς νίκης τοῦ 1870 καὶ ὅπερ ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὰς ἐργασίας τοῦ Συνεδρίου, ὅπερ ἐπηγγέλλετο τὴν διαρρύθμισιν τῶν τυχῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ πρώτη ἐμφάνισις τῶν πληρεξουσίων προεδίκασε τὴν πορείαν τῶν συζητήσεων. Ὁ πρίγκηψ Βίσμαρκ, φέρων τὴν λαμπρὰν στολὴν τῶν Πρώσσων θωρακοφόρων, πελώριος, ὀργίλος, τραχύς, ἀπέδειξεν ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης συνεδριάσεως, ὅτι δὲν θὰ ἐπέτρεπε τὴν διαιώνισιν τοῦ Συνεδρίου, ὅτι θὰ κατηύθυνε τὰς ἐργασίας του μετὰ τῆς ἐπιβλητικῆς σπουδῆς, μεθ' ἧς κατευθύνει τὴν παράδοσιν σπεύδων διδάσκαλος. Τὸ κῦρος δι' οὗ τὸν περιέβαλον αἱ νωπαὶ καὶ θριαμβευτικαὶ ἐπιτυχίαι του, ἡ πεισμονή του, αὐτὴ ἡ σκαιότης του, τῷ παρεῖχεν λυσιτελῆ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἄλλων συναδέλφων του. Βαθεῖαν αἴσθησιν ἐνεποίησε ἡ ἐμφάνισις τοῦ πρίγκηπος Γορτσακώφ, καταβεβλημένου ἐκ τοῦ βαθέως γήρατος, καὶ τῆς νόσου ὑφ' ἧς εἶχε δοκιμασθῇ, προσελθόντος εἰς τὸ Συνέδριον ἐπὶ φορείου βασταζομένου ὑπὸ δύο θεραπόντων καὶ ὅστις

παρεῖχε πιστὴν εἰκόνα τῆς Ρωσσίας, ἐξηντλημένης ἐκ τῆς μακρᾶς πολεμικῆς προσπαθείας της. Αἱ ἀντιθέσεις κατέστησαν αἰσθηταὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης συνεδριάσεως. Κατὰ τὸ τέλος της, ὁ λόρδος Βήκονσφηλδ, ἀπήτησε μετὰ τῆς συνήθους του ὁρμητικότητος, τὴν ἀνάκλησιν τῶν Ρωσσικῶν ἐν Ἁγίῳ Στεφάνῳ δυνάμεων. Ὁ Γορτσακὼφ ἀπήντησε μετὰ τῆς αὐτῆς ὁρμῆς. Καὶ τότε συνήφθη μεταξὺ τῶν δύο γερόντων μονομαχία, ἥτις ἐξέσπασεν εἰς τραχύτητας, ἃς ὑπέτρεφον ἀπὸ πολλοῦ ὀξεῖς ἀνταγωνισμοὶ καὶ ἃς μόλις συνεκράτει ἡ στοιχειώδης εὐπρέπεια. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ Βίσμαρκ ἀπεσόβησε μείζονα ἐκτράχυνσιν. Ὁ σιδηροῦς καγκελάριος ἀντιλαμβανόμενος τοὺς κινδύνους, οὓς θὰ διήρχετο τὸ Συνέδριον ἕνεκα τῶν ὑποβοσκουσῶν ἀντιζηλιῶν, ἐπέσπευσε τὰς ἐργασίας του, αἵτινες διεξήχθησαν ὑπ' ἀτμόν. Μετὰ ἕνα ἀκριβῶς μῆνα, ἡ «*αἴθουσα τῶν ἑορτῶν*» τοῦ μεγάρου Ράτζβιλ, ἔκλειε τὰς πύλας της. Ἤρκεσαν εἴκοσι συνεδριάσεις ὅπως λυθῶσι τὰ περιπλοκώτερα πολιτικὰ καὶ ἐθνολογικὰ προβλήματα, ἅτινα ἀπησχόλησαν τὴν ἀνθρωπότητα! Ἀποφάσεις τοσοῦτον ἐσπευσμέναι δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ ν' ἀφήσωσιν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Ἀνατολῆς τὸν γόνιμον σπόρον νέων περιπλοκῶν.

Αἱ πλεῖσται τῶν χωρῶν, αἵτινες συμμετέσχον τοῦ Συνεδρίου, ἀπεκόμισαν ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τὸν πόθον τῆς ταχίστης τῶν ἀποφάσεών του ἀναθεωρήσεως. Οἱ ἀδιάλλακτοι ἀνταγωνισμοί, οὓς ἐπηγγέλθη νὰ κατευνάσῃ, ἐπέζησαν τοῦ ἐφημέρου ἔργου του: Ἡ Ρωσσία ἀπεχώρει ἐξ αὐτοῦ τεταπεινωμένη, μνησικακοῦσα, ἀπογυμνωθεῖσα τῶν λαφύρων τῆς νίκης της, ἐν στιγμῇ καθ' ἣν τὰ ἐθεώρει ἀσφαλῆ. Ἡ Τουρκία ἠκρωτηριασμένη, διατεθειμένη νὰ περισυλλεγῇ βαθύτερον ἐν τῇ ἀναλοιώτῳ παραδόσει τοῦ Ἰσλὰμ, ἡ παραβίασις τῆς ὁποίας ἐχαρακτηρίζετο ὑπὸ τῶν Μωαμεθανικῶν λαῶν της, ὡς ἀφορμὴ τῶν ἀπαύστων της δεινῶν. Ἡ Ρουμανία, τετραυματισμένη βαθύτατα ἐκ τῆς Ρωσσικῆς ἀχαριστίας, ἥτις εἰς ἀντάλλαγμα τῆς εὐγενοῦς προθυμίας μεθ' ἧς ὁ πρίγκηψ Κάρολος ἔσπευσεν εἰς τὴν ἀπέλπιδα ἔκκλησιν τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Νικολάου: «*Σπεῦσον! Ὁ Χριστιανισμὸς καταστρέφεται*», τῇ ἀπέσπασε τὸ Βεσσαραβιανὸν τμῆμα της. Τὰ νοτιοσλαβικὰ κράτη τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, ἅτινα εἶδον τὰς ἐδαφικὰς ἐπεκτάσεις, ἃς τοῖς ἐπεδίκαζεν ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, μεταβαλλομένας εἰς πενιχρὰ λάφυρα, ἀνίκανα ν' ἀντισταθμίσωσι τὴν ἀπώλειαν τῆς Σλαβικῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης καὶ τὴν μετημφιεσμένην Αὐστριακὴν δουλείαν, εἰς ἣν ἀφέθησαν. Ἡ Ἑλλὰς, ἥτις ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῆς Ρωσσίας, ἣν παρέσυρεν ἡ μύωψ πανσλαβιστικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἰγνάτιεφ, προδοθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, ἥτις μετὰ ἁδρὰς

ὑποσχέσεις, τῇ ἔστρεψε τὴν ῥάχιν, μόλις συνωμολόγησε τὴν πρὸς τὴν Πύλην συμμαχίαν τοῦ 1878. Τὸ Βερολίνειον Συνέδριον ἱκανοποίει μόνον τὴν Αὐστρίαν, καὶ ἀπετέλει κυρίως Ἀγγλικὸν θρίαμβον.

Ὁ Βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας, ἐν μέσῳ τοῦ ἐπιτελείου του.

Τὸν Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον ἐπηκολούθησε μακρὰ περίοδος περισυλλογῆς, ὅπως τὸν Κριμαϊκόν. Ὁ ἐσωτερικός του ἐν Ρωσσίᾳ ἀντίκτυπος ὑπῆρξε βαθύτατος. Τὰ δεινοπαθήματα τοῦ λαοῦ ἐνεθάρρυναν τὰς ἐπαναστατικὰς ὀργανώσεις ὅπως ἀναλάβωσιν ἀγῶνα ἀπέλπιδα κατὰ τῆς

κυβερνήσεως. Ὁ Τσάρος ἐδημοσίευσεν ἔκκλησιν πρὸς τὸ ἔθνος κατὰ τῆς ἐπαναστατικῆς τρομοκρατήσεως. Οἱ ἐπαναστάται ἀπεφάσισαν τὴν δολο-

Ὁ στρατηγὸς Ναζὶμ πασᾶς, συνδιαλεγόμενος μετ' ἀνωτέρου ὑπαλλήλου, εἰς τὸν Σταθμὸν τοῦ Σιρκεδζῆ.

φονίαν του. Ἐντὸς τριετίας ἀνεκαλύφθησαν τέσσαρες συνωμοσίαι κατ' αὐτοῦ. Ὁ Τσάρος ἐδολοφονήθη κατὰ τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ὑπὸ τὴν

πίεσιν τῶν γεγονότων, ἀπεδέχετο πολιτικὴν μᾶλλον φιλελεύθερον. Ὁ Διάδοχός του Ἀλέξανδρος ὁ Γ΄., ἐπανῆλθεν εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ Τσάρου Νικολάου, προεκήρυξε τὴν πίστιν του ἐπὶ τὴν ***ἀλήθειαν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀπολυταρχίας*** καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ***θὰ τὴν περιφρουρήσῃ κατὰ πάσης ἐπιθέσεως, πρὸς τὸ καλὸν τοῦ λαοῦ***. Τὴν περίοδον τοῦ νέου Τσάρου ἐχαρακτήρισεν κυρίως ἡ οἰκονομικὴ ἀναδιοργάνωσις. Ἡ Ρωσσία ἐπάλαιεν ἐν μέσῳ σοβαρῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, ἃς προεκάλεσεν ἡ ἐξάντλησις τοῦ πολέμου, ἡ ἐξαγορὰ τῶν γαιῶν, ἡ κρίσις τῶν σιτηρῶν. Οἱ ἀπολογισμοὶ παρουσίαζον τεράστια ἐλλείμματα. Τὸ χαρτονόμισμα εἶχεν ὑποτιμηθῇ κατὰ τὸ ἥμισυ. Εἷς εὐφυὴς ὑπουργός, ὁ Βισνεγράδτσκι, ἀντικατέστησε τὸ ἔλλειμμα διὰ τοῦ περισσεύματος. Ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ταύτην ἀναγέννησιν ἀπῃτήθησαν μακραὶ προσπάθειαι. Ὁ πόλεμος ἐπὶ πολὺ θὰ ἦτο ἀδύνατος, ἐπὶ πολὺ ὤφειλε νὰ διαγραφῇ τοῦ Ρωσσικοῦ προγράμματος. Ἀλέξανδρος ὁ Γ΄. ὑπῆρξεν σταθερῶς εἰρηνόφιλος. Ὁ Ἰγνάτιεφ, ὁ φοβερὸς Ἰγνάτιεφ, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Σουβάλωφ ἔλεγεν ὅτι ἂν ἀφίνετο ἐλεύθερος, θὰ ἐκήρυττε τὸν πόλεμον πρὸς τὴν οἰκουμένην ὁλόκληρον, ἀπεμακρύνθη τῆς ἀρχῆς.

Τὴν εἰρηνικὴν ταύτην πολιτικήν, δὲν ἐπέβαλλον οἰκονομικοὶ μόνον λόγοι, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀπογοητεύσεις ἃς ἡ Ρωσσία ἀπεκόμισεν ἐκ τῶν Βαλκανικῶν ἀγώνων της. Ἡ Ρωσσία ἐπεδίωξε κατ' ἀρχὰς τὴν δημιουργίαν Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐν τῇ ἐλπίδι ὅτι θ' ἀπετέλει ἁπλῆν τοπαρχίαν Ρωσσικήν. Ἀλλὰ μόλις ἐδημιουργήθη ὁ πρῶτος ἐλεύθερος Ἑλληνικὸς πυρήν, μία τῶν πρώτων του προσπαθειῶν ὑπῆρξεν ἡ χειραφέτησις ἀπὸ τῆς Ρωσσικῆς ἐξαρτήσεως. Ἡ «***ἀχαριστία***» αὕτη ἠδύνατο νὰ ἦναι ἐπὶ τέλους συγγνωστή. Ἂν ἡ Ρωσσικὴ προστασία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς Ἑλληνικῆς χειραφετήσεως, ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη, ἔργον κυρίως ἐκπλησσόντων ἀγώνων, οἵτινες συνεκίνησαν πάντας τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, δὲν ἦτο ἀποκλειστικὸν ἔργον της. Ἀλλ' ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθῶσι λέξεις συγγνώμης διὰ τὴν ἐγκληματικὴν ἀχαριστίαν τῆς Βουλγαρίας ταύτης, ἣν ἀνέστησεν ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας ἡ φλογερὰ πνοὴ τοῦ «***ἐλευθερωτοῦ***» Τσάρου, ἣν «***ἀνεκάλυψεν***» ὁ ἐπίσημος Ρωσσικὸς πανσλαβισμός, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἠγνόει ἑαυτήν, ἥτις ἐφύη εὔρωστος ὡς ὁ ὑψηλὸς κάλαμος τῶν ἀραβοσίτων της εἰς τὴν γόνιμον ἄρδευσιν τοῦ Ρωσσικοῦ αἵματος καὶ ἥτις μόλις ἀπαλλαγεῖσα τοῦ ζυγοῦ τῶν υἱῶν τοῦ Ὀσμὰν, ἔστρεψε τὰς προσπαθείας της κατ' ἐκείνων, οἵτινες τὴν ἐδημιούργησαν; Οὐχί, οἱ Τσάροι δὲν θὰ ἐπέμενον σπείροντες εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολὴν τὴν ἐλευθερίαν — ἦτο ὀλίγον παράδοξος ἡ ἐλευθερία, ἣν οἱ τοποτηρηταί

των ἐπεχείρησαν νὰ ἐπιβάλωσιν ἐν Βουλγαρίᾳ διὰ τῆς ***ναγάϊκας*** — ὅπως θερίσωσι τὴν ἀγνώμονα ἀπάρνησιν. Ὑπῆρχεν ἡ Ἀσία, εἰς ἣν αἱ Ρωσσικαὶ στρατιαὶ δὲν εὕρισκον πρὸ αὐτῶν τοὺς ἀγρύπνους δράκοντας, οἵτινες ἐφρούρουν ἀκοίμητοι πέριξ τοῦ Βυζαντινοῦ δέρατος, εἰς ἣν δὲν ὑπῆρχον λαοὶ εὑρίσκοντες τὸ σκῆπτρον τοῦ Λευκοῦ Τσάρου βαρύ. Καὶ ἔστρεψαν τὸν βραδὺν, ἀλλὰ μεθοδικὸν στρατιωτικὸν ἀποικισμόν των πρὸς αὐτήν.

Ἡ κίνησις αὕτη ἤρξατο οὕτως εἰπεῖν λεληθότως, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Τσάρων, ἐπὶ Ἰβὰν τοῦ Τρομεροῦ, ὅτε ὁ Κοζάκος τυχοδιώκτης Ἰρμὰκ Τιμοφεέβιτζ κατέλαβε τὴν Σιβὴρ, πρωτεύουσαν τῶν Μογγόλων τοῦ Ἰρτὶς, ἐν ᾗ οἱ ἔμποροι τῶν μηλωτῶν τοῦ Νοβογορὸδ διετήρουν ἀνθοῦντα ὑποκαταστήματα. Ἡ ἄμεσος συνέπεια τῆς κατακτήσεως ταύτης ὑπῆρξε τὸ ἄνοιγμα τῶν ἐμπορικῶν ὁδῶν τῆς Βουχάρας, τῆς Χίβας, τῆς Σαμαρκιάνδης, μεγάλων Ἀσιατικῶν ἀγορῶν μὲ τὰ εὔηχα ὀνόματα, ἀφ' ὧν οἱ Κοζάκοι ἐξώρμησαν βραδύτερον φέροντες μέχρι τοῦ Βλαδιβοστὸκ, τὸν τρόμον τοῦ Ρωσσικοῦ ὀνόματος.

Ἡ ἀπωτάτη ἄλλως τε Ἀσία πρὸς ἣν ἐστρέφοντο αἱ Ρωσσικαὶ φάλαγγες, δὲν ἦτο ξένη πρὸς τὴν Αὐλὴν τῆς Πετρουπόλεως. Οἱ Ρῶσσοι πρίγκηπες πολλάκις μετέβησαν ὅπως γονυπετήσωσι ἐνώπιον τοῦ Μεγάλου Χάνου τῶν Μογγόλων, ἐκεῖ εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, εἰς τὴν φορητὴν πρωτεύουσαν τῶν ἀπειραρίθμων σκηνῶν. Πρὸ πολλοῦ κατὰ τὸ 1567, Κοζάκοι ἀρχηγοὶ εἶχον φθάσῃ μέχρι τοῦ Πεκίνου, μὴ γενόμενοι δεκτοὶ εἰς τὴν Αὐλὴν, διότι παρουσιάσθησαν μὲ χεῖρας κενάς. Κατὰ τὸ 1619 ἔφθανεν εἰς τὴν Σινικὴν πρωτεύουσαν νέα Ρωσσικὴ ἀποστολὴ καὶ κατὰ τὸ 1633 ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Τσάρου Μπαϊκόβ, ἐξηναγκάσθη εἰς ἀναχώρησιν, διότι ἠρνήθη νὰ κάμψῃ τὸ γόνυ πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ κιτρίνου δράκοντος. Αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ἦσαν τοιαῦται, ὥστε ἓν τῶν πολυανθρωποτάτων προαστείων τῆς ἀρχαίας Μόσχας ἐκαλεῖτο Κιτάϊ-Γσρόδ, «***Πόλις Σινική***».

Οὕτω ἡ Ρωσσικὴ προέλασις πρὸς τὰ μυσιηριώδη Ἀσιατικὰ Χανάτα καὶ Ἐμιράτα ἤρξατο ἐνωρίτατα. Αἱ πρῶται πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ Μπέκοβιτζ κατὰ τῆς Βουχάρας κατὰ τὸ 1717 δὲν ὑπῆρξαν εὐτυχεῖς. Μετὰ νέας τινὰς ἀτυχεῖς ἀποπείρας, ἡ Ρωσσία ἠκολούθησεν ἄλλην ὁδόν. Ἐπὶ τῆς προϊστορικῆς ἀρτηρίας τῶν ἐμπορικῶν συγκοινωνιῶν, ἥτις διὰ μέσου τῶν ἀτελευτήτων δασῶν, τῶν τελμάτων, τῶν ποταμῶν, τῶν στεππῶν, ἁπλοῖ ἀπέραντον ταινίαν γεφυρῶν, σχεδιῶν, λεωφόρων, αἵτινες ἠνοίγησαν διὰ τοῦ πελέκεως, ἑνοῦσα τὴν Σιβηρίαν πρὸς τὰς Σινικὰς ἀκτάς, αἱ Σιβη-

ρικαὶ πόλεις, οἱ στρατιωτικοὶ σταθμοί, αἱ προκεχωρημέναι σκοπιαὶ ἐπληθύνθησαν. Ἀθορύβως, ἀνεπαισθήτως, ἐπεξετάθη δι' αὐτῶν ἡ Ρωσσικὴ κατάκτησις. Ἀπὸ τοῦ 1860, οἱ Ρωσσικοὶ ἀετοὶ μετεφέρθησαν ἐκ Μπαλκὰς εἰς Τσεμκέντην, ἔπειτα εἰς Τασκένδην, ἔπειτα εἰς Χοκάνδην, κ' ἐκεῖθεν εἰς τὸ Τουρκεστάν.

Αἱ κατακτήσεις αὗται συνετελοῦντο εὐχερῶς. Αἱ φρικαλέαι διαβάσεις τῶν Μογγόλων, αἵτινες κατέστρεφον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ των πᾶν ἴχνος ζωῆς, εἶχον ἐξαντλήσῃ τὰς Τουρκομανικὰς φυλὰς διὰ τόσον ριζικῶν ἀφαιμάξεων, ὥστε ἦσαν ἀνίκανοι ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὸν «***Σουλτάνον τῆς Πετρουπόλεως***». Ἡ ἀναρχία, ἄλλως τε, ἥτις ἐλυμαίνετο τὰ Μωαμεθανικὰ Χανάτα ἦτο τοιαύτη, ὥστε οἱ στρατηγοὶ τοῦ Τσάρου ἐγίνοντο δεκτοὶ ὡς λυτρωταί. Τί ἦτο ὁ Ρωσσικὸς ζυγὸς διὰ τοὺς ἀτυχεῖς πληθυσμούς, οἵτινες ὑφίσταντο τὰς διηνεκεῖς ἐπιδρομὰς νομάδων ἁρπακτικῶν, καθ' ἃς τὸ παιδίον παρηκολούθει τὸν πατέρα εἰς τὰς ληστείας του, δεδεμένον εἰς τὸ ἐφίππιον του, ἀποκομίζον εἰς τὴν πατρῴαν σκηνὴν μετὰ τῶν λαφύρων, κεκομμένα ὦτα καὶ ρίνας καὶ διανοῖγον πυλλάκις ὀπὴν εἰς τὸν μηρὸν τοῦ αἰχμαλώτου, ὅπως διαπεράσῃ δι' αὐτοῦ τὸ σχοινίον ὅπερ ἔδενεν εἰς τὴν οὐρὰν τοῦ ἵππου του. Ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν ὑποδουλουμένων λαῶν διὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀσφάλειαν, ἣν τοῖς παρεῖχον οἱ Ρῶσσοι, ἦτο τοιαύτη, ὥστε κατὰ τὸν Βαμπερύ, τὴν ἐξεδήλουν ἐκρωσσιζόμενοι τάχιστα, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἡ Ὀρθόδοξος Ρωσσία, ἀντίπαλος τοῦ Ἰσλὰμ ἐν Εὐρώπῃ, μετεβάλλετο ἐν Ἀσίᾳ εἰς εὐλαβῆ του προστάτιδα.

Οἱ ἄριστοι μαχηταὶ τῆς κατακτώσης Ρωσσίας ἀπέβαινον μετὰ τοὺς ἐπικοὺς Κοζάκους, οἱ Τουρκομάνοι, οἵτινες στερούμενοι τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν λαῶν, εἰς ἣν προσέκρουσεν ὁ Τσάρος ἐν τῷ Αἵμῳ, ἦσαν ὑπερήφανοι ὑπηρετοῦντες κατακτητὴν σεβόμενον καὶ περιφρουροῦντα τὰ ἔθιμα καὶ τὴν θρησκείαν των καὶ πρὸς ὃν τοὺς συνέδεον τόσαι κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ ὁμοιότητες, ὁ δεσποτισμός, ἡ μοιρολατρεία, ἡ πατριαρχικὴ ὀργάνωσις. Ὁ ἵππος τοῦ Τουρκομάνου, ὅστις ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη κατάκτησις τῆς Μογγολικῆς στέππης καὶ ὅστις ἔφερε μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Εὐρώπης τὴν ἀδυσώπητον νίκην τῶν νομάδων της, ἐπαλινόστει πάλιν εἰς τὴν πατρίδα του κατακτῶν τὴν ὁδὸν τῆς ἀρχαίας του ἐξορμήσεως. Ἄλλοτε ἔβαινε πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς Δύσεως χάριν τοῦ Μεγάλου Χάνου τῶν Μογγόλων. Τώρα ἤρχετο ὅπως κατακτήσῃ χάριν τοῦ Λευκοῦ Τσάρου, τὴν Ἀνατολὴν τῆς μετάξης καὶ τοῦ τείου καὶ ν' ἀποτελέσῃ τὴν ἑνωτικὴν γραμμὴν δύο ἀνομοίων πολιτισμῶν.

Κατὰ τὸ 1871 οἱ Ρῶσσοι εἰσέβαλον εἰς Κούλτζαν καὶ εἰς Ἰλῆ. Παρέμειναν ἐν αὐτοῖς ἐπὶ δεκαετίαν ὁλόκληρον. Μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις, ἔστερξαν ν' ἀναχωρήσωσιν, ἀφοῦ συνωμολόγησαν συνθήκην, δι' ἧς διετήρουν τὰ στενὰ τοῦ Πελοῦ, ἀπέκτων τὴν ἄδειαν ἐλευθέρας κυκλοφορίας εἰς ὁλόκληρον τὸ Σινικὸν κράτος καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ διορισμοῦ Προξένων εἰς πάντα τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα τοῦ Σινικοῦ Τουρκεστάν. Ἡ συνθήκη αὕτη δὲν ἐκυρώθη εἰς τὴν Σινικὴν πρωτεύουσαν. Συνωμολογήθη νέα εἰς τὴν Πετρούπολιν. Ἐπανέδωκεν εἰς τοὺς Σίνας τὴν γῆν, ἣν ἡ συνθήκη τῆς Λεβαδίας ἀπέσπα παρ' αὐτῶν. Ἀλλ' εἰς ἀντάλλαγμα ταῖς ἤνοιγε πάσας τὰς ὁδοὺς τῆς Μογγολίας καὶ τοῦ Τουρκεστάν. Ἡ Κίνα, ἥτις ἔκλειε ζηλοτύπως τοὺς λιμένας της εἰς τοὺς «***ξένους διαβόλους***» ἤνοιγεν εἰς τὴν Ρωσσίαν πάσας τὰς χερσαίας λεωφόρους της.

Ὁ τελευταῖος Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος ἐσημείωσε μακρὰν ἀναστολὴν τῆς Ἀσιατικῆς τῶν Ρώσσων προελάσεως. Ἐπὶ μακρὸν ἠσχολήθησαν μὲ τὴν κατάκτησιν καὶ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Τουρκεστὰν, ὅπερ εἰς ἴσην περίπου ἀπόστασιν μεταξὺ τῆς Πετρουπόλεως καὶ τῶν Σινικῶν ἀκτῶν, κυριαρχοῦν τῆς ὁδοῦ τῶν Ἰνδιῶν, ἐκέκτητο δι' αὐτοὺς ἄπειρον σημασίαν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικήν.

Καὶ μετὰ τὴν ἀνάπαυλαν, ἣν κυρίως ἐχρησιμοποίησε πρὸς χάραξιν ὁδῶν, πρὸς ἐπέκτασιν τῶν συνοικισμῶν της, πρὸς κατασκευὴν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, ἡ Ρωσσία ἔδωκε νέαν καὶ πάλιν ὥθησιν εἰς τὴν Ἀσιατικήν της διείσδυσιν. Εἰς τὴν πορείαν της ταύτην πρὸς τὸν ἐλεύθερον Σινικὸν ὠκεανὸν ἀνατολικῶς, πρὸς τὴν Ἰνδικὴν θάλασσαν μεσημβρινῶς, ἡ Ρωσσία εἶχε πολυτιμώτατον σύμμαχον τὰς ἀνάγκας τῆς ἐσωτερικῆς της καταναλώσεως. Ἐνῷ οἱ Ἑσπέριοι ἀνταγωνισταί της ἐθεώρουν κυρίως τὴν Ἀσίαν ὡς ἀγορὰν τοποθετήσεως, ἧς ἐξεβίαζον μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς πύλας διὰ τῆς πυγμῆς, αὐτὴ τὴν ἐχρησιμοποίει ὡς ἕνα τῶν σημαντικωτέρων της προμηθευτῶν. Ὁ Ρῶσσος ἔμπορος ἐπιφαίνεται πανταχοῦ τῶν Ἀσιατικῶν ἀγορῶν ὡς ὁ μέγας ἀγοραστής. Εἰς πλείστας Σινικὰς ἐπαρχίας τοπικὸν νόμισμα εἶναι τὸ ρούβλιον. Αἱ πωλήσεις τῶν Τουρκεστανικῶν ἀγορῶν πρὸς τὴν Ρωσσίαν ὑπερβαίνουσι κατὰ τὸ ἥμισυ τὴν Τουρκεστανικὴν εἰς Ρωσσίαν εἰσαγωγήν. Πανταχοῦ τῆς Ἀσίας ὁ Ρῶσσος ἀγοράζει πλειότερον ἢ ὅσον πωλεῖ. Ὑπάρχουσι πληθυσμοὶ οἵτινες, ἄνευ τοῦ Μοσχοβίτου ἀγοραστοῦ, θ' ἀπέθνησκον ἐκ λιμοκτονήσεως. Κατὰ τὸ 1900 ἡ Ρωσσία ἐπώλει εἰς τὴν Κίναν ἐμπορεύματα, ἀξίας ἐν συνόλῳ ἑπτὰ κατὰ προσέγγισιν ἑκατομμυρίων ρουβλίων, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος

ἠγόραζε παρ' αὐτῆς τέϊον μόνον διὰ τριάκοντα ἑπτὰ ἑκατομμύρια ἑξακοσίας χιλιάδας ρούβλια.

Ἡ Ρωσσία εὗρε τὸν δρόμον της. Ἠννόησεν ὅτι ἦτο μοιραῖον νὰ καταστῇ πλειότερον Ἀσιατικὴ ἢ Εὐρωπαϊκὴ Δύναμις. Ἀντὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις ἦτο δι' αὐτὴν τὸ ὕδωρ τοῦ Ταντάλου, ἀντὶ τῶν ἀχαρίστων καὶ φιλοταράχων Βαλκανίων, ἐν οἷς οἱ φίλοι τῆς σήμερον εἶναι οἱ ἐχθροὶ τῆς αὔριον, ἐν οἷς οἱ πληθυσμοί της θὰ εὕρισκον νέα ἐναύσματα πυρκαϊκῶν ἐπαναστατικῶν, πρὸ τῶν ποδῶν της ἤπλοῦτο ἡ ἀτελεύτητος Ἀσία, ἣν αἱ ***σότνιαι*** τῶν Κοζάκων ἠδύναντο νὰ διέλθωσι χωρὶς νὰ συναντήσωσι πρὸ αὐτῶν τὴν Αὐστριακὴν προδοσίαν ἢ τὴν Ἀγγλικὴν ἀντίδρασιν, καὶ ἧς οἱ λαοὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐμφάνισιν της, ὡς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ἀναρχίας καὶ ὡς συνώνυμον πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάστασιν. Κ' ἐνῷ αἱ δυσχέρειαι τῆς Ἀσιατικῆς ἐπεκτάσεως ἦσαν τοσοῦτον μικρότεραι τῆς Εὐρωπαϊκῆς, πόσον πλουσιωτέρα ἦτο ἡ λεία, πόσον γενναιότερα τὰ οἰκονομικὰ ἀνταλλάγματα! Πόσον εὐρύτερον παρίστατο τὸ πεδίον τῆς Ἀσιατικῆς δράσεως ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν Βαλκανικὴν, διὰ τ' ἄπληστα στίφη τῶν αὐλικῶν τῆς Πετρουπόλεως καὶ τὰς στρατιὰς τῶν παρασίτων των! Ἀπὸ τῆς Ἰρκούτσκης μέχρι τοῦ Πετσιλῆ, ὁποῖαι δημιουργίαι ὀρυχείων, δασῶν, δημοσίων ἔργων, προνομίων, πόσαι εὐκαιρίαι πλουτισμοῦ καὶ παχυμίσθων θέσεων! Καὶ ἡ Ρωσσικὴ δραστηριότης ἐστρέφετο ὁλοὲν πρὸς τὴν Ἀσίαν, συστηματικώτερον. Κατὰ τὸ 1890 ἄρχεται τῆς κατασκευῆς τοῦ Ὑπερσιβηρικοῦ. Κατὰ τὸ 1896 ἐπιτυγχάνει παρὰ τῆς Σινικῆς Κυβερνήσεως διὰ τῆς Ρωσσοσινικῆς Τραπέζης, ἥτις ἁπλοῖ πανταχοῦ τὸ δίκτυον τῶν πρακτόρων καὶ τῶν ὑποκαταστημάτων της, τὴν ἐκχώρησιν τῆς κατασκευῆς τῆς ὑπερμαντσουριανῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Ἡ πορεία τῆς Ρωσσικῆς κατακτητικῆς προεκτάσεως, χαράσσεται οὕτω σαφῶς: Τὸ χαλύβδινον τοῦτο ἔλασμα θὰ ἀκολουθήσῃ ἡ πτῆσις τοῦ Ρωσσικοῦ ἀετοῦ, ὅπως ἐμπήξῃ τὸ ράμφος του εἰς τὸ Πεκῖνον, ὅπως βυθίσῃ τοὺς ὄνυχας του εἰς τὸ Πὸρτ Ἄρθοὺρ ἢ τὰς Κορεατικὰς Λομβαρδίας, ἐκ τῶν ὁποίων θ' ἀναπηδήσῃ μετά τινα ἔτη ὁ φοβερώτατος νεώτερος πόλεμος.

Ἀλλ' ὅπως τὸ ἔργον τοῦτο συντελεσθῇ ὁμαλῶς, ἡ Ρωσσία εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃ ἐλευθέρας τὰς χεῖρας της. Ἐπισκοπεῖ περὶ ἑαυτήν. Ἡ Ἀγγλία, ἧς εὗρε τοσάκις τοὺς κραταιοὺς στόλους πρὸ τῶν νικηφόρων στρατιῶν της, κατὰ τὴν κάθοδον της πρὸς τὴν Κων)πολιν, εἶναι περιπεπλεγμένη εἰς τὴν Τρανσβαλινὴν περιπέτειαν, δὲν σκέπτεται ἢ μόνον τὸ μεγαλοπρεπὲς ὄνειρον τοῦ Τσάμπερλαιν καὶ τοῦ δαιμονίου «***Ἀφρικανοῦ***»

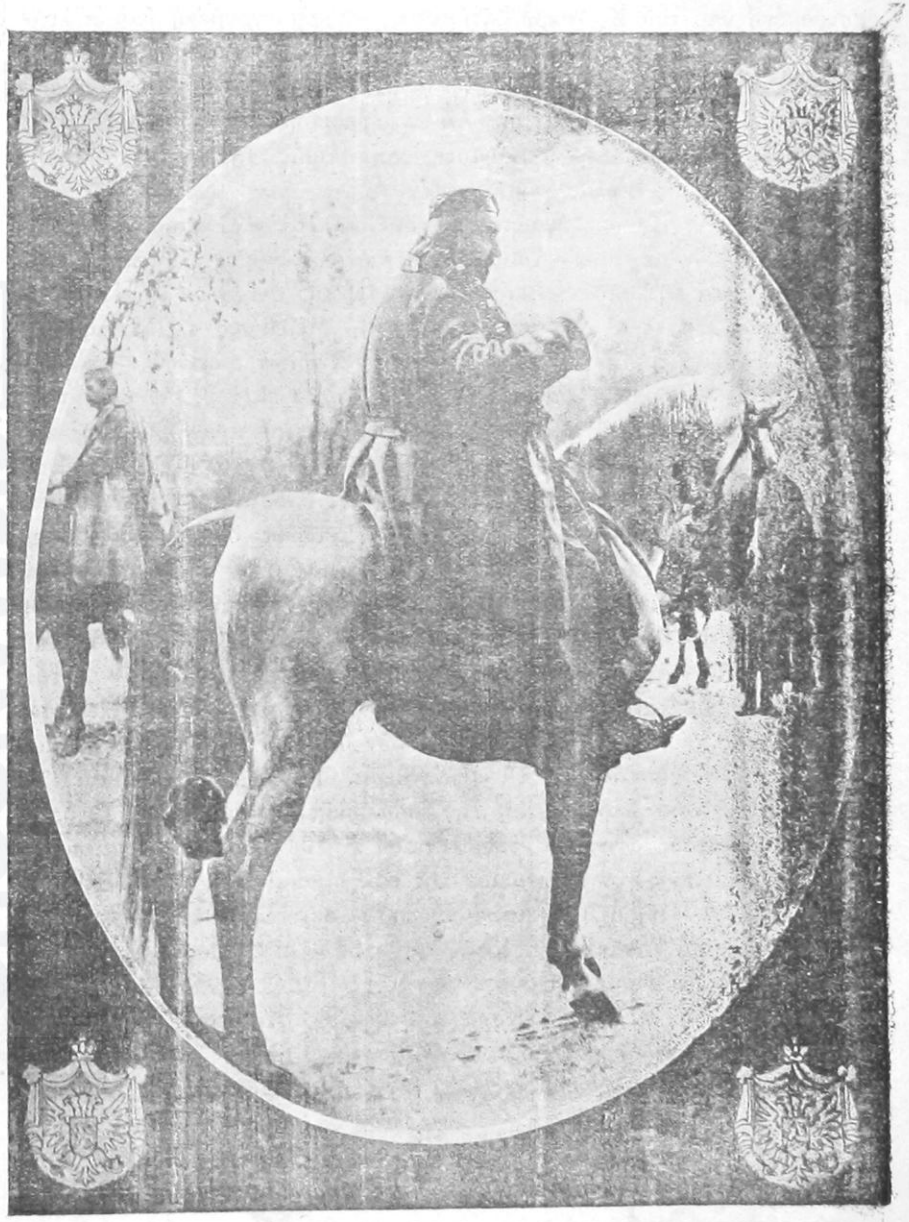
τυχοδιώκτου, τοῦ Σέσιλ Ρόδς: Ἓν κράτος Ἀγγλικὸν ἀδιασπάστου συνεχείας ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ Ἀκρωτήριον, Ἡ Γαλλία, δι' ἣν μόνη ἐγγύησις κατὰ νέας Γερμανικῆς ἀφαιμάξεως εἶναι ἡ Ρωσσικὴ συμμαχία, τὴν ἀκολουθεῖ δουλικώτατα. Ἡ Γερμανία ἐγκατέλειψε τὴν ἐπιδεικτικὴν καὶ μύωπα τοῦ Βίσμαρκ περιφρόνησιν πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Ὁ Αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος καλλιεργεῖ τρυφερωτάτας σχέσεις πρὸς τὸν Ἀβδοὺλ Χαμήτ, μονοπωλεῖ τὰς στρατιωτικὰς προμηθείας του, ἀποσπᾷ παρ' αὐτοῦ ἀλλεπάλληλα προνόμια, ὧν τὸ κυριώτερον εἶναι ἡ γραμμὴ τῆς Βαγδάτης, ἧς τὸ ἔλασμα θὰ πλήξῃ ὡς αἰχμὴ λεπίδος τὰ Βρεταννικὰ συμφέροντα παρὰ τὸν Περσικόν, καὶ θὰ στραφῇ ὡς διηνεκὴς ἀπειλὴ κατὰ τῶν Ἀγγλικῶν Ἰνδιῶν, παρακάμπτον τὸν Ἰρανικὸν προμαχῶνα των. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, διότι ἡ ἐπίσημος Γερμανία προσεχώρησεν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς «***εἰρηνικῆς κατακτήσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας***», εἰς ἣν ἀφιέρωσαν τὴν δραστηριότητα του ἀπὸ τοῦ 1850 ὁ ἀκάματος προσηλυτισμὸς τῶν Ρόζ, τῶν Ρύσχερ, τῶν Ρόδβερτους, διότι ἐπεθύμει τὴν ἀδιατάρακτον συντέλεσιν τοῦ ἔργου ὅπερ θὰ ὡδήγει τὴν Γευτονικὴν οἰκονομικὴν κατάκτησιν διὰ τῆς «***Ἐλάσσονος Ἀσίας, γῆς τοῦ Γερμανικοῦ ἀποικισμοῦ***», πρὸς τὴν κοίτην τοῦ ἀμυθήτου, ἀλλ' ἠμελημένου πλούτου, ὃν ἔψαλεν ὁ Σπρέγγερ εἰς τὸ εὔγλωττον του φυλλάδιον: «***Ἡ Βαβυλών, ἡ πλουσιωτέρα γῆ τοῦ παρελθόντος καὶ τὸ πλουσιώτατον πεδίον τοῦ συγχρόνου ἀποικισμοῦ***», συνέφερε νὰ ἐξωθηθῇ ἡ Ρωσία διὰ πάσης ἐνθαρρύνσεως πρὸς τὸ Σινικὸν ἐγχείρημα. Ἡ Αὐστρία, προστάτις τοῦ Βαλκανικοῦ status quo ἔχουσα ἀνάγκην ἀπερισπάστου ἐργασίας ὅπως παρασκευάσῃ διὰ τῶν «***φίλων***» της Ἀλβανικῶν πληθυσμῶν τὴν πρὸς τὸ Αἰγαῖον κάθοδον, εἶχε σοβαρώτερα ἔτι αἴτια ὅπως ποθῇ ὁλοψύχως τὴν ὁριστικὴν τῶν Ρώσσων τροπὴν πρὸς τὴν Κιτρίνην θάλασσαν. Δι' αὐτῆς ἡ πάλη μεταξὺ Γερμανισμοῦ καὶ Σλαβισμοῦ, ἡ ὁριστικὴ σύγκρουσις μεταξὺ τοῦ παγγερμανικοῦ ἑνωτικοῦ κινήματος καὶ τῶν Σλαβικῶν τῆς Αὐστρίας πληθυσμῶν, ἐπιδιωκόντων τὴν ὁμόσπονδον ἕνωσιν πάντων τῶν Γιουκοσλάβων, ἐπεβραδύνετο. Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1871, ὁ Βίσμαρκ μαντεύων τὴν ἀναπόφευκτον ρῆξιν, ἐπειράθη νὰ τὴν ἀποσοβήσῃ ἢ τὴν ἐπιβραδύνῃ διὰ τῶν συνεντεύξεων τοῦ Ἴσχλ, τοῦ Γαστεΐν, τοῦ Σάλσβουργ, μεθ' ἃς ὁ Γερμανὸς ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴς Σχβέϊνιτζ ἔλεγεν. «***Ἂν ἠρωτώμην τί ἀντάλλαγμα προσεφέραμεν εἰς τὸν Αὐστρίαν ἀπέναντι τῆς φιλίας της, θ' ἀπήντων: τὴν ζωήν. Εἰς ἡμᾶς ὀφείλει τὴν συντήρησίν της, διότι ἔχομεν συμφέρον ὅπως περισωθῇ ἡ ἀκεραιότης της, ἀναγκαιοτέρα καθ' ἡμᾶς εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν***

» *ἰσορροπίαν καὶ αὐτῆς τῆς Ὀθωμανικῆς.*» Ἡ εὐκαιρία νέας διὰ τὴν Αὐστρίαν προθεσμίας, μακροτέρας ἢ πᾶσαι αἱ προγενέστεραι, παρουσιάζετο εἰς τὴν Σινικὴν ἀπασχόλησιν τοῦ Ρωσσικοῦ γίγαντος. Ὁ κόμης Γολουχόβσκης ἔσπευσε νὰ τὴν ἐκμεταλλευθῇ. Προσήγγισε πρὸς τὴν Πετρούπολιν. Οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Τσάρου ἐμελέτων τὴν ἄμεσον κατάληψιν τοῦ Πὸρτ-Ἀρθοὺρ, βραδύτερον, τὸν σφετερισμὸν τῆς Κορέας ἦν γεωγραφικὰ καὶ οἰκονομικὰ αἴτια κατεδίκαζον εἰς τὴν Ἰαπωνικὴν δούλωσιν.

Πρόσφυγες τοῦ Λουλὲ Μπουργάζ

Ἀλλ' ἵνα συντελεσθῇ ἡ κατάκτησις τῆς Ἀπωτάτης Ἑῴας ἀνενοχλήτως, ἡ ἐγγὺς Ἀνατολὴ ὤφειλε νὰ παραμείνῃ ἤρεμος. Δυστυχῶς ὁ ἀκοίμητος τῆς Κρήτης κρατὴρ, ἀνέδιδε φλόγας ἀνησυχητικάς. Ὁ Ρῶσσος καγκελάριος Λομπάνωφ συνεννοήθη εὐχερῶς μετὰ τοῦ Αὐστριακοῦ συναδέλφου του. Ἀπὸ τοῦδε οὐδεμία ἀλλοίωσις τοῦ Βαλκανικοῦ καθεστῶτος θὰ ἦναι ἀνεκτή. Οὐδεμία ἐξέγερσις, οὐδεμία σύγκρουσις. Καὶ ὅταν ἡ Ἑλλὰς πα-

Ὁ Βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου Νικήτας.

ρασυρομένη ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, πηδαλιουχουμένη ὑπὸ πολιτικῶν ἀναξίων, ρίπτεται ἀπαράσκευος εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1897, ἡ Πετρούπολις καὶ ἡ Βιέννη ἀγγέλλουσι τὸν Ἀπρίλιον, ὅτι οἱ δύο Αὐτοκράτορες ἔχουσιν ἀκλόνητον ἀπόφασιν νὰ περιφρουρήσωσι τὸ status quo καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἐλαχίστη παραβίασις τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀποφάσεως. Καὶ ἡ Ἑλλὰς συντρίβεται.

Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία δὲν ἠγρύπνει μόνον πιρὰ τὸν Βόσπορον. Ἠγρύπνει καὶ ἐπὶ τῶν μεγάλων Ἀσιατικῶν ἀγορῶν, ἠγρύπνει ἰδίως ἐπὶ τῆς Σινικῆς, ἡ μετὰ τῆς ὁποίας ἐμπορικὴ κίνησις της ἀνήρχετο εἰς ἑξακόσια ἑκατομμύρια. Σκέψις ν' ἀνακοπῇ ἡ Ρωσσικὴ διείσδυσις ἐν Μαντζουρίᾳ διὰ τῶν Ἰνδιῶν Σιπαίων ἢ τῶν ἐπιλέκτων Σκώτων ὀρεινῶν, θὰ ἦτο προφανὴς παραλογισμός. Καὶ ἡ Ἀγγλία ἀντέταξεν εἰς τοὺς Ρώσσους, τοὺς Ἰάπωνας. Τὸ μῖσος τοῦ μικροῦ ἡρωϊκοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Ρωσσικοῦ κολοσσοῦ ἦτο προαιώνιον. Πρὸ ἑνὸς περίπου αἰῶνος, οἱ Ρῶσσοι εἶχον πειραθῇ νὰ καταλάβωσι τὰς νήσους Κουρίλας, ὑποστάντες ἥττταν ταπεινωτικήν. Ὀλίγον βραδύτερον ἀφικνεῖτο ἐν Ἰαπωνίᾳ διπλωματικὴ ἀποστολὴ ὑπὸ τὸν Ριαζάνωφ, ἧς οἱ Κοζάκοι ἐπυρπόλησαν καὶ ἐλεηλάτησαν χωρία τινα Ἰαπωνικά. Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἀποστολὴν ταύτην, οἱ Ρῶσσοι κατελάμβανον τὸ βόρειον τμῆμα τῆς νήσου Σακαλίν. Οἱ ὑπήκοοι τοῦ Μικάδου ἠσθάνοντο βαθύτερον ὁλοὲν μῖσος πρὸς τὸν «**ἄγριον ἀετὸν τρῦ Βορρᾶ**», ὃν κατηρῶντο οἱ ποιηταί των καὶ ὅστις ἐπέτα ἀπειλητικὸς ὑπὲρ τὰς κοιλάδας, εἰς τὸ βάθος τῶν ὁποίων ἐμειδίων αἱ λευκαὶ ἀνθήσεις τῶν κερασεῶν καὶ τὰ χρυσάνθεμα. Ἡ ρῆξις ἦτο βεβαία καὶ ἀνεχαιτίσθη μόνον ὑπὸ τῆς μεγάλης ἐσωτερικῆς ἐπαναστάσεως, ἐξ ἧς ἡ Αὐτοκρατορία τοῦ «**ἀνατέλλοντος Ἡλίου**» ἐξῆλθε ἀνακαινισθεῖσα, σφριγῶσα, ὀργῶσα πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῆς εἰρήνης καὶ πρὸς τὸν πολιτισμὸν τοῦ Ἄρεως. Ὁ Ἰτο, ὁ Ὀγιάμα, ὁ Κουρόκι, συνετέλουν τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πατρίδος των ἀνάπλασιν. Κατὰ τὸ 1885 οἱ Ρῶσσοι ἐπεχείρουν νὰ καταλάβωσι τὸ Πὸρτ Λαζαρέφ. Οἱ Ἄγγλοι τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν λεία των. Κατὰ τὸ 1891, ὁ Ἀσιατικὸς στόλος των προέβη εἰς κιταμετρήσεις παρὰ τὰς Ἰαπωνικὰς ἀκτάς. Ἡ ἀγανάκτησις τῶν Ἰαπώνων ἦτο ἀπερίγραπτος. Συνέπειά της ὑπῆρξεν ἡ δολοφονικὴ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Τσάρεβιτς, οὗτινος τὴν ζωὴν ἔσωσεν ὁ μετ' αὐτοῦ συνταξειδεύων Ἕλλην βασιλόπαις Γεώργιος. «**Ὁ Ρῶσσος διάδοχος, ἐδήλωσεν ὁ δολοφόνος, ἐμελέτα τὴν Ἰαπωνίαν διὰ λόγους στρατηγικούς, ὅπως δυνηθῇ νὰ τὴν συντρίψῃ βραδύτερον. Ἀπεφάσισα νὰ σώσω τὴν πατρίδα μου**».

Πᾶσαι αἱ ἀγωνίαι αὗται, πάντες οἱ φόβοι οὗτοι, πᾶσαι αἱ φλογεραὶ αὗται φιλοπατρίαι ἀπεχρυσταλλώθησαν εἰς τὴν ἀκίνητον μέριμναν πρὸς ἀπόκτησιν τελείου στόλου, τελείου στρατοῦ. Ἀμφότεροι ἐδοκιμάσθησαν θραμβευτικῶς, κατὰ τὸν πρὸς τὴν Κίναν πόλεμον. Ἐνίκησαν. Ἀλλ' ἡ Ρωσσία ἐσπευσεν. Ἡ ἐπέμβασις της ἀπεστέρησε τοὺς Ἰάπωνας τῆς πολεμικῆς λείας τῆς χερσονήσου τοῦ Λιαοτούγκ, μετὰ τοῦ Πὸρτ Ἀρθοὺρ καὶ τοῦ Δαλνῆ, ἀνεκτιμήτων τῆς Κιτρίνης Θαλάσσης μαργαριτῶν, οἵτινες διὰ τῆς Ρωσσοσινικῆς συνθήκης τοῦ 1897, εὑρέθησαν αἰφνιδίως ὑπὸ τὴν Ρωσσικὴν κατοχήν. Ἡ Ἰαπωνία ἐσίγα καὶ παρεσκευάζετο. Ἡ πολεμικὴ ἀποζημίωσις τοῦ Σινικοῦ πολέμου διετέθη πρὸς ναυπήγησιν στόλου φρεβροῦ. Αἱ Ρωσσικαὶ ἀξιώσεις ἐν Κορέᾳ, ἐνδεδειγμένῃ ἐκβολῇ τοῦ Ἰαπωνικοῦ ἀποικισμοῦ, συνεπλήρωσαν τὴν Ἰαπωνικὴν ἐξαγρίωσιν. Τὴν 30 Ἰανουαρίου 1902, ὑπεγράφετο ἡ Ἀγγλοϊαπωνικὴ συμμαχία, τὴν ἐξ ἧς ὁ ἐντύπωσιν μάτην ἐπεχείρησε νὰ καλύψῃ ἡ Γαλορρωσσικὴ δήλωσις τῆς 20 Μαρτίου 1902. Ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς Ἀγγλοϊαπωνικῆς συνθήκης, ἧς τὸν προφανῆ σκοπὸν μάτην ἐπεχείρησε νὰ ἀποσοβήσῃ ἡ ἀμέσως ἐπακολουθήσασα Ρωσσοσινικὴ Μαντσουριανὴ σύμβασις, ὁ πόλεμος ἦτο ζήτημα μηνῶν.

Τὴν 8ην Φεβρουαρίου 1904, τὰ Ἰαπωνικὰ τορπιλλικὰ εἰσήρχοντο εἰς Πὸρτ Ἀρθούρ, προσέβαλλον τὸν Ρωσσικὸν στόλον καὶ κατέστρεφον τὸ «**Τσεζάρεβιτζ**», τὸ «**Ρετζιβὰν**» καὶ τὸ «**Πάλλαδα**». Καὶ ἔπειτα αἱ Ρωσσικαὶ συμφοραὶ ἐπηκολούθησαν ἄπαυστοι. Τὴν 12 Ἀπριλίου ἀνετινάχθη ὑπ' Ἰαπωνικῆς τορπίλλης τὸ «**Πετροπαβλόσκη**» μετὰ τῆς ναυτικῆς τῆς Ρωσσίας ἐλπίδος, τοῦ ναυάρχου Μακαρώφ. Τὴν 18ην Ἀπριλίου, ὁ Κουρόκι ἔδιδε τὴν νικηφόρον μάχην τοῦ Γιαλοῦ. Ἐπηκολούθησαν αἱ μάχαι τοῦ Κουτσέου, τοῦ Βαφαγκοῦ, τοῦ Μοτιενλίγκ, τοῦ Τατσικάο, τοῦ Γιονσουλίγκ, τοῦ Γιαγκτσουλίγκ, ἡ καταστροφὴ τοῦ «Ροὺρικ», αἱ ἥτται τοῦ Κουροπάτκιν, ἡ παράδοσις τοῦ Πὸρτ Ἀρθοὺρ μετὰ 546 τηλεβόλων, 2 θωρηκτῶν καὶ 34 τορπιλλικῶν, ἡ πανωλεθρία τοῦ στρατηγοῦ Γκρίπενμπεργκ ἐν Σανδεποῦ, αἱ αἱματηραὶ ἑκατόμβαι τοῦ Μοῦκδεν καὶ τοῦ Τελίγκ, ἡ ἐν Τσουσίμα καταστροφὴ τῶν ἡνωμένων στόλων τοῦ Ρεζτεστβένσκη καὶ τοῦ Νεπογκατώφ, ἡ εἰρήνη, χάρις εἰς τὴν μεσολάβησιν τοῦ Ρούζεβελτ. Διὰ τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης, ἥτις ὑπεγράφη ἐν Πορτσμούθῃ, ἡ Ρωσσία ἐγκατέλειπεν εἰς τοὺς Ἰάπωνας τὸ Πὸρτ Ἀρθοὺρ καὶ ἰὸ Δαλνῆ, 1200 χιλιόμετρα τῆς Σινικῆς της γραμμῆς, ἐγκατέλειπε πᾶσαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς Μαντσουρίας καὶ τῶν Σινικῶν ἀκτῶν. Μόχθοι καὶ δαπάναι καὶ προσπάθειαι ἡμίσεως αἰῶνος κατέρρεον. Ἡ τιτάνειος

ἀπόπειρα, τῆς Μοσχοβιτικῆς θελήσεως ὅπως ἐξέλθῃ εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Εἰρηνικοῦ, ὡδήγει εἰς ἀκαταμέτρητον καταστροφήν. Ἡ Ρωσσικὴ σημαία ἀπεδιώκετο ἐκ τοῦ ἐλευθέρου Ὠκεανοῦ, ὃν δὲν ἐδέσμευον πάγοι χειμερινοί. Πόθεν ἀπέρρευσεν ἡ ἐκπλήττουσα ἦττα, ἡ κατάρρευσις ἑνὸς μεγάλου ὀνείρου, ἡ χρεωκοπία μιᾶς μεγαλοπράγμονος πολιτικῆς; Τὴν ἀπάντησιν θὰ εὕρωμεν εἰς τὸ βαθὺ περὶ τῶν Στενῶν ἀξίωμα τοῦ Οὐέλλιγκτων. «***Ἡ Ἰαπωνία ἦτο πολὺ πλησίον καὶ ἡ Ρωσσία πολὺ μακράν***». Καὶ ὁ Ρωσσικὸς κολοσσός, ἐννοῶν μετὰ τὸ ὀδυνηρὸν μάθημα, ὅτι δὲν περιφρονοῦνται ἀτιμωρητεὶ ὡρισμένα στοιχεῖα κατὰ τῶν ὁποίων οὐδὲν δύνανται, οὐδ' ὁ ὑπολογισμός, οὐδ' ἡ θέλησις, ἐπανῆλθε καὶ πάλιν νοσταλγῶν εἰς τὰ γνώριμα καὶ τόσον γείτονα ὕδατα. Τὸ Πὸρτ-Ἀρθοὺρ ἐγένετο ὁ τάφος τῆς Ἀσιατικῆς τῆς Ρωσσίας ἐποποιΐας, ἀλλ' ἔμενεν ἡ Προποντὶς καὶ ὁ Ἑλλήσποντος. Κ' ἐπειδὴ πανταχοῦ ἡ Ρωσσικὴ κάθοδος πρὸς τὴν θάλασσαν, — εἰς τὴν Κων)πολιν, εἰς τὸ Λιαοτούγκ, εἰς τὸ Ἰράν, — προσέκρουεν εἰς τὴν ἀκαταμάχητον Ἀγγλικὴν ἀντίστασιν, ἡ Πετρούπολις θὰ τὴν κάμψῃ ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν συντρίψῃ, τείνουσα, ὡς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης, χεῖρα συνεννοήσεως πρὸς τὴν ἀλαζόνα δαμάστριαν τοῦ Ναπολέοντος, ἥτις βλέπει ἀπειλουμένην τὴν θαλασσίαν ἡγεμονίαν της ὑπὸ τῶν πλωτῶν φρουρίων, δι' ὧν πληροῖ τὴν Βαλτικὴν ἡ δραστηριότης τοῦ Κάϊζερ.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΓΙΑ ΡΩΣΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Εἰς φρικτὸς ἀπολογισμός.— Τὰ δύο ἰδεώδη.— Ἡ «*ἐπάνοδος*».— Ἡ γραμμὴ τῆς «*Σλαβικῆς ἰσορροπίας*».— Ἡ «*δουλεία τῶν Δαρδανελλίων*».— Ἡ Συνταγματικὴ ἐπανάστασις.— Ἡ προσάρτησις τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης καὶ τὸ Βουλγαρικὸν Βασίλειον.— Ἡ Ρωσσοτουρκικὴ προσέγγισις.— Ὁ Τσάρικωφ καὶ οἱ Νεότουρκοι.— Τὸ ἄνοιγμα τῶν Δαρδανελλίων.— Μία νέα Ρωσσικὴ ἀποτυχία.— Οἱ καλύτεροι φίλοι καὶ οἱ χειρότεροι ἐχθροί.— Αἱ ἀρχαῖαι μέθοδοι.— Ἡ Βαλκανικὴ συμμαχία.— Ἡ ἐλευθερία τῶν Στενῶν δι' αὐτῆς.

Ἡ Μαντσουριανὴ περιπέτεια ὑπῆρξε φρικτή: Τετρακόσιαι χιλιάδες νεκρῶν, ἀσθενῶν καὶ τραυματιῶν, πέντε δισεκατομμύρια ρούβλια καταποθέντα ὑπὸ τῆς Σινικῆς καταβόθρας, μία ἐσωτερικὴ ἐπανάστασις, ἰδοὺ ὁ θλιβερός της ἀπολογισμός. Καὶ δὲν ἀφῆκε μόνον ὄπισθέν της δυσεπουλώτους οἰκονομικὰς καταστροφάς. Εἰς τὴν δουλεύουσαν Ρωσσίαν τῶν Μουζίκων κάτι ἤλλαξε. Πρώτην ταύτην φορὰν ὁ Ρωσσικὸς κόσμος τῶν εἰλώτων εἶδε τὸν ὄγκον καὶ τὸν ἀριθμὸν νὰ ἡττῶνται τοσοῦτον ἐπαισχύντως ὑπὸ στρατιᾶς ἐλευθέρων μαχητῶν. Πρώτην ταύτην φορὰν εἶδε νὰ προβάλλῃ τοσοῦτον ἐκπλήττουσα ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ δύο ἰδεωδῶν. Διατὶ ἐμάχοντο οἱ στρατιῶται τοῦ Κουροπάτκιν, τοῦ Σταῖσελ, τοῦ Στάκελμπεργ; Αἱ οἰκονομικαὶ ἀνάγκαι, δι' ἃς διεξάγονται οἱ νεώτεροι πόλεμοι, ἦσαν ἀπρόσιτοι εἰς τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν, διαισθανομένην τὰ ἀμεσώτερα «*προσωπικά*» των αἴτια: Ἐπιδίωξιν μεγαλομίσθων θέσεων ὑπὸ τῶν ἰθυνουσῶν τάξεων, προμήθειαν τῶν πολεμικῶν εἰδῶν ὑπὸ τῶν μεγάλων σιδηροβιομηχανιῶν, ἐκτέλεσιν μεγάλων δημοσίων ἔργων ὑπὸ λῃστρικῶν ἐργο-

τοῦ Μιρστεγ, ὁ Μακεδονικὸς ἀπαρτισμὸς συνεχίζεται ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τοῦ Χαμιλτικοῦ Μακιαβελισμοῦ. Ἡ Αὐστρορωσικὴ συννενόησις τοῦ Λομπάνωφ καὶ τοῦ Γολοχόβσκη, ἥτις εἶχεν ἀνανεωθῇ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ρωσσοϊαπωνικῆς ῥήξεως, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ, ὡς συμφέρος μόνον εἰς τὰ Αὐστριακὰ συμφέροντα, ἅτινα εἶχον ἐτοιμοθανατήσει τῆς Ρωσσικῆς ἐν Μαντσουρίᾳ ἀπασχολήσεως. Ἐπιδιωκόμενον ἀντάλλαγμα ἀπέναντι τῶν Αὐστριακῶν ἐπιτυχιῶν, καὶ ἰδίως τῆς Αὐστριακῆς γραμμῆς Σεραγέβου-Μητροβιτσῆς, ἡ Πετρούπολις ἐξεθάπτε κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1908 τὸ ἀρχαῖον σχέδιον τῆς «*Ἀδριατικῆς ἰσορροπίας*», τὸ σχέδιον τοῦ Σλαβικοῦ διοδρόμου, ὅστις θὰ κατηυθύνετο ἐκ τοῦ Δουνάβεως πρὸς τὴν Ἀδριατικήν, ὡς Σλαβικὸν ἀντιπερισπασμὸν τῆς Γερμανικῆς γραμμῆς τοῦ Σαυῦ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἀρχιπέλαγος. Εἰς τὸ ἀνησυχητικὸν Drang nach Osten τῆς Βιέννης, ἀντετάσσετο τὸ Ἀγγλικὸν Drang nach Westen τῆς Πετρουπόλεως. Ἀπρόσμενα τοποθετήσεις χίμαιρα! Οἱ πολιτικοὶ τοῦ Ῥάσου ἀπεδείκνυον τὴν ἀδυναμίαν τῶν ὅπως δημιουργήσωσιν ἔργα βιώσιμα. Ἡ χαμηλὴ αὐτὴ ἠτις ἐπηγγέλλετο νὰ χειραφετήσῃ σημαντικὸν μέρος τοῦ Ρωσσικοῦ ἐμπορίου καὶ τὴν Ρουμανικήν, Βουλγαρικὴν καὶ Σερβικὴν ἐξαγωγήν, τῆς «*δουλείας τῶν Δαρδανελλίων*», ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐκπληρώσῃ προσδοκίμων παρομοίων. Τὰ τιμολόγια τῆς γραμμῆς ταύτης διὰ τὰ ἐξαγόμενα σημεῖα ἐκ Ρουμανίας μέχρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεδοθῆς, ὅστις ἀπετέλει τὸν τελικὸν λιμένα τῆς θὰ ὑπερέβαινον σημαντικῶς τὰς θαλασσίας ναυλώσεις Ἀξιοφτικῆς Γενούης, Μπουσατίας Λονδίνου ἢ Βρυάλας—Ἀμβέρσης—Λίβερπουλ. Ἀλλὰ τὸ στρατηγικὸν σχέδιον ἐπεφύλασσε πλείστας οἰκονομικὰς ἐκπλήξεις ἐνέκα τῶν τεχνικῶν του δυσχερειῶν καὶ ὅπερ δὲν θὰ εἶχεν ἄλλο ἀποτέλεσμα ἢ μόνον νὰς ἀποκλείσῃ τὰς περιπλοκάς, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ εἰς χεῖρας ἀτόπων. Τὰ ἐγγόνατα ἐπεπεύδοντο. Ἡ Μακεδονική, ἡ Κρητική, ἡ Ἀρμενικὴ συνταραχαί. Ἡ Ἀγγλορωσσικὴ προσέγγισις, ἡ ἐσπευσμένη ἐπιδοκιμασία τῶν «*Μακεδονικῶν συνδιαλέξεων*», ἀπεμάκρυνεν ἐπιταχτικώτερα καὶ χάριν τῆς εἰσαγωγῆς νέων ἐπενδύσεων ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, καὶ ἕνεκα τῆς Γερμανικῆς μονιμοποιήσεως καὶ συνεπείᾳ τῶν θρυλλουμένων περὶ συμπράξεως Γερμανοτουρκικῆς. Τὴν 10ην Ἰουνίου 1908 ὁ Βασιλεὺς Ἐδουάρδος ὁ Ζ΄ συνηντήθη μετὰ τοῦ Τσάρου Νικολάου Β΄ ἐν Ρεβάλ, εἰς ὁριστικὴν κανονισμὸν τῶν νέων μεταρρυθμίσεων, αἵτινες εἶχον ἤδη καθορισθῇ μεταξὺ τοῦ κ. Ἰσβόλσκη καὶ τοῦ Ἄγγλου ἐν Πετρουπόλει πρεσβευτοῦ. Ἡ ἀξιωμα τοῦ Γρηγορίου

ληπτῶν, ἐπίτευξιν προνομίων ὑπὸ πανισχύρων αὐλικῶν. Καὶ διατί ἐμάχοντο οἱ Ἰάπωνες; Διὰ τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν κατίσχυσιν τῆς Ἰαπωνικῆς πατρίδος, χώρας τοῦ αἰωνίου ἔαρος, προσωποποιουμένης ὑπὸ τοῦ Μικάδου, ἐγγόνου τῆς Ἀματεραζοῦ, θεᾶς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ φωτὸς καὶ ὅστις ἀντὶ ν' ἀποτελῇ ὡς πᾶς δεσπότης ἄλλαχοῦ, ζῶσαν ἀπειλὴν κατὰ τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ λαοῦ του, ἀπετέλει τὴν ἱερωτέραν των καθιέρωσιν. Καὶ εἰς τὴν σκοτεινὴν συνείδησιν τῶν πληβείων τῆς Μοσχοβίας, ὁ κόσμος τῶν ἐφιαλτῶν ἐπολλαπλασιάζετο. Τὸν Ρωσσικὸν λαὸν ἔσειε βαρεῖα ἐπαναστατικὴ ὀργή. Καὶ δὲν διεμαρτύροντο μόνον οἱ ἀνεξάρτητοι, οἱ φιλελεύθεροι, οἱ ἐπαναστατικοί, οἱ πάσχοντες. Διεμαρτύροντο καὶ αὐτοὶ οἱ συντηρητικοί. Ἡ «*Ἀνεπράξαμεν σφάλμα μέγιστον, ἔγραφεν ἡ* » «*Κιεβλιανίν*», *ἀφίνοντες νὰ ὁλισθήσωμεν εἰς τὸ Ἀσιατικὸν βά*» *ραθρον . . .*» Τὴν αὐτὴν ἀλγεινὴν ἐπιφώνησιν ἐτόνιζε καὶ ἡ «Νόβογιε Βρέμια».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

Ἐπηκολούθησε μακρὰ περίοδος ἐσωτερικῆς πάλης κατὰ τῆς ἐπανα-

Στενῶν, τὴν ἐνεργὸν Ρωσσικὴν πολιτικὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὁ πόλεμος ἦτο ἐπιβεβλημένος ἐκ τῶν τὰ αὐτὰ αἴτια, δι' ἃ ἐδόθη καθαρῶς ἐπιθετικὴ μορφὴ εἰς τὴν προέλασιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀναπτύξεις. Ὁ πόλεμος ἦτο ἐπιβεβλημένος ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἀναγκῶν τῆς Ρωσσικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Ρωσσικὴ ἐπανάστασις. Τὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως χαίρει εἰς τὴν ὁ τρόμος τῆς ἐξόδου των ἐλπίδα, ὅτε ἡ πρώτη μάχη θ' ἀφύπνιζε τὴν ὁρμὴν τοῦ Ρωσικοῦ πατριωτισμοῦ, ὅτι θ' ἀνεχαίτιζε τὸν ἀντικυβερνητικὸν προσηλυτισμὸν καὶ ὅτι, θὰ καθίστα εὐχερεστέραν διὰ τὰς τοπικὰς ἀρχὰς τὴν τήρησιν τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς τάξεως. Ἡ Μοσχοβιτικὴ ψυχή, παρέμεινε ἀδιάφορος πρὸς τὰς ἡμιακορωμένας κατακτήσεις μὲ τὰ ξενότροπα Σινικὰ ὀνόματα. Ἀλλὰ δὲν συνέβαινε τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα τὴν Ρωσσικὴν Ὀρθοδοξίαν, καὶ τοὺς «*Σλάβους ἀδελφούς*» τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ Ρωσσικὴ καρδία, ἐπάλλετο, πάντοτε διὰ τὰ ἰδεώδη, ἅτινα τὴν ἐξύψωσαν εἰς τὸν Πέτρον τὸν Μέγαν καὶ εἰς Ἀλέξανδρον τὸν Ἐλευθερωτοῦ. Ἄλλως τε ἡ Βαλκανικὴ πολιτικὴ θὰ τὴν παρέσυρε καὶ ἄκουσαν. Πρὸς τοὺς ἀλληλοσυγκρουομένους Εὐρωπαϊκοὺς ἐπεμβάσεις, ἐνῶ τὸ προγούμενα

διὰ τὰς Ὀθωμανικὰς περιπλοκὰς, «**αὐτονομία ἢ ἀνατομία**» ἐπανήρχετο ἐπὶ τοῦ τάπητος. Τὸ Ἀγγλορωσσικὸν Μακεδονικὸν σχέδιον ὅπερ ἡμιεπίσημον ἀνακοινωθὲν, δημοσιευθὲν τὴν 10 Ἰουνίου ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, ἐχαρακτήριζεν ὡς «***τὸν τελειότερον συνδυασμὸν, ὅστις ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῶν προγενεστέρων λύσεων τῶν μελετηθεισῶν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσσίας***», θὰ ὑπεβάλλετο εἰς τὴν ἔγκρισιν τῶν λοιπῶν Δυνάμεων, μόλις ἐπήρχετο ἡ ὁρισικὴ συνεννόησις τῆς Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας ἐπ' αὐτοῦ.

Ἀλλ' αἱ Ἀγγλορρωσσικαὶ συνεννοήσεις, καθ' ὧν ἡ Τουρκία ἤρξατο ν' ἀντιδρᾷ, μόλις πληροφορηθεῖσα τὴν φύσιν των, δὲν ἐπραγματοποιήθησαν. Τὴν Αὐτοκρατορίαν ἐνέμετο βαθὺς ἀναβρασμός. Ὁ νεοτουρκικὸς προσηλυτισμὸς εἶχε κατακτήσῃ τὸν Μακεδονικὸν στρατόν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουλίου, ἡ στάσις ἐξερρήγνυτο. Ὁ Νιαζῆ ἀνύψωνε ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Ρέσνας τὴν σημαίαν τῶν Συνταγματικῶν διεκδικήσεων. Τὴν πρώτην κατάπληξιν τοῦ Γιλδὶζ, διεδέχθη ὁ πυρετὸς τῆς ἀντιστάσεως. Ὁ Χαμὶτ ἔθετεν εἰς κίνησιν τὴν σκοτεινὴν στρατιὰν τῶν κατασκόπων, τῶν καταδοτῶν καὶ τῶν δολοφόνων του. Ματαία προσπάθεια! Ἡ ἐπανάστασις ἐγιγαντοῦτο καὶ ἡ σιδηρᾶ χεὶρ, ἥτις θὰ τὴν ἐδάμαζε, δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν νευροσπάστων τοῦ τρέμοντος Πατισάχ. Ὁ Σεμσῆ πασᾶς ὅστις ἀπεστάλη πρὸς κατάπνιξιν τῆς ἐξεγέρσεως, ἐφονεύθη καὶ τὸ κίνημα ἐπεξετείνετο ἀκράτητον. Καὶ ὁ Χαμὶτ ὅστις ἐνωτίζετο περίτρομος τὴν μεμακρυσμένην του βοὴν, ἐσυνθηκολόγει μετ' αὐτοῦ καὶ τὴν 11)24 Ἰουλίου ἐξεδίδετο ὁ αὐτοκρατορικὸς Ἰραδὲς ὁ ἀνακηρύσσων τὸ Σύνταγμα, ὅπερ εἶχε πέσῃ μετὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Μιδὰτ τριάκοντα ἔτη πρότερον.

Τὸ μέγα γεγονὸς προὐκάλεσε βαθεῖαν κατάπληξιν. Μετὰ τὰς πρώτας στιγμάς της, οἱ λαοὶ ἐχειροκρότησαν ἔξαλλοι τὴν λύτρωσιν, ἥτις ἤλασσε τὰς τύχας τῆς Ἀνατολῆς, ἥτις μετέβαλλε κράτος ὅπερ ὑπῆρξε φραγμὸς κατὰ πάσης προόδου, εἰς παράγοντα ὑγιῶν καὶ ὡραίων δημιουργιῶν. Ἡ ἐντύπωσις μεταξὺ τῶν Κυβερνήσεων ὑπῆρξεν ἀντιφατική. Ἡ Ἀγγλικὴ καὶ ἡ Γαλλική, δὲν ἀπέκρυπτον τὴν χαράν των διὰ μεταπολίτευσιν, ἥτις σώζουσα τὴν Τουρκίαν, θὰ ἔθετεν ἴσως πέρας εἰς τὴν Γερμανικήν της μονοπώλησιν. Ἡ Γερμανικὴ καὶ ἡ Αὐστριακή, ἀπέβλεπον πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν ἀνήσυχοι. Τί θὰ ἐδημιουργεῖτο μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος; Οἱ πρωτεργάται του, τρόφιμοι τῶν Γαλλικῶν ἰδεῶν, δὲν θ' ἀπετίνασσον τὸν ζυγὸν τοῦ Βερολίνου, δὲν θὰ ἐστρέφοντο πρὸς νέα πολιτικὰ κέντρα, πρὸς νέας οἰκονομικὰς ἀγοράς, τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπλασις τοῦ κράτους καθίστα ἀπαραίτητον τὴν Γαλλικὴν

ἀντίληψιν; Πρὸ τῆς Βιέννης, ὠρθοῦντο ἐρωτήματα ἀγωνιωδέστερα. Τὴν Αὐτοκρατορίαν τοῦ Ὀσμὰν ἐζωογόνει ζείδωρος πνοὴ ἐνθουσιασμοῦ. Οἱ κοιμώμενοι ἀταβισμοὶ ἀφυπνίζοντο. Μεταξὺ τῶν νεοτουρκικῶν κύκλων, δὲν ἀπεκρύπτετο ἡ ἀπόφασις τῆς ἀνακτήσεως τῶν κινδυνευουσῶν τῆς Τουρκίας κτήσεων, ἡ ἀνάκτησις τῆς Κρήτης, τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης, τῆς Αἰγύπτου, ἡ ἀνασύστασις τῆς ἰσχυρᾶς Τουρκίας ἣν ἡ Εὐρώπη ἔτρεμε. Ποία θὰ ἦτο ἡ θέσις τῶν Ὀθωμανικῶν τῆς Αὐστρίας ἐπαρχιῶν; Οἱ Ἀψβοῦργοι, δὲν ὤφειλον νὰ ἐπωφεληθῶσι τῆς εὐκαιρίας ὅπως διακανονίσωσιν ὁριστικῶς τὴν τύχην των, νῦν ὅτε ἡ Νέα Τουρκία παρίστατο ἀνοργάνωτος ἔτι καὶ παλαίουσα πρὸς τὴν ἀντίδρασιν; Ἀλλ' ἂν παρόμοιος ἀστεϊσμὸς προεκάλει πόλεμον, εἰς ὃν θὰ παρεσύροντο ἀφεύκτως ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον, οἱ Νοτιοσλαβικοὶ λαοὶ οἵτινες ἀπέβλεπον πρὸς τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἐρζεγοβίνην, ὡς πρὸς «***Σερβίαν ἀλύτρωτον;***» Ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἀντιπερισπασμοῦ. Ὁ ἡγεμὼν Φερδινάνδος ἐπεσκέφθη τὴν Οὐγγρικὴν πρωτεύουσαν. Βαρεῖα δυσφορία ἐκυριάρχει ἐν τῷ κράτει του. Ἡ νεοτουρκικὴ ἐπανάστασις ἀνέτρεπεν ἅρδην τὸ Βουλγαρικὸν πρόγραμμα. Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως της, ἡ νεαρὰ ἡγεμονία δὲν ἔζησεν ἢ διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῶν ὁρίων, ἅτινα τῇ ἔτασσεν ἡ πανσλαβιστικὴ μονομανία τοῦ Ἰγνάτιεφ. Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως της, ἐξήντλει τὴν ζωτικότητα της καὶ ἐβυθίζετο εἰς τὰ δάνεια πρὸς συντήρησιν στρατοῦ δυσαναλόγου πρὸς τὴν οἰκονομικήν της ἀντοχήν, χάριν τῆς Μεγάλης ταύτης Βουλγαρίας, ἥτις περιεῖχε πλείονας Μουσουλμάνους, Ἕλληνας καὶ Ἀλβανοὺς ἢ Βουλγάρους, ἀλλ' ἥτις κατέστη τὸ «Credo» τῶν Βουλγαρικῶν διεκδικήσεων. Καὶ αἰφνιδίως ἐνέσκηψεν ἐν Τουρκίᾳ ὁ ἐλευθερωτὴς Ἰούλιος. Τὸ τραῦμα κατὰ τοῦ θεμελιώδους δόγματος τῆς Βουλγαρικῆς πολιτικῆς ἦτο βαρύ. Οἱ «***Μακεδόνες ἀδελφοὶ***» ἤρξαντο νὰ πληρώνωσι τὴν Σόφιαν διὰ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος δι' οὗ ἐπλήρωσεν ἄλλοτε τὴν Πετρούπολιν. Ἂν ἐξησφάλιζον ὑπὸ τὸ Τουρκικὸν Σύνταγμα τὴν ἰσονομίαν, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν διοικητικήν των ἀποκέντρωσιν διατὶ νὰ μὴ παραμείνωσιν ὑπ' αὐτό, διατὶ νὰ ἀντικαταστήσωσι τὴν ἀρχαίαν Τουρκικὴν δουλείαν διὰ τῆς φορολογικῆς δουλείας τῆς Σόφιας; Καὶ μεταξὺ τῶν Βουλγαρικῶν πληθυσμῶν τῆς Μακεδονίας, τὸ ἀρχαῖον σύνθημα τοῦ Βόρις Σαράφωφ «***ἡ Μακεδονία εἰς τοὺς Μακεδόνας***» ἀπέβαινεν ἡ σημαία ἰσχυροτέρας ὁλοὲν κινήσεως; Πλὴν ἂν τὸ «***Βουλγαρικὸν Πεδεμόντιον***» ἐγκατελείπετο ὑπὸ τῶν ἀλυτρώτων ἀδελφῶν, εἰς τί θὰ ἐχρησίμευεν ἡ πολυτέλεια στρατοῦ, καθ' οὗ διεμαρτύροντο ἤδη ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τὰ ριζοσπαστικώτερα κόμματα; Εἰς τί; Ὁ Αἴρενταλ τὸ

ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν φιλόδοξον ξένον του, ὃν ὁ γηραιὸς Καισαροβασιλεὺς ἐδέχθη μετὰ πρωτοφανοῦς πομπῆς: Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου ἀνεκοινοῦτο ἡ ὁριστικὴ προσάρτησις τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης εἰς τὴν Αὐστρίαν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπανήρχετο ὁ Φερδινάνδος εἰς Ρουτσούκιον, ἀφοῦ ὡρίμασεν ἐπὶ μακρὸν τὰ σχέδια του ἐν τῇ μονώσει τοῦ Ἔβενθαλ. Οἱ ὑπουργοί του τὸν ἀνέμενον. Τοῖς ἀνεκοίνωσε τὰς ἀποφάσεις του, τὰς διαβεβαιώσεις ἃς ἀπεκόμιζεν παρὰ τῶν ἰσχυρῶν προστατῶν, ὧν ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν τὸ πειθήνιον ὄργανον. Τὴν ἐπαύριον μετέβαινεν εἰς Τύρνοβον καὶ μετὰ πομπώδη δοξολογίαν ἀνεκήρυσσε τὴν Βουλγαρίαν ἀνεξάρτητον Βασίλειον.

Ἡ Ρωσσικὴ πολιτικὴ ὑφίστατο ἧττων ἀνεπανόρθωτον. Ἡ Βουλγαρία ἔλαβε τὸ χρίσμα τῆς ἀνεξαρτησίας ἐκ Βιέννης, καὶ οὐχὶ παρὰ τοῦ «***Λευκοῦ Τσάρου***», ὅστις τὴν ἀπήλλαξε τῆς δουλείας της. Ἡ προσάρτησις τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἐρζεγοβίνης ἠκρωτηρίαζεν ἐσαεὶ τὰς Σερβικὰς ἐλπίδας καὶ ἡ Ἀνατολὴ αὕτη εἰς ἣν ὁ Ρωσσικὸς κολοσσὸς ἐπανήρχετο μετὰ τὴν μακρὰν Ἀσιατικὴν ἐξορίαν του, ἦτο ἡ ἐχθρικὴ ἢ ἀμφιβάλλουσα περὶ Δυνάμεως, ἥτις ἀπεκόμιζεν ἥττας μόνον καὶ ἐκ τῶν διπλωματικῶν καὶ ἐκ τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων.

Πρὸ τῶν νέων τούτων ἀπόψεων ἐπεβάλλοντο νέαι πολιτικαὶ τροπαί. Ἡ Ρωσσία ἐπανήρχετο εἰς τὴν πολιτικήν, ἣν συνίστα κατὰ τὸ 1802 τὸ ὑπόμνημα τοῦ Κουτσούμπεϋ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον.

Τὸ πολυθρύλλητον ἔγγαρφον διετύπου τὸ ἐρώτημα, ἂν ἦτο προτιμώτερος διὰ τὴν Ρωσσίαν ὁ διαμελισμὸς τῆς Τουρκίας ἢ ἀποσόβησις αὐτοῦ. Προετίμα τὸ δεύτερον. Παρετήρει ὅτι ἡ Ρωσσία δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐδαφικῶν ἐπεκτάσεων, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ εὑρεθῶσι γείτονες πλειότερον τῶν Τούρκων ἐξησθενημένοι καὶ ἀκίνδυνοι καὶ ὅτι ἡ περιφρούρησις τῆς Τουρκίας ὤφειλε νὰ καταστῇ ὁ θεμελιώδης ὅρος τῆς Ρωσσικῆς πολιτικῆς. Ἡ συμβουλὴ αὕτη ὤφειλε ν' ἀκουσθῇ; Μὴ ἡ θεωρία περὶ τῆς προτιμήσεως τῶν «***ἀσθενῶν γειτόνων***» δὲν εἶχε καταρριφθῇ ὑπὸ τοῦ Σολοβίεφ διὰ παρατηρήσεως ἀδυσωπήτου λογικῆς; «Ὁ κόμης Κουτσούμπεϋ εἶχεν ἄδικον ὑποστηρίζων τὸ δόγμα τοῦ Μοντεσκιέ, κατὰ τὸ ὁποῖον οὐδὲν εἶναι προτιμώτερον δι' οἱανδήποτε Κυβέρνησιν ἢ νὰ ἔχῃ γείτονας κράτη ἀσθενέστατα. Τὰ ἀσθενῆ κράτη δημιουργοῦσι πάντοτε ἀφορμὰς ῥήξεως μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶν, διότι τὸ ἀσθενὲς κράτος εἶναι καταδικασμένον νὰ ὑφίσταται τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἰσχυροτέρου του, οὐδεμία δὲ Δύναμις θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπιρροὴν ἰσχυρᾶς ἀντιζήλου, μέχρι σημείου τοιούτου, ὥστε νὰ καταστῇ ἀληθὴς ὑποδούλωσις.

. . . . Καὶ μὴ ὁ πόλεμος πρὸς διατήρησιν τῆς Τουρκίας, δὲν ἦτο ἐξίσου ἐπικίνδυνος ὅσον καὶ ὁ πρὸς διαμελισμὸν αὐτῆς; Μὴ ἡ ἀσθένεια τῆς Τουρκίας δὲν ἦτο τὸ ἄμεσον αἴτιον τόσων παραβιάσεων τῶν περὶ Στενῶν συνθηκῶν;»Θὰ ὑφίστατο ὅμως ὁ κίνδυνος τοῦ «***ἀσθενοῦς κράτους***» μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος; Ποῖον ὑπῆρξε τὸ κύριον αἴτιον τῆς Τουρκικῆς ἀδυναμίας, τῆς Τουρκικῆς ἐξαντλήσεως; Ἡ διαίρεσις τῆς Πολιτείας εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας —τῶν δυναστῶν καὶ τῶν δυναστευομένων,— ὧν ἡ μὲν πρώτη ἐξήντλει τὴν ζωτικότητά της εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς δευτέρας, ἐκείνη δὲ πάλιν εἰς τὴν ἀκίματον τῆς πρώτης ὑπόσκαψιν, ἡ ἀμείλικτος πάλη δύο ἢ πλειοτέρων πολιτισμῶν, δύο ἢ πλειοτέρων θρησκειῶν. Ἀλλ' οἱ ὀλέθριοι οὗτοι ἀνταγωνισμοὶ θὰ ὑφίσταντο καὶ μετὰ τὸ σύνταγμα, μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ ὁποίου ἡ Αὐτοκρατορία ὁλόκληρος ἐσείετο ὑπὸ φρενίτιδος συναδελφώσεως, μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ ὁποίου οἱ Κοῦρδοι ἐνηγκαλίζοντο τοὺς Ἀρμενίους, οἱ Σέρβοι τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ οἱ Βούλγαροι τοὺς Ἕλληνας;

Οὐχί! Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀνέτελλε νέα δύναμις. Αἱ ἐκθέσεις τῆς ἐν Κων)πόλει πρεσβείας, ἃς ἐνέπνεεν ὁ διερμηνεὺς καὶ σύμβουλος της Μάνδελσταμ ἦσαν ἐκεῖ. Δικήρυσσον τὴν εὐέλπιδα Ὀθωμανικὴν ἀφύπνισιν, ἀπηρίθμουν τὰ ἀσφαλῆ της συμπτώματα. Ἡ Ρωσσία θὰ καθίστατο καὶ πάλιν ἡ προστάτις τῆς Τουρκίας ὡς κατὰ τοὺς χρόνους Παύλου τοῦ Α΄., θὰ συνήθροιζε περὶ αὐτὴν τὰ Χριστιανικὰ κράτη τοῦ Αἵμου καὶ θ' ἀντέτασσε τὸ ἀνυπέρβλητον φραγμόν των εἰς τὴν Γερμανικὴν κάθοδον. Τίς οἶδεν ἂν ἡ Πύλη, πειθομένη περὶ τῶν διαθέσεων τοῦ κολοσσοῦ τοῦ Βορρᾶ, οὐδὲν πλέον πτοουμένη ἐξ αὐτοῦ, δὲν θὰ παρεχώρει αὐτοπροαιρέτως, ὅτι τῷ ἔδωκε καὶ ἄλλοτε: τὸν ἐλεύθερον διάπλουν τῶν Στενῶν;

Καὶ ἀπεστάλη εἰς τὴν Κων)πολιν ὁ εὐφυέστατος τῶν Ρώσσων διπλωματῶν, ὁ Τσάρικωφ.

Ὁ νέος πρέσβυς ἐγένετο ταχέως συμπαθέστατος εἰς τὴν «***Ἕνωσιν καὶ Πρόοδον***». Βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Μάνδελσταμ, ὅστις εἶχεν ἀποκτήσῃ ἰσχυρὰν ἐπὶ τῶν Νεοτούρκων ἐπιρροήν, ἠδυνήθη νὰ διαλύσῃ δυσπιστίας καὶ προκαταλήψεις μακρῶν προστριβῶν. Ἡ αἴθουσα του κατέστη τὸν ἐντευκτήριον τῶν ἰσχυροτέρων μελῶν τοῦ νεοτουρκικοῦ Κομιτάτου καὶ ὅταν ἡ ἀντιδραστικὴ συνωμοσία τοῦ Μαρτίου ἐπεχείρησε νὰ συντρίψῃ τὴν δύναμιν του, ὁ ἔμπιστος συνεργάτης τοῦ Ρώσσου πρεσβευτοῦ ἐθεάθη ἐπανειλημμένως εἰς τὰ κρησφύγετα τῶν προγεγραμμένων, φέρων εἰς αὐτοὺς τὴν παρηγορίαν καὶ τὴν ἐλπίδα καλυτέρων ἡμερῶν. Καὶ ὅταν βραδύτερον ἡ Μακεδονικὴ προέλασις ἔφερε καὶ πάλιν πανίσχυρον τὴν νεοτουρκικὴν πα-

Βουλγαρικὸς λόχος εἰς τὰ χαρακώματα τὰ Τουρκοβουλγαρικὰ σύνορα.

λινόρθωσιν, οἱ δεσμοὶ οὓς εἶχεν ἐνισχύσῃ ἡ φιλία τῶν ἡμερῶν τῆς δοκιμασίας κατέστησαν στενώτεροι. Ἡ «Τανὶν», τὸ πανίσχυρον τοῦ Κομιτάτου ὄργανον, ἡρμήνευσε πολλάκις τοὺς Ρωσσικοὺς πόθους, ἐβολιδοσκόπησεν ἐπανειλημμένως τὴν κοινὴν γνώμην διὰ τὸ ἄνοιγμα τῶν Στενῶν, ἀπέναντι τοῦ ἀνταλλάγματος ὅπερ ἐπεδείκνυεν εἰς τὸν Ἀαλῆ πασᾶν ὁ Ἰγνάτιεφ, τῆς καταργήσεως τῶν Διομολογήσεων. Ἀλλ' αἱ εἰσηγήσεις αὗται δὲν εὕρισκον συμπαθῆ ἀπήχησιν. Προσέκρουον εἰς τὴν δυσπιστίαν, εἰς τὴν παρεξήγησιν, ὡς πᾶσαι αἱ προσπάθειαι πρὸς στενωτέραν μετὰ τῆς Τουρκίας προσέγγισιν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Ὁρμητικοὶ ἀντιπολιτευόμενοι, ἐχαρακτήριζον πᾶσαν παραβίασιν τοῦ καθεστῶτος τῶν Στενῶν ὡς προδοτικήν. Ὁ Τσάρικωφ ἐπέμεινεν. Ἐθεώρει τοὺς ἰθύνοντας κύκλους ὡς ἐπαρκῶς παρεσκευασμένους διὰ τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου Ρωσσικοῦ ζητήματος, τὴν διεθνῆ κατάστασιν ὡς ἐξαιρετικῶς εὐμενῆ δι' αὐτήν. Ἤλπιζε νὰ συνδέσῃ τὸνομά του πρὸς λαμπρὰν διπλωματικὴν ἐπιτυχίαν, νὰ ἐκδικηθῇ τὰς τελευταίας Ρωσσικὰς διπλωματικὰς ἥττας, ν' ἀναστηλώσῃ τὸ Ρωσσικὸν γόητρον, νὰ ὑπομνήσῃ εἰς τὴν Αὐστρίαν ὅτι οἱ Ρωσσικοὶ στόλοι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν διὰ τοῦ ἐλευθερουμένου Ἑλλησπόντου ταχύτερον τῶν Αὐστροουγγρικῶν στρατιῶν.

Ἡ προσπάθεια αὕτη εἶχε προσκρούσῃ ἄλλοτε εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ἀντίδρασιν. Ἀλλ' ἡ κατάστασις εἶχε μεταβληθῇ. Μεταξὺ Λονδίνου καὶ Πετρουπόλεως, δὲν ἐμεσολάβουν πλέον οἱ ἀδιάλλακτοι ἀνταγωνισμοὶ τῆς ἄλλοτε.

Αἱ Ἀγγλορωσσικαὶ σχέσεις ἀπὸ τῆς συμβάσεως τοῦ 1907 ἦσαν ἐξαίρετοι καὶ ἀπέβαινον ὁλοὲν θερμότεραι. Ἐν Ἰρὰν εἶχεν ἐπιτευχθῇ πλήρης συνεννόησις. Τὰ πλεῖστα τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων, τὸ ζήτημα τοῦ Θιβὲτ, τῆς Μαντσουρίας, τοῦ Περσικοῦ, εἶχον διαρρυθμισθῇ μεταξὺ τῶν δύο «*ἀσιατικῶν*» αὐτοκρατοριῶν. Ἐξ ἄλλου ἡ προσπάθεια τῶν Γερμανοφίλων τοῦ Λονδίνου ὑπὲρ προσεγγίσεως πρὸς τὴν Γερμανίαν παρέμειναν ἄκαρποι. Τὸ κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰανουάριον ταξείδιον τοῦ λόρδου Χάλδαν πρὸς συνεννόησιν περὶ τῆς μειώσεως τῶν ναυτικῶν ἐξοπλισμῶν, κατέληξεν εἰς πλῆρες ναυάγιον. Εἰς τὸ Φορεῖν Ὄφις, ἐπεβάλλετο νὰ στηριχθῇ ἐγκαρδιώτερον ἐπὶ τοῦ Γαλλορρωσσικοῦ συνδυασμοῦ, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ οἱ ἐνθουσιασμοὶ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ὀθωμανικοῦ Συντάγματος εἶχον ἐξατμισθῇ καὶ ὁ Τάμεσις ἐμήνιε κατὰ τῆς Νεοτουρκικῆς ἐξαρθρώσεως. Ἡ ἐν Τουρκίᾳ κατάστασις ἦτο ἀληθῶς ζοφερά. Ἡ Ἀλβανία συνεταράσσετο καὶ ἡ Μακεδονία ἐφλέγετο. Τὸ Βαλ-

κανικὸν Κομιτάτον ὅπερ ἐχαιρέτισε τὴν Ὀθωμανικὴν μεταπολίτευσιν μετὰ τοσαύτης στοργῆς, ἐπολλαπλασίαζε τὰς διαμαρτυρίας του διὰ τὴν Μακεδονικὴν ἀναρχίαν, καὶ ὑπέβαλλε κατὰ τὸν λήξαντα Ἰανουάριον ἔντονον ὑπόμνημα πρὸς τὸν Σουλτάνον, τὴν Πύλην καὶ τοὺς προέδρους τῶν δύο Βουλῶν. Μέχρι τοῦδε, ὁσάκις ἡ Ρωσσία ἐπεχείρησε ν' ἀποσπάσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Στενῶν, ἀπέτυχε, διότι εὗρεν ἄγρυπνον πρὸ αὐτῆς τὸ ἀδυσώπητον «veto» τῆς Βρεττανικῆς ἀρνήσεως. Ἀλλὰ διατὶ θὰ τὸ εὕρισκε καὶ σήμερον; Οἱ φόβοι οἵτινες ἐνέπνευσαν τὸ πολυθρύλλητον ἔργον τοῦ λόρδου Κούρζωνος, τὸ ἔργον ὅπερ τὸν κατέστησεν ἀντιβασιλέα τῶν Ἰνδιῶν, εἶχον διασκεδασθῇ. Ἡ Ρωσσικὴ περίπτυξις δὲν ἠπείλει πλέον τὸ Πεκῖνον, τὰς Ἰνδίας καὶ τὸ Ἰρὰν, ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» διεξῆγε δραστηριώτατον πανισλαμικὸν προσηλυτισμὸν εἰς τὰς Ἀγγλικὰς κτήσεις, ὑπεδαύλιζε τοὺς ἠρεμοῦντας φανατισμοὺς τῶν Μωαμεθανικῶν Ἰνδιῶν, συνετάρασσε τὸ Χεδιβάτον διὰ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ἐλευθεροτεκτονισμοῦ καὶ διεξεδίκει τὸ Ἰρὰν πρὸς τοὺς κραταιοὺς μνηστῆράς του. Καὶ ὁ Τσάρικωφ ἐκμεταλλευόμενος τὴν πρώτην Ἰταλικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Στενῶν, ἀπῄτησε παρὰ τῆς Πύλης τὴν ἀναθεώρησιν τῶν περὶ αὐτῶν διατάξεων. Ἂν ἐπετύγχανε, θὰ ἦτο ἡ ἀποθέωσις. Ἂν ἀπετύγχανε, τὸ ἀντίδοτον ἦτο γνωστόν: οἱ προϊστάμενοί του θὰ τὸν ἀπεκήρυσσον.

Ἐν τῇ Πύλῃ τὸ διάβημα τοῦ Τσάρικωφ δὲν προεκάλεσε κατάπληξιν. Ἀνεμένετο. Καὶ ὁ Ρῶσσος πρεσβευτὴς καὶ ὁ ἐξ ἀπορρήτων του Μάνδελσταμ, ἀπὸ πολλοῦ ἐξοικείουν τοὺς ἡγέτας τῆς «***Ἑνώσεως***» πρὸς τὴν ἄποψιν ταύτην, ἐπισείοντες ἀνταλλάγματα, ἅτινα πολλάκις ὑπηνίχθη ὁ Χουσεῖν Τζαχήτ: Ἐπωφελῆ διαρρύθμισιν τῆς Τουρκοπερσικῆς μεθορίου, ἀκύρωσιν τοῦ Ρωσσικοῦ δικαιώματος προτεραιότητος, ὅπερ παρεκώλυε τὴν κατασκευὴν τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν Πόντου—Ἐρζερούμ, γενναιόδωρον ὑποχώρησιν ἐν τῷ ζητήματι τῶν ἐκκρεμῶν ἀποζημιώσεων, πίεσιν ἐπὶ τῶν Βαλκανικῶν λαῶν ὅπως ἀναστείλωσι τὴν κίνησιν τῶν Μακεδονικῶν συμμοριῶν καὶ προσεγγίσωσι πρὸς τὴν Κων)πολιν καὶ ἰδίως κατάργησιν τῶν Διομολογήσεων τούτων, ὧν τὰ ταπεινωτικὰ δεσμὰ ἔδακνον ἀπὸ πολλοῦ μετὰ λύσσης ἀληθοῦς. Ἀλλ' ἡ Ρωσσικὴ ἀπαίτησις οὐδένα ἀνησύχησεν. Ὁ μέγας Βεζύρης δὲν ἠγνόει ὅτι τὸ ζήτημα τῶν Στενῶν ἦτο καθαρῶς Ἀγγλικὸν καὶ ὅτι τὸ καθεστὼς τὴν εἶχεν ἀκοίμητον φρουρὸν τὴν Βρεττανικὴν τρίαιναν. Ἀνέμειναν τὸν Λονδίνειον χρησμόν. Τί ἀπεφάσιζε; Μυστήριον. Ὁ σὲρ Γκρέϋ, διπλωμάτης λεπτότατος, δὲν ἠθέλησε νὰ θίξῃ διὰ θορύβου ἐπικινδύνου, φίλην

Δύναμιν. Τὸ νέον ἐπεισόδιον τῶν Στενῶν, ἐτάφη ὑπὸ τὰ σκότη βαθείας νυκτός. Ἀλλὰ τὰ Στενὰ δὲν ἠνοίγησαν. Μετ' ὀλίγον ὁ Τσάρικωφ ἀνεκαλεῖτο καὶ διωρίζετο μέλος τῆς Γερουσίας καὶ ὁ φίλτερος συνεργάτης του, διωρίζετο καθηγητὴς τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου εἰς τὸ Κίεβον. Ἅπαξ ἔτι τὸ στάδιον τοῦ φιλοδόξου διπλωμάτου, ὅστις ὠνειροπόλει νὰ συνεχίσῃ τὴν παράδοσιν τοῦ Ἰγνάτιεφ, ἀνεκόπτετο. Ἅπαξ ἔτι ὁ ἀρχαῖος βοηθὸς τοῦ Ἰσβόλσκη, ὁ ἀρχαῖος πρεσβευτὴς τοῦ Βελιγραδίου, ὅστις εἶδε τὴν τύχην του καταρρέουσαν ἐν τῷ αἵματι τῆς Δράγας Μασίν, ἣν ἡ φιλία του δὲν ἠδυνήθη νὰ προφυλάξῃ ἐκ τοῦ τραγικοῦ τέλους της, ἔβλεπεν ἑαυτὸν καταδικαζόμενον εἰς τὴν ἐκουσίαν ἐξορίαν, ἣν ὑπέστη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου Ὀβρένοβιτς. Ἀντ' αὐτοῦ διωρίζετο ἐν Κων)πόλει ὁ Γκὴρς, οὗτινος προηγήθη φήμη «*φοβεροῦ πρεσβευτοῦ*» καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ἐλέχθη, ὅτι εὑρέθη «*Μπουτένεφ*», ἐνῷ ἀνεμένετο «*Μεντσικώφ*».

Τὴν ἐπαύριον τῆς ἀποτυχίας τοῦ νέου διαβήματος περὶ τῶν Στενῶν, ἡ Ρωσσικὴ ἐν Κων)πόλει πολιτικὴ ὑφίστατο ριζικὴν ἀλλοίωσιν. Ἰσχυραὶ στρατιωτικαὶ συγκεντρώσεις ἠγγέλλοντο εἰς τὰ Ἀσιατικὰ σύνορα. Ὁ κίνδυνος ἀπέβαινεν τοσοῦτον ἐπείγων, ὥστε ὁ ἐπιφανὴς Σῦρος Γερουσιαστὴς εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ ἀρίστη τοῦ Ὁμήρου μετάφρασις ἐν τῇ Ἀραβικῇ, Σουλεϊμὰν-Ἔλ-Μποστανῆ, ἀπεστάλη εἰς Πετρούπολιν ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἀναστολὴν μέτρων, ἅτινα ἠδύναντο νὰ ὁδηγήσωσι πρὸς τὴν σύγκρουσιν Ἡ πολιτικὴ τοῦ κ. Τσάρικωφ εἶχε διττὸν σκοπόν. Ν' ἀνακόψῃ τὴν προέλασιν τοῦ Γερμανισμοῦ πρὸς τὸ Αἰγαῖον, συνενοῦσα τὰ Βαλκανικὰ κράτη μετὰ τῆς Τουρκίας εἰς φραγμὸν ἀντιγερμανικὸν ἀδιάσπαστον καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν μεταβολὴν τοῦ καθεστῶτος τῶν Στενῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαπραγματεύσεων τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσί. Ἡ Νέα Τουρκία ἐδέχθη ἁβρότατα τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς πολιτικῆς ταύτης, συνεδέθη μετ' αὐτοῦ, ἐφοίτησεν εἰς τὰς αἰθούσας του, ἔπιε τὸ εὐῶδες του τέϊον, συνωμίλησε περὶ στενωτέρας συνεννοήσεως. Ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν μεταβολῶν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων, ἐξηκολούθησε πάντοτε νὰ στρέφηται πρὸς τὸν Ἥλιον τοῦ Βερολίνου, ν' ἀντλῇ τὰς ἐμπνεύσεις της ἐξ αὐτοῦ, ν' ἀποστέλλῃ εἰς τ' ἀνδρεῖα ἀλλ' ἀσύντακτα Περσικὰ στίφη ἀξιωματικούς, ὅπως τὰ ὀργανώσωσι κατὰ τοῦ Λευκοῦ Τσάρου, ὅστις ἐμελέτα τὴν καταβρόχθισιν τοῦ Ἰράν. Ἡ Πετρούπολις ἀντελήφθη πόσον μάταιος ἦτο ὁ ἀγών. Τὸ μοιραῖον δίλημμα ἀνέτελλεν. Ἐπειδὴ ἡ Ρωσσία δὲν ἐγίνετο δεκτὴ ὡς φίλη, θ' ἀπέβαινε πάλιν ἡ πατροπαράδοτος ἐχθρά. Ἡ προσέγγισις Σέρβων καὶ Βουλγάρων, Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων,

ὑπεστηρίχθη ἐνθουσιωδῶς. Ἰσχυραὶ πιέσεις διεξήχθησαν ἐν Ἀθήναις, ἐν Σόφιᾳ, ἐν Βελιγραδίῳ, ἐν Κετίγνῃ πρὸς ἄρσιν τῶν τελευταίων δυσχερειῶν αἵτινες παρενεβλήθησαν εἰς τὴν σύμπηξιν τοῦ Βαλκανικοῦ «bloc». Τὰ ρωσσόφιλα Βουλγαρικὰ φύλλα ἀνήγγελλον θορυβωδῶς, ὅτι ὁ Ρῶσσος ἐν Κων)πόλει πρεσβευτὴς διετάχθη νὰ ὑποστηρίξῃ ἐνθέρμως τὰς ἐνεργείας τοῦ Βουλγάρου συναδέλφου του παρὰ τῷ Πατριάρχῃ Ἰωακεὶμ προς ἄρσιν τοῦ Σχίσματος. Αἱ ἀρχαῖαι πρὸς τὴν Βουλγαρίαν τρυφερότητες ἀφυπνίζοντο. Ἡ «Βετσέρνα Πόστα» ἀνήγγελλε θορυβωδῶς τὴν ἐπικειμένην εἰς Σόφιαν ἐπίσκεψιν Νικολάου τοῦ Β', ὅπως παρασχῇ εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀλεξάνδρου, ὃν ἡ Βουλγαρικὴ εὐγνωμοσύνη ἀνήγειρεν εἰς τὴν μνήμην τοῦ Τσάρου ἐλευθερωτοῦ. Ἡ Βουλγιρικὴ ἀποστολὴ ἤτις μετέβη εἰς Λεβάδειαν κατ' Ἀπρίλιον ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ κ. Δάνεφ, Προέδρου τῆς Σοβράνιε καὶ θεματοφύλακος τῆς Τσαγκωφικῆς παραδόσεως, ὅπως ὑποβάλῃ εἰς τὸν Ρῶσσον Μονάρχην τὰ σέβη τῆς μετανοούσης Βουλγαρίας, ἐγένετο δεκτὴ μετ' ἐμφαντικῆς ἐγκαρδιότητος, καὶ τὴν ἐπαύριον, ὁ βουλγαρικὸς τύπος διελάλει, ὅτι ἐπετεύχθη πλήρης συνεννόησις μεταξὺ τοῦ κ. Σαζόνωφ καὶ τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιτροπῆς.

Ταὐτοχρόνως ὁ Σλαβικὸς κόσμος κατέβαλλε καταφανῆ προσπάθειαν πρὸς ἀφόπλισιν τοῦ Γερμανισμοῦ καὶ συνεννόησιν μετ' αὐτοῦ. Πρὸ τῆς ἐπισκέψεως τῆς Λεβαδείας, ὁ μέγας Δοὺξ Ἀνδρέας Βλαδιμήροβιτς, ἐπεσκέπτετο τὴν Αὐστριακὴν πρωτεύουσαν. Εἰς μεγαλοπρεπῆ συμπόσια, εἰς θερμὰς προπόσεις, ἐτονίσθησαν αἱ σχέσεις τῶν δύο κρατῶν, ἡ ἀνάγκη στενῆς μεταξύ των προσεγγίσεως. Ἡ Ἁγία Ρωσσία λησμονοῦσα ἀρχαίας μνησικακίας, ἐζήτει ν' ἀποσοβήσῃ τὴν πιθανὴν Αὐστριακὴν ἀντίδρασιν. Τὴν προσπάθειαν ταύτην δὲν κατέβαλλε μόνον ἡ Πετρούπολις. Παραδόξως, κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην καθ' ἣν ἐξεδηλοῦτο τόσον χαρακτηριστικῶς ἡ Ρωσσοβαλκανικὴ ἀλληλεγγύη, οἱ Βασιλεῖς τοῦ Αἵμου ἐστρέφοντο πλειότερον πρὸς τὴν Βιέννην καὶ τὸ Βερολῖνον ἢ πρὸς τὴν Μοσχοβιτικὴν πρωτεύουσαν.

Περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου, ὁ Βασιλεὺς Νικήτας ἐπεσκέπτετο τὸ Βερολῖνον καὶ ἔπειτα τὴν Πετρούπολιν. Μετ' ὀλίγον ὑπεγράφετο ἡ Αὐστροβουλγαρικὴ ἐμπορικὴ σύμβασις, ἡ προξενικὴ καὶ ἡ δικαστικὴ σύμβασις, ἡ σύμβασις ἀμοιβαίας ἐκδόσεως ἐγκληματιῶν. Κατὰ τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Μαΐου, ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης Ἐλεονώρας καὶ τῶν πριγκήπων, ἔφθασεν εἰς Βιέννην, ἔνθα ὁ γηραιὸς Μονάρχης τῷ ἐπεφύλασσεν ἔνθερμον ὑποδοχήν. Μίαν μόλις ἑβδο-

μάδα μετὰ τὴν ἐν Βιέννῃ ἄφιξιν τοῦ Τσάρου Φερδινάνδου, ὁ Βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου ἐπεβιβάζετο ἐξ Ἀντιβάρεως τῆς θαλαμηγοῦ «*Γέας*» διὰ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν.

Τὸ εἰς Ὀφμπουργκ «*προσκύνημα*» τῶν Σλάβων ἡγεμόνων, δὲν προεκάλει τὴν Ρωσσικὴν ἀγανάκτησιν ὡς ἄλλοτε. Τοὐναντίον, παρηκολουθεῖτο μετ' ἀνησύχου, μετ' ἀγωνιώδους στοργῆς. Ἡ Πετρούπολις εἶχε πικρὰν πεῖραν τί ἠδύνατο νὰ στοιχίσῃ κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἡ Αὐστρογερμανικὴ καταπολέμησις. Καὶ ὁ κίνδυνος οὗτος ὤφειλε νὰ ἀποσοβηθῇ. Ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ Ἀΐρενταλ, πρὸς ὃν συνεδέθησαν ἀβάσιμοι, ἀλλὰ χαρακτηριστικοὶ θρύλλοι, ὁ τραγικὸς θάνατος ὃν μυστηριώδεις διαδόσεις ἀπέδιδον εἰς τὰς φιλοπολέμους φιλοδοξίας, ἃς ἀπεδέχθησαν οἱ κληρικόφρονες ὡς πολιτικόν των πρόγραμμα, θὰ διηυκόλυνε τὸν Σλαβογερμανικὸν κατευνασμόν. Πρὸς συμπλήρωσίν του, ὠργανώθη κατ' Ἰούνιον ἡ συνάντησις τοῦ Πὸρτ Βαλτίκ. Ὑπὸ τοὺς κρότους τῶν τηλεβόλων καὶ τὰ βροντώδη τῶν πληρωμάτων «*οὐρρὰ*», ὁ Ρωμανὼφ καὶ ὁ Χοεντζόλλερν, ἐπανήρχοντο εἰς τὴν ἐγκάρδιον παράδοσιν τῶν προγόνων των. Ἔκτοτε ἡ Ἁγία Ρωσσία ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὴν ἐγγύτερον πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ προαιωνίου πόθου της διὰ τὸν Ἑλλήσποντον. Ἡ Βαλκανικὴ συμμαχία εἶχε συντελεσθῇ. Ὁ πόλεμος ἐπήρχετο. Εἷς τῶν κυριωτάτων ὅρων τῆς συνεννοήσεως τῶν Συμμάχων, ἦτο «*ἡ εἴσοδός των εἰς τὴν Κων)πολιν ἡ ἀνακήρυξις καὶ τῆς Πόλεως καὶ τῶν δύο ὀχθῶν ἐφ' ὧν ἐκτείνεται, ὡς ἐδάφους οὐδετέρου, ἡ καταδάφισις τῶν φρουρίων, ἡ ἐπίτευξις τοῦ ἐλευθέρου διάπλου τῶν Στενῶν*».

Τὸ πολυθρύλλητον σχέδιον, ὅπερ διετύπωσε πρὸ ἑνὸς αἰῶνος ὁ Καποδίστριας, διατελῶν ἐν ὑπηρεσίᾳ Ρωσσικῇ, ἐπανήρχετο ἐπὶ τοῦ τάπητος. Ἐπειδὴ δὲν ἐπετρέπετο εἰς τὴν Μοσχοβιτικὴν δύναμιν νὰ θραύσῃ τὰς ἁλύσσεις, δι' ὧν ἡ Ἀλβιὼν ἐδέσμευσε τὸν Ἑλλήσποντον, τὰς ἁλύσσεις ταύτας θὰ ἔθραυον ἄλλοι ἀντ' αὐτῆς. Διὰ τὴν Ρωσσίαν θὰ ἤρκει ἁπλῶς ν' ἀποσοβήσῃ πᾶσαν ξένην ἐπέμβασιν, νὰ πείσῃ τὰς ἄλλας δύο Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως καὶ τὰς τρεῖς τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας ὅπως ἀφήσωσι τὸν Βαλκανικὸν συνασπισμὸν ἀνενόχλητον ἀπέναντι τῆς Τουρκίας, ἵνα δρέψῃ τὸ ἀνεκτίμητον τίμημα προαιωνίων προσπαθειῶν. Καὶ αἱ Δυνάμεις ἐπείσθησαν νὰ παραμείνωσιν ἀμέτοχοι ἀγῶνος, ὅστις παρίστατο ξένος πρὸς πᾶσαν ἐδαφικὴν ἐποφθαλμίασιν. . . .

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ*

Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ΄.

Η ἑποποιΐα τῆς Θαλάσσης καὶ τοῦ Βουνοῦ.—Δωριεῖς καὶ Ἴωνες.—Ἡ Ἑλλὰς, ὡς ἐδημιουργήθη ὑπὸ τῆς Εὐρώπης.—Μία ἄϋλος δημιουργία.—Ἡ «*τεχνικὴ*» ὑπεροχὴ τῆς Ἑλληνικῆς τακτικῆς.—Ἡ φιλοσοφία Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου καὶ ὁ ὁρισμὸς τοῦ Ρενὲ Μιλλέ.—Ἡ πάλη τοῦ Βουνοῦ καὶ τῆς Θαλάσσης.—Ὁ τοπικισμός. Νόσημα νεότητος ἢ νόσημα παρακμῆς;—Τὸ μῖσος κατὰ τῆς Ἑλλάδος.—Ρωμοῦνοι, Κουτσόβλαχοι, Βούλγαροι.—Τὸ ἱστορικὰ δικαιώματα.—Ὁ Ἑλληνικὸς Ἄμλετ.

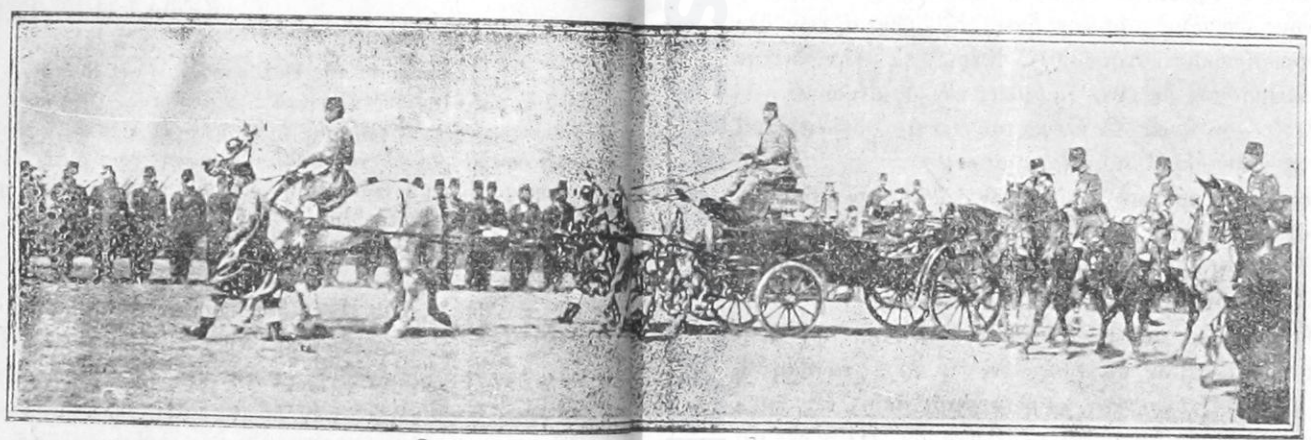
Ἡ Ἑλλὰς εἶναι δρὰξ ὀρέων ἐρριμένων εἰς τὸ πέλαγος. Ἐντεῦθεν οἱ κύριοι παράγοντες τῆς Ἑλληνικῆς ἐξελίξεως ὑπῆρξαν τὸ Βουνὸν καὶ ἡ Θάλασσα. Ἡ πρώτη κάθοδος τοῦ ὄρους εἰς τὴν κοιλάδα, σημειοῖ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ὀρεινῶν Ἡρακλειδῶν ἐπὶ τῶν Πελασγῶν τῆς πεδιάδος, τοὐτέστι τοῦ «*ἐνεργητικοῦ*» πολιτισμοῦ, ὃν περιέφερεν ὁ Ἡρακλῆς θριαμβευτικῶς ἀνὰ τὴν προϊστορικὴν Ἑλλάδα, καὶ ὃν διαβλέπομεν διὰ διαφανῶν συμβόλων ξηραίνοντι ἔλη, ἀποκαθιστῶντα τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν, ἀπαλάσσοντα τὴν χώραν φοβερῶν θηρίων, ἐπὶ τοῦ «*παθη-*

Σημ. Συγγρ.—Προφανῶς ὁ ἐξωτερικὸς παράγων τοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἡ ἐπάνοδος τῆς Ρωσσίας εἰς τὴν πολιτικήν της τῶν «Στενῶν» καὶ ἡ κατάρρευσις τῆς Αὐστρορωσσικῆς ἐν τῷ Αἵμῳ συνεννοήσεως. Οὕτω ἐγένετο δυνατὴ ἡ προσέγγισις τῶν Βαλκανικῶν λαῶν, οἵτινες ὑπάγονται εἰς τὴν Ρωσσικὴν κηδεμονίαν, μετὰ τῶν συνδεομένων πρὸς αὐτὴν χαλαρώτερον καὶ ἡ διεξαγωγὴ πολέμου, οὗτινος τὰ ἄμεσα αἴτια ὑπῆρξαν ἡ πολιτικὴ τῶν Νεοτούρκων καὶ τὸ Κρητικὸν ζήτημα. Τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ταύτην ἠκολούθησεν ὁ συγγραφεύς.

τικοῦ» πολιτισμοῦ τῶν γεωργικῶν Πελασγῶν, μεγάλων κατασκευαστῶν φρουρίων καὶ πόλεων. Αὐταὶ αἱ θεότητες τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ, κατὰ τὴν ἐπιστημονικωτάτην ἀνάλυσιν τῆς Σχολῆς τοῦ Λεπλαὶ ἀποτελοῦσι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν θεοποίησιν ἰσχυρᾶς οἰκογενείας ὀρεινῶν θριαμβευτῶν, ἐπεκτεινάσης τὸ κράτος της ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου, ἐπὶ πάντων τῶν περιοίκων καὶ ἣν οἱ Ἐπίγονοι περιέβαλλον διὰ τόσῳ μείζονος αἴγλης, ὅσῳ κατήρχοντο νοτιώτερον. Εἰς τὸν πολιτισμὸν τοῦτον, ὅστις κατήρχετο ἐκ τῶν ὀρέων, ἐκπροσωπούμενος ὑπὸ πολεμιστῶν, οὓς πιθανῶς ἔτρεψεν εἰς τὰ ὄρη τὸ ἔθιμον τοῦ ἐξοστρακισμοῦ, προσετέθησαν ταχέως τὰ στοιχεῖα, ἅτινα ἔφεραν ἐκ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Φοινίκης τὰ σκάφη τῶν πειρατῶν τῆς Φοινικικῆς «***Κρέστα***», τῆς Κρήτης ταύτης ἥτις ὑπῆρξε δραστηριωτάτη χοάνη πολιτισμοῦ καὶ ἥτις πιθανώτατα ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος σταθμὸς τοῦ Κέκροπος ἢ τοῦ Δαναοῦ, τῶν Αἰγυπτίων τῆς Ἑλλάδος οἰκιστῶν καὶ τοῦ «***Ἀνατολικοῦ***», τοῦ «***Καδμονὶ***» τῶν Φοινίκων, ὅστις ἔφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ ἀλφάβητον.

Ἡ ἐπιρροὴ τῆς Θαλάσσης ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ὀρθῶς εἶπεν ὁ Ρεκλοῦς ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀνέδυ ἐκ τῶν ἀφρῶν τοῦ κύματος ὡς ἡ Κυθέρεια. Τὸ κῦμα περιβάλλει πανταχόθεν τὰς χερσαίας προεκτάσεις της. Εἰσδύει μέχρι τῶν σπλάγχνων της διὰ κόλπων βαθέων, διὰ φιλοξένων λιμένων, δι' ὅρμων οἵτινες μεταβάλλουσι τὰς ἀκτάς της εἰς ἀληθῆ τρίχαπτα. Καὶ εἶναι τόση ἡ κυανῆ μαγεία

εἶναι τόση ἡ ἀκαταμάχητος ἕλξις ἣν ἀσκεῖ, ὥστε ἐνωρίτατα ἡ «***Ἀργὼ***» θὰ φέρῃ τοὺς περικλεεστέρους ἀρχηγοὺς τῆς προϊστορικῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν μεμακρυσμένην Μιγγρελίαν, τὴν πολεμικὴν Κολχίδα ἧς οἱ ποταμοὶ κυλίουσι τὰ ψήγματα τοῦ χρυσοῦ, ἅτινα θὰ δημιουργήσωσι τὸν θρύλλον τοῦ «***χρυσοῦ δέρατος***». Ἡ αὐτὴ μαγεία εἵλκυσεν ἐνωρὶς τοὺς ναυτίλους τῆς Τύρου πρὸς τὰ Κύθηρα, τὴν νῆσον Πορφυροῦσαν ἐν ᾗ εὕρισκον τὰ ὄστρακα ἀπαραμίλλων βαφῶν, πρὸς τὴν Θάσον πλουσίαν εἰς σίδηρον, πρὸς τὸν Εὔξεινον, ἀνεξάντλητον ἀποθήκην σιτηρῶν. Τὰ ταξείδια ταῦτα διηυκόλυνον αἱ πολυσχιδεῖς ἀκταί, ὁ πλούσιος ἀστερισμὸς τῶν νήσων, αἵτινες μεσολαβοῦσι μεταξὺ τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀκτῆς, ὡς ἐλησμονημένα συντρίμματα τῆς γῆς, ἥτις τὰς ἤνου ἄλλοτε καὶ ἣν κατέπιον τὰ κύματα.

Ἡ Α. Μ ὁ Σουλτὰν θεωρῶν τὸν στρατόν του.

Ἀνὰ πᾶν βῆμα εὕρισκον πρὸ αὐτῶν ἀσφαλὲς ἄσυλον. Τὸν πλοῦν καθίστα θελκτικώτερον διὰ τὸν ταξειδιώτην καὶ γονιμώτερον διὰ τὸν ἔμπορον, ἡ μικρὰ ἀπόστασις τῶν σταθμῶν, ἐν οἷς ἤλλασσον τὰ προϊόντα των πρὸς τὴν ἰθαγενῆ παραγωγήν, καὶ ὧν ἥρπαζε πολλάκις τὰς θελκτικὰς κόρας εἰς τὴν μεμακρυσμένην του φωλεάν. Διὰ τῆς εὐχεροῦς ταύτης ὁδοῦ, τοσοῦτον προσφόρου εἰς τὰς διασταυρώσεις, ἡ Ἑλλὰς ἔλαβε τὰ μῦρα Ὑμερίας καὶ τοὺς θεοκρατικοὺς πολιτισμοὺς τῆς Φαραωνίτιδος, καὶ ἀπέστειλε τοὺς ἰδικούς της μέχρι τῶν ὁμιχλωδῶν Κασσιτερίδων ἀφ' ἑνὸς, καὶ μέχρι τῶν Φεργάνων ἀφ' ἑτέρου, ἔνθα συνεκρούοντο ἐπὶ δεκαπεν-

ταετίαν πρὸς τὰς στρατιὰς τοῦ Κινέζου Αὐτοκράτορος Βοῦ-Τῆ, χάριν τῶν πυριπνόων κελήτων, οὓς ὁ Ἕλλην Μονάρχης τῆς Τουρκομανικῆς «***Μεγάλης Ἰωνίας***» τοῦ Τᾶ-Γιοάν, ἠρνεῖτο νὰ δωρήσῃ εἰς τὸν ἰσχυρόν του γείτονα.

Ἡ δίδυμος αὕτη ἐκδήλωσις, ἐπικράτησις τοῦ Βουνοῦ, ἐπικράτησις τῆς Θαλάσσης, ἀπετύπωσεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν βαθύτατα τὴν σφραγίδα της. Οἱ δύο πολιτισμοί, οὓς ἐγέννησεν, ὁ Δωρικὸς καὶ ὁ Ἰωνικός, ὑπῆρξαν οἱ δύο μεγάλοι ρυθμοὶ τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς, ἧς ἀπετέλεσαν καὶ τὴν σωτηρίαν, διὰ τῆς ἀειθαλοῦς των ἐπιζήσεως εἰς πᾶσαν συμφοράν. Οἱ βάρβαροι ἠδύναντο νὰ ἔλθωσιν. Ἂν ἦσαν ναυτίλοι, θὰ ἦσαν ἀνίκανοι νὰ εἰσδύσωσι πέραν τῶν παρακτίων λωρίδων καὶ οἱ κινδυνεύοντες Ἕλληνες θὰ προσέφευγον εἰς τὰς κορυφάς, ἀφ' ὧν κατῆλθον οἱ «***πρόγονοι***». Ἂν ἤρχοντο διὰ ξηρᾶς, τὸ πέλαγος θὰ παρεῖχεν ἀσφαλὲς ἄσυλον εἰς τοὺς ἠττημένους φυγάδας, ἄσυλον ὅπερ οἱ διῶκταί των δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ περιφρουρήσωσιν ἀτιμωρητεί. Χάρις εἰς τὴν διττὴν ταύτην προσφυγήν, ὁ Ἑλληνισμὸς διέφυγε μυριάκις τὸν ὁριστικὸν θάνατον. Χάρις εἰς αὐτὴν πλειότερον ἢ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ νικητοῦ, διέφυγε καὶ τὴν παντελῆ ἐξολόθρευσιν ἀλλεπαλλήλων κατακτήσεων.

Αἱ ὁρδαὶ τῶν κατακτήσεων τούτων δὲν ἠγάπων τὸ βουνὸν καὶ ἔτρεμον τὴν θάλασσαν. Οἱ ἀταβισμοί των τοὺς ἐξώθουν πρὸς τὴν πεδιάδα, ἥτις ὑπομιμνήσκει τὴν ἀτελεύτητον ὁμαλότητα τοῦ Τευτονικοῦ ἀγροῦ ἢ τῶν Ἀσιατικῶν καὶ τῶν Σαρματικῶν στεππῶν, τὴν πεδιάδα ἐν ᾗ συνήθως ὑπάρχουσιν αἱ πλούσιαι πόλεις καὶ τὰ ἁδρὰ λάφυρα. Πρὸ τῶν ἀνηλεῶν ξένων, οἱ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ θὰ τραπῶσιν ἢ πρὸς τὰ ὄρη ἢ πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ εἰσβολεῖς δύνανται νὰ εἰσδύσωσι μέχρι τῆς καρδίας τῆς Ἑλλάδος, δύνανται νὰ φθάνωσιν εἰς τὸ Ταίναρον. Ηλὴν δὲν θὰ ἐπιχειρήσωσι νὰ παραβιάσωσι τὸ μυστήριον τοῦ πελάγους καὶ τοῦ βουνοῦ. Θὰ συνοικήσωσιν ἁπλῶς τὰ βάθη τῶν κοιλάδων, καὶ δεκατιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ ὄρους, ὑφιστάμενοι τὴν ἀκαταμάχητον ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος, ἀντὶ ν' ἀφήσωσι τὰ ἴχνη των ἐπὶ τῆς ὑποκυψάσης χώρας, θὰ ὑποστῶσι τὴν ἀνεξίτηλον σφραγίδα της, συντελοῦντες εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀργανισμοῦ, οὐχὶ εἰς τὴν ἐκφύλισιν αὐτῶν.

Τὸ τυπικὸν τοῦτο φαινόμενον ἐπανελήφθη καὶ κατὰ τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν. Οἱ κατακτηταί, καταλαβόντες τὰς πλουσιωτέρας πεδιάδας, δὲν κατεδίωξαν τοὺς πληθυσμοὺς τῶν βουνῶν, τόσον γονίμων εἰς αἱματηρὰς ἐκπλήξεις κ' ἐσεβάσθησαν τοὺς πληθυσμοὺς τῶν λιμένων, οἵτινες ἀνεπλήρουν καὶ τὴν ναυτικὴν καὶ τὴν ἐμπορικήν των ἀνεπάρκειαν. Οὕτω οἱ ἁρματωλοὶ ἀπέβαινον ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν κρησφυγέτων των οἱ πρόδρομοι τῆς Ἑλληνικῆς ἀπελευθερώσεως.

Οἱ ἄνδρες οὓς ὁ κ. Μπεράρ ἀποδέχεταί που ὡς Ἀρρουμάνους, ἐσφυρηλάτουν τὰς ἀγνοτέρας σελίδας τῆς δημώδους νεοελληνικῆς ποιήσεως, ἐνῷ ἡ Ὕδρα, αἱ Σπέτσαι καὶ τὰ Ψαρά, κυρίαρχοι τῆς ἀκτοπλοΐας τῆς Μεσογείου συνέλεγον, διαρκοῦντος τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ εἰς τοὺς λιμένας της τὰ πλούτη καὶ εἰς τὴν πάλην κατὰ τῶν Ἀλγερίνων πειρατῶν τὴν θαυμασίαν ἐμπειρίαν, δι' ὧν ἀπέβησαν αἱ μικρογραφικαὶ Ἀλβιόνες τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ τὸ βουνὸν καὶ τὸ πέλαγος, ἅτινα ἐγένοντο ἡ κοιτὶς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἀκτινοβολίας, κατέστησαν καὶ ἡ ἀφετηρία τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως.

Ἐδημιουργήθη οὕτω ἡ νεωτέρα Ἑλλάς. Ἡ Εὐρώπη ἐξασφαλίζουσα τὴν παραπαίουσαν ἀνεξαρτησίαν της, θὰ ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν μαίαν, ἥτις παρέχει τὰς φροντίδας της εἰς τὸ νεογνὸν μόνον ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ καταστῇ βιώσιμον. Ὅπως εἷς λαὸς καταστῇ δεκτικὸς ζωῆς, ὀφείλει νὰ καταστῇ ὀργανισμὸς ἄρτιος, συγκεντρῶν πάσας τὰς ἐθνικὰς ποικιλίας του. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐδόθη τὸ ἠκρωτηριασμένον ἔδαφος ἁπλῆς τοπαρχίας, ἥτις ἕνεκα τῆς συνθέσεώς της, ἦτο καταδικασμένη εἰς τὴν πολιτικὴν δικτατορίαν τοῦ Μωρέως, χώρας, εὐφυοῦς, δραστηρίου, φιλέργου καὶ φιλοπάτριδος πληθυσμοῦ, ἀλλ' ὅστις διετήρει πλειότερον τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, τὸν ἔρωτα πρὸς τὸν δημόσιον βίον, συνεπαγόμενον τὴν ἀξίωσιν πρὸς τὸ σιτίζεσθαι ἐξ αὐτοῦ, τὴν μέθην τῶν ἠχηρῶν ἐπαγγελιῶν, καὶ τὴν πάσῃ δυνάμει ἐπιδίωξιν τῆς ἀρχῆς. Ἐκ τῆς ἀναιμικῆς Ἑλλάδος ἥτις ἐδημιουργήθη, ἀπεκλείσθη ὁ νηφάλιος θετικισμὸς τῶν Ἠπειρωτῶν, ἡ ἀδάμαστος δραστηριότης τῶν Ἑλληνομακεδόνων, ἡ διπλωματικὴ ὀξύτης καὶ ἡ φιλοπόλεμος ζέσις τῶν Κρητῶν, αἵτινες διαχυνόμεναι ἐν τῇ χοάνῃ τοῦ νεαροῦ Κράτους, θὰ ἠδύναντο ν' ἀποδώσωσιν λαὸν ἄρτιον. Ἡ Ἑλλὰς εὑρέθη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της εἰς τὴν θέσιν, εἰς ἣν θὰ εὑρίσκετο ἡ Γαλλία, ἂν τὸ Κράτος ἀπετελεῖτο μόνον ἐκ τῆς Προβηγκίας, τῆς χώρας τῶν λάλων τετίγγων καὶ τῶν ἀμερίμνων «***φελίμπρ***». Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα δὲν ἦτο μόνον αὐτό. Ἡ Βουλγαρία ἐξῆλθεν ἄνευ ἀγώνων, ἄνευ πολέμων ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰγνάτιεφ, πάνοπλος καὶ ἄθικτος ὡς ἡ Ἀθηνᾶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός. Τὸ Μαυροβούνιον ὁσάκις ἐμάχετο, ἀπέφρασσε τὰ στόμια τῶν μικροσκοπικῶν κοιλάδων του καὶ αἱ πενιχραὶ συγκομιδαί του δὲν ἔπασχον ἐκ τῶν τουρκικῶν εἰσβολῶν. Ἡ Σερβία, χώρα ἡρωϊκῶν χοιροβοσκῶν, προεφυλάσσετο κατὰ τὰς κρισιμω-

τέρας πολεμικὰς περιπετείας της ὑπ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῆς προτιμωμένης κτηνοτροφίας της. Οἱ χοῖροι ἀποτελοῦσι ζῶον μισητὸν διὰ τοὺς Μουσουλμάνους καὶ μεθ' ἑκάστην ἐξέγερσιν, τὰ κτηνοτροφικὰ πλούτη τῆς σκιερᾶς Ζουμαδιᾶς, παρέμενον ἄθικτα. Τὸ αὐτὸ δὲν συνέβη καὶ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον. Τὸ πῦρ εἶχε καύσῃ καὶ τὸν τελευταῖον θάμνον του, εἶχε μεταβάλῃ εἰς σποδὸν καὶ τὴν τελευταίαν καλύβην του. Ἡ λύσσα καὶ ἡ διάρκεια τοῦ ἀγῶνος, εἶχον ἐκμηδενίσῃ πᾶσαν οἰκονομικὴν ζωήν, εἶχον ἐξαγριώσῃ τὰ ἤθη τῶν ἐξοντουμένων του πληθυσμῶν. Ὅταν ὁ πρῶτος Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἀπεβιβάσθη, ἐκ τοῦ ἀρχαίου τῆς χώρας πληθυσμοῦ δὲν εὗρεν ἢ μόνον τὸν ἥμισυν, κ' ἐκεῖνον πεινῶντα, ἄστεγον καὶ εἰς ἐπίμετρον στένοντα ὑπὸ τὸ τεράστιον βάρος δανείων, ὧν τὰ πλεῖστα τῷ ἐδόθησαν εἰς οἰκτρὰ ὅπλα καὶ πολεμεφόδια. Ἡ καθημαγμένη χώρα ἣν ἠλευθέρωσεν ἡ εὐρωπαϊκὴ εὐσπλαγχνία, δὲν εἶχε βιομηχανίαν, δὲν εἶχε γεωργίαν, δὲν εἶχε κτηνοτροφίαν, δὲν εἶχεν ἐμπόριον. Πῶς θὰ ἔζων οἱ ἐπιζήσαντες τῆς ἐπαναστάσεως; Εἰς τὰ πειναλέα λείψανα τοῦ ἀγριωτέρου τῶν ἀγώνων, ὑπελείποντο δύο διέξοδοι. Ἢ νὰ καταστῶσιν οἱ παράσιτοι τοῦ κράτους, ἢ νὰ ἀποβῶσι λῃσταί. Καὶ ὅσοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πράξωσι τὸ πρῶτον, προσέφυγον εἰς τὸ δεύτερον. Ἡ ἴδρυσις τοῦ πανεπιστημίου, εἰς ἣν προέβη προώρως ἡ Βαυαρικὴ διοίκησις, ἀνήγαγε τὸν δημόσιον παρασιτισμὸν εἰς συστηματικὴν καὶ παραγωγικωτάτην βιομηχανίαν, ἣν ἐτροφοδότει ἁδρῶς ἡ πατριαρχικὴ τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας ὀργάνωσις, ἐνῷ ἡ λῃστεία ἀπέβαινε μόνιμον καὶ νόμιμον καθεστώς, διὰ τῆς προστασίας, ἣν παρεῖχεν ἐμμέσως ἡ Πολιτεία εἰς τὸν φυγόδικον ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνέζη ὁ φυγὰς, ὁ ὀστρακόβλητος τοῦ ἀρχαίου Ἄστεως.

Τὴν κατάστασιν ἐπεδείνου ἡ προφανὴς ἐξάντλησις τῆς φυλῆς. Εἰς τὸν ἀνηλεῆ ἀγῶνα της πρὸς ἀποτίναξιν βαρείας δουλείας, εἶχεν ὑποστῇ βαρυτάτην, ἀνεπανόρθωτον ἴσως ἀφαίμαξιν. Ὡς τὴν μῆνιν τῶν κεραυνῶν προκαλοῦσι συνήθως τὰ ὑψηλότερα δένδρα, εἰς τὴν φοβερὰν πάλην εἶχον ὑποκύψῃ τὰ ἐκλεκτότερα τέκνα τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ὁδηγηθέντα εἰς τὸν θάνατον ἢ τὴν ἐξισλάμισιν. Καὶ ὅταν ἡ Ἑλλὰς ἐξῆλθε τῆς πάλης κατεστραμμένη, ἐξηντλημένη, ἀνίκανος νὰ ζήσῃ, οἱ προστάται της τὴν ἐπροίκισαν διὰ τῆς συντριβούσης πολυτελείας τοῦ Θρόνου κ' ἐξήσκησαν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ της ζωῇ τὴν αὐτὴν ζηλότυπον τυραννίαν, ἣν ὁ πρῶτος της κυρίαρχος ἐξήσκει ἐν τῇ ἐσωτερικῇ.

Ἐν τούτοις, ἂν τὸ νεαρὸν Βασίλειον ἠσχολεῖτο μόνον περὶ ἑαυτοῦ, ἂν ἐπεδίδετο μόνον εἰς τὴν ἐπίδεσιν τῶν τραυμάτων του καὶ εἰς τὴν θεραπείαν των, χάρις εἰς τὴν θαυμασίαν ζωτικότητα τῆς φυλῆς, ἣν συμβολίζει ὁ μῦθος τοῦ Ἀνταίου, θὰ ἐπήρχετο ἴσως ταχεῖα ἡ ἀνάρρωσις. Ἀλλ' ὑπῆρχε τὸ Βουνόν, ὑπῆρχεν ἡ Θάλασσα. Εἰς τὸ πρῶτον ἔζη ἡ ἀδιάσπαστος παράδοσις τοῦ ἔθνους, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν οἱ πρῶτοι ξανθοχαῖται καὶ κυανόφθαλμοι πολεμισταὶ τοῦ Ἕλληνος, διεχύθησαν ἐκ τῶν Ἠπειρωτικῶν ὀρέων νοτιώτερον,—λαμπρὰ Ἰλλυρικὴ ἢ Σκανδιναβικὴ ἴσως πολεμικὴ ἀριστοκρατία, διασταυρουμένη μετὰ τῶν Πελασγικῶν φύλων τῆς μεσημβρίας καὶ δίδουσα τόνομα της εἰς τὴν χώραν, ἧς τὴν εἴλκυσεν ὁ χρυσορρόας Ἥλιος, μέχρι τῶν χρόνων καθ' οὓς ὑποκυψάσης τῆς Πεδιάδος, ἐγένετο καὶ πάλιν τὸ ἄσυλον σωτείρας παλινοστήσεως. Τὸ βουνὸν, ὑψηλὴ σκοπιὰ πρὸς βορρᾶν, ἔβλεπε μακράν, πρὸς τὰς χώρας, ἐν αἷς ἔπασχον ἄλλοι ὁμόφυλοι. Οἱ πολεμικοὶ κάτοικοι του, ἐνωτίζοντο τὰς διαμαρτυρίας των, ἀντελαμβάνοντο τὰ παθήματα των, τοῖς παρεῖχον ἄσυλον. Καὶ τὸ Βουνόν, ὑψηλὸς πρόσκοπος, μὴ ἀπασχολούμενος ἀπὸ τὴν πολύπλοκον ζωὴν τῆς πόλεως, ἦτο βεβυθισμένον εἰς τοὺς θρύλλους τῆς πολεμικῆς παραδόσεως του, ὠνειροπόλει καὶ ἔψαλλε. Καὶ ἔπειτα ἤρχετο ἡ Θάλασσα. Ἀπέραντος δρόμος, βατὸς πανταχοῦ τῆς Ἑλληνικῆς διασπορᾶς, ἄγων πανταχοῦ τοὺς ψιθύρους τῶν Ἀθηνῶν, φέρων πανταχοῦ τοῦ ἐλευθέρου κράτους τοὺς πόθους, οὓς ἐτονθόρυζον αἱ πνοαὶ τῆς Κρητικῆς Ἴδης ἢ τοῦ Παγγαίου, ὁ ροῦς τοῦ Ἕρμου ἢ τοῦ Ἀλιάκμονος.

Ἐδημιουργήθη οὕτω μία ἀπέραντος Ἑλλὰς ἄϋλος. Ποῦ ἦσαν τὰ ὅριά της; Προκατειλημμένοι γεωγράφοι καὶ ἐθνολόγοι τὰ ὥριζον κατὰ τὸ ἴδιον συμφέρον καὶ τὴν ἰδίαν ἕκαστος ἀντίληψιν. Ἀλλ' ἡ κυρίως Ἑλλὰς ἦτο ἡ Θάλασσα, ἔχουσα ὡς ὅρια της τὰς τελευταίας χώρας ἐν αἷς ἠκούετο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἢ ἔζη ἡ ἑλληνικὴ ἰδέα, ἡ Θάλασσα ρευστὴ καὶ ἀεικίνητος κοιτὶς, ἀφ' ἧς ἠκτινοβόλει ἡ Ἑλληνικὴ διείσδυσις καὶ ἧς ἡ ἔκτασις ἀπετέλει τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀδυναμίαν τῆς φυλῆς καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἠθικῆς της κατακτήσεως. Καὶ ἡ μικρὰ καὶ πτωχὴ Ἑλλὰς, ἣν ἐδημιούργησεν ἡ Εὐρώπη, ἀφιερώθη εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς ἀπεράντου ταύτης «***μείζονος Ἑλλάδος***», ἥτις ἀπησχόλει τὰς ἡμέρας καὶ τὰς νύκτας της.

Ἀλλ' ὁ ἀγὼν ἦτο προφανῶς δυσανάλογος. Εἰς ἐπίμετρον διεξήχθη κακῶς. Ἡ προτιμωτέρα πολιτικὴ θὰ ἦτο ἡ καταστολὴ ἐπικινδύνων ἀνυπομονησιῶν, ἡ χαλιναγώγησις σπευδουσῶν φιλοπατριῶν, ἡ ἀφιέρωσις εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπλασιν, ἡ ἀπόδειξις εἰς ὑστεροβούλους προστάτιδας, ὅτι τὸ νεαρὸν Κράτος ἠδύνατο ν' ἀποτελέσῃ ὑγιᾶ πυρῆνα δημιουργίας μείζονος. Ἀντὶ τῆς πολιτικῆς ταύτης, ἡ Ἑλλὰς τοῦ Ὄθωνος, ἀφέθη εἰς τὴν

ρυμούλκησιν φιλοπολέμου περιβάλλοντος. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν γεγονότων, ἅτινα τὴν ἐπέβαλλον, τὰ ***ὑπέστη,*** δὲν τὰ ***ἐδημιούργησεν.*** Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐξερρήγνυντο, Κυβέρνησις ἐπιβαλλομένη καὶ ἰσχυρὰ θὰ ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ τὴν λαϊκὴν ἐξέγερσιν, κωφεύουσα εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις τῶν ἀγυιῶν. Δυστυχῶς τὸ πολίτευμα, καθαρῶς δημαγωγικὸν καὶ ἡ ἔλλειψις πολιτικῆς ἀνατροφῆς, δὲν ἐπέτρεπον τὴν κατίσχυσιν ἰσχυρῶν κυβερνήσεων. Ἕνεκα τοῦ θεμελιώδους τούτου μειονεκτήματος, στοιχειώδης λογικὴ ἐνεδείκνυε τὴν πορείαν, ἣν ὤφειλε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ ἀρτιγέννητον Βασίλειον. Ἀφοῦ ἡ Πολιτεία ἦτο ἀνίκανος νὰ χαλιναγωγήσῃ τὸ ρεῦμα τοῦ ἀκαταμαχήτου ὀργασμοῦ, ὅστις συνήθως διαδέχεται τὸν ἀγῶνα πάσης λυτρώσεως, ὤφειλε νὰ καταστῇ ἀρκούντως ἰσχυρὰ στρατιωτικῶς, ὅπως μὴ ἀποβῇ τὸ θῦμί του. Ἡ ἀρχαία ἱστορία ἦν αἱ νέαι γενεαὶ ὑπεμίμνησκον διηνεκῶς, ἀπετέλει ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην χρήσιμον δίδαγμα. Εἰς τὴν τιτάνειον πάλην, ἥτις ἔφερεν ἐπὶ τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρξου, ἀντιμέτωπον τὴν Ἀσίαν πρὸς τὴν Εὐρώπην, κατὰ τὸν πρόλογον τοῦ εὐρωπαϊκασιατικοῦ τούτου δράματος, οὗτινος αἱ σκηναὶ ἐχαράχθησαν διὰ ποταμῶν αἵματος καὶ οὗτινος δὲν ἐγράφη ἔτι ὁ ἐπίλογος, τὴν Ἑλληνικὴν νίκην ἐξησφάλισεν ἡ τεχνικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Ἕλληνος μαχητοῦ, ἡ ἀκαταμάχητος κατὰ τοῦ τυφλοῦ καὶ ἀσυντάκτου ἀριθμοῦ τῆς ὀρδῆς ὑπεροχὴ τῆς φάλαγγος, ἧς ἕκαστος ὁπλίτης ἦτο καὶ ἓν φρούριον. Καὶ ἡ ὑπεροχὴ αὕτη ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρά, ὥστε ὅταν ἐζητεῖτο ἐπικουρία παρὰ τῆς Σπάρτης, ἐκείνη ἤρκειτο ν' ἀποστείλῃ ***ἕνα μόνον πολεμιστὴν,*** ὡς τὸν Γύλιππον εἰς Συρακούσας, καὶ ἤρκει ἡ ἐμφάνισις τῶν θαυμασίων τούτων ὀργανωτῶν ὅπως φέρῃ τὴν νίκην, ὡς ἡ παρουσία τοῦ Ξανθίππου ἐν μέσῳ τῶν Καρχηδονίων μισθοφόρων, ὅταν συνέτριβον τὰς Ρωμαϊκὰς στρατιάς. Καὶ ἡ παρακμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἤρξατο μετὰ τῆς στρατιωτικῆς του παρακμῆς, ὅταν ἡ Ρωμαϊκὴ τριήρης ὡπλισμένη βαρύτερον, διαθέτουσα ἰσχυρότερα μέσα ρύμης καὶ ἐπιθέσεως, ἐξεμηδένισε τὴν ἐλαφροτέραν Ἀθηναϊκὴν, ὅταν ἡ Ρωμαϊκὴ λεγεὼν, ἀπείρως ἀνωτέρα, ἐφόνευσε τεχνικῶς τὴν ἑλληνικὴν φάλαγγα. Ἀλλ' οἱ πολιτικοὶ τῆς Νέας Ἑλλάδος δὲν κατενόησαν τὴν σημασίαν τῆς ἐπιστημονικῆς στρατιωτικῆς παρασκευῆς, δὲν ἀντελήφθησαν τὴν σημασίαν τῆς ὑπάρξεως μικροῦ καὶ ἑτοιμοπολέμου πυρῆνος στρατιωτικοῦ, διαθέτοντος ἰσχυρὸν πυροβολικόν, ὡς ἐκείνου ὃν ἐδημιούργησεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ρουμανίας Κάρολος, Ὁ μακρὸς ἄλλως τε στρατιωτικὸς ἀγὼν εἶχε δημιουργήσῃ πολεμικὴν ἀριστοκρατίαν ἀτάκτων, ἥτις ἠσθάνετο βαθεῖαν περιφρόνησιν πρὸς τὰς πολεμικὰς μεθόδους τῆς Δύσεως, καίτοι ἐγνώρισε τὴν θαυματουργὸν λυσιτέ-

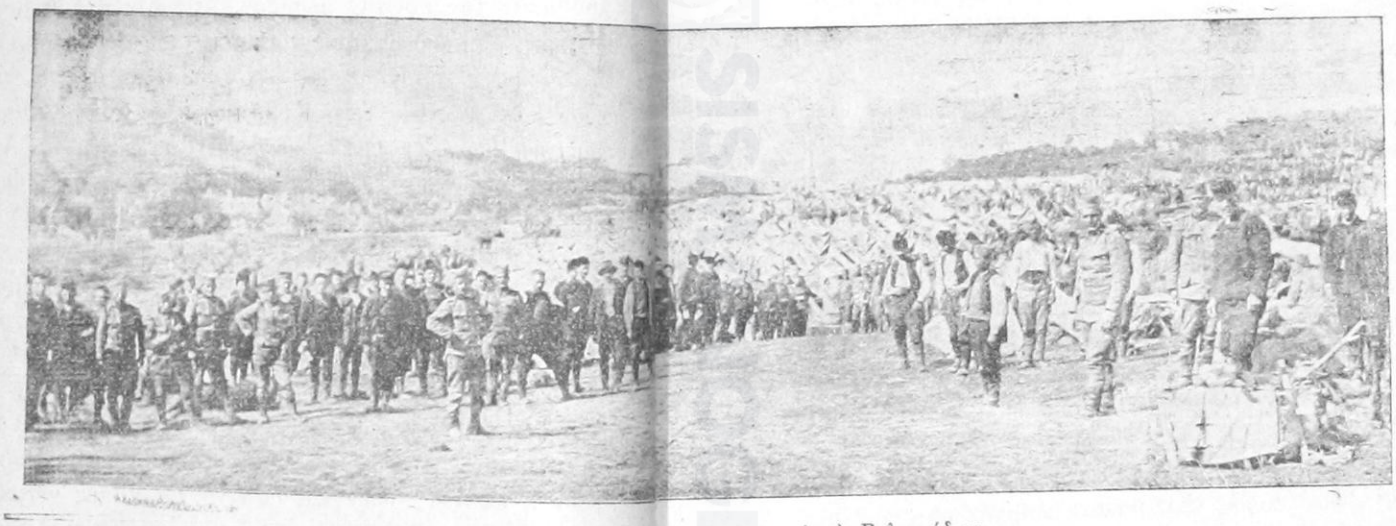
λειάν των κατὰ τὴν πολύδακρυν ἀντιμέτρησιν πρὸς τὰς λόγχας τοῦ Ἰβραήμ. Ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως στρατιωτικῆς παρασκευῆς ἐπαρκοῦς, τὸ νεαρὸν Βασίλειον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκμεταλλευθῇ οὐδεμίαν τῶν εὐκαιριῶν αἵτινες, παρουσιάσθησαν τοσάκις πρὸ αὐτοῦ. Οἱ πολιτικοί του ἠγνόουν τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ἥτις τὸν ἐξυπηρέτησε τόσον καλῶς.

Κατὰ τὸν ὡραῖον ὁρισμὸν τοῦ Ρενὲ Μιλέ, ἐν τῇ διπλωματίᾳ ὑπάρχουσι δύο μέθοδοι. Ἡ μία εἶναι ἡ μέθοδος τοῦ «***συστήματος***». Ὁ στόχος της εἶναι αἱ συμμαχίαι, καὶ τὰ μέσα της τὰ παρεμπίπτοντα ζητήματα. Ἡ ἄλλη ἡ «***ρεαλιστικὴ***» μέθοδος. Ἐν αὐτῇ τὰ μέσα εἶναι αἱ συμμαχίαι καὶ ὁ στόχος τὰ ἐθνικὰ ζητήματα. Οἱ Ἕλληνες πολιτικοὶ ἠκολούθησαν τὴν πρώτην μέθοδον, ἥτις δὲν ἦτο ἡ μᾶλλον πρακτική. Ἐνωρίς, διῃρέθησαν εἰς τρία κόμματα, τὸ Ρωσσικόν, τὸ Ἀγγλικὸν καὶ τὸ Γαλλικὸν, κ' ἐξηντλήθησαν εἰς λυσσαλέον ἀγῶνα ἐπικρατήσεως. Δὲν ἠννόουν, ὅτι οὐδεμία ξένη Κυβέρνησις θὰ τοὺς ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψει σοβαρῶς, ἐφ' ὅσον δὲν καθίσταντο στοιχεῖον δυνάμεως. Ἂν δὲ καθίσταντο στοιχεῖον τοιοῦτον πρὸς τί ἡ τυφλὴ προσκόλλησις εἰς ὡρισμένην Δύναμιν, ὡς ἠξίουν ὁ Μαυροκορδάτος, ἡγέτης τῆς Ἀγγλικῆς μερίδος, ὁ Κωλέττης, ἡγέτης τῆς Γαλλικῆς καὶ ὁ Μεταξᾶς, ἡγέτης τῆς Ρωσσικῆς ;

Κατ' οὐσίαν ἡ πάλη αὕτη τῶν πολιτικῶν ἐπιρροῶν δὲν ἦτο ἡ ἐπάνοδος εἰς τὰς ἐλησμονημένας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος κληρονομικότητας. Δὲν ἦτο ἢ ἐπανάληψις τοῦ ἀρχαίου ἀγῶνος μεταξὺ τοῦ Βουνοῦ—τοῦ Λωρικοῦ κόσμου τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Θαλάσσης,—τοῦ Ἰωνικοῦ κόσμου τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ κοινότητες ἐν αἷς ἴσχεν ἐπιζήσῃ τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα τοῦ ἀρχαίου Ἄστεως, καταδικασθεῖσαι εἰς τὴν ἀπομόνωσιν, ἣν ἐδημιούργουν ἡ ἔλλειψις ὁδῶν καὶ οἱ κίνδυνοι πάσης μετακινήσεως, ἐνεφοροῦντο ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ τοπικισμοῦ, ὅστις καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐδημιούργει παρὰ τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν πατρίδα, πλειότερον πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἢ ὑλικὴν ἔννοιαν, ἀναδύουσαν ἐκ τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ ὑπερτάτου, τοῦ γενικοῦ κινδύνου, ὅστις θὰ ἠπείλει νὰ θάψῃ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον ὁλόκληρον ὑπὸ τὰς πλημμυρίδας βαρβάρων κατακλυσμῶν, μυρίας ἄλλας μικρὰς πατρίδας, ὑλικωτέρας καὶ προσφιλεστέρας συνεπῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχήν. Οἱ τοπικοὶ οὗτοι πατριωτισμοὶ ἐξεδηλώθησαν καὶ εἰς τὴν μακρὰν πάλην τῶν ναυτικῶν νήσων, αἵτινες ἦσαν ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀγγλικοῦ κόμματος καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Μωρέως, δι' ὧν ἐτροφοδοτοῦντο τὸ Ρωσσικὸν καὶ τὸ Γαλλικόν. Ὡς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οἱ δύο ἀντίπαλοι πολιτισμοὶ, τὸ Βουνὸν καὶ ἡ Θάλασσα, οἵτινες ἐνηγκαλίσθησαν

ἀλλήλους τοσάκις, ἀλλὰ δὲν συνεχωνεύθησαν, εὑρίσκοντο ἀντιμέτωποι, μόλις ἀνέστη ὁ μέγας Ἑλληνικὸς Παν. Θ' ἀπητοῦντο ἔτη μακρὰ ὁμοιομόρφου διαπαιδαγωγήσεως ἐν τῷ στρατῶνι καὶ ἐν τῇ Σχολῇ, ἔτη μακρὰ ἐπαφῆς τῶν Ἑλληνικῶν κυττάρων, διὰ τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ τῶν νέων ὁδῶν, ὅπως συντελεσθῇ ἡ ἑνότης αὕτη, ἥτις μὴ ὑπάρξασα ἐσωτερικῶς ἐν τῇ ἀρχαιότητι, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ μόλις ἀνέτελλεν ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς ἐκ τοῦ δουλείου βίου τῶν κοινοτικῶν ἐμβρύων της.

Οὕτω ὁ πολιτικὸς βίος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ὑπῆρξε διαρκὲς νόσημα. Ἦτο τὸ σύνηθες νόσιμα τῆς νεανικῆς κρίσεως ἢ ἡ ἀθεράπευτος ἀσθένεια τῶν ἐκφυλισμένων λαῶν, τῶν λαῶν ὧν ἐρρόφησε πᾶσαν ἰκμάδα βραδεῖα γεροντικὴ παρακμή; Ἐπὶ πολὺ ἐπιστεύθη τὸ δεύτερον.

Κατανλισμὸς Σέρβων παρὰ τὸ Βελιγράδιον

Αἱ κακίαι τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἃς κατήγγελλε καθ' ἑκάστην ἡ διεθνὴς σάτυρα, ἦσαν τοσοῦτον ὅμοιαι πρὸς τὰς κακίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ Αἰσχίνου ἢ τοῦ Λουκιανοῦ, ὥστε ἐν ᾧ αἱ ἀχάριτες περιπέτειαι τοῦ τελευταίου Ὀβρένοβιτζ ἐθεωροῦντο κρίσις νεότητος τὸ δρᾶμα τοῦ Ὄθωνος ἢ οἱ κίνδυνοι τοῦ Γεωργίου Α΄., ἐθεωροῦντο σύμπτωμα, ἐτοιμορρόπου γήρατος. Οὐδεὶς ἠννόει τὴν ψυχολογίαν τοῦ λαοῦ τούτου, τοσοῦτον περίπλοκον ἀκριβῶς ἕνεκα τῶν πολυσχιδῶν του ἀταβισμῶν, ἕνεκα τῶν ἀναμνήσεων, ὧν ἦτο ὁ συνεχιστής, ἕνεκα τῶν ὑποχρεώσεων ἃς ἠσθάνετο ἐπὶ τῶν ὤμων του. Τὰς ὑποχρεώσεις ταύτας τῷ ὑπεμίμνησκεν

ἡ πραγματικότης βαρύτατα. Μεθ' ἑκάστην ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασιν, μεθ' ἑκάστην ἐν Ἠπείρῳ Ἀλβανικὴν σφαγήν, τὰς Ἀθήνας ἢ τὴν Κέρκυραν ἐπλήρουν λιμώττοντες πρόσφυγες. Καὶ τὸ πτωχὸν τοῦτο κράτος, ὅπερ ἠδυνάτει νὰ διαθρέψῃ ἑαυτό, ἐξηναγκάζετο νὰ δεκατίζηται ὅπως διαθρέψῃ τὰ ναυάγια τῶν ἐθνικῶν κρίσεων. Εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν τὸ Βασίλειον ὑστέρει ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαιδεύσεως, ἐδαπάνα ἑκατομμύρια ἐν τῷ ἐξωτερικῷ πρὸς συντήρησιν Σχολῶν, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ ἐθνική του ὑπόστασις ἐκινδύνευεν. Ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου προέβαλον νέαι ἐθνότητες, αἵτινες ἐπεδίωκον νὰ δημιουργήσωσι δικαιώματα διὰ τοῦ ἐγχειριδίου, διὰ τῆς θρησκείας, διὰ τῆς σχολῆς, διὰ τῶν ἐξηγορασμένων ἐφημερίδων, διὰ τῆς προστασίας ἰσχυρῶν Κυβερνήσεων, μόνον δ' ὅπλον ἀπέμενεν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἡ ἄμυνα διὰ τῆς διαφωτίσεως τῶν συνειδήσεων. Ἀλλ' ὁ Ἑλληνικὸς προϋπολογισμὸς ἦτο πενιχρὸς καὶ τὸ πτωχὸν κράτος ὡμοίαζε πυγμαῖον καμπτόμενον ὑπὸ τὰς ὑποχρεώσεις γίγαντος. Ἦτο κἂν ὁ ἀγὼν οὗτος σκόπιμος; Εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ ὅστις ἐξήρχετο ἐκ τῆς ἀμαθείας αἰώνων ἐνισχύετο ὁλοὲν ἡ πεποίθησις ὅτι ἦτο τὸ θῦμα κολοσσαίου ἀδικήματος. Τὸν κυανοῦν του Οὐρανὸν ἠσθάνετο νὰ καλύπτῃ αὐτὴ ἡ βαρεῖα σκιὰ καθ' ἧς ἠγωνίσθη ματαίως ὁ τραγικὸς Ἄναξ τῶν Θηβῶν. Ἀφοῦ ἐμεθύσθη ἐπὶ μακρὸν εἰς τοὺς θουρίους τοῦ Οὐγκὼ καὶ τοὺς ὕμνους τοῦ Βύρωνος, προσέκρουε

πανταχοῦ εἰς μῖσος ὅπερ τὸν ἐξέπληττε. Τί ἔπραξε λοιπὸν ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα στρέφηται κατ' αὐτοῦ; Εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Μολδοβλάχων τὸ μῖσος κατὰ τοῦ Μαγυάρου καὶ κατὰ τοῦ Μοσχοβίτου δὲν ὑπελείπετο τοῦ πρὸς τὸν Ἕλληνα. Εἰς τὰ δημώδη των ᾄσματα, αἱ ἀραὶ κατὰ τοῦ προδοτικοῦ Ἕλληνος, εἶναι ἐξίσου λυσσαλέαι ὅσον κατὰ τοῦ Προύθου, τοῦ Ρωσσικοῦ ποταμοῦ, ὅστις «κυλίει τὰ ὕδατά του εἰς τὸν Ἅδην», ὅσον κατὰ τοῦ «ἐχθροῦ μὲ τοὺς μακροὺς μύστακας», καθ' οὗ ἐκσφενδονίζει «τὸν κεραυνὸν, ὃν ᾔχμαλώτισεν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ». Ἐν τούτοις κατὰ τί ἥμαρτον οἱ μισητοὶ οὗτοι Φαναριῶται, οἱ διοικήσαντες τὴν Μολδαβίαν καὶ τὴν Βλαχίαν, πλειότερον τῶν ἰθαγενῶν ἡγεμόνων ἢ βογιάρων των, πλειότερον ἁπλήστων καὶ πλειότερον σκληρῶν καὶ ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσι γνήσια τέκνα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οἱ Ἕλληνες τῆς Πύλης ὑπάλληλοι, παρ' ὧν ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων καὶ αὐτὴ ἡ Κρήτη καὶ αὐτὴ ἡ Σάμος ὑπέστησαν τοσαῦτα δεινά;

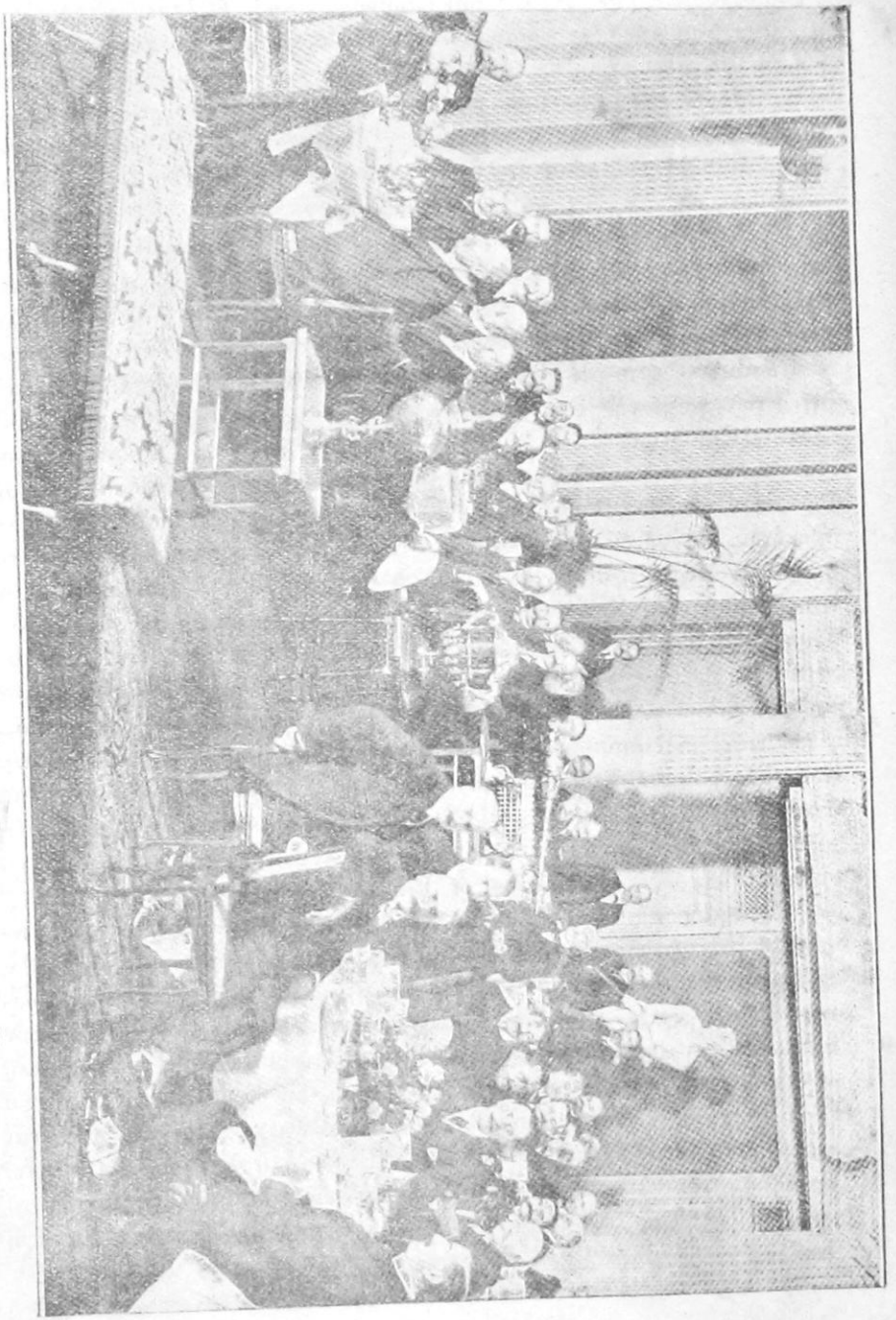
Μὴ οἱ πρῶτοι ἀπόστολοι τῆς Ἑλληνικῆς λυτρώσεως, δὲν ἀνεπέτασαν κατὰ πρῶτον τὴν σημαίαν των παρὰ τὸν Δούναβιν, μὴ αὐτὸν δὲν ἐπότισε τὸ πρῶτον Ἑλληνικὸν αἷμα καὶ μὴ αἱ ἰθύνουσαι παρ' αὐτῶν τάξεις καὶ ὁ πνευματικὸς τῆς Ρουμανίας κόσμος, δὲν ἀποτελοῦνται ἐξ ἐκγόνων τῆς Κεφαλληνίας, καὶ τῆς Ἰθάκης καὶ τῆς Ἠπείρου, λησμονησάντων τὴν μακρυνὴν πατρίδα εἰς τὴν θερμὴν ἀγκάλην τῆς ἀκαταμαχήτου «***Βλάχας***» τῶν Ἑλληνικῶν ᾀσμάτων, ἣν καταρᾶται ἡ μάτην ἀναμένουσα Ἑλληνὶς μήτηρ ἢ σύζυγος; Δὲν εἶναι ἄδικον τὸ μῖσος τοῦ Βουλγάρου τούτου ὅστις κατέκτησεν ἄνευ ἀγῶνος, κράτος εὐρύτερον καὶ πλουσιώτερον ἐκείνου ὅπερ ἐδημιουργήθη ἐν Ἑλλάδι, ἀφοῦ ἐξοντώθη ὁ λαός της καὶ ἐπυρπολήθη καὶ τὸ τελευταῖον φύλλον της, καὶ ἂν ὑπῆρξαν ἱεράρχαι ἀνάξιοι, καταπιέσαντες τοὺς Σλάβους πρὸς χρηματισμὸν, μὴ ἐκ τῆς ἁπλησίας ταύτης δὲν ὑπέφεραν καὶ αἱ καθαρῶς Ἑλληνικαὶ ποίμναι των, καὶ μὴ μεταξὺ τῶν ἁπληστοτέρων καὶ πιεστικωτέρων ἱεραρχῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, δὲν συγκαταριθμοῦνται οἱ Σλαβικῆς καταγωγῆς; Μήπως μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος, δὲν ἐγένετο ἐν Θεσσαλονίκῃ Βουλγαρικὸν Συνέδριον κατὰ τῆς «***τυραννίας τῆς Ἐξαρχίας***», καὶ μήπως ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλικανικῇ ἐκκλησίᾳ δὲν ὑπάρχει κατὰ τῆς ἁπλησίας καὶ τῆς καταπιέσεως τῆς «High church», φιλολογία ὁλόκληρος; Ποίαν σχέσιν ἔχει ἡ ἐμμονὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀρχέτυπον λειτουργικὴν γλῶσσαν της, ἥτις εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ, πρὸς τὴν ὑστεροβουλίαν ἐθνικοῦ προσηλυτισμοῦ, πρὸς ἣν εἶναι τελείως ξένοι καὶ ἴσως μάλιστα καὶ ἐχθρικῶς διακείμενοι οἱ ἱεράρ-

χαι του; Καὶ πῶς δύναταί τις νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς ὄργανον ὑποδουλώσεως τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, ἥτις εἶναι διηνεκὴς ὕμνος πρὸς τὴν πατρίδα, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦναι καὶ τὴν πρὸς ἐλευθέραν ζωήν; Μήπως δὲν εἶναι τρόφιμοι Ἑλληνικῶν Γυμνασίων καὶ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Πανεπιστημίου, οἱ φλογερώτεροι ἀπόστολοι τῆς Βουλγαρικῆς καὶ τῆς Ἀλβανικῆς ἐλευθερώσεως;

Δὲν εἶναι κωμικὸν νὰ ζητῆται ἡ δημιουργία ἰδίας ἐθνότητος ἐκ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πίνδου, οἵτινες, ἐκλατινισθέντες διὰ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς ἐμπέδου Α΄. Μακεδονικῆς Λεγεῶνος ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ στρατῷ, ὡς ἀποδεικνύουσιν πλεῖσται ἐπιγραφαὶ καὶ ἰδίως ἡ ὀρειχαλκίνη πλὰξ τοῦ Βουκουρεστιανοῦ Μουσείου, καὶ κυρίως διὰ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος τοῦ Καρακάλα τοῦ 212 μ. Χ., δι' οὗ παρείχοντο εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους τῆς Ρώμης ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα, δὲν ἔπαυσαν διὰ τοῦτο νὰ ἦνα ἀγνότατοι Ἕλληνες, ὡς ἀποδεικνύει καὶ ἡ διφυὴς γλῶσσά των καὶ τὰ ἤθη των, τοσοῦτον διάφορα πρὸς τὰ τῶν διεκδικούντων ἀνύπαρκτον ὁμογένειαν; Καὶ αἱ ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων ὅπως καταλάβωσι χώρας μὲ γνησιωτάτην Ἑλληνικὴν συνείδησιν; Αἱ ληστρικαὶ λοιπὸν ἐπιδρομαὶ τοῦ Τελὲτζ, τοῦ Τόκτο, τοῦ Κρούμμου, ἡ θνησιγενὴς κατάκτησις τοῦ Τσάρου Συμεὼν ἢ τοῦ Σαμουὴλ, ἀποτελοῦσι τίτλους δικαιωμάτων ἀπαραγράπτων, καὶ τότε τὰ «***ἱστορικὰ δικαιώματα***» ἅτινα ἐπικαλοῦνται οἱ πολιτικοὶ τῆς Σόφιας, δὲν δημιουργοῦσιν ὑποθήκας ἐπὶ τῆς Εὐρώπης ὁλοκλήρου διὰ τοὺς ἀπογόνους πάντων τῶν βαρβάρων, λαῶν ὧν τὰ κατακτητικὰ κύματα τὴν κατέκλυσαν; Μὴ εἶναι ἐπαρκὴς τίτλος ἐθνισμοῦ ἡ γλῶσσα ἐνιαχοῦ; Μὴ ἐκ τῶν ἀρχείων διαφόρων Μακεδονικῶν Μονῶν, δὲν ἀποδεικνύεται ὅτι Ἑλληνικοὶ ἀποικισμοὶ ἀγνότατοι, ἐγκαταλείψαντες τὴν πεδινὴν Πελοπόννησον ὅπως ἀποφύγωσι τὴν ἀφόρητον καταδυνάστευσιν τῶν Ἀλβανικῶν ὀρδῶν, καὶ προσφυγοῦσσι εἰς τὰ Μακεδονικὰ ὄρη, κατέστησαν Βουλγαρόφωνοι, ὡς τὰ χωρία Ἄνω Βροντῆς καὶ Κάτω Βροντῆς, ἐπὶ τοῦ Κάτω Ὀρβήλου, ὁπόθεν αἱ Βουλγαρικαὶ συμμορίαι ἐτρομοκράτησαν τὴν περιφέρειαν ὁλόκληρον; Ἐν τούτοις παρὰ τὰ «***ἀπαράγραπτα δίκαια τοῦ Ἑλληνισμοῦ***» ἡ πλειονοψηφία τῶν ξένων συγγραφέων καὶ δημοσιολόγων, ὁλόκληρος σχεδὸν ὁ ξένος τύπος, διέκειντο δυσμενέστατα πρὸς αὐτά. Πρὸς ἄμυναν τῶν κινδυνευούντων τούτων δικαίων, συνεκροτοῦντο συλλαλητήρια, ἐγράφοντο ἄρθρα ἐπ' ἄρθρων, ἐξεδίδοντο φυλλάδια ἐπὶ φυλλαδίων καὶ ὁ κ. Καζάζης ἐπεχείρει φιλοπάτριδας εἰς Εὐρώπην ἐκδρομάς. Καὶ παρὰ πάντα ταῦτα, ἡ κατάστασις παρέμεινεν ἀμετάβλητος . . .

Ἡ περίοδος αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ κληθῇ ἡ «**νηπιώδης**» τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου περίοδος. Ἡ προχειροτέρα ἐρώτησις ἥτις ἀνέτελλε πρὸ τῶν παιδαριωδῶν τούτων ἐκδηλώσεων, ἦτο εἰς τί ἐχρησίμευσεν ἡ ἑλληνόγλωσσος αὕτη φιλολογία ἥτις ἀπηυθύνετο πρὸς Ἕλληνας μὴ ἔχοντας ἀνάγκην καταπείσεως, ἐνῷ οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ ἄλλοι ἀνταγωνισταί, ἔστρεφον τὴν προσοχὴν καὶ τὸν χρυσόν των πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης, ἣν καὶ κατέκτων πράγματι. Ὅταν Ἕλλην σπουδαστὴς τῶν Πολιτικῶν ἐπιστημῶν παρεπονεῖτο εἰς τὸν Ἀνατὸλ, Λερουὰ Μπωλιέ, μετ' ἐνδιαφέρουσαν διάλεξίν του, ὅτι αἱ πληροφορίαι του, αἱ ἀφορῶσαι τοὺς Ἕλληνας ἦσαν πλήρεις σφαλμάτων, ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς ἀπήντησεν: «***Τὸ γνωρίζω, ἀλλὰ δὲν πταίω ἐγώ. Βούλ-» γαροι καὶ Ρουμοῦνοι καὶ Σέρβοι, μὲ κατακλύζουσι δι' ἐπιστολῶν, » δι' ἔργων ἐκδεδομένων εἰς τὰς γλώσσας ἃς γνωρίζω, διὰ στατι-» στικῶν, δι' ὑπομνημάτων, δι' ἐκθέσεων. Ἐπιδιώκουσι διηνεκῆ » ἐπαφὴν μετ' ἐμοῦ. Οἱ Ἕλληνες οὐδέποτε ἐφρόντισαν νὰ μοὶ ὑπο-» βάλωσιν ἓν διαφωτιστικὸν στοιχεῖον, μίαν πληροφορίαν, μίαν ἐπα-» νόρθωσιν. Ἡ πλάνη μου ἂν ὑπάρχῃ, εἶναι προϊὸν τῆς ἀγνοίας, » οὐχὶ τῆς προκαταλήψεως***».

Ἡ παραμέλησις αὕτη τόσον πολυτίμου παράγοντος, οἷος ἡ διάπλασις τῆς Εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης, δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα παραγνωρίσεως τῆς σημασίας της. Ἦτο ἡ ἀπόρροια τῆς ἐλλείψεως μεθόδου ἐν τῇ ἐθνικῇ ἐργασίᾳ, καὶ τῆς ἀπορροφήσεως τῆς προσπαθείας τῆς ἐπισήμου Ἑλλάδος, ὑπὸ τῶν προβλημάτων τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, ἅτινα καθίστα ὀξύτατα ἡ ἀστάθεια τῶν κοινοβουλευτικῶν ὁμάδων καὶ ἡ συναλλαγή. Ἄλλως τε, ἡ εὐχερὴς διὰ μεθοδικῆς ἐργασίας κατάκτησις τῆς κοινῆς γνώμης, δὲν ὑπεννόει καὶ τὴν αὐτόματον πραγμάτωσιν τῶν ἑλληνικῶν διεκδικήσεων. Πρὸς ἐπιδίωξίν των, ἦτο ἀνάγκη νὰ ὀργανωθῶσι παραλλήλως αἱ στρατιωτικαὶ καί ναυτικαὶ δυνάμεις τοῦ Κράτους καὶ τὸ νεαρὸν Βασίλειον ἀφεθὲν εἰς ἑαυτό, ἀπεδείχθη ἀνίκανον σοβαρᾶς προσπαθείας ὀργανωτικῆς. Ἕνεκα τὰς παραμελήσεως τῶν δύο τούτων στοιχείων, τὰ ζητήματα ἐλύοντο ἀλλεπαλλήλως κατὰ τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τῶν πόθων της. Τῇ 10 Μαρτίου 1870, ἡ Πύλη ἐξέδιδε τὸ φιρμάνιον τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, ὅπερ ἦτο ἡ ἀποκρυστάλλωσις τοῦ ἀκαμάτου Ρωσσικοῦ προσηλυτισμοῦ ἐν τῷ Αἵμῳ κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ πρώτη σοβαρὰ ἐπιτυχία τοῦ στρατευομένου Πανσλαβισμοῦ τῶν Ἰγνάτιεφ, τῶν Ποππὼφ, τῶν Μετσέρσκυ, τῶν Κομιρόβσκη, τῶν Σμυρνώφ. Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1845 ἀντήχει τὸ ᾄσμα τοῦ ποιητοῦ,: «***Εἴμεθα κεκαλυμμένοι ὑπὸ δόξης, ἀλλὰ***

Οἱ πολεμισταὶ τῶν ἐξωτερικῶν εἰς τὸ μέγα ταμεῖον τοῦ λαοῦ ἐν Ἀθήναις.

» ***διεκδικοῦμεν τὴν δόξαν τῶν προγόνων μας. Θέλομεν νὰ ἀνιδρύ-***
» ***σωμεν τὴν Αὐτοκρατορίαν τοῦ Ἀττίλα, ὅστις ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Σλά-***
» ***βων ὑπέταξε τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὅστις ἐν τῇ λαμπρᾷ ἀλαζονείᾳ***
» ***τῆς ἰσχύος του, ἠπείλησε τὴν Δύσιν διὰ τῆς αἱματηρᾶς του μάστι-***
» ***γος!***» Τὸ νέον ἰδεῶδες του εὗρισκεν ἀπείρους ὀπαδούς. Ἦτο ἡ ἡρωϊκὴ ἐποχὴ τοῦ Πανσλαβισμοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἰδεῶδές του δὲν ἠλέκτριζε τοὺς Γιουκοσλάβους τῆς Σερβίας καὶ τῶν «***ἀλυτρώτων***» ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν ἀτελεύτητον Σλαβίαν τῶν Πανσλαβιστῶν τῆς Πετρουπόλεως, ἥτις θὰ ἐξετείνετο μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ὑπείκουσα τυφλῶς εἰς τὰ νεύματα τοῦ μεμακρυσμένου «***Λευκοῦ Τσάρου***», ἀντέτασσον τὸ ὄνειρον ἰδίας Νοτιοσλαβικῆς Αὐτοκρατορίας: τῆς Μεγάλης Σερβίας τοῦ Δουσάν. Οἱ Πανσλαβισταὶ ἔστρεψαν τότε ὅλην τὴν δραστηριότητά των καὶ ὅλας τὰς προσπαθείας των πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ταύτην, ἐν ᾗ ἤλπιζον νὰ εὕρωσι λείαν εὔκολον. Καὶ ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἐξαρχίας ἐπῆλθεν ὁ Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος. Ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἔπλαττε διὰ τοῦ Ρωσσικοῦ αἵματος Βουλγαρίαν, ἧς ἡ ἔκτασις θὰ κατέπληξεν ἀναμφισβητήτως καὶ αὐτὸν τὸν Ἰγνάτιεφ. «Στρέφουσα πρὸς δυσμάς, ὁρίζει τὸ 6 ἄρθρον της, ἡ μεθοριακὴ γραμμὴ θ' ἀκολουθήσῃ τὰ δυτικὰ ὅρια τοῦ Κουμανόβου, τῆς Κοτσάνης, καὶ τοῦ Καλκάνδελεν, μέχρι τοῦ ὄρους Κοράμπι. Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ ποταμοῦ Βελεστχίτζα μέχρι τῆς συνενώσεώς του μετὰ τοῦ Μέλανος Δρίνου, κατευθυνομένου πρὸς νότον διὰ τοῦ Δρίνου καὶ τῶν δυτικῶν συνόρων τοῦ καζᾶ τῆς Ἀχρίδος πρὸς τὸ ὄρος Λιμάς, ἡ μεθοριακὴ γραμμὴ θ' ἀκολουθήσῃ τὰ δυτικὰ ὅρια τῶν καζάδων τῆς Κορυτσᾶς καὶ τοῦ Σταρόβου, μέχρι τοῦ ὄρους Γράμμου, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τῆς Καστορίας θὰ καταλήξῃ εἰς τὸν ποταμὸν Μογλενίτσαν καὶ ἀκολουθοῦσα τὸ ρεῦμά του καὶ διερχομένη νοτίως τοῦ Γένιτζε Βαρδάρ, θὰ κατευθυνθῇ πρὸς τὴν ἐκβολὴν τοῦ Βαρδάρ».

Ἡ ἀντίδρασις τοῦ Σώλσβαρυ, δὲν ἐπέτρεψε νὰ κυρωθῇ ἐν τῷ Συνεδρίῳ τοῦ Βερολίνου τὸ ἐθνολογικὸν καὶ γεωγραφικὸν τοῦτο ἔγκλημα. Ἀλλ' ἡ Ἑλλάς, τὸ νεαρὸν Βασίλειον ἠνυόησε ποία θὰ ἦτο ἡ ἐπαύριον τῆς Ρωσσικῆς ταύτης τῆς Μ. Βουλγαρίας υἱοθετήσεως. Ἀπέναντι τῶν διεκδικήσεών της, ἃς ἐθεώρει νομιμοποιουμένας δι' αἰώνων ἱστορίας, ἔβλεπε νὰ προβάλλῃ ὁ Ρωσσικὸς κολοσσός, οἱ ἀκαταμέτρητοι οὗτοι Σκύθαι, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Θουκυδίδης ἔλεγεν, ὅτι ἂν ποτὲ ἑνωθῶσιν ὑπὸ ἕνα ἀρχηγόν, δὲν θὰ ἦναι δυνατὸν νὰ εὕρωσι πλέον πρὸ αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ ἢ ἐν Ἀσίᾳ ἀντίστασιν. Τί θὰ ἠδύνατο νὰ πράξῃ πρὸ τῆς ἀκατασχέτου ταύτης προελάσεως τὸ μικροσκοπικὸν Βασίλειον; Καὶ ἄπελπι πρὸ τῆς ἀδυνάτου πάλης, ἐστράφη

μετὰ πλείονος στοργῆς πρὸς νότον, ἔνθα ἐμάχετο μαρτυρικῶς ἡ Κρήτη, ἡ συμβολικὴ νῆσος ἐν ᾗ οἱ Δάκτυλοι ἐσφυρηλάτησαν πρῶτοι τὸν χάλυβα.

Ἡ Κρήτη ἑνουμένη μετὰ τοῦ Βασιλείου, θ' ἀπετέλει ἰσχυρὰν ἔνεσιν ρώμης, μετὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἦτο εὐχερεστέρα ἡ ἐν Μακεδονίᾳ ἄμυνα. Ἀλλ' ἐνῷ ἐκ Βορρᾶ προσέβαλλεν ὁ Σλαβικὸς κίνδυνος, τὸ Μυρτῶον ἐσκίαζεν ἡ Βρεττανικὴ ἀντίστασις. Ὁσάκις ἀνέτελλεν ἡ ἐλπὶς τῆς ἀποκτήσεως τῆς μεγαλονήσου, ἥτις ὑπῆρξεν ἀπὸ τοῦ Μίνωος ἡ ἡγεμονὶς τῆς προϊστορικῆς Ἑλλάδος, ἡ Ἀγγλία δὲν ἐπέτρεψε νὰ παύσῃ τὸ ἐναγώνιον του γύμνασμα ὁ Ἑλληνικὸς Σίσυφος. Κατὰ τὸ 1829 ἐνῷ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσσία ὑπεστήριζον ἐνθέρμως τὴν παραχώρησιν τῆς νήσου εἰς τὴν νεοπαγῆ Ἑλλάδα, ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις κατέστησε τὴν προσάρτησιν ἀδύνατον. «***Ἂν ἡ Τουρκία, ἔγραφεν ὁ λόρδος Ἀβερδην πρὸς τὸν***
» ***Οὐέλλιγκτων, ἐγκλείει ἐν ἑαυτῇ ζωτικότητα τινά, ἡ κατοχὴ τῆς***
» ***Εὐβοίας, προστιθεμένη εἰς τὴν τῆς Κρήτης, θὰ τῇ ἐξησφάλιζε τὰ***
» ***μέσα τῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐξασκήσεως τοῦ ἐλέγχου της***».

Τὴν 6ην Ἀπριλίου 1841, οἱ Ἄγγλοι ἐπειρῶντο νὰ ἐπιβάλωσιν ἐν τῇ νήσῳ τὸ ἀπροκάλυπτον προτεκτοράτον των. Ὁ ναύαρχος Στούαρτ, ὑπὸ τὴν πρόφασιν μεσολαβήσεως μεταξὺ τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ καὶ τῶν Σφακιωτῶν, προέτεινε τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν πρὸς ἀποσόβησιν ἀνηλεῶν ἀντεκδικήσεων.

— «***Ἡμεῖς δὲν θέλομεν οὔτε Ἄγγλους, οὔτε ἡγεμονίαν· θέλο-***
» ***μεν τὴν ἕνωσιν τῆς πατρίδος μας μετὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος·***
» ***διὰ τοῦτο ἐχύσαμεν ποταμοὺς αἱμάτων,*** ἦτο ἡ ἀπάντησις τῶν ἀδαμάστων ὀρεινῶν.

Ἡ αὐτὴ πολιτικὴ κατὰ τὸ Βερολίνειον Συνέδριον. Ἐνῷ ἡ Ρωσσία, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψει τὴν θέσιν, εἰς ἣν θὰ περιήγετο διὰ τῆς δημιουργίας τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας ἡ Ἑλληνικὴ Δυναστεία, ἐπέβαλλεν εἰς τὴν Πύλην τὸ 15 ἄρθρον τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, δι' οὗ ἡ Τουρκία ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν «***νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει της τοὺς πόθους,***
οὓς ἤδη ἐξέφρασεν ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου», ἡ Ἀγγλία τὸ ἐξεμηδένιζεν εἰς τὸ Βερολίνειον Συνέδριον. «***Συνηντήσαμεν ἐν τῷ Συνεδρίῳ,***
» ***ἐδήλου ὁ Γάλλος πληρεξούσιος Βάδδιγκτων, σιδηρᾶν θέλησιν ἥτις***
» ***δὲν μᾶς ἐπέτρεψε ν' ἀσχοληθῶμεν διὰ τὴν Κρήτην, καὶ ἡ θέλη-***
» ***σις αὕτη ἦτο ἡ τοῦ λόρδου Βήκονσφηλδ***».

Τοὺς φόβους οὓς προεκάλει ἡ ἀδυσώπητος ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καταπολέμησις τοῦ προαιωνίου πόθου τῶν Κρητῶν, ἐπεβεβαίου ἡ διαγωγὴ τοῦ Ράνδβιθ καὶ τοῦ Μπλιόττη, τῶν διασήμων ἐν Χανίοις Προξένων των. Καὶ

ἐν μέσῳ τῶν δύο φοβερῶν ἐπιβουλῶν, τῆς Ρωσσικῆς πρὸς βορρᾶν καὶ τῆς Ἀγγλικῆς πρὸς μεσημβρίαν, τὸ μικρὸν Βασίλειον ἐσφάδαζεν ὡς τὸ στρουθίον ὅπερ βλέπει πανταχοῦ τοὺς ἀπειλητικοὺς ὄνυχας ἐνεδρευόντων γυπῶν. Βεβαίως ἡ Ἑλλὰς τοῦ Γεωργίου ἔσχεν ἐπιτυχίας τινάς: τὴν ἐκχώρησιν τῆς Ἑπτανήσου κατὰ τὸ 1863, καὶ τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὸ 1887, ἐπανορθοῦσαν ἀνεπαρκῶς τὴν κατάφωρον παραβίασιν τῆς Βερολινείου Συνθήκης, ἥτις ὑπέσχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἤπειρον. Ἀλλ' αἱ ἐδαφικαὶ αὗται ἐπεκτάσεις, οὐχὶ μόνον δὲν συνεπλήρουν ἑλληνικὸν πυρῆνα ἰσχυρὸν, ἀλλὰ συνετελέσθησαν ὑπὸ συνθήκας τόσον ταπεινωτικὰς, συνεζυμώθησαν μετὰ τοσούτων ἀγωνιῶν, ὥστε ἀπετέλουν μᾶλλον ἀνάμνησιν ὀδυνηρὰν ἢ πηγὴν ἐνισχυούσης ἱκανοποιήσεως. Τί ἐσήμαινον ἄλλως τε αἱ γλίσχροι αὗται ἐπιτυχίαι πρὸ τοῦ μαρτυρολογίου τῶν προκλήσεων καὶ τῶν δακρυβρέκτων ἐξευτελισμῶν, ἃς ὑφίστατο τὸ ἀτυχὲς Κράτος, πρὸ τῶν συνεχῶν ὑβριστικῶν διακοινώσεων τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Πύλης, ὧν οἱ προκλητικώτεροι, ὁ Μουσοῦρος ἦ ὁ Φωτιάδης ἦσαν Ἕλληνες, πρὸ τοῦ ἀνηλεοῦς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Κρήτῃ δεκατισμοῦ τῆς φυλῆς, πρὸ τῆς αἰσχύνης τῆς ἐν Σύρῳ ἀγκυροβολίας τοῦ Χόβαρτ πασᾶ, πρὸ τοῦ κυνισμοῦ μεθ' οὗ μυριάκις αἱ Δυνάμεις καὶ ἰδίως ἡ ἄπιστος καὶ ὑπολογιστικὴ Ἀλβιὼν, ἐξηπάτησαν τὴν καλὴν πίστιν του; Τί ἐσήμαινον πρὸ τῶν βουλγαρικῶν ἐπιτυχιῶν, ὧν ἡ τελευταία—τὸ Ρωμυλιωτικὸν πραξικόπημα—παρεβίαζε τὴν προσφιλῆ θεωρίαν τοῦ Θ. Δηλιγιάννη καὶ τῆς ἐποχῆς του περὶ τῆς Βαλκανικῆς ἰσορροπίας, θεωρίαν φεῦ! τόσον καταφώρως συγκρουομένην πρὸς τὴν πολιτικὴν πραγματικότητα;

Καὶ αἱ ἀποτυχίαι ἐνέτεινον τὸ ἑλληνικὸν νόσημα, οὗτινος τὴν σφραγίδα ἔφερε καὶ ἡ πνευματικὴ τοῦ Ἔθνους ζωὴ ἐπὶ μακρὰν περίοδον. Δημοσιογραφία καὶ ποίησις παρεῖχον καθ' ἑκάστην τὴν τυπικωτέραν ἐκδήλωσιν τῆς μανίας τῆς καταδιώξεως. Κατ' αὐτὰς τὸ σύμπαν εἶχε συνωμόσῃ κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὸ δίκαιον καὶ ὁ πολιτισμὸς θὰ ἐθριάμβευον. Ὑστερικαὶ παρακρούσεις τῶν ἀδυνάτων, ὧν ἡ παθολογικὴ κατάστασις, δὲν ἐπιτρέπει τὴν ὑγιᾶ ἀντίληψιν τῆς πραγματικότητος! Λαὸς ὑποστὰς βαθύτατα τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἰδεολογισμοῦ τῆς ἀρχαιότητος, δὲν κατώρθου νὰ ἐννοήσῃ ὅτι πᾶσαι αἱ ἀποτυχίαι του, πᾶσαι αἱ διαψεύσεις τῶν ἐλπίδων του, ἠδύναντο ν' ἀποκρυσταλλωθῶσιν εἰς ἕνα ὁρισμόν: τὴν ἔλλειψιν τῆς δυνάμεως, ἥτις εἶναι κοινὸν θεμέλιον τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς ἐπιβολῆς. Καὶ τὸ νεαρὸν Βασίλειον ἀνίκανον νὰ ἐννοήσῃ τὴν στοιχειώδη ταύτην ἀλήθειαν, ἀπερροφημένον

ὡς ὁ Ἄμλετ ὑπὸ τῆς ἀποθαρρύνσεως καὶ τοῦ δισταγμοῦ, σπεῦδον ὡς ἐκεῖνος ὄπισθεν τῶν πατρικῶν φασμάτων του, δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ χωρήσῃ πρὸς τὰς ζοφερὰς τύχας τοῦ Δανοῦ Βασιλόπαιδος. Ὡς πάντες οἱ ὑποδεέστεροι ὀργανισμοὶ, οἵτινες δὲν κυριαρχοῦσι τῶν περιστάσεων, ἀλλ' ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς τυχαίας των ἐξαπολύσεως, ἦτο προφανὲς ὅτι ἡ πρώτη μεγάλη περιπέτεια, θὰ τὸ ἔσυρεν αἰχμάλωτον ὡς τραγικὸν λάφυρον. Καὶ ἡ περιπέτεια αὕτη ἦτο τὸ Κρητικὸν πρόβλημα. Καὶ τὸ κατάντημά της θὰ ἦτο ὁ πόλεμος: Ὁ ἀτυχὴς οὗτος λαὸς ὅστις ἔβλεπε πρὸς βορρᾶν τὴν Σλαβικὴν ἀπειλὴν καὶ πρὸς νότον τὸν Βρεττανικὸν κυνισμὸν, καὶ ὅστις ἠσθάνετο νὰ ἦναι ὅ,τι ὁ κόκκος ἐν μέσῳ τῶν δύο βαρέων μυλολίθων, κατ' ἀνάγκην θὰ ἐφέρετο πρὸς τὸ ἄπελπι ἐγχείρημα τοῦ 1897.

Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους τούτου, ὡς ἔκρηξις ἀκοιμήτου ἠφαιστείου, ἐπήρχοντο οἱ νέοι νῶν Χανίων Σικελικοὶ ἑσπερινοί. Ἰσχυροὶ ἐν Κων)πόλει Τουρκοκρῆτες, ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τῆς Πανισλαμικῆς προπαγάνδας τοῦ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ καὶ διεθνοῦς καταστάσεως ἐξαιρετικῶς εὐμενοῦς, ἔδιδον εἰς Χανία τὸ σύνθημα τῆς σφαγῆς. Ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια τὸ πῦρ κατεβρόχθισε τὰς Χριστιανικὰς συνοικίας, καὶ ἡ μάχαιρα μετέβαλλε τὰς στενὰς καὶ γραφικὰς ὁδοὺς εἰς ποταμοὺς αἵματος. Εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς φρικτῆς τραγῳδίας, οἱ φιλοπόλεμοι τῆς νήσου πληθυσμοὶ ἐξηγέρθησαν ὡς εἷς ἄνθρωπος. Ἡ Ἑλλὰς ἐφλέγετο ὁλόκληρος. Ὁ ἐν Χανίοις ἀντιπρόσωπός της Γεννάδης, ἐξέθετε τὴν κατάστασιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν του, ἥτις ὑφισταμένη τὴν πίεσιν τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Κοινῆς Γνώμης, ἤγγειλλεν ὅτι θ' ἀποστείλῃ τὸν στόλον εἰς τὰ Κρητικὰ ὕδατα. Ὁ πρίγκηψ Γεώργιος ἐξέπλευσεν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μοίρας τῶν τορπιλλοβόλων, ἐν μέσῳ ἐκρήξεων ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ Βάσος ἀπεβιβάζετο ἐπὶ τῆς Κρητικῆς γῆς μετὰ μικροῦ ἀποβατικοῦ σώματος καὶ προέβαινεν εἰς τὴν κατοχὴν τῆς νήσου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Βασιλέως του. Ἐν τούτοις, οὐδέποτε ἡ διεθνὴς κατάστασις ἦτο τοσοῦτον δυσμενὴς διὰ παρόμοιον πραξικόπημα.

Ἐν τῶν κυριωτάτων αἰτίων, δι' ἃ ὁ Δηλιγιάννης ἠκολούθησε πολιτικὴν φιλοπόλεμον, ἦσαν αἱ διαβεβαιώσεις τοῦ Βουλγάρου πρωθυπουργοῦ Στοΐλωφ, πρὸς τὸν Ἕλληνα ἐν Σόφιᾳ ἀντιπρόσωπον Ἀργυρόπουλον, ὅτι τὴν ἐπαύριον τοῦ πολέμου ἑκατὸν χιλιάδες Βουλγάρων θὰ διήρχοντο τὰ σύνορα. Ἐν τούτοις, προφανῶς ἡ διαβεβαίωσις ἦτο ψευδής. Τῶν Βαλκανικῶν συνδυασμῶν ἐκυριάρχει τότε ἡ Αὐστρορωσσικὴ συνεννόησις, ἧς τὴν ἐπιρροὴν ὑφίστατο ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἡ Βουλγαρικὴ

πολιτική. Ἡ Ἀγγλία ἀπετέλει ἀπὸ πολλοῦ τὸν θερμώτατον ὑπέρμαχον τῆς Τουρκικῆς ἀκεραιότητος, καὶ τὸν χείριστον ἐχθρὸν τῆς Κρητικῆς ὑποθέσεως, ἦσκει δὲ κρίσιμον ἐν Σόφιᾳ ἐπίδρασιν. Ἡ Γερμανία, εὑρίσκετο εἰς τὴν τρυφερωτέραν περίοδον τῶν χαμητικῶν μελιμήνων της, εἰς τὸν Αὐτοκράτορα δὲ Γουλιέλμον ὠφείλετο ἡ πρότασις τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Πειραιῶς. Αἱ δηλώσεις τοῦ Ἀνοτὼ ἐν τῇ Γαλλικῇ Βουλῇ τὴν 22 Φεβρουαρίου 1897 καὶ τοῦ Βισκόντη Βενόστα ἐν τῇ Ἰταλικῇ, δὲν ἐπέτρεπον οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἐπὶ τῶν διαθέσεων τῶν δύο Λατινικῶν Κυβερνήσεων. Ἦρκει ἡ πρόχειρος μελέτη τῆς διεθνοῦς καταστάσεως, ἤρκει ἁπλῆ ἐπισκόπησις τοῦ ἔργου, ὅπερ ἡ Ρωσσία ἐπετέλει ἐν τῇ Ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ, ὅπως πεισθῇ τις ὅτι ἡ πολιτικὴ τῶν ἄκρων θὰ προσέκρουεν εἰς τὸν ἄρρηκτον τῆς Εὐρώπης συνασπισμόν. Ἐν τούτοις χάρις εἰς τὴν πρότασιν τῆς Ἀγγλίας, πειρωμένης νὰ σώσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Δυναστείαν δυσχερεστάτης θέσεως, ἡ πρότασις τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος πρὸς τὸν Γάλλον ἐν Βερολίνῳ πρεσβευτὴν Δὲ Νοαΐγ, δὲν ἐγένετο δεκτή. Χάρις εἰς τὴν Ἀγγλικὴν πρωτοβουλίαν, εὑρέθη ἔντιμος διὰ τὴν Ἑλλάδα διέξοδος. Τὴν 2αν Μαρτίου, ταὐτόσημος τῶν Δυνάμεων διακοίνωσις, ἀνήγγελλεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὅτι ἡ Κρήτη ἀνεκηρύσσετο αὐτόνομος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τὴν ἐκάλει ὅπως ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά της ἐντὸς ἓξ ἡμερῶν. Ὀλίγας ἡμέρας πρότερον ὁ Ἀνοτὼ ἀνήγγελλεν ἐν τῇ Γαλλικῇ Βουλῇ, τὴν ἀπόφασιν δι' ἧς ἡ Κρήτη θ' ἀπετέλει εἰς τὸ μέλλον παρακαταθήκην τῶν Δυνάμεων.

Ἡ Κυβέρνησις Δηλιγιάννη δὲν ἠννόησε τὸ μεγαλόφωνον δίδαγμα τῶν περιστάσεων. Ὑποχωροῦσα μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς Κρητικῆς αὐτονομίας, θὰ περιέβαλλε καὶ τὸ Κράτος καὶ ἑαυτὴν διὰ τῆς αἴγλης λαμπρᾶς ἠθικῆς νίκης, δὲν θὰ ἐτάσσετο ἀντιμέτωπος τῆς συνησπισμένης Εὐρώπης, θὰ ἐδημιούργει ἀπέναντί της διὰ τῆς ὑποχωρήσεώς της δικαιώματα ἀνταλλαγμάτων καὶ θ' ἀπέφευγε σύγκρουσιν ἄνισον, δι' ἣν ἦτο ἀπαράσκευος καὶ ἧς ἡ ἔκβασις ἦτο ὡρισμένη προκαταβολικῶς. Ἀλλὰ τὴν Ἑλλάδα δὲν διώκει Κυβέρνησις. Τὴν ἐκυβέρνων αἱ ἀγυιαί. Ὑπὸ τὴν πίεσίν των, ἡ Κυβέρνησις ἀντέταξεν ἀνένδοτον ἄρνησιν εἰς τὴν ταὐτόσημον διακοίνωσιν δι' ἧς τῇ ἀνεκοινοῦντο αἱ ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων, ἡ Ἑλλὰς ἀπήντα μετὰ δύο ἑβδομάδας ὅτι ὡς ἀπέδειξε μακρὰ πεῖρα, πᾶσα ἄλλη λύσις ἐκτὸς τῆς ἑνώσεως θὰ ἦγεν εἰς νέαν ἀναρχίαν, ὅτι ἀποκρούουσα τὴν αὐτονομίαν, ἠρνεῖτο νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀνάκλησιν τοῦ στρατοῦ της, μεθ' ἣν οἱ Κρῆτες θὰ ἔμενον ἐκτεθειμένοι εἰς

τὴν διάκρισιν σκληρῶν ἀντεκδικήσεων καὶ ὅτι ὁ συνταγματάρχης Βάσσος θὰ ἔμενεν ἐν τῇ νήσῳ, μέχρις οὗ οἱ Κρῆτες ὁρίσωσι τὴν προτιμωμένην ὑπ' αὐτῶν λύσιν διὰ δημοψηφίσματος.

Αἱ Δυνάμεις προέβησαν εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς νήσου, ἐνῷ δ' ὁ Βάσσος κατεῖχε τὸ ἐσωτερικόν, τὰ εὐρωπαϊκὰ ἀγήματα κατελάμβανον τοὺς λιμένας, τὰ Χανία, τὴν Σητείαν, τὸ Ἡράκλειον, τὴν Ρέθυμνον. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐνέτεινε τὴν ἐν Ἑλλάδι κρατοῦσαν ἔξαψιν. Ἀλλ' ἡ Τουρκία ἦτο ἤδη πανέτοιμος. Ἐξασφαλίσασα τὴν βουλγαρικὴν οὐδετερότητα διὰ τῶν βερατίων Πελαγονίας, Στρωμνίτσης καὶ Νευροκοπίου, συγκεντρώσασα ἰσχυρὰς δυνάμεις ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀπέβλεπε μετὰ πεποιθήσεως πρὸς πόλεμον, ὃν ἐπέβαλλον τὸ γόητρον τοῦ Πατισὰχ, ἡ φιλοπόλεμος αὐλή του καὶ αἱ ἐνθαρρύνσεις τοῦ Κάϊζερ. Καὶ ὁ πόλεμος ἤρξατο. Ἡ ἔκβασίς του ὑπῆρξεν ἡ μαθηματικὴ ἀπόδειξις τοῦ ἑλληνικοῦ νοσήματος. Ὑπῆρξεν ἡ δυσώδης ἔκκρισις μακροῦ ἀποστήματος, εἰς ὃ συνεκεντρώθη πολυετὴς πυόρροια. Ἡ δοκιμασία ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλλάδα σκληρά. Ἐν τούτοις χάρις εἰς αὐτὴν, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐξῆλθε τῆς νηπιώδους περιόδου του. Χάρις εἰς αὐτὴν ἦλθεν εἰς συνάφειαν μετὰ τῆς σκληρᾶς πραγματικότητος, ἧς ἡ πικρὰ ἀντίληψις ἀνδρίζει καὶ ἀνυψοῖ. Καὶ ἂν οἱ ἡττημένοι τοῦ 1897, ἀπεκόμισαν ἐκ τῆς περιπετείας, ἥτις ἦτο τὸ ἐνδεδειγμένον κατάντημα χρονίου καὶ ἀναρχικοῦ ὑστερισμοῦ, τὴν τύψιν τοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ τὸ ἄχθος βαρυτάτης πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, εὗρον ἐν αὐτῇ ταὐτοχρόνως σώτειραν ἀφύπνισιν: Ἡ Κρήτη, διφυὴς συμβολισμὸς τοῦ Βουνοῦ καὶ τῆς Θαλάσσης, ἀποβᾶσα ἡ ἀφετηρία τοῦ φοβεροῦ ἀτυχήματος, ἐγένετο ταὐτοχρόνως τὸ λίκνον εὐρώστου ἀναγεννήσεως...

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.

Μετὰ τὸν πόλεμον. — Ἡ ἠθικὴ ἀπογοήτευσις καὶ ἡ οἰκονομικὴ παρακμή. — Τὰ αἴτια μιᾶς οἰκονομικῆς ἐξαρθρώσεως. — Ἡ περίοδος τοῦ πολιτικοῦ ἐρασιτεχνισμοῦ — Θεοτόκης. Ἡ προσπάθει του καὶ τὰ γεγονότα. — Μακεδόνες καὶ Βούλγαροι. — Ἡ Βουλγαρικὴ τρομοκράτησις καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἄμυνα. — Ἡ Ἑλληνικὴ Μακεδονικὴ ὀργάνωσις. — Ἡ πρώτη ἔνοπλος ἀντίδρασις — Ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἀφυπνίσεως. — Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Τουρκικὴ μεταπολίτευσις.

Τὸν πόλεμον ἐπηκολούθησε βαθυτάτη ἠθικὴ κρίσις διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Ὑπὸ τὴν ἐπώδυναν ἀνάμνησιν του ἐσείσθησαν τὰ θεμέλια τῆς Ἑλληνικῆς πίστεως. Βαθύτατος ὑπῆρξεν ὁ ἀντίκτυπος τῆς ἥττης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ διασπορᾷ, ἔνθα αἱ Ἑλληνικαὶ παροικίαι εὑρίσκοντο ἐκτεθειμέναι εἰς εὐρυτέραν ἐπαφὴν μετὰ πολυωνύμων οἰκονομικῶν ἀνταγωνιστῶν καὶ συνεπῶς πρὸς τὴν εἰρωνίαν ἢ τὴν ἐπίκρισιν. Ἡ ἀποθάρρυνσις τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἦτο τόσῳ μᾶλλον ἰσχυροτέρα, ὅσῳ βαθύτερον ἦτο πεπεισμένος, ὅτι ἀγών του ἦτο πλειότερον δίκαιος. Ἡ Ἑλληνικὴ κλασικὴ παίδευσις, καθαρῶς ἰδεαλιστική, εἶχεν ἐμπνεύσῃ εἰς τὴν φυλὴν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἀρκεῖ ἡ προσπάθεια νὰ ἦναι δικαία ὅπως καταλήξῃ εἰς τὸν θρίαμβον. Δὲν τὴν ἐπαιδαγώγησε διὰ τοῦ σιδηροῦ νόμου τῆς ἰσχύος, ὅστις εἶναι ὁ κυριαρχῶν παράγων τῶν σκληρῶν ἀγώνων τῆς σήμερον, δὲν τὴν παρεσκεύασεν πρὸς τὴν πάλην τοῦ δόλου, τῆς ἀπάτης, τῆς πυγμῆς, ἧς ἔχουσιν ἀνάγκην καὶ αὐταὶ αἱ δίκαιαι ὑποθέσεις ὅπως θριαμβεύσωσι. Τὸ τραῦμα ὅπερ ὑφίστατο τὸ ἰδεῶδες τὸ ἀπετέλει φωτεινὴν ἔνδειξιν ὅτι ὁ περαιτέρω ἀγὼν ἦτο ἀνωφελής. Τὴν

ἠθικὴν ταύτην ἀποσύνθεσιν καθίστα ἐντονωτέραν ἡ οἰκονομικὴ παρακμή, ἥτις ἔπληττε τὸν Ἑλληνισμὸν εἰς τὰς γονιμωτέρας του ἀγοράς. Ὁ ἀτυχὴς ἀγὼν συνέπιπτε πρὸς γενικὴν ὑποχώρησιν ἐκ τῶν οἰκονομικῶν προχωμάτων του. Οἱ Ἕλληνες τραπεζῖται καὶ ἔμποροι δὲν ἦσαν πλέον κύ-

Ὁ Ἕλλην ναύαρχος Κουντουριώτης, στόλαρχος τῆς Μοίρας τοῦ Αἰγαίου, διοικῶν μετὰ τοῦ γενικοῦ ναυτικοῦ Ἐπιτελείου ἀπὸ τοῦ θωρηκτοῦ «Ἀβέρωφ», τῆς ναυαρχίδος.

ριοι τῶν Ρωσσικῶν, τῶν Ρωμουνικῶν ἀγορῶν. Τὰ κυριώτερα τῶν αἰτίων τῆς οἰκονομικῆς ταύτης ὑποχωρήσεως ἦσαν πολυσχιδῆ καὶ ἐχρονολογοῦντο ἀπὸ πολλοῦ. Ἐν πρώτοις, ἡ ἀφύπνισις τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῶν ἰθαγενῶν, περιώριζε πανταχοῦ τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἕλληνος ἀποίκου, ὃν ἡ ἰδιοφυΐα, ἡ ἀνατροφή του καὶ ὁ νοσταλγικὸς πόθος μεθ'

οὗ ἀνεμιμνήσκετο τῆς γενετείρας του, ἐξώθει πρὸς ἐπιχειρήσεις δεκτικὰς ταχείας διαλύσεως.

Ὅταν αἱ οἰκονομίαι τοῦ βιοπαλαιστοῦ ἔφθανον τὰ ὅρια ἅτινα ὠνειρεύετο, ὤφειλον νὰ ἦναι πραγματοποιήσιμοι ὅπως τῷ ἐπιτρέψωσι νὰ διέλθῃ εἰς τὸ πατρικὸν χωρίον, γῆρας εὔδαιμον. Χάρις εἰς τὴν ἀκαταμάχητον ταύτην ἕλξιν τῆς πατρῴας γῆς, δὲν ἠδυνήθη νὰ κατακτήσῃ τὸ ξένον ἔδαφος. Ὁ ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς διεξήγετο κατὰ προτίμησιν εἰς γεωργικὰς χώρας, τὴν Ρωσσίαν, τὴν Ρουμανίαν, τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλὰ κύριοι τῶν χωρῶν τούτων ἦσαν οἱ κάτοχοι τῆς γῆς, ἐνῷ δ' οἱ Ἕλληνες βιοπαλαισταὶ ἠδύναντο διὰ τοῦ ἀποταμιεύματός των νὰ ἦναι κατὰ τὸ μέγιστον μέρος κύριοι τῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων, αἵτινες πανταχοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀποικισμοῦ ὑπέστησαν τεραστίας ἀνατιμήσεις, αὐτοῖ τοὐναντίον προσεπάθουν νὰ ἐκποιήσωσι καὶ αὐτὰς τὰς ἰδιοκτησίας ὧν συνέβαινε νὰ εὑρεθῶσι κύριοι. Οὕτω δὲν ἐγκατέστησαν στερεῶς ἐπὶ τῆς γῆς, ἥτις τοὺς ἐπλούτιζε, δὲν κατώρθωσαν νὰ καταστῶσιν οἱ κύριοι τῶν πρώτων ὑλῶν. Μετὰ μακρὰν καὶ γόνιμον ἐργασίαν, παρέμενον πάντοτε ἁπλοῖ μεσάζοντες, ἐφήμεροι οἰκονομικοὶ παράγοντες, οὓς θὰ παρέσυρεν ὁ πρῶτος ἀντίξοος ἄνεμος. Ἀλλὰ μὴ ἐμερίμνησαν τοὐλάχιστον ὅπως κατέλθωσι καλῶς ὡπλισμένοι εἰς τοὺς κλάδους, ὧν προετίμων τὴν ἐκμετάλλευσιν; Ἂν ὁ πόλεμος ἀπέδειξε τὸ ἀπαράσκευον Κράτους, ὅπερ μεθ' ἑκάστην ἐξωτερικὴν δοκιμασίαν ἐπηγγέλλετο δραστηριωτάτας πολεμικὰς παρασκευάς, ὅπως εὑρεθῇ εἰς τὴν πρώτην ἀπροσδόκητον κρίσιν πλειότερον ἀπαράσκευον ἢ πρίν, ἡ πάλη τοῦ βίου ἀπεδείκνυε καθ' ἑκάστην τὴν ἔλλειψιν μεθοδικῆς διαπαιδαγωγήσεως. Ὁ Ἕλλην παρέμεινεν ἐκπλήσσων, ἀλλ' ἀνεπαρκὴς πλέον αὐτοσχεδιαστής. Δὲν προσῳκειώθη τὰς νεωτέρας μεθόδους τῆς ἐργασίας, δὲν κατενόησε δὲ ἰδίως τὸν νεώτερον ἐμπορικὸν μηχανισμόν, ὅστις εἶναι ἡ ταὐτόχρονος ἀγορὰ καὶ πώλησις. Παρέμεινε πλειότερον κερδοσκόπος ἢ ἔμπορος, διὰ τοῦτο δ' αἱ οἰκονομικαὶ κρίσεις, αἵτινες ἐνσκήπτουσι μετ' ἀμειλίκτου περιοδικότητος, ἀπετέλουν ἑκάστοτε δι' αὐτὸν πανωλεθρίαν ἀνεπανόρθωτον. Ἄλλο μειονέκτημα τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομικῆς προσπαθείας, ἦτο ἡ ἔλλειψις μακρᾶς συνεχείας ἐν αὐτῇ. Ἡ συνήθης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐμπορικῇ οἰκογενείᾳ ἐπίδοσις τῶν τέκνων εἰς ἐπαγγέλματα ἐλευθέρια, ξένα πρὸς τὸ ἔργον τοῦ πατρός, κατεδίκαζε τὸν ἐμπορικὸν οἶκόν του νὰ συναποθάνῃ μετ' αὐτοῦ, καὶ ὅταν δ' ἔτι ὑπῆρχεν εἷς κληρονόμος ὅπως τὸν συνεχίσῃ, ὁ καταμερισμὸς τῆς πατρῴας περιουσίας μεταξὺ τῶν τέκνων, ἅτινα ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον πολυάριθμα καθίστα ἀδύνατον τὴν διαιώνισιν ἐντίμου ἐμπορικοῦ ὀνόματος.

Οὕτω ἡ ἐθνικὴ κόπωσις ἦτο γενική. Καὶ ἦτο τοιαύτη, ὥστε παρετηρεῖτο παράδοξος ἀντίδρασις κατὰ τῶν ἰδεωδῶν ἅτινα ἐλίκνισαν μέχρι τῆς χθὲς τὴν ἑλληνικὴν ψυχήν. Βραδέως, ἀσυναισθήτως, ἐδημιουργεῖτο ἰσχυρὰ κίνησις κατὰ τῆς προγονολατρείας, καὶ κατὰ τῆς οἰκογενείας, ἧς ἡ πατριαρχικὴ ὀργάνωσις δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς. Ἐν τούτοις ἡ Ἰαπωνία καὶ ἡ Σινική, ὧν ἡ ζωτικότης κατέπληξε κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη τὸν κόσμον, ἐν τῇ ἰσχυρᾷ προσηλώσει των πρὸς τοὺς προγόνους καὶ ἐν τῇ θρησκευτικῇ ὀργανώσει τῆς οἰκογενείας, ἱεροῦ κυττάρου πάσης ἰσχυρᾶς ἀνθρωπίνης ὁμάδος, ἀνεῦρον τὴν ῥώμην ὅπως διατηρήσωσι τὴν ἰσχυρὰν ἐθνικὴν ἀτομικότητά των καὶ συνεχίσωσιν ἔνδοξον παράδοσιν. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐκ τῆς ἄκρας αἰσιοδοξίας μετέπιπτεν εἰς νευρασθενικὸν πεσσιμισμόν. Ὅπως ἀποτιναχθῇ ἡ ἐπικίνδυνος ψυχοπάθεια, ὑπῆρχεν ἀνάγκη πολιτικοῦ δυναμένου νὰ δώσῃ εἰς τὸ νοσοῦν Ἔθνος τὴν πεποίθησιν τῆς δυνάμεως. Ἀπητεῖτο ἀνὴρ χαλυβδίνης θελήσεως, ὑποτάσσων πᾶσαν ἄλλην ἀνάγκην καὶ ὅταν ἔτι ἦτο ἐπείγουσα εἰς ἰσχυρὰν στρατιωτικὴν ἀναδιοργάνωσιν, παριμελῶν πᾶν ἄλλο ὅπως ἐπαναφέρῃ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν τὴν ἐλπίδα, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ζήσωσι λαοὶ ἰσχυροί. Δυστυχῶς τὴν «*νηπιώδη*» Ἑλληνικὴν περίοδον, δι' ἣν ἔγραψεν αἱματηρὸν ἐπίλογον ὁ πόλεμος, διεδέχθη περίοδος ἀψύχου πολιτικοῦ διλετταντισμοῦ. Αἱ ἐπιβλητικαὶ μορφαὶ τῆς ἄλλοτε εἶχον ἐκλείψῃ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, καὶ ὁ ἐπικρατήσας μετὰ τὸν πόλεμον πολιτικὸς ὑπῆρξεν ὁ Θεοτόκης, ὃν λαμπρὰ εὐφυΐα ἐνεδείκνυεν εἰς τὴν συνέχισιν τῆς Τρικουπικῆς παραδόσεως. Σπανίως πολιτικὸς ἐπροικίσθη ὑπὸ τῆς φύσεως τοσοῦτον ἀδρῶς, ὅσον ὁ Κερκυραῖος οὗτος εὐπατρίδης, εἷς τῶν μεγίστων πολιτικῶν αὐτοσχεδιαστῶν, οἵτινες ὑπῆρξαν ποτέ. Ἀλλ' ἡ ὑπέροχος αὕτη ἀντίληψις δι' ἣν ἤρκουν ὀλίγαι λέξεις ἐν τῇ Βουλῇ ὅπως προσοικειωθῇ φωτεινῶς τὰ περιπλοκώτερα προβλήματα, ἔφερε τὴν σφραγῖδα τοῦ ἀμερίμνου καὶ φυγοπόνου σκεπτικισμοῦ, ὃν σταλάζει ὁ Κερκυραϊκὸς Οὐρανός. Ἀπὸ τὸν ἐπαγωγὸν ἀριστοκράτην ἔλειπεν ἡ εὔρωστος πίστις τοῦ λαοῦ, ἔλειπεν ὁ ἔρως πρὸς τὴν ἐργασίαν, ἔλειπεν ὁ ἐνθουσιασμός, ἄνευ τοῦ ὁποίου αἱ μεγάλαι προσπάθειαι εἶναι ἀδύνατοι. Ἡ ἐπικράτησίς του ἐσημείωσε καταφανῆ πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐξημέρωσιν, καταφανῆ διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν βελτίωσιν. Ἀλλ' ὁ ἀπολογισμὸς τῆς διοικήσεώς του δὲν ἔδωκεν εἰς τὴν ἀπέλπιδα ἑλληνικὴν ψυχὴν τὸν κλονισμόν, οὗτινος εἶχεν ἀνάγκην ὅπως ἐπανεύρῃ τὸν δρόμον της. Ἐπεδιώχθη ἡ στρατιωτικὴ ἀνασύνταξις. Ἀλλὰ χλιαρῶς, τοσοῦτον χλιαρῶς, ὡς ὁ Κερκυραῖος κυβερνήτης νὰ εἶχε συμβόλαιον μετὰ τῶν περιστά-

σεων ὅπως τὸν ἀναμείνωσιν. Ἕνεκα τῆς νωχελοῦς ταύτης ἀποπείρας, ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνακηρύξῃ κατὰ τὸ Αὐστριακὸν πραξικόπημα τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης τὴν ἕνωσιν τῆς Κρήτης, ἀπαλασσομένη ἀθεραπεύτου γαγγραίνης καὶ προβαίνουσα ἔπειτα εἰς συνεννόησιν μετὰ τῆς Τουρκίας, συνεννόησιν ἥτις θ' ἀπέβαινεν εὐεργετικὴ διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ ὁμοφύλους της.

Ἡ πολιτικὴ αὕτη τοῦ διλετταντισμοῦ ἦτο τόσῳ μᾶλλον ἀτυχὴς, ὅσῳ ἡ Μακεδονικὴ Αἴτνα ἠπείλει ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν καταστρεπτικὴν ἔκρηξιν. Τὸ Μακεδονικὸν πρόβλημα παρέμενε πάντοτε ἄλυτον. Ὁ ὀργανικὸς κανονισμὸς τῆς 23 Αὐγούστου 1880, ὃν συνέταξεν εἰδικὴ ἐν Κων)πόλει ἐπιτροπὴ συμφώνως πρὸς τὸ 18ον ἄρθρον τῆς Βερολινείου συνθήκης, καὶ ὅστις ἀποτελούμενος ἐκ 449 ἄρθρων καθώριζε καὶ τὴν τελευταίαν διοικητικὴν λεπτομέρειαν, δὲν εἶχε τεθῇ ποτὲ εἰς ἐνέργειαν. Ἓν ἔτος πρὸ τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, ὁ Σουλτάνος ἐξέδωκε νέον ἰραδὲν μεταρρυθμίσεων διὰ τοὺς Μακεδονικοὺς νομοὺς, αἵτινες καὶ πάλιν ἐματαιώθησαν, συνεπείᾳ τοῦ νικηφόρου κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολέμου, ὅστις ἀνεπτέρωσε τὴν ἀλαζονείαν τῶν νικητῶν. Αἱ Βουλγαρικαὶ ἐπαναστατικαὶ ὀργανώσεις ἐπωφελήθησαν τῆς εὐκαιρίας ταύτης ὅπως διεξαγάγωσιν εὐρύτατον πολιτικὸν προσηλυτισμόν. Οἱ ἀπόστολοι οἵτινες διεπλάσθησαν εἰς τὰ πρότυπα Βουλγαρικὰ οἰκοτροφεῖα καὶ οἵτινες εἶχον διδαχθῇ τὴν παρασκευὴν τῶν βομβῶν, τὴν ὀργάνωσιν τῶν συμμοριῶν, τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ ὧν πλεῖστοι ἦσαν Ἕλληνες, διέσχιζον τὴν Μακεδονίαν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, κηρύσσοντες τὸ δίδυμον μῖσος κατὰ τοῦ Τούρκου καὶ κατὰ τοῦ Ἕλληνος. Τὸ ἔργον των εἶχε καταστήσῃ εὐχερέστερον ὁ πόλεμος.

Ἡ Μακεδονία ὑπῆρξεν εἷς τῶν μεγάλων σταθμῶν τῶν ἀνθρωπίνων μετακινήσεων. Δι' αὐτῆς διῆλθον πᾶσαι αἱ μεγάλαι μεταναστεύσεις καὶ πᾶσαι αἱ μεγάλαι εἰσβολαί. Σλάβοι, Τάρταροι, Γότθοι, Ρωμαῖοι, λαοὶ τοῦ Βορρᾶ καὶ λαοὶ τῆς Μεσημβρίας, φυλαὶ τῆς Ἀσίας καὶ ὁρδαὶ τῆς Δύσεως, ἦλθον, παρῆλθον, συνανεμίγησαν ἐν αὐτῇ, ἀπερροφήθησαν ἢ ἐξεδιώχθησαν. Ἐκ τῶν ἀναμίξεων τούτων ἐπλάσθη ὁ ἰδιαίτερος τύπος, ὃν δημιουργεῖ συνήθως ἡ ὁδὸς, τύπος ἐν ᾧ ἐπικρατοῦσιν οἱ δραστηριώτεροι ἐγχώριοι ἢ γείτονες πολιτισμοὶ καὶ ὅστις εἶναι ὁ σύγχρονος Μακεδονικός. Παράδοξος τύπος, εὐκίνητος, ἀνήσυχος, εὐμετάβλητος, τόσον ὅμοιος πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν, καὶ ὅστις ἀποτελεῖ ζῶσαν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν βαρὺν καὶ δυσκίνητον Βούλγαρον.—Εἶναι ὁ τύπος οὗτος Ἑλληνικός; Θᾶ ἦτο ἀστειότης τὸ ὁμιλεῖν περὶ ἀμιγῶν τύπων ἐθνολογικῶν, ἐν στιγμῇ

καθ' ἣν ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ Χαλδαῖοι ὑπῆρξαν μεταξὺ τῶν πρώτων οἰκιστῶν τῆς Σινικῆς πεδιάδος, ὅτι ἐν πλήρει κεντρῴᾳ Ἀφρικῇ, ἀπροσπελάστῳ μέχρι τῆς χθὲς, ἤνθουν εὐδαίμονες Ἰσραηλιτικοὶ ἀποικισμοὶ, ὅτι οἱ τραγικοὶ Αἶνος τῶν ἀκατοικήτων Ἰαπωνικῶν νήσων, εἶναι ἀδελφοὶ τῶν Ρώσσων Μουζίκων καὶ ὅτι οἱ ὑπερβόρειοι ναυτίλοι εὑρίσκοντο εἰς στενὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἀμερικῆς, πρὶν ὁ Κολόμβος κατευθύνῃ πρὸς αὐτὴν τὴν τολμηράν του τρόπιδα. Αἱ σχέσεις τῶν μᾶλλον μεμακρυσμένων λαῶν πρὸς ἀλλήλους ἀποτελοῦσιν ἀνεξιχνίαστον δίκτυον, οὗτινες οἱ πλόκαμοι ἐναγκαλίζονται ἀλλήλους στενώτατα καὶ ὅταν ἔτι δὲν τοὺς βλέπομεν. Ἀλλ' ἂν οἱ ἀμιγεῖς ἐθνολογικοὶ τύποι εἶναι ἀνύπαρκτοι, ὑπάρχει εἷς ἀναλλοίωτος παράγων ἐθνολογικῶν δημιουργιῶν: τὸ περιβάλλον καὶ ἡ παράδοσις, δι' ὧν τὰ ἔθνη εἶναι αἰώνια, διηνεκῶς ἀνανεούμενα. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ Μακεδονία παρέμεινεν Ἑλληνικὴ, Ἑλληνικὴ διὰ τῶν λαϊκῶν θρύλλων καὶ τῶν ἠθῶν της, Ἑλληνικὴ διὰ τῶν ἐπικρατούντων κοινωνικῶν τύπων της. Ἀλλ' οἱ τύποι οὗτοι, ὡς πάντες οἱ πληθυσμοὶ, οἵτινες διαπλάττονται ἐγγὺς τῶν μεγάλων ἀρτηριῶν τῆς συγκοινωνίας καὶ τῆς διαμετακομίσεως, εἶναι τύποι κατ' ἐξοχὴν προσιτοὶ εἰς τοὺς προσηλυτισμοὺς τῶν νέων θρησκειῶν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ὠφελήματος. Ὅταν ἡ πανσλαβιστικὴ οὐτοπία ἐπεχείρησε νὰ δημιουργήσῃ ἐξ ὅλης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας μίαν Βαυλγαρίαν ἀπέραντον, οἱ εὐφυέστεροι τῶν τύπων τούτων ἠννόησαν πόσον εὐρὺ στάδιον ἠνοίγετο διὰ τὴν πολιτικὴν δραστηριότητά των εἰς τὴν νεοπαγῆ Σλαβικὴν ἡγεμονίαν, ἥτις ἀντιθέτως πρὸς τὴν Ἑλλάδα, πάσχουσαν ἐξ ὑπερπαραγωγῆς πολιτικῶν ἡγετῶν, ἐπασχε σπάνιν των. Ἐνεκατέστησαν ἐν αὐτῇ. Ἀλλὰ ξένοι ἀπὸ καταγωγῆς πρὸς τὸν ἐγχώριον Βούλγαρον, μὴ ἔχοντες μετ' αὐτοῦ κοινότητα ἠθῶν καὶ ἰδεωδῶν, ἠννόουν ὅτι ὅπως ριζωθῶσιν ἐν τῇ ξένῃ δι' αὐτοὺς γῇ, εἶχον ἀνάγκην νὰ συνδεθῶσι μετ' αὐτῆς διὰ νέων δεσμῶν. Κ' ἔπλασαν τὴν «*ἀλύτρωτον*» Βουλγαρίαν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ὁποίας κατέκτησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν στρατὸν, κατέκτησαν τὰς δημοσίας θέσεις, κατέκτησαν τὴν Βουλήν. Ἐν Σόφια κατὰ τὸ 1902, τὸ ἓν τρίτον τοῦ πληθυσμοῦ ἀπετελεῖτο ἐκ Μακεδόνων, ὁ ὁλικὸς των δὲ πληθυσμὸς ἀνὰ τὴν Ἡγεμονίαν ἀνήρχετο εἰς 300000, αὐξήσας ἔκτοτε σημαντικῶς. Ἐνίοτε ἠκούοντο δειλαί τινες διαμαρτυρίαι κατὰ τῆς θορυβώδους ταύτης εἰσβολῆς, ἥτις ἐμονοπώλει τὰ δημόσια ὑπουργήματα καὶ ἥτις ἐξηνάγκαζε τὸ νεαρὸν κράτος εἰς πολιτικὴν, καθ' ἣς ἐξηγείρετο ἡ ὀρθοφροσύνη τοῦ Βουλγάρου χωρικοῦ, φιλέργου, εἰρηνικοῦ καὶ συντηρητικοῦ. Ἀλλ' οἱ Μακεδονικοὶ ἄποικοι ἐξήσκουν ἐν Σόφιᾳ τὴν αὐτὴν ἐπιρροὴν, ἣν ἤσκουν ἐν

Ἀθήναις οἱ Κρῆτες καθ' ὡρισμένας ἐποχὰς, καὶ οἱ Κουτσόβλαχοι εἰς Βουκουρέστιον, ἡ ἀντίδρασις δὲ τῶν ἐγχωρίων κατὰ τῶν δραστηριωτέρων καὶ θορυβωδεστέρων ἐπηλύδων ἦτο ἀδύνατος. Ἡ Βουλγαρία κατεκτᾶτο ὑπὸ τῶν «***ἀλυτρώτων ἀδελφῶν***», οἵτινες τὴν ἐθεώρουν ὡς ὑπομονητικόν των φέουδον.

Ἀπέναντι τῆς τυραννικῆς ταύτης ἐπικρατήσεως τοῦ ἐνεργητικωτέρου Μακεδόνος ἀποίκου ἐπὶ τοῦ παθητικωτέρου ἰθαγενοῦς, οἱ φοβεροὶ ξένοι ὤφειλον ἓν ἀντάλλαγμα. Τὸ προσέφερον ἐν τῇ συνταράξει τῆς Μακεδονίας ταύτης, ἥτις εἶχε κατακτήσῃ τὴν Βουλγαρίαν πρὶν ἔτι κατακτηθῇ ὑπ' αὐτῆς, τὸ προσέφεραν ἀποβαίνοντες τὰ δραστήρια ὄργανα Κυβερνήσεως, ἥτις ἐθεώρει ὡς ἀποστολήν της τὴν συντέλεσιν τῆς Βουλγαρίας, ἣν ἐχάραξε τὸ ὄνειρον τοῦ Ἰγνάτιεφ. Κατὰ τὸ 1893 ἵδρυον τὴν πολυθρύλλητον Μακεδονοαδριανουπολιτικὴν ὀργάνωσιν, ἣν διώκει συμβούλιον ἓξ αμελές. Κατὰ τὸ 1895, ὁ Βόρις Σαράφωφ εἰσέβαλλε διὰ πρώτην φορὰν εἰς Μελένικον. Τὴν κίνησιν ταύτην διηύθυνε καὶ ἐτροφοδότει ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις. Τὸ ἔργον της ὑπεβοήθει ἡ ἔλλειψις πάσης ἀντιμετώπου ἑλληνικῆς ὀργανώσεως, ἡ οὐτοπικὴ διεξαγωγὴ τῆς ἑλληνικῆς ἀμύνης διὰ μόνης τῆς Σχολῆς, ἡ καθαρῶς ἠθικὴ μορφὴ τῆς «***Ἑλληνικῆς Ἰδέας***», ἥτις ἀπευθύνεται μᾶλλον πρὸς τὰς πνευματικὰς τάξεις κ' ἐν γένει πρὸς πληθυσμοὺς ἔχοντας ἤδη ποιάν τινα ἀνάπτυξιν. Κατ' ἐπιστολὴν τοῦ Γάλλου ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ Δὲ Μουύ, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ Κιτρίνῃ Βίβλῳ τῆς 19ης Μαΐου 1886, ὁ Ἑλληνισμὸς θὰ ἠδύνατο νὰ ὁρισθῇ ὡς «***ἡ ἰδεώδης πατρίς, πάντα τὰ μέλη τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ κατ' ἐκδοχὴν μᾶλλον ἀόριστον, πᾶσαι αἱ διεκδικήσεις τοῦ μέλλοντος.***» Τὸν αὐτὸν ὁρισμὸν δίδει καὶ ὁ Collin Jaecquemyns, καίτοι δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξευρεθῇ ὁρισμὸς οὐσιαστικώτερος καὶ πλειότερον ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὰς ἑλληνικὰς διεκδικήσεις, εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἐν τῇ λέξει, ἥτις ἐννοεῖ ταὐτοχρόνως καὶ τὴν φυλὴν καὶ τοὺς πόθους της, ὑπάρχει ἡ νοσταλγία ἑνὸς κόσμου δόξης, ἐκλείψαντος καὶ ἡ ἐλπὶς τῆς ἀναστάσεως του θᾶττον ἢ βράδιον. Ἀλλ' ἰδεῶδες τόσῳ «***σοφὸν***» καὶ τόσον ὑπερόχως ἀνθρωπιστικὸν δὲν ἦτο προσιτὸν εἰς πᾶσαν ἀντίληψιν, ἀπέβαινε δὲ τόσῳ μᾶλλον περιπλοκώτερον, ὅσῳ διὰ τὸν Μακεδόνα χωρικὸν τὸ ἐξεπροσώπει ὁ Μητροπολίτης, ὅστις πολλάκις ἦτο ἄπληστος καὶ ἁρπακτικώτατος. Ἄλλη ἦτο ἡ γλῶσσα τῶν ἐκ Σόφιας προσηλυτιστῶν. Εἰς τοὺς Μακεδόνας ἀγρότας, ὧν τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ φιλαργυρία, διεκηρύσσετο ὅτι καθιστάμενοι σχισματικοὶ δὲν θὰ ἐπλήρωνον εἰς τὴν Ἐξαρχίαν τὴν ἐπιχορήγησιν, ἥτις πολλάκις ἠξίου ὑπερόγ-

κους εἰσφορὰς εἰς σῖτον, κριθήν, ἀραβόσιτον. Ὅτι ἂν προσεχώρουν εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν ὀργάνωσιν, θ' ἀπηλάσσοντο ταχέως τῆς ἀπηνοῦς φορολογίας τοῦ δεκατιστοῦ ἢ τοῦ χωροφύλακος. Εἰς ἐπίμετρον τοῖς ἐπεδεικνύετο ἡ «***Βουλγαρικὴ πατρὶς***», τόσον ἐγγὺς, κ' ἐν τῇ ὁποίᾳ τόσα τέκνα ταπεινῶν Μακεδόνων χωρικῶν, ἔσχον πεπρωμένα λαμπρὰ, καταστάντες ἀξιωματικοὶ ἀνώτεροι, ἐπιφανεῖς κυβερνητικοὶ λειτουργοὶ, πολικοὶ ἰσχύοντες. Καὶ ὅταν τὰ εὔγλωττα ταῦτα ἐπιχειρήματα παρέμενον ἀλυσιτελῆ, ὑπῆρχον καὶ πειστικώτερα: Τὸ πῦρ, ἡ βόμβα, ἡ μάχαιρα...

Ὁ προσηλυτισμὸς οὗτος ἀσθενὴς κατ' ἀρχὰς, ἐνισχύετο ὁλοὲν πλειότερον. Διελθὼν περίοδον μακρᾶς προπαρασκευῆς, προέβαλλεν αἴφνης ἀποφασιστικώτερον, ἐπωφελούμενος τῆς διδύμου εὐνοίας ἣν τῷ ἐπεδείκνυον ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ ἧς ἡ ἐπίδρασις ἦτο καταφανὴς ἐν τῇ στάσει τῶν Ὀθωμανῶν ἀρχῶν. Μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897, κατέστη αἱματηρότατος. Ἡ Μακεδονικὴ ὀργάνωσις, ἐν γνώσει τῆς ἀποθαρρύνσεως ἣν ὁ πόλεμος τοῦ 1897 ἔσπειρε μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν τῆς Μακεδονίας πληθυσμῶν, ἀπεφάσισε τὸν βίαιον των ἐκβουλγαρισμόν. Οἱ Ἕλληνες πρόκριτοι, οἱ ἱερεῖς, οἱ διδάσκαλοι, ἐδολοφονοῦντο ἀλλεπαλλήλως καὶ οἱ φονεῖς παρέμενον ἀτιμώρητοι. Κατὰ τὸ 1899 τὰ ριζοσπαστικώτερα στριχεῖα τῆς «***Ὀργανώσεως***» τῆς Σόφιας, θεωροῦντα τὴν δράσιν της ὡς χλιαρὰν, ἀπεσπάσθησαν αὐτῆς καὶ ἵδρυσαν τὴν «***Ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν***» τῆς Θεσσαλονίκης, ἐν ᾗ πρωτηγωνίστουν ὁ Ταταρτζῆεφ καὶ ὁ Ματώφ, καὶ ἣν ταχέως κατέστησε γνωστὴν ἡ θηριωδία της. Ἡ μεγάλη ἐξέγερσις τοῦ 1902 παρεσκευάζετο. Οἱ ὀργανωταί της οὐδεμίαν εἶχον ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἀποτυχίας της. Ἀλλ' ἡ πρόθεσίς των ἦτο νὰ διαπράξωσι μυρίας σκληρότητας, νὰ προκαλέσωσι φρικτὰς τουρκικὰς ἀντεκδικήσεις καὶ νὰ ἐπιτύχωσι διὰ τῆς καταπλήξεως ἣν θὰ ἐνέπνεον, τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν. Καὶ τότε ἡ Εὐρώπη παρέστη εἰς θέαμα ἀφθάστου ἀγριότητος. Οἱ φυλετικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ ἀνταγωνισμοὶ, ἐδημιούργησαν ἀτμόσφαιραν μίσους, μεταβαλόντος τὴν χώραν, ἥτις ἠδύνατο νὰ ἦναι ἀπαράμιλλος Ἐδὲμ εἰς φρικαλέαν κόλασιν. Καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπεχώρει ὁλοὲν, ὑπεχώρει, πρὸ τῆς προελάσεως τῶν Σλαβοταρτάρων, ὁδηγουμένων εἰς τὴν ἐκτόπισιν τοῦ μισητοῦ Ἕλληνος ἐκ τῶν τελευταίων πρὸς βορρᾶν προχωμιτων του, εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν παρακτίων κοιλάδων τῆς νέας Βουλγαρίας, μειδιώσης πρὸς τὸ γλαυκὸν Αἰγαῖον, ὅπερ θὰ καθίστατο ἀπὸ Ἑλληνικῆς, Βουλγαρικὴ θάλασσα....

Καὶ ἡ κάθοδος αὕτη, μὴ εὑρίσκουσα ἐνώπιόν της ἢ τὸν μαρτυρικὸν ἐργάτην τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, τὸν διδάσκαλον ἢ τὴν διδάσκαλον,

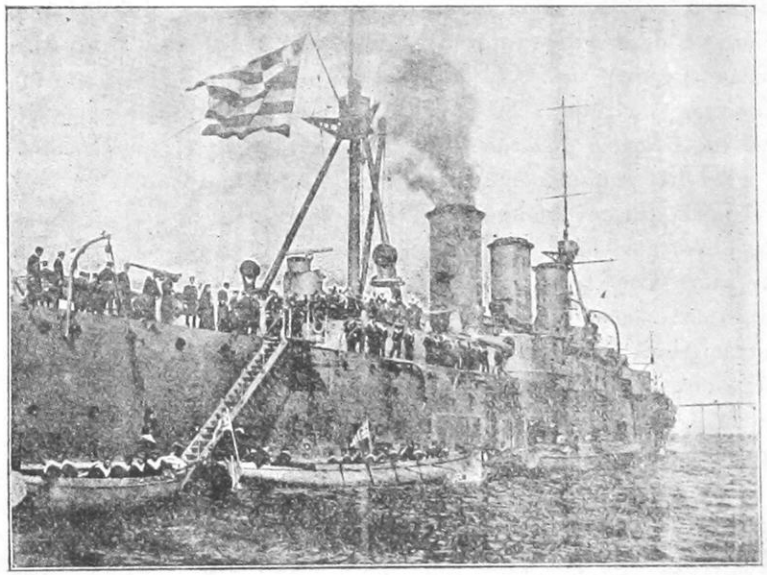
κατήρχετο ραγδαιοτέρα ὁλοὲν πρὸς μεσημβρίαν, ἠπείλει αὐτὸ τὸ «***Ρουμλοὺκ***» τῶν Τούρκων, ἐπεξετείνετο πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν μεθόριον. Πάντα τὰ Ἑλληνικὰ χωρία τῶν Βιτωλίων μέχρι τῶν Καστανοχώρων, ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἔνοπλον ἐκβίασιν τῶν Βουλγαρικῶν ὀργανώσεων. Κ' ἐνῷ ἡ Βουλγαρία παρεῖχεν ἀφειδῆ μέσα ἐνεργείας εἰς τοὺς Τόντσεφ καὶ τοὺς Σαράφωφ καὶ τοὺς Πανίτσας, ἡ Ἑλλὰς τοῦ «***διλετταντισμοῦ***» ἠρκεῖτο εἰς τοὺς διδασκάλους της.

Ἀλλ' ἡ παθητικὴ αὕτη στάσις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπ' ἄπειρον. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον, τὰ ὑλικὰ τραύματα τοῦ ἀτυχοῦς πολέμου ἐπουλοῦντο, ἡ ἠθικὴ του ἀποκαρδίωσις παρήρχετο. Οἱ ναυτικοὶ τῆς Ἑλλάδος πληθυσμοὶ εὕρισκον ἐν τῇ μεγάλῃ ἀκτοπλοΐᾳ καρποφόρον ἀπασχόλησιν κ' ἐρρίπτοντο ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν ναυλώσεων τῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἀφοῦ κατέκτησαν τὴν Μεσόγειον. Ὁ Ἀμερικανικὸς ἀποικισμὸς ἐπλούτει τοὺς βιοπαλαιστὰς οὓς εἶχε καταστρέψῃ ἡ σταφιδικὴ κρίσις καὶ οὓς ἡ μεμακρυσμένη Ἀτλαντὶς μετέβαλλεν εἰς παραγωγικὸν κεφάλαιον πολυτιμώτατον.

Χάρις εἰς τὴν προοπάθειαν τῶν πολυπληθῶν τούτων ἀποίκων, ὁ πωπερισμὸς τῶν μεγάλων ἑλληνικῶν περιφερειῶν ἐξέλειπε, ταὐτοχρόνως δ' ἕνεκα τῆς ἀταταμαχήτου ἐπιδράσεως ἣν ἀσκεῖ καὶ φυσιολογικῶς καὶ ψυχικῶς ἡ ἀμερικανικὴ ζωή, οἱ ταπεινοὶ οὗτοι ξένοι της, παλινοστοῦντες εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἑστίαν, ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ἐντεῦθεν τῶν ὠκεανῶν, τὰ θετικὰ διδάγματα τῆς πάλης των, ὡς ἀπεκόμισαν ἐκεῖθεν τῶν κυμάτων του, τὴν ἀκοίμητον ἀνάμνησιν τῆς πατρῴας γῆς. Κ' ἐνῷ διὰ τῆς ἀτλαντικῆς διεξόδου, ἡ Κυβέρνησις ἀπηλλάσσετο τῶν πυκνῶν φαλάγγων ὀχληρῶν θεσιθηρῶν, ἀφ' ἑτέρου εἰς τὰς μικροσκοπικὰς τοῦ Βασιλείου πολιτικὰς νεφελοκοκκυγίας ἐσημειοῦντο νέαι ζυμώσεις, τελείως ξέναι πρὸς τὰς ἀρχαίας ἁμαρτίας των. Ὁ παρασιτισμὸς τοῦ δημοσίου ταμείου ἔπαυσε νὰ ἦναι ἡ μοναδικὴ βιομηχανία τῆς χώρας, ἥτις ἀναρρωνύουσα βραδέως ἔτεινε νὰ καταστῇ ἡ κυρία χρηματαγορὰ τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ ἡ ἀνάρρωσις δὲν ἦτο μόνον κοινωνική, δὲν ἦτο μόνον οἰκονομική. Παρὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τοῦ πολέμου, αἱ Δυνάμεις ἐξησφάλισαν εἰς τὴν Κρήτην πολίτευμα αὐτόνομον. Προτάσει τῆς Ρωσσίας, διωρίσθη Ἁρμοστὴς πρὸς ἐφαρμογήν του, ὁ δημοτικώτατος τῶν Ἑλλήνων Βασιλοπαίδων, ὁ πρίγκηψ Γεώργιος, οὗτινος τὴν ἐν Κρήτῃ ἄφιξιν ἐπέσπευσεν ἡ αἱματηρὰ ἐν Ἡρακλείῳ ῥῆξις μεταξὺ Ἄγγλων καὶ Τούρκων στρατιωτῶν, ἥτις κατέληξεν εἰς νέαν σφαγήν. Τὸ τελεσίγραφον ὅπερ ἐπέδωκαν εἰς τὴν Πύλην αἱ τέσσαρες προστάτιδες Δυνάμεις, εἶχεν ἤδη ἐκκενώσῃ τὴν νῆσον τῶν

τουρκικῶν της φρουρῶν. Ἔκτοτε, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις ἐν Κρήτῃ, ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ ἦναι ἥσυχος. Τοὺς λιμένας της δὲν θὰ ἐπλήρουν πλέον αἱ πεινῶσαι φάλαγγες τῶν Κρητικῶν γυναικοπαίδων, οὐδὲ θὰ τὴν ἀπησχόλουν πλέον νέαι σφαγαί.

Διὰ τοῦτο, ὅταν μετὰ πενταετίαν, ἐπιφανεῖς πολιτευταὶ ἀπηυθύνθησαν πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ «Ἔμπρὸς» Καλαποθάκην, πρὸς ὀργάνωσιν νέου ἐν Κρήτῃ ἑνωτικοῦ κινήματος, ὁ ὀξυδερκὴς καὶ φιλόπατρις δημοσιογράφος ὑπέδειξεν, ὅτι ἡ προσοχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πατριωτισμοῦ ἔδει νὰ

Τὸ θωρηκτὸν «Γεώργιος Ἀβέρωφ», ναυαρχὶς τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

στραφῇ οὐχὶ πρὸς τὴν Κρήτην, ἥτις οὐδένα διέτρεχε κίνδυνον, ἀλλὰ πρὸς τὴν βόρειον τῆς Ἑλλάδος ἔπαλξιν, τὴν Μακεδονίαν, ἥτις μετ' ὀλίγον θὰ εἶχεν ἀπωλεσθῇ ὁλοσχερῶς διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Ἀληθῶς ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος. Ἀποκαλυπτικώτατα συμπτώματα ἀνήγγελλον, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐπέκειτο, ὡς συνέπειά των δ' ἤρχετο τὴν 28 Ἀπριλίου 1903 ἐν Θεσσαλονίκῃ ἡ ἔκρηξις τοῦ «***Γουαδαλκιβίρ***». Τὴν ἐπαύριον

ἀνετινάσσετο ἀποθήκη πετρελαίων καὶ ὁ κεντρικὸς τοῦ ἀερίου ἀγωγός. Τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ἐρρίπτοντο βόμβαι εἰς τρία καφφεῖα καὶ ἀνετινάσσετο τμῆμα τῆς Ὀθωμανικῆς Τραπέζης, ὅπερ κατέρρευσεν ἐπὶ τῆς Γερμανικῆς Λέσχης φονεῦον πολλοὺς θαμῶνάς της. Ἡ ἐπανάστασις ἦν ἡ Σόφια παρεσκεύαζεν ἀπὸ ἐτῶν, ἐνέσκηπτε τρομακτική. Καὶ ὁ Ἕλλην δημοσιογράφος ἐξέθετεν εἰς τοὺς φίλους του τὰς ἀπόψεις τῆς καταστάσεως: Ἂν αἱ προθέσεις τῶν ὀργανώσεων τῆς Σόφιας εὐοδοῦντο, θ' ἀπέμενεν εἷς Ἕλλην ἐν Μακεδονίᾳ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν;

Ἡ ἔκκλησις δὲν ἔμεινεν ἄνευ ἀπηχήσεως. Τὸν Μάϊον τοῦ 1902 ἐσχηματίσθη κομιτάτον, εἰς ὃ προσεχώρησαν ὁ Ἀλέξανδρος Ρώμας, ὁ Σ. Κουμουνδοῦρος, ὁ Κανελλίδης, ὁ Π. Ἀργυρόπουλος, ὁ ὑποστράτηγος Στράτος, ὁ Τιμολέων Βάσσος, ὁ Ἀντώνιος Καρτάλης, ὁ Σαρόγλου, ὁ Ι. Ράλλης, ὁ ἀντισυνταγματάρχης Τζαβέλλας, ὁ Π. καὶ ὁ Κ. Μάνος καὶ ἄλλα ἐπιφανῆ μέλη τῆς κοινωνίας τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ κομιτάτον ἐδημοσίευσε προκήρυξιν δι' ἧς ἤγγελλεν, ὅτι συνεστήθη ὅπως περιφρουρήσῃ τὰ ἑλληνικὰ δικαιώματα καὶ τὴν ζωὴν τῶν Ἑλληνομακεδόνων καὶ ὅτι πᾶς Ἕλλην πίπτων ὑπὸ τὴν Βουλγαρικὴν μάχαιραν, θὰ εὕρισκεν ἄμεσον ἐκδίκησιν. Ἡ ἀνδρικὴ αὕτη γλῶσσα ἠλέκτρισε τὸ Ἔθνος ὁλόκληρον, ὅπερ παρίστατο φρυάσσον ἐκ λύσσης εἰς τὴν ἐξόντωσιν τῶν πιστοτέρων τέκνων του. Αἱ προσχωρήσεις εἰς τὴν νέαν ὀργάνωσιν ἐσημειοῦντο σωρηδόν, τότε δὲ ἐνεγράφησαν εἰς αὐτὴν καὶ ἡ κόμησσα Ριαγκοὺρ καὶ ὁ Παῦλος Μελᾶς. Ἀλλ' οἱ διαθέσιμοι πόροι ἦσαν ἀνεπαρκεῖς, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ ἐξασκηθῇ πίεσις ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου, ὅπως παράσχῃ τὴν ὑλικὴν ἐπικουρίαν του ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀναμίξεως. Ἐπιτροπὴ σημαινόντων ἑταίρων παρουσιάσθη εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ ἐζήτησε τὴν ἀντίληψιν τῆς Κυβερνήσεως πρὸς διάσωσιν τῶν κινδυνευόντων ἑλληνικῶν πληθυσμῶν.

— Πολὺ ἀργά!... ἦτο ἡ ἀπογοητευμένη ἀπάντησις.

Ἐν τούτοις ὁ κ. Θεοτόκης ἐζητησε τεσσαρακοντάωρον προθεσμίαν ὅπως σκεφθῇ. Ἡ ἀπάντησις του ἦτο προκαταβολικῶς γνωστὴ. Τὴν εἶχε καθορίσῃ ἡ θορυβώδης ἐκστρατεία, ἥτις διεξήχθη πρὸ τῆς παρουσιάσεως τῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τύπου κατὰ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς ἀστόργου πρὸς αὐτὴν ἀδιαφορίας τῆς Κυβενήσεως, ἡ δ' ἐξέγερσις τῆς κοινῆς γνώμης ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἡ ἀπόφασις τοῦ πρωθυπουργοῦ ἀνεμένετο. Μετὰ τὴν ταχθεῖσαν προθεσμίαν οὗτος ἀνεκοίνου, ὅτι θὰ παρεῖχε δοκιμαστικῶς βοήθημα τι, ἀλλ' ὅτι οὔτε ἀνελάμβανεν οἱανδήποτε εὐθύνην οὔτε ἤλπιζε τι ἐκ πειράματος, ὅπερ ἦτο

προωρισμένον εἰς οἰκτρὸν ναυάγιον. Καὶ ἡ δράσις ἤρξατο ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καστορίας, ἐν ᾗ κατὰ τὸ προηγούμενον φθινόπωρον εἷς ἐγχώριος ὁπλαρχηγός, ὁ καπετὰν Βαγγέλης, εἶχε δώσει τὸ σύνθημα τῆς ἐνόπλου ἀμύνης κατὰ τῶν συμμοριῶν τῆς Σοφιανῆς ὀργανώσεως. Τὸ πρῶτον σῶμα εἰσέβαλεν ὑπὸ τὸν Παῦλον Μελᾶν. Ἀπετελεῖτο ἐκ πενηήκοντα ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, ὑπαρχηγοὶ δ' ἐν αὐτῷ ἦσαν ὁ Καούδης, ὁ Μπολάνης, ὁ Καραλίβανος. Ἡ ἐποχὴ τῆς εἰσβολῆς εἶχεν ἐκλεγῇ καλῶς. Τὸ κίνημα τῶν συμμοριῶν εἶχε σπείρῃ εἰς τὰς Μακεδονικὰς πεδιάδας τὸ πένθος καὶ τὴν ἐρήμωσιν. Ἐννενήκοντα χωρία εἶχον καταστραφῇ κ' ἐπὶ τῶν ἀχνιζόντων ἐρειπίων των ἤριζον δύο Βουλγαρικαὶ ὀργανώσεις ἀντίπαλοι: ἡ τοῦ Σαράφωφ, ὅστις δεδηλωμένος κατ' ἀρχὰς ὑπὲρ Μακεδονίας αὐτονόμου, εἶχε κηρυχθῇ κατόπιν ὑπὲρ Μακεδονίας Βουλγαρικῆς καὶ ἡ τοῦ Σανδάσκη, ὅστις ἐζήτει Μακεδονίαν αὐτόνομον.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Μελᾶ ἐνεκαρδίωσε τοὺς ἀπηλπισμένους Ἑλληνικοὺς πληθυσμούς. Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Καπετὰν Βαγγέλη δὲν εἶχε ληφθῇ ὑπ' ὄψει σοβαρῶς ὑπ' αὐτῶν. Τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ εἰς πτωχὸς ἀντάρτης, οἱαδήποτε ἰδιωτικὴ ὑποστήριξις καὶ ἂν ὑπῆρχεν ὄπισθεν αὐτοῦ; Τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ κατὰ τοῦ ἀγῶνος μιᾶς Κυβερνήσεως, ὃν ὑπεστήριζον οἱ πλεῖστοι ἐν Μακεδονίᾳ Πρόξενοι; Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀθηναίου εὐπατρίδου ὑψοῦτο εἰς σύμβολον γενικώτερον. Ὑπενόει, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐξήρχετο τῆς παθητικῆς της στάσεως, ὅτι ἂν οὐχὶ τὸ κράτος, τὸ ἔθνος δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ ὑποκύψῃ ἄμαχος ὁ Μακεδονικὸς Ἑλληνισμός. Καὶ ὁ ἀγὼν τοῦ Μελᾶ ἤρξατο. Ὁ ἡρωϊσμὸς καὶ ἡ πειθαρχία τῆς μικρᾶς ὁμάδος του ἐπετέλεσαν θαύματα. Ἡ πρώτη ἐπιφύλαξις τῶν τρομολήπτων χωρικῶν διελύετο. Καὶ μετὰ ὀλιγόμηνον δράσιν, ὁ Μελᾶς ἔπιπτεν ὀργανῶν τὸ Κορέστιον τῆς Καστορίας, παρὰ μικρὸν Βουλγαρόφωνον χωρίον: τὴν Στιάτισταν: Σπανίως γεγονὸς τοσοῦτον μερικὸν, ἔσχε τοσοῦτον γενικὸν ἀντίκτυπον. Ὁ ἐν διασπορᾷ Ἑλληνισμὸς ἠγνόει τὸν ἀγῶνα τοῦ Μελᾶ. Ὁ θάνατός του τὸν ἀπεκάλυψεν. Ὁ πόλεμος τοῦ 1897, εἶχε διαλαλήσῃ τὴν ἀπώλειαν τῶν πολεμικῶν ἀρετῶν τῆς φυλῆς, πνιγεισῶν εἰς πεζὸν μερκαντιλισμόν. Εἶχε διαλαλήσῃ ὅτι ἤρκεσεν ἑξηκονταετία πολιτικοῦ ἐκφυλισμοῦ, ὅπως μεταβάλῃ τοὺς ἀπογόνους ἡρωϊκῶν πολεμιστῶν, εἰς ἀστείους «μπλαζέ». Καὶ ὁ θάνατος τοῦ προμάχου τῆς Καστορίας ὅστις ἐγκατέλιπε τὸν πλοῦτον, τὴν οἰκογενειακὴν εὐτυχίαν, τὰς ἀπολαύσεις λεπτοῦ κοινωνικοῦ πολιτισμοῦ, ἵνα ἐκτεθῇ εἰς πᾶσαν στέρησιν καὶ εἰς πάντα κίνδυνον, ἐβεβαίου ὅτι ἡ γενεά του δὲν ἀπέμαθε ν' ἀποθνήσκῃ ὑπὲρ ἑνὸς ἰδεώδους, δὲν ἀπέμαθε ν' ἀγωνίζηται.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΟΣ

Λαϊκοὶ θρύλλοι ἐπλάσθησαν περὶ τὸν θάνατόν του, ὃν περιβάλει βαθὺ μυστήριον. Αἱ εἰκόνες του διεσπάρησαν καὶ εἰς τὴν τελευταίαν Ἑλληνικὴν καλύβην, εἰσήλασαν θριαμβευτικῶς εἰς τὰ μαρμάρινα μέγαρα τῶν «*ὁμογενῶν*» τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἀπροσδοκήτως, συνετελεῖτο ἓν θαῦμα: ὠφείλετο εἰς τὸ Βουνόν...

Καὶ ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Ἀθηναίου ὀνειροπόλου, ἀνέθορεν ὁλόκληρος βλάστησις ἐκδικητῶν. Ἡ ὀργάνωσις τῶν Ἀθηνῶν ἐνέτεινε τὰς προσπαθείας της. Οἱ Μακεδονικοὶ πληθυσμοὶ τὰς ὑπεβοήθησαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Τὰ Ἑλληνικὰ σώματα ἐνεφανίζοντο ταχέως ἐν τῷ διαμερίσματι Θεσσαλονίκης καὶ εἰς Μοναστήριον, κ' ἐσάρωναν πρὸ αὐτῶν τὰ σώματα τῶν Βουλγαρικῶν ὀργανώσεων. Ἀλλ' αἱ Δυνάμεις ἠννόουν νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὸν ἀλληλοσπαραγμὸν ὅστις ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ γενικὸν ἐμπρησμὸν ἐν Ἀνατολῇ. Ἡ Ρωσσία ἰδίως, ἀπερροφημένη ὑπὸ τῆς Ἀσιατικῆς της ἐπιχειρήσεως, ἠννόει νὰ τὴν διεξαγάγῃ ἀπερίσπαστος. Τὰ μέτρα ἅτινα καθωρίσθησαν μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Αὐστρίας κατὰ τὸ 1902 πρὸς κατεύνασιν τῆς ἐπαναστατικῆς ἐν Μακεδονίᾳ κινήσεως, εἶχον ναυαγήσῃ, προσκρούσαντα εἰς τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ, ὅστις ἐξήγειρε κατ' αὐτῶν τοὺς Ἀλβανούς. Ἡ συννενόησις τοῦ Μύρστεγ, δὲν ὑπῆρξε πλειότερον εὐτυχής. Ἡ ἀναρχία ἐξηκολούθει καὶ ἡ Μακεδονία ἐκινδύνευεν. Ἦτο προφανὲς ὅτι ἔβαινε πρὸς τὴν ἀπώλειαν. Οἱ Νεότουρκοι τὸ ἔβλεπον. Ἐννοῦντες, ὅτι ὁ λαὸς ὃν μακρὰ καὶ ἀπηνὴς τυραννία εἶχε βυθίσῃ εἰς λήθαργον, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνστερνισθῇ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνά των, ἐστράφησαν πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς. Τὸν προσηλυτισμόν των ὑπεβοήθησεν ἡ σχετικὴ ἐλευθερία, ἐν ᾗ μετὰ τὰς τελευταίας ἡμιτελεῖς μεταρρυθμίσεις ἔζη ἡ Μακεδονία, καὶ ἰδίως αἱ τεκτονικαὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ στοαί, ἐν αἷς οἱ σκαπανεῖς μιᾶς Τουρκίας ἐλευθέρας εὕρισκον ἀσφαλὲς ἄσυλον. Ἐν τῷ μυστηρίῳ καὶ τῇ σκιᾷ παρεσκευάζετο ἡ ἀνατροπὴ τοῦ προσωρινοῦ καθεστῶτος ὅπερ συνεκράτει ὁ Χαμὴτ διὰ τῆς τρομοκρατήσεως καὶ τῆς διαφθορᾶς τῶν συνειδήσεων. Ἡ ἐπανάστασις ἔφθανε καλπάζουσα. Ἡ συνέντευξις τοῦ Ρεβὰλ τὴν ἐπέσπευσε. Τί ἀπεφασίσθη κατ' αὐτήν; Δὲν ἦτο ἀκριβῶς γνωστόν. Παρὰ τὰ γραφέντα περὶ τῶν λεπτομερειῶν της, ἓν ἦτο μόνον ὡρισμένον, ὅτι κατ' αὐτὴν ἐγένετο εὐρυτάτη συζήτησις περὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος. Ἐθρυλλεῖτο ὅτι ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ρωσσία ἀπεδέχθησαν τὰς ριζοσπαστικωτέρας τῶν λύσεων, καὶ ὅτι ἀπεφασίσθη ὁ Μακεδονικὸς διαμελισμός.

Ἡ ὑποχθόνιος αὕτη ἐνέργεια ἐπεξετείνετο καὶ μεταξὺ τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἔβλεπε νὰ παρέχωνται ὑπέρογκοι χιλιομετρι-

καὶ ἀποζημιώσεις εἰς σιδηροδρόμους ἐξυπηρετοῦντας ξένα πολιτικὰ συμφέροντα, ἐνῷ αὐτὸς δὲν ἐμισθοδοτεῖτο ἀπὸ πολλοῦ. Ἡ Νεοτουρκικὴ ἐνέργεια παρίστατο ἐπείγουσα. Οἱ κίνδυνοι ἐπολλαπλασιάζοντο. Ἡ Βουλγαρία παρεσκευάζετο ὅπως ἐπωφεληθῇ ἀναποφεύκτων περιπλοκῶν. Ἡ βεβαιότης τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ Σουλτάνος, διπλωμάτης ὀξυδερκής, ἐπεχείρει νὰ τὴν ἀποσοβήσῃ συνασπίζων κατὰ τῆς Βουλγαρίας τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς καὶ ἀπέστελλεν εἰς τὰς πρωτευούσας των τὸν Μουνὴρ πασᾶν. Τὰς προκαταρκτικὰς ἐν Ἀθήναις διαπραγματεύσεις, διεξήγαγεν ὁ Ναμπῆ βέης μετὰ τοῦ Ἕλληνος ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Μπαλτατζῆ. Τὸ ἀντάλλαγμα τῆς Ἑλληνικῆς συνεννοήσεως, θὰ ἦτο ἡ συνένωσις τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν σιδηροδρόμων καὶ ἡ λύσις τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος. Ἡ προθεσμία τῆς ἐκκενώσεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἀγημάτων προσήγγιζεν. Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ ἐγνώριζεν, ὅτι ἡ ἀναχώρησις τοῦ τελευταίου Εὐρωπαίου στρατιώτου, θὰ ἐσημείου καὶ τὸ τέλος τῆς κυριαρχίας του. Ἐγνώριζεν ὅτι μία τῶν Μεγάλων Δυνάμεων εἶχεν ἀνάλαβῃ ρητὰς ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου καὶ ὅτι ταὐτοχρόνως τῷ εἶχεν ὑποσχεθῇ νὰ πείσῃ τὰ ἄλλα Εὐρωπαϊκὰ ἀνακτοβούλια νὰ μὴ ἀντιδράσωσι κατὰ τῆς ὁριστικῆς τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος διαρρυθμίσεως. Καὶ ὁ Σουλτάνος εὐφυέστατα, ἐπειρᾶτο νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν ἀπολεσθέντα δι' αὐτὸν πεσσόν, ὅπως κερδίσῃ τὸ κατὰ τῆς Βουλγαρίας παιγνίδιον.

Ὅταν ὁ Μουνὴρ πασᾶς ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας, εἶχον συζητηθῇ εὐρύτατα αἱ βάσεις τῆς μελετωμένης προσεγγίσεως. Ὀλίγας ἡμέρας βραδύτερον, ἡ ἡμιεπίσημος Βιενναία «Πολιτικὴ Ἀνταπόκρισις» ἀνήγγελλεν, ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ Τούρκου διπλωμάτου ἐστέφθη ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας καὶ ὅτι ἡ ἑλληνοτουρκικὴ συνεννόησις ἦτο μεγονός. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Μουνὴρ ἐπεσκέπτετο τὸ Βελιγράδιον καὶ τὸ Βουκουρέστιον, τυχὼν ἐνθέρμου ὑποδοχῆς. Ὁ συνασπισμὸς Τουρκίας, Ἑλλάδος, Ρουμανίας, Σερβίας μετεβάλλετο εἰς πραγματικότητα. Ἡ ἀπομόνωσις τῆς Βουλγαρίας, τὸ «encerclement» τῆς ἁπλήστου ταύτης Βουλγαρίας, ἥτις ἥπλου τὴν ἁρπακτικὴν χεῖρα της μέχρι τῆς Ραιδεστοῦ, ἧς ὁ Μητροπολίτης κατήγγελλε κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου εἰς τὴν Σύνοδον σκανδαλώδεις ἐνεργείας της, εἶχεν ἐπιτευχθῇ. Ἀπὸ τοῦδε οἱ Σλαβοτάρταροι τοῦ Βιτὸς, θὰ προσέκρουον εἰς φραγμὸν ἀδιάσπαστον, ἐν τῇ προσπαθείᾳ των νὰ κατέλθωσι πρὸς τὴν θάλασσαν. Καὶ ὁ κίνδυνος ἦτο τοσοῦτον προφανής, ὥστε ἅμα τῇ εἰς Ἀθήναις ἀφίξει τοῦ Μουνὴρ, ἡ Βουλγαρικὴ κυβέρνησις διεμαρτυρήθη ἐντονώτατα παρὰ τῷ ἐν Σόφιᾳ Τούρκῳ Αὐτοκρατορικῷ ἐπιτρό-

πῳ Κιαμὴλ βέη, διὰ τὰς ἐνεργείας τῆς Πύλης πρὸς τελείαν της ἀπομόνωσιν. Ἀλλ' οἱ φόβοι οὗτοι δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐκπληρωθοῦν: Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ ἀνεκόπησαν ὑπὸ τῆς Ἰουλιανῆς μεταπολιτεύσεως. Ἀπ' αὐτῆς, μετά τινας ἀμφιταλαντεύσεις, ἡ Νέα Τουρκία ἐπεδίωξε τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, ὅπως κατασυντρίψῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ τῇ ἀποσπάσῃ τὴν Κρήτην, ἐπιφυλασσομένη νὰ διακανονίσῃ τοὺς μετὰ τῶν Βουλγάρων λογαριασμούς της βραδύτερον. Καὶ δὲν ἐνεθυμήθη ὅτι ἡ κατάκτησις τῆς ὁλεθρίας νήσου, ἐσημείωσε τὴν ἀρχὴν τῆς Τουρκικῆς παρακμῆς καὶ δὲν εἶδεν εἰς τὸν οἰωνὸν τοῦτον, τὴν ἀσφαλῆ χρησμοδότησιν τοῦ μέλλοντος!

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ
Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

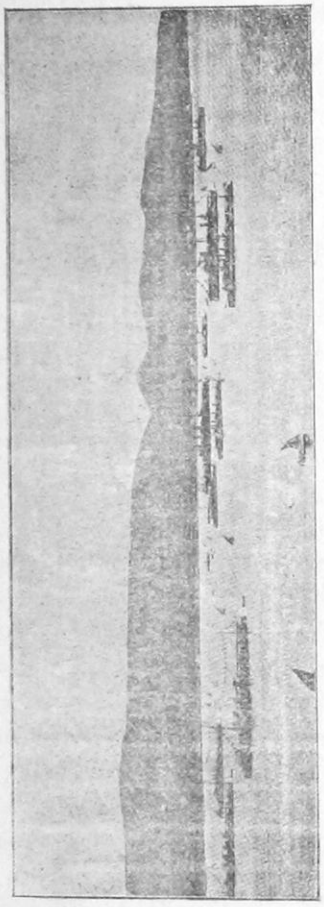
ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄.

Ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐντύπωσις. — Μουνὴρ πασᾶς. — Αἱ Ἑλληνοτουρκικαὶ διαχύσεις — Μεταξὺ δύο λαῶν. — Ἡ ἕνωσις. — Ἡ δράσις ἑνὸς Αὐστριακοῦ Προξένου. — Ἡ πολιτικὴ τοῦ Κιαμὴλ πασᾶ. — Ἡ ἐπερώτησις τοῦ Χουσεὶν Τζαχήτ. — Τὰ συλλαλητήρια καὶ ὁ ἀποκλεισμός. — Ἡ πτῶσις τοῦ Κιαμήλ. — Ἡ ἐπικράτησις τοῦ Νεοτουρκικοῦ σωβινισμοῦ. — Αἱ πιέσεις καὶ αἱ προκλήσεις του. — Πρὸς τὴν στρατιωτικὴν στάσιν τοῦ Γουδῆ — Τὸ τέλος τοῦ πολιτικοῦ διλεττανtισμοῦ καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἀναδιοργάνωσις.

Ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Ὀθωμανικοῦ Συντάγματος, ἑωρτάσθη ἐν Ἀθήναις ὡς Ἑλληνικὴ ἑορτή. Ὁ Ἑλληνικὸς τύπος ἀφιέρωσεν εἰς τὸ μέγα γεγονὸς θουρίους οὓς εἶχεν ἀπομάθῃ ἀπὸ πολλοῦ καὶ οἱ διαπρεπέστεροι τῶν Ἑλλήνων πολιτευτῶν, τὸ ἐχαιρέτησαν μετὰ βαθείας ἀνακουφίσεως. Αἱ ἐκδηλώσεις αὗται ἦσαν εὐνόητοι. Ἐν Τουρκίᾳ ζῶσιν Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ φίλεργοι, νοήμονες, ὀργῶντες πρὸς πρόοδον, ἂν δὲ κατόρθωσαν νὰ ὑψωθῶσιν εἰς φθονητὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν περιωπὴν ὑπὸ τὸν Χαμιτικὸν ζυγόν, ἐπόμενον ἦτο ὑπὸ πολίτευμα ἐλευθερίας καὶ δικαιοσύνης καὶ ἰσότητος νὰ καταστῶσιν κύριοι τῆς καταστάσεως. Ἡ κατάπαυσις τῆς ἀφορήτου κακοδιοικήσεως ὑπετίθετο ὅτι θὰ ἔθετε τέρμα εἰς τὸν Μακεδονικὸν σπαραγμὸν καὶ ὅτι θ' ἀπεσόβει τὸν κίνδυνον ἐπαναλήψεως ἐν Μακεδονίᾳ τοῦ Ρωμυλιωτικοῦ πραξικοπήματος. Αἱ ἐλπίδες αὗται ἐδημιούργουν ἰσχυρὸν ἐν Ἑλλάδι ρεῦμα ὑπὲρ προσεγγίσεως, ἧς τὰς βάσεις εἶχε θέσῃ τὸ ταξείδιον τοῦ Μουνὴρ πασᾶ ὀλίγους μῆνας πρότερον, τὸ ρεῦμα δὲ τοῦτο ἀπεκρυσταλλώθη εἰς τὰς ἐπισκέψεις ἐπιφανῶν Ἑλληνικῶν προσωπικοτήτων καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐπίσκεψιν πολυπληθοῦς

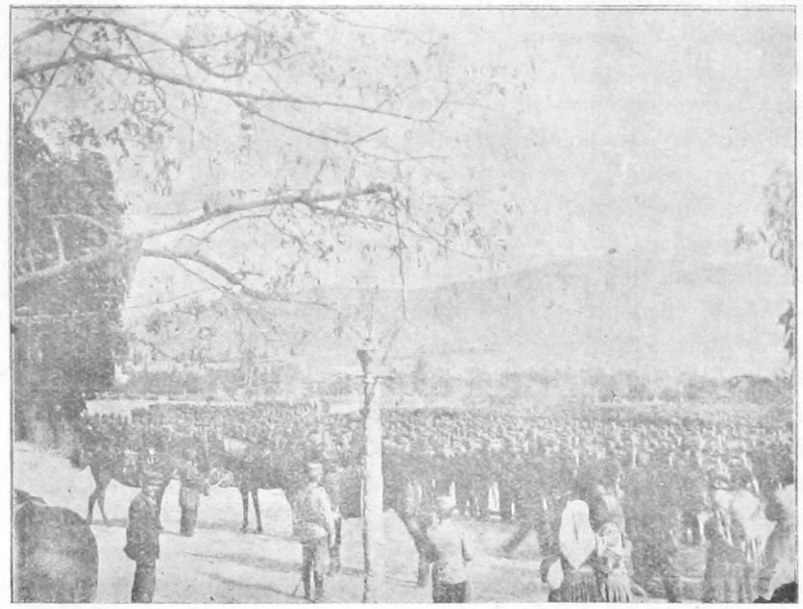
Ἀθηναϊκοῦ καραβανίου, ἀφιχθέντος εἰς Κων)πολιν τὴν 17ην Σεπτεμβρίου καὶ ὅπερ ἔτυχε ἐνθέρμου ἐν αὐτῇ δεξιώσεως. Ἡ μέθη τῶν ἑορτῶν ἐκείνων δὲν εἶχεν ἐπαύριον. Τὸ Ἑλληνοτουρκικὸν φίλημα ὅπερ ὁ κ. Παπαμιχαλόπουλος ἐπέθηκεν ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ μικροῦ, ὅστις τῷ

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἐν παράξει εἰς τὸ Φάληρον.

προσέφερε τὰ φθινοπωρινὰ ἄνθη τῆς πατρίδος του, ὅταν τὰ σκάφη τὰ φέροντα τοὺς ἐκδρομεῖς εἰσῆλθον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἦτο τὸ ὕστατον. Οἱ Νεότουρκοι ἠννόουν πόσον πολύτιμος ἠδύνατο ν' ἀποβῇ διὰ τὸ νέον καθεστὼς ἡ ἐγκάρδιος μετ' αὐτῶν συνεργασία τῶν Ἑλληνοθωμανῶν. Ἦσαν εὐγνώμονες, διότι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν ἐξωτερικῶν

ἐπιβουλῶν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν των δυσχερειῶν. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐπόθουν στενὴν Ἑλληνοτουρκικὴν προσέγγισιν. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν δύο λαῶν προέβαλλον πολύπλοκα προβλήματα, ἅτινα καθίστων τὴν σύγκρουσιν ἀναπόφευκτον. Οἱ Νεότουρκοι εἶχον ὡς σημαίαν των τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα. Ἐν τούτοις αἱ ὑποχρεώσεις των πρὸς τὰ καθήκοντα παντὸς ἔργου ἀπελευθερωτικοῦ, συνεκρούοντο καὶ πρὸς τὴν ἀνατροφήν των καὶ πρὸς τὴν ψυχολογίαν των καὶ πρὸς τὴν ἀντίληψιν ἣν εἶχον περὶ Τουρκικοῦ πατριωτισμοῦ. Εἶχον πρὸ αὐτῶν τὸ Κρητικὸν ζήτημα λελυμένον κατὰ τὰ

Τὸ πρῶτον Ἑλληνικὸν πεζικὸν σύνταγμα, τὸ δράσαν εἰς διαφόρους μάχας.

ἐννέα δέκατα. Ἀντὶ νὰ εὕρωσιν εὔσχημον μέθοδον ἀνταλλαγῆς τοῦ ἑνὸς δεκάτου ὅπερ τοῖς ὑπελείπετο, πρὸς ὅσον τὸ δυνατὸν πλείονα ὠφελήματα, ἐθυσίασαν πᾶν ἄλλο ὠφέλημα ὅπως κατακτήσωσι τὰ ἀπωλεσθέντα ἐννέα δέκατα, ὥσει νὰ ἦναι δυνατὸν νὰ στραφῇ ὀπίσω ὁ βαθύρρους ποταμὸς προαιωνίου λαϊκοῦ αἰσθήματος. Καὶ τὸν ἀνέφελον Οὐρανὸν τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων, διετάραξαν τὰ πρῶτα ἀνησυχητικὰ σύννεφα.

Μίαν μόλις ἑβδομάδα μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Ἑλλήνων ἐκδρομέων,

οἱ Κρῆτες ἐκήρυσσον τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἕνωσιν. Τὰ πραξικοπήματα τῆς Αὐστρίας καὶ Βουλγαρίας, ἔσχον κρίσιμον ἐν Χανίοις ἀντίκτυπον. Οἱ Κρῆτες ὑπείκοντες εἰς ἐμμέσους εἰσηγήσεις τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας ὕψωσαν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς Σούδαν, ὡρκίσθησαν πίστιν εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἤρξαντο ἐφαρμόζοντες τοὺς Ἑλληνικοὺς νόμους εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως. Διεθρυλλεῖτο τότε, ὅτι ἡ διακανόνισις τῶν Βαλκανικῶν ἐκκρεμοτήτων θ'ἀνετίθετο εἰς Εὐρωπαϊκὴν Συνδιάσκεψιν, καὶ οἱ νησιῶται ἐπεθύμουν νὰ φέρωσι πρὸ αὐτῆς τὸ τετελεσμένον γεγονός. Ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐν τῇ νήσῳ ἦτο ἀκράτητος. Ἡ Κρητικὴ Βουλὴ συνελθοῦσα, ἐψήφισε τὴν ἕνωσιν καὶ κατήρτισεν ἐκτελεστικὴν ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ Μιχελιδάκη, τοῦ Βενιζέλου, τοῦ Λογιάδου, τοῦ Πολογεώργη καὶ τοῦ Πετράκη, ὅπως διοικήσῃ τὴν νῆσον μέχρις οὗ τὴν παραδώσῃ εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον.

Αἱ Δυνάμεις ἐτήρησαν κατ'ἀρχὰς στάσιν εὐμενῆ. Ὁ στρατὸς τῆς κατοχῆς παρέστη συμπαθῶς εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Ἑνώσεως. Ὁ Αὐστριακὸς ἐν Χανίοις Πρόξενος κ. Πίντερ, εὐτυχὴς διὰ τὸν ἀντιπερισπασμὸν ὅστις ἐξυπηρέτει τόσον θαυμασίως τοὺς πόθους τοῦ Αἴρενταλ, συνέχαιρε ἐπιδεικτικῶς τὸν κ. Βενιζέλον διὰ τὴν ἕνωσιν καὶ ἐξέφραζε τὴν ἔκπληξίν του διότι ἐβράδυνεν ἡ ἐγκατάστασις τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς. Μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας, διεξήγοντο διαπραγματεύσεις ὧν μετεῖχε δραστηρίως ὁ ἐν Εὐρώπῃ τότε ταξειδεύων Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, ὑπῆρχον δὲ πλεῖσται πιθανότητες, ὅτι τὸ ἄλυτον πρόβλημα ὅπερ μετέβαλε τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος εἰς διηνεκῆ ἀγωνίαν, θὰ ἐλύετο. Τὰς ἐλπίδας ταύτας ὑπεβοήθει καὶ ἡ ἥρεμος στάσις τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Μπαλτατζῆς, ἐδήλωσεν μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἑνώσεως, εἰς μακροτάτην συνέντευξιν πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν πρεσβευτὴν Ναμπῆ βέην, ὅτι τὰ γεγονότα τῶν Χανίων ἦσαν τελείως ἀπροσδόκητα διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐτήρει στάσιν ἄμεμπτον ἐν τῇ Κρητικῇ κρίσει, παραμένουσι τελείως ξένη πρὸς τὴν ἐν τῇ νήσῳ συντάραξιν. Αἱ δηλώσεις αὗται ἃς ἐδικαιολόγει τελείως ἡ ἄψογος στάσις τῶν Ἀθηνῶν, ἐπροξένησαν ἀρίστην εἰς τὴν Πύλην ἐντύπωσιν. Ὁ Μέγας Βεζύρης Κιαμὴλ πασᾶς, ἐπισκεφθεὶς τὸν Ἕλληνα ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴν κ. Γρυπάρην, τῷ ἐξέφρασε τὴν εὐαρέσκειαν του διὰ τὴν μετριοπαθῆ καὶ φιλικὴν στάσιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐν τῷ διπλωματικῷ δὲ κόσμῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγίνετο εὐρύτατος λόγος περὶ ἐκχωρήσεως τῆς νήσου ἀπέναντι σοβαροῦ χρηματικοῦ ἀνταλλάγματος. Οἱ πολιτικοὶ κύκλοι τῆς

Τουρκίας ἀπέβλεπον ἀταράχως πρὸς τὴν ἀπώλειαν τῆς πολυτα ράχου κτήσεως. Αὐτὸς ὁ κορυφαῖος Νεότουρκος Ἀδήλ, δήμαρχος Θεσσαλονίκης, διελθὼν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς Κρήτης, ἀπήντα ὅτι ἂν αἱ Δυνάμεις ἀποφασίσωσι τὴν ἐπιδίκασίν της εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ φίλοι του δὲν θ' ἀντιστῶσι, μὴ θέλοντες νὰ προσθέσωσι νέαν περιπλοκὴν εἰς τὰς ἤδη ὑπαρχούσας ἐκκρεμότητας.

Οὕτως αἱ σχέσεις τῶν δύο χωρῶν διετηρήθησαν ὁμαλαί. Πλὴν ταχέως ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» παρεῖχε τὰς πρώτας ἐνδείξεις ὅτι αἱ σχέσεις αὗται θὰ ὑφίσταντο ταχεῖαν ἐπιδείνωσιν. Ἐκ τῶν δύο ἀντιθέτων ρευμάτων ἅτινα ἐσημειώθησαν ἐν τῇ Νέᾳ Τουρκίᾳ ἐξ ἀρχῆς, τοῦ δόγματος τοῦ Πρίγκηπος Σαμπαχεδδίν, καθαρῶς ἀποκεντρωτικοῦ καὶ εὐμενοῦς πρὸς πάσας τὰς ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἑτεροδόξους ἐθνότητας καὶ τοῦ δόγματος τοῦ Ἀχμὲτ Ριζᾶ καὶ τοῦ Ναζὴμ, ἐμπνεομένων ἐκ τάσεων ἐκβιαστικοῦ ἐκτουρκισμοῦ, κατίσχυε τὸ δεύτερον. Οἱ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ ἐπιέσθησαν. Αἱ ἐκλογαὶ διεξήχθησαν μεροληπτικῶς Οἱ Ἕλληνες δὲν ἀντέπροσωπεύθησαν ἐπαρκῶς εἰς τὴν νέαν Βουλήν. Διεπράχθησαν ἐκλογικαὶ παρανομίαι κραύγασοι. Οἱ Ἕλληνες ἱεράρχαι περιυβρίσθησαν, ὁ δὲ Μητροπολίτης Δράμας ἀπεσπάσθη τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ ναοῦ τῆς Χοροβίστης, ἐν πλήρει ἱεροτελεστίᾳ παρ' ἐνόπλων ἀξιωματικῶν. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν σύνεσιν τοῦ Κιαμὴλ πασᾶ καὶ εἰς τὴν εὐστροφίαν μεθ' ἧς ἐχειρίσθη τὸ Κρητικὸν ζήτημα, ἀπεσοβήθη σοβαροτέρα ἐκτράχυνσις, ὑπῆρξε δὲ δυνατὸν νὰ συνεχισθῶσιν αἱ διαπραγματεύσεις διὰ τὴν ἕνωσιν τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν σιδηροδρόμων, ἥτις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀπετέλεσε τὸν κύριον στόχον τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς. Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται εἶχον προχωρήσῃ τυσοῦτον, ὥστε εἶχε συνταχθῇ ἐν σχεδίῳ τὸ σχετικὸν νομοσχέδιον. Ἡ ἐλπὶς ὅτι τὰ ἐφήμερα νέφη θὰ παρήρχοντο, ἐπεκράτει παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ἀκράδαντος, αὐτὴ δ' ἐνέπνευσε τὸν ἔνθερμον χαιρετισμὸν ὃν διεβίβασεν ἡ Ἑλληνικὴ Βουλὴ εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν Κοινοβούλιον κατὰ τὴν ἔναρξιν αὐτοῦ : «Καθ' ἣν στιγμὴν τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐνοκρατορίαν καταυγάζει τὸ φέγγος νέας πολιτικῆς περιόδου, ἐπιδαψιλευσάσης ἐφ' ἁπάντων τῶν ἐν αὐτῇ λαῶν τὰ εὐεργετήματα τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν, ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, ὁμοθύμως διαπέμπει τὸν ἐγκάρδιον αὐτῆς χαιρετισμὸν πρὸς τὸ Ὀθωμανικὸν Κοινοβούλιον καὶ εἰλικρινῶς εὔχεται, ὅπως διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ πραγματοποιηθῶσι πᾶσαι αἱ ἐπαγγελίαι τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς Ἐλευθερίας, αἱ συμφυεῖς πρὸς τὸ νέον πολίτευμα.»

Ἡ λειτουργία τοῦ Κοινοβουλίου τούτου, ἥτις ἤρξατο ἐν μέσῳ ἀρρήτου πομπῆς καὶ βαθυτάτου ἐνθουσιασμοῦ, ὑπῆρξεν ἡ ἀναπόφευκτος

ἀφετηρία τῆς πρώτης σοβαρᾶς Ἑλληνοτουρκικῆς ψυχράνσεως. Ἀπ' αὐτῶν τῶν πρώτων συνεδριῶν του κατέστη καταφανὴς ἡ τρομοκράτησις ἣν τὸ Κομιτάτον ἐξήσκει ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἡ καθαρῶς ἐθνικόφρων πολιτικὴ ὑφ' ἧς θὰ ἐρρυμουλκεῖτο ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀπ' αὐτῆς τῆς τρίτης συνεδρίας του, ἀνεγινώσκετο χαιρετισμὸς Ἀφγανος καθηγητοῦ, ὑποδεικνύων τὴν πολιτικὴν ἀνάγκην τῆς Ἑνώσεως τῆς Τουρκίας πρὸς τὸ Ἀφγανιστάν, ἡ διαφανὴς δ' αὕτη πρόκλησις συνωδεύετο ὑπὸ τῶν αὐτῶν πυκνῶν χειροκροτημάτων ἅτινα ὑπεδέχοντο κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίαν τηλεγράφημα τῶν Μουσουλμάνων βουλευτῶν καὶ κατοίκων Κρήτης, καλούντων τὴν Ὀθωμανικὴν Βουλὴν ὅπως φροντίσῃ περὶ τῆς ***ταχείας λύσεως τοῦ γνωστοῦ ἐκκρεμοῦς ζητήματος.*** Ἔκτοτε ἡ ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Βουλῇ ἐξέλιξις τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, διεγράφετο σαφῶς. Τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς μέσον ἀναδείξεως σκοτεινῶν προσωπικοτήτων, ὡς μέσον ἀπαύστου δημοκοπίας τοῦ κόμματος, ὅπερ μὴ δυνηθὲν ν' ἀποσοβήσῃ τὸ Αὐστριακὸν καὶ τὸ Βουλγαρικὸν πραξικόπημα, θὰ ἐζήτει ἐν τῷ Ἑλληνικῇ ἀδυναμίᾳ τὴν εὐχερῆ ἀναστίλβωσιν τοῦ γοήτρου του. Τὴν εὐκαιρίαν τῶν πρώτων ἀκροβολισμῶν παρέσχεν ὁ ἐναρκτήριος ἐν τῇ Βουλῇ Αὐτοκρατορικὸς λόγος, ὅστις ἀπεῖχε συνετῶς πάσης μνείας περὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 17ης Δεκεμβρίου, ὁ διευθυντὴς τῆς «Τανὶν» καὶ βουλευτὴς Κων)πόλεως Χουσεὶν Τζαχήτ, ὑπέβαλλε τὴν ἑπομένην ἐρώτησιν:

«Συνῳδὰ τῷ δικαιώματι τῷ παρεχομένῳ ὑπὸ τοῦ 29ου ἄρθρου τοῦ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ, ἐπιθυμῶ νὰ ἐρωτήσω τὴν Α. Υ. τὸν Μέγαν Βεζύρην Κιαμὴλ πασᾶν, περὶ τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς μας πολιτικῆς.

Ὁ μετὰ δύο ἑβδομάδας ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Συντάγματος ἀνελθὼν εἰς τὴν ἐξουσίαν Μέγας Βεζύρης, οὐ μόνον μέχρι τοῦδε δὲν προέβη εἰς δηλώσεις περὶ τῆς πολιτικῆς ταύτης, ἀλλὰ λέγεται ὅτι διέπραξε καὶ πράξεις ἥκιστα συνᾳδούσας πρὸς τὸ Κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα. Ἀφ' ἑτέρου ἐνῶ τὸ Ἔθνος οὐδεμίαν σαφῆ γνῶσιν ἔχει περί τῆς διαφορᾶς τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Αὐστροουγγαρίας, καὶ περὶ τοῦ σημείου εἰς ὃ αὕτη διατελεῖ, ἐξ ἄλλου ὑπάρχει ἐκκρεμὲς καὶ τὸ Κρητικὸν ζήτημα, ὡς καθορίζει ἡ ἀπάντησις τῆς Γερουσίας πρὸς τὸν λόγον τοῦ Θρόνου.

«Παρὰ τὴν σιγὴν τὴν τηρουμένην ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, βεβαιοῦται ὅτι οἱ ἐνδιαφερόμενοι προέβησαν εἰς δραστήρια διαβήματα παρὰ τοῖς ξένοις Ἀνακτοβουλίοις, οὕτως ὥστε τὸ ζήτημα τῆς ἑνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ

Ἑλλάδος, νὰ θεωρῆται ἐν προσεχεῖ μέλλοντι ὡς τετελεσμένον γεγονός. Εἶναι ἐπάναγκες νὰ ζητηθῶσι διασαφήσεις παρὰ τοῦ Μεγάλου Βεζύρου πρὸς διαφώτισιν σκοτεινῶν τινων σημείων ἐνώπιον τῆς Ἐθνικῆς συνειδήσεως, συνεπῶς παρακαλῶ ὅπως ἐπιτραπῇ ἡ πρὸ τῆς ὁλομελείας ἀνάγνωσις τῆς ἐπερωτήσεώς μου ταύτης, ὅπως συνῳδὰ τῷ δικαιώματι, τῷ χορηγουμένῳ ἡμῖν ὑπὸ τοῦ νόμου, γραφῇ ἡ πρὸς τὴν Α. Υ. πρόσκλησις.»

Χουσεὶν Τζαχήτ.

Ἡ ἐπερώτησις αὕτη ἔδωκε τὸ σύνθημα κινήσεως, ἥτις ὤφειλε νὰ λάβῃ μορφὴν ἀληθοῦς διωγμοῦ. Τὸ Κομιτάτον ἠπείλει ἀπροκαλύπτως νὰ κηρύξῃ τὸν ἐμπορικὸν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἀποκλεισμόν, ταὐτοχρόνως δ' ἐζήτει παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τὴν παῦσιν πάντων τῶν Ἑλληνικῆς ὑπηκοότητος διδασκάλων ἐν Τουρκίᾳ καὶ τὴν κατάργησιν τῶν ἑλληνικῶν Προξενείων τῶν Μακεδονικῶν πόλεων. Πάντες οἱ ὑπνώττοντες φανατισμοί, ἐθνικοί, φυλετικοί, θρησκευτικοί, ἀφυπνίζοντο ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ «σφετερισμοῦ.» Ἐπειδὴ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία ἐπεδείκνυον ἀνεπιφύλακτον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως, προετάθη ἡ κήρυξις ἐμπορικοῦ κατ' ἀμφοτέρων ἀποκλεισμοῦ. Ὁ πέπλος τοῦ πατριωτισμοῦ ἐκάλυπτε πολλάκις τὰ βδελυρώτερα ἐλατήρια. Πάντες ἐκεῖνοι οἵτινες ἐζημιοῦντο ἐκ τοῦ ἐντίμου τῶν Ἑλλήνων συναγωνισμοῦ, συνηνοῦντο ὅπως τοῖς καταστήσωσιν ἀδύνατον τὴν οἰκονομικὴν ὕπαρξιν. Ἡ Κρητικὴ συντάραξις ἀπετέλει ἓν τῶν λυσιτελεστέρων μέσων τῆς καταυντρίψεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομικῆς ὑπεροχῆς. Τὰ ψηφίσματα, αἱ τηλεγραφικαὶ διαμαρτυρίαι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, τὰ συλλαλητήρια διεδέχοντο ἄλληλα. Μετὰ τὸ συλλαλητήριον τῆς 23ης Δεκεμβρίου ἐν τῇ Νομικῇ Σχολῇ, συνεκροτεῖτο τὴν 27ην ἡ μεγάλη συγκέντρωσις, ἣν ὠργάνωσε τὸ Κομιτάτον ἐν Σταμπούλ καὶ ἥτις μετὰ φλογερὰς ἀγορεύσεις Μουσουλμάνων κληρικῶν, ἀπεδέχθη τὸ ἑπόμενον ψήφισμα:

«Ἡ διάδοσις περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς Κρήτης, ἧς τὸ χῶμα συνεζυμώθη μὲ τὸ αἷμα τῶν προγόνων μας, ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῶν τοπικῶν δικαστηρίων ὑποβάλλονται πρὸς ἀναίρεσιν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ἀκυρωτικόν, ὅτι κατηρτίσθη ἐν τῇ νήσῳ προσωρινὴ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπή, ἐνεργοῦσα ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ σημαία ὑψώθη ἐπὶ πάντων τῶν δημοσίων κτιρίων καὶ ὅτι πάντες οἱ κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι ὡρκίσθησαν νὰ ὑπηρετῶσι πιστῶς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν.

»Ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν παράτα-

σιν τῆς καταστάσεως ταύτης, μετὰ τὰς ὑποσχέσεις τῶν τεσσάρων Προστατίδων Δυνάμεων περὶ περιφρουρήσεως τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ περὶ προστασίας τῆς τιμῆς, τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν Μωσουλμανικῶν τῆς νήσου πληθυσμῶν. Οὐδεὶς ποτὲ Ὀθωμανὸς θὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἕνωσιν τῆς Κρήτης, ἀποτελούσης ἀναπόσπαστον τμῆμα τοῦ ἐδάφους μας. Διὰ τοῦτο ἐκφράζομεν τὴν θλῖψιν καὶ τὴν ἀποτροπίασιν ἡμῶν διὰ τὰς προσπαθείας τὰς καταβαλλομένας ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως, διαμαρτυρόμεθα ἐντόνως κατὰ τῶν σχετικῶν φημῶν καὶ ἀξιοῦμεν ὅπως διατηρηθῇ ἡ ἐπὶ τῆς νήσου ὀθωμανικὴ κυριαρχία, ὁρκιζόμενοι ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου καὶ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν τιμῆς, ὅτι δὲν θὰ παραχωρήσωμεν ποτὲ τὴν Κρήτην ἄνευ αἵματος. Ἐπὶ τούτῳ ἐπικαλούμεθα τὴν προσοχὴν τῆς Γερουσίας καὶ τῆς Βουλῆς καὶ ἀναμένομεν παρὰ τῆς Συνταγματικῆς ἡμῶν Κυβερνήσεως ὅπως προβῇ εἰς τὰ ἐπιβαλλόμενα μέτρα πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ὀθωμανισμοῦ.»

Ὅταν τὸ συλλαλητήριον ἔφθασεν εἰς τὴν Ὑψυλὴν Πύλην, ὁ Κιαμὴλ πασᾶς τῷ ἀπηύθυνε λόγους συνέσεως, ἀποδεικνύοντας πόσον ἐνέμενεν εἰς τὴν πρώτην μετριοπαθῆ του ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος πολιτικήν. «Ἐστὲ, εἶπεν, ἥσυχοι. Ἡ Κρήτη θὰ παραμείνῃ Ὀθωμανική. Ἡ Κυβέρνησις ἐπιθυμεῖ νὰ εὑρίσκεται εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς πάντας τοὺς γείτονας λαούς, πρὸ παντὸς δὲ μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἧς ἡ πολιτικὴ ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι εἶναι ἄμεμπτος. Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀπεδέχθη τὸ Ἑνωτικὸν τῆς Κρήτης ψήφισμα, οὐδένα δ' ἔχομεν λόγον νὰ καταφερώμεθα κατ' αὐτῆς.

Ἂν ἡ Κρήτη ἑνωθῇ ὁριστικῶς μετὰ τῆς Ἑλλάδος, θὰ πράξωμεν ὅτι μᾶς ἐπιβάλλει τὸ καθῆκον μας. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ προσοχή μας πρέπει νὰ στραφῇ πρὸς τὰ ἐσωτερικά μας ζητήματα. Ἔχομεν ἀνάγκην εἰρήνης καὶ τῆς φιλίας τῶν γειτόνων μας. Ἔχομεν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεων.» Ἀλλ' ἀκριβῶς, ἕνεκα τῶν ἀρχῶντουτούτων, ἐπεδιώκετο ἡ ἀνατροπὴ τοῦ συνετοῦ καὶ μετριοπαθοῦς πρωθυπουργοῦ, ἡ κατὰ τοῦ ὁποίου πολεμικὴ ἐσφοδρύνετο. Τὰ δημοσιογραφικὰ τοῦ Κομιτάτου ὄργανα ἦσαν πλήρη ἐπιθέσεων κατ' αὐτοῦ, αἵτινες ἐγίνοντο ἀποδεκταὶ μετ' εὐαρεσκείας ἐν Γιλδίζ. Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ, παρασκευάζων τὴν παλινόρθωσιν ἣν ἐπεχείρησε βραδύτερον, ἐπεδίωκε τὴν ἀνασύστασιν τῶν διαλυθέντων ταγμάτων τῆς φρουρᾶς, ἣν ὁ γηραιὸς Μέγας Βεζύρης κατεπολέμησεν ἀνένδοτος. Ἐντεῦθεν ἡ κατ' αὐτοῦ πολεμικὴ ὑπετρέφετο ἐκ τῶν Ἀνακτόρων, τόσῳ δὲ μᾶλλον, ὅσῳ ἡ ψύχραιμος ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι πολιτική του, διέθετε δυσμενῶς τὸ Γιλδίζ, ἐπιδιῶκον τὴν ἐνθάρρυνσιν συνταράξεως ἥτις ἐντεινομένη θὰ ἐπέτρεπε πᾶν πραξικόπημα.

Οὕτω ἐπεδιώχθη διὰ παντὸς μέσου ἡ πτῶσις του, ἣν καθίστα ἀναπόφευκτον ἡ μᾶλλον ἐνεργὸς καθ' ἑκάστην ἀνάμιξις τοῦ Κομιτάτου εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν. Θὰ ἦτο περίεργον ἂν οἱ ἀφανεῖς ἄνδρες, οἵτινες κατέλαβον ἀνελπίστως τὴν ἐξουσίαν, χάρις εἰς τὸν στρατόν, ἐπέτρεπον νὰ παρέλθῃ ἡ πρώτη περίοδος τῆς ἰσχύος των, χωρὶς ν' ἀναλάβωσιν αὐτοὶ τὰς ἡνίας τῆς ἀρχῆς, χωρὶς νὰ κυβερνήσωσι. Τὴν χαρακτηριστικωτέραν ἐπιδίωξιν τῆς πρωθυπουργικῆς ἀνατροπῆς προήγγελεν ἄλλως τε ἡ γλῶσσα τῶν κομιτατικῶν ὀργάνων, ἣν ἐτήρουν καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιφανέστερα μέλη τοῦ κόμματος. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Κιαμήλ, ὅστις ἠρνεῖτο νὰ κύψῃ τὴν κεφαλὴν παθητικῶς πρὸ τῶν νευμάτων τοῦ φοβεροῦ Διευθυντηρίου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὅστις διέθετεν ἔτι ἀρκετὸν γόητρον ὅπως παλαίσῃ κατ' αὐτοῦ, ἡ Τουρκία θὰ ὑφίστατο πλέον ἀδιάσειστον τὸν ζυγόν τῆς ὀργανώσεως, ἥτις δὲν τὴν ἠθέλησεν ἐλευθέραν ἢ μόνον ἵνα τὴν καταστήσῃ δούλην της.

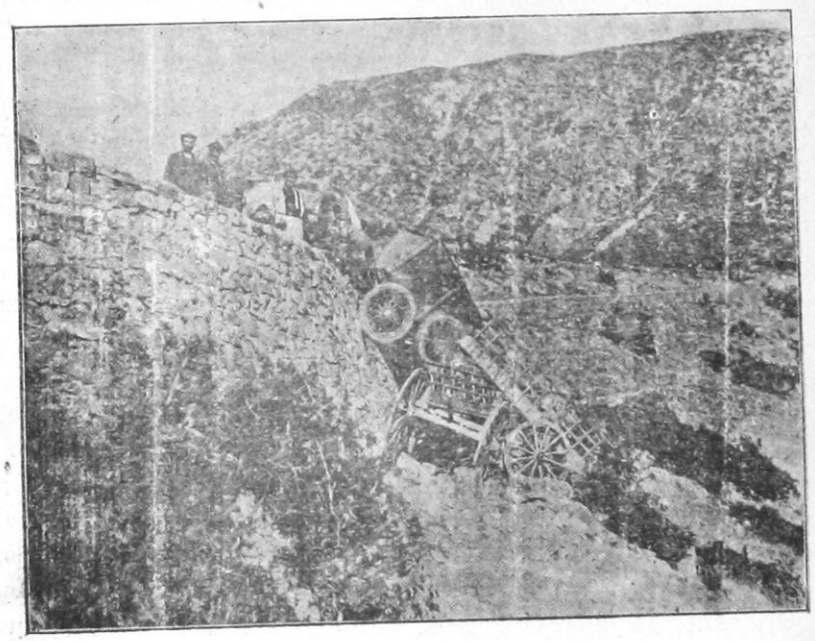
Καὶ ὁ Κιαμὴλ ἔπεσε κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1909. Διαφυγὼν τὴν πτῶσιν κατὰ τὴν ἐπερώτησιν τοῦ Χουσεῖν Τζαχήτ, τὴν ὑπέστη ὀλίγας ἑβδομάδας βραδύτερον. Ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» ἐθριάμβευε. Τὸ νέον ὑπουργεῖον θὰ ὑπεῖκεν εἰς τὰ νεύματά της τυφλῶς. Ἡ τυραννία αὕτη ἦτο πρόωρος. Ἀπέβαινεν αἰσθητὴ ἀκριβῶς κατὰ τὴν περιόδον ἐκείνην, καθ' ἣν οἱ λαοὶ τῆς Αὐτοκρατορίας καταπιεσθέντες ἐπὶ μακρόν, ἠσθάνοντο ζωηρότερον τὴν ἀνάγκην ἐλευθερίας ἀπολύτου, ἄνευ δεσμῶν καὶ περιορισμῶν. Ἡ πίεσις ἥτις ἠσκεῖτο ἐκ τῶν παρασκηνίων προεκάλει βαθεῖαν ἀγανάκτησιν. Προφανὴς δυσαρέσκεια ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν οὐλεμάδων καὶ παρὰ τῷ στρατῷ. Ἡ πολεμικὴ τῶν ἐφημερίδων συνεκράτει τὸν λαὸν ἐν ζωηρῷ ὀργασμῷ, ὃν ὑπέτρεφον αἱ ἐλευθεριότητες καὶ αἱ ἐνέργειαι τῶν πρακτόρων τοῦ Γιλδίζ. Ἡ ὑποτύφουσα δυσαρέσκεια διωχετεύθη εἰς τὸ κίνημα τῆς 31ης Μαρτίου, ὅπερ ἀνέστειλεν ἐπί τινα χρόνον τὴν νεοτουρκικὴν ἐπικράτησιν. Ἀλλ' ἡ θριαμβευτικὴ εἰς τὴν Κων]πολιν εἴσοδος τοῦ Ρωμυλιωτικοῦ στρατοῦ, ἡ ἐκθρόνισις τοῦ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ, ἡ κατασύντριψις τῆς ἀπολυταρχικῆς ἢ φιλελευθέρας ἀντιδράσεως, ἔφερον εἰς τὴν ἐξουσίαν τὴν νεοτουρκικὴν ὀλιγαρχίαν ἰσχυροτέραν ἢ πρίν: Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἀρχαίου δεσποτισμοῦ ἐπείθοντο, ὅτι ὁ ἀγὼν των ἦτο μάταιος, οἱ δὲ φίλοι τοῦ συντάγματος ἐξηκρίβουν ποίους κινδύνους θὰ διέτρεχεν, ἄνευ τῆς περιφρουρήσεως τῶν ἀγρύπνων κερβέρων, οἵτινες ἐματαίωσαν κεραυνωδῶς τὰς σκοτεινὰς μηχανορραφίας τοῦ Ἀβδοὺλ Χαμίτ.

Ἡ νίκη τοῦ Κομιτάτου, ἀντὶ νὰ τὸ καταστήσῃ νηφαλιώτερον διὰ τοῦ κινδύνου ὃν διέπραξε, τὸ κατέστησε αὐθαιρετότερον διὰ τῆς προσθέ-

του αἴγλης, δι' ἧς τὸ περιέβαλεν. Ἡ ἀπερίσπαστος πλέον ἐπικράτησίς του, ἐσημείωσεν ἐν μὲν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ ἀποπνικτικὴν καὶ μύοπα συγκεντρικότητα, ἐν δὲ τῇ ἐξωτερικῇ σωβινισμὸν ἀδιάλλακτον. Ἀμφότεραι αἱ τάσεις αὗται ἔπληττον καιρίως τὸν Ἑλληνισμόν. Διὰ τῆς μιᾶς ἐκινδύνευεν ἡ κοινοτικὴ ἀποκέντρωσις τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεδείχθησαν ἰσχυρὸν στοιχεῖον πολιτισμοῦ, διὰ δὲ τῆς ἄλλης ἐθίγετο ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ Ἑλλ. Βασιλείου, οὗτινος ἡ στρατιωτικὴ ἀδυναμία ἐνέπνεε τὸν πειρασμὸν εὐχεροῦς πολεμικοῦ ἐγχειρήματος. Ὡς πρόφασις τοῦ διπλοῦ τούτου διωγμοῦ, ἐχρησίμευσε τὸ Κρητικὸν ζήτημα, ὅπερ διὰ τῆς προσεγγίσεως ἑνὸς μεγάλου ἱστορικοῦ σταθμοῦ, ἐπανήρχετο ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπὶ τοῦ τάπητος. Κατ' Ἰούλιον τοῦ 1906, αἱ Δυνάμεις εἶχον ἀναλάβῃ τὴν ἐπίσημον ὑποχρέωσιν νὰ ἐκκενώσωσι τὴν νῆσον, μόλις οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ συμπληρώσωσι τὴν ὀργάνωσιν τῆς Κρητικῆς χωροφυλακῆς. Ἡ ἐκκένωσις θὰ ἐγίνετο οὕτως, ὥστε τὴν παλινόστησιν τῶν πρώτων Εὐρωπαϊκῶν στρατευμάτων νὰ παρακολουθήσῃ ἡ ὁλικὴ τῶν ὑπολειπομένων ἀνάκλησις. Τὸ ἥμισυ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ στρατοῦ εἶχεν ἀποχωρήσῃ κατ' Ἰούλιον τοῦ 1908.

Αἱ Δυνάμεις ὤφειλον νὰ ἀποσύρωσι τοὺς ὑπολειπομένους ἄνδρας των τὸν ἑπόμενον Ἰούλιον, οὐδεμιᾶς περιπλοκῆς παρουσιασθείσης πρὸς δικαιολογίαν τῆς ἀναβολῆς. Ἡ ἄποψις αὕτη προεκάλει βαθεῖαν ἐν Τουρκίᾳ συγκίνησιν. Οἱ Ὀθωμανοὶ πρεσβευταὶ κατέβαλον ἀπηλπισμένας ἐνεργείας, ὅπως ἀποσοβήσωσι τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀποφάσεως τῶν προστατίδων Δυνάμεων. Ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς πρωτευούσαις ἐπεκράτει ἰσχυρὸν ρεῦμα εὐμενείας πρὸς τὴν Κων)πολιν. Ἦτο ἡ «ἡρωϊκὴ» τοῦ νεοτουρκικοῦ καθεστῶτος ἐποχή. Ἀλλὰ παρὰ τὴν θερμὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν στοργήν, αἱ Δυνάμεις εἶχον δώσῃ κατηγορηματικὰς διαβεβαιώσεις πρὸς τὸν Βασιλέα Γεώργιον, εἶχον ἀναλάβῃ δημοσίᾳ γνωστὰς ὑποχρεώσεις καὶ ἡ παράβασις τῆς ὑποσχέσεώς των ἦτο ἀδύνατος. Ἄλλως τε, τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐδυσφόρουν, διότι εἰσῆλθον εἰς τὸν Κρητικὸν λαβύρινθον τοὺς στρατιώτας των δὲ διετήρουν ἐν Κρήτῃ ἐκ φόβου μὴ ὑποστῶσι τὸ αὐτὸ πάθημα, ὅπερ ὑπέστη ἡ Γαλλία, ἥτις κληθεῖσα ὅπως συγκαταλάβῃ μετὰ τῶν Ἄγγλων ἐρυθροχιτώνων τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἠρνήθη νὰ τὸ πράξῃ, ἐγκαταλείψασα τὴν ἀπαράμιλλον γῆν τῶν Φαραὼ εἰς τὴν μοναδικήν των κατοχήν.

Κατ' Ἰούνιον τοῦ 1909, ὁ Γάλλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Πισὸν, ἀπαντῶν εἰς ἐπερώτησιν περὶ Κρήτης τοῦ βουλευτοῦ Δενὶ Κοσὲν, ἐτόνισε τὸ ἀμετάκλητον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀποφάσεως : «Ἡ Κρήτη, ἔλεγεν ἐν συνόψει, ἐλήφθη ὡς παρακαταθήκη παρὰ τῶν Δυνάμεων, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1897. Συνεπείᾳ τῆς ἀρνήσεως τῆς Αὐστρίας καὶ Γερμανίας ὅπως συμμετάσχωσι τῆς κατοχῆς, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν νῆσον μόνον στρατεύματα τῶν τεσσάρων Προστατίδων Δυνάμεων. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπετελέσθη ἐν τῇ νήσῳ ἔργον ὑπέροχον. Οἰκονομικαὶ πηγαὶ ἐδημιουργήθησαν, ὠργανώθη χωροφυλακὴ, ἐξεπονήθη σύνταγμα, ἡ τήρησις τῆς τάξεως ἀνετέθη εἰς Ἁρμοστήν. Ἡ διοίκησις τοῦ πρίγκηπος

Μεταγωγικὸν αὐτοκίνητον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκτροχιασθὲν παρὰ τὰ Σέρβια.

Γεωργίου καὶ ἡ τοῦ κ. Ζαΐμη, ὑπῆρξαν ἀξιοσημείωτοι. Μετὰ τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα, τὰ εὐρωπαϊκὰ στρατεύματα ἠλαττώθησαν κατὰ τὸ ἥμισυ, ὡς εἶχε συμφωνηθῇ μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων Δυνάμεων. Εἶχον ληφθῇ ἐπίσης αἱ ἑξῆς ἀποφάσεις :

α'.) Ἡ ἐκκένωσις νὰ περατωθῇ κατ' Ἰούλιον.

β'.) Ν' ἀγγελθῇ εἰς τοὺς Κρῆτας, ὅτι πρὸς τήρησιν τοῦ καθεστῶτος, αἱ Προστάτιδες θὰ διετήρουν τέσσαρας φυλακίδας εἰς τὰ Κρητικὰ ὕδατα.

ELISMANOGLIO

γ΄.) Τὸ κείμενον τῆς διακοινώσεως ταύτης ν' ἀνακοινωθῇ καὶ εἰς τὴν ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν.

Βεβαίως καὶ μετὰ τὰ μέτρα ταῦτα δὲν ἀποκλείεται οἱαδήποτε συνδιάλεξις ἐπὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος. Ἀλλ' αἱ Προστάτιδες, φρονοῦσιν, ὅτι δὲν ἔφθασεν ἔτι ἡ ὥρα τῆς ὁριστικῆς λύσεως, στηρίζονται δ' ἐπὶ τῆς μετριοπαθείας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας πρὸς ἀποφυγὴν νέων δυσχερειῶν.»

Αἱ κατηγορηματικαὶ αὗται δηλώσεις, καὶ αἱ συμβουλαὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀνακτοβουλίων δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνακόψωσι τὴν Κρητικὴν ἐν Τουρκίᾳ συντάραξιν. Οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν Νεοτούρκων ἐδήλουν ὅτι ὁ πρὸς τὴν Ἑλλάδα πόλεμος ἐπίκειται, ὑπέθαλπον δὲ παντοιοτρόπως τὸ φιλοπόλεμον ρεῦμα ὅπερ ὀγκοῦτο ὡς χείμαρρος, ὃν ἐνισχύουσι νέοι καθ' ἑκάστην θολοὶ ρύακες.

Οἱ Ἀλβανοὶ προσέφερον χάριν τοῦ πολέμου πεντήκοντα χιλιάδες μαχητῶν καὶ ὁ Ἀλῆ Ριζᾶ πασᾶς, ἐπιτελάρχης τοῦ Γ΄. Σώματος, διετάσσετο ἐπιδεικτικῶς νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα. Τεράστιαι πολεμικαὶ παραγγελίαι διεβιβάζοντο. Ὁ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ πασᾶς, ἐδήλου ὅτι θὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος μετὰ 200000 στρατοῦ καὶ ὅτι ἡ μέχρι τῶν Ἀθηνῶν πορεία του θὰ ἦτο ἁπλοῦς καὶ ἀκίνδυνος περίπατος. Τὰ συμπτώματα ταῦτα ἦσαν τοσοῦτον ἀνησυχητικά, ὥστε κατ' ἀπόφασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, τὰ σύνορα ὠχυροῦντο καὶ ὠργανοῦτο πυρετωδῶς ἡ ἄμυνα, ὁ δὲ Ἰταλὸς φιλέλλην Ροβέρτος Γκάλλι, ἀπηύθυνεν εἰς τὴν ἰταλικὴν Κυβέρνησιν ἐπερώτησιν περὶ τῶν Τουρκικῶν προθέσεων. Οἱ πρεσβευταὶ ἐπενέβησαν ἐπανειλημμένως πρὸς ἀνακοπὴν τοῦ φιλοπολέμου τούτου ρεύματος. Ἀλλ' ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» εἶχε τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐν τῷ ρεύματι τούτῳ ἤντλει νέας δυνάμεις καὶ ἀντὶ νὰ τὸ ἀνακόψῃ, τὸ ἐνίσχυε. Τῶν στάσεων τούτων ὁ σημαιοφόρος ἦτο κυρίως ὁ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ πασᾶς, ὅστις ἐξεδήλου εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν τὸ κατὰ τῶν Ἑλλήνων μῖσος του. Τὴν 10ην Ἰουνίου, ἐξετράπη εἰς τοιαύτας βαναυσότητας κατὰ τοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ, ὅστις τὸν ἐπεσκέφθη ὅπως προβῇ εἰς παρατηρήσεις διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐξοντώσεως ὅστις διεξήγετο κατὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ἑλλήνων, ὥστε ἐξεπλάγησαν καὶ αὐτοὶ οἱ παρόντες Νεότουρκοι.

—«Δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ σᾶς ὑποφέρωμεν! ἦτο ἡ σκαιὰ ἀπάντησις. Θὰ θραύσωμεν τὰς κεφαλάς σας καὶ θὰ σᾶς ἐξοντώσωμεν. Ἢ θὰ καταστραφῶμεν καὶ ἡμεῖς ἢ θὰ σᾶς καταστρέψωμεν!»

Ὁ Πατριάρχης ἐξῆλθε μεγαλοπρεπὴς ὡς βιβλικὴ παράστασις, ὑπεραίρων τὸ κέδρινον παρὰ τὸ γῆρας του ἀνάστημα:

—Σᾶς παρακαλῶ, εἶπε περιφρονητικῶς, νὰ πράξητε ὅτι δύνασθε.

Ὁ θόρυβος ὃν προεκάλεσε τὸ χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον, ἡ ἀγανάκτησις ἣν ἐξήγειρε παρὰ τῷ Ὀθωμανικῷ Ἑλληνισμῷ, ἡ ἀποδοκιμασία ἣν συνήντησε μεταξὺ τῶν ξένων πολιτικῶν κύκλων, δὲν ἀνεχαίτισε τὸν ὁρμητικὸν στρατιώτην ἐκ νέων προκλήσεων.

Ὀλίγας ἑβδομάδας μετὰ τὸ Πατριαρχικὸν ἐπεισόδιον, ὁ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ συνδιαλεγόμενος μετὰ τοῦ ἀνταποκριτοῦ τοῦ Βουλγαρικοῦ Πρακτορίου, ἐτόνιζε δριμύτατον κατηγορητήριον κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου καὶ κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, συνηγόρει δὲ θερμῶς ὑπὲρ Τουρκοβουλγαρικῆς προσεγγίσεως. Ἐκτὸς, ἄλλως τε, τοῦ στρατηγοῦ καὶ αὐτὸς ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ἐδήλου, ὅτι ἂν ἡ Ἑλλὰς ἐδέχετο τὴν ἕνωσιν τῆς Κρήτης, ὁ πόλεμος θὰ ἦτο ἄφευκτος. Καὶ αἱ πολεμικαὶ παρασκευαὶ ἦσαν δραστηριώταται.

Ὁ Ἄγγλος ὀργανωτὴς τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου Γκαῖμπελ πασᾶς, ἐδείκνυε καταπληκτικὴν δραστηριότητα. Ἡ Ἑλλὰς εὑρίσκετο πρὸ δεινοτάτου προβλήματος. Μοιραίως καὶ ραγδαίως, τὸ Κρητικὸν ζήτημα ἐφέρετο πρὸς τὴν ὁριστικὴν λύσιν του, ἀλλ' ἡ δυσαναλογία μεταξὺ τῶν στρατιωτικῶν της δυνάμεων καὶ τῶν Τουρκικῶν ἦτο τοιαύτη, ὥστε δὲν ἐτόλμα ν' ἀποδεχθῇ τὸ καθεστὼς ὅπερ θὰ ἐδημιουργεῖτο καὶ ὅπερ δὲν θὰ προσέκρουε μὲν πλέον πρὸς τὰς Δυνάμεις, ἀλλὰ θὰ ἠπείλει ν' ἀπολύσῃ τὸν πόλεμον. Ἅπαξ ἔτι καθίστατο κατάφωρος ἡ ἀπρονοησία τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν, ἡ ἔλλειψις ρώμης ἐν τῇ πολιτικῇ των, ἥτις ἔδει νὰ ἦναι ἡ ἐπὶ θυσίᾳ παντὸς ἄλλου κλάδου συντέλεσις τελείας πολεμικῆς παρασκευῆς. Τὸ θεμελιῶδες Ἑλληνικὸν μειονέκτημα ἐπεφαίνετο. Ἕνεκα αὐτοῦ ὁ Ἑλληνικὸς Σίσυφος θὰ ἐκύλιε τὸν Κρητικὸν λίθον τῆς καταδίκης του μέχρι τῆς συντελείας, ἕνεκα αὐτοῦ θὰ ὑφίστατο πάντα διωγμὸν καὶ πᾶσαν περιφρόνησιν. Βεβαίως καὶ ὁπλιζομένη ἡ Ἑλλὰς, δὲν θὰ ἦτο ἰσόπαλος πρὸς τὴν μεγάλην Αὐτοκρατορίαν, ἥτις ἀναβαπτισθεῖσα ἐν τῇ μετατολιτεύσει της, ἀπετέλει ἰσχυρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἀλλὰ τότε κἂν θὰ ἠδύνατο νὰ εὕρῃ συμμάχους, οἵτινες θὰ συνήνουν ἴσως προθύμως τὰς δυνάμεις των πρὸς τὰς ἰδικάς της, ἂν ἐπείθοντο ὅτι ἀντεπροσώπευεν ἐπαρκῆ πολεμικὴν δύναμιν. Ἂν θὰ προέβαλλε κίνδυνος παρόμοιος, ἡ Τουρκία δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ λάβῃ τὴν στάσιν ἣν ἀπεδέχθη, οὐδ' ὁ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ ν' ἀπειλῇ διὰ τῆς ἄκρας τοῦ μαστιγίου του. Καὶ μεταξὺ τῶν στρατιωτικῶν κύκλων ἐξεδηλοῦτο ἰσχυρὸς ὀργασμός. Οἱ ἀξιωματικοὶ συνεταράσσοντο. Κατ'

Ἰούλιον συνῆλθον περὶ τοὺς περὶ τοὺς 350 ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χατζημιχάλη καὶ συνεζήτησαν ἐπὶ μακρὸν διὰ τὴν κατάστασιν. Ὁ φρούραρχος Σχινᾶς, πληροφορηθεὶς τὰ τῆς συγκεντρώσεως ταύτης, ἠθέλησε νὰ τὴν διαλύσῃ, πλὴν ἀπεπέμφθη σκαιῶς, ἔσπευσε δὲ νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν Διάδοχον, ὅστις εὑρίσκετο εἰς τὸ θέατρον. Τὴν ἐπαύριον, ὑποδείξει τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, οἱ σωματάρχαι καλέσαντες τοὺς ἀξιωματικούς, τοῖς ἀπηύθυναν θερμὴν ἔκκλησιν ὑπὲρ τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς τάξεως. Αἱ νουθεσίαι των παρέμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος.

Ἡ ἀνάπλασις ἣν ἐζήτουν οἱ ἀξιωματικοί, τὸ ἰδεῶδες τῆς δικαιοσύνης, τῆς εὐημερίας καὶ τῆς δυνάμεως, ὅπερ ἐπεκαλοῦντο, εὗρισκεν ἔνθερμον ἀπήχησιν ἐν τῇ συμπαθείᾳ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ. Τὴν αὐτὴν ἑβδομάδα συνεπήγνυον ὁριστικῶς τόν Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον καὶ ἐξέλεγον τὸ Προεδρεῖον του.

Ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε νὰ διαβιβάσῃ διάγγελμα πρὸς τὸν λαόν, ταὐτοχρόνως δὲ διεξῆγε διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Δ. Ράλλη, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν πολιτικὴν τοῦ Συνδέσμου ποδηγέτησιν. Ὁ γηραιὸς Ἀττικάρχης δὲν ἀπέκρουε τὸ πρόγραμμα τοῦ Συνδέσμου, οὗτινος τὸ κύριον σημεῖον ἦτο ἡ στρατιωτικὴ τῆς χώρας παρασκευή. Ἀλλ' ἐνεδοίαζε φοβούμενος μὴ ἀποβῇ θᾶττον ἢ βράδιον ὁ αἱχμάλωτος τῶν χθεσινῶν συμμάχων του. Οἱ ἐνδοιασμοί του κατενικήθησαν. Μετ' ὀλίγον ὁ Θεοτόκης παρητεῖτο, συνεπείᾳ τῆς ὀργανώσεως μεγάλου συλλαλητηρίου ὅπερ θὰ τὸν ἀπεδοκίμαζεν. Ἡ παραίτησίς του ἐγένετο δεκτή. Ὁ Βασιλεὺς ἐκάλεσεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τὸν Ράλλην, εἰς ὃν προέτεινε νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν.

Ἡ πτῶσις τοῦ Κερκυραίου πολιτικοῦ, ἐσημείωσεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος περίοδον κρίσιμον. Ὁ ἀτυχὴς πόλεμος τοῦ 1897 ἔκλεισε τὴν «*νηπιακὴν*» τῆς Ἑλλάδος περίοδον. Ἡ παραίτησις τοῦ Θεοτόκη, ἐπεράτωσε τὸν «*ἐρασιτεχνικὸν*» κύκλον της. Διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, γεννήματος δακρύων αἰσχύνης καὶ λύσσης, μοιραίου τέκνου πικροτάτων δοκιμασιῶν, ἡ Ἑλλὰς εἰσήρχετο εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν της ἐνηλικίωσιν. . .

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ
Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄.

Ἡ Κυβέρνησις Ράλλη. – Περὶ τὴν Κρήτην — Διὰ μίαν σημαίαν. — Τὸ κίνημα τῆς 15ης Αὐγούστου.— Ἡ πτῶσις — Ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη. – Ὁ Σύνδεσμος καὶ ὁ Βασιλεύς — Τὸ Ἰταλοσελληνικὸν Βασίλειον καὶ ὁ Δοὺξ τῶν Ἀβρουζίων — Τὰ στρατιωτικὰ μέτρα τοῦ Λαπαθιώτου. – Μία νέα ἐξέγερσις: Τυπάλδος.— Καὶ πάλιν τὸ βουνὸν καὶ ἡ θάλασσα.—Ἡ ἐπαύριον μιᾶς στάσεως.

Ὁ Ράλλης εἶχεν ἔξω τῆς ἀρχῆς ὡς πρόγραμμα του τὴν κατάργησιν τοῦ θεσμοῦ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, τὴν κατάργησιν τῶν πρεσβειῶν, τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Διαδόχου, τὴν ἀποχὴν τῆς Αὐλῆς ἀπὸ τῆς διαχειρίσεως τῶν ἐξωτερικῶν ζητημάτων, τὴν ἐκ τοῦ στρατοῦ ἀποχώρησιν τῶν πριγκήπων, τὴν ἀνάθεσιν τῶν δύο πολεμικῶν ὑπουργείων εἰς εἰδικούς. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο δὲν ἦτο πολύπλοκον. Ἐν τούτοις προέβη καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔτι εἰς ἀβιρίας σοβαράς. Παρὰ τὴν πρώτην του ἐπιμονὴν ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, δὲν ἐνέμεινεν ἀκλονήτως εἰς αὐτήν. Ἡ ἀκαταμάχητος διαλεκτικὴ τοῦ Βασιλέως τὸν ἀφώπλισεν ἐπὶ τῶν κυριωτέρων σημείων, ἐφ' ὧν συνεκρούοντο αἱ γνῶμαι των. Ἄλλων ἐπαγγελιῶν τοῦ προγράμματος του, κατέστησε τὴν πραγματοποίησιν ἀδύνατον αὐτὴ ἡ σύγκρουσίς των πρὸς τὴν πραγματικότητα. Πῶς θὰ ἐπεδιώκετο λ. χ. ἡ Ἑλληνοτουρκικὴ προσέγγισις; Ὁ Ὀθωμανικὸς Ἑλληνισμὸς ὑφίστατο παντοειδεῖς διωγμούς. Οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι κατεπιέζοντο πολυτρόπως, πολλοὶ δ' ἐξώσθησαν ἄνευ δικαιολογίας οἱασδήποτε. Ἡ Πύλη ἐπιδιώκουσα τὴν φιλίαν τῆς Βουλγαρίας. εἶχεν ἀπο-

φασίσῃ νὰ λύσῃ ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων τὸ ζήτημα τῶν Μακεδονικῶν ναῶν. Ἡ ἔξαψις ἦν προεκάλει τὸ Κρητικὸν ζήτημα ἐνετείνετο.

Τὴν 13ην Ἰουλίου, συμφώνως πρὸς τὰς προσυμφωνίας τῶν Δυνάμεων, τὰ διεθνῆ ἀγήματα ἀπεχώρησαν ἐπιμεινάσης ἰδίως εἰς τοῦτο τῆς Ρωσσικῆς Κυβερνήσεως. Αἱ Δυνάμεις ἀνεκοίνωσαν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, ὅτι τὸ καθεστὼς ὅπερ ἐδημιουργήθη διὰ τῶν ἀποφάσεών των θὰ διετηρεῖτο ἀναλλοίωτον καὶ ὅτι θὰ περιεφρουρεῖτο ὑπὸ τῶν φυλακίδων των. Ἀλλ' ἡ Κρητικὴ Ἐκτελεστική, ἐν τῷ πόθῳ νὰ προαγάγῃ διὰ βραδέων ἀλλ' ἀποφασιστικῶν βημάτων τὸ ἑνωτικὸν καθεστώς, διέταξε τὴν ἀνύψωσιν τῆς σημαίας καθ' ἑκάστην μὲν ἐπὶ τοῦ φρουρίου, ἐπὶ τῶν δημοσίων δὲ κτιρίων τὴν Κυριακήν. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἤγαγον τὸν ἐν Τουρκίᾳ ὀργασμὸν εἰς τὸ κατακόρυφον. Εἰς τὰς Μακεδονικὰς πόλεις συνεκροτοῦντο συλλαλητήρια ἐπὶ συλλαλητηρίων, εἰς ἓν δ' ἐξ αὐτῶν, τὸ ἐπιβλητικώτερον, τὸ τῶν Βιτωλίων, οἱ συνελθόντες ἐκάλεσαν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον αὐτοπροσώπως τὸν Μέγαν Βεζύρην καὶ ἀπῄτουν παρ' αὐτοῦ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον. Ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» ἐπέτρεπεν εἰς τὸν Τουρκικὸν λαὸν οὐχὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ μόνον τὴν μερίδα ἐκείνην τῆς κάτωθεν ἀναρχίας, ἥτις θὰ ἐξυπηρέτει λυσιτελῶς τὸν σπασμωδικὸν σωβινισμόν της καὶ τὴν αὐθαίρετόν της ἐπιβολὴν ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ ἡ ἐπιβολὴ αὕτη ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρὰ καὶ ἤρξατο νὰ ἐκδηλοῦται τόσον τυραννικῶς εἰς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας τῆς διοικήσεως, ὥστε αὐτὸς ὁ Χιλμῆ πασᾶς ἐξηγείρετο φρυάσσων κατὰ τοῦ ζυγοῦ ὅστις καθίστατο καθ' ἑκάστην βαρύτερος, ἠπείλησε δέ νὰ παραιτηθῇ μετὰ τὴν ταπεινωτικὴν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον πρόσκλησιν. Τὴν 25ην Ἰουλίου, ὁ Ὀθωνὸς ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς Ναμπῆ βέης, ἐπέδωκεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν διακοίνωσιν ἥτις ἀπετέλει ἀληθὲς τελεσίγραφον. Ὀλίγας ἡμέρας πρότερον εἶχεν διατυπώσῃ τὴν ἀξίωσιν τῆς ἀνακλήσεως τῶν Ἑλλήνων ἐν Κρήτῃ ἀξιωματικῶν, εἰς ἣν ὁ Ράλλης ἀπήντησεν, ὅτι κατὰ τὸν νόμον τῆς 30ης Ὀκτωβρίου 1906, οὗτοι δὲν ἀνῆκον πλέον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν. Ἡ νέα διακοίνωσις ἀπετέλει σκόπιμον πρόκλησιν. Ἦτο προφανές, ὅτι τὸ Κομιτάτον θὰ ἐξήντλει πᾶσαν ταπείνωσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τὴν ἐξαναγκάσῃ νὰ προβῇ εἰς τὸ κίνημα τῆς ἀνυπομονησίας, ὅπερ θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἐπίθεσιν. Ἐν Ἀθήναις ἐπεκράτει ἡ παραζάλη τῶν ἀσθενῶν· Ἐν τούτοις ἡ Ἑλληνικὴ ἀπάντησις, ὑπῆρξε νηφάλιος καὶ ἀξιοπρεπής. Ὑπεμίμνησκεν ὅτι ἡ Κρήτη ἀπετέλει παρακαταθήκην τῶν Προστατίδων Δυνάμεων, ὅτι πᾶν ζήτημα σχετικὸν πρὸς αὐτὴν ἀπέβλεπεν αὐτὰς καὶ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ στάσις καθ' ὅλην τὴν Κρητικὴν κρίσιν ἦτο ἀπολύτως ἄψογος.

Ἡ ἀπάντησις αὕτη δὲν ἐκρίθη ἱκανοποιητική. Τὰ ἄκρα στοιχεῖα τοῦ Κομιτάτου ἐπεδίωκον νὰ ἐξωθήσωσι τὴν ρῆξιν εἰς τὰ ἔσχατα. Ἤθελον νὰ ταπεινώσωσιν ἀνεπανορθώτως τὸν μισητὸν «Γιουνανλῆν». Ἤθελον νὰ κύψῃ ὑπὸ τὸ ἄχθος ἐξευτελισμῶν τοιούτων, ὥστε οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Τουρκίας νὰ μὴ στρέφωσι πλέον τὰ βλέμματα πρὸς τὸ Βασίλειον, ὡς πρὸς ζῶν σύμβολον τῆς ἐθνικῆς των ἑνότητος. Καὶ μετὰ μακρὰς συζητήσεις, παρὰ τὰς ἐπιφυλάξεις τῶν νηφαλιωτέρων ὑπουργῶν, ἀπεφασίσθη νὰ ζητηθῇ παρὰ τῆς Ἑλλάδος ἡ προσχώρησις της εἰς «formule de désintèressement», ἣν δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀποδεχθῇ, παρέχουσα οὕτως ἀφορμὴν διακοπῆς σχέσεων.

Τὴν 2αν Αὐγούστου διεβιβάζετο νέα διακοίνωσις ἀσυνήθους τραχύτητος, ἥτις ὑπῆρξε τὸ προσωπικὸν ἔργον τοῦ Ταλὰτ καὶ τοῦ Τζαβὴτ. Ἡ Πύλη ἐζήτει δι' αὐτῆς δήλωσιν παρὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν Κρήτην, ἤδη δ' ὅτι προκειμένου περὶ τῆς διαγωγῆς τῶν Ἑλλήνων ἐν Μακεδονίᾳ Προξένων, καθ' ἃς διεμαρτυρήθη διὰ τῆς προγενεστέρας της διακοινώσεως, εἶχεν ἀσφαλεῖς ἀποδείξεις ὅτι δὲν ἦσαν ἀκριβεῖς αἱ διαβεβαιώσεις τῆς Κυβερνήσεως τῶν Ἀθηνῶν περὶ ἀψόγου στάσεως.

Καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς πρωτευούσαις, ἡ διακοίνωσις αὕτη προεκάλεσε βαθεῖαν κατάπληξιν. Αἱ Δυνάμεις ἠννόησαν ὅτι ἡ ἐπέμβασίς των ἦτο ἐπείγουσα. Ἐπενέβησαν. Οἱ διερμηνεῖς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβειῶν, ἐδήλωσαν διὰ τοῦ Ἰταλοῦ Κάντζια εἰς κοινὸν διάβημα παρὰ τῷ Ριφαὰτ πασᾷ, ὅτι ἡ νέα διακοίνωσις τῆς Πύλης τοὺς ἐξέπληττεν, ὅτι αἱ Δυνάμεις ἀνέλαβον νὰ πείσωσι τοὺς Κρῆτας, ὅπως ὑποστείλωσι τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐπέμβασιν ταύτην, πᾶσα ἄμεσος περαιτέρω συνδιάλεξις πρὸς τὴν Ἑλλάδα, οὐδένα εἶχε πλέον λόγον ὑπάρξεως.

Ἐν τέλει οἱ πρεσβευταὶ ἐφίστων τὴν προσοχὴν τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν θρυλλημάτων μελετωμένης τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐμφανίσεως εἰς τὰ Κρητικὰ ὕδατα. Τὸ διάβημα κατέληγε διὰ τῆς διαβεβαιώσεως, ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα βιαίας ἀναμίξεως τῆς Πύλης ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι, θὰ τὸ περιέπλεκε δυσμενῶς πρὸς τὰ τουρκικὰ συμφέροντα. Ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀπάντησιν τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, οὐσιαστικῶς, ἐπανελάμβανε τὰς δηλώσεις τῆς προηγουμένης της ἀπαντητικῆς διακοινώσεως κ' ἐξέ-

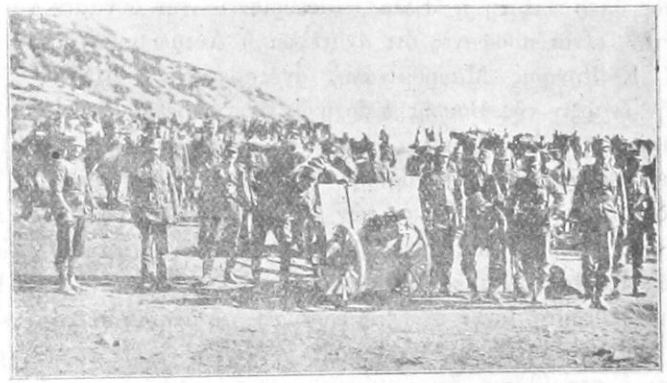
φραζε τὴν λύπην της, διότι ἡ Πύλη δὲν ἠρκεῖτο εἰς τὰς ἤδη δοθείσας ἐξηγήσεις της.

Τὴν 6ην Αὐγούστου ἄγημα 40 ναυτῶν ἀποβιβασθὲν εἰς Χανία πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ Ἡλίου, ἔκοψε τὸν ἱστὸν ἐφ' οὗ θὰ ὑψοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ σημαία, ἀφοῦ προηγουμένως ἡ Κρητικὴ Ἐκτελεστικὴ κατώρθωσε τὴν ἀφόπλισιν τῶν πανταχόθεν τῆς νήσου συρρευσάντων ἐνόπλων χωρικῶν. Ἡ ἐνέργεια αὕτη ἐπροξένησεν ὀδυνηρὸν πανταχοῦ τῆς νήσου ἐντύπωσιν. Διεξήγοντο ἐνοπλα συλλαλητήρια. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ, σχηματισθείσης νέας ἐκ τῶν Ζουκίδου, Σαουνάτσου καὶ Πασχάλη. Ἡ ἐν Ἑλλάδι κατάστασις δὲν ἦτο πλειότερον ἐνθαρρυντική. Ὁ Ράλλης ἐπάλαιεν κατ' ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν. Μὴ ἔχων παρασκευάσῃ νομοθετικὴν ἐργασίαν διὰ τὴν νέαν βουλευτικὴν περίοδον, ἐζήτει τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ νέας ἐκλογὰς ὅπως κερδίσῃ καιρόν. Καὶ ὁ Βασιλεὺς δὲν συγκατένευσεν. Ἐζήτει τὴν ἐκ στρατοῦ ἀπομάκρυνσιν τῶν Βασιλοπαίδων καὶ ὁ Βασιλεὺς δὲν ὑπέκυψεν, ἀφῆκε δὲ νὰ δηλωθῇ διὰ τοῦ Σαπουντζάκη καὶ τοῦ Μεσαλᾶ, ὅτι θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν θρόνον του. Ἡ δήλωσις αὕτη συνετάραξε τὰς Ἀθήνας, ἐζητήθη δ ἡ τιμωρία τῶν ἀνακοινωσάντων εἰς αὐτήν. Ὁ Βασιλεὺς ἀπέκρουσε τὴν ἀξίωσιν. Εἰς ἐπίμετρον μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου ἐπεκράτουν διαφωνίαι κρίσιμοι. Ὁ κύριος λόγος δι' ὃν ἀνετέθη ἡ ἀρχὴ εἰς τὴν «*ἐπαναστατικὴν*» κυβέρνησιν, ἦτο ἡ μέριμνα τῶν στρατιωτικῶν παρασκευῶν. Ἀλλ' ὁ Ράλλης δὲν προέβη εἰς αὐτὰς καὶ δι' ἔλλειψιν χρημάτων καὶ διότι ἐνεδοίαζεν ἂν ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ Κράτους ἐπέτρεπεν εὐρὺ στρατιωτικὸν πρόγραμμα.

Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος ἠννόησεν, ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο ν' ἀναμένῃ παρὰ Κυβερνήσεως ἥτις κατέτριβεν ἑαυτὴν εἰς μωρὰς προστριβὰς πρὸς τὴν δυναστίαν καὶ τὰ ἄλλα κόμματα. Ἠννόησαν ὅτι ἂν τῇ ἐπέτρεπε νὰ συνεχίσῃ τὸ ἄγονον ἔργον της, θὰ ὑπέκυπτεν καὶ αὐτὸς μετ' αὐτῆς. Πρὸς συγκλόνισιν τῆς κυβερνητικῆς ἀπαθείας, ἀπεφασίσθη ἡ ὑποβολὴ ὑπομνήματος συνοψίζοντος τοὺς πόθους τῶν ἀξεωματικῶν. Τὴν 12ην Αὐγούστου ἡ στάσις τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου κατέστη μᾶλλον ἔντονος. Τὰ μέλη του συγκεντρωθέντα ἔλαβον γνῶσιν τοῦ ὑπομνήματος καὶ τὸ ἐπεδοκίμασαν ἐνθουσιωδῶς. Συνεπείᾳ τῆς συγκεντρώσεως ταύτης ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν διέταξε τὴν κράτησιν τριῶν ἀξιωματικῶν. Εἰς ἀπάντησιν, τὴν ἐπαύριον οἱ ἀξιωματικοὶ συνήρχοντο ἐπιδεικτικῶς κατὰ τὰς 2 μ. μ. καὶ συνεδρίαζον μέχρι τῆς 2ας πρωϊνῆς, ἀπεφάσιζον δὲ προκαλούμενοι νὰ προβῶσιν εἰς τὰ ἔσχατα. Ὁ πρωθυπουργὸς ἐπιθυ-

μῶν νὰ δικαιώσῃ τὴν φήμην του ὡς ἀνὴρ πυγμῆς, ἐδείκνυε τάσεις βιαίας καταστολῆς παντὸς στρατιωτικοῦ κινήματος, πρὸς τοῦτο δὲ ἐλάμβανε μέτρα ἔκτακτα. Ὁ φρούραρχος μεταβὰς εἰς τοὺς στρατῶνας, ἀπηύθυνεν εἰς τοὺς ἄνδρας θερμὴν ἔκκλησιν ὑπὲρ τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς τάξεως. Ὁ Σύνδεσμος ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ ἄνευ ἀναβολῆς ὅπως μὴ προκαταληφθῇ.

Τὸ μεσονύκτιον τῆς Παρασκευῆς, οἱ ἀξιωματικοί του παρασύραντες τὸν ἐν Ἀθήναις εὑρισκόμενον στρατὸν μετέβησαν εἰς Γουδῆ. Ὁ διοικητὴς τοῦ 2ου πυροβολικοῦ Συντάγματος Ζαφειρόπουλος, πειραθεὶς ν'

Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν, καταλαμβάνον τὰ στενὰ τῆς Μελούνας.

ἀναχαιτίσῃ τὸ κίνημα, ἀπέτυχεν. Οἱ αὐλικοὶ ἀξιωματικοὶ Καλλίνσκης, Χατζηιωάννου, Θωμόπουλος, Βάσσος, Μεταξᾶς, πειραθέντες ν' ἀντιδράσωσι, συνελήφθησαν κ' ἐξουδετερώθησαν. Ὅταν ὁ Ράλλης ἐπληροφορήθη τρέμων ἐξ ὀργῆς τὰ συμβάντα, ἀπέστειλε τὸν δήμαρχον Μερκούρην καὶ τὸν προσωπάρχην τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν Παπούλαν, ὅπως συνεννοηθῇ μετὰ τῶν στασιαστῶν.

Ἐκεῖνοι, διὰ τοῦ ἡγέτου των συνταγματάρχου Ζορμπᾶ, ἐζήτησαν τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ὑπομνήματός των, ὑπέβαλον δευτερεύοντά τινα αἰτήματα καὶ ὥρισαν πρὸς ἀπάντησιν προθεσμίαν ὀλίγων ὡρῶν. Ἂν ἐντὸς αὐτῆς ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐδήλου προσχώρησιν εἰς τὰ αἰτήματα, ὁ εἰς Γουδῆ στρατὸς θὰ ἐχώρει κατὰ τῆς πρωτευούσης, θὰ κατελάμβανε τὰ δημόσια κτίρια καὶ θὰ κατέλυε τὰς ἀρχάς. Ἡ Κυβέρνησις εὑρισκομένη πρὸ ἀδιεξόδου, ὑπέβαλε παραίτησιν εἰς τὸν Βασιλέα, ὅστις συνεβουλεύθη

τὸν ἀρχηγόν της ἐπὶ τοῦ καταλληλοτέρου διαδόχου του. Ὁ Ράλλης ἀπήντησε δι' αὐθάδους εἰρωνίας εἰς τὴν βασιλικὴν ἐρώτησιν.

— Καλέσατε, εἶπε, τὸν Μαυρομιχάλην ἢ τὸν Ζορμπᾶν.

Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσε τὸν ἐπιφανῆ Λάκωνα. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ Ἑλλὰς, ἥτις ἐπὶ τόσας **τώρα δεκαετηρίδας** ἐζήτει τὸν δρόμον της, ψαύουσα σπασμωδικῶς ἐν τῷ ζόφῳ ἁμαρτωλοῦ φατριασμοῦ καὶ χυδαίου ἐμπειρισμοῦ, τὸν δρόμον τοῦτον τὸν εὗρισκεν. Οὐχὶ διότι ἡ νέα Κυβέρνησις εὑρίσκετο εἰς τὸ ὕψος τῶν προβλημάτων ἅτινα εἶχε πρὸ αὐτῆς, ἀλλὰ διότι τὸ ἔθνος ὡδήγει πλέον πρὸς τὰ πεπρωμένα του ἡ Ἐπανάστασις: Ὅταν ἓν ἔθνος μετὰ μακρὸν διαβίωσιν ὑπὸ τὸ πολιτικὸν καθεστὼς ὅπερ ὑπέστη ἡ Ἑλλάς, ἀνευρίσκει τὴν δύναμιν νὰ ἐξεγερθῇ κατ' αὐτοῦ, εἶναι προφανὲς ὅτι ἀνατέλλει ἡ Λύτρωσις...

Ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη, ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὡς ἐδήλωσε κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Βουλῆς ὁ ἀρχηγός της, ἐν μέσῳ μυρίων δυσχερειῶν. Τὰ δυσχερέστερα προβλήματα ἦσαν ἡ ἐναρμόνισις τῶν στρατιωτικῶν παρασκευῶν πρὸς τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, ἥτις δὲν ἦτο ἀνθηρά, ἡ ἐκμηδένισις τῆς ἀντιδράσεως τῶν τάξεων ἃς ἔθιγον αἱ νέαι πολιτικαὶ τροπαὶ καὶ ἡ συντέλεσις νέου ἔργου δι' ὀργάνων παλαιῶν. Τὴν θέσιν τῆς νέας Κυβερνήσεως καθίστα δεινοτέραν ἡ δυσπιστία τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν ἔκθεσμον ἰσχὺν ἐξ ἧς ἀπέρρευσεν, αἱ ἀνησυχίαι της περὶ Δυναστείας πρὸς ἣν συνδέεται διὰ τοσούτων δεσμῶν. Εἰς τὰς ξένας αὐλὰς ἐπεκράτει ἡ πεποίθησις, ὅτι τὸ κίνημα τῆς ὃης Αὐγούστου, ἦτο ὁ πρόλογος τῆς ἐκθρονίσεως τοῦ Βασιλέως, τὰ δὲ αὐλικὰ ὄργανα ἀπηύθυναν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἐλεήμονα προειδοποίησιν, ὅτι ἐν περιπτώσει δυναστικῆς κρίσεως, θὰ ἐγκαταλείπετο τελείως εἰς τὴν τύχην της καὶ ὅτι ὁ Γεώργιος ἀποχωρῶν θ' ἀπεκόμιζε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν Ἑπτάνησον, ἥτις παρεχωρήθη εἰς αὐτὸν «**προσωπικῶς**». Παρὰ τὰς διαδόσεις ταύτας, ὁ Βασιλεὺς οὐδέποτε ἐκάθισεν εἰς τὸν θρόνον του ἰσχυρότερον, τῆς τεταραγμένης ταύτης περιόδου, ὀφείλομεν δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι κατέστη τὸ εἰλικρινέστερον στήριγμα τῆς ἐπαναστατικῆς Κυβενήσεως. Κατανοῶν ὅτι ἂν ἡ ἐπανάστασις ἐπετέλει ἔργον σωτήριον, ὤφειλε νὰ τὴν ἐνστερνισθῇ ἐν αὐτῷ τῷ συμφέροντι καὶ τοῦ Θρόνου καὶ τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι ἂν κατέληγεν εἰς ἔκτρωσιν, ὤφειλε νὰ τὴν παρακολουθήσῃ, ὅπως μὴ ἐκτραπῇ εἰς ἀναρχίαν, ἐγένετο ὁ ὀξυδερκὴς καὶ θερμὸς συνεργάτης της. Τὴν ἐχειραγώγησεν. Εἰς τὸν βωμόν της ἐθυσίασε καὶ τὰς εὐαισθησίας καὶ τὰ φίλτρα του. Τὴν 21 Αὐγούστου, ὁ Διάδοχος παρῃτήθη τῆς Γενικῆς Διοικήσεως τοῦ Στρατοῦ, ἧς ὁ ἀποτυχὼν θεσμὸς ὑπῆρξεν ἕν τῶν κυριωτέρων αἰτίων τοῦ στρατιωτικοῦ κινήματος. Ὁ θεσμὸς καθ' ἑαυτὸν, θεσπισθεὶς κατὰ τὸ 1900, ἦτο εὐεργετικός. Δι' αὐτοῦ ἀνετέθη εἰς τὸν Διάδοχον, ἐπιστημονικώτατον στρατιώτην, ὡριμάσαντα ἐν τῇ συμφορᾷ, ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατεύματος τῇ βοηθείᾳ ξένου ὀργανωτοῦ. Ἀλλ' ὁ ὀργανωτὴς οὗτος οὐδέποτε ἐκλήθη, ἡ ἄμετρος δ' ἐξουσία δι' ἧς περιεβλήθη ἡ Γενικὴ Διοίκησις, ἐξεμηδένισε ταχέως καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὑπουργείου καὶ τὴν θέσιν τοῦ ὑπουργοῦ. Συνέβη τι θλιβερώτερον. Ὡς πᾶσαν ἰσχὺν, τὸν ἀρχηγὸν περιέβαλε ταχέως ἀληθὴς αὐλὴ φιλοδόξων καὶ ραδιούργων ἀξιωματικῶν, οἵτινες πολλάκις ἐνέπνευσαν ἀποφάσεις μὴ ἐνισχυσάσας τὸ κῦρος του. Ἡ ἐκπλήττουσα συγκεντροτικότης τοῦ θεσμοῦ ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἡ θέσις τοῦ ὑπουργοῦ ταχέως κατέστη ἀφόρητος. Κατὰ τὸ 1903 ἡ ἔντασις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, ἐπέβαλε τὴν σύνταξιν νόμου καθορίζοντος τὰς δικαιοδοσίας τῶν ἀντιπάλων ὀργανισμῶν. Ἀλλ' αἱ προστριβαὶ δὲν ἐξουδετερώθησαν, ἐν μέσῳ δ' αὐτῶν εὗρεν ἡ ἐπανάστασις τὸ ἔδαφος τῶν ἰσχυροτέρων της ριζῶν. Τὸν Διάδοχον διεδέχθη ἐν τῇ Γενικῇ Διοικήσει ὁ Σμολένσκης, ἀνδρεῖος ἀλλ' ἀπείθαρχος στρατιώτης, ὃν ἐμεγάλυνε δυσαναλόγως ἔντιμος ἐν Βελεστίνῳ ἀντίστασις. Ταὐτοχρόνως εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως» ἐδημοσιεύοντο ὑπογεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, τὰ διατάγματα τῆς τριετοῦς ἀπουσίας τῶν ἄλλων Βασιλοπαίδων εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Αἱ δδυνηραι αὗται θυσίαι, δὲν ἀποκατέστησαν πλήρη ἁρμονίαν μεταξὺ Βασιλέως καὶ Κυβερνήσως.

Ἐπεισόδια τελείως ξένα πρὸς τὴν βασιλικὴν θέλησιν, ἐδημιουργοῦντο συχνότατα, τὸ κινδυνωδέστερον δ' ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν αἱ δηλώσεις τοῦ ἀναχωροῦντος Διαδόχου εἰς Πάτρας καὶ Κέρκυραν. Ἡ ταπείνωσις ἡ ἐπιβληθεῖσα εἰς τὸν μέλλοντα Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, οὕτινος ἦτο γνωστὴ καὶ ἡ ὑπέροχος στρατιωτικὴ ἀξία καὶ ἡ εὐθύτης καὶ ἡ φιλοπατρία, προεκάλεσε πολλαχοῦ τοῦ κράτους ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν, ἐκδηλωθεῖσαν κατὰ τὴν μετάβασίν του εἰς Κρόμβεργ, πρὸς συνάντησιν τῆς συζύγου του. Ἐν Πάτραις, ἐν Κερκύρα, τῷ ἐγένετο ὑποδοχὴ ἀποθεωτική. Λαὸς παραληρῶν ἀπέζευξε τοὺς ἵππους τῆς ἁμάξης του καὶ ἐζήτησε τὴν εὔνοιαν ὀλίγων του λέξεων. Ὁ βαθύτατα πληγεὶς ἡγεμονίδης, δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ ἑαυτόν. Εἰς ὡρισμένον σημεῖον τοῦ λόγου του, διετύπωσεν ἀπροκάλυπτον μομφὴν κατὰ τῶν ἐργατῶν τοῦ στρατιωτικοῦ κινήματος καὶ ἡ φωνή του ἐπνίγη εἰς λυγμούς.

Αἱ δηλώσεις αὗται προεκάλεσαν φοβερὰν ἐν Ἀθήναις θύελλαν. Ὁ στρατιωτικὸς Σύνδεσμος διετύπωσε τὴν ἀξίωσιν ὅπως ἀνακοινωθῇ εἰς ὃν τύπον ἐπανόρθωσις τῶν πριγκηπικῶν δηλώσεων καὶ ὅπως ὁ Διάδο-

χος μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρὸ τῆς ἐπιψηφίσεως τοῦ στρατιωτικοῦ τοῦ Συνδέσμου προγράμματος. Τὴν αὐτὴν ἀγανάκτησιν ἐπεδείκνυε καὶ τὸ ὑπουργεῖον, καθ' οὗ αἱ δηλώσεις τῆς Κερκύρας ἀπετέλουν ἀποδοκιμασίαν κατάφωρον. Τὴν 27ην Αὐγούστου, ὁ Μαυρομιχάλης ἀνήρχετο εἰς Δεκέλειαν καὶ ἐθετε πρὸ τοῦ Ἄνακτος τὸ δίλημμα τῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ ὑπουργείου καὶ τοῦ Συνδέσμου, ἢ τῆς παραιτήσεως. Ὁ Βασιλεὺς διέγνωσε ποίους ὁρίζοντας διήνοιγε νέα κρίσις ὑπουργική. Ἐνέδωκεν. Ὁ Διάδοχος διετάχθη νὰ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς Ἑλλάδα πρὸ τῆς κοινοβουλευτικῆς κυρώσεως τῶν στρατιωτικῶν τοῦ Συνδέσμου ἀξιώσεων. Τὴν βασιλικὴν ἐπέμβασιν κατέστησεν ἀπαραίτητον καὶ ἡ στάσις τοῦ Θεοτόκη, ὅστις κατεπολέμει τὸν Σύνδεσμον. Ὁ Κερκυραῖος πολιτικὸς εἶχε προβῇ ἐπανειλημμένως εἰς δηλώσεις ἀδιαλλάκτους, κηρυχθεὶς ὑπὲρ ἀδυσωπήτου καταπολεμήσεως τῆς ἐπανασυάσεως ἐν τῇ Βουλῇ. Ὁ Βασιλεὺς τῷ διεμήνυσεν διὰ τοῦ Γούναρη, μεθ' οὗ ἔλαβε μακρὰν συνέντευξιν εἰς τῶν ὑπασπιστῶν του, ὅτι ἡ ἀντίδρασίς του κατὰ τῶν μέτρων τῶν ἀξιωματικῶν ἦγε πρὸς ἀσφαλῆ ἐσωτερικὸν σπαραγμὸν καὶ ὅτι χάριν τῶν ὑπερτέρων συμφερόντων τῆς χώρας, ἡ στάσις αὕτη ὤφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς μείζονα διαλλακτικότητα.

Καὶ ὁ βασιλικώτατος ἡγέτης, ὑπεχώρησεν, ἀποφασίσας ν' ἀπόσχῃ τῆς πολιτικῆς.

Πρὸς ἀνάκλησιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης, πρὸς μετάπεισιν τοῦ μονάζοντος Πηλείδου τῶν Δουκάδων, μετέβη εἰς Κέρκυραν ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Καλογεροπούλου, τοῦ Στεφανοπούλου, τοῦ Στάη, τοῦ Καυταντζόγλου, τοῦ Γιαννακίτσα, τοῦ Γούναρη. Ἡ συνέντευξις μεταξὺ τῶν «***ἐπιφανῶν***» τοῦ κόμματος καὶ τοῦ ἀπογοητευμένου ἡγέτου των ὑπῆρξεν ὀκτάωρος. Παρὰ τὰς ἐλπίδας τὰς συνδεθείσας πρὸς αὐτὴν, ὑπῆρξεν ἄκαρπος. Οἱ «***ἐπιφανεῖς***» ἐπέστρεψαν εἰς Ἀθήνας ὅπως ἐργασθῶσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν. Ὁ κοινοβουλευτικὸς τῆς Ἑλλάδος κόσμος, ὁ ἁμαρτωλὸς κόσμος, ὅστις τὴν ἐνεμήθη καὶ τὴν ἐκυβέρνησε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, παρεῖχε θλιβερὸν θέαμα ἀναρχίας καὶ ἀποσυνθέσεως. Ἕκαστος εἰργάζετο πρὸς σύμπηξιν ἰδίου κόμματος. Διαπραγματεύσεις διεξήγοντο πρὸς ὀργάνωσιν πολυαρίθμων «***καπετανάτων***», ὑπὸ τὸν Λεβίδην, τοὺς Κουμουνδούρους, τὸν Γούναρη. Ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐφαίνετο ἰσχυρὰ καὶ ὑπῆρχε φόβος μὴ ἀνατραπῇ ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς Βουλῆς συνεδριάσεων. Ἡ ἐργασία ἣν παρεσκεύασε δὲν ἐθεωρεῖτο σοβαρά. Αἱ ἀνακοινώσεις τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Λαπαθιώτη ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ προγράμματος, δὲν ἀντεῖχον εἰς σοβαρὸν τεχνικὸν ἔλεγχον, τὸ αὐτὸ δὲ συνέ-

βαινε διὰ τὰ μέτρα τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν. Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ Κράτους δὲν ἦτο ροδίνη, τὴν ἐπεδείνου δ' ἡ ἰδιωτικὴ κρίσις ἥτις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀπόρροια τοῦ κινήματος. Ἡ ἀπόφασις τῆς καταργήσεως τῶν δικαστηρίων, ἄλλα τινὰ μέτρα, προεκάλουν μεμονωμένα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις στασιαστικὰ κινήματα. Ἐξωτερικῶς, αἱ ἑλληνοτουρκικαὶ σχέσεις δὲν παρουσίαζον πλέον τὴν ἐπικίνδυνον ἔντασιν, ἥτις τὰς ἐχαρακτήριζε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, ἀλλ' ὁ ἐμπορικὸς ἀποκλεισμὸς οὗτινος εἶχε δώσῃ τὸ σύνθημα τὸ Κομιτάτον ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐγενικεύετο, παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας περὶ τῆς ἄρσεώς του ὑποσχέσεις πρὸς τὸν Ἕλληνα πρεσβευτήν.

Ὁ φόνος δύο Μουσουλμάνων ἐν Ρεθύμνῃ ἀπετέλει τὸν σπινθῆρα νέας ἀναφλέξεως, ἣν ἀνερρίπιζον πύρινοι κάλαμοι. Ἡ κατηγορηματικὴ δήλωσις τῆς Κρητικῆς Ἐκτελεστικῆς, ὅτι ἂν διεξήγοντο νέαι ἐν Ἑλλάδι ἐκλογαί, ἡ Κρήτη θὰ ἔστελλε καὶ τοὺς ἰδικούς της βουλευτὰς εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν Κοινοβούλιον, προεκάλει νέα τῆς Πύλης διαβήματα εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν Προστατίδων Δυνάμεων, ἅτινα ὑπεγράμμισεν εὐγλώττως ὁ ἐπιδεικτικὸς ἔκπλους τῆς συνολικῆς τῆς Τουρκίας ναυτικῆς δυνάμεως ὑπὸ τὸν Ἄγγλον ὀργανωτήν. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, προβλέπουσα ἐνδεχομένην ἐπιδείνωσιν καὶ πιεζομένη ὑπὸ τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, συνῆπτε διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ οἴκου Ὀρλάνδο, πρὸς ἀγορὰν ἰσχυροῦ καταδρομικοῦ τοῦ τύπου τῆς «Πίζης», ὅστις ἐθεωρεῖτο ἀριστούργημα ναυτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐλάμβανε δὲ ἀποφάσεις περὶ σοβαρῶν στρατιωτικῶν παραγγελιῶν. Ἀλλὰ χρήματα;

Εἰς τὸ χάος τοῦτο, ὅπερ ἀπήλπιζε καὶ τὰς ἐπιμονωτέρας αἰσιοδοξίας, ἐφωσφόριζον τρεῖς μόνον λάμψεις, ὧν αἱ δύο ἐπρόκειτο νὰ ὁδηγήσωσι βραδύτερον τὴν ἐπανάστασιν εἰς λιμένα σωτήριον. Ἡ πρώτη ἦτο ἡ Δικτατορία, ἧς εἰσηγηταὶ ἦσαν οἱ ποθοῦντες νὰ ἐξουδετερώσωσι τὸν Σύνδεσμον διὰ τῶν αὐτῶν ὅπλων δι' ὧν ἤνασσεν. Ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἀνελάμβανεν; Ἐν μέσῳ τῶν μετριοτήτων τοῦ στρατοῦ, τοῦ στόλου, τῆς πολιτικῆς, οὐδεμία χεὶρ προέβαλλεν ἀρκούντως ἰσχυρὰ ὅπως κρατήσῃ ἀκινδύνως τὸ βούνευρον τοῦ δικτάτορος, ὁ δὲ Σμολένσκης ὅστις ὑπεδεικνύετο ὡς ὁ κατάλληλος, εἶχε συνδέσῃ τὸ ὄνομά του πρὸς τοιαύτας ἀποτυχίας, ὥστε οὐδεμία ἐπετρέπετο ἐλπὶς ὅτι θὰ ἀπέβαινεν «***ὁ ἄνθρωπος τῆς καταστάσεως***».

Ἐκ τῶν ὑπολειπομένων δύο λύσεων, ἡ μία ἦτο ἡ σύγκλησις τῆς ἐθνοσυνελεύσεως πρὸς τροποποίησιν τοῦ συνταγματικοῦ χάρτου, οὗτινος τὰς ἀτελείας εἶχε καταδείξῃ αὐτὴ ἡ λειτουργία του καὶ ἣν ὑπεστήριζον

ὁ κ. Δραγούμης καὶ ὁ κ. Ράλλης καὶ ἡ ἄλλη ἡ ἐκ Κρήτης πρόσκλησις τοῦ Βενιζέλου, ὅπως τῷ ἀνατεθῇ ὁ σχηματισμὸς ἰσχυρᾶς Κυβερνήσεως. Καὶ ἀμφότεραι αἱ προτάσεις αὗται θὰ ἔκαμον τὸν δρόμον των διὰ μέσου μυρίων ἐλιγμῶν καὶ περιπετειῶν καὶ θὰ ἐπεβάλλοντο τελικῶς ὡς ἀπορρέουσαι ἐξ αὐτῶν τῶν ἀναγκῶν τῆς καταστάσεως.

Τὴν 20ὴν 7)βρίου συνῆλθεν ἡ Βουλὴ καὶ ἐξέλεξε τὸ προεδρεῖον της. Τὰ πρῶτα νομοσχέδια ἅτινα τῇ ὑπεβλήθησαν, ὑπῆρξαν τὰ τῆς τροποποιήσεως τοῦ κανονισμοῦ της, τῆς καταργήσεως τῆς Γενικῆς Διοικήσεως καὶ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου καὶ τὸ ἀφορῶν τοὺς Βασιλόπαιδας. Ἡ συζήτησις διὰ τοὺς τελευταίους τούτους ἔλαβε τροπὴν τοιαύτην, ὥστε ὁ Βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐπέμβῃ καὶ πάλιν πρὸς ἀποσόβησιν νέων παρεξηγήσεων, ἀγγείλας εἰς τὴν κυβέρνησιν τὴν παραίτησιν τῶν τριῶν τοῦ υἱῶν.

Τὸ ἔργον τῆς Βουλῆς συνετελεῖτο οὕτω ὁμαλῶς. Ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐνδοτικότητά της, ὑπὸ τὴν ἐπιδεικτικὴν παθητικότητα μεθ' ἧς ἐψήφιζεν, ἦσαν αἰσθηταὶ τὰ κοχλάζοντα πάθη ἅτινα συνεῖχε μόνον ὁ καταναγκασμός. Ἡ διηνεκὴς αὕτη ἔντασις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ ἐπ' ἄπειρον. Τὰ κόμματα τὸ ἠννόουν καλῶς καὶ ἐνήδρευον ἄγρυπνα ὅπως ἐπωφεληθῶσι τῆς πρώτης εὐκαιρίας τῆς ἀπαλλαγῆς. Ἀλλ' ὁ Σύνδεσμος ἦτο ἐξίσου ἄγρυπνος. Πρὸς διάλυσιν ἐσκινδύνων ἐλπίδων, ἐδήλωσεν ὅτι θὰ διατηρηθῇ μέχρι πλήρους ἐκπληρώσεως τοῦ ἔργου του. Ἐν Εὐρώπῃ ἡ ἀπαισιοδοξία ἦτο βαθυτάτη διὰ τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα. Ἡ παραίτησις τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ἐκυκλοφόρει πάντοτε ἐπίμονος. Προδήλως τὸ θρύλλημα δὲν προήρχετο ἐξ Ἑλληνικῆς πηγῆς. Στερεοτύπως αἱ εἰδήσεις αὗται, προήρχοντο ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν πρωτεύουσαν. Ἐκ τῆς αὐτῆς προελεύσεως ἀπέρρεε καὶ ἡ διάδοσις περὶ προσφορᾶς τοῦ Ἑλληνικοῦ στέμματος εἰς τὸν δοῦκα τοῦ Ἀβρουζίων, ἐν περιπτώσει πραγματοποιήσεως τῶν περὶ τοῦ Βασιλέως Γεωργίου διαδόσεων. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου τὰ θρυλλήματα ταῦτα κατέστησαν ἰδιαιτέρως ἐπίμονα. Τὴν 9ην τοῦ μηνὸς τούτου ἐδημοσιεύετο τὸ ἑπόμενον ἐκ Ρώμης τηλεγράφημα. «Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου, ὅστις ἐν περιπτώσει παραιτήσεως τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, θὰ προταθῇ, ὡς λέγεται, εἰς τὸν δοῦκα τῶν Ἀβρουζίων, βεβαιοῦται ὅτι ἐρωτηθεὶς οὗτος ἐμπιστευτικῶς, ἀπέφυγε ν' ἀπαντήσῃ ὁριστικῶς. ***Ἀλλὰ πιστεύεται ὅτι ἂν ὁ Ἑλληνικὸς Θρόνος προσενεχθῇ εἰς τὸν Δοῦκα παρὰ τῶν Ἑλλήνων, οὗτος θὰ τὸν δεχθῇ.***»

Τίνες ἦσαν οἱ «***ἐμπιστευτικῶς ἐρωτήσαντες;***» Τίνες διεξήγαγον τὴν

παράδοξον διαπραγμάτευσιν καὶ ὑπῆρξε τοιαύτη πράγματι; Μέλη τινὰ τοῦ Συνδέσμου, διακρινόμενα διὰ τὰς ἀντιδυναστικὰς τάσεις των, προέβησαν κατὰ τὰς πρώτας τῆς στάσεως ἡμέρας εἰς βολιδοσκοπήσεις ἀκαδημαϊκὰς φοβηθέντες πραγματικὴν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου παραίτησιν. Ἀλλὰ τὰ διαβήματα ταῦτα ἦσαν ἄμοιρα σοβαρότητος. Πῶς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τόσον ἐπίμονον ἐπασχόλησιν τοῦ τηλεγραφικοῦ σύρματος; Διότι ἡ χήρευσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου καὶ ἡ πλήρωσίς του δι' Ἰταλοῦ πρίγκηπος, ἀποτελοῦσι διακαέστατον πόθον τῆς Ἰταλικῆς πολιτικῆς. Ἐν Ἰταλίᾳ ἀπὸ πολλοῦ ἐσχηματίσθη ἡ πεποίθησις, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὡς ἐπλάσθη, ἦτο ἀνίκανος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν της, καὶ ὅτι κινδυνεύουσα νὰ πνιγῇ ὑπὸ τοῦ Σλαβικοῦ χειμάρρου, κατ' ἀνάγκην ὤφειλε νὰ ζητήσῃ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς αὐθυπαρξίας της, εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας ὁμόσπονδον ἕνωσιν. Οἱ ἀρχαῖοι ὅροι θ' ἀνετρέποντο. Ἡ Ἑλλὰς θὰ ἀπέβαινε μικρὰ Ἰταλία, ὡς ἄλλοτε ἡ Ἰταλία ὑπῆρξεν ἡ Μεγάλη Ἑλλάς. Οἱ δύο ἀδελφοὶ λαοί, θὰ συνενοῦντο εἰς ἓν δυαδικὸν βασίλειον. Ἐντεῦθεν αἱ διαδόσεις περὶ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀβρουζίων, ἐντεῦθεν ἡ εὐμενὴς πρότερον τῆς Ἰταλίας πολιτικὴ ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι. Τὸ Κυρηνάλιον ἐργαζόμενον ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων ἦτο πεπεισμένον ὅτι ἐξυπηρέτει τέλη ἴδια. Καὶ θὰ ἦτο πλέον δυνατὴ ἡ ἀμφισβήτησις τῆς ἡγεμονίας τῆς Μεσογείου εἰς τὴν Χερσόνησσον, ἥτις ἰσχυρὰ σκοπιὰ εἰς τὰ δυτικά της ὕδατα, θὰ διέθετε καὶ τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, θαυμάσιον ὁρμητήριον διὰ τὸ Ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς «***Μεγάλης Κυανῆς***», καὶ ἥτις θὰ παρεῖχε θαυμασίας ἐφεδρείας εἰς τὸ ναυτικόν της, καὶ ἀπαράμιλλον ὄργανον ἐπικρατήσεως εἰς τὴν οἰκονομικήν της διείσδυσιν;

Οἱ πόθοι οὗτοι δὲν εὗρον βαθεῖαν παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ἀπήχησιν. Ἡ λαϊκὴ ψυχὴ παρέμεινε ξένη πρὸς αὐτούς. Ὁ Θρόνος παρέμεινεν ἄθικτος ἐπὶ τοῦ σαλευομένου διηνεκῶς ἐδάφους, ὑπὸ τὸ ὁποῖον συνεταράσσοντο βαθεῖαι ὀργαί.

Αἱ Δυνάμεις δὲν ἔπαυσαν ἄλλως τε συνέχουσαι Κυβέρνησιν καὶ Σύνδεσμον. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Βουλῆς, ὅτε τὰ μέλη τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου ἐξεδήλουν δημοσίᾳ τὴν ἀγανάκτησίν των διὰ τὴν παθητικὴν στάσιν τῶν κομμάτων, ἀποτελοῦσαν διαμαρτυρίαν σιωπηλὴν κατ' αὐτοῦ, καὶ ὁ Ζορμπᾶς διετύπου πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην τὴν δυσφορίαν του διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ οἰκονομικοῦ ἔργου τῆς Κυβερνήσεως ὅπερ ἐπεβάρυνε μόνον τὸν λαόν, οἱ πρεσβευταὶ διεῖδον ἐν ταῖς μομφαῖς ταύταις τάσιν πρὸς τὴν ἐγκατάστασιν στρατιωτικῆς Δικτατορίας

καὶ προέβησαν εἰς ἐντονώτατα διαβήματα, μὴ διστάσαντες οὐδὲ πρὸ τῆς ἀπειλῆς βιαίας ἐπεμβάσεως.

Ἐν μέσῳ τῶν παντοειδῶν τούτων δυσχερειῶν, διεβιβάζοντο ἐσπευσμέναι παραγγελίαι βλημάτων, τηλεβόλων, στολῶν. Τὸ Κρητικὸν ζήτημα παρέμενε πάντοτε εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν, ἐλέγετο δ' ὅτι ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς λύσεώς του μεταξὺ τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἰταλίας, καὶ ὅτι τὴν λύσιν ταύτην ὑπεστήριζε καὶ ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνη-

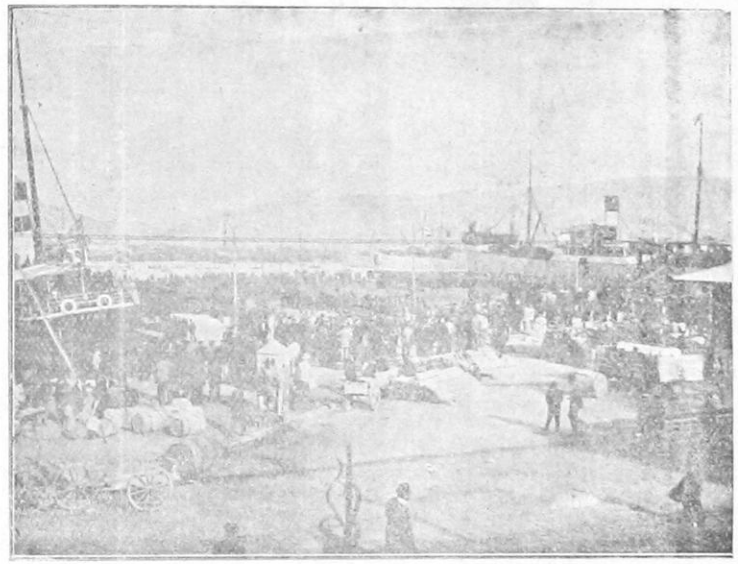
Ὁ ἀντισυντογματάρχης τοῦ πεζικοῦ

ΜΠΑ·Ι·ΡΑΣ

πεσὼν εἰς τὰ Γενιτσᾶ

σις. Ἀλλὰ παρὰ τὰς σπασμωδικὰς παρασκευάς, τὸ στρατιωτικὸν πρόβλημα ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ κυρία αἰτία τῆς στρατιωτικῆς ἐξεγέρσεως διετηρεῖτο ἄλυτον. Αἱ δηλώσεις τοῦ Λαπαθιώτου περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ὀργανώσεως συνολικῆς δυνάμεως 425000 ἀνδρῶν, προεκάλεσαν τὰ δύσπιστα μειδιάματα καὶ αὐτῶν τῶν ἐνστερνισθέντων τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως. Πρῶτος ἐξηγέρθη κατὰ τῆς τολμηρᾶς βεβαιώσεως ὁ Θεοτόκης, ὅστις πεισθεὶς, μετέσχε τῶν Κοινοβουλευτικῶν ἐργασιῶν. Ὁ εὐφυὴς Κερ-

κυραῖος ὑπεστήριζεν, ὅτι ἡ ἐντατικωτέρα ὀργάνωσις δὲν δύναται ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τοὺς πόρους τοῦ κράτους, ἢ στρατὸν 100000 *θεωρητικῶς* καὶ 60000 πραγματικῶς. Καὶ κατὰ τὴν κοινοβουλευτικὴν μονομαχίαν ἥτις παρηκολούθησε τὴν διατύπωσιν τῶν ἀντιθέτων τούτων δογμάτων, ἀπεκρυσταλλώθη ἡ σύγκρουσις τῶν δύο Ἑλλάδων, αἵτινες συνηντῶντο ἀδιάλλακτοι εἰς τὸ ἁμαρτωλόν Βουλευτήριον: τῆς Ἑλλάδος τοῦ παρελθόντος καὶ τῆς Ἑλλάδος τῆς ἐπαναστάσεως: Ἡ πρώτη, ἦτο δύσπιστος, ἀπαισιόδοξος, ὑποτιμῶσα τὰς δυνάμεις τοῦ Κρά-

Ἀπὸ τὴν κινητοποίησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

τους, ὅπερ προφανῶς ἠδύνατο νὰ ὀργανώσῃ στρατὸν πολὺ ἰσχυρότερον τῶν Θεοτοκικῶν ἐπαγγελιῶν. Ἡ μακρὰ πολιτικὴ ἐξαχρείωσις εἶχε φθείρῃ ἐν αὐτῇ τὰ ἐλατήρια τῆς ἠθικῆς ὑγείας, ἥτις εἶναι ἀπαραίτητος ὅπως διατηρήσωμεν τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν πίστιν μας. Ἡ δευτέρα Ἑλλὰς ἣν ἐξεπροσώπει ἡ τερατολόγος εὐπιστία τοῦ νέου ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ἦτο Ἑλλὰς διατηρήσασα τὸ εὔρωστον ἰδεῶδες τῶν λαῶν οἵτινες πιστεύουσιν, ἀλλ' Ἑλλὰς ἄπειρος, αἰσιόδοξος ἄνευ θετικότη-

τος καὶ διαπράττουσα τὸ σφάλμα νὰ ὑψοῖ εἰς σημαίαν καὶ εἰς πρόγραμμα της τὰς πλάνας της. Τί θὰ κατίσχυεν; Ἡ Ἑλληνικὴ διασπορὰ ἥτις παρηκολούθει τὴν πάλην ἀγωνιωδῶς, ἦτο πεπεισμένη ὅτι θὰ ἐπεκράτει ἡ πρώτη, διὰ τῆς ὑπερτέρας πείρας της, διὰ τῆς προσοικειώσεώς της πρὸς πάντας τοὺς δόλους τοῦ δημοσίου βίου, διὰ τοῦ στενοῦ συνασπισμοῦ τῶν συμφερόντων της. Ἠγνόει, ὅτι ἐν τῇ συγκρούσει δύο ὀργανισμῶν, ὤφειλε νὰ κατισχύσῃ κατ' ἀνάγκην ὁ ὑγιέστερος.

Τὴν 14ην Ὀκτωβρίου, ἀπόπειρα τῶν Ραλλικῶν ὅπως ἀνατρέψωσι τὴν Κυβέρνησιν ἐπωφελούμενοι τῆς καταργήσεως τῶν εἰρηνοδικείων, ἀπέτυχε, προσκρούσασα εἰς τὴν ὑψηλόφρονα τοῦ Θεοτόκη ἀντίστασιν. Ἀλλ' ἡ ἀποτυχία αὕτη δὲν ἀφύπλισε τὰ κόμματα. Μεταξὺ τῶν κατωτέρων ἀξωματικῶν τοῦ Ναυτικοῦ, ἐπεκράτει ἀπὸ τῶν τελευταίων ἑβδομάδων τοῦ Σεπτεμβρίου βαθυτάτη δυσαρέσκεια. Τὸν κλάδον των ἐβάρυνε πληθώρα βαθμοφόρων, οἵτινες δὲν ἀπετέλουν μόνον φραγμὸν κατὰ τῆς προαγωγῆς τῶν κάλλιον μεμορφωμένων νεωτέρων των, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κλάδου των, ἐν τῷ ὁποίῳ ὠργίαζεν ἡ συναλλαγὴ καὶ ὅστις εἶχεν ἀπείρως πλειότερον ἐπείγουσαν ἀνάγκην ἀνακαινίσεως τῆς χερσαίας δυνάμεως. Τὴν δυσαρέσκειαν ταύτην ἐξεμεταλλεύθησαν πολιτικοὶ ἀσυνείδητοι: Οἱ δυσηρεστημένοι, ἐζήτησαν τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ ναυτικοῦ ἐκ τῶν ἀνωτέρων βαθμοφόρων του.

Συνεπείᾳ τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης, ἡ Κυβέρνησις κατήρτισε νομοσχέδιον, δι' οὗ περιωρίζετο τὸ ὅριον τῆς ἡλικίας τῶν πλοιάρχων κατὰ 4 ἔτη καὶ τῶν ἀντιπλοιάρχων κατὰ 8. Ἀλλ' ἡ ἱκανοποίησις αὕτη δὲν ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν ἐπαρκὴς, διότι δὲν συνετέλει τὴν ριζικὴν ἐκκαθάρισιν ἣν ἐπεδίωκον, ἀφοῦ διὰ τοῦ νέου νόμου ἀπεστρατεύοντο δύο μόνον πλοίαρχοι καὶ ὀλίγιστοι ἀντιπλοίαρχοι. Οἱ ἡγέται τοῦ κινήματος προέβησαν εἰς νέα διαβήματα, ζητοῦντες τὴν κατάργησιν τῶν ἀνωτάτων θέσεων, ἵνα δὲ μὴ ὑποτεθῇ ὅτι ἔτρεφον οἱανδήποτε ὀπισθοβουλίαν, προέτεινον τὴν ἐπὶ ὡρισμένα ἔτη ἀναστολὴν παντὸς προβιβασμοῦ καὶ τὸν καταρτισμὸν ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ὅπως ἀπομακρυνθῶσιν οἱ ἀνίκανοι. Τὰς ἀξιώσεις ταύτας περὶ ἐκκαθαρίσεως διετύπωσαν εἰς εἰδικὸν νομοσχέδιον, ὅπερ ἀπέκρουσεν ὁ ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν Δαμιανός, ἀπειλήσας παραίτησιν. Οἱ δυσηρεστημένοι τότε ἐδημοσίευσαν τὸ ἑπόμενον ἀνακοινωθέν.

—« *Τὰ ναυτικὰ μέλη τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, ζητοῦσι* » *τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν τάξεων τοῦ ναυτικοῦ ἀδιακρίτως βαθμοῦ.* » *Ἐν πλήρει συνειδήσει τῆς οἰκονομικῆς τοῦ κράτους καταστάσεως,*

» *ἀξιοῦσι τὴν κατάργησιν τῶν κενωθεισῶν θέσεων, ὅπως μὴ διε-* » *νεργηθῶσι προβιβασμοί. Ἂν ἡ ἀξίωσις των διατυπωθῇ ἄλλως* » *ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, οὐδεμίαν ἀναλαμβάνουσιν εὐθύνην διὰ* » *τὰ συμβησόμενα, ἐπιθυμοῦσι δ' ὅπως ἡ κοινὴ γνώμη πεισθῇ, ὅτι* » *δὲν τρέφουσιν οὐδεμίαν ἰδιοτέλειαν, ἀφοῦ ὑψοῦσιν αὐτοὶ τὴν ση-* » *μαίαν τῶν οἰκονομιῶν καὶ τῆς ἀνορθώσεως.*»

Παρὰ τὴν ἔμμεσον τῆς δηλώσεως ταύτης ἀπειλὴν, παρὰ τὴν ἐπέμβασιν τῶν ἄλλων συνυπουργῶν του, ὁ ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν παρέμεινεν ἀμετάπειστος. Μετ' ἐνεργητικωτέραν ἐπέμβασιν τοῦ Συνδέσμου, ἐδέχθη μερικὴν μόνον τροποποίησιν τοῦ νομοσχεδίου του, ἐμμείνας εἰς τὴν παραπομπὴν τῶν ἐκκαθαριστέων εἰς συμβούλιον. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐξηγρίωσε τοὺς δυσηρεστημένους, ἐνῷ δ' οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ οἵτινες ἐπλήττοντο διὰ τῶν ἀξιώσεών των, συνήρχοντο εἰς ἀλεπάλληλα διαβούλια ὅπως ἀμυνθῶσι κατ' αὐτῶν, οἱ ἀδιάλλακτοι συνῆλθον τὴν νύκτα τῆς 15ης Ὀκτωβρίου καὶ ἀπεφάσισαν νὰ προβῶσιν εἰς τὰ ἔσχατα ἂν τὰ αἰτήματά δὲν ἐγίνοντο δεκτὰ.

Ἐγένετο ὑστάτη παρὰ τῷ προέδρῳ τοῦ Συνδέσμου ἀπόπειρα. Ὁ ἡγέτης τῶν ἀδιαλλάκτων Τυπάλδος, μετέβη παρ' αὐτῷ τὸ μεσονύκτιον καὶ ζοφερὸς, ἔκφρων, ἐζήτησε τὴν ἐντὸς εἰκοσιτετραώρου ἀποδοχὴν τῶν αἰτημάτων του, ἀπειλῶν ἄλλως ἐπανάστασιν.

Αἱ ἀξιώσεις του ἀπεκρούσθησαν. Ἅμα τῇ ἀναγγελίᾳ τοῦ ναυαγίου των, τεσσαράκοντα ἐννέα ἀξιωματικοὶ ὡρκίσθησαν κοινὴν μέχρις ἐσχάτων σύμπραξιν. Ἀλλὰ ταὐτοχρόνως νὸ Προδρεῖον τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, ἀποφασίσαν νὰ πατάξῃ ἀμειλίκτως πᾶν κίνημα, ἐπεδείκνυε πυρετώδη δραστηριότητα. Ὁ Σύνδεσμος, τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον, οἱ κορυφαῖοι πολιτευόμενοι, ἀπεφάσισαν νὰ ἐργασθῶσι πάσῃ θυσίᾳ πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως. Ὁ Βασιλεὺς ἐνέκρινε τὰς ἀποφάσεις των. Ἐξεδόθησαν ἐντάλματα συλλήψεως κατὰ τῶν ἡγετῶν τοῦ κινήματος. Ἐκινητοποιήθησαν ἡ Ἀσυνομία καὶ ἡ χωροφυλακή, καὶ ἀπεστάλησαν τὰ διαθέσιμα δύο συντάγματα πυροβολικοῦ μετὰ 36 τηλεβόλων καὶ δύο συντάγματα πεζικοῦ εἰς Σκαραμαγκᾶν καὶ Ἐλευσῖνα, ἐνῷ ἐκαλοῦντο ἐν σπουδῇ ἰσχυραὶ ἐπικουρίαι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν. Μίαν ἀκόμη φορὰν διαρκούσης τῆς μακραίωνος Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, εὑρίσκοντο ἀντιμέτωπα τὸ Βουνὸν καὶ ἡ Θάλασσα.

Τὴν ἐπαύριον 16ην, λίαν πρωΐ, οἱ στασιασταὶ διεξεπεραιοῦντο διὰ λέμβων εἰς τὸν Ναύσταθμον καὶ κατελάμβανον τὴν ὑποβρύχιον ἄμυναν, τὸν «Κανάρην», τορπιλλικά τινα καὶ 11 ἀντιτορπιλλικὰ καὶ τάς νησίδας

Λέρον καὶ Κυράν. Ἀλλ' ἡ ἀνίερος στάσις κατεπνίγη μόλις ἀνέδωκε τὰς πρώτας φλόγας της. Ἡ πρόσκλησις τοῦ Τυπάλδου πρὸς τὰ πληρώματα τῶν θωρηκτῶν, ἅτινα ἔμειναν πιστὰ εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὅπως στασιάσωσι, δὲν εἰσηκούσθη καὶ εἰς τὴν πρώτην μάχην ἥτις συνεκροτήθη μεταξὺ τῆς θωρηκτῆς μοίρας καὶ τοῦ στολίσκου τῶν στασιαστῶν, ἓν τῶν σκαφῶν τοῦ Τυπάλδου ὑπέστη σοβαρὰς ἀβαρίας, μεθ' ἃς ὁ ἀλαζὼν καὶ παράφορος ναύτης, ἠναγκάσθη νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν Ναύσταθμον ἵνα διεξαγάγῃ τὴν ὑστάτην του ἄμυναν. Ἐκεῖ τὸν ἀνέμενε νέα ἀπογοήτευσις. Τὰ πληρώματα καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ ναυστάθμου, εἰς οὓς εἶχε δηλωθῇ ὅτι ἡ ἐξέγερσις ἐν τῷ ναυτικῷ θὰ ἦτο γενική, μετὰ τὴν ἀκλόνητον πίστιν τῶν πληρωμάτων τῶν θωρηκτῶν, ἐξεγέρθησαν κατὰ τῶν ἀρχηγῶν οὓς κατηγόρουν ὅτι τοὺς ἐξηπάτησαν. Τὸ κίνημα τοῦτο ὅπερ ἤρχισε μίαν νύκτα Ἀθηναϊκὴν ὡς τραγωδία τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς, ἔληξεν ὡς κωμειδύλλιον τοῦ Ὀφφεμπαχ, διὰ τῆς ἀναιμάκτου συλλήψεως τῶν ἡρώων του. Καὶ μόνον, ἡ ἐνδοξοτάτη θάλασσα τῆς Σαλαμῖνος, εἰς ἣν ἐγράφη θαμβοῦσα σελὶς τοῦ Εὐρωπασιατικοῦ δράματος ὅπερ ἐγκαινίασαν αἱ Περσικαὶ εἰσβολαί, γογγύζει περίλυπος, ὁσάκις ἐνθυμηθῇ τὴν αἰσχύνην τῆς ἀνοσίου συγκρούσεως.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ΄.

Εἰς τὴν ἀστραπὴν μιᾶς στάσεως — «Οὔτε ἐπὶ δεκάωρον». — Ἡ ἀγορὰ τοῦ «Ἀβέρωφ» — Μία ἀπόπειρα τοῦ Ἀχμέτ Ριζᾶ. — Διακοινώσεις ἐπὶ διακοινώσεων. — Βενιζέλος. — Πρὸς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. — Μία συνεδρία παρὰ τῷ Βασιλεῖ: — Ἡ Κυβέρνησις Δραγούμη. — Ἡ ἔκτακτος Σύνοδος. — Ἡ διάλυσις τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου. — Τὸ πέρας μιᾶς περιόδου ἐπαναστατικῆς.

Ἂν τὸ κίνημα τῆς 15ης Αὐγούστου, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀστραπὴ ἥτις ἐφώτισε τραγικῶς τὴν πραγματικὴν κατάστασιν, τῆς Ἑλλάδος τοῦ Θεοτόκη, ἡ στάσις τοῦ Τυπάλδου ἐπέχυσε νέον φῶς ἐπ' αὐτῆς. Καὶ εἰς τὸ φῶς τοῦτο αἱ Δυνάμεις ἔβλεπον ποῦ ὡδήγησαν οἱ διπλωματικοὶ συνδυασμοὶ τῶν τὴν χώραν ἣν ἰσχυρίζοντο ὅτι ἐπροστάτευον, ποίαν θέσιν παρεσκεύαζον διὰ τὴν δυναστείαν ταύτην, ἧς τὸ ἔγκλημα ὑπῆρξεν ὅτι ἐπίστευσεν ἐπ' αὐτὰς καὶ ὅτι ἠκολούθησε πάντοτε τὰς ὑποδείξεις των. Καὶ εἰς τὸ φῶς τοῦτο ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐξηκρίβου, πόσον βαθέως ἡ πολιτικὴ σῆψις εἶχε προσβάλῃ πάντας τοὺς τροχοὺς τῆς κυβερνητικῆς μηχανῆς. Καὶ αὐτὴ ἡ παρασκευὴ τῆς στάσεως τοῦ Τυπάλδου καὶ αὐτὴ ἡ κατάπνιξίς της, εἶχον ἀποκαλύψει τὴν ἀπρονοησίαν, τὴν ἔλλειψιν παρασκευῆς, τὴν ἔλλειψιν ἀποφασιστικότητος. Ὁ ρωμαντικὸς πρωταγωνιστὴς τῆς περιπετείας τῆς Σαλαμῖνος, ὃν ὁ ἀθηναϊκὸς τύπος περιέβαλλε μὲ τὴν μυστηριώδη αἴγλην Βυρωνείου ἥρωος, κατεδείχθη χυδαῖος φιλόδοξος, θηρεύων δι' ἑαυτὸν ὑπουργικὸν χαρτοφυλάκιον πρὸς «*ἀνακαίνισιν τοῦ Ναυτικοῦ*» καὶ ἀνίκανος καὶ διὰ στοιχειώδη ὀργάνωσιν. Ἡ Κυβέρνησις ἥτις ἐγνώ-

ριζε τὰς προθέσεις τῶν στασιαστῶν, τὰς ἀφῆκε νὰ ἐκδηλωθῶσι καὶ ἐμπράκτως, ἐνῷ ἠδύνατο νὰ τὰς καταπνίξῃ ἐν τῇ γενέσει των. Τὸ Κράτος ἀπεδεικνύετο καὶ πάλιν ἀνίκανον νὰ ἐκτελέσῃ τὸ στοιχειωδέστερον τῶν καθηκόντων του.

Αἱ Δυνάμεις κατελήφθησαν ὑπ' ἐλέγχων συνειδήσεως. Αἱ εἰδήσεις τῶν ἐν Ἑλλάδι Πρεσβειῶν αἱ ἀφορῶσαι τὴν Δυναστείαν, ἦσαν ἀνησυχητικαί. Ἄκρα τινὰ στοιχεῖα, ἐπεδείκνυον μεγάλην δραστηριότητα. Συνεζητεῖτο ἡ μεταβολὴ τῆς Διαδοχῆς, ἡ ἀντικατάστασις τοῦ Κωνσταντίνου Α', δι' ἑνὸς Γεωργίου Β', ἡ προσφυγὴ εἰς ξένον ὑποψήφιον. Οἱ ὑψηλοὶ συγγενεῖς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, αἱ ὑψηλαί του ἰδίως ἀδελφαί, κατέβαλλον ἀπεγνωσμένους ἀγῶνας πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ φοβεροῦ ζητήματος, ὅπερ ἦτο ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἐπικινδύνου συνταράξεως. Πρὸς στιγμὴν ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἐκινήθη σπασμωδικῶς πρὸς ἐξεύρεσιν οἱασδήποτε λύσεως. Ἀλλ' ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος, αἱ φιλοπόλεμοι τάσεις τῆς Πύλης δὲν τὸ ἐπέτρεψαν. Ὀλίγους μῆνας πρότερον, ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας εἶχεν ἐρωτήσῃ τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν: «Τὸ Κρητικὸν ζήτημα θὰ λυθῇ. Ἀλλὰ δύνασθε νὰ κρατήσητε τοὺς Τούρκους ἐπὶ δέκα ἡμέρας εἰς τὰ σύνορα ;»

— *«Ἀλλοίμονον! ἀπήντησεν ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἀδυνατοῦμεν νὰ τὸ πράξωμεν καὶ ἐπὶ δεκάωρον!»*

Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος ἤρξατο νά ἐργάζηται ἀποτελεσματικῶς ὅπως καταστήσῃ δυνατὴν τὴν ἄμεσον ἄμυναν. Τὴν 19ην Ὀκτωβρίου ἠγγέλλετο ἡ ἀγορὰ τοῦ «Ἀβέρωφ,» θαυμασίου σκάφους ὅπερ διεπραγματεύετο ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, οὗτινος εἶχεν ἀποφασισθῇ ὑπ' αὐτῆς ὁριστικῶς ἡ ἀγορὰ ἀντὶ 25 ἑκατ. φράγκων καὶ ὅπερ προλαβοῦσα ἠγόρασεν ἡ Ἑλληνικὴ τὴν τελευταίαν στιγμήν. Νέαι παραγγελίαι ὑλικοῦ πολέμου διεβιβάζοντο, παραδοτέαι τὸν Φεβρουάριον. Ἡ Πύλη ἠννόησεν ὅτι οἱ κίνδυνοι τῆς Ἑλληνικῆς Δυναστείας ἀπετέλουν κίνδυνον καὶ δι' αὐτὴν ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι. Περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου, ἐπέβιδεν εἰς τοὺς ἐν Κων)πόλει πρεσβευτὰς νέαν διακοίνωσιν. Δι' αὐτῆς ὑπεμίμνησκεν, ὅτι παρὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν Κρητῶν, ἡ Ἑλληνικὴ σημαία κυματίζει πάντοτε ἐν Χανίοις, ὅτι ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς ὁμιλῶν περὶ τῆς στρατιωτικῆς ἀνασυντάξεως, τὴν ἐχαρακτήριζεν ὡς ἐπιδιώκουσαν τὴν Κρητικὴν λύσιν, ἀπῄτει δὲ τὸν ἄμεσον ὁρισμὸν τοῦ αὐτονόμου τῆς Κρήτης πολιτεύματος. Ὀλίγας ἡμέρας βραδύτερον, ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς Ναμπῆ βέης προέβαινεν εἰς νέον διάβημα διὰ τὴν εἴσοδον τῶν ἀνταρτικῶν ἐν Μακεδονίᾳ σωμάτων, ἅτινα ἰσχυρίζετο ὅτι εἶχον διέλθῃ τὰ σύνορα.

Τὴν 26ην Νοεμβρίου ὁ Ρῶσσος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Ἰσβόλσκη, ἐπέδωκεν εἰς τὸν ἐν Πετρουπόλει ἀντιπρόσωπον τῆς Τουρκίας Τουρχὰν πασᾶν τὴν ἀπάντησιν τῶν Δυνάμεων εἰς τὴν περὶ Κρήτης Ὀθωμανικὴν ἐγκύκλιον. Αἱ Προστάτιδες ἐδήλουν δι' αὐτῆς, ὅτι λυποῦνται μὴ συμμεριζόμεναι τὴν γνώμην τῆς Πύλης, καθ' ἣν ἐπέστη ἡ κατάλληλος στιγμὴ τῆς ὁριστικῆς διαρρυθμίσεως τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος. Ἡ ἀπάντησις ὑπεστήριζεν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀνακλήσεως τῶν ξένων ἐν Κρήτῃ στρατευμάτων, ἡ ἐν τῇ νήσῳ κατάστασις οὐδεμίαν ὑπέστη ἀλλοίωσιν καὶ ὅτι ἂν τοῦτο συνέβαινεν, αἱ Δυνάμεις θὰ ἐλάμβανον μέτρα ἐπείγοντα. Ἡ ἀσφάλεια τῶν Μουσουλμάνων τῆς Κρήτης οὐδέποτε διέτρεξε κίνδυνον, θὰ περιφρουρεῖτο δὲ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἂν τὸ καθεστὼς οἷον ὑφίστατο, διέτρεχεν οἱονδήποτε κίνδυνον, αἱ τέσσαρες Δυνάμεις θὰ ἐξήντλουν τὰς προσπαθείας των ὅπως παρακωλύσωσι πᾶσαν παραβίασιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Σουλτάνου, περὶ τῶν ὁποίων διετήρουν τὴν αὐτὴν γνώμην ἣν εἶχον καὶ πρότερον. Διὰ τοῦτο αἱ Δυνάμεις οὐδένα εἶχον λόγον ὅπως ἐπιληφθῶσι διαπραγματεύσεων, αἵτινες ἠδύναντο νὰ προκαλέσωσι ἐπικίνδυνον ἔξαψιν καὶ ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ νὰ δημιουργήσωσι σοβαρὰν ἀπειλὴν διὰ τὴν εἰρήνην ἥτις ἐπεκράτει ἐν Ἀνατολῇ.

Ἡ ἀπάντησις ἧς τὸ κείμενον ἀνεκοινώθη καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ὑπῆρξε παγερὰ ψυχρολουσία διὰ τὸν φωνασκὸν πατριωτισμὸν τῶν πολιτικῶν καὶ δημοσιογράφων, οἵτινες εἶχον καταστήσῃ τὸ Κρητικὸν ζήτημα ἡμερήσιον βῆμα χρονίας καταδημαγωγήσεως. Καὶ ὅμως ἐνῷ ἡ γνώμη τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ἦτο ἀπολύτως δυσμενὴς πρὸς τὴν ὑποβολὴν τῆς ἐγκυκλίου, ἥτις προεκάλεσε τὴν ἀποθαρρυντικὴν ἀπάντησιν, μόλις ἐλήφθη τὸ ἔγγραφον τοῦ Ἰσβόλσκη, ἡ Κυβέρνησις ἐπιέζετο ὅπως διαβιβάσῃ καὶ νέαν Κρητικὴν διακοίνωσιν. Τὸν διπλωματικὸν τοῦτον αὐνανισμόν, ἤσκει ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» πρὸς ἀδάπανον διαφήμισιν τῶν προσπαθειῶν της ὑπὲρ τῆς Ὀθωμανικῆς ἀκεραιότητος καὶ πρὸς ἐκβίασιν τῆς Ἑλλάδος, ἧς οἱ ἐξοπλισμοὶ εἶχον ἀρχίσῃ νὰ προξενῶσιν ἀνησυχίας σοβαράς. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ Συνδέσμου, ἐκτὸς τῆς ἀγορᾶς τοῦ «Ἀβέρωφ» διεξῆγε διαπραγματεύσεις διὰ τὴν ναυπήγησιν ἑνὸς ὑποβρυχίου καὶ δύο ἀντιτορπιλλικῶν, παρήγγελλε μεγάλας ποσότητας πυρομαχικῶν καὶ ἀνήγειρεν ἰσχυρὰ ὀχυρώματα ἐν Λαρίσσῃ καὶ εἰς τὰ ἐπικαιρότερα σημεῖα τῆς μεθοριακῆς γραμμῆς. Ἐπὶ τῶν παρασκευῶν τούτων ἐφίστων τὴν προσοχὴν μελέται ἐνδιαφέρουσαι, βαθεῖαν δ' ἐπροξένησεν ἰδίως ἐντύπωσιν

ἄρθρον τῆς «Γενῆ Γαζέτας», γραφὲν παρ' ἐμπείρου εἰδικοῦ καὶ ἀποδεικνύον ὅτι μετὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ «Ἀβέρωφ», ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἀδιαφιλονείκητον ἐπὶ τῆς Τουρκίας ὑπεροχὴν καὶ ὅτι ἐνδεχόμενος πόλεμος θὰ ἐκρίνετο οὐχὶ κατὰ ξηράν, ὡς ἐφρόνουν τινὲς, ἀλλὰ κατὰ θάλασσαν. Αἱ ἀνησυχίαι αὗται διὰ τὴν στρατιωτικὴν ἀφύπνισιν τοῦ μέχρι τῆς χθὲς ληθαργοῦντος Βασιλείου, ἡρμηνεύοντο εἰς καθημερινὰς δημοσιογραφικὰς ἐπιθέσεις, εἰς συνεχῆ ἐχθρικὰ διπλωματικὰ διαβήματα. Ὁ Ναμπῆ εὑρίσκετο ὑπ' ἀτμόν. Τὸ διάβημα διὰ τὸ Κρητικὸν ζήτημα πορηκολούθουν αἱ διαμαρτυρίαι διὰ τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα, ἐκείνας πάλιν αἱ παραστάσεις διὰ τὰς Ὀθωμανικὰς ἰδιοκτησίας τῆς Θεσσαλίας, καὶ ταύτας αἱ παρατηρήσεις διὰ τοὺς «*ἀδικαιολογήτους*» ἐξοπλισμούς. Παράδοξος ἀντίφασις! Τὸ Κομιτάτον ἔπραττε τὸ πᾶν ὅπως ἐξαναγκάσῃ τὴν Ἑλλάδα νὰ ὁπλισθῇ, ὅταν δ' ὡπλίζετο διεμαρτύρετο, ὡσεὶ νὰ μὴ εἶχε καταστήσῃ αὐτὸ ἀναπόδραστον τὴν ἐξόπλισιν.

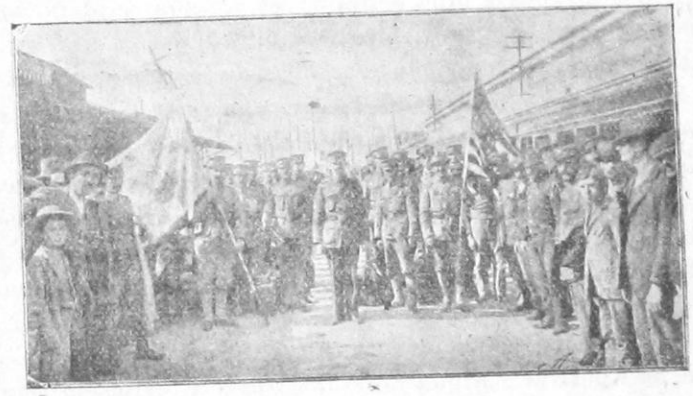
Τὰς ἀσυναρτησίας τῆς πολιτικῆς ταύτης ἀντελαμβάνοντο πλεῖστοι ἐπιφανεῖς Νεότουρκοι. Τὴν 25ην Νοεμβρίου ὁ πρόεδρος τῆς Ὀθωμανικῆς Βουλῆς Ἀχμὲτ Ριζᾶ, συναντήσας δύο Ἕλληνας βουλευτὰς, ἐξεφραζε τὴν ἀπόφασίν του ὅπως μεταβῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν καὶ μὴ ἐπιστρέψῃ ἐξ αὐτῆς, ἢ φέρων τὸ ἔγγραφον τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς συμμαχίας εἰς τὸ θυλάκιον. Ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ὁ Τουρκικὸς στόλος, εἶπεν, ἀρκοῦσι διὰ τὴν περιφρούρησιν τῶν κοινῶν δικαιωμάτων ἐν τῇ Βαλκανικῇ.

—Καὶ τὸ Κρητικὸν ζήτημα; ἠρώτησαν οἱ Ἕλληνες βουλευταί . . . .

—Θὰ λυθῇ, ἀπήντησεν ὁ Ἀχμὲτ Ριζᾶ, διὰ τῆς εἰς Ἀθήνας μεταβάσεως πολυμελοῦς ἐπιτροπῆς Τούρκων καὶ Ἑλλήνων βουλευτῶν ὑπὸ τὴν προεδρείαν μου . . .

Ὁ ἐνθουσιασμὸς μεθ' οὗ ὁ Ἑλληνικὸς τύπος ὑπεδέχθη τὰς δηλώσεις ταύτας, ἀποδεικνύει μετὰ πόσης εἰλικρινείας ἦτο ἐπιθυμητὴ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων στενὴ Ἑλληνοτουρκικὴ προσέγγισις. Πλὴν ἡ εἴρων καὶ ἐπιδεικτικὴ ψυχρότης τοῦ νεοτουρκικοῦ τύπου, προεδίκαζεν εὐγλώττως τὴν τύχην τῶν προεδρικῶν διαχύσεων. Παρὰ τὴν σοβαρὰν συμβολήν του εἰς τὸν νεοτουρκικὸν προσηλυτισμόν, ὁ Ἀχμὲτ Ριζᾶμετὰ τὴν μεταπολίτευσιν ὑπεδύθη πρόσωπον καθαρῶς «*διακοσμητικόν*». Ἀνὴρ εὐπρεπής, ἄβρός, πνεῦμα λεπτὸν καὶ καλλιεργημένον, ἐπεφύλαξεν εἰς ἑαυτὸν τὸ «*ἀκαδημαΐζον*» καὶ ἀπρόσωπον ἐν τῷ Γαλλικῷ κοινοβουλευτικῷ κόσμῳ ἔργον τοῦ Δεσανέλ, οὐδέποτε δ' ἤσκησεν σοβαρὰν ἐπιρροὴν ἐν τῇ πολιτικῇ μερίδι, ἐν ᾗ ἐμεσουράνουν οἱ ἀστέρες τῶν Ταλὰτ, τῶν Τζαχὴτ,

τῶν Ναζὴμ, τῶν Τζαβήτ. Αἱ «*Ἑλληνικαὶ τρυφερότητες*» του, μὴ ἀποτελοῦσαι τὴν ἀπήχησιν οὐδενὸς ρεύματος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὕρωσιν οὐδεμίαν ἠχώ. Ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἄρνησιν τῶν 4 1)2 ἑκατομμυρίων λιρῶν, ἄτινα ἐζητοῦντο ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν ναυτικῶν, πρὸς ἀξιόμαχον ναυτικὴν παρασκευὴν τῆς Τουρκίας, ὑπῆρξεν ἡ ἀπόρροια οὐχὶ φιλίων πρὸς τὴν Ἑλλάδα διαθέσεων, ἀλλὰ τὸ πόρισμα τῆς ἐξακριβώσεως, ὅτι ταὐτόχρονος χερσαία καὶ θαλασσία παρασκευή, ἦτο ἀδύνατος διὰ τὰ Τουρκικὰ οἰκονομικά.

Ἄφιξις Ἑλλήνων ἐθελοντῶν ἐξ Ἀμερικῆς.

Ὁ λόχος τῆς Φιλαδελφείας.

Ἡ ἀπάντησις τῶν Προστατίδων τῆς Κρήτης Δυνάμεων εἰς τὸ τελευταῖον διάβημα τῆς Πύλης, αἱ τελευταῖαι διαβεβαιώσεις τῶν πρεσβευτῶν, εἶχον πείσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ὅτι ἠδύνατο ν' ἀφιερωθῇ ἀπερισπάστως εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς ἀνακαινίσεως. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν προήγετο. Ἡ ἐπανάστασις δὲν ἐνέκλειεν ἐν ἑαυτῇ τοὺς ἄνδρας οἵτινες θὰ ἦσαν ἱκανοὶ νὰ συντελέσωσι τὴν Ἑλληνικὴν ἀνάπλασιν, Ἠναγκάσθη νὰ τοὺς ζητήσῃ ἔξωθεν. Ἀλλ' «οἱ ἔξωθεν» ἦσαν ἀκριβῶς οἱ πολιτικοὶ οὓς κατεπολέμει, οἱ ἐργάται τῆς κακοδαιμονίας καθ' ἧς ἐξηγείρετο. Πῶς θὰ συνετελεῖτο δι' αὐτῶν ἡ Ἑλληνικὴ νεκριανάστασις; Ἐντὸς τεσσάρων καὶ μόνον μηνῶν εἶχον κατατριβῇ δύο πρωθυπουργοί. Τί θὰ συνέβαινεν ἂν ἐξηντλοῦντο καὶ οἱ ἄλλοι ἡγέται μετὰ τῆς αὐτῆς

ἀποτυχίας καὶ ἡ ἀποτυχία των, δὲν θὰ ἦτο ἡ ἀνέκκλητος καταδίκη τῆς ἐπαναστάσεως;

Καὶ ὁ Σύνδεσμος ὑπεστήριζεν ἐπιμόνως τὸ ὑπουργεῖον Μαυρομιχάλη, παρὰ τὰ λάθη του. Εἰς πολλὰ τῶν νομοθετημάτων του, οἱ ἀξιωματικοὶ ἠναγκάζοντο νὰ προβαίνωσιν εἰς ἐπιδείξεις ἐν τῇ Βουλῇ, ὅπως κάμπτωσι τὴν κομματικὴν ἀντίδρασιν. Διὰ τῆς πιέσεως ταύτης παρεκάμφθησαν μυρίαι δυσχέρειαι καὶ ἐψηφίσθη ὁ προϋπολογισμός, συμπίλημα ἐμπειρικώτατον, δι' αὐτῆς δὲ παρεκάμφθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον, ὅπερ προεκάλεσεν ὁ Λαπαθιώτης, δηλώσας ὅτι ἀξιοῖ πλειοτέρας προσοχῆς τὰ ἀκροατήρια ἢ τὸ Κοινοβούλιον καὶ ὅπερ παρ' ὀλίγον νὰ προκαλέσῃ κρίσιν ὑπουργικήν. Ἀλλ' ἂν ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν δὲν ὑπέκυψε κατὰ τὸ πολύκροτον ἐπεισόδιον, δὲν ἐβράδυνε νὰ ὑποκύψῃ μετ' αὐτό.

Ὁ Σύνδεσμος ἐπληροφορήθη αἰφνιδίως, ὅτι ὁ ὑπουργὸς εἶχε παρασκευάσῃ ἐν ἀγνοίᾳ του κατάλογον ἀθρόων προβιβασμῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπρώτευεν εἷς αὐτοπροβιβασμός. Ὁ δράστης των ἐξηναγκάσθη εἰς παραίτησιν. Τὸ χηρεῦσαν τὴν 1ην Δεκεμβρίου ὑπουργεῖον του, ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ πρωθυπουργός. Δεκαήμερον μόλις μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Λαπαθιώτου, παρητεῖτο καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, συνεπείᾳ ρήξεως μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Συνδέσμου, εἰς ἣν ἔδωκεν ἀφορμὴν μεταλλειολογικὴ ἐν Σερίφῳ ἐκχώρησις.

Καὶ ἐνῷ ἐσωτερικῶς ἐξηκολούθουν αἱ Κοινοβουλευτικαὶ τῆς Ἑλλάδος περιπέτειαι, τὸ Κρητικὸν ζήτημα προεκάλει νέαν κατ' αὐτῆς διπλωματικὴν ἐκστρατείαν ἐξωτερικῶς. Ὁ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ὅρκος τῆς νέας Κρητικῆς Ἐκτελεστικῆς, ἡ ἀπόφασίς της ὅπως εἰσαγάγῃ τοὺς Ἑλληνικοὺς νόμους εἰς τὴν μεγαλόνησον, συντελοῦσα εἰς τὴν πλήρη των ἀφομοίωσιν καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἑλληνικῶν γραμματοσήμων, αἱ νέαι αὗται ἀπόπειραι πρὸς συντόμευσιν τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀποστάσεως, ἡρμηνεύθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς νέα πρόκλησις. Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, τὸν Χιλμῆ πασᾶν εἶχε διαδεχθῇ ἐν τῇ πρωθυπουργίᾳ ὁ ἐν Ρώμῃ πρεσβευτὴς Χακκῆ πασᾶς, ὅστις εἶχεν ἀποσταλῇ εἰς Ἰταλίαν πρὸς ἀπόσπασιν ἀκριβῶς εὐμενοῦς διὰ τὴν Κρήτην λύσεως, ἦτο δὲ προφανὲς ὅτι ἐπέκειτο νέα Ἑλληνοτουρκικὴ ἔντασις. Τὴν 26ην Δεκεμβρίου οἱ παρὰ ταῖς Κυβερνήσεσι τῶν Προστατίδων Δυνάμεων Ὀθωμανοὶ πρεσβευταί, ἐπέδωκαν εἰς αὐτὰς διακοίνωσιν, ἧς ἡ κατακλεὶς εἶχεν ὡς ἑξῆς:

«***Ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις διαμαρτύρεται ἐντόνως κατὰ τῆς νέας ἀνεξηγήτου παραβιάσεως τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῆς***

Α. Μ. Ἡ πράξις αὕτη τῆς προσωρινῆς τῆς νήσου Κυβερνήσεως, ἀποτελεῖ πρόκλησιν καὶ κατὰ τῆς Πύλης καὶ κατὰ τῶν Προστατίδων Δυνάμεων.»

Ὡς ἀπάντησις εἰς τὴν διακοίνωσιν ταύτην ἐπῆλθεν ἡ παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως αἴτησις ἀδείας παρὰ τῆς Βουλῆς πρὸς συνομολόγησιν μεγάλου δανείου διὰ τὴν διεξαγωγὴν μεγάλων ἐξοπλισμῶν. Ἀλλ' ὅσῳ παρήρχοντο αἱ ἡμέραι τόσῳ ἀπέβαινε καταφανεστέρα ἡ κυβερνητικὴ ἀνεπάρκεια. Ὁ Σύνδεσμος περιήρχετο εἰς ἀδιέξοδον. Ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ ἐπ' ἄπειρον. Ὤφειλε νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον καὶ νὰ παύσῃ ὑπάρχουσα. Διατηρουμένη ἐπ' ἄπειρον, ἐκινδύνευε νὰ καταλήξῃ ἢ εἰς τυραννικὴν Δικτατορίαν ἢ εἰς ἀναρχίαν χρονίαν καὶ αἱματηράν. Ἀλλὰ πῶς νὰ καταδικάσῃ ἑαυτὴν εἰς θάνατον, ὅταν μετ' αὐτὸν αἱ φατρίαι θὰ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν ἀρχὴν ἰσχυρότεραι ἢ πρίν; Ἡ μεγάλη, ἡ ἐπείγουσα ἀνάγκη ἦτο εἷς πολιτικὸς νέος, δυνάμενος νὰ χειραγωγήσῃ τὸν Σύνδεσμον, καὶ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικήν του δύναμιν πρὶν κατατριβῇ, ὑπὲρ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ ἰδεώδους του.

Καὶ τότε εἰς τὰς συνεδρίας τοῦ Συνδέσμου, ἐψιθυρίσθη ἓν ὄνομα. Δὲν ἠκούετο διὰ πρώτην φοράν. Ὅταν ἐν τῷ ἀπελπισμῷ ὃν ἐξήγειρεν ἡ ἔλλειψις νέων σημαιοφόρων τῶν νέων ἰδεῶν, οἱ ἰθύνοντες τὸν Σύνδεσμον ἀνεζήτουν εἰς τὸ ζοφερὸν στερέωμα τῆς λειψανδρούσης Ἑλλάδος, τὸν ἀστέρα ὅστις θὰ ὡδήγει τὸ θαλασσόδαρτον σκάφος της εἰς ὅρμον ὑπήνεμον, πολλάκις τὸ βλέμμα των ἐστράφη μετ' ἐλπίδος πρὸς τὴν Κρήτην, κοιτίδα ἀνεκφυλίστου ρώμης σωματικῆς καὶ πνευματικῆς, ἐξ ἧς ἡ σαπεῖσα Ἑλλὰς τῆς κοινοβουλευτικῆς φαυλοκρατίας, ἀνέμενε τὸν ἄγνωστον ἔτι Μεσσίαν της. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ εἷς ἀνὴρ ἰσχυρῶν παθῶν ἀλλὰ καὶ ἰσχυρᾶς θελήσεως, ὅστις εἶχεν ἑλκύσῃ τὴν πανελλήνιον προσοχὴν διὰ τῶν ἐξαιρετικῶν χαρισμάτων του καὶ τῶν θριαμβευσάντων ἀγώνων του. Ὁ ἀγών του κατὰ τοῦ πρίγκηπος Γεωργίου, ἀπετέλει μίαν ἐπὶ πλέον ἐγγύησιν ὑπὲρ αὐτοῦ διὰ τὸν Σύνδεσμον. Καὶ ὅταν κατέστη φανερὰ ἡ ἀποτυχία τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη, ὅταν ὑπεδεικνύετο πανταχόθεν ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀποδίωξίς της ὡς ἀναπόφευκτος, ἀπεφασίσθη ἡ μετάκλησις τοῦ Κρητὸς πολιτικοῦ. Καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1909, ὁ Βενιζέλος ἐκαλεῖτο ἐσπευσμένως εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἔφθανε συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Μάνου καὶ ἐλάμβανε συνεντεύξεις μακρὰς μετὰ τῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ Συνδέσμου καὶ μετὰ τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτικῶν.

Ὁ Κρὴς πολιτικὸς διέγνωσε μετ' ὀξύτητος τὴν πραγματικὴν κατάστασιν. Ὑπέδειξε τὴν μόνην δυνατὴν διέξοδον: Ἦτο ἡ Ἐθνοσυνέλευ-

σις. Ἡ Κυβέρνησις Μουρομιχάλη ὤφειλε νὰ παραιτηθῇ, ὤφειλε νὰ σχηματισθῇ Κυβέρνησις ὑπηρεσιακὴ καὶ νὰ παρασκευάσῃ τὴν σύγκλησιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Διὰ τοῦ μέσου τούτου θὰ ἐτροποποιοῦντο αἱ διατάξεις τοῦ πολιτεύματος αἵτινες ἀπεδείχθησαν σφαλλόμεναι, θὰ ἐπανήρχετο ἡ πολιτεία εἰς τὴν κανονικὴν της τροχιὰν καὶ θὰ ἀπεσοβεῖτο ἡ πρὸς τὴν Τουρκίαν ρῆξις, ἣν θὰ καθίστων ἄφευκτον αἱ ταὐτόχρονοι ἐν Ἑλλάδι καὶ Κρήτῃ ἐκλογαί.

Ὁ Σύνδεσμος ἐπειγόμενος νὰ τερματίσῃ τὴν ἐπαναστατικὴν περίοδον καὶ νὰ διαλυθῇ, υἱοθέτησε τὴν λύσιν ταύτην, ἥτις ὅσα μειονεκτήματα καὶ ἂν παρουσίαζεν, ἦτο ἡ μόνη δι' αὐτὸν δυνατὴ. Ἀνετέθη εἰς τὸν Βενιζέλον ἡ ἐξομάλυνσις τῶν δυσχερειῶν εἰς ἃς προσέκρουεν. Ἐκεῖνος εἶδε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κομμάτων, συνεζήτησε μετὰ τῶν δημοσιογράφων, προσεπάθησε ν' ἀφοπλίσῃ τοὺς ἀντιλέγοντας. Ὁ Δραγούμης, ὁ Ράλλης εἶχον ἤδη κηρυχθῇ ἀπὸ πολλοῦ ὑπὲρ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Ἡ πλειονοψηφία τῶν ἐφημερίδων ἀνέλαβεν ἔνθερμον ἀγῶνα ὑπὲρ αὐτῆς. Ἰσχυρὸν ρεῦμα ἐσχηματίζετο. Ἀλλ' αἰφνηδίως ἀνεχαιτίσθη πρὸ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ Βασιλέως, τοῦ Θεοτόκη καὶ τῆς Κυβερνήσεως. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν θορυβώδη ταύτην ἐκστρατείαν ὑπὲρ αὐτῆς, ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐγκαταλείπετο.

Ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη καὶ ὁ ἀρχηγός της προσωπικῶς, ἐθριάμβευον. Ἡ μέθη τῆς ἐπιτυχίας των ἐξεχύνετο εἰς μακρὸν διθύραμβον εἰς τὴν «Ἑσπερινὴν», τὸ ὄργανον τοῦ Πρωθυπουργοῦ. Βραχεῖα ἐπιτυχία, ταχεῖα καὶ ἐπώδυνος ἀφύπνισις! Ὁ εὐφυὴς Κρὴς ἀνέμεννε μειδιῶν. Ἐκὼν ἢ ἄκων, ὁ Σύνδεσμος θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὰς προτάσεις του. Λύσις ἄλλη ἦτο ἀδύνατος. Καὶ ἐπανῆλθε πράγματι εἰς αὐτάς. Τὴν 15ην Ἰανουαρίου, ὁ πρωθυπουργὸς μάτην πειραθείς ν' ἀντιδράσῃ, μάτην δοκιμάσας νὰ κόψῃ τὸν μετάξινον βρόχον ὃν τῷ ἔτεινεν ὁ Σύνδεσμος, ὡς οἱ Σουλτάνοι ἄλλοτε εἰς τοὺς Βεζύρας των, ἠναγκάσθη νὰ ὑποβάλῃ παραίτησιν.

Ὁ Βενιζέλος κατέστη ἀμέσως ὁ διαιτητὴς τῆς καταστάσεως. Ἐντολοδόχος τοῦ Συνδέσμου, ἀνερρίπισε τοὺς ἐνθουσιασμοὺς τῶν ὀπαδῶν τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, προσεπάθησε νὰ μετριπείσῃ τοὺς πολεμίους της. Ὁ Θεοτόκης παρέμενεν ἀμετάπειστος. Ὁ Βενιζέλος ἠπείλησε νὰ διακόψῃ τὰς διαπραγματεύσεις, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς ἐν Κρήτῃ ἀσχολίας του Ἂν ἡ ἀπειλὴ ἐπραγματοποιεῖτο, θὰ ἐδημιουργοῦντο ζοφερὰ προβλήματα. Ὁ φιλόπατρις Κερκυραῖος ἐνέδωκεν, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰδιαλυθῇ ὁ Σύνδεσμος. Ἀλλ' ἡ πρώτη συμβουλὴ τοῦ Βενιζέλου πρὸς τοὺς ἰθύνοντας τὴν ἐπανάστασιν, ἦτο τοῦτο ἀκριβῶς. Ἔμενεν ὁ Βασιλεύς, ὕπατος ἄρχων ἀγαθὸς καὶ ὑποχωρητικός, ἕτοιμος εἰς πάντα συμβιβασμὸν ὅταν δὲν ἐκιδύνευεν τὸ Κράτος ἢ ὁ θρόνος του. Πρὶν ἀποφανθῇ ὁριστικῶς ἐπὶ τοῦ προγράμματος ὅπερ υἱοθέτησεν ὁ Σύνδεσμος, ἠθέλησε ν' ἀκούσῃ τὴν γνώμην τῶν ἐπιφανεστέρων τῆς χώρας πολιτικῶν. Τὴν ἤκουσε. Τὴν 16ην Ἰανουαρίου συνῆλον ὁ Θεοτόκης, ὁ Ράλλης, ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Δραγούμης, ὁ Ζαΐμης ὁ Ρώμας καρ' αὐτῷ.

Ἡ συνεδρίασις ὑπῆρξε κρίσιμος. Ἐκ τῶν παραστάντων εἰς τὴν σύσκεψιν, ὁ Θεοτόκης, ὁ Ράλλης, ὁ Δραγούμης, ὁ Ζαΐμης, ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Ὁ Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Ρώμας κατ' αὐτῆς. Ὁ Βασιλεὺς ἀνέγνωσε μακρὸν ὑπόμνημα, ἐκθέτων τοὺς λόγους δι' οὓς ἀντετάσσετο κατὰ τῆς συγκλήσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Οἱ λόγοι οὗτοι δὲν ἦσαν ἀκαταμάχητοι: Ἡ ἔλλειψις κύρους ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ διὰ τὴν νέαν ὑπηρεσιακὴν Κυβέρνησιν, ἡ ματαίωσις τοῦ δανείου, ἡ ἔλλειψις προϋπολογισμοῦ, αἱ ἐξωτερικαὶ δυσχέρειαι. Τοὺς κατεπολέμησαν ὁ Θεοτόκης μετὰ τῆς συνήθους του διαυγείας, ὁ Ράλλης μετὰ τῆς μεταδοτικῆς θέρμης του. Ὁ Βασιλεὺς παρέμεινεν ἀναποφάσιστος. Ἰσχυροὶ αὐλικοὶ παράγοντες, βασιλικώτεροι πάντοτε τοῦ Ἄνακτος, τὸν ἐξώθουν εἰς τὴν ἀντίστασιν. Προέτεινε πρὸς στιγμὴν τὸν σχηματισμὸν οἰκουμενικῆς ἐκ πάντων τῶν παρόντων Κυβερνήσεως. Ἐκεῖνοι ἠρνήθησαν, ὑποδεικνύοντες ὅτι ἀπόφασις τοιαύτη θὰ περιέπλεκε τὴν κατάστασιν, δὲν θὰ τὴν διεσαφήνιζεν. Ὁ Βασιλεὺς ἐδήλωσεν ὅτι θ' ἀπήντα τὴν ἐπαύριον. Τὴν ἑπομένην κατῆλθεν εἰς τ' Ἀνάκτορα ἐκ Δεκελείας καὶ ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Θεοτόκην καὶ εἰς τὸν Ράλλην, ὅτι μετὰ μακρὰν σκέψιν, ἐδέχετο τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ περιορισθῇ αὐστηρῶς εἰς τὰ ἀναθεωρητικά της θέματα καὶ ὅτι συμφώνως πρὸς τὰς γενομένας εἰς αὐτὸν ὑποδείξεις, θὰ ἐκάλει τὸν Δραγούμην εἰς τὴν ἀρχήν.

Ἡ πρώτη πράξις τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη, ὑπῆρξεν ἡ ὑποβολὴ δύο διαταγμάτων πρὸς ὑπογραφήν. Διὰ τοῦ πρώτου ἐκηρύσσετο ἡ λῆξις τῆς Δ' τακτικῆς Συνόδου τῆς Γ' βουλευτικῆς περιόδου καὶ διὰ τοῦ δευτέρου ἐκαλεῖτο ἡ Βουλὴ εἰς Β' ἔκτακτον Σύνοδον κατὰ Φεβρουάριον. Ἡ κρίσις ἔληξε διὰ τῆς μόνης φυσιολογικῆς ἐκβολῆς: Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις μὲ τὸ ὄνειρον τῆς ὁποίας ἐλικνίσθησαν τόσαι ἑλληνικαὶ γενεαί, θεωροῦσαι ὡς πηγὴν τῶν Ἑλληνικῶν δεινῶν τὸ ὀχλοκρατικὸν πολίτευμα, ἐπραγματοποιεῖτο χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Κρητὸς πολιτικοῦ. Καὶ ἡ φήμη τοῦ Βενιζέλου ἐκραταιοῦτο ἀνὰ τὸν εὐρὺν Ἑλληνισμόν. Ὁλοὲν ἐπαγιοῦτο περὶ αὐτοῦ ἡ γνώμη, ὅτι ἦτο ὁ Μωϋσῆς, ὁ προω-

ρισμένος νὰ ὁδηγήσῃ τὸν κουρασμένον Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἐπηγγελμένην γῆν.

Μετὰ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς νέας Κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀποδοχῆς τῆς συγκλήσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἡ θέσις τοῦ Συνδέσμου ἐνισχύθη ἠθικῶς σημαντικώτατα. Ἡ διάλυσις του ὡρίσθη μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκτάκτου Συνόδου ἐπιψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, τῶν ἐπειγόντων νομοσχεδίων καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἀνάγνωσιν τοῦ Βασιλικοῦ πρὸς τὸν λαὸν Διαγγέλματος. Ἀλλὰ τὰς πρὸς λύσιν προβλήματα ἦσαν πολλὰ καὶ ὁ γηραιὸς πρωθυπουργὸς ταχέως εὑρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς αὐτά. Τὰ δημόσια ταμεῖα ἦσαν κενά. Δεινὴ κρίσις ἐλημαίνετο τὰς κυριωτέρας Ἑλληνικὰς ἀγοράς. Αἱ πτωχεύσεις ἦσαν πολυάριθμοι. Ἡ σύναψις τοῦ δανείου ἦτο ἐπείγουσα ὅπως τὸ κράτος ἀνακουφισθῇ, ὅπως ἐνισχύσῃ διὰ τῆς ἐπορκείας του τὴν ἐκπνέουσαν ἰδιωτικὴν πίστιν καὶ ἰδίως ὅπως πραγματοποιηθῇ τὸ πολεμικὸν τοῦ Συνδέσμου πρόγραμμα. Ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ὑπεδείκνυεν εἰς τὰ συνδικάτα ἅτινα τὸ διεπραγματεύοντο, νὰ θέσωσιν ὡς ὅρον του τὴν διάλυσιν τοῦ Συνδέσμου, τὴν ἀξίωσιν δὲ ταύτην διετύπου ἡ ἐντελοδόχος των Ἐθνικὴ Τράπεζα ὅπως παράσχῃ τὴν πρώτην ἀπαραίτητον προκαταβολήν. Παρὰ τὴν ἀξίωσιν ταύτην ὁ Σύνδεσμος ἠρνεῖτο νὰ διαλυθῇ πρὶν ἐξασφαλισθῇ ἡ σύγκλησις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἐκάλει δ' ἐσπευσμένως καὶ πάλιν κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου τὸν Βενιζέλον ἐκ Κρήτης, καταστάντα ἀπαραίτητον. Μεταξὺ Συνδέσμου καὶ πρωθυπουργοῦ ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι προστριβαί. Ὁ πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Ζορμπᾶς, εἶχε τὴν ἁπλότητα, ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Ἑλλάδι παρεφρόνει πρὸ τῶν ἀλλεπαλλήλων νεοτουρκικῶν ἀπειλῶν, ν' ἀποστείλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν σοσιαλιστὴν δημοσιολόγον Δρακούλην, ὅπως διαπραγματευθῇ τὸ Κρητικὸν ζήτημα. Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ὁ Δρακούλης οὐδὲν ἐπέτυχε. Τῷ ἀνεκοινώθη ὅτι τὸ Κομιτάτον θὰ ἦτο εὐτυχὲς ἂν τὸ Κρητικὸν ζήτημα ἐλύετο κατὰ τὴν κρίσιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, ἀλλ' ὅτι σήμερον ὑπῆρχεν ἰσχυρὸν ρεῦμα καθ' οὗ οὐδεὶς ἦτο δυνατὸν νὰ παλαίσῃ καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὤφειλε νὰ παραιτηθῇ τῆς πολυτελείας τῶν Κρητῶν βουλευτῶν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ της. Ἀλλ' αἱ ἀπόρρητοι αὗται διαπραγματεύσεις, αἵτινες διεξήχθησαν καὶ ἐπὶ Θεοτόκη διὰ τοῦ Πετρουπουλάκη καὶ τοῦ Ἀλεξανδρῆ, ἐδημιούργουν κατάστασιν καθ' ἧς δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ ἐξεγείρηται ἡ ὑπεύθυνος Κυβέρνησις. Ὁ Σύνδεσμος ἄλλως τε προσέκρουεν εἰς νέας καθ' ἑκάστην ἀντιδράσεις, καθ' ὧν ὤφειλε νὰ παλαίῃ καὶ ἡ Κυβέρνησις.

Ἡ ἀναρχία ἐξηκολούθει ἐν τῷ Ναυτικῷ. Ἐνῷ οἱ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ ἀπῄτουν τὴν ἐκκαθάρισιν, οἱ ἀνώτεροι ἀντέδρων κατ' αὐτῆς, πρὸς

στιγμὴν δ' ἠπείλησαν νὰ στρέψωσι τὰ τηλεβόλα τοῦ στόλου οὗτινος ἦσαν κύριοι κατὰ τῆς στρατιωτικῆς τοῦ Συνδέσμου δυνάμεως μέχρις οὗ ἐπιτύχωσιν θετικὰς παρ' αὐτοῦ ἐγγυήσεις σεβασμοῦ πρὸς τὴν Δυναστείαν καὶ πρὸς τὸ Πολίτευμα. Ὑψηλαὶ ἐπεμβάσεις ἐξωμάλυναν τὴν ἐπικίνδυνον διάστασιν. Πλὴν μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξερήγνυτο νέα ἐξέγερσις τῶν ὑπαξιωματικῶν διαμαρτυρομένων ὅτι οὐδεμία ἐλήφθη ὑπὲρ αὐτῶν πρόνοια. Κατηυνάσθη καὶ αὐτή. Ἀλλ' εἰς τὸν ὁρίζοντα διεφαίνετο πάντοτε ἄλυτον καὶ σύνοφρυ τὸ Κρητικὸν ζήτημα. Οἱ Κρῆτες προσεπάθουν νὰ εὑρύνωσι πλειότερον τὸ ἑνωτικὸν καθεστὼς, διὰ νέων καθ' ἑκάστην κατακτήσεων. Μετὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀνυψώσεως τῆς ἑλληνικῆς σημαίας, μετὰ τὸ ζήτημα τοῦ ὅρκου, μετὰ τὸ ζήτημα τῆς δικαστικῆς ἀφομοιώσεως, προεκάλουν τὸ ζήτημα τῆς ἑτεροδικίας, καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀποστολῆς ἰδίων βουλευτῶν εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν Κοινοβούλιον. Ἡ Πύλη δὲν ἔπαυε διαμαρτυρομένη κατὰ τῶν παραβιάσεων τούτων, ἀξιοῦσα ἔντονον ἐπέμβασιν, ἀπαιτοῦσα τὴν ἄμεσον λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος. Ἕνεκα τῆς ἐσωτερικῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως, ἡ Εὐρώπη δὲν ἦτο εὐμενὴς πρὸς αὐτήν. Μεταξὺ τῶν ὑψηλῶν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου συγγενῶν ἐπεκράτει βαθεῖα ἀγανάκτησις, διὰ τὰς ταπεινώσεις εἰς ἃς ὑπεβλήθη τὸ κῦρος του. Ἡ Ἀγγλία ἀπέστελλεν ἰσχυρὰν ναυτικὴν δύναμιν εἰς τὸ Ἰόνιον κ' ἐκ τῶν τεσσάρων ρωσσικῶν θωρηκτῶν ἅτινα εἶχον προσορμισθῇ ἐν Σούδᾳ, ἐν δεδομένῃ στιγμῇ καθ' ἣν ἐθεωρήθη ἡ ἑλληνικὴ Δυναστεία ὡς κινδυνεύουσα, τὸ «Ὀλὲγ» ἔσπευσεν εἰς Πειραιᾶ ὑπὸ τὴν μεγίστην του πίεσιν. Ἐκυκλοφόρουν παράδοξα θρυλλήματα. Ἐλέγετο ὅτι ὁ δοὺξ τῶν Ἀβρουζίων ἐπεσκέφθη ἄγνωστος τὰς Ἀθήνας, ὅπως συνεννοηθῇ περὶ τῆς ὑποφηφιότητός του καὶ ὅτι τὴν ὑποψηφιότητα ταύτην ὑπεστήριζε θερμῶς ἡ Τριπλῆ. Ἡ γενικὴ ἐν Τουρκίᾳ κραυγὴ ἦτο «**πόλεμος**». Ὁ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ διορισθεὶς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, ἐξέχυνε πάλιν εἰς πολυκρότους συνεντεύξεις τὴν πρὸς τοὺς Βουλγάρους τρυφερότητά του, τὸ πρὸς τοὺς Ἕλληνας μῖσος του. Ὁ ἐν Τουρκίᾳ πολιτικοοικονομικὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἀπέβαινεν ὁλοὲν ὀξύτερος. Καὶ μεταξὺ τῆς ἀναγεννωμένης Τουρκίας ἐν ᾗ εἶχον τοσαύτα συμφέροντα καὶ τῆς καταιγιζομένης Ἑλλάδος, ἥτις ἐστρέφετο κατ' αὐτοῦ τοῦ συμβόλου τῆς πρὸς αὐτὴν εὐμενείας των : τοῦ Βασιλέως της, ὁ δισταγμὸς ἦτο ἀδύνατος. Ἐκυρήχθησαν οὐχὶ ὑπὲρ τοῦ Κρητικοῦ δικαίου, ἀλλ' ὑπὲρ τόῦ Τουρκικοῦ δικαιώματος.

Ἡ ἐξακρίβωσις αὕτη συνεπλήρου ἐν Ἑλλάδι παράδοξον προσανατολισμόν. Παρὰ τὰς ρητὰς ὑποχρεώσεις τῶν Δυνάμεων ἀπέναντι τοῦ Βασι-

λέως Γεωργίου, παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας διαβεβαιώσεις των περὶ αἰσίας Κρητικῆς λύσεως, ἡ λύσις αὕτη ἐπισθοδρόμει, δὲν προήγετο. Βραδέως, βραδύτατα οἱ Ἕλληνες πολιτικοί, ἠννόουν ὅτι ἀλλαχοῦ ὤφειλον νὰ ζητήσωσιν ἐρείσματα ὅπως τὴν ἐπιτύχωσιν. Ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Θεοτόκη, εἶχε σημειωθῇ ἀπόπειρα πρὸς «*συνδιάλεξιν*» μετὰ τῆς Σόφιας, ἥτις ἐπανελήφθη καὶ ἐπὶ τοῦ Μαυρομιχάλη βραδύτερον. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἐπάλαιε πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς δυσχερείας καὶ ἡ φιλία της δὲν ἀπετέλει παράγοντα σημαντικόν. Ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη αἱ διαπραγ-

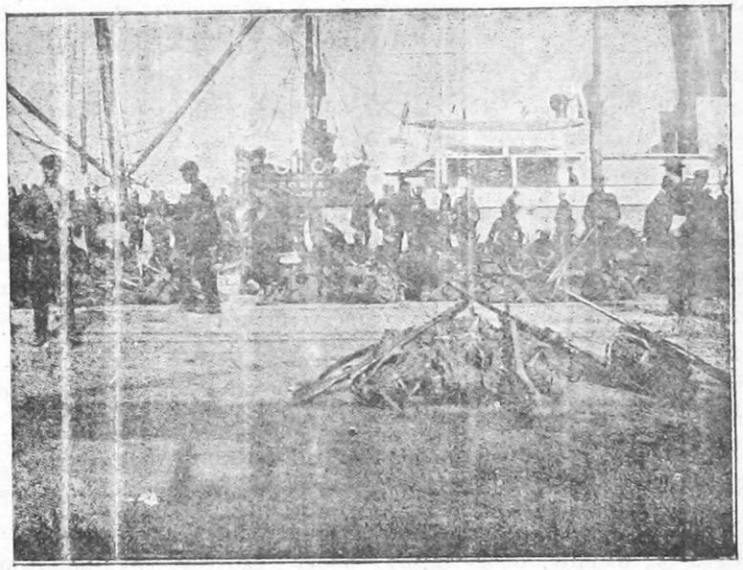
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΣΚΙΝΑΣ

λοχαγὸς πυροβολικοῦ

πεσὼν ἐν Μπανίτσᾳ.

ματεύσεις τῆς προσεγγίσεως ἐπανελήφθησαν. Τὰς ὑπεβοήθησεν ἡ κρίσιμος φάσις τῶν Βουλγαροτουρκικῶν σχέσεων. Εἰς τὰς παραμεθορίους φρουρὰς τῶν δύο κρατῶν ἐπεκράτει ζωηρὰ ἔξαψις καὶ ἀπὸ δύο μηνῶν τὰ ἐπεισόδια ἦσαν συχνότατα μεταξὺ αὐτῶν: Τὴν 8ην Φεβρουαρίου εἶχε συμβῇ σφοδροτάτη σύγκρουσις μεταξὺ τοῦ Βουλγαρικοῦ σταθμοῦ τῆς Πλεώνας καὶ τῶν Τουρκικῶν τοῦ Μπαδὴ Βούρδα καὶ Παλὰς Τεπέ. Δύο

ἑβδομάδας πρότερον εἶχε συμβῇ συμπλοκὴ ἄλλη ἐν Τιμρᾶς. Τὰ ἐπεισόδια ταῦτα ἅτινα ἦσαν συχνότατα, προήρχοντο ἐκ τοῦ μίσους τῶν παραμεθορίων φρουρῶν καὶ ἰδίως ἐκ τῆς ἀκαθορίστου εἰς πολλὰ σημεῖα μεθοριακῆς διοθετήσεως, προεκάλουν δ' ἀπερίγραπτον ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ συγκίνησιν, ἣν ἐξήγει ὁ φόβος αἰφνιδίας Τουρκικῆς ἐπιθέσεως. Κατὰ τὴν συμπλοκὴν τῆς Πλεύνας, εὐαριθμότατοι Βούλγαροι φρουροί, εὑρέθη-

Ἐπιβίβασις στρατοῦ ἐπὶ μεταγωγικῶν, ἐν Πειραιεῖ.

σαν αἰφνιδίως πρὸ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ μεταφερθέντος ἐκ τοῦ χωρίου Διοβλέν, ἀπέχοντος ἀπὸ τὸ σημεῖον τῆς συγκρούσεως 35 ὅλα χιλιόμετρα. Ἡ ἄμεσος αὕτη κινητοποίησις πυροβολικοῦ τόσον δυσαναλόγου πρὸς τὴν σημασίαν τῆς συμπλοκῆς καὶ ἐκ τοιαύτης ἀποστάσεως, ἐνέβαλεν εἰς τοὺς Βουλγάρους τὴν πεποίθησιν ὅτι ἔκρυπτεν ἀπόπειραν πραξικοπήματος κατὰ τοῦ Μίλκοβο, σημαντικοῦ στρατηγικοῦ σημείου ἀπέχοντος μόνον 25 χλμ. τῆς Φιλιππουπόλεως.

Ὁ τύπος ἀπήτει ταχέα κατὰ τῶν Τούρκων ἀντίποινα, ἐπετίθετο δὲ δριμύτατα κατὰ τοῦ Φερδινάνδου, συμποσιάζοντος ἐν Πετρουπόλει, ἐνῷ τὸ αἷμα ἔρρεεν εἰς τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα. Τὴν Βουλγαρικὴν ἀγανάκτη-

σιν ἐνέτειναν αἱ δηλώσεις τοῦ δόκτορος Ναζήμ, ἀνακοινώσαντος εἰς συντάκτην μεγάλης ἰταλικῆς ἐφημερίδος, ὅτι ὁ διακαέστερος πόθος τῶν Νεοτούρκων ἦτο ὁ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν πόλεμος. Ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, συνεκέντρου ἰσχυρὰς δυνάμεις ἐν Κιουστενδήλ, καὶ ἀπέστελλε τὸ ἐπιτελεῖόν της εἰς Δόλμπνιτσαν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ψυχολογικὴν στιγμήν, αἱ σχέσεις Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας συνεσφίγχθησαν. Ἡ προσέγγισις ἥτις εἶχε σημειωθῇ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἐν Τουρκίᾳ, ἕνεκα τοῦ ἀμειλίκτου πολέμου ὃν τὸ Κομιτάτον διεξῆγε κατὰ τῆς κοινοτικῆς αὐτονομίας των καὶ ἧς ἡ πρώτη ἐκδήλωσις ὑπῆρξεν ἡ στερρὰ ἀλληλεγγύη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας ἐν τῷ ἐκπαιδευτικῷ ζητήματι, μετεπήδα ἀπὸ τῶν ὁμοφύλων πληθυσμῶν, εἰς τὰς ἐπισήμους σχέσεις τῶν δύο Κρατῶν.

Αἱ σχετικαὶ διαπραγματεύσεις διεκόπησαν ἐπί τινα χρόνον, ὑποστᾶσαι κάτ' ἀνάγκην τὸν ἀντίκτυπον τῶν ἐν Ἑλλάδι βιαίων τιναγμῶν. Ἀπαιτήσει τοῦ Συνδέσμου, ὁ ἐν Σόφιᾳ Ἕλλην ἀντιπρόσωπος Ζαλοκώστας, ἐπαύθη τῆς ὑπηρεσίας μετὰ τινων ἄλλων Ἑλλήνων πρεσβευτῶν, θεωρουμένων ὡς πρακτόρων τῆς προσωπικῆς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου πολιτικῆς. Ἡ συνάφεια μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σόφιας ἐξέλιπεν ἐπί τι χρονικὸν διάστημα. Τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἄλλως τε ἀπησχόλουν μυρία ἐσωτερικὰ ζητήματα.

Οἱ «νομιμόφρονες» ἀξιωματικοὶ Σμολένσκης, Λυμπρίτης καὶ Κουμουνδοῦρος, ὠργάνουν* ἀντιδραστικὸν *«ἀντισύνδεσμον»* ἐκ δυσηρεστημένων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν. Ἐξημμένοι πατριῶται ἵδρυον μυστικὰ σωματεῖα, ἔχοντα ὡς σκοπόν, οὐδὲν πλέον οὐδὲν ἔλαττον, τὴν καρατόμησιν τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἀνδρῶν. Ἐν τῷ ναυτικῷ, ὁ σπόρος τῶν ἀρχαίων διαφωνιῶν καὶ ἀνταγωνισμῶν ὑφίστατο πάντοτε.

Κατὰ τῶν δυσχερειῶν τούτων ἐπάλαιεν, οὐχὶ ἡ Κυβέρνησις, ἀλλ' ὁ Βενιζέλος οὗτινος ἡ ἐν Ἀθήναις ἐπιρροὴ ἐνισχύετο καταπληκτικῶς, ὁ Βενιζέλος, ὅστις ἐνέπνεεν εἰς τὸν Σμολένσκην τὴν βεβαιότητα τῆς διαλύσεως τοῦ Συνδέσμου καὶ εἰς τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Δυνάμεων τὴν πεποίθησιν ταχυτάτης ἐν Ἑλλάδι ἐπανόδου τῆς ἐννόμου τάξεως. Ὅσον ἐκραταιοῦτο ἡ ἐλπὶς αὕτη, ὁ πολιτικὸς ἐν Ἑλλάδι ὁρίζων ἠθριάζεν. Ἡ πρότασις περὶ συγκλήσεως τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, ληφθεῖσα κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 18ης Φεβρουαρίου, συνέτεινεν εἰς τὴν ἁπλοποίησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ προβλήματος. Ἀφ' ἑτέρου, χάρις εἰς τὴν αἰσιωτέραν του τροπήν, ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις συγκατετίθετο εἰς τὴν ἀποστολὴν στρατιωτικῶν ἐν Ἑλλάδι ὀργανωτῶν, ὑπεστήριζε δὲ ἐκθύμως καὶ τὸ ἑλληνικὸν δάνειον ἐν τῇ Παρισινῇ χρηματαγορᾷ.

Ἐν τούτοις, ὅσον αἱ ἐργασίαι τῆς ἐκτάκτου Συνόδου τῆς Βουλῆς προέβαινον ἐπὶ τοσοῦτον καθίστατο καταφανέστερον ὅτι ἡ ἐπανάστασις θὰ κατέτρωγε καὶ τὴν νέαν Κυβέρνησιν ὡς ὁ Κρόνος τὰ τέκνα του. Ἡ ἀνεπάρκεια τῆς νέας Κυβερνήσεως ἦτο προφανής. Ὡς τὸ προκάτοχον ὑπουργεῖον, ἀπετελεῖτο καὶ αὐτὴ ἀπὸ ἄνδρας εὐφυεῖς, χρηστοὺς προσωπικῶς, φιλοπάτριδας. Ἀλλ' ἡ χρησιμοποίησις τῶν ὑπεμίμνησκεν ἀπειραν ἀνεγέρσεως νέου κτιρίου διὰ δοκῶν ἐξαχθέντων ἐξ οἰκήματος καταρεύσαντος ἐκ παλαιότητος. Ἡ σύγκρουσις τῆς ἐπαναστατικῆς ἰδεολογίας πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἦτο καθημερινή.

Αἱ Θεσσαλικαὶ τοῦ Μαρτίου ταραχαί, καθ' ἃς ἐιρονεύθησαν πολλοὶ χωρικοί, ἡ ἐξέγερσις τῶν φοιτητῶν κατὰ τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων τοῦ Παναγιωτοπούλου, ἡ ἀξίωσις τῶν ἀξιωματικῶν περὶ παρασκευῆς ἐκλογῶν στενῆς περιφερείας διὰ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ περὶ πλήρους ἐκκαθαρίσεως τοῦ στρατεύματος, αἱ ἀναρχικαὶ τοῦ Καραϊσκάκη ἀπόπειραι ἐν Καρδίτσῃ, αἱ προηγηθεῖσαι ἀπόπειραι ἐνόλπων ἐξεγέρσεων ἐν Βάλτῳ, πάντα ταῦτα ἦσαν συμπτώματα τοῦ ἐπαναστατικοῦ πυρετοῦ, ὡς οὗτος πάλιν ἦτο τὸ σύμπτωμα τοῦ κοινοβουλευτικοῦ νοσήματος. Ἐντεῦθεν, ὅταν ὁ Θεοτόκης καὶ ὁ Γάλλης ἀπηύθυνον εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως τὴν ἐπείγουσαν σύστασιν τῆς ταχίστης τερματίσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, τῷ ἔδιδον τὴν εἰλικρινεστέραν καὶ τὴν λυσιτελεστέραν τῶν συμβουλῶν. Εὐτυχῶς ὁ Δραγούμης δὲν τὴν ἀπέκρουσε. Περὶ τὰ τέλη Μαρτίου ἡ Κυβέρνησις ἀνήγγελλεν ὅτι ἡ κοινοβουλευτικὴ περίοδος θὰ ἐπερατοῦτο μετὰ εἰκοσαήμερον καὶ συνειργάζετο μετὰ τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Διαγγέλματος τῆς συγκλήσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Ἡ ψήφισις τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπεσπεύσετο. Τὴν Τετάρτην, 17 Μαρτίου ἀνεγινώσκετο τὸ Διάγγελμα τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἐν μέσῳ ἐπιβλητικῆς πομπῆς. Εὐθὺς μετὰ τὴν τελετὴν ταύτην ὁ Σύνδεσμος ἐκήρυξεν ἑαυτὸν διαλελυμένον, δημοσεύσας τὸ ἑπόμενον ἀνακοινωθέν.

«Ἡ ἔκδοσις τοῦ Βασιλικοῦ διατάγματος, τοῦ καλοῦντος τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν εἰς ἐκλογὴν πληρεξουσίων πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συνταγματικοῦ ἡμῶν χάρτου, ἀποτελεῖ τὸ ἐπιστέγασμα τοῦ ἀνορθωτικοῦ ἀγῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπὸ ἐπτὰ μηνῶν ὁ Στρατὸς καὶ ὁ Στόλος ἀφωσιώθησαν.

Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος, χαρακτηρίζων τὸ Βασιλικὸν Διάγ-

γελμα ὡς ἐπιστέγασμα τοῦ ἀγῶνος του, δὲν ἀπατᾶται φανταζόμενος, ὅτι τὸ ἔργον του συνεπληρώθη ἢ ὅτι ἀσφαλῶς τοῦτο εἰσῆλθεν εἰς ὁδὸν ὁριστικῆς ἀνορθώσεως. Τοὐναντίον, ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος γινώσκει καλῶς ὁπόσον μικροὶ μέχρι τοῦδε ὑπῆρξαν οἱ καρποὶ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ὁπόσον εὐρὺ πρὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἀνοίγεται τὸ στάδιον τῆς ἀναγεννήσεως. Ὁμολογῶν ὅμως ὁ «Σύνδεσμος» κατὰ τὴν ἐπίσημον σημερινὴν ἡμέραν, ὅτι τὸ μεῖζον μέρος τοῦ ἀνορθωτικοῦ ἀγῶνος εὑρίσκεται εἰσέτι πρὸς τὰ ἔμπρὸς, αἰσθάνεται τὴν ὑποχρέωσιν νὰ δηλώσῃ, ὅτι τὴν ἀναίμακτον καὶ ὑψηλόφρονα ἐπανάστασιν, ἀποτελέσασαν τὴν ἔκρηξιν πεντηκονταετοῦς ἐθνικοῦ πόνου, διὰ ταπεινώσεις τῆς Πατρίδος δεινὰς καὶ πολλαπλᾶς, πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ πολιτειακοὶ παράγοντες ἐζήτησαν εὐθὺς νὰ παραλύσωσιν. Ἀλλὰ τὴν πολιτείαν ἑκάστου δεόντως θὰ κρίνῃ τὸ ἔθνος καὶ ἡ ἱστορία.

Ὁ «Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος», νομίσας ὅτι διὰ λόγους ὑψίστους, ἐπεβάλλετο μετριοπάθεια καὶ γενναιοφροσύνη ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἐπαναστάσεως καὶ πιστεύων ὅτι οἱ ἔνοχοι τῆς καταστάσεως ἦσαν καὶ οὗτοι θύματα αὐτῆς, τὴν βελτίωσιν τῶν κακῶς κειμένων ἐπεδίωξαν αὐστηρῶς μὲν καὶ ἐπιμόνως, κατὰ τρόπον ὅμως ἐπιτρέποντα καὶ τῷ μᾶλλον πρὸς τὸ ἄθλιον καθεστὼς δεσμευμένῳ νὰ σωφρονήσῃ καὶ ἀναβαπτισθῇ. Καὶ δὲν τολμᾷ μὲν ὁ «Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος» νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἀλανθάστως περὶ τούτου ἐσκέφθη, ἔχει ὅμως τὴν πεποίθησιν ὅτι τὰς δεινὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ ἀείποτε ἀναλογιζόμενος, εἰλικρινῶς αὐτὰς ἐξυπηρέτησε διὰ τῆς στρατιωτικῆς μετριοπαθείας.

Ὁ «Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος» γινώσκει, ὅτι συμφέρει τῇ Πατρίδι ἡ ἐπάνοδος τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου εἰς τὰ ἴδια αὐτῶν καθήκοντα, βέβαιος ἀφ' ἑτέρου, ὅτι οὐδεὶς θ' ἀναλογισθῇ νὰ ματαιώσῃ πανθ' ὅσα ἡ ἐπανάστασις ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔθεσεν ἐν τῇ ὁδῷ τῆς βελτιώσεως, δηλοῖ ὅτι κατόπιν τοῦ Βασιλικοῦ Διαγγέλματος θεωρεῖ καὶ ἀποδέχεται τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Στρατοῦ εἰς τὰ τῆς Πολιτείας ὡς λήξασαν.

Κρίνων ὅμως ὁ Σύνδεσμος ἐκ τῶν δυσχερειῶν, ἐκ τῆς διαφθορᾶς καὶ ἐκ τῶν ἀντιδράσεων, τὰς ὁποίας ἠναγκάσθη μετριοπαθῶς ἐπὶ ἑπτάμηνον, ἐπικαλεῖται τὴν σύντονον προσοχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπὶ παντὸς συνδεομένου πρὸς τὴν μέλλουσαν τύχην αὐτοῦ καὶ διατυποῖ τὴν πεποίθησιν, ὅτι, διαλυομένου σήμερον τοῦ

«Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου», παραμένει ἄγρυπνος τῆς ἰδίας του τιμῆς καὶ τῶν ἐθνικῶν ὀνείρων φρουρός ὁ Ἑλληνικὸς λαός».

Διὰ τῆς δηλώσεως ταύτης ἐκλείσθη ἡ ἐπαναστατικὴ περίοδος. Τί ἀφῆκεν ὄπισθεν αὐτῆς; Τὸ ἔργον της ὑπῆρξε καταπληκτικῶς δυσανάλογον πρὸς τὴν συντάραξιν ἣν ἐδημιούργησεν. Οἱ ἐργάται της ἐγνώριζον νὰ κρημνίσωσιν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Ἡ κατακρήμνισις εἶναι τὸ ἀρνητικὸν μόνον μέρος τῶν ἐπαναστάσεων. Τὸ θετικόν, ἐκεῖνο ὅπερ τὰς διαιωνίζει καὶ τὰς παγιοῖ εἰς ἀποτελέσματα, εἶναι ἡ δημιουργία, ἡ ἀνεγείρουσα ἐπὶ τῶν κρημνισθέντων εἰδώλων τῆς χθὲς, τοὺς ὀνειροπληθέντας βωμοὺς τῆς αὔριον. Ἀλλὰ τὴν δημιουργίαν ταύτην δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συντελέσῃ ἡ 15η Αὐγούστου, διότι ἦτο τεχνητὴ ἐπανάστασις καὶ συνεπῶς καταδικασμένη προκαταβολικῶς εἰς στείρωσιν. Ὅπως οἱαδήποτε ἀνατροπὴ ἀποβῇ γόνιμος, δέον ν' ἀπορρέῃ ἐκ τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ἐγκλειούσης ἐν ἑαυτῇ πάσας τὰς δημιουργικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους, δι' ὧν ἐνομοθέτησεν ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις· Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐν Ἑλλάδι ὀργάνωσις, παρουσιάζουσα τὸν ἀκραιφνέστερον τύπον τοῦ ὁμαδικοῦ ὀργανισμοῦ, ὃν ἡ κοινωνικὴ ἐπιστήμη θεωρεῖ ὡς τὸν ὀλεθριώτερον διὰ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ἀτόμου, δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐνεργείας, ἣν ὑπονοεῖ ἡ διιερὰ προσπάθεια τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἀναπλάσεως: Ἂν ποτε ἡ δυσφορία καθ' οἱουδήποτε καθεστῶτος ἐνετείνετο, θὰ ἐξεδηλοῦτο εἰς ἀναρχικὰς ἀποπείρας ὡς ἡ τοῦ Καρδίτση ἢ τοῦ Λάκωνος μαχαιροφόρου, ὅστις ἐδολοφόνησε τὸν Γορτύνιον πρωθυπουργόν. Τὴν ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι προεκάλεσεν ὁ στρατός, ἐξεγερθεὶς πρὸ τοῦ ξένου ραπίσματος, ὡς εὐγενὴς ἵππος εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ ὁποίου ἐνεπήγη πτερνιστὴρ βάναυσος. Ὁ λαὸς ἁπλῶς ἠκολούθησεν, ἡ δὲ ἀδυναμία τοῦ Συνδέσμου, δημιουργίας καθαρῶς τεχνητῆς, ὅπως παραγάγῃ κατάστασιν φυσιολογικὴν ἀνταποκρινομένην πρὸς τὰς ἐπαγγελίας του, ἦτο φαινόμενον φυσικώτατον. Ἀλλ' οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ τὸ μέγα ἔργον ὅπερ ἐπετέλεσεν ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος. Διὰ τοῦ ἠθικοῦ κλονισμοῦ, ὃν ἐδημιούργησεν, ἀφύπνισε τὰς ληθαργούσας ἐνεργείας, ἐχειραφέτησε τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἐπαισχύντων πολιτικῶν παραδόσεων, συνέτριψε τὴν δύναμιν τῶν κομμάτων καὶ διήνοιξεν νέους ὁρίζοντας ἐργασίας, δικαιοσύνης καὶ δυνάμεως. Αἱ τρεῖς αὗται ἔννοιαι εἶναι ἀναπόσπαστοι. Ἵνα ὑπάρξῃ ἡ συνοχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης διασπορᾶς, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν Ἑλληνικὴν ἀδυναμίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν δύναμιν, ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ἰσχύς. Ἡ ἐπανάστασις τῆς 15ης Ἰουλίου ἐθεωρήθη ὡς ἡ πρώτη της ὑπόσχεσις. Ὅταν ὁ Λαπαθιώτης ἐξέθετεν ἀπὸ τοῦ βήματος τὸν παράδοξον ὀργανι-

σμόν, δι' οὗ ὑπέσχετο εἰς τὴν πατρίδα του 300,000 μαχητῶν, ἐσημειώθη ἀπροσδόκητος ἔκρηξις φιλοπατρίας μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων τοῦ Ἐξωτερικοῦ, οἵτινες ἐπεδείκνυον ἰδιαιτέραν φιλαρέσκειαν ὅπως μὴ λέγωνται Ἕλληνες. Καὶ ὅσῳ στεῖρον καὶ ἂν φαίνηται τὸ ἔργον τοῦ κινήματος τοῦ Γουδῆ ἀπὸ ἀπόψεως *δημιουργικῆς*, εἶναι ἀναμφίστητον ὅτι εἰς αὐτὸ ὀφείλεται ἡ κατάστασις, ἐξ ἧς ἐξῆλθεν ἡ δημιουργία, μόλις ἡ ἐπανάστασις ἀνέθεσε τὸ ἔργον της εἰς τὸν λαόν, αἰωνίαν πηγὴν πάσης βιωσίμου ἀποκρυσταλλώσεως.

Τὴν βραχεῖαν περίοδον μέχρι τῶν ἐκλογῶν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, διῆλθε τὸ ὑπουργεῖον Δραγούμη παλαιὸν μεταξὺ τῆς ἐξωτερικῆς Σκύλλης καὶ τῆς ἐσωτερικῆς Χαρύβδεως. Ἡ Ηὐλη ἐπελαμβάνετο πάσης εὐκαιρίας ὅπως δημιουργῇ ζητήματα Τὴν 26 Ἀπριλίου, συνῆλθεν ἡ Κρητικὴ Ἐθνοσυνέλευσις. Τὰ μέλη της ὡρκίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, μὴ προσελθόντων τῶν Μουσουλμάνων βουλευτῶν. Ἅμα τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς νέας προκλήσεως, ἡ Τουρκία διεβίβασεν εἰς τὰς Δυνάμεις δύο ἀλλεπαλλήλους διακοινώσεις, διαμαρτυρομένη διὰ τὴν νέαν τοῦ καθεστῶτος παραβίασιν, ζητοῦσα ἄμεσον της ἐπανόρθωσιν. Ταὐτοχρόνως θορυβώδη ἀνθελληνικὰ συλλαλητήρια ὠργανοῦντο παντοῦ. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τῶν διακοινώσεων ἀπεφασίσθη καὶ ἡ σύγκλησις τῆς ἐφεδρικῆς μεραρχίας τῆς Τραπεζοῦντος, ὡς ἐπίδειξις κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ «Τανὶν» καὶ ὁ «Νεότουρκος» ἐζήτουν τὴν ἄμεσον ἀποστολὴν τοῦ στόλου εἰς τὰ Κρητικὰ ὕδατα, παρὰ τὰς ἐπιφυλάξεις ἐπιφανῶν Τουρκοκρητῶν, ὑποδειξάντων ὅτι κατάκτησις τῆς Κρήτης ἀπῄτει μίαν δεκαετίαν, 150000 ἀνδρῶν καὶ δισεκατομμύρια, ἐσχηματίζετο ἰσχυρὸν ρεῦμα ὑπὲρ ἀμέσου δράσεως. Ἀνάλογα ἦσαν καὶ τὰ ἐν Ἑλλάδι αἰσθήματα. Ἅμα τῇ πρώτῃ ἀναγγελίᾳ πιθανοῦ πρὸς τὴν Κρήτην Τουρκικοῦ ἔκπλου, οἱ νεώτεροι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀξιωματικοί, συνελθόντες μυστικῶς, ἀπεφάσισαν ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος καὶ παρὰ τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως νὰ τοὺς προσβάλωσι, καίτοι δὲ ὁ γηραιὸς πρωθυπουργὸς ἐπεμβὰς ἐγκαίρως ὑπέμνησεν ὅτι θὰ ἐτιμώρει ἀδυσωπήτως πᾶν κίνημα ἀπείθαρχον, ἦτο πρόδηλον ὅτι ἡ συγκράτησις στρατοῦ καὶ στόλου ἐν περιπτώσει ναυτικῆς κατὰ τῆς Κρήτης ἀποπείρας, θὰ ἦτο ἀδύνατος. Αἱ Δυνάμεις ἐπενέβησαν ἐγκαίρως ὅπως ἀποσοβήσωσι νέαν ἐκτράχυνσιν, δηλώσασαι ὅτι ἐθεώρουν τὸν ὅρκον τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ὡς μὴ ὑφιστάμενον. Ἀλλ' ἡ δήλωσις αὕτη, ἐνῷ ἐξηγρίωσε τοὺς Κρῆτας, δὲν ἱκανοποίει τὴν «Ἕνωσιν καὶ Πρόοδον», πεπεισμένην ὅτι ὁ ἐλάχιστος πρὸς τὸ δίκαιον σεβασμὸς ἐπέβαλλε ν' ἀποβιβασθῶσιν ἀγήματα. Παρὰ τὴν

ἀξίωσιν ταύτην, αἱ Δυνάμεις ὠπισθοχώρησαν πρὸ τοῦ ἐπικινδύνου διαβήματος, περιωρίσθησαν δὲ μόνον εἰς τὴν διπλασίασιν τῶν φυλακίδων των.

Ἡ στάσις αὕτη, ἀποδεικνύουσα ὅτι αἱ Δυνάμεις ἠδυνάτουν νά κρημνίσωσι τὸ οἰκοδόμημα, ὅπερ ἀνήγειραν αἱ ἴδιαι, δὲν ἀπεθάρρυνε τὸν νεοτουρκικὸν σωβινισμόν. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς κηδείας τοῦ Βασιλέως Ἐδουάρδου ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ριφαὰτ πασᾶς, ἀπεστάλη εἰς Εὐρώπην πρὸς μετατροπὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς. Ἐδουάαδος, ὁ εἰρηνοποιός, ὅστις εἶχεν ἀναλάβῃ ρητὰς ἀπέναντι τῆς Ἑλληνικῆς Δυναστείας ὑποχρεώσεις, εἶχει ἀποθάνῃ, ἡ νέα δὲ Δυναστικὴ κατάστασις ἐνδέχεται νὰ προεκάλει καὶ διπλωματικὰς μεταβολὰς σημαντικάς. Ἀλλ' ἡ μεταβολὴ ἐσημειώθη ἐπὶ τὸ βέλτιον διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν. Ὁ νέος Βασιλεὺς ἦτο ὀλιγώτερον «*διπλωμάτης* τοῦ πατρός του, δὲν ἀπέκρυπτε δὲ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ὅτι θὰ ἠὔχετο κατάσβεσιν τῆς Κρητικῆς Αἴτνης ἄνευ βιαιοτήτων ἢ ἀδικήματος κατὰ τῶν Κρητῶν. Ἡ Ὀθωμανικὴ ἀποστολή, ἣν ἄλλως τε ἐξεμηδένισε καὶ ἡ ἐν τῇ Ἀγγλικῇ Αὐλῇ παρουσία τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, παρέμεινεν ἄκαρπος. Ἡ ἀδυναμία αὕτη πρὸς διευθέτησιν τοῦ ζητήματος, ὅπερ οἱ νεότουρκοι ἐθεώρουν ὡς μέλλον νὰ τοῖς ἐπιτρέψῃ τὴν πρώτην θετικὴν ἐπιτυχίαν των, ἐξέσπα στερεοτύπως ἐπὶ τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων.

Ὁ ἐμπορικὸς ἀποκλεισμός, ὅστις ἐξησκεῖτο μόνον εἰς ὡρισμένας τοῦ κράτους ἐπαρχίας, ἐπεξετείνετο εἰς τὸν Πόντον, καὶ εἰς τὰ μᾶλλον μεμακρυσμένα τοῦ κράτους τμήματα. Ἡ ἔντασις ἦτο τοιαύτη, ὥστε περὶ τὰ τέλη Μαΐου ὁ διερμηνεὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν Σμύρνῃ Προξενείου Λιάτης ἠναγκάσθη ν' ἀντιμετωπίσῃ ἐνόπλως στίφος Τουρκοκρητῶν, πειρώμενον νά παρακωλύσῃ τὴν ἐκφόρτωσιν σκάφους τῆς ἀτμοπλοΐας Πανταλέοντος. Παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Ἕλληνος ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Καλλέργη, ἡ κατάστασις δὲν μετεβάλλετο. Αἱ ἀπελάσεις τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων, αἱ παντοειδεῖς κατ' αὐτῶν κακώσεις ἦσαν εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν.

Τὴν 5ην Ἰουνίου, ὁ Ριφαὰτ πασᾶς προέβαινεν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Βουλῇ εἰς τὰς δηλώσεις αἵτινες ἀνεμένοντο ἀγωνιωδῶς, ἐπὶ τοῦ εἰς Λονδῖνον, Παρισίους καὶ Βιέννην ταξειδίου του. Ὁ ὑπουργὸς ἐδήλωσεν ὅτι μετὰ τὸν ἐκ τῆς Κρητικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀποκλεισμὸν τῶν Μουσουλμάνων βουλευτῶν, αἱ Δυνάμεις προέβησαν ἀπὸ κοινοῦ εἰς διαβήματα παρὰ τῇ Κρητικῇ Κυβερνήσει, ὑπὲρ τῆς ἀόρκου των ἀποδοχῆς εἰς τὴν Κρητικὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Προσέθηκεν ὅτι αἱ Δυνάμεις ἐπέτυχον ὅπως οἱ Μουσουλμάνοι ὑπάλληλοι τῆς Κρητικῆς πολιτείας, ἐξακολουθήσωσι νὰ

ὑπηρετῶσιν, ἄνευ ὅρκου καὶ ἐκεῖνοι, εἰς τὰς προτέρας θέσεις των, καὶ ὅτι αἱ ἐκδηλώσεις αὗται ἀπεδείκνυον πλήρη σεβασμὸν πρὸς τὰ Ὀθωμανικὰ δικαιώματα.

Κατὰ τὰς ὑπουργικὰς δηλώσεις, ἡ θέσις τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος παρέμεινεν ἀναλλοίωτος, διεψεύσθη δὲ θρύλλημα περὶ μεταστροφῆς τῆς Ἀγγλικῆς ἐν Κρήτῃ πολιτικῆς: «Πολλάκις μέχρι τοῦδε, εἶπεν ὁ ὑπουργός, ἐλάβομεν ἀποδείξεις τῆς Ἀγγλικῆς, εὐμενείας, δύναμαι δὲ νὰ ἀνακοινώσω ὅτι αἱ ἐνδείξεις αὗται μοὶ ἐπεδαψιλεύθησαν καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν μου

ΚΟΡΩΝΑΙΟΣ

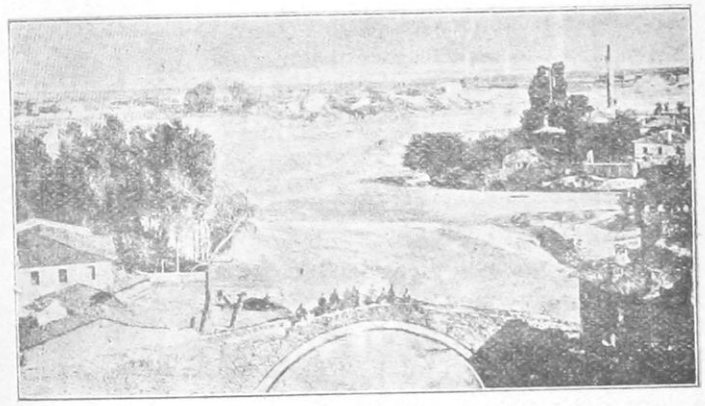
ταγματάρχης Πυροβολικοῦ

πεσὼν ἐν Σερβίοις.

πρὸς τὸν σὲρ Γρέϋ συνέντευξιν. Τιθεμένης κατὰ μέρος τῆς οὐσίας τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, παρατηροῦμεν ὅτι ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἡ Ἀγγλία παρέστη πάντοτε πρόμαχος τῶν ἐν Κρήτῃ δικαιωμάτων μας. Τὴν Ἀγγλικὴν, ἄλλως τε, εὐμένειαν ἀπέδειξε καὶ ἡ τελευταία τοῦ σὲρ Γρέϋ ἀγόρευσις. Δὲν εἶναι συνετὸν νὰ καταφερώμεθα μετὰ τόσης ἐπιπολαιότητος κατὰ φίλων Δυνάμεων».

Αἱ δηλώσεις τοῦ Ἄγγλου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς ὃν ἀνεφέρετο ὁ Ριφαὰτ πασᾶς, ἐγένοντο τὴν 1ην Ἰουνίου εἰς τὰς Κοινότητας. Ὁ σὲρ Γρέϋ διέψευσε κατ' αὐτὰς τὰς φήμας περὶ σοβαρῶν μεταξὺ τῶν Προστατίδων Δυνάμεων διαφωνιῶν,—αἱ διαφωνίαι πρὸς τὴν Ρωσσίαν καίτοι διαψευδόμεναι ὑφίσταντο—ἐδήλωσε δ' ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ τείνει εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νήσου διατήρησιν τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικυριαρχίας, τὴν προστασίαν τῶν Μουσουλμάνων καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς εὐνομίας καὶ τῆς τάξεως ὑπ' αὐτόνομον πολίτευμα.

«Οἱ Κρῆτες, προσέθηκεν ὁ Ἄγγλος ὑπουργὸς, ἐξηγρίωσαν ἐσχάτως τὴν ἐπικυρίαρχον Δύναμιν, δι' ἐπανειλημμένων κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἀποπειρῶν. Ὀφείλομεν ν' ἀσκήσωμεν ἐπιμελῆ ἔλεγχον ὅπως μὴ ἐπιδιώ-

Ἡ ἄποψις τῆς Ἐλασσῶνος.

ξωσι νέας μεταβολάς, δυναμένας νὰ διαταράξωσι τὴν εἰρήνην τῆς Ἀναλῆς. Οἱ Κρῆτες θὰ διέπριττον σοβαρὰν ἀφροσύνην, ἐξαναγκάζοντες τὴν Εὐρώπην εἰς μέτρα ἐξ ὧν οὐδὲν θὰ ἐπορίζοντο ὄφελος».

Αἱ δηλώσεις αὗται τοσοῦτον ἀντίθετοι πρὸς τὰς διαβεβαιώσεις αἵτινες ἐπεδαψιλεύθησαν πρὸς τὸν Βασιλέα ἐν Λονδίνῳ καὶ τὰς πληροφορίας τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, προεκάλεσαν σφοδροτάτην ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι θύελλαν. Ὁ Στρατιωτικὸς τύπος ἀπῄτει παρὰ τῆς Κυβερνήσεως νὰ συμπληρώσῃ τοὺς ἐξοπλισμούς. Μεῖζον ἔτι ἦτο ἡ ἐν Κρήτῃ κρατοῦσα ἔξαψις. Οἱ Κρῆτες ἠπείλουν ὅτι δὲν θὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἀποφάσεις καὶ ἐπρομηθεύοντο ὅπλα καὶ πολεμοφόδια.

Τὸν παροξυσμὸν ἐνέτεινεν ἡ Ρωσσικὴ πρότασις περὶ ἀνακατοχῆς. Ἡ νῆσος παρεσκευάζετο εἰς ἔνοπλον ἀντίστασιν. Παρὰ τὴν δραστηρίαν ἐπέμβασιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὑπὲρ τοῦ κατευνασμοῦ ὑπῆρχε φόβος ὅτι αἱ εἰσηγήσεις της θ' ἀπεκρούοντο. Πλὴν αἱ τελευταῖαι ἐν Κρήτῃ ἐκλογαὶ εἶχον δώσῃ τὴν νίκην εἰς τὸν Βενιζέλον ὅστις καὶ ἐσχημάτισε Κυβέρνησιν. Καὶ ἡ Κυβέρνησις αὕτη ἐξήντλησεν ὁλόκληρον τὴν πιρροὴν της ὅπως συγκρατήσῃ τὸν νησιωτικὸν πληθυσμὸν ἐπὶ τῆς ὀλισθηρᾶς κατωφερείας εἰς ἣν προσεπάθουν τὰ τὴν παρασύρωσι δημαγωγοὶ φιλοτάραχοι. Ἀλλὰ θὰ ἐπετύγχανε μέχρι τέλους ἡ συνετὴ αὕτη προσπάθεια ;

Παρὰ τὴν ἀγαθὴν θέλησιν τοῦ ὑπουργείου Δραγούμη ἡ θέσις τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων οὐδεμίαν ὑφίστατο βελτίωσιν. Αἱ ἐπεμβάσεις τῶν ἐν Κων]πόλει πρεσβευτῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἄρσιν τοῦ ἐμπορικοῦ ἀποκλεισμοῦ. Οἱ Νεότουρκοι οἵτινες τὸν διηύθυναν, εὗρον τὸ ὅπλον λυσιτελὲς καὶ δὲν ἠννόουν νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσιν ἄνευ θετικοῦ ἀνταλλάγματος. Οἱ φαινομενικῶς διευθύνοντες τὸν οἰκονομικὸν τοῦτον πόλεμον ἐδήλωσαν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὅταν τοὺς ἐκάλεσε μετὰ τὸ πρεσβευτικὸν διάβημα, ὅτι ***ὁ ἀποκλεισμὸς θὰ ἔπαυε τότε μόνον, ὅταν ἐλύετο ὁριστικῶς τὸ Κρητικὸν ζήτημα.*** Τὸ Κομιτάτον δὲν ἠννόει νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐκβίασιν, ἧς ἡ πτόησις ἠμπόδισεν, ὡς εἶχε δηλώσῃ κατὰ πρόσφατον εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς Κρήτην ταξείδιον ὁ στρατηγὸς Πικάρ, τὸν Κλεμανσὼ νὰ τηρήσῃ τὰς πρὸς τὸν Βασιλέα Γεώργιον ὑποσχέσεις του περὶ τῆς ἑνώσεως. Καὶ τὰς τεταμένας ἤδη Ἑλληνοτουρκικὰς σχέσεις περιέπλεκεν ἐπικινδύνως καὶ ἡ καταπίεσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν Τουρκίᾳ στοιχείου, ἡ πανηγυρικὴ ὑπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κοινοβουλίου ἐπιδίκασις εἰς τοὺς Βουλγάρους τῶν Ἑλληνικῶν ναῶν, ὁ ἀμείλικτος διωγμὸς τοῦ Μακεδονικοῦ πληθυσμοῦ, ὅταν ἐπεχείρησεν νά ἀντιδρίσῃ κατὰ τῆς ἀσυνέτου δημεύσεως.

Καὶ ἡ κατάστασις ἔτεινε διηνεκῶς πρὸς παρόξυνσιν. Ἡ σύγκλησις τῆς Κρητικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἐπέκειτο. Παρὰ τὴν πρσωρινὴν ἐπικράτησιν τῆς γνώμης τοῦ Βενιζέλου περὶ ὑποχωρήσεως εἰς τὰ αἰτήματα τῶν Δυνάμεων, ὅσῳ ἐπλησίαζεν ἡ ἔναρξις τῆς νέας περιόδου τόσῳ ἀπέβαινε κατφανέστερον ὅτι ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει δὲν θὰ ἐπεκράτουν ἀποφάσεις συνέσεως. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἦτο ἀδιάλλακτος. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπιφανῶν της, ἐδήλουν ἀνεπιφυλάκτως ὅτι προετίμων τὴν ἀνακατοχὴν τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἀγημάτων, ὡς προέτεινεν ἡ Ρωσσία, τῆς ἀποδοχῆς τῶν Μωαμεθανῶν βουλευτῶν. Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ στρατόπεδον

τῆς συμπολιτεύσεως ἡ διάσπασις ἦτο προφανὴς, ἐπιφανεῖς δὲ φίλοι τοῦ Βενιζέλου, τῷ ἀνεκοίνουν ὅτι δὲν θὰ τὸν ἠκολούθουν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ὑποχωρήσεως. Τὴν λαϊκὴν ἔξαψιν ἐνέτεινεν ὁ κατάπλους πολλῶν πολεμικῶν, ἅτινα κατενεμήθησαν μεταξὺ τῶν Κρητικῶν λιμένων πρὸς ἄσκησιν θετικῆς πιέσεως.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις προέβη εἰς ἐπείγουσαν ἐν Χανίοις ἐπέμβασιν. Ἀλλ' οἱ προσωπικοὶ δεσμοί τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὸν Ἕλληνα πρωθυπουργὸν ἦσαν γνωστοὶ καὶ οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἀποδίδοντες τὰς Ἑλληνικὰς συμβουλὰς εἰς Κρητικὴν εἰσήγησιν, δὲν ἠθέλησαν ν' ἀκούσωσι τὰς ἐξ Ἀθηνῶν συμβουλάς. Ὁ ὀργασμὸς ἐν τῇ νήσῳ ἐνετείνετο. Οἱ χωρικοὶ ὁπλισθέντες, ἠπείλουν νὰ κατέλθωσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, καθ' ἑκάστην δὲ παρουσιάζοντο εἰς τὸν Βενιζέλον καὶ τὸν Μιχελιδάκην ἐπιτροπαὶ διατυποῦσαι τὴν ἀξίωσιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Μωαμεθανῶν. Ἐν Ρεθύμνῃ πλεῖστοι Κρῆτες συνελθόντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Μουσουλμάνων, ἂν αἱ Δυνάμεις ἀπεβίβαζον ἀγήματα, ἐν Ἡρακλείῳ δ' ἐμελετᾶτο ἡ καταστροφὴ τοῦ χωρίου Λαράνι, οἰκουμένου ὑπὸ Μουσουλμάνων ἀποκλειστικῶς. Ἡ ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων πρὸς ἐπιβολὴν τῆς θελήσεώς των ἦτο ἀμετάβλητος. Γάλλος ὑπουργὸς ἐδήλου εἰς τὴν Παρισινὴν «***Πρωΐαν***», ὅτι ἂν παρίστατο ἀνάγκη ***ὀβίδων ὅπως ἐπιβληθῇ ὁ πρὸς τὴν Εὐρώπην σεβασμός, ἡ Γαλλία δὲν θὰ ἐδίσταζεν.*** Ἐν τούτοις θὰ ἤρκει εἷς πυροβολισμὸς εἰς τὴν κατάφορτον ἠλεκτρισμοῦ ἀτμόσφαιραν, ὅπως ἐπέλθωσι καταστροφαὶ ἀνυπολόγιστοι.

Ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος. Ἐπενέβη ὁ Βασιλεὺς. Οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ τὸν ὑποπτευθῇ ὡς ἐπεμβαίνοντα χάριν τῆς πολιτικῆς τοῦ Βενιζέλου, ὅστις κατεπολέμησεν ἐν Κρήτῃ τὸν Οἶκον του καὶ ὅστις δὲν ἔπασχεν ἄμετρον φιλοβασιλικότητα. Τὴν 24 Ἰουνίου, ὁ Ἕλλην ἀντιπρόσωπος Ραγκαβῆς ἀνέγνωσεν ἐν τοῖς γραφείοις τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς μακρὰν τοῦ Βασιλέως ἔκκλησιν ἐνώπιον τῶν συνηγμένων πληρεξουσίων τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Ἐπεκράτει βαθυτάτη συγκίνησις. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος εὗρε διὰ τὴν ἔκκλησιν λέξεις, αἵτινες ἐδόνησαν τὰς ἱερωτέρας τῆς Κρητικῆς καρδίας χορδάς. Καὶ ὅταν ἡ συνεδρίασις ἔληξεν, οἱ μᾶλλον ἀτίθασσοι τῶν Κρητῶν βουληφόρων εἶχον δαμασθῇ. Ἡ Κρήτη ἅπαξ ἔτι θὰ ὑπέκυπτεν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν θέλησιν.

Ἀλλ' ἡ ***Τουρκία*** δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν διπλωματικὴν ταύτην ἱκανοποίησιν. Αἱ ἐκλογαὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἣν συνέστησεν ὁ Δραγούμης καὶ ὁ Ράλλης, καὶ ἣν ὑπέδειξεν ὁ Βενιζέλος ὡς μόνην δυνατὴν διέξοδον ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως, προσήγγιζον. Κατ' αὐτὰς θὰ ἔθετεν

ἐν Ἑλλάδι ὑποψηφιότητα ὁ Βενιζέλος, συμβολίσας τὴν Ἑλληνικὴν ἀνόρθωσιν, καὶ ἄλλοι Κρῆτες πολιτικοί. Ἡ ἀπόφασις αὕτη προεκάλει νέαν ἐκ Τουρκίας ἀντίδρασιν. Ἡ Πύλη διὰ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Μαχμούτ Σεφκὲτ πασᾶ ἠγόρασε κατὰ τὸν Ἰούλιον δύο παλαιὰ Γερμανικὰ θωρηκτά, τὸ «***Βράδεμβουργ***» καὶ τὸ «***Κούρφουρδ Φρεῖδριχ Βίλλεμ***» παρὰ τὴν γνωμοδότησιν καὶ τὰς διαμαρτυρίας πλείστων Τούρκων ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἐκήρυσσον ἀνεπιφυλάκτως ὅτι ἡ ἀγορὰ αὕτη θ' ἀπετέλει πικροτάτην ἀπογοήτευσιν. Πεισθεῖσα ὅτι αἱ νέαι αὗται μονάδες τῇ ἐξησφάλιζον τὴν θαλασσίαν ὑπεροπλίαν, θὰ ἐδράττετο τῆς πρώτης εὐκαιρίας ὅπως ὑποβάλῃ τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν εἰς νέαν ταπείνωσιν, χαλαρώσα οὕτω τὸ νῆμα ὅπερ ἑνοῖ τὸν Παρθενῶνα πρὸς τὸ Φανάριον. Καὶ τὴν πρώτην πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν παρεῖχεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐθνοσυνέλευσις. Καὶ αὐτὴ ἡ μετριοπαθὴς «***Ἰκδὰμ***» ὑφισταμένη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος, ἐξήγγελλε θορυβωδῶς, ὅτι θὰ ἤρκει ἡ ἐκλογὴ οἱουδήποτε Κρητός, ὅπως προκαλέσῃ τὸν πόλεμον. Αἱ Δυνάμεις ἐπενέβησαν. Οἱ ἐν Κρήτῃ Πρόξενοι μετῆλθον πᾶν μέσον ὅπως πείσωσι τοὺς Κρῆτας ὑποψηφίους ν' ἀποκηρύξωσι τὴν ὑποψηφιότητα δι' ἧς περιεβλήθησαν, ἐνῷ ταὐτοχρόνως οἱ ἐν Ἀθήναις πρεσβευταὶ, μετήρχοντο πᾶσαν πίεσιν ὅπως ἀποσοβήσωσι τὴν ἐκλογήν. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἔτεινεν οὖς εὐήκοον. Παρετήρησεν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἦτο ἐλεύθερος κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς νόμους νὰ υἱοθετήσῃ οἱανδήποτε ὑποψηφιότητα, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἠδυνάτει νὰ τῷ ἀπαγορεύσῃ ὡρισμένας πρωτοβουλίας, ὅτι ὁ Βενιζέλος ἦτο δημότης Πειραιῶς, ὁ Πολογεώργης καὶ ὁ Μιχελιδάκης Σύρου καὶ ὅτι ἓν μόνον ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἂν παρέμενεν εἰς τὴν ἀρχὴν μετὰ τὰς ἐκλογάς : ν' ἀκυρώσῃ πᾶσαν ἐκλογὴν παράτυπον.

Καὶ αἱ ἐκλογαὶ ἐγένοντο τὴν 8ην Αὐγούστου, Κυριακήν. Παρὰ τὸν συνασπισμὸν τῶν κομμάτων, παρὰ τὴν ἀλληλεγγύην των, παρὰ τὴν ἐπιστράτευσιν πασῶν τῶν ἐκλογικῶν των δυνάμεων, ἡ ψῆφος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἐπανάληψις μιᾶς ἄλλης ἱστορικῆς ἡμέρας τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου, ὑπῆρξε μία νέα ἐπανάστασις. Τὴν στρατιωτικὴν στάσιν, διεδέχετο ἡ λαϊκὴ ἐπανάστασις, ἡ Ἐπανάστασις ἡ ἀληθής, ἥτις ἂν κρημνίζῃ γνωρίζει καὶ νὰ δημιουργῇ. Αἱ φατρίαι συνετρίβησαν. Ἐπὶ τοῦ ναυαγίου των ἐπέπλεον νέα ὀνόματα, ἄγνωστα εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πολιτικὰς ἠχοῦς καὶ ὑπεράνω αὐτῶν ἐπτερύγιζε πρὸς τὰ ὕψη ἀνελπίστου κπλήσσοντος θριάμβου, τὸ ὄνομα τοῦ Βενιζέλου, ὡς σύμβολον νέων πεπρωμένων, νέων ἐλπίδων, νέων προσπαθειῶν. Καὶ τὰς προσδοκίας ἃς προεκάλει τὸ ὄνομα τοῦτο, συνεμερίζοντο πάντες, πάντες, καὶ οἱ ἀπηλπισμένοι καὶ οἱ ἐλπίζοντες. Βαθὺς κλονισμὸς ἐγαλβάνιζε τὸ ἔθνος ὁλόκληρον. Ἡ 15η Αὐγούστου 1908 παρεσκεύασε τὴν 8ην Αὐγούστου 1910, κ' ἐκείνη συνετέλει τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῆς Κρήτης, τὴν ἐπανάληψιν τῆς προϊστορικῆς ἐποποιΐας, καθ' ἣν οἱ Δωριεῖς κατέκτησαν τὴν Πελασγικὴν Ἑλλάδα, ἀποκαθαίροντες αὐτὴν τῶν θηρίων καὶ τῶν ληστῶν, τέμνοντες ὁδούς, ξηραίνοντες τέλματα, φέροντες πανταχοῦ τὴν ἀλαζόνα θρησκείαν τοῦ δόρατος. Καὶ ἦτο τόσον βαθεῖα ἡ ἀντίληψις τῆς σημασίας τῆς νέας ἐκλογῆς, ὥστε ὁ Ἑλληνισμὸς ἀνέκτα τὴν ἄπειρον δύναμιν δι' ἧς ἐνίκησε: ***τὴν πίστιν του ἐφ' ἑαυτόν.*** Ἀπὸ τοῦδε ἡ τεταπεινωμένη Ἑλλὰς τοῦ 1897, ἡ Ἑλλὰς δι' ἣν ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» παρήγαγε φιλολογίαν ὁλόκληρον χλεύης καὶ ὕβρεως, ***θ'*** ἀπέβλεπε πρὸς τὸν Πόλεμον ὡς τὸ μόνον μέσον τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς της Λυτρώσεως.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Βενιζέλου.—Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ περιβάλλον.—Ὁ τύπος τοῦ Λονδίνου.— Ὁ Βενιζέλος καὶ οἱ Μουσουλμάνοι - Ἡ παρασκευὴ ἑνὸς σταδίου.— Αἱ ἐκλογαὶ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.— Ἡ παραίτησις τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη.— Ἡ προσέγγισις πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ ἡ πάλη πρὸς τὰ κόμματα.— Αἱ ἐκλογαὶ τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς.— Ὁ Βενιζέλος κύριος τῆς καταστάσεως. Αἱ νέαι Κρητικαὶ περιπλοκαί — Ἡ ἀναθεωρητικὴ περίοδος.

Ὁ Βενιζέλος ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς σκηνῆς. Σπανίως ἡ ἐμφάνισις ἠθοποιοῦ ὑπῆρξε πλειότερον θεατρικὴ καὶ σπανίως πορεσκευάσθη ἐπιτηδειότερον. Ὁ ἀφανὴς δικηγόρος τῶν Χανίων, ἐνέπνεεν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς του τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἐξέτεινε τὰς πτέρυγας πέραν τοῦ στενοῦ των κλωβοῦ, ὅτι δὲν θὰ ἔδυεν εἰς τὸν στενὸν τῆς γεννήσεώς του ὁρίζοντα. Ἀλλ' ἡ ἐλπὶς τῶν ἄλλων ἦτο δι' αὐτὸν ἀκλόνητος πεποίθησις. Ὅλαι αἱ λεπτομέρειαι τοῦ Κρητικοῦ βίου του, ἀποδεικνύουσιν ὅτι αὐτὴ ὑπῆρξε χειραγωγός του εἰς τὴν ἐναγώνιον πολιτικήν του ἐξέλιξιν. Δαψιλῆ χαρίσματα συνετέλεσαν εἰς τὴν θριαμβευτικήν του ἀνύψωσιν. Ἡ παράστασις εἶναι γοητευτική. Ὀφθαλμοὶ μεγάλοι, παράδοξοι, ὀφθαλμοὶ παιδίου καὶ ὀφθαλμοὶ παρθένου, βαθεῖς καὶ διαυγεῖς καὶ θωπευτικοί, πιστεύεις ὅτι ἀκολουθοῦσι φευγαλέον ὄνειρον. Ἀλλ' ἡ χειραψία παλάμης ἰσχυρᾶς, ταχείας, ἀποφασιστικῆς, ὑπομιμνήσκει ὅτι τὸ βλέμμα ἐκεῖνο τῆς ἀθωότητος ἀπατᾷ καὶ ὅτι δὲν εἶναι βλέμμα ὀνειροπόλου, ἀλλὰ παλαιστοῦ ἀγώνων χαλεπῶν. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη συμβολίζει τὴν Κρήτην ἥτις εἶναι ἡ θωπεία καὶ ταὐτοχρόνως ἡ ἀλκή. Οὐδαμοῦ

ἴσως τῆς γῆς ἡ προσποίησις εἶναι τοσοῦτον κυρία τοῦ πάθους, οὐδαμοῦ μελιστάλακτος γλυκύτης κρύπτει τοσοῦτον συχνὰ τὰς ἀγριωτέρας τῶν ἐκρήξεων, ὅσον εἰς τὴν Κρήτην ταύτην, εἰς ἣν αἱ αὖραι τοῦ Λυβικοῦ φέρουσι μετὰ τῶν ἱστίων τῆς Ἀφρικανικῆς γῆς τοὺς σοφοὺς της δόλους καὶ τὰ ἐπίβουλά της μειδιάματα. Καὶ ὁ εὔρωστος ἀγωνιστὴς μὲ τὸν ἐπιβλητικὸν κορμὸν τοῦ Δωρικοῦ κίονος, ἐθήλασεν εἰς τὸ Κρητικὸν περιβάλον του, τὴν ἔμφυτον καὶ ἰσχυρὰν τέχνην τοῦ θέλγειν, ἥτις παραμένουσα κυρία ἑαυτῆς καὶ ὅταν ἔτι ἀποτελῇ τὴν προσωπίδα μαινομένου πάθους, δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ ἐπιβάλῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τὴν κυριαρχίαν της. Ὅταν ἡ γοητεία αὕτη τῷ ἔφερε τὰ ἀπαραίτητα τοπικὰ πολιτικὰ κεφάλαια, τὴν ἔτρεψε πρὸς κατάκτησιν τῶν ἐξωτερικῶν κεφαλαίων, πλειότερον ἀπαραιτήτων διὰ τὸ στάδιον διὰ τὸ ὁποῖον προώριζεν ἑαυτόν. Οὐδεὶς τῶν πολιτικῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος κατενόησεν ὡς αὐτὸς τὴν σημασίαν τῆς εὐμενείας τοῦ ξένου τύπου καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης ἥτις παρασκευάζεται δι' αὐτῆς. Ὁ μέγας παράγων τῆς διαπλάσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης, εἶναι ὁ Λονδίνειος τύπος, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν πηγὴν τῆς τροφοδοτήσεως πασῶν τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων καὶ ὅστις ἀσκεῖ ἀνυπολόγιστον «*ἔμμεσον*» ἐπιρροὴν δι' αὐτῶν. Ὁ Βενιζέλος προσηταιρίσθη τὸν πανίσχυρον τοῦτον μοχλόν. Εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ «Καιροί» διέκειντο δυσμενέστατα πρὸς Κρῆτας καὶ Ἕλληνας, τὸ ἰσχυρὸν ὄργανον τοῦ Ἄστεως ἀνέφερε τὸ ὄνομα τοῦ Βενιζέλου μετ' εὐλαβείας, ἣν οὐδέποτε ἐπέδειξε πρὸς πολιτικὸν τῆς Ἀνατολῆς. Μετὰ τοιούτου ἀναδόχου, τὸ βάπτισμα ὑπῆρξεν ἐπιτυχέστατον. Ὁλόκληρος ἡ Εὐρώπη μετ' ὀλίγον ἐσκέπτετο ὡς τὸ μέγα Ἀγγλικὸν ὄργανον. Διθύραμβοι τοῦ «*Ἡμερησίου Τηλεγράφου*», χειροκροτήματα τῶν Ἰταλικῶν ἐφημερίδων, λυρικαὶ συνεντεύξεις τοῦ «*Νέου Ἐλευθέρου Τύπου*» θερμοὶ ἔπαινοι τῶν Γάλλων, πάντα ταῦτα δὲν ἦσαν ἢ ἡ εὐτυχὴς ἀπήχησις τῆς υἱοθετήσεως τῶν «Καιρῶν». Καὶ ὁ Βενιζέλος, ἄσημος πολιτικὸς πολιτείας Λιλλιπουτείου, ἐγένετο διὰ τοῦ δημοσιογραφικοῦ τούτου βαπτίσματος προσωπικότης Εὐρωπαϊκή, πρὶν καταστῇ ἔτι προσωπικότης Ἑλληνική, μόλις κατέστη προσωπικότης Κρητική. Ὁσάκις οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ περιπέτειαι τῆς Κρήτης ἔφερον εἰς τὰ Χανία οἱονδήποτε ξένον δημοσιογράφον, κατ' ἀνάγκην θὰ ἔσπευδε πρὸς αὐτόν. Ἦτο ὁ μόνος Κρὴς πολιτικός, εἰς ὃν γλωσσομάθεια κτηθεῖσα δι' ἀδαμάστου ἐπιμονῆς, ἐπέτρεπε τὴν ἐπικοινωνίαν μετ' Ἄγγλων, Γάλλων, Γερμανῶν, Ἰταλῶν. Καὶ ὁ εὐφυὴς κομματάρχης, ἠδύνατο νὰ ἦναι πεπεισμένος ὅτι τὴν ἐπαύριον τῶν συνεντεύξεων ἐκείνων, στερεοτύπως θ' ἀνεχώρουν ἐκ Χανίων ἀντα-

ποκρίσεις ἀποτελοῦσαι μακρὸν καὶ θερμὸν ὕμνον πρὸς τὴν δεξιότητά του, τὰς ἀρετάς του, τὴν εὐφυΐαν του. Ἡ μακρὰ αὕτη δημοσιογραφικὴ ἐκστρατεία, ἐπιβαλοῦσα τὸν μοναστὴν τῆς Χαλέπας εἰς τὴν κοινὴν γνώμην ἐν Εὐρώπῃ, ἦτο ἐπόμενον νὰ τὸν ἐπιβάλῃ δι' αὐτῆς καὶ εἰς τὰς Κυβερνήσεις της. Οὕτω ὁ Βενιζέλος ὑπῆρξεν ἐν Κρήτῃ ὁ εὐνοούμενος τῶν Δυνάμεων. Τὴν εὔνοιαν ταύτην τὴν ἐκαλλιέργησε σοφῶς, μεθοδικῶς, κατανοῶν πόσον πολύτιμον κεφάλαιον θ' ἀπετέλει διὰ τὴν μέλλουσάν του ἐξέ-

Ν. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ
ταγματάρχης τοῦ Πεζικοῦ
πεσὼν εἰς Γενιτσᾶ.

λιξιν. Υἱοθέτησε πολλάκις ἐν τῷ φανερῷ πολιτικήν, ἥτις δὲν ἀπέρρεεν ἐκ τῶν πεποιθήσεών του, ἀρχὰς αἵτινες δὲν ἦσαν αἱ ἰδικαί του, μόνον ὅπως μὴ κλονίσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην τῶν Προστατίδων Δυνάμεων, ἕτοιμος νὰ ὑπονομεύσῃ τὰς ἀρχὰς ταύτας ἐν τῷ κρυπτῷ. Ὑπερημύνθη θερμῶς τῶν Μουσουλμάνων, οὐχὶ τόσον ἐκ συμπαθείας, ὅσον διότι ἀντελήφθη ὅτι ἀπησχόλουν τὴν ἄγρυπνον μέριμναν Εὐρωπαϊκῆς Μουσουλμανικῆς Δυνάμεως. Ἕνεκα τῆς συναφείας του ταύτης πρὸς τὰς Δυνάμεις,

ἕνεκα τῆς πειθαρχικότητός του πρὸς αὐτάς, ἔπιε τὴν ἄψινθον πικρῶν ὕβρεων, εὐνοήτων παρεξηγήσεων. Δὲν τὸν ἀπεθάρρυναν. Ἡ μετριοπάθειά του ἦτο συνέπεια τῆς Ἑλληνικῆς ἀδυναμίας, δι' ἣν δὲν ἦτο ὑπεύθυνος. Ἤννόει πόσον ἐπικίνδυνος ἦτο ἡ διηνεκὴς καὶ εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν ἀνακίνησις ζητήματος ὅπερ ἐκούρασε τὴν Εὐρώπην, ἐν στιγμῇ καθ' ἣν αἱ συμπάθειαι καὶ τὰ συμφέροντά της ἐφέροντο ἀκατασχέτως πρὸς τὸ νέον ἐν Τουρκίᾳ καθεστώς. Ἦτο πασίδηλον, ὅτι ἀπὸ τῆς Ἰουλιανῆς ἐν Τουρκίᾳ μεταπολιτεύσεως εἶχε συντελεσθῇ ριζικὴ ἀλλοίωσις ἐν Ἀνατολῇ,

Ο ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ
ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐν Κρήτῃ ἀγώνων του.

ὅτι εἶχεν ἐπηρεασθῇ ἡ θέσις τῶν δίσκων τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς πλάστιγγος, ὅτι ἡ ἀντιμέτρησις τῆς ἀσθενοῦς καὶ μεμονωμένης Ἑλλάδος, ἣν οἱ Κρῆτες δημαγωγοὶ ἐπεδίωκον ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, πρὸς τὴν Τουρκίαν τῆς μεταπολιτεύσεως, ἥτις δὲν εἶχεν ἔτι διαψεύσῃ τὰς ἐπ' αὐτῆς στηριζομένας ἐλπίδας, οὔτε ἐξαντλήσῃ τὰς προθεσμίας αἵτινες τῇ παρεχωρήθησαν, ἦτο σφάλμα σοβαρόν. Δὲν ἀφῆκε νὰ παρασυρθῇ ὑπ' αὐτοῦ ἡ μόνον ἐν τῷ μέτρῳ, ὅπερ ἐπέτρεπεν ἡ ἰσορροπία μεταξὺ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἐθνικὸν πόθον καὶ τὴν λαϊκὴν θέλησιν καὶ τῆς εὐλαβείας πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ὑπόδειξιν. Ἔξω τῶν γενικῶν τούτων γραμμῶν, ἠκολούθησε τὴν παράδοσιν πάντων τῶν ἰσχυρῶν καὶ πρωτοτύπων πολιτικῶν,

ἥτις εἶναι ἡ πολιτικὴ τοῦ ἐκβιασμοῦ. Κατέστησε τὴν φιλίαν του περιζήτητον, ἀποδεικνύων πόσον ἐπικίνδυνος ἦτο ἡ ἔχθρα του, οὕτω δ' ἐκμεταλλευόμενος τὴν μίαν, δὲν ἐξεμεταλλεύετο καὶ τὴν ἄλλην ὀλιγώτερον. Μετεχειρίσθη ὡς κεφάλαιον οὐχὶ μόνον τὰς ἀρετάς του, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς κακίας του. Εἰς πολλὰς πράξεις του, οἱ ἐχθροί του δὲν ἔβλεπον ἢ τυφλὴν πεισμονήν, ἀδιάλλακτον καὶ μνησίκακον ἐμπάθειαν. Ἐν τούτοις τὸ ὑπ' αὐτὰς πάθος ἦτο σκόπιμον.

Ἡ πάλη πρὸς τὸν πρίγκηπα Γεώργιον, ἣν οἱ πολέμιοί του ἐχαρακτήρισαν ὡς τὸ μέγα ἔγκλημά του, ἐκτὸς ἀναποφεύκτων ἀμφοτέρωθεν ἐκτροχιάσεων, ὑπῆρξεν ἴσως ἡ πολιτικωτέρα πρᾶξίς του, ἐκείνη ἥτις τὸν ἐπέβαλε πλειότερον Ὅταν αἱ τύχαι τῆς ἐπαναστάσεως τὸν ἐκάλεσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπως τὴν χειραγωγήσῃ, μόλις ἠννόησεν ὅτι κατέστη ἀπαραίτητος, μόλις ἀντελήφθη ὅτι ὤφειλε νὰ μεταφέρῃ τὴν σκηνήν του ἐκ Χανίων εἰς Ἀθήνας, ἤρξατο νὰ προπαρασκευάζῃ τὴν μετανάστευσίν του διὰ τῆς συνήθους μεθόδου του. Ἡ Ἑλληνικὴ Βασιλικὴ οἰκογένεια δὲν τὸν ἠνείχετο. Ἀντὶ νὰ ταπεινωθῇ καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν δυσπιστίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, περισαίνων τὸν Θρόνον καὶ συντριβόμενος ἐν τῇ δουλώσει του, τὸν ἠπείλησεν. Εὑρισκόμενος ἐν Ἀθήναις, ἐδήλου εἰς ξένους ἀνταποκριτὰς, ὅτι ἡ Δυναστεία δὲν κινδυνεύει, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐκινδύνευε, τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἦτο φοβερόν, δὲν ἀπέκλειε δὲ τὴν ἄποψιν ἀγώνων ἀντιδυναστικῶν. Ἡ αὐτὴ μέθοδος ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ἀπέναντι τῆς Ἀγγλίας, ἣν ὁ πρὸς τὴν Γερμανίαν πολιτικὸς καὶ οἰκονομικὸς ἐν Τουρκίᾳ ἀνταγωνισμός, καθίστα δυσμενεστέραν ὁλοὲν ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι. Μόλις ἔφθανεν εἰς Ἀθήνας, ἐπεσκέπτετο ἐπιδεικτικῶς πρεσβευτὰς τῆς Τριπλῆς καὶ ἀνεκοίνου διαχυτικῶς εἰς ἀνταποκριτὴν μεγάλης Βιενναίας ἐφημερίδος, ὅτι τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος ἦτο ν' ἀκολουθήσῃ τὴν Γερμανοϊταλικὴν πολιτικήν, ἐνῷ ἡ γνώμη του ἦτο ἀντίθετος. Ἡ στάσις του καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, ὑπῆρξεν ἀριστοτεχνική. Κατὰ τὴν ἐκλογικὴν περίοδον τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀπέσχεν ἐπιμελῶς πάσης συμμετοχῆς εἰς τὴν πάλην της. Καὶ αὐτοὶ οἱ φίλοι του ἠγνόουν ἂν ἐκλεγόμενος θὰ ἐδέχετο. Καὶ ὅταν αἱ ἐκλογαὶ τῆς 8ης Αὐγούστου ὑπῆρξαν δι' αὐτὸν εἷς θρίαμβος ἄνευ προηγουμένου, διηυθέτησε τὴν σκηνοθεσίαν οὕτως, ὥστε νὰ παραστῇ ἐκλιπαρούμενος ὑφ' ὁλοκλήρου λαοῦ, ἀποθέσαντος ἐν αὐτῷ τὴν ὑστάτην ἐλπίδα του, ὁ Ἐκλεκτός, ὅστις θὰ εἰσήρχετο εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐν μέσῳ βαΐων καὶ ὡσσανά.

Καὶ ὁ Βενιζέλος ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας περιβαλλόμενος ὑπ' ἀληθοῦς ἀποθεώσεως. Αἱ δυσχέρειαι ἦσαν πολλαί. Δὲν τὸν ἀπήλπισαν. Διὰ

πάντα ἄλλον, τὴν πρώτην ἀπογοήτευσιν θὰ τῷ ἐπεφύλασσεν ἡ οἰκτρὰ ἀποτυχία τῶν προκατόχων του. Οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι δὲν ἦσαν πολιτικοὶ κοινοί. Ἀναμφισβητήτως, ὁ Τρικούπης ἀπετέλει μίαν τῶν ἐπιβλητικωτέρων μορφῶν τῆς Εὐρώπης τῶν χρόνων του. Ἀναμφισβητήτως, ὁ Ράλλης ὑπερεῖχεν αὐτοῦ εἰς κοινοβουλευτικὴν ἐμπειρίαν καὶ μόρφωσιν καὶ ὁ Θεοτόκης εἰς ἀφομοιωτικὴν δύναμιν. Διατί οἱ πολιτικοὶ οὗτοι ἀπέτυχον καὶ θὰ ἐπετύγχανεν αὐτὸς ἐκεῖ ἔνθα ἐναυάγησαν; Αἱ προγνώσεις δὲν ἦσαν πᾶσαι αἰσιόδοξοι. Ἐν τούτοις ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν Ἑλλαδικῶν πολιτικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν τῆς Κρήτης οὐσιώδεις διαφοραί. Οἱ πρῶτοι εἶχον ἐκφυλισθῇ ἐν μέσῳ πολιτικοῦ περιβάλλοντος, μεταβάλλοντος τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας εἰς νευρόσπαστα, ἔχοντα ὡς μόνον μέλημα τὴν κοινοβουλευτικὴν μεταφυσικήν. Οἱ ἄλλοι εἶχον ζήσῃ ἐν μέσῳ ἀρχεγόνων καὶ στρατευομένων πληθυσμῶν, ὧν ὁ βίος ἦτο ἀνηλεὴς καὶ ἄπαυστος ἀγών: Ὁ Βενιζέλος ἀνῆκεν εἰς ἐκείνους οἵτινες πλάττουσι τὴν ἱστορίαν καὶ οἱ ἀντίπαλοί του εἰς ἐκείνους οἵτινες τὴν ὑφίστανται.

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου συνῆλθεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐθνοσυνέλευσις. Κατὰ τὰς παραμονάς, της ἡ κατάστασις ἦτο χαώδης, ἀκαθόριστος. Οὐδὲν τῶν παλαιῶν καμμάτων εἶχε πλειονοψηφίαν ὅπως σχηματίσῃ Κυβέρνησιν, οἱ δὲ νέοι ἄνδρες, οἵτινες ἐξῆλθον ἐκ τῶν τελευταίων βαθειῶν ζυμώσεων δὲν συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλους διὰ κοινοῦ προγράμματος, κοινοῦ ἀρχηγοῦ, ἦσαν διεσπαρμένοι καὶ ἀπειθάρχητοι. Ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν συντηρητικοί, ἄλλοι σοσιαλισταί, ἄλλοι ἀντιδυναστικοί, ἄλλοι νομιμόφρονες. Τί θὰ ἦτο τοιοῦτον Κοινοβούλιον; Τὸ ἀπεκάλυψεν ἡ συνεδρία τῆς 4ης Σεπτεμβρίου, καθ' ἣν ἡ Βουλὴ ἐγένετο παιδίον ἐπαισχύντων διαπληκτισμῶν, προκληθέντων κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ καθορισμοῦ ἂν τὸ ἔργον τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως θὰ ἦτο συντακτικὸν ἢ ἀναθεωρητικόν. Οἱ πλεῖστοι τῶν «*νέων ἀνδρῶν*» ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν κεφαλὴν πλήρη τῶν ἀναμνήσεων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, μὲ τὰ ὦτα βοῶντα ἐκ τῶν προσφάτως ἐπαναγνωσθεισῶν ἀποστροφῶν τοῦ Μιραμπὼ ἢ τοῦ Δαντόν, μὲ τὴν ἀκλόνητον ἀπόφασιν ν' ἀναδειχθῶσιν διὰ τοῦ θορύβου καὶ τοῦ σκανδάλου, ἂν τοῖς ὑπελείπετο αὐτὴ μόνον ἡ ὁδὸς τῆς ἀναδείξεως. Αἱ ἀπαρχαὶ αὗται δὲν ἦσαν εὐοίωνοι. Ὁ Βασιλεὺς καὶ οἱ πρέσβεις ἦσαν πλήρεις ἀνησυχιῶν. Τὴν 5ην Σεπτεμβρίου, ἀφίκετο ὁ Βενιζέλος ἐκ Κρήτης, ἀφοῦ ἐπεὶ εὐχθη διὰ τῆς συνεργασίας τῶν κομμάτων ἡ ἐπίλυσις τῆς κρίσεως, ἣν ἐδημιούργησεν ἡ πιραίτησίς του διὰ τοῦ σχηματισμοῦ μικτῆς ἐν Χανίοις Κυβερνήσεως. Ἡ ὑποδοχὴ ἥτις τῷ ἐγένετο ὑπῆρξεν ἀποθεωτική. Εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ταύτης δημοσίας

του ἐμφανίσεως, ἐδόθη εἰρμὸς καὶ κατεύθυνσις εἰς τὰς ἀναρχικὰς καὶ κατατετριμμένας ὁμάδας τῆς ἀνορθώσεως. Ὁ λόγος ὃν ἐξεφώνησεν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τοῦ ξενοδοχείου του, θαυμάσιος εἰς λιτότητα καὶ εἰς εἰλικρίνειαν, κατέδειξε τὴν ἔλλειψιν ἁρμονίας, ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ἀστικῆς, ἐμπορικῆς καὶ ποινικῆς νομοθεσίας τῆς Ἑλλάδος καί τῶν ὑποδείξεων τῆς συγχρόνου ζωῆς, μεταξὺ τῆς ἀπηρχαιωμένης ἐκπαιδεύσεως, τῆς ἀδικωτάτης φορολογίας καὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, μεταξὺ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς του καὶ τῶν πραγματικῶν συμφερόντων του, καὶ ἀνέλυσε τὰ αἰσθήματα τοῦ ρήτορος ἀπέναντι τῆς Δυναστείας μετ' ἐπιτηδειότητος, ἥτις, χωρὶς ν' ἀπογοητεύσῃ τὰ ριζοσπαστικώτερα τῆς χώρας στοιχεῖα, δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ καθησυχάσῃ καὶ τὴν [illegible] λικὴν οἰκογένειαν. Ἐπραξέ τι πλειότερον. Ἐπωφελούμενος τοῦ ἀκατασχέτου ρεύματος ὅπερ ἐξεδηλώθη ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐπειράθη νὰ συλλάβῃ τὸν λαϊκὸν ταῦρον ἐκ τῶν κεράτων, ἀντιτασσόμενος κατὰ τῶν ριζοσπαστικῶν λαϊκῶν τάσεων καὶ στρέφων τὴν λαϊκὴν προτίμητιν πρὸς τὴν ἀναθεώρησιν. Τὴν ἐπαύριον, ἐλάμβανε μερος εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Τὴν συμμετοχὴν του κατὰ τὰς πρώτας ἑβδομάδας ἐχαρακτήρισε μεγίστη ἐπιφύλαξις. Οἱ φατριάρχαι ἔπραξαν τὸ πᾶν ὅπως τὸν ἐξαγάγωσιν ἐξ αὐτῆς. Ὁ μύχιος πόθος των ἦτο νὰ τὸν ἐξωθήσωσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως ἐν περιόδῳ πλήρει ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν, νὰ κατατρίψωσι ταχέως τὸ νεαρὸν γόητρόν του καὶ νὰ τὸν ἐξαναγκάσωσι εἰς ἄδοξον ἐν Κρήτῃ παλινόστησιν. Πρὸς τοῦτο ἐπεδιώχθη παντοιοτρόπως ἡ πτῶσις τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη, ἥτις τὴν ηὔχετο καὶ ἡ ἐκβίασις τοῦ Βενιζέλου ὅπως ἀναλάβῃ ἀρχὴν μαρτυρικὴν. Ὁ Βενιζέλος ἀπέκρουσε τὴν ἐπίβουλον τιμὴν, ὅταν δ' ἐπιέσθη καὶ ὑπὸ τῶν φίλων του πρὸς τοῦτο, διετύπωσεν ἕνα ὅρον ἀπαραίτητον: Τὴν ὑπὸ τοῦ Θρόνου παροχὴν τῆς διαλύσεως. Ὁ Βασιλεὺς ἐδίσταζεν.

Τὰ κόμματα διεξῆγον λυσσώδη πόλεμον κατὰ τοῦ »**ἐπήλυδος**». Αἱ ἐφημερίδες των ἤνοιξαν τὰς στήλας των εἰς πᾶσαν ἐκ Κρήτης συκοφαντίαν ἀρχαίων καὶ ἀδιαλλάκτων ἐχθρῶν, ἐνέτειναν δὲ τὰς κατὰ τοῦ ὑπουργείου προσπαθείας των, νομίζοντες ὅτι ἐν αὐτῷ ἔπληττον τὸν μᾶλλον ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον. Καὶ ἕνα μόλις μῆνα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἡ Κυβέρνησις Δραγούμη παρητήθη, ἀδυνατοῦσα ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἔσωθεν ἀναρχίαν καί τὸν ἔξωθεν κίνδυνον. Ἡ κρίσις ἦτο δεινή· Κομματικὸν ὑπουργεῖον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κληθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν, ὁ δ' ἡγέτης τῆς ἀνορθωτικῆς κινήσεως ἠρνεῖτο νὰ σχηματίσῃ Κυβέρνησιν ἢ διετύπου ὅρους τοιούτους,

ὥστε ἡ δι' αὐτοῦ λύσις τοῦ προβλήματος ἦτο ἀδύνατος. Ἐγένετο ἀπόπειρα σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως Ζαΐμη, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Πρώτην τότε φορὰν ἐκλήθη ὁ Βενιζέλος παρὰ τῷ Βασιλεῖ. Ἡ συνέντευξις ἦτο μακρά. Ὑπῆρξεν ἀληθὴς ἀποκάλυψις. Οἱ δύο οὗτοι ἀντίπαλοι ἄλλων ἡμερῶν, ἀντελήφθησαν πόσον ὀλίγον ἀπεῖχον πόθοι, ὀνειροπολοῦντες ἀμφοτέρωθεν τὴν σύμπηξιν κράτους ἰσχυροῦ καὶ σεβαστοῦ, ἀντὶ τῆς νοσηρᾶς νεφελοκοκκυγίας, ἧς ἡ ἀναρχία ἠπείλει διαιώνισιν. Μετὰ τὴν μακρὰν ταύτην ἀνταλλαγὴν σκέψεων, ὁ Βασιλεὺς ἀπεφάσισε ν' ἀναθέσῃ τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὸν Βενιζέλον, ἐνδίδων εἰς τὰς ἀπαιτήσεις, ἃς διετύπωσεν. Ἀλλὰ μόλις ἐτηλεγραφήθη ἡ βασιλικὴ ἀπόφασις, ἡ νεοτουρκικὴ «Τανὶν» ἐδημοσίευσεν ἄρθρον, ἀπειλοῦν Τουρκικὴν ἐν Θεσσαλίᾳ εἰσβολήν. Ὁ Βασιλεὺς ἐδίστασε, πρὸς στιγμὴν δ' ἐσκέφθη ν' ἀναθέσῃ τὸν σχηματισμὸν τοῦ ὑπουργείου εἰς τὸν Ἔσλιν, φοβούμενος νὰ προκαλέσῃ νέαν Ἑλληνοτουρκικὴν ἔντασιν. Τοὺς ἐνδοιασμοὺς τούτους διέλυσεν ὁ Δραγούμης, κληθεὶς πρὸς γνωμοδότησιν παρὰ τῷ Ἀνακτι. Ὁ σεμνὸς πολιτικὸς παρετήρησεν εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἠδύνατο ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος ζητήματα ἀφοῦ ὁ Βενιζέλος ἦτο Ἕλλην ὑπήκοος, τῷ συνέστησε δὲ νὰ βολιδοσκοπήσῃ τὰς πρεσβείας τῶν προστατίδων Δυνάμεων. Ἡ βολιδοσκόπησις ἐγένετο καὶ ὑπῆρξεν ἐνθαρρυντική. Ὁ Βενιζέλος, κατὰ τὸ τελευταῖον ταξείδιον »*ἀναψυχῆς*» εἰς τὴν Ἑλβετίαν εἶχεν ἐπισκεφθῇ ἐπανειλημμένως τὸν Ἰταλὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Σὰν Τζουλιάνο, ἔσχε δ' ἐπανειλημμένας συνεντεύξεις μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Τριπλῆς συννενοήσεως καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ Ἄγγλου ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ. Αἱ συνεννοήσεις αὗται εἶχον προλειάνῃ τὴν ὁδὸν του πρὸς τὰς Ἀθήνας, εἶχον ἐξομαλύνῃ τὰς δυσχερείας της. Ὁ Τουρκικὸς τύπος ἠδύνατο ν' ἀπειλῇ. Αὐτὸς ἦτο βέβαιος ὅτι ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδός του εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ κατάκτησις τῆς πρωθυπουργίας, δὲν θὰ προεκάλει ἕνα πυροβολισμὸν εἰς τὴν μεθόριον. Καὶ ὁ Βασιλεὺς τῷ ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως, ἣν ὁ Βενιζέλος ἐδέχθη ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς βολιδοσκοπήσεως τῶν ἄλλων τῆς χώρας πολιτικῶν.

Τὴν 2ην Ὀκτωβρίου ὑπεβάλλετο εἰς τὰ Ἀνάκτορα ὁ κατάλογος τῶν νέων ὑπουργῶν. Μεταξὺ αὐτῶν, ὑποδείξει τοῦ Βασιλέως, ἀνεφέρετο ὁ ἐν Κων]πόλει Ἕλλην πρεσβευτὴς ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν. Ὁ συνδυασμὸς οὗτος ἔλυεν ὀδυνηροτάτην περιπέτειαν. Ἡ θέσις τοῦ Γρυπάρη ἦτο ἐξαιρετικῶς δυσχερὴς παρὰ τὸν Βόσπορον, ἕνεκα τῶν ἀπαύστων κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιθέσεων τοῦ Τουρκικοῦ τύπου, τοῦ ἐμπορικοῦ ἀποκλει-

σμοῦ, τοῦ συστηματικοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων διωγμοῦ, ὃν ἐνέτεινεν ἡ ἐν Φαναρίῳ συγκληθεῖσα Ἐθνοσυνέλευσις, καὶ τοῦ ἐπεισοδίου, ὅπερ προε κάλεσεν ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς Ναμπῆ βέης, προβὰς εἰς ἀνευλαβεῖς πρὸς τὴν «*Ταὶν*» ἐκφράσεις περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας, τὴν κατέστησε δ' ἀφόρητον ἡ ἐπιστροφὴ διακοινώσεως ἣν εἶχεν ἐπιδώσῃ καὶ ἧτις, εἰσηγήσει τῶν Νεοτουρκικῶν Ἐγερσιῶν, δὲν ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Τούρκου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐπιστραφεῖσα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πρεσβείαν κατὰ τρόπον πρωτοτυπότατον. Διὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Ἑλληνος πρεσβευτοῦ εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, συνετελεῖτο ἐμμέσως ἡ εὔσχημος ἀνάκλησις του, χωρὶς νὰ ἦναι δυνατὴ ἡ ἐκτράχυνσις τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων, ἐπετυγχάνετο δὲ καὶ βελτίωσις αὐτῶν, διὰ τοῦ διορισμοῦ εἰς τὴν λεπτοτάτην θέσιν, διπλωμάτου ἔχοντος δικαίαν φήμην μετριοπαθείας καὶ ὅστις ἔθεωρεῖτο καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Νεοτούρκων, ὡς ὀπαδὸς τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς προσεγγίσεως. Τὴν 8ην Ὀκτωβρίου ὁ Βενιζέλος ἀνέπτυσσεν ἐνώπιον τῆς ἀσφυκτικῶς καταμέστου Βουλῆς τὸ πρόγραμμα τῆς νέας Κυβερνήσεως, ἐδήλου ὅτι θὰ ἐπιμείνῃ ὅπως ἡ Ἐθνοσυνέλευσις διατηρήσῃ τὸν εὐρέως ἀναθεωρητικὸν χαρακτῆρά της καὶ ὑπέβαλε διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης Δημητρακοπούλου νομοσχέδιον ματαιοῦν πᾶσαν τάσιν κωλυσιεργὸν καὶ τάσσον ὡς ἀνώτατον ὅριον πάσης ἀγορεύσεως διάρκειαν εἰκοσάλεπτον. Αἱ δηλώσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ, τὰ πρῶτα μέτρα τοῦ ὑπουργείου του, ἐπεκροτήθησαν καὶ παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ. Ἀλλὰ τὰ κόμματα δὲν ἔσχον τὴν σύνεσιν νὰ ἐπιτρέψωσι βραχεῖαν ζωὴν εἰς τὴν νέαν Κυβέρνησιν. Ἀναίσχυντοι μηχανορραφίαι ἐξυφαίνοντο περὶ αὐτήν. Ἡ προσπάθεια πρὸς ὑπονόμευσιν της κατέστη αἰσθητὴ ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης τοῦ καταρτισμοῦ της στιγμῆς. Τὴν 9ην Ὀκτωβρίου, τὸ νέον ὑπουργεῖον ἔθετε ζήτημα ἐμπιστοσύνης, συνεπείᾳ τῆς ἀξιώσεως ὡρισμένων Συντακτικῶν, ὅπως ἡ Κυβέρνησις δηλώσῃ ὅτι δὲν ἐπισείεται ἐπὶ τῆς Βουλῆς ἡ ἀπειλὴ τῆς διαλύσεως. Εἰς ἀπάντησιν τῆς στάσεως ταύτης Ραλλικοὶ καὶ Μαυρομιχαλικοὶ ἀπεχώρησαν τῆς συνεδριάσεως, ματαιοῦντες τὴν ἀπαρτίαν, καίτοι δ' οἱ παραμείναντες ἐψήφισιν ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως, τὴν ἐπαύριον ὁ Βενιζέλος παρουσιάσθη εἰς τὸν Βασιλέα καὶ ὑπέβαλε παραίτησιν. Ὁ Βασιλεὺς τὴν ἀπέκρουσε, δηλώσας ὅτι διατηρεῖ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὴν ἐμπιστοσύνην του, καὶ ὅτι υἱοθετεῖ τὸ ἀνορθωτικὸν ἔργον του. Ὑπέδειξεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ προσέλθῃ ἐκ νέου ἐνώπιον τῆς Βουλῆς καὶ ὅτι ἐν ἀνάγκῃ θὰ τῇ παράσχῃ τὴν διάλυσιν. Ὁ Βενιζέλος ἐθριάμβευε. Κατὰ τὴν ἐκ τῶν Ἀνακτόρων κάθοδόν του, κολοσσιαῖον συλλαλητήριον σχηματισθὲν αὐθορμήτως, ἐπευφήμησε τὸν πρωθυπουργόν, μεταβὰν δ' εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἐπέδωκε πρὸς τὸν Βασιλέα ψήφισμα ἀπαιτοῦν τὴν διατήρησιν τοῦ Βενιζέλου καὶ τὴν ὑποβοήθησιν τοῦ ἀνορθωτικοῦ ἔργου του.

Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου, ὁ Βενιζέλος προσῆλθεν εἰς τὴν Βουλήν. Ἡ πόλις ἦτο ἀνίστατος. Βαρεῖα ὀργὴ ἐπεκράτει κατὰ τῶν συνωμοτούντων κομμάτων, ἅτινα εὑρέθησαν πρὸ θυελλωδῶν ἀποδοκιμασιῶν. Ὁ Βενιζέλος ἔλαβε τὸν λόγον ἐν μέσῳ σιγῆς θρησκευτικῆς. Ἐδήλωσεν ὅτι προσῆλθεν εἰς τὴν Βουλήν, ἐπιμόνως ἀπαιτήσει τοῦ Ἄνακτος καὶ ὅτι ζητεῖ ν' ἀποφανθῇ ἡ Βουλὴ κατηγορηματικῶς ἐπὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ ἔργου της. Προσέθηκεν ὅτι ζητεῖ τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς Βουλῆς ἀμέριστον καὶ ὅτι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει τῇ ἀφίνει ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην τῶν συνεπειῶν. Τὸ Κοινοβούλιον ἦτο ἐννεόν. Εἰς τὴν συνέλευσιν ἐκείνην τὴν ἐξοικειωμένην πρὸς τὰς ἀνανδρίας καὶ τὰς συνθηκολογήσεις τῶν κυβερνώντων, ἡ νέα αὕτη γλῶσσα, γλῶσσα ὠργισμένου διδάκτορος, ἐνεποίει εὐνόητον κατάπληξιν. Ἐγένετο ἀπόπειρα ὅπως ἡ ἐμπιστοσύνη τῆς Βουλῆς ἐκφρασθῇ ὑπὸ ὅρους πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. Ὁ Βενιζέλος παρέμεινεν ἀνένδοτος. Ἡ ψηφοφορία, ἥτις ἐπηκολούθησε, τῷ ἔδωκε 208 ψήφους ἐπὶ 266. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἐδηλώθη ἀνεπαρκές. Ὁ Βενιζέλος ἐζήτησε τὴν διάλυσιν. Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου ἐδημοσιεύθη τὸ διάταγμά της ἐν τῇ «*Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως*». Αἱ νέαι ἐκλογαὶ ὡρίσθησαν διὰ τὴν 28ην Νοεμβρίου, ἡ δὲ σύγκλησις τῆς νέας Βουλῆς διὰ τὸν Ἰανουάριον. Μεταξὺ τῶν πολιτικῶν κύκλων, ἐπεκράτει βαθεῖα κατάπληξις. Παρὰ τῷ λαῷ ἀπερίγραπτος ἐνθουσιασμός. Πρώτην ταύτην φορὰν ἐν τῇ κοινοβουλευτικῇ τῆς Ἑλλάδος ἱστορίᾳ, εἶχε δοθῇ τοιοῦτος κόλαφος κατὰ τῆς κομματικῆς κορυβαντιάσεως, πρώτην ταύτην φορὰν ὁ θηριοδαμαστὴς εἰσῆλθεν εἰς τὸ θηριοτροφεῖον τῆς ὁδοῦ Σταδίου, ὅπως δαμάσῃ τοὺς τροφίμους του μὲ τὸν πεπυρακτωμένον του σίδηρον.

Καὶ ὁ λαϊκὸς ἐνθουσιασμὸς περιέβαλλε τὸν τολμηρὸν πολιτικὸν μὲ εἰδωλολάτρην φανατισμόν, ὅστις προεδίκαζεν ἀσφαλῶς τὴν ἐκλογικὴν ἔκβασιν. Μάτην τὰ κόμματα ἐμαίνοντο, μάτην ἠπείλουν, μάτην ἀπηύθυνον προὸς τὸν λαὸν φλογερὰς προκηρύξεις, καταγγέλλοντα σκοτίας μηχανορραφίας κατὰ τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν, ἢ ἀνεκοίνουν ὅτι θ' ἀπόσχωσι τελείως τῆς ἐκλογικῆς κινήσεως!

Τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦτον ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις εἰσήρχετο εἰς τὸν δημόσιον βίον τῆς Ἑλλάδος διὰ πράξεως, ἀποκαλυπτούσης ἰσχυρὰν προσωπικότητα, δὲν ἠσθάνετο μόνον ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Τὸν συνεμερίζετο ὁλόκληρος ἡ Εὐρώπη, ἐν ᾗ ἡ μακρὰ δημοσιογραφικὴ διαφήμισίς του,

εἶχεν ἐμπνεύσῃ τυφλὴν ἐπ᾽ αὐτὸν πεποίθησιν. Χάρις εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην ταύτην ἡ ἔκδοσις τοῦ πρώτου ἐκ 40 ἑκατομμυρίων τμήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Δανείου ἐκαλύφθη τρίς. Ἐξίσου ἐνθαρρυντικὰ καὶ ἐσωτερικῶς ἦσαν τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα τῆς νέας διοικήσεως. Ἀμείλικτος καταδίωξις τῆς φυγοδικίας καὶ τῆς ζωοκλοπῆς, ἀποκαθίστα ἐντὸς ὀλίγων

Η Α. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΗΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
Ἄλλοτε Ὕπατος Ἁρμοστὴς ἐν Κρήτῃ

ἑβδομάδων πρωτοφανῆ ἀγροτικὴν ἀσφάλειαν. Οἱ ὀφειλέται τοῦ Δημοσίου, ζάπλουτοι κατὰ τὸ πλεῖστον κομματάρχαι, ἐξηναγκάζοντο εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὑπ᾽ αὐτῶν σκανδαλωδῶς καθυστερουμένων, ἦτο δὲ πασίδηλον, ὅτι μόνον ἐκ τῶν εἰσπράξεων τούτων θὰ ἐκαλύπτετο τὸ ἐξ εἴκοσιν ἑκατομμυρίων νέον ἔλλειμμα. Πολλοὶ καταχρασταὶ τοῦ οἰκονομικοῦ σώματος τοῦ στρατοῦ ἐκαλοῦντο ἐνώπιον τῆς Δικαιοσύνης, ἧς ἡ χεὶρ ἐπέπιπτεν κατ᾽ αὐτῶν ἀδυσώπητος. Αἱ στρατιωτικαὶ καὶ ναυτικαὶ τῆς χώρας

παρασκευαὶ ἐπεσπεύδοντο, ἐπεδιώκετο δὲ συντονώτερον ἡ συνεννόησις μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, ἡ συνεννόησις ἥτις εἶχε τώρα ἰσχυροτάτους ἐν Σόφιᾳ καὶ ἐν Βελιγραδίῳ ὀπαδούς. Περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου ἐγένετο εὐρύτατος λόγος περὶ ἐπικειμένης ἀνταλλαγῆς ἐπισκέψεων μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Βουλγαρικῆς αὐλῆς, αἱ ὁποῖαι δ᾽ αὗται δὲν διεψεύθησαν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Ἀκάματος ἐργασία συνετελεῖτο εἰς πάντας τοὺς κλάδους, πρὸ τὴν ἐκλογικὴν ἀπασχόλησιν.

Αἱ ἐκλογαὶ διεξήχθησαν τὴν ἡμέραν ἣν ὥριζε τὸ Βασιλικὸν Διά-

ΗΛ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ
Ταγματάρχης τοῦ Πεζικοῦ
Πεσὼν εἰς Γεννιτσᾶ

ταγμα. Τὸ ἀποτέλεσμά των ὑπῆρξε μία γενικὴ κατάπληξις — κατάπληξις διὰ τὰ κόμματα, κατάπληξις διὰ τοὺς ἐκλογεῖς, κατάπληξις διὰ τὸν Βενιζέλον αὐτόν. Οὐδέποτε ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς διετράνωσε τὰ φρονήματά του τόσον πανηγυρικῶς. Οὐδέποτε ἐκλογικὴ νίκη ὑπῆρξε τόσον πλήρης τόσον θριαμβευτική. Ὁ Βενιζέλος περιεβλήθη διὰ δυνάμεως ἐπαρκοῦς πρὸς συντέλεσιν τῆς ὀδυνηροτέρας ἐκκαθαρίσεως. Ἡ ἀνόρθωσις συναισθανομένη τὰς δυσχερείας πρὸς ἃς θὰ ἐπάλαιεν, ἠθέλησε νὰ ὁπλίσῃ τὸν ἀντιπρόσωπόν της προκαταβολικῶς κατ᾽ αὐτῶν.

Ἡ νέα Κυβέρνησις ἐπελήφθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ἔργου της. Ἀλλ' ἐπέπρωτο ὁ Κρὴς ἀναμορφωτὴς, ἀπ' αὐτῶν τῶν πρώτων βημάτων του νὰ εὕρῃ πρὸ αὐτοῦ ἀντιμέτωπον τὴν Κρήτην ἀνυπέρβλητον φραγμὸν διὰ πᾶσαν ἀπόπειραν ἐσωτερικῆς βελτιώσεως ἐφ' ὅσον ὁ ἄλυτός της Γόρδιος δεσμὸς δὲν ἐκόπτετο .

Τὸ ὑπουργεῖον Χακκῆ πασᾶ, μόλις ἠγγέλθη ἡ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν τῆς Κρητικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀπηύθυνεν ἐντονωτάτην διακοίνωσιν εἰς τὰς Προστάτιδας, καταγγέλλον νέαν παραβίασιν τοῦ Status quo. Εἰς τὴν διακοίνωσιν ταύτην αἱ Δυνάμεις ἀπήντησαν τὴν 27 Νοεμβρίου, ὅτι τὰ κυριαρχικὰ τῆς Τουρκίας δικαιώματα εἶναι ἀπολύτως σεβαστὰ ὅτι ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν τοῦ Κρητικοῦ Κοινοβουλίου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ἔδει νὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ ὑπάρχουσα, ὅτι καὶ ἄλλαι ἀπόπειραι παραβιάσεως τοῦ καθεστῶτος ὑπὸ τῶν Κρητῶν οὐδὲν ἔσχον ἀποτέλεσμα καὶ ὅτι θὰ ληφθῇ μέριμνα περὶ τῆς ὁριστικῆς τῆς νήσου διοικήσεως. Τῇ 1ῃ Δεκεμβρίου οἱ ἐν Χανίοις Πρόξενοι τῶν Δυνάμεων ἐπέδιδον εἰς τὴν Κρητικὴν Κυβέρνησιν ἔντονον γραπτὴν διακοίνωσιν, ἀνακεφαλαιοῦσα τὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν δηλώσεις των. Ἡ ἐντύπωσις τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ἐπειράθη ν' ἀποκρύψῃ ἀπὸ τὸν λαὸν τὸ ὀδυνηρὸν ἔγγραφον, ἕνεκα τοῦ φόβου τῆς ἐκρήξεως ταραχῶν. Αἱ ἐργασίαι τῆς Συνελεύσεως ἀνεβλήθησαν. Ἐν τούτοις ἡ ἀποσιώπησις τῆς διακοινώσεως ἦτο ἀδύνατος. Ἡ πλειονοψηφία τῶν μελῶν τῆς Ἐκτελεστικῆς ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς δημοσιεύσεως. Τὸ κείμενόν της ἐγένετο γνωστόν. Τὴν ἡρωϊκὴν νῆσον ἔσειεν ἀπερίγραπτος ἀγανάκτησις. Πρὸς κατεύνασίν της, ἡ Ἐκτελεστικὴ κατήρτισε δεκαμελῆ ἐπιτροπὴν ἐντεταλμένην νὰ μελετήσῃ τὰ μέσα τῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς νέας καταστάσεως, τῆς δημιουργουμένης ὑπὸ τῆς ταυτοσήμου τῶν Δυνάμεων διακοινώσεως. Ἡ νέα ἐπιτροπὴ ἀποτελεσθεῖσα ἐκ συμπολιτευομένων καὶ ἀντιπολιτευομένων, συνεδρίαζεν ἐν μεγίστῃ μυστικότητι, μελετῶσα τὴν πολεμικὴν τῆς νήσου ἄμυναν. Τὰ συλλαλητήρια ἐπανήρχισαν. Εἰς πᾶσαν πόλιν, εἰς πᾶν χωρίον ἐγίνοντο διὰ βοῆς ἀποδεκτὰ ψηφίσματα, διατρανοῦντα τὸν ἀκοίμητον ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως πόθον τοῦ Κρητικοῦ πληθυσμοῦ, καὶ τὴν ἀμετάκλητόν του ἀπόφασιν ὅπως προσφύγῃ εἰς τὰ ὅπλα ἂν τὸ προαιώνιόν του ὄνειρον ἐκινδύνευεν.

Οἱ Μωαμεθανοὶ ἦσαν ἀνήσυχοι. Μετὰ συσκέψεις ἐπανειλημμένας, ἀπηυθύνοντο ἔντρομοι πρὸς τοὺς Προξένους καὶ ἐζήτουν τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, τῆς περιουσίας των. Εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἀνακτοβούλια ἔπνεεν εὐμενέστατος διὰ τὴν Τουρκίαν ἄνεμος. Αἱ Δυνάμεις ἐδήλουν κατηγορηματικῶς ὅτι θὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἀνακατάληψιν τῆς νήσου μόλις συμβῇ τὸ πρῶτον ἔνοπλον συλλαλητήριον, λέγεται δ' ὅτι ἐβουλιδοσκοπήθη ὁ συνετώτατος Σφακιανάκης, ἂν θὰ ἐπεδέχετο τὴν διοίκησιν.. Οἱ Κρῆτες ἐπανήρχοντο πάλιν εἰς τὰς ἀρχαίας ὑπονοίας των περὶ τῶν Ἀγγλικῶν βλέψεων, ἡ ἐξ αὐτῶν δ' ἀπόγνωσις θὰ ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ τραγικώτατα ἀντίποινα, ἂν οἱ στόλοι ἐπειρῶντο ν' ἀποβιβάσωσιν ἀγήματα. Ἐν Ἑλλάδι ἐπεκράτει παραζάλη ἀληθής. Οἱ Ἀνορθωτικοὶ κατηγόρουν τοὺς ἡγέτας τῶν φατριῶν, ὡς προκαλέσαντας τὴν νέαν ἐν Κρήτῃ ἐξέγερσιν, ὅπως παρεμβάλωσι δυσχερείας εἰς τὸ ἔργον τῆς νέας Κυβερνήσεως καὶ ἴσως ἡ μομφὴ δὲν ἦτο τελείως ἀστήρικτος, ἐκεῖνοι δὲ πάλιν ἤλεγχον τὸν Βενιζέλον ὅτι διὰ τῆς ἀπαθείας καὶ τῆς τελείας του δουλώσεως εἰς τὰς Δυνάμεις, ταῖς ἐπέτρεψε νὰ καταπατήσωσιν ἀπαράγραπτα δικαιώματα. Αἱ αὐταὶ ἐμπαθεῖς ἀντεγκλήσεις ἐπεκράτουν καὶ ἐν Κρήτῃ, ἔνθα ἡ ἀγωνία ἦτο ἀπερίγραπτος. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, μετὰ μακρὰς συζητήσεις ἀπηύθυνεν εἰς τοὺς Προξένους τὸ ἀκόλουθον ἀπαντητικὸν ψήφισμα:

Η ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΝ ΚΡΗΤΗ,

λαβοῦσα γνῶσιν τῆς ὑπὸ χρονολογίαν τῆς 29 9)βρίου 1910 Ἀνακοινώσεως τῶν Προστατίδων Μεγάλων Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπήν, δι' ἧς ὀνομάζονται κυριαρχικὰ τὰ ἐπὶ τῆς Νήσου δικαιώματα τῆς Τουρκίας, ἐνῷ ταῦτα ἀπὸ μὲν τοῦ 1898, δι' ἀλληλλήλων ἀνακοινώσεων αὐτῶν ἔχουσι καθορισθῇ ὡς ἐπικυριαρχικά, ἀπὸ δὲ τῆς 24 Σεπτεμβρίου 1908 καὶ τὰ ὀνοματώδη ταῦτα δικαιώματα αὐτῆς κατελύθησαν διά τῶν λαοψηφισμάτων ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως, ἧς τὴν μετ' εὐμενείας συζήτησιν ὑπεσχέθησαν ἡμῖν αἱ Προστάτιδες Μεγάλαι Δυνάμεις διὰ τῆς ὑπὸ χρονολογίαν 15 Ὀκτωβρίου 1908 Διακοινώσεως, ἔκτοτε δὲ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Ἑνωτικοῦ κηρύγματος λειτουργοῦσι καὶ δρκίζονται ἐν ὀνόματι τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων αἱ καθεστηκυῖαι ἀρχαί, αἵτινες ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῶν Προστατίδων Μεγάλων Δυνάμεων διὰ τῆς ἀπὸ 30 Ἰουνίου (13 Ἰουλίου) 1909 διακηρύξεως αὐτῶν,

ΨΗΦΙΖΕΙ,

Ἐκδηλοῖ τὴν βαθυτάτην ὀδύνην τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης,

Διαμαρτύρεται κατὰ τῆς χρήσεως τοῦ ὅρου τούτου, ἀλλ' ἐλπίζει καὶ πέποιθεν ὅτι οἱ Μεγάλοι αὐτοῦ Εὐεργέται δὲν θὰ ἀνεχθῶσι νὰ ἴδωσι τὸν ὑπ' αὐτῶν εὐεργετούμενον μικρὸν λαὸν συντριβόμενον ἐσαεὶ ἐν τῇ ἀμύνῃ αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν δικαίων καὶ τῆς Διεθνοῦς ἀναγνωρίσεως τῆς

μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἑνώσεώς του.»

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἀπήντα καὶ ἡ Ἐκτελεστική, ἀνεμένετο δ' ἀναγκαίως ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἀπάντησις εἰς τὰ δύο ἔγγραφα.

Ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς παραζάλης, ὁ Βενιζέλος διετήρει ἀμείωτον τὴν γαλήνιον αἰσιοδοξίαν του. Συνέχων τὴν ἡμίσειαν Κρήτην διὰ τῶν φίλων του, συνεκράτει καὶ τὴν ἄλλην ἡμίσειαν τῶν φιλοταράχων ἀντιπάλων του διὰ τοῦ κύρους, ὅπερ ἐξήσκουν ἐπ' αὐτῶν αἱ Βασιλικαὶ συμβουλαί. Καὶ ἐνῷ ἐνήργει ἀκαμάτως ὅπως ἀποσπάσῃ παρὰ τῶν Δυνάμεων δήλωσιν, δυναμένην νὰ μειώσῃ τὴν ἐντύπωτιν ἣν προεκάλεσεν ἡ τελευταία των ἐν Χανίοις διακοίνωσις, ἡ μνημονεύουσα τὰ κυριαρχικὰ τοῦ Σουλτάνου δικαιώματα, εἰργάζετο πρὸς καταρτισμὸν νέας μικτῆς ἐν Κρήτῃ Κυβερνήσεως, δυναμένης νὰ χαλιναγωγήσῃ τὸν Κρητικὸν λαὸν καὶ ζευγνυούσης εἰς τὸν ζυγὸν κοινῶν εὐθυνῶν τὰ δύο μεγάλα κόμματα.

Ταὐτοχρόνως ὑπεδήλου εἰς τὰς Δυνάμεις ἐμμέσως τὶ ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ ἀπόπειρα ἀνακατοχῆς. Τῇ εἰσηγήσει του, οἱ Κρῆτες συνέτασσον ἐν σπουδῇ τὰς πολεμικὰς δυνάμεις των. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις κατήρτιζε ταμεῖον πολεμικῆς ἀμύνης, ὅπερ ἐπροικοδοτεῖτο ἀμέσως διὰ 500,000 δραχμῶν ἐκ τοῦ Κρητικοῦ προϋπολογισμοῦ, ἐλαμβάνοντο δὲ μέτρα δραστήρια πρὸς ἄμυναν τῶν λιμένων κατ' αἰφνιδίων ἀποβάσεων. Τὴν 16ην Δεκεμβρίου ὁ ἐπὶ τῆς Δημοσίας Ἀσφαλείας Ἐπίτροπος εἰσηγεῖτο τὸν νέον στρατολογικὸν νόμον, καθ' ὃν ἐστρατεύοντο πάντες οἱ Κρῆτες ἀπὸ ἡλικίας 19 μέχρι 54 ἐτῶν, καὶ οὗτινος τὸ 1ον ἄρθρον «***Πᾶς Ἕλλην ὀφείλει νὰ ὑπηρετήσῃ αὐτοπροσώπως ἐν τῷ στρατῷ,***» προεκάλει τὴν σφοδροτάτην τῶν Μουσουλμάνων ἀντίδρασιν. Αἱ ἐπιδεικτικαὶ αὗται παρασκευαὶ ἀνησύχουν σημαντικῶς τὰς Προστάτιδας, ἀνεχαίτισαν δὲ, ἐνισχύουσαι τὰ διαβήματα τοῦ Βασιλέως Γεωργίου καὶ τὰς διπλωματικὰς ἐνεργείας τοῦ Βενιζέλου, τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἄκρων ἀποφάσεων τῆς Εὐρώπης, δι' ὧν θὰ ἐδημιουργεῖτο ἐν Κρήτῃ κατάστασις, χείρων ἐκείνης ἣν αἱ Δυνάμεις ἐζήτουν νὰ ἀποσοβήσωσιν. Ἀλλὰ διὰ τοὺς Κρῆτας δὲν ἤρκει ἡ ἀποσόβησις τῆς ἀνακατοχῆς. Διὰ τὸν ἀδάμαστον λαὸν, ὅστις κατέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν του σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν καὶ δι' ἀγώνων ὧν οὐδεμία ἱστορία παρουσιάζει παρομοίους εἰς θυσίας, εἰς διάρκειαν καὶ εἰς σταθερότητα, πᾶσα ὑποχώρησις ὅσον ἀσήμαντος καὶ ἂν ἦτο, ἀπετέλει ἥτταν ἀφόρητον. Εἰς Χανία, ὧν καὶ ὁ τελευταῖος πολίτης ἀπεμνημόνευε τὴν ἐξέλιξιν τῶν περιπετειῶν τῆς πατρίδος του κάλλιον παντὸς Εὐρωπαίου διπλωμάτου, εἰς τὴν ἀγωνιώδη ἐξέλιξιν, ἣν ἐπεξεργάζοντο αἱ Εὐρωπαϊκαὶ διακοινώσεις ἐγίνετο ἀμέσως αἰσθητὴ ἡ πρόοδος ἢ ὀπισθοχώρησις τῆς Κρητικῆς ἀπελευθερώσεως. Καὶ ἦτο ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ τελευταία διακοίνωσις τῶν Δυνάμεων, ἡ διακοίνωσις, ἐν ᾗ διπλωματία παλίμβουλος εἶχεν ἀντικαταστήσῃ τὸν ὅρον τῶν «***ἐπικυριαρχικῶν***» δικαιωμάτων τῆς Πύλης, διὰ τοῦ ὅρου τῶν «***κυριαρχικῶν***» ὃν μετεχειρίζετο πρώτην ταύτην φορὰν, παρέχουσα εἰς τὸ ὑπουργεῖον Χακκῆ τὴν εὐκαιρίαν θριάμβου ἀπαραμίλλου, ἀπετέλει «***ὀπισθοχώρησιν***» τοῦ ζητήματος.» Οἱ Κρῆτες εὑρίσκοντο εἰς τὴν θέσιν τοῦ χωρικοῦ, ὅστις ἐπεκτείνας τὸν ἀρχικὸν μικροσκοπικὸν ἀγρόν του δι' ἀλλεπαλλήλων ἐπεκτάσεων, πραγματοποιηθεισῶν, δι' ἀνεκδιηγήτων στερήσεων καὶ ἐργασίας νυχθημέρου, βλέπει ἀφυπνιζόμενος τὰ ὁρόσημα τοῦ ἀγροῦ του μετατοπισθέντα σημαντικῶς πρὸς ζημίαν του. Διὰ τοὺς ἀγρύπνους καὶ ζηλοτύπους τούτους φρουρούς τῶν κεκτημένων, δὲν ἤρκει ἡ ἀποσόβησις τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀποβάσεως. Ἀπητεῖτο ἀπαραιτήτως ἡ ἐπανόρθωσις τοῦ σκανδαλώδους ὅρου τῆς διακοινώσεως. Ἀλλ' ἦτο δυνατὴ διὰ τὰς Δυνάμεις ἡ ταπείνωσις αὕτη, ἦτο δυνατὴ ἡ ἀπόσβεσις διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τῶν γραφέντων ὑπὸ τῆς ἄλλης, ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ἐπεκράτει ὀξύτατος ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων συμμαχικῶν στρατοπέδων πρὸς προσεταιρισμὸν τῆς Τουρκικῆς προτιμήσεως;

Ἐν τούτοις, χάρις εἰς τὰς προσπαθείας τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐξευρέθη τρόπος κατευνασμοῦ. Τὴν 31 ην Ἰανουαρίου, ὁ Δενῆ Κοσὲν ἀνέγνωσεν ἐν τῇ Γαλλικῇ Βουλῇ τηλεγράφημα ἐκ Κρήτης, διαμαρτυρόμενον διὰ τὸ νέον κατὰ τῆς νήσου ἀδίκημα, εἰς τὴν διαμαρτυρίαν δὲ ταύτην προσέθηκε καὶ τὴν ἰδικὴν του, διὰ τὴν κατάφωρον παραβίασιν τῶν πρὸς τοὺς Κρῆτας ὑποσχέσεων. Ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς ἠναγκάσθη ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν ἐπίκρισιν. Ἐδήλωσεν, ὅτι οἱ Κρῆτες ἐμεγαλοποίησαν τὴν σημασίαν, ἥτις πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὰ «***κυριαρχικὰ δικαιώματα***» τῆς διακοινώσεως, ὅτι ὁ ὅρος οὗτος διετυπώθη μόνον ὅπως ὑποδειχθῶ ιν εἰς τοὺς νησιώτας οἱ κίνδυνοι τῆς ἀδιαλλάκτου των πολιτικῆς, ἥκιστα ἐξυπηρετούσης τὴν Κρητικὴν ὑπόθεσιν καὶ ὅτι ἀντὶ νὰ προβαίνωσιν εἰς ἐκδηλώσεις ἀσκόπους, εὐκταῖον θὰ ἦτο ἂν ἐνεπιστεύοντο τὰ συμφέροντα καὶ τὰ δικαιώματά των εἰς τὰς Προστάτιδας.

Αἱ δηλώσεις αὗται, αἵτινες ἀπετέλουν ἐμφανῆ χλίανσιν τῆς τηρουμένης ἀπέναντι τῶν Κρητῶν δυσμενοῦς στάσεως, ἐξουδετέρουν τὸ κυριώτερον σημεῖον τῆς τελευταίας διακοινώσεως. Οἱ Κρῆτες δὲν ἐπετρέπετο νὰ δειχθῶσιν ἀπαιτητικώτεροι. Ὁ Βενιζέλος, ἐδήλωσεν ὅτι αἱ ἀνακοινώ-

σεις τοῦ Γάλλου ὑπουργοῦ ἦσαν ἐπαρκεῖς, ἤσκησε δ' ἰσχυροτάτην πίεσιν ἐν Κρήτῃ, ἔνθα διεξήγοντο ἀνησυχητικὰ ἔνοπλα συλλαλητήρια καὶ οἱ Μουσουλμάνοι προέβαινον εἰς ἀντισυλλαλητήρια ἕνεκα τοῦ φόνου ἑνὸς ὁμοθρήσκου των ἐν Ρεθύμνῳ ὅπως θεωρηθῶσιν ἱκανοποιητικαὶ ὑπὸ τῶν Κρητῶν ἡγετῶν καὶ δυνηθῇ ν' ἀφιερωθῇ ἀπερίσπαστος εἰς τὴν ἀνορθωτικὴν του προσπάθεια.

Τὴν 8ην Ἰανουαρίου 1911 ἤνοιξε τὰς πύλας της ἡ Ἀναθεωρητικὴ Βουλή. Τὸ Βασιλικὸν Διάταγμα ὅπερ, ἀνεγνώσθη κατὰ τὴν ἔναρξίν της, ἔτασσε σαφῆ ὅρια εἰς τὴν δικαιοδοσίαν της: Τὴν ἀναθεώρησιν τῶν μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος. Ἡ Κυβέρνησις δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ ἀναθεωρητικὸν ἔργον της. Εἰς τὴν ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν ὑπέβαλεν εὐρεῖαν ἐργασίαν νομοθετικήν. Τὴν 18 Ἰανουαρίου ὑπεβλήθη ὁ προϋπολογισμός. Τὴν ὑποβολὴν του ἐπηκολούθησε τὸ προσχέδιον τῶν ἀναθεωρητικῶν ἄρθρων τοῦ Συντάγματος. Αἱ προτεινόμεναι τροποποιήσεις ἀπέβλεπον κυρίως τὸ ἄρθρ. 3ον, ὅπως καταστῇ δυνατὸν καὶ εἰς ξένον ν' ἀναλαμβάνῃ ὑπεύθυνον ἐν Ἑλλάδι διοίκησιν. Τὸ ἄρθρ. 56ον ὅπως μὴ παρεμβάλλωνται προσκόμματα εἰς τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τοῦ Νομοθετικοῦ σώματος. Τὸ 57ον, ὅπως καταργηθῶσι τὰ σφαιρίδια καὶ ἀποβῇ ἡ ψηφοφορία ἀνεπηρέαστος. Τὸ 71ον, ὅπως ἀποκλεισθῶσιν οἱ στρατιωτικοὶ τῆς πολιτικῆς. Τὸ 75ον, ὅπως ἐξασφαλισθῇ ἡ ἰσοβιότης τῶν δικαστῶν. Τὸ 91ον, ὅπως ἐπιτρέπηται ἡ κήρυξις τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου ἐν πολέμῳ ἢ εἰς ἐπιστράτευσιν. Τὸ 102ον, ὅπως θεσπισθῇ ἡ μονιμότης τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, καὶ τὸ 107, ὅπως κατατιθῇ δυνατὴ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι νέα ἀναθεώρησις. Μετὰ τὴν εἰσήγησιν ταύτην ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ εἰσηγήθη τὰ δικαστικὰ του νομοσχέδια, στηριζόμενα τὰ πλεῖστα ἐπὶ βαθυτάτης γνώσεως τῆς πολυπλόκου καὶ ἀπηρχαιωμένης Ἑλληνικῆς δικονομίας καὶ ἄτινα ἔμελλον νὰ παράσχωσιν εἰς τὴν ἀνορθωτικὴν προσπάθειαν τὸ εὐτυχέστερόν της ἐπιχείρημα διὰ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως ἣν ἤσκησαν ἐπὶ τῆς δημοσιονομικῆς της χώρας βελτιώσεως.

Ἐνῷ τὸ Ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον, διὰ πρώτην ταύτην ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς του του φορὰν ἐργαζόμενον νυχθημερόν, παρεῖχε τὸ θέαμα φιλέργου κυψέλης, ἡ αὐτὴ δραστηριότης ἐπεκράτει καὶ ἔξω αὐτοῦ, ἐκδηλουμένη ἰδίως εἰς τὴν στρατιωτικὴν τῆς χώρας ἀνάπλασιν. Τὴν 17ην Ἰανουαρίου, ἀφίκετο ὁ στρατηγός, Ἐντοῦ ὁ ὀργανωτὴς ὃν συγκατένευσε νὰ πέμψῃ ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις. Ὁ στρατηγὸς ἐπελήφθη ἀμέσως τοῦ ἔργου του, μετὰ τῶν ἐπιλέκτων του συνεργατῶν. Σπανίως, ἀποστολὴ ξέ-

νων ἀφωσιώθη μετὰ τοσούτου ἐνθουσιασμοῦ. Οἱ Γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἐμελέτησαν ταχέως τὴν κατάστασιν. Ὁ Βενιζέλος τοῖς ἐξήγησε πόσον πιθανὴ ἦτο ταχεῖα πρὸς τὴν Τουρκίαν σύγκρουσις, πόσον ταχέα ἀποτελέσματα ἀνεμένοντο ἐκ τοῦ θερμουγοῦ ζήλου των. Οἱ ἐκγυμνασταὶ ἐμεσιον ὑλικὸν εἶχον πρὸ αὐτῶν, εἰς ἀξιωματικοὺς εὐφυεῖς, μεμορφωμένους ἂν καὶ ἀνεξοικειώτοις πρὸς τὴν διοίκησιν, καὶ εἰς ἄνδρας, εὐφυεῖς, λιτούς, θαυμαστῆς ἀντοχῆς καὶ ὧν ὁ εὐχερὴς ἐνθουσιασμὸς ἐπέτρεπεν εἰς τὸν ἀρχηγὸν νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ θριαμβευτικῶς εἰς τὰς δυσχερεστάτας τῶν ἐπιχειρήσεων. Καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν πρακτικὴν ἄσκησιν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν, διὰ τῶν προτύπων πυρήνων μετὰ θέρμης, ἥτις ἐξηγεῖ τὰς ἐκπληκτικὰς προόδους αἵτινες ἐσημειώθησαν ἐν βραχεῖ. Ἡ αὐτὴ προσπάθεια θὰ κατεβάλλετο καὶ διὰ τὴν ἀνάπλασιν τοῦ ναυτικοῦ. Ὁ προϋπολογισμός, ὅστις διέθετε τριάκοντα καὶ ἓν ἑκατομμύρια διὰ τὰς στρατιωτικὰς δαπάνας, ὥριζε καὶ διακοσίας χιλιάδας δραχμῶν διὰ τὴν μετάκλησιν ναυτικῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς. Τὸ ναυτικὸν ὅπερ ἐνόσει βαρύτερον τῶν χερσαίων δυνάμεων, ὡς ἀποδεικνύει ἡ δίκη Ἠπίτου - Τσουκαλᾶ καὶ μυρία ἄλλα συμπώματα θὰ ἀνεκαινίζετο εἰς νέαν προσπάθειαν καὶ αὐτό, λησμονοῦν εἰς τὴν ἱερὰν ἀπορρόφησιν τῆς ἐργασίας τὰς ἀρχαίας του ἔριδας.

Ἀλλ' ἀκριβῶς, ἡ θερμουγὸς πνοὴ ἥτις ἔπνεεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ ἐμπέδωσις τῆς νέας Κυβερνήσεως ἐν μέσῳ τῆς συγκεκινημένης στοργῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐξηγορίωσαν τὴν ἐνεδρεύουσαν ἀνοτίδρασιν. Δειλά, δειλὰ εἶχε κυκλοφορήσῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους φυλλάδιον, ἐξυμνοῦν τὸ στρατιωτικὸν ἔργον τοῦ ὑπουργείου Θεοτόκη, διεκδικοῦν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν τιμὴν τῆς στρατιωτικῆς τῆς Ἑλλάδος ἀναδιοργανώσεως. Ἡ ἀπαρχὴ αὕτη κατέληξε ταχέως εἰς τὴν ἀπροκάλυπτον ἀντίδρασιν τοῦ Λαπαθιώτου, τὴν πολιτικογλωσσικὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μιστριώτου, τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς δίκης Ἠπίτου—Τσουκαλᾶ. Αἱ ἀπόπειραι αὗται πρὸς ὑπονόμευσιν τῆς ἀνορθώσεως συνέπιπτον πρὸς ἀλεπάλληλα μεθοριακὰ ἐπεισόδια. Ὁ σπασμῳδικὸς καὶ προκλητικὸς πατριωτισμὸς ὃν ἀφύπνισε τὸ Κομιτάτον τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου» ἔσχε νέον ἀντίκτυπον ἐν τῇ ἀναρριπίσει τοῦ ἐκπνέοντος ἐμπορικοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἐν τοῖς ἀναιτίοις φόνοις ἀόπλων εὐζώνων ὑπὸ Τούρκων φρουρῶν εἰς τὴν Θεσσαλικὴν μεθόριον. Ἡ Κυβέρνησις ἀντιμετώπισεν, οὐχὶ ἀκόπως τὰς δυσχερείας ταύτας πρὸς τὰς ὁποίας συνενδέοντο τόσαι μυστικαὶ ἐλπίδες τῶν ψοχορραγουσῶν φατριῶν. Αἱ παραστάσεις τοῦ Ἕλληνος καὶ τοῦ Ὀθω-

νοῦ ἐπιτεταμμένου, κατέληξαν εἰς τὸν καταρτισμὸν στρατιωτικῆς ἀνακριτικῆς ἐπιτροπῆς, ἐν ᾗ ἀντεπροσωπεύοντο τὰ δύο γείτονα κράτη καὶ ἥτις ἐξηκρίβωσεν ὅτι ἀφορμὴν εἰς τὰ ἐπεισόδια παρέσχον κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ προκλήσεις τῶν Ὀθωμανικῶν σταθμῶν. Αἱ ἐργασίαι τῆς ἐπιτροπῆς ἐπερατώθησαν διὰ φιλικωτάτων ἐξηγήσεων, καθ' ἃς ἀπεφασίσθη ἡ βαθμιαία ἀντικατάστασις τῶν Τουρκικῶν καὶ Ἑλληνικῶν φρουρῶν, παρ'

ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ
Ταγματάρχης τοῦ Πεζικοῦ
Πεσὼν ἐν Σαρανταπόρῳ

αἷς ὑφίστατο ἔτι ἡ ἔξαψις τῶν τελευταίων συμπλοκῶν. Δυσκολώτερον ἔτι ἀπεσοβήθησαν αἱ ἐσωτερικαὶ κομματικαὶ περιπλοκαί. Ὁ Λαπαθιώτης ὅστις ἐδέχετο ἐπιδεικτικῶς εἰς μεταμεσονυκτίους ὥρας τοὺς δυσηρεστημένους φίλους του κατεδιώχθη ἀμειλίκτως καὶ ὁ στασιαστικὸς ὀργασμὸς ὃν προσεπάθει νὰ ἐξεγείρῃ ἐκόπασεν. Ἀλλ' ἡ κίνησις, ἣν ἐδημιούργησεν ὁ καθηγητὴς Μιστριώτης ὑπῆρξεν ἀπείρως κινδυνωδεστέρα ἕνεκα

τῆς ζηλοτύπου στοργῆς, δι' ἧς ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς περιέβαλλε τὴν γραφομένην γλῶσσάν του, ἕνεκα τῆς ἀπεχθείας του πρὸς τὴν εὐάριθμον τάξιν, ἥτις αὐθαιρέτως ἠθέλησε νὰ τῷ ἐπιβάλῃ ἄλλο γλωσσικὸν ὄργανον.

Ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ, ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου δὲν ἐπολιτεύθη δεξιῶς. Ἀντὶ νὰ καταπνίξῃ ἐξ ἀρχῆς ἀποφασιστικῶς ζήτημα ὅπερ ἠδύνατο νὰ συντρίψῃ οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ δέκα Κυβερνήσεις, ἐπέτρεψε νὰ ριζωθῇ παρὰ τῷ λαῷ ἡ πεποίθησις, ὅτι μέλη τινὰ συνεμερίζοντο τὰς ἀρχὰς τῆς

Η Α. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΗΨ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.

γλωσσικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ὅτι διέκειτο πρὸς αὐτὴν συμπαθῶς καὶ αὐτὸς ὁ ἡγέτης της. Καὶ ἡ πολιτικὴ αὕτη δὲν ἦτο πολιτικὴ ὑγιής. Ἐπιστημονικῶς, ἡ ἀπόπειρα τεχνητῆς τῆς γλώσσης μεταβολῆς ἦτο κωμική. Τὰς γλώσσας πλάττουσιν οἱ λαοὶ καὶ οἱ αἰῶνες καὶ τὰς ὁριστικὰς ἐκδηλώσεις των ἀποκρυσταλλοῦσιν οἱ μεγάλοι τεχνῖται, οἵτινες χρησιμοποιοῦσι τὸ ὑλικὸν ὅπερ θέτει εἰς τὴν διάθεσίν των βραδυτάτη καὶ μακρὰ ἐξέλιξις. Ἀλλ' ἡ γλωσσικὴ δημιουργία, ἧς ἐπεδιώκετο ἡ κατίσχυσις ἦτο ἀπο-

λύτως τεχνητή. Οἱ ἐργάται της ἰσχυρίζοντο ὅτι ἦτο πλειότερον ζωντανή, πλειότερον ἁρμονικὴ τῆς γραφομένης νεοελληνικῆς καὶ ὅτι ἦτο πλειότερον προσιτὴ εἰς τὸν λαόν. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ γραφόμεναι γλῶσσαι εἶναι κατ' ἀνάγκην εὐρύτατα συμβατικαί. Καὶ ἡ διάλεκτος τῆς Προβηγκίας, ἡ μουσικὴ καὶ ἁπαλωτάτη γλῶσσα τῆς Mireille εἶναι ἀπείρως γλυκυτέρα καὶ πιὸ ρᾳστατικωτέρα τῆς σοφῆς γλώσσης τοῦ Ἀνατὸλ Φράνς, ἥτις ἐν τούτοις δὲν ἐθυσιάσθη εἰς τὴν ἁρμονίαν της, τὸ κώλυμα δὲ τῆς ἐκλαϊκεύσεως οἱασδήποτε ἰδέας, δὲν εἶναι ὁ γλωσσικὸς τύπος, ἀφοῦ ὁ τεχνικὸς ὅρος, θ' ἀπορρέῃ ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης πάντοτε, ἀλλ' ἡ ἰδέα αὐτή. Πλήν, πέραν τῶν στοιχειωδῶν τούτων ἀληθειῶν, ὑπάρχει μία ἄλλη, ἧς οὐδέποτε ἔδει ν' ἀπομακρυνθῶσιν οἱ Ἕλληνες πολιτικοί: ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ σύμβολον τῆς φυλετικῆς ἑνότητος. Ἐκεῖ, εἰς τὰς ἀξένους παραλίας, ἃς δάκνει μετὰ λύσσης ὁ Εὔξεινος, εἰς τὰς Μακεδονικὰς πεδιάδας ἢ τὴν Μικρασιατικὴν ἐνδόχωραν, ὑπάρχουσι πληθυσμοὶ ὁλόκληροι οἵτινες διδάσκονται τὴν νεοελληνικήν, ἀφ' ἑνὸς διότι εἶναι ἡ συνέχισις ἑνὸς πολιτισμοῦ, ὅστις τοὺς θαμβοῖ διὰ τῆς ἐκπάγλου του λάμψεως καὶ τοὺς καθιστᾷ ὑπερηφάνους διὰ τῆς δόξης του καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας των, πρὸς ἣν τοὺς συνδέει ἔρως βαθύς. Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς πληθυσμοὺς τούτους ὡς γλῶσσα ἐπίσημος ἡ δημοτικὴ οἱουδήποτε τύπου, θὰ ἠσθάνοντο νὰ θραύωνται ἐν αὐτοῖς αἱ προαιώνιαι χορδαί, αἵτινες τοὺς συνέδεον πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν των καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν των, θὰ ἠδυνάτουν δὲ, ἕνεκα λόγων καταδήλων εἰς πάντας τοὺς ἐγγύθεν γνωρίζοντας αὐτούς, νὰ προσοικειωθῶσι τὸ νέον γλωσσικὸν ὄργανον. Εὐτυχῶς ὁ Βενιζέλος καίτοι παρασυρθεὶς ὑπὸ πλανωμένων φίλων του καὶ ὑπὸ σφαλλομένων ἴσως ἰδίων πεποιθήσεων κ' ἐπιτρέψας εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα νὰ ὑπερβῇ τὴν οὐδὸν τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, κατώρθωσε νὰ δώσῃ πέρας εἰς μωρὰς συζητήσεις καὶ νὰ κλείσῃ τὴν «γλωσσικὴν κρίσιν» ἱκανοποιητικῶς διὰ τὸ κυβερνητικὸν γόητρον. Τὸ αὐτὸ ἐπέτυχε καὶ ἐν τῇ δίκῃ Τσουκαλᾶ, ἐν ᾗ προφανῶς τὸ λαϊκὸν ρεῦμα ἦτο κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ὡς ἐν τῷ γλωσσικῷ ζητήματι. Ἀπαντῶν εἰς ἐρώτησιν ἀντιπολιτευομένου, κατώρθωσεν ἀγορεύων ἐντέχνως νὰ θέσῃ τέρμα εἰς ὑπόθεσιν ὀδυνηρὰν καὶ νὰ ἐξαγάγῃ ἄτρωτον τὸ κῦρός του ἐκ τέλματος, ἐν τῷ ὁποίῳ πᾶς ἄλλος θὰ κατεβυθίζετο.

Μετὰ τὴν τερμάτισιν τῶν ὀχληρῶν τούτων περισπασμῶν ὁ Βενιζέλος ἠδυνήθη ν' ἀποδυθῇ μετὰ πλείονος ἀνέσεως εἰς τὸ ἔργον του. Αἱ κύριαι γραμμαὶ του ἦσαν ἐκτὸς τῆς συντελουμένης ἐργασίας, ἡ ἀνασύνταξις

τῆς στρατιωτικῆς καὶ τῆς ναυτικῆς τῆς χώρας δυνάμεως καὶ ἡ δημιουργία θερμῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων.

Τὴν 9ην Ἀπριλίου, ἔφθανον εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ Βούλγαροι φοιτηταί. Σπουδαιότατον πρόσωπον ἐν τῇ ὀργανώσει τῆς ἐπισκέψεως ταύτης ἔπαιξεν ὁ ἀνταποκριτὴς τῶν «Καιρῶν» Μπάουτσερ, συνδεόμενος διὰ μακρᾶς φιλίας πρὸς τὸν Βενιζέλον καὶ ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἀνεπίσημος του ἐν Σόφιᾳ ἀντιπρόσωπος. Οἱ ξένοι τῆς Ἑλληνικῆς πρωτευούσης ἐγένοντο θαυμασίως δεκτοί. Εἰς τὸ στενόν της πλαίσιον ἀπέβαινον καταφανέστεραι ἔτι αἱ ἀντιθέσεις τῶν δύο λαῶν, αἱ ἀντιθέσεις τῶν δύο πολιτισμῶν, ὧν οἱ ἀντιπρόσωποι συνηντῶντο εἰς τὰ Προπύλαια. Οἱ Βούλγαροι, «νέοι» πλειότερον τοῦ δέοντος, οἱ Ἕλληνες πλειότερον τοῦ δέοντος «παλαιοί». Οὗτοι ἀλαζόνες ὡς πεπτωκότες ἀριστοκράται κ' ἐκεῖνοι πεφυσιωμένοι ὡς πάντες οἱ νεόπλουτοι. Οἱ Ἕλληνες ἐξεπλήσσοντο διότι οἱ Βούλγαροι ἠγνόουν τόσον τὴν ἀρχαιότητα. Οἱ Βούλγαροι ἐξεπλήσσοντο, διότι οἱ Ἕλληνες ἠγνόουν τόσον πολὺ τὴν ἐποχὴν των καὶ ἠδυνάτουν νὰ ἀναλύσωσι τὸν Βακοῦνιν ἢ τὸν Καρλ. Μάρξ. Ἐν τούτοις παρὰ τὰς οὐσιώδεις διαφοράς, ἡ προσέγγισις τῶν ἀνομοίων λαῶν ἐπεβάλλετο. Ἵνα χαραχθῇ ἡ γόνιμος αὔλαξ τῆς ὀνειροπολουμένης συγκομιδῆς, ἀπητεῖτο ὅπως οἱ ἐρίζοντες βόες τῆς χθὲς ζευχθῶσιν εἰς τὸ αὐτὸ πολιτικὸν ἄροτρον. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπητεῖτο ἐργασία μακρά. Ἡ Βουλγαρία ὤφειλε νὰ καταστῇ μετριοπαθὴς καὶ ἡ Ἑλλὰς ἰσχυρά. Τὸ πρῶτον ἀνετέθη εἰς τὸν Ἕλληνα ἐν Σόφιᾳ πρεσβευτὴν Πανᾶν, διπλωμάτην ἔμπειρον καὶ λεπτόν, ἀληθῆ καλλιτέχνην εἰς τὴν διατύπωσιν ἑνὸς ἱστορικοῦ ἐγγράφου ἢ τὴν φιλοτέχνησιν μιᾶς εὐτυχοῦς φράσεως καὶ εἰς τὸν Ἄγγλον Μπάουτσερ. Τὸ δεύτερον ἀνέλαβον αἱ δύο ἀποστολαί, ἡ Γαλλικὴ εἰς ἣν ἀνετέθη κατ' Ἀπρίλιον ἡ διοίκησις ἑνὸς προτύπου Συντάγματος καὶ ἡ Ἀγγλικὴ, ἥτις ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ μηνός, παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τῆς Πύλης, ματαίως πειραθείσης ν' ἀποσοβήσῃ καὶ τὴν ἀποστολὴν ταύτην, ὡς εἶχε πειραθῇ νὰ ματαιώσῃ καὶ τὴν Γαλλικήν.

Τὴν 21ην Ἀπριλίου, ὁ στρατηγὸς Ἐντοῦ ἐπεθεώρει τὰς φρουρὰς τῶν συνόρων καὶ τὸν στρατὸν τῆς Λαρίσσης, ὅστις ἐξετέλει θαυμασίας ἀσκήσεις ἐπὶ τῶν θεμάτων, ἅτινα τῷ ἐδόθησαν. Ὁ ναύαρχος Τῶφνελ ἐπεθεώρει τὸν ναύσταθμον. Λαμπραὶ ἐλπίδες ἐξωγόνουν τὸν στρατὸν καὶ τὸ ναυτικόν. Ἡ Ἑλλὰς μετεβάλλετο εἰς στρατόπεδον. Καὶ ἡ νέα Κυβέρνησις ἀντὶ νὰ κατατιτρίβηται ὡς αἱ προηγούμεναι, ἐφ' ὅσον παρήρχετο ὁ καιρὸς, τοὐναντίον ἐνισχύετο. Τὸ ἔργον της ἐν τῇ Βουλῇ συντε-

λεῖτο μὲ ἅλματα. Ὁ Μιστριώτης, ὅστις διεξῆγε κατ' αὐτῆς ἐκστρατείαν πείσμονα ἀπελύετο τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὁ Σμολένσκης, ὅστις συνέχιζε τὰ ἀντιπειθαρχικὰ ἐπεισόδια ἄλλων ἡμερῶν, ὑπέστη βαρύτατα ἀντίποινα. Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἐργασίαν συνετελεῖτο καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐξομάλυνσις. Ἀπόπειρα τῆς Τουρκίας ὅπως προβῇ εἰς διορισμὸν Μωαμεθανῶν ἐν Κρήτῃ ἱεροδικαστῶν, παρέμενεν ἄκαρπος πρὸ τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ Ἀγγλικοῦ τύπου, τῆς ἀντιδράσεως τῶν Κρητῶν καὶ δεξιῶν τοῦ Βενιζέλου ἐνεργειῶν. Μεσολαβήσει τῆς Αὐστρίας, ἐπετυγχάνετο ἡ ἐπανάληψις τῶν διακεκομμένων Ἑλληνορουμανικῶν σχέσεων καὶ τὸ ὑπουργεῖον κατῆγε θριαμβευτικὴν ἐπιτυχίαν, κατὰ τὴν συζήτησιν τῆς ἐπερωτήσεως τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Καλλέργη, ἐξεγερθέντος μετὰ σφοδρότητος κατὰ τῆς συμφιλιώσεως.

Ἡ ἐπερώτησις αὕτη ἀπεδείκνυεν πόσον τυφλὴ ἦτο πρότερον ἡ Ἑλληνικὴ Ἐξωτερικὴ πολιτική. Εἷς πρώην ὑπουργὸς διεμαρτύρετο, διότι ἡ πατρίς του κατῆγεν ἄνευ ἀνταλλάγματος ἐπιτυχίαν ἀναμφισβήτητον, διότι περιεφρουροῦντο τὰ συμφέροντα χιλιάδων Ἑλλήνων τοῦ Δουνάβεως καὶ ἐγκατελείπετο οὐσιαστικῶς ἡ ἀπαίτησις τῆς ἀναγνωρίσεως Βλαχικῶν παρὰ τοῦ Πατριαρχείου Κοινοτήτων, ἣν ὀλίγας ἡμέρας πρότερον ὑπηνίσσετο ὁ Ρωμοῦνος πρωθυπουργὸς Κάρπ εἰς ἐπιτροπὴν Κουτσοβλαχικὴν ὑπὸ τὸν Δόκτορα Λεόντε, ὑποστάντα ἀληθῆ ψυχρολουσίαν διὰ τῆς δηλώσεως ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοι εἶναι ἐν Μακεδονίᾳ ὀλίγιστοι καὶ ὅτι δὲν θά ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς ἐν Ρουμανίᾳ ὁμοφύλους των ν' ἀναμιχθῶσιν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ Κράτους πολιτικήν.

Τὴν ἐντατικωτάτην ταύτην ἐργασίαν καὶ ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἔξω αὐτῆς ἐποίκιλλον ἑκάστοτε τὰ νέα ἐπεισόδια, ἅτινα ἐξ ἀφορμῆς τῆς Κρήτης προεκάλει ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος». Τὸ πρῶτον τοιοῦτον μετὰ τὴν περιπέτειαν τῶν ἱεροδικαστῶν, ὑπῆρξε τὸ προκληθὲν ὑπ' εὐχαριστηρίου τηλεγραφήματος τοῦ Βασιλέως Γεωργίου πρὸς τὸν δῆμον Ἡρακλείου διαβιβάσαντα πρὸς αὐτὸν θερμὰ συγχαρητήρια. Τὴν 12ην Μαΐου, ὁ Τοῦρκος ἐπιτετραμμένος ἐζήτει ἐξηγήσεις παρὰ τοῦ Ἕλληνος ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅστις ἀπήντα χαρακτηρίζων τὴν Βασιλικὴν ἀπάντησιν ὡς ὀφειλομένην τυπικότητα. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι διὰ τῶν ἀδιαλείπτων τούτων διαβημάτων ἡ Τουρκία ἐπεδίωκε νὰ ὑπομνήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁσάκις ἐκείνη τὸ ἐλησμόνει, ὅτι ὤφειλε νὰ ὁπλισθῇ ταχύτερον διὰ τὴν μοιραίαν σύγκρουσιν, ἣν καθίστων ἀναπόφευκτον αἱ παντοειδεῖς προκλήσεις, αἵτινες ἀπηυθύνοντο καθ' ἑκάστην κατ' αὐτῆς. Καὶ ἡ Ἑλλὰς ὡπλίζετο. Ἕκαστον ἀτμόπλοιον, καταπλέον ἐκ Γαλλίας, ἀπεβίβαζε μεγάλας

ποσότητας πολεμοφοδίων, ἐκφορτονωμένων εἰς Πειραιᾶ τὴν νύκτα, ὑπὸ τὸν ἐχέμυθον πέπλον τῆς νυκτός. Τὴν 16ην Ἀπριλίου, ἐτελοῦντο ἔξω τῶν Ἀθηνῶν μεγάλα γυμνάσια πυροβολικοῦ. Μετὰ δύο ἡμέρας ἡ πρώτη μεγάλη ψευδομάχη ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἐντοῦ. Ὁ «Ἀβέρωφ» εἶχε περατωθῇ κ' ἐγκατέλιπε τὴν Σπέτσιαν ὅπως μεταβῇ εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς στέψεως. Ταὐτοχρόνως ἱδρύετο σῶμα Ἑλλήνων ἀεροπόρων, καὶ ἠνοίγοντο ἔρανοι πρὸς ἀγορὰν ἀεροπλάνων ἐπαρκῶν. Τὴν 25ην Μαΐου διεξήγοντο γυμνάσια τῆς φρουρᾶς Ἀθηνῶν. Τὴν 26ην μεγάλαι ἀσκήσεις στελέχων. Ἡ εὐέλπις αὕτη κλαγγή, ἥτις ἐπλήρου τὴν Ἑλλάδα, ἠπλοῦτο μακράν, ὑπερθεν τῶν κυμάτων, πανταχοῦ ὅπου ἐπάλλετο καρδία Ἑλληνική. Τὴν ἠλέκτριζεν. Εἰς τὴν μεμακρυσμένην Ἀτλαντικὴν δημοκρατίαν, ἐν ᾗ εὕρισκον ἐπώδυνον ἄρτον, τόσοι βιοπαλαισταὶ Ἕλληνες, διὰ τοῦ ὀβολοῦ των ἠγοράζοντο πυροβολαρχίαι, ἀντιτορπιλλικά. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἔφρισσεν ἐξ ἐλπίδων μυστικῶν. Ὁ πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Λονδίνου Κοριαλένιος, ἀπέθνησκεν ἐγκαταλείπων τὸν μεγάλην περιουσίαν του εἰς τὸ ἔθνος του. ***«Εἶμαι εὐτυχής, ἔλεγε ψυχορραγῶν. Εὗρεν ἡ Ἑλλὰς τόν ἄνθρωπόν της καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν ἀπαραίτητον σύμβουλόν του. Ἀποθνήσκω ἥσυχος. Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου δέσποτα!»***

Τὴν 23 Μαΐου, ἐψηφίζετο ἐν μέσῳ ζωηροτάτων χειροκροτημάτων τὸ σύνολον τῶν ἀναθεωρητικῶν ἄρθρων τοῦ Συντάγματος. Τὸ ἔργον τῆς ἀναθεωρητικῆς ἔληγεν. Ἀπεφασίσθη ἡ παράτασις τῆς Β'. περιόδου μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου της. Ἀκρότατον ὅριον διαρκείας ὡρίσθη δι' αὐτὴν ἡ 8η Ἰανουαρίου, αἱ δὲ νέαι ἐκλογαὶ διὰ τὸν Μάϊον. Περὶ τὰ τέλη Μαΐου ἐξεδίδετο τὸ μέγα Ἑλληνικὸν δάνειον ἐν Λονδίνῳ καὶ Παρισίοις μετ' ἐπιτυχίας ἀγνώστου δι' Ἑλληνικὴν ἔκδοσίν του. Τὸ ἀρχικὸν ποσὸν ἐξ 150 ἑκατομμυρίων εἶχεν ἐλαττωθῇ ὡς ἄχρηστον. Τὸ μεῖζον μέρος τοῦ ποσοῦ τούτου κατετέθη εἰς τὰς Τραπέζας καὶ ἀπέμεινεν ἀχρησιμοποίητον. Ἐπὶ πολὺ ἡ συνομολόγησίς του παρέμεινεν αἴνιγμα διὰ τὴν ἀντιπολίτευσιν. Διατὶ ἐλήφθησαν ποσὰ ἄχρηστα, ὅπως κατατεθῶσιν εἰς τὰς τραπέζας ἐπὶ τόκῳ μικροτέρῳ ἐκείνου, ὃν ἡ Ἑλλὰς ἐπλήρονε δι' αὐτὰ εἰς τοὺς δανείσαντας; Καὶ ὁ Βενιζέλος παρέμενεν ἄφωνος. Ὁ ὁρμητικὸς μαχητὴς τοῦ βήματος, ὅστις ἐξεβίασε παρὰ τῆς Βουλῆς τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἐπιθεωρήσεως τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Διάδοχον, ὅστις κατεκεραύνωσε τοὺς ἀντιπολιτευομένους, ὁσάκις ἐπειράθησαν νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ προσάραξιν τοῦ «Ἀβέρωφ» κατ' αὐτοῦ, δὲν ἀπήντα εἰς τὰς μομφὰς διὰ τὸν ἐγκληματικὸν συνδυασμόν.

Ἔπρεπε νὰ ἐκραγῇ ὁ πόλεμος, ἵνα γνωσθῇ εἰς τί προωρίζοντο τὰ ἀποθέματα, ἅτινα ἐτεθείκνυεν ἀκινητοῦντα τόσον φιλαρέσκως ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν: Τὸ Ἀπριλιανὸν δάνειον ἦτο τὸ Ἑλληνικὸν Σπανδάου, ὁ θησαυρὸς τοῦ πολέμου, ὃν ὁ Βενιζέλος προητοίμαζεν ὅπως λύσῃ τὰς μετὰ τῆς Τουρκίας ἐκκρεμότητας, τοῦ πολέμου, ὃν θὰ ἐκήρυσσε τὸν Μάϊον, κατὰ τὰς νέας ἐκλογάς, καθ' ἃς ἡ ἀποστολὴ Κρητῶν εἰς Ἀθήνας βουλευτῶν ἦτο ἄφευκτος.

Τὴν 12ην Ἰουνίου, ἡ Βουλὴ διέκοψε τὰς ἐργασίας της, κυρηχθείσης τῆς λήξεως τῆς α΄. συνόδου, μετὰ προσπάθειαν γόνιμον. Ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐργασιῶν ἀπεφασίσθη διὰ τὸ δεύτερον τοῦ Σεπτεμβρίου δεκαπενθήμερον. Ἀλλὰ μόλις ἐκλείοντο αἱ πύλαι τοῦ Κοινοβουλίου, ἐπήρχετο ἐπεισόδιον, δημιουργῆσαν νέαν Ἑλληνοτουρκικὴν ἔντασιν. Ἡ ἀστυνομία τῆς Κων)πόλεως, συλλαβοῦσα τὸν εἰσπράκτορα τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου Κοντογιάννην, παρὰ τὴν ἐπίκλησιν τῆς ἐπισήμου ἰδιότητός του, τὸν ὡδήγησεν εἰς τὸν κεντρικὸν ἀστυνομικὸν σταθμόν, ἔνθα τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα τὸν ὑπέβαλλον εἰς φρικτὰ βασανιστήρια. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις προέβη ἀμέσως διὰ τοῦ ἐν Κων]πόλει ἐπιτεταμμένου της Ἀλεξανδροπούλου εἰς ἐντονώτατα διαβήματα. Ἡ ἀπόδοσις τοῦ βασανισθέντος εἰσπράκτορος, ὅστις κατηγορεῖτο ἐπὶ πωλήσει λαχείων τοῦ Ἐθνικοῦ στόλου εἰς πολίτας Ὀθωμανοὺς καὶ ἐπὶ ὑποκινήσει αὐτῶν εἰς ἐξέγερσιν, ἐπετεύχθη δυσχερέστατα. Ἡ Πύλη διισχυρίζετο ὅτι ὁ Κοντογιάννης ἦτο πολίτης Ὀθωμανός, γεννηθεὶς ἐν Κρήνῃ, ἠρνεῖτο δὲ πᾶσαν ἀνάκρισιν ἐπὶ τῶν βασανιστηρίων του καὶ πᾶσαν πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς ἀρχὰς ἱκανοποίησιν. Βραδύτερον καὶ μετ' ἀλλεπαλλήλους διαμαρτυρίας τοῦ Ἕλληνος ἐπιτεταμμένου Ἀλεξανδροπούλου, ὅστις παρουσίασεν ἐκθέσεις ἰατρικὰς περὶ τῶν παθημάτων τοῦ Κοντογιάννη, ἐπετεύχθη ἡ πειθαρχικὴ τιμωρία τῶν βασανιστῶν. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐγένοντο μόνον ἀφοῦ εἰς τὰς ἤδη χρονίας τεταμένας Ἑλληνοτουρκικὰς σχέσεις εἰσεχώρησαν νέα στοιχεῖα ψυχρότητος, ἅτινα κατέστησαν αἰσθητότερα νέαι πάλιν Κρητικαὶ περιπέτειαι. Ἡ ἁρμοστεία τοῦ Ζαΐμη ἔληγε. Ποῖον καθεστὼς θὰ ἐδίδετο εἰς τὴν νῆσον μετ' αὐτήν;

Οἱ Κρῆτες διεξῆγον συνεννοήσεις ὅπως κηρύξωσι διαλελυμένην τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ συγκροτήσωσιν Ἐπαναστατικὴν Συνέλευσιν. Ἡ Πύλη ἐξ ἄλλου κατέβαλλεν ἀπεγνωσμένας ἐνεργείας, ὅπως αἱ Δυνάμεις προικοδοτήσωσι τὴν Κρήτην διὰ τοῦ ὁριστικοῦ της πολιτεύματος. Τὸ Κρητικὸν ζήτημα διήρχετο φάσιν ἀποφασιστικήν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἐπεχείρει τὸ ἐτήσιον λουτροπολιτικόν του

ταξείδιον. Ἀπὸ τὴν κομψὴν κωμόπολιν τῆς Σαβοΐας, ἧς ἕκαστος λίθος κρύπτει καὶ ἓν ἀνέκδοτόν του ἀπηύθυνεν ἐνθέρμους ἐκκλήσεις πρὸς τοὺς ὑψηλούς του συγγενεῖς. Καὶ αἱ ἐκκλήσεις του ἐπῆκουσθησαν. Αἱ Δυνάμεις διὰ τῶν ἐν Κοπεναγῇ ἀντιπροσώπων των τῷ ἀνεκοίνουν, ὅτι ἡ θέσις τοῦ Ζαΐμη θὰ παρέμενε κενὴ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θητείας του, ὅτι τὸ Κρητικὸν καθεστὼς θὰ παρέμενεν ἀναλλοίωτον καὶ ὅτι μέχρι τῆς ὁριστικῆς λύσεως, αἱ Δυνάμεις θ' ἀνεγνώριζον τὰς προσωρινὰς ἐν Κρήτῃ ἀρχάς. Τὰς ἀποφάσεις ταύτας ἐνέπνευσαν ὁ πόθος ἐνισχύσεως τῆς Ἑλληνικῆς Δυναστείας, ἡ ἀφύπνισις θερμοῦ εἴς τινας εὐρωπαϊκὰς πρωτευούσας ἐνδιαφέροντος πρὸς τὸ ἔργον, ὅπερ συνετέλει ἡ Ἑλληνικὴ ἀνάπλασις, καὶ ὁ ἀπελπισμὸς ὃν προεκάλει παρὰ τῇ Τριπλῇ Συνεννοήσει τὸ προφανὲς τῶν Νεοτούρκων ναυάγιον. Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἀπατηθῇ. Ἐπὶ πολὺ ἐπίστευσεν ὅτι διὰ τῆς μεταπολιτεύσεως, ἡ ἐπιροή της θὰ ἐγκαθίστατο ἀκαταμάχητος παρὰ τὸν Βόσπορον, ὅτι ἡ Τουρκία θὰ καθίστατο δι' αὐτῆς ἰσχυρὸς παράγων τῆς ἀνατολικῆς ζωῆς καὶ ὅτι θὰ ἐχειραφετεῖτο τῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς, ἥτις ἤπλου πανταχοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὰ σιδηρᾶ της ἐλάσματα. Καὶ οἱ Ἄγγλοι ἠπατήθησαν. Ἡ κατάστασις ἐν Τουρκίᾳ ἦτο χείρων ἢ πρὶν καὶ ἡ Τουρκία τοῦ Κομιτάτου ὑπεῖκεν εἰς τὸν Γερμανὸν πρεσβευτὴν Μαρσὰλ φὸν Βιβερστάϊν, μέγαν μεσίτην τοῦ οἴκου Κρουὺπ καὶ ἐπικερδῶν χρηματιστικῶν συνδυασμῶν, μετὰ τῆς αὐτῆς θρησκευτικῆς πειθαρχικότητος, μεθ' ἧς ὑπετάσσετο καὶ ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὶτ εἰς τὸ θέλγον του μειδίαμα. Ἡ γηραιὰ Ἀλβιών, ἧς ἡ προαιώνιος ἐν Τουρκίᾳ πολιτική, συτίστατο εἰς τὴν ἀκεραιότητά της, τὴν ἄθικτον διατήρησιν τοῦ καθεστῶτος τῶν Στενῶν καὶ τὴν εἰσαγωγὴν εὐρυτάτων ἐν τῇ μεγάλῃ Ἰσλαμικῇ Αὐτοκρατορίᾳ μεταρρυθμίσεων, ὤφειλε ν' ἀπελπισθῇ. Ἡ Τουρκικὴ ψυχὴ οὐδέποτε ἀπεῖχε τῶν ἀγγλικῶν πόθων τοσοῦτον, ἢ ὅταν ἀκριβῶς ἐνόμιζεν, ὅτι θὰ τοὺς προσήγγιζε πλειότερον. Καὶ τότε, μετὰ τῆς καιροσκοπικῆς μεταβλητικότητος, ἥτις εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, τὸ ἀνακτοβούλιον τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου κατενόησεν ὅτι ἐπεβάλλετο ἡ ἐν τῇ Ἀνατολῇ προσανατόλισις πρὸς ἄλλους παράγοντας, ἐφ' ὅσον ἐδικαιολόγουν τὴν ἐμπιστοσύνην της. Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τὴν συνετὴν διοίκησιν τοῦ Βενιζέλου, ἀνέκυπτε ταχέως ἐκ τῶν ἀρχαίων πλανῶν. Θὰ ἐτίθετο **«ὑπὸ παρατήρησιν»**. Θὰ ἐνεθαρρύνετο διὰ μικρῶν τινων ἐκχωρήσεων, περισωζουσῶν τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην καὶ τὴν φιλαυτίαν της. Καὶ ἂν διήρχετο τὴν περίοδον τῆς δοκιμασίας νικηφόρως, θὰ ἐνισχύετο καὶ θὰ ἐνεθαρρύνετο θετικώτερον. Τὴν μεταστροφὴν ταύτην καθίστα ἀπαραίτητον ἡ κατάστασις

ἦν ἐδημιούργει ὁ Ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος. Ἀναμφισβητήτως, ἡ Ἰταλία θὰ ἐξήρχετο ἐξ αὐτοῦ νικηφόρος καὶ τὸ Μεσογειακὸν καθεστὼς θὰ ὑφίστατο ἀνατροπὴν γενικήν. Ἡ ἀλλοίωσις αὕτη τῆς Μεσογειακῆς ἰσορροπίας θὰ ἦτο ὑπὲρ τῆς Τριπλῆς. Ἦτο ἀνάγκη νὰ δημιουργηθῇ ἀνάλογον ἀντιστάθμισμα. Θὰ ἐπεζητεῖτο εἰς τὴν ἀναγεννωμένην Ἑλλάδα, ἥτις εἶχε κατακτήσῃ εἰρηνικῶς τὴν Ἰταλίαν, πρὶν ἔκείνη τὴν κατακτήσῃ

ΑΧΙΛ. ΕΔΙΠΙΔΗΣ

Ἀνθυπολοχαγὸς Πεζικοῦ

Πεσὼν ἐν Ἐλασσῶνι.

διὰ τῶν λεγεώνων της. Καὶ ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς πολιτικῆς ταύτης ἦτο ἡ παράτασις τοῦ Κρητικοῦ καθεστῶτος, παρὰ τὴν ἐπίμονον τῆς Πύλης ἀπαίτησιν περὶ ὁριστικῆς λύσεως.

Ἡ β' Σύνοδος τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς ἤρξατο τὴν 8ην Ὀκτωβρίου, ἐν μέσῳ σοβαρῶν ἐξωτερικῶν περιπλοκῶν. Τὸ νεοτουρκικὸν Κομιτάτον, ἀδυνατοῦν ν' ἀμυνθῇ ἐν Τριπολίτιδι, ἕνεκα τῆς θαλασσίας ὑπεροχῆς τῶν Ἰταλῶν, ἐπεχείρει νὰ στρέψῃ τὸν λαϊκὸν ὀργασμὸν κατὰ τῆς Ἑλλάδος,

ὑποπτευόμενον ὅτι ἡ Κυβέρνησίς της θὰ ἐπωφελεῖτο τοῦ Ἰταλικοῦ ἀντιπερισπασμοῦ ὅπως ἀποδεχθῇ τὴν Ἕνωσιν, ἣν ἐψήφισεν ἡ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς συνελθοῦσα Κρητικὴ Συνέλευσις. Ὁ Ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος εἶχε προκαλέσῃ ἀμέτρους ἐλπίδας ἐν τῇ Βαλκανικῇ. Ἐθεωρήθη ὡς ἡ καταλληλοτέρα εὐκαιρία πρὸς ἐπίλυσιν πάσης ἐκκρεμότητος. Αἱ αὐταὶ σκέψεις ἐπεκράτουν μεταξὺ τῶν Κρητῶν καὶ πλείστων πολιτικῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ἂν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐδράττετο τῆς παρουσιαζομένης εὐκαιρίας συμπράττουσα μετὰ τῶν Ἰταλῶν, πότε ἄλλοτε θὰ ἐλύετο τὸ Κρητικὸν ζήτημα; Ἡ Πύλη δὲν ἀπέβλεπε δυσαρέστως πρὸς τὴν δημι-

Η Α. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΗΨ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

ουργουμένην ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἔξαψιν. Ἡ Τριπολίτις ἦτο μακρὰν καὶ ἡ διὰ θαλάσσης ἐνίσχυσις της ἦτο ἀδύνατος. Ἀλλ' ὑπῆρχεν ἡ Ἑλλάς, ἥτις διὰ τὴν Τουρκικὴν ἀντίληψιν ἦτο ὁ Πολισινέλλος, ὁ προωρισμένος νὰ δέχηται ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς σκηνῆς τὰ λακτίσματα. Ἂν αἱ Δυνάμεις ἐπέτρεπον, ὁ Τουρκικὸς στρατὸς θὰ εἰσέβαλλεν εἰς τὴν Θεσσα-

λίαν καὶ θὰ ἀνενέου τὴν εὐχερῆ ἐποποιΐαν τοῦ Ἐτὲμ πασᾶ, καλύπτων τὴν «Ἕνωσιν καὶ Πρόοδον» διὰ τῶν δαφνῶν, ὧν εἶχε τόσην ἀνάγκην τὸ ἐκπνέον της γόητρον. Τὰ «Ἡμερήσια Χρονικὰ», ἄλλαι Ἀγγλικαὶ ἐφημερίδες κατήγγελλον θορυβωδῶς τὸν προφανῆ κίνδυνον.

Αἱ διαθέσεις αὗται ἐξεδηλοῦντο εἰς ἀμείλικτον διωγμὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οὗτινος μία τῶν φρικωδεστέρων σελίδων ὑπῆρξεν ἡ δολοφονία τοῦ Μητροπολίτου Γρεβενῶν Αἰμιλιανοῦ, γενομένη μὲ σκληρότητα ἀπερίγραπτον. Ἡ δολοφονία αὕτη ἔσχε τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα μὲ τὸν ἐπικὸν τοῦ Γρηγορίου ἀπαγχονισμόν. Ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος ἐξηγέρθη φρυάσσων κατὰ τοῦ ἀνοσιουργήματος. Ὁ Βενιζέλος ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ εἰς τὰ ὅπλα ὀκτὼ ἡλικίας ἐφέδρων καὶ νὰ ἀνακαλέσῃ ἐσπευσμένως τοὺς ἐπ' ἀδείᾳ ἀπουσιάζοντας ἀξιωματικούς. Τὰ μέτρα ταῦτα ἦσαν ἐπείγοντα, οὐχὶ μόνον ἕνεκα τῶν τουρκικῶν διαθέσεων, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς Κρητικῆς καταδημαγωγήσεως, ἀρνουμένης νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, λαβούσης ἤδη τὴν ἀπόφασιν ν' ἀποστείλῃ βουλευτὰς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν εἰς ἔνδειξιν τῆς Ἑνωτικῆς ἀφομοιώσεως καὶ ἥτις ἠξίου νὰ παρασύρῃ καὶ ἄκουσαν τὴν Ἑλλάδα εἰς ῥῆξιν, δι' ἣν δὲν θὰεὗρισκεν ὡς ἰσχυρίζετο καταλληλοτέραν εὐκαιρίαν ποτέ. Μάτην ὁ Βενιζέλος ἐπάλαιε κατὰ τοῦ ὁρμητικοῦ καὶ βρέμοντος τούτου ρεύματος, θολοῦ ἐκ τόσων προσωπικῶν παθῶν καὶ ὑστεροβουλιῶν.—Μάτην οἱ ἐν Κρήτῃ φίλοι του ἠγωνίζοντο νὰ τὸ χαλιναγωγήσωσι.

Τὴν 8ην Ὀκτωβρίου, ἑβδομήκοντα πέντε Κρῆτες πολιτευταὶ ὑπέγραψαν προκήρυξιν πρὸς τὸν Κρητικὸν λαόν, καλοῦντες αὐτὸν εἰς ἔνοπλα συλλαλητήρια ὅπως ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως. Τὸ κίνημα ἐπεξετείνετο ἐκ τῶν πόλεων εἰς τὰ ἀγροτικὰ διαμερίσματα. Παρὰ τὴν δραστηρίαν ἐπέμβασιν τοῦ Βενιζέλου, τὸ ζήτημα τῆς ἀποδοχῆς βουλευτῶν εἰς Ἀθήνας, κατέκτα ὅλοὲν ἔδαφος καὶ ὑιοθετεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν ἀντιπολιτευομένων κύκλων τῶν Ἀθηνῶν. Σφοδρὰ πάλη προεκαλεῖτο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Βουλῇ. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, πειραθέντες νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὰ τελευταῖα ἐπεισόδια τῆς δίκης Ἠπίτου—Τσουκαλᾶ, τὰς ἀποκαλύψεις τῶν «Ἀθηνῶν» περὶ δῆθεν ἀνακοινώσεων τοῦ πρίγκηπος Γεωργίου, τὰ πρωτόκολλα τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀποτυχόντες, ἠθέλησαν νὰ στρέψωσι κατὰ τοῦ Βενιζέλου τὸν καταπέλτην τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος. Ὁ Κρὴς πολιτικὸς ἀπεδοκίμαζε τὴν νέαν ἐπαναστατικὴν ἐξέγερσιν. Ἐδήλου κατηγορηματικῶς, ὅτι δὲν θὰ ἐδέχετο Κρῆτας βουλευτὰς καὶ ἂν ἔτι ἐξελέγοντο. Ἡ πολιτικὴ αὕτη παρεῖχεν ἐξαίρετον εὐκαιρίαν ἀγρίων Κοινοβουλευτικῶν ἐπιθέσεων. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ καθ' ἣν τὸ Κρητικὸν ζήτημα ἠ-

δύνατο νὰ ἀποβῇ ἐπικίνδυνον, εἶχε παρέλθῃ ἀνεπιστρεπτεί. Ὁ λαὸς εἶχεν ὡριμάσῃ ἐν τῇ συμφορᾷ. Εἶχεν ἀρχίσῃ νὰ ὑποτάσσῃ τὰς ὁρμὰς τῆς καρδίας του εἰς τὸν χαλινὸν τοῦ νοῦ. Ἡ νέα ἐκστρατεία τῶν ἀντιπολιτευομένων δὲν εὗρισκεν ἀπήχησιν. Ἀγορεύσεις, ἐπερωτήσεις, δημοσιογραφικαὶ ἐπιθέσεις, ἀπέβησαν μάταιαι. Τὴν 11ην Ὀκτωβρίου, τεθέντος ζητήματος ἐμπιστοσύνης, ἡ Βουλὴ ἐπέτρεψεν ἀληθῆ θρίαμβον εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ἡ ἐκδήλωσις αὕτη ἐπέδρασε μερικῶς μόνον ἐπὶ τῶν Κρητικῶν ἐνθουσιασμῶν.

Οἱ ἔνοπλοι ὅμιλοι διετηροῦντο πάντοτε παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν Προξένων, ἀπειλούντων πάντοτε δι' ἀνακατοχῆς, ἰδίᾳ δὲ κατεβάλλοντο σοβαραὶ προσπάθειαι πρὸς ἀποσόβησιν τῆς ἐπικειμένης ἀναχωρήσεως τῶν Κρητῶν βουλευτῶν. Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 30 Νοεμβρίου, οἱ Κρῆτες ἀπεφάσισαν ὁριστικῶς τὴν ἀμετάκλητον εἰς Ἀθήνας ἀποστολὴν τῶν ἀντιπροσώπων των, παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν Βενιζελικῶν. Οἱ λαβόντες τὴν ἐντολὴν ταύτην βουλευταί, ἐπεβιβάσθησαν τὴν 1ην Δεκεμβρίου ἐπὶ τῶν «Σπετσῶν» τῆς Ἑταιρίας Γουδῆ. Ἀλλὰ μόλις ἐγνώσθη ἡ ἐπιβίβασις, τὸ ἐν Χανίοις ὁρμοῦν Γαλλικὸν πολεμικὸν «Σαρνὺ» ἀπέστειλεν ἰσχυρὸν ἄγημα καὶ ἐκάλεσε τοὺς βουλευτὰς νὰ ἐξέλθωσιν. Ἐκεῖνοι ἠρνήθησαν. Μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις 17 ἐξ αὐτῶν ὡδηγήθησαν ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ σκάφους, οἱ δὲ λοιποὶ ἐγκατέλειψαν τὰς «Σπέτσας» βραδύτερον, διανεμηθέντες πάντες μεταξὺ τῶν τριῶν φυλακίδων, ἐφ' ὧν παρέμειναν αἰχμάλωτοι. Ὁ Κρητικὸς λαὸς ἐμαίνετο. Ἔνοπλα ἐν Χανίοις συλλαλητήρια διεμαρτύροντο κατὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν αὐθαιρεσιῶν. Ὁ Μιχελιδάκης συνεκάλει ἐσπευσμένως εἰς σύσκεψιν τοὺς Βενιζελικοὺς πρὸς ἐξεύρεσιν ἐπειγούσης λύσεως. Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Βουλῇ προεκαλεῖτο νέα κατὰ τὰς 9 Δεκεμβρίου συζήτησις ἐπὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, καθ' ἣν ὁ Βενιζέλος καὶ ὁ Δραγούμης ἐπανέλαβον τὰς αὐτὰς ἀποδοκιμασίας κατὰ τῆς Κρητικῆς συνταράξεως, ὁ δὲ πρῶτος ἐτόνισεν ἅπαξ ἔτι τὴν φιλειρηνικὴν τῆς Ἑλλάδος πολιτικὴν περὶ τῆς ὁποίας δὲν ἔπαυσεν ἀπονέμων ἀφειδεῖς διαβεβαιώσεις, πληρούσας εἰδυλλιακῶν ἐνθουσιασμῶν τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Οὐδεὶς ἐπρύσεχεν εἰς τὴν κατάφωρον ἀντίφασιν μεταξὺ ἔργων καὶ ἐπαγγελιῶν. Ταὐτοχρόνως πρὸς τὰς εἰρηνικὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Ἕλληνος πρωθυπουργοῦ, ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἐδήλου, ὅτι αἱ δαπάναι διὰ τὰς στρατιωτικὰς προμηθείας ἀνέρχονται εἰς 50 ἑκατομμύρια. Αἱ πιστώσεις αὗται τοσοῦτον δυσανάλογοι πρὸς τοὺς πόρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Προϋπολογισμοῦ, οὐδεμίαν προϋκάλουν ἐν Ἑλλάδι ἔκπληξιν. Ἦσαν τοιαῦται αἱ προκλήσεις, αἱ πιέσεις, αἱ ὕβρεις τῶν

Νεοτούρκων κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὥστε αἱ βαρύταται αὗται θυσίαι ἐθεωροῦντο ὡς ἔργον συνέσεως. Ἐν τούτοις, ἡ λῆξις τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς ἐπεσπεύδετο. Αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις εἶχον δηλώσῃ κατηγορηματικῶς, ὅτι δὲν θ' ἀπέλυον τοὺς κρατουμένους Κρῆτας πληρεξουσίους πρὸ τοῦ τερματισμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Βουλευτικῆς περιόδου, ἡ δὲ Κυβέρνησις ἐπωφελεῖτο τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ὅπως ἐξαναγκάσῃ τοὺς βουλευτὰς εἰς ἐντατικωτέραν καὶ δραστηριωτέραν ἐργασίαν καὶ ἀπαλλαγῇ ταχύτερον τῆς Κοινοβουλευτικῆς ἐπασχολήσεως. Μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν ἐπειγόντων νομοσχεδίων, αἱ κοινοβουλευτικαὶ ἐργασίαι ἐπερατώθησαν. Ὁ Βενιζέλος, ὀλιγώτερον περιεσπασμένος ἠδυνήθη κατὰ τὴν βραχεῖαν διακοπὴν ἣν εὗρεν ἐν μέσῳ δύο κοινοβουλευτικῶν περιόδων, — ἐκείνης ἥτις ἔληγε καὶ ἐκείνης ἥτις ἤρχετο νὰ συντελέσῃ τὸ μέγιστον ἔργον τῆς Ἱστορίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος: τὴν ὁριστικὴν Ἑλληνοσλαβικὴν συνεννόησιν.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ
Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄.

Τὸ ταξείδιον τοῦ Διαδόχου. – Ὁ Φερδινάνδος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος.—Ἡ Βουλγαρία καὶ οἱ γείτονες — Μπάουτσερ.— Ἡ Ἑλληνοσλαβικὴ συμμαχία — Ἡ «*Ἑλληνικὴ συνέχεια*». — Μία ἀπόπειρα Ἑλληνοτουρκικῆς συνεννοήσεως.—Οἱ ὅροι της.— Ἡ τελευταία προσπάθεια τοῦ Κιαμήλ.— Ἡ νέα Βουλή.— Πῶς ἀπεσοβήθη μία Κρητικὴ εἰσβολή.—Δὲν εἴμεθα εἰσέτι ἕτοιμοι.—Οὐχὶ Κρητικὸν ἀλλ' Ἑλληνικὸν ζήτημα.— Ὁ ἱστορικὸς τῆς Κρήτης συμβολισμός.—

Τὴν 16ην Ἰανουαρίου ὁ Διάδοχος τῆς Ἑλλάδος ἀνεχώρει ἐξ Ἀθηνῶν μεταβαίνων ἐσπευμένως εἰς Σόφιαν, ὅπως παραστῇ εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ Βουλγάρου Διαδόχου Βόριδος. Ἡ ἀπόφασις ἐλήφθη τοσοῦτον ἐσπευσμένως, ὥστε ὁ ὑψηλὸς ταξειδιώτης μόλις ἠδυνήθη νὰ ἀποκομίσῃ τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὸ ταξείδιον ἐνδύματα. Παρὰ τὴν ψυχρότητα ἥτις ὑφίστατο μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀθηνῶν, προετιμήθη ἡ διὰ τῆς Τουρκικῆς πρωτευούσης διάβασις. Κατ' αὐτὴν ὁ Σουλτάνος συνεχίζων τὰς φιλοξένους παραδόσεις τοῦ οἴκου του, ἔθεσεν Αὐτοκρατορικὰς ἁμάξας, εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐπισήμου ξένου προτιμήσαντος ἐν τούτοις νὰ διεκπεραιωθῇ εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν διὰ τῆς ἁτμακάτου ὑπηκόου Ἕλληνος. Ἡ ἄρνησις αὕτη, τοσοῦτον χαρακτηριστικὴ, δὲν ἐπροξένησε πολλὴν ἐντύπωσιν. Παρὰ τὰς ἐκθέσεις τοῦ Ὀθωμανοῦ ἐν Σόφιᾳ πρεσβευτοῦ, ὅτι ἡ Ἑλληνοβουλγαρικὴ συνεννόησις προέβαινε σημαντικῶς, παρὰ τὰς ἐκθέσεις τοῦ Ὀθωμανοῦ ἐν Ἀθήναις στρατιωτικοῦ ἀκολούθου, ὅτι πᾶσαι αἱ παρασκευαὶ τῆς Ἑλλάδος κατεδείκνυον τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ προβῇ ταχέως εἰς τὸν πόλεμον, οὐδεὶς ἠξίου ἐν Κων)πόλει

προσοχῆς τὰ στερεότυπα ταῦτα ἀγγέλματα. Τὴν ἐπαύριον τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Διαδόχου τῆς Ἑλλάδος, ἡ «Τανίν» διεκήρυσσεν ὅτι συμμαχία μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας ἦτο ἀδύνατος. Ἡ πεποίθησις αὕτη τοσοῦτον μύωψ καὶ τοσοῦτον ἐπικίνδυνος, ἀπετέλει ἀπὸ πολλοῦ τὸν ἄξονα τῆς Νεοτουρκικῆς πολιτικῆς. Καὶ ὁ Ἕλλην Διάδοχος ἔφθασεν εἰς Σόφιαν. Τῷ ἐγένετο λαμπρὰ ὑποδοχὴ «Εἴμεθα συγκεκινημένοι, ἔγραφεν ἡ «Βετσέρνα Πόστα», διὰ τὴν ἀβρότητα τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, ὅστις μᾶς ἀποστέλλει τὸν υἱὸν του διὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Βόριδος. Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη χαράσσει νέαν κατεύθυνσιν σχέσεων διὰ τὰ δύο ἔθνη, ρίπτουσα εἰς τὴν λήθην ἀναμνήσεις πικρὰς. Δεχόμεθα ἀδελφικῶς τὴν χεῖρα ἣν μᾶς τείνουσιν οἱ Ἕλληνες.»

Ἡ ὑποδοχὴ ἥτις ἐγένετο εἰς τὸν Διάδοχον ὑπῆρξε θερμή. Παντα-χοῦ τὸν ὑπεδέχοντο φρενιτιώδεις ζητωκραυγαί. Ὁ εὐθυτενὴς καὶ συμπαθὴς ξένος, κατέκτησεν ἅμα τῇ ἐμφανίσει του τὴν Βουλγαρικὴν πρωτεύουσαν. Τὴν αὐτὴν ὑποδοχὴν εὗρε παρὰ τῷ Τσάρῳ Φερνιδάνδῳ, ὅστις τὸν ἐδέχθη ἐγκαρδιώτατα Ὁ Βούλγαρος Μονάρχης καὶ ὁ μέλλων Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, συνωμίλησαν ἐπανειλημμένως καὶ διεξοδικώτατα. Ὁ πρῶτος, πλειότερον διπλωμάτης, ἀνεγνώριζε τὴν ἐπείγουσαν ἀνάγκην Ἑλληνοβουλγαρικῆς συμμαχίας, ἀλλ' ὑπεμίμνησκε διηνεκῶς πόσον ἦτο ἐπιβεβλημένη ἀπόλυτος ἐχεμύθεια.

Ὁ δεύτερος, πλειότερον στρατιώτης, ἀδυνατῶν παρὰ τὴν ἀβρότητα ἐμφύτου ἀγαθότητος νὰ παίξῃ μὲ τὰς λέξεις, θέτων τὰ ζητήματα ἐπὶ τοῦ τάπητος τετραγωνικώτατα, μετ' εἰλικρινείας ἥτις ἐτρόμαζε τὸν Κοβοῦργον, ἀληθῆ ἀριστοτέχνην τῆς ὑπεκφυγῆς, καὶ τῆς λέξεως, ἥτις γοητεύει χωρὶς νὰ λέγῃ τίποτε. Παρὰ τῆς Ἑλλάδος θὰ ἐζητεῖτο κατὰ ξηρὰν ν' ἀποσχολήσῃ εἰς τὴν μεθόριον της μόνον 100—150,000 Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' ἰδίως θὰ ἀνελάμβανε τὸν θαλάσσιον τῆς συμμαχίας ἀγῶνα καὶ τοῦτο θὰ ἦτο κυρίως τὸ ἔργον της.—Ἡ Βουλγαρία θ' ἀνελάμβανε τὴν ξηρὰν καὶ ἡ Ἑλλὰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου τὴν κατάλληλον στιγμήν, τὸν Βούλγαρον Ἄνακτα ἐφόβιζεν ὁ θόρυβος, ὃν ἤγειρεν περὶ τὴν Ἑλληνοβουλγαρικὴν συνεννόησιν ὁ τύπος τῆς Σόφιας καὶ τῶν Ἀθηνῶν.

—«***Ἡ Βουλγαρία, ἐπανελάμβανε διηνεκῶς, δὲν ἔχει προνομιοῦχον γεωγραφικὴν θέσιν ὡς ἡ Ἑλλάς. Ἔχει τὸ δυστύχημα νὰ περιστοιχίζηται ἀπὸ γείτονας πολυαρίθμους καὶ ἰσχυρούς. Ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα συνετοί. Ὀφείλομεν νὰ χαλιναγωγήσωμεν τοὺς δημοσιογράφους μας...***»

Παρὰ τὰς διστακτικότητας ταύτας, παρὰ τοὺς ἐνδοιασμούς του, ὁ Φερδινάνδος ἐφέρετο ἀκατασχέτως πρὸς τὸν πόλεμον. Ἀπὸ τριακονταετίας ἡ Βουλγαρία δὲν παρεσκευάζετο ἢ δι' αὐτόν, δὲν ἔζη ἢ δι' αὐτόν. Ἐν τῷ στρατῷ, βαθεῖα δυσφορία ἐπεκράτει ἀπὸ πολλοῦ μεταξὺ τῶν κατωτέρων ἀξιωματικῶν, ὧν ἡ προαγωγὴ ἀνεκόπτετο ὑπ' ἀρχαίων καὶ οὐχὶ πάντοτε ἱκανῶν ἀνωτέρων των, μονοπωλησάντων διὰ τῆς Αὐλῆς τὰς παχυμίσθους θέσεις καὶ τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα. Ὁ λαός, εἰρηνικὸς κατὰ βάθος ὡς πάντες οἱ γεωργικοὶ πληθυσμοί, ἠρώτα εἰς τί ἐχρησίμευεν ἡ φοβερὰ αὕτη πολεμικὴ μηχανὴ δι' ἣν ἔδιδε καὶ τὸ τελευταῖόν του λέβιον καὶ ἥτις ἐσκωρία ἐν τῇ εἰρήνῃ, κατατρίβουσα ἐν αὐτῇ τὰ ἰσχυρά της ἐλατήρια.

Οὐχί, ἡ Βουλγαρία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ διατηρῇ τὸν πολυπληθῆ στρατόν της ἐπ' ἄπειρον. Αἱ δαπάναι ἦσαν δυσανάλογοι πρὸς τὰ μέσα της. Ὤφειλε νὰ ἐξευρεθῇ μία διέξοδος τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἐφωνάσκουν οἱ Βουλγαρομακεδόνες οὗτοι, οἵτινες προεξώφλουν ἀπὸ τοῦδε τὸ γόνιμον στάδιον, ὅπερ θὰ ἤνοιγεν εἰς τὰς ἐλπίδας καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν των εἰς εὐτυχὴς πόλεμος, καὶ οἵτινες ἐξώθουν δι' ὅλων τῶν δυνάμεών των πρὸς τὴν ὁριστικὴν συννενόησιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, καθ' ἣς εἶχον ἀγωνισθῇ μετὰ λύσσης πρωτοφανοῦς. Καὶ ὁ Διάδοχος ἀπεχώρησε τῆς Σόφιας μετὰ τῆς ἀκλονήτου πεποιθήσεως ὅτι ὁ πόλεμος ἦτο ἄφευκτος. Ἐπιστρέψας ἐν Ἀθήναις, εἶδε τὸν Βενιζέλον, μεθ' οὗ συνωμίλησε διὰ μακρῶν. Κατὰ τὰς συνδιαλέξεις του μετὰ τοῦ Βουλγάρου Τσάρου, εἶχον θιγῇ σπουδαιότατα προβλήματα. Ἀνεκοίνωσε τ' ἀνταλλαγέντα εἰς τὸν Ἕλληνα πρωθυπουργόν. Συνεπείᾳ τῶν ἀνακοινώσεων τούτων, αἱ διαπραγματεύσεις περὶ συνομολογήσεως συμμαχίας αἵτινες εἶχον ἤδη προχωρήσῃ ἀρκούντως, ἐπεσπεύσθησαν. Τὴν 29 Φεβρουαρίου ὑπεγράφη τὸ κείμενον τῆς ὁριστικῆς Ἑλληνοβουλγαρικῆς συνθήκης: Τὸ ἀποφασιστικώτερον γεγονὸς τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς εἶχε συντελεσθῇ.

Ὅπως μὴ ἐξεγείρῃ τὰς δυσπιστίας τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἡ σύμβασις ἐγένετο ἀμυντική. Τὸν ἀληθῆ ὅμως χαρακτῆρα της ἀπεκάλυπτεν ἄρθρον, ὁρίζον ὅτι τὰ συμβαλλόμενα κράτη θὰ ἐπενέβαινον ἐνόπλως ἂν ἡ ἐν Τουρκίᾳ κατάστασις καθίστα τὴν ἐπέμβασιν των ἀναπόφευκτον ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων των. Εἷς τῶν κυρίων ἐργατῶν τῆς συνεννοήσεως ταύτης ὑπῆρξεν ὁ ἀρχαῖος καὶ πιστὸς τοῦ Βενιζέλου φίλος, ὁ Μπάουτσερ, εἷς τῶν πρώτων ἐργατῶν τῆς πολιτικῆς τύχης του. Ὁ Βενιζέλος ἐπέσπευσε τὴν συνομολόγησίν της, πεπεισμένος ὅτι οἱ Κρῆτες θὰ

ἀπέστελλον εἰς τὰς Ἀθήνας βουλευτὰς καὶ ὅτι ἡ Πύλη θὰ ἐθεώρει τὴν ἀποδοχὴν των ὡς ἀφορμὴν ἐπιθέσεως. Ἡ Βουλὴ θὰ συνήρχετο τὸν Μάϊον. Ἡ Ἑλλὰς ὤφειλε νὰ λάβῃ τὰ μέτρα της. Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης, θὰ ἠδύνατο ν' ἀτενίσῃ πρὸς τὸν ἄνισον ἄλλως ἀγῶνα, ἀπτόητος.

Ἡ Ἑλληνοβουλγαρικὴ συνθήκη καὶ τὸ πνεῦμα ὅπερ ἐπρυτάνευσεν

Ὑλαρχος ΚΑΨΑΜΠΕΛΗΣ

εἰς τὴν διατύπωσιν της, ἀποτελοῦσι μίαν τῶν εὐρυτάτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς διπλωματίας συλλήψεων. Πολλοὶ ὑπομιμνήσκουσιν ὅτι αἱ πρῶται ἀπόπειραι τῆς πρὸς τὴν Βουλγαρίαν συνεννοήσεως, ἐγένοντο ἐπὶ Θεοτόκη ὅταν ὁ Κερκυραῖος πολιτικὸς ἀντελήφθη ὅτι ἡ Νεοτουρκικὴ ἐθνικοπάθεια, θὰ ἐπεδίωκε νὰ ἐφαρμόσῃ κατὰ τῶν ἀλλοθρήσκων Κοινοτήτων, τὸ πρόγραμμα ὅπερ ἐφήρμοσεν ὁ Ρισελιὲ κατὰ τῶν προτεσταντῶν, ὑποστηρίζουσι δὲ ὅτι εἰς τὸν Θεοτόκην ἀνήκει ἡ τιμὴ τῆς συμμαχίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων της. Δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν.

Οἱ Ἕλληνες πολιτικοὶ ἦσαν οἱ εἴλωτες ψευδοῦς διπλωματικῆς πα-

ραδόσεως. Ἀπὸ πολλοῦ θεμελιῶδες δόγμα τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς ἦτο, ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ὤφειλε ν' ἀνεχθῇ διάσπασιν τῆς καθαρῶς «Ἑλληνικῆς συνεχείας» ἣν ἀπετέλει ἡ ἀπέραντος παραλία, ἡ ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Παγασητικοῦ Κόλπου μέχρι τῶν Στενῶν. Τὸ δόγμα τοῦτο εἰσέδυσε τοσοῦτον εἰς τὴν λαϊκὴν συνείδησιν, ὥστε οὐδεὶς Ἕλλην πολιτικὸς θὰ εἶχεν ἀρκοῦσαν ἀνεξαρτησίαν ὅπως τὸ θυσιάσῃ εἰς τὴν πραγματικότητα.

Η. Α. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΗΨ ΑΝΔΡΕΑΣ.

Πιθανὸν ὁ Θεοτόκης νὰ ἐπεζήτει τὴν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν συνεννόησιν, ὡς τὴν ἐζήτησεν. Ἀλλ' ὅταν ἔφθανε πρὸ τῶν θλιβερῶν θετικῶν ἀναγκῶν, πρὸ τῶν θυσιῶν ἃς ἐπέβαλλε, θυσιῶν ὀδυνηρῶν εἰς πᾶσαν Ἑλληνικὴν ψυχήν, ὅταν ἔφθανε πρὸ τῶν καταπληκτικῶν προβλημάτων ἅτινα θὰ ἔθετεν ἐπὶ τοῦ τάπητος, πρὸ τῶν ἀπεράντων ὁριζόντων οὓς θὰ ἤνοιγε, θὰ ὀπισθοχώρει ἔντρομος ἀναλογιζόμενος τὰς εὐθύνας του. Τὶς ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πολιτικῶν θὰ ἐτόλμα νὰ ἐπιτρέψῃ ὅπως καταληφθῶσιν ὑπὸ τῶν Σλάβων χῶραι ἀγνῶς Ἑλληνικαί, καὶ ὅπως οἱ

μισητοὶ μέχρι τῆς χθὲς ἀντίπαλοι, κατέλθωσιν εἰς τὸ Αἰγαῖον, ὅπερ ὀνειροπόλουν ἐπὶ τόσους αἰῶνας, χωρὶς νὰ κατορθώσωσι νὰ ἐγκαταστῶσι παρὰ τὸ μουσικὸν κῦμα του; Ἐν τούτοις ἡ Ἑλληνικὴ πολιτικὴ παράδοσις ἦτο ψευδής. Ἡ πολυθρύλλητος «Ἑλληνικὴ συνέχεια» ἦτο ἀδύνατον νὰ θεωρηθῇ «Ἑλληνική» ἐφ' ὅσον ἦτο Τουρκική καὶ ὁ ὑπολογισμὸς ὅτι ἦτο δυνατὸν λαὸς συμπαγής, εὔρωστος, κ' ἔχων ἀνάγκην νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν θάλασσαν, ν' ἀναχαιτισθῇ τῆς μοιραίας καθόδου του ὑπὸ τῆς στενῆς παραλίας γραμμῆς, ἥτις οὐδέποτε ἀπέκρουσε μέχρι τέλους τὴν ἐπίθεσιν τῶν μεγάλων ὄγκων τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἦτο πλάνη οἰκτρά. Ῥῶσοι, Σέρβοι, Βούλγαροι, πάντες οἱ Σλάβοι οὗτοι ὧν ἡ ἱστορία ὑπῆρξεν εἷς ἀδιάλειπτος ἀγὼν πρὸς κατάκτησιν τῆς θαλάσσης, ὁμοιάζουσι τὸν ἄνθρωπον ὅστις ἀσφυκτιῶν ἐντὸς κατακλείστου δωματίου, προσπαθεῖ νὰ θραύσῃ τὴν θυρίδα του: Ὅσάκις καὶ ἂν τραυματίσῃ τὴν χεῖρα του, θὰ ἐπανέλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ κλειστὸν παράθυρον, ὅπερ μίαν ἡμέραν θ' ἀνοιγῇ. Καὶ τί εἶναι λογικώτερον; Ἡ στείρα καὶ μωρὰ πάλη κατ' ἀνοίγματος, ὅπερ θὰ συντελεσθῇ καὶ παρ' αὐτήν, ἢ ἀποδοχή του ἀπέναντι ἀνταλλαγμάτων ἅτινα θὰ τὸ καθίστων ἀνώδυνον; Τί ἤξιζεν ἄλλως τε Ἑλλὰς μικρὰ καὶ ἀνίσχυρος, ἐξαντλουμένη εἰς φοβερὸν ἀγῶνα οὐχὶ ὅπως καταστῇ αὐτὴ ἰσχυρά, ἀλλ' ὅπως παραμείνωσιν οἱ ἄλλοι μικροὶ καὶ ἀδύνατοι; Στοιχειώδης λογικὴ ἐνεδείκνυεν, ὅτι τὸ νεαρὸν Βασίλειον ὤφειλε νὰ καταστῇ ἰσχυρὸν σήμερον, δυνάμενον νὰ συγκρουσθῇ ἀδιστάκτως αὔριον πρὸς τοὺς νέους του γείτονας, ἂν τοῦτο θὰ τὸ καθίστα ἰσχυρότερον. Ἡ πολιτικὴ εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῆς μικρᾶς προθεσμίας καὶ τοῦ ἀμέσου ὠφελήματος.— Καὶ ἡ αὔριον; Ὀφείλει νὰ ἦναι τὸ πεδίον νέου ἀμέσου ὠφελήματος. Ἐκ τῆς διαρκοῦς ταύτης ἀποταμιεύσεως τῶν ἡμερησίων κερδῶν, ἀποτελεῖται τὸ τελικὸν ἀποταμίευμα τῆς δυνάμεως.

Ὁ Βενιζέλος, εἰς τὸν Βαλκανικὴν συμμαχίαν δὲν ἔφερε μόνον τὴν πρακτικὴν ταύτην ἀντίληψιν. Ἔφερε καὶ ἰδεῶδες ὅπερ καὶ ἂν ἔτι ἀπετέλει ἁπλοῦν πρόσχημα, περιέβαλε τὴν πραγματικότητα τῶν εὐτελῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ τῶν ταπεινῶν ὀπισθοβουλιῶν μὲ τὴν μαρμαρυγὴν, ἥτις τοσάκις ἐξιδανίκευσε τὰς χυδαιοτέρας πεζότητας.

Ἀπὸ τῆς Κρητικῆς του σκοπιᾶς, ἥτις ἔχει πρὸ αὐτῆς τοσοῦτον εὐρεῖς ὁρίζοντας, ὁ Κρὴς πολιτικὸς ἐσκέφθη πολλάκις εἰς τὸ ἐρημητήριόν του τῆς Χαλέπας, ἐπὶ τῆς διηνεκοῦς συνταράξεως, ἥτις ἐλυμαίνετο τὴν Ἀνατολήν. Ὡς μόνον φάρμακόν της εὗρε τὴν ἕνωσιν τῶν λαῶν της εἰς ἕνα ὄγκον ὁμόσπονδον, χειραφετούμενον διὰ τῆς δυνάμεώς του τῆς [illegible] πρὸς τοὺς ξέ[illegible]υ [illegible]ώσεως. Τὰ Ἀνατολικὰ Κράτη

δὲν θὰ ἦσαν οὕτω τὰ νευρόσπαστα, ἅτινα θὰ ἐκίνουν ξέναι χεῖρες ἐκ τῶν παρασκηνίων διὰ τὰ ἴδια συμφέροντα. Τὰ κράτη ταῦτα, ἅτινα ὅταν δὲν τὰ ἐχλεύαζεν ὁ Βίσμαρκ, ἐπροκάλουν τὸ μειδίαμα τῶν παρισινῶν ἀκροατηρίων διὰ τῶν εὐθύμων παρωδιῶν τοῦ Μωρὶς Ντοναί, ἠδύναντο νὰ ἦναι σεβαστά, ἠδύναντο νὰ μὴ προκαλῶσι τὸν γέλωτα. Ἦρκει νὰ τὸ θελήσωσιν. Ἡνωμένα, θ' ἀπετέλουν τὴν στάθμην τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων συμμαχικῶν τῆς Εὐρώπης συνδυασμῶν καὶ ἀπὸ εἱλωτευόντων παρασίτων θ' ἀπέβαινον αὐτὰ οἱ διαιτηταὶ τῆς κατιστάσεως. Καὶ ἡ ἕνωσις αὕτη τοσοῦτον πρακτικὴ ὡς πᾶσα ἕνωσις, θὰ προεκάλει παρὰ τὰ χειροκροτήματα τῶν θετικῶν κριτῶν, τὴν ἔνθουν συμπάθειαν τῶν αἰσθηματικῶν, τῶν ὀνειροπόλων, τῶν μυστικιστῶν, θὰ ἔφερεν εἰς τὴν κουρασμένην ἀνθρωπότητα τῆς ἀδυσωπήτου πάλης, τὴν ἀναψυχὴν ἑλησμονημένων Μεσσιανισμῶν, τὴν ἀναβάπτισιν εἰς τὰς ἑλησμονημένας θεωρίας τοῦ 18ου αἰῶνος, οὗτινος ὁ οὐτοπικὸς φιλανθρωπισμός, ἂν δὲν ὡδήγησε πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὡδήγησε πρὸς τὴν ὡραιότητα. Καὶ ἡ ἕνωσις αὕτη θὰ ἦτο ἀκαταγώνιστος: Θὰ εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτῆς τὰς Κυβερνήσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων διὰ τοῦ ἐπιχειρήματος τῶν ἡνωμένων λογχῶν της, τοὺς λαοὺς διὰ τῆς νέας ἠθικοθρησκευτικῆς ἀνθήσεως ἣν θ' ἀντεπροσώπευε.

Καὶ ὁ Βενιζέλος ἐζεύχθη εἰς τὴν δυσχερῆ ἀποστολήν, ἐπεδίωξε τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας, ἣν πάντες οἱ Ἕλληνες πολιτικοὶ ἐδήλουν ἀπραγματοποίητον χίμαιραν. Καὶ μόνη ἡ υἱοθέτησις τοῦ ἰδεώδους τούτου, τοσοῦτον εὐρέος καὶ τόσον ὑψηλόφρονος καὶ ὅπερ ἀποτυγχάνον ἠδύνατο νὰ ὁδηγήσῃ τὸν σημαιοφόρον του εἰς τὴν γελωτοποίησιν, ἀποδεικνύει δύναμιν ψυχῆς παράδοξον διὰ τὴν Ἀνατολὴν ταύτην, ἐν ᾗ ἡ πάλη τῶν πολιτικῶν της πρὸς τὴν ἡμερησίαν δυσχέρειαν, ἔπλασεν ἐξ αὐτῶν ἐπικαταλλάκτας, κατατριβομένους εἰς τὴν μικρὰν λεπτομέρειαν, τὸν μικρὸν συνδυασμόν, τὴν μικρὰν διαπραγμάτευσιν, τὸ μικρὸν ἀντάλλαγμα.

Καὶ ἡ ἀπόπειρα πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ὡραίου ὀνείρου, ἐξειλίχθη μετὰ θαυμασίου εἱρμοῦ. Ὁ Βενιζέλος ἐπεδίωξε πρῶτον τὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν προσέγγισιν. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς πρωθυπουργίας του, ἀπηυθύνθη πρὸς τοὺς Νεοτούρκους, ὑποβάλλων προτάσεις συγκεκριμμένας, ζητῶν τὴν συνεργασίαν των. Ἡ βάσις τῆς συνεργασίας ταύτης ὑπεδεικνύετο. Ἦτο ὁ σεβασμὸς τοῦ κοινοτικοῦ τῶν Ἑλλήνων τῆς Αὐτοκρατορίας αὐτονομισμοῦ, ἡ ἀλώβητος τήρησις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κιθεστῶτος των.

Ἦτο ἡ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀριθμητικὴν των δύναμιν ἀντιπροσώπευσις ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ καὶ εἰς τὴν διοίκησιν. Ἦτο ὁ καταρτισμὸς ἐν τῷ στρατῷ ἰδιαιτέρων λόχων χριστιανικῶν, ἐπιτρεπόντων τὴν ἐκτέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων τοῦ στρατιώτου, τὴν ἀποφυγὴν καθημερινῶν προστριβῶν μετὰ τῶν ἑτεροθρήσκων κληρωτῶν. Ἦτο ἡ ὑπηρεσία τῶν Χριστιανῶν εἰς τὰς περιφερείας των, ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τοῦ πολέμου, ὅτε θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ σταλῶσιν ὁπουδήποτε. Ἦτο ὁ σεβασμὸς προαιωνίων τοπικῶν αὐτονομιῶν, αἵτινες ἴσχυον εἰς τὴν Χειμάρραν, ὑψηλὴν κορυφὴν ἀετῶν, ἢ τὰ πτωχὰ καὶ κατάξηρα Δωδεκάνησα, ἅτινα κατοικοῦσι τραχεῖς ναυτίλοι ἢ σπογγαλιεῖς ριψοκίνδυνοι. Ἦτο ὁ σεβασμὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης πανταχοῦ ὅπου καθιέρωσε τὴν χρῆσιν της μακρὰ παράδοσις εἰς τὰ δικαστικὰ ἔγγραφα καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ τινας νήσους Αἰγαιοπελαγιτικὰς.

Αἱ ἀξιώσεις αὗται τοσοῦτον λογικαί, τοσοῦτον σύμφωνοι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Τουρκίας, ἧς ἡ ἀναγέννησις ἐξαρτᾶται ἐξ εὐρυτάτης ἀποκεντρώσεως, ἀπεκρούσθησαν. Ἦτο ἐπόμενον. Οἱ Τοῦρκοι παρὰ τὴν διηνεκῆ ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν κατακτηθεισῶν φυλῶν, διετήρησαν ἀναλλοίωτον τὴν ἀρχικὴν ψυχολογίαν των. Ὡς πάντες οἱ Ἀσιάται, παρέμενον μαγγαιευμένοι πρὸ τῆς δυνάμεως, ἐντεῦθεν δ' ἡ πίστις των ἐπὶ τὴν Γερμανικὴν φιλίαν, παρὰ τὰς ἀπογοητεύσεις ἃς τοῖς ἐπεφύλασσεν. Ἡ πρὸς τὴν Ἑλλάδα συνεργασία των, ἦτο ἀδύνατος διότι τὴν ἐθεώρουν ἀσθενῆ, διότι τὴν περιεφρόνουν ἕνεκα τῆς ἥττης τοῦ 97, διότι μεταξὺ αὐτῶν ὠρθοῦτο τὸ φάσμα τῆς Κρήτης καὶ διότι ἡ Ἑλληνοτουρκικὴ συμμαχία προϋπέθετε τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἀφομοιωτικοῦ προγράμματος, ἀπορροίας ἀρχαίων Γαλλικῶν συμβουλῶν, ὅπερ εἶχον ἀποδεχθῆ ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν Τουρκίᾳ στοιχείου καὶ τῶν ἄλλων ἐθνοτήτων καὶ ὅπερ ἡρμηνεύετο δι' ἐπιμόνων διωγμῶν.

Ὅταν κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου ὁ Κιαμὴλ πασᾶς, ἀνησυχῶν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ναυτικῆς δράσεως ἥτις ἠπείλει νὰ παραλύσῃ τὴν Τουρκικὴν κινητοποίησιν καὶ νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Συμμάχους τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ἔρημον ὑπερασπιστῶν, ἀνεδίφησε τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν ὅπως ἀνεύρῃ τὴν διαβάθμισιν δι' ἧς ὁ ναυτικὸς παράγων τῆς συμμαχίας ὡδηγήθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μεσημβρινῆς Σλαβίας, παρέμεινεν ἐννεὸς πρὸ τῶν Ἑλληνικῶν προτάσεων αἵτινες εἶχον διατυπωθῆ ὡς βάσις τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς προσεγγίσεως. Δι' αὐτῶν δὲν ἐπεζητεῖτο ἡ ριζικὴ λύσις τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος. Ἡ μετριοπάθεια των τῷ ἐνέπνευσε τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἠδύνατο ν' ἀ-

ποσπάσῃ τὴν Ἑλλάδα τοῦ συνασπισμοῦ, ἐντεῦθεν δὲ αἱ βραδύτητες τῆς ἐπιδόσεως τῶν διαβατηρίων του εἰς τὸν Ἕλληνα πρεσβευτήν, ἐντεῦθεν αἱ ἀπέλπιδες διὰ τῆς Ἀγγλίας ἐνέργειαι ὅπως ἡ Ἑλλὰς σταυρώσῃ τὰς χεῖρας λαμβάνουσα ὡρισμένα ἀνταλλάγματα. Ἀλλ' ἦτο ἀργά. Ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἤδη δεσμευθῆ. Ποῖα ἄλλως τε ὠφελήματα θὰ ἔδρεπεν ἀφίνουσα νὰ συντριβῶσιν οἱ Γιουκοσλάβοι, χάριν τῆς λύσεως μόνον τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος; Τὶ ὠφελήθη ἡ Βουλγαρία κατὰ τὸ 1897 ἐκ τῆς προδοτικῆς οὐδετερότητος τοῦ Στοΐλωφ, ἐξαπατήσαντος τὸν Δηλιγιάννην καὶ ἐπιτρέψαντος νὰ συντριβῇ ἡ Ἑλλὰς δι' ὀλίγα βεράτια; Ὁλόκληρος ἡ διαρρεύσασα δεκαπενταετία, δέν συνηγόρει εὐγλώττως ὑπὲρ εὐρειῶν καὶ ριζικῶν λύσεων;

Λύσεις τοιαύτας ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ ἡ Ἑλλὰς μονομερῶς. Πᾶσαι αἱ Δυνάμεις αἵτινες διέκειντο εὐμενῶς πρὸς αὐτὴν, εἶχον τὴν Τουρκικὴν ἀκεραιότητα ὡς θεμελιῶδες δόγμα των. Δὲν θὰ τῇ ἐπέτρεπον νὰ κινηθῇ. Τὸ μόνον κράτος ὅπερ εἶχε συμφέρον νὰ μεταβληθῇ τὸ Ὀθωμανικὸν καθεστὼς, ἡ Ρωσία ἥτις ἐκαραδόκει κ' ἐνήδρευεν οἱανδήποτε νέαν εὐκαιρίαν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀνοίγματος τῶν Πορθμῶν, δὲν ἔτρεφε πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐξαιρετικὴν στοργήν. Ἡ συγκεκινημένη μέριμνά της ἐστρέφετο πρὸς τὰ νοτιοσλαβικὰ κράτη, ἡ Ἑλλὰς δ' ὤφειλε νὰ τείνῃ τὴν χεῖρα πρὸς αὐτὰ, ἂν ἤθελε νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς κραταιᾶς προστασίας της.

Καὶ οὕτως ἔπραξεν. Ἐν τούτοις ὁ πόλεμος δὲν ἐξερράγη τὸν Μάϊον, ὡς ὑπελόγιζεν ὁ Ἕλλην πρωθυπουργὸς, ὅταν ἀπεφάσιζε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον εἴσοδον τῶν Κρητῶν βουλευτῶν, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν μετ' ἀλλεπαλλήλα πολεμικὰ συμβούλια. Εἰς τὴν ἐρώτησίν του κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς συγκλήσεως τοῦ νέου Κοινοβουλίου ἂν ἦτο καιρὸς διὰ τὸν πόλεμον, ἡ Σόφια ἀπήντησε: «Δὲν εἴμεθα εἰσέτι ἕτοιμοι. Περιμείνατε.» Διὰ τοῦτο ὤφειλε νὰ περιστείλῃ τὰς Κρητικὰς ἀνυπομονησίας, νὰ ἐκθέσῃ τὴν δημοτικότητά του εἰς νέους κινδύνους, νὰ ὑποστῇ καὶ πάλιν τὴν ὕβριν καὶ τὴν ἐπίκρισιν. Δὲν ἐδίστασε.

Τὴν 19ην Μαΐου συνῆλθεν ἡ νέα Ἑλληνικὴ Βουλή. Αἱ Δυνάμεις καὶ ἡ Πύλη ἦσαν ἥσυχοι. Ὁ Ὀθωμανὸς ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς Μουχτὰρ βέης, ἐξέφραζεν εἰς πάντας τοὺς φίλους του τὴν πεποίθησιν, ὅτι οἱ Κρῆτες βουλευταὶ δὲν θὰ ἐγίνοντο δεκτοί. Τὴν αἰσιοδοξίαν του ἐδικαίου οὐχὶ μόνον ἡ νομιμοφροσύνη τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' ὡς ἐξομολογεῖτο χαμηλῇ τῇ φωνῇ καὶ ὁ σωτήριος φόβος τῆς Θεσσαλικῆς

εἰσβολῆς. Ἐν τούτοις οἱ Κρῆτες βουλευταὶ οἵτινες ἔφθασαν κρυφίως εἰς Ἀθήνας, ἦσαν ἀμετάπειστοι. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τῶν κοινοβουλευτικῶν ἐργασιῶν, ἐπεζήτησαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων ἐν σώματι. Ἡ Κυβέρνησις εἶχε λάβῃ μέτρα σοβαρώτατα πρὸς ματαίωσιν τῆς ἐπιθυμίας ταύτης καὶ πρὸς περιφρούρησιν τῆς τάξεως. Ἡ ἀπόπειρα τῶν Κρητῶν, ἦτο ἡ τελευταία ἐλπὶς τῶν ἐνεδρευουσῶν φατριῶν. Εἰς τὰ πυκνὰ κύματα τῶν διαδηλωτῶν, οἵτινες τοὺς συνώδευον, διεκρίνοντο οἱ ἀρχαῖοι πρωταγωνισταὶ καὶ δορυφόροι τῶν κομμάτων, ἀκτινοβουλοῦντες ἐκ προσδοκιῶν μυστικῶν. Ἡ Κυβέρνησις εἶχε παρατάξῃ δύο ζώνας στρατιωτῶν, ὧν ἡ διάσπασις ἦτο δυσχερής. Ἐν τούτοις, ἦτο τοιαύτη ἡ γοητεία ἣν ἤσκει τὸ ἔνδακρυ καὶ αἱματόβρεκτον ὄνειρον ὅπερ προέβαλλεν ὄπισθεν τῶν ὑψηλῶν καὶ βαρέων ἀνδρῶν, τῶν ἐκπροσωπούντων εἰς τὸ λευκὸν πλαίσιον τῆς ὁδοῦ Σταδίου τόσον ἡρωϊσμόν, τόσην φιλοπατρίαν, τόσην σταθερότητα, ὥστε ὅταν ἐπροχώρησαν ἀποφασιστικοὶ καὶ γαλήνιοι, ἡ πρώτη ζώνη τοῦ στρατοῦ ἠνοίγη πρὸ τοῦ ὁμίλου των. Πλὴν ὑπελείπετο νέος φραγμὸς λογχῶν. Αἱ διαταγαὶ ἦσαν σαφεῖς. Οἱ στρατιῶται ὤφειλον νὰ προβῶσιν εἰς χρῆσιν τῶν ὅπλων των. Ἡ στιγμὴ ἦτο ἐπίσημος. Εἰς τὴν τραγικὴν σιγὴν τῆς ἀλκυονίδος ἐαρινῆς ἡμέρας, ἠδύνασο ν' ἀκούσῃς τοὺς παλμοὺς τῆς ἀγωνίας ἑνὸς λαοῦ. Ἀντήχησαν ταχέα στρατιωτικὰ προστάγματα. Αὔρηνς πρὸ τῶν προχωρούντων πληρεξουσίων, ἐρίφθησαν οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν παρατεταγμένων ἀνδρῶν κλαίοντες, ἐξορκίζοντες τοὺς Κρῆτας νὰ ὑποχωρήσωσι, νὰ μὴ καταστήσωσιν ἀναπόφευκτον τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ληφθεισῶν διαταγῶν. Οἱ Κρῆτες ἔκλαιον καὶ αὐτοί. Δάκρυα τῆς ἀδυναμίας πρὸ τῆς ἀδυσωπήτου εἱμαρμένης, ποσάκις δὲν ἐποτίσατε τὴν Ἑλληνικὴν γῆν! Ἀλλ' οἱ πύρινοι στιλαγμοὶ σας ἀφύπνισαν ἔν ἔθνος ληθαργοῦν, καὶ αἱ ἅδραι σπονδαὶ σας καθιέρωσαν τὸν ἁγνισμὸν ἐκ τοῦ παρελθόντος του.....

Μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις, οἱ Κρῆτες ἐδέχθησαν νὰ καταρτίσωσιν ἐπιτροπὴν τριμελῆ ὅπως συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ μόνη δυνατὴ λύσις ἦτο ἡ ἀναβολὴ τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς. Ἐπεκράτησε. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προεδρείου, ἡ Βουλὴ ἐνέκρινε πρότασιν τῆς Κυβερνήσεως ὅπως συνέλθῃ κατ' Ὀκτώβριον. Χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνηται, ὥριζε τὴν ἐποχὴν τῆς μεγίστης τῶν Βαλκανικῶν συγκρούσεων. Τὴν προσέγγισίν της προηγγέλλον πλεῖστα ἄλλα συμπτώματα. Ὁ Φερδινάνδος καὶ ὁ Νικόλαος μετέβαινον εἰς Πετρούπολιν ὅπως λάβωσι τὰς τελευταίας ὁδηγίας, ὅπως προβῶσιν εἰς τὰς ὑ-

στάτας συμβάσεις, αἵτινες θὰ ἐπέτρεπον εἰς τὸ Ρωσσικὸν ἀνακτοβούλιον τὴν «ἀνταπόδοσιν» κατὰ τῶν ταπεινώσεων τοῦ Ἀΐρενταλ. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις μετέβαλεν ἀποτόμως πολιτικὴν. Παρὰ τὰς διαβεβαιώσεις της πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν πρεσβευτὴν λαβόντα πολυώρους συνεντεύξεις μετὰ τοῦ Βενιζέλου, ἀντὶ νὰ σμικρύνῃ τὸ πεδίον τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν προστριβῶν, ὡς ἐπέτρεπε νὰ ὑποτεθῇ ἡ πολιτικὴ της ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι, τοὐναντίον, τὸ πεδίον τοῦτο τὸ ηὔρυνεν, ἐνθαρρύνουσα τὴν Σαμιακὴν ἐξέγερσιν ἥτις κατέληξεν εἰς σοβαρὸν ἔνοπλον κίνημα, φέρουσα πρὸ τοῦ διπλωματικοῦ Ἀρείου πάγου, ὃν ἀπησχόλει ὁ Ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος, τὸ Αἰγαιοπελαγιτικὸν ζήτημα. Κατ' Ἰούνιον, ὁ Βενιζέλος ἐδήλου εἰς Ἕλληνας ἐξ Αἰγύπτου ἐπισκέπτας του.

—***Ὁλόκληρος ἡ νεοτουρκικὴ πολιτικὴ ἀπὸ τῆς μεταπολιτεύσεως, ἀπέβλεπε πρὸς ἕνα σκοπόν: Τὸν πόλεμον. Παρεσκευάσθημεν δι' αὐτὸν. Θὰ τὸν διεξαγάγωμεν. Αἱ πληροφορίαι μας εἶναι ἀκριβεῖς καὶ κατηγορηματικαί. Ἡ ζωὴ ἢ ὁ θάνατος τῆς Τουρκίας ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἡμετέρας θελήσεως. Ἠδυνάμεθα νὰ καταφέρωμεν ἀπὸ πολλοῦ τὸ μοιραῖον κτύπημα. Δὲν τὸ ἠθελήσαμεν, ἐλπίζοντες ὅτι ἡ ἐν Τουρκίᾳ κατάστασις, ἀφόρητος διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ Ἕλληνας ὑπηκόους, ἀφόρητος διὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς ὁμοφύλους μας, θὰ μετεβάλλετο. Αἱ ἐλπίδες μας δὲν ἐξεπληρώθησαν. Οἱ Νεότουρκοι διεξάγουσι καθ' ἡμῶν ἀληθῆ ἀγῶνα ἐξοντώσεως. Ὠθοῦσι πρὸς τὸν πόλεμον. Θὰ τὸν ἔχωσιν. Ἀλλὰ δὲν θὰ εἶναι ὡς φαντάζονται πόλεμος πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, ὅπερ ἀφ' ἧς κατελύθη ἡ ἐν Κρήτῃ κυριαρχία των καὶ οἱ Κρῆτες αὐτοδιοικοῦνται, ἔχει δευτερεύουσαν σημασίαν δι' ἡμᾶς. Θὰ πολεμήσωμεν διὰ τὴν Μακεδονίαν, διὰ τὰς νήσους, διὰ τὴν Ἤπειρον. Ὅταν κατ' Ὀκτώβριον ἀκούσητε τὸν πρῶτον κανονιοβολισμὸν εἰς τὰ Βαλκάνια, ὁ κρότος οὗτος θὰ εἶναι τὸ σύνθημα τῆς λύσεως οὐχὶ τοῦ Κρητικοῦ, ἀλλὰ τοῦ συνολικοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος!.***

Οὕτω, τὰ Ἑλληνικὰ πεπρωμένα ἐπανήρχοντο εἰς τὴν ἱστορικήν των τροχιάν. Κατὰ τὴν νηπιακὴν, τὴν «ἡρωϊκὴν» περίοδον τῆς Ἑλλάδος, ἐν μέσῳ τοῦ χάους τῶν μικροσκοπικῶν καὶ ληστρικῶν πολιτειῶν, αἵτινες διεξῆγον κατ' ἀλλήλων πόλεμον ἐξοντώσεως, ὡς σήμερον αἱ ἀλληλοσπαρασσόμεναι Ἀλβανικαὶ φυλαί, ἡ Κρήτη ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος καὶ μέγας ρυθμιστὴς τῆς χαώδους ἔτι Ἑλληνικῆς ζωῆς, ὑπῆρξε τὸ σύμβολον τῆς Ἑλληνικῆς ἑνότητος. Ἡ πρώτη της ἐκδήλωσις ἦτο ὁ Ζεύς, πατὴρ θεῶν καὶ ἀνδρῶν, ὅστις πυργωθεὶς ἐπὶ τῆς Κρητικῆς Ἴδης, ὑψώθη ὑπεράνω τῶν

τοπικῶν θεογονιῶν, καὶ κατέστη ἑνωρὶς ὁ νεφεληγερέτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀλύμπου κυρίαρχος. Καὶ ἐνῷ ἡ ἐπιβλητικὴ μορφὴ τοῦ Κρονίωνος προέβαλλε ἐν μέσῳ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν, ἐν μέσῳ τῶν ἀστραπῶν τοῦ χάλυβος, ὃν εἰργάζοντο ἐπὶ τῆς Ἴδης οἱ Δάκτυλοι, προέβαλλεν ὁ Μίνως, ἐπικὸς συνδυασμὸς πολεμιστοῦ, νομοθέτου καὶ δικαστοῦ, ὅστις ἵδρυσε τὸ πρῶτον μέγα Ἑλληνικὸν ναυτικὸν κράτος καὶ ἐξέτεινε τὴν μὲν ὑλικὴν ἐπικράτησίν του ἀπὸ τῆς Σικελίας μέχρι τοῦ Παρνασσοῦ, τὴν δὲ ἠθικὴν μέχρι τῶν ἀπωτάτων τῆς Θράκης δρυμῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐδανείσθη τοὺς μύθους τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Δήμητρος. Εἰς τὴν Κρήτην ἐσφυρηλατήθη οὕτω ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ ἑνότης, ὅταν δὲ βραδύτερον εἰς τὰ πρῶτα Πελασγικὰ στρώματα προσετέθη ἡ ἀνδρικὴ ἀκμὴ τῶν Δωριέων πολεμιστῶν, ἐκ τῆς ἀναμίξεώς των ἀπετελέσθη ὁ ἀδάμαστος πληθυσμός, ὅστις πρὶν τακῇ εἰς τὰς ἕριδας τῶν ἑκατὸν τῆς Κρήτης πόλεων καὶ ἀποδεχθῇ τὴν πειρατείαν ὡς βιομηχανίαν μόνιμον, ἐπρομήθευσεν εἰς τὴν Σπάρτην τοὺς νόμους, οἵτινες τὴν μετέβαλον εἰς ζῶσαν ἔπαλξιν.

Τὸ αὐτὸ πρόσωπον ὑπεδύθη ἡ Κρήτη καὶ κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον. Μετὰ τὴν νέαν νηπιακὴν τῆς Ἑλλάδος περίοδον, ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων ἐποχῆς ὑπομιμνησκούσης τὰς χειρίστας παρακμάς, ἡ Κρητικὴ Ἴδη παρέσχε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸν ἀγωνιστὴν τοῦ νόμου καὶ τοῦ δόρατος, ὅστις γεννηθεὶς ἐν μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων, ἠννόει ὅτι ἄνευ αὐτῶν ἡ ἱστορία τῶν λαῶν εἶναι διηνεκὴς αἰσχύνη καὶ ὅτι ἂν ἡ βάσις τῆς ἐσωτερικῆς εὐπραγίας εἶναι ἡ δικαιοσύνη, ἡ βία εἶναι τὸ μόνον θεμέλιον τοῦ ἐξωτερικοῦ σεβασμοῦ. Τριάκοντα ὅλους αἰῶνας μετὰ τὸν Κρῆτα μονάρχην ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐργάτης τῆς Ἑλληνικῆς ἑνώσεως καὶ ὃν ἡ Ἑλληνικὴ εὐγνωμοσύνη κατέστησε δικαστὴν τῆς μεταθανατίου ζωῆς, ἐν μέσῳ τοῦ Αἰακοῦ καὶ τοῦ Ραδαμάνθυος, ὁ Βενιζέλος ἀνύψου ὑπεράνω τῆς διεσπαρμένης φυλῆς τὸ αὐτὸ σύμβολον. Μετὰ τριάκοντα αἰῶνας, ἀπὸ τῆς Κρήτης τοῦ Βουνοῦ καὶ τῆς Κρήτης τῆς Θαλάσσης, ἀνέθρωσκε τὸ θαῦμα τοῦ Μίνωος. . . . .

ΜΕΡΟΣ Β΄.

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ
Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

Α΄.
ΣΕΡΒΟΙ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ΄.

Σλάβοι καὶ Τεύτονες. — Οἱ Σκύθαι τοῦ Ἡροδότου. — Πρὸ τοῦ φραγμοῦ τοῦ Δουνάβεως. — Οἱ Βυζαντίνοι καὶ οἱ βάρβαροι. — Σέρβλοι. — Ἡ κάθοδος τοῦ Ἀσπαρούχ. — Ἡ Βουλγαρικὴ θηριωδία. — Οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Βούλγαροι. — Τὸ «ἄρρεν» Σλαβικὸν στοιχεῖον. — Ἡ Σλαβικὴ ἀναρχία καὶ ἡ Μογγολικὴ ὀργάνωσις. — Βλαδιμήρ. — Ὁ Τσεσλὰβ καὶ ὁ Συμεών. — Οἱ ἐχθροὶ ἀδελφοί. — Τὰ στοιχεῖα τῶν Βουλγαρικῶν ἐπιτυχιῶν.

Ἀρκεῖ ἁπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου ὅπως πείσῃ, ὅτι ἡ χερσόνησος τοῦ Αἵμου ἦτο καταδεδικασμένη νὰ ὑποστῇ παρὰ τοῦ Σλαβικοῦ κόσμου τὴν αὐτὴν τύχην ἣν ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος ὤφειλε νὰ ὑποστῇ παρὰ τοῦ Τευτονικοῦ. Εὐχερεῖς σχετικῶς ἀρτηρίαι συγκοινωνίας ἐνεδείκνυον εἰς τοὺς **ὑπερβορείους** τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὡς φυσιολογικὴν ἀνάγκην τὴν κάθοδον πρὸς τὴν μεσημβρίαν, ὑπὸ τὰ μειδιάματα τῆς ὁποίας ἐπυργοῦντο ὡς φαντασμαγορίαι φευγαλέου ὀνείρου αἱ δύο Ρῶμαι, ἡ Λατινικὴ καὶ ἡ Ἑλληνική, αἵτινες συνεκέντρωσαν ὄπισθεν τῶν βαρέων τειχῶν των ὅλα τὰ πλούτη, ὅλας τὰς δόξας, ὅλας τὰς ἡδονάς, ὅλα τὰ λάφυρα. Ἐν τούτοις αἱ μεταναστεύσεις αἵτινες ἐκίνησαν τὸν Σλαβικὸν ὠκεανὸν πρὸς τὰς μεσημβρινὰς διεξόδους του, ἤρξαντο σχετικῶς ἀργά. Ἐδέησε νὰ ἐπέλθωσι φοβεροὶ ἐσωτερικοὶ κλονισμοὶ οὓς ἀγνοοῦμεν, προελάσεις θριαμβευουσῶν ξένων εἰσβολῶν, ἀδυσώπητοι σιτοδεῖαι, πλήμμυραι ἢ λοιμοί, ἐδέησε νὰ διαδοθῇ μέχρι τῆς τελευταίας Σλαβικῆς **ἴζμπας** ἡ φήμη τοῦ ὑπερφιάλου Τσάριγραδ, ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ μισθοφόροι τοῦ βορρᾶ ἐνυμφεύοντο θυγατέρας μεγιστάνων

μὲ ὀφθαλμοὺς μυστηριώδεις ὡς ἡ νὺξ καὶ ἔφερον χρυσοῦς θώρακας, ὅπως συγκινηθῇ ἡ ἀπειροπληθὴς μυρμηκιὰ εἰς ἣν τόσα στοιχεῖα τῆς ἀνεξαντλήτου Ἀσίας εἰσέρρευσαν, ὡς μακρυνοὶ ποταμοὶ εἰς τὴν ἀπέραντον θάλασσαν.

Ὁ βάρβαρος οὗτος κόσμος παρέμεινεν ἥρεμος κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Ἡ κίνησις ἥτις ἐσημειοῦτο μεταξὺ τῶν ἀκαταμετρήτων φυλῶν του, ἦτο καθαρῶς ἐσωτερική. Αἱ θύελλαι αἵτινες τὸν συνεκίνουν ἦσαν ἐπίσης ἐσωτερικαί. Διὰ τοῦτο ἡ ἀρχαιότης ἐλάχιστα ἐγνώριζε περὶ αὐτοῦ. Ἡ Ἑλληνικὴ φαντασία, ἀγαπῶσα νὰ πτερυγίζῃ ροδοστεφὴς εἰς τὰς φαιδρὰς κλιτῦς, ἃς μυρόνει ἡ καλάμινθος, ἀνεπόλει μετὰ φρίκης τὴν σκυθρωπὴν Σκυθικήν, ἥτις πέραν τῶν σιτοφόρων πεδιάδων της, ἦτο ἔρημος κατοίκων, ἀπρόσιτος κατὰ τὸν ἀγαθὸν Ἡρόδοτον, ἕνεκα τῶν πτίλων δι' ὧν ἦτο ἐπεστρωμένη ἡ γῆ της, καὶ ἄτινα ἦσαν ἁπλούστατα αἱ ἄπαυστοι νιφάδες τῶν ἀτελευτήτων χειμώνων της.

Τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φοβεροῦ τούτου περιβάλλοντος ἑπόμενον ἦτο νὰ ὑποστῶσι καὶ οἱ ἄνθρωποι. Ὡς οἱ Οὖνοι, ὡς οἱ Μογγόλοι, οἱ Σκύθαι ἔζων ὑπὸ τὴν σκηνήν. Κατὰ τὰς συχνὰς μετακινήσεις των, αἱ γυναῖκες των ἦσαν ἐστοιβαγμέναι ἐπ' ἐλαφρῶν καὶ ἐπιμήκων ἁμαξῶν, ἐνῷ οἱ ἄνδρες ἐκάλπαζον παρ' αὐτάς, ἐνδεδυμένοι παχυμάλλους δοράς, εἴτε τὸ δέρμα τῶν ἐχθρῶν, οὓς ἐφόνευσαν, καὶ ἀναρτῶντες εἰς τὴν φαρέτραν των τὰς χεῖρας ἃς ἀπέκοπτον ἀπὸ τὰ πτώματα. Ἐμάχοντο ἰδίως πεζοί, γυμνοὶ πολλάκις μέχρις ὀσφύος, καλυπτόμενοι ὑπὸ τῆς βαρείας καὶ ἰσχυρᾶς ἀσπίδος των Τὰ τόξα των ἦσαν ξύλινα, τὰ βέλη των δηλητηριασμένα, καὶ εἰς τὰς ἐκ τοῦ συστάδην μάχας μετεχειρίζοντο βαρέα ρόπαλα. Παρὰ τὴν διανοητικήν των νωθρότητα, ἦσαν γόνιμοι εἰς δόλους πολεμικούς. Πολλάκις ἐγκατέλιπον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐχθροῦ πολύτιμα λάφυρα, ὅταν δ' ἐκεῖνος ἐρρίπτετο εἰς τὴν διαρπαγήν των, ἐνεφανίζοντο αἰφνιδίως εἰς τὰ νῶτά του καὶ τὸν ἐξεμηδένιζον.

Εἶχον μεγάλην ἐξοικείωσιν μετὰ τοῦ ὕδατος. Διωκόμενοι, προσέφευγον εἰς αὐτό, ἐξηπλοῦντο ὕπτιοι, ἔθετον εἰς τὸ στόμα μικρὰν καλάμην δι' ἧς ἀνέπνεον καὶ ἀνέμενον ἥσυχοι τὴν διάβασιν τοῦ ἀβλαβοῦς πλέον ἀντιπάλου των.

Ἦσαν πολύγαμοι. Ὡς ἐν Ἰνδίαις, αἱ χῆραι ἐθυσιάζοντο ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν συζύγων των. Ὅταν οἱ γεννήτορες ἔφθανον εἰς ὡρισμένην ἡλικίαν, ἐφονεύοντο ὑπὸ τῶν υἱῶν καὶ ἡ σάρξ των διενέμετο μετὰ τοῦ κρέατος ἄλλων ζώων, εἰς τὸ παρατιθέμενον πρὸς τιμήν των νεκρικὸν συμπόσιον. Τῆς τιμῆς ταύτης ἀπεστεροῦντο οἱ ἀποθνήσκοντες ἐκ νοσήματος.

Κατὰ τὰς κηδείας τῶν ἀρχηγῶν ἐθυσιάζετο ὁλόκληρος ὁ γυναικωνίτης των μετὰ τῆς ἀκολουθίας των.

Οἱ λαοὶ οὗτοι διέτρεχον τὰς ἀπεράντους πεδιάδας τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, τὰς ἐστερημένας ἀμυντικῶν φραγμῶν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἄλλοτε ἀπωθούμενοι καὶ ἄλλοτε προελαύνοντες, ἄλλοτε μαχόμενοι καὶ ἄλλοτε συμμιγνύμενοι πρὸς τὰ ποικιλώνυμα φῦλα, πρὸς τὰ ὁποῖα οὐδεμία τοὺς συνέδεεν ἀλληλεγγύη, παρὰ τὴν ταὐτότητα τῆς γλώσσης, τῶν ἠθῶν, τῆς καταγωγῆς.

Οἱ βάρβαροι οὗτοι, οἵτινες εἶχον ἐφάμιλλον τὴν ἀνδρείαν πρὸς τὴν σκληρότητα, διηροῦντο εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας: τοὺς κτηνοτρόφους νομάδας καὶ τοὺς καλλιεργητάς. Πιθανῶς τὸ σύνθημα τῆς καθόδου πρὸς τὰς Θρᾳκικὰς ἀκτὰς παρέσχον οἱ νομαδικοὶ πληθυσμοί, πλειότερον φιλοπόλεμοι καὶ μᾶλλον εὐκίνητοι. Αἱ πρῶται μεταναστεύσεις των πρὸς τὸν Αἷμον, εἶχον τὸν χαρακτῆρα βραδείας εἰρηνικῆς διεισδύσεως. Ἀλλ' ἡ προέλασίς των προσέκρουσεν εἰς ἰσχυρὰ κωλύματα.

Ἐν πρώτοις εἰς τὸν Δούναβιν, ἓν τῶν φυσικῶν ὁρίων ἅτινα ὠχύρωσαν μετ' ἴσης ζέσεως ἡ Ρώμη καὶ τὸ Βυζάντιον. Εἰς πᾶσαν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ ἠγείρετο καὶ ἓν φρούριον: ἡ Σιλίστρια, τὸ Ρουτσούκιον, τὸ Σίστοβον, ἡ Νικόπολις.

Ὅταν οἱ βάρβαροι ἔφθανον πρὸ αὐτῶν, ἤρχιζον διαπραγματεύσεις ἀτελεύτητοι. Πρὸ τῶν βαρειῶν ἐπάλξεων, ἡπλοῦτο ἡ σειρὰ τῶν γραφικῶν ἁμαξῶν ἐπ' ἄπειρον. Ὁ ἀρχηγός, ὑψηλός, ἀθλητικός, βλοσυρός, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν γερόντων τῆς φυλῆς, ἐξελιπάρει παρὰ τοῦ Κεντηρίωνος τὴν διάβασιν. Πέραν, ὑπὸ τὰς χαμηλὰς καὶ προχείρως πηχθείσας σκηνάς, συρφετὸς ξανθῶν γυναικῶν, ἁπαθῶν ἀνδρῶν, σιωπηλῶν παιδίων μεγαλοσώμων μολοσσῶν καὶ ἰσχνῶν ἵππων, ἀνέμενεν ἐγκαρτερῶν τὴν τελικὴν ἀπόφασιν, ἥτις θὰ ἐπέτρεπε τὴν εἴσοδον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἢ θὰ ἐπέβαλλε τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν παγερὰν στέππην, ἔνθα ἐνήδρευε τὸ μῖσος ἰσχυροτέρου γείτονος.

Ἀλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Αὐτοκράτορος ἦσαν σκληροὶ καὶ ἄπληστοι. Εἰς ἀντάλλαγμα τῆς διαβάσεως, ἐζήτουν τοὺς εὐρωστοτέρους νεανίσκους ὡς δούλους, τὰς ὡραιοτέρας παρθένους διὰ τὴν εὐνήν των, τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ τῶν μεταναστευόντων κοσμήματα.

Πολλάκις, ὅταν οἱ βάρβαροι εὑρίσκοντο ἐπὶ τῆς ἀντίπεραν ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, εἶχον ἤδη ἀπογυμνωθῇ πάντων τῶν ἀντικειμένων, ἅτινα τοῖς ὑπεμίμνησκον τὴν πατρῴαν γῆν. Αἱ ἀκάθαρτοι ὀρδαί των, αἵτινες ἐπλήρουν τὴν ἀτμόσφαιραν ἀφορήτου δυσωδίας εἰς μακρὰν ἀπόστασιν, οὐδὲν

εἶχον πλέον ἐκτὸς τῆς ἀγρίας πανοπλίας των καὶ τοῦ φοβεροῦ δικτύου, δι' οὗ συνελάμβανον τὸν φεύγοντα ἐχθρόν. Ἀλλὰ τί ἄλλο ἠδύναντο νὰ ὀνειροπολήσωσιν οἱ φοβεροὶ οὗτοι μαχηταί, ὧν αἱ **Δρουζίναι** ὑπῆρξαν τοσοῦτον πολύτιμοι εἰς τὸ διηνεκῶς μαχόμενον Βυζάντιον;

Οἱ Αὐτοκράτορες δὲν ἔβλεπον δυσμενῶς τὴν ἀκράτητον ταύτην ἀποίκησιν. Οἱ Σλάβοι ξένοι των, δὲν ἀπετέλουν ἔθνος ἐνιαῖον, ἀποβλέπον πρὸς ὡρισμένην κατάκτησιν. Ἀπετέλουν μικροσκοπικὰς πατριαρχικὰς ὀργανώσεις, ἀλληλοσπαρασσομένας, ἀνεπιδέκτους μονίμου συνασπισμοῦ. Καὶ ἡ Αὐτοκρατορία ἥτις διεξῆγεν ἀμείλικτον μονομαχίαν πρὸς τὸ πανίσχυρον τότε Ἰσάν, ὑπέθαλπε τὴν ἐπέκτασιν τῶν πολεμοχαρῶν ξένων, καθ' ὅλην τὴν βόρειον μεθόριον τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἐν τῇ προφανεῖ ὑστεροβουλίᾳ νὰ τοὺς χρησιμοποιήσῃ ὡς ζῶντα φραγμὸν κατὰ πάσης ἐκεῖθεν εἰσβολῆς.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 7ου μ. Χ. αἰῶνος, ὁ ἀποικισμὸς οὗτος εἶχε λάβῃ ἐκπληκτικὴν ἔκτασιν. Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος εἶχε δωρήσῃ τὴν Δαλματίαν εἰς τοὺς Κροάτας, οἵτινες τῷ εἶχον ζητήσει γαίας πρὸς καλλιέργειαν. Ἐκ τῶν βορείων τότε κλιτύων τῶν Καρπαθίων, ἐκ τῆς Γαλικίας ταύτης ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πατρίς των, ἐθεάθησαν κατερχόμεναι τεράστιαι ὁμάδες Βένδων, ἐν τῇ ἐλπίδι νὰ ἐπωφεληθῶσι τῶν εὐμενῶν διαθέσεων τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἦσαν τμήματα τῆς μεγάλης φυλῆς τῶν Σὶρπ, τῶν Σέρβων, οὓς οἱ Ἕλληνες ἀπεκάλουν «**Σέρβλους**» καὶ οἱ Λατῖνοι «**Σπόρους**» καὶ «**Σοραβούς**».

Ὁ Ἡράκλειος τοῖς ἐξεχώρησεν ἀπέναντι τοῦ ἀνταλλάγματος τῆς πολεμικῆς ὑποστηρίξεώς των, τὴν ἄνω Μοισίαν, τὴν Δακίαν, τὴν Δαρδανίαν καὶ πάσας τὰς ἄλλας Σερβικὰς χώρας τῆς σήμερον. Ἡ ἀπέραντος αὕτη ἐπικράτεια ἐθεωρήθη ἀνεπαρκὴς ὑπὸ τῶν ἀπλήστων ἐκτάσεως φυλῶν. Ἐπέστρεψαν εἰς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα των. Ἀλλὰ μόλις ἱκανοποιήθη ἡ νοσταλγία τῆς πατρῴας γῆς, τοὺς κατέλαβεν ἀκαταμάχητος ἡ ἔλξις τῆς νέας κτήσεως. Ἐζήτησαν νὰ ἐπατέλθωσιν εἰς τὰς χώρας ἃς ἐγκατέλειπον. Ἐξελιπάρησαν τὴν συγγνώμην τοῦ Αὐτοκράτορος.

Ὁ Ἡράκλειος εἶχεν ἀνάγκην ἀνδρῶν. Συνεχώρησε τὰς πλανήτιδας ὁρδὰς, προσθέτων εἰς τὴν ἀρχαίαν δωρεὰν καὶ νέα τμήματα νοτιώτερα. Οἱ Σέρβοι ἐπλήρωσαν πάλιν τὰς ὁδοὺς τῆς Βαλκανικῆς, καταλαμβάνοντες τὴν ἀπέραντον γραμμὴν ἥτις ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς εἰς τὸν Δούναβιν.

Αἱ μάχιμοι αὗται φυλαὶ δὲν περιωρίσθησαν, ὡς ἐπόθει ὁ Ἡράκλειος, εἰς τὴν φύλαξιν τῆς βορείου μεθορίου του. Μετέσχον ἐνεργῶς τῶν ἐσωτερικῶν σπαραγμῶν οἵτινες συνεκλόνουν τὸ ἀτυχὲς Βυζάντιον. Ἄλλοτε ὡς σύμμαχοι τοῦ **Τσάρου τοῦ Τσαριγράδ** καὶ ἄλλοτε ὡς φίλοι τῶν ἐπανα-

στατούντων κατ' αὐτοῦ Δεσποτῶν, ἔφθασαν πολλάκις μέχρι τῆς Ἠπείρου καὶ τοῦ Μωρέως, κατακλύζοντες καὶ λεηλατοῦντες τὴν ὕπαιθρον χώραν καὶ ἀναχαιτιζόμενοι μόνον πρὸ τῶν φρουρίων, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν διέθετον τὰς σοφὰς μηχανὰς τοῦ **Αὐτοκράτορος**. Ἀλλ' ἡ προέλασίς των οὐδέποτε μετεβλήθη εἰς κατοχὴν μόνιμον. Αἱ κατατετμημέναι των ὁρδαὶ, ἐρίζουσαι, μισούμεναι, ἦσαν ἀνίκανοι νὰ συντελέσωσι κατάκτησιν ἔστω καὶ ἐφήμερον. Καὶ ὅταν ἔτι ἐνίκων, εἰς τὴν κατακτωμένην γῆν παρέμενον μόνον ἐφ' ὅσον εὕρισκον νὰ τραφῶσι καὶ ν' ἁρπάσωσι. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς σποράς, ἐπαλινόστουν πάλιν εἰς τὴν παραμεθόριον κοιτίδα των, ἔνθα ἐπεκράτει πλήρης ἀναρχία, ἧς πυρῆνες ἦσαν οἱ **ζουπάνοι**, οἱ φιλοτάραχοι ἀρχηγοὶ τῶν ἀπείρων Βενδικῶν πατριῶν.

Περὶ τὰ 679 διέβησαν καὶ πάλιν τὸν Δούναβιν οἱ Βούλγαροι. Δὲν ἦτο ἡ πρώτη φορά. Εἶχον ἤδη ἐμφανισθῆ κατὰ τὸ 499. Κατὰ τὸ 531, φοβερὰ εἰσβολὴ των διῆλθε τὴν Δόβρουτσαν ὡς τυφὼν, ἐλεηλάτησε τὴν Μοισίαν, κ' ἔφθασε μέχρι τῶν κοιλάδων τῆς μεσημβρινῆς Μακεδονίας, σπείρουσα εἰς τὸν δρόμον της τὴν φρίκην καὶ τὴν ἐρήμωσιν. Ἀλλ' οὐδέποτε ἡ Βαλκανικὴ ἐνεθυμεῖτο νὰ κατέλθωσι τοσοῦτου ἀδυσώπητοι καὶ τοσοῦτον πολυάριθμοι, ὅσον κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην μετανάστευσιν.

Ἐπαναστατήσαντες ὑπὸ τὸν Χάνην των Κουμπρὰτ κατὰ τῶν **Οὐαρχούνη**, τῶν Ἀβάρων, οἵτινες διωκόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων προήλασαν πρὸς τὴν Ρωσσικὴν πεδιάδα καὶ κατέλαβον τὸ ἰσχυρὸν κράτος των τοῦ Βόλγα, συνετρίβησαν. Τὰ φοβερὰ ἀντίποινα τῶν σκληρῶν νομάδων τῆς Ἀσίας τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς γονίμους γαίας των, τὴν ἀγρίαν ἀλλὰ πολυάνθρωπόν των πρωτεύουσαν, τὴν **Βολγαρῆ**, ἥτις ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ κυριώτατον κέντρον τῆς Μοσχοβιτικῆς διαμετακομίσεως.

Ὁ υἱὸς τοῦ ἡττημένου βασιλέως των Ἀσπαροὺχ, παρέσυρε μεθ' ἑαυτοῦ τὸ μεῖζον μέρος τῆς φυλῆς του πρὸς τὴν γόησσαν καὶ φιλόξενον μεσημβρίαν, ἐξ ἧς τόσοι πολεμισταὶ εἶχον ἐπανέλθη εἰς τὸν Βόλγαν, συναποφέροντες πολυτελῆ λείαν καὶ ἀφηγήσεις θαυμαστάς. Καὶ αἱ ἀπηνεῖς ὁρδαὶ διῆλθον τὸν ποταμὸν, διεχύθησαν πρὸς τὴν Μοισίαν, ἐγκατέστησαν ἐν αὐτῇ. Τὴν ἐμφάνισίν των ὡς μονίμων ἐν τῇ χερσονήσῳ ἀποίκων, ἐχαιρέτισεν ἡ φρίκη καὶ ἡ ἀπόγνωσις...

Ἡ φήμη αὕτη δὲν ἦτο ἀδικαιολόγητος. Οἱ Βούλγαροι κατερχόμενοι ἐκ τῆς κεντρῴας Ἀσίας, ἵνα ριφθῶσιν εἰς τὰς ὁδοὺς ἃς ἠκολούθουν πᾶσαι αἱ Ἀσιατικαὶ μετακινήσεις, πολεμικαὶ εἰσβολαὶ ἢ ἐμπορικὰ καραβάνια, δὲν ἀπέβαλον τ' ἀρχικὰ ἤθη των. Ἀπητήθησαν μακρὰ ἔτη ὅπως αἱ

φοβεραὶ ὀρδαὶ των φθάσωσιν ἐκ τῶν Ἀλταΐων ὁπόθεν ἐξεκίνησαν μίαν ἄγνωστον πρωΐαν, εἰς τὴν Ρωσσικὴν στέππην, ἧς οἱ ἀτέρμονες ὁρίζοντες ἐν τῇ μάχῃ, ὑπεμίμνησκον τὴν ἀρχικὴν πατρίδα των.

Καθ' ὁδὸν συνανεμίγησαν μετὰ τῶν λαῶν διὰ τῆς γῆς τῶν ὁποίων διῆλθον, ἀντήλλαξαν τὰ κτήνη των πρὸς τὰ προϊόντα, ἅτινα ἦσαν ἀπαραίτητα διὰ τὴν μακρὰν πορείαν των, προσέλαβον ἐξ αὐτῶν στοιχεῖα κρισίμων ἐπιδράσεων, ἀλλὰ διὰ τόσων περιπετειῶν, τόσων πλανήσεων, τόσων ἀναμίξεων, ἡ ἀρχέτυπος ψυχολογία των παρέμεινεν ἀμετάβλητος, ὡς παρέμεινεν ἀμετάβλητος ἡ περιβολή των καὶ ἡ παράδοσις.

Οἱ συνοδοὶ τοῦ Ἀσπαροὺχ ἔφερον μακρὰς πλεξίδας, ἃς ἀνέδενον ὑπὸ τὸ βαρὺ κάλυμμα τοῦ λευκοῦ Μογγολικοῦ πιλήματος. Ἠναγκασμένοι νὰ ἐπιδιώκωσι τὴν πλήρωσιν τῶν κενῶν, ἅτινα ἐδημιούργει εἰς τὰς τάξεις των ἡ πλανῆτις των ζωὴ, διὰ τῆς διηνεκοῦς πάλης πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καὶ τοὺς πληθυσμοὺς οὓς συνήντων πρὸ αὐτῶν, συνέζων μετὰ πολλῶν γυναικῶν καὶ ἦσαν πολύτεκνοι. Ἀλλὰ τὰ κύρια χαρακτηριστικά των ἦσαν ὁ δόλος καὶ ἡ θηριωδία των.

Οὐδεὶς ἴσως λαὸς ἐξ ἐκείνων, οὓς τὰ χρονικὰ τῆς ἀνθρωπότητος μνημονεύουσι μετὰ φρίκης, ἦτο τοσοῦτον σκληρὸς ὡς οἱ Βούλγαροι. Οἱ ἀρχηγοί των διὰ τὸ ἐλάχιστον πταῖσμα ἐπέβαλλον τὸν θάνατον. Ὁ **Χὰν** ἔτρωγε κατάμονος. Αἱ σύζυγοί του δὲν ἐτόλμων νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὴν μονήρη του σκηνὴν, ὕπερθεν τῆς ὁποίας ἐκυμάτιζεν ἀντὶ σημαίας ἡ ἱππουρά, τυπικὴ ἀνάμνησις τῆς Μογγολικῆς στέππης, ἥτις ἐδάμασε πρώτη τὸν ἵππον, ἀνεκτίμητον σύντροφον τοῦ νομάδος, διελθόντος χάρις εἰς αὐτὸν ἐν θριάμβῳ τὸν κόσμον ὁλόκληρον.

Ὅταν ἔπινεν, ἀντὶ κυπέλων μετεχειρίζετο κρανία νεκρῶν, διεσκευασμένα ὑπὸ τῆς δεξιᾶς ἀργυροχοΐας τῶν Τσούδων, λαοῦ μεταλλουργῶν, ὃν οἱ Βούλγαροι εὗρον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ των καὶ μεθ' οὗ ἦλθον πιθανῶς εἰς μακρὰν συνάφειαν. Πρὸ τῆς μάχης, αἱ ὀρδαί του ἐπεκαλοῦντο τὰς παραστάτιδας θεότητάς των εἰς φοβερὰς τελετὰς, καθ' ἃς ἐθυσίαζον λευκοὺς καὶ μέλαινας κύνας, καθ' ἃς ἐχόρευον χοροὺς φρικιαστικὰς καὶ συνεβουλεύοντο τοὺς οἰωνοὺς εἰς τὰ ἀσπαίροντα σφάγια. Καὶ ὁποία ἀγριότης ὁποία ἀδυσώπητος σκληρότης μετ' αὐτήν!

Οἱ Βούλγαροι ἐμάχοντο κυρίως ἐξ ἐνέδρας, ὅταν δ' ἔκαμπτον τὰς τάξεις τῶν ἀντιπάλων των, τοὺς κατεδίωκον καὶ τοὺς συνελάμβανον διὰ σχοινίνου δικτύου, ἵνα τοὺς κατασφάξωσι διὰ τῆς πλατείας μαχαίρας, ἣν ἐσφυρηλάτουν ἐκ χαλκοῦ, ἀγνοοῦντες τὸν σίδηρον. Ὅσοι συνελαμβάνοντο αἰχμάλωτοι, ὑφίσταντο μαρτύρια ἀνήκουστα. Οἱ ἱππεῖς τοὺς ἔδενον

εἰς τὴν οὐρὰν τῶν ἵππων των καὶ τοὺς ἔσυρον κατ' ἀκανθῶν καὶ τριβόλων, μέχρις οὗ τὸ σῶμα των μετεβάλλετο εἰς αἱματηρὸν πολτόν.

Πολλάκις ἀνεχώρουν ἐγκαταλείποντες ὄπισθεν αὐτῶν ἀτελεύτητον σειρὰν πασσάλων ἐφ' ὧν ἐσφάδαζον πτώματα. Φοβερὰ ἴχνη διαβάσεως ἅτινα προέδιδον ἀσφαλῶς ποῖοι διέβησαν! Ὅπου διήρχοντο τὰ ἀδυσώπητα στίφη, ἡ ζωὴ ἔπαυε νὰ ὑφίσταται. Αἱ πόλεις, αἱ κῶμαι, οἱ ἀγροὶ ἐλείχοντο ὑπὸ τοῦ πυρός, μέχρις οὗ ἐκμηδενισθῇ καὶ ὁ τελευταῖος σπόρος τῆς ζωῆς. Ὁ ἄρρην πληθυσμὸς κατεσφάζετο καὶ αἱ ὡραιότεραι νεάνιδες ἀπήγοντο αἰχμάλωτοι διὰ τὴν βάρβαρον « **ἀούλ** », τὴν Αὐλὴν τοῦ Χάνου, καὶ διὰ τοὺς ἐξ περὶ αὐτὸν ἀρχηγοὺς, οἵτινες ἀπεφάσιζον διὰ τὴν εἰρήνην ἢ τὸν πόλεμον.

Ἡ λύσσα αὕτη τῆς καταστροφῆς ἦτο ἡ κληρονομία τῆς στέππης ἀνικάνου νὰ δημιουργήσῃ τὰ πολύπλοκα θαύματα τῶν προηγμένων πολιτισμῶν, τοὺς μεγάλους συνοικισμοὺς ἐν οἷς κυριαρχεῖ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ μαρμάρου, τὰς σοφὰς καλλιεργείας τοῦ δένδρου καὶ τοῦ φυτοῦ, αἵτινες ἀπαιτοῦσι τὴν προσπάθειαν ὁλοκλήρων γενεῶν. Πανταχοῦ ὅπου διῆλθον αἱ ὀρδαὶ τῶν Ἀσιατικῶν στεππῶν, ἔπρεπεν αἱ ἐκτάσεις ἐν αἷς διεχύνετο πρότερον ἡ σπαργὴ τῆς ζωῆς, νὰ μεταβληθῶσιν εἰς ἀπέραντον ἔρημον ὡς ἐκείνη ἥτις περιέβαλλε τὰς φορητὰς πόλεις τῶν σκηνῶν, τὰς ἐκτεινομένας ἐπ' ἄπειρον εἰς τὴν τεφρὰν γῆν, ἑτοίμους πάντοτε νὰ μεταναστεύσωσιν, ἄνευ οὐδεμιᾶς θλίψεως διὰ τὸ ἔδαφος ὅπερ ἐγκατέλειπον.

Αἱ λεπτομέρειαι αὗται ἐξηγοῦσι διατί ὁ Βυζαντινὸς κόσμος ᾐσθάνετο τοσοῦτον δέος διὰ τὴν ἐμφάνισιν ταύτην τῆς Ἀσίας ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως, διατί οἱ χρονογράφοι του ἐχαρακτήριζον τοὺς μετανάστας τοῦ Βόλγα ὡς φυλὴν θεομίσητον, πλήρη διαβολικῶν δόλων, κτηνώδους φιληδονίας, βδελυρῶν κακιῶν, ἀκόρεστον αἵματος.

Ἀλλ' ἡ περὶ Βουλγάρων γνώμη δὲν ἦτο τοιαύτη μόνον παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Ἡ γαλλικὴ λέξις bougre, παραφθορὰ τοῦ Boulgre, Bulgare, εἶναι ἡ αἱματηρὰ ἀνάμνησις τῆς εἰς τὰ Γαλλικὰ σύνορα ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγαρικῶν στιφῶν, ἅτινα οἱ Ἀβάροι ἐξώθουν πρὸς δυσμάς. Καὶ τὸ φρικτὸν ὄνομα δὲν ἐνετοπίσθη μόνον ἐν τῇ γηραιᾷ Εὐρώπῃ, ἥτις ὑπέστη πάσας τὰς ἐφόδους τῆς Ἀσίας, ὡς ἐρυθρὸς ὀπτασιασμός, ὡς ἐρυθρὸς θρύλλος ἀμειλίκτου ἐξοντώσεως. Ὑπερέβη τοὺς ὠκεανούς. Καὶ ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ἱστῶν τῶν Πορτογαλλικῶν καραβελλῶν, κατέκτησε τὴν Νότιον Ἀμερικὴν, ἧς αἱ ἀγριώτεραι Ἰνδικαὶ φυλαὶ, ἐπωνομάσθησαν Μποὺγγροι, Βούλγαροι, εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐν τῷ Αἵμῳ ἀδελφῶν των ἐν αἱμοδιψεῖ σκληρότητι.

Εἰς τὴν φήμην των ταύτην ὤφειλον, ἆρα γε, οἱ Βούλγαροι, τὴν εἰρηνικὴν ὑποδοχήν, ἣν εὗρον μεταξὺ τῶν πυκνῶν Σλαβικῶν πληθυσμῶν τῆς Βαλκανικῆς; Εἶναι ἀμφίβολον. Οἱ Σλάβοι ἦσαν ἐξίσου πολεμικοὶ πρὸς τοὺς ἐπήλυδας, ἡ ἀριθμητικὴ δ' ὑπεροχή των ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἠδύναντο ταχέως νὰ τοὺς ἐκμηδενίσωσι. Τὴν εἰρηνικὴν ἐγκατάστασιν τῶν μεταναστῶν τοῦ 'Ασπαροὺχ ἐν μέσῳ τῶν Σέρβων, ἐξηγοῦσιν οἱ αὐτοὶ λόγοι, οἵτινες κατέστησαν ἀνεκτὴν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ρωσσικῆς πεδιάδος τὴν ἐπικράτη-

Η Α. Υ. Ο ΕΠΙΔΟΞΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΙΓΚΗΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

σιν τῶν Σκανδιναυῶν « *κνιάζ* ». Τοὺς Σλάβους τοῦ Κιέβου ἠνάγκασε νὰ καλέσωσιν εἰρηνευτὰς ἔξωθεν ὁ διηνεκὴς των ἀλληλοσπαραγμός.

'Αλλ' ἡ αὐτὴ ἀναρχία ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν των ἀδελφῶν· Τί παράδοξον ἂν κουρασμένοι ἐκ τῶν αἰωνίων ἐρίδων τῶν ἀρχηγῶν των, ἐδέχθησαν μετὰ προθυμίας τοὺς ξένους, οὓς ἐχαρακήριζεν ἰσχυροτάτη ἀριστοκρατικὴ ὀργάνωσις; Προφανῶς οἱ τελευταῖοι, ὑποδεέστεροι ἀριθμη-

τικῶς, θὰ παρουσιάσθησαν κατ' ἀνάγκην οὐχὶ ὡς ἐχθροί, ἀλλ' ὡς λαὸς συγγενής, προερχόμενος ἐκ τῆς μεγάλης Σλαβικῆς πατρίδος τῶν «*Ρὼς*», καὶ ὅστις ἐκτὸς τῆς ἰδιαιτέρας Τουρκομανικῆς διαλέκτου του, λαλουμένης καὶ σήμερον ἔτι ὑπὸ τῶν Τσοβάκων τῆς Ταρταρίας, ὡμίλει καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Σέρβων, κοινὴν τότε μεταξὺ πάντων τῶν Σλαβικῶν λαῶν. Οὕτως ἐγένετο ἡ συνένωσις τῶν δύο φυλῶν, ἐν ᾗ παρετηρήθη τὸ αὐτὸ φαινόμενον, ὅπερ παρουσίασεν ἡ εἰσβολὴ τῶν Φράγκων ἐν μέσῳ τῶν

ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Λοχαγὸς πεζικοῦ πεσὼν ἐν Σαρανταπόρῳ.

Γαλλορωμαϊκῶν πληθυσμῶν. Οἱ ὀλιγαριθμότεροι εἰσβολεῖς ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν, ἀπεδέχθησαν τὴν γλῶσσαν, τὸ θρήσκευμα, τὰ ἤθη των. Ἤρκεσαν δύο αἰῶνες πρὸς συντέλεσιν τῆς ἐξωτερικῆς των ἀφομοιώσεως.

Διὰ τῆς ἐνέσεως ταύτης τοῦ « *ἐνεργητικωτέρου* » Μογγολικοῦ αἵματος, εἰς τὸ « *παθητικώτερον* » Σλαβικόν, ἐδημιουργήθη ἐνδιαφέρων ἐθνολογικὸς τύπος, ὅστις ἂν ἀπέβαλε χαρακτηριστικά τινα τοῦ νομάδος, διετήρησεν ἐν τούτοις τὰ κύρια ἠθικὰ γνωρίσματα τῶν προγόνων του. Ὅσον καὶ ἂν θεωροῦσιν ἑαυτοὺς οἱ Βούλγαροι Σλάβους ἔχοντες πρόδηλα

συμφέροντα εἰς τὴν φυλετικὴν ταύτην συγγένειαν, εἶναι φανερὸν ὅτι παρέμειναν πλειότερον Τάταροι. Ἡ βραχυκεφαλία των, τὰ προέχοντα μῆλα τῶν παρειῶν, ἡ κόμη, τὸ μέτωπον, οἱ ὀφθαλμοι τοῦ ἐπικρατοῦντος Βουλγαρικοῦ τύπου, ὑπομιμνήσκουσι τὴν Ἀσιατικήν του προέλευσιν. Ὁ Σλάβος εἶναι φυγόπονος καὶ ὁ Βούλγαρος εἶναι ἐξαιρετικῶς φίλεργος. Ὁ Σλάβος εἶναι σπάταλος καὶ ὁ Βούλγαρος φειδωλός. Ὁ Σλάβος εἶναι πεπροικισμένος διὰ ζωηρᾶς φαντασίας καὶ ὁ Βούλγαρος στερεῖται τελείως αὐτῆς: Εἶναι ὁ θετικώτερος ὑπολογιστὴς τῆς Βαλκανικῆς.

Ὁ Σλάβος εἶναι εὐερέθιστος, ἀνυπόμονος, ἔχει εὔκολον τὸν ἐνθουσιασμόν: Ὁ Βούλγαρος εἶναι ἀπαθὴς, ὑπομονητικός, μὴ **«ἀνάπτων»** ὡς οἱ λοιποὶ Γιουκοσλάβοι ἢ μόνον ὅταν ἔχει συμφέρον νὰ ἐξέλθῃ τῆς συνήθους ἀπαθείας του. Ἡ σύγκρισις αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ παραταθῇ ἐπὶ μακρὸν, ἀπυδίδουσα πάντοτε τὰς αὐτὰς οὐσιώδεις διαφοράς, αἵτινες χωρίζουσι τὸν Βούλγαρον τοῦ Σέρβου καὶ αἵτινες ἐξηγοῦσι τὰς ἀντιθέσεις τὰς χωρισάσας ἐπ' αἰῶνας τοὺς δύο λαοὺς καὶ ὑφισταμένας ἀκεραίας καὶ σήμερον.

Τὰς ἀντιθέσεις ταύτας ἐτόνισεν ὁ Δάνεφ ἐντυπωτικώτατα κατὰ τὴν συνέντευξίν του πρὸς τὸν ἐπιφανῆ Ρῶσσον δημοσιολόγον Δαράσεβιτζ: —***«Σεῖς οἱ Ρῶσσοι***, εἶπε, ***δὲν εἶσθε πρακτικὸς λαός. Ἡμεῖς οἱ Βούλγαροι εἴμεθα τελείως διάφοροι. Ὁ Βίσμαρκ ἔλεγε: Πάντες οἱ Σλάβοι ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τι τὸ θηλυκόν. Οἱ Βούλγαροι εἶναι τὸ «ἄρρεν» στοιχεῖον των. Ἡμεῖς γνωρίζωμεν τί θέλομεν. Δυνάμεθα μάλιστα νὰ εἴμεθα καὶ «σκληροὶ» ὅταν θελήσωμεν.***

Εἰς τὰς ὀλίγας ταύτας φράσεις ὁμιλεῖ ἡ Ἀσία τῶν ***«προγόνων»***, ἧς ἡ ψυχὴ ἔρρευσεν ἐν τῷ Σλαβισμῷ, ὡς τὸ ἔλαιον ἐπὶ τοῦ ὕδατος, χωρὶς νὰ μιχθῇ μετ' αὐτοῦ. Αἱ διαφοραὶ ἃς ἐπικαλεῖται ὁ Δάνεφ εἶναι ἐκεῖναι αἵτινες χωρίζουσι τὸν Σλαβικὸν κόσμον τοῦ Ἀσιατικοῦ. Τὸ ***«ἄρρεν»*** στοιχεῖον του, εἶναι ἡ Μογγολικὴ ἔνεσις, ἣν θὰ εὕρωμεν ἐπικρατοῦσαν καθ' ὅλην τὴν Βυζαντινὴν περίοδον καὶ καθ' ὅλην τὴν νεοβουλγαρικὴν ζωήν.....

Οἱ νέοι ξένοι τῆς Βαλκανικῆς, διατηροῦντες τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς καταγωγῆς των καὶ ἀναμιγέντες μετὰ τῶν γηγενῶν πληθυσμῶν, ὑπέστησαν τὴν ἀκαταμάχητον ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος. Οἱ Σέρβοι, συνοικίσαντες τὴν Ἰλλυρίαν, χώραν ἐν ᾗ πάντα τὰ ὀρεινὰ συστήματα περιπλέκονται εἰς σοφοὺς δαιδάλους, εἰς τὰ βάθη τῶν ὁποίων ὀνειροπολοῦσι μικραὶ κοιλάδες καὶ ὀρμητικοὶ χείμαρροι, κατέστησαν ἐν αὐτῇ ποιητικώτεροι καὶ ἀναρχικώτεροι.

Ἡ Σλαβικὴ εὐαισθησία των κατέστη λεπτοτέρα ἔτι ὑπὸ τὰ συνηρεφῆ φυλλώματα, παρὰ τὸ ἀκοίμητον κελάρυσμα τῆς πηγῆς καὶ ἐγένετο φλογερὸς ἔρως πρὸς τὴν γῆν ταύτην, ἣν ἐνανούριζεν ὁ ροῦς τοῦ Δρίνου καὶ τοῦ Μοράβα καὶ ἐσκίαζον μητρικῶς αἱ ὑψηλαὶ δρῦς τῆς Σουμαδιᾶς. Καὶ ὁ ἔρως οὗτος διεχύθη εἰς τὴν ὡραίαν καὶ ποιητικὴν δημιουργίαν τῶν ***«πέσμας»***, ἐξ ὧν ἀναδίδεται ἡ αὐτὴ νοσταλγικὴ λατρεία πρὸς τὴν πατρῴαν γῆν, ἣν ἀποστάζουσι τὰ Ἑλληνικὰ ᾄσματα. Ταυτοχρόνως, ἡ κατάτμησις τοῦ ἐδάφους εἰς τὰς πολυπληθεῖς πεδιάδας, αἵτινες διαδέχονται ἀλλήλας ἐν μέσῳ τῶν κρίκων τῶν ὀρεινῶν ἀλύσσεων τοῦ Αἵμου, τῆς Ροδόπης, τῶν Ἀνατολικῶν καὶ τῶν Τρανσυλβανικῶν Ἄλπεων, ὅλων τῶν Βαλκανικῶν τούτων βουνῶν ἄτινα ὥρισαν τόπον συναντήσεως τὴν Σερβίαν, ὑπεβοήθησε τὴν ἐπὶ μακρὸν ἐπικράτησιν τοῦ Σλαβικοῦ ἀναρχισμοῦ. Ἕκαστον κύτταρον τῆς ὀρεινῆς ταύτης κυψέλης ἀπετέλει ἰδίαν ***βοϊβοδίαν,*** ἀπαύστως ἐρίζουσαν πρὸς τὴν γείτονα. Αἱ μικροσκοπικαὶ αὗται πατριαρχικαὶ πολιτεῖαι, αἱ διηνεκῶς ἀλληλομαχόμεναι ***«ζουπανίαι»***, ἦσαν ἀνίκανοι νὰ προσλάβωσι μορφὴν κράτους συμπαγοῦς.

Ἐπὶ ἕνα αἰῶνα ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν Σέρβων ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ δυτικῇ Βαλκανικῇ, τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἑνότητα τοῖς προσέδιδεν ἡ διοικητικὴ ἑνότης, ὑφ' ἣν τοὺς συνεκέντρου τὸ Βυζάντιον. Καὶ τότε μόνον αἱ Σερβικαὶ φυλαὶ συνησπίσθησαν εἰς κοινὴν ἐθνικὴν προσπάθειαν, ὅταν εἴτε ἡ Βυζαντινὴ φορολογία, ἥτις ἀπέστελλε παρ' αὐτοῖς σκληροὺς πολλάκις καὶ ἁρπακτικοὺς εἰσπράκτορας κατέστη ἀφόρητος, εἴτε ὁ Βουλγαρικὸς ζυγός, ἠπείλει τοὺς Σέρβους ἄρχοντας, ἀπειρος ἀπηνέστερος τοῦ Βυζαντινοῦ. Ἡ πρώτη ἀφύπνισις τῆς Σερβικῆς ἑνότητος σημειοῦται μετὰ τοῦ Βλαδιμήρ, τοῦ πολεμικοῦ ***«ζουπάνου»***, ὅστις χειραφετηθεὶς τῆς Βυζαντινῆς ὑποτελείας, συνέπηξεν ἐν τῇ Ρασκίᾳ ἡγεμονίαν αὐτόνομον. Ἀλλ' οἱ Βούλγαροι οἵτινες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου μ. Χ. αἰῶνος, εἶχον κατορθώσῃ νὰ ὑποδουλώσωσιν ὁλόκληρον τὴν σημερινὴν Σερβίαν καὶ οἵτινες διετήρουν στρατιωτικὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Τσάρου των εἰς Βελιγράδιον, τὸν προσέβαλον. Ὁ Βλαδιμὴρ εἰς αἱματηρὸν καὶ μακρὸν ἀγῶνα τοὺς συνέτριψε καὶ τοὺς ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Σερβικῆς γῆς. Οἱ υἱοί του ἐξηκολούθησαν τὴν πάλην του κατὰ τῶν Βουλγάρων οὓς κατενίκησαν, ἠναγκίσθησαν δὲ χάριν αὐτῆς νὰ προσφύγωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν Βυζαντινὴν ὑποτέλειαν (863).

Ἔκτοτε οἱ Σέρβοι ὑπῆρξαν οἱ πιστοὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων σύμμαχοι τῶν Βυζαντινῶν. Διὰ τοῦτο ὁ μέγιστος τῶν Βουλγάρων ἡγεμόνων, ὁ Συμεών, ἐπωφελούμενος τῶν ἐρίδων τῶν Σέρβων ***«ζουπάνων»***, οἵτινες

διεξεδίκουν τὸν Σερβικὸν θρόνον, εἰσέβαλε μεθ' ἑνὸς μνηστῆρος του, τοῦ Τσεσλάβ, καὶ ἐκάλεσε τοὺς ζουπάνους εἰς συνέλευσιν ὅπως τὸν παρουσιάσῃ εἰς αὐτούς. Καὶ ὅταν οἱ ἀνύποπτοι ἀρχηγοὶ προσῆλθον, ὁ Συμεὼν τοὺς συνέλαβε, κατέλαβε τὴν χώραν των ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ ἀπήγαγεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του αἰχμάλωτον τὸν Τσεσλάβ.

Ἡ Βουλγαρικὴ κυριαρχία διετηρήθη μόνον μίαν ἑπταετίαν, ἀπὸ τοῦ 924 μέχρι τοῦ 931, ὑπῆρξε δὲ τόσον ἠπία, ὥστε ὁλόκληρος σχεδὸν ὁ πληθυσμὸς μεταστεύσε. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Συμεὼν, (960) ὁ Τσεσλάβ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του. Τὴν εὗρε χέρσον καὶ ἀκατοίκητον. Βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Βυζαντιωῶν, ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν. Διὰ μυρίων ἀγώνων, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀνεκάλεσε τοὺς φυγάδας, καὶ ἀνενόχλητος πλέον παρὰ τῶν συντετριμένων Βουλγάρων, ἀνεζωογόνησε τὴν Σερβίαν ἣν τὸ Βυζάντιον ἐθεώρει νεκράν. Οὕτω εἰς αὐτὰς τὰς ἀπαρχὰς τῆς Βαλκανικῆς Σλαβίας, εὑρίσκομεν τὸ βαθὺ μῖσος, ὅπερ ὡδήγησε μετὰ τόσους αἰῶνας εἰς τὴν Σλιβνίτσαν τὴν Σερβίαν τῶν Ὀβρένοβιτζ. Τὸ μῖσος τοῦτο δὲν εἶναι ἡ ἐφήμερος ἀντίθεσις ἐπεισοδιακῶν συγκρούσεων μεταξὺ ἀδελφῶν λαῶν. Εἶναι ὁ πατροπαράδοτος ἀνταγωνισμὸς τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην, τοῦ Μογγόλου πρὸς τὸν Ἄριον.

Καὶ τὸ μῖσος τοῦτο ἐνίσχυσαν αἱ ἀντιθέσεις, ἃς κατέστησαν ὀξυτέρας αἱ ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ χώρα ἐν ᾗ ἐγκατέστησαν οἱ Βούλγαροι, παρουσίαζε ριζικὰς διαφορὰς πρὸς τὴν Σερβικὴν γῆν. Κατὰ σύμπτωσιν, αἱ ἐκτάσεις ἐν αἷς ἐγκατέστησαν πρὸς βορρᾶν τοῦ Αἵμου, ὑπεμίμνησκον τὴν Ἀσιατικὴν στέππην, εἰς ἣν διεμορφώθη ἡ ψυχὴ τῶν νομαδικῶν προγόνων των. Τὰ ὀροπέδια τῆς βορείου Βουλγαρίας ἄτιτα σκουσι τὰ Ἀλτάϊα. Παρουσιάζουσι τὰς αὐτὰς ἀπόψεις, τὰς αὐτὰς συγκεχυμένας γραμμάς. Τὰ χρώματα εἶναι ἄτονα, μονότονα. Σπανίως ἀπαντῶνται τοπεῖα ἐπιβάλλοντα τὴν ἔκστασιν καὶ τὸν ρεμβασμόν. Οἱ χειμῶνες εἶναι μακροὶ καὶ δριμεῖς, οἱ ἄνεμοι ψυχροὶ καὶ τὸ κλῖμα παρουσιάζει τὰς ἀποτόμους μεταπτώσεις, καθ' ὧν οἱ κάτοικοι τῆς στέππης ἐφεῦρον τὸ βαρὺ καὶ θερμὸν πίλημα. Εἰς τὴν ἀδυσώπητον ταύτην γῆν, ἡ ζωὴ εἶναι δυσχερὴς καὶ αἱ ἀνάγκαι πολλαί. Ἐξ ἄλλου, ἐκ Βουλγαρίας διέρχεται μία τῶν κυριωτάτων ἀρτηριῶν τῆς παγκοσμίου συγκοινωνίας, ἣν ἠκολούθησαν ὑποχρεωτικῶς αἱ εἰσβολαὶ ἃς εἵλκυεν ἡ Βαλκανική.

Ἐντεῦθεν, ὅπως οἱ Βούλγαροι διατηρηθῶσιν ἐν τῇ νέᾳ κτήσει των, ἀπητοῦντο δύο ὅροι ἀπαραίτητοι. Ὑπεράνθρωπος ἐργασία καὶ ἀμείωτος τήρησις τῶν πολεμικῶν ἕξεων. Ἐτήρησαν ἀμφότερα. Καὶ εἰς τὰ σκυθρωπὰ

ὀροπέδια ἄτινα οἱ Αὐτοκράτορες ἐφαντάσθησαν ἐπάλξεις τοῦ διηνεκοῦς τρέμοντος θρόνου των, διεπλάσθη ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῶν νοτιοσλαβικῶν γεωργικῶν δημοκρατιῶν τῆς Μοισίας, πρὸς τὴν σκληρὰν πολεμικὴν ἀριστοκρατίαν τῶν Φινοτατάρων τοῦ Βόλγα, φυλὴ ἣν δὲν συγκινεῖ ἡ τέχνη καὶ ἡ καλλονή, ἥτις ἀγνοεῖ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἐλέους καὶ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς συγκινήσεως, καὶ ἥτις ἔχουσα ἀνάγκην νὰ προπαρασκευάσῃ πρὸ παντὸς ὑλικὸν βίον ἄνετον, δὲν ἀπώλεσε καιρὸν εἰς τὴν δημιουργίαν πραγμάτων ὡραίων ἴσως, ἀλλ' οὐχὶ ἀπαραιτήτων καὶ δι' ἃ δὲν ᾐσθάνετο ἑαυτὴν ἱκανήν.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸν «*ὁμαδιστὴν*» Σέρβον, οὗτινος ὁ πατροπαράδοτος ἔρως πρὸς τὴν «*πατριὰν*» διαφαίνεται εἰς τὸν ρωμαντισμὸν τῶν «*προμπρατὶμ*», τῶν «*ἀδελφοποιητῶν*», οἵτινες ἤνουν τὸ αἷμα των εἰς ὅρκον ἀρρήκτου ἀδελφώσεως, ὁ Βούλγαρος εἶναι ἀτομιστής. Ὡς πάντες οἱ Ἀσιάται νομάδες, εἶναι ὀλιγώτερον ἰσχυρὸς ἐν τῇ δημιουργίᾳ ἢ ἐν τῇ καταστροφῇ. Καὶ οἱ ἀταβισμοὶ τῆς καταγωγῆς του προβαίνουσι μακρότερον. Ὡς τὰ τέκνα τῆς πενιχρᾶς γῆς τῶν στεππῶν, εἶναι φειδωλός, διότι τὸ κέρδος εἶναι δυσχερὲς δι' αὐτόν. Εἶναι ἀκάθαρτος, ὡς οἱ μαχηταὶ τοῦ Ταμερλάνου, ὡς πάντες οἱ υἱοὶ τῆς ἀνύδρου Ἀσιατικῆς πεδιάδος, δι' οὓς τὸ ὕδωρ εἶναι τόσον πολύτιμον, ὥστε ποτὲ δὲν τὸ μεταχειρίζονται πρὸς πλύσιν των. Οἱ γεωργικοὶ λαοὶ δὲν εἶναι συνήθως κατακτητικοί. Ἐν τούτοις αὐτοὶ διεχύθησαν ἀκράτητοι πάντοτε πρὸς ἀνατολάς, πρὸς νότον, πρὸς δυσμάς. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Σέρβους, οἵτινες ἐξῆλθον τότε μόνον τῆς Ἰλλυρικῆς δεξαμενῆς των, ὅταν τοὺς παρέσυρεν ἔξω αὐτῆς, ἡ πολεμικὴ μεγαλοφυΐα ἑνὸς Δουσάν, οἱ Βούλγαροι δὲν ἔπαυσαν παραβιάζοντες πᾶσαν μεθόριον, ἐποφθαλμιῶντες τοὺς ἀγροὺς τῶν γειτόνων των: Εἶναι ἡ κληρονομικότης τοῦ νομάδος, ὅστις ἠναγκασμένος νὰ διατρέχῃ ἀπείρους ἐκτάσεις πρὸς εὕρεσιν νέων νομῶν, δὲν σέβεται οὐδὲν σύνορον καὶ ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν τοῦ διαστήματος.

Καὶ πόσον ποικίλη ἦτο ἡ φαρέτρα ἣν διέθετεν ὁ λαὸς οὗτος πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἀκαταμαχήτου ὠθήσεως, ἥτις ἔφερε τοὺς μεγάλους Μογγόλους κατακτητὰς, ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν σκηνῶν, πρὸς τὰ ἁδρὰ λάφυρα τῶν πολιτισμῶν τῆς Δύσεως! Ἐν αὐτῇ ὑπῆρχον δόλοι κινδυνωδέστεροι τῶν δηλητηριασμένων των βελῶν. Μυριάκις σὶ Βούλγαροι Τσάροι ὡρκίσθησαν φιλίαν πρὸς τὸν ἐχθρόν, ὃν προετίθεντο νὰ κατασφάξωσιν ἀνύποπτον εἰς τὴν πρώτην στενωπόν. Μυριάκις συνωμολόγησαν συνθήκας, ἃς παρεβίασαν ἀπίστως πρὶν ξηρανθῇ ἡ μελάνη των. Τὰς ἐνεργείας των δὲν ἐδέσμευσεν οὐδεμία προκατάληψις ἠθικῆς.

Ἐνωρίς, εἰς τὴν θολὴν αὐγὴν τῆς Βαλκανικῆς των ἱστορίας, οἱ Βούλγαροι παρέστησαν κάτοχοι, ἐκτὸς θεμελιωδῶν των τινων ἀρετῶν, τῆς φιλεργίας, τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἐπιμονῆς, τῆς βαθείας συναισθήσεως τῆς πραγματικότητος, τῆς ὁμαδικῆς γενναιότητος, τῆς ἐφ' ἑαυτοὺς πεποιθήσεως, τῆς πειθαρχίας, τοῦ συστήματος ἐν τῇ προσπαθείᾳ, καὶ πάντων τῶν ὠφελίμων ἐκείνων ἐλαττωμάτων, ἅτινα ὑπηρετοῦσι τόσον λυσιτελῶς: Οἱ Βούλγαροι δὲν ἀποκαλύπτουσι ποτὲ ὁλόκληρον τὴν σκέψιν των. Εἰς τὸ βάθος της ὑπάρχει πάντοτε ἡ ὀπισθοβουλία, ὡς εἰς τὸν θολὸν οἶνον ἡ ἰλύς. Εἶναι μισόξενοι, τὸν ξένον δ' ἀνέχονται μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι χρήσιμος. Ἡ ἀπληστία των εἶναι ἀπίστευτος. Οἱ τρεῖς πλουσιώτατοι σύγχρονοι κάτοικοι τῆς Σόφιας, ἐσπούδασαν τὰ τέκνα των ἐν Εὐρώπῃ δαπάναις τοῦ κράτους, διὰ πιστοποιητικῶν πενίας ἀποσπασθέντων παρὰ τοῦ δημάρχου διὰ μυρίων πιέσεων. Αἱ τάσεις αὗται τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ κράτους, ἐξήσκησαν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν. Ἡ κατασκευὴ τῶν δημοσίων ἔργων καὶ αἱ στρατιωτικαὶ προμήθειαι, ἐπέτρεψαν ἐν τῇ νεωτέρᾳ Βουλγαρίᾳ τὸν σχηματισμὸν σκανδαλωδῶν περιουσιῶν. Καὶ θεωρεῖται ἐν αὐτῇ τόσον νόμιμος ἡ προσπάθεια πρὸς πλουτισμὸν καὶ πρὸς κοινωνικὴν ἐπικράτησιν, ὥστε ἠκούσαμεν πολλάκις ὡς δικαιολογίαν τεραστίων καταχρήσεων, ὅτι ὅλαι αἱ περιουσίαι ἔχουσιν ὡς πηγὴν τὸ ἀδίκημα καὶ ὅτι ἄνευ αὐτοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ διαπλασθῇ πλουτοκρατία ἀστική, πρὸς δημιουργίαν ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας ἐθνικῆς. Μία ἄπληστος δίψα πλουτισμοῦ, ἐπιτυχίας, ἐξαπλώσεως, ἐπικρατήσεως, θερμαίνει τὸν Βούλγαρον ὡς μονάδα κοινωνικήν. Τὴν πάλην τὴν ἀντιλαμβάνεται ὡς ὁ Βορειαμερικανός, ἀνηλεῆ προσπάθειαν, ἐνῇ ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις πάντων τῶν ὅπλων, πάντων τῶν δόλων κ' ἐκ τῆς ὁποίας δέον ν' ἀποκλεισθῇ ἐπιμελῶς πᾶσα πρόληψις ἠθικῆς, τιμῆς, αἰσθήματος. Καὶ τὴν αὐτὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐπικρατήσεως ἣν ἔχει ὡς ἄτομον ἔχει καὶ ὡς ἐθνικὴ ὁμάς. Κ' ἐπειδὴ αἱ λαοὶ ἐπιτυγχάνουσι πλειότερον διὰ τῶν κακιῶν ἢ τῶν ἀρετῶν των, ἦτο ἐπόμενον οἱ Βούλγαροι νὰ ἐπιτύχωσιν ἐκεῖ ἔνθα οἱ ἀντιπρόσωποι ὑπερτέρων τῶν ἰδικῶν των πολιτισμῶν, ὡς οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σέρβοι, ἀπέτυχον τόσον παταγωδῶς κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς νεωτέρας ἱστορίας των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ πρὸς τὴν Κων]πολιν. — Πρὸς τὴν φλόγα τῆς λυχνίας. — Εἰς τί συνοψίζεται ἡ Βουλγαρικὴ ἱστορία. — Οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Βυζαντινοὶ εἰσπράκτορες. — Τὰ οἰκονομικὰ αἴτια. — Οἱ Σέρβοι καὶ τὸ Βυζάντιον. — Ὁ Τυχομίρ. — Βυζαντιναὶ πριγκήπισσαι. — Ἡ Συνάχα. — Δουσάν. — Οἱ Σέρβοι ἐν Αὐστρίᾳ. — Οἱ Γιουκοσλάβοι ὑπὸ τοὺς Τούρκους.

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχαίας τῶν Βουλγάρων ἱστορίας, εἶναι ἡ διμερὴς πολεμικὴ προσπάθεια δι' ἧς ἐφέροντο πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ πρὸς τὸ Βυζάντιον. Πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας, ἐμπορικὸν κέντρον ὁλοκλήρου τῆς Βαλκανικῆς, ὥθουν τὰ Βουλγαρικὰ στίφη αἱ ἐμπορικαὶ ἀνάγκαι των, ἡ πίεσις τῆς τοποθετήσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων των, ὁ πόθος ὅπως ἀποκτήσωσιν ἀσφαλὲς ἐν τῷ Αἰγαίῳ ὁρμητήριον. Οἱ ἄλλοι λιμένες τῆς Μακεδονικῆς παραλίας, ἦσαν ἀβαθεῖς, ἐκτεθειμένοι εἰς τοὺς ἀνέμους, καὶ δὲν ἀπετέλουν ἀσφαλῆ βάσιν οἰκονομικῆς ἐξορμήσεως.

Ὁ ἄλλος στόχος των ἦτο τό Βυζάντιον, τὸ Βυζάντιον τῶν σοφῶν μωσαϊκῶν καὶ τῶν πολυχρώμων μαρμάρων, τῶν ἀστροποικίλτων τρούλλων, τῶν κιόνων τοῦ πρασίνου «*Θεσσαλικοῦ*» καὶ τοῦ ἐρυθροῦ ὄνυχος, τὸ Βυζάντιον οἵτινος τὰ ἀπόρρητα ἔκρυπτον πυλῶνες ἀργύρου καὶ ἐλεφαντοστοῦ, βαρεῖαι αὐλαῖαι πορφύρας ὁλισθαίνουσαι ἐπὶ τριγώνων ἀργυρῶν, τὸ Βυζάντιον τοῦ χρυσοῦ καὶ τῆς μετάξης καὶ τῶν πολυτίμων λίθων, ἐν τῷ ὁποίῳ παρὰ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς ἀετοὺς μὲ τ' ἀνοικτὰ πτερά, ἑτοίμους νὰ πτερυγίσωσι πρὸς πᾶν σημεῖον τοῦ ὁρίζοντος, ἀνεπετάννυε τὸ θαμβοῦν πτέρωμα ὁ ταὼς, ἄλλο αὐτοκρατορικὸν πτηνόν, συμβολίζον τὸν πλοῦτον τῆς Αὐτοκρατορίας μὲ τὴν ἀδαμαντοκόλλητόν του οὐράν . . .

Ἡ λάμψις τοῦ μαγικοῦ ἄστεως εἵλκυεν ἀκαταμαχήτως τοὺς βαρβάρους, ὡς ἡ φλὸξ τῆς λυχνίας τοὺς πτερωτοὺς ξένους της. Καὶ ἡ παρομοίωσις εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἀκριβεστέρα, ὅσῳ ἂν ἐνίοτε ἐκινδύνευσεν ἡ φλόξ του ὑπὸ τὸ πτερύγισμα τῶν πυκνῶν των νεφῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἔκαυσαν τὰ πτερά των εἰς τὴν ἐπικίνδυνόν του γειτνίασιν.

Ἀλλὰ τοὺς Βουλγάρους δὲν ἔφερε πρὸ τῆς Κων]πόλεως, μόνον ἡ λυσσαλέα ἀπληστία ἥτις τοὺς ἐχαρακτήρισε πάντοτε. Τοὺς εἵλκυεν ἀκαταμαχήτως καὶ ἡ δύναμις τοῦ ὑπερόχου καὶ περιπλόκου πολιτισμοῦ, ὃν ἠσθάνοντο ὅτι δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ δημιουργήσωσι. Διότι ἡ ἱστορία τῶν Βουλ-

γαρικῶν καθόδων εἶναι ἡ ἱστορία ὁλοκλήρου τῆς Βουλγαρικῆς ζωῆς ἐν τῇ Βαλκανικῇ. Ἀπὸ τοῦ 678, ἔτους τῆς πρώτης Βουλγαρικῆς ἐμφανίσεώς του ἐν Μοισίᾳ, μέχρι τῆς 17 Ἰουλίου 1393, ὅτε τὸ Τύρνοβον, τελευταία ἔπαλξις τῶν Βουλγάρων Τσάρων κατελήφθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Βαγιαζήτ, Τσελεμπῆ, ἤτοι ἐπὶ ἑπτὰ συναπτοὺς αἰῶνας καθ' οὓς οἱ Βούλγαροι ἠγωνίσθησαν ἀδιαλείπτως ὅπως ἁρπάσωσιν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων τὰ σκῆπτρα τοῦ κόσμου, ἡ δημιουργικὴ δύναμις των ὑπῆρξεν ἀνίκανος νὰ παραγάγῃ ἓν μέγα ἔργον τέχνης, ἓν βιώσιμον μνημεῖον ἐπιστήμης, μίαν τῶν μεγάλων ἀνθρωπίνων πράξεων, δι' ὧν ζῇ καὶ διαιωνίζεται ὁ πολιτισμός. Ἡ προσπάθεια των ὑπῆρξε ἀρνητική. Ἐν τῇ ἐξωτερικεύσει της θὰ εὕρωμεν πλείστας τῶν συγχρόνων μεθόδων, αἵτινες ὑπεβοήθησαν τοσοῦτον τὴν δημιουργίαν τῆς νεωτέρας Βουλγαρίας καὶ τὰς ἀναμφισβητήτους πολιτικὰς ἐπιτυχίας της. Βεβαίως Βουλγαρικὰς τινὰς καθόδους προεκάλεσεν ἡ ἀπληστία τῶν Βυζαντινῶν μεγιστάνων, δι' ὧν οἱ Βούλγαροι ἐπεκοινώνουν πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ὡς κατὰ τοὺς προσφάτους Μακεδονικοὺς ἀνταγωνισμούς, οἱ Σλάβοι προπαγανδισταὶ, κατὰ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κων]πόλεως ἐξεμεταλλεύθησαν κυρίως τὴν δῆθεν ἀπληστίαν τῶν ἀντιπροσώπων του, οὕτω καὶ οἱ ἀρχαῖοι τῶν Βουλγάρων ἡγέται, ἐνίοτε, ὡς πρόφασιν τῶν εἰσβολῶν των ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἀπηνῆ ἁρπακτικότητα τῶν Βυζαντινῶν διοικητῶν, τὴν παραβίασιν τῶν οἰκονομικῶν συμβάσεων ἃς Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος καθώρισεν, ἐπιβάλλων τὸ σοφὸν ἐν Βουλγαρίᾳ προτεκτοράτον του. Ἀλλ' αἱ ῥήξεις αἵτινες εἶχον χαρακτῆρα καθαρῶς οἰκονομικὸν ἦσαν σπάνιαι. Ἡ πρώτη κατὰ τῶν Βυζαντινῶν ἐπίθεσις τοῦ Τσάρου Συμεὼν κατὰ τὰς ἀπαρχὰς τῆς βασιλείας του (893) προεκλήθη ἐκ λόγων καθαρῶς τελωνειακῶν. Ἡ Βουλγαρία ἦτο τότε ἡ κεντρικὴ ἀποθήκη τῆς διαμετακομίσεως τῶν προϊόντων ἅτινα ἡ μεσημβρινὴ Γερμανία, ἡ Ἄνω Μοραβία, καὶ ἡ Ρωσσία ἀπέστελλον πρὸς νότον καὶ ἐκείνων ἅτινα ἡ Κρήτη, ἡ Ἀσία, ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Αἴγυπτος ἀπέστελλον πρὸς βορρᾶν. Ἐκτὸς τῆς διαμετακομίσεως ταύτης διεξῆγε σοβαρὰν ἐξαγωγὴν τῶν μαλακῶν καὶ λευκῶν σίτων της, οἱ ὁποῖοι εὕρισκον ἐπωφελεῖς ἀγορὰς εἰς τὴν λεπτόγειον Ἀττικὴν καὶ ἄλλας ἐπαρχίας ἑλληνικάς.

Λέων ὁ Φιλόσοφος, ἢ θέλων νὰ πλήξῃ οἰκονομικῶς τὴν Βουλγαρίαν, ἢ ἐπιδιώκων νὰ εὐνοήσῃ ἄλλας Βυζαντινὰς ἀγοράς, ἐπέβαλε βαρεῖς δασμοὺς εἰς πᾶσαν ἐκ Βουλγαρίας προέλευσιν. Ὁ Συμεὼν ἀπῄτησε τὴν ἄρσιν τοῦ ὑπερόγκου δασμολογίου, ἀποκρουσθείσης δὲ τῆς ἀπαιτήσεώς του, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν Οὔγγρων, οὓς ἐκεῖνος ἐκάλεσε κατ' αὐτοῦ. Βραδύτερον, κατὰ τὸ 1040, τὴν

μεγάλην ἐξέγερσιν τοῦ Πέτρου Δολιανοῦ, προεκάλεσαν τὰ ἀτυχῆ οἰκονομικὰ μέτρα τοῦ εὐνούχου Ἰωάννου τοῦ Ὀρφανοτρόφου, ὅστις ἐνδίδων εἰς τὰς αἰτήσεις ἁπλήστων διοικητῶν, ἀντικατέστησε τὴν εἰς εἶδος φορολογίαν διὰ τῆς πληρωμῆς εἰς χρυσόν.

Ἀλλ' αἱ περιπτώσεις αὗται εἶναι ἐξαιρετικαί, οἱ δὲ Βούλγαροι κατήρχοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρὸς μεσημβρίαν, εἴτε ὑπείκοντες εἰς ἰσχυροὺς ἀταβισμούς, εἴτε εἰς τὸν ἀκαταμάχητον ὑπνωτισμὸν ὃν ἀσκεῖ ἐπὶ τῶν βαρβάρων πᾶν ὅ,τι διαχέει λάμψιν ἰσχυράν. Αἱ κάθοδοι αὗται δι' ἃς οἱ

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΘΕΙΑΦΗΣ

Ὑπολοχαγὸς πεζικοῦ, πεσὼν ἐν Σαρανταπόρῳ.

Βούλγαροι ἐξέλεγον πάντοτε τὰς στιγμάς, καθ' ἃς τὸ Βυζάντιον, ἢ ἦτο ἀπησχολημένον ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν ἐρίδων ἢ ὑπὸ τῶν φοβερῶν ἐξ Ἀσίας προελάσεων, εἶχον στερεότυπον ἔκβασιν.

Οἱ Βούλγαροι, ἀνίκανοι νὰ καταλάβωσι τὴν Κων]πολιν καὶ κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς χειρίστης αὐτῆς παρακμῆς, ὁσάκις εὕρισκον πρὸ αὐτῶν στρατηγὸν εὐφυᾶ καὶ δραστήριον, δυνάμενον νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἀπείρως ὑπερέχουσαν τῆς ἰδικῆς των πολεμικὴν τοῦ Βιζαντίου ὀργάνωσιν, ἀπεχώ-

ρουν συντετριμμένοι, ἀνίκανοι νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν ἀπόπειραν ἐπὶ μακρὰν περίοδον. Ἀλλ' ὁσάκις συνηντῶντο πρὸς Αὐτοκράτορας οὓς ἐξεθήλυναν τὰ ἐπικίνδυνα θέλγητρα τοῦ γυναικωνίτου ἢ πρὸς ἀναξίους στρατηγούς, ἀπεχώρουν πάντοτε ἀποκομίζοντες ἁδρὰν πολεμικὴν λείαν, ἐτήσιον πολεμικὸν φόρον, χρυσοῦφαντα ὁλοσηρικὰ καὶ λαμπρότερον πάντων τῶν ἄλλων λαφύρων, τὸν φόρον τῶν ὡραίων Βυζαντίδων πριγκηπισσῶν, αἵτινες ἀπεστέλλοντο ὡς σύζυγοι τῶν ἀγρίων πολεμίων τῆς πατρίδος των καὶ παρ' ὧν ἐζητεῖτο νὰ κατευνάζωσι τὴν ζέουσαν ὁρμήν των διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ των μειδιάματος.

Ἐν τῇ ἐναλλαγῇ ταύτῃ παρῆλθον ἐπὶ τοῦ Βυζαντίου οἱ τυφῶνες τοῦ Ἀσπαροὺχ κατὰ τὸ 679, τοῦ Τελὲτζ κατὰ τὸ 755 καὶ 760, τοῦ Τόκτο κατὰ τὸ 766, καὶ τοῦ Κρούμμου καὶ τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Σισμὰν καὶ τοῦ Σαμουὴλ καὶ τῶν Ἀσενιδῶν.

Ἡ Βουλγαρικὴ προέλασις, διαρκουσῶν τῶν ἐμφανίσεων τούτων, ὑπομιμνήσκει διὰ τῆς σκληρότητος καὶ τοῦ δόλου τὰς ἐμφανίσεις τῶν ἀγριωτάτων λαῶν. Οὔτε ὁ χριστιανισμός, οὔτε ἡ ἐπαφὴ πρὸς τὸν Βυζαντινὸν πολιτισμὸν ἴσχυσαν νὰ δαμάσωσι τὰ ἀρχέγονα τῆς στέππης ἔνστικτα: Τὰ εὑρίσκομεν εἰς τὰς ἀπιστίας τοὺ Τελέτζ, τοῦ Τόκτο, τοῦ Κρέμμ, τοῦ αἱμοσταγοῦς Κρούμμου τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες ἡττηθέντες καὶ συνομολογήσαντες ἐνόρκως πολυετῆ μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος εἰρήνην, ἐρρίφθησαν κατ' αὐτοῦ πρὶν ξηρανθῇ ἡ μελάνη τῶν συνθηκῶν, μόλις ἐθεώρησαν τὴν εὐκαιρίαν εὔθετον. Τὰ ὑπενθυμίζει ὁ βίος τοῦ μεγίστου τῶν Βουλγάρων Τσάρων, τοῦ Συμεών, μεγαλοφυοῦς πολεμιστοῦ καὶ πολιτικοῦ, ἀλλ' ὅστις ἐδάμασε τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βλαχίαν διὰ τῆς προδοσίας καὶ τῆς ἀδυσωπήτου ἀσπλαγχνίας του, ἡ πολιτικὴ ὅλων τῶν Τσάρων, συνεννοουμένων ταὐτοχρόνως μετὰ Βυζαντινῶν, Φράγκων, Κουμάνων, Οὔγγρων, Πετσενέγων, Μουσουλμάνων, τοῦ Πάππα, ἵνα τοὺς προδώσωσιν ἀλλεπαλλήλως ἅπαντας.

Μία τῶν τυπικωτέρων συνθέσεων τῆς ψυχολογίας ταύτης εἶναι ὁ ἔμπιστος τοῦ Τσάρου Σαμουήλ, ὁ Δραξάν, ὅστις πολιορκηθεὶς ἐν Βοδενοῖς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἐκλιπαρεῖ τὴν αὐτοκρατορικὴν συγγνώμην, γίνεται δεκτὸς μετὰ μεγάλων τιμῶν, νυμφεύεται τὴν θυγατέρα Ἕλληνος μεγιστάνος ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἔνθα ἐγκαθίσταται, ἀλλὰ δραπετεύει μετ' ὀλίγον ἐγκαταλείπων τὴν σύζυγόν του ἵνα προσφύγῃ παρὰ τῷ Σαμουήλ, ἀφοῦ ἐκένωσε προηγουμένως τὸ Αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον. Συλληφθεὶς μετὰ ἓν ἔτος καὶ τυχὼν χάριτος τῇ ἐπεμβάσει τῆς συζύγου του, ἐφωράθη τρὶς προδίδων τοὺς φιλοξενοῦντας αὐτόν, μέχρις οὗ ὑπέκυψεν ὑπὸ τὸν πέλεκυν.

Αἱ μετὰ τοῦ Βυζαντίου σχέσεις τῶν Σέρβων ἦσαν πολὺ ὁμαλώτεραι. Οἱ Σέρβοι κατατετμημένοι εἰς ἐρίζοντα φέουδα, γειτνιάζοντες πρὸς κράτη ἰσχυρὰ καὶ ἄπληστα, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των δι' ἣν ἦσαν τοσοῦτον ζηλότυποι, ἢ τιθέμενοι ὑπὸ τὴν αἰγίδα ἰσχυροτέρας Δυνάμεως. Ἔστρεψαν τὸ βλέμμα των πρὸς τὴν Κων]πολιν, ἥτις τοῖς παρεχώρησε τὴν γῆν τῆς ἐγκαταστάσεώς των, τοῖς ἔδωκε τὴν θρησκείαν των καὶ ἐκτὸς φορολογικῶν τινων ἐνοχλήσεων, δὲν ἐπεβουλεύθη τὴν αὐτόνομόν των διαβίωσιν ὑπὸ τοὺς ζουπάνους των: Ἐνῷ αἱ Σερβικαὶ «πέσμας» ψάλλουσι τὰ ἄθλα τοῦ Πέτρου, υἱοῦ τοῦ Γκοϊνίκ, ὅστις ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ὡδήγει μόλις ἐμειδία ἡ ἄνοιξις τοὺς πολεμιστάς του κατὰ τῶν Βουλγαρικῶν ὁρδῶν, αἱ συγκρούσεις πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς εἰσπράκτορας ἀποτελοῦσιν ἐπεισόδια μεμονωμένα, σπανίως αἱρόμενα, εἰς ἐπεισόδια γενικώτερα.

Ἡ πάλη κατὰ τῶν Βουλγάρων ἔχει ἀπέναντι ιῶν πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς συγκρούσεων, τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἣν θὰ εἶχεν οἱοσδήποτε ἀγὼν ἐθνικός, πρὸς τὴν ἐξέγερσιν χωρικῶν κατὰ τῶν χωροφυλάκων τῶν ἐντεταλμένων τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων των.

Τοιαύτης φύσεως ἦτο ὁ ἀγὼν ὃν διεξήγαγεν Οὐρὸς ὁ Β΄, ὁ Πριβισλὰβ (1149) καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δέσσα (1162) κατὰ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ὅστις τοὺς συνέτριψε, τοὺς ἐξεθρόνισε καὶ τοὺς ἀντικατέστησε διὰ τοῦ Τυχομίρ, υἱοῦ τοῦ Ζαβίδου, ἡγέτου τοῦ φιλελληνικοῦ κόμματος.

Οὕτως ἡ Ρασκία περιῆλθεν ὁλόκληρος ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν τεσσάρων υἱῶν τοῦ Ζαβίδου, ὧν ἐπικυρίαρχος ἦτο ὁ πρεσβύτερος Τυχομίρ, ὑπείκων καὶ αὐτὸς εἰς τὸν Μανουὴλ Κομνηνόν. Ἀλλ' ὁ νεώτερος τῶν Ζαβιδῶν Στέφανος Νέμανιτζ, λαμπρὸς πολεμιστὴς καὶ ὀργανωτὴς θαυμάσιος, ἐξεδήλωσε ταχέως διαθέσεις κατακτητικὰς ἐπὶ τῶν ἄλλων κτήσεων τοῦ οἴκου του. Ὁ πόλεμος ἐξερράγη καὶ ὑπῆρξεν εὐμενὴς δι' αὐτόν, οἱ δὲ ἡττημένοι ἀδελφοί του, ὑπὸ τὸν πρεσβύτερον Τυχομὶρ, προσέφυγον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν των ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ τοὺς ἀπέστειλεν πρὸς ἐπανάκτησιν τῶν δεσποτάτων των. Ἀλλ' ὁ Νέμανιτζ τοὺς ἐνίκησε καὶ πάλιν εἰς μάχην, ἐν ᾗ ὁ Τυχομὶρ εὗρε τὸν θάνατον.

Ἡ περιπέτεια αὕτη τὸν ἀπέσπασεν ὁριστικῶς τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς. Ἠναγκασμένος νὰ ζητήσῃ στήριγμα ὑπὲρ τῆς νεαρᾶς ἀνεξαρτησίας του ἢ ἐν τῇ Δύσει ἢ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐστράφη μετὰ τὴν ρῆξιν του πρὸς τὴν πρώτην, πρὸς τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Δύσεως, ἣν οἱ Γερμανοὶ Αὐτοκράτορες εἶχον ἀνυψώσῃ εἰς ἀκμὴν ἄγνωστον πρότερον. Τὸν νέον προσανα-

τολισμὸν ἐπεσφράγισεν ἡ μεγαλοπρεπὴς συνάντησις τοῦ Σέρβου «κρὰλ» μετὰ τοῦ Φρειδερίκου τῆς Γερμανίας, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Μοράβα, καθ' ἣν ἀντηλλάγησαν πλούσια δῶρα καὶ μεθ' ἣν ὁ Φρειδερῖκος ἀνεχώρησε διὰ τὸ μακρυνὸν προσκύνημα τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἔκτοτε ὁ Νέμανιτζ εἰσέβαλε πολλάκις εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας. ὡς σύμμαχος τῶν Οὔγγρων καὶ τῶν ἄλλων γειτόνων του, προσαρτήσας εἰς τὸ κράτος του εὐρύτατα ἐδάφη των, μέχρις οὗ ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ 1191, τοῖς ἀπέδωκε πάσας τὰς ἐπ' αὐτῶν κατακτήσεις του.

Τὴν πολιτικὴν ταύτην ἠκολούθησαν καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Νέμανιτζ. Ἡ γεωγραφικὴ θέσις της κατεδίκαζεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὴν Σερβίαν εἰς ἀναγκαστικὸν πολιτικὸν παρασιτισμόν: τὴν ἀπὸ τῆς ἰσχυρᾶς Οὐγγαρίας ἐξάρτησιν. Ἀντίρροπον κατὰ τοῦ κινδύνου τούτου ἐζήτησαν οἱ Σέρβοι ἀπὸ τὸ μόνον κράτος ὅπερ ἠδύνατο νὰ τῇ ἀντιταχθῇ, τὴν Ἀνατολικὴν Αὐτοκρατορίαν, παρ' ἧς ἐδέχθησαν τὴν θρησκείαν, τὸν πολιτισμὸν καὶ τοὺς νόμους των. Ἀλλ' ἡ καταπολέμησις τῆς Δυναστείας τῶν Νεμανιδῶν ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, τοὺς ἔστρεψε πρὸς τοὺς Οὔγγρους, τοὺς χειρίστους των ἐχθρούς. Τὸν ἐξ αὐτῶν κίνδυνον ἤλπιζον ν' ἀποτρέψῃ ἡ νωπὴ φιλία, ἐφ' ἧς ὑπελόγιζον ὅπως ἀποσοβήσωσι πᾶσαν ἀπόπειραν τῆς Κων/πόλεως ὅπως τοῖς ἐπιβάλῃ τὴν ἀρχαίαν ὑποτέλειαν. Ἡ προσπάθεια ὅπως μὴ δυνηθῇ τὸ Βυζάντιον, ἀπαλλασσόμενον τῶν ἐσωτερικῶν του περισπασμῶν, νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν Σερβίαν νέον πολιτικόν, θρησκευτικὸν καὶ οἰκονομικὸν ζυγόν, ἡρμηνεύθη διὰ τῆς θερμῆς προστασίας ἣν παρέσχον οἱ διάδοχοι τοῦ Νέμανιτζ εἰς πάντας τοὺς ἀντιζήλους τοῦ Αὐτοκράτορος, δεσπότας τῆς Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Βοιωτίας, τὸν Ἀνδρόνικον, τὸν Φραντζῆν καὶ πάντα ἐν γένει μνηστῆρα ἢ ἐσωτερικὸν ἀντίπαλον.

Τοιαύτη ὑπῆρξε καὶ ἡ πολιτικὴ Οὐρὸς τοῦ Γ'. Κατὰ τὸ 1321, ὁ Ταταρικῆς καταγωγῆς πρίγκηψ Μιχαὴλ ὁ Σισμανίδης, ὑποτελὴς τοῦ Οὐρὸς καὶ γαμβρός του ἐπ' ἀδελφῇ, ἀνηγορεύθη Τσάρος τῶν Βουλγάρων, κ' ἐπεχείρησε νὰ χειραφετηθῇ τῆς ταπεινωτικῆς ὑποτελείας του. Τὴν προσπάθειαν ταύτην δὲν ἐνέπνευσε μόνον πολιτικὸς ὑπολογισμός. Ὁ Βούλγαρος Τσάρος ἠσθάνθη βαθὺν ἔρωτα πρὸς τὴν Ἑλληνίδα πριγκήπισσαν Θεοδώραν, χάριν τῆς ὁποίας ἀπεδίωξε τὴν ἀδελφὴν τοῦ Οὐρὸς Ἄνναν (Νέδαν), γνωρίζων δὲ τὴν βιαιότητα τοῦ ἀδελφοῦ της, ἐζήτησε τὴν συμμαχίαν Ἀνδρονίκου τοῦ Γ', πεποιθὼς ὅτι θὰ ἐξασφαλίσῃ δι' αὐτῆς, μετὰ τῆς Βυζαντινῆς ἡγεμονόπαιδος καὶ τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ Οὐρὸς ἔσπευσεν εἰς συνάντησιν τοῦ Μιχαήλ. Οἱ δύο στρατοὶ συνηντήθησαν παρὰ τὸ Κιουστενδήλ. Ἡ μάχη συνεκροτήθη τὴν 27 Ἰουνίου 1331. Ὁ Δουσάν, υἱὸς τοῦ Οὐρός, ὥρμησεν ἐπὶ κεφαλῆς, τῶν ἐπιλέκτων Γερμανῶν ἱππέων του καὶ ἐφόνευσε τὸν ὑβριστὴν Τσάρον ἰδίᾳ χειρί. Οἱ Βούλγαροι ἐτράπησαν εἰς φυγήν.

Ἀνδρόνικος ὁ Γ'. μαθὼν τὴν συμφορὰν ἥτις ἔπληξε τοὺς συμμάχους του, ὑπεχώρησεν ἐν σπουδῇ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἐν Κωνσταν]πόλει ἐπεκράτει βαθεῖα συγκίνησις. Οἱ Τοῦρκοι ἠπείλουν τὴν Ἀσίαν καὶ ὁ Δουσὰν ἐζήτει παρὰ τοῦ πατρός του τὴν ἄδειαν ὅπως χωρήσῃ πρὸς τὸν Βόσπορον. Ὁ Ἀνδρόνικος παρέμεινεν ἀτάραχος. Μεταξὺ τῶν πριγκηπισσῶν τῆς Αὐλῆς του, ἐξέλεξε τὴν Σιμωνίδα, τὴν «*Συνίχαν*» τῶν Σέρβων, κόρην περικαλλῆ καὶ φιλάρεσκον, «*πριγκήπισσαν διὰ τῆς γεννήσεώς της, ἑταίραν διὰ τοῦ βίου της*», καὶ τὴν ἀπέστειλε πρὸς τὸν Οὐρός. Ταλαίπωροι Βυζαντιναὶ πριγκήπισσαι, αἵτινες ἀνετρέφεσθε ἐν μέσῳ τῆς ἀμυθήτου πολυτελείας τῆς μᾶλλον ἁβροδιαίτου τῶν αὐλῶν, εἰς τὴν σκιὰν τῆς πορφύρας καὶ αἵτινες εἶσθε προωρισμέναι νὰ ἀφοπλίζητε διὰ τῆς χάριτος, τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς δρόσου σας τὰς τυλώδεις χεῖρας τῶν πολεμιστῶν, αἵτινες ἠπείλουν νὰ ἐκφυλίσωσι τὸ ἀπαράμιλλον ρόδον τῆς αὐτοκρατορικῆς πόλεως, μελαγχολικαὶ ἐξόριστοι αἵτινες μετεβαίνετε ἵνα σβεσθῆτε εἰς τ' ἄντρα τῶν φοβερῶν δυναστῶν τοῦ Κιέβου, τοῦ Πρεσλάβ, τῆς Ἀρμενίας, τοῦ Βελιγραδίου ἢ τῆς Σαρδικῆς μετὰ τόσης ἐγκαρτερήσεως, σιωπηλὰ θύματα τῆς raison d'état, ὁποίας σελίδας συγκινήσεως θὰ ἐχάρασσεν ὁ ποιητὴς ὅστις θὰ ἔφερε πρὸ ἡμῶν ζῶσαν τὴν τεθλιμμένην λιτανείαν σας!

Ὁ Οὐρὸς ἐνυμφεύθη τὴν ὡραίαν ξένην του, ἥτις ἐγένετο ταχέως ὁ ἐπικρατῶν ἀστὴρ τῆς τραχείας του αὐλῆς. Ὁ φλογερὸς ἔρως τοῦ Νέμανιτζ διὰ τὴν Ἑλληνίδα, ἥτις ἐσχημάτισε ταχέως ἰσχυρὰν μερίδα, μετεβιβάσθη εἰς τὸν υἱὸν ὃν ἔσχεν ἐξ αὐτῆς καὶ εἰς ὃν ἐμελέτα νὰ μεταβιβάσῃ τὸ στέμμα του. Ὁ Δουσὰν ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ πατρικοῦ ἀδικήματος. Συγκεντρώσας ἰσχυρὰν δύναμιν ἐπετέθη κατὰ τοῦ γηραιοῦ Οὐρός. Ἡ πρώτη συνάντησις δὲν ὑπῆρξεν δυσμενὴς διὰ τὰ ὅπλα του. Ἡ δευτέρα τῷ ἐμειδίασε. Νικήσας τὸν πατέρα του παρὰ τὸ Πετρίκ, τὸν ἐνέκλεισεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ζβετσάν, ἔνθα ἀπέθανεν.

Ἡ βασιλεία τοῦ Στεφάνου Δουσὰν ἐσημείωσε τὸ ζενὶθ τῆς Σερβικῆς ἀκμῆς. Ἡ πολεμικὴ μεγαλοφυΐα του καὶ ἡ βαθεία σύνεσίς του, τῷ ἐπέτρεψαν, συντελῶν τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα τῆς πατρίδος του, νὰ τὴν ἐκτείνῃ ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς μέχρι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἀπὸ τοῦ Πηνειοῦ μέχρι τῶν πλουσίων πεδιάδων τῶν Δακῶν. Νικητὴς τῶν Βυζαντινῶν, νικητὴς τῶν

Οὔγγρων, ἱπτάμενος ἀπὸ θριάμβου εἰς θρίαμβον, ἔθεσεν ὡς σκοπὸν τοῦ βίου του τὸ ἀνεκπλήρωτον ὄνειρον τοῦ πάππου του Μιλιουτίν, τὴν ἵδρυσιν εὐρώστου Ἑλληνοσερβικῆς Αὐτοκρατορίας, δυναμένης ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ ἐκπνέον Βυζάντιον. Ἀλλὰ καταφέρων κατ' αὐτοῦ τὰ κτυπήματα ἅτινα συνετέλεσαν τοσοῦτον εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς ἀγωνίας του, δὲν ἔπληττε μόνον τὴν ὑπερφίαλον πρωτεύουσαν, εἰς ἣν οἱ πρόγονοί του ὑπῆρξαν ἐπὶ μακρὸν ὑποτελεῖς. Ἔπληξαν ἀνεπανορθώτως αὐτὴν τὴν Σερβίαν, ἥτις ὑποσκάψασα τὴν Ἀνατολικὴν Αὐτοκρατορίαν εὑρέθη μόνη εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον τὴν φοβερὰν ἡμέραν τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1289, ἀπέναντι τοῦ Ἀσιατικοῦ χειμάρρου, ὅστις κατέπνιξε παφλάζων τὴν αὐτονομίαν της. Ὀλίγοι εἰσέτι μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἡρωϊκοὶ σφαδασμοὶ καὶ παρὰ τοὺς λαμπροὺς ἀγῶνας τοῦ Οὐνιάδου καὶ τοῦ Μπράνκοβιτζ, ἡ Σερβία ὑπέκυψε.

Σλάβοι καὶ Ταταρόσλαβοι, Σέρβοι καὶ Βούλγαροι διεξήγαγον μακροὺς πολέμους κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίος, ἧς ὑπενόμευσαν τὴν ζωτικότητα. Ἀλλ' οἱ μὲν πρῶτοι ὑπῆρξαν οἱ ἐπεισοδιακοί, οἱ παροδικοὶ ἀντίπαλοι, οἱ δὲ δεύτεροι, οἱ διηνεκεῖς, οἱ ἄπαυστοι ἐχθροί.

Οἱ λαοὶ οὗτοι οἵτινες ἦσαν τοσοῦτον ζηλότυποι τῆς ἐλευθερίας των, δὲν ἠννόουν ὅτι ἦσαν ἀνίκανοι νὰ καταλάβωσι τὴν θαυμασίαν πόλιν ἣν ἡ φύσις ἐπροίκισε δι' ἀμυντικῆς δυνάμεως, δι' ἧς δὲν ἐπροικίσθη οὐδεμία πρωτεύουσα, ἥτις εἶχεν ἐξησφαλισμένας ἐπικουρίας καὶ τροφὰς ἐκ δύο ἠπείρων καὶ δύο θαλασσῶν καὶ ἥτις ἂν δὲν ηὐτοκτόνει ἑκουσίως πρὶν ὑποκύψῃ, δὲν θὰ ὑπέκυπτε ποτέ. Δὲν ἠννόουν ὅτι ὑποσκάπτοντες μετὰ λύσσης τὸν ἰσχυρὸν τῆς Εὐρώπης προμαχῶνα κατὰ τῶν χειμάρρων τῆς Ἀσίας, θὰ προεκάλουν τὴν πλήμυραν ἧς ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα θύματα.

Τὸ Κόσσοβον, ἐν ᾧ ἐτάφη ἡ Σερβικὴ ἀνεξαρτησία, ὑπῆρξεν ἡ ἄμεσος συνέπεια τῶν ἀγώνων Δουσὰν τοῦ Ἰσχυροῦ κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας, ὡς ἡ πτῶσις τοῦ Βιδινίου ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπέκυψεν ἡ Βουλγαρικὴ, ὑπῆρξεν ἡ ἄμεσος συνέπεια τῆς ἀδυσωπήτου ἔχθρας τῶν Βουλγάρων κατὰ τοῦ « *θεοφυλάκτου* » ἄστεως, ὅπερ ἐπὶ τόσας αἰῶνας ὑπῆρξεν ὁ κάλλιστος κατὰ τῆς Ἀσίας χωροφύλαξ των. Καὶ ὅμως ἡ ζωτικότης τοῦ Βυζαντίου ἦτο τόσον ὑπερτέρα τῆς τοῦ Σλαβικοῦ κόσμου, ὥστε τὸ κράτος ὅπερ ἰσχυρίζετο ὅτι θὰ ἔσωζεν ὁ Δουσὰν διὰ τῆς ἑνέσεως τοῦ Σερβικοῦ αἵματος, καίτοι ὑποσκαφὲν ὑπὸ τοσούτων συμφορῶν, καίτοι τραγικῶς κολοβωθέν, καίτοι διεξαγαγὸν ἐπὶ Καντακουζηνοῦ πόλεμον καὶ πρὸς «ἐσωτερικοὺς» ἐχθροὺς, τοὺς Γενουηνσίους τοῦ Γαλατᾶ, οἵτινες

ἐμάχοντο κατ' αὐτοῦ τετραετίαν ὁλόκληρον, ἐπέζησε τῶν Σλαβικῶν ἐχθρῶν του ἑξηκονταετίαν ὁλόκληρον.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν τῇ παρακμῇ καὶ τῷ γήρατι του, ἐπέδειξε μείζονα ζωτικότητα ἢ οἱ Γιουκοσλάβοι ἐν τῇ πολεμικῇ των νεότητι. Ἑξήκοντα καὶ δύο ἔτη μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κοσσόβου, ὁ Ἕλλην Αὐτοκράτωρ ἀπέθνησκεν ἐξίσου εὐγενῶς, ἐξ ἴσου ἡρωϊκῶς ὡς ὁ Μάρκος Κρεβελάνοβιτζ, ἢ ὁ Μάρκος Κραλίεβιτζ, ὁ ἀνδρεῖος καὶ ὡραῖος ἱππότης, ὅστις πρὶν ἀποθάνῃ, ἐφόνευσε τὸν ταχὺν ἵππον του καὶ ἔρριψε τὸ ξίφος του ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ Οὐβρίνα εἰς τὴν βαθεῖαν θάλασσαν.

Τὸ ξίφος τοῦτο δὲν ἀπώλετο ἐσαεί. Ἡ Βουλγαρία μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Τυρνόβου (1393) ἐν ᾗ ἀπώλετο ὁ Ἰοβὰν Σισμάν, ὁ ὕστατος τῶν Βουλγάρων Τσάρων της καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βιδινίου ὑπέκυψεν ὁριστικῶς. Ὁ ζυγὸς τῶν νέων κυρίων της, δὲν ἦτο βαρύτερος τῆς ἀφορήτου πιέσεως τοῦ Τσάρου της καὶ τῶν σκληρῶν καὶ ἁπλήστων βογιάρων του. Ἡ καταπληκτικὴ διάδοσις τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἀναρχισμοῦ ὃν ἀπετέλει ἡ αἵρεσις τῶν Βογομήλων, εἶχε παρασκευάσῃ τὴν ὑποδοχὴν πάσης θρησκείας, παντὸς νέου ζυγοῦ, τὸν παραιτέρω δ' ἀγῶνα καθίστα ἀδύνατον ἡ διάπλασις τῆς Βουλγαρικῆς γῆς, κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινῆς Τὸ αὐτὸ δὲν συνέβαινε καὶ ἐν τῇ χώρα τοῦ Δουσάν. Ἐκεῖ ὑπῆρχον τὰ ἀτελεύτητα δάση, ἀπαραβίαστα ὡς μαγικαὶ κρύπται, μυστηριώδη ὡς ναοί, ὅταν δ' ἡ ἐπικὴ Σερβία τοῦ Βασιλέως Λαζάρου ἔπεσεν αἱμόφυρτος εἰς τὴν πεδιάδα τῶν κοσσύφων, ἡ ἀδάμαστος ψυχή της προσέφυγεν ὑπὸ σκιερὰ φυλλώματα καὶ ἔψαλεν ὑπ' αὐτὰς τὰς δόξας τοῦ Δουσὰν καὶ τῶν ἀνδρείων θανάτων καὶ ἔψαλεν ὑπ' αὐτὰς τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπανόδου τοῦ ἀνδρείου καὶ ὡραίου Μάρκου, ὃν ἔθαψαν μυστηριώδεις καλόγηροι, ὅπως τὸν ἐπαναφέρωσι πάλιν εἰς τὴν ζωὴν ὅταν θὰ ἦναι καιρός.

Καὶ ἐνῶ ἀδάμαστοι οἱ χαϊδοῦκοι, μετέβαλον τὰ δάση εἰς ἀδούλωτα τῆς ἐλευθερίας ἄσυλα, ἄλλοι Σερβικοὶ πληθυσμοί, ἀδυνατοῦντες νὰ κύψωσι τὸν τράχηλον εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ κατακτητοῦ των, μετηνάστευον εἰς τὴν Ἑνετικὴν Δαλματίαν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Οὐγγαρίαν, ἔνθα εἶχον προηγηθῇ αὐτῶν ἰσχυραὶ ἀποικίαι Σερβικαὶ. Ὁ Σέρβος δεσπότης Γεώργιος Μπράνκοβιτζ, συνεπείᾳ τῶν συμβάσεων μετὰ τῆς Οὐγγαρίας δι' ὧν ἐγένετο κύριος σημαντικῶν ἐν αὐτῇ ἐκτάσεων, συνώκισε τὰς βαρωνίας του διὰ πυκνοῦ Σερβικοῦ ἀποικισμοῦ, ὅστις ἐκεῖθεν ἐξεχύθη ἀκατάσχετος εἰς ὁλόκληρον τὴν νότιον Οὐγγαρίαν, τὴν Κροατικὴν μεθόριον καὶ τὴν Σλαβονίαν, ἔνθα περὶ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνος ὠργανώθησαν τὰ πολυθρύλλητα « *στρατιωτικὰ μεθόρια* », ἐν οἷς οἱ Σέρβοι ἄποικοι, κατὰ τὸ

ἥμισυ στρατιῶται καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ καλλιεργηταί, προσέφερον ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν νέαν πατρίδα των. Ἡ μετανάστευσις αὕτη διεξήγετο τοσοῦτον ἐντατικῶς, ὥστε μόνον κατὰ τὸ 1680, τῇ ἐνθαρρύνσει Λεοπόλδου τοῦ Α΄, 400,000 χωρικῶν μετηνάστευσαν ἐκ τῆς παλαιᾶς Σερβίας εἰς Οὐγγαρίαν ὑπὸ τὸν πατριάρχην τοῦ Πέτς, Ἀρσένιον Τσαρνόϊοβιτζ. Οἱ Σέρβοι κατέλαβον τοιαύτην θέσιν διὰ τῶν πολεμικῶν των ἀρετῶν ἐν Αὐστρίᾳ, ὥστε ἐπὶ Μαρίας Θηρεσίας, ὁ ἀριθμὸς των ἐν τῷ Αὐστριακῷ στρατῷ ὑπερέβαινε πάντα τ' ἄλλα στοιχεῖα ὁμοῦ. Οὕτω, ἐνῷ ἐν τῇ ὑποδούλῳ Σερβίᾳ ἡ ἀπηνὴς στρατολογία διὰ τὸ φοβερὸν σῶμα τῶν Γενιτσάρων ἐδεκάτιζε τὸ Σερβικὸν ἔθνος καὶ ἐρρόφα τὴν δρόσον καὶ τὴν ὑγείαν του, καὶ ἐνῷ τὴν Σερβικὴν γῆν ἠρήμουν ἡ ἁρπαγὴ καὶ ἡ καταπίεσις, ἐγγύτατα, ἐπὶ τοῦ Αὐστριακοῦ ἐδάφους, διεσώζετο ἀκέραιον τὸ στέλεχος τῆς φυλῆς, μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν παραδόσεων αὐτῆς, ὧν ἀπαραβίαστος κιβωτὸς παρέμενεν ἐπὶ τῆς δούλης Σερβικῆς γῆς ἡ Ἐκκλησία, συνενώσασα εἰς τὴν λιθοκόλλητον μίτραν τῶν μητροπολιτῶν της, τὴν βαρεῖαν τιάραν Δουσὰν τοῦ Ἰσχυροῦ.

Τοῦτο δὲν συνέβη καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ, ἣν ἡ ψυχολογία τοῦ λαοῦ της καὶ τὸ δόγμα τῶν Βογομήλων, παρεσκεύασαν πρὸς πᾶσαν ἐξόμωσιν. Μέγα μέρος τῶν πληθυσμῶν της ἐξισλαμίσθη καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἐπῆλθεν ἡ νύξ, ἐθνικὴ νὺξ βαθεῖα καὶ ἀδιαπέραστος. Ἀλλ' οἱ Βούλγαροι δὲν ἀπέθανον καὶ αὐτοί. Λαὸς γεωργικός, ἔκυψε κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς δουλείας του εἰς τὴν ζείδωρον ἄρουραν. Ἐν αὐτῇ ἀπέθεσε τὸν σπόρον τῆς μελλούσης ἐθνικῆς του ἀνθήσεως. Ἐξ αὐτῆς ἤντλησε τὴν ἰκμάδα, ἥτις τὸν ἐστήριξε διὰ μέσου τῆς μακρᾶς νεκροφανείας του: Ἡ πενιχρά του πνευματικὴ ζωή, ἡ ἐλπὶς τῆς ἀναβιώσεώς του, θὰ προσέφευγεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ταύτην Ἐκκλησίαν, καθ' ἧς ἔστρεψε τὴν πρώτην ἐκδήλωσιν τῆς ἀφυπνίσεώς του, καίτοι ἐξ αὐτῆς ἐπορίσθη τὰ στοιχειά της.

Πόσον πικρὰ εἶναι ἡ ἀχαριστία αὕτη διὰ τοὺς ἐγγύθεν γνωρίζοντας τὴν ἀλήθειαν! Οἱ Βούλγαροι οἵτινες ἀνέμιξαν πάντοτε τὴν ἱστορίαν μετὰ τῶν ἐθνικῶν προκαταλήψεών τωα, οἵτινες δὲν διέκριναν ποτε τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἐφημέρου πολιτικοῦ συμφέροντος, ἰσχυρίσθησαν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς κλῆρος κατεδίωξε τὴν γλῶσσαν των, κατέστρεψε τὰ φιλολογικὰ μνημεῖα της, κατεπίεσε τὴν ἐθνικήν του συνείδησιν. Οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι δὲν ἀντέχουσιν εἰς ἀμερόληπτον ἔρευναν. Οἱ Ἕλληνες Μητροπολῖται προσεπάθησαν ἀληθῶς νὰ ἐπιβάλωσι τὴν γλῶσσαν των, διότι ἀποτελεῖ σύμβολον τῆς λειτουργικῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείον ἑνότητος, ὡς οἱ καθολικοὶ κληρικοὶ τῶν Γαλλικῶν, Ἰταλικῶν ἢ Ἰσπανικῶν χωρίων διδάσκουσιν εἰς τοὺς ἐνορίτας των κατὰ προτίμησιν τὴν Λατινικὴν, λειτουργικὴν γλῶσσαν τῆς Λυτικῆς Ἐκκλησίας, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦναι ἡ ἐθνικότης τῶν πιστῶν. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο, ἆρά γε, ἦσαν ἄξιοι ὕβρεων ἢ εὐγνωμοσύνης θερμῆς; Οὐδὲν ὄργανον ἦτο προσφορώτερον πρὸς διάπλασιν ἐλευθέρου φρονήματος, πρὸς σφυρηλάτησιν εὐγενῶν φιλοδοξιῶν, πρὸς ἔμπνευσιν φιλοπατριῶν φλογερῶν τῆς Ἑλληνικῆς.

Ἀπὸ ἀπόψεως πατριωτικῆς καὶ πολιτικῆς διαπαιδαγωγήσεως, ἡ ἀρ-

ΣΑΜΠΛΗΣ

Ἀνθυπολοχαγὸς Πεζικοῦ, πεσὼν ἐν Σαρανταπόρῳ.

χαία Ἑλληνικὴ φιλολογία εἶναι θαυμάσιον μέσον ἀφυπνίσεως ἐθνικῶν νεκροφανειῶν. Θὰ ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ πρὸς αὐτὴν, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς Ἰδέας τῆς Πατρίδος, ἡ Βουλγαρικὴ, ἀμοιροῦσα τῶν στοιχείων, δι' ὧν θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀποτιναχθῇ βαρὺς ἐθνικὸς λήθαργος; Βεβαίως, κατὰ τὰς Βουλγαρικὰς αἰτιάσεις, τὰ φιλολογικὰ μνημεῖά της κατέστρεψαν οἱ Ἕλληνες. Ἀλλ' ἡ κατηγορία θὰ προκαλέσῃ δύσπιστα μειδιάματα. Τὰ μνημεῖα ταῦτα δὲν ἐπιζῶσι μόνον διὰ τῆς γραφῆς. Ζῶσι καὶ διὰ τῆς παραδόσεως, ζῶσι καὶ διὰ τῆς προφορικῆς μεταδόσεως. Πόσα ἐξ αὐτῶν διέσωσεν ἡ ἐθνικὴ συνείδησις; Ἄλλως τε, ὁποία ἠδύνατο νὶ ἦναι

ἡ ἐξαφανισθεῖσα φιλολογία τῶν Βουλγάρων, οἵτινες οὐδέποτε διεκρίθησαν διὰ τὴν ποιητικὴν καὶ αἰσθητικὴν δημιουργικότητα τῶν Σέρβων, ὅταν αὐτὴ ἡ ὁμόχρονος παραγωγὴ τῶν τελευταίων τούτων εἶναι τοσοῦτον λιτή; Μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιφυλάξεως δέον ν' ἀποδεχθῶμεν καὶ τὰς διαμαρτυρίας περὶ ἐθνικῶν καταπιέσεων. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς κλῆρος ἀπετέλει τροχὸν τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνητικῆς μηχανῆς. Ἡ ἰδιότης αὕτη τὸν καθίστα πολλάκις ὀχληρόν, ὡς πᾶσα ἄνωθεν ἐπέμβασις, τὸν καθίστα δ' ὀλιγώτερον συμπαθῆ ἡ φορολογία, ἐφ' ἧς εἶχε δικαίωμα πρὸς συντήρησίν του καὶ ἦτις ἦτο ἐξίσου ἀπεχθὴς ὅσον καὶ οἱ κυβερνητικοὶ δασμοί.

Ἡ ἀντίδρασις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν τοπικῶν γλωσσῶν, περιορίσθη πάντοτε εἰς τὴν ἀλώβητον μόνον περιφρούρησιν τῆς λειτουργικῆς γλώσσης, χάριν τῆς ὁποίας κατεδιώχθη ἀμειλίκτως καὶ αὐτὴ ἡ μετάφρασις τῶν Εὐαγγελίων εἰς τὴν ἁπλοελληνικήν. Ἡ περίπτωσις αὕτη ἀποδεικνύει, ὅτι ἂν ὁ Φαναριωτικὸς κλῆρος ἐπέδειξεν ἀποκλειστικότητα ἐν Βουλγαρίᾳ, ἡ ἀποκλειστικότης ὑπῆρξεν ἐκκλησιαστική, οὐχὶ ἐθνική. Τοὐναντίον, οἱ μικροὶ μαθηταί, οὓς οἱ καλόγηροι, ἀναμφισβήτητοι σκαπανεῖς τῆς παιδείας, ὁπουδήποτε καὶ ἂν εὑρίσκοντο, ἐδίδαξαν τὴν Ἑλληνικήν, ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ἀντιπρόσωποι τῆς ἰδέας τῆς Βουλγαρικῆς χειραφετήσεως, οὐδ' εἶναι δυνατὸν ν' ἀμφισβητηθῇ, ὅτι πάντες οἱ πρῶτοι ἀντιπρόσωποι τῆς ἰδέας ταύτης ἐκέκτηντο Ἑλληνικὴν παίδευσιν.

Εἰς ἕνα τῶν ποιητικῶν διαγωνισμῶν τῶν Ἀθηνῶν, δι' οὓς ἡ γενναιοδωρία Ἑλλήνων Μαικηνῶν ὥρισε πλούσια ἔπαθλα, ἐβραβεύθη τὸ ᾆσμα Βουλγάρου ποιητοῦ, ψάλλοντος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Βουλγάρους ἥρωας. Οὐδεὶς διεμαρτυρήθη διότι ποιητὴς καὶ ποίημα δὲν ἦσαν Ἑλληνικῆς προελεύσεως. Παρὰ τὸ ἰσχυρότατον ἐν Ἑλλάδι αἴσθημα τοῦ τοπικισμοῦ, εἶναι τοσοῦτον ἐν αὐτῇ ἱερὸν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος, ὥστε ἀρκεῖ καὶ μόνον αὐτὸ εἰς οἱαδήποτε χείλη, ὅπως τὰ καταστήσῃ σεβαστά. Ἀληθῶς, ὅταν ὁ Ἑλληνισμὸς διδάσκει διὰ τῆς φωνῆς τῶν ἀοιδῶν καὶ τῶν ρητόρων καὶ τῶν φιλοσόφων του ὅτι οὐδὲν εἶναι ἱερώτερον τῆς πατρίδος, πατρίδα δὲν ἐννοεῖ μόνον τὴν Ἑλληνικήν. Καὶ διότι ἡ Ἐκκλησία διέσωσε μετὰ τῆς γλώσσης, τοῦ ἀθανοῦς τούτου ὀργάνου παντὸς ἐθνικοῦ ἰδεώδους, τὴν Ὀρθόδοξον κοινότητα, ἔμβρυον τοῦ ἔθνους, ὅπερ κατειργάζοντο βραδέως οἱ καιροί, κατέστη τὸ ἀπαράμιλλον μέσον τῶν ὑπερτάτων λυτρώσεων. Καὶ ἡ σκοτεινὴ συνείδησις τῶν Σλάβων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, συνησθάνετο ὅτι ἐν αὐτῇ καὶ μόνον θὰ εὕρισκον τὴν σωτηρίαν των:

«Ὁ Γεώργιος Μπράγκοβιτζ, ψάλλουσιν αἱ Σερβικαὶ «πέσμας» ἠρώτησε τὸν Οὐνιάδην: «Ἂν νικήσῃς, τί θὰ πράξῃς διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μας;» Ὁ Οὐνιάδης ἀπήντησε. «Θὰ ἐπιβάλω παντοῦ τὴν θρησκείαν τῆς Ρώμης, τὸν Καθολικισμόν». Τότε ὁ Γεώργιος Μπράνκοβιτζ μετέβη παρὰ τῷ Σουλτάνῳ καὶ τὸν ἠρώτησεν. «Ἂν νικήσῃς, τί θὰ γίνῃ ἡ Ἐκκλησία μας;» Καὶ ὁ Σουλτάνος ἀπήντησε: «Πλησίον παντὸς τεμένους θ' ἀνεγείρω ἕνα ναὸν καὶ πᾶς κάτοικος θὰ ἦναι ἐλεύθερος νὰ γονυπετήσῃ εἰς τὸ πρῶτον, εἴτε νὰ σταυροκοπηθῇ εἰς τὸν δεύτερον».

Καὶ οἱ Σέρβοι προετίμησαν τὴν πρὸς τοὺς Τούρκους συνθηκολόγησιν. Προῃσθάνοντο ὅτι ὁ ταπεινὸς ναΐσκος τοῦ χωρίου, θὰ ἀπέβαινεν ὁ βωμὸς τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως, ἥτις θ' ἀφυπνίζετο μίαν ἡμέραν μετὰ τῶν νέων Κράλιεβιτζ, — τῶν Καραγεώργη ἢ τῶν Ὀβρένοβιτζ . . .

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

ΣΕΡΒΟΙ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

Οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Γενήτσαροι.—Ὁ Βοναπάρτης καὶ ὁ Πέτροβιτζ.—Ὀβρένοβιτζ — Μιλός, Μιλάνος, Μιχαήλ. — Ἡ βασιλεία τοῦ Μιλάνου. — Αἱ ξέναι ἐπιρροαί.—Σλιβνίτσα—Ἀλέξανδρος Ὀβρένοβιτζ. — Δράγα Μασίν. — Ἡ τραγῳδία τοῦ Βελιγραδίου. — Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Καραγεώργεβιτζ.—Εἰς ἀγὼν χειραφετήσεως.— Διὰ τὴν οἰκονομικὴν λύτρωσιν. — Ἡ συμμαχία Σερβίας καὶ Βουλγαρίας — Ὁ πόλεμος.

Ἐκ πασῶν τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν, ἡ Σερβία ἦτο ἡ μᾶλλον ἐνδεδειγμένη ὅπως διασείσῃ πρώτη τὸν ξένον ζυγόν. Τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση της ἀπετέλουν τὸ καταλληλότερον ἄσυλον τῶν ἐπαναστάσεων. Ἡ μακρὰ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς πρωτευούσης, ἡ ἔλλειψις εὐχερῶν πρὸς αὐτὴν συγκοινωνιῶν, καθίστων δυσχερεστάτην τὴν ἀποστολὴν ἰσχυρῶν κατ' αὐτῆς δυνάμεων. Καὶ ἐνῷ ἡ κατάπνιξις πάσης ἐν Σερβίᾳ ἐξεγέρσεως προσέκρουεν εἰς τοσαῦτα κωλύματα, αἱ καταπιέσεις τῶν Γενητσάρων καθίστων τὴν ἐπανάστασιν ἀναπόφευκτον. Ἡ Πύλη κατέβαλεν ἀναμφισβητήτους προσπαθείας μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Σιστόβου (1791) πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἀναρχίας ἣν ὑπέθαλπον αἱ ὁρδαὶ τῶν ἀτάκτων της ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Δουσάν. Ὑπὸ τὴν πατρικὴν διοίκησιν τοῦ Μπεκὴρ πασᾶ καὶ τοῦ Χατζῆ Μουσταφᾶ πασᾶ, οἱ Σέρβοι ἐγνώρισαν ἡμέρας εὐδαίμονας. Ἀλλ' ἡ περίοδος αὕτη δὲν ὑπῆρξε μακρά. Οἱ Γενήτσαροι συνωμόσαντες εἰσῆλθον κρυφίως εἰς Βελιγράδιον, τὸ κατέλαβον, ἐδολοφόνησαν τὸν Χατζῆ Μουσταφᾶ καὶ ἐγένοντο κύριοι τῆς διοικήσεως. Ὁ νέος πασᾶς ὅστις ἀπεστάλη ἐκ Κων]πόλεως, κατέστη ὁ ἀνίσχυρός των αἰχμάλωτος. Ὁ τρόμος ἥπλωσεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Σερβίας τὸν μέλανα πέπλον του. Ὁ ἀνὴρ δὲν εἶχε ζωὴν, δὲν εἶχε περιουσίαν, ἡ γυνὴ δὲν εἶχε τιμήν. Τὰ δημώδη ᾄσματα τῆς ἀποτροπαίας ἐποχῆς, εἶναι πλήρη τῆς φρίκης ἐγκλημάτων, ἅτινα δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ ἐξεγείρωσι λαὸν ἀδάμαστον, ἐπαναστατοῦντα τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἄσκησιν τῶν ὅπλων εἰς τοὺς μεταξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Τουρκίας πολέμους, ὧν μετέσχε δραστηριώτατα. Οἱ «νταῆ» ἠννόησαν, ὅτι ἡ τρομοκρατία των δὲν θὰ παρέμενεν ἀτιμώρητος. Ἐπεχείρησαν νὰ καταστήσωσιν ἀδύνατον τὴν ἐπανάστασιν, κατασφάζοντες τοὺς προκρίτους, οἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἀρχηγίαν τοῦ λαοῦ. Ἡ πραγματοποίησις τῶν ζοφερῶν τούτων προθέσεων ἤρξατο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1804. Πρὸ τοῦ κινδύνου ὅστις ἐπεκρέματο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των, οἱ ἀρχηγοὶ συνῆλθον μυστικῶς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἐπανάστασιν.

Καὶ ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἐθριάμβευσε διότι εὗρε τὸν ἀρχηγὸν, οὗτινος εἶχεν ἀνάγκην, τὸν Γεώργιον Πέτροβιτζ, τὸν Καραγεώργη, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1804 μέχρι τοῦ 1813, ἐσυμβόλισε τὴν ἐποποιΐαν τῆς Σερβικῆς πάλης διὰ τῶν ἐκπλησσόντων ἄθλων του. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀδαμάστου τούτου πολεμιστοῦ, περιβάλλεται ὑπὸ τῆς σκιᾶς τοῦ θρύλλου, εἰς αὐτὴν δὲ σβέννυται καὶ ἡ θυελλώδης του ζωή. Ὅταν κατ' Αὔγουστον τοῦ 1809 διεβίβασε πρὸς τὸν Ναπολέοντα τὴν περίφημον ἐπιστολὴν δι' ἧς ἐζήτει νὰ σώσῃ τὴν Σερβίαν, ὁ Αὐτοκράτωρ ἠρώτησε κατάπληκτος τὸν Δὲ Σαμπανὺ, τίς ἦτο ἡ Σερβία αὕτη ὑπὲρ ἧς ἐπεκαλεῖτο τὴν ἐπέμβασίν του ὁ Πέτροβιτζ. Χάρις εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐπικοῦ χοιροβοσκοῦ, ἡ χώρα ἣν ἠγνόει ὁ Βονοπάρτης κατέστη γνωστὴ, κατέκτησεν ἐπωδύνως τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀνεξαρτησίας της.

Ὁ Καραγεώργης ἀνῆκεν εἰς τὴν κατηγορίαν ἐξ ἧς γεννῶνται οἱ δημιουργοὶ τῶν κρατῶν. Ἡ νεότης του ὑπῆρξε πλήρης θυελλωδῶν περιπετειῶν. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1687, ἐπολέμησεν ἡρωϊκώτατα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ συνταγματάρχου Μιχάλγιεβιτζ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀτυχοῦς ἐκστρατείας, προσέφυγε μετὰ τοῦ πατρὸς του εἰς τὴν ὄμορον ἐπικράτειαν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς εἰς αὐτὴν εἰσόδου, τὸν γηραιὸν γεννήτορα τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωος τῶν Σέρβων, κατέλαβε νοσταλγία ἀκαταμάχητος. Ἠρνήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν γῆν τῶν πατέρων του.— «Ἀλλὰ τοῦτο θὰ ἰσοδυνάμει ἀνέκραξεν ὁ Καραγεώργης, μὲ τὴν παράδοσίν σου εἰς τὸν δήμιον. Θὰ ἦτο προτιμώτερον νὰ σὲ ἐφόνευον!» Ὁ γέρων τὸν ἠὐλόγησε. Προτιμῶν τὸν θάνατον τῆς ἐξορίας, προέτεινε τὰ στήθη εἰς τὸ προσφιλὲς ἐγχειρίδιον τοῦ υἱοῦ καὶ ἐκεῖνος ἔπληξε . . . .

Τὸν φοβερὸν τοῦτον ἐπαναστάτην δὲν ἀνεχαίτιζεν οὐδὲ τὸ αἷμα τῶν οἰκείων του. Ὅταν βραδύτερον ἐκλεγεὶς ἀρχηγὸς τῶν Σέρβων ἐπληροφορήθη, ὅτι ὁ νεώτερος ἀδελφός του Μαρίγκο, ἐβίασεν ἀπροστάτευτον κόρην ἣν κατόπιν ἐγκατέλειψε, διέταξε ἀδυσώπητος νὰ θανατωθῇ. Ἐνέπνεε τὸν φόβον, διότι ἦτο ὀργίλος καὶ σκληρὸς, καὶ τὸν σεβασμὸν διότι ἦτο δίκαιος. Ἠγάπα τὰς γυναῖκας, τὸν οἶνον, τὸν χρυσόν. Μεθ' ἡμέρας σκυθρωπῆς σιγῆς, εἶχε διαλείψεις ἀγρίας φιλοδρότητος, καθ' ἃς ἐχόρευε μετ' ἀληθοῦς φρενίτιδος. Ὁ ὁρμητικὸς οὗτος γίγας, ὅστις ὡδήγησε τοσά-

κις τοὺς Σέρβους εἰς τὴν νίκην, ἐξήσκησεν ἐπ' αὐτῶν τοιαύτην γοητείαν, ἀκριβῶς διότι ἦτο ἐγγύτατα πρὸς τὴν φύσιν, ἣς ἔφερεν ἐν τῷ ἑαυτῷ τοὺς ἀρχεγόνους χυμούς. Μετὰ τὸ πέρας ἑκάστης νικηφόρου ἐκστρατείας, ἐπεδίδετο εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀγροῦ του ὡς ὁ Κιγκινᾶτος, καὶ ὅταν αἱ «πέσμας» ἔψαλλον τὸνομά του, ἡ θυγάτηρ του μετέβαινεν ὅπως ἀντλήσῃ ὕδωρ ἐκ τῆς πηγῆς. Οὕτως ὁ Καραγεώργης ἐγένετο ὁ νικητὴς τῆς Σβιλένοα, τοῦ Βελιγραδίου, τοῦ Σαμπάτς. Οὕτως ἠκούσθη ἡ Σερβία νὰ ψάλλῃ ὑπερήφανος: «Ὅταν ὁ Σερβικὸς ἥλιος λάμπει ἐπὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Δουνάβεως, νομίζεις ὅτι ὁ ποταμὸς κυλίει λεπίδας μαχαιρῶν καὶ σωλῆνας ἀκτινοβολούντων τυφεκίων Μαυροβουνιωτικῶν. Εἶναι ποταμὸς χάλυβος...»

Ἡ ἐποποιΐα αὕτη τῶν θριάμβων τοῦ μεγαλοφυοῦς χοιροβοσκοῦ διήρκεσεν ἐννέα ὁλόκληρα ἔτη, μέχρι τῆς μεγάλης Τουρκικῆς εἰσβολῆς τοῦ 1913, ὅτε ἀδυνατῶν ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν χείμαρρον τῶν 200,000 Τούρκων, οἵτινες εἰσέβαλον ταὐτοχρόνως ἐκ Βιδινίου, Βοσνίας καὶ Νὶς, ἐγκατέλειψε μετὰ τῶν πλείστων ἀρχηγῶν τὴν Σερβίαν, ἀπάγων πλουσίους θησαυρούς. Ἀλλ' ἡ Σερβία δὲν ἔμεινεν ἀκέφαλος. Κατὰ τὴν τραγικὴν στιγμήν, καθ' ἣν σφαδάζουσα ὑπὸ τὸ γόνυ τῆς Τουρκίας, ἀνεζήτει τὸν ἄνδρα περὶ τὸν ὁποῖον θὰ συνεσπειροῦτο ὡς περὶ σημαίαν. αἱ προσδοκίαι της δὲν παρέμειναν ἀνεκπλήρωτοι. Ἀντὶ τοῦ φυγάδος «κνὲζ» ὅστις ἐλιποτάκτησε τοῦ ἀγῶνος, πρὶν ἀπωλεσθῇ πᾶσα ἐλπὶς, τοὺς Σέρβους συνεκέντρωσε περὶ ἑαυτὸν ὁ Μιλὸς Ὀβρένοβιτζ, ὁ μέγας του ἀντίπαλος. Συνενῶν πρὸς ἴσην ἀνδρείαν μείζονα δολιότητα, προσηταιρίσθη τὴν Τουρκικὴν εὔνοιαν. Κατέστησεν εἰς τὸν λαὸν, οὗτινος ἐγένετο ὁ προσφιλὴς ἀρχηγὸς, ἀνεκτωτέραν τὴν εἰρήνην, ἧς ἐπωφελήθη ὅπως παρασκευάσῃ νέον πόλεμον. Καὶ ὅταν αὐτὸς, ὃν οἱ Τοῦρκοι ἐθεώρουν εἰλικρινῆ φίλον των, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς νέας ἐξεγέρσεως εἰς Τάκοβον κατὰ τὸ 1815, ὁ λαὸς ὅστις εἶχε τοσαῦτα ὑποστῇ πρὸ δύο μόλις ἐτῶν, τὸν ἠκολούθησε μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀπροσδοκήτου μετὰ τὰ νωπά του ἀτυχήματα. Ὁ Ὀβρένοβιτζ ὑπῆρξε νικητὴς εἰς Λιοῦμπιτς, Ντουμπλίε καὶ Πογιάρεβατζ. Διπλωματικὴ ὀξυδέρκεια, ἴση πρὸς τὴν πολεμικὴν εὐφυΐαν του, τῷ ἐπέτρεψε νὰ ὁδηγήσῃ τὴν πατρίδα του διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἄκκερμαν (1826) πρὸς τὸ χάττι-σερὶφ τοῦ 1835, δι' οὗ τῇ ἠσφάλισε τὴν αὐτονομίαν της.

Ἡ Σερβία ἐξῆλθεν ἐκ τῶν ἀγώνων τοῦ Καραγεώργη καὶ τοῦ Ὀβρένοβιτζ, ὡς ὁ πηλὸς ἐκ τῶν δακτύλων τοῦ γλύπτου, οἵτινες ἀφίνουσιν ἐπὶ τοῦ προπλάσματος τὰ βαθέα ἴχνη τοῦ συναισθήματος ὅπερ τοὺς ζωογονεῖ. Πάντες οἱ ἐργάται τῆς ἐλευθέρας Σερβίας, ἦσαν τραχέα τέκνα τῆς φύσεως, ὧν τὰ ἀχαλίνωτα πάθη ὡδήγησαν πολλάκις τὴν χώραν των πρὸ

ἀνεπανορθώτων συμφορῶν. Ἐφ' ὅσον ἐμεσουράνει ὁ ἀστὴρ τοῦ Καραγεώργη Πέτροβιτζ, ὁ κατ' αὐτοῦ ἀγὼν τῶν Μιλένκο, τῶν Δομπρινάτζ, τῶν Νενάδοβιτζ, τῶν Τζουκάτο, τῶν Λαζάρεβιτζ, τῶν Ὀβρένοβιτζ, ἦτο ἄπαυστος. Μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ Πέτροβιτζ, ὅταν ἡ Σερβία ἀνέθεσε τὰ πεπρωμένα της εἰς τὸν Μιλὸς Ὀβρένοβιτζ, τὴν κατὰ τοῦ τελευταίου τούτου πάλην διεξήγαγον ὁ Τσάραπιτς, ὁ Γαδένατσιτς, ὁ Βούτσις, ὁ Μιλέτα, ὁ Μιλοζάβ, ὁ Σίμιτς, ὁ Μιλιουτίν. Ἡ Σερβία ὑπέστη ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν πλήρη ἰσοπέδωσιν. Ἐστερεῖτο ὀνομάτων, ὧν ἡ ἀρχαιότης καὶ ἡ ἐπιβολὴ θὰ ἠδύναντο ν' ἀποβῶσιν οἱ πυρῆνες τῆς νέας πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς της ζωῆς. Οἱ ἄνδρες, ὧν ὁ ἡρωϊσμὸς ἐδημιούργησε τὴν ἐλευθερίαν της, εἶχον κοινὴν τὴν ἐκπόρευσιν. Ἦσαν βίαιοι, ἀπρόσδευτοι, ἀνίκανοι νὰ κατανοήσωσιν ἰδεώδη εὐρύτερα, ὑπερβαίνοντα τὸν κύκλον τῆς πάλης μεταξὺ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἡμισελήνου καὶ ὀνειροπολοῦντες ν' ἀποδιώξωσι τοὺς Τούρκους τιμαριούχους, ὅπως καταλάβωσιν αὐτοὶ τὴν θέσιν των.

Ὅταν κατ' ἀνάγκην εἷς ἐξ αὐτῶν κατελάμβανε τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν, πάντες οἱ ἄλλοι, ὧν δὲν ὑπερεῖχεν οὐδὲ κατὰ τὴν ἀνδρεΐαν, οὐδὲ κατὰ τὴν παίδευσιν, οὐδὲ κατὰ τὴν καταγωγὴν, ἐκηρύσσοντο κατ' αὐτοῦ. Καὶ ἡ πάλη ἀπέβαινε τόσῳ μᾶλλον ἀγριωτέρα, ὅσῳ αἱ μέθοδοι τοῦ καθεστῶτος τοῦ ἀντικαταστήσαντος τὸ Τουρκικόν, δὲν ὑπελείποντο ἐκείνου κατὰ τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ τὴν τυραννικότητα.

Ὁ Ὀβρένοβιτζ διώκει τὴν Σερβίαν ὡς ἰδιόκτητον τιμάριον. Οἱ πράκτορές του διέτρεχον τὴν χώραν ἐκβιάζοντες τοὺς χωρικούς, ἐπιβάλλοντες φόρους βαρεῖς, συλλέγοντες τὰ ζῷα τῶν κτηνοτρόφων χάριν τοῦ ἐμπορίου τοῦ κυρίου των, εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὁριζομένην διατίμησιν. Ὁ ἀτρόμητος πολεμιστής, ὁ ὀξύνους πολιτικός, ὅστις ἐδιδάχθη ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν εἰς ἡλικίαν καθ' ἣν οἱ μὴ ἔχοντες τακτικὴν σχέσιν μετ' αὐτῶν τὰς λησμονοῦν, μεθυσθεὶς ἐκ τῆς ἐπιτυχίας, ἀφέθη πλησίστιος εἰς τὰ πάθη του, τὴν εὐτελῆ φιλαργυρίαν του, τὴν ἀκόρεστον φιληδονίαν του. Ἡ διοίκησίς του κατέστη τοιαύτη, ὥστε τὸν ἐγκατέλιπον πάντες οἱ συναγωνισταὶ τῶν ἐνδόξων ὡρῶν, αὐτὴ ἡ ὡραία καὶ εὐφυὴς σύζυγός του Λιουμπίτσα, ἧς ὁ Ὅτο δὲ Πὶρς μᾶς περιέγραψε τὸ συνταράσσον θέλγητρον. Καὶ μίαν ἡμέραν, τὰ μίση ἅτινα συνήσπισαν αἱ βιαιότητες, ὁ δεσποτισμός, ἡ αὐθαιρεσία του, ἀπέσπασαν τὴν παραίτησίν του, καὶ ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐλευθέρας Σερβίας ἐτράπη τὴν ὁδὸν τῆς ἐξορίας τὴν 17 Σεπτεμβρίου 1842.

Κατὰ τὸ χάτι-σερὶφ τοῦ 1838, ὁ νόμιμος κληρονόμος τοῦ Μιλὸς ἦτο ὁ υἱός του Μιλάνος Ὀβρένοβιτζ, ὃν ἡ ὡραία Λιουμπίτσα ἔφερεν ἐσπευ-

σμένως ἐκ Σεμλίνου εἰς Βελιγράδιον. Ἡ Γερουσία τὸν ἀνεγνώρισεν. Ἀλλ' ὁ ἀτυχὴς μεῖραξ ἔπασχεν ἐξ ἀθεραπεύτου νοσήματος, ἕνα δὲ μόλις μῆνα μετὰ τὴν ἀνάρρησίν του. ἐξέπνευσεν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἀτυχοῦς του μητρός.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλάνου, ὁ θρόνος περιήρχετο εἰς τὸν ἀδελφόν του Μιχαὴλ μόλις δεκαεξαετῆ. Ὁ δευτερότοκος Ὀβρένοβιτζ ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ἐν μέσῳ ἀπείρων δυσχερειῶν. Ἡ πρώτη, ὑπῆρξεν ἡ στάσις τῶν ἀντιβασιλέων Βοῦτσιτς, Πετρονίεβιτζ καὶ Ἐφραὶμ Ὀβρένοβιτζ, οἵτινες τὸν ἤθελον τυφλὸν καὶ πειθήνιόν των ἄθυρμα. Διὰ τῆς συγκλήσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἐν Κραγιούγεβατζ καὶ τοῦ πραξικοπήματος ὅπερ ἐπηκολούθησε, συνέτριψε τὴν ἰσχύν των καὶ ἀπηλλάγη τῆς κηδεμονίας των. Ἔπειτα ἔχων παραστάτιδα τὴν τρυφερὰν στοργὴν τῆς μητρός του, ἐπεχείρησεν ἀλλεπαλλήλους μεταρρυθμίσεις, μὲ τὴν σπεύδουσαν ζέσιν τῶν δεκαεννέα του ἐτῶν. Ἀλλ' αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται ἐπιπόλαιαι, οὐχὶ ἐπιμελῶς μελετηθεῖσαι κ' ἐκτελεσθεῖσαι κακῶς, ἐψύχραναν τοὺς φίλους τοῦ πρίγκηπος καὶ ἐνεθάρρυναν τοὺς πολεμίους του. Εἰς τὴν συντάραξιν ταύτην προσέθηκεν ἐπικίνδυνα στοιχεῖα, ἡ ἐπάνοδος τῶν ἀντιβασιλέων ἣν ἐπέτρεψε μεγαλοψύχως ὁ νεαρὸς Ὀβρένοβιτζ. Παραδόξως, εἰς τοὺς συνωμότας προσετέθη καὶ αὐτὴ ἡ μήτηρ του, ψυχὴ σταυροφόρου, πνέουσα τὰ μένεα διότι ὁ υἱός της ἐν γνώσει τῆς ἀνεπαρκείας τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, ἠρνεῖτο νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς του ὅπως ὑποστηρίξῃ τὴν Ἐρζεγοβινιακὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ συνωμοσία ἀνεκαλύφθη καὶ ἡ Λιουμπίτσα δι' ἣν ὁ πρωθυπουργός Ραδίτσεβιτζ ἀπῄτει τὴν εἰρκτήν, περιωρίσθη εἰς τὸ ἰδιαίτερόν της διαμέρισμα. Ἀλλ' ἡ ἀποσόβησις τῆς συνωμοσίας ταύτης δὲν ἀφώπλισε τὴν ἀντίδρασιν. Ἡ αὔξησις τῶν φόρων, ἡ ἐπιβολὴ αὐστηρᾶς νομοθεσίας ἐξηγέρωσαν τοὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμοὺς ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ὁ Βοῦτσιτς καὶ οἱ φίλοι του, ἐκήρυσσον ἀναρχίαν τόσῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνον, ὅσῳ τὸ σπέρμα της ὑπάρχει εἰς πᾶσαν Σλαβικὴν ψυχήν: «Διατί νὰ δουλεύωμεν εἰς τοὺς «γοσποδίν»; Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀδελφοὶ καὶ μόνον ὁ Θεὸς εἶναι ὁ Κύριος. Καὶ τί εἶναι ἡ «σούρδια»; (διοίκησις) Οἱ Σέρβοι δὲν εἶναι Γερμανοί....»

Ἡ ἐπανάστασις ἐξερράγη κατ' Αὔγουστον τοῦ 1842. Ὁ πρίγκηψ κατήγαγεν ἐπιτυχίας τινας κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πάντα τὰ φρούρια ἤνοιξαν τὰς πύλας των εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν τούτοις ἡ κατάστασις δὲν ἦτο ἄπελπις. Οἱ πρόξενοι τῶν Δυνάμεων τὸν ὑπεστήριζον καὶ οἱ πολιοὶ μαχηταὶ τοῦ πατρός του συνέρρεον περὶ αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ Ὀ-

βρένοβιτζ ἦτο ἀγνὸς πατριώτης, ὅστις ἐφρικία πρὸ τῆς σκέψεως ὅτι τὸ Σερβικὸν αἷμα θὰ ἔρρεεν εἰς ἀδελφοκτόνον σπαραγμόν. Ἀπηύθυνε προκήρυξιν πρὸς τὸν λαόν του, δηλῶν ὅτι ἠρνεῖτο νὰ ρίψῃ τὴν Σερβίαν εἰς ἀγῶνα ἀδελφοκτόνον, ἀπεχαιρέτησε μετὰ δακρύων τοὺς φίλους του καὶ ἐγκατέλειψε τὴν πάτριον γῆν.

Ὁ Βοῦτσιτς εἰσῆλθε θριαμβεύων εἰς Βελιγράδιον. Προεκήρυξεν ἑαυτὸν «γενικὸν ἀρχηγὸν» ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς. Ἀλλ' ἐνῷ ἡτοιμάζετο ὅπως τὴν καταλάβῃ, διῆλθε τὰ σύνορα ἡ χήρα τοῦ Καρα-

ΣΑΜΠΟΛΑΣ

Ἀνθυπολοχαγὸς Πεζικοῦ πεσὼν ἐν Σαρανταπόρῳ.

γεώργη μετὰ τοῦ μονογενοῦς της υἱοῦ. Ἡ Σκουπτσίνα ἠλεκτρισθεῖσα ἐκ τῶν ἀναμνήσεων, ἃς ἐξήγειρε τὸ ὄνομα τοῦ νεαροῦ μνηστῆρος, τὸν ἀνεκήρυξεν ἡγεμόνα, χωρὶς καὶ αὐτὸς ν' ἀντιληφθῇ πῶς.

Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀλεξάνδρου Καραγεώργεβιτζ διήρκεσεν ἐπὶ δέκα ἔξ ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ Σερβία ἐπετέλεσεν ἀξιοσημειώτους προόδους ὑλικὰς καὶ ἠθικάς. Ὁ δειλὸς καὶ ἀναποφάσιστος οὗτος ἡγεμών, ἔσχε τὸ εὐτύχημα νὰ ἐπιτύχῃ ἕνα ὑπουργὸν ὑπέροχον, τὸν Ἠλίαν Γκαρασανὶν, ὑπὸ τὴν ὁδηγέτησιν τοῦ ὁποίου συνετελέσθη πλήρης ἐν Σερβίᾳ μεταμόρφωσις. Ἀλλ' ὁ Γκαρασανὶν ἤθελε τὴν πατρίδα του ἀνεξάρτητον, καὶ ὅταν ἡ Ρωσ-

σία ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ μετάσχῃ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ἐδήλωσεν ὅτι θὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα. Ἡ ἀπάντησις αὕτη προεκάλεσε θύελλαν ἀγανακτήσεως εἰς τὴν Πετρούπολιν. Βαθεῖα ὀργὴ ἐξηγρίου τὸν Τσάρον Νικόλαον. Ἡ Ρωσσικὴ πρεσβεία τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεβίβασεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Καραγεώργεβιτζ ἀληθὲς τελεσίγραφον, δι' οὗ ἀπῄτει τὴν ἀποπομπὴν τοῦ ὑπουργοῦ, ὅστις ἐγένετο ὁ ἰταμὸς κῆρυξ ἀπειθείας ἀχαρίστου καὶ ὑβριστικῆς. Ὁ ἡγεμὼν ἐνέδωκεν. Ἀλλ' ἡ Σερβία ἐξηγέρθη ὁλόκληρος κατὰ τῆς ταπεινωτικῆς ὑποχωρήσεως, ὅταν δὲ βραδύτερον ὁ Ἀλέξανδρος, στερηθεὶς τοῦ πολυτίμου του Μέντορος, κατέστη τυφλὸν ὄργανον τοῦ Αὐστριακοῦ Προξένου, ὅστις διώριζεν ὄργανά του καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας τῶν θέσεων καὶ τῆς Πύλης, ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ μετεβλήθη εἰς ἀληθῆ παροξυσμόν. Τὴν 13 Δεκεμβρίου τοῦ 1858, ἡ Σκουπτσίνα προέβη εἰς τὴν ἐκθρόνισίν του, μεθ' ἣν ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ ἐξορίας του ὁ γηραιὸς Μιλὸς Ὀβρένοβιτζ.

Ἡ ἐπάνοδός του ὑπῆρξεν ἀπαραδειγμάτιστος θρίαμβος, ἀλλ' ἡ βασιλεία του ὑπῆρξε μόνον διετής, ἐπιτρέψασα εἰς αὐτὸν νὰ προσφέρῃ νέας ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν πατρίδα του. Τὸν Μιλὸς ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἄπαξ ἤδη βασιλεύσας, ὑπέροχός του υἱὸς Μιχαήλ. Αἱ προσπάθειαί του συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μεγάλου Σερβικοῦ ὀνείρου, τῆς προσαρτήσεως τῆς Βοσνίας, τῆς Ἐρζεγοβίνης καὶ τοῦ Νόβι Παζάρ. Ἀλλὰ τὴν τολμηρὰν πρόθεσιν παρέλυεν ἡ παρουσία τῶν ἰσχυρῶν Τουρκικῶν ἐν Σερβίᾳ φρουρῶν. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ βομβαρδισμοῦ τοῦ Βελιγραδίου ὑπὸ τοῦ Ἀχὴρ πασᾶ κατ' Ἰούνιον τοῦ 1867, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Μιχαήλ, ὑποστηριζόμενον ἐνθέρμως ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ Ρωσσίας νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Τουρκικῶν φρουρῶν. Ἀλλὰ μόλις συνετελέσθη τὸ μέγα τοῦτο γεγονὸς κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1867, ἐδολοφονήθη ἐν Τοπσήδερε. Ἐπλήγη ἐν πλήρει ἐρωτικῇ εὐτυχίᾳ, ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ἐγκαταλείπων τὴν σύζυγόν του, τὴν ἀριστοκρατικὴν καὶ μεγαλόφρονα Οὐγγαρίδα Ἰουλίαν Οὐνιάδου Λε Τεκίλυ ἕνεκα τῆς ἀτεκνίας της, προσεπάθει νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰ κωλύματα ἅτινα δὲν τῷ ἐπέτρεπον νὰ νυμφευθῇ τὴν περικαλλῆ ἐξαδέλφην του Αἰκατερίνην Κωνσταντινίεβιτζ. Οἱ δολοφόνοι ἐρρίφθησαν κατ' αὐτοῦ μετ' ἀνεξηγήτου λύσσης, μεταβαλόντες τὸ πτῶμά του εἰς μάζαν ἄμορφον καὶ αἱμοστάζουσαν.

Τὸν Μιχαὴλ διεδέχθη ὁ ἐξάδελφός του Μιλάνος. Ἡ βασιλεία του ὑπῆρξε βαρὺ διὰ τὴν Σερβίαν ἀτύχημα. Δεκατετραετὴς μόλις, ἐκλήθη νὰ βασιλεύσῃ εἰς χώραν δυσδιοίκητον, ἄωρον ἔτι πολιτικῶς, μ' ἐμβρυώδη ἐκπαίδευσιν, ἔχων ὡς μόνα ἐφόδια τὰς αὐταρχικὰς τάσεις, τὴν

φιληδονίαν καὶ τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Μιλός, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν πολιτικὴν ὀξυδέρκειάν του καὶ τὴν πολεμικὴν του ἱκανότητα. Τὸ ἔργον του κατέστησε δυσχερέστερον ἡ ξένη κηδεμόνευσις. Οὐδενὸς κράτους ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἡ προστασία ὑπῆρξεν ἀνυστερόβουλος. Οἱ προστάται των τὰ ἠλευθέρωσαν μετὰ τοῦ καταφόρου ὑπολογισμοῦ, ὅπως τὰ καταστήσωσιν ἁπλᾶ των ἐξαρτήματα. Ἡ βραδεῖα καὶ ἐναγώνιος ἀπελευθέρωσίς των ὑπῆρξεν εἷς χειρουργικὸς ἀκρωτηριασμός. Οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἐπροικίσθη κατὰ τὴν γέννησίν του μὲ ὄργανα δυνάμενα νὰ τῷ ἀσφαλίσωσι τὴν φυσιολογικὴν λειτουργίαν του. Ἀλλ' ὅπως μία χώρα ζήσῃ δημαλὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωήν, ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἀκεραίαν τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν της ὀντότητα. Ἐπειδὴ τὰ κράτη τοῦ Αἵμου δὲν τὴν εἶχον, κατ' ἀνάγκην ὤφειλον νὰ τὴν ἐπιδιώξωσι. Πρὸς τοῦτο εἶχον ἀνάγκην εὐρώστων οἰκονομικῶν, στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν στελεχῶν, ἐφ' ὧν νὰ στηριχθῇ ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἐθνικῆς των ἑνότητος. Ἀλλὰ τὸν σχηματισμὸν των καθίστα ἀδύνατον, ἡ πολιτικὴ ἀκολασία ἣν ὑπέτρεφεν ἡ ξένη ἀνάμιξις. Ἡ Σερβία εὑρισκομένη μεταξὺ τοῦ ἐθνικοῦ της ὀνείρου καὶ τῆς ξένης δικτατορίας, διῆλθε τὴν νηπιακὴν της περίοδον ἀμφιταλαντευομένη μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων τάσεων, ἵνα ἀγκυροβολήσῃ ὁριστικῶς, διαρκούσης τῆς βασιλείας τῶν δύο τελευταίων Ὀβρένοβιτζ πρὸς τὴν ξένην δυνάστευσιν.

Τὴν ἐξάρτησιν ταύτην ἐδημιούργει αὐτὴ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Σερβίας, αὐταὶ αἱ οἰκονομικαὶ ἀνάγκαι της. Ἐφ' ὅσον ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἐξησφάλιζε τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἄνεσιν ἐν τῇ Χερσονήσῳ, διετέλει εἰς ἀληθῆ πρὸς αὐτὴν ὑποτέλειαν διότι αἱ ἀγοραί της τῇ παρεῖχον τὴν ἐπωφελῆ τοποθέτησιν τῶν γεωργικῶν, δασικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων της. Ὅταν ἤρξατο ἡ Βυζαντινὴ παρακμή, ὅταν ἐκ τῶν ἀδύσωτων πήτων τῶν Μαγυάρων ὁρδῶν, ἐξῆλθε τὸ ἰσχυρὸν κράτος ὅπερ ἀνέκοψε τοσάκις τὴν Ἀσιατικὴν προέλασιν, οἱ Σέρβοι ἐστράφησαν πρὸς αὐτό, καὶ τὸ κατέστησαν τὴν κυρίαν των οἰκονομικὴν διέξοδον. Ἔχοντες ἀνάγκην ἐγγὺς αὐτῶν πλουσίων ἀγορῶν, τὰς εὗρον μεταξὺ τῶν βορείων γειτόνων των, κατ' ἐξοχὴν καταναλωτῶν κρέατος. Πρὸς αὐτοὺς ἠναγκάσθησαν νὰ στραφῶσι καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν των ἐθνικὴν ἀναγέννησιν. Στερούμενοι θαλασσίων διεξόδων, δι' ὧν θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀποσταλῶσι τὰ ἐμπορεύματά των πέραν τῶν ὠκεανῶν, περιεῖλθον εἰς τὴν Αὐστριακὴν οἰκονομικὴν δούλωσιν. Μάτην ὁ Λευκὸς Τσάρος προστάτης τῶν Νοτιοσλάβων ἠμφισβήτει πρὸς αὐτὴν τὴν ἐπικράτησιν εἰς Βελιγράδιον! Μάτην οἱ Μοσχοβῖται ἀντιπρόσωποι ἐνέτειναν τὴν δραστηριότητα των, μάτην

περιέπλεξαν εἰς δίκτυον σοφῶν ραδιουργιῶν τὴν Σερβικὴν πρωτεύουσαν, μάτην ὁ Βατσέγην, Πρόξενος τῆς Ρωσσίας ἐν Βουκουρεστίῳ, ἐγκατέστησε κέντρον συνωμοσιῶν εἰς Ὄρσοβαν παρὰ τὴν μεθόριον. Ἀντίπαλός των δὲν παρέστη μόνον ὁ Καραγεώργης, ἀδιάλλακτος ἀντίπαλος τῆς Ρωσσικῆς πολιτικῆς. Αἱ ἀξιώσεις της εἶχον καθ' ἑαυτῶν τὴν Σερβικὴν γεωγραφίαν, αὐτὴν τὴν τοπογραφικὴν τῆς Σερβίας διάπλασιν.

Ἡ Σερβία εἶναι κράτος πλειότερον Δουνάβειον ἢ Βαλκανικόν. Ἡ ζωή της φυσιολογικῶς ὤφειλε νὰ ἀνατρέξῃ μᾶλλον πρὸς τὸν ἀνάρρουν τοῦ Ποταμοῦ, ἢ πρὸς τὸ μεσημβρινὸν πέλαγος. Καὶ τοῦτο ἐγένετο. Ἡ Αὐστριακὴ πολιτική, ἀποκλεισθεῖσα ἀπὸ πολλοῦ ἐκ Γερμανίας, ἐφέρετο ὁλοὲν πλειότερον ἀκάθεκτος πρὸς μεσημβρίαν, πρὸς τὸ Αἰγαῖον ὅπερ κατέστη ὁ ἀσάλευτος στόχος της. Λεπτοτέρα, μᾶλλον ἐπίμονος, κάλλιον ὠργανωμένη τῆς Ρωσσικῆς, ἐγκατέστη τυραννικῶς εἰς τὸ «Κονάκ», ὁσάκις οἱ ἀντιπρόσωποί της δὲν εἶχον τὴν ἀλαζόνα προκλητικότητα τοῦ Ἀντωνίου Νενάνοβιτζ. Ἀλλ' ἡ ἐπιρροὴ αὕτη οὐδέποτε κατέστη τόσον αἰσθητὴ ὅσον ἐπὶ τοῦ Μιλάνου Ὀβρένοβιτζ. Ἐπ' αὐτοῦ οἱ Αὐστριακοὶ πράκτορες ἦσαν οἱ ἀληθεῖς κύριοι τῆς χώρας του. Τὰ κόμματα τοῖς ὑπήκουον τυφλῶς. Ἐκράτουν ἐκ τῶν παρασκηνίων πάντα τὰ νήματα τῆς διοικήσεως. Οὐδεὶς διορισμὸς διεξήγετο ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Μπάλπλατζ. Φύλλον δὲν ἐσείετο καθ' ὅλον τὸ κράτος, ἄνευ τῆς Αὐστριακῆς συγκαταθέσεως. Ἡ στοργὴ τοῦ λαοῦ καὶ ὡρισμένων πολιτικῶν, ἐστρέφετο πάντοτε πρὸς τὸν Λευκὸν Τσάρον τῆς Πετρουπόλεως, ἀποτελοῦντα τὸ ζῶν σύμβολον τοῦ Πανσλαβισμοῦ, ὅστις ἔσχε φλογεροὺς θιασώτας ἐν Σερβίᾳ, τὴν ποιητικὴν καὶ ἐνθουσιώδη Λιουμπίτσαν, τὸν χρηστὸν καὶ φιλοπάτριδα Γκαρασανίν. Ἀλλ' ἡ Βιέννη ἦτο πλησίον καὶ ἡ Πετρούπολις πολὺ μακράν. Τὰ 80 ο/ο τῆς Σερβικῆς παραγωγῆς ἀπερρόφα ἡ Μοναρχία τῶν Ἀψβούργων, ἐξ ἧς ἐξηρτᾶτο νὰ καταδικάσῃ τὸν Σερβικὸν πληθυσμὸν εἰς λιμοκτόνησιν.

Ὁ Μιλάνος ἐξεμεταλλεύθη τὸ ὑπέρτατον τοῦτο ἐπιχείρημα ὑπὲρ πολιτικοῦ προσανατολισμοῦ ὅστις τῷ συνέφερε. Τὴν πολιτικήν του ἐπεδίκασε καὶ ἡ βάναυσος πρακτικότης τοῦ Βίσμαρκ διὰ τοῦ περιφήμου: «Εἶμαι Ρῶσσος εἰς Σόφιαν, Αὐστριακὸς εἰς Βελιγράδιον». Τὴν κατέστησεν ὁριστικήν. Διὰ συμβάσεως μυστικῆς, ἀνεγνώριζεν ἐμμέσως τὸ προτεκτοράτον τῆς Βιέννης ἐπὶ τῆς χώρας του καὶ ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπιτρέψῃ ἐν περιπτώσει ἀνάγκης τὴν διάβασιν τῶν Αὐστριακῶν στρατῶν διὰ τῆς χώρας του. Εἰς ἀντάλλαγμα οἱ Ἀψβοῦργοι τῷ ἠγγυῶντο τὸν θρόνον του. Ἐκ τῆς ἐξαρτήσεως ταύτης προσωπικῶς ὁ Μιλάνος ἐκέρδιζε τὴν ἐξασφάλισιν τῆς δυναστείας του καὶ

τὴν ἀνεξέλεγκτον ἐξάσκησιν ἀμέτρου αὐταρχικότητος. Ἐκέρδισε κἄτι πλειότερον. Χάρις εἰς τὴν Αὐστριακὴν ὑποστήριξιν ἀνηγορεύθη τὸ 1882 Βασιλεύς. Ἀλλ' ἡ χώρα του ὑφίστατο ἐν αὐτῷ πρόδηλον ἠθικὸν καὶ ὑλικὸν ἐκφυλισμόν. Ἡ Σερβία ἀπεκοιμᾶτο ἐν τῇ ραστώνῃ τῆς εὐμαρείας ἣν τῇ ἐπρομήθευεν ἡ προσοδοφόρος ἐν τῇ γείτονι ἐπικρατείᾳ τοποθέτησις τῶν χοίρων ἀποτελούντων τὴν κυρίαν της πρόσοδον. Ἦρκει ἡ Αὐστροουγγρικὴ κτηνιατρικὴ ὑπηρεσία νὰ χαρακτηρίσῃ τὰς προελεύσεις της ὡς προσβεβλημένας ἐξ ἐπιζωοτίας, ἤρκει νὰ ἐπισεισθῇ ἐκ Βιέννης ἡ ἀπειλὴ τοῦ ἀποκλεισμοῦ των, ὅπως οἱ Σερβικοὶ πληθυσμοὶ ὑποστῶσιν ἀνεπανόρθωτον συμφοράν, ἣν δὲν θὰ ἠπείλει οὐδεὶς πόλεμος. Βραδέως, μεταξὺ τοῦ λαοῦ ἐσχηματίζετο ἡ πεποίθησις, ὅτι ὁ πολιτικὸς οὗτος ζυγὸς ἦτο ἡ θέλησις τοῦ πεπρωμένου, ὅτι ἦτο ἀναπόφευκτος καὶ ἀδιάσειστος. Καὶ ἂν ἐνίοτε φιλελεύθεροι καὶ ὑπερήφανοι πατριῶται ἐξηγείροντο κατὰ τῆς ταπεινούσης χειρώσεως, ἡ πάλη ἦτο τόσον ἄνισος πρὸς αὐτὴν, ὥστε συντρίβοντο ἀνωφελῶς. Ἡ Αὐστριακὴ πολιτικὴ ἐκυριάρχει ἀκαταγώνιστος, ὅτε ἀπροσδόκητος περιπέτεια προήγγειλε τὴν δύσιν της. Τὴν 18ην Σεπτεμβρίου 1884, ὁ Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας Γαβριὴλ Κρέστοβιτς, ἐγευμάτιζεν ἐν τῷ μεγάρῳ του, ὅτε εἰσέβαλεν ἀποτόμως ὁ ταγματάρχης Νικολάγιεφ συνοδευόμενος ὑπὸ ὁμίλου ἀξιωματικῶν καὶ τὸν συνέλαβε. Ταὐτοχρόνως ὁ Στράνσκι κατήρτιζε προσωρινὴν Κυβέρνησιν, ἥτις προεκήρυσσε τὴν ἕνωσιν τῶν δύο Βουλγαριῶν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ πρίγκηπος Ἀλεξάνδου Βάττεμβεργ.

Ἡ ἐκ τοῦ πραξικοπήματος τούτου ἐντύπωσις ἦτο ἄπειρος. Τὸ καθεστὼς ὅπερ ἐξεμαίευσεν μετ' ὠδίνας τόσον μακρὰς ἡ Εὐρωπαϊκὴ στείρωσις, κατέρρεεν. Ἡ Εὐρώπη ἦτο κατηγανακτημένη καὶ καττάπληκτος πρὸ τῆς αὐθαδείας τοῦ νεαροῦ κρατιδίου, ὅπερ ἐξεδήλου τὴν ζωτικότητά του εἰς ἀπόπειραν τόσον ἀπρόοπτον. Τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων προεῖχεν ἡ Ρωσσία, ἥτις παρὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας ἀγῶνάς της προσέκρουεν εἰς ἰσχυρὰν ἀντιρωσσικὴν ἀντίδρασιν καὶ ἐν Φιλιππουπόλει καὶ ἐν Σόφιᾳ καὶ ἡ Αὐστρία, ἥτις ἐφοβεῖτο ἐνδεχομένην Βουλγαρικὴν προέλασιν πρὸς τὸν Θερμαϊκόν. Μείζων ἔτι ἦτο ἡ συγκίνησις τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν κρατῶν. Τὸ «ἰσοζύγιον» οὕτινος τὴν θεωρίαν ἀνέπτυξεν εἰς τὸ Βερολίνειον συνέδριον ὁ Δηλιγιάννης, οὐδέποτε ἐδημιούργησε φιλολογίαν τοσοῦτον ἁδράν. Ἡ ἐξέγερσις κατὰ τῆς διαταράξεως του, ἡ διεκδίκησις ἀνταλλαγμάτων ἐπαρκῶν, ὑπῆρχε φόβος νὰ στραφῶσι κατὰ τῆς Τουρκίας, τελικοῦ θύματος πάσης ἐν τῇ Βαλκανικῇ περιπλοκῆς. Ἡ Αὐστρία ἀνέλαβε νὰ διοχετεύσῃ τοὺς ἐπικρατοῦντας Βαλκανικοὺς πυρετοὺς

πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν. Τῇ ὑποδείξει της ὁ Μιλάνος ἐκήρυξε τὸν κατὰ τῆς Βουλγαρίας πόλεμον, τὴν δικαιολογίαν τῆς ἐπεμβάσεώς του ἔδωκεν ἐπιστολὴ Σέρβου διπλωμάτου δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ Λονδινείῳ « Σημαίᾳ » καὶ ἐν ᾗ ἐδηλοῦτο « ***ὅτι σημαντικὴ ἐδαφικὴ ἐπέκτασις τῆς Βουλγαρίας » ἄνευ ἀντιστοίχου Σερβικῆς μεγεθύνσεως, θὰ καθίστα τὴν ἡγεμονίαν διηνεκῆ διὰ τοὺς Σέρβους κίνδυνον καὶ ὅτι ἡ διατήρησις τοῦ » Βαλκανικοῦ καθεστῶτος ἀπετέλει ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου διὰ » τὸ Σερβικὸν Βασίλειον*** ». Καὶ ἐνῶ προετείνετο ἡ τυπικὴ λύσις πάσης διεθνοῦς περιπλοκῆς ἡ Συνδιάσκεψις, οἱ Σέρβοι ἐξεμεταλλεύθησαν ἀσήμαντον μεθοριακὸν ἐπεισόδιον καὶ ἐκήρυξαν τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον, χαράσσοντες μίαν τῶν μελανωτέρων σελίδων, ἃς ἔγραψαν οἱ Βαλκανικοὶ ἀνταγωνισμοί. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρξαντο δύο περίπου μῆνας μετὰ τὸ Ρωμυλιωτικὸν ἐπεισόδιον. Ὁ στρατὸς τοῦ Μιλάνου εἰσέβαλεν ἐκ τριῶν σημείων εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ἔδαφος. Τὴν 15ην Νοεμβρίου ἦτο κύριος τῶν στενῶν τοῦ Δραγομάν. Ἀλλ' ὁ Μιλάνος ἦτο στρατηλάτης ὀπερέτας, ἀντὶ δὲ νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν πρώτων ἐπιτυχιῶν του καὶ νὰ κατευθυνθῇ κατὰ τῆς Σόφιας ἐν ᾗ ἐπεκράτει ἀληθής πανικός, ἀπώλεσε πολύτιμον χρόνον ἑορτάζων εἰς κύματα καμπανίτου τὴν νίκην του. Ἡ βραδύτης αὕτη ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Βάττεμβεργ ἐκλεκτὸν στρατιώτην, νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως δι' ἐσπευσμένων πορειῶν μετὰ τοῦ Ρωμυλιωτικοῦ στρατοῦ καὶ νὰ καταγάγῃ τὴν ἀποφασιστικὴν νίκην τῆς Σλιβινίτσης, ἥτις ἤνοιξεν εἰς τοὺς νικητὰς τὴν Σερβικὴν μεθόριον. Ὁ Μιλάνος ἐζήτησεν ἀνακωχήν. Ὁ Βάτεμβεργ ἠρνήθη, εἰσέβαλε τὴν 16ην εἰς τὸ Σερβικὸν ἔδαφος καὶ τὴν ἐπαύριον κατέλαβε τὸ Πιρὸτ. Τὴν περαιτέρω προέλασιν ἀνεχαίτισεν ἡ Αὐστριακὴ ἐπιταγή.

Ἐν Βελιγραδίῳ ἐπεκράτει ἡ κατάπληξις. Ἦσαν τοσοῦτον βέβαιοι περὶ τῆς Σερβικῆς νίκης, ὥστε οὐδεὶς ἤθελε νὰ πιστεύσῃ τὴν Σλιβινίτσαν καὶ τὸ Πιρότ. Ὅταν διεπιστώθησαν, τὸν Σερβικὸν λαὸν κατέλαβε βαθεῖα ὀργή, Ἡ ἥττα ἥτις ἔπληττε τόσον σκληρῶς τὴν ἀνδρικὴν εὐαισθησίαν του, ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς δυναστικῆς διαφθορᾶς, τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ Θρόνου εἰς ἐπέμβασιν ἐπίβουλον. Ἕνεκα αὐτῆς ἀπεμακρύνθησαν οἱ ἱκανοὶ ἀξιωματικοὶ ἐκ τῶν ὑπευθύνων διοικήσεων, οἱ μᾶλλον φιλοπάτριδες πολιτικοὶ ἐκ τῆς διαχειρίσεως τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων καὶ τὰ ὑπουργεῖα καὶ ὁ στρατὸς ἐπληρώθησαν τυφλῶν ὀργάνων τοῦ ἐκδότου μονάρχου, ὅστις διήρχετο τὴν ζωὴν εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν ἑταιρῶν καὶ εἰς τὸ χαρτοπαίγνιον. Τόσον λοιπὸν κατέπεσεν ἡ χώρα ἥτις ἐγέννησε Δουσὰν τὸν Ἰσχυρόν, ὥστε μετὰ πεντηκονταετῆ ἐλεύθερον βίον, κατακτηθέντα διὰ

χειμάρρων αἱμάτων, νὰ ξιφουλκῇ ἕνεκα τῆς ξένης ἐπιταγῆς κατὰ λαοῦ ἀδελφοῦ καὶ τόσον ἐξεφυλίσθησαν οἱ πολεμικώτατοι Σέρβοι ὑπὸ τὸν Μιλάνον ὥστε νὰ φεύγωσι πρὸ χθεσινοῦ στρατοῦ; Ὁ λαὸς ἐμαίνετο κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Μιλὸς ὃν ἀνηγόρευσε «μέγαν» ἡ Σκουψίνα του.

Τῆς καταπτώσεως ταύτης τοῦ Βασιλικοῦ κύρους ἐπωφελήθη ἡ μερὶς τῶν φιλελευθέρων, ὅπως τῷ ἐπιβάλῃ τὸν Συνταγματικὸν χάρτην τοῦ 1888. Ἀλλ' ὁ Μιλάνος δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ παρόμοιον περιορισμὸν τῶν δικαιωμάτων του. Τὴν ἀρχὴν ὤφειλε νὰ κατέχῃ ἀνεξελέγκτως, διότι οὕτω μόνον ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιῇ ἀκωλύτως τὰ πάθη του, διότι οὕτω μόνον ἠδύνατο νὰ πορισθῇ ἀδιαμαρτυρήτως τὰ τεράστια ποσὰ ἅτινα ἀπῄτουν αἱ ἀκολασίαι του. Καὶ ὅταν ἀντελήφθη ὅτι ἡ περίοδος τῆς παντοδυναμίας του ἔληξεν, ὅταν ὁ νέος χάρτης τὸν μετέβαλεν ἀπὸ ἀνεξελέγκτου Δυνάστου, εἰς ἀνεύθυνον συνταγματικὸν ἄρχοντα, ὅταν εἶδε τὸν εὐλαβῆ ἄλλοτε λαόν, νὰ τῷ ἐκδηλοῖ περιφρόνησιν, ἣν ηὔξανεν ἡ σκανδαλώδης πρὸς τὴν σύζυγόν του Ναθαλίαν ρῆξίς του, ἠννόησεν ὅτι τὸ ἔργον του ἐν Σερβίᾳ ἔληξεν. Ἐγκατέλειψε τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀνήλικον υἱὸν του Ἀλέξανδρον καὶ ἀπεχώρησεν τῆς Σερβικῆς πρωτευούσης ἀπέναντι παχείας συντάξεως. Ἀλλ' ἡ νοσταλγία τοῦ θρόνου τὸν παρηκολούθησε καὶ ἐν τῇ ἑκουσίᾳ ἐξορίᾳ του. Αἱ ἄπαυστοι χρηματικαὶ ἀνάγκαι ὑφ' ὧν κατετρύχετο, τὸν ἐνέπνευσαν νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν χειραφέτησιν τοῦ υἱοῦ του ὅπως τὸν κινῇ ἐκ τῆς σκιᾶς ὡς πειθήνιον νευρόσπαστον, ἐκπληροῦν πᾶσαν ἀνάγκην του. Τῇ εἰσηγήσει του, ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ λαμπρὸν ἐν τῇ Αὐλῇ συμπόσιον δοθὲν τὴν 14ην Ἀπριλίου 1893, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν ὑπασπιστῶν του, ἐκήρυξεν αὐτὸν ἀνήλικα, ἐπανέθεσε προσωρινῶς ἐν ἰσχύϊ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1869, καὶ τὸν διώρισεν ἀρχιστράτηγον.

Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀποτελεῖ τὴν θλιβερωτέραν σελίδα τῆς ἱστορίας τῶν Ὀβρένοβιτζ. Ὁ ἀνισόρροπος μεῖραξ ἐπέδειξεν ἐπὶ τοῦ θρόνου βαθυτέρας κακίας ἐκείνων, αἵτινες κατέστησαν μισητὸν τὸν πατέρα του. Αἱ πράξεις του ἔφερον τὴν σφραγίδα προφανοῦς διανοητικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐκφυλισμοῦ, οὕτινος τὸν τύπον ἔφερε καὶ εἰς τὴν μορφήν. Αἱ ἰδιοτροπίαι του, αἱ ἐκδηλώσεις τῶν παραπαιόντων ἐνστίκτων του ἀνήχθησαν εἰς σύστημα διοικήσεως. Τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπέχθειαν ηὔξησεν ὁ ἔρως του πρὸς τὴν θελκτικὴν καὶ ραδιοῦργον χήραν Δράγαν Μασίν, ἧς οἱ ἀδελφοὶ καλυπτόμενοι ὑπὸ βασιλικῆς προστασίας, διῆγον βίον ἀποτελοῦντα διηνεκῆ πρόκλησιν κατὰ τοῦ λαοῦ. Μάτην ὁ Μιλάνος κατεπολέμησε τὸ ὀλέθριον πάθος, μάτην ἐπεχείρησε νὰ καταπείσῃ τὸν ἀτυχῆ νεανίαν, ὅτι ὁ γάμος, ὃν ἀπεφάσισε μετὰ τῆς ὡραίας εὐνοουμένης, θ' ἀπετέλει τὸ τέλο

τῆς βασιλείας του. Ὁ Βασιλεὺς παρέμεινε κωφὸς εἰς τὰς πατρικὰς συμβουλάς. Ἡ Δράγα, ὄργανον τῆς Ρωσσικῆς πολιτικῆς ὡς ἡ ὡραία βασιλομήτωρ, ἧς ὑπῆρξε κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν, ἐγένετο σύζυγός του, παριστα-μένου ὡς παρανύμφου τοῦ Τσάρου, δι' ἀντιπροσώπου του καὶ ὁ ἄπελπις Μιλάνος ἐτράπη τὴν γνώριμον ὁδὸν τῆς Βιενναίας ἐξορίας του.

Ὁ γάμος οὗτος ἐπέσπευσε τὴν ἔκρηξιν τοῦ φοβεροῦ δράματος ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Ἀλέξανδρος εὗρε τὸν θάνατον. Τὴν κατ' αὐτοῦ δυσαρέσκειαν ἐνέτεινεν ἐπικινδύνως ἡ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1903 κατάλυσις τοῦ νέου Συνταγματικοῦ χάρτου, ὃν ἀπεδέχθη κατὰ τὸ 1901 καὶ οὗτινος ὡρκίσθη τὴν ἀπαραβίαστον τήρησιν. Ἀλλὰ τὴν ὑποβόσκουσαν ἀγανάκτησιν μετέβαλεν εἰς τὴν ἀνέκκλητον καταδίκην του, ἡ τύφλωσις τῆς Δράγας, ὀνειροπολούσης νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν οἶκόν της. Παρὰ τὴν κωμῳδίαν τῆς διαδόσεως ἀνυπάρκτων ἐγκυμοσυνῶν, ἡ Δράγα παρέμεινεν ἄτεκνος. Φοβουμένη μὴ ὁ Βασιλεὺς τὴν ἐγκαλείψῃ χάριν μᾶλλον καρποφόρου ἑνώσεως, εἴτε φιλοδοξοῦσα νὰ καταστῇ ἡ θεμελιώτρια δυναστείας, ἔπεβαλεν εἰς τὸν Βασιλέα ὡς διάδοχον τοῦ θρόνου, τὸν νεαρώτερον ἅμα καὶ μισητότερον τῶν ἀδελφῶν της, τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Λούνγιεβιτζ.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὀλίσθημα, συμπληροῦν μυρίας ἄλλας τῆς Αὐλῆς ἐλαφρότητας, ἐστοίχισεν εἰς τὸ ἀσύνετον ζεῦγος τὴν ζωήν. Ἡ δολοφονία του ἤτις ἐπλήρωσε φρίκης τὴν Εὐρώπην ὁλόκληρον, ἐγένετο τὴν νύκτα τῆς 10ης Ἰουνίου 1903 παρ' ὁμάδος ἀξιωματικῶν, ὧν ἡγεῖτο ὁ ἐκ πρώτου γάμου γυναικάδελφος τῆς Βασιλίσσης συνταγματάρχης Μασίν. Οἱ συνωμόται εἰσέβαλον εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὧν τὰς θύρας ἀνετίναξαν διὰ δυναμίτιδος ἐφόνευσαν τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὴν Δράγαν διὰ πελέκεως μετ' ἀνηκούστου ἀγριότητος καὶ ἔρριψαν ἐκ τοῦ παραθύρου τὰ ἀτυχῆ πτώματα, ἀσεβεῖς καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν θάνατον. Τὴν αὐτὴν νύκτα ἐτυφεκίσθησαν ὁ πρωθυπουργός, ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, οἱ ἀδελφοὶ τῆς Βασιλίσσης Δράγας καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοί. Τὸ Βελιγράδιον κατεῖχεν ἡ κατάπληξις. Ἐσχηματίσθη νέα Κυβέρνησις, θέσασα ἀμέσως ἐν ἰσχύϊ τὸ σύνταγμα τοῦ 1901. Συνεκλήθη ἡ διαλυθεῖσα Βουλή. Τὴν 16 Ἰουνίου, ἡ Σκουπτσίνα ἐξέλεγεν ὁμοφώνως Βασιλέα τὸν ἐν Παρισίοις διαμένοντα πρίγκηπα Πέτρον Καραγεώργεβιτζ, πρωτότοκον υἱὸν τοῦ πρίγκηπος Ἀλεξάνδρου Καραγεώργεβιτζ.

Ὁ νέος Βασιλεὺς περιεβλήθη τὸ διάδημα ἐν μέσῳ ἀπείρων δυσχερειῶν. Ἡ φρικτὴ ἐντύπωσις τῆς βασιλικῆς δολοφονίας, εἶχε συνασπίσῃ κατὰ τῆς Σερβίας τὴν Εὐρώπην ὁλόκληρον. Ἐπὶ πολὺ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων οὐδεμίαν εἶχον σχέσιν μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις καταρ-

Ο ΔΑΦΝΗΦΟΡΟΣ ΣΤΡΑΤΗΛΑΤΗΣ, ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΥΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΙΒ'

τιθεῖσα ὑπὸ τῶν βασιλοκτόνων ἀξιωματικῶν, συνεδέετο στενῶς μετ' αὐτῶν, ἐδέησε δὲ οἱ βάψαντες τὰς χεῖράς των εἰς τὸ αἷμα τοῦ τελευταίου τῶν Ὀβρένοβιτζ ν' ἀποκλεισθῶσι τελείως καὶ τῆς Αὐλῆς καὶ τῶν Κυβερνητικῶν σχέσεων, ὅπως οἱ ξένοι πρεσβευταὶ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὰ Ἀνάκτορα.

Ἐν τούτοις, ὑπὸ τὴν συνετὴν καὶ χρηστὴν ποδηγέτησιν τοῦ νέου βασιλέως, ἡ χώρα συνήρχετο ταχέως ἐκ τῶν τελευταίων της συμφορῶν. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς δύο τελευταίους προκατόχους του, ἐγκαταστήσαντος ἐν Σερβίᾳ σύστημα καθαρῶς προσωπικόν, ὁ Πέτρος Καραγεώργεβιτζ ἀπεμιμήθη τὸ παράδειγμα τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Γεωργίου, ὅστις ἀρθεὶς πάντοτε ὑπεράνω τῶν κομμάτων, ἐτήρησε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἀλώβητον καὶ τὴν κατέστησε πολλάκις παράγοντα εὐεργετικώτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ πολιτεύματος. Διὰ τῆς αὐστηρᾶς οὐδετερότητος τοῦ Θρόνου, τὰ μαινόμενα πρότερον πάθη κατηυνάσθησαν, ὁ λαὸς ἀφέθη ν' ἀναδείξῃ ἀνεπηρέαστος τὴν κυβέρνησιν, ἥτις ἀντεπεκρίνετο εἰς τοὺς πόθους του, οὕτω δὲ ἡ ἀρχὴ περιῆλθεν εἰς τοὺς ριζοσπάστας, οἵτινες ἐπελήφθησαν δραστηρίως τῆς θεραπείας τῆς προτέρας ἐξαρθρώσεως. Τὸ μᾶλλον ἐπεῖγον πρόβλημα ἦτο τὸ οἰκονομικόν. Ἐπὶ τῶν δύο τελευταίων Ὀβρένοβιτζ, ἡ οἰκονομικὴ ἀκολασία ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἡ χρεωκοπία ἀπέβαινεν ἀναπόφευκτος. Ἐντὸς δεκαπενταετίας, τὸ κράτος εἶχε συνάψῃ νέα χρέη τριακοσίων ἑξήκοντα καὶ δύο ἑκατομμυρίων φράγκων, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὸ πραγματικῶς εἰσπραχθὲν ποσὸν δὲν ὑπερέβαινε τὰ 262 ἑκατομμύρια. Ὁ τόκος πολλῶν δανείων ἀνήρχετο εἰς 20 %. Τὸ μέγα δάνειον τοῦ 1895, δι' οὗ ἐπεζητεῖτο ἡ ἑνοποίησις τῶν ἀρχαιοτέρων χρεῶν, ἐξεδόθη εἰς τὰ 69.57 %! Ὁ μέσος ὅρος τῆς ἐκδόσεως τῶν Σερβικῶν δανείων ὑπῆρξεν 71 %. Τὸ κυμαινόμενον χρέος ἦτο βαρύτατον. Εὐτυχῶς τὸ μέγα δάνειον τῆς ἑνοποιήσεως, συνεπήγετο ὡς ἐγγύησιν τῶν ὁμολογιούχων ὡρισμένας τοῦ κράτους προσόδους, πρὸς εἴσπραξιν δὲ καὶ ἔλεγχόν των ἱδρύθη ἡ Ἀνεξάρτητος Διαχείρισις τῶν Σερβικῶν Μονοπωλείων, ἥτις ἤσκησεν εὐεργετικωτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς τῆς Σερβίας ἀναρρώσεως. Χάρις εἰς τὴν συνετὴν καὶ ἐπιμελῆ ἐργασίαν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ξένων ὁμολογιούχων, αἱ εἰσπράξεις ἐπὶ τῆς καταναλώσεως τοῦ καπνοῦ, τοῦ ἅλατος, τοῦ πετρελαίου, τῶν φωσφόρων, τοῦ σιγαροχάρτου καὶ τοῦ χαρτοσήμου, ἀνῆλθον ἐντὸς δεκαετίας ἀπὸ 18 ἑκατομμυρίων εἰς 38. Ἡ βελτίωσις αὕτη ὑπῆρξε σωτήριον μάθημα, οὗτινος οἱ ἰθύνοντες κύκλοι ἐπωφελήθησαν εὐρύτατα. Ἐγένοντο οἰκονομίαι αὐστηρόταται. Ἡ κυβερνητικὴ μονιμότης ἀποκατέστησε τὴν ἐσωτερικὴν γαλήνην, ἐνέπνευσε τὴν πρὸς τὸ κράτος πίστιν,

ἀνύπαρκτον πρότερον. Οἱ προϋπολογισμοὶ ἤρξαντο νὰ σημειῶσι περίσσευμα. Ἡ κρίσις τοῦ συναλλάγματος ἐξέλιπε. Μετὰ τὴν βραχεῖαν ἀνωμαλίαν ἣν ἐδημιούργησεν ἐν τῇ διοικήσει ἡ ἀπειρία τῶν «νεοριζοσπαστικῶν», τὸ πηδάλιον ἀνέλαβε πάλιν ἡ ἔμπειρος τοῦ Πάσιτς χείρ, ὁδηγήσασα τὴν ἀπαιδαγώγητον χώραν ἀποφασιστικώτερον πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικήν της ἐπίδοσιν. Ἐν Σερβίᾳ ἡ ἐκπαίδευσις καθυστερεῖ θλιβερῶς. Ἡ μεγάλη πλειονοψηφία τοῦ λαοῦ ἀγνοεῖ τὴν ἀνάγνωσιν. Τὴν ἀνεπάρκειαν ταύτην ὤφειλε νὰ ἀναπληρώσῃ ἡ Κυβερνητικὴ διαπαιδαγώγησις. Τὴν ἀνεπλήρωσεν. Ὑπὸ τὴν φιλόστοργον μέριμναν τῆς πολιτείας, εἰσήχθησαν νέα γένη κτηνῶν. Ἡ καλλιεργουμένη ἐπιφάνεια ηὐξησε καταπληκτικῶς. Οἱ χωρικοὶ ἐδιδάχθησαν τὴν μεταξοσκωληκοτροφίαν, ἥτις ἔδωκε λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Ὁ Σερβικὸς λαὸς δὲν διεκρίνετο διὰ τὴν φιλεργίαν του. Ἐπεδιώχθη διὰ μυρίων μέσων ἡ ἀφύπνισις τῆς ὑπνωττούσης του δραστηριότητος. Ὡργανώθη εὐρύτατον δίκτυον ἀγροτικῶν συνεργατικῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μικρῶν ἰδιοκτητῶν ηὐξησεν. Ἡ δημοσία καὶ ἰδιωτικὴ εὐεξία τῆς χώρας ἦτο καταφανής.

Τὰ λαμπρὰ ταῦτα ἀποτελέσματα δὲν ἐθεωροῦντο ἐπαρκῆ ὑπὸ τῶν Σέρβων πατριωτῶν. Ἡ θαυμασία αὕτη ἠθικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀναγέννησις θὰ ἦτο ἀνεπαρκής, ἐφ' ὅσον δὲν συνεπληροῦτο καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Σερβίας χειραφετήσεως ἀπὸ τῆς ξένης ἐξαρτήσεως. Ἀλλ' ἦτο δυνατὴ παρομοία ἀπόπειρα; Ἦτο δυνατὸν τὸ Βελιγράδιον ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ταπεινωτικοῦ τῆς Βιέννης ζυγοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ Δυαδικὴ Μοναρχία παρέμενεν ἡ μοναδικὴ ἀγορὰ τῆς Σερβικῆς καταναλώσεως; Καὶ ἂν ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις ἐξαγριουμένη πρὸ τῆς πρώτης λυτρωτικῆς προσπαθείας, ἀπέκλειεν ἐκ τῶν ἀγορῶν της τὰ γρυλλίζοντα ποίμνια τῶν χοίρων, τοὺς ἐπιβλητικοὺς βόας, τὰ δαμάσκηνα; Δὲν θὰ ἦτο ἡ Σερβία ἡ προκαταβολικὴ ἡττημένη τοῦ ἀνίσου ἀγῶνος, ὡς κατὰ τὸ 1896; Ἐν τούτοις ἡ Σερβία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ κράτος ἀνεξάρτητον, ἐφ' ὅσον ὁ Αὐστριακὸς γὺψ εἶχεν ἐμπεπηγμένους τοὺς ὄνυχας, τοσοῦτον βαθέως εἰς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν της. Ἡ δοκιμὴ ἐπεβάλλετο. Πρόκειται πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν παρεῖχεν ἡ λῆξις τῆς Αὐστροσερβικῆς ἐμπορικῆς συνθήκης, ἐκπνεούσης κατὰ τὸ 1905. Τὸ ὑπουργεῖον Πάσιτς ἤρξατο ν' ἀναζητῇ τὰ στοιχεῖα τῆς οἰκονομικῆς τῆς Σερβίας χειραφετήσεως. Ἐνῷ ἀπεστέλλοντο πολυάριθμοι ἐπιτροπαὶ ὅπως μελετήσωσι τὰς ἀγορὰς τῆς Μεσογείου, ἐνῷ ἐπεδιώκετο ἡ ὑποστήριξις τῶν ἀντιπάλων τῆς Αὐστρίας, ἤρχιζον ταὐτοχρόνως δραστήριαι διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Βουλγαρίας, πρὸς σύναψιν Σερβοβουλγαρικῆς ἐμπορικῆς συμβάσεως. Εἰς τὰς διαπραγματεύσεις ταύ-

τας ἡ Αὐστρία ἀπήντησε διὰ διακοινώσεως, ἥτις ἐδήλου ὅτι ἂν ἡ ὑπὸ διαπραγμάρευσιν νοτιοσλαβικὴ τελωνειακὴ ἕνωσις συνετελεῖτο, θὰ ἔκλειε τὰς ἀγοράς της εἰς τὰ Σερβικὰ προϊόντα καὶ δὲν θὰ ἔστεργεν εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς ληξάσης συμβάσεως. Παρὰ τὴν ἀπειλὴν ταύτην ἡ Κυβέρνησις Πάσιτς ἐξηκολούθησε τὰς μετὰ τῆς Βουλγαρίας διαπραγματεύσεις της. Ὁ Αὐστριακὸς ἐκβιασμὸς ἤρξατο. Ἡ Δυαδικὴ Μοναρχία ἔκλεισε τὰ σύνορά της εἰς τὴν Σερβικὴν εἰσαγωγήν. Ἰσχυραὶ στρατιωτικαὶ συγκεντρώσεις διεξήγοντο παρὰ τὸν Σαῦον, τὴν Βοσνίαν, τὸν Δούναβιν.

Ὁ Βιενναῖος τύπος ἐκεραυνοβόλει καθ' ἑκάστην τοὺς πολιτικοὺς τοῦ Βελιγραδίου, ἔνθα ἐπεκράτουν φόβοι ἀπροσδοκήτου Αὐστριακῆς εἰσβολῆς. Καὶ ἡ Μπάλπλατζ, ἀπολύσασα τὴν τεραστίαν ταύτην οἰκονομικήν, στρατιωτικὴν καὶ δημοσιογραφικὴν ἐκβίασιν, ἀνέμενεν ἥσυχος τὴν ἐπάνοδον τοῦ πλανηθέντος ἀμνοῦ εἰς τὴν ἀρχαίαν μάνδραν του καὶ προεξώφλει ἡδονικῶς τὴν ἐπιβολὴν τραχυτέρων ὅρων ἐν τῇ ἀνανεώσει τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης, καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῆς προτιμήσεως τῶν Αὐστριακῶν ἐργοστασίων διὰ τὰς παραγγελίας τοῦ Σερβικοῦ πυροβολικοῦ. Αἱ ἐλπίδες αὗται δὲν ἐπραγματοποιήθησαν. Αἱ προσπάθειαι τῶν Σέρβων πρὸς εὕρεσιν νέων ἀγορῶν, ἐπέτυχον. Ἡ περιοδεία τῆς πρὸς τοῦτο περιελθούσης τὴν Μεσόγειον ἀποστολῆς, συνέπεσε πρὸς σημαντικὴν ζήτησιν κρέατος. Ἡ Τουρκία, ἥτις ἦτο ἡ μεγάλη προμηθεύτρια τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Αἰγύπτου, κατετρύχετο ὑπὸ ἐπιδημιῶν, αἵτινες κατέστησαν ἀδύνατον τὴν ἐξαγωγὴν εἰς τὴν Μελίτην καὶ ἄλλους λιμένας καταναλώσεως, αἱ δὲ ἀνάγκαι τῆς Αἰγύπτου ηὔξησαν σοβαρῶς ἕνεκα τῆς τεραστίας ἐπεκτάσεως τῆς καλλιεργείας τοῦ βάμβακος καὶ τῶν ἐπιζωοτιῶν.

Τὰ πρῶτα διαβήματα ἀπέδειξαν, ὅτι αἱ 60,000 βοῶν, αἱ 130,000 χοίρων καὶ τὰ 2,000,000 χιλιόγραμμα ὀρνίθων, ἅτινα ὑποχρεοῦται νὰ πωλῇ κατ' ἔτος ἡ Σερβία, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ πωληθῶσι καὶ ἄνευ προσφυγῆς εἰς τὸν δυαδικὸν στόμαχον. Εἷς μόνος Γαλλικὸς οἶκος τοῦ Μπορντώ, συνωμολόγησε μετὰ τῆς Ἀνωνύμου Ἑταιρίας τῶν Σφαγείων τοῦ Βελιγραδίου συμβόλαιον, δι' οὗ ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀγοράζῃ ἐτησίως παρ' αὐτῆς 160,000 ἐσφαγμένων χοίρων, τοὐτέστιν ἀριθμὸν ζώων ὑπερβαίνοντα κατὰ 10,000 τὸν μέγιστον ὅρον τῶν ζώων τῶν σφαζομένων πρότερον. Ἡ ἐπιτευχθεῖσα τιμή, ὑπῆρξεν ἐξαίρετος. Ἀπέδωκε κατὰ μέσον ὅρον ὀγδοήκοντα λεπτὰ κατὰ χιλιόγραμμον. Μείζονες δυσχέρειαι ἐδέησε νὰ ὑπερνικηθῶσι διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν μεγάλων κτηνῶν, προσκρούσασαι εἰς τὴν ἔλλειψιν τακτικῶν συγκοινωνιῶν καὶ εἰδικῶν ἀτμοπλοίων, εἰς τὸν ὑπέρογκον ναῦλον καὶ τὴν κακοπιστίαν τῶν πρακτόρων

εἰς οὓς ἀνετέθη ἡ πώλησις. Τὰ σιτηρὰ ἀπεστάλησαν εἰς Ἀμβέρσαν καὶ Ρότερδαμ καὶ τὰ δαμάσκηνα εἰς Ἀμβοῦργον καὶ ἄλλας Γερμανικὰς ἀγοράς. Παρὰ τοὺς ἐνδοιασμούς, τὰς ἀγνοίας, τὰς ἀποτυχίας τῆς πρώτης ὀργανωτικῆς περιόδου, ἡ Σερβικὴ ἐξαγωγὴ τοῦ 1906 παρέμεινεν οὐσιωδῶς ἴση πρὸς τὴν τοῦ 1905, ἔτους τῆς Αὐστροσερβικῆς οἰκονομικῆς ῥήξεως. Αἱ διαπραγμιτεύσεις τῆς ἐκπνευσάσης συμβάσεως παρέμενον ἐκκρεμεῖς. Ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις, πρὸ τῆς Σερβικῆς ἀδιαφορίας τὰς ἐπανέλαβε. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1906, ὁ Αὐστριακὸς πρεσβευτὴς ἐπέδιδεν ἐν Βελιγραδίῳ διακοίνωσιν, δι' ἧς προετείνετο ἡ ἐπανάληψις τῶν διακοπεισῶν διαπραγματεύσεων, ἀπέναντι ὁλοκλήρου τῆς παραγγελίας τοῦ πεδινοῦ καὶ τοῦ ὀρεινοῦ πυροβολικοῦ.

Ἡ θέσις τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως ἦτο δυσχερής. Αἱ δοκιμαὶ τοῦ Σερβικοῦ Πολυγώνου εἶχον ἀποδείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Γαλλικοῦ συστήματος Σνάϊδερ Κανὲ ἐπὶ πάντων τῶν ἄλλων ἅτινα ἐδοκιμάσθησαν. Ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς Κυβερνήσεως ἀπῄτει ὅπως προτιμήσῃ τὸ σύστημα, ὅπερ ἔδωκε τὰ ἄριστα ἀποτελέσματα. Ἄλλως τε, ποίαν ἐμπιστοσύνην ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὁ στρατὸς εἰς πυροβόλα κατασκευασθέντα ὑπὸ τῶν ἀσπόνδων τῆς Σερβίας ἐχθρῶν;

Ὁ Πάσιτς ἠρνήθη νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὰ Καυδιανὰ τῆς Βιέννης δίκρανα. Διεβίβασεν εἰς τὴν Γαλλικὴν βιομηχανίαν τὴν παραγγελίαν τῶν τεσσαράκοντα ἑπτὰ πεδινῶν πυροβολαρχιῶν, ὧν εἶχεν ἀνάγκην ὁ Σερβικὸς στρατός. Ὅπως μὴ ἐξαγριώσῃ τὴν Μπάλπλατζ, προέτεινεν ὅπως δώσῃ καὶ εἰς τὴν Αὐστριακὴν βιομηχανίαν παραγγελίας εἴκοσι καὶ ἓξ ἑκατομμυρίων φράγκων, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐπιτραπῇ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους ἡ εἰς Αὐστρίαν ἐξαγωγὴ 80,000 χοίρων καὶ 40,000 βοῶν. Ὁ κόμης Γουλοχόβσκη ἀπέρριψε τὴν πρότασιν. Οὐδεμία παραγγελία ἐδόθη εἰς τὰ Αὐστριακὰ ἐργοστάσια. Ἡ Σερβία δὲν ὑπέκυψε. Τὸ πείραμα ἀπέδειξεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν οἰκονομικὴν πάλην πρὸς τὴν φοβεράν της γείτονα. Καὶ παραδόξως ὁ μᾶλλον τρωθεὶς ἐν αὐτῇ, δὲν ἦτο ὁ μικρὸς Δαβὶδ ἀλλ' ὁ τεράστιος Γολιάθ. Ἡ ἀπαγόρευσις τῆς Σερβικῆς εἰσαγωγῆς, προὐκάλεσε σοβαρὰν ἐν Αὐστρίᾳ ἀνατίμησιν κρέατος. Ὁ λαὸς ἐγόγγυζεν. Ἐγένοντο ἐκδηλώσεις σφοδρόταται κατὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἠπειλοῦντο ταραχαί. Ἅπαξ ἔτι, ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως ἀπεδείκνυετο ἰσχυρότερος πολιτικῶν ὑπολογισμῶν. Ἅπαξ ἔτι ἀπεδείχθη, ὅτι εἰς τὰς οἰκονομικὰς ῥήξεις, ἡ τελευταία λέξις ἀνήκει εἰς τὸν κάτοχον τῶν πρώτων ὑλῶν. Ὁ Αὐστριακὸς ἐκβιασμὸς ἀντὶ νὰ βλάψῃ τὴν Σερβίαν, τὴν ὠφέλησεν. Ἡ ἐξαγωγή της ἥτις ἀνήρχετο πρὸ αὐτοῦ εἰς 60 ἑκατομ. δη-

νάρια, ἀνήρχετο μετ' αὐτὸν εἰς 82 ἑκατομ. Ταὐτοχρόνως ὁ Σερβικὸς λαὸς ἀνέκτα τὴν ἐφ' ἑαυτὸν πεποίθησιν. Τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα ἀποτελέσματα ἐτροποποίησαν οὐσιωδῶς τὰς βλέψεις τῆς Αὐστριακῆς πολιτικῆς, ἣν κατέστησεν ἐνδοτικωτέραν ἡ ἀποχώρησις τοῦ Γουλοχόβσκη, ἡ ἀντικατάστασίς του ὑπὸ τοῦ Αἴρενταλ.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1908 συνωμολογήθη ἐπὶ τέλους νέα Αὐστροσερβικὴ ἐμπορικὴ σύμβασις, ἐπιτρέπουσα τὴν εἰσαγωγὴν 50,000 χοίρων μόνον καὶ 30,000 βοῶν. Ἀλλὰ τὰς Αὐστροσερβικὰς σχέσεις ἀνέμενον δοκιμασίαι δεινότεραι. Μόλις ἐκλείσθη ἡ νέα σύ βασις, ἐξερρήγνυτο ἐν Τουρκίᾳ τὸ Ἰουλιανὸν κίνημα. Τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας διηύθυνεν ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ εὐφυής. Ἐννοῶν ὅτι τὸ Σύνταγμα ἠδύνατο νὰ ἐνισχύσῃ τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ ἀδιάλλακτον ἐν τῇ τελικῇ διαρρυθμίσει τῶν τυχῶν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, ἃς κατεῖχεν ἡ Αὐστρία δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου, παρέσυρε τὴν μόνην Δύναμιν ἥτις ἠδύνατο νὰ ἀντιδράσῃ ἐπικινδύνως, εἰς προτάσεις ἐνοχοποιητικὰς δι' αὐτὴν καὶ εἶτα προέβη εἰς τὴν ὁριστικὴν προσάρτησιν τῶν ἐποφθαλμιωμένων ἐπαρχιῶν. Ἠκούσθησαν πανταχόθεν κραυγαὶ ὀργῆς καὶ διαμαρτυρήσεως, ἀλλ' οὐδαμοῦ ὑπῆρξαν τόσον ἀπέλπιδες ὅσον εἰς Βελιγράδιον.

Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη εἶναι καίριον τμῆμα τῆς Ἀλυτρώτου Σερβίας, ἣν ἀποτελοῦσιν αἱ παχεῖαι πεδιάδες τῆς πλουσίας Συρμίας, τὰ μεσιμβρινὰ τμήματα τοῦ ἀρχαίου βανάτου τοῦ Τέμεσβαρ, ἡ Παλαιὰ Σερβία, ἡ Κροατία, ἡ Δαλματία, τὸ Νόβι Παζάρ. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης ἀποτελεῖται ἐξ 800,000 Ὀρθοδόξων, 600,000 Μουσουλμάνων καὶ 300,000 Καθολικῶν. Ἐν τούτοις, ἐκτὸς ὀλιγαρίθμου μερίδος Καθολικῶν στρεφόντων τὰ βλέμματά των πρὸς τὸ Ὄμμπουργκ, ὁλόκληρον τὸν πληθυσμὸν τοῦτον ἐμπνέει βαθὺς Σερβικὸς πατριωτισμός.

Ἡ ἀλληλεγγύη αὕτη ἥτις αἴρεται ὑπεράνω τῶν θρησκευτικῶν διακρίσεων, εἶναι εὐνόητος. Ὅταν ἡ Σερβικὴ ἀνεξαρτησία ὑπέκυψεν ἀνεκκλήτως εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον, ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη ὑπῆρξαν τὸ τελευταῖόν της ἄσυλον. Καὶ ὅταν βραδύτερον ὑπὸ τὴν ἀκατάσχετον τῶν Γενητσάρων προέλασιν, οἱ τελευταῖοι Σέρβοι Βογιάροι ἐξώμοσαν ὅπως διατηρήσωσι τὰ ἀρχαῖα των προνόμια, ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν τῆς Βοσνίας ἐπάλαι ψάλλουσαι τὰς ἀρχαίας δόξας τῆς Σερβικῆς φυλῆς. Ὁσάκις ἡ Σερβία ἐπεχείρησε νὰ συντρίψῃ τὰ δεσμά της, πάντοτε αἱ προσπάθειαί της

ἔσχον ἄμεσον ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ ἀντίκτυπον, ἀλησμόνητος δὲ θὰ παραμείνῃ ἡ τελευταία ἐπανάστασις τοῦ 1876, ἥτις ἐπότισε τὴν γῆν των διὰ χειμάρρων αἵματος. Ἦτο δυνατὸν ἡ Σερβια νὰ ἀνεχθῇ τὸ πραξικόπημα δι' οὗ ὁ Αἴρενταλ προσήρτησεν εἰς τὸ Αὐστροουγγρικὸν στέμμα τὸν Βοσνιακὸν ἀδάμαντα; Ἰσχυρὰ συντάραξις κατέλαβε τὴν χώραν τῶν Ὀβρένοβιτζ. Ὁ λαὸς ἐξηγέρθη ὡς εἷς ἄνθρωπος. Ἡ Σερβικὴ Βοσνία κτῆσις Αὐστριακή, ὡσεὶ νὰ μὴ ἤρκουν οἱ ἄλλοι Σερβικοὶ πληθυσμοὶ οἵτινες ἐσφάδαζον ὑπὸ τὸ ἰταμὸν πέλμα τῶν Μαγυάρων, οἵτινες ἠσφυκτίων ὑπὸ τὴν Αὐστριακὴν ἱερὰν ἐξέτασιν; Οὐχί. Ὁ Λευκὸς Τσάρος, ὁ μέγας προστάτης τῶν Γιουκοσλάβων δὲν θὰ ἠνείχετο τὴν νέαν πρόκλησιν. Αἱ βαθεῖαι φάλαγγες τῶν Κοζάκων, θὰ κατέκλυζον τὴν Γαλικίαν, ἐνῷ αἱ Σερβικαὶ στρατιαὶ θὰ προσέβαλλον τὴν ἄλλην μεθόριοτ· Καὶ ἡ κίνησις αὕτη ἐνετείνετο καθ' ἑκάστην, ἀπέβαινεν ὁλοὲν πλειότερον ὀξεῖα καὶ πλειότερον ἐπικίνδυνος, εὑροῦσα ὡς σημαιοφόρον της αὐτὸν τὸν πρίγκηπα Διάδοχον Γεώργιον. Ἡ Κυβέρνησις ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, παρεσκευάζετο ἐπειγόντως πρὸς πόλεμον. Ἤλπιζεν ὅτι τὸ νέον πραξικόπημα θὰ ἐξήγειρε τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ θὰ προεκάλει Εὐρωπαϊκὰς περιπλοκάς. Αἱ ἐλπίδες αὗται δὲν ἐπραγματοποιήθησαν.

Ἡ Ρωσσία ἐκτεθειμένη διὰ τῶν προτάσεων τῆς καταλήψεως τῆς Κων)πόλεως, εἰς ἃς τὴν παρέσυρεν ὁ κόμης Αἴρενταλ, μὴ συμπληρώσασα εἰσέτι τὴν στρατιωτικὴν ἀναδιοργάνωσίν της, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κινηθῇ. Ἡ Τουρκία οὐδ' ἐσκέφθη ν' ἀντιταχθῇ ἐνόπλως κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ σφετεριστοῦ. Τὸ μικρὸν Βασίλειον εὑρέθη κατάμονον ἀπέναντι τῆς Αὐστριακῆς προκλητικότητος. Ὁ πυρετὸς ὅστις τὸ κατέτρυχεν, ἠπείλει νὰ τὸ ὁδηγήσῃ ἢ πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναρχίαν, ἢ πρὸς ἄνισον ἐξωτερικὸν πόλεμον, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ κατέρρεεν ἴσως ἡ ἀνεξαρτησία του; Ἡ Αὐστρία, εἰς ἣν ἡ καταβρόχθισις τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης ἐστοίχισε τριακόσια ἑκατομμύρια κορωνῶν, συνεκέντρου ἰσχυρὰς δυνάμεις παρὰ τὸν Δούναβιν. Οἱ ἀξιωματικοί της ἐφέροντο προκλητικώτατα, ἐπιδιώκοντες νὰ δημιουργήσωσιν ἀφορμὰς ρήξεως. Τὴν νύκτα, οἱ ἠλεκτρικοὶ προβολεῖς τοῦ Σεμλίνου ἐτύφλουν τὸ Βελιγράδιον, πλειστάκις δὲ τὰ Σερβικὰ στρατεύματα ἐπυροβόλησαν κατ' ἀβλαβῶν πολιτῶν. Ἡ Κυβέρνησις κατενόησεν, ὅτι ἐπεβάλλετο ἡ ὑποχώρησις, ὅταν δὲ μετὰ μακρὰν περίοδον προστριβῶν, καὶ γλυκυπίκρων διακοινώσεων, τὸ Βιενναῖον Ἀνακτοβούλιον ἀπήτησεν ἐντόνως ὅπως ἡ Σερβία δηλώσῃ ἐγκατάλειψιν πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῶν προσαρτηθεισῶν ἐπαρχιῶν, ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν νέαν ἐκβίασιν. Ὁ Πρίγκηψ Διάδοχος, ὅστις ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ

τῆς ὁρμητικῆς νεότητός του, εἶχεν ἐκφωνήσῃ λόγους πυρίνους κατὰ τῆς ἀρχαίας προστάτιδος, ἀπειλῶν αὐτὴν διὰ Σερβικῆς εἰσβολῆς καὶ γενικῆς τῶν Αὐστροσλάβων ἐξεγέρσεως, ἐξηναγκάσθη εἰς παραίτησιν.

Ἡ νέα δοκιμασία συνεπλήρωσε τὴν ὡρίμανσιν τῆς προγενεστέρας οἰκονομικῆς ρήξεως. Ὡς ὑπὸ τὴν βαρεῖαν σφύραν, ἐπὶ τοῦ μαρτυρικοῦ ἄκμονος, τὸ μέταλλον ἀποκτᾷ καὶ τὴν συνοχήν του καὶ τὴν ὁριστικὴν του μορφήν, ἡ μαρτυρικὴ χώρα διεπλάττετο ἀνδρικὴ καὶ ἰσχυρὰ ἐπὶ τοῦ Αὐστριακοῦ ἄκμονος. Διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς θελήσεως ἀπετίναξε τὸν ξένον οἰκονομικὸν ζυγόν. Θὰ συνέτριβε καὶ τὴν πολιτικὴν δούλωσιν, ἥτις δὲν τὴν ἤθελεν ἐλευθέραν, δὲν τὴν ἤθελεν ἰσχυράν. Ἀλλὰ τὸ ὡραῖον ἔργον ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον διὰ Σερβικῶν δυνάμεων. Ἦτο ἀνάγκη ἡ Σερβία νὰ εὕρῃ συμμάχους, φίλους, εὑρισκομένους ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας μετ' αὐτῆς, νὰ ἑνώσωσι τὴν ἀδυναμίαν των εἰς μίαν δύναμιν, ν' ἀντιτάξωσι τὴν ἕνωσίν των εἰς τὰ ἀδικήματα, τὰς ἐπεμβάσεις, τὰς καταπιέσεις τῶν Ἰσχυρῶν, οἵτινες ἠξίουν τὰ Βαλκανικὰ κράτη οἰκτροὺς πεσσοὺς, ἄνευ ἰδίας βουλήσεως, εἰς τὸ ἐγωϊστικόν των ζατρίκιον. Ἐκαλλιέργησε τὰς πρὸς τὴν Βουλγαρίαν σχέσεις της. Μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῶν δύο χωρῶν, εἶχεν ὡριμάσῃ ἡ ἰδέα Βαλκανικῆς Συμμαχίας ὑπὸ τὸ σύνθημα: «**Ἡ Βαλκανικὴ εἰς τοὺς Βαλκανικούς**».

Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Χαμὴτ, πειραθέντος νὰ συνασπίσῃ τὰ Βαλκανικὰ κράτη κατὰ τῆς Βουλγαρίας τὴν παραμονὴν τῆς πτώσεώς του, θὰ ἐπανελαμβάνετο ὑπ' ἄλλην μορφήν. Αἱ σχετικαὶ βολιδοσκοπήσεις, ἤρξαντο μεταξὺ Βελιγραδίου καὶ Σόφιας. Οἱ ἰσχυρότεροι τῶν δύο χωρῶν πολιτικοί, ὁ Πάσιτζ, ὁ Μιλοβάνοβιτζ, ὁ Γκέσωφ, ὁ Δάνεφ, ἦσαν κεκηρυγμένοι ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τῆς συνεννοήσεως. Ὁ ἐν Σόφιᾳ Σέρβος πρεσβευτὴς Σβέα Σίμιτς καὶ ὁ ἐν Βελιγραδίῳ Βούλγαρος συνάδελφός του Τότσεφ, ἦσαν ἀπολύτως ὑπὲρ αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ συνεννόησις προσέκοπτεν εἰς ἀρχαίας δυσπιστίας, εἰς μνησικακίας νωπάς. Ἡ Ἰταλοτουρκικὴ ἔντασις τὰς ἐξήλειψεν. Εἰς τὰ πρῶτα συμπτώματα, ἅτινα ἤγγελλον τὸν πόλεμον, οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ διησθάνθησαν, ὅτι ἡ Ἀνατολὴ εἰσήρχετο εἰς τὸ κρισιμώτατον στάδιον τῆς νεωτέρας ἱστορίας της. Κεκμηκότες ὑπὸ τὸ βάρος ἐξοπλισμῶν οὓς δὲν τοῖς ἐπέτρεπον νὰ χρησιμοποιήσωσι χάριν τῆς ἐπιτεύξεως τῆς ἐθνικῆς των ἑνότητος, ἀποτεθαρρυμένοι ἐκ τῆς καταναγκαστικῆς ἀδρανείας, ἣν τοῖς ἐπέβαλλεν ἡ Αὐστρορωσσικὴ σύμβασις τοῦ 1896, ἐξηγοριωμένοι ἐκ τῆς Μακεδονικῆς ἀναρχίας, ἣν δὲν ἴσχυσε νὰ θεραπεύσῃ οὐδὲν Εὐρωπαϊκὸν φάρμακον, ἀπέβλεψαν πρὸς τὴν Ἰταλοτουρκικὴν ρῆξιν ὡς πρὸς σύνθημα σωτείρας γενικῆς ἀναφλέξεως. Ἠπατήθησαν.

Ὅταν ὁ πόλεμος κατέστη ἀναπόφευκτος, ἡ Κονσούλτα ἔσπευσε νὰ δηλώσῃ, ὅτι δὲν θὰ ἐπέτρεπεν οὐδεμίαν τοῦ Βαλκανικοῦ καθεστῶτος ἀλλοίωσιν. Ἡ ἐλεήμων αὕτη προειδοποίησις, ἀποκαλύπτουσα τὸν θηριώδη ἐγωϊσμὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, ἐτάχυνε, δὲν παρεκώλυσε τὴν Σερβοβουλγαρικὴν προσέγγισιν. Ἡ Σερβία εἶχεν ἀνάγκην ἑνὸς νικηφόρου πολέμου ὅπως ἐκπλύνῃ τὸ ἄγος τῆς κωμικῆς ἐκδρομῆς τῆς Σλιβνίτσης, ὅπως καλύψῃ ὑπὸ τὰ φύλλα νωπῶν δαφνῶν τὴν κηλίδα τῆς βασιλοκτονίας ἣν ἀφῆκεν ὄπισθεν του ὁ πέλεκυς τοῦ συνταγματάρχου Μασίν, εἶχεν ἀνάγκην ἑνὸς νικηφόρου πολέ-

ΙΩ. ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ

Ὑπολοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ πεσὼν ἐν Γενιτσᾷ.

μου ὅπως καθιερώσῃ τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς νηπιακῆς περιόδου της, ὅπως ἐνισχύσῃ τὴν ἐπ' αὐτὴν πίστιν τῆς ἐν Αὐστρίᾳ Σερβικῆς διασπορᾶς, ὅπως θέσῃ τέρμα εἰς τὰς καταπιέσεις τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τῶν Σερβικῶν πληθυσμῶν τῆς Παλαιᾶς Σερβίας, ὅπως ἀποκτήσῃ τὴν ἐφ' ἑαυτὴν πεποίθησιν ἣν τῇ ὑπέσχοντο ὁ ἀναδιοργανεὶς στρατὸς καὶ τὰ νέα τηλεβόλα της. Ἡ προκαταρκτικὴ τῆς συνενοήσεως ἐργασία εἶχεν ἤδη συντελεσθῇ. Ἑλλὰς, Βουλγαρία, Μαυροβούνιον ἦσαν κατ' ἀρχὴν σύμφωνοι. Μία συνάντησις τοῦ Μιλοβάνοβιτζ μετὰ τοῦ Βουλγάρου πρωθυπουργοῦ ἐπιστρέφοντος ἐκ Βισύ,

ἤγαγεν ὁριστικῶς εἰς τὸν Βαλκανικὸν συνασπισμὸν καὶ τὴν Σερβίαν, κατὰ τὴν μακρὰν συνδιάλεξιν ἥτις διεξήχθη ἐν τῇ ταχείᾳ ἀμαξοστοιχίᾳ ἥτις ἔφερε τὸν Γκέσωφ εἰς Σόφιαν. Τὴν 28 Φεβρουαρίου 1912 ὑπεγράφη ἡ συμμαχικὴ συνθήκη, ἡ ἀποτελέσασα τὴν διώρυγα δι' ἧς ἡ Σερβία θὰ εἰσήρχετο εἰς τὸν Βαλκανικὸν συνασπισμόν. Μόλις ἡ Αὐστρία ἐπείσθη περὶ τῆς ὁριστικῆς συνεννοήσεως τῶν δύο Σλαβικῶν λαῶν, κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς ματαίωσιν αὐτῆς. Τὰ διαβήματά της ἐν Κων]πόλει πρὸς εἰσαγωγὴν ἀποκεντρωτικῶν μεταρρυθμίσεων, αἱ ἐνέργειαί της ὑπὲρ τῆς Ἀλβανικῆς αὐτονομίας, ἐπεδίωξαν ν' ἀποσοβήσωσι τὸν πόλεμον ὃν ἔβλεπεν ἐπερχόμενον ἐν καλπασμῷ. Ἀλλ' ἦτο ἀργά. Ὁ Βαλκανικὸς συνασπισμὸς στηριζόμενος ἐπὶ 800,000 λογχῶν, δυνάμενος νὰ ὑπολογίσῃ ἐπὶ τὴν αἰγίδα τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, ἠδύνατο νὰ περιφρονήσῃ τὴν θέλησιν τῶν διαδόχων τοῦ Αἴρενταλ, οἵτινες ματαίως προσεπάθησαν νὰ παρασύρωσι τὴν Πετρούπολιν. Καὶ ἡ Σερβία πρώτην ταύτην φορὰν κατὰ τὴν νεωτέραν ζωήν της, ἠσθάνθη ἑαυτὴν ἐλευθέραν ν' ἀκολουθήσῃ τὴν φιλοπόλεμον ὁρμήν, ἥτις κατήρχετο ἐκ τοῦ Δάσους, ἐν ᾧ ἠγρύπνει ὑπὸ τὸ ἡρωϊκὸν ἆσμα τῶν « πέσμας », τὸ Σερβικὸν ὄνειρον, ὅπως φέρῃ τὴν χώραν τοῦ Νέμανιτζ καὶ τοῦ Δουσὰν πρὸς τὰ πεπρωμένα ἅτινα ἐπροφήτευσεν ἡ « **γουζλα** » τῶν αὐτοσχεδίων της ἀοιδῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'.

ΣΕΡΒΟΙ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

Ἡ Βουλγαρικὴ ἀφύπνισις. — Παΐσιος, Σωφρόνιος, Γκοῦτζε. — Αἱ πρῶται προστριβαὶ πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα. — Τὸ σχίσμα. — Μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1878. — Ἡ ἐλευθέρα Βουλγαρία. — Βάττεμβεργ. — Ἡ ἕνωσις τῆς Ρωμυλίας. — Σλιβνίτσα. — Ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ Βάττεμβεργ. — Ἡ ἐκθρόνισις. — Ἡ δικτατορία τοῦ Σταμπούλωφ. — Φερδινάνδος. — Ἡ μετὰ τῆς Ρωσσίας συμφιλίωσις. — Ὁ Ἑλληνοβουλγαρικὸς ἀνταγωνισμός. — Ἡ διαλλαγή. — Ἡ σύμπραξις Πατριαρχικῶν καὶ Ἐξαρχικῶν. — Ἡ Βαλκανικὴ συμμαχία. — Πρὸς τὸν πόλεμον.

Ἡ Βουλγαρία ἐκοιμᾶτο τὸν βαθὺν ὕπνον τῶν ἐθνῶν, ἅτινα ἀπώλεσαν τὴν ἐθνικήν των συνείδησιν. Πρὶν ἔτι ὁ κόσμος λησμονήσῃ τὸ παρελθόν της, τὸ εἶχε λησμονήσῃ αὐτή. Τὸν βαθὺν τοῦτον λήθαργον διέκοψε πρὸς στιγμὴν ἡ Ἐκκλησία, θεματοφύλαξ πάσης ἐθνικῆς παραδόσεως. Ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς σκοπιᾶς τοῦ Ἄθω, ἔζη κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἷς Βούλγαρος καλόγηρος, ὁ Παΐσιος, ὅστις τετραμένος βαθύτατα διὰ τὴν περιφρόνησιν ἥτις ἐπεδεικνύετο παρὰ πάντων πρὸς τὸ ἔθνος του, ὀνειροπόλησε ν' ἀφυπνίσῃ εἰς τὸ φῶς τῆς ζωῆς τὸ ἐλησμονημένον του παρελθόν. Ἐργασία διετὴς τῷ ἐπέτρεψε νὰ συνενώσῃ τὰ στοιχεῖα «τῆς Σλαβοβουλγαρικῆς ἱστορίας τῶν λαῶν, τῶν Τσάρων καὶ τῶν Ἁγίων», τοῦ πρώτου βιβλίου ὅπερ ἐγράφη ἐν τῇ Βουλγαρικῇ. Τὸ ἔργον τοῦτο, ἄμοιρον οἱασδήποτε ἀξίας φιλολογικῆς ἢ ἐπιστημονικῆς, ἐνέπνεεν ἰσχυρὰ πνοὴ πατριωτισμοῦ. Ἀπὸ τὴν μόνωσιν τοῦ παναρχαίου Ἀθωνικοῦ ἀναχωρητηρίου, ὁ ταπεινὸς καλόγηρος ἐγένετο ὁ πρῶτος ὀπτασιαστὴς τῆς Βουλγαρικῆς ἀναβιώσεως. Αἱ ἐκκλήσεις τοῦ Παϊσίου δὲν ἔσχον ταχεῖαν ἀπήχησιν. Ἐδέησε νὰ παρέλθῃ τεσσαρακονταετία ὁλόκληρος ὅπως ὁ Στόϊκο Βλαδισλάβωφ, ὁ βραδύτερον ἐπίσκοπος Σωφρόνιος, ἐκτυπώσῃ τὰ πρῶτα του ἔργα ἐν τῇ Βουλγαρικῇ. Ὁ Βλαδισλάβωφ δὲν περιώρισε τὴν δρᾶσίν του μόνον εἰς αὐτά. Ἐδίδαξεν Αἱ προσπάθειαί του ἐν τούτοις προσέκρουον εἰς δυσχερείας σοβαράς. Αἱ εὐπορώτεραι τάξεις, αἵτινες εἶχον

ἀποδεχθῇ ὡς ἐκπαιδευτικὴν γλῶσσαν τὴν Ἑλληνικήν, ἠσθάνοντο βαθεῖαν περιφρόνησιν πρὸς τὴν Βουλγαρικήν, ἐστερημένην φιλολογίας, ἄχρηστον ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως. Ὁ λαὸς παρέμενεν ἀδιάφορος. Ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὁλόκληρον, τὸ ἔργον τοῦ Σωφρονίου ὑπῆρξεν ἄκαρπον. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ πρώτου ἐν Βουλγαρίᾳ ἐθνικογλωσσικοῦ προσηλυτισμοῦ, τοὺς πληθυσμούς της διέσωσεν ἀπὸ οἱασδήποτε ξένης γλωσσικῆς κατακτήσεώς του, ἰδίως ἀπὸ τελείας ἐξελληνίσεως, αὐτὴ ἡ διανοητικὴ νωθρότης του. Ἀπὸ πολλοῦ ὁ λαὸς οὗτος θὰ εἶχεν ἐξελληνισθῇ, ἂν ἡ Ἑλληνικὴ τοσοῦτον λεπτή, τοσοῦτον σοφή, τοσοῦτον δυσμάθητος, δὲν ἦτο ἀπρόσιτος καὶ εἰς τὴν ἀντίληψίν του καὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν του. Ἡ ἀδυναμία αὕτη ὅπως προσεταιρισθῇ γλωσσικὸν ὄργανον τοσοῦτον ξένον πρὸς τὰς φωνητικὰς καὶ πρὸς τὰς αἰσθητικὰς ἀνάγκας του, ἐξηνάγκασε τὸν Βούλγαρον ὅπως διαπλάσῃ εἰς φιλολογικὸν καὶ συναλλακτικὸν ὄργανόν του τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, ἣν ἐδιδάσκετο ἀκόπως ἀπὸ τοῦ λίκνου του. Τὸ σύνθημα τῆς συστηματικῆς ταύτης ἐργασίας ἔδωκεν εἰς Ρῶσσος, ὁ Γεώργιος Γκοῦτζε, ὅστις ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1829 τὸν πρῶτον τόμον τοῦ ἔργου «***Βούλγαροι ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι***», καὶ ὅστις ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν εἰς τὴν περισυλλογὴν τῶν στοιχείων, δι' ὧν θὰ ἦτο δυνατὸς ὁ καταρτισμὸς γραμματικῆς, λεξικοῦ καὶ συλλογῆς ᾀσμάτων, πρὸς χρῆσιν τοὺ Βουλγαρικοῦ λαοῦ. Τὸ κήρυγμα τοῦτο τῆς ἀναστάσεως διὰ τοῦ βιβλίου, ἔσχε ταχέως φανατικοὺς μιμητάς. Ὁ Ἀπρίλωφ, ἔμπορος πλουτίσας ἐν Ὀδησσῷ, ἵδρυσε τὴν πρώτην σχολὴν ἥτις θὰ ἐλειτούργει κατὰ τὰ νεώτερα ἐκπαιδευτικὰ συστήματα, καὶ νεαρὸς μοναχὸς τῆς μονῆς τοῦ Ρίλο, ὁ Νεόφυτος Ρίλσκυ, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσίν της καὶ συνέταξε τ' ἀπαραίτητα διδακτικὰ βιβλία της. Δέκα ἔτη μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς πρώτης ταυτης σχολῆς τοῦ Γκαμπρόβου, ἠριθμοῦντο πεντήκοντα καὶ τρία πνευματικὰ φυτώρια, ἱδρυθέντα κυρίως διὰ χορηγιῶν *Ρωσσικῶν*.

Καὶ ἐνῷ ἐσωτερικῶς τὸ βιβλίον ἀφύπνιζε βραδέως, ἐπωδύνως τὴν ὑπνώττουσαν μέχρι τοῦδε Βουλγαρικὴν συνείδησιν, νέα ἐξωτερικὰ στοιχεῖα ἐπετάχυνον τὴν ἀπροσδόκητεον ἀνάνηψιν. Οἱ Ρῶσσοι ἑρμηνεύοντες τὴν σύμβασιν τοῦ Τιλοὶτ, κατέλαβον κατὰ τὸ 1810 τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐγκατέστησαν εἰς Τύρνοβον. Ἡ ἐγκατάστασις αὕτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν. Αἱ ἐπιδεικτικαὶ παρασκευαὶ τοῦ Ναπολέοντος διὰ τὴν παράφρονα ἐκστρατείαν τῆς Ρωσσίας, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ καταστῇ ὁ τάφος τῆς Αὐτοκρατορίας του, ἐξηνάγκασαν τὸν Ἀλέξανδρον νὰ συνομολογήσῃ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου (1812), δι' ἧς ἠρκεῖτο εἰς τὴν Βεσσαραβίαν, ἐκκενῶν πάντα τὰ ἄλλα κατεχόμενα τμήματα. Τὸ 1828 ἐσημείωσε νέαν ἐμφάνισιν

τῶν Ρώσσων ἐν τῷ Αἵμῳ, καταλήξασαν εἰς τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως (1859). Αἱ Ρωσσικαὶ αὗται ἐπιδρομαὶ, ἐχάρασσον εἰς τὴν ψυχὴν τῆς ληθαργούσης Βουλγαρίάς ἴχνη ἐξ ἴσου βαθέα πρὸς ἐκεῖνα ἅτινα ἄφινον ἐν τῇ γενικῇ πολιτικῇ. Μεμονωμέναι ἔνοπλοι ἀπόπειραι ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Μαμαρτσὼφ καὶ ὑπὸ τοῦ Ντοῦτσο Βατάς, τοῦ Ρακόβσκη, τοῦ Παναϊώτωφ καὶ τοῦ Δημήτρη Ἀσενώφ. Ἀλλ' αἱ ἀπόπειραι αὗται, παρὰ τὴν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων μεγαλοποίησίν των, οὐδέποτε ἔλαβον τὴν μορφὴν ἐπαναστάσεως. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχηγῶν τούτων δὲν κατώρθωσαν νὰ στρατολογήσωσι πλείονας τῶν 50 — 60 ἀνδρῶν καὶ τὰ ἀτυχῆ κινήματά των κατέληξαν εἰς τὴν ἀγχόνην ἢ τὴν εἱρκτήν. Ὁ λαὸς δύσπιστος, ἐξανδραποδισθεὶς ὑπὸ τῆς μακρᾶς δουλείας, μὴ ἀποκτήσας παρὰ τὰς πεντηκονταετεῖς προσπαθείας τόσων ἀποστόλων καὶ τόσων σχολῶν ἐθνικὴν συνείδησιν, παρέμεινεξένος πρὸς τὸ ἔργον τοῦ ἐπαναστατικοῦ προσηλυτισμοῦ.

Τῆς ὁριστικῆς πολιτικῆς χειραφετήσεως τῆς Βουλγαρίας, δὲν προηγήθη οὐδὲν λαϊκὸν κίνημα. Τὸ ἔργον τῶν εὐαρίθμων προδρόμων τῆς Βουλγαρικῆς ἐλευθερίας θὰ παρέμενεν ἀτελέσφορον, ἄνευ τῆς Μοσχοβιτικῆς ἀντιλήψεως, μελετῶν δέ τις τὴν ἱστορίαν τοῦ νεαροῦ κράτους ἐκπλήσσεται διαπιστῶν, πόσον ὀλίγα ἔπραξεν ὁ Βουλγαρικὸς λαὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ πόσα ὀφείλει εἰς τὴν ξένην προσπάθειαν. Ἦσαν τότε οἱ ἡρωϊκοὶ χρόνοι τοῦ Πανσλαβισμοῦ. Οἱ ἀρχηγοί του «***μόλις ἀνεκάλυψαν τὴν Σλαβικὴν Βουλγαρίαν***», ἐρρίφθησαν ἐπ' αὐτῆς μὲ τὸν φλογερὸν ἐνθουσιασμὸν μεθ' οὗ οἱ ἐξερευνηταὶ ρίπτονται ἐπὶ πάσης νέας γῆς. Νέαι σχολαὶ ἱδρύθησαν. Τὴν Βουλγαρίαν ἐπλημμύρισαν Ρωσσικὰ διδακτικὰ βιβλία, διδάσκαλοι οἵτινες ἦσαν καὶ πολιτικοὶ προσηλυτισταί. Τὸ περίφημον κομιτάτον τῆς Ὀδησσοῦ, οὗτινος δραστηριώτατον μέλος ἦτο ὁ Παλαούζωφ, ἐπεδείκνυε καταπληκτικὴν δραστηριότητα ὅπως πολλαπλασιάσῃ τοὺς δεσμοὺς καὶ τὰς ἐπαφὰς μεταξὺ τοῦ Ρωσσικοῦ καὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ. Κατὰ τὸ 1840, τὴν ἐπαύριον τῆς ἐκδόσεως τοῦ Χάττι - Σερὴφ τοῦ Γκιοὺλ - Χανὲ (1839) οἱ Βούλγαροι, ὑποδείξει τῶν ἐν Πετρουπόλει Μεντόρων των, ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Σουλτάνου Μητροπολίτας προερχομένους ἐξ αὐτῶν. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, κατανοοῦν τί ὑπέκρυπτεν ἡ ἀξίωσις, τὴν ἀπέκρουσεν. Οὐσιαστικῶς δὲν ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν Μητροπολιτῶν, ἀλλὰ περὶ χρησιμοποιήσεως τῆς Βουλγαρικῆς ὡς γλώσσης λειτουργικῆς καὶ διασπάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνότητος. Ἡ ἀντίδρασις τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ δυσπιστία τῆς Πύλης, ἀπεσόβησαν τὰς Βουλγαρικὰς ἀξιώσεις μέχρι τοῦ 1857. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, συνεπείᾳ τῶν μεταρρυθμίσεων ἃς ἡ Πύλη ἠγγυήθη τὴν ἐπαύριον τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, τῇ

ὑποδείξει τῶν Δυνάμεων, διὰ τοῦ Χάττι-Χουμαγιοὺν τῆς 16 Φεβρουαρίου 1856, αἱ Βουλγαρικαὶ ἐπαρχίαι ὑπέγραψαν ἀναφορὰν ζητοῦσαι παρὰ τοῦ Σουλτάνου τὸν διορισμὸν Βουλγάρων Μητροπολιτῶν. Ἡ Πύλη συνεκάλεσε τοὺς ἀντιπροσώπους εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἐπαρχιῶν. Ἡ συνέλευσις ἐκηρύχθη κατὰ τοῦ αἰτήματος. Ἡ Ρωσσικὴ διπλωματία, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς πρὸς τὸ Φανάριον ρήξεως. Τὸ ὄνομα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἔπαυσε νὰ μνημονεύηται εἰς τοὺς Βουλγαρικοὺς ναούς. Οἱ Βούλγαροι ἀνηγόρευσαν ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας των τὸν Ἀρχιμανδρίτην Ἰλαρίωνα. Ὁ ἐρεθισμὸς ὃν ἐδημιούργησεν ἡ ἀντιπατριαρχικὴ κίνησις ἦτο τοιοῦτος, ὥστε οἱ Βούλγαροι ἐπελήφθησαν διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς Ρώμης ἵνα προσέλθωσιν εἰς τὸν καθολικισμόν. Ἡ Ἀγγλία, φοβουμένη μὴ ἡ προσέλευσις τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, καταστήσῃ τὴν Βουλγαρίαν προτεκτοράτον τοῦ Ναπολέοντος, ἐπέμεινε παρὰ τῇ Πύλῃ καὶ τῷ Πατριαρχείῳ, ὅπως ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ ἔχωσιν ἰδίους Μητροπολίτας, ἀποσοβουμένης τῆς ὁριστικῆς ρήξεως. Παράδοξος τύφλωσις! Καὶ οἱ χείριστοι ἐχθροὶ τοῦ Πανσλαβισμοῦ, δὲν ἠννόουν τί ἐκρύπτετο ὑπὸ τὴν ἀξίωσιν ταύτην, δὲν ἠννόουν ὅτι ἡ ἐκπλήρωσίς της θ' ἀπετέλει τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς τοὺς Σλάβους, τὸν καταρτισμὸν Σλαβικῆς Συνόδου, τὴν ἀναρρίχησιν Σλάβου ἴσως Πατριάρχου εἰς τὸν Θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως! Καὶ αὐτοὶ οἱ ἔχοντες ἐλάχιστον συμφέρον εἰς τὴν ἐκσλάβισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου, ὦθουν πρὸς αὐτὴν δι' ὅλων των τῶν δυνάμεων. Ἐν τούτοις, τὸ Πατριαρχεῖον διέφυγεν ἅπαξ ἔτι τὸν ἐπ' αὐτοῦ ἐπικρεμάμενον κίνδυνον. Μόνον ὅταν ὁ Ρωσσικὸς χρυσὸς διέφθειρε πλείστους τῆς Πύλης λειτουργοὺς, μόνον ὅταν ἡ ἀφόρητος πίεσις τοῦ Ἰγνάτιεφ, κυριαρχοῦντος τότε διὰ τῶν ραδιουργιῶν καὶ τῆς δραστηριότητός του ἐν Κων]πόλει, ἐξηνάγκασεν εἰς ὑποχώρησιν τὸν μέγαν Βεζύρην Ἀαλῆ πασᾶν, ἐξεδόθη κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1870 τὸ φιρμάνιον δι' οὗ ἐδημιουργεῖτο ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, ἀσφαλὴς προάγγελλος τῆς δημιουργίας κράτους Βουλγαρικοῦ.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ τῶν Βουλγάρων χειραφέτησις τοῖς ἐπέτρεψε νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν πολιτικὴν χειραφέτησίν των δραστηριώτερον. Ἡ δημιουργία τῶν πρώτων Βουλγαρικῶν σχολῶν χορηγίᾳ τῶν Πανσλαβιστικῶν κομιτάτων τῆς Ρωσσίας, αἱ ὑποτροφίαι αἵτινες ἐπλήρουν Βουλγάρων μαθητῶν τὰς σχολὰς τῆς Μόσχας, τοῦ Κιέβου, τῆς Πετρουπόλεως, ἐδημιούργησαν πολυπληθῆ τάξιν πνευματικῶν τυχοδιωκτῶν, καθηγητῶν ἄνευ σχολῶν, δικηγόρων ἄνευ πελατῶν, ἰατρῶν ἄνευ ἀσθενῶν, δημοσιολόγων ἄνευ ἐφημερίδων, οἵτινες ἐπεδίωκον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας των

οὐχὶ μόνον ἐκ πατριωτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι μόνον ἐν αὐτῇ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εὕρωσιν ὑλικὴν ἀποκατάστασιν. Μεταξὺ τῶν ἀνυπομόνων τούτων εὑρίσκομεν τὰ ὀνόματα τῶν Στογιάνωφ, τῶν Καραβέλωφ, τῶν Σταμπούλωφ, τὰ ὀνόματα πάντων σχεδὸν τῶν διευθυνάντων τὰ πεπρωμένα τῆς Βουλγαρίας κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἐλευθερίας της. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ἐπαναστατικαὶ ἀπόπειραι τῶν σπευδόντων τούτων πατριωτῶν, ἡ τοῦ ἡρωϊκοῦ Λεύφσκη κατὰ τὸ 1873, ἡ τοῦ Γροῦεφ ἐν Σράδνα - Γόρα κατὰ τὸ 1876, κακῶς παρασκευασθεῖσαι, κακῶς διεξαχθεῖσαι, μὴ εὑρίσκουσαι ἀπήχησιν παρὰ τῷ λαῷ, δυσπίστῳ καὶ μὴ παρασυρομένῳ εὐχερῶς, ἐναυάγησαν οἰκτρῶς, προκαλέσασαι ἄγρια ἀντίποινα, ὧν τὰ φοβερώτερα ὑπῆρξαν τὰ προκληθέντα ὑπὸ τῆς τελευταίας ἐξεγέρσεως, ἀποσπάσαντα τὴν εὔγλωττον διαμαρτύρησιν τοῦ Γλάδστωνος. Αἱ ἀλλεπάλληλοι αὗται ἀποτυχίαι, ἐξηνάγκασαν τοὺς ἀποστόλους τῆς Βουλγαρικῆς ἐλευθερίας νὰ μεταβάλωσι τακτικήν. Κατανοοῦντες, ὅτι ἡ ἔνοπλος κατάκτησίς της θὰ ἦτο ἀδύνατος, τὴν ἐπεδίωξαν διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ. Ἐν Κων)πόλει ὑπῆρχε τότε μικρὰ ἀλλ' ἀνθοῦσα Βουλγαρικὴ παροικία, ἣν ἐτροφοδότει ἡ κατεργασία τοῦ πιλήματος. Ἡ παροικία αὕτη ἀπέστειλεν εἰς τὰς Δυνάμεις πρεσβείαν, ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ Βαλαβάνωφ καὶ τοῦ Τσαγκώφ. Δι' αὐτῆς ἐξελιπαρεῖτο ἡ αὐτονομία τῆς Βουλγαρίας ὑπὸ ἰδίαν Κυβέρνησιν. «Ὑπομονητικὸς, ἔλεγεν ἡ σχετικὴ ἔκκλησις, καὶ ἐγκαρτερῶν ἐν τῷ μακρῷ μαρτυρίῳ του ὁ Βουλγαρικὸς λαὸς, ἀδυνατεῖ ν' ἀνθέξῃ πλειότερον . . . Πεπεισμένος ὅτι ἡ δουλεία του δὲν εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὴν τήρησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας, εἴτε εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπευθύνεται εἰς τὰς Κυβερνήσεις τῆς Χριστιανικῆς Εὐρώπης, ἐκπροσωπούσας τοὺς πεπολιτισμένους λαοὺς, ὅπως ζητήσῃ παρ' αὐτῶν καθεστὼς ἐπιτρέπον εἰς αὐτὸν νὰ ζήσῃ, οὐχὶ ὡς ποίμνη κτηνῶν καταλλήλων μόνον πρὸς σφαγὴν ἢ κουράν, ἀλλὰ μὲ τὰ ἀπαράγραπτα δικαιώματα ἅτινα ἐξασφαλίζουσι τὴν πνευματικήν, ἠθικὴν καὶ κοινωνικήν του ἀνάπτυξιν. Ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν ὁποίας φύσεως καὶ ὁποίας ἀλυσιτελείας εἶναι αἱ μεταρρυθμίσεις τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ Βουλγαρικὸς λαὸς ὅστις διὰ τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς του τῆς ἀριθμητικῆς του σπουδαιότητος, τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ὡς λοοῦ ἀγροτικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ, κέκτηται πάντα τὰ ἀπαιτούμενα στοιχεῖα ὅπως βαδίσῃ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς εἰρηνικῆς προόδου, οὐδεμίαν τρέφει ἐμπιστοσύνην πρὸς μεταρρυθμίσεις εἰκονικάς. Ἱκετεύει λοπὸν τὰς Προστάτιδας τῶν Χριστιανῶν Δυνάμεις ἐν Ἀνατολῇ, νὰ ἐπέμβωσιν ὅπως ἐπιτύχωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιοικήσεως. Ζητεῖ, τοὐτέστι, τὴν πλήρη αὐτονομίαν

του, ὑπὸ Κυβέρνησιν ἐθνικὴν καὶ τὴν ἐγγύησιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Τοῦτο εἶναι δι' αὐτὸν τὸ μόνον μέσον εἰρηνικῆς διαβιώσεως καὶ βαθμιαίας ἀναπτύξεως. Εὐελπιστεῖ ὅτι μετὰ τὰς σκληρὰς δοκιμασίας ἃς ὑπέστη παρὰ τῶν Δυναστῶν του, ἡ Εὐρώπη δὲν θὰ θελήσῃ νὰ τοῖς ἐπιτρέψῃ νὰ τὸ ὠθήσωσιν εἰς πράξεις ἀπογνώσεως καὶ εἰς τὴν θυσίαν αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. . . »

Αἱ ἐνέργειαι αὗται ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Τσάρου, δὲν ἔμενον ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἐν τῇ Συνδιασκέψει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ «Βουλγαρικὸν ζήτημα» συνεζητήθη εὐρύτατα. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων ἀπέφυγον ἐπιμελῶς πᾶσαν ριζικὴν λύσιν δυναμένην νὰ θίξῃ τὴν Τουρκικὴν ἀκεραιότητα. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν ἐγένετο ἀποδεκτὸν ἔμβρυόν τι αὐτονομίας, δι' οὗ ἡ Βουλγαρία ὠργανοῦτο εἰς δύο ἐπαρχίας, μὲ πρωτευούσας τὴν Σόφιαν καὶ τὸ Τύρνοβον, ὑπὸ διοικητὰς Χριστιανούς, ἐκλεγομένους ἀνὰ πενταετίαν, καὶ μετ' ἰδίων ἐπαρχιακῶν συμβουλίων, πολιτοφυλακῆς καὶ χωροφυλακῆς. Τὴν ὀργάνωσιν θὰ διεξῆγε στρατὸς Βελγικὸς ἐκ πεντακισχιλίων ἀνδρῶν. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς θὰ παρέμενε μόνον εἰς τὰς μεγάλας πόλεις καὶ εἰς τὰ φρούρια. Ἡ Βουλγαρικὴ γλῶσσα θὰ εἶχε πλήρη ἰσότητα πρὸς τὴν ἐπίσημον Τουρκικὴν, καὶ θὰ παρεχωρεῖτο ἀμνηστεία διὰ τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα. Ἀλλὰ τὸ πρόγραμμα τῶν μεταρρυθμίσεων ὅπερ ἀπεδέχθη ἡ Συνδιάσκεψις, ὅσον καὶ ἂν ἦτο γλίσχρον διὰ τοὺς λαοὺς οἵτινες ἐπάλαιον διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, ἀπετέλει διὰ τοὺς ἰθύνοντας τὴν Τουρκίαν, ἐξοικειωμένους πρὸς τὴν ἰσχυρὰν συγκεντροτικότητα τῆς Τουρκικῆς διοικήσεως, τερατώδη αἵρεσιν. Πρὸς ἀποσόβησιν αὐτονομιστικῆς ἀποκεντρώσεως, ἥτις ἦτο προάγγελος νέων ἐδαφικῶν ἀκρωτηριασμῶν, προεκηρύχθη τὴν 23 Φεβρουαρίου 1876, τὸ Σύνταγμα τοῦ Μιδὰτ πασᾶ. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦδε, πάντες ἐν Τουρκίᾳ θὰ ἦσαν ἐλεύθεροι, οὐδεὶς ὑπῆρχε πλέον λόγος πρὸς διεκδίκησιν στενῶν τοπικῶν ἐλευθεριῶν. Ἂν ὁ Συνταγματικὸς χάρτης ἐτηρεῖτο εὐλαβῶς, ἂν ἐξησφάλιζεν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Αὐτοκρατορίας τὴν ἰσοπολιτείαν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως, ὁ σκοπὸς ὃν προετίθετο θὰ ἐξεπληροῦτο πληρέστατα. Ἀλλ' ἡ Βουλὴ τῶν «***ἔβετ ἐφέντημ***», ἡ τραγικὴ αὕτη παρῳδία συνταγματικοῦ Κοινοβουλίου, ἥτις ἐκλήθη ὅπως περιβάλῃ τὴν ἀπολυταρχικὴν αὐθαιρεσίαν καὶ διὰ τῆς Συνταγματικῆς κυρώσεως, διέλυσε τὰς ἐλπίδας τῶν ἀτυχεστάτων Ὀθωμανικῶν λαῶν.

Ἡ Ρωσσία ἦτο κατενθουσιασμένη μὲ τὴν δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν. Ἐν αὐτῇ εὕρισκε πλειότερα προσχήματα διὰ τὸν πόλεμον, ὃν ἐπεδίωκεν ἢ πρότερον. Συνεννοήθη μετὰ τῆς Αὐστρίας, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς

Ρουμανίας, καὶ ὅταν τὸ ἔργον τῆς ἐν Κων]πόλει Συνδιασκέψεως κατέληξεν εἰς πλῆρες ναυάγιον, καὶ ὅταν ἡ Βουλὴ προκαλοῦσα τὴν Πετρούπολιν ἐψήφισε τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου πρὸς τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον τὴν 11 Ἀπριλίου 1877, ὁ Τσάρος ἀπήντησε διὰ τῆς περιφήμου του προκηρύξεως τοῦ Κιτσενέφ. Ἦτο ὁ πόλεμος. . . .

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἥτις ὑπῆρξεν ὁ ἐπίλογός του, καὶ ἡ ἐπίστεψις τῶν πανσλαβιστικῶν ὀνείρων, ἀνεδημιούργει τὴν μεγάλην

ΣΕΡΒΟΣ

Λοχαγὸς Ὑλικοῦ Πυροβολικοῦ, δολοφονηθεὶς ἐν Σερβίοις.

Βουλγαρίαν τοῦ Τσάρου Συμεών. Δι' ἁπλῆς μονοκονδυλιᾶς τοῦ Ἰγνάτιεφ, ἐπλάττετο ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου κράτος εὔρωστον, περιλαμβάνον 4,500,000 κατοίκων, καὶ ἐκτεινόμενον εἰς 164,000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Εἰς τὴν ἀπέραντον ταύτην ἔκτασιν περιελαμβάνοντο ἐπαρχίαι οὐδεμίαν ἔχουσαι σχέσιν μετὰ τῶν Βουλγάρων ἐθνολογικῶς, πληθυσμοὶ αἰσθανόμενοι βαθεῖαν πρὸς αὐτοὺς ἀπέχθειαν. Ἡ Μεγάλη Βουλγαρία ἥτις συνεπήχθη πρὸς καθιέρωσιν τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων, ἀπετέλει τὴν περιφανεστέραν της παραβίασιν. Βεβαίως δὲν ἦτο ἡ ἀγανάκτησις ἣν ἐνέπνευ-

σεν ἡ παραβίασις αὕτη, ἥτις ἐκίνησεν εἰς τὸ Βερολίνειον Συνέδριον τὰς διαμαρτυρίας, ἐφ' ἃς κατέρρευσεν ἡ ἀπέραντος Βουλγαρία, ἣν ἐχάραξεν ἡ λόγχη τῶν Κοζάκων ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς γῆς. Πάντες ἦσαν πεπεισμένοι, ὅτι τὸ νέον κράτος θ' ἀπετέλει τὴν Βαλκανικὴν ταύτην Σλαβίαν, ἥτις ἦτο τὸ ὄνειρον τῶν Ρώσσων διπλωματῶν, ἥτις θὰ ἐπολιόρκει καὶ θ' ἀπεμόνου τὴν Κωνσταντινούπολιν, αἰώνιον στόχον τοῦ Σλαβικοῦ ὠκεανοῦ, ἥτις θὰ διέτεμνε τὴν πλημμυρίδα της πρὸς τὸ Αἰγαῖον, ἥτις θὰ καθίστατο κυρία τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ θὰ ἐνηγκαλίζετο τοὺς Πυρθμοὺς ἔξωθεν, μέχρις οὗ κυριαρχήσῃ αὐτῶν καὶ ἔσωθεν. Καὶ ἀντέδρασαν. Ἀντὶ τοῦ κράτους ὅπερ ἀπεσπάσθη ἐκ τοῦ Βαλκανικοῦ χάρτου ὑπὸ τῶν Ρώσσων, τὸ Συνέδριον ἐδημιούργησεν Ἡγεμονίαν αὐτόνομον, φόρου ὑποτελῆ εἰς τὸν Σουλτάνον, ἐκτεινομένην ἐκ τοῦ Δουνάβεως πρὸς τὰ Βαλκάνια εἰς 64,390 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα καὶ ἀριθμοῦσαν 1,850,000 κατοίκων, καὶ παρ' αὐτὴν, τὴν αὐτόνομον διοίκησιν τῆς Ἀν. Ρωμυλίας, ἔχουσαν διοικητὴν Χριστιανόν, ἐκλεγόμενον ἀνὰ πᾶσαν πενταετίαν τῇ συγκαταθέσει τῶν Δυνάμεων, ἰθαγενῆ χωροφυλακὴν καὶ ἐθνοφυλακὴν, καὶ περιλαμβάνουσαν 750,000 κατοίκων μὲ 35,006 τετρ. χιλιόμετρα.

Οὕτω ἡ Βουλγαρία ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοὺς εὐτυχεστάτους τῶν οἰωνῶν. Πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας της, δὲν διεξήγαγε τοὺς ἐπικοὺς ἀγῶνας οἵτινες ἠρήμωσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Σερβίαν, οὐδ' ἐγνώρισε τὰς ἀμφιβολίας, τὰς δυσχερείας, τοὺς σπαραγμοὺς τῶν πρώτων στιγμῶν τῶν μόλις ἐλευθερουμένων λαῶν. Τὸ παραπαῖον νήπιον παρέλαβεν ἡ ἰσχυρὰ Ρωσσικὴ χεὶρ καὶ τὸ κατηύθυνε πρὸς τὴν ὀργάνωσιν, ἥτις ἀπητεῖτο διὰ τὴν ἀρχέγονον ἀγροτικὴν δημοκρατίαν του. Κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Ἁγ. Στεφάνου, τὴν διοίκησιν ὤφειλον νὰ διεξαγάγωσιν ἐπὶ διετίαν ἐν Βουλγαρίᾳ οἱ Ρῶσσοι, τὴν προθεσμίαν δὲ ταύτην παρέτεινεν ἡ Βερολίνειος καθορίσασα ὅτι ἡ Μοσχοβιτικὴ κηδεμονία θὰ ἐξηκολούθει μέχρι τῆς ἐκπονήσεως τοῦ ὁριστικοῦ τῆς χώρας πολιτεύματος. Καὶ ἡ κηδεμονία αὕτη ὑπῆρξεν εὐεργετική. Οὐδὲν πολίτευμα ἠδύνατο ν' ἀποβῇ τοσοῦτον γόνιμον δι' τὸν Βουλγαρικὸν λαόν, ὅσον ὁ Ρωσσικὸς δεσποτισμός, ὅστις ὡμίλησε πρὸς τὸν ἀπαίδευτον καὶ ἀπαιδαγώγητον ἔτι Βουλγαρικὸν λαόν, τὸν θεωροῦντα ἐλευθερίαν τὴν ἀκώλυτον διαρπαγὴν τῆς περιουσίας τοῦ Μωαμεθανοῦ κυρίου του, τὴν εὔγλωττον λαλιὰν τῆς μάστιγος. Ἄλλως τε μεταξὺ τῶν δύο συγγενῶν λαῶν, — τῶν ἐλευθερουμένων καὶ τῶν ἐλευθερωτῶν — ὑπῆρχον πλεῖστοι κοινωνικαὶ ὁμοιότητες. Βάσις τῆς Ρωσσικῆς ζωῆς ἦτο ἡ κοινότης, τὸ «μὶρ», βάσις τῆς Βουλγαρικῆς ἦτο ἐπίσης ἡ κοινότης, τὸ «ντβίς», οἱ ξένοι δ' ὀργανωταὶ δὲν εἶχον ἢ νὰ συνδέσωσι

πρὸς ἄλληλα τὰ μεμονωμένα της κύτταρα διὰ τῶν δημαρχιακῶν θεσμῶν, ὅπως προικίσωσι τὴν χώραν διὰ στοιχειώδους ὀργανώσεως. Κ' ἐνῷ ἐφ' ὅσον ἀπεχώρουν τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα, προέβαινον βραδέως εἰς αὐτὴν χρησιμοποιοῦντες τὰς ἀγρύπνους φιλοδοξίας τῶν Τσαγκώφ καὶ τῶν Βαλαβάνωφ καὶ τῶν Δρίνωφ καὶ τῶν Καραβέλωφ καὶ τῶν Μπουρμόφ, τὴν προσοχὴν των κυρίως συνεκέντρουν εἰς τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ καὶ πειθαρχοῦντος στρατοῦ, δυναμένου ν' ἀμυνθῇ τῶν «νέων ἐπαρχιῶν», ἃς ὑπετίθετο ὅτι αἱ Ἀγγλικαὶ ραδιουργίαι θὰ περιέπλεκον ταχέως εἰς πόλεμον.

Διὰ τῆς εὐεργετικῆς ταύτης μερίμνης ἡ Βουλγαρία ἀπέκτησε στρατὸν ἄρτιον, νηπιάζουσα δ' ἔτι πολιτικῶς, κοινωνικῶς, οἰκονομικῶς, διέθετε τὴν δύναμιν ἣν ἔχουσι μόνον οἱ ὥριμοι λαοί. 2,700 Ρῶσσοι, ἀπόφοιτοι τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Αὐτοκρατορίας Σχολῶν, κατετάχθησαν εἰς τὸν Βουλγαρικὸν στρατόν. Ἡ Ρωσσία ἐδώρησεν 112 τηλεβόλα πεδινά, 31 πολιορκητικά, ἵππους, ὅπλα καὶ ἄπειρα πολεμεφόδια. Τίποτε δὲν ἐκώλυε τὸ ἔργον τῶν Ρώσσων ὀργανωτῶν. Ἡ Βουλγαρία ἐλευθερωθεῖσα διὰ τῶν Ρωσσικῶν καὶ οὐχὶ τῶν ἰδίων της ἀγώνων, δὲν ἔσχε τὸ ἀτύχημα νὰ εὑρεθῇ πρὸ τῆς πολεμικῆς ἀριστοκρατίας, ἣν ἐδημιούργησεν ἐν Ἑλλάδι κ' ἐν Σερβίᾳ ὁ πόλεμος, ἥτις ἦτο ἀνίκανος νὰ ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν τακτικοῦ νεωτέρου στρατοῦ καὶ ἥτις φίλαρχος καὶ φιλοτάραχος καὶ ἀνυπότακτος, ἠδύνατο ν' ἀπεργασθῇ κακὰ μείζονα τῶν ἀγαθῶν ἅτινα ἐπροξένησε. Τέσσαρα μόλις ἔτη μετὰ τὸ Βερολίνειον Συνέδριον, ἡ Βουλγαρία διέθετε στρατὸν ἐξ 8 συνταγμάτων πεζικοῦ, 2 ἱππικοῦ, 2 πυροβολικοῦ, μετ' ἐπαρκοῦς μηχανικοῦ καὶ πολιορκητικοῦ πυροβολικοῦ. Καὶ ἡ νεαρὰ ἡγεμονία δὲν εἶχεν ἢ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδὸν ταύτην, ὅπως βαδίσῃ τὴν ὁδὸν τῶν ἐπιτυχιῶν. Ἡ Ρωσσικὴ ποδηγέτησις τὴν κατηύθυνεν ἀκόπως πρὸς τὴν τρίβον ἣν ἄλλοι Βαλκανικοὶ λαοὶ εὗρον μετὰ τόσας πικρίας, τόσας ἀπογοητεύσεις, τόσην ταπείνωσιν.

Τὸ 7ον ἄρθρον τῆς Βερολινείου συνθήκης ὥριζεν, ὅτι τὸ προσωρινὸν καθεστὼς, ὅπερ ἐδημιούργησαν οἱ Ρῶσσοι, θὰ διήρκει ἐπὶ ἐννεάμηνον. Κατὰ τὸ πέρας τῆς προθεσμίας ταύτης συνῆλθεν ἐν Τυρνόβῳ ἡ συνέλευσις τῶν προκρίτων ἥτις θὰ ἐξεπόνει τὸ ὁριστικὸν πολίτευμα. Ὁ καταστατικὸς χάρτης ὅστις προέκυψεν ἐκ τῆς συνελεύσεως ταύτης ἦτο δημοκρατικώτατος. Τὴν Συνέλευσιν διεδέχθη ἡ μεγάλη Ἐθνοσυνέλευσις, ἥτις θὰ προέβαινεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ πρίγκηπος. Ἐκ τῶν τριῶν μνηστήρων, ἐξέλεξε τὸν ὑποψήφιον τοῦ Τσάρου, τὸν Ἀλέξανδρον Βάττεμβεργ.

Ὁ Βάττεμβεργ ἦτο ὡραῖος στρατιώτης, εὐφυὴς, διαχυτικὸς κ' ἐγνώριζε νὰ κατακτᾷ. Ἀλλ' ἀναλαβὼν νεώτατος καὶ ἄπειρος τὸ πηδάλιον κρά-

τους ὅπερ δὲν εἶχε πείραν πλειοτέραν τῆς ἰδικῆς του, οὔτε αὐτὸς τὸ ὡδήγει καλῶς ὁσάκις παρασυρόμενος ὑπὸ ἀπολυταρχικῶν συμβουλῶν ἠξίου νὰ τὸ κατευθύνῃ αὐταρχικῶς, οὔτε ὡδηγεῖτο σοφώτερον ὅταν ἀφίνετο νὰ ρυμουλκηθῇ ὑπὸ τῶν φατριῶν, πτοούμενος ἐκ τῆς ἀγρίας των ἐξεγέρσεως. Τὸ ἔργον του καθίστα δυσχερέστερον ἀκρασία γλώσσης, ἥτις οὐδεμίαν σκέψιν του ἄφινε μυστικὴν ἐν μέσῳ περιβάλλοντος ἀγρίως δυσπίστου, μισοξένου καὶ ὑπολογιστικοῦ.

Τὰ πάθη, τὰ μίση, αἱ ὑστεροβουλίαι, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἦτο ἠναγκασμένος νὰ σχοινοβατῇ, ἐξηγρίγκασαν τὸν πρίγκηπα νὰ υἱοθετήσῃ πολιτικὴν δημοκοπικήν. Εἰς τὸν προσηλυτισμὸν ὃν ὑπέθαλψεν εἰς τὴν γείτονα Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν, ὀφείλεται τὸ πραξικόπημα ὅπερ ἐξερράγη τὴν 6]18 Σεπτεμβρίου 1885. Χάρις εἰς τὰς ἐνθαρρύνσεις τοῦ Βάττεμβεργ, οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Ρωμυλιωτικῆς ἐθνοφυλακῆς ὠργάνωσαν εὐρυτάτην συνωμοσίαν, ἧς ψυχὴ ἦτο ὁ ταγματάρχης Πανίτσας καὶ κεφαλὴ ὁ ἰατρὸς Στράνσκη, ὑφ' ὃν ἐλειτούργει τὸ κεντρικὸν κομιτάτον τῆς Φιλιππουπόλεως. Ἡ ὀργάνωσις αὕτη ὑπὸ τὴν συγκαταβατικὴν ἀνοχὴν τοῦ Διοικητοῦ Ἀλέκο πασᾶ Βογορίδου, ἐκαλλιέργησεν ἀκάθεκτον ρεῦμα παρὰ τῷ λαῷ, κυρίως διὰ τοῦ θελκτικοῦ εἰς πάντα Βουλγαρικὸν πληθυσμὸν ἐπιχειρήματος, ὅτι ἡ μετὰ τῆς ἡγεμονίας ἕνωσις θὰ ἐμείου τὰς δαπάνας τῆς διοικήσεως. Τὴν 6ην Αὐγούστου, οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ κινήματος συνελθόντες ἐν Δερμένδερε, ὥρισαν ὡς ἡμέραν τῆς ἐκρήξεώς του τὴν 18ην τοῦ ἑπομένου μηνός. Τὴν παρσμονὴν τῆς ἡμέρας ταύτης οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Γκολέμο Κονάρε, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν μιᾶς γυναικὸς, τῆς Νεδέλας Σίλεβα, ἐβάδισαν κατὰ τῆς Φιλιππουπόλεως. Ἅμα τῇ ἀφίξει των, ἡνώθη πρὸς αὐτοὺς ὁ ταγματάρχης Νικολάγιεφ μετὰ τοῦ στρατοῦ του, ἀφοῦ δὲ ἔκοψε τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα, συνέλαβε τὸν νέον Διοικητὴν Γαβρὶλ πασᾶ Κρέστοβιτζ καὶ ἐκήρυξε τὴν ἕνωσιν τῶν δύο Βουλγαριῶν ὑπὸ τὸν Βάττεμβεργ, ἐν μέσῳ ἀρρήτου ἐνθουσιασμοῦ. Ἀλλὰ τὸ προξικόπημα τοῦτο ἐνέπνευσεν ἄμετρον ὀργὴν εἰς πάντα τὰ Ἀνακτοβούλια. Φοβερὰ ἰδίως ἦτο ἡ ἀγανάκτησις εἰς Πετρούπολιν. Ὁ Τσάρος, ὅστις ἀπὸ πολλοῦ ἠσθάνετο βαθεῖαν δυσθυμίαν διὰ τὴν Βουλγαρικὴν ἀνυποταξίαν, ἀνεκάλεσε τοὺς ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ Ρωμυλίᾳ ἀξιωματικούς του καὶ διέγραψε τὸν Βάττεμβεργ ἐκ τῶν τάξεων τοῦ Ρωσσικοῦ στρατοῦ. Αἱ προσπάθειαι πρὸς δυσώπησιν τῆς Πετρουπόλεως ὑπῆρξαν ἀνωφελεῖς. Αἱ ἐκκλήσεις τοῦ Βάττεμβεργ πρὸς τὸν ὑψηλόν του ἐξάδελφον, αἱ παρακλήσεις τῆς Σοβράνιε, προεκάλεσαν ὑψηλόφρονα ἀδιάλλακτον ἀπάντησιν τοῦ Τσάρου πρὸς τὸν Κογιάνδερ, Ρῶσσον διπλωματικὸν ἐν Σόφιᾳ πράκτορα.

Ἡ κατάστασις ἦτο δεινή. Ὁλόκληρος ἡ Εὐρώπη ἦτο ἐξηγριωμένη κατὰ τῆς νεαρᾶς ἡγεμονίας ἥτις ἔθιγεν ἐν τῶν θεμελιωδῶν δογμάτων τῆς πολιτικῆς της,— τὴν Ὀθωμανικὴν ἀκεραιότητα καὶ ἥτις μόλις δημιουργηθεῖσα ἀπεδείκνυεν, ὅτι θὰ ἀπέβαινεν ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου στοιχεῖον διαρκοῦς συνταράξεως. Ὁ ἡγεμὼν ἦτο ἀναποφάσιστος. Ἐγνώριζε τί ἐσήμαινεν ἡ Ρωσσικὴ δυσμένεια. Εἰς ἐπίμετρον ἐν αὐτῇ τῇ Βουλγαρίᾳ, ἐν αὐτῇ τῇ Ρωμυλίᾳ ὑπῆρχον διαφωνίαι σοβαραί. Μὴ τὸ κόμμα εἰς ὃ ἀνῆκεν ὁ νῦν Βούλγαρος πρωθυπουργὸς Γκέσωφ, δὲν ἐπέδωκεν εἰς τὸν Διοικητὴν Γαβριὴλ Κρέστοβιτζ τηλεγράφημα πρὸς τὴν Πύλην, καλοῦν αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τῆς πλειονοψηφίας τοῦ Ρωμυλιωτικοῦ λαοῦ, ὅπως ἀποστείλῃ στρατὸν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως; Ὁ Κρέστοβιτζ φανατικὸς Βούλγαρος ὡς καὶ ὁ προκάτοχός του Βογορίδης, δὲν διεβίβασε τὸ τηλεγράφημα εἰς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν. Ἀλλ' ὁ Βάττεμβεργ κατὰ τὰ ὀλίγα ἔτη τῆς ἐν Βουλγαρίᾳ παραμονῆς του, εἶχεν ἀντιληφθῇ τὴν ψυχολογίαν τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ. Ἐγνώριζεν ὅτι θᾶττον ἢ βράδιον, ὅταν τὸ συμφέρον των θὰ τὸ ἐπέβαλλεν, οἱ Βούλγαροι θὰ ἐρρίπτοντο καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀγκάλην τῶν «Ρώσσων ἀδελφῶν», καὶ ὅτι θὰ ὑφίστατο μόνος αὐτὸς τὰς δαπάνας τῆς ἔριδος. Καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς ἀπογνώσεως, ὁ ἡγεμὼν ἔλαβεν ἀπόφασιν ἥκιστα ἡρωϊκήν.

Διὰ τηλεγραφήματος πρὸς τὸν Σουλτάνον προέτεινεν ὅπως ἀποστείλῃ τὸν στρατόν του καὶ καταλάβῃ τὴν Ρωμυλίαν, ἀποκαθιστῶν τὸ καθεστὼς, ὅπερ παρεβίασεν *ἀκουσίως του*. Ὁ μέγας Βεζύρης Σαΐτ πασᾶς, ὁ Γαζῆ Ὀσμὰν πασᾶς καὶ ὁ Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τοῦ κράτους Ἀκὴφ πασᾶς, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ ἀμέσου ἀποστολῆς τῆς μεραρχίας τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς Φιλιππούπολιν. Ἀλλὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἥτις θὰ ἠλλοίου ἐπὶ μακρὰν περίοδον τὴν ἱστορίαν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, ἀπέκρουσεν ἡ πλειονοψηφία τῶν μεγιστάνων καὶ ὁ Ἀβδοὺλ Χαμήτ. Ἐν πρώτοις, ἡ Ἀγγλία ηὐνόει ἐμφανῶς τὸ Ρωμυλιωτικὸν προξικόπημα, λικνίζουσα ἑαυτὴν μὲ τὴν μύοπα ἐλπίδα, ὅτι Βουλγαρία ἰσχυρὰ θ' ἀπετέλει πρόχωμα κατ' αὐτοῦ τοῦ κράτους ὅπερ τὴν ἐδημιούργησεν. Ἡ Δύναμις ἥτις ἔταξεν ἑαυτὴν φρουρὸν τῆς Ὀθωμανικῆς ἀκεραιότητος, ἐδημιούργει τὸ κύριον ὄργανον τῆς ριζικωτέρας της ὑπονομεύσεως. Ἡ ἀνεπιφύλακτος αὕτη εὐμένεια ἀνησύχει τὸν Ἀβδοὺλ Χαμήτ, τὴν ἀπέχθειάν του δὲ πρὸς μέτρα βίαια, ὑπεδαύλιζον καὶ ἄλλα αἴτια.

Ἡ Ρωμυλία εἶχε ζήσῃ ἐπί τινα ἔτη βίον ἐλεύθερον, εἶχεν ἐξοικειωθῇ πρὸς τὸν κοινοβουλευτισμὸν, εἶχεν ἀποκτήσῃ τὴν ἕξιν τοῦ συνωμοτεῖν. Συνέφερεν εἰς τὸν Χαμητικὸν δεσποτισμὸν νὰ περιληφθῇ καὶ πάλιν

εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν τὸ γαγγραινιῶν τμῆμα, ὅπερ ἠδύνατο ν' ἀποβῇ ἡ ἑστία ἀνατρεπτικοῦ κηρύγματος; Καὶ ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δι' ὃν ἀπέσχε νὰ ἐπέμβῃ καλούμενος ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἀραβῆ, ἐτήρησε παθητικὴν στάσιν ἐν τῷ Ρωμυλιωτικῷ πραξικοπήματι. Τίς οἶδεν ἂν δὲν συνεμερίζετο τὰς Ἀγγλικὰς ἐλπίδας, τίς οἶδεν ἂν δὲν ἐφρόνει, ὅτι θυσιάζων τὴν ὀχληρὰν ἐπαρχίαν, θὰ ἤγειρεν ἰσχυρὸν φραγμὸν κατὰ τῆς Δυνάμεως, ἧς ἡ ἱστορία ἀπετέλει ἄπαυστον μονομαχίαν πρὸς τὴν δυναστείαν τοῦ Ὀσμάν;

Ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ταύτης ἀμηχανίας ἐπῆλθεν ἡ Σερβικὴ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἐξέγερσις κατὰ τῆς διαταράξεως τῆς Βαλκανικῆς ἰσορροπίας ὑπὲρ ἑνὸς τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἐφλέγετο. Πολεμικὰ συλλαλητήρια, πολεμικὰ ψηφίσματα, πολεμικαὶ προσφωνήσεις τοῦ Βασιλέως, ἡ σύγκλησις τῆς Βουλῆς καὶ ἡ συναδέλφωσις τῶν κομμάτων, ἀνήγγελλον ἐπικίνδυνον ἔντασιν. Οἱ Κρῆτες ἀπεδέχοντο ἀλλεπάλληλα ψηφίσματα ἑνώσεως. Ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ ὁ Ἀντ. Ζυγομαλᾶς, ὁ Ρώμας καὶ ὁ Ἀργυρόπουλος, ἐκηρύσσοντο ὑπὲρ τῆς ἀμέσου δράσεως, δι' ὑπομνήματος περιγράφοντος τὴν ἔλλειψιν πάσης ἐν Τουρκίᾳ στρατιωτικῆς παρασκευῆς. Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἦτο κατὰ τοῦ πολέμου, καὶ οἱ τρεῖς φιλοπόλεμοι ὑπουργοὶ ἐξηναγκάσθησαν εἰς παραίτησιν. Αἱ Δυνάμεις δὲν ἠννόουν νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ κινηθῇ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ συντάραξις κατέληξεν εἰς τὰς χυδαιότητας τοῦ Ἄγγλου πρεσβευτοῦ Ροῦμπολδ, ἐξαγριωθέντος ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν συμβουλῶν τοῦ Γάλλου συναδέλφου του Δὲ Μουΐ. Ἀλλ' ἡ Εὐρωπαϊκὴ ὁμοφωνία, δὲν διέθετε τὸ αὐτὸ μέσον πιέσεως — τὴν θάλασσαν — καὶ ἐπὶ τῆς Σερβίας, ἣν ἄλλως τε, ἡ μόνη Δύναμις ἡ δυναμένη ν' ἀσκήσῃ πραγματικὴν ἐπ' αὐτῆς ἐπιρροήν, ἐξώθει πρὸς πολεμικὴν ἐνέργειαν. Τὸ λογικώτερον ἦτο ἡ ἐνέργεια αὕτη νὰ στραφῇ οὐχὶ κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἥτις ἐπιδιώκουσα τὴν μεγέθυνσιν καὶ ἐνίσχυσίν της ἐπετέλει στοιχειῶδες καθῆκον πρὸς ἑαυτὴν, ἀλλὰ πρὸς κατάκτησιν τῶν ἀλυτρώτων Σερβικῶν ἐπαρχιῶν. Ἀπόπειρα τοιαύτη δὲν θὰ προσέκρουεν ἴσως εἰς σοβαρὰν ἀντίστασιν, καθόσον ἡ Τουρκία ἦτο ἀπαράσκευος. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία ἂν ἐπεδίωκε τὴν κατασύντριψιν τῆς Βουλγαρίας, δὲν ἤθελε τὴν δημιουργίαν Σερβίας ἰσχυρᾶς, διαχυνομένης πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν « *Αὐστριακὴν ὁδὸν* » τοῦ Θερμαϊκοῦ. Ὥθησε τὸν Μιλάνον ὅπως εἰσβάλῃ εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ἔδαφος. Ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου, οἱ Σέρβοι ἠσθάνοντο βαθεῖαν κατὰ τῶν Βουλγάρων δυσαρέσκειαν. Ἡ συνθήκη αὕτη εἶχεν ἐπιδικάσῃ εἰς τὴν ἀρτιγενῆ Ἡγεμονίαν τὰς ἐπαρχίας τοῦ Τρίν καὶ τοῦ Βιδινίου, καταληφθείσας διαρκοῦντος τοῦ πολέμου

ὑπὸ τῶν Σέρβων, οἵτινες ἐμνησικάκουν δια τὴν ἀπόσπασιν διαμερισμάτων ἅτινα ἐθεώρουν ὡς ἴδια. Ἡ Αὐστρία ὑπέσχετο τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Βιδινίου, μόλις αἱ στρατιαὶ τοῦ Μιλάνου κατελάμβανον τὴν Σόφιαν. Ἐν τῇ ἐλπίδι ταύτῃ οἱ Σέρβοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Βουλγαρίαν πρὶν ἔτη κηρύξωσι τὸν πόλεμον. Ἡ πρόθεσις των ἦτο καταφανής. Ἐνῶ μία μεραρχία ἐκ δωδεκακισχιλίων ἀνδρῶν, θὰ κατελάμβανε τὸ Βιδίνιον, τὰ τέσσαρα ἄλλα σώματα ἐξ ὧν ἀπετελεῖτο ὁ στρατὸς τῆς εἰσβολῆς, θὰ εἰσέβαλλον δύο μὲν διὰ τῆς κυρίας ἀρτηρίας τῆς ἀγούσης ἐκ Νύσσης εἰς Σόφιαν, τὸ δὲ τρίτον διὰ τοῦ Δρίνου, ἔνθα θὰ συνηντᾶτο μετὰ τοῦ τετάρτου, προελαύνοντος εἰς Πιρότ. Εἶτα αἱ δυνάμεις αὗται συνενούμεναι θὰ προήλαυον εἰς δύο πτέρυγας κατὰ [τῆς Σόφιας, ἧς ἡ ὁδὸς ἦτο ἀνοικτὴ ἐκεῖθεν τῆς Σλιβνίτσας καὶ θὰ ἐπέβαλλον ἐν αὐτῇ τὴν εἰρήνην, ἐπιβάλλουσαν τὴν παραχώρησιν τῶν ἐποφθαλμιωμένων Βουλγαρικῶν τμημάτων εἰς τὴν Σερβίαν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ καθεστῶτος ὅπερ παρεβίασε τὸ Ρωμυλιωτικὸν πραξικόπημα. Μετὰ τετραημέρους λυσσαλέας μάχας οἱ Βούλγαροι ἐξετοπίσθησαν καὶ ἐρρίφθησαν ὑπὸ τῶν Σέρβων εἰς τὴν Σλιβνίτσαν, ὕπερθεν τῆς ὁποίας, ἐπὶ τοῦ ὄρους ὅπερ ὑπέρκειται αὐτῆς, εἶχον ἀνεγερθῇ πρόχειρα τινα ὀχυρώματα. Ἡ κατάστασις ἦτο κρίσιμος. Οἱ Βούλγαροι ἦσαν ὀλιγαριθμότεροι, ἐξηντλημένοι καὶ ἀποτεθαρρυμένοι, ἂν δ' ὁ στρατὸς τοῦ Μιλάνου τοὺς προσέβαλλεν ἀμέσως, θὰ ἔφθανεν ἀκράτητος εἰς Σόφιαν ἀφ' ἧς τὸν ἐχώριζον τεσσαράκοντα μόνον χιλιόμετρα. Ἡ τύχη τῆς Βουλγαρίας ἐπαίζετο εἰς τὸ ἄσημον χωρίον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἄπελπις ὁ Βάτεμβεργ ἀνέμενε τὰς ἐπικουρίας τῶν Ρωμυλιωτῶν. Ἀλλ' οἱ Σέρβοι δὲν προέβησαν εἰς τὴν ἄμεσον τῶν Βουλγάρων διάσπασιν. Ὁ Ρωμυλιωτικὸς στρατὸς ἀποτελούμενος ἐκ 33.000 ἀνδρῶν συνεκεντροῦτο εἰς τὴν Σόφιαν. Ὅταν ἀφίκετο ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἡ στιγμὴ ἦτο τραγικὴ διὰ τὴν νεαρὰν στρατιάν, ἧς ἡγοῦντο, ἕνεκα τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Ρώσσων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, ἁπλοῖ λοχαγοί. Παρὰ τὰς προσπαθείας τοῦ λοχαγοῦ Βενδέρεφ, ὅστις παρασύρας τὴν δεξιὰν τῶν Σέρβων πτέρυγα, ἠπείλησε πρὸς στιγμὴν νὰ τῇ ἀποκόψῃ τὴν ἀποχώρησιν, οἱ Σέρβοι κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους νὰ τὴν ὑπερφαλαγγίσωσι καὶ ἤρξαντο νὰ προελαύνωσι πρὸς τὸ Μπρέσνικ, ἔνθα θὰ συνηνοῦντο μετὰ τῆς Σερβικῆς τοῦ Μοράβα στρατιᾶς. Τότε ἐνεφανίσθησαν τά Ρωμυλιωτικά τάγματα. Ἡ προέλασις τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῶν Σέρβων ἀνεκόπη καὶ ἡ ἀριστερά των ὑπέστη ἥτταν αἱματηράν. Μετὰ τὰς τριημέρους μάχας τῆς 19ης, 20ης καὶ 21ης Νοεμβρ. ὁ κίνδυνος τῆς καταλήψεως τῆς Σόφιας εἶχεν ἀποσοβηθῇ. Τήν 27ην ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς συνεκεντροῦτο νικηφόρος πρὸ τοῦ Πιρότ. Ἡ ἀντί-

στασις ἦτο ἀδύνατος. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν τηλεβόλων Κρουπ δι' ὧν οἱ Ρῶσσοι εἶχον ἐφοδιάσῃ τὸν Βουλγαρικὸν στρατόν, ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ τῶν Σέρβων ὑλικοῦ, ἦτο καταπληκτική. Οἱ Σέρβοι ἐστεροῦντο ἐπίσης στρατευμάτων δευτέρας γααμμῆς. Ἡ πρὸς τὸ Βελιγράδιον πορεία ἀπετέλει ἁπλοῦν στρατιωτικὸν περίπατον.

Ὁ περίπατος οὗτος δὲν ἐγένετο. Τὴν ἐπαύριον τῆς καταλήψεως τοῦ Πιρὸτ, ἐνεφανίσθη εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ἀρχηγεῖον ὁ κόμης Χεβενχοῦλλερ, Αὐστριακὸς πρεσβευτὴς εἰς Βελιγράδιον. Ὁ Αὐστριακὸς διπλωμάτης ἐδήλωσεν εἰς τὸν Βάττεμβεργ, ὅτι ἂν ὁ στρατός του ἐξηκολούθει τὴν προέλασίν του πρὸς τὸ Βελιγράδιον, θὰ εὕρισκε πρὸ αὐτοῦ τὰς λόγχας τῶν Αὐστριακῶν. Ὁ πόλεμος ἔληξεν. Ἡ ἔκβασίς του οὐδεμίαν θὰ ἐπέφερεν ἐδαφικὴν μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων ἀλλοίωσιν. Καὶ τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1886 ἡ εἰρήνη ὑπεγράφετο ἐν Βουκουρεστίῳ, ἀφοῦ αἱ Δυνάμεις δι' ἀ τῆς διακοινώσεώς των τῆς 31ης Ἰανουαρίου. ἐδήλουν εἰς τοὺς ἐμπολέμους κατηγορηματικῶς, ὅτι καὶ κατὰ τὴν νέαν περίοδον τοῦ πολέμου δὲν θὰ ἐπέτρεπον οἱονδήποτε ὠφέλημα εἰς τὸν νικητήν. Ἡ συνθήκη τῆς εἰρήνης παρουσίαζε τὴν ἰδιορρυθμίαν, ὅτι ἀπετελεῖτο ἐξ ἑνὸς ἄρθρου καὶ μιᾶς γραμμῆς.

Ὁ νικηφόρος οὗτος πόλεμος ὑπῆρξε διὰ τὴν νεαρὰν ἡγεμονίαν εὐεργετικώτατος. Ἡ Βουλγαρία ἐπέδειξε δι' αὐτοῦ τὴν ζωτικότητά της καὶ ἐδικαίωσε τοὺς ἐλπίζοντας, ὅτι θὰ ἀπέβαινεν εὔρωστος παράγων πολιτικός. Ταὐτοχρόνως, ἐνῷ κατέκτα τὸν σεβασμὸν τῶν ξένων, ἀπέκτα ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ πυρὸς τὴν ἐφ' ἑαυτὴν πεποίθησιν καὶ ἐξηκρίβου διὰ τῶν πραγμάτων, πόσον πολύτιμος, πόσον ἀπαραίτητος εἶναι διὰ πάντα λαὸν στρατὸς ἰσχυρός. Χάρις εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς ὀργανώσεως ἣν ἀφῆκαν οἱ Ρῶσσοι ὄπισθέν των, ἡ χθὲς ἔτι ἀμφισβητουμένη ἕνωσις καὶ ἣν ἀπέκρουσε καὶ αὐτὸς ὁ Βάττεμβεργ, καθιεροῦτο διὰ τῆς νίκης καὶ ἀπέβαινεν ἀναπόφευκτος.

Ἐν τούτοις, ἡ Συνδιάσκεψις ἥτις συνῆλθεν ἐν Κων]πόλει πρὸς ὁριστικὴν διαρρύθμισιν τῆς νέας Βαλκανικῆς περιπλοκῆς. παρὰ τὴν πίεσιν ἣν ἤσκησεν ἐπ' αὐτῆς ὁ Ἄγγλος ἀντιπρόσωπος, δὲν ἐφάνη διατεθειμένη νὰ παραχωρήσῃ ἀμέσως τὴν ἕνωσιν. Ἡ Βουλγαρία ἀπογοητευμένη ἐξ ἐκκρεμύτητος ἥτις ἠπείλει νὰ διαιωνισθῇ, ἐπεδίωξε τὴν ἄμεσον πρὸς τὴν Πύλην συνεννόησιν, προτείνουσα τὴν ἀπότισιν φόρου ὑποτελείας καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς κυριαρχίας της. Ἡ συνεννόησις ἐπετεύχθη εὐχερῶς: Ἀπέναντι τῶν δικαιωμάτων ἅτινα τῇ προσεφέροντο, ἡ Τουρκία ἔστερξε νὰ διορίσῃ τὸν πρίγκηπα Ἀλέξανδρον Βάττεμβεργ – Diams – τῆς Ρωμυλίας μὲ

ἐντολὴν πενταετῆ ἀνανεώσιμον. Αἱ δύο χῶραι συνωμολόγουν ἀμυντικὴν καὶ ἐπιθετικὴν συμμαχίαν, ἡ δὲ Τουρκία ἐπέτυχε μεθοριακὴν τροποποίησιν ἐγκαταλείπουσαν ἔξω τοῦ Βουλγαρικοῦ ἐδάφους τὴν δημοκρατίαν τῶν Πομάκων, τὰ διαμερίσματα Ροῦπτσο καὶ Κίρτζαλη, οἰκούμενα ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Μωαμεθανῶν καὶ ἀποτελοῦντα σημαντικὰ σημεῖα στρατηγικά.

Ἡ σύμβασις εἰς ἣν κατέληξαν αἱ διαπραγματεύσεις αὗται, ὑπεγράφη τὴν 24 Μαρτίου 1884. Ἡ Ρωσσικὴ ἐχθρότης κατὰ τοῦ Βάττεμβεργ, ἐπέ-

ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ταγματάρχης Πεζικοῦ πεσὼν ἐν Σαραντατόρῳ.

φερε σημαντικὰς τροποποιήσεις εἰς τὸ ἀρχικὸν κείμενον. Ὁ ὅρος τῆς Τουρκοβουλγαρικῆς συμμαχίας ἐγκατελείφθη πρὶν ἡ σύμβασις ὑποβληθῇ εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν, διότι ἀπετέλει ἀντιρωσσικὴν πρόκλησιν. Ρωσσικὴ ἀπαιτήσει διεγράφη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Βάττεμβεργ, ἀντικατασταθὲν διὰ τοῦ γενικοῦ τίτλου: «ὁ πρίγκηψ τῆς Βουλγαρίας», δι' αὐτὴν δὲ προσετέθη καὶ ὁ ὅρος ὅτι διὰ τὴν ἐπανεκλογὴν τοῦ πρίγκηπος θ' ἀπῃτεῖτο ἡ συγκατάθεσις πασῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Ἀλλὰ τὸ ἔργον ὅπερ ἐδημιουργήθη δὲν ἦτο βιώσιμον. Λὲν ἀντεπεκρίνετο πρὸς τὴν καταβληθεῖσαν προσπάθειαν, πρὸς τὰς ἐλπίδας ἃς ἐνε-

θάρρυνε, πρὸς αὐτὴν τὴν ὥθησιν τῆς πραγματικότητος. Βαθεῖα ἀγανάκτησις ἐπεκράτει παρὰ τὸ Βιτός. Ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρά, ὥστε ὀλίγας ἑβδομάδας βραδύτερον οἱ Βούλγαροι προέβαινον εἰς νέον πραξικόπημα. Τὴν 14 Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὁ πρίγκηψ ἐκήρυξε τὴν ἕνωσιν.

Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται ἦσαν ἄνευ προηγουμένου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Βαλκανικῶν λαῶν. Ἡ Βουλγαρία δημιουργηθεῖσα ἀκόπως διὰ τῆς Ρωσικῆς προστασίας, ἔσχε τὴν ἀπροσδόκητον τύχην νὰ διπλασιασθῇ ἐντὸς ἑξαετίας, μόλις ἡ προστασία αὕτη τὴν ἐγκατέλιπεν. Πρὸς τὴν ἀπρόοπτον ταύτην ἐξέλιξιν ξένοι δὲν ἦσαν οἱ ἀγῶνες τοῦ πρίγκηπος. Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία ταν δὲν συνεκίνησε τὸν Βουλγαρικὸν λαόν. Τὴν ἐπαύριον τῆς 6]18 Σεπτεμβρίου καθ' ἣν ἐκηρύχθη **«ἡ ἕνωσις τῶν δύο Βουλγαριῶν»**, ἡ θέσις τοῦ Ἡγεμόνος ἦτο ὑπέρ ποτε κρίσιμος. Ἐπιθυμῶν νὰ δημιουργήσῃ φίλους ἐν τῷ στρατῷ, προήγαγε καὶ περιέθαλψεν ὡρισμένους ἀξιωματικούς, προσωπικῶς ἀφωσιωμένους εἰς αὐτόν. Οἱ μὴ εὐνοηθέντες ἐξανέστησαν. Τὴν δυσαρέσκειάν των ἐξῆψεν ἡ ἰσοβάθμιος πρὸς τὰ ἀρχαῖα σιελέχη ἀναγνώρισις τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ρωμυλιωτικῆς ἐθνοφυλακῆς, δι' ἧς ἐπεβραδύνετο ὁ προβιβασμὸς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ βορείου στρατοῦ καὶ ἡ μεροληπτικὴ διανομὴ τῶν παρασήμων καὶ τῶν βαθμῶν μετὰ τὸν πόλεμον. Μικροτέρα δὲν ἦτο ἡ λαϊκὴ δυσαρέσκεια. Διὰ τῆς ἑνώσεως, ὁ Βουλγαρικὸς λαὸς ἐβλέπει εἰς τὴν εὐθικτοτέραν εὐαισθησίαν του: Τὸ βαλάντιον. Ἡ ἀπόκτησις τῆς Ρωμυλίας συνεπήγετο φόρον ἐτήσιον. Ἡ ἄποψις ἦτο μελαγχολική. Τὴν κατέστησεν ἀπογοητευτικωτέραν ἡ ἐξαγορὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ρουτσουκίου - Βάρνης, δι' ἣν ἡ Βουλγαρία ἀνεγνωρίσθη ὀφειλέτις τῶν κατασκευαστῶν κατὰ τὸ Βερολίνειον Συνέδριον. Αἱ προστριβαὶ τῆς ἡγεμονικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τοὺς Ἄγγλους ἀναδόχους ἦσαν τοιαῦται, ὥστε ἀπεφασίσθη ἡ ὁριστικὴ ἀγορὰ τῆς γραμμῆς. Ἀλλ' αἱ ἐκτιμήσεις ἀπεῖχον ἀλλήλων σημαντικῶς. Οἱ πραγματογνώμονες διετίμων τὴν δαπάνην τῆς Ἑταιρίας εἰς 20-22 ἑκατ. καὶ ἡ Ἑταιρία ἐζήτει πεντήκοντα! Αἱ διαπραγματεύσεις ἐξηκολούθουν, ὅτε ὑπεβλήθη εἰς τὴν Σοβράνιε νομοσχέδιον ἐπιδικάζον εἰς τὴν Ἑταιρίαν 44 ἑκατομμ. Ἡ σιμωνία ἦτο προφανής. Οἱ πλεῖστοι τῶν ὑπουργῶν εἶχον ἐξαγορασθῇ. Οἱ Ρωσσόφρονες ὧν ἡγεῖτο ὁ Τσάγκωφ, διεξήγαγον θορυβώδη ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Βάττεμβεργ, ὃν κατηγόρουν ὡς ἐνθυλακώσαντα τεράστιον ποσόν. Ἡ δυσαρέσκεια κατέστη σφοδροτέρα ἰδίως μεταξὺ τῶν Ρωμυλιωτικῶν πληθυσμῶν, οἵτινες ἔβλεπον ὅτι θὰ ὑποστῶσι τὸ φοβερὸν βάρος τῶν 44 ἑκατομμυρίων διὰ σιδηρόδρομον μὴ μεταφέροντα ἕνα κὰν τόννον Ρωμυλιωτικοῦ ἐμπορεύματος. Ἡ κυβέρνησις ὅπως δημιουργήσῃ ἀντιπερισπασμὸν κατὰ τοῦ

καταφώρου τούτου ρεύματος, ἐπεκαλέσθη τὴν πρόφασιν ἐπιθετικῶν διαθέσεων τῆς Σερβίας καὶ ἤρξατο νὰ κινητοποιῇ. Αἱ στροτιωτικαὶ συγκεντρώσεις παρέσχον εἰς τὴν ὑποβόσκουσαν ἀγανάκτησιν τὸ μέσον τῆς ἐμπράκτου της ἐκδηλώσεως. Δι' αὐτῆς, οἱ μᾶλλον ἀδιαλλάκτως καταπολεμοῦντες τὸν Βάττεμβεργ ἀξιωματικοὶ ἐπλησίασαν τὴν πρωτεύουσαν. Εἷς τῶν ἀξιωματικῶν τούτων, ὁ ταγματάρχης Στογιάνωφ, διοικητὴς τοῦ συντάγματος τοῦ Στρυμῶνος, συνεννοήθη μετὰ τοῦ ἥρωος τῆς Σλιβινίτσης Μπενδέρεφ καὶ μετὰ τοῦ Γκροῦεφ, λυσσώντων διότι ἠδικήθησαν, παρέσυρε τὸ σύνταγμά του καὶ τὴν νύκτα τῆς 8ης Αὐγούστου (21) κατέλαβε κοιμωμένην τὴν φρουρὰν τῆς Σόφιας, ἣν ἀφώπλισεν, ἐκύκλωσε τὰ Ἀνάκτορα καὶ ἐξηνάγκασε τὸν πρίγκηπα νὰ ὑπογράψῃ τὴν παραίτησίν του ὑπὸ τὸ πολύκροτον τῶν συνωμοτῶν. Μετὰ τὴν παραίτησιν ὁ πρίγκηψ ὡδηγήθη εἰς τὸν Δούναβιν καὶ παρεδόθη εἰς τὰς Ρωσσικὰς ἀρχάς, αἵτινες ἐπέτρεψαν τὴν ἐλευθέραν του ἀναχώρησιν. Ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις ἐσχηματίσθη ὑπὸ τοῦ Τσίγκωφ καὶ τοῦ Μητροπολίτου Κλήμεντος, τὰ δ' ἐπιφανέστερα μέλη τῆς ἀρχαίας, ὁ πρωθυπουργὸς Καραβέλωφ, καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Νικηφόρωφ, διετέλουν ὑπὸ ἐπιτήρησιν. Ἀλλὰ τὸ πραξικόπημα δὲν ἔτυχε τῆς λαϊκῆς ἐγκρίσεως. Ὁ λαὸς τὸ ἀπεδοκίμασε καὶ ὁ στρατὸς ἐξεδήλου τὴν ἀγανάκτησίν του ἐμφανέστερον. Ζωηρὰ ἦτο ἰδίως ἡ δυσαρέσκεια τῶν ἐπαρχιῶν, ἐν αἷς δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκραγῇ ἡ ἀντεπανάστασις. Ὁ Μουτκούρωφ καὶ ὁ Βέλτσεφ ἐξήγειρον τὴν Φιλιππούπολιν καὶ ὁ Σταμπούλωφ τὸ Τύρνοβον. Ὁ στρατὸς τῆς ἀντεπαναστάσεως ἔφθασεν ἐσπευσμένως εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἀλλ' οἱ στασιασταὶ εἶχον τραπῇ εἰς φυγὴν καὶ τὴν ἀρχὴν εἶχεν ἀναλάβῃ πάλιν ὁ Καραβέλωφ, σχηματίσας ἀντιβασιλείαν τῇ συγκαταθέσει τῶν ξένων διπλωματικῶν πρακτόρων, ἀποδεχθέντων εὐμενῶς τὴν νέαν μεταβολήν. Τὴν 22 Αὐγούστου ὁ πρίγκηψ ἐπανήρχετο θριαμβευτικῶς, ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν. Ἀλλ' ἡ συνωμοσία τοῦ Στογιάνωφ τὸν ἐδίδαξεν, ὅτι ἄνευ τῆς Ρωσσικῆς δυσωπήσεως τὸ ἔργον του ἐν Βουλγαρίᾳ θὰ ἦτο καταδεδικασμένον εἰς ἀναπόφευκτον ναυάγιον. Ἐζήτησε ν' ἀφοπλίσῃ τὸν φοβερόν του συγγενῆ. Ἐκ Ρουστσουκίου τῷ ἀπηύθυνε θερμὸν τηλεγράφημα, ἀποθέτων **«μεταξὺ τῶν χειρῶν τοῦ Τσάρου τὸ στέμμα ὅπερ τῷ ὤφειλεν»**.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ Τσάρου ἦτο ἀπελπιστική. Ἦτο ἡ ἔντονος ἀποδοκιμασία τῆς εἰς Βουλγαρίαν ἐπανόδου του. Ἡ ἐπάνοδος αὕτη εἶχεν ἐξαγριώσῃ τὴν Ρωσσικὴν Αὐλήν. Ὁ Ρωσσικὸς τύπος ἀπῄτει τὴν κατάληψιν τῆς Βουλγαρίας ὡς ἀπαραίτητον. Ἡ Ρωσσικὴ Κυβέρνησις ἀνέμενε τὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν ὅστις ἐπέκειτο, ὅπως προβῇ εἰς στρατιωτικὴν

ἐνέργειαν ἥτις θὰ μετέβαλλε τὴν ἡγεμονίαν εἰς κυβερνεῖον Ρωσσικόν. Στοιχειώδης στοργὴ πρὸς τὴν χώραν του, ἐπέβαλλεν εἰς τὸν Βάττεμβεργ νὰ παραιτηθῇ. Τὸ ἔπραξεν εἰς ἔγγραφον, ὑπέροχον εἰς φιλοπατρίαν μεγαλόφρονα. Εἶτα ἀπέλυσε τῶν εἰρκτῶν τοὺς κατ' αὐτοῦ συνωμοτήσαντας, διέλυσε τὰ στασιάσαντα συντάγματα, ἐπυρπόλησε τὰς σημαίας των, ἐσχημάτισε προσωρινὴν ἀντιβασιλείαν ἀπὸ τὸν Σταμπούλωφ, τὸν Καραβέλωφ καὶ τὸν Μουτκούρωφ καὶ ἐγκατέλειψε τὴν Σόφιαν τὴν 2αν Σεπτεμβρίου ἐν μέσῳ ἐκδηλώσεων ἀρρήτου θλίψεως.

Ἡ κατάστασις ἦτο ζοφερά. Ἐν Ρωσσίᾳ ἐπεκράτει ὑπέρ ποτε ὁ πόθος τῆς καταλήψεως τῆς Βαλκανικῆς Σλαβίας, ἥτις παρεῖχε τοσαύτας ἀφορμὰς πρὸς ξένην ἐπέμβασιν, ἐνῷ ἐσωτερικῶς παρετηροῦντο τὰ συμπτώματα ἐπικειμένων ἐμφυλίων σπαραγμῶν. Ἀλλ' ἡ Βουλγαρία εἶχεν εὕρῃ τὸν ἄνδρα, οὗτινος εἶχεν ἀνάγκην ὅπως διανύσῃ τὴν κρισιμωτάτην περίοδον τῆς νέας ἱστορίας της. Ἦτο ὁ Σταμπούλωφ, μορφὴ στυγερὰ, ἀλλ' ἐνδιαφέρουσα. Ὁ χυδαῖος ἐκεῖνος δημαγωγός, ὁ ἄξεστος χωρικὸς τοῦ Τυρνόβου, μὲ τοὺς εὐρεῖς ὤμους, τὴν τετράγωνον κεφαλὴν, τὰ προέχοντα μῆλα τῶν παρειῶν καὶ τοὺς μικροὺς πονηροὺς ὀφθαλμούς, ἦτο ὁ ἁγνὸς τύπος τοῦ ἀρχεγόνου Μογγόλου ἐξ οὗ ἐξεκολάφθη ὁ νεώτερος Βούλγαρος. Εἶχε τὴν ἄκαμπτον θέλησιν τῶν μεγάλων Ταρτάρων κατακτητῶν, τὴν ἀδάμαστόν των ὁρμὴν, τὴν ἀδυσώπητόν των σκληρότητα. Ἡ πολιτική του ὑπῆρξεν ἡ πολιτικὴ τοῦ δυσπίστου ἐνστίκτου τοῦ ἀγρίου, ὅστις διαβλέπει πανταχοῦ ἐνεδρεύοντα κίνδυνον. Ὑπῆρξε πολιτικὴ δολία, ἄσπλαγχνος, ψεύστρια, προδοτικὴ μετὰ κυνισμοῦ κατ' οὐδὲν ὑστεροῦντος τῶν λεπτεπιλέπτων κυνισμῶν τοῦ Δονδίνου, τῆς Βιέννης, τοῦ Βερολίνου, τῆς Πετρουπόλεως. Ἐντεῦθεν ὑπῆρξε μεγαλοφυής. Ἐντεῦθεν ἐπέτυχεν. Ἀπεκάθαρε τὸν στρατὸν τῶν « μεμολυσμένων » ἀξιωματικῶν, κατέπληξε τὴν φιλόρωσσον ἀντίδρασιν καὶ ὠργάνωσε τὴν τρομοκράτησιν τῶν ροπαλοφόρων, ὧν τὸ ῥόπαλον ὑπῆρξε τὸ σκῆπτρον τῆς δικτατορίας του. Χάρις εἰς τὸν αἱμοσταγῆ πολιτικὸν, ὅστις δὲν ἐδίσταζε πρὸ τῶν παραβολωτέρων ἐγχειρημάτων ἕνεκα αὐτῆς τῆς ἀμαθείας του, ἡ Βουλγαρία ἀπηλλάγη διὰ παντὸς τῆς ζηλοτύπου κηδεμονίας τῆς Ρωσσικῆς προστάτιδος. Ἡ εἰκὼν τοῦ Τσάρου κατεβιβάσθη ἐκ τῆς περιόπτου της θέσεως ἐν τῇ Βουλῇ. Ὁ βαρῶνος Κάουλβαρς ὅστις ἀπεστάλη εἰς Σόφιαν ὅπως συνεχίσῃ τὰς παραδόσεις τῶν Μερτσέσκυ καὶ τῶν Δουδούκωφ καὶ ὅπως ἐπαναφέρῃ τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὴν Μοσχοβιτικὴν μάνδραν, ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησε πάντα τὰ μέσα τῆς πάλης, ἀφοῦ ἀπέτυχεν εἰς τὰς ἐκλογὰς καθ' ἃς ἀπηύθυνεν ἔκκλησιν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Τσάρου πρὸς

τὸν λαὸν, ἀπῆλθε τῇ 30 Νοεμβρίου 1886, διακόπτων πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν Κυβέρνησιν.

Ὁ Σταμπούλωφ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στρατηγοῦ, ἐπέσπευσε τὴν εὕρεσιν νέου πρίγκηπος. Ὁ Βαλδεμὰρ, τῆς Δανικῆς δυναστείας, ὅστις εἶχεν ἐκλεγῇ τὴν 10 Νοεμβρίου, δὲν εἶχε δεχθῇ τὸ ἀκάνθινον στέμμα ὅπερ τῷ προσεφέρετο. Ἡ ἐπιτροπὴ ἡ ἀποσταλεῖσα εἰς Εὐρώπην, ὅπως εὕρῃ νέον ἡγεμόνα, ἐπέστρεψεν ἄπρακτος. Πάντες οἱ ὑποψήφιοι εἰς οὓς προέτεινε τὸν Βουλγαρικὸν θρόνον ἔθετον ὡς ὅρον τῆς συγκαταθέσεώς των τὴν πρὸς τὴν Ρωσσίαν συνδιαλλαγήν. Ὁ Σταμπούλωφ ἐσκέφθη νὰ ἐπανακαλέσῃ τὸν Βάττεμβεργ.

Ἡ διάδοσις αὕτη ἐξήγειρε τοὺς ἐξορίστους ὀπαδοὺς τοῦ Ρωσσικοῦ κόμματος. Τὴν 28 Φεβρουαρίου 1887, ὁ Δημητρίεφ ἐπειράθη νὰ καταλάβῃ τὴν Σιλίστριαν. Ἀπέτυχε. Νέα ἀπόπειρα τὴν 2αν Μαρτίου ἐν Ρουτσουκίῳ ὑπὸ τοῦ Οὐζούνωφ, ἥτις κατεστάλη ὑπὸ τοῦ Νομάρχου καὶ τοῦ πιστοῦ στρατοῦ. Ἐννέα ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ἐτυφεκίσθησαν καὶ τὰ πτώματα των ἐτάφησαν ἄνευ θρησκευτικῆς τελετῆς. Ἡ συνωμοσία αὕτη παρέσχεν εὐκαιρίαν εἰς ἀμείλικτον προγραφήν. Αἱ καθείρξεις καὶ αἱ δολοφονίαι ἦσαν εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. Ὁ Καραβέλωφ ὑπέστη ἀπάνθρωπον μαστίγωσιν ὑπὸ τοῦ ταγματάρχου Πανίτσα, ὑφυπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν. Ὑπὸ τὴν σιδηρᾶν πυγμὴν τοῦ Δικτάτορος, ἡ ἀντίδρασις ἐδαμάζετο, ἀλλὰ καὶ τὸ μῖσος τὸν περιέσφιγγε πανταχόθεν ὡς κλοιὸς χαλύβδινος. Ὁ Σταμπούλωφ ἐγνώριζε τοὺς κινδύνους τῆς ἐπ' ἄπειρον παρατάσεως τῆς δικτατορίας του. Εἶχεν ἀνάγκην ἡγεμόνος ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ τὸν διαλλάξῃ πρὸς τὸν Τσάρον, ὅστις ἂν δὲν ἐπραγματοποίει τὴν ἐλπίδα ταύτην θὰ τῷ ἔφερε τοὐλάχιστον τὸ ἀντάλλαγμα τῆς προστασίας ἀντιζήλων πρὸς τὴν Ρωσσίαν Δυνάμεων καὶ ὅστις μεταβαλλόμενος εἰς τυφλὸν ὄργανόν του, θὰ περιέβαλλε τὴν δεσποτικὴν ἐξουσίαν του, ἧς ἡ Ρωσσία καὶ οἱ φίλοι της ἠμφισβήτουν θορυβωδῶς τὴν νομιμότητα, διὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ Στέμματος. Ἤδη κατὰ τὴν περιοδείαν τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιτροπῆς, ἡ Αὐστριακὴ διπλωμαρία εἶχε ψιθυρίσῃ ἐπιτηδειότατα ἓν ὄνομα. Τὴν 6ην Ἰουλίου ἡ Βουλγαρικὴ Ἐθνοσυνέλευσις ἐξέλεγεν ἡγεμόνα τὸν ὑποδειχθέντα ὑπ' αὐτῆς πρίγκηπα Φερδινάνδον τοῦ Σὰξ Κοβούργου Γόθα, γεννηθέντα ἐν Βιέννῃ τὴν 26ην Φεβρουαρίου 1861. Τὴν 13ην Ἰουλίου ὁ πρίγκηψ εἰσήρχετο εἰς Τύρνοβον. Τὸν ἑπόμενον μῆνα ἡ Ρωσσία ἀνήγγελλεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅτι ἐθεώρει τὴν ἐκλογὴν ὡς παράνομον. Ὁ πρίγκηψ δὲν ἀπεθαρρύνθη ἐκ τῆς ἀδιαλλάκτου στάσεως τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ἂν προσέκρουεν εἰς τὴν Ρωσσικὴν μνησικακίαν, εἶχεν ὑπὲρ

αὐτοῦ τὴν Αὐστριακὴν εὐμένειαν. Προσηνατολίσθη ὁριστικῶς πρὸς αὐτήν. Ὁ κύριος μοχλὸς τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς του ὑπῆρξεν ἡ Βιενναία ὑποστήριξις. Ἡ Βιέννη υἱοθέτησε τὰ διαβήματα περὶ ἀναγνωρίσεώς του, ἡ Βιέννη τῷ ἐπρομήθευσεν ὅπλα, ἡ Βιέννη τῷ παρεχώρησεν ἀλλεπάλληλα δάνεια. Ἡ Βουλγαρία ἦτο χώρα τυχηρά. Εὔνους πρόνοια τῇ παρεῖχεν ἀφειδῆ μέσα λυσιτελεστάτης ἐξυπηρετήσεως. Ἐξήγειρεν ὑπὲρ αὐτῆς τὴν Ρωσσίαν ἥτις τὴν ἐδημιούργησε. Τῇ ἔδωκε τὸν Βάττεμβεργ, ὁρμητικὸν καὶ φιλόδοξον στρατιώτην, ὅστις συνετέλεσε τὴν ἕνωσιν τῆς Ρωμυλίας καὶ ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἀπὸ τῆς Ρωσσίας χειραφετήσεως. Τῇ ἔδωκε τὸν Σταμπούλωφ, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἡ νεαρὰ ἐλευθερία της θὰ κατέρρεεν ἐν τῷ ἐμφυλίῳ σπαραγμῷ καὶ ἰδοὺ τώρα ὅτε συνεπληρώθη τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὅτε ὁ φοβερὸς υἱὸς τοῦ ταπεινοῦ πανδοχέως τοῦ Τυρνόβου εἶχεν ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμόν του καὶ τὸ συμφέρον τῆς Βουλγαρίας ἀπῄτει νὰ ἐκλείψῃ ἐκ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, τὸν ἀντικαθίστα ὁ δεξιώτερος πηδαλιοῦχος ὃν ἠδύνατο νὰ ὀνειροπολήσῃ, ἡγεμὼν οὗτινος ἡ συμφεροντολόγος καὶ ὑπολογιστικὴ καὶ ἁδρὰ εἰς δόλους σύνεσις, θὰ ἐθριάμβευε τῶν μεγίστων δυσχερειῶν. Μάτην ὁ δεσποτικὸς ὑπουργὸς ἐπεσώρευε διὰ τὸν νεαρὸν ἡγεμόνα ταπεινώσεις ἐπὶ ταπεινώσεων, μάτην τῷ ὑπεμίμνησκεν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, ὅτι εἰς αὐτὸν ὤφειλε τὸν θρόνον του, ὅτι θὰ ἤρκει ἓν νεῦμα του ὅπως ἀνατραπῇ, μάτην αἱματοκύλιε τὴν Βουλγαρίαν, ἐκμεταλλευόμενος τὴν ἀποτυχοῦσαν στάσιν τοῦ Ρώσσου Ραβόκωφ (4 Ἰανουαρίου 1888) τοῦ Πανίτσα, τὴν δολοφονίαν τοῦ Βέλτσεφ, φονευθέντος ἀντ' αὐτοῦ. Ὁ πρίγκηψ ὑπέμεινε καὶ ἀνέμεινε. Δὲν ἠγνόει ὅτι αἱ αἱματηραὶ μέθοδοι τοῦ Σταμπούλωφ, ἐνῷ ἐδάμαζον τὴν ἀναρχίαν καὶ παρεσκεύαζον δι' αὐτὸν ὁμαλωτέραν βασιλείαν, ἀφ' ἑτέρου συνετέλουν τὴν αὐτόματον χειραφέτησίν του διὰ τοῦ μίσους ὅπερ περιέβαλλεν ὁλοὲν ἀγριώτερον τὸν Δικτάτορα. Εἰς ξένον διπλωμάτην ὅστις τῷ παρετήρει εὐσεβάστως ὅτι σχολιάζεται ἡ ἀπέναντι τοῦ Σταμπούλωφ ἀνοχή του, ἀπήντησε: «Μὲ τὸν Βούλγαρον, Βούλγαρος καὶ ἥμισυς». Τὴν περίοδον τῆς ἐξαρτήσεως καὶ μαθητείας του, διέθεσεν ὅπως διατρέξῃ τὴν χώραν του πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις, ὅπως ἐκμάθῃ τελείως τὴν γλῶσσάν της καὶ μελετήσῃ τὰ ἤθη της. Ἦλθεν εἰς εὐρυτάτην συνάφειαν πρὸς τὸν λαὸν, κ' ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι τὸ κυριαρχοῦν πάθος του ἦτο ἡ φιλοχρηματία κ' ἐπειδὴ ἡ περιουσία τῆς μητρός του, ἥτις ἐπροσωποποίει ὅλας τὰς φιλοδοξίας τῆς Βουρβονικῆς παραδόσεως ἦτο σημαντική, ἠδυνήθη νὰ ἐπιβληθῇ δι' ἐπιχειρημάτων ἐξίσου εὐγλώττων πρὸς τὸ ῥώπαλον τῆς Σταμπουλωφικῆς ὀργανώσεως. Κ' ἐνῷ ἡ νέα δυναστεία ἔρριπτε βραδείας ῥίζας ἐν μέσῳ τοῦ δυσπροσίτου καὶ δυσπίστου Βουλγαρικοῦ λαοῦ, ἠγωνίζετο ταὐτοχρόνως ὅπως κατακτήσῃ τὰ Εὐρωπαϊκὰ Ἀνακτοβούλια. Ἔλεγε πολλάκις πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν: «Ἔχομεν ἀνάγκην ***«προστατῶν»***, οὐχὶ ***«ὡρισμένων προστατῶν»***. Ἡ Ρωσσία μᾶς ἐγκατέλειψε. Πρέπει νὰ τὴν ἀντικαταστήσωμεν, ἐπιτυγχάνοντες ὑποστήριξιν μᾶλλον τῆς ἰδικῆς της ἀποτελεσματικήν. Οὕτω θὰ ἐξαναγκασθῇ νὰ ἔλθῃ πρὸς ἡμᾶς, ἀντὶ νὰ τρέχωμεν ἡμεῖς κατόπιν της». Ἠκολούθησε τὴν καιροσκοπικὴν ταύτην πολιτικήν. Ὑπῆρξεν ὁ ***«πελάτης τῆς Βιέννης»*** μετ' ἐπιδεικτιάσεως, μετὰ προκλητικότητος. Τὸ ἀνάκτορον ἐγκατέστη εἰς τὴν ἡγεμονικὴν ἀτμάμαξαν, ἥτις ἐκυκλοφόρει διηνεκῶς μεταξὺ Βερολίνου, Βιέννης, Βουδαπέστης καὶ Σόφιας.

Τὴν τραχεῖαν Μοσχοβιτικὴν προστασίαν, ἀντικατέστησε δι' ἄλλης, ὀλιγώτερον ἀπαιτητικῆς καὶ ἐξίσου ἐπωφελοῦς. Τὴν ἐνίσχυσιν τῆς δυναστείας συνεπλήρωσεν ὁ γάμος τοῦ πρίγκηπος, γενόμενος ἐν Ἰταλίᾳ, ἀφοῦ ὁ Σταμπούλωφ ἀπέσπασε παρὰ τῆς Σοβράνιε τὸ δικαιώμα ὅπως ὁ Διάδοχος ἀνήκῃ εἰς τὸν καθολικισμόν. Ἡ πρᾶξις αὕτη ηὔξησε τὴν ἀντιδημοτικότητα τοῦ Δικτάτορος. Τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος ἐνέτειναν νέοι διωγμοί. Αἱ καταχρήσεις του, αἱ πιέσεις του, ἦσαν ἀνήκουστοι. Ἐκ τῆς διηνεκοῦς λαφυραγωγήσεως τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ἀπεκόμισε περιουσίαν ἡγεμονικὴν. Εἰς ἐπίμετρον, τὸ λιβελλογραφικὸν ὄργανον του, ἡ «Σφόμποδα» προσέβαλλε μετὰ λύσσης τὴν Αὐλὴν. Ὁ Φερδινάνδος ἠννόησεν ὅτι ἡ περαιτέρω συνεργασία μετὰ τοῦ κατατριβέντος πολιτικοῦ, δὲν ἠδύνατο νὰ συνεχισθῇ ἄνευ κινδύνου καὶ δι' αὐτόν. Τὸ σκάνδαλον ὅπερ ἐξερράγη συνεπείᾳ τῶν ἐρωτικῶν τοῦ Σταμπούλωφ σχέσεων μετὰ τῆς συζύγου τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν Σάβωφ παρέσχε τὴν ζητουμένην ἀφορμὴν ῥήξεως. Ὁ ἀτυχὴς ὑπουργὸς ἀπεδίωξε τὴν ἔνοχον σύζυγον καὶ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του δι' ἐπιστολῆς, ἀποκαλυπτούσης εἰς τὸν πρίγκηπα τὸ συζυγικόν του ἀτύχημα. Ὁ Φερδινάνδος ἐξέφρασε θορυβωδῶς τὴν δυσαρέσκειάν του καὶ ἀντικατέστησε τὸν ἀτυχήσαντα σύζυγον διὰ τοῦ φανατικῶς ἀφωσιωμένου εἰς τὴν τύχην του ἐπιτελάρχου Ράτσο Πετρώφ. Ὀλίγας ἡμέρας βραδύτερον, ἡ «Σφόμποδα» πρὸς χλευασμὸν καὶ τοῦ πρίγκηπος καὶ τοῦ παραιτηθέντος ὑπουργοῦ, κατεχώρισε τὴν ἐπιστολὴν τῆς παραιτήσεως. Ἡ δημοσίευσις προεκάλεσε κατάπληξιν. Ἡ πρόκλησις ἦτο ἄμεσος. Ὁ πρίγκηψ διεμήνυσε διὰ τοῦ ἰδιαιτέρου γραμματέως του Στάνσιεφ τὴν ἀποδοκιμασίαν του εἰς τὸν θρασὺν ὑπουργόν. Ἐκεῖνος καταχρώμενος συνήθους ἐκβιασμοῦ, ὑπέβαλε παραίτησιν, ἣν ἐθεώρει ἀδύνατον τὴν ἀποδοχήν. Ἡ ἐπιστολὴ τῆς παραιτήσεως ἦτο πλήρης ἀπειλῶν. Ἀπῄτει τὴν ἔξωσιν τῶν ἀντιπολιτευομένων δημοσιογράφων

καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν, ὑπαινισσόμενος ὅτι ἄλλως θὰ ἔδιδε τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ὁ πρίγκηψ ἐγνώριζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ στηριχθῇ ἀπολύτως ἐπὶ τοῦ στρατοῦ καὶ περιεφρόνησε τὴν ὑπουργικὴν ὀργήν. Αἱ ταραχαὶ αἵτινες ὠργανώθησαν ὑπὸ τῶν Σταμπουλοφικῶν κατεπνίγησαν ταχέως ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν.

Τὴν 15 Ἰουλίου 1895, ἐνῷ ὁ Σταμπούλωφ ἐξήρχετο τῆς Λέσχης τῆς Ἑνώσεως, τρεῖς δολοφόνοι ἐρρίφθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ κατεκρεούργησαν τὸ πρόσωπον καὶ τὰς χεῖράς του. Οἱ φύλακες τῆς δημοσίας τάξεως παρέσιησαν εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἀδιάφοροι. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὁ Δικτάτωρ ἐξέπνεεν. Ἡ ὠφέλεια ἦτο διττή. Ἐνῷ ὁ Πρίγκηψ ἀπηλλάσσετο ὀχληρᾶς κηδεμονίας, δὲν συνήντα πλέον πρὸ αὐτοῦ πρόσκομμα διὰ τὴν συμφιλίωσιν πρὸς τὴν Πετρούπολιν. Αἱ διαθέσεις εἶχον μεταβληθῇ ἐν αὐτῇ. Ἀλέξανδρον τὸν Γ', τὸν πείσμονα καὶ ἀδιάλλακτον Μονάρχην, ὅστις δὲν συνεχώρησε ποτὲ τὴν ἀχαριστίαν τοῦ λαοῦ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ὁποίου ἡ Ρωσσία ἔφθασε πρὸ τοῦ χείλους τῆς ἀβύσσου, διεδέχθη κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1894 Νικόλαος ὁ Β'. Τὴν καρδίαν τοῦ νέου Αὐτοκράτορος δὲν ἐπλήρου ἡ μνησικακία ἥτις ἐδηλητηρίασε τὴν ζωὴν τοῦ ἀδυσωπήτου του πατρός. Ἀπέβλεψε πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν ρῆξιν φιλανθρωπότερον. Μελειητικὸς καὶ μετριοπαθής, ἐγνώριζεν ἐκ τῶν μαρτυριῶν ἀμερολήπτων Ρώσσων συγγραφέων οἷος ὁ Οὐτίν, ὅτι ἂν οἱ Βούλγαροι ὑπῆρξαν ἀγύγνωστοι εἰς χυδαιότητα καὶ ἀνωφελῆ προκλητικόιητα πρὸς τοὺς Ρώσσους εὐεργέτας των, μὴ σεβασθέντες ἀπαραίτητα προσχήματα καὶ οἱ Ρῶσσοι δὲν ὑπῆρξαν ἄμεμπτοι. Ἡ δήλωσις τῶν Ρώσσων διοικητῶν πρὸς τὸν Οὐτὶν, καθ' ἣν τὸ μόνον μέσον δι' οὗ δύναταί τις νὰ συνεννοηθῇ πρὸς τὸν Βούλγαρον εἶναι ἡ **«νογάϊκα»**, ἐξήγει πρὸς αὐτὴν ἀρκούντως ὅτι πάοας τὰς εὐθύνας τῆς ρήξεως δὲν ὑπεῖχον οἱ Βούλγαροι. Καὶ ὁ νέος Τσάρος ἐλησμόνησε τὴν παράδοσιν τοῦ μίσους ἣν τῷ ἐκληροδότησαν.

Τὴν 17 Ἰουλίου 1895, Βουλγαρικὴ ἐπιτροπὴ, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Μητροπολίτην Κλήμεντα, ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Τσάρου, ὅστις ὑπεσχέθη εἰς τὸν Βουλγαρικὸν λαὸν τὴν προστασίαν του. Ἀλλ' ὁ Φερδινάνδος ἠννόει, ὅτι ὅπως ἡ προσέγγισις καταστῇ πραγματικὴ, ἀπητοῦντο καὶ θυσίαι ὀδυνηρότεραι. Τὴν 21 Ἰανουαρίου 1896, ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Αὐλὴν τῆς Πετρουπόλεως ὅτι ὁ Διάδοχος θὰ ἐβαπτίζετο Ὀρθόδοξος. Νικόλαος ὁ Β'. ἀπήντησε διὰ συγχαρητηρίων θερμῶν καὶ ἀπέστειλε τὸν στρατηγὸν Γκολανίτσεφ Κοντουζὼφ, ὅπως τὸν ἀντιπροσωπεύῃ κατὰ τὴν τελετήν. Ἡ βάπτισις ἐγένετο ἐν μεγάλῃ πομπῇ εἰς Τύρνοβον τὴν 14ην Φεβρουαρίου 1896. Ὡς κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ Βούλγαροι Τσάροι ἐκερδοσκόπουν πολιτικῶς ἐπὶ τοῦ δόγματος, στρεφόμενοι ἄλλοτε μὲν πρὸς τὴν Ρώμην, ἄλλοτε δὲ πρὸς τὸ Βυζάντιον, ἅπαξ ἔτι ἡ Σαρδικὴ μετέβαλλεν εἰς πεδίον ἐκμεταλλεύσεως τὸ θυσιαστήριον. Καὶ ἐνῷ διετηροῦντο οἱ ἀρχαῖοι πρὸς τὴν Βιέννην δεσμοὶ, ὁ πρίγκηψ προέβαινεν εἰς ἀλλεπαλλήλους ἐκδηλώσεις, δι' ὧν ἐγένετο φανερὸν, ὅτι κύριον μοχλὸν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς του, καθίστα τὴν Μεγάλην Δύναμιν τοῦ Βορρᾶ. Τὸν

ΧΡΥΣΟΜΑΛΗΣ

Ὑπολοχαγὸς Πεζικοῦ πεσὼν ἐν Γενισσᾷ.

προσανατολισμὸν τοῦτον ἀπεκάλυπτε μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιδεικτικότητος, μεθ' ἧς ἀπεκάλυπτε πρότερον τὰς πρὸς τὴν Βιέννην τρυφερότητας. Κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1897, ἐπανέφερεν εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ τοὺς ἀξιωματικοὺς οἵτινες εἶχον ὀργανώσῃ τὸ κατὰ τοῦ Βάττεμβεργ πραξικόπημα. Κατὰ τὸ 1900, αἰτήσει του, Ρῶσσος στρατηγὸς ἐπεθεώρει τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν, περὶ τοῦ ὁποίου ὑπέβαλεν εὐμενεστάτην ἔκθεσιν. Κατὰ τὸ 1902 ἐγκαινίαζε μετ' ἀρρήτου πομπῆς τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν, ὅστις ἀνηγέρθη ἐν Σίπκᾳ, ἔνθα τὸ Ρωσσικὸν αἷμα ἔρρευσεν εἰς κύματα. Ἐνώπιον τοῦ Μεγάλου Δου-

κὸς Νικολάου Νικολαΐεβιτς, ἐνώπιον τοῦ κόμητος Ἰγνάτιεφ, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς τῆς «Μείζονος Βουλγαρίας», ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἐξετέλεσε γυμνάσια ἅτινα ἦσαν ἡ ἀκριβὴς ἀναπαράστασις τῶν Ρωσσοτουρκικῶν περὶ τὴν Σίπκαν μαχῶν. Κατὰ τὸ 1907 νέαι τελεταὶ συναδελφώσεως. Ὁ Μέγας Δοὺξ Βλαδίμηρος ἀντεπροσώπευε τὸν Τσάρον εἰς τὸ Ἰωβηλαῖον τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ εἰς τὰς ἑορτὰς αἵτινες συνώδευσαν τ' ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ἀλεξάνδρου Β'., τοῦ πείσμονος ἐλευθερωτοῦ, οὗτινος τὸ μῖσος διέκοψε μόνον ὁ θάνατος. Ἡ πολιτικὴ τοῦ πρίγκηπος διεγράφετο οὕτω σαφής: Ἐνῷ διὰ τῆς προσχωρήσεως τοῦ Βόριδος εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν ἐστερέου τὴν δυναστείαν του, ἀφ' ἑτέρου ἀνέκτα δι' αὐτῆς τὴν Ρωσικὴν προστασίαν, ἀπαραίτητον διὰ τὰ φιλόδοξά του σχέδια. Ἐγνώριζεν ὁποίαν ἀλληλεγγύην συνεπάγεται ἡ ἐπίκλησις τοῦ Πανσλαβιστικοῦ ἰδεώδους, ὁποίας θετικὰς ὠφελείας ἡ ἐκμετάλλευσις αὐτοῦ.

Ἡ ἐπιδίωξις τῶν Βουλγαρικῶν πεπρωμένων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξασκηθῇ ἢ εἰς βάρος τῆς Ὀθωμανικῆς ἀκεραιότητος. Καὶ ἡ μόνη ἐκ τῶν Μ. Δυνάμεων ἥτις θὰ ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ ἀπέναντι ὡρισμένων ἀνταλλαγμάτων τὴν παραβίασίν της, ἡ μόνη ἥτις ἠδύνατο νὰ περιφρουρήσῃ τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Βουλγαρίας καὶ μετ' ἐνδεχόμενον ἀτύχημα, ἦτο ἡ Ἁγία Ρωσσία, ἀκούραστος προστάτις τῶν Σλαβικῶν λαῶν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ὁ Πρίγκηψ ἐστράφη πρὸς αὐτὴν ἦτο προφανὲς ὅτι ἡ Βουλγαρία θὰ ἐπεδίωκε τὴν ἐθνικόφρονα πολιτικήν της μετὰ πλείονος ζέσεως. Τὸ πᾶν ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὴν τολμηρότερον πρόγραμμα. Ἡ φυσιολογικὴ ὥθησις τῶν ζωηροτέρων πληθυσμῶν ὅπως κατέλθωσι νοτιώτερον. Ἡ ἀναρχία τῶν Μακεδονικῶν νομῶν. Τὸ ἐγγύτατον πρὸς αὐτοὺς Χριστιανικὸν κράτος ἦτο ἡ Βουλγαρία, κατ' ἀνάγκην δὲ οἱ πιεζόμενοι, εἰς οἱανδήποτε φυλὴν καὶ ἂν ἀνῆκον προσέφευγον εἰς αὐτήν. — Τὸ Μογγολικὸν ἔνστικτον τοῦ λαοῦ, ὅπερ ἄγει πρὸς τὴν ἄπαυστον ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν καὶ ὅπερ δὲν σέβεται οὐδένα ἐθνολογικὸν φραγμόν. Ἡ Βουλγαρία τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, δι' ἧς ὁ στρατευόμενος πανσλαβισμὸς τοῦ Ἰγνάτιεφ, εἶδεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἓν ἅπτὸν ἐθνικὸν ἰδεῶδες, πρὶν ἔτι ἀποκτήσῃ ἐθνικὴν συνείδησιν. Τέλος ὑπεράνω πάντων, τὸ συμφέρον τοῦ πρίγκηπος.

Ὅταν ὁ Φερδινάνδος σινέτριψε τὸν Στυμπούλωφ, εἶδεν ὅτι ἡ ἰσχύς του ἦτο «*σχετική*», ὅτι θὰ διετηρεῖτο μόνον ἐφ' ὅσον συνεδέετο πρὸς ὡρισμένους παράγοντας. Εἰς τὴν Βουλγαρικὴν γῆν, εἰς ἣν φύονται παράπλευροι, ἡ παθητικωτέρα πειθαρχία καὶ ὁ ἀγριώτερος ἀναρχισμός, εὗρὼν

τὴν πρώτην ἐκδήλωσίν του εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀναρχίαν τῶν Βογομήλων, δὲν ὑπῆρχον αἱ κοινωνικαὶ τάξεις ἐφ' ὧν ἀλλαχοῦ στηρίζεται ὁ Ἡγεμών. Κάτω ὑπάρχουσιν οἱ μικροὶ ἰδιοκτῆται, οἱ γεωργοὶ οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν δύναμιν τῆς Βουλγαρίας καὶ ὑψηλότερον οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ παράσιτοι τοῦ δημοσίου ταμείου, οἵτινες ἐξελθόντες ἐκ τοῦ λαοῦ, ἔχουσι πάντα τὰ ἐλαττώματά του, χωρὶς νὰ ἔχωσι καὶ τὰ προτερήματά του καὶ οἵτινες ἐξειλίχθησαν εἰς τάξιν «*ἐπαγγελματικὴν*», φιλοτάραχον, ἐπικίνδυνον, μὴ διστάζουσαν, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ δολοφονικαὶ ἀπόπειραι, αἵτινες ἐγένοντο κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν, μηδὲ πρὸ τῶν χειρίστων ἀποφάσεων. Ὁ Φερδινάνδος ἐπείσθη, ὅτι ἡ πάλη πρὸς τὰ θορυβώδη ταῦτα στοιχεῖα ἅτινα προήρχοντο κυρίως ἐκ Ρωμυλίας καὶ ἐκ Μακεδονίας καὶ ὧν ἡ ἐπιρροὴ καὶ ἐν τῷ στρατῷ καὶ ἐν τῷ λαῷ καθίστατο ὁλοὲν πλειότερον ἰσχυρά, θὰ ἦτο ἀδύνατος. Τὰ ἔξευξε τότε εἰς τὴν «Μακεδονικὴν» πολιτικήν, ἥτις συνώψισεν ὁλόκληρον τὴν Βουλγαρικὴν πολιτικήν.

Ἦτο τοιαύτη ἡ ἀνάγκη τῆς Μακεδονίας διὰ τὴν νεοπαγῆ δυναστείαν τοῦ Κοβούργου, ὥστε ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἔπρεπε νὰ δημιουργηθῇ χάριν αὐτῆς. Ἡ ὕπαρξις «ἀλυτρώτου Βουλγαρίας» ἀπετέλει τὴν ἐνδεδειγμένην ἀπασχόλησιν τῆς λαϊκῆς δραστηριότητος. Εἰς τὴν θορυβώδη τάξιν τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος πολιτικῶν, εἰς τοὺς δημαγωγοὺς οἵτινες διήρχοντο τὰς ἡμέρας των ἐπιδιώκοντες οἱανδήποτε Κυβερνητικὴν μεταβολήν, εἰς τὰς φάλαγγας τῶν θεσιθηρῶν οἵτινες ἐπλήρουν τὴν Σόφιαν, εἰς τοὺς νεροὺς ἀξιωματικοὺς οἵτινες παρεπονοῦντο ὅτι τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα ἐν τῷ στρατῷ διενεμήθησαν εἰς ἀμαθεῖς βαθμούχους μόνον διότι εἶχον τὴν εὔνοιαν τῆς Αὐλῆς, ἐπεδεικνύετο ἡ Μακεδονία, ὡς εὐρὺ πεδίον δυνάμενον νὰ ἱκανοποιήσῃ πᾶσαν φιλοδοξίαν καὶ νὰ ὁδηγήσῃ πρὸς πᾶσαν ἐπιτυχίαν, πρὸς πᾶσαν προαγωγήν, πρὸς πᾶσαν ἀποκατάστασιν. Ἀλλὰ τὴν κίνησιν ταύτην δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποθετήσῃ ἡ Κυβέρνησις. Κατὰ τὸ 1894 ἱδρύθη ἐν Σόφιᾳ ἡ πρώτη Μακεδονικὴ ὀργάνωσις, ἡ «Ἐξωτερικὴ», ἥτις θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τὴν ἐπίσημον Βουλγαρίαν νὰ κρύπτηται ὑπ' αὐτὴν καὶ νὰ χειραγωγῇ τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς ἀνάγκας τῆς στιγμῆς. Ἡ ἐποχὴ τῆς ἱδρύσεως τῆς ὀργανώσεως ταύτης εἶναι χαρακτηριστική. Συμπίπτει πρὸς τὸ ἔτος τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Νικολάου Β'., κατὰ τὸ ὁποῖον ἤρξατο ἡ Ρωσσοβουλγαρικὴ προσέγγισις. Καὶ ποία συνάφεια μεταξὺ τῶν ἐπαναστατικῶν ἐκρήξεων καὶ τῶν κρίσεων τῆς δυσαρεσκείας κατὰ τῆς Αὐλῆς, ἢ τῆς κομματικῆς ἐν Σόφιᾳ συνταράξεως! Ἐπὶ μίαν πενταετίαν ἡ «Ἐξωτερικὴ ὀργάνωσις», ὑπῆρξε τὸ τυφλὸν ὄργανον τῆς Μακεδονικῆς

πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως. Ἀλλ' ἦλθε στιγμή, καθ' ἣν οἱ δεσμοὶ οὗτοι ἀκριβῶς, πασίγνωστοι ἐν Σόφιᾳ, δὲν ἐπέτρεπον ἐλευθέραν ἐνέργειαν εἰς τοὺς ὑπουργούς. Ἐκ τῶν Κυβερνητικῶν παρασκηνίων ἐδόθη τὸ σύνθημα νέας ὀργανώσεως, ἥτις θὰ εἶχεν ὡς πρόγραμμά της τὴν βιαιότητα. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ νέου ἐπαναστατικοῦ Κομιτάτου, εὑρίσκετο ὁ Βόρις Σαράφωφ, ἀρχαῖος ἀνθυπασπιστὴς τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, παραιτηθεὶς αὐτοῦ ὅπως ἀφιερωθῇ εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν προσηλυτισμὸν καὶ ὅστις ἦτο λίαν γνωστὸς ὡς καταλαβὼν κατὰ τὸ 1895 ἐπί τινας ὥρας τὸ Μελένικον. Καὶ τὸ νέον Κομιτάτον ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 1899 τοῦ ἐρυθροῦ ἔργου του. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐξαπλοῦνται ἐν Μακεδονίᾳ οἱ πλόκαμοι τῆς Ἐσωτερικῆς ὀργανώσεως. Ἡ πρώτη ἐπαναστατικὴ δρᾶσις τῶν Βουλγάρων ἐν Μακεδονίᾳ διεξήχθη κατὰ τὸ 1902 ὑπὸ τῆς Ἐξωτερικῆς ὀργανώσεως, ἐπανελήφθη δὲ κατὰ τὸ 1903 μετὰ μείζονος ζέσεως ὑπὸ τῆς Ἐξωτερικῆς ὀργανώσεως. Ἀμφότεραι ἀπέτυχον. Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀναιμάκτου Ρωμυλιωτικῆς ἐπαναστάσεως, εἶχε καταστήσῃ ἀμέτρως αἰσιοδόξους τοὺς ὑποκινητὰς τῆς Σόφιας. Ἦσαν πεπεισμένοι, ὅτι ὁ Μακεδονικὸς ἀδάμας θὰ προσετίθετο εἰς τὸ Βουλγαρικὸν στέμμα, μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας μεθ' ἧς τὸ ἐκόσμησεν ὁ Ρωμυλιωτικός. Πλάνη τραγική! Πέραν τῆς ἀντιστάσεως τῶν στρατιῶν τοῦ Σουλτάνου, ὑπῆρχον ἐν Μακεδονίᾳ πυκνοὶ πληθυσμοί, ἀνολογιζόμενοι μετὰ φρίκης τὸ ἐνδεχόμενον τῆς προσαρτήσεως των εἰς τὴν Βουλγαρίαν, τὸ ἐνδεχόμενον τῆς διοικήσεως των ὑπὸ τῶν αἱμοδιψῶν καὶ ἀπλήστων λύκων, οὓς ἀπέλυσαν κατ' αὐτῶν αἱ δύο ἀντίζηλοι «ὀργανώσεις» καὶ πρὸ τῶν ὁποίων, οἱ Τοῦρκοι οὓς κατηρῶντο, ἦσαν ἀρνία ἄκακα. Ἡ ἀποτυχία ἦτο καταστρεπτική. Ἐπὶ ἔτη τὰ Κομιτάτα ἀπωλέσαντα τοὺς τολμηροτέρους των ὀπαδούς, ἐξαντλήσαντα τὰ ἁδρὰ ποσὰ ἅτινα διέθεσεν ὑπὲρ αὐτῶν ἡ Κυβέρνησις, ἦσαν ἀνίκανα πρὸς πᾶσαν ἀπόπειραν. Ἀλλ' αἱ φοβεραὶ ἑκατόμβαι τῆς Μακεδονίας εἶχον δημιουργήσῃ τὴν σύμβασιν τοῦ Μύρστεγ, καὶ τὸ πρόσχημα τῆς Αὐστρορωσσικῆς συμβάσεως ἦλθεν ἐπικαιρότατα ὅπως καλύψῃ τὸ ἐπαναστατικὸν ναυάγιον. Ἄλλως τε, αἱ Βουλγαρικαὶ συμμορίαι δὲν εὕρισκον πλέον πρὸ αὐτῶν παθητικὴν μόνον ἀντίστασιν. Οἱ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ ἤρχισαν νὰ ἀντιτάσσουν εἰς τὴν ἔνοπλον ἐκβίασιν τῆς Ἐξαρχίας, τὴν ἔνοπλον ἄμυναν τοῦ ἀπελπισμοῦ. Ἡ Ἐξαρχικὴ προπαγάνδα ἦτο ἠναγκασμένη νὰ μεταβάλῃ μορφήν. Μετὰ τὴν πολεμικὴν λεοντήν, ὤφειλε νὰ περιβληθῇ τὴν εἰρηνικὴν ἀλωπεκήν. Δὲν ἐπέτυχε πλειότερον. Ἀπὸ τοῦ 1904 ἡ ὑποχώρησίς της ἦτο καταφανής. Ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις εἶχε πεισθῇ, ὅτι λύσις τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος διὰ τῶν μέσων ἅτινα εἶχον ἐπιτύχῃ τοσοῦτον εὐκόλως ἐν τῇ

Ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ, ἦτο ἀδύνατος. Σήμερον ἐπείθετο, ὅτι ἦτο ἀδύνατος καὶ δι' ὅλων τῶν προσωπιδοφορουσῶν μεθόδων τῶν «**μεταρρυθμίσεων**». Ὁ Φερδινάνδος καὶ οἱ ὑπουργοί του ἐξηκρίβουν, ὅτι ἡ λύσις ἣν ἐπεδίωκον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ταχυδακτυλουργικῶς, ὅτι θὰ ἦτο ἐφικτὴ μόνον διὰ πολέμου εἰς ὃν ἡ Τουρκία θὰ ὑπέκυπτεν. Ἀλλ' ἡ Τουρκια ἦτο ἰσχυρὰ στρατιωτικὴ δύναμις καὶ ἡ Εὐρώπη ἠγρύπνει μετὰ στοργῆς ἐπὶ τῆς ἀκεραιότητος της, ἥτις εἶχε καταστῇ τὸ κύριον δόγμα τῆς ἰσορροπίας της. Ἀπὸ τοῦδε ὁ Φερδινάνδος θὰ εἰργάζετο πρὸς συνάσπισιν τῶν Σλαβικῶν τοῦ Αἵμου κρατῶν καὶ κατάπεισιν τῶν Δυνάμεων, ὅτι ἡ Βαλκανικὴ νόσος τότε μόνον θὰ ἐθεραπεύετο ὁριστικῶς, ὅταν τῷ ἐπετρέπετο μικρὰ καὶ ἀκίνδυνος ἐγχείρισις.

Ἡ παράτασις τῆς Μακεδονικῆς ἀναρχίας καὶ μετὰ τὸ Μύρστεγ, ἤγαγεν εἰς τὸ Ρεβάλ. Μετὰ τὴν Αὐστρορρωσσικὴν συνεννόησιν τοῦ 1897, ἥτις εἶχεν ὡς θεμελιῶδες δόγμα της ἄθικτον Βαλκανικὸν καθεστώς, ἡ Ρωσσία ἐπανήρχετο εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ Γορτσακώφ: Αὐτονομία ἢ ἀνατομία, τὴν πολιτικὴν ἣν εἶχε λησμονήσῃ εἰς τὴν Σινικήν της περιπέτειαν. Πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ ἐπείγοντος ἐξ αὐτῆς κινδύνου ἐξερράγη ἡ νεοτουρκικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1908. Ἡ ἔκρηξίς της ἀνέτρεψε πάντα τὰ Βουλγαρικὰ σχέδια. Πρὸς στιγμὴν ἡ Κυβέρνησις τῆς Σόφιας ἐπίστευσεν, ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὕτη θὰ ἐπλήρου πάσας τὰς ὑποσχέσεις της, ὅτι θὰ καθίστα τὴν Τουρκίαν ἰσχυράν, ὅτι θ' ἀπέσπα διὰ τῆς ἰσοπολιτείας καὶ τῆς δικαιοσύνης τὰς μὴ Μουσουλμανικὰς ἐθνότητας τῆς ἐπιρροῆς τῶν ὁμόρων πρὸς τὴν Τουρκίαν κρατῶν.

Ἤδη Μακεδονικοί τινες τυχοδιῶκται, οἵτινες ἦσαν τὰ κυριώτερα στοιχεῖα τῆς Σοφιανῆς συνταράξεως, ἤρξαντο λιποτακτοῦντες, ἐγκαταλείποντες τὴν «**Βουλγαρικὴν Ἰδέαν**», χάριν τοῦ πρακτικωτέρου προσανατολισμοῦ πρὸς τὴν «***Ἕνωσιν καὶ Πρόοδον***», παρ' ἧς ἦτο δυνατὸν νὰ πραγματοποιήσωσιν ὅλα τὰ πρακτικὰ ὠφελήματα ἅτινα δὲν τοῖς ἔδωκεν ἡ Σόφια. Οἱ Μακεδονικοὶ πληθυσμοὶ ἐξέφραζον θορυβωδῶς τὴν χαρὰν των διότι θ' ἀπηλλάσσοντο τῆς τυραννίας τῶν συμμοριῶν καὶ θὰ ἠδύναντο νὰ καλλιεργήσωσιν ἄνευ καταναγκασμοῦ τὴν ἐθνικήν των παράδοσιν. Βαθεῖα ἀπογοήτευσις ἐπεκράτει παρὰ τὸ Βιτός. Ὁ Φερδινάνδος ἐταξείδευε. Μετέβη εἰς Βιέννην, ὁπόθεν κυρίως ἐδέχετο τὰς ἐμπνεύσεις του, παρὰ τὰς πρὸς τὴν Πετρούπολιν διαχύσεις του. Ἐγένετο δεκτὸς παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅστις ***ὡσεὶ ὑποδεικνύων τὴν ὁδὸν ἣν ὤφειλε ν' ἀκολουθήσῃ, τὸν ἐδέχθη μετὰ τῶν τιμῶν αἵτινες ἀποδίδονται εἰς τοὺς Βασιλεῖς.*** Ἔπειτα εἶδε τὸν Αἴρενταλ. Ὁ εὐφυὴς διπλωμάτης οὐδὲν ἀπε-

κάλυψεν εἰς τὸν Κοβοῦργον περὶ τῆς μελετωμένης προσαρτήσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης, ὡς ἐκεῖνος οὐδὲν τῷ εἶπεν περὶ τῶν ἰδικῶν του προθέσεων. Ἐν τούτοις ἐκ τῆς ὑποδοχῆς ἥτις τῷ ἐγένετο, ἠννόησεν ὅτι ἐξωθεῖτο πρὸς πραξικόπημα. Μετέβη εἰς τὴν πατρῴαν ἔπαυλιν τοῦ Ἐβενθαλ κ' ἐκεῖ, ἐν τῇ μονώσει, κατενίκησε τοὺς τελευταίους δισταγμούς του, ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν πρὸ τῆς ὁποίας ἐνεδοίαζεν. Ἄλλως τε, ἡ Τουρκία ἐνέδυσε τὴν ἀπόφασιν ταύτην διὰ τῆς λαϊκῆς κυρώσεως. Ὁ Τοῦρκος ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς ἀπέκλεισε τὸν Βούλγαρον πρεσβευτὴν ἐκ γεύματος εἰς ὃ ἐκλήθησαν οἱ ἄλλοι του συνάδελφοι, οὕτω δ' ἓν Τουρκικὸν ὀλίσθημα, παρέσχεν εὐκαιρίαν ὅπως ἡ δυναστικὴ φιλοδοξία τοῦ Φερδινάνδου μεταβληθῇ εἰς ἐθνικὸν ζήτημα. Ὁ πρίγκηψ ἔδραξε τὴν εὐκαιρίαν ἥτις τῷ προσεφέρετο. Ὁ λαὸς του ὅστις μετ' ἀπεχθείας θὰ ἤκουε πᾶσαν μεταβολὴν προσθέτουσαν νέαι βάρη εἰς τὸν κατάφορτον ἤδη προϋπολογισμόν, ἀπῄτει τὴν προκήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας του. Ἄλλως τε νέα ἐπεισόδια ἐνεδείκνυον τὴν ἀνάγκην ὅπως ἡ Βουλγαρία διακόψῃ πάντα δεσμὸν πρὸς τὴν κυρίαρχον Δύναμιν. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Σαράμπεϋ-Χαρμανλῆ παρέμεινε ἰδιοκτησία τῆς Ἑταιρίας τῶν Ἀνατολικῶν σιδηροδρόμων, ἧς οἱ ὑπάλληλοι ἀπείργησαν κατὰ Σεπτέμβριον. Ὁ ἀντίκτυπος γεγονότων ἐξελιχθέντων εἰς κράτος ξένον, διέκοψε συγκοινωνίας Βουλγαρικάς. Οἱ στρατηγικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ κίνδυνοι ἐνδεχομένης ἐπαναλήψεως τοῦ ἐπεισοδίου ἦσαν καταφανεῖς. Ἡ Κυβέρνησις κατέλαβε στρατιωτικῶς τὴν γραμμὴν, ἧς τὸ προσωπικὸν ἀπείργησε καὶ ἠρνήθη τὴν ἀπόδοσιν ὅταν ἐπανέλαβε τὰς ἐργασίας του, προτείνουσα ἀποζημίωσιν. Αἱ Τουρκοβουλγαρικαὶ σχέσεις ἦσαν ὀξύταται. Τὸ Τουρκικὸν ἐπιτελεῖον συνεβούλευε τὸν πόλεμον. Ἡ Κυβέρνησις τὸν ἀπέκρουεν. Ἐνδεχομένη ἀπολυταρχικὴ ἀντίδρασις ἦτο πιθανωτάτη καὶ ὤφειλε νὰ συγκεντρώσῃ κατ' αὐτῆς τὰς δυνάμεις της. Οἱ Βούλγαροι τὸ ἐγνώριζον. Ὁ Φερδινάνδος ἐπανῆλθεν εἰς Βουλγαρίαν τὴν 4ην Ὀκτωβρίου, τὴν δὲ 5ην ἀνεκηρύσσετο ἐν μεγάλῃ πομπῇ Τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ ἡ Βουλγαρία ἀνεξάρτητον Βασίλειον.

Ἡ Πύλη ἠναγκάσθη ν' ἀνεχθῇ τὴν νέαν πρόκλησιν. Πρὸ αὐτῆς ὀρθοῦντο προβλήματα περιπλοκώτερα τῶν δημιουργηθέντων ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου καὶ ἰδίως οὐσιαστικώτερα. Ἄλλως τε ἡ Βουλγαρία ἐστηρίζετο ἐπὶ ἰσχυρῶν προστατῶν. Τῆς Αὐστρίας, ἥτις εἶχε πρόδηλον συμφέρον εἰς τὴν Αὐστροβουλγαρικὴν ἀλληλεγγύην, τῆς Ρωσσίας ἥτις καίτοι προδοθεῖσα ἅπαξ ἔτι, ὤφειλε κατ' ἀνάγκην νὰ ὑπερθεματίσῃ ἐπὶ τῆς Αὐστριακῆς ὑποστηρίξεως, ὅπως μὴ ἐγκαταλειφθῇ ἡ ἐνισχυομένη Βουλγαρία ὑπὸ τὴν Βιενναίαν μονοπώλησιν.

Βραδέως αἱ περιπλοκαὶ αἵτινες ἐπηκολούθησαν τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπανάστασιν, ἐξωμαλύνθησαν. Οἱ ἔφεδροι οἵτινες ἐκλήθησαν ὑπὸ τὰ ὅπλα ἀπελύθησαν. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα βήματα τῆς νέας Τουρκίας, ἀπεκάλυψαν εἰς τὸν Βασιλέα τώρα Φερδινάνδον, ὅτι ἡ εὐκαιρία ἣν ἐκαιροφυλάκτει, θὰ ἐπήρχετο ταχύτερον, δὲν θὰ ἐξέλειπε. Τὸ πρόγραμμα τοῦ Μύρστεγ, «τὸ σύστημα τοῦ βελτιωμένου Status quo» ὡς ἀπεκλήθη καὶ ὅπερ ἀπετέλει ὡς εἶπεν εἰς πολύκροτον χαρακτηρισμὸν ὁ Ἰσβόλσκη, «***πρωτόκολλον ἀφιλοκερδείας***» ἐναυάγησεν. Ὅπως καλύψῃ τὸ ναυάγιον τοῦτο, ὁ κόμης Αἴρενταλ προέβη τὴν 27 Ἰανουαρίου 1908 ἐνώπιον τῆς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιτροπείας τῶν Οὐγγρικῶν ἀντιπροσωπειῶν, εἰς τὰς πολυκρότους «***σιδηροδρομικὰς***» δηλώσεις του. Ἐξ αὐτῶν ἡ Ρωσσία ἥτις ἐνεπαίχθη τοσάκις ὑπὸ τῆς Βιέννης, ἐπληροφορήθη, ὅτι εἶχεν ἐμπαιχθῇ καὶ πάλιν καὶ ὅτι ἐνῷ τὸ Ἀνακτοβούλιον τῆς Πετρουπόλεως ἐπάλαιε πρὸς τὰς δυσχερείας τῆς Ἀπωτάτης Ἀνατολῆς, οἱ Αὐστριακοὶ συνεργάται του ἐπετύγχανον ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ἐμπιστοσύνης του ἰδιαίτερα ὠφελήματα, ὁποῖα ἦσαν ἡ παραχώρησις τῆς κατασκευῆς τοῦ σιδηροδρόμου Ὑβὰκ - Μητροβίτσης, ἥτις ἔθετεν εἰς ἄμεσον ἐπικοινωνίαν τὴν Μοναρχίαν μὲ τὴν Μεσόγειον. Ὁ λόγος οὗτος ἔσχε βαθυτάτην καὶ ὀδυνηρὰν ἀπήχησιν εἰς τὴν Πετρούπολιν. Ἡ ἀγανάκτησις ἐν αὐτῇ ἐμαίνετο. Ἡ Αὐστρία παρεβίασε τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ 1897 καὶ τοῦ 1903. Ἡ Ρωσσία ὤφειλε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν συνεργάτιδα τῆς χθὲς καὶ νὰ λύσῃ τὸ Μακεδονικὸν πρόβλημα οὐχὶ μετ' αὐτῆς, ἀλλὰ μετὰ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων. Τὸ ἔπραξεν. Ἐστράφη πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἐν ᾗ δύο ἡμέρας μετὰ τὸν λόγον τοῦ Αἴρενταλ, ὁ Βασιλεὺς Ἐδουάρδος ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Θρόνου, θρηνῶν τὸν Μακεδονικὸν σπαραγμόν, ἀνήγγελλεν ὅτι ἐπέκειντο μέτρα ριζικώτερα τοῦ Μυρστεγείου προγράμματος. Αἱ συνεννοήσεις αὗται κατέληξαν εἰς τὴν συνάντησιν τοῦ Βασιλέως Ἐδουάρδου καὶ τοῦ Τσάρου εἰς Ρεβάλ, τὴν συνάντησιν ἥτις ὑπῆρξεν ἡ καθιέρωσις τῆς πολιτικῆς ταύτης τοῦ Ἰσβόλσκυ, δι' ἧς ἡ Ρωσσία ἐπεχείρει ν' ἀναλάβῃ τὸ πρωτεῖον ἐν τῷ Αἵμῳ πρόσωπον, ὅπερ ὑπεδύθη πρὶν ριφθῇ εἰς τὴν Ἀσιατικὴν περιπέτειαν.

Οὕτως ἡ νέα Συνταγματικὴ τῆς Τουρκίας περίοδος ἥτις τόσον κατεπτόησε τὴν Σόφιαν, ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἔναρξίν της προέβαλλε προσφορωτέρα διὰ τὰς Βουλγαρικὰς φιλοδοξίας ἢ ἡ περίοδος τῆς Χαμητικῆς καταρρεύσεως. Ἀπὸ ἀπόψεως ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, οὐδέποτε ὑπῆρξε τοσοῦτον διὰ τὴν Βουλγαρίαν εὐμενής. Ἡ Ρωσσία, ὅπως ἐπανακτήσῃ τὸ ἐν τῇ Ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ τρωθὲν γόητρόν της, ἐπανήρχετο εἰς τὴν πανσλαβιστικὴν πολιτικὴν, ἥτις ἦτο τοσοῦτον προσφιλὴς πάντοτε εἰς τὸν Ρωσσικὸν

λαόν. Ἡ πολιτικὴ αὕτη δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἦναι εὐμενὴς εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἥτις ἀφ' ἑτέρου θὰ εἶχεν ὑπὲρ αὐτῆς τὴν Αὐστρίαν, ἐλπίζουσαν πάντοτε ὅτι θὰ κατώρθου ν' ἀποσπάσῃ ἐκ τῆς Ρωσσικῆς ἀγκάλης τὸν ἀρχικὸν πελάτην της, ὃν πολλάκις ὁ Σταμπούλωφ κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς δυσθυμίας του, ὕβριζε σκαιῶς ὡς **«Αὐστριακὸν πράκτορα»**. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰς Δυνάμεις κατεῖχεν ἔτι ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς Ὀθωμανικῆς μεταπολιτεύσεως καὶ ἡ ἐλπὶς ἀσφαλοῦς Τουρκικῆς ἀναγεννήσεως. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς νέας διοικήσεως προήγγελλον, ὅτι ἡ ἐπαύριον δὲν θὰ ἦτο διάφορος τῆς χθὲς καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ ὁδὸς ἥτις ἔφερε τὰς Δυνάμεις εἰς τὸ Μύρστεγ καὶ εἰς τὸ Ρεβάλ, θὰ τὰς **ἔφερε** καὶ πάλιν πρὸ ἀποφάσεων ριζικωτέρων, ὧν θὰ ἐπωφελοῦντο οἱ γνωρίζοντες νὰ ἀναμείνωσιν.

Ἡ Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις δὲν ὑπῆρξε τὸ ἔργον λαοῦ διεκδικοῦντος τὰ ἀνθρώπινά του δικαιώματα κατ' ἀνηλεοῦς δεσποτισμοῦ. Ὑπῆρξε τὸ ἔργον πατριωτῶν, οἵτινες τὸν συνέτριψαν ὡς ἀνεχόμενον τὴν ξένην ἐπέμβασιν. Τὸ Τουρκικὸν Σύνταγμα ὑπῆρξεν ἀπόπειρα ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ Ρεβάλ, τὸν χαρακτῆρα του δὲ τοῦτον, οὐσιωδῶς ξενόφοβον, ἐνίσχυσαν μέχρι παροξυσμοῦ αὐτὰ τὰ κωλύματα ἅτινα συνήντα πρὸ αὐτοῦ. Ἡ διοίκησις ἐγένετο συγκεντρωτικωτέρα ἢ ἐπὶ τοῦ Χαμήτ. Αἱ ἐθνότητες κατεπιέσθησαν καὶ προαιώνια προνόμια, ἀβλαβῆ ἄλλως, παρεβιάσθησαν. Πᾶσα ἡμέρα ἐδημιούργει νέα αἴτια προστριβῶν. Ἀλλ' ἡ πίστωσις ἥτις εἶχεν ἀνοιχθῇ ὑπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὸ νέον Τουρκικὸν καθεστὼς ἦτο ἁδρὰ καὶ μακροπρόθεσμος. Ἡ Ρωσσία ἠθέλησε νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν νεκρανάστασιν τοῦ **«ἀσθενοῦς ἀνθρώπου»**, νὰ τὸν προσεταιρισθῇ, νὰ τὸν συνδέσῃ μετὰ τῶν λοιπῶν Βαλκανικῶν κρατῶν εἰς συνασπισμὸν ὅστις θὰ ἐτάσσετο πρὸ τῶν Γερμανῶν ὁδευόντων πρὸς τὸ Αἰγαῖον, ὡς προμαχὼν ἀδιάσπαστος. Ὁ Φερδινάνδος ἐνέδωκεν εἰς τὴν ὥθησιν ταύτην, καίτοι γνωρίζων πόσον μάταιον ἦτο τὸ ἐγχείρημα. Ὑπείκων εἰς τὴν πίεσιν τῆς Πετρουπόλεως ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς καὶ ὁ Καραγεώργεβιτζ.

Ἐπολαπλασίασε τὰς ἐκδηλώσεις τῆς πρὸς αὐτὴν φιλίας εὐηγγελίσθη στενὴν Τουρκοβουλγαρικὴν προσέγγισιν. Ἐνδομύχως οὐδὲν ἐπίστευεν. Ἦτο βέβαιος περὶ ταχυτάτης ἐπιδεινώσεως. Καὶ παρεσκευάζετο δι' αὐτήν. Εἰς τὴν Εὐρώπην διεβιβάζοντο μεγάλαι παραγγελίαι πολεμικῶν ὑλικῶν. Διεξήγοντο πυρετώδη γυμνάσια. Μία μόνη ἀνησυχία κατετυράννει τὸν Τσάρον τῶν Βουλγάρων, ὅστις ἂν ἀπεκαλύφθη ὁ μέγιστος ἴσως καὶ Μεφιστοφελικώτερος τῶν Βαλκανικῶν διπλωματῶν, οὐδεμίαν ᾐσθάνετο ἀφ' ἑτέρου πεποίθησιν ἐπὶ τὸ πολεμικόν του τάλαντον. Οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦσαν τὰ ὀλισθήματα τῆς νέας Τουρκίας, ἡ στρατιωτική της ἀναγέννησις

ἦτο πρόδηλος. Ὁ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ πασᾶς ἐπεδείκνυε δραστηριότητα πυρέσσουσαν. Τὰ δάνεια συνομολογοῦντο ἀλλεπάλληλα καὶ μετεβάλλοντο εἰς χάλυβα. Τὸ φρόνημα τοῦ στρατιῶ καλῶς τρεφομένου, καλῶς ἐνδυομένου, πληρονομένου τακτικῶς, διαθέτονος νεώτατον ὑλικὸν ἦτο ἀκμαιότατον. Ὅσον καὶ ἂν ἦτο ἐνθαρρυντικὴ ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις τῆς Βουλγαρίας, ἡ μετὰ τῆς Τουρκίας μονομαχία ἦτο ἀδύνατος. Ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν κρατῶν. Τὸ Μαυροβούνιον, χώρα πολε-

ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ

Λοχαγὸς Πεζικοῦ πεσὼν ἐν Γριμπόβῳ.

μικὴ ἐξ ἐπαγγέλματος, οὐδὲν ἄλλο ὀνειροπόλει ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς του σκοπιᾶς ἢ μάχας καὶ τρόπαια. Ἡ Σερβία ἦτο πλειότερον δύσπιστος καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔτι πλειότερον. Ἀλλὰ τὰ κράτη τοῦ Αἵμου ἔρριψεν εἰς τὰς ἀγκάλας ἀλλήλων, παρ' αὐτὴν τὴν θέλησίν των ἀνάγκη ἀδήριτος. Ἡ νέα Τουρκία ἐθώπευε τὴν πρόθεσιν τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιθέσεως. Οἱ ἰθύνοντες, δὲν ἀπέκρυπτον ὅτι μετὰ τὴν κατασύντριψιν τῆς μεμονωμένης Ἑλλάδος, θὰ ἤρχετο ἡ σειρὰ τῆς Βουλγαρίας, τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς ὁποίας ἐθεώρουν ἁπλοῦν περίπατον. Αἱ Κυβερνήσεις τῶν δύο ἀπειλουμένων κρατῶν ἤρξαντο νὰ συνδιαλέγωνται. Τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς προ-

σεγγίσεώς των, ὑπῆρξεν ἡ συνεργασία τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ στοιχείου ἐν Τουρκίᾳ, πρὸς κοινὴν ἄμυναν κατὰ πάσης καταπατήσεως τῶν δικαιωμάτων των. Πατριαρχεῖον καὶ Ἐξαρχία συνειργάσθησαν στενῶς ἐν αὐτῇ, αἱ δὲ σχετικαὶ κοινοβουλευτικαὶ ὁμάδες ἀπεδέχθησαν κοινὸν πρόγραμμα. Ἡ συνεργασία αὕτη κατίσχυσε πολλῶν δελεασμῶν, πολλῶν ἀποπειρῶν διασπάσεως. Ἀπέδωκεν ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Ἐνῷ αἱ ἀρχαὶ καθίσταντο διστακτικώτεραι ἐν τῇ καταπιέσει ἀπέναντι τῶν δύο στοιχείων συνηνωμένων, ὁ σπαραγμὸς ὅστις ἐλυμαίνετο τὴν Μακεδονίαν κατέπαυεν ὡς ἐκ θαύματος. Ὅτι δὲν κατώρθωσαν τόσαι Εὐρωπαϊκαὶ ἐπεμβάσεις, τόσαι ἀπόπειραι μεταρρυθμίσεων, συνετελεῖτο αὐτομάτως διὰ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τῶν Μακεδονικῶν πληθυσμῶν. Ἡ Εὐρώπη ὑπεδέχθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸ πρῶτον τοῦτο ἀποτέλεσμα. Θερμαὶ συμπάθειαι περιέβαλον τὴν μόλις ὑποφώσκουσαν συνδιαλλαγήν. Ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ Λονδινείου «Χρόνου» Μπάουτσερ, ἔψαλε μετὰ λυρισμοῦ τὴν νέαν περίοδον, ἥτις ἀνέτελλε διὰ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ γηραιὰ Ἀγγλία, ἣν εἶχε διαθέσῃ δυσμενῶς πρὸς τὴν Νέαν Τουρκίαν ἡ ὑποδούλωσίς της πρὸς τὸν Κάϊζερ καὶ αἱ δυσχέρειαι ἃς συνήντων πρὸ αὐτῶν τὰ Ἀγγλικὰ κεφάλαια, ἠσθάνετο πρὸ τῆς συνεργασίας ταύτης τῶν Χριστιανικῶν κρατῶν τοὺς μεμακρυσμένους ἀταβισμοὺς τῶν σταυροφοριῶν. Ἡ Τριπλὴ Συνεννόησις ἐνεθάρρυνε τὴν ἐμβρυώδη ἔτι προσέγγισιν. Αἱ συμπάθειαι αὗται, αἱ ἐνθαρρύνσεις αὗται, ἀπεκάλυψαν εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς ὁποῖον ἠθικὸν κεφάλαιον θ' ἀπετέλει εἰς Βαλκανικὸς Σύνδεσμος. Τὸν ἐπεδίωξαν γοργότερον. Τὸ ἀκανθωδέστερον τῶν Βαλκανικῶν προβλημάτων, ὁ καθορισμὸς τῶν ἐθνολογικῶν ζωνῶν, ἐλύθη σχετικῶς εὐχερῶς. Τὴν ζώνην ἑκάστης ἐθνότητος εἶχε χαράξῃ τὸ αἷμα της. Τὴν λύσιν τοῦ Βαλκανικοῦ δράματος ἐπέσπευσεν ὁ Ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος. Ἀφοῦ τὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν σύγκρουσιν καθίστων ἀναπόφευκτον μυρία αἴτια, ἦτο ἐνδεδειγμένον, ὁ μόλις διαγραφόμενος συνασπισμὸς νὰ ἐπισπευσθῇ καὶ νὰ ἐπωφεληθῇ τοῦ εὐεργετικοῦ ἀντιπερισπασμοῦ τῆς Τριπολίτιδος. «Ἡ ***προσέγγισις***» μετεβλήθη εἰς «***συμμαχίαν***» ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῆς Ρωσσίας, «***συγκαταβατικῆς μητρός***», ἥτις ἀποτυχοῦσα ἐν τῇ φιλοτουρκικῇ πολιτικῇ τοῦ Τσάρικωφ, ἐπανήρχετο εἰς τὴν στρατευομένην πολιτικὴν τῶν «Στενῶν» καὶ τοῦ θουρυβώδους πανσλαβισμοῦ, ἣν τῇ ἐπέβαλλεν ἡ γενικὴ τῆς Εὐρώπης κατάστασις. Ἐν Κων)πόλει δὲν ἠννόησαν τὰς νέας τροπάς. Ἡ θεμελιώδης προκατάληψις τῆς πολιτικῆς των παρέμεινε πάντοτε, ὅτι συνεργασία Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἦτο ἀδύνατος.

Εἰς τὰς ἐπιδεικτικὰς ἐκδηλώσεις αἵτινες ἐσημειοῦντο εἰς Ἀθήνας καὶ

Σόφιαν, ἀντέτασσον τὸ φρόσμα τῆς μετὰ τῆς Ρουμανίας συμμαχίας, ἥτις δὲν ὑπῆρξεν ἢ μόνον ἐν τῷ πόθῳ πολιτικῶν τινων ἀνδρῶν καὶ ἐν ταῖς στείραις διαπραγματεύσεσιν αἵτινες τὰς ἐπηκολούθησαν. Ἂν τὸ Τουρκικὸν ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν δὲν ἐνεπνέετο ὑπὸ τόσον στενοῦ δογματισμοῦ, ὑπὸ τόσῳ τυφλῶν προκαταλήψεων, θὰ ἦτο δυνατὸν ἴσως νὰ διασπάσῃ τὴν συμμαχίαν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν καὶ νὰ προλάβῃ τὴν ἔκρηξιν πολέμου, οὗτινος ἡ ἔκβασις θὰ ἦτο ὀλεθρία, διότι πάντες οἱ γνωρίζοντες τὴν κατάστασιν ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἠδύνατο νὰ διεξαγάγῃ πόλεμον τετραμέτωπον. Δὲν ἠννόησαν. Ἐλησμόνησαν τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Βαλκανικῆς. Δὲν ἐνεθυμήθησαν τὴν περιοδικότητα μεθ' ἧς αἱ ὀρδαὶ τῆς Μοισίας κατήρχοντο πρὸς τὴν Προποντίδα, ὅτι ἡ ἱστορία εἶναι ἡ αἰωνία ἀντιγραφὴ ἑαυτῆς καὶ ὅτι αἱ αὐταὶ ἕλξεις — φιλοδοξίαι τῶν Τσάρων εἴτε ἀνάγκαι τῶν ὑπηκόων των — αἵτινες ἐκέντριζον τοὺς υἱοὺς τοῦ Κρὲμμ ὅπως κατέλθωσι πρὸς μεσημβρίαν, θὰ τοὺς ἔφερον καὶ πάλιν πρὸς αὐτήν. Τὰ πάντα ἐνεδείκνυον ὅτι τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἔφθασε. Κατὰ τὴν νεωτέραν ζωήν της ἡ Βουλγαρία, ἐν ὑπέστη μίαν τῶν βαθειῶν ἐκείνων ἀφαιμάξεων αἵτινες καθιστῶσι τὰ ἔθνη ἐπὶ μακρὸν ἀνίκανα πρὸς πολεμικὴν ἐνέργειαν. Ἔπαθεν ὑπερπαραγωγήν. Ἡ γῆ της, γενναία τροφός, ἐπολλαπλασίασεν ὡς τοὺς κόκκους τοῦ σίτου τοὺς καλλιεργητὰς οἵτινες κύπτουσιν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ γεωργοὶ ἔχουσιν ἀνάγκην πολλῶν τέκνων ὅπως μὴ πληρόνωσιν ἡμερομίσθια εἰς ἐργάτας, καὶ γυμνόνται ἐνωρίτατα. Νοήμων καὶ ἐπίμονος προσπάθεια, ἐνεθάρρυνε τὴν φιλογίαν των, τοὺς ἐχειραφέτησε τῆς τοκογλυφίας, τοῖς διηυκόλυνε τὴν ἀγορὰν τῆς γῆς, διὰ τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης καὶ ἰδίως τῶν «συνεργατικῶν πιστωτικῶν» τοῦ τύπου Ρεφάϊζεν. Χάρις εἰς αὐτὴν οἱ Βούλγαροι ἐπληθύνθησαν τάχιστα. Ὁ πληθυσμός των ὅστις κατὰ τὸ 1887 ἀνήρχετο εἰς 3,154,000 ἀνῆλθεν εἰς 4 ἑκατομμύρια. Αἱ γεννήσεις ὑπερέβαινον ἐτησίως τοὺς θανάτους κατὰ 60,000 ψυχῶν: Εἶναι ἤδη ἡ ὑπεραιμία ἡ ζητοῦσα ἐξ ἐνστίκτου τὴν κοπίδα τῆς ἀφαιμάξεως. Εἰς τὴν Σλαβοταταρικὴν ταύτην ἐκχείλισιν, ἡ Πανσλαβιστικὴ Ρωσσία ἔδειξε τὴν ἀπέραντον Βουλγαρίαν ἣν ἐδημιούργησεν εἰς Ἅγιον Στέφανον καὶ τῇ εἶπεν: Ἀνήκει εἰς σέ! Καὶ ἐνῷ ἔδιδε τὴν ζωὴν εἰς ἔθνος ἀγνοοῦν ἑαυτό, τῷ ἔδωκε ταὐτοχρόνως κἄτι πλειότερον: Ἓν πολιτικὸν πρόγραμμα. Καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἐκαλλιέργησεν ἡ Σχολὴ μετὰ φανατισμοῦ εἰς τοὺς Βουλγαρικοὺς τούτους ἐγκεφάλους, εἰς οὓς εἶναι δυσκολώτατον νὰ εἰσδύσῃ ἡ ἰδέα, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον ἅπαξ εἰσελθοῦσα νὰ ἐκριζωθῇ ἐξ αὐτῶν. Μάτην ἡ Ἱστορία, ἡ Ἐθνογραφία, ἡ Στατιστική, ἡ θέλησις τῶν πληθυσμῶν,

διελάλουν ὅτι ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ἦν διεξεδίκουν, ἔχουσιν ἄλλοι μείζονα δικαιώματα. Δι' αὐτοὺς πᾶσα ἄλλη διεκδίκησις ἀπετέλει τερατώδη σφετερισμόν. Καὶ τὸν πατριωτισμὸν τοῦτον, ὅστις διέφερε τῶν ἄλλων κατὰ τοῦτο, καθ' ὅσον ἐνῷ ἐκεῖνοι ἀπέρρεον ἐκ τῆς δόξης τοῦ παρελθόντος αὐτὸς ἐγεννήθη ἐκ τῶν ἀδαμάστων πόθων τοῦ μέλλοντος, ἐμαστίγου διηνεκῶς ἀπειροπληθὴς ταξις κοινωνικῶν ναυαγῶν, ἀποτελουμένη ἐκ τέκνων χωρικῶν, ἐν οἷς ἡμιτελὴς ἐκπαίδευσις ἤναψε φλόγας ἀσβέστων φιλοδοξιῶν, ἐκ Μακεδόνων προσφύγων οἵτινες ἐξεπαιδεύθησαν χάριν τῶν ἀναγκῶν τῆς Βουλγαρικῆς προπαγάνδας καὶ οἵτινες κατέκλυζον σήμερον τὴν Σόφιαν, ἐκ τυχοδιωκτικῶν συμμοριτῶν, ζώντων ἐκ πόρων μυστηριωδῶν, φοβερὰ στρατιὰ ἀποτελουμένη ἐκ τῆς τραγίας ὁλοκλήρου τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἥτις ἐξώθει πρὸς τὸν πόλεμον, διότι ἂν ἦτο οὗτος εὐτυχὴς, θὰ ἦτο ἡ θέσις, ὁ μισθός, ἡ ἀποκατάστασις. Καὶ τὸν πατριωτισμὸν τοῦτον ἀνερρίπιζε στρατὸς ἀνυπόμονος, ἐξελιχθεὶς εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς τελειότητος ὃν τὰ μέσα τῆς χώρας ἐπέτρεπον καὶ ὅστις συνῃσθάνετο ἴσως, ὅτι ἂν ἀπέμενεν ἀχρησιμοποίητος θὰ ἀπέβαινεν ἄχρηστος ὡς μηχανὴ σκωριάσασα, Βασιλεὺς ἀπεριορίστου φιλοδοξίας, ὅστις ἐρωτηθεὶς εἰρωνικῶς ὑπὸ συγγενοῦς του κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Βόριδος πότε θὰ ἐξωμόσῃ καὶ αὐτός, ἀπήντα ἀτάραχος: Εἰς τὴν Κων]πολιν. Ἦτο δυνατὸν ν' ἀποσοβηθῇ ὁ πόλεμος οὗτος, πρὸς ὃν ἡ Βουλγαρία κατηυθύνετο ὑφ' ὅλων τῶν ἠθικῶν της καὶ ὑλικῶν δυνάμεων; Τί ἄλλως τε θὰ ἔχανε τὸ νεαρὸν κράτος, ἂν ἡ σύγκρουσις ἀπέβαινεν ἀτυχής; Ὀλίγον αἷμα μόνον καὶ ὀλίγας χιλιάδας νεκρῶν .... Ἡ Μεγάλη Σλαβία ἀγρυπνεῖ ἐπὶ τῶν **«μικρῶν τοῦ Αἵμου ἀδελφῶν»**, καὶ ἂν τὸ νεώτερον Βυζάντιον, ἐξεχύνετο θριαμβεῦον ὡς τὸ ἀρχαῖον, εἰς τὴν ὁδὸν τῆς Σαρδικῆς, τὸν νικητὴν θ' ἀνεχαίτιζεν ἓν Ρωσσικὸν τελεσίγραφον ....

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

ΤΑ ΑΜΕΣΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΝΕΑ ΤΟΥΡΚΙΑ

Οἱ Τοῦρκοι. — Ἡ Γῆ τῶν Στεππῶν. — Τοῦ-Κιοῦ καὶ Λοὺγκ-Νοῦ. — Οἱ «ἀτσίζ». — Τὰ ἔθιμα τῆς στέππης. — Οἱ Καγάν. — Ἡ Σινική. — Οἱ εἰσβολεῖς καὶ ὁ «ἔνδοξος λαός». — Ἡ μέταξα. — Ἡ πρώτη οἰκονομικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἀσίας. — Ὁ Χοσρόης καὶ ὁ Διζαμπούλ. — Ὁ Μανιὰκ εἰς τὸ Βυζάντιον. — Μία ἀποτυχοῦσα συμμαχία. — Ἡ Βυζαντινὴ πρεσβεία. — Αἱ δέκα γλῶσσαι καὶ ἡ μία δολιότης. — Πρὸς δυσμάς. — Οἱ πολεμισταὶ μὲ τὸ πρόσωπον τῆς ἀσπίδος. — Οἱ Σελτζούκ. — Οἱ γάμοι τῆς θυγατρὸς τοῦ Διογένους Ρωμανοῦ. — Οἱ Ὀσμανίδαι. — Ἡ προέλασις πρὸς τὴν Εὐρώπην. — Ὁ ἀντιπερισπασμὸς τοῦ Τιμούρ. — Ἡ ἅλωσις.

Ἡ Ἀσία στερεῖται τῶν εὐχερῶν τῆς Εὐρώπης συγκοινωνιῶν. Στερεῖται τῶν μεγάλων ποταμίων ἀρτηριῶν, αἵτινες ὑπῆρξαν αἱ μεγάλαι «κινούμεναι ὁδοὶ» ἃς ἠκολούθησαν οἱ Ἑσπέριοι πολιτισμοί. Ἐξετάζοντες τὴν Ἀσιατικὴν τοπογραφίαν, ἐννοοῦμεν καλῶς τὴν ἀκινησίαν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἠθῶν, ἥτις διεδέχθη τὴν ἐκκόλαψιν λαμπρῶν καὶ πρωΐμων πολιτισμῶν, τὴν λάμψιν ἀκμῆς ἣν εὑρίσκομεν ἐν Ἀσίᾳ εἰς αὐτὰ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ μειονέκτημα τοῦτο — ἔλλειψιν θαλασσῶν, εἰσδυουσῶν μέχρι τῶν ἐνδοτάτων μυχῶν τῆς γῆς, ποταμῶν εἰσχωρούντων εἰς τὰ ἀπροσιτώτερα ἠπειρωτικὰ κέντρα ὡς τιτάνειοι διώρυγες, βαθέων κόλπων, δημιουργούντων ἄσυλα ἐλεύθερα πάγων καὶ εἰς τὸν μᾶλλον ἀφιλόξενον βορρᾶν — ἀνεπλήρωσεν ἡ Γῆ τῶν Στεππῶν, ἡ Γῆ τῆς Χλόης, ἡ ἐκτεινομένη ἀπ' αὐτῶν τῶν προθύρων τῆς Εὐρώπης, ἀπ' αὐτῆς τῆς Μαύρης Θαλάσσης μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἡ γῆ αὕτη ἀνεπλήρωσεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ τὴν Βόρειον Θάλασσαν, ἀνεπίδεκτον χρησιμοποιήσεως ἕνεκα

τῶν πάγων της. Δι' αὐτῆς ἐταξείδευσαν αἱ ἰδέαι, ἦλθον εἰς συνάφειαν ἀφεστῶτα ἤθη, ἐγνώρισαν ἀλλήλους πολιτισμοὶ ἀπέχοντες. Τὸ ἔδαφός της, πτωχὸν ἔδαφος ὅπερ μόλις ἐπιτρέπει νὰ ζήσῃ ἐπ' αὐτοῦ τὸ «ζουλχὶρ», δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τροφοδοτήσῃ τοὺς μεγαλοπρεπεῖς πολιτισμοὺς οἵτινες ἐριζοβόλησαν εἰς τὴν παχεῖαν Μεσοποταμιακὴν, Αἰγυπτιακὴν ἢ Σινικὴν ἄρουραν. Ἀλλ' οἱ πληθυσμοί της, ἕνεκα αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς πτωχείας της, ἕνεκα αὐτῆς τῆς ἀνάγκης τῆς διηνεκοῦς κινήσεως ἥτις τοὺς ἐνέπνεεν, ἐγένοντο ἀσυναισθήτως οἱ μεσάζοντες μεταξὺ θαυμασίων κόσμων, οἵτινες ἄνευ αὐτῶν δὲν θὰ συνεκοινώνουν ποτὲ, τοῦ Σινικοῦ, τοῦ Περσικοῦ, τοῦ Ἑλληνικοῦ.

Ἡ Γῆ αὕτη τῶν Στεππῶν, ἡ Γῆ τῆς Χλόης, εἶναι ἡ γῆ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐξεχύθησαν ἐνωρὶς πρὸς πᾶσαν διεύθυνσίν της ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν λίκνον των : τὰ Ἀλτάϊα. Ἡ ζώγρησις καὶ ἡ ἐξημέρωσις τοῦ ἵππου, τοὺς κατέστησαν ἐνωρὶς κυρίους τῆς Ἀποστάσεως. Ἐρρίφθησαν εἰς αὐτήν. Τὸ ἔδαφός των εἶναι ἄγονον, ἀλλ' ἔχει τὸ μέγα πλεονέκτημα νὰ μὴ παρουσιάζῃ ἀνυπέρβλητα κωλύματα εἰς τὸν ὁδοιπόρον, ὡς τὰ μεσημβρινὰ ὀροπέδια. Ἡ κυρία βλάστησίς του ἀποτελεῖται ἐκ θάμνων πεισμόνων καὶ σκληρῶν, τοῦ **χαργανᾶ**, τοῦ **βονδαργανᾶ**, τοῦ **ντερεσσοὺ**. τοῦ **σακσαοὺλ** καὶ τοῦ ταπεινοῦ ἀλλ' εὐεργετικοῦ **ζουλχὶρ**, οὗτινος οἱ μικροὶ σπόροι παράγουσιν ἐξαίρετον ἄλευρον. Τὸ κλῖμα εἶναι φοβερόν. Οἱ χειμῶνες εἶναι πολικοὶ καὶ τὰ θέρη τροπικά. Ἕνα τῶν χειμώνων τούτων περιέγραψεν ὁ Μέγας Μογγόλος Μπαμπέρ. «Ἡ χιὼν ἦτο τοσοῦτον πυκνὴ, ὥστε ἀνήρχετο μέχρι τῶν ἀναβολέων μας. Πολλάκις οἱ πόδες τῶν ἵππων δὲν εὕρισκον στερεὸν ἔδαφος. Ἡ χιὼν ἔπιπτε πάντοτε. Ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα τὴν ἐκαθαρίζομεν, ὅταν δ' εἴκοσιν ἄνδρες τὴν κατεπάτουν ἀρκούντως, διήρχετο ἐπ' αὐτῆς εἷς ἵππος ἄνευ τοῦ ἀναβάτου του. Ἀλλὰ μόλις προεχώρει δέκα ἢ δεκαπέντε βήματα, αἱ δυνάμεις του τὸν ἐγκατέλειπον».

Εἰς Φέργανα πνέει ὁ παγερὸς ἄνεμος « Αἴ Δερβίς! », κληθεὶς οὕτω διότι ἀπήγαγεν ὁλόκληρον συνοδείαν Δερβισῶν, οἵτινες μὴ ἀνευρίσκοντες πλέον ἀλλήλους, ἐκραύγαζον ματαίως ἐν τῇ θυέλλῃ : « αἴ, Δερβίς! » Τὸ θέρος εἶναι ἐξ ἴσου φοβερὸν ὡς ὁ χειμών. «Τὸ θέρος ἐνσκήπτει εἰς τὰς ἀπεράντους πεδιάδας, πύρινον, ἀδυσώπητον. Πέριξ, αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρεινῶν ἐπάλξεων, ἀναχαιτίζουσι καὶ διασχίζουσι τὰ νέφη τὰ κατάφορτα βροχῆς. Οἱ λειμῶνες ξηραίνονται. Αἱ βοσκαὶ ἐκλείπουσιν. Κιτρίνη ὁμίχλη αἰωρεῖται βαρεῖα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν. Ὁ καίων ἄνεμος διώκει πρὸ αὐτοῦ πυκνὰς σινδόνας κονιορτοῦ. Ἡ θερμοκρασία εἶναι ἀφόρητος».

Ἐν μέσῳ τοῦ φοβεροῦ τούτου περιβάλλοντος, διεπλάσθησαν πληθυσμοὶ σιδηροί, ἀγνοοῦντες τὴν κόπωσιν, περιφρονοῦντες τὸν θάνατον. Ἐξ αὐτῶν ἐξῆλθον οἱ Φιννοταρικοὶ λαοὶ οἵτινες ἔφθασαν μέχρι τῶν Σκανδιναυϊκῶν **φιόρδ** καὶ οἵτινες μετέβαλον τὴν ὄψιν τῆς γῆς. Τὸ ἐθνικὸν ὄνομα τῆς ἰσχυροτέρας καὶ πολυπληθεστέρας μερίδος των, τῶν Τούρκων, ἐμφανίζεται κατὰ πρῶτον περὶ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα, μεταξὺ τῶν Σινῶν, οἵτινες τοὺς ἀπεκάλουν Τοῦ-Κιοῦ, ἐξ οὗ οἱ Ἕλληνες ἔπλασαν τὸ «Τοῦρκοι», ἕνα αἰῶνα βραδύτερον. Αἱ ἀρχικαὶ τῶν Τούρκων πατριαὶ ἦσαν οἱ Κιπτσὰκ, οἱ Οὶγοὺρ, οἱ Καγκλῆ, οἱ Χαλὰτζ καὶ οἱ Καρλούκ. Κιπτσὰκ σημαίνει «ἄνθρωποι τῆς ἐρήμου», Οὶγοὺρ «οἱ πολιτισμένοι», Καγκλῆ «ἄνθρωποι μὲ τὰς ἀμάξας», Χαλὰτζ οὓς οἱ Ἕλληνες ἀπεκάλουν «Χλιάθους», «ἄνθρωποι μὲ τὴν σπάθην», καὶ Καρλοὺκ «ἄνθρωποι τῶν παγετῶν». Πρὸ τῆς κατανομῆς ταύτης οἱ Τοῦρκοι συνεφύροντο καὶ ἐξηφανίζοντο εἰς τὴν ἀπέραντον οἰκογένειαν τῶν Οὔννων, τῶν Ἰουγκ Νοῦ, ὡς ἀπεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Σινῶν, οἵτινες ἐπλήρωσαν ὑπὸ τὸν Ἀττίλαν τὰς ὁδοὺς τῆς Εὐρώπης τρόμου καὶ αἵματος. Τοὺς λαοὺς τούτους ἡ φύσις παρεσκεύασεν ἐπιμελῶς διὰ τὸ ἔργον ὅπερ ἐπετέλεσαν. Τοὺς ἐσφυρηλάτησεν ἐπὶ τοῦ ἄκμονος τῆς ἀνάγκης, τῆς στερήσεως. Ὁσάκις εὕρισκε γῆν εὔφορον, ὡς εἰς τὸ Ἰλλὶ, ὁ Τοῦρκος νομὰς ἀπεκαθίστατο μονίμως ὡς «ταραντσῆ», ὡς καλλιεργητὴς ἔμπεδος, καὶ ἠγάπα τὴν γῆν ἣν ἐκαλλιέργει μὲ τὸν ἄπειρον ἔρωτα τοῦ γεωργοῦ διὰ τὴν τρέφουσαν αὐτὴν γῆν. «Κατὰ τὸ πλούσιον τοῦτο ἐξάμηνον, — ψάλλει ὁ ἐπικεκηρυγμένος Τοῦρκος τῆς συλλογῆς Ράδλωφ, — ὦ δαμάσκηνα καὶ μῆλα μου ὡριμάζοντα — ὦ ὡριμάζοντα δαμάσκηνα καὶ μῆλα μου — δένδρα καὶ λίθοι, εἶσθε καλά; — Φαιδρῶς ἐπίνομεν τὸν οἶνόν μας — περιχαρῶς ὁ λαμπτὴρ μᾶς ἐρώτιζεν — εἶσαι καλὰ, οἰκία μου; » — Ἀλλ' ὅπου ὑπῆρχε μόνον ἡ ἄρνησις τῆς στέππης καὶ ἡ ἐπιβουλὴ τοῦ τέλματος, τί ἄλλο ἠδύνατο νὰ πράξῃ, ἢ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν νομαδικὴν ζωὴν, κατὰ μεγάλας πατριὰς, δυναμένας ν' ἀμυνθῶσι κατὰ τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ τῶν ἐπικινδύνων γειτόνων των;

Οὕτω διεπλάσθησαν αἱ μεγάλαι ὁμάδες τῶν νομάδων, ὧν τὴν φήμην ἤπλωσε πανταχοῦ τῆς ὑφηλίου ὁ πόλεμος. Ὁ ἀρχικὸς πυρὴν των ἦτο ἡ οἰκογένεια. Οἱ δεσμοί της ἦσαν μᾶλλον χαλαροί. Ἕνεκα της πολυγαμίας, οἱ υἱοὶ ἦσαν μᾶλλον ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν πόλεμον, ὅστις δίδει πλοῦτον καὶ δόξαν εὐχερῆ, ἢ εἰς τὸν γεννήτορα. « Ὁ Τοῦρκος, λέγει ἀρχαία Τουρκομανικὴ παροιμία, ὅταν ἀνέρχηται ἐπὶ τοῦ ἵππου, δὲν γνωρίζει τὸν πατέρα του». Καὶ ἀλλαχοῦ : Ὅταν οἱ σύντροφοι προσβάλωσι τὴν οἰκίαν τοῦ πατρός σου, κτύπα καὶ σὺ μετ' αὐτῶν! » Κ' ἐνῷ τὸ στέλεχος τῆς Τουρκομανικῆς οἰκογενείας ἦτο τοσοῦτον ἀσθενὲς, ἡ δημιουργία τεχνη-

τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν ἦτο ἐξαιρετικῶς συνήθης καὶ εὐχερής. Ὡς εἰς τὸν θεσμὸν τῶν Σέρβων **«προμπρατὶμ»**, δύο νεανίαι δὲν εἶχον ἢ νὰ ἑνώσωσιν ἐντὸς κυπέλλου ὀλίγας σταγόνας τοῦ αἵματός των μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ των **«κουμὶς»**, ὅπως συνδεθῶσιν ἀρρήκτως εἰς τὴν ζωὴν καὶ εἰς τὸν θάνατον. Αἱ αὐταὶ εὐκολίαι καὶ διὰ τὴν υἱοθέτησιν. Ὁ Τοῦρκος ὅστις ἐβαρύνετο νὰ ζῇ ὑπὸ τὴν αὐτὴν σκηνὴν, ἀνήρχετο μίαν αὐγὴν ἐπὶ τοῦ ἵππου του κ' ἐξηφανίζετο. Προσέφευγεν εἰς τὴν γείτονα φυλὴν, εἰσήρχετο εἰς τὴν καλύβην γηραιοῦ ζεύγους καὶ ἐζήτει παρ' αὐτοῦ τὴν υἱοθέτησιν.

Κατὰ τὸν παράδοξον τοῦτον τρόπον εἰσήχθησαν ἐν τῇ Αὐλῇ τῶν Σινῶν Μοναρχῶν **«ἀνώνυμοι»** («ἀτσὶζ») ὡς ἐκαλοῦντο πολεμισταὶ κ' ἐζήτησαν ὄνομα καὶ υἱοθεσίαν, δι' ὧν ἐγένοντο οἱ διάδοχοί των βραδύτερον. Τοιοῦτοι «ἀνώνυμοι» περιπλανώμενοι ἱππόται τοῦ πολέμου, ὑπῆρξαν οἱ ἱδρυταὶ καὶ τοῦ κρατους τῶν Ὀσμάν. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ οἰκογενειακοὶ δεσμοὶ ἦσαν χαλαροὶ, ἡ πειθαρχικὴ τῆς φυλῆς συνοχὴ ἦτο ἀπίστευτος. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς φυλῆς ἦτο αἱρετός. Οἱ **βέηδες** τὸν ἀνεκήρυσσον ὑψοῦντες αὐτὸν ἐννεάκις ἐπὶ τοῦ τάπητος. Ἡ φυλὴ ὡρκίζετο τυφλὴν εἰς αὐτὸν ὑπακοὴν, ἔκτοτε δ' ἡ πειθαρχία της ἦτο σχεδὸν θρησκευτική. Οὐδὲν ἔγκλημα ἐθεωρεῖτο βδελυρώτερον τῆς ἀνυποταξίας ἢ τῆς στάσεως. Ἡ ποινή των ἦτο ὁ θάνατος Διὰ τῆς αὐτῆς ποινῆς ἐτιμωρεῖτο ἡ ἀνθρωποκτονία καὶ ὁ βιασμὸς ἐγγάμου γυναικός. Ὁ βιασμὸς παρθένου συνεπήγετο πρόστιμον καὶ ὑποχρέωσιν γαμηλίου ἐπανορθώσεως. Ἡ κλοπὴ, τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κλαπέντος εἰς τὸ δεκαπλάσιον. Οἱ ραβδισμοὶ καὶ τὰ τραύματα ἐτιμωροῦντο διὰ μαστιγώσεως καὶ τραυματισμοῦ. Ἄλλα ἄρθρα τοῦ ἀγράφου νόμου των ἦσαν ἡ ὑποχρέωσις διὰ τὸν ἐξ ἄλλης κλίνης υἱὸν, νὰ νυμφεύηται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του τὴν χήραν του. Ὁ ὑστερότοκος ἦτο ὑπόχρεως νὰ νυμφεύηται τὴν χήραν τοῦ πρωτοτόκου του καὶ ὁ ἀνεψιὸς τὴν τοῦ θείου του.

Οἱ νομάδες οὗτοι ἦσαν παραδόξως ἰδιοκτῆται, διαθέτοντες πάντες ἓν τεμάχιον ἀγροῦ. Αἱ σκηναί των ἦσαν ἐκ πιλήματος. Ἐγνώριζον τὴν κατεργασίαν τοῦ ἐρίου καὶ τῆς βύρσης, δι' ὧν ἐνεδύοντο φιλοτεχνοῦντες ἐκ τοῦ πρώτου τὸ εἰρηνικὸν καὶ ἐκ τῆς δευτέρας τὸ πολεμικὸν των ἔνδυμα. Τὸ κύριον ὅπλον των ἦτο τόξον ἐκ κέρατος. Τὰ συμβόλαιά των ἐχάρασσον ἐπὶ πλακῶν ξυλίνων, ἃς ἐσφράγιζον διὰ τοῦ πεπυρακτωμένου σιδήρου τῆς λόγχης των. Τὰς ξυλίνας ταύτας πλάκας ἐχρησιμοποίουν κατὰ τὴν στρατολογίαν καὶ τὴν ἐπίταξιν τῶν ἵππων, ὡς καὶ κατὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων, πληρωνομένων εἰς κτήνη ἀποκλειστικῶς. Σύμβολόν των ἦτο ἀργυρᾶ ἢ χρυσῆ κεφαλὴ λύκου, τοῦ «φαιοῦ λύκου», ὅστις κατὰ τὴν

Μογγολικὴν παράδοσιν, ἦτο ὁ κοινὸς Τούρκων καὶ Μογγόλων πρόγονος. Τοὺς νεκρούς των ἐκήδευον μετὰ μεγάλης πομπῆς. Τοῖς προσέφερον θυσίας αἱματηράς. Ἐπὶ τῶν τάφων των ἐπύργουν μεγάλας πλάκας, ἐφ' ὧν ἐχάρασσον τὰς ἐπιτυμβίους των ἐπιγραφάς. Κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτάς των ἐθυσίαζον πρόβατα.

Οἱ πληθυσμοὶ οὗτοι ἦσαν ἐκτάκτως φιλοπόλεμοι. Ὤφειλον ν' ἀποθνήσκωσιν εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ ἐξ ἀσθενείας θάνατος ἦτο ἀτιμωτικὸς δι' αὐτούς. «Ὁ ἀνὴρ, ἔλεγεν ὁ Τοῦρκος Μονάρχης τῶν Καρλοὺκ, γεννᾶται ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἀποθνήσκει ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν». Βάσις τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας των ἦτο ὁ **«ἀγᾶς»**, ὁ **«πρεσβύτερος»**, ὁ **«παλαιός»**. Ἤρκει νὰ δοθῇ τὸ σύνθημα τοῦ πολέμου, ὅπως οἱ Τοῦρκοι παρουσιασθῶσιν εἰς στίφη πολυπληθῆ. Οἱ ἱππεῖς ἐξ ὧν ἀπετελεῖτο ἀποκλειστικῶς ὁ στρατός των, ἦσαν θαυμάσιοι. Αἱ προμήθειαί των ἀπετελοῦντο ἀπὸ σάκκον ἀπεξηραμμένου γάλακτος καὶ ξυνογάλακτος. Ἕκαστος ἱππεὺς συνωδεύετο καὶ ὑπὸ ἵππων συμπληρωματικῶν, οἵτινες πολλάκις ἀνήρχοντο μέχρι δεκαοκτὼ, ἠδύνατο δ' οὕτω διὰ τῆς ἀπαύστου μεταλλαγῆς των, νὰ διεξαγάγῃ ἐντὸς ἑνὸς ἡμερονυκτίου δρόμον ἓξ.

Ὄπισθεν τῶν προφυλακῶν τούτων, ὧν ὁ ἀπέραντος κονιορτὸς ἀνήγγελλε νέας συμφορὰς εἰς τὴν περίτρομον ἀνθρωπότητα, τὸ κύριον σῶμα ἐκινεῖτο ἐλευθέρως μετὰ τῶν ἀγελῶν καὶ τῶν ποιμνίων του. Οἱ εὐρεῖς ποταμοὶ δὲν τὸ ἀνεχαίτιζον. Τὸν χειμῶνα ὠλίσθαινεν ἐπὶ τοῦ πάγου των. Ὅταν δὲν ἦσαν παγωμένοι, οἱ νομάδες ἐξέτεινον μεγάλας κατειργασμένας ἢ ἀκατεργάστους δορὰς εἰς πλαίσια ξύλινα, ἀπέθετον ἐπ' αὐτῶν τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἄλλα πολύτιμά των ἀντικείμενα, πολλάκις δὲ τὰς συζύγους καὶ τὰ τέκνα των, τὰ ἔδενον στερεῶς εἰς τὰς οὐρὰς τῶν ἵππων των καὶ διήρχοντο τὰ ρεύματα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τοξοτῶν οὓς παρέτασσον ἐπὶ τῶν ὀχθῶν.

Ἡ πολεμικὴ ὑπεροχὴ τῶν Τούρκων προήρχετο ἐκ τῆς διηνεκοῦς προπονήσεώς των διὰ τὸν πόλεμον, τῆς πάλης πρὸς περιβάλλον ἀδυσώπητον, τῆς πτωχείας τῆς χώρας των, ἥτις οὐδεμίαν ἄλλην βιομηχανίαν τοῖς ἐπέτρεπεν ἐκτὸς τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν ὅπλων, καὶ ἰδίως τῆς πρωτοβουλίας ἣν ἀνέπτυσσεν ἐν αὐτοῖς ἡ ἐλευθέρα ζωή. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Ρεκλοῦς, οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦσαν μισθοφόροι ἢ νεοσύλλεκτοι συνηθροισμένοι εἰς δουλικὰ στίφη, ὡς οἱ μεσαιωνικοὶ τῆς Εὐρώπης εἴλωτες, οἵτινες ἀπεσπῶντο ἀπὸ τὸ ἄροτρον ἢ τὴν βιομηχανίαν των ὅπως ὑπηρετήσωσιν ἐνόπλως τὸν αὐθέντην των. Ἐγεννῶντο πολεμισταὶ καὶ δὲν ὑπήκουον ἢ εἰς ἀρχηγοὺς ἐκλεγομένους ἐλευθέρως ὑπ' αὐτῶν εἰς τὰς ἐθνοσυνελεύσεις των. Δεκὰς

πολεμιστῶν ὥριζε τὸν δεκανέα των, τὸν **«ἀγᾶν»**, δεκὰς δεκανέων ὥριζε τὸν ἑκατόνταρχον, δεκὰς ἑκατονιάρχων τὸν χιλίαρχον. Οἱ ἀνώτατοι πάλιν ἀξιωματικοὶ ὑπεδείκνυον τὸν **«Καγὰν»**, οὗτινος τὸ ὄνομα ἐξεφυλίσθη βραδύτερον εἰς **«Χὰν»** καὶ οὗτινος ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία κωθιεροῦτο εἰς τὰ περιοδικὰ «κουρουλταΐ», τὴν Τουρκικὴν καὶ Μογγολικὴν ἐθνοσυνέλευσιν, ἧς μετεῖχεν ὁλόκληρος ὁ λαὸς ἔνοπλος καὶ ἔφιππος.

Ἐκ τῶν χαλυβδίνων τούτων ἀνδρῶν τοῦ πολέμου, ἦτο συνηρκισμένη ἡ **«Γῆ τῶν στεππῶν»**. Ἡ πτωχεία της δὲν τοῖς ἐπέτρεπε νὰ ζήσωσιν ἐν αὐτῇ. Κατ' ἀνάγκην συνέρρεον πρὸς τὰ ἄκρα της, τὸ Ἀνατολικὸν, ἀφ' οὗ ἤρχοντο «αἱ γαῖαι τοῦ ἐνδόξου Αὐτοκράτορος», ἡ Κίνα, καὶ τὸ Δυτικὸν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἤρχετο ἡ Αὐτοκρατορία τῶν Τὰ-Τσὶν, ἡ Δυτικὴ Σινικὴ, τουτέστι τὸ Βυζάντιον. Τὴν ἐντύπωσιν ἣν ἐδοκίμαζεν ὁ τυχοθηρῶν ὁπλίτης, ὅταν ἐκβάλλων ἀπὸ βορρᾶ ἔβλεπε πρὸ τῶν ποδῶν του, εἰς τὰ δυτικὰ ὅρια τῆς στέππης του, ν' ἁπλοῦται ἡ Κιτρίνη Αὐτοκρατορία, ἀποδίδει θαυμασίως ὁ Πρζεβάλσκη, δι' ὀλίγων γραμμῶν: «Μέχρι τῶν τελευταίων βημάτων, τὴν θέαν τοῦ ὁδοιπόρου ἀποκόπτουσιν αἱ κυμάνσεις τῆς γῆς. Ἀλλ' αἰφνιδίως, προβάλλει πρὸ αὐτοῦ πανόραμα θαυμάσιον. Πρὸ τοῦ γοητευμένου ὀφθαλαοῦ, πυργοῦνται αἱ ὑψηλαὶ ἀλύσσεις τῶν ὀρέων, ὡς εἰς φευγαλέον ὄνειρον. Σκυθρωποὶ κρημνοὶ, βαθέα βάραθρα, ἀπορρῶγες στενωποὶ, περιπλέκονται καὶ κατέρχονται εἰς ἀπεράντους κοιλάδας, ἐφ' ὧν ἕρπουσιν ὡς ἀργυροὶ ὄφεις ἀπειράριθμοι διώρυγες».

Ἡ Σινικὴ, γεωργικὴ καὶ βιομήχανος, καλλιτέχνις καὶ σοφὴ, χώρα κατ' ἐξοχὴν εἰρηνικὴ ἐν μιᾷ λέξει, ἦτο ἡ ἐνδεδειγμένη ἀγορὰ ἐξαγωγῆς τῶν πολεμιστῶν τῆς στέππης, οἵτινες ὡς οἱ Ἀλβανοὶ σήμερον ἐζήτουν νὰ ἐκμισθώσωσι τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν των, Οἱ Σῖναι, συνετοὶ πολιτικοὶ, ἐχρησιμοποίουν προθύμως τὰς φιλοταράχους ταύτας ὀρδὰς, αἵτινες ἅπαξ μισθούμεναι, ἐξεπλήρουν εὐορκώτατα τὸ καθῆκόν των. Καὶ ἦτο γραφικὸν τὸ θέαμα τῶν Τούρκων μαχητῶν οἵτινες ἔφθανον πεινῶντες, κατεδαρακωμένοι μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των εἰς τὴν Σινικὴν μεθόριον, φέροντες εὐρείας ἐσθῆτας ὑπερραμμένας διὰ στρώματος βάμβακος, ἐφ' ὧν ἔστιλβεν ὁ χάλυψ τῆς πανοπλίας καὶ τοῦ θώρακος καὶ οἵτινες ἤρχοντο ἀτελευτήτων διαπραγματεύσεων μετὰ τοῦ «σοφοῦ» μανδαρίνου, ὅπως ὑπηρετήσωσι «τὸν ἔνδοξον λαόν». «Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, λέγει ἡ Τουρκικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ Μπιλγκὲ Χὰν, ηὐξήθην εἰς δύναμιν. Συνεμάχησα μετὰ τοῦ Ἐνδόξου Λαοῦ. Χρυσὸν, ἄργυρον, ἀρώματα, μέτσαν, οἶτον, ἐπαρκῆ δίδει ὁ ἔνδοξος λαός. Ἡ διοίκησίς του εἶναι γλυκεῖα, οἱ φόροι του μετριοπαθεῖς. Μακρόθεν, οἱ λαοὶ ἕλκονται πρὸς αὐτόν. Ζῇ εἰς ὁμάδας πυκνὰς καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ γνῶσις εἶναι τοσοῦτον διαδεδομέναι παρ' αὐτῷ! Ἄνδρα ἐνάρετον καὶ σοφὸν, ἄνδρα ἐνάρετον καὶ ἔντιμον, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θίξῃ τις!»

Ἡ συνεννόησις δὲν ἦτο δυσχερής. Ὁ Τοῦρκος ἀρχηγὸς ὤφειλε ν' ἀναγνωρίσῃ ἑαυτὸν φόρου ὑποτελῆ τυπικῶς εἰς τὸν Μέγαν Αὐτοκράτορα, ὅστις εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ὑποτελείας του τὸν ἤμοιβεν ἁδρῶς. Οὕτως, αἱ φρουραὶ τοῦ Μεγάλου Σινικοῦ Τείχους αἱ πλήττουσαι τοὺς χαλκίνους «γκόγκους» των ὅπως εἰδοποιήσωσι περὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις κατὰ τὸ πλεῖστον ἦτο Τοῦρκος πάλιν, ἀπετελοῦντο ἀποκλειστικῶς ἐκ Τούρκων, ἐξ ὑποτελῶν δὲ Τούρκων ἀπετελοῦντο καὶ οἱ στρατιωτικοὶ συνοικισμοὶ οὓς οἱ Σῖναι κατήρτισαν ἔξω αὐτοῦ. Ἀλλ' αἱ σχέσεις μεταξὺ κυριάρχων καὶ μισθοφόρων δὲν ἦσαν πάντοτε ὁμαλαί. Ἐνίοτε ἡ προσφορὰ ὑπερέβαινε τὴν ζήτησιν. Οἱ μανδαρῖνοι δὲν ἐμίσθουν πάντοτε τὰς ὀρδὰς αἵτινες ἐνεφανίζοντο εἰς τὴν μεθόριον. Ἐκεῖναι τότε ἐρρίπτοντο ἀκράτητοι ἐντὸς τῶν ἀπεράντων ὀρυζώνων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡ ὁρμή των οὐδένα εὗρισκε φραγμόν. Ἂν ἦσαν πολυάριθμοι, παρέμενον κύριαι τοῦ πεδίου, ἵδρυον κρατίδια Τουρκικὰ, ἐκσινιζόμεναι, μέχρις οὗ ἐξεδιώκοντο εἰς μίαν τῶν ἀκατασχέτων ἐκείνων ἐθνικῶν ἐξεγέρσεων, αἵτινες τοσάκις ἀπήλλαξαν τὴν Σινικὴν γῆν τῶν ὀχληρῶν ξένων της. Ἂν ἦσαν ἁπλᾶ στίφη τυχοθηρῶν, αἱ διαπραγματεύσεις ἐπανελαμβάνοντο. Ἤρκει νὰ καταβληθῶσι τὰ λύτρα πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς, ὅπως μεταβληθῶσιν εἰς φίλους ἐξ ἐχθρῶν.

Μεταξὺ τῶν λύτρων τούτων, ἰδιάζουσαν θέσιν κατεῖχον τὰ μετάξινα ὑφάσματα. Ἀπὸ τοῦ 550, οἱ Αὐτοκράτορες τῆς Δυναστείας Τσέου, εἰς αὐτὰ κυρίως ἐπλήρωνον τὸ ἀντάλλαγμα τῆς συμμαχίας των. Ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐδίδοντο ἑκατοντακισχίλια τεμάχια μεταξίνου ὑφάσματος, χρυσοϋφάντου καὶ ἁπλοῦ, τουτέστιν ὅ,τι θὰ ἤρκει ὅπως ἐγκαταστῇ εἰς τὴν στέππην τεράστιος οἶκος νεωτερισμῶν. Ἀλλ' ἡ πολύτιμος προσφορὰ ἦτο δῶρον ἄδωρον διὰ τοὺς τραχεῖς πολεμιστὰς τοῦ Καγάν. Πῶς νὰ τὴν χρησιμοποιήσωσιν; Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος δὲν ἦτο δυσχερής. Ἂν ἡ μεγάλη πλειονοψηφία τῶν Τουρκικῶν λαῶν, πιεζομένη ὑπὸ τῆς ἀφορίας τῆς γῆς της, ὠθουμένη ὑπὸ τῶν πολεμικῶν ἐνστίκτων της, ἐρρίφθη πρὸς ἀνατολὰς, ἄλλαι φυλαὶ διεχύθησαν πρὸς δυσμάς, ἐγκατέστησαν ἐν Τουρκεστὰν, κατέλαβον τὰς πλουσίας πεδιάδας τῆς Σογδιανῆς. Ἡ Κίνα καὶ αἱ ἐντεῦθεν τοῦ Ἰρὰν χῶραι, ἀπετέλουν τὰς μεγάλας ἀγορὰς, ἃς ἐπλημμύρει ἡ Τουρανικὴ δραστηριότης, ζητοῦσα τὴν ὁδὸν τῆς δόξης,

τοῦ πλούτου, τῆς ἀποκαταστάσεως. Ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν δύο ἀντιθέτων πόλων τῆς στέππης, ἦτο διηνεκής. Οἱ ἀδελφοὶ τῆς Σογδιανῆς διεφώτιζον τοὺς «ἀνατολικοὺς», πόσον πολύτιμα ἦσαν διὰ τὰς χώρας πρὸς ἃς ἐγειτνίαζον τὰ ὑφάσματα ἅτινα ἐλάμβανον παρὰ τοῦ «Ἐνδόξου Αὐτοκράτορος» ὡς ἐτήσιον μίσθωμα τῆς σπάθης των καὶ ἅτινα ἁπαλὰ ὡς τρυφερὰ ἐπιδερμὶς νεάνιδος, λαμπρὰ ὡς τὰ χρώματα τῆς Δύσεως, ἀπετέλουν τὸ μᾶλλον περιζήτητον ἐμπόρευμα διὰ τὴν βαρεῖαν Περσικὴν καὶ Βυζαντινὴν πολυτέλειαν. Αἱ ἀφηγήσεις αὗται μετέβαλον τὸν ἥκιστα ἐμπορικὸν Τοῦρκον εἰς ἔμπορον. Οἱ πολεμικοὶ πληθυσμοὶ τῶν μεθορίων τῆς Σινικῆς, ἤρξαντο ν' ἀποστέλλωσι τὰ μετάξινά των ὑφάσματα εἰς τοὺς ὁμοφύλους των τῆς Σογδιανῆς καὶ τοῦ Χορασὰν, τὰς ὁμοσπόνδους Τουρκικὰς φυλὰς ἃς ἀπεκάλουν «Ἐξωτερικὰ Ἔθνη» καὶ ἃς μετεχειρίζοντο ὡς τὰ σημερινὰ κράτη τοὺς ὑπηκόους των. Τὰ ἐμπορεύματά των κατέκτησαν ταχέως τὴν ἀγορὰν τοῦ Ἰράν. Ἀλλὰ τὰ πολύτιμα προϊόντα τῆς Σινικῆς ἦσαν προσιτὰ μόνον εἰς τοὺς πλουσίους καὶ ἡ ἀγορὰ τῆς Περσίας ἦτο ἀνεπαρκὴς δι' αὐτά. Οἱ Τοῦρκοι ἀπέβλεψαν πέραν αὐτῆς, πρὸς τὸ Βυζάντιον.

Περὶ τὸ 567, οἱ «ἐξωτερικοὶ» Τοῦρκοι «***Σουγδὰκ***», ἀπηυθύνθησαν διὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των πρὸς τὸν Μέγαν Καγὰν Μοκὰν Χὰν ἢ Διζαμποὺλ, ὅπως μεσολαβήσῃ παρὰ τῷ Πέρσῃ Μονάρχῃ Χοσρόῃ τῷ Α', καὶ ἐπιτραπῇ ἡ ἐλευθέρα διαμετακόμισις τῆς μετάξης διὰ τοῦ κράτους του. Ὁ Διζαμποὺλ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Σουγδὰκ ὅπως ἀποστείλωσιν εἰδικὴν πρεσβείαν ἐπ' ὀνόματί του εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Χοσρόη, συνοδευομένην ὑπὸ καραβανίου πλουσιωτάτων δώρων καὶ ἐπιληφθῶσι τῶν σχετικῶν διαπραγματεύσεων. Ἡ τύχη τῆς ἀποστολῆς ταύτης ὑπῆρξε τραγική. Τοῦρκος αὐλικὸς τοῦ Πέρσου Βασιλέως, τῷ περιέγραψε τὴν δύναμιν τῶν Τούρκων, τῷ ἀπεκάλυψε τοὺς κινδύνους οὓς θὸ ἐπέσυρεν ἡ συνεχὴς ἐπικοινωνία των μετὰ τῆς Περσίας, τὸν συνεβούλευσε νὰ ἀγοράσῃ καὶ καύσῃ τὴν μέταξαν, νὰ δηλητηριάσῃ τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς καὶ νὰ διαδώσῃ ὅτι ὑπέκυψαν εἰς τὸ δολοφόνον κλῖμα τῆς χώρας του. Ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀποστολῆς Μανιὰκ, διέφυγε τὸ Περσικὸν δηλητήριον. Ἀφηγήθη εἰς τὸν Καγὰν τὴν προδοσίαν τῶν Περσῶν, τὴν κατ' αὐτοῦ ὕβριν των. Ὁ Διζαμποὺλ ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ τὸν προαιώνιον ἐχθρόν, ἀλλ' ἐφοβεῖτο μὴ εὑρεθῇ ἐν μέσῳ δύο πυρῶν: τοῦ Ἰρὰν καὶ τῆς Σινικῆς. Καὶ τότε ὁ μέγας οὗτος πολεμιστὴς, ὅστις ἐπεχείρησε πρῶτος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀσίας νὰ ρυθμίσῃ τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις τῶν λαῶν της δι' ἐπισήμων συμβάσεων, ἀπεκαλύφθη πολιτικὸς θαυμάσιος. Προέτεινε τὴν συμμαχίαν του εἰς τὸ Βυζάντιον.

Περὶ τὸ 570 ἡ πρεσβεία του ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βυζαντινὴν Αὐλήν. Ἀρχηγός της ἦτο ὁ Μανιὰκ, συνοδευόμενος ὑπὸ πολυαρίθμων μεγιστάνων, φέρων δῶρα πλουσιώτατα. Ὁ Αὐτοκράτωρ τὸν ἐδέχθη μεγαλοπρεπέστατα, ἐζήτησε πλείστας πληροφορίας περὶ τῶν μεμακρυσμένων λαῶν περὶ τῶν ὁποίων ἐπεκράτει τοσαύτη ἄγνοια ἐν Κων]πόλει, περὶ τοῦ φοβεροῦ των ἀρχηγοῦ. Οἱ πρεσβευταὶ τὰς ἔδωκαν. Περιέγραψαν τὴν διαγωγὴν τῶν Περσῶν, ἐξέθηκαν τὸν σκοπὸν τοῦ ταξειδίου των. Προέτειναν συμμαχίαν κατὰ τοῦ Χοσρόη, ἀναλαμβάνονιες νὰ προσφέρωσι τὴν ἀναγκαίαν στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ νὰ διατηρήσωσιν ἐλευθέραν τὴν μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Σινικῆς ὁδὸν, τὴν ὁδὸν τῆς μετάξης καὶ τοῦ ἰάσπιδος, ὅπως συγκοινωνῶσιν ἀπαύστως αἱ δύο τότε μέγισται τῆς ὑφηλίου ἀγοραί.

Οἱ Βυζαντῖνοι δὲν ἠδύναντο νὰ λάβωσιν ἄμεσον ἀπόφασιν. Ἐν πρώτοις ἠγνόουν τὴν πραγματικὴν δύναμιν τοῦ Καγάν. Ἔπειτα οἱ ἐχθροὶ, καθ' ὧν τοῖς προέτεινε νὰ πολεμήσωσι, ἦσαν πλησίον καὶ αὐτὸς ἦτο μακράν. Προτιμοτέρα τῆς συμμαχίας τῶν μεμακρυσμένων τούτων βαρβάρων, δὲν ἦτο ἡ εἰρήνη πρὸς τὸ κράτος καθ' οὗ τοῖς προέτειναν τὸν πόλεμον; Ἐν τούτοις ἀπεφάσισαν ν' ἀποστείλωσιν εἰς τὸν Διζαμποὺλ πρεσβείαν, ἥτις νὰ μελετήσῃ ἐγγύτερον τὴν κατάστασιν. Ὅταν ἡ πρεσβεία αὕτη ἀφίκετο εἰς Μογγολίαν, ὁ Διζαμποὺλ εἶχεν ἀποθάνη καὶ τὸν διεδέχθη ὁ νεώτερός του ἀδελφὸς Δόμπο Χάν. Ὁ νέος Καγὰν ἦτο ἔνθερμος ὀπαδὸς τῆς συμμαχίας, ἧς ἔρριψε τὰς πρώτας βάσεις ὁ ἀποθανών. Οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Βυζαντίου ἐγένοντο θαυμασίως δεκτοί. Ὁ Δόμπο κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως καταλήξῃ εἰς ἄμεσον συνεννόησιν. Ἀλλ' οἱ πρέσβεις τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶχον τοιαύτην πληρεξουσιότητα. Εἶχον ἔλθη ἁπλῶς ἵνα ἐξελέγξωσιν ἂν ἦσαν ἀληθεῖς αἱ ἀνακοινώσεις τοῦ Μανιὰκ καὶ νὰ ὑποβάλωσι τὴν ἔκθεσίν των εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Οἱ Τοῦρκοι δὲν συνεχώρησαν τὴν πρώτην ταύτην ἀναβολήν. Ἡ δυσφορία των ἐξερράγη βραδύτερον, ὅταν τὸ Βυζάντιον περισυλλέξαν τὰς πληροφορίας ὧν εἶχεν ἀνάγκην περὶ τῆς στρατιωτικῆς. τῶν Τούρκων δυνάμεως, ἀπέστειλε νέαν πρεσβείαν πρὸς αὐτούς. Οἱ νέοι πρεσβευταὶ ἐγένοντο δεκτοὶ περιφρονητικώτατα. «Εἶσθε, ἀνέκραξε πρὸς τὸν ἀρχηγόν των, εἷς τῶν Τούρκων πριγκήπων τῆς Σογδιανῆς, ὁ Τούρξαντος, οἱ Ρωμαῖοι οὗτοι οἵτινες ἔχουσι δέκα γλώσσας καὶ μίαν δολιότητα... Οἱ Τοῦρκοι δὲν ψεύδονται. Ὁ Βασιλεύς σας συνεμάχησε μετὰ τῶν δούλων μας!»

Οἱ πρεσβευταὶ συμμετέσχον τοῦ πένθους τοῦ πρίγκηπος, ὅστις ἐκή-

δευε τὸν πατέρα του, εἶτα δ' ἀπεστάλησαν πρὸς τὸν Μέγαν Καγάν, πιθανῶς ὅπως ἀντιληφθῶσι πόσον ἰσχυρὸν ἦτο τὸ κράτος του. Ἀλλ' αἱ σχέσεις τῶν δύο μεγάλων κρατῶν δὲν ἐχώρησαν πέραν τῆς ἁπλῆς συνθήκης φιλίας, ἣν συνωμολόγησεν ὁ Μανιὰκ καὶ δι' ἧς τὸ Βυζάντιον παρεῖχε τὴν προστασίαν του ἐπὶ τῷ ἀνταλλάγματι τῆς ἀμοιβαιότητος, εἰς τοὺς πολυαρίθμους Τούρκους ὑπηκόους, οἵτινες κατέκλυζον ἀπὸ πολλοῦ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς μικρέμποροι μύρων, ταπήτων, μετάξης καὶ λίθων ἰνδικῶν. Τὸ Βυζάντιον, αἰχμάλωτον τῆς τυπικῆς του παραδόσεως, ἔτρεμε τὸ ἄγνωστον, ἐφοβεῖτο νὰ δημιουργήσῃ σχέσεις μετὰ λαῶν οὓς ἠγνόει, καὶ τοῦ ὀνόματος τῶν ὁποίων δὲν εὗρισκεν ἴχνος εἰς τὰ διπλωματικὰ ἀρχεῖά του. Ἀλλ' ἂν ἡ πολιτικὴ τῶν Αὐτοκρατόρων του ἦτο πλειότερον τολμηρὰ καὶ πλειότερον ρηξικέλευθος, ἂν ὡς οἱ Σῖναι συνάδελφοί των ἠννόουν ὁποῖα ὠφελήματα θὰ ἠδύναντο νὰ πορισθῶσιν ἐκ τῶν ἀπειροπληθῶν ἱππικῶν φαλάγγων τῆς Τουραννικῆς στέππης κ' ἔθετον Πέρσας καὶ Ἄραβας ἐν μέσῳ δύο πυρῶν, πόσον διάφορα θὰ ἦσαν ἴσως τὰ πεπρωμένα των!

Ἐν τούτοις ἡ ἀποτυχία τῶν Τουρκοβυζαντινῶν συμμαχικῶν συνδυασμῶν, δὲν ἀνεχαίτισε τὴν ραγδαίαν διάχυσιν τῶν Τούρκων πρὸς δυσμάς. Πρὸς τὴν Σινικὴν ἀπέβλεπον πλειότερον ὡς ὑποτελεῖς, ὡς σύμμαχοι, ὡς πελάται θαμβούμενοι ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ της, ἢ ὡς ἐχθροί. Ὁσάκις τὴν ἐλεηλάτουν, ὑπεῖκον εἰς τὴν πίεσιν ἀκαταμαχήτων ἀναγκῶν. Τὰ πάντα τοὺς ἐγοήτευον ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ τῆς Ἀπωτάτης Ἀνατολῆς. Ὁ ὄγκος, ὁ πλοῦτός της, ἡ ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ ἰδιοφυία της, ἧς αὐτοὶ ἐστεροῦντο, ἡ ἰσχυρὰ πειθαρχία τῶν ἀπειροπληθῶν μυρμηκιῶν της, ἣν ἐθαύμαζον ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐθνικὴν ἀρετήν. Τὰ ἄσματα, αἱ ἐπιγραφαί, τὰ χρονικά των, ὁμιλοῦσι πάντοτε περὶ τοῦ «ἐνδόξου λαοῦ» μετ' ἀπείρου σεβασμοῦ. Ἡ ἀπέραντος Αὐτοκρατορία μὲ τὴν ἰσχυρὰν συγκεντρικότητα καὶ μὲ τὴν ἐκπληκτικὴν γραφειοκρατικήν της ὀργάνωσιν, ἀπετέλει διὰ τὴν ἀντίληψίν των κράτος πρότυπον. Ἐντεῦθεν καὶ ὅταν ἔτι τὴν κατέκτων, ἀπεδέχοντο τὰ ἤθη, τὸν πολιτισμόν της, τὰ ἰδεώδη της: ἐξεσινίζοντο. Ὁ Δόμπο Χὰν, ἐξέφραζε πάντοτε τὴν λύπην του διότι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸ Σινικὸν ἔδαφος. Ἐντεῦθεν ἡ πρὸς ἀνατολὰς κατεύθυνσις τοῦ πολεμικοῦ τῶν Τούρκων ἀποικισμοῦ ἦτο σαφής. Ἡ εὑρίσκετο πρὸ Τουρκικῆς κατακτήσεως ἐκσινισθείσης, ὅτε ἡ δραστηριότης του δὲν εὕρισκεν εὐρεῖαν παρ' αὐτῇ ἀπασχόλησιν, ἢ πρὸ σινικῶν ἐθνικῶν δυναστειῶν αἵτινες ἠδυνήθησαν νὰ ἐμφυσήσωσιν εἰς τοὺς λαούς των ἰσχυρὰν πνοὴν ἐθνικόφρονος ἐνθουσιασμοῦ καὶ προσεπάθουν ν' ἀποδιώξωσιν ἐκ τοῦ ἐδάφους των

τοὺς ἐπιδρομεῖς, ὅτε ἡ ἀντίστασις κατὰ τοῦ ἀκρατήτως ἐξεγειρομένου Σινικοῦ ἀνθρωπίνου ὠκεανοῦ ἦτο ἀδύνατος. Βραδύτερον ὑψώθη νέος φραγμὸς πρὸ τῶν Τουρκικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῆς Σινικῆς: Ὁ Βουδισμὸς, ὃν ὑπεδέχθησαν αἱ ἰσχυρότεραι ἀνατολικαὶ φυλαί. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα, οἱ υἱοὶ τῆς στέππης εἶχον ἀνάγκην νὰ ἐξασκήσωσι τὴν βιομηχανίαν των, ἥτις ἦτο ὁ πόλεμος. Ἐστράφησαν ἐπιμονώτερον πρὸς δυσμάς. Κατ' ἀρχὰς ἠκολούθουν τὴν ὁδὸν τὴν πρὸς βορρᾶν τῆς Καοπίας, τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν Ρωσσικὴν στέππην, τοσοῦτον ὁμοίαν πρὸς τὴν πατρίδα των, ἐνεφανίζοντο ἐπὶ τοῦ Βόλγα, ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, ὑπηρετοῦντες πάντας τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην μισθοφόρων, ἱδρύοντες ὁσάκις ἠδύναντο κράτη ἴδια. Τὸ «χρονικὸν τοῦ Νέστορος» ἀναφερει ὅτι κατὰ τὸ 945 «ὁ Βλαδίμηρος ἐκάλεσεν εἰς ἐπικουρίαν του Τόρκους ἐφίππους καὶ ἐνίκησε τοὺς Βουλγάρους». Τὴν ὁδὸν ταύτην ἦσαν ἠναγκασμένοι ν' ἀκολουθῶσιν ὡς εὐχερεστέραν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς μὴ προσκρούουσαν εἰς τὸν ἀδιάσπαστον φραγμὸν ὃν ἀντέτασσεν εἰς τὰς εἰσβολάς των ἡ Αὐτοκρατορία τῶν Σασσανιδῶν. Ἀλλ' ὅταν τὸ κράτος τῶν τελευταίων τούτων κατέρρευσε πρὸ τῶν λυσσαλέων ἐφόδων τῶν Ἀράβων, ἡ ἀναρχία ἣν ἐγκαινίασεν ἐν τῷ Ἰρὰν καὶ περὶ αὐτὸ ἡ πάλη τοῦ Μαζδεϊσμοῦ πρὸς τὸν Μωαμεθανισμὸν, ἐδημιούργησε διὰ τοὺς φιλοπολέμους νομάδας νέον καὶ θαυμάσιον πεδίον δράσεως. Οἱ Τοῦρκοι μισθοφόροι ἐπλημμύρισαν τὸ Ἀζερμπαϊτζὰν, τὴν Συρίαν, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὸν Καύκασον. Οἱ Καλίφαι ἐστρατολόγουν προθύμως τοὺς πεφημισμένους τούτους πολεμιστὰς, πιστοὺς εἰς τὸν μισθωτὴν, στρέφοντας ἀδιστάκτως τὰ ὅπλα καθ' οἱουδήποτε διετάσσοντο καὶ οἵτινες ἦσαν ἐξ ἴσου χρήσιμοι κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν ὅσον κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν.

Κατὰ τὸ 833 οἱ Τοῦρκοι ἦσαν τοσοῦτον πολυάριθμοι ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Χαλίφου Μοντασὲμ, ὥστε κατεῖχον ὁλόκληρον τμῆμα τῆς Σαμμάρας ἥτις ἦτο ἡ νέα του πρωτεύουσα. Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν προσήρχοντο εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν. Οἱ πληθυσμοὶ τῆς στέππης οὐδέποτε διεκρίθησαν ἐπὶ θρησκευτικῷ φανατισμῷ. Ξένοι τελείως πρὸς τὴν φλογερὰν θρησκευτικὴν μυστικοπάθειαν ἥτις διέκρινε τοὺς ἐκστατικοὺς ὀπτασιαστὰς τῆς Ἰουδαίας, τῆς Ἀραβίας ἢ τοῦ Ἰρὰν, ἀντελαμβάνοντο τὴν θρησκείαν ὡς εἶδος ἠθικοῦ κανονισμοῦ, ἀποτελοῦντος μέρος τῆς φυλετικῆς των ὀργανώσεως, τοῦ «*Γιασὰκ*» τούτου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκωδικοποίησε τὸν ἄγραφον νόμον τῆς φυλῆς βραδύτερον ὁ Τζεγγισχὰν καὶ ὅπερ ἐφέρετο διηνεκῶς εἰς τὸ στόμα των.

Ἡ πρώτη τῶν Τούρκων θρησκεία ἦτο ὁ ἀρχαῖος Σινικὸς ἀνθρωπο-

μορφισμός. Ἐλάτρευον πέντε στοιχεῖα: τὴν Γῆν, τὸ Ξύλον, τὸ Μέταλλον, τὸ Ὕδωρ, τὸ Πῦρ. Ἰδιάζουσαν θέσιν κατεῖχε παρ' αὐτοῖς ἡ λατρεία πρὸς τὸν σίδηρον, τὸ μέταλλον ἐξ οὗ ἐσφυρηλάτουν τὰ ὅπλα των καὶ πρὸς τὴν κατεργασίαν τοῦ ὁποίου συνεδέοντο οἱ θρύλλοι τῶν ἐθνικῶν ἡρώων των. ὡς ὁ τοῦ Μεγάλου Τεμουτζίν. Ἡ λατρεία αὕτη συνεδέετο πιθανῶς πρὸς τὴν παράδοσιν τῶν Τσούδων, οἵτινες κατὰ τὴν προϊστορικὴν περίοδον τῆς Ἀσίας ἐξεμεταλλεύθησαν πρῶτοι τὰ μεταλλεῖά της ἀπὸ τοῦ Καυκάσου μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ ὧν κέντρον ὑπῆρξαν τὰ Ἀλτάϊα. Τὰ πέντε ταῦτα στοιχεῖα ἐξεπροσώπουν πέντε δυνάμεις γήϊνοι. Ὁ Κίτρινος Αὐτοκράτωρ ἐν τῷ Κέντρῳ, ὁ Κυανοῦς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὁ Ἐρυθρὸς ἐν τῇ Μεσημβρίᾳ, ὁ Λευκὸς ἐν τῇ Δύσει, ὁ Μέλας ἐν τῷ Βορρᾷ. Βραδύτερον, τὴν στοιχειώδη ταύτην θρησκείαν ἀντικατέστησε στοιχειωδέστερος ἔτι δυαδισμός, ἡ λατρεία τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς. Ἀλλὰ τὸ πλαίσιον τοῦτο ἦτο εὐρύτατον. Ἐντὸς αὐτοῦ ἠδύναντο νὰ εὕρωσι θέσιν πᾶσαι αἱ θρησκεῖαι οὐδαμοῦ προσκρούουσαι εἰς τοὺς φραγμοὺς ἀδιαλλάκτου δόγματος. Καὶ τοῦτο ἐγένετο. Μέγα τμῆμα τῶν Τούρκων, οἱ Κεραΐτ καὶ οἱ Ναϊμὰν ὑπῆρξαν Χριστιανοὶ Νεστοριανοί, οἱ ἐγγύτερον πρὸς τὴν Κίναν ἐγένοντο Βουδισταί, ἄλλοι — οἱ γειτνιάζοντες πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Ἄραβας — ἀπεδέχθησαν τὴν λατρείαν τοῦ πυρὸς καὶ τὸν Μωαμεθανισμόν. Ἐστερημένοι τῆς δημιουργικῆς φαντασίας ὡρισμένων Ἀσιατικῶν λαῶν, ἥτις ἐπλήρωσε τὸν ἀρχαῖον κόσμον θρησκευμάτων, περιωρίσθησαν ν' ἀποδεχθῶσιν ἐκεῖνα ἅτινα τοῖς ἐπέβαλλον αἱ περιστάσεις χωρὶς νὰ δημιουργήσωσιν ἴδια.

Οὐδὲν θέλοντες νὰ ἐννοήσωσι πέραν τῶν πρακτικῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς, τῆς σπάθης των καὶ τοῦ «*γιασσὰκ*» ἀγνοοῦντες τὴν μυστικοπαθῆ ἔκστασιν, ἥκιστα ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὸ ὑστερικὸν ὄνειρον, παρέμειναν ξένοι πρὸς πᾶσαν μεταφυσικὴν σύλληψιν, φαινόμενον δὲ χαρακτηριστικόν, εἰς οἱανδήποτε θρησκείαν καὶ ἂν προσῆλθον ὑπῆρξαν ἀκλονήτως πιστοὶ εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἑρμηνείαν της, οὐδέποτε γνωρίσαντες τὴν ἀποστασίαν ἢ τὴν αἵρεσιν. Ὁ ἀγαθὸς Ρουβρουὺκ ἀναφέρει πόσον βαθεῖαν τρυφὴν ἠσθάνετο ὁ Μαγκοῦ Χὰν προκαλῶν θεολογικὰς συζητήσεις μεταξὺ Βουδιστῶν, Νεστοριανῶν καὶ Σαρακηνῶν, οὓς ἄφινεν ἐλευθέρους εἰς τὰς δογματικὰς ἀπεραντολογίας των ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ προκαλῶσιν ἀπηγορευμένον θόρυβον. Αἱ γραφικαὶ αὗται δογματικαὶ μάχαι, αἵτινες κατέληγον στερεοτύπως εἰς ἄφθονον πότον δὲν ὑπομιμνήσκουσι τὰς συγκρούσεις Ὀρθοδόξων, Λατίνων καὶ Ἀρμενίων ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἀπέναντι τῶν ὁποίων οἱ Τοῦρκοι ἐπεδείχθησαν πάντοτε ἀνεκτικῶς ἀδιάφοροι;

Τὰς θρησκευτικὰς ταύτας προδιαθέσεις ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Ἄραβες Καλίφαι εὐρύτατα. Οἱ κληρικοί των κατήχουν τοὺς Τούρκους τυχοθήρας σωρηδὸν καὶ ἀνεπλήρουν δι' αὐτῶν τὰ κενὰ, ἅτινα ἐδημιούργει εἰς τὰς ὁρμητικὰς φάλαγγάς των ὁ ἀέννaος πόλεμος. Ἄλλως τε οἱ πολεμικοὶ οὗτοι μετανάσται δὲν παρουσιάζοντο ὡς ἱκέται, ἀλλ' ὡς δύναμις, ἥτις μὴ γινομένη δεκτὴ φιλικῶς, ἐστρέφετο ἀδιάλλακτος κατ' αὐτῶν. Καὶ ἡ ἔχθρα των ἦτο ἐπικίνδυνος. Ἤδη ὁ Προφήτης ὁμιλῶν περὶ τῶν προδρόμων τῆς Τελευτιμίας Κρίσεως, ***ὑπεδείκνυεν «ὅτι θὰ ἦσαν ἄνδρες ὧν τὸ στρογγύλον πρόσωπον, θὰ ἔχῃ τὸ σχῆμα ἀσπίδος ἐσφυρηλατημένης ἐξ ἴσου εἰς πᾶν σημεῖον τῆς στρογγυλότητος αὐτῆς»***. Καὶ ὅταν οἱ Καλίφαι εἶδον τοὺς Τούρκους πολεμιστὰς, οἵτινες ὑπεμίμνησκον τοσοῦτον ἐμφαντικῶς τὴν προφητείαν, ἠννόησαν ὅτι ἦλθε τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν καὶ ὅτι ἡ ἀντίστασις κατὰ τῶν ἐπηλύδων τούτων ἦτο ἀδύνατος.

Τοὺς ἐδέχθησαν καλῶς. Ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς στρέψωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοὺς Ἰσλάμ. Οἱ Τοῦρκοι προσέφερον ὑπηρεσίας λαμπρὰς ἐν τῇ κατισχύσει του. Ἀλλὰ τὰ ἤθη, αἱ παραδόσεις, ἡ ψυχολογία των, ἤνοιξαν ἀνυπέρβλητον χάσμα μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν θορυβωδῶν καὶ θεατρικῶν υἱῶν τῆς Ἀραβίας, οὓς ἀπεκάλουν περιφρονητικῶς «***Ταζίκ***». Ὁσάκις παρουσιάζετο ἡ εὐκαιρία ἀπεσπῶντο αὐτῶν καὶ ἵδρυον κράτη, ὑπὸ τὴν ἀκάθεκτον ὁρμὴν τῶν ὁποίων ὑπέκυψεν ἡ ἐξηντλημένη δόξα τῶν Ἀράβων Καλιφῶν. Οὕτως ἱδρύθη καὶ τὸ κράτος τῶν Σελτζουκιδῶν. Ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας, ἦτο εἷς τῶν στρατηγῶν τοῦ Μπουγκοῦ Χὰν, Ἡγεμόνος τῶν Τούρκων Κεραΐτ ἢ Ναϊμάν, οἵτινες ἦσαν Χριστιανοί. Ὑποπεσὼν εἰς τὴν δυσμένειάν του, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ τελευταίου Σαμανίδου Μουντασήρ, λαβὼν εἰς ἀντάλλαγμα τὴν Τζένδ, ὀχυρωμένην πόλιν βορείως τῆς Τασκένδης μεταξὺ τοῦ Ὀτρὰρ καὶ τοῦ Μπενακέτ. Ὅταν ἐγήρασε, τὴν διοίκησιν τοῦ τιμαρίου του ἐνεπιστεύθη εἰς τοὺς δύο ἐκγόνους του Τογρουὶλ καὶ Τσακάρ. Οἱ δύο Σελτζουκίδαι ἦσαν ἀρχηγοὶ ἄπληστοι δόξης, ἀπαξιοῦντες νὰ φυτοζωήσωσιν εἰς τὸ πατρῷον των φέουδον. Ἐπεχείρησαν νὰ καταλάβωσιν αἰφνιδίως τὸ Χαρὲζμ, ἀλλ' ἠττήθησαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου του καὶ ἀπεδιώχθησαν. Ἀνεπίδεκτοι ἀποθαρρύνσεως, οἱ δύο τυχοθῆραι, διεχύθησαν μετὰ τῶν στιφῶν των πρὸς τὸν Ὦξον, ἐγκατέστησαν ἐν μέσῳ τῶν Τουρκομάνων καὶ τοῖς προέτειναν τὴν λεηλάτησιν τοῦ Ἰράν. Ἐκεῖνοι ἐδέχθησαν. Τὸ τολμηρὸν ἐγχείρημα ἐπέτυχεν. Οἱ σύμμαχοι κατέλαβον τὸ Χορασσάν, ἐγένοντο κύριοι τοῦ Μέρβ. Αἱ ὀρδαί των τοὺς ἀνεγνώρισαν ὡς βασιλεῖς κατὰ τὸ 1031. Μετὰ ὀκτὼ ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα συνέτριψαν τὴν δύναμιν τῶν

Γαζβενιδῶν εἰς δύο φοβερὰς μάχας, ἦσαν ἀπόλυτοι κύριοι τοῦ Ἰράν. Δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὴν θαυμασίαν λείαν του. Κατέλαβον τὸ Χαρέζμ, πρὸς βορρᾶν, τὸ Κερμὰν πρὸς μεσημβρίαν, τὴν Μηδίαν βραδύτερον. Ἐκεῖθεν προήλασαν πρὸς τὴν Βαγδάτην, πρὸς τὴν Ἀρμενίαν, πρὸς τὸν Καύκασον. Τὸ Ἀραβικὸν Καλιφάτον ἐκινδύνευε. Τὸ ἔσωσεν ἡ ὑποχώρησις. Εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Σελτζούκ, νικητὰς πανταχοῦ, προσεφέρθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν πιστῶν πλειότερα ὅσων ἠδύνατο νὰ πυθήσῃ ἡ φιλοδοξία των. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Τσακὰρ ἀπέθανε. Τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Ἄλπ Ἀρσλάν, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ θείου του Τογρούλ. Ὁ νέος Σουλτάνος ἐξηκολούθησε τὴν προέλασιν τοῦ πατρός του πρὸς δυσμάς. Εἶχον ἤδη ἐκλείψει τὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Βυζαντίνων μεσότοιχα. Οἱ Τοῦρκοι οἵτινες εἶχον ἀποκρουσθῇ ὑπ' αὐτῶν ἄλλοτε ὡς σύμμαχοι, ἤρχοντο εἰς συνάφειαν πρὸς τὴν Ἀσιατικὴν των μεθόριον ὡς ἐχθροί. Τὸ πᾶν ἐξώθει τὸν Ἄλπ-Ἀρσλὰν κατὰ τῶν γειτόνων του. Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν ἀπίστων, ὃν συνίστα ὁ Καλίφης τῆς Βαγδάτης, ἐπιθυμῶν νὰ στρέψῃ ἀλλαχοῦ τὴν στρατιωτικὴν δραστηριότητα τοῦ Σελτζουκίδου, ἡ ἀνάγκη τῆς ἁρπαγῆς καὶ τῆς λεηλασίας, ἥτις συνετάρασσε τὰ πολεμοχαρῆ στίφη του, ἄτιμα καὶ ἔρριψε κατὰ τῶν στρατιῶν τοῦ Ἕλληνος Αὐτοκράτορος. Ἡ Τουρκικὴ ὁρμὴ διέσπασε τὰς ἑτερογενεῖς Βυζαντινὰς φάλαγγας, ἐν αἷς οἱ σιδηρόφρακτοι Νορμανδοὶ καὶ Φράγκοι μισθοφόροι, ἀνεμιγνύοντο πρὸς τοὺς Κρῆτας τοξότας καὶ τοὺς Ἀρμενίους ἀκοντιστάς. Αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς Διογένης συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ Ἄλπ Ἀρσλὰν τῷ ἐπεδαψίλευσε μεγαλοπρεπῆ ξενίαν, τὸν περιέβαλε δι' ἀφειδῶν τιμῶν. Εἰς ἀντάλλαγμα τῷ ἐζήτησεν ὡς σύζυγον διὰ τὸν υἱόν του Μελὶκ Σάχ, τὴν θυγατέρα του. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐνέδωκεν, εὐτυχὴς διότι ἀπηλλάσσετο τόσον εὐθυνὰ τῆς φοβερᾶς περιπετείας καὶ διότι διὰ τῆς νέας ἀγχιστείας, ἐξησφάλιζεν ὁμαλὰς σχέσεις μετὰ δυναστείας, εὑρισκομένης ἐν πλήρει μεσουρανήματι. Ἠγνόει ὅτι κατὰ τὸ ἀρχαῖον Τουρκικὸν δίκαιον, ὁ σύζυγος καὶ οἱ ἀπόγονο του ἀπέκτων ἄμεσα δικαιώματα ἐπὶ τῶν ἐπικρατειῶν ἢ ἰδιοκτησιῶν τῆς γυναικὸς καὶ ὅτι ὁ γάμος τῆς Βυζαντίδος ἡγεμονόπαιδος, ἀπετέλει τὴν πρώτην Τουρκικὴν ὑποθήκην ἐπὶ τοῦ κράτους του. Οἱ Τοῦρκοι δὲν τὸ ἐλησμόνησαν . . .

Ἀλλ' οἱ Σελτζουκίδαι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πραγματοποιήσωσι τὸ ἀλαζὸν ὄνειρον τοῦ Ἄλπ-Ἀρσλάν, ἐξαντλήσαντες τὴν ἐπιθετικὴν δύναμίν των εἰς τὸν ἄπαυστον πόλεμον. Κατὰ τὸ 1225, ἄλλοι Τοῦρκοι, περὶ τοὺς πεντηκοντακισχιλίους, ἀποδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐκ Χορασσάν, εὗρον ἄσυλον παρ' αὐτοῖς. Εἰσῆλθον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σελτζουκίδου Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, ὅστις τοῖς ἐξεχώρησε μικρὸν ἐν Φρυγίᾳ φέουδον. Εἰς τὰς φλέβας τῶν νέων Μικρασιατικῶν ἀποίκων, ἔζων οἱ ἀνήσυχοι πολεμικοὶ τῆς στέππης ὀργασμοί, οἵτινες κατέστησαν ἐπὶ δέκα αἰῶνας τὴν φυλήν των τὸ φοβερώτερον τοῦ πολέμου ὄργανον. Ἡ πάλη των πρὸς τὸ γεγηρακὸς καὶ κουρασμένον Βυζάντιον ἦτο ἄπαυστος. Ὁ ἀρχηγός των Ἐρτογρουλ, ὑπῆρξε πολλάκις εὐτυχὴς κατὰ τῶν ἀποτεθαρρυμένων λεγεώνων τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ τύχη τοῦ υἱοῦ του Ὀσμάν ὑπῆρξε λαμπροτέρα ἔτι τῆς ἰδικῆς του: αἱ νίκαι του ἔδωκαν ***τὸνομά του εἰς τὸ ἔθνος του.***

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰῶνος, ὁ Ὀρχὰν ἀνήγειρεν ἐν Προύσῃ, παρὰ τὸν Βιθυνικὸν Ὄλυμπον, τὸ Ἀνάκτορόν του τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἐκεῖθεν δὲ προήλασε πρὸς τὴν Νίκαιαν. Ὁ υἱός του Σουλεϊμὰν κατέλαβε κατὰ τὸ 1356 τὴν Καλλίπολιν. Μετ' ὀλίγον Μουρὰτ ὁ Α΄. κατελάμβανε τὴν Θράκην καὶ κατὰ τὸ 1365 ἐγκαθίστατο εἰς Ἀδριανούπολιν. Μετὰ δέκα καὶ τέσσαρα ἔτη ἡ Σερβία τοῦ Δουσὰν κατέρρεεν εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον. Ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ Αὐτοκρατορικὴ πόλις, ἣν ἐπολιόρκει ἀπὸ αἰώνων ἡ ἀνίσχυρος βουλιμία τῶν βαρβάρων, περιεσφίγγετο πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς σιδηροῦν κλοιόν, ὅστις καθίστατο στενώτερος ὁλοὲν καὶ ὅστις θὰ τὴν ἀπέπνιγεν. Ἡ Χριστιανικὴ Εὐρώπη τὸ ἠννόησεν. Ἔσπευσε ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως. Ἦτο ἀργά. Ὅταν ὁ ὀργανωτὴς τῆς νέας Σταυροφορίας Βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμόνδος, συνηντήθη μετὰ τῶν Τούρκων εἰς τὴν Νικόπολιν (1396), ὑπέστη ἧτταν ἀνεπανόρθωτον. Τὴν Κων)πολιν ἔσωσεν ὁ ἀντιπερισπασμὸς ἄλλου Τούρκου κατακτητοῦ, τοῦ Τιμούρ, ἄλλου περιπλανωμένου ἱππότου τῶν στεππῶν, οὗτινος ὁ βίος θὰ ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ ὁλόκληρα μυθιστορήματα καὶ ὅστις συνέτριψε κατὰ τὸ 1402 τὰς στρατιὰς τοῦ Βαγιαζὴτ εἰς τὴν Ἄγκυραν.

Τὸ τραῦμα ἦτο βαρὺ διὰ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ὀσμάν. Ἀλλ' ἦτο τοιαύτη ἡ ζωτικότης τοῦ λαοῦ τούτου, τόσον ἰσχυρὰ ἡ στρατιωτικὴ του συνοχή, ὥστε μετ' ὀλίγα ἔτη οἱ πολεμικοί του Σουλτάνοι ἀνελάμβανον τὴν πάλην τῆς ἐπεκτάσεως καὶ ἀνέκτων τὴν προτέραν λάμψιν των. Εἰς τὴν Αὐλὴν των συνέρρεον πολυπληθεῖς τυχοδιῶκται τῆς Δύσεως. Ὁ γυναικωνίτης των περιέκλειε τὰς περικαλλεστέρας κόρας τρεμόντων Βασιλέων καὶ εἰς τὴν τράπεζάν των ὑπηρέτουν νεαροὶ

ἡγεμονόπαιδες. Ἥμισυ μόνον αἰῶνα μετὰ τὴν φοβερὰν καταστροφὴν τῆς Ἀγκύρας, ἤρχετο ἡ πολιορκία τῆς Κων)πόλεως. Ἡ πόλις καθ' ἧς ἐθραύσθησαν μέχρι τοῦδε ἀνίσχυροι πάντες οἱ βάρβαροι ὠκεανοί, ἔμελλε νὰ ὑποκύψῃ ἀναποφεύκτως εἰς τὴν Τουρκικὴν ἔφοδον. Αἱ ἀπέραντοι ἐπαρχίαι ἐξ ὧν ἤντλει τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν ζωτικότητά της, τὰς στρατιὰς καὶ τὸν ἐμπορικὸν πλοῦτόν της, εἶχον ἀπολεσθῇ δι' αὐτὴν καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀνατολῇ. Τὸ ἀπέραντον Βυζάντιον εἶχε παραμείνει στενὴ λωρὶς ἐν ᾗ ἠσφυκτία ἡ λαμπρά του πρωτεύουσα. Ἀπὸ βορρᾶ, ἐκ δυσμῶν, ἐκ μεσημβρίας, ὁ Τουρκικὸς ἐναγκαλισμὸς τὸ ἀπέπνιγεν : Ἡ καταδίκη του ἦτο ἀνέκκλητος : Εἶχεν ἤδη καταστῇ ἡ μελαγχολικὴ εἰρκτὴ τοῦ τελευταίου του Αὐτοκράτορος, πρὶν καταστῇ ὁ ἔνδοξος τάφος του...

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

ΤΑ ΑΜΕΣΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

ΝΕΑ ΤΟΥΡΚΙΑ

Αἱ ἐπιρροαὶ τῆς ὁδοῦ. — Τὸ Σιασὲτ ναμέ. — Τὸ κράτος καὶ ἡ σκηνή. — Ὁ «Ἐλ-Τερές. — Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Κὲλ Τεκίν. «Δὲν ἐφάγομεν ἐκ τῆς τραπέζης του». — Ὁ ἐκβυζαντισμός. — Εἰκόνες ἐκ τῆς ζωῆς τῶν Τούρκων φεουδαρχῶν. — Ὁ σταθμὸς τῆς παρακμῆς. — Αἱ πρῶται ἀπόπειραι μεταρρυθμίσεων. — Οἱ Κιοπρουλῆ. — Ἡ ἔναρξις τῶν ἐπεμβάσεων. — Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ. — Αἱ εἰρωνίαι τοῦ Μόλτκε: Πῶς ἔκρινε τὰς μεταρρυθμίσεις.. — Τὸ Χάττι - Χουμαγιοὺν τοῦ Γκιουλχανέ. — Ὁ στρατός, ἡ δικαιοσύνη, ἡ φορολογία. — Ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ 1864. — Φουὰτ πασᾶς καὶ Ἀλῆ πασᾶς. — Συγκέντρωσις ἢ αὐτονομία. — Ἡ ἐθνικὴ ἀποκέντρωσις.

Οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸν φρενήρη καλπασμόν των ἀπὸ τῶν Ἀσιατικῶν στεππῶν μέχρι τῆς Οὐγγρικῆς «***Ποῦστζα***», ὑπέστησαν κατ' ἀνάγκην μυρίας ἐπιδράσεις καθ' ὁδόν. Ἠσπάσθησαν τὸν Ἰσλαμισμὸν, τοσοῦτον ξένον πρὸς τὴν ἀρχαίαν Τουρανικὴν ψυχολογίαν, ἀλλ' ὅστις τοῖς ἔδωκεν ἓν θρησκευτικὸν ἰδεῶδες, ηὔξησε τὴν ἐπιθετικήν των δύνσμιν καὶ τοῖς ἐπέτρεψεν ἰδίως τὴν ταχεῖαν πλήρωσιν τῶν κενῶν ἅτινα ἐδημιούργει εἰς τὰς τάξεις των ὁ πόλεμος, διὰ τῆς βιαίας ἐξωμώσεως τῶν εὐρωστοτέρων τοπικῶν στοιχείων, εἰς ἃ ἐνεφύσων τὸν «***θρησκευτικὸν πατριωτισμὸν***» τὸν φλέγοντα τὸν Ἰσλάμ. Ἐν Περσίᾳ οἱ Σελτζουκίδαι, ἀντιληφθέντες ὅτι ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ἀρχεγόνου Τουρκικοῦ «***Γιασὰκ***», κώδικος τῆς Τουρκικῆς παραδόσεως ἀνεπαρκοῦς διὰ τὴν πολύπλοκον Ἰρανικὴν ζωὴν, ἦτο ἀδύνατος, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποδεχθῶσι τὴν σοφὴν ὀργάνωσιν τῶν Σασσανιδῶν, ἑρμηνευθεῖσαν εἰς τὸ Σιασὲτ Ναμὲ (Ἐγχειρίδιον πολιτικῆς) ὅπερ συνετάχθη ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀλπ-Ἀρσλὰν, Μελὶκ Σάχ. Ἡ αὐτὴ ἀνεπάρ-

κεισ τῆς ἐμπειρικῆς νομοθεσίας τῶν στεππῶν. ἥτις ἦτο μᾶλλον κῶδιξ στρατιωτικοῦ πειθαρχικοῦ δικαίου, ἠνάγκασε Μωάμεθ τὸν Πορθητὴν εἰς τὴν ἐκπόνησιν τοῦ Κανοὺν-ναμέ, νομοθετικοῦ κώδικος ἐν ᾧ ἡ ἀρχαία Τουρανικὴ παράδοσις, ἐξατμίζεται πρὸ τῆς ἀναμνήσεως τῶν Βυζαντινῶν νόμων, ἐναρμονιζομένων πρὸς τὴν Κορανικὴν παράδοσιν. Ἀλλ' ὑπὸ τὰς ἀναποφεύκτους ἐπιδράσεις τῶν πολιτισμῶν, μεθ' ὧν οἱ Τοῦρκοι ἤρχοντο εἰς συνάφειαν, τὸ πνεῦμα τῆς διοικήσεως των παρέμεινε καθαρῶς Τουρκομογγολικόν: Ἐν αὐτῷ εὑρίσκομεν πάντα τὰ στοιχεῖα ἅτινα ἐχαρακτήρισαν τὴν Τουρκομογγολικὴν κατάκτησιν, εἰς τὴν χώραν τῶν «*Ρούς*», εἰς τὴν Σογδιανήν, εἰς τὸ Ἰράν, εἰς τὸ Ἰράκ, εἰς τὴν χώραν τῶν Μαχαραγιᾶ.

Οἱ Ἀσιάται νομάδες παρομοιάζουσι τὸ κράτος πρὸς σκηνὴν ἧς θύρα εἶναι ἡ Κυβέρνησις, κεντρικὸν στήριγμα ὁ πρωθυπουργὸς, δευτερεύοντες πάσσαλοι οἱ ἄλλοι τοῦ κράτους λειτουργοὶ καὶ ἥτις ἔχει ὡς κύριον προορισμὸν τὴν στέγασιν τοῦ Ἄνακτος καὶ τῶν στρατευμάτων του. Καὶ ἐπειδὴ παρ' αὐτοῖς στρατιὰ εἶναι ὁλόκληρος ὁ λαός, ἡ συμβολικὴ σκηνὴ ὀφείλει νὰ τὸν τρέφῃ ὁλόκληρον. Ἡ ἀντίληψις αὕτη ἀποτελεῖ τὴν ἀκριβεστάτην μορφὴν τῆς ἀρχεγόνου πατριαρχικῆς ἢ κοινοβιακῆς ὀργανώσεως (communautaire), ἐν ᾗ τὸ ἄτομον ἀπεκδυόμενον τῆς ἀτομικότητός του ἀποθέτει τὴν ἀνεξαρτησίαν του εἰς χεῖρας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κοινότητος ἀπέναντι τῆς παροχῆς τῶν πρὸς ζωάρκειαν. Οἱ Τοῦρκοι καὶ Μογγόλοι Καγὰν ὤφειλον νὰ τρέφωσι, νὰ ἐνδύωσι, νὰ πληρόνωσι τὰς πολεμικάς των ὀρδὰς ἐν εἰρήνῃ καὶ νὰ τοῖς διανέμωσι τὴν λείαν κατὰ τὸν πόλεμον. Ὅταν ἠδυνάτουν νὰ συνιηρήσωσι τοὺς ὑπηκόους των, τοὺς ἀπέλυον, οὗτοι δ' ἐτάσσοντο ὑπὸ τὴν σημαίαν ἄλλου ἀρχηγοῦ. Οἱ Τοῦ-Κιοῦ ἔδιδον εἰς τοὺς ἀρχηγούς των τὸν τίτλον Ἐλ - Τερές, ὅστις σημαίνει «*ὁ ζωογονῶν τὸν λαόν*«. Ἐπίσης ὁ τίτλος ὃν τῷ ἀπέδιδον οἱ Οὐγοῦροι Τοῦρκοι Ἰντὶ - Κούτ, σημαίνει τὸν «*ζωογονήσαντα ὁλόκληρον τὸν λαόν*». «Τὸν λαὸν ὅστις ἀπέθνησκε, ἐζωογόνησα· τὸν λαὸν ὅστις ἦτο γυμνὸς ἐνέδυσα· τὸν λαὸν ὅστις ἦτο πτωχὸς, κατέστησα πλούσιον». Ἰδοὺ τὸ κύριον καθῆκον τοῦ Καγάν.

«*Ὁ Οὐρανὸς, λέγει ἡ τουρκικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ Κωγ-Τεκὶν, ὅστις δίδει τοὺς λαοὺς, ὁ Οὐρανὸς, ὅπως μὴ σβεσθῶσι τὸ ὄνομα καὶ ἡ δόξα τοῦ Τουρκικοῦ λαοῦ, μὲ προήγαγεν ὁ Οὐρανὸς οὗτος Καγάν. Δὲν προήχθην ὑπὲρ τὸν λαὸν τὸν ἐμπεπλησμένον ἀγαθῶν, ὑπὲρ τὸν λαὸν ὅστις στερεῖται ἐσωτερικῶς τροφῆς καὶ ἐξωτερικῶς ἐνδύματος. προήχθην, ὑπὲρ τὸν λαὸν τὸν πενόμενον καὶ στερούμενον. Ἐγὼ καὶ*

ὁ ἀδελφός μου Κὲλ Τεκὶν ὁμοῦ, συνεννοήθημεν, ὅπως μὴ τὸ ὄνομα καὶ ἡ φήμη, τὰ κτηθέντα διὰ τοῦ πατρός μας καὶ τοῦ θείου μας διὰ τὸ Τουρκικὸν ἔθνος μὴ ἀπολεσθοῦν. Διὰ τὸ τουρκικὸν ἔθνος, τὴν νύκτα δὲν ἐκοιμήθην, τὴν ἡμέραν δὲν ἐγνώρισα ἀνάπαυσιν. Τὸν γυμνητεύοντα λαὸν ἐνέδυσα, τὸν πτωχὸν λαὸν, κατέστησα πλούσιον, ὀλιγάριθμον τὸν κατέστησα πολυάριθμον. Τοὺς ἐναρέτους λαοὺς, τὸ ἀξίωμα τοῦ Καγὰν, ἀνύψωσα. Τοῦ Οὐρανοῦ βοηθοῦντος με, ὡς ἀπέκτησα πολλὰ καὶ ὁ Τουρκικὸς λαὸς ἐπίσης πολλὰ ἀπέκτησεν».

Ἡ συνήθεια τῆς ἑστιάσεως εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Καγὰν ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρὰ, ὥστε ἡ παράβασίς της ἐθεωρεῖτο ὡς ἐγκληματικὴ παραβίασις τῆς Τουρανικῆς παραδόσεως: «*Ὅταν μετέβημεν εἰς Σαμαρκάνδην καὶ εἰς Οὐζκένδην, λέγων τὸ Σιασὲτ-ναμὲ, ἐπληροφορήθημεν ὅτι οἱ ἀνόητοι, οἵτινες ἀναμιγνύονται εἰς ὅτι δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει, ἔλεγον ὅτι οἱ «Τζελκῆ» καὶ οἱ πληθυσμοὶ τοῦ Ὄξου δὲν ἔπαυσαν νὰ ἐπαναλαμβάνωσι, διαρκούσης τῆς παρ' αὐτοῖς διαμονῆς τοῦ Σουλτάνου: Δὲν ἐφάγομεν οὐδ' ἓν ψυχίον προερχόμενον ἐκ τῆς τραπέζης του»!* Ὁ Καγὰν ἄρα δὲν ἦτο μόνον ὁ πολεμικὸς ἀρχηγός, ὁ φύλαξ τῆς ἀγράφου παραδόσεως. Ἦτο καὶ ὁ τροφοδότης ὁ μεριμνῶν περὶ τῆς φυλῆς, ὁ ἱκανοποιῶν καὶ τὰς ἠθικὰς καὶ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας της. Εἰς ἀντάλλαγμα, ἡ πρὸς αὐτὸν πειθαρχία καὶ ἀφοσίωσις τῆς φυλῆς ἦσαν ἀπαραδειγμάτιστοι, κατίσχυον τῶν δεινοτάτων δοκιμασιῶν, ἔφθανον μέχρι τῶν ὑπερτάτων θυσιῶν. Ἀρχηγὸς καὶ φυλὴ ἀπετέλουν ἓν σῶμα, ὁσάκις δ' ὁ πρῶτος ἦτο ἱκανός, οἱ Τοῦρκοι ἐπετέλουν θαύματα. Ὅταν ἐξέλειπεν, ἡ φυλὴ διεσπᾶτο διεσκορπίζετο. «Οἱ Τοῦρκοι, λέγει ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Μπιλγκὲ Χὰν, οἱ πτωχοὶ Τοῦρκοι ἔλεγον: Εἴμεθα ἔθνος ὠργανωμένον εἰς λαούς. Οἱ λαοί μας, ἡ ἀρετή μας ποῦ εὑρίσκονται; Διὰ τίνα θὰ κατακτήσωμεν τοὺς λαούς; Ἐμερίμνων περὶ ἐμοῦ, ἀπετελοῦμεν κοινότητα ἔχουσαν Καγάν. Ποῦ εἶναι ὁ Καγάν μας σήμερον; Εἰς τίνα θὰ δώσωμεν τὴν δύναμιν καὶ τὴν εὐφυΐαν μου;»

Ἡ ἀρχέτυπος αὕτη ὀργάνωσις διετηρήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κων]πόλεως, παρὰ τὰ στοιχεῖα ἅτινα ἠναγκάσθησαν νὰ δανεισθῶσιν ἐκ τῶν λαῶν οὓς κατέκτησαν ἢ μεθ' ὧν συνεβίωσαν. Τὸ κράτος παρέμεινεν ὁ μέγας τροφοδότης τῶν κατακτητῶν. Τοιοῦτοι ἐθεωρήθησαν οἱ γνήσιοι Τοῦρκοι καὶ οἱ προσήλυτοι, οἵτινες ἀπεδέχθησαν τὸν Ἰσλαμισμὸν καὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν σημαίαν του. Ὡς ἐν πάσῃ χώρᾳ ἐν ᾗ ἐγκατέστη ἡ Τουρκομογγολικὴ κατάκτησις, τὸ ἀπέραντον κράτος διῃρέθη εἰς φέουδα, εἰς τὰ *τιμάρια* καὶ τὰ *ζιαμὲτ*, ἅτινα διενεμήθησαν εἰς τοὺς νικητάς, οἵτινες ἐκμετσλλευόμενοι αὐτὰ ἀπέναντι ἐτησίου φόρου πρὸς τὸν Μο-

νάρχην, ὤφειλον εἰς τὸ πρῶτον σύνθημα νὰ τῷ ἀποστέλλωσι τὴν στρατιωτικὴν δύναμίν των ἑτοίμην πρὸς πόλεμον. Ἐκτὸς τῆς ἐξισλαμίσεως τῶν εὐρωστοτέρων τέκνων τῶν ὑποκυψάντων λαῶν, ἥτις διεξήγετο πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν τοῦ πολέμου καὶ πρὸς συντέλεσιν συστηματικῆς ἐπιλογῆς εἰς τὰς τάξεις τῶν κατακτητῶν, οἱ ὑποκύψαντες λαοὶ ἀφέθησαν σχεδὸν ἀνενόχλητοι ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν ἠθῶν καὶ τῆς θρησκείας των, οὐχὶ ἐκ μεγαλοψυχίας ἀλλὰ διότι ἂν ἐξωντοῦντο ἢ μετηνάστευον, δὲν θ' ἀπέμενον φορολογούμενοι ὅπως τροφοδοτῶσι τὰς ἀνάγκας τῶν νικητῶν.

Ἀλλ' ἡ ὀργάνωσις αὕτη ἵνα ζήσῃ, ἦτο ἀνάγκη ὅπως οἱ Τοῦρκοι διατηρήσωσι τὸς ἀρετὰς χάρις εἰς τὰς ὁποίας κατώρθωσαν νὰ τὴν ἐπιβάλλωσι: Τὴν ἀναμφισβήτητον πολεμικήν των ὑπεροχὴν, ἣν τοῖς παρεῖχεν ἡ διηνεκὴς στρατιωτικὴ ἐξάσκησις, τὴν σιδηρᾶν πειθαρχίαν, ἧς τὴν ἐλαχίστην παραβίασιν ἐτιμώρουν ὡς τὸ μέγιστον ἔγκλημα καὶ πρὸ παντὸς τὴν στενὴν ἀλληλεγγύην μεταξὺ λαοῦ καὶ τοῦ ἡγέτου του, ὅστις ὤφειλε νὰ παραμείνῃ ὅτι ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι Καγάν, πρὸ παντὸς πολεμικὸς ἀρχηγός. Πλὴν οἱ Τοῦρκοι σκηνώσαντες ἐν τῇ Ἑλάσσονι Ἀσίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ, ὡς τὸ φοβερώτερον στρατόπεδον ὅπερ εἶδον οἱ πολυπληθεῖς των λαοὶ, δὲν ἠθέλησαν νὰ παραμείνωσιν ἁπλοῦν στρατόπεδον. Τὸ Βυζάντιον τοὺς ἐθάμβωσε διὰ τῆς λάμψεως, διὰ τοῦ πλούτου, διὰ τῆς φήμης του. Οἱ τραχεῖς πολεμισταὶ τῆς στέππης ἠθέλησαν νὰ συμπηχθῶσιν εἰς κοινωνίαν κατὰ τὸ Βυζαντινὸν πρότυπον. Ἀλλ' αἱ διαφοραὶ τῶν δύο κόσμων, ὧν ἐπεδιώκετο ἡ ἀφομοίωσις ἦσαν τοσοῦτον θεμελιώδεις καὶ τοσοῦτον ριζικαὶ, ὥστε οἱ Ὀσμανίδαι ἀντιγράφοντες τὰς μεθόδους τοῦ Βυζαντίου, δὲν ἀντέγραφον κυρίως ἢ τὰς κακίας του. . .

Κατ' ἀπομίμησιν τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς ἐκλείσθη εἰς τὸ Ἀνάκτορόν του, ἀπέβη ἀόρατος. Ὁ λαὸς οὗτινος γνωρίζομεν ποῖαι ἦσαν αἱ σχέσεις μετὰ τῶν ἀρχαίων του Καγάν, ἀποτελούντων τὸ κύριον ἠθικόν του κεφάλαιον, ἀπεστερήθη οὕτω τοῦ μοχλοῦ ἀνεκτιμήτου δυνάμεως. Τὸ Ἀνάκτορον περιέβαλον λεγεῶνες κολάκων, παρασίτων, σκευωρῶν, καιόντων τόσον ἀποπνικτικὸν θυμίαμα ὑπὸ τοὺς ρώθωνας τοῦ αὐθέντου των, ὥστε «ἡ ὄσφρησις τῆς ἀληθείας ἀπέβαινε δι' αὐτὸν ἀδύνατος». Ὁλόκληρος στρατιὰ αὐλικῶν ἐμεσολάβει μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ λαοῦ. Εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἀνέζησεν ἡ ἀμύθητος πολυτέλεια τῶν Πορφυρογεννήτων, ἀπορροφῶσα τὴν οἰκονομικὴν τοῦ κράτους ἀκμήν. Κατὰ τὸ 1520 τὰ ἔσοδα τοῦ Μονάρχου ἀνήρχοντο κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν Ἐνετῶν πρεσβευτῶν εἰς ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἑκατομμύρια φράγκων κ' ἐπειδὴ δὲν ἐπήρκουν, ὁ Μ. Βεζύρης ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαινιάσῃ τὴν

πώλησιν τῶν ἀξιωμάτων, τῶν βαθμῶν, τῶν πρόνομίων καὶ τῶν διοικήσεων, τὴν ἐνοικίασιν τῶν φόρων καὶ τῶν δασμῶν.

Τὸ ἄνωθεν παράδειγμα ἀπομιμοῦνται καὶ οἱ φεουδάρχαι τῶν ἐπαρχιῶν. «Ὁ οἶκος πασᾶ τῶν τριῶν ἱππουρῶν, λέγει ὁ Ὀσσών, ἀποτελεῖται ἐκ πεντακοσίων προσώπων τοὐλάχιστον. Πασάδες τινὲς ἐξ αὐτῶν διατηροῦσιν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ των πλείονα τῶν διοχιλίων ἀτόμων, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν φυλάκων των. Διακόσιοι ἢ τριακόσιοι ἵπποι πληροῦσι τοὺς σταύλους των. Οἱ μεγιστάνες οὗτοι πληρόνουσιν ἄλλως τε βαρύτατα δικαιώματα κατὰ τὸν διορισμόν των καὶ κατὰ τὸ τέλος ἑκάστου ἔτους, ἂν τὸ ἀξίωμά των δὲν τοῖς ἀφαιρεθῇ. Ἀπαιτοῦνται χρήματα ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν θέσιν των, ὅπως τὴν διατηρήσωσι καὶ ὅπως ἐκμηδενίσωσι τὰ παράπονα, ἅτινα προκαλοῦσιν αἱ ἀδικίαι των.

Ἑκάστη ἐπαρχία ὑφίσταται τὰς τοπικὰς δαπάνας της, τὰ ἔξοδα τῆς διοικήσεως, τῆς συντηρήσεως τῶν φρουρίων της, τῆς μεταφορᾶς τῶν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, τοῦ στρατοῦ. Οἱ φόροι οὗτινες βαρύνουσι τὸν λαὸν πολλαπλασιάζονται ὑπὸ τὰ ὀνόματα σαληγιανὲ, ἀβαρὶς, ἰχτιρὰτ κτλ., ὑπαγόμενοι εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν τζεμπαγιὰτ, ἢ φόρων πιεστικῶν, καλουμένων οὕτω, διότι δὲν τοὺς θεσπίζει τὸ Κοράνιον. Αἱ συνεχεῖς μετακινήσεις τῶν πασάδων ἐπιβάλλουσιν εἰς τὰς χώρας ἃς διέρχονται νὰ τοῖς προμηθεύωσι τ' ἀναγκαῖα ἐφόδια. Ὀφείλουσιν ἐπίσης νὰ τοῖς προσφέρωσι δῶρα, ὡς καὶ εἰς τὰ κυριώτερα μέλη τῆς ἀκολουθίας των. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ δεσποτισμοῦ τούτου, ἐκδηλοῦνται ἐκπληκτικῶς, ἐν τῇ ἀθλιότητι τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ κάτοικοι ἐγκαταλείπουσι τὰς χώρας, ἐν αἷς ἐγεννήθησαν. Οἱ Χριστιανοὶ ζητοῦσιν ἄσυλον ἔξω τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐν ᾗ ἡ τυραννία εἶναι ὀλιγώτερον πιεστική».

Αἱ μέθοδοι αὗται δὲν ἔσχον ἄμεσον ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς Αὐτοκρατορίας ἐπίδρασιν. Ἡ ἀποταμίευσις τῆς κολοσσαίας πολεμικῆς δυνάμεως, ἣν συνεκέντρωσεν ἄπαυστος στρατιωτικὴ προσπάθεια δέκα αἰώνων, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξατμισθῇ τόσον εὐχερῶς. Ἄλλως τε, ἡ Τουρκία ἐν τῇ ἀκρατήτῳ ἐπεκτάσει της πρὸς πάντα τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος, περιέλαβεν ἐν ἑαυτῇ ἄπειρα προβλήματα, ἦτο δ' ἀπαραίτητος χρονικὴ τις περίοδος ὅπως ἐξασκήσωσι τὴν ἀποσυνθετικήν των ἐνέργειαν. Ἀφ' ἑνὸς εἰς τὸν σιδηροῦν της ζυγὸν εἶχεν ὑπαγάγῃ πληθὺν ἐθνοτήτων, ὑπερτέρου τοῦ ἰδικοῦ της πολιτισμοῦ, καὶ αἵτινες ἐν τῇ δουλείᾳ κατακτητῶν τοσούτων ξένων πρὸς τὰ

ἤθη καὶ τὴν ἱστορίαν των, δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ ν' ἀποκτήσωσι μείζονα ἐθνικὴν συνοχὴν καὶ βαθυτέραν ἐθνικὴν συνείδησιν ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑποκύψεως. Ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν καταπληκτικὴν ἐξάπλωσίν της ἀπὸ τοῦ Τουρκεστὰν μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, εἶχε περιλάβῃ ἐν ἑαυτῇ σημαντικὰ σημεῖα τῆς παγκοσμίου ζωῆς, ὧν ἡ κατοχὴ ἐνεῖχε σημασίαν κρίσιμον διὰ τοὺς δραστηριωτέρους τῶν οἰκονομικῶν ὀργανισμῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν κύριοι τῆς Ἀδριατικῆς διὰ τῆς Αὐλῶνος καὶ τῆς Ἀλβανικῆς παραλίας, κύριοι τοῦ Ἰονίου διὰ τῆς Ἑπτανήσου, κύριοι τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου διὰ τῶν Ἑλληνικῶν νήσων, τῆς Κρήτης καὶ τῶν θαυμασίων λιμένων τῆς Ἰωνικῆς ἀκτῆς. Κύριοι τῶν Πορθμῶν τοῦ Εὐξείνου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἠδύναντο νὰ ἀποκλείσωσι τὴν Ρωσσίαν, νὰ τὴν καταδικάσωσιν εἰς τὸν ἐξ ἀσφυξίας θάνατον. Κύριοι τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας, τῆς Περσίας, ἐκυριάρχουν τῶν μεγάλων Ἀσιατικῶν καὶ Ἀφρικανικῶν ἀρτηριῶν καὶ ἠδύναντο ν' ἀποφράξωσι τὰς ὁδοὺς τῶν καραβανίων, δι' ὧν ἡ Μεσόγειος εἰσέδυε μέχρι τῶν ἀγορῶν τῆς Κεντρώας Ἀσίας καὶ τῆς Κεντρώας Ἀφρικῆς. Αἱ χερσαῖαι συγκοινωνίαι τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν, ἦσαν εἰς χεῖράς των. Ὅταν θὰ συνηνοῦντο αἱ ἐξωτερικαὶ προσπάθειαι πρὸς σφετερισμὸν τῶν ὠφελημάτων, ἅτινα συνεκέντρωσεν ἡ Τουρκικὴ κατάκτησις, πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς ἐξεγέρσεις τῶν ραϊῶν, οἵτινες ἐδίψων τὴν ἐθνικήν των χειραφέτησιν, ἡ Αὐτοκρατορία ἢ ὤφειλε νὰ ξαντιτάξῃ τὴν φοβερὰν στρατιωτικὴν δύναμιν, δι' ἧς ἐδημιουργήθη, ἢ θὰ ὑπέκυπτεν . . .

Ἀλλ' ἡ Γῆ τῆς Χλόης, ἐξ ἧς ἐστρατολόγησεν ἄλλοτε τὰς ἀκατασχέτους της ὀρδὰς, ἦτο μακράν. Ἡ ἐν αὐτῇ ἀνασχηματίσις τῶν ἀρχαίων ἱππικῶν ἑκατονταρχιῶν καὶ χιλιαρχιῶν ἦτο ἀδύνατος. Πρὸς ἀναπλήρωσίν των, ἡ Τουρκία προσέφυγεν εἰς τοὺς κατακτηθέντας λαούς. Ἡ ἐξισλάμισις τῶν εὐρωστοτέραν τέκνων των, ἡ συγκρότησίς των εἰς μόνιμα τάγματα πὲριξ τοῦ «ὀτζάκ» τοῦ κεινοβιακοῦ λέβητος, ὃν ὤφειλε νὰ τροφοδοτῇ ὁ Ἄναξ, ἡ ἀπόσπασίς των ἀπὸ παντὸς οἰκογενειακοῦ καὶ κοινωνικοῦ δεσμοῦ, ἡ διηνεκὴς ἐξάσκησίς των εἰς τὸν πόλεμον, παρέσχον εἰς τοὺς Ὀσμανίδας νέον ὄργανον ἀνακαινίσεως τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος των. Χάρις εἰς αὐτὸ, ἕνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κων]πόλεως, ἡ Τουρκία ἐξηκολούθει νὰ ἐπεκτείνηται. Ἡ κατάκτησις τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Οὐγγαρίας, τῆς Ἀραβίας, τῆς Κύπρου, τῆς Γεωργίας, τοῦ Καυκάσου, συνεπλήρωσαν τὸ μεσουράνημα τῆς Τουρκικῆς δυνάμεως. Ἀλλ' ὅσον ἀνδρεῖοι, ὅσον ὁρμητικοὶ καὶ ἂν ἦσαν οἱ Γενήτσαροι, δὲν ἦσαν οἱ ἄμεσοι ἀπόγονοι τῶν Τοῦ - Κιοῦ. Δὲν ἔρρεεν εἰς τὰς φλέβας των τὸ αἷμα

τῶν πολεμιστῶν τῶν Καγὰν, τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν ὁποίων ἦτο σιδηρᾶ πειθαρχία, γεννωμένη μετ' αὐτῶν, ἀποθνήσκουσα μόνον ὅταν αὐτοὶ ἀπέθνησκον. Εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Γενητσάρων ἔζων αἱ ὁρμαὶ τῆς ἐξεγέρσεως, αἵτινες ἐλυμαίνοντο τοὺς πιεζομένους ραγιᾶ ἐξ ὧν προήρχοντο.

Αἱ στάσεις διεδέχοντο ἀλλήλας εἰς τὰ ἐπίλεκτα ταῦτα σώματα, ἅτινα ἄλλως τε ἀπεγυμνώθησαν καὶ τῶν ἀρχαίων στρατιωτικῶν των ἀρετῶν, διὰ της ριζικῆς μετατροπῆς τῆς ἀρχαίας των ὀργανώσεως, διὰ τῆς διηνεκοῦς της νοθεύσεως. Καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος ἡ κατάστασις ἦτο τοιαύτη, ὥστε κατὰ τὸ 1660 ἀρχαῖος Γάλλος ἐν Κων]πόλει πρεσβευτὴς, πεπεισμένος ὅτι ὁ ὄλεθρος τῆς Τουρκίας ἦτο ἀναπόφευκτος, ὑπεδείκνυεν εἰς τὸν «Σύντομον ψόγον» του τὰ μέσα τῆς «ἀσφαλοῦς της ἐκμηδενίσεως».

Ἡ ἐξάρθρωσις αὕτη δὲν προεκάλει μόνον τὴν προσοχὴν τῶν ξένων παρατηρητῶν. Προεκάλει καὶ τὰς ἀνησυχίας αὐτῶν τῶν Σουλτάνων, οἵτινες ἔβλεπον τὴν μεγάλην των ἀντίπαλον, τὴν Ρωσσίαν, ὠθουμένην ἀποφασιστικῶς ὑπὸ Πέτρου τοῦ Μεγάλου εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ ἑσπερίου πολιτισμοῦ, οἵτινες ἔβλεπον τὴν Εὐρώπην ἀνακαινιζομένην ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον στρατιωτικῶς διὰ τῶν μεθόδων Καρόλου τοῦ ΙΔ'. καὶ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, προδρόμων τῶν στρατιωτικῶν μεθόδων τοῦ Ναπολέοντος. Ἤδη ἀπ' αὐτῶν τῶν πρώτων συμπτωμάτων τῆς Ὀθωμανικῆς παρακμῆς, τὴν ἐπαύριον τῶν ταπεινωτικῶν συνθηκῶν τοῦ Σετβαροτὸκ, τοῦ Πρεσβούργου καὶ τῆς Βιέννης, κατὰ τὸ 1820, Ὀσμὰν ὁ Β'. ἐσκέφθη νὰ ἐπιχειρήσῃ γενικὴν στρατιωτικὴν μετορρύθμισιν. Οἱ Γενήτσαροι, ὧν ἠπειλεῖτο ἡ ὕπαρξις, ἀπέσπασαν παρὰ τοῦ Σεϊχ-οὐλ-ἰσλάμη φετβᾶν καταδικαστικὸν κατὰ τοῦ Πατισὰχ καὶ τὸν ἐφόνευσαν.

Νέα ἀπόπειρα μεταρρυθμίαεως κατὰ τὸ 1631 παρὰ τοῦ Σουλτάνου Μουρὰτ καὶ τοῦ Ἀλβανοῦ Μεγάλου Βεζύρου Χοτζῆ-βεη. Σιδηρᾶ πειθαρχία ἐπεβλήθη εἰς τὸν στρατόν. Οἱ ἐπαρχιακοὶ φεουδάρχαι ὑπεβλήθησαν εἰς ἐπιτήρησιν δρακόντειον. Οἱ φιλοτάραχοι οὐλεμᾶ ἐδαμάσθησαν. Οἱ ἀνθιστάμενοι εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Μονάρχου κατεσφάγησαν. Διὰ τῆς ἀδυσωπήτου ταύτης καὶ αἱματηρᾶς προσπαθείας, αἱ πρόσοδοι τοῦ κράτους ἐπλήρωσαν τὰ Αὐτοκρατορικὰ ταμεῖα, ὁ μόνιμος στρατὸς ἀνῆλθεν εἰς 200,000 ἀνδρῶν, ἡ νίκη ἐμειδίασε πάλιν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Βαγδάτης, εἰς τὸ Ἡράκλειον. Ἀλλ' ἐννεαετὴς βασιλεία ἦτο ἀνεπαρκὴς ὅπως ἐπιβάλῃ εἰς τὴν χαώδη Αὐτοκρατορίαν τὴν δρακόντειον ταύτην ὀργάνωσιν. Τὸν θάνατον τοῦ φοβεροῦ Σουλτάνου διεδέχθη ἀναρχία μακρὰ, πλήρης ἀτυχιῶν καὶ ταπεινώσεων, ἣν διέκοψεν ἡ εἰς τὴν Μ. Βεζυρείαν ἀνάρρησις τῶν τεσσάρων Κιουπρουλοῦ. Ὁ πρῶτος, Κιοπρουλῆ ὁ Μέγας ἢ ὁ Σκληρὸς, ἐντὸς

πενταετίας μόνον ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεώς του, ἔκοψε τριακοντακισχιλίας κεφαλάς. Διὰ τῆς διηνεκοῦς ταύτης σφαγῆς, κατεδάμασε τοὺς Γενιτσάρους, συνέτριψε τὰς ἐπαναστάσεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ παρεσκεύασε τὰς ἐκστρατείας, αἵτινες διεξήχθησαν βραδύτερον κατὰ τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν Αὐστριακῶν. Ἀλλ' ὁ αἱμοχαρὴς μεταρρυθμιστὴς ἦτο γέρων καὶ ἀπέθανε μετὰ πενταετίαν, πρὶν φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον του. Ὁ υἱός του Ἀχμὲτ ὁ Πολιτικὸς, ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος. Ἀπὸ τοῦ 1661 μέχρι τοῦ 1676, ὑπέταξε τοὺς Κοζάκους, κατέλαβε τὴν Κρήτην, προσήρτησε τὴν Οὐκραίνην καὶ τὴν Ποδολίαν καὶ περιέβαλε πάλιν τὴν χώραν του διὰ τῆς αἴγλης τῆς ἀρχαίας της δυνάμεως.

Τὸ ἔνδοξον τοῦτο ἔργον ἤρκεσε νὰ καταστρέψῃ ἡ ἑξαετὴς πρωθυπουργία τοῦ Καρᾶ-Μουσταφᾶ, ὅστις ἐπανέλαβε τὰς μεθόδους, δι' ὧν ὡδηγήθη τὸ Κράτος εἰς τὸ βάραθρον. Ὁ ἁρπακτικὸς καὶ φιλήδονος Βεζύρης, ἀπεστράγγισεν ὑπὸ τὸ πέλμα του τὰς ἐπαρχίας, ὅπως ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν βασίλειον πολυτέλειαν τοῦ οἴκου του. Τὸ ἀνάκτορόν του ἐπλήρουν 1500 παλλακίδες, 1500 δοῦλοι, 700 εὐνοῦχοι, ἀπειράριθμοι παράσιτοι. Ἡ περίοδος αὕτη τῆς φρενήρους σπατάλης ἐκλείσθη ὑπὸ τῆς πολιορκίας τῆς Βιέννης κατὰ τὸ 1683, καταληξάσης εἰς οἰκτρὸν ναυάγιον.

Κιοπρουλῆς ὁ Γ'., ὁ Ἐνάρετος, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ ὀλισθήματα τοῦ προκατόχου του. Παρὰ τὴν ἀμείλικτον ὑπ' αὐτοῦ καταδίωξιν τῶν καταχρήσεων, παρὰ τὰ συνετὰ οἰκονομικὰ μέτρα του, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν πατρίδα του εἰς τὴν ὀλεθρίαν κατωφέρειαν, ἐφ' ἧς ἐκυλίετο. Μετὰ διετῆ μόλις πρωθυπουργίαν (1689—1691) ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἧτταν τοῦ Σαλάνκεμεν. Καὶ αἱ συμφοραὶ ἐξηκολούθησαν ὑπὸ τοὺς ἀναξίους διαδόχους του, μέχρι τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτζ, ἀφ' ἧς ἄρχεται ἡ Τουρκικὴ ἐν Εὐρώπῃ ὀπισθοχώρησις, ἡ βραδεῖα ἐκδίωξις τῶν στρατιῶν τοῦ Ὀσμὰν ἐκ τῶν χωρῶν ἃς κατέλαβον.

Κατὰ τὸ 1697 τὴν ἀρχὴν ἀναλαμβάνει ὁ τέταρτος Κιοπρουλῆ, Χουσεΐν ὁ Συνετός. Νέα ἀπόπειρα ἐξυγιάνσεως. Αἱ ἐπαναστάσεις δαμάζονται, οἱ Γενήτσαροι χαλιναγωγοῦνται, ὁ στόλος ἀναδιοργανοῦται, οἱ ἄδικοι καὶ τυραννικοὶ διοικηταὶ ἀντικαθίστανται, ἱδρύονται σχολεῖα, καταβάλλονται προσπάθειαι πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν ραγιᾶ. Ἀλλ' ἡ ἀντίδρασις τοῦ κλήρου ἐξηνάγκασε τὸν Χουσεΐν εἰς παραίτησιν πρὶν συμπληρώσῃ τὸ ἔργον του. Ὁ τελευταῖος τῶν Κιοπρουλῆ, δὲν διετήρησε τὴν πρωθυπουργίαν ἢ μόνον ἐπὶ δίμηνον. Μετὰ τοῦ τελευταίου βλαστοῦ τῆς ἐνδόξου οἰκογενείας, ἥτις, ἀνυψωθεῖσα εἰς τὴν Μ. Βεζυρείαν ἐκ τῶν μαγειρείων εἰς ἃ ὑπηρέτει ὁ θεμελιωτὴς τῆς δόξης της, ἀντεπροσώπευσεν ἐπὶ ἥμισυν αἰῶνα τὴν προσ-

πάθειαν τῆς ἀνακαινίσεως τῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ μεταρρύθμισις ἐγκαταλείπεται. Ἡ ἀντίδρασις τῶν εὐρυτάτων συμφερόντων ἅτινα ἔπληττεν, αἱ ραδιουργίαι τοῦ γυναικωνίτου, ἡ ἐκθήλυνσις τῶν χαρακτήρων, ἔθαψαν τὰς τελευταίας ἀναλαμπὰς τῆς σκέψεως τῶν Κιοπρουλῆ. Ὁ μέγας Σουηδὸς ὅστις ὠνειροπόλησε νὰ συντρίψῃ τὸ ὠὸν τῆς Ρωσσικῆς δυνάμεως διὰ τῆς Τουρκίας, πρὸ τῆς ἐκκολάψεώς του, καὶ ὅστις ἤλπιζεν ὅτι θὰ συνέτασσε τὸν στρατὸν τοῦ Πατισὰχ κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῆς τακτικῆς ἧς ὑπῆρξεν ὁ μεγαλοφυὴς θεμελιωτὴς, ἀπεδιώχθη ἀχαρίστως καὶ σκληρῶς. Οὐδεὶς πλέον τῶν ὑπουργῶν τῆς βραδέως καταρρεούσης Τουρκίας, σκέπτεται περὶ τῆς εἰσαγωγῆς μεταρρυθμίσεων. Ἐν τούτοις οὐδέποτε ὑπῆρξαν μᾶλλον ἐπείγουσαι. Ὅσον ἡ εὐημερία καὶ ἡ πρόοδος ἐξηπλοῦντο ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ, καὶ ὅσον ἐπολλαπλασιάζοντο αἱ μετ' αὐτῆς οἰκονομικαὶ σχέσεις τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες ἦσαν οἱ μεσάζοντες μεταξὺ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου, τόσῳ ἡ ὁμαλὴ συμβίωσις μεταξὺ τοὺ δεσπότου καὶ τοῦ «ραγιᾶ» καθίστατο πλειότερον προβληματική. Ἡ ἐπαφὴ μετὰ τῆς Δύσεως, ἡ διάδοσις τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἤρξαντο ν' ἀφυπνίζωσι τὴν συνείδησιν τῶν ὑποδουλωθεισῶν ἐθνοτήτων, ἡ δὲ κατάπαυσις τῆς ἐκ Χριστιανοπαίδων στρατολογήσεως τῶν Γενητσάρων, καθ' ἧς εἶχον ἐξεγερθῇ οἱ Μουσουλμάνοι, ἄφινεν ἄθικτον τὴν ζωτικότητα τῶν ἀλλοδόξων κοινοτήτων, ἥτις θᾶττον ἢ βράδιον θὰ ἐξεχύνετο εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς δημιουργίας τῆς ἱστορικῆς των ὀντότητος. Οἱ «ραγιᾶ» ἄλλως τε, δὲν ἦσαν ἐγκαταλελειμμένοι ὡς ἄλλοτε εἰς τὸ ἔλεος τοῦ κυριάρχου των, ἀπροστάτευτοι.

Ἡ συμμαχία Σουλεϋμὰν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς μετὰ Φραγκίσκου τοῦ Α'., ἔσχεν ὡς συνέπειαν τὴν συνθήκην τοῦ 1535, δι' ἧς ἀνεγνωρίζετο τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας τῶν καθολικῶν εἰς τὸν «*Χριστιανικώτατον*» Γάλλον Μονάρχην, δικαίωμα ὅπερ ἐκύρωσαν συνθῆκαι μεταγενέστεραι. Τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἀνεγνωρίσθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν διὰ τῶν συνθηκῶν τοῦ Κάρλοβιτζ κατὰ τὸ 1669 καὶ τοῦ Πασάροβιτζ κατὰ τὸ 1718. Διὰ τῶν ἐγγράφων τούτων ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς πολιτικῆς τῆς ἐπεμβάσεως, ἧς ἡ ἐπίστεψις ὑπῆρξε βραδύτερον ἡ Ρωσσοτουρκικὴ συνθήκη τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ (1774) καὶ ἧς τὸ εὐεργετικὸν ἀντίρροπον ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν ἡ πολιτικὴ τῆς ἀκεραιότητος. Πολιτικὴ τῆς ἐπεμβάσεως καὶ πολιτικὴ τῆς ἀκεραιότητος, ἰδοὺ αἱ συμπληγάδες ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐπελαγοδρόμει ἡ Ὀθωμανικὴ ναῦς. Ἀλλ' ἵνα τηρηθῇ ἡ ἰσορροπία μεταξὺ τῶν δύο ἀρχῶν, ἵνα ἡ δευτέρα μὴ θυσιασθῇ εἰς τὴν πρώτην, ἀπητεῖτο

ὅπως ἡ Τουρκία ἀναγεννηθῇ, ἐνισχυθῇ, καὶ ἀποσοβήσῃ διὰ τῆς δυνάμεως, τὰς βουλιμίας αἵτινες ἐνήδρευον περὶ αὐτήν.

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἐπεχείρησε νὰ ἐπιβάλῃ ἐν Τουρκίᾳ εἷς Γάλλος τυχοδιώκτης, ὁ κόμης δὲ Μπονεβάλ. Ἐξισλαμισθεὶς καὶ μεταβληθεὶς εἰς Ἀχμὲτ πασᾶν, διορισθεὶς γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ, μυεῖ τὸ Διβάνιον εἰς τὰς μεθόδους τῆς τακτικῆς τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς τὰς διπλωματικὰς μεθόδους της. Χάρις εἰς αὐτὸν ἡ Τουρκία συνομολογεῖ τὴν συνθήκην τοῦ Βελιγραδίου (1739) καὶ κατάγει σημαντικὰς ἐπιτυχίας κατὰ Ρώσσων καὶ Αὐστριακῶν. Ἀλλ' ἡ γενικὴ μεταρρύθμισις, ἣν ὠνειροπόλει ὁ Μπονεβὰλ, ἦτο ἀδύνατον νὰ συντελεσθῇ δι' αὐτοῦ. Προσέκρουεν εἰς τὴν δυσπιστίαν, εἰς τὴν ὑπόνοιαν. Ὁ ἀλαζὼν καὶ ὀργίλος τυχοδιώκτης ὅστις δὲν ἐδίστασε νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα κατὰ τῆς πατρίδος του μετὰ τῆς Αὐστρίας, ὅταν ἐθίγη ἡ φιλαυτία του καὶ ὅστις δὲν ἐδίστασε νὰ στραφῇ καὶ κατὰ τῆς τελευταίας ταύτης, ὅταν συνεκρούσθη πρὸς τὸν πρίγκηπα Εὐγένιον, δὲν διέθετε τὰ ἠθικὰ κεφάλαια, ἅτινα θὰ τῷ ἐπέτρεπον νὰ συντρίψῃ τὴν θεοκρατικὴν κατὰ πάσης μεταβολῆς ἀντίδρασιν. Ἡ πρωθυπουργία τοῦ Ραγὴπ πασᾶ ἐσημείωσε νέαν μεταρρυθμιστικὴν ἀπόπειραν.

Ὁ Σουλτάνος Μουσταφᾶς ὁ Γ'. (1757 — 1771) τὸν ὑπεστήριξε θερμῶς. Αἱ δαπάναι τοῦ γυναικωνίτου ὑπεβλήθησαν εἰς αὐστηρὸν ἔλεγχον. Ἡ διεύθυνσις τῶν Βακουφίων ἀφῃρέθη παρὰ τοῦ Κισλὰρ ἀγᾶ. Ὁ Σουλτάνος ἐξήταζε μετὰ προσοχῆς τοὺς λ/σμοὺς τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἀπεγύμνου τοὺς διοικητὰς τοῦ προϊόντος τῶν καταχρήσεών των διὰ τῆς κατασχέσεως. Κατέσχεν οὕτω πλείονα τῶν 15 ἑκατομμ. λιρῶν.

Ἀλλ' οἱ πιεζόμενοι φεουδάρχαι ἀντέδρασαν. Πολλοὶ ἠρνοῦντο ὑπακοὴν εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Τὴν κατάστασιν περιέπλεξε δεινὴ οἰκονομικὴ κρίσις, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ὁ λαὸς λιμώττων, ἄεργος καὶ ὑποκινούμενος ὑπὸ τῶν οὐλεμάδων, ἔθετε τὸ πῦρ ὅπου ἠδύνατο, ἐπιδιδόμενος ἔπειτα εἰς τὴν ἁρπαγήν. Παρὰ πάντα ταῦτα, ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Σουλτάνου θὰ ἐθριάμβευεν ἴσως παντὸς κωλύματος, ἂν τὸ ἔργον του δὲν ἀνέκοπτον αἱ Βυζαντιναὶ ὀνειροπολήσεις τῆς «Σεμιράμιδος τοῦ Βορρᾶ». Αἱ Ρωσσικαὶ προκλήσεις ἐξηνάγκασαν τὴν Πύλην, ἐξωθουμένην ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἥτις ἤλπιζε νὰ σώσῃ οὕτω τὴν Πολωνίαν, νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον. Αἱ συνέπειαι ὑπῆρξαν ὀλέθριαι. Ἐκτὸς τῆς Γαλλικῆς φιλίας, ἡ Τουρκία οὐδὲν ἀντίρροπον διέθετε κατὰ τοῦ κολοσσαίου συνασπισμοῦ τῶν βουλιμιῶν, ὅστις ἐνήδρευεν ὅπως ἐπωφεληθῇ τοῦ πρώτου ἀτυχήματος. Αὐτὴ ἡ Ἀγγλία, ἡ μετέπειτα ἀδιάλλακτος φρουρὸς τῆς «ἀκεραιότητος» ἔδιδεν εἰς τοὺς στόλους τῆς Αἰγαίου τὸν Ἔλφινστον, ὅστις τοὺς ὡδήγει εἰς τὸ Αἰγαῖον, εἰς τὸ ὁποῖον

ἔφερε τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ Γαλλία δὲν ἐτόλμησε νὰ τοὺς πυροπολήσῃ, ὡς προέτεινεν ὁ Σουαζέλ, φοβουμένη τὴν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν σύγκρουσιν. Καὶ οἱ Ρῶσσοι ἐξήγειραν τὴν Πελοπόννησον, ἐπυρπόλησαν τὸν Τουρκικὸν στόλον ἐν Τσεσμὲ, ἠπείλησαν τὰ Δαρδανέλλια. Ἐν μέσῳ τῶν πικριῶν τῶν ἀτυχημάτων τούτων, ὁ μεταρρυθμιστὴς Σουλτάνος, ὅστις ἐπειράθη νὰ διδάξῃ τοὺς λευκογενείους πλοιάρχους του ἄλγεβραν διὰ τοῦ Τὸτ, ἀπέθανεν. Ὁ διάδοχός του Ἀβδοὺλ Χαμὴτ ὁ Α'., (1775—1789) ἐγκαινίασε τὴν βασιλείαν του διὰ τῆς φοβερᾶς συνθήκης τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ. Ἡ νέα συνθήκη ἥτις ἤνοιξε τὴν θύραν εἰς τὴν ἄπαυστον ἐν Τουρκίᾳ Ρωσσικὴν ἐπέμβασιν, κατέστησεν αἰσθητοτέραν τὴν ἀνάγκην τῆς γενικῆς ἐν αὐτῇ μεταρρυθμίσεως. Σελὶμ ὁ Γ'. (1789—1809) ἐπιλαμβάνεται αὐτῆς μετὰ τοῦ Μεγάλου Βεζύρου του Κιουτσοὺκ Χουσεΐν. Τὰ φρούρια ἐπεσκευάσθησαν. Εὐρωπαῖοι ἐκγυμνασταὶ, μηχανικοί, ἐργάται ἐκλήθησαν. Νέα πλοῖα ἐναυπηγήθησαν. Ἐσχηματίσθη πρότυπον τάγμα ἐξωμοτῶν, ὑπὸ τὸν Ἄγγλον ὀργανωτὴν Κάμπελ πασᾶν. Ἀλλ' ἡ πυρετώδης αὕτη ἐργασία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐξεγείρῃ τὸν κινδυνεύοντα Γενήτσαρον. Οἱ φοβεροὶ Πραιτωριανοὶ ἐρωτῶσι τὸν Σεϊχ-οὺλ-ἰσλάμην : Εἰς Πατισὰχ, ὅστις διὰ τῆς διαγωγῆς καὶ τῶν νόμων του, παραβιάζει τὰς ἀρχὰς τοῦ Σερῆ, δύναται νὰ παραμείνῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου του; « Τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται. Ἀλλ' ὁ Ὕψιστος γνωρίζει τί εἶναι τὸ προτιμώτερον! » ἦτο ἡ ἀπάντησις. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ φετβᾶ τούτου, Σελὶμ ὁ Γ'. ἐξεθρονίσθη, ἐδολοφονήθη καὶ οἱ κυριώτεροι ὀπαδοί του ἐσφάγησαν. Οἱ Γενήτσαροι παρατείνουσι καὶ πάλιν τὴν ἀναρχίαν, ἥτις ἦτο ἡ μόνιμος βιομηχανία των.

Ἐπηκολούθησεν ἡ περίοδος Μουσταφᾶ τοῦ Δ', ἥτις ὑπῆρξε μόνον ἑξάμηνος. Νέα στάσις «*μεταρρυθμιστικὴ*» ἀνατρέπει τὸν διάδοχον τοῦ Σελήμ. Σουλτάνος ἀναγορεύεται Μαχμοὺτ ὁ Β' καὶ Μέγας Βεζύρης ὁ ἀρχηγὸς τῶν συνωμοτῶν. Ἡ νέα βασιλεία ἄρχεται καλῶς. Ἐν τῶν πρώτων μέτρων τοῦ νέου πρωθυπουργοῦ, εἶναι ἡ «***ἄμεσος εἰσαγωγὴ εἰς πάντα τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα, τῶν τελειοποιημένων ὅπλων καὶ τῆς σοφῆς τακτικῆς τῶν ἀπίστων, εἰσαγωγὴ κυρωθεῖσα διὰ τῶν φετβᾶ***». Ἀλλ' οἱ Γενήτσαροι στασιάζουσι πάλιν καὶ φονεύουσι τὸν φιλοπάτριδα πρωθυπουργὸν, κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1809. Ἡ ἐξόντωσις τῶν Γενητσάρων, κυρίου παράγοντος τῆς Τουρκικῆς καταρρεύσεως, ἀποφασίζεται μετὰ δεκαεπταετίαν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ περίοδος τῶν μεγίστων διὰ τὴν Τουρκίαν συμφορῶν. Οἱ Γενήτσαροι συντρίβονται (1826). Ὁ Μαχμοὺτ ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τῆς πρώτης ταύτης ἐπιτυχίας του, εὑρύνει τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον του. Μετὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τῶν «***νιζὰμ***»,

ὅστις τοσοῦτον ἀνησύχει τὴν Ρωσσίαν, ἐπιλαμβάνεται τῆς γενικῆς τῆ Τουρκίας ἀναπλάσεως. Ἀλλὰ τὰ κωλύματα ἦσαν ἀνυπέρβλητα.

«Ὁ Σουλτάνος, λέγει ὁ Ἐγκελάρ, συνήντα πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀνυπερβλήτους προκαταλήψεις θρησκευτικὰς καὶ ἐθνικάς, μὴ ἐπιτρεπούσας τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ξένων εἰδικῶν. Οὐδέποτε εὗρισκε συνεργάτην ἱκανὸν πέριξ του. Ἀτομικῶς, οἱ χρηστοὶ, ἔντιμοι καὶ φιλοπάτριδες ἄνδρες ἦσαν πολυάριθμοι. Ἀλλ' ἐν τῇ δράσει, ἡ ἄγνοιά των ἦτο οἵα καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις καὶ ὅταν κατελάμβανον τὴν ἀρχὴν, τὸ συμφέρον ἢ ὁ φόβος, παρέλυον παρ' αὐτοῖς πᾶσαν ἐνέργειαν. Ὁ κόμης Δ' Ὀρλὼφ, ἔλεγεν: «Ὅσον μελετῶ τοὺς Τούρκους, τόσῳ πείθομαι ὅτι θὰ ὑποκύψωσιν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ἰδίας ἀνικανότητος».

Ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ, ἥτις εἶναι ἡ πηγὴ πάσης βιωσίμου δημιουργίας, παρέμεινε ξένη πρὸς προσπάθειαν, ἣν δὲν κατενόησεν. Καὶ τὰς προλήψεις του ἐνίσχυον αἱ συμφοραὶ ἃς ἡ Τουρκία ὑφίστατο, παρὰ πάσας τὰς μεταρρυθμίσεις ἃς εἶχεν ἀποδεχθῇ. Ἡ στρατιὰ τῶν «νιζὰμ» δὲν κατώρθωσε νὰ κλείσῃ εἰς τοὺς Ρώσσους τὰς ὁδοὺς τοῦ Δουνάβεως καὶ αἱ στρατιαὶ τοῦ Σουλτάνου ἡττήθησαν εἰς πάσας τὰς συναντήσεις των πρὸς τοὺς τακτικοὺς τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Βεβαίως δὲν ἔπταιον διὰ τοῦτο αἱ μεταρρυθμίσεις, ἀλλ' ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐφηρμόσθησαν: «Ἡ μεταρρύθμισις, ἔγραφεν ὁ Μόλτκε, ὅστις ὑπηρέτει ἐν Τουρκίᾳ ὡς ἐκγυμναστὴς, εἰς τὰς πολυθρυλλήτους σατυρικὰς ἐπιστολάς του, ἀπετελέσθη κυρίως ἐκ πραγμάτων ἐξωτερικῶν, ἐξ ὀνομάτων καὶ σχεδίων. Ἐδημιούργησαν στρατὸν κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν πρότυπον, μετ' ἀντιφατικῶν ἀμπεχόνων ρωσσικῶν, κανονισμῶν γαλλικῶν, τυφεκίων βελγικῶν, σαρικίων τουρκικῶν, ἐφιππίων οὐγγρικῶν, σπαθῶν ἀγγλικῶν καὶ προγυμναστῶν, ἀνηκόντων εἰς πάντα τὰ ἔθνη, στρατὸν ἀποτελούμενον ἐκ τιμαριωτῶν, ἰσοβίων στρατιωτῶν καὶ ἐθνοφυλάκων ἀορίστου ὑπηρεσίας, ἐν τῷ ποίῳ οἱ ἀρχηγοὶ εἶναι νεοσύλλεκτοι καὶ οἱ νεοσύλλεκτοι οἱ ἐχθροὶ τῆς χθές».

Ἐν τούτοις ὁ λαὸς ἐξηγείρετο κατ' αὐτῶν, ὡς προκαλουσων τὴν θείαν ὀργὴν καὶ μετ' αὐτῆς τὰ Τουρκικὰ ἀτυχήματα. Ἑνὸς ἐκ τούτων, τῆς ἥττης τοῦ Νεζὶπ (29 Ἰουνίου 1839), δὲν ἐπέζησεν ὁ Πατισάχ. Δύο ἡμέρας μετ' αὐτὴν ἀπέθνησκεν. Τὸν διεδέχθη ὁ Ἀβδοὺλ-Μετζήτ (1839—1861)· Ὁ νέος Μονάρχης δὲν ἐγκαταλείπει τὴν ὁδὸν τοῦ προκατόχου του. Χάρις εἰς τὸν Μέγαν Βεζύρην ἐκείνου Ρεσὶτ, ὃν διατηρεῖ ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐξακολουθεῖ ἡ μεταρρυθμιστικὴ προσπάθεια. Ἅμα τῇ ἀναρρήσει του εἰς τὸν Θρόνον, ἐκδίδει τὸ Χάτι-Σερὶφ τοῦ Τανζιμὰτ τὴν 3 Νοεμβρίου 1839. Αἱ θεμελιώδεις διατάξεις τοῦ νέου χάρτου ἀπέβλεπον κυρίως τὴν πλήρη ἐξασφάλισιν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν ὑπηκόων τοῦ Σουλτάνου, εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τρόπου ὁμαλῆς κατανομῆς καὶ εἰσπράξεως τῶν φόρων, τὴν τακτικὴν στρατολογίαν τῶν στρατιωτῶν καὶ τὴν διάρκειαν της ὑπηρεσίας των.

Τὴν εὐοίωνον ταύτην ἀπαρχὴν συνεχίζουσι διάφορα αὐτοκρατορικὰ διατάγματα, δι' ὧν ἱδρύεται πανεπιστήμιον, ὀργανοῦνται μικτὰ ἐμποροδικεῖα καὶ ἀναδιοργανοῦται ὁ στρατός. Ἀλλ' ὁ μεταρρυθμιστὴς πρωθυπουργὸς δὲν διατηρεῖ ἐπὶ μακρὸν τὴν ἀρχήν. Παύεται, ἐπαναδιορίζεται, παύεται. Ἐντὸς δεκαετίας παύεται τρὶς καὶ ἡ πρωθυπουργία του μόλις εἶναι πενταετής. Ἀνεπαρκὴς προθεσμία πρὸς λύσιν τοῦ περιπλοκωτέρου διοικητικοῦ προβλήματος! Ἐν τούτοις ἡ μονιμότης Κυβερνήσεως εὐφυοῦς καὶ ἰσχυρᾶς ἦτο ἐνδεδειγμένη ὑπέρ ποτε. Τὸ κράτος ἐπάλαιε πρὸς μυρίας δυσχερείας, πρὸς μυρίας ἐπιβουλάς. Ἐπανάστασις τῶν Ἀλβανῶν, ἐξεγειρομένων κατὰ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, σφαγαὶ εἰς τὸν Λίβανον, ἐπανάστασις εἰς Βοσνίαν, ἐπανάστασις τῶν Κούρδων, τῶν Ἀράβων, ἀπόβασις τῶν Ἄγγλων ἐν Συρίᾳ, νέος Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος,—ὁ Κριμαϊκός. Ἡ προστασία τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, μεταβάλλουσι τὸν πόλεμον εἰς ταπεινωτικὴν καταστροφὴν διὰ τὴν Ρωσσίαν, ἣν ἐξορίζουσιν ἀπὸ τὸν Εὔξεινον. Ἀλλ' ἡ κατίσχυσις τῶν συμμάχων δὲν ἀπαλλάσσει τὸ Διβάνιον, τῆς κυριωτάτης αἰτίας τῶν δεινῶν του, τῆς ἐξωτερικῆς ἐπεμβάσεως. Αὐταὶ αἱ σύμμαχοί του Δυνάμεις ἠννόουν ὅτι τὸ ναυαγοσωστικὸν ἔργον των θὰ ἦτο ἐφήμερον, ἂν ἡ ἐσωτερικὴ ἐξυγίανσις δὲν καθίστα τὴν Τουρκίαν ἱκανὴν ν' ἀμυνθῇ κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἂν δὲν ἐξηφάνιζεν ἐν αὐτῇ τὰ σπέρματα τῆς ἀποσυνθέσεως. Τὴν ἐξυγίανσιν ταύτην τὴν ἐπεζήτησαν. Τὴν 18 Φεβρουαρίου 1856, μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς προκαταρκτικῆς συνθήκης τῆς Βιέννης ἐξεδόθη τὸ Χάττι-Χουμαγιοὺν τοῦ Γκιουλχανὲ, πιστὴ ἀντιγραφὴ τοῦ ὑπομνήματος ὅπερ ὑπέβαλον εἰς τὴν Πύλην τὸν προηγούμενον μῆνα οἱ πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων. Τὸ Χάττι-Χουμαγιοὺν συνώψιζεν ὁλόκληρον τὸ Ὀθωμανικὸν πρόβλημα καὶ τὰ 38 ἄρθρα του ἔθιγον πάσας τὰς ἀπόψεις του. Ὑπέσχετο θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ διατήρησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων, ἰσότητα μεταξὺ πάντων τῶν Ὀθωμανῶν πολιτῶν καὶ ἀποδοχήν των εἰς πᾶσαν θέσιν, ἐλευθερίαν ἐκπαιδεύσεως, δικαστικὴν μεταρρύθμισιν, μεταρρύθμισιν φορολογικὴν, στρατιωτικὴν καὶ διοικητικὴν, ὑπέσχετο τραπέζας, ὁδοὺς, διώρυγας. Αἱ ὡραῖαι αὗται ὑποσχέσεις παρέμειναν ἀπραγματοποίητοι. Ὁ στρατὸς δὲν ἐπληρώνετο. «*Θαυμάζω, ἔγραφεν ὁ στρατηγὸς Οὐΐλλιαμ, τὴν ἐγκαρτέρησιν μεθ' ἧς ἡ ὑπομονητικὴ καὶ λιτὴ αὕτη φυλὴ τῆς Ἀ-*

σίας, ὑφίσταται δεινὰ ἄτινα θ' ἀπετέλουν ἀλλαχοῦ ἀφορμὴν διηνεκῶν στάσεων. Ἡ τροφὴ τοῦ στρατιώτου εἶναι οἰκτρά. Οἱ μισθοὶ καθυστεροῦνται ἐπὶ δέκα - ὀκτὼ, εἴκοσι, εἴκοσι - δύο μῆνας . . . Ὁ ἀρχιστράτηγος δίδει τὸ σύνθημα τῆς καταχρήσεως. Ἡ συνενοχὴ τῶν στρατηγῶν, τῶν συνταγματαρχῶν καὶ τῶν λογιστῶν, μεθ' ὧν διανέμει τὴν λείαν, τῷ ἐπιτρέπουσι τὴν ὑποβολὴν καταστάσεων λῃστρικῶν. Τὸ σιτηρέσιον διανέμεται ἐπὶ τῇ βάσει 33,000 μερίδων, ἐνῷ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπὸ τὰς σημαίας ἀνδρῶν δὲν ὑπερβαίνει τὰς 17,00. Ὁ στρατάρχης ἐπώλησε τὰ ἀντικείμενα, τὰ ἀνήκοντα εἰς τοὺς 12,000 ἄνδρας, οἵτινες ἀπέθανον εἰς τὰ νοσηλευτήρια».

Ἡ κατάστασις τῆς δικαιοσύνης δὲν ἦτο πλειότερον ἱκανοποιητική. Ὁ Δὲ Τὸττ τὴν περιέγραφεν εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του γραφικώτατα. Ἐξηκονταετία εἶχε παρέλθει ἀφ' ἧς ἐγράφησαν, ἀλλὰ τὰ ἤθη δὲν μετεβλήθησαν. *« Πᾶσα διαφορὰ, ἔγραφε, δέον νὰ δικάζηται ἐπὶ μαρτυρικῶν καταθέσεων. Εἶναι ἡ πρωτίστη τοῦ Ἄραβος νομοθέτου ἀπαίτησις.*

Ἡ ἄνευ μαρτύρων παρουσίασις τῶν διαδίκων πρὸ τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἀδύνατος. Δὲν ὑπάρχει συνεπῶς δίκη χωρὶς ψευδομάρτυρας . . . . Ἐναχθεὶς παρ' ἀντιδίκου, ὃν οὐδέποτε εἶδον κατὰ πρόσωπον, ὅπως τῷ πληρώσω χρέος, ὅπερ οὐδέποτε τῷ ὤφειλον, θὰ ὑποχρεωθῶ νὰ τὸ πληρώσω πρὸ τῆς πιστοποιήσεως δύο μαρτύρων, βεβαιούντων τὸ χρέος μου. Ποῖον μέσον ἀμύνης μοὶ ὑπολείπεται; Ἡ ἀναγνώρισις ὅτι ὀφείλω μὲν, ἀλλ' ὅτι ἐπλήρωσα. Ἂν ὁ δικαστὴς δὲν ἔχει δωροδοκηθῇ, θὰ ζητήσῃ τὴν προσαγωγὴν τῶν μαρτύρων μου. Θὰ τοὺς εὕρω ἀπέναντι μετριοφρονεστάτης ἀμοιβῆς, ἕνεκα τῆς ὁποίας θὰ ψευδορκήσωσι χάριν μου».

Αἱ αὐταὶ μέθοδοι καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν. *Ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν δεκάτην, δι' ἣν ὑφίσταται πάντοτε ἡ ἐνοικίασις, ὁ νόμος ὁρίζει ὅτι οἱ πλειστηριασμοὶ δέον νὰ γίνωνται δι' ἕκαστον χωρίον χωριστά. Ἀλλ' αἱ διατυπώσεις τοῦ πλειστηριασμοῦ καθίστανται εἰκονικαὶ διὰ τῆς ἐπιρροῆς τῶν προσώπων, ἅτινα ἐξουδετεροῦσι πάντα ἀνταγωνισμὸν εἰς βόρος τοῦ δημοσίου συμφέροντος. Οἱ ἀτυχεῖς καλλιεργηταὶ πληρώνουσι τὸ 30 % τῆς ἐσοδείας των ἀντὶ τοῦ νομίμου 10 %. Πρόσωπον ἀξιόπιστον, ἡ ἡγουμένη καθολικῆς μονῆς, ἐξηκρίβωσεν ὅτι ὁ ἐνοικιαστὴς τῆς δεκάτης μετεχειρίζετο μέτρα ἐλλιπῆ. Οἱ χωρικοὶ δὲν ἐτόλμων νὰ προβῶσιν εἰς οὐδεμίαν παρατήρησιν. Ὁ καλ-*

λιεργητὴς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μετακομίσῃ τὴν συγκομιδὴν πρὸ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ δεκατιστοῦ. Αἱ ἐσοδεῖαι ἐγκαταλειπόμεναι οὕτω ἐν ὑπαίθρῳ καταστρέφονται, ὁ δὲ ἐκμισθωτὴς τῆς δεκάτης ἐπωφελεῖται ὅπως τὰς ἀγοράσῃ εἰς εὐτελεστάτην τιμήν».

Ἡ κατάστασις αὕτη ἐπικρατεῖ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀβδοὺλ Μετζὴτ (25 Ἰουνίου 1861). Διατηρεῖται καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβδοὺλ Ἀζίζ. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου ἡ οἰκονομικὴ ἐπιδείνωσις εἶναι πρόδηλος. Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἀνάρρησίν του ἐξέδιδε τὸ ἑπόμενον διάταγμα :

« Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Αὐτοκρατορίας δὲν εὑρίσκονται εἰς καλὴν κατάστασιν. Τὸ ἔλλειμμα εἶναι σημαντικώτατον. Διέταξα τὴν κατάργησιν τῶν μηνιαίων ἐπιδομάτων, ἅτινα ἀπετέλουν τὸ ἀποθεματικὸν τῆς Αὐτοκρατορικῆς ἐπιχορηγήσεως καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῆς Αὐτοκρ. ἐπιχορηγήσεως. Διατάσσω ὅπως τὰ στελέχη τῶν κυβερνητικῶν λειτουργῶν ἀναθεωρηθῶσιν, ὅπως οἱ ἀνίκανοι ὑπάλληλοι ἀποκαθαρθῶσι καὶ ὅπως οἱ ὑπέρογκοι μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων, οἵτινες δὲν στεροῦνται, ἐλαττωθοῦν . . . »

Τὸ φάρμακον δὲν ὑπῆρξε λυσιτελές. Ἐδέησε νὰ ζητηθῇ ἀποτελεσματικώτερον. Κατὰ τὸ 1864 ἐπεδιώχθη ἡ διοικητικὴ ἀναδιοργάνωσις τοῦ κράτους διὰ τοῦ Νόμου περὶ βιλαετίων, δι' οὗ τὸ κράτος διῃρέθη εἰς **«σαντζάκια»**, εἰς **«καζάδες»** καὶ εἰς **«ναχιέ»**. Τὸ διοικητικὸν τοῦτο σύστημα ὑπῆρξεν ἁπλῆ ἀντιγραφὴ τοῦ Γαλλικοῦ. Ἐκ τῶν μέτρων τούτων δὲν προέκυψεν οὐδεμία οὐσιαστικὴ βελτίωσις. Ὅτι ἔγραψεν ὁ Μόλτκε διὰ τὸν στρατὸν, ἦτο ἀληθὲς καὶ διὰ τοὺς ἄλλους κλάδους ὧν ἐπεχειρεῖτο ἡ ἀνακαίνισις : Ἡ μεταρρύθμισις ἦτο μόνον ἐξωτερική. Καὶ ἡ κατάστασις ἐπεδεινοῦτο πάντοτε, ἐπεδεινοῦτο, ἡ δὲ Ρωσσία ἐπωφελουμένη τῆς ἀκατασχέτου ἀποσυνθέσεως ἥτις ἐξετείνετο πανταχοῦ τοῦ κράτους, τὸ ὑπενόμευε δραστηριώτατα. Μάτην οἱ εὐφυέστεροι, οἱ ἐπιτηδειότεροι, οἱ μᾶλλον φιλοπάτριδες Τοῦρκοι ὑπουργοὶ μετὰ τοὺς Κιουπρουλῆ, ὁ Φουὰτ καὶ ὁ Ἀαλῆ, κατέβαλον ἀπεγνωσμένας προσπαθείας ὅπως ἀποσοβήσωσι τὴν καταστροφὴν ἥτις ἐπήρχετο ! Τὸ καθεστὼς καθ' οὗ ἠγωνίζοντο εἶχε ῥίψῃ τοιαύτας ῥίζας κατὰ τὸν μακρὸν βίον του, ὥστε ἡ ἀναγέννησις ἦν ὠνειρεύθησαν ὑπῆρξεν ἀδύνατος. Ἡ Εὐρώπη κατενόησε τὴν ἀνάγκην ταχείας ἐπεμβάσεως. Ἡ Αὐστρία εἶχε συντριβῆ καὶ αἱ ἥτταί της παρέδιδον τὴν Τουρκίαν ἄνευ ἀντιρρόπου πλέον εἰς τὴν Μοσχοβιτικὴν ὑπονόμευσιν. Ἡ Γαλλία, πιστὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν στοργήν της πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν ἀκεραιότητα, ἐπενέβη ὑπὲρ εὐρείας συγκεντρωτικῆς ἀναδιοργανώσεως, καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὴν Πύλην *«ἐν τῷ συμφέροντί της, ἐν τῷ συμ-*

φέροντι τῶν Χριστιανικῶν φυλῶν καὶ ἐπ' ὀνόματι τῶν ὑποχρεώσεων, αἵτινες ἀνελήφθησαν ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης», ὑπόμνημα ἐκ 16 ἄρθρων, ὑποδεικνύον τὴν γενικὴν τῶν κυβερνητικῶν κλάδων ἀνακαίνισιν. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἤθελεν ἐν Τουρκίᾳ μεταρρύθμισιν δημιουργοῦσαν ἰσχυράν συγκεντρωτικὴν διοίκησιν κατὰ τὴν Ναπολεόντειον παράδοσιν, διοίκησιν ἐξασφαλίζουσαν τὴν εὐημερίαν τῶν Ὀθωμανικῶν πληθυσμῶν καὶ ἐπιτυγχάνουσαν τὴν ἀφομοίωσιν τῶν πολιτισμῶν, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν πόθων των εἰς χοάνην κοινήν: τὴν Σχολήν. Ἀλλὰ τὸ πρόγραμμα τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν θρησκειῶν, τῶν ἐθίμων, τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων τῶν λαῶν τῆς Αὐτοκρατορίας ἦτο τοσοῦτον ριζικὴ, ὥστε ἡ ἰσοπέδωρίς των ὑπὸ τὸν ὁδοστρωτῆρα τοῦ κράτους ἦτο ἀδύνατος: Ἔπρεπε πρότερον νὰ συντριβῶσιν αἱ ἀντιστάσεις, τοὐτέστι νὰ συντριβῶσιν αἱ μὴ Μουσουλμανικαὶ ἐθνότητες. Τὸ Γαλλικὸν σύστημα ἦτο ἀτυχές. Ὁ Γορτσακὼφ, βαθὺς γνώστης τῆς καταστάσεως, τὸ ἠννόησεν. Τῷ ἀντέταξε τὸ σύστημα τῶν ἐπορχιακῶν αὐτονομιῶν. «Δὲν ἀγαπῶ, ἔλεγεν εἰς τὸν Ὀθωμανὸν πρεσβευτὴν, τὸ Χάττι-Χουμαγιοὺν. Εἶναι συναλλαγματικὴ ἐκδοθεῖσα πρὸ δεκαετίας καὶ ἥτις ἔμεινεν ἀπλήρωτος. Κατ' ἐμὲ δὲν ὑφίσταται πιθανότης στερεώσεως τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἢ ἐν τῇ αὐτονομίᾳ τῶν Χριστιανῶν». Τὴν ἄποψιν ταύτην ὑπεστήριζε διὰ τοῦ μακροῦ του ὑπομνήματος ἐπὶ τῶν «Μεταρρυθμίσεων ἐν Τουρκίᾳ», ὅπερ ὑπέβαλεν εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ Ἀνακτοβούλια τὴν 24 Μαρτίου 1866 καὶ ὅπερ ὑπεστήριζεν, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτονομίας ὤφειλε νὰ ἀποτελέσῃ τὴν θεμελιώδη βάσιν τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως πασῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν τῆς Τουρκίας ἐπαρχιῶν».

Αὐτονομία ἐπαρχιακή! Τὸ φάρμακον τοῦτο εἰς τὸ στόμα τῆς Δυνάμεως, ἥτις εἰργάσθη ὅσον οὐδεμία ἄλλη εἰς τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, ἦτο ὁμολογουμένως ὕποπτον. Ἡ Εὐρώπη τὸ ἀπέκρουσε. Προετίμησε τὴν Γαλλικὴν συνταγήν. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς ἐξεπονήθη ὁ νέος περὶ βιλαετίων νόμος, ἱδρύθη ὑπουργεῖον ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐτέθησαν αἱ βάσεις ἀστικοῦ κώδικος, κατεβλήθησαν ἄλλαι τινες ἀξιέπαινοι προσπάθειαι. Ἀλλὰ τὸ μεταρρυθμιστικὸν τοῦτο ἔργον ἐστηρίχθη ἐπὶ ψευδοῦς βάσεως, κατέρρευσε δὲ μόλις ἐξέλιπον αἱ χεῖρες αἵτινες τὸ ἐστήριζον τεχνητῶς, ὅταν ἡ Γαλλία συνετρίβη ὑπὸ τοῦ Βίσμαρκ καὶ ὁ Ἀαλῆ πασᾶς ἀπέθανεν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ Πύλη ἐδουλώθη ἄνευ ἀντιρρόπου εἰς τὴν Ρωσσικὴν πολιτικὴν, ἥτις εἶχε προφανὲς συμφέρον εἰς τὸ ναυάγιον τῶν μεταρρυθμίσεων. Κύριος ἐν Κων]πόλει ἦτο ὁ Ἰγνάτιεφ. Ὁ Σουλτάνος δὲν ἔβλεπε, δὲν ἐσκέπτετο ἢ δι' αὐτοῦ, Καὶ ὁ ἱδρυτὴς τῆς Μεγάλης

Βουλγαρίας, ὅστις ὠνειρεύθη, ὡς λέγεται, ἑαυτὸν Ἀντιβασιλέα νέας Σλαβίας ἐκτεινομένης ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἐνεθάρρυνε πᾶσαν ἰδιοτροπίαν τοῦ Μονάρχου, πᾶσαν παρανομίαν τῶν ὑπουργῶν του, δι' ὧν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιδεινωθῇ ἡ κατάστασις. Ἡ χρεωκοπία τοῦ Γαλλικοῦ προγράμματος ἦτο προφανής. Ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἐστηρίζετο ἄλλως ἐπὶ καταφώρου ἀντιφάσεως. Ἐνῷ ἐπηγγέλλετο νὰ περιφρουρήσῃ τὰ δικαιώματα τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ συνεπῶς τὴν προνομιακήν των παράδοσιν, ἐπεδίωκεν ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀφομοίωσίν των πρὸς τὴν κρατοῦσαν φυλὴν, ἥτις ὑπενόει τὴν κατάργησιν καὶ τῶν ὑφισταμένων ἰδιαιτέρων δικαιωμάτων τῆς ἀλλοδόξου κοινότητος.

Αἱ προρρήσεις τοῦ Γορτσακὼφ ἐξεπληροῦντο προφητικῶς: «Ἕκαστον τῶν μέτρων τούτων, λαμβανόμενον ἰδιαιτέρως, δὲν συγκρούεται πρὸς τὸν πολιτισμὸν, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν πρόοδον. Ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ τὰ ἀπεκδύει πάσης πρακτικῆς σημασίας, εἶναι ὅτι πάντα στηρίζονται ἐπὶ βάσεως ἐλαττωματικῆς: Ἐπὶ τῆς ἑνώσεως στοιχείων ἀνομοίων καὶ ἄτινα ἀποκρούουσιν ἄλληλα. Πάντες οἱ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, ἄνευ διακρίσεως καταγωγῆς καὶ θρησκεύματος, καταφέρονται κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ παρεμβάλλουσιν εἰς τὴν ἐφαρμογήν των πᾶν δυνατὸν κώλυμα . , . »

Ἡ στάσις αὕτη τῶν Ὀθωμανικῶν πληθυσμῶν εἶναι εὐεξήγητος. Ἡ προνομιοῦχος φυλὴ ἥτις ἐνέμετο μέχρι τοῦδε ἀμερίστως τὴν ἀρχὴν, μοναδικὴν βιομηχανίαν της, δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ ν' ἀντιδράσῃ κατὰ τῶν νόμων, οἵτινες καθίστων ἰσότιμον πρὸς αὐτὴν τὸν ραγιᾶν, οἵτινες παρεῖχον καὶ εἰς αὐτὸν εὐρεῖαν συμμετοχὴν εἰς τὰ λάφυρα καὶ τὰ ὠφελήματα, τὰ ἐπιφυλασσόμενα μέχρι τοῦδε μόνον εἰς τὴν κατάκτησιν. Ἀντέδρων ἐπίσης καὶ οἱ Χριστιανοὶ, οἵτινες ἠννόουν ὅτι ἀπέναντι τοῦ ἀδώρου ἀνταλλάγματος τῶν μεταρρυθμίσεων δὲν θὰ κατέκτων ποτὲ τὴν ἐπηγγελμένην ἀπόλυτον ἰσότητα, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου θὰ ἐθυσίαζον εἰς τὸν βωμόν των τὴν κοινοτικὴν αὐτονομίαν των, ἥτις ἐπροφύλαξε τὰς ἐθνότητας ἀσφαλῶς πλειότερον ἐκείνης. Οὕτω εἰς τὴν εἰρηνικὴν ταύτην μονομαχίαν τῶν δύο Ἠπείρων, ἥτις διεδέχθη τὴν ἀνηλεῆ των ἔνοπλον σύγκρουσιν, εἰς τὴν ἁπαισίαν μονομαχίαν δι' ἧς ἡ Εὐρώπη ἐπειρᾶτο νὰ κάμψῃ εἰς τὸν πολιτισμόν της τὴν ἀτίθασσον Ἀσίαν, ἡ δευτέρα ἐθριάμβευε διὰ τῆς παθητικῆς της ἀντιστάσεως. Ἡ Στέππη ἔφθασε νικῶσα μέχρι τῆς Εὐρώπης, ἐγκατέστη εἰς τὸν προθάλαμόν της ἀπεδέχθη τὰ ἐξωτερικὰ τῆς ζωῆς της ἐμβλήματα. Ἀλλ' ἡ ψυχή της παρέμεινεν ἀνεπηρέαστος πρὸ τοῦ θάμβους της, ἀναλλοίωτος παρὰ τὴν εἰς αὐτὴν εἰσροὴν τόσων νέων στοιχείων, οἷα ἦτο ὅταν κατῆρχετο ἐκ τῶν Ἀλταΐων πρὸς τὴν θρυλλικὴν πρωτεύουσαν τῆς Τᾶ-Τσίν.

Θὰ ἤρκει ἴσως νὰ μελετηθῶσιν ὀξυδερκέστερον αἱ ἐκδηλώσεις της, ὅπως εὑρεθῇ ἀσφαλὲς φάρμακον κατὰ τῆς νόσου ἥτις τὴν κατέτρυχεν· Ὁ χαρακτὴρ τῆς Τουρκομογγολικῆς κατακτήσεως ἦτο ἀρχῆθεν σαφής: Διήρχετο ἐπὶ τῶν κεκτημένων φυλῶν ὡς τὸ ἔλαιον ἐπὶ τοῦ ὕδατος, χωρὶς νὰ συναναμιγῇ μετ' αὐτῶν, ἐπιτρέπουσα πλήρη αὐθυπαρξίαν ἐθνικὴν, θρησκευτικὴν, κοινωνικὴν. Τὸ καθεστὼς τοῦτο δὲν ἦτο ἡ «***ἐδαφικὴ ἀποκέντρωσις***», ἣν ἐπεδίωκεν ἡ Ρωσσία καὶ ἥτις ἦτο ὁ προσωπιδοφορῶν διαμελισμὸς, ὡς ἀπέδειξε τὸ Ρωμυλιωτικὸν πείραμα. Ἦτο ἡ ἐθνικιστικὴ καὶ κοινοτικὴ ἀποκέντρωσις. Οἱ ἰατροὶ οἵτινες προσῆλθον αὐτόκλητοι περὶ τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς, δὲν εἶχον ἢ νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν παράδοσίν της, ὡς βάσιν τῆς θεραπείας του. Στηρίζοντες τὰς μεταρρυθμίσεις των ἐπὶ τῆς ἀποκεντρώσεως ταύτης, ἐνισχύοντες τὴν πρόοδον τῶν Ὀθωμανικῶν λαῶν συμφώνως πρὸς τὰς παραδόσεις τοῦ κοινοτικοῦ των αὐτονομισμοῦ, δὲν θὰ ἐπετύγχανον μὲν «***ἀφομοίωσιν***», ἥτις δὲν ἐπετεύχθη οὐδαμοῦ, ἀλλὰ θὰ ἐδημιούργουν κράτος ὑγιὲς καὶ βιώσιμον. Δὲν τὸ ἠθέλησαν.

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

ΤΑ ΑΜΕΣΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

ΝΕΑ ΤΟΥΡΚΙΑ

Μουράτ. — Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Ἀβδοὺλ Χαμήτ. — Ἡ πάλη του κατὰ τοῦ Μιδὰτ πασᾶ. — Αἱ μεταρρυθμίσεις — Ὁ Μακεδονικὸς λαβύρινθος. — Ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις καὶ οἱ Ἀλβανοί. — Αὐστρία, Ρωσσία, Ἀγγλία. — Τὸ «πρόγραμμα τοῦ Μύρστεγ». = Αἱ ἐθνολογικαὶ ζῶναι. — Ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπή. — Τὸ πρόγραμμα τῆς 30ῆς Αὐγούστου 1907. — Ἡ σιδηροδρομικὴ πολιτικὴ τοῦ Αἴρενταλ καὶ ἡ διακοπὴ τῆς Αὐστρορρωσσικῆς συνεννοήσεως.—Ὁ Ἀδριατικὸς σιδηρόδρομος τῆς Ρωσσίας. — Ἡ αὐτονομία. — Τὸ Μπάγδατμπαν. — Ἡ συνέντευξις τοῦ Ρεβάλ. — Ἡ νεοτουρκικὴ ἐπανάστασις. — Μία Ρωσσικὴ πρότασις περὶ τῆς Κων)πόλεως. — Τὸ πραξικόπημα τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης. — Ἡ νέα Αὐστρορρωσσικὴ ρῆξις.

Ἡ ἐπιδείνωσις ἣν ἐσημείωσαν τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀβδοὺλ Ἀζὶζ, προεκάλεσαν στάσιν ἥτις ἔφερεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Μουρὰτ. Ὁ νέος Μονάρχης ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπιβάλῃ «***τὴν ἀνάπλασιν τοῦ κράτους ἐπὶ βάσεως δικαίας καὶ σταθερᾶς***». Αἱ ἐλπίδες ἃς ἐνέπνεον ὁ νέος Σουλτάνος καὶ ὁ φιλελεύθερος του ὑπουργὸς, ἀπεσόβησαν τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν ἥτις ἐπέκειτο τὴν ἐπαύριον τῆς ἀναρρήσεως του: Ἡ σχετικὴ διακοίνωσις ἦτο ἤδη ἑτοίμη καὶ οἱ Εὐρωπαϊκοὶ στόλοι συνεκεντροῦντο ἐν τῷ Θερμαϊκῷ... Ἀλλ' αἱ δυσχέρειαι δὲν ἐξέλιπον. Μετὰ ἕνα μῆνα, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον ἐκήρυσσον τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον. Ἡ Βουλγαρία συνεταράσσετο. Ἡ Πύλη ἀπέλυσε κατὰ τῶν πληθυσμῶν της τοὺς Βασιβουζούκους της, αἱ θηριωδίαι τῶν ὁποίων προσεκάλεσαν τὸ φλογερὸν κατηγορητήριον τοῦ Γλάδστωνος, ἔστρεψαν κατ' αὐτῆς τὴν Ἀγγλίαν καὶ προεκάλεσαν νέον συνασπισμὸν τῶν Δυνάμεων Ταὐτοχρόνως ἐπεδεινοῦτο καὶ ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις. Ὁ Ἀβδοὺλ Ἀζίζ

ἀπαρηγόρητος διὰ τὴν ἐκθρόνισίν του ηὐτοκτόνησε. Δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν αὐτοκτονίαν ταύτην, ἥτις ἐπέδρασεν ὀλεθρίως ἐπὶ τῆς ὀξείας νευροπαθείας ἐξ ἧς ἔπασχεν ὁ ἀτυχὴς Μουράτ, νέα αἱματηρὰ τραγωδία ἐκλόνισε τὴν ὑγείαν του βαθύτερον.

Ὁ Κιρκάσιος ὑπασπιστὴς τοῦ Ἀβδοὺλ Ἀζίζ, ἐκδικούμενος τὸν κύριόν του, εἰσέβαλε τὴν 15ην Ἰουνίου ἐν πλήρει ὑπουργικῷ συμβουλίῳ ἐφόνευσε τὸν Σερασκέρην, τὸν ὑπουργὸν τῶν ναυτικῶν, τὸν ὑπασπιστήν του, τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν, τὸν ὑπηρέτην τοῦ Μιδὰτ πασᾶ, καὶ ἐδαμάσθη, μόνον ὅταν ἔφθασε λόχος στρατιωτῶν, ὧν τινας ἐπλήγωσεν. Ἡ φοβερὰ αὕτη σκηνὴ κατέστησε τὸ νόσημα τοῦ Μουρὰτ ἀθεράπευτον. Μετὰ τὴν σχετικὴν ἀπόφανσιν τοῦ ἰατροῦ Λέϊδερστόρφ, ἐσχηματίσθησαν δύο κόμματα. Τὸ ἓν ὑπὸ τὸν Μιδὰτ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ Πατισάχ. Τὸ ἕτερον ὑπὸ τὸν Δαμὰτ Μαχμοὺτ Τζελαλεδὶν, τὸν Ἴγγλις Σαΐτ καὶ τὸν Κιουτσοὺκ Σαΐτ, ὑπὲρ τῆς ἀντικαταστάσεώς του διὰ τοῦ Ἀβδοὺλ Χαμήτ. Ὄπισθεν τῶν τελευταίων, συνεκεντρώθησαν πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῆς ἀντιδράσεως. Κατίσχυσαν. Τὴν 31 ὁ Μέγας Βυζύρης καὶ ὁ Μιδὰτ πασᾶς συνήθροιζον τὸν λαὸν ἐν Τόπ Καποῦ καὶ τῷ ἀνεγίνωσκον τὸν ***φετβᾶν*** τῆς ἐκθρονίσεως.

Εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὶτ, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀμέσου ἀνακηρύξεως τοῦ Συντάγματος. Αἱ πρῶταί του πράξεις δὲν ὑπῆρξαν ἐνθαρρυντικαὶ διὰ τοὺς μεταρρυθμιστάς. Οἱ ἡγέται τῆς ἀντιδράσεως Μαχμοὺτ Τζελαλεδὶν καὶ οἱ δύο Σαΐτ, διωρίσθησαν εἰς θέσεις ἐμπιστευτικὰς καὶ συμβουλῇ των, ὁ νέος Μονάρχης ἀπέσβεσεν ἐκ τοῦ λόγου τῆς ἀναρρήσεως, ὃν εἶχε παρασκευάσῃ ὁ Μιδὰτ, τὰς κυριωτέρας του περικοπὰς τὰς συνδεομένας πρὸς τὸ Σύνταγμα. Ἡ ἀνοχὴ τῆς καταδολιεύσεως ταύτης ἀπεστέρησε τοὺς Νεοτούρκους τῶν Εὐρωπαϊκῶν συμπαθειῶν. Δύο μόλις ἑβδομάδας μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἠκρωτηριασμένου Βασιλικοῦ Λόγου, οἱ πρεσβευταὶ ἐπανήρχισαν τὰς διαμαρτυρίας των. Ἐπέκειτο νέα Εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις. Ὁ Γορτσακὼφ προέτεινε τὴν κατάληψιν καὶ τὴν αὐτονομίαν τῶν ἐπανεστατημένων ἐπαρχιῶν, ἐνῷ οἱ στόλοι θὰ προέβαινον εἰς ἐπίδειξιν εἰς τὸν Βόσπορον. Ἡ Ἀγγλία τὴν κλασικὴν διέξοδον, τὴν σύγκλησιν Συνδιασκέψεως ἐν Κων)πόλει πρὸς καθορισμὸν τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης καὶ τῶν εἰσακτέων μεταρρυθμίσεων. Ἐν τούτοις αἱ διαθέσεις τῆς Ρωσσίας παρέμειναν πάντοτε ἐχθρικώταται. «Τῆς Τουρκίας παραβιασάσης πρώτης, ἀπήντα ὁ Γορτσακὼφ εἰς τὰς Ἀγγλικὰς παρατηρήσεις τὴν 19 Νοεμβρίου 1876, τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων, αἱ Δυνάμεις δὲν εἶναι ὑπόχρεοι νὰ σεβασθῶσι τὴν Ὀθωμανικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀκεραιότητα». Ἡ γλῶσσα αὕτη καὶ τὸ τελεσίγραφον τῆς 31ης Ὀκτωβρίου, δι' οὗ ἡ Ρωσσία ἐζήτει ἐξάμηνον ὑπὲρ τῆς ἡττημένης Σερβίας ἀνακωχὴν, ἐπέσπευσαν τὴν σύγκλησιν τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Κων)πόλεως. Τὴν 11ην Δεκεμβρίου, συγκροτοῦσι τὴν πρώτην των συνεδρίασιν οἱ πληρεξούσιοι τῶν Δυνάμεων.

Εἰς τὰς προκαταρκτικὰς συνεδριάσεις συζητεῖται ἡ τήρησις τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος διὰ τοὺς ἡττημένους Σέρβους, ἡ παραχώρησις ἐδαφικῶν ἀνταλλαγμάτων εἰς τὸ νικῶν Μαυροβούνιον, ἡ αὐτονομία τῆς Βοσνίας, Ἑρζεγοβίνης καὶ τῆς Βουλγαρίας, ἡ ἀποκέντρωσις τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, πλεῖσται ἄλλαι λύσεις ριζικαί. Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ μετὰ τῆς ἐμφύτου διπλωματικῆς ὀξύτητός του διέγνωσεν, ὅτι ἡ Συνδιάσκεψις ἤρξατο ν' ἀποβαίνῃ ἐπικίνδυνος. Ἀπήτησεν ἐπιμόνως τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀντιπροσώπων του, οἵτινες εἶχον ἀποκλεισθῇ αὐτῆς, εἰς τὰς ἐργασίας της. Τὴν 23 Δεκεμβρίου 1876, οἱ Ὀθωμανοὶ πληρεξούσιοι συνεδρίαζον διὰ πρώτην φορὰν μετὰ τῶν Εὐρωπαίων συναδέλφων των, ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ αἰθούσῃ τοῦ Ναυαρχείου, ἥτις ἔβλεπε πρὸς τὸν Κεράτιον, ὅτε ἠκούσθησαν κανονιοβολισμοί. Ὁ πρῶτος Τοῦρκος πληρεξούσιος Σαφὲτ πασᾶς ἠγέρθη πλήρης συγκινήσεως. «Κύριοι, εἶπεν, ὁ κανονιοβολισμὸς ὃν ἠκούσατε, εἶναι τὸ σύνθημα τῆς ἀνακηρύξεως ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου Συντάγματος, ἐγγυωμένου τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ἐλευθερίας πάντων τῶν ὑπηκόων τῆς Αὐτοκρατορίας, ἄνευ διακρίσεως. Ὑποθέτω ὅτι πρὸ τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος, αἱ ἐργασίαι μας εἶναι περιτταί». Κ' ἐνῷ ἐν τῇ Συνδιασκέψει ἐπικρατεῖ ἀληθὴς κατάπληξις, ἔξω, ἐνώπιον τοῦ παραληροῦντος λαοῦ, ὁ Μιδὰτ πασᾶς ἀναγινώσκει ὑπὸ τοὺς κρότους τῶν τηλεβόλων καὶ τοὺς ἤχους τῶν σαλπίγγων καὶ τῶν στρατιωτικῶν μουσικῶν τὸ Χάττι-Χουμαγιοὺν, ὅπερ ὑπόσχετσι εἰς τοὺς ἑορτάζοντας πληθυσμοὺς Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ὑπεύθυνον, Βουλὴν καὶ Γερουσίαν, ἐλευθεροτυπίαν, τὸ ἀμετάθετον τῶν δικαστῶν, ὑποχρεωτικὴν ἐκπαίδευσιν. Βαθεῖα χαρὰ ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν Ὀθωμανικῶν λαῶν. Διατί; Ἠγνόουν καὶ αὐτοί. Δὲν ἠννόουν τὴν σημασίαν τῶν εὐτυχιῶν ἃς τὸ νέον Χάττι-Χουμαγιοὺν τοῖς ὑπέσχετο. Ἀλλ' ἤλπιζον ἁπλῶς, ὅτι θὰ μετεβάλλετο καθεστὼς ἀφόρητον καὶ ἡ ἐλπὶς αὕτη προεκάλει φρενίτιδα ἐνθουσιασμοῦ, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας αἱ θρησκεῖαι καὶ αἱ φυλαὶ συνηδελφοῦντο ἐν τῇ προσδοκίᾳ φωτεινοτέρων ἐπαύριον. Αἱ πανηγυρικαὶ αὗται ἐκδηλώσεις ἀπετέλουν τὴν εὐγλωττοτέραν ἀπάντησιν διὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν. Οἱ ἐν τῇ Συνδιασκέψει Ὀθωμανοὶ πληρεξούσιοι ἐπεκαλοῦντο τὴν «*Ἐθνικὴν ταύτην θέλησιν*», ὅπως ζητήσωσι τὴν διακοπὴν τῶν ἐρ-

γασιῶν τῆς Συνδιασκέψεως. Ἀλλ' ἡ Εὐρώπη ἐπέμεινεν. Ὁ Ἰγνάτιεφ ἰδίως, ὁ περιπαθὴς φίλος τοῦ Ἀβδοὺλ Ἀζίζ, ἦτο ἀδιάλλακτος. Ὁ Μιδὰτ ἐζήτησε τὴν Βρεττανικὴν προστασίαν δι' ἐναγωνίου τηλεγραφήματος πρὸς τὸν Μουσοῦρον πασᾶν. Χάρις εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, ἡ Συνδιάσκεψις ἐμετρίασε τοὺς ὅρους, οὓς εἶχεν ἤδη ἀποδεχθῇ, ἀλλ' ἐπέμεινεν ἀπολύτως ὅπως γίνωσιν ἀποδεκτοί. Νέα Τουρκικὴ ἄρνησις. Παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τῆς Ἀγγλίας, ὑποβοηθουμένης καὶ ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἡ πίεσις τοῦ ἀδιαλλάκτου Ἰγνάτιεφ κατέληξεν εἰς νέον τελεσίγραφον, τάσσον προθεσμίαν ἀποδοχῆς ὀκταήμερον.

Τὴν 18 Ἰανουαρίου, ὁ Μιδὰτ συνεκάλεσεν ἐσπευσμένως ἐθνοσυνέλευσιν εἰς ἣν ἀντεπροσωπεύοντο πᾶσαι αἱ ἐθνότητες. Οἱ μᾶλλον ἀδιάλλακτοι κατὰ τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνδιασκέψεως ὑπῆρξαν οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Ἕλληνες, οἵτινες καὶ ὥπλισαν ἴδιον τάγμα ἐθελοντῶν, ἡ σημαία τοῦ ὁποίου ἔφερε συνηνωμένον τὸν σταυρὸν πρὸς τὴν ἡμισέληνον. Τὴν 20 Ἰανουαρίου, ἡ Πύλη ἀνεκοίνωσεν εἰς τὰς Δυνάμεις τὴν ἀπάντησίν της εἰς τὸ τελεσίγραφον. Ἦτο ἡ ἄρνησις. Οἱ πληρεξούσιοι τῶν Δυνάμεων καὶ οἱ πρέσβεις των ἀνεχώρησαν. Ἡ διπλωματία τοῦ Μιδὰτ ἐθριάμβευσε καὶ ὁ Ἄγγλος ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Δέρβυ συνέχαιρε διαχυτικώτατα τὸν Ὀθωμανὸν πρεσβευτὴν Μουσοῦρον, διὰ τὴν διάλυσιν τῆς Συνδιασκέψεως. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος καὶ οἱ ἀντιδραστικοὶ σύμβουλοί του ἐπίστευσαν ὅτι ὁ κίνδυνος εἶχε παρέλθῃ ἀνεπιστρεπτεί. Ἀπεκαλύφθησαν. Αὐτοκρατορικὸς ἰραδὲς ἐκδοθὲὶς ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Μιδὰτ, ἀπέκλειε τοὺς Χριστιανοὺς ἐκ τῶν στρατιωτικῶν Σχολῶν. Ὁ ἡγέτης τῶν μεταρρυθμιστῶν διεμαρτυρήθη διὰ τὴν παραπόνδησιν ταύτην, ἐζήτησε παταγωδῶς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Χάττι Χουμαγιοὺν τῆς ἀναρρήσεως.

«Μ' ἐμπνέει, ἔγραφεν, βαθὺς σεβασμὸς πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς Ὑμετ. Μεγαλειότητος. Ἀλλ' ὀφείλω, Μεγαλειότατε, ν' ἀπειθῶ εἰς τὰς διαταγάς σας, ὁσάκις συγκρούονται πρὸς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. Φοβοῦμαι τὴν κραυγὴν τῆς συνειδήσεώς μου, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ἀνέλαβον τὴν κατηγορηματικὴν ὑποχρέωσιν νὰ συμμορφῶ τὰς πράξεις μου πρὸς ὅ,τι δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος μου». Αἱ ὑπομνήσεις, αἱ ἐκκλήσεις, αἱ ἀπειλαὶ αὗται, παραμένουσιν ἄνευ ἀπαντήσεως. Ἐπαναλαμβάνονται. «Παρῆλθον ἐννέα ἡμέραι, Μεγαλειότατε, ἀφ' ἧς δὲν λαμβάνετε ὑπ' ὄψει τὰς αἰτήσεις μου. Ἀρνεῖσθε τὴν κύρωσίν σας εἰς νόμους ἀπαραιτήτους διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς χώρας καὶ ἄνευ τῶν ὁποίων τὸ ἔργον μας θὰ παρεμείνῃ ἄγονον. Ἐνῷ οἱ ὑμέτεροι ὑπουργοὶ προσπαθοῦσι ν' ἀνακαινίσωσι τὸ κυβερνητικὸν οἰκοδόμημα, ὅπερ τοσον δυσχερῶς διέφυγε

τὴν καταστροφήν, ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης ἐργάζεται ὅπως καταστήσῃ τὴν καταστροφὴν ταύτην ἀναπόφευκτον». Ἡ γλῶσσα αὕτη ἐξηγερίωσε τὸν Ἀβδοὺλ Χαμήτ. Οἱ ἀντιδραστικοὶ σύμβουλοί του ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν εὐκαιρίαν ὅπως καταστρέψωσι τὸν ἐλευθερόστομον ἀνακαινιστήν. Μίαν ἐσπέραν καλεῖται εἰς τ' Ἀνάκτορα, ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς ἐγχειρίσεως τῶν διαταγμάτων ἅτινα ἐζήτει διὰ τῶν ἐπανειλημμένων του αἰτήσεων. Παρὰ τὰς δυσπιστίας του, ὑπήκουσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν. Ὁ Σουλτάνος παρέμεινεν ἀθέατος. Ἀντ' αὐτοῦ παρουσιάσθησαν οἱ στρατιῶται, οἵτινες τὸν συνέλαβον καὶ τὸν ὡδήγησαν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς θαλαμηγοῦ «Ἰτζεδδίν». Τὴν 11ην Φεβρουαρίου ἀπεβιβάζετο ἐξόριστος εἰς Βρίνδισι.

Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἔσπευσε. Τὸ πρόβλημα ὅπερ ἤγαγεν εἰς τὴν Συνδιασκεψιν, ὑφίστατο. Ἡ Ρωσσία παρασύρασα ὑπὲρ τῶν βλέψεών της τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν, συνομολογήσασα πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην ἐν Ράϊχσταδ τὴν σύμβασιν, ἥτις συνεπήγετο ἐν περιπτώσει δράσεως τὴν ἵδρυσιν νέων κρατιδίων ἐκ τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ρωμυλίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ τμήματος τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν μετατροπὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν περιχώρων της εἰς πόλιν ἐλευθέραν καὶ ἥτις ἀπέκλειε τὴν ἐν τῷ Αἵμῳ ἵδρυσιν ἰσχυροῦ κράτους Σλαβικοῦ, δὲν ἦτο διατεθειμένη νὰ ἀνεχθῇ νέον ἐμπαιγμόν, ὅστις θ' ἀπετέλει διὰ τὸ γόητρόν της τραῦμα ἀνεπανόρθωτον. Ὁ Γορτσακὼφ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ναυάγιον τῆς Συνδιασκέψεως, ὅπερ ἡ Ἀγγλία προσεπάθει νὰ θάψῃ ὑπὸ τὴν λήθην τῆς παραγραφῆς. «Ἡ ἄρνησις τῆς Πύλης, ἔγραφεν ὁ πρίγκηψ Γορτσακὼφ εἰς τὸν Δ' Οὐβρίλ, στρέφεται καθ' ὁλοκλήρου τῆς Εὐρώπης. Θὰ παραμείνῃ αὕτη ἀδιάφορος πρὸ τῆς ὕβρεως, ἥτις θίγει τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν τιμήν της βαθύτατα; Ἐπιθυμοῦμεν νὰ μὴ τὸ πιστεύσωμεν κ' ἐπιφυλαττόμεθα ν' ἀπευθυνθῶμεν πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις, ὅπως τὰς ἐρωτήσωμεν τί σκέπτονται νὰ πράξωσι πρὸ παρομοίας καταστάσεως». Αἱ Δυνάμεις δὲν ἦσαν διατεθειμέναι εἰς μέτρα βίαια. Ἡ Πύλη, τῇ ὑποδείξει τοῦ λόρδου Βήκονσφηλδ, εἶχεν ἤδη δηλώσῃ, ὅτι καίπερ ἀπέκρουσε τὴν ἀνάμιξίν των εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις της, ὡς θίγουσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἔτρεφε πάντοτε τὴν ἀκλόνητον ἀπόφασιν νὰ ἐπιβάλῃ οἰκειοθελῶς τὰς πλείστας τῶν ζητουμένων παρ' αὐτῆς μεταρρυθμίσεων. Ἡ δήλωσις αὕτη ἐφάνη ἱκανοποιοῦσα τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἀνακτοβούλια. Ὁ Ρῶσσος ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴς κόμης Σουβάλωφ, συνέστησεν εἰς τὴν Κυβέρνησίν του νὰ τὰ μιμηθῇ καὶ ν' ἀφοπλίσῃ μέγα μέρος τοῦ ὑπὸ τὰς σημαίας στρατοῦ. «Πᾶσαι αἱ Κυβερνήσεις, ἔγραφε, θὰ προσπαθήσωσι νὰ μᾶς πείσωσιν ὅτι ἡ ἀξιοπρέπεια τῶν Δυνάμεων δὲν κινδυνεύει, ὅτι ἡ Τουρκία ἀντι-

δρῶσα ἁπλῶς κατὰ τοῦ τύπου, ἀποδέχεται τὴν οὐσίαν καὶ ὅτι ὀφείλομεν τοὐλάχιστον νὰ παράσχωμεν εἰς τὴν καλῶς διατεθειμένην ταύτην Τουρκίαν τὸν χρόνον καὶ τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλη τὰς ἀγαθὰς διαθέσεις της εἰς πραγματικότητα».

Ἡ συμβουλὴ τοῦ Σουβάλωφ δὲν κατίσχυσε. Πρὸς μετατροπὴν τῶν διαθέσεων Ἀγγλίας, Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ Γερμανίας, ἀπεστάλη εἰς τὰς πρωτευούσας των ὁ ἀκούραστος Ἰγνάτιεφ. Ἡ ἐπέμβασίς του κατενίκησε τὴν χλιαρότητα τῆς Εὐρώπης πρὸς νέαν ἐνέργειαν. Τὴν 31 Μαρτίου ὑπεγράφη τὸ πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου, δι' οὗ ἡ Πύλη ἐκαλεῖτο δι' ὑστάτην φορὰν νὰ ἐκτελέσῃ τὰς μεταρρυθμίσεις καὶ ν' ἀπολύσῃ τὸν ὑπὸ τὰς σημαίας στρατόν. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἐτηρεῖτο πληρέστατα ἐνήμερος ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς διπλωματίας, τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἰγνάτιεφ. Ὅπως ἀντιτάξῃ εἰς τὰς ἀνησυχητικὰς ταύτας ἐπεμβάσεις, τὸ πρόσχημα τῆς «ἐθνικῆς θελήσεως» ἀποσοβῶν τὰς εὐθύνας ἀφ' ἑαυτοῦ, συνεκάλεσε τὸ Κοινοβούλιον. Ἀστεῖον Κοινοβούλιον, ἡ προεδρεία τοῦ ὁποίου ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀχμὲτ Βεκίφ ἐφένδην, ἕνα τῶν φανατικωτέρων ἀντιδραστικῶν, καὶ ὅστις διηύθυνε τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν ὡς ὁ διδάσκαλος ὁμάδα ἀμελετήτων μαθητῶν, διακόπτων, ἐπιπλήττων, ἁπάντων ἀντ' αὐτῶν. Ἡ τυπικωτέρα ἀγόρευσις του εἶναι: Σούσσουν — σιωπήσατε. Ἡ τυπικωτέρα ἀγόρευσις τῶν βουλευτῶν εἶναι: Ἔβετ ἐφένδημ! — Μάλιστα.

Ἐν μέσῳ τῶν δύο τούτων στερεοτύπων λέξεων παρῆλθεν ἡ ζωὴ τῆς παραδόξου ταύτης Βουλῆς. Ἐν τούτοις μεταξὺ τῶν Χριστιανικῶν της μειονοψηφιῶν, διεκρίθησαν ρήτορες τολμηροὶ καὶ ἐλευθερόστομοι, ἀποκτήσαντες ἀπὸ πολλοῦ τὴν ἕξιν τῶν ἐλευθέρων ἤθεσμῶν ἐν τῇ ἐξασκήσει τοῦ Κοινοτικοῦ των αὐτονομισμοῦ. Ὅταν κατὰ τὴν συζήτησιν τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν λόγον τοῦ Θρόνου, ὁ Τοῦρκος εἰσηγητὴς παρέλειψε τὴν λέξιν «γλῶσσα» ὁ βουλευτὴς Κων)πόλεως Σουλίδης, «οὐχί, ἀνέκραξε, δὲν δυνάμεθα ν' ἀνεχθῶμεν τὴν παράλειψιν λέξεως ἀντιπροσωπευούσης τὸ πολυτιμότερόν μας προνόμιον. Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἡ γλῶσσά μας εἶναι τὸ ὑπέρτατον ἀγαθόν. Εἶναι παράλογον καὶ ἀσεβὲς πρὸς τὴν Α. Μ., νὰ παρέλθωμεν σιωπηλῶς γεγονὸς, ὅπερ ἐκύρωσε διὰ νέας ὑπομνήσεως!» Ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως ὁ Πρόεδρος παρετήρησεν, ὅτι τὸ «ζήτημα δὲν ἔγκειται εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο», καὶ συνεβουλεύθη τὰ αἰσθήματα τῶν βουλευτῶν, ἂν ἦναι ὅμοια πρὸς ἐκεῖνα, ἅτινα αὐτὸς ᾐσθάνετο. «Ἔβετ ἐφέντημ, Ἔβετ ἐφέντημ», ἠκούσθη ἀπὸ ὅλα τὰ ἑδώλια. Ἡ φράσις ἄλλως τε αὕτη ὑπῆρξεν ἡ συνήθης ἐπῳδὸς πάσης συζητήσεως, δώσασα αὐτὴ τὸ βάπτισμα τῆς Βουλῆς ἥτις ἐκλήθη «ἡ Βουλὴ τῶν *Ἔβετ ἐφένδημ*» καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ

λαοῦ. Παρὰ τὴν δουλοπρέπειαν ταύτην, δέκα καὶ ὀκτὼ Ἕλληνες καὶ Ἀρμένιοι βουλευταὶ γνωρίζοντες τί ἀνέμενε τὴν Τουρκίαν ἂν ὁ πόλεμος ἐξερρήγνυτο, ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῆς ὑποχωρήσεως. Ἀλλ' ἡ σωβινιστικὴ πλειονοψηφία, ἐμπνεομένη ἐκ τῶν Ἀνακτόρων, δὲν ἠκολούθησε τὴν συνετὴν ταύτην ὁδόν. Ἡ Κυβέρνησις ὀχυρουμένη καὶ πάλιν ὄπισθεν τῆς ἐθνικῆς θελήσεως, ἀπηύθυνε πρὸς τὰς Δυνάμεις τὴν ἐγκύκλιον τῆς 9ης Ἀπριλίου, ἀφοῦ πρῶτον ὑπεβλήθη εἰς τὸ Κοινοβούλιον. Ἡ Πετρούπολις ἀπήντησε τὴν 19ην Ἀπριλίου δηλοῦσα, ὅτι ἡ ἄρνησις τῆς ἐκτελέσεως τῶν μεταρρυθμίσεων κατέστησε τὸν πόλεμον ἀναπόφευκτον. Μετὰ πέντε ἡμέρας, ὁ Τσάρος ἀπηύθυνε πρὸς τὸν λαόν του τὴν πολεμικὴν προκήρυξιν τοῦ Κιτσινέφ: Ἡ σύγκρουσις τῶν δύο προαιωνίων ἐχθρῶν ἐπέκειτο.

Μετὰ τρεῖς μῆνας ἡ Βουλὴ διελύθη, ἐγκαταλείπουσα ὡς μόνα ἴχνη συνταγματικῆς καὶ μεταρρυθμιστικῆς ἐργασίας, τὸν νέον περὶ βιλαετίων νόμον, ὃν κατεπολέμησεν ἀδιαλλάκτως ἡ Χριστιανικὴ μειονοψηφία, ὡς στρεφόμενον κατὰ τῶν μὴ Μουσουλμανικῶν λαῶν, τὴν κύρωσιν τοῦ προταθέντος δανείου καὶ τὸν περὶ τύπου νόμον, ἥκιστα φιλελεύθερον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ σύγκλησίς της κατέστη ἀπαραίτητος. Ὁ πόλεμος ἔβαινε κακῶς. Παρὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πεισμονὴν τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, παρὰ τὴν ἀξίαν Τούρκων τινων στρατηγῶν, ἡ κατάστασις ἦτο ἀπελπις. Καὶ τὸ Κοινοβούλιον συνεκλήθη καὶ πάλιν ὅπως ἀποτεθῶσιν ἐπὶ τῆς ράχεώς του αἱ εὐθύναι τῆς νέας καταστάσεως. Ἡ ἔναρξις τῆς νέας Κοινοβουλευτικῆς περιόδου, ἐγένετο τὴν 13 Δεκεμβρίου 1877. Ἀλλ' ἀπροσδοκήτως, ἡ νέα Βουλὴ, καίτοι ἀποτελουμένη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ὀργάνων τῆς Κυβερνήσεως, ἄρχεται νὰ ὑψώνῃ τὴν φωνήν. Ἐλέγχει τὰς καταχρήσεις. ζητεῖ τὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων, ἐξεγείρεται κατὰ τῆς κακοδιοικήσεως, διαμαρτύρεται κατὰ τῶν σφαγῶν τοῦ Βατὰκ, ζητεῖ τὴν παραπομπὴν τοῦ Σαΐτ καὶ τοῦ Μαχμοὺτ Τζελαλεδὶν ἐνώπιον εἰδικοῦ δικαστηρίου, στιγματίζει τὰς κλοπὰς καὶ τὴν σπατάλην τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν.

Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ μαίνεται, ἀλλὰ τὴν ἀνέχεται ἔχων ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Ἀγγλίας, ἣν συνεκράτουν τὰ συνταγματικὰ προσχήματα. Ἐν τούτοις εἶναι προφανὲς ὅτι μόλις ἡ Κοινοβουλευτικὴ κωμῳδία καταστῇ περιττὴ ὑφ' οἱασδήποτε προσωρινῆς ἢ ὁριστικῆς ρυθμίσεως τῆς καταστάσεως, ἡ Βουλὴ θὰ διαλυθῇ. Καὶ τοῦτο ἐγένετο. Τὸ εὔελπι ἔργον τοῦ Μιδὰτ, ὅπερ ἴσως ἠδὰ μετέβαλλε τὴν ὄψιν τῆς Τουρκίας, ἐτάφη ὑπὸ τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ Χαμιτικοῦ δεσποτισμοῦ κ' ἐπὶ τῶν κλεισιῶν πυλῶν τοῦ θνησιγενοῦς Κοιβουλίου θὰ ἠδύνατο ν' ἀναγραφῇ ὁ περίφημος στίχος τοῦ Γάλλου ποιητοῦ περὶ τῶν ρόδων, ἅτινα ζῶσι μίαν μόνον αὐγήν. Καὶ τὸν

θάνατον τοῦ Συντάγματος θὰ διαδεχθῇ ὁ θάνατος τοῦ ἀκαμάτου ἐργάτου του. Ὁ Μιδὰτ, ὁ εὐνοούμενος τῆς Ἀγγλίας πολιτικὸς, ἐπανέρχεται εἰς τὴν μνήμην τοῦ Σουλτάνου, ἐφ' ὅσον ἐλπίζει ὅτι δι' αὐτοῦ ἡ Ἀγγλική προστασία θὰ ἦναι πλειότερον θερμή. Ὁ Κιαμὴλ πασᾶς, διαταγῇ τοῦ αὐθέντου του, τῷ ἀποστέλλει χιλίας λίρας ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν ᾗ διέρχεται τὰς ἡμέρας τῆς ἐξορίας του. Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, συμβουλῇ τῆς Ἀγγλίας, θεωρούσης αὐτὸν ὡς τὸν μόνον Τοῦρκον πολιτικὸν, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὴν Ἀσιατικὴν Τουρκίαν, διὰ τῆς εἰλικρινοῦς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων, ἀποστέλλεται εἰς Κρήτην κ' ἐκεῖθεν εἰς Δαμασκὸν, ἧς διωρίσθη διοικητής. Ἡ διοίκησίς του εἶναι θαυματουργός. Ἀλλ' ὁ μεταρρυθμιστικὸς ζῆλός του εἶναι ἀθεράπευτος. Τὸ θέαμα ὅπερ παρουσιάζει τὸ κράτος τὸν πείθει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλη δι' αὐτὸν σωτηρία ἔξω τῆς ἐπαρχιακῆς ἀποκεντρώσεως. Ἀλλ' αἱ προτάσεις αὗται καθίστανται ὕποπτοι. Ὁ Σουλτάνος γνωρίζει ποῦ ἄγει ἡ ἐπαρχιακὴ αὐτοδιοίκησις, ἐκ τοῦ παραδείγματος τόσων ἐπαρχιῶν, αἵτινες μετεβλήθησαν αἰφνιδίως εἰς κράτη ἀνεξάρτητα. Αἱ ἐκθέσεις τῶν κατασκόπων του ὁμιλοῦσι περὶ τῆς δημοτικότητος τοῦ Μιδὰτ, τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὃν δεικνύουσιν οἱ ἰθαγενεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ. Οἱ ἐχθροί του χαλκεύουσι κατ' αὐτοῦ τὴν κατηγορίαν, ὅτι ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν Ἄγγλων, ὑπονομεύει τὴν ἐξουσίαν τοῦ Καλίφου, ὅτι παρασκευάζει ἐν τῇ Συρίᾳ νέαν Αἴγυπτον. Κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1881 ὁ Μιδὰτ συλλαμβάνεται ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ, ὅτι ἐδολοφόνησε τὸν Ἀβδοὺλ'Αζὶζ καὶ ἐξορίζεται εἰς τὸ Ἀραβικὸν Ταῖφ, ἔνθα ἐπὶ διετίαν ὑφίσταται τὰ πάνδεινα. Κατὰ τὸ 1883, ὁ ἀτυχὴς συνταγματικὸς μάρτυς στραγγαλίζεται. Ὅταν ὁ Ἐρυθρὸς Σουλτάνος ἔλαβεν ἐντὸς πολυτίμου κιβωτιδίου τὴν κεφαλὴν τοῦ ἡρωϊκοῦ ἀπολογητοῦ, ἀνέπεμψε βαθὺν στεναγμὸν ἀνακουφίσεως. Ἡ Τουρκία τιθασσευθεῖσα, εἶχε κύψῃ ὁριστικῶς τὴν κεφαλὴν καὶ ἀπέναντι τοῦ θριαμβεύοντος δεσποτισμοῦ, οὐδεὶς, οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ὁμιλήσῃ περὶ συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν καὶ περὶ μεταρρυθμίσεων. Τὴν Τουρκίαν ἐκυβέρνων οἱ παράσιτοι καὶ οἱ κατάσκοποι. Ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ πνευματικῇ δουλείᾳ της, τὰ ὀνόματα τῶν Κιοπρουλοῦ, τῶν Φουὰτ, τῶν Ἀαλῆ, τῶν Μιδὰτ, τῶν μεταρρυθμιστῶν ἢ φιλελευθέρων ὑπουργῶν, ἦσαν στιγμιαῖαι ἀστραπαὶ εἰς τὸν ζόφον τετρακοσίων ὅλων ἐτῶν, ἐπιφανεῖσαι ἀκριβῶς ἵνα φωτίσωσι τὴν κατάστασιν τραγικώτερον, ἵνα ἀποδείξωσι πόσον ἀνωφελὴς ἦτο ἡ κατὰ τῶν Τουρκικῶν πεπρωμένων ἀντίστασις.

Ἐν τούτοις ἂν ἡ Τουρκία ἐξῆλθεν ἐκ τῆς κρίσεως τοῦ 1878 διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου (Ἰούλιος τοῦ 1878), καὶ τῆς Ἀγγλοτουρκικῆς συνθήκης τῆς Κύπρου (4 Ἰουνίου 1878), ἡ νέα ναυαγιαιρεσία ἐπετεύχθη

διὰ νέων ὑποσχέσεων εἰσαγωγῆς ταχειῶν μεταρρυθμίσεων, δι' ἃς ἀμφότεραι αἱ συνθῆκαι ἀνέλαβον ὑποχρεώσεις ρητάς.

Αἱ τουρκικαὶ μεταρρυθμίσεις ἀπετέλεσαν οὕτω μέρος τοῦ δημοσίου τῆς Εὐρώπης δικαίου, ματαίως δ' ἐπάλαιε κατ' αὐτῶν ἡ τυραννικὴ ἀντίδρασις, ματαίως ἀνθίστατο ἡ Ἀσία, ἥτις τοσάκις ἠθέλησε νὰ συντρίψῃ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Τὴν ὑπόμνησιν ταύτην ἀπηύθυνεν ὁ λόρδος Σώλσβαρυ εἰς τὴν Πύλην τὴν 8ην Αὐγούστου 1878. Ἡ Πύλη ἀπήντησε δι' ὑπεκφυγῶν. Ἡ Ἀγγλία ἐπέμεινε. Μετὰ τὴν ἀποστολὴν ἐντόνου τελεσιγράφου ὑπομιμνήσκοντος τὰς ὑποχρεώσεις τῆς συνθήκης τῆς Κύπρου, ὁ Ἀγγλικὸς στόλος προέβη εἰς ἐπίδειξιν κατὰ τῶν Ἰωνικῶν ἀκτῶν. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἐγνώριζεν, ὅτι ἡ Εὐρώπη ἦτο διηρημένη καὶ ὅτι οὐδεμία Δύναμις θὰ ὑπεστήριζεν εἰλικρινῶς τὰς ἀγγλικὰς προσπαθείας πρὸς εἰσαγωγὴν μεταρρυθμίσεων ἐν Ἀνατολῇ. Ἀπαθής, ἀδιάφορος, ἐλπίζων νὰ ματαιώσῃ διὰ τῆς παρελκύσεως τὰς ἀκαμάτους ἐνεργείας τοῦ φιλοτούρκου Βρεττανοῦ πρεσβευτοῦ σὲρ Λάγιαρι ὅστις συνηγόρει δραστηρίως ὑπὲρ τῶν μεταρρυθμίσεων ὑπενθυμίζων, ὅτι ἄλλως ἡ Ἀσιατικὴ Τουρκία θὰ ἐλάμβανε τὴν τύχην τῆς Εὐρωπαϊκῆς, ὁ Σουλτάνος ἀπήντα ὅτι «***χωρὶς νὰ ἐνεργῇ μετ' ἐπικινδύνου σπουδῆς, μελετᾷ τὴν προσεχῆ εἰσαγωγὴν τῶν μεταρρυθμίσεων***». Ἡ διάγνωσις του ἦτο ὀρθή. Τὰ Ἀγγλικὰ διαβήματα ἐναυάγησαν. Μάτην ὁ Γλάδστων ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἀρχὴν, ἀπέσπασε τὴν 12 Ἰουνίου τοῦ 1880 ταὐτόσημον διακοίνωσιν τῶν Δυνάμεων, ἣν κατέστησαν ἀπειλητικωτέραν αἱ ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων δηλώσεις του! Ἂν ἡ Ἀγγλία ἐνέτεινε κυρίως τὰς προσπαθείας της ὅπως ἐξυγιάνῃ τὴν Τουρκικὴν Ἀσίαν, τὸ ἔπραττεν ὅπως καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν Ρωσσικὴν ἐν αὐτῇ ἐπέμβασιν καὶ ἐξασφαλίσῃ πάσας τὰς πρὸς τὰς Ἰνδίας ἀγούσας ὁδούς, τὰς Ἰνδίας αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν φιλτέραν της μέριμναν. Ἡ Ρωσσία εἶχε τοὐναντίον συμφέροντα ἀντίθετα. Τὸ συμφέρον τῆς ἦτο ὅπως ἡ Τουρκικὴ ἀναρχία ἐξακολουθήσῃ ἐπιτρέπουσα πᾶσαν Ρωσσικὴν ἐπέμβασιν, ὁσάκις ἡ περίστασις ἦτο εὔθετος. Τὸ συμφέρον της ἀπῄτει ὅπως μὴ ἐγκαταστῇ ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς ἐπαρχίαις καθεστὼς φιλελεύθερον καὶ ἰσόνομον, δυνάμενον νὰ μολύνῃ τὰς ὁμόρους ρωσσικὰς χώρας, νὰ παγιώσῃ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἃς ἐπωφθαλμία ἡ ρωσσικὴ φιλοκτημοσύνη καὶ αἵτινες τῇ ἦσαν στρατηγικῶς ἀπαραίτητοι ὡς ἡ Ἀρμενία, καὶ νὰ τῇ ἀποφράξῃ τὴν ὁδὸν τῶν Ἀγγλικῶν κτήσεων. Ἐν μέσῳ τῶν ἀντιθέτων τούτων συμφερόντων, ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ θὰ ἠδύνατο νὰ πελαγοδρομῇ ἐπ' ἄπειρον, χωρὶς ν' ἀγκυροβολήσῃ εἰς τὸν μισητὸν λιμένα τῶν μεταρρυθμίσεων.

Τὴν παθητικήν του ἄλλως τε ἀντίδρασιν κατ' αὐτῶν, διηυκόλυναν

ἐκπληκτικῶς αἱ ριζικαὶ μεταβολαί, αἵτινες ἐσημειώθησαν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ. Τὴν Ἀγγλικὴν πολιτικὴν ἐπὶ μακρὸν ἐνέπνευσεν ἄκρατος φιλογερμανισμός. Ἐφ' ὅσον ἡ Γερμανία ἦτο ἀπερροφημένη ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς της ὀργανώσεως, ἐφ' ὅσον τὰ ἀποικιακὰ ὄνειρα ἦσαν ξένα πρὸς αὐτήν, ἐφ' ὅσον ὁ Βίσμαρκ διεκήρυσσε συντηρητικώτατα ὅτι **«ἡ Ἀγγλία εἶναι διὰ τὴν Γερμανίαν πολυτιμοτέρα πάσης κτήσεως»**, ἐννοῶν τοὺς οἰκονομικοὺς δεσμοὺς τῶν δύο χωρῶν, τὸ ἀνακτοβούλιον τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου πρὸς τὴν Γερμανίαν ἀπέβλεψεν πάντοτε ὡς πρὸς ἕνα τῶν παραγόντων, ἐφ' ᾧν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἀπόλυτον πεποίθησιν. Οὕτω ὁ Βήκονσφηλδ εἰσήγαγε τὴν Γερμανίαν εἰς τὰ ἀνατολικὰ πράγματα, δημιουργῶν ἰδίαις χερσὶ τὸν μᾶλλον ἐπικίνδυνον ἐν αὐτοῖς ἀνταγωνιστήν. Ἐπί τινα ἔτη ἡ Γερμανικὴ ἀνάμιξις δὲν ἦτο ὀχληρά. Ἀλλ' ὅταν ἡ καταπληκτικὴ βιομηχανικὴ ἐπίδοσις ἠνάγκασε τὸ Βερολῖνον νὰ ζητήσῃ νέας ἀγορὰς καταναλώσεως, ὅταν κατενοήθη ὁ κίνδυνος τῆς οἰκονομικῆς ἐκ τῆς Ἀγγλίας ἐξαρτήσεως, ὅταν ἡ τεραστία αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ κατέστησεν ἀπαραίτητον τὴν δημιουργίαν ἀποικιῶν, ἡ Γερμανία ἐγκατέλειψε τὴν πολιτικὴν τοῦ Βίσμαρκ καὶ ἐπεδίωξε τὴν ἐκμηδένισιν πάσης ἄλλης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιρροῆς. Τὸ ἔργον δὲν ἦτο δυσχερές. Ἤρκει ἡ πάνοπλος Τευτονικὴ Ἀθηνᾶ νὰ τείνῃ χεῖρα προστάτιδα πρὸς τὸν ὑπὸ τοσούτων πιέσεων κυκλούμενον Πατισάχ, ἤρκει νὰ τῷ δώσῃ τηλεβόλα ἐπὶ πιστώσει καὶ προγυμναστάς, ὅπως ταχθῇ ἀποφασιστικῶς ὑπὸ τὴν αἰγίδα του.

Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του, ἀφηγεῖται μετὰ συγκεκινημένου λυρισμοῦ τὰ Γερμανοτουρκικὰ μελίμνα. Τὴν φανατικὴν φιλίαν του πρὸς τὸν Κάϊζερ ἐξηγεῖ διὰ τῆς ὁμοιότητος (;) τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Τουρκικόν, διὰ τῆς ἀφιλοκερδείας τῶν Γερμανῶν, μὴ ἐπιδιωκόντων ἐν Ἀνατολῇ οὐδεμίαν κατάκτησιν, διὰ τῆς ἰσχύος των καὶ διὰ τῆς οἰκονομικῆς των διεισδύσεως, ἥτις ἦτο πλειότερον εὐεργετικὴ διὰ τὴν Τουρκίαν, ἧς ἀφύπνιζε τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα ἢ δι' αὐτούς. Ἀλλὰ πόσον θὰ ἦτο εἰλικρινέστερος ἂν ὡμολόγει, ὅτι κυρίως εἰς τὴν Γερμανικὴν πολιτικὴν προσεκολλήθη, διότι δὲν ἀνεμιγνύετο οὐδόλως εἰς τὰς ἐσωτερικὰς τῆς Τουρκίας ὑποθέσεις, διότι οὐδέποτε προέβη εἰς ταπεινωτικὴν διὰ τὴν Τουρκίαν ἐπίδειξιν, διότι πολλάκις ἐπέτρεψε νὰ πάθωσιν ὑπήκοοί της, χωρὶς κἂν νὰ διαμαρτυρηθῇ, ἐκ φόβου μὴ ψυχράνῃ τὸν Σουλτάνον καὶ διότι — ἰδίως — οὐδέποτε ἠσχολήθη μὲ τοὺς ἀπαρτίζοντας τὴν Αὐτοκρατορίαν λαοὺς καὶ οὐδέποτε ὡμίλησε περὶ μεταρρυθμίσεων. Ἀπὸ τοῦδε ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ διέθετεν ἀσφαλὲς ἀλεξιφάρμακον κατ' ἐπικινδύνων νεωτερισμῶν: τὴν Γερμανικὴν ὑποστήριξιν.

Τὴν συνεργασίαν ταύτην καθίστα λυσιτελεστάτην ἡ πολιτικὴ τῆς Εὐρώπης κατάστασις. Ἡ ἀποσυνθετικωτέρα διὰ τὴν Τουρκίαν **ἐξωτερικὴ** ἐνέργεια ὑπῆρξεν ἡ Ρωσσική. Ἡ Ρωσσικὴ προέλασις ἐπὶ τῆς «Ὁδοῦ τοῦ Βυζαντίου», ἐφ' ἧς ὁ Ποτέμκιν ὡδήγει ὑπὸ τόξον θριάμβου τὴν αὐτοκρατορικὴν ἑρωμένην του, ὑπέσκαψε τὴν Τουρκίαν καὶ δὲν τῇ ἀφῆκε στιγμὴν ἀναπαύσεως. Καὶ ἰδοὺ ἡ φοβερὰ Δύναμις πλήρης ἀπογοητεύσεως διὰ τὴν Βουλγαρικὴν ἀχαριστίαν, ἐγκατέλιπεν ὁριστικῶς τὴν παλαίστραν τῶν Βαλκανικῶν ἀγώνων της! Εἰργάσθη ὅπως δημιουργήσῃ ἐπαρχίαν Ρωσσικήν, ἐξ ἧς θὰ ἐξεκίνει θᾶττον ἢ βράδιον πρὸς τὸ ὀνειρευμένον τέρμα τῶν προσπαθειῶν της καὶ εὑρίσκετο πρὸ κράτους ὅπερ ἀπεδέχθη ὡς σύνθημα τῆς νεωτέρας ζωῆς του τὴν κατ' αὐτῆς ἀντίδρασιν. Καὶ μετὰ τὸ Ρωμυλιωτικὸν πραξικόπημα ἐστράφη βραδέως ἀλλ' ἀποφασιστικῶς πρὸς ἄλλους, εὐρυτέρους ὁρίζοντας. Κατὰ τὸ 1890 ἤρξατο ἡ κατασκευὴ τοῦ Ὑπερσιβηρικοῦ σιδηροδρόμου, ὅστις θὰ τὴν ὡδήγει πρὸς τοὺς ἐλευθέρους πάγων κιτρίνους Ὠκεανούς. Ἡ λιποταξία αὕτη ἐκ τῆς χερσονήσου, παρέλυσε τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐν Τουρκίᾳ ἐπέμβασιν. Ἡ Γαλλία ἔθαψε τὸ Ἀνατολικὸν γόητρόν της εἰς τὸ Μὲτζ καὶ τὸ Σεδὰν καὶ ἀπερροφημένη ὑπὸ τῆς ἐπουλώσεως τῶν τραυμάτων της, τῆς στρατιωτικῆς της ἀνασυντάξεως καὶ τῆς ὀργανώσεως τῶν Ἀφρικανικῶν της κτήσεων, οὔτε ἠδύνατο οὔτε ἐπεδίωκε ν' ἀσκήσῃ κρίσιμον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιρροὴν ὡς ἄλλοτε. Ἡ Ἰταλία ἦτο ἀπησχολημένη ὑπὸ τῆς πάλης πρὸς τὸν Πάπαν, πρὸς τὸ ἔλλειμμα, ὅπερ κατὰ τὸ 1868 ἀνήρχετο εἰς 630 ἑκατομμύρια, πρὸς τὴν λῃστείαν καὶ τὰς μυστικὰς Ἑταιρίας, αἵτινες ἦσαν κύριαι τῶν μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν, βραδύτερον δὲ ὑπὸ τῆς ἀτυχοῦς ἀποικιακῆς πολιτικῆς, ἥτις ριφθεῖσα εἰς τὴν Ἐρυθραίαν ἵνα ἐπιτύχῃ ἀντισταθμίσματα διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Τύνιδος, ὡδήγησεν εἰς τὴν συμφορὰν τῆς Ἀδούης καὶ πρὸς κρίσιν οἰκονομικήν, ἥτις προήγγελλε τὴν πτώχευσιν. Ἡ Αὐστρία ἐπόθει διακαῶς τὴν γαλήνην ἐν τῇ Βαλκανικῇ. Αἱ περιπλοκαί, ἃς προεκάλεσεν ἡ κατοχὴ τῆς Βοσνίας, αἱ δαπάναι δι' ὧν ἐπεβάρυνε τὴν καταπεπονημένην Μοναρχίαν ἡ καταδάμασις τῆς Βοσνιακῆς ἐξεγέρσεως, οἱ σπαραγμοὶ τῶν ἐθνοτήτων καὶ τῶν πολιτικῶν κομμάτων, ἀπησχόλουν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν προσοχὴν τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ. Μὴ, ἄλλως, δὲν ἦτο ὁ σύμμαχος τοῦ Κάϊζερ, μεγάλου προστάτου τοῦ Πατισάχ; Ἀπέμενεν ἡ Ἀγγλία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀπησχόλουν ζωτικότατα ἐσωτερικὰ ζητήματα: τὸ πολύπλοκον Ἰρλανδικὸν πρόβλημα, αἱ ἐσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις, ἡ κατάληψις τῆς Αἰγύπτου, δι' ἧς ἐξησφαλίζετο ὁ ἔλεγχος τῆς Διώρυγος. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ αὕτη ἀποξένωσις ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Τουρκίαν ἀνενόχλητον περίοδον. Ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ Κρητικὸν ἠφαίστειον, ὅπερ δὲν

ἔπαυσεν ἀναδίδον τὰς αἰωνίας φλόγας του, καὶ οὗτινος αἱ ἐκρήξεις διεδέχοντο ἀλλήλας κατὰ τὸ 1865, κατὰ τὸ 1867, κατὰ τὸ 1889, κατὰ τὸ 1895, κατὰ τὸ 1896, ἂν δὲν ὑπῆρχον αἱ Ἀλβανικαὶ ἐξεγέρσεις τοῦ 1884 καὶ τοῦ 1887, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι πρώτην ταύτην φορὰν ἡ Τουρκία ἐγνώρισε τόσον μακρὰν εἰρηνικὴν διάλειψιν. Ἀλλ' ἀκριβῶς αἱ ἐξεγέρσεις αὗται ἀνησύχουν σοβαρῶς τὴν Πετρούπολιν. Ἡ Ρωσσικὴ πολιτικὴ εἶχε τραπῇ ὁριστικῶς πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀπωτάτης Ἀσίας καὶ δὲν ἤθελε κατὰ τὴν περίοδον, καθ' ἣν θὰ ἔστρεφεν ὁλόκληρον τὴν προσοχὴν καὶ τὴν δύναμίν της πρὸς αὐτήν, νὰ ἐπιτρέψῃ περιπλοκὰς εἰς τὰ νῶτά της. Τὰς ἐξουδετέρωσεν. Ὁ πρίγκηψ Λομπάνωφ ἔθεσε κατ' Αὔγουστον τοῦ 1896 μετὰ τοῦ κόμητος Γολουχόβσκη τὰς βάσεις τῆς Αὐστρορωσσικῆς συνεννοήσεως, ἥτις ἐπὶ μακρὸν θὰ ἦτο ὁ ρυθμιστὴρ τῆς Βαλκανικῆς ζωῆς. Καὶ ὅταν ἡ Κρητικὴ δοκιμασία τοῦ 1897 ἐξώθησε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν ἐπιδίωξιν ἑνόπλου λύσεως τοῦ Κρητικοῦ Γορδίου, ἡ Αὐστρορρωσσικὴ ἐπιτήρησις θὰ ἐξήσκει τόσον δρακόντειον πίεσιν εἰς τ' ἄλλα Βαλκανικὰ κέντρα, ὥστε ἡ Ἑλλὰς θὰ συνετρίβετο εἰς τὰ Θεσσαλικὰ πεδία κατάμονος. Τὰ Σλαβικὰ κράτη ἐλάμβανον κατ' ἔτος ἐκ Βιέννης ἢ ἐκ Πετρουπόλεως τὴν ἐνάρετον ὑπόμνησιν τῆς πολιτικῆς τοῦ status quo. Ὁ Φερδινάνδος τῆς Βουλγαρίας καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὀβρένοβιτζ ἡμιλλῶντο εἰς εὐπείθειαν.

Ἐπὶ ἓξ ἔτη ἡ Αὐστρορρωσσικὴ σύμβασις συνετέλεσεν εἰς τὴν τήρησιν ἀσυνήθους γαλήνης εἰς τὴν χερσόνησον. Ἀλλ' ἡ περαιτέρω τήρησίς της ἦτο ἀδύνατος. Ἐν Μακεδονίᾳ ὁ στρατός, δι' οὗ ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ ἐπλημμύρει τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας, δι' ἃς ἐφοβεῖτο τὴν τύχην τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμυλίας καὶ οἱ ἀπειροπληθεῖς ὑπάλληλοι καὶ γραφειοκρατικοὶ παράσιτοι δι' ὧν διεξῆγε τὴν διοίκησιν, μὴ πληρονόμενοι, ὑφιστάμενοι χρονίαν λιμοκτόνησιν, ἐλυμαίνοντο τοὺς Μακεδονικοὺς πληθυσμούς, οἵτινες ἐφρύασσον πρὸ τῆς ἀγρίας ταύτης ἐκμεταλλεύσεως. Ἀφ' ἑτέρου ἐν Σόφιᾳ οἱ «***Μακεδόνες***», οἵτινες ἀπὸ ἐτῶν ματαίως ἀνέμενον τὸ κίνημα ὅπερ θὰ τοῖς παρέδιδε τὸ Μακεδονικὸν Κλονδάϊκ, ἤρξαντο νὰ ἐκδηλῶσιν ἐντόνως τὴν δυσφορίαν των κατὰ τοῦ Φερδινάνδου, ὅστις ἐν τῇ ἐλπίδι τῆς ἐπιτεύξεως τῆς αὐτονομίας, δι' ἧς θὰ ἐλάμβανεν ἡ Θεσσαλονίκη τὴν τύχην τῆς Φιλιππουπόλεως, παρέσχεν εἰς τὰς Μακεδονικὰς ὀργανώσεις τὰ μέσα τῆς ἐ ὁπλου δράσεως, ὑπὲρ ἧς ἐκόπτοντο. Καὶ οἱ ἐπαναστατικοὶ τῆς Σόφιας, φανταζόμενοι ὅτι τὸ ἐγχείρημα θὰ ἦτο εὐχερὲς ὡς πᾶν ὅτι ἐπετέλεσε μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ Βουλγαρία, ἐρρίφθησαν ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς λείας, προτιμῶντες τὰ τμήματα, ἐν οἷς ἦτο δυνατὸς ὁ πόλεμος τοῦ

δάσους καὶ τοῦ βουνοῦ, τὸ Ἰστὶπ, τὸ Κιουπρουλοῦ, τὸν Περλεπὲν, τὸ Κρούσοβον, τὸ Μοναστήριον.

Ἡ ἐξέγερσις αὕτη, πλειότερον «***ἐξωτερικὴ***» ἢ «***ἐσωτερικὴ***», πλειότερον «***τεχνητὴ***» ἢ «***φυσιολογικὴ***», ἐπόμενον ἦτο νὰ ὑποστῇ ταχὺ ναυάγιον. Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ ἀπέλυσε κατ' αὐτῆς οὐχὶ μόνον τὸν στρατὸν, ὃν εἶχε συγκεντρώσῃ ἐν Μακεδονίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὰ στίφη τῶν ἀτάκτων δι' ὧν ἐπίστευεν ὅτι θὰ συνετελεῖτο ἀσφαλέστερον ἡ τρομοκράτησις τῶν Μακεδονικῶν πληθυσμῶν καὶ δι' ὧν οἱ σύμβουλοί του ἐσκέπτοντο ὅτι θὰ συνετελεῖτο ταχύτερον ἡ καταδάμασις τοῦ κινήματος. Οἱ ἄτακτοι διέπραξαν παντοειδῆ τερατουργήματα. Συμμορίαι καταρτισθεῖσαι ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν πληθυσμῶν τῶν Βιτωλίων, τῆς Ὀστρίτζας, τῆς Ρέσνας, τῶν Πρεσπῶν, ἐξεχύθησαν εἰς Ἐγρῆ, εἰς Μπαρεσάνην, εἰς Ζαμπένι, εἰς Νικολέστσι, εἰς Κρανιάν. Οἱ ἐπαναστάται ἔσχον ἐπιτυχίας τινὰς εἰς τὰ τμήματα Πετριτσίου, Μελενίκου, Τζουμαᾶ-Μπάλιας καὶ Ρασγὸλ, ἔνθα ἐπί τινας ἡμέρας παρέμειναν κύριοι τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀδυσωπήτου καταδιώξεως τῶν ἀρχῶν ἐδέησε νὰ ὑποκύψωσιν. Ἡ ἐπικίνδυνος αὕτη κρίσις δὲν ἀνησύχησε τὸν Ἀβδοὺλ Χαμήτ. Παρὰ τὴν πεῖραν μακροῦ παρελθόντος, παρὰ τὴν ὀξεῖαν ὀπορτουνιστικήν του ἀντίληψιν, δὲν κατενόησε τὴν ἀνάγκην νὰ σώσῃ τὰ προσχήματα, νὰ φανῇ ἐργαζόμενος πρὸς ἄρσιν τῶν αἰτίων, ἅτινα παρέδωκαν τὴν Μακεδονίαν εἰς τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον. Ἐζήτησεν ἁπλῶς παρὰ τῶν Δυνάμεων νὰ προβῶσιν εἰς ταὐτόσημον ἐν Σόφιᾳ διάβημα πρὸς χαλιναγώγησιν τῆς ἐντεινομένης κομιτατικῆς συνταράξεως. Ἐστηρίζετο προφανῶς εἰς τὴν Αὐστρορωσσικὴν σύμβασιν τοῦ 1896. Ἀλλ' ἡ κατάστασις εἶχε μεταβληθῇ: Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἀπαλλαγῇ τοῦ Νοτιαφρικανικοῦ πολέμου καὶ προσεπάθει νὰ δημιουργήσῃ ἀντιπερισπασμὸν κατὰ τῆς Ρωσσίας, ἧς ἡ Ἀσιατικὴ προέλασις ἐξηκολούθει ἀκατάσχετος. Τὴν 20 Ὀκτωβρίου 1902, ὁ λόρδος Λανσδόουν προέτεινεν εἰς τὰς Δυνάμεις νὰ διασκεφθῶσιν ἐπὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος. Αἱ μεταρρυθμίσεις, αἱ μισηταὶ μεταρρυθμίσεις, καθ' ὧν ἐπάλαισεν ὁ Ἐρυθρὸς Σουλτάνος, ἐπανήρχοντο πάλιν ἐπὶ τοῦ τάπητος.

Τὴν Ἀγγλικὴν πρότασιν ὑπεδέχθη προθύμως καὶ ἡ Γαλλία, ἧς ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Δελκασσὲ ἔλεγε τὴν 20 Ὀκτωβρίου 1902 εἰς τὸν Τοῦρκον ἐν Παρισίοις πρεσβευτήν. «***Τὸ ἀσφαλέστερον διὰ τὴν Τουρκίαν μέσον ὅπως ἀναχαιτίσῃ τὴν προπαγάνδαν τῶν Κομιτάτων, εἶναι ἡ πραγματοποίησις τῶν ἀναγκαίων μεταρρυθμίσεων, ἃς οἱ πληθυσμοὶ τῆς χώρας ταύτης ἀναμένουσιν ἀπὸ πολλοῦ***».

Ἀπέναντι τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων, ὧν τὴν ἀνάγκην ἐτόνιζον

καθ' ἑκάστην οἱ Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι Πρόξενοι εἰς τὰς ἐκθέσεις των, συνιστῶσας τὴν ταχίστην ἀναδιοργάνωσιν τῶν οἰκονομικῶν, τῆς δικαιοσύνης, τῆς χωροφυλακῆς, Ρωσσία καὶ Αὐστρία δὲν ἔπαυσαν ἐπιδεικνύουσαι τὴν κακήν των θέλησιν. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία παρεσκεύαζε τὴν σύγκλησιν εἰδικῆς Συνδιασκέψεως καὶ πρὸ τοῦ κινδύνου τούτου ἐδέησε νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἀντὶ τῶν μέτρων, ἅτινα προέτεινον ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία, συνεβούλευσαν τὸν Σουλτάνον νὰ διορίσῃ δύο ἐπιτροπὰς, ὧν ἡ μία ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Χουσεΐν Χιλμῆ πασᾶ. θὰ εἶχεν ὡς ἔργον νὰ μελετήσῃ ἐπιτοπίως τὰς ἐν Μακεδονίᾳ εἰσακτέας βελτιώσεις, ἡ δὲ ἄλλη, παραμένουσα ἐν Κων)πόλει, θὰ ἐξήταζε τὰς προτάσεις της. Τὰ μέτρα ταῦτα ἐπεδείνωσαν τὴν κατάστασιν, διότι ἔπεισαν τοὺς Μακεδονικοὺς πληθυσμοὺς περὶ τοῦ πλήρους ναυαγίου τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως. Τὴν ἀγανάκτησίν των ἄλλως τε ἐκορύφωσαν αἱ πιέσεις ἃς διεξῆγον αἱ Τουρκικαὶ ἀρχαὶ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀφοπλισμοῦ. Οὐδέποτε ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ ἐσημειώθη παρόμοιος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμός. Οἱ χωρικοὶ μετηνάστευον σωρηδόν. Αἱ πρῶται πράξεις τοῦ Χουσεΐν Χιλμῆ ἐφαίνοντο ὡς ἐπιδιώκουσαι οὐχὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν μεταρρυθμίσεων, ἀλλὰ τὴν κατ' αὐτῶν ἀντίστασιν. Αἱ Κυβερνήσεις τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων προέβησαν εἰς ἔντονα διαβήματα ἐν Πετρουπόλει, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ὁ κόμης Λάμσδορφ ἐπεσκέφθη τὰς Βαλκανικὰς πρωτευούσας καὶ εἶτα τὴν Βιέννην, μεθ' ἧς συνεφώνησε περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν Μακεδονικῶν πληθυσμῶν χωρὶς νὰ θιχθῶσι τὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου καὶ τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς νέας ταύτης Αὐστρορωσσικῆς συνεννοήσεως, κατηρτίσθη τὸ «*πρόγραμμα τῆς Βιέννης*» ὅπερ ὑπεβλήθη εἰς τὴν Πύλην τὴν 21 Φεβρουαρίου 1903 καὶ ἐγένετο ἀποδεκτὸν παρευθύς. Ἀλλ' ἡ σπουδὴ μεθ' ἧς τὸ ἀπεδέχθη ὁ Σουλτάνος, ἀπεδείκνυεν ἀρκούντως τὴν φύσιν του. Τὸ νέον σχέδιον δὲν συνεπήγετο οὐδεμίαν λύσιν ριζικὴν, οὐδένα Εὐρωπαϊκὸν ἔλεγχον. Ὡμίλει μόνον περὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς χωροφυλακῆς ὑπὸ ξένων εἰδικῶν. Οἱ Μακεδονικοὶ πληθυσμοὶ ἠννόησαν ὅτι ἐνεπαίχθησαν. Οἱ ἐν Σόφιᾳ ὑποκινηταὶ, ἐπωφελούμενοι τῆς ἀπογοητεύσεώς των, προητοίμαζον νέαν ἐπανάστασιν. Ἀφορμὴν εἰς αὐτὴν ἔδωκεν ἡ Ἀλβανικὴ ἐξέγερσις κατὰ τοῦ «Βιενναίου προγράμματος». Ὁ Σουλτάνος φοβούμενος μὴ τὸ πρόγραμμα τοῦτο εὐρυνθῇ διὰ νέων προσθηκῶν, ἐξήγειρε τοὺς Ἀλβανοὺς οἵτινες ὑπῆρξαν τὰ βδελυρώτερα ὄργανα τῆς τυραννίας του. Τὰ αἱμοδιψῆ καὶ φιλοτάραχα στίφη των συνῆλθον εἰς θυρυβώδεις συνελεύσεις εἰς Ἰπὲκ, εἰς Διάκοβαν, εἰς Βουσιτρὲν καὶ εἶτα ἐπειράθησαν νὰ καταλάβωσιν ἐξ ἐφόδου τὴν Μητροβίτσαν, πρὸ τῆς ὁποίας ἀφῆκαν τριακοσίους νεκρούς. Ἡ Πύλη, ἅμα τῇ ἀναγγελίᾳ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου, ἐπλημμύρησε τὴν Μακεδονίαν στρατοῦ. Ἰσχυραὶ ἐπικουρίαι ἀπεστάλησαν ἀμέσως ἐξ Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἡ ψευδὴς αὕτη ἐπανάστασις, ἣν πάντες ἐγνώριζον ὅτι εἶχεν ὀργανώσῃ ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἀντεπαναστάσεως, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ αἱματηροτέρα περίοδος ἣν ἡ ἀτυχὴς χώρα ἐγνώρισε. Πολυπληθεῖς συμμορίαι τὴν ἐλυμαίνοντο. Αἱ γέφυραι τοῦ Ἀγγίτου, τοῦ Καδίκιοϊ, ἡ σήραγξ τῆς Δράμας ἀνετινάχθησαν. Πρὸ τῆς ἀναρχίας ταύτης, ἡ Αὐστρορωσσικὴ συνεννόησις, φοβηθεῖσα ἐπέμβασιν τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων, ἐπενέβη δραστηρίως εἰς τὴν Κων)πολιν, ἀξιοῦσα τὴν ὑπόταξιν τῶν Ἀρναουτῶν καὶ τὴν ἄμεσον εἰσαγωγὴν τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἡ ἔκρηξις τοῦ Γαλλικοῦ ***Γουαδαλκιβὶρ*** καὶ αἱ ἄλλαι Βουλγαρικαὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀπόπειραι, καθ' ἃς ἀνετινάχθη ἡ Ὀθωμανικὴ Τράπεζα καὶ ἐφονεύθησαν πολλοὶ ξένοι ὑπήκοοι, ἡ δολοφονία τοῦ Ρώσσου Προξένου τοῦ Μοναστηρίου, ἐπιτρέπουσι τὴν ὑπόθεσιν λυσιτελοῦς ρωσσικῆς ἀναμίξεως Ματαία ἐλπίς! Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ κόμητος Βίττε, φανατικοῦ φίλου τῆς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν συνεννοήσεως, κατισχύουσι καὶ ἡ ἀπειλητικὴ προειδοποίησις, ἣν ἀπηύθυνεν ὁ Βασιλεὺς Ἐδουάρδος ἐν Βιέννῃ κατὰ τὸ τελευταῖον του ταξείδιον, οὐδὲν ἄλλο ἀποτέλεσμα ἔσχεν ἢ νὰ προκαλέσῃ τὸ Αὐστρορωσσικὸν ὑπόμνημα τῆς 16 7)βρίου 1903, δι' οὗ ἐζητεῖτο «***ὅπως αἱ δυνάμεις δηλώσωσιν ὅτι ἡ κατάστασις ἥτις ἐδημιουργήθη ὑπὸ τῶν ἐγκληματικῶν προσπαθειῶν τῶν κομιτάτων καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν συμμοριῶν, δὲν θὰ ἐπέδρα οὐδόλως ἐπὶ τῶν σκέψεων αὐτῶν.***»

Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία δὲν συνεμερίζετο τὴν Αὐστρορωσσικὴν ἄποψιν. Τὴν 29ην Σεπτεμβρίου, ὁ λόρδος Λανσδόουν, πληρέστατα σύμφωνος μετὰ τοῦ Γάλλου ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν, ὑπέβαλεν εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Ρωσσίαν ἀνθυπόμνημα, δι' οὗ προετείνετο ὁ διορισμὸς Χριστιανοῦ διοικητοῦ ξένου καὶ πρὸς τὴν Βαλκανικὴν καὶ πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις, ἢ Μουσουλμάνου βοηθουμένου ὑπ' Εὐρωπαίων βοηθῶν, ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν Εὐρωπαίων διὰ τὴν χωροφυλακὴν, ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν ἀτάκτων, ἡ ἀποστολὴ ἓξ ἀξιωματικῶν διὰ τὴν Ρωσσίαν καὶ ἓξ διὰ τὴν Αὐστρίαν πρὸς χαλιναγώγησιν τῆς Τουρκικῆς στρατιωτικῆς ἐνεργείας καὶ ἡ διανομὴ βοηθειῶν. Ἂν αἱ προτάσεις αὗται ἀπεκρούοντο ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις δὲν ἀπέκρυπτεν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς ἀποφάσεις μονομερεῖς.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προτάσεων τούτων, ἐξεπονήθη ὑπὸ τοῦ Λάμσδροφ

καὶ τοῦ Γολοχούβσκη τὸ πρόγραμμα τῶν μεταρρυθμίσεων, ὅπερ ἐπηκολούθησε τὴν συνέντευξιν τοῦ Νικολάου Β΄ καὶ τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσὴφ ἐν Μύρστεγ, καὶ ὅπερ ἀνεκοινώθη εἰς τὴν Πύλην τὴν 22 Ὀκτωβρίου 1903. Οἱ κυριώτεροι ὅροι του ἦσαν, ὁ διορισμὸς δύο πολιτικῶν πρακτόρων, ἑνὸς Ρώσσου καὶ ἑνὸς Αὐστριακοῦ, οἵτινες θὰ προσεκολλῶντο εἰς τὸν Γενικὸν ἐπιθεωρητὴν πρὸς ἐξέλεγξιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων, ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς χωροφυλακῆς διὰ ξένων στελεχῶν, ἡ δαπάνη τῆς Τουρκίας παλινόστησις τῶν φυγάδων, ἡ ἀπόλυσις τῶν ἀτάκτων, ἡ ἀνοικοδόμησις τῶν Σχολῶν καὶ τῶν ναῶν.

Ἀλλὰ τὸ «πρόγραμμα τοῦ Μύστεργ», δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φέρῃ τὸν κατευνασμόν. Ἡ τρομοκρατία θὰ ὑφίστατο καὶ μετ' αὐτό, διότι οὐδ' ὡμίλει κἂν περὶ ἀμνηστείας, ἡ ἀναρχία θὰ συνεχίζετο καὶ μετ' αὐτὸ διότι οὐδεμία φροντὶς ἐλαμβάνετο περὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ φορολογικοῦ συστήματος, ὧν αἱ καταχρήσεις ἐπετέλουν τὸ κύριον αἴτιον τῆς Μακεδονικῆς ἐξαρθρώσεως. Καὶ τὴν ἀναρχίαν ἐνίσχυσαν αἱ ἀπόψεις, ἃς διήνοιγεν εἰς τὰς ἀλληλοσπαρασσομένας ἐθνότητας τὸ 3ον ἄρθρον τοῦ προγράμματος, ἔχον ὡς ἑξῆς :

«Μόλις ἐξακριβωθῇ ποιά τις κατεύνασις, θὰ ζητηθῇ παρὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, τροποποίησις ἐν τῇ ἐδαφικῇ κατανομῇ τῶν διοικητικῶν περιφερειῶν, πρὸς ὁμαλωτέραν συγκέντρωσιν τῶν διαφόρων ἐθνῶν».

Ἡ διάταξις αὕτη ἀνερρίπισε τοὺς φυλετικοὺς ἀνταγωνισμούς. Αἱ ἀλληλοσπαρασσόμεναι ἐθνότητες, ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῆς χαράξεως ἐθνολογικῶν ζωνῶν ἐπιρροῆς, προσεπάθησαν νὰ εὑρύνωσι τὰς ζώνας ταύτας καὶ ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὴν εὕρυνσιν ταύτην ἐπεδίωξαν διὰ τῆς βιαιότητος. Αἱ ἐγκληματικαὶ στατιστικαὶ ηὔξησαν. Ἡ Πύλη ἠννόησε ποῖον θαυμάσιον ἔδαφος ἐκμεταλλεύσεως ἀπετέλουν δι' αὐτὴν οἱ αἱματηροὶ οὗτοι σπαραγμοί. Πρὸς ἐνθάρρυνσίν των, ἔρριψεν ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς γῆς νέον σπόρον διαιρέσεως : Χάρις εἰς τερασ τίαν δωροδόκησιν τοῦ Μ. Βεζύρου ὑπὸ τῆς Ρουμανίας, ἀνεγνώρισε κατὰ τὸ 1905 καὶ Ρουμανικὰς ἐν Μακεδονίᾳ κοινότητας. Εἰς τὰς Ἑλληνικάς, τὰς Σερβικάς, τὰς Βουλγαρικὰς συμμορίας προστίθενται καὶ Ἀλβανορουμανικαὶ ἃς μισθοδοτεῖ τὸ ρουμανικὸν ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ αἵτινες μεταχειρίζονται πάντα τὰ μέσα τῆς πειθοῦς — τὸν χρυσὸν, τὴν καταγγελίαν, τὸ ἔγκλημα—ὑπὸ τὴν πατρικὴν προστασίαν τῶν ἀρχῶν, ὅπως μεταβάλωσι τοὺς Ἕλληνας καὶ Κουτσοβλάχους τῆς Μακεδονίας, εἰς ἀδελφοὺς τοῦ Ἀποστόλου Μαγαρίτου ἐν Ρουμανικῷ πατριωτισμῷ. Ἡ Ρουμανικὴ Κυβέρνησις τρομοκρατουμένη ὑπὸ τῶν ἐκρουμανισθέντων Μακεδόνων τοῦ Βουκουρεστίου, οἵτινες διαθέτουσι τὸν τύπον, οἵτινες κατέχουσιν ὑψηλὰς θέσεις καὶ ἀποτελοῦσι τὰ δημαγωγικώτερα στοιχεῖα τῶν δημοσίων συναθροίσεων, παρασύρεται πλειότερον ὁλοὲν εἰς τὴν Μακεδονικὴν ταύτην πολιτικὴν, ἥτις ἀποτελεῖ ἀληθὲς χρυσωρυχεῖον διὰ σπεῖραν δημαγωγῶν καὶ πολιτικῶν τυχοδιωκτῶν. Αἱ Δυνάμεις κατανοοῦσι τὴν ἐπείγουσαν ἀνάγκην νὰ θέσωσι ταχὺ τέρμα εἰς τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην ἀναρχίαν, ἥτις μοιραίως θὰ τὰς θέσῃ πρὸ τῆς ἀνακινήσεως ὁλοκλήρου τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἐπὶ τοῦ Γιλδὶζ πίπτει βροχὴ συμβουλῶν. Ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ προγράμματος τοῦ Μύρστεγ εἶναι πρόδηλος. Οἱ Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι ἐν Μακεδονίᾳ Πρόξενοι, συνιστῶσι τὴν εὕρυνσιν τῶν ὅρων του, τὴν μεταρρύθμισιν τῆς ἀστυνομίας. τῆς δικαιοσύνης, τοῦ φορολογικοῦ συστήματος. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος, ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τῶν περιπλοκῶν πρὸς ἃς παλαίουσιν αἱ Δυνάμεις, ἀρνεῖται νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς συμβουλάς, Τὴν 8ην Ἰουλίου 1905, αἱ Δυνάμεις προβαίνουσιν εἰς ἐπεῖγον διάβημα, κ' ἐπειδὴ ταῖς ἀντετάχθη ὑψηλόφρων ἄρνησις, ἀποστέλλουσιν αὐθαιρέτως εἰς Θεσσαλονίκην ἀνὰ ἕνα οἰκονομικὸν ἀντιπρόσωπον. Εἰς ἀπάντησιν ἡ Πύλη ἀνεκοίνωσεν, ὅτι θὰ προβῇ εἰς ἐθνογραφικὴν ἀπογραφὴν τῆς Μακεδονίας, ὑποδαυλίζουσα οὕτω τὸν Μακεδονικὸν σπαραγμόν. Οἱ πρεσβευταὶ προέβησαν εἰς νέας παραστάσεις, ὑπέδειξαν εἰς τὴν Πύλην τοὺς κινδύνους ἀλογίστου ἀντιστάσεως, ἐζήτησαν τὴν οἰκονομικὴν μεταρρύθμισιν τοὐλάχιστον. Ἡ Πύλη ἀπήντησεν, ὅτι ὁ κανονισμὸς ὃν ἐξεπόνησε μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Τραπέζης, ἱκανοποιεῖ εὐρύτατα τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀξίωσιν. Αἱ παρελκύσεις αὗται δὲν διασπῶσι τὴν Εὐρωπαϊκὴν συνεννόησιν. Τὴν 15 Ὀκτωβρίου 1905, οἱ πρεσβευταὶ τῶν ἓξ Μ. Δυνάμεων, εἰς διάβημα ταὐτόσημον, τονίζουσι τὸ ἀπαραίτητον τῆς ἀποδοχῆς τῆς οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὑπαινίσσονται ὅτι νέα ἄρνησις θὰ προκαλέσῃ αὐστηροτέραν πίεσιν. Ἡ Πύλη ἀπήντησεν, ὅτι τὸ ζήτημα ἐνδιέφερεν αὐτὴν ἀποκλειστικῶς καὶ ὅτι τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ Σουλτάνου. δὲν τῇ ἐπέτρεπον νὰ προσχωρήσῃ εἰς μέτρα, ἅτινα ἀπετέλουν κατάφωρον ἀνάμιξιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας πράγματα.

Πρὸ τῆς νέας ἀποτυχίας, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ρωσσία φοβούμεναι νέαν Ἀγγλικὴν πρωτοβουλίαν, προέτειναν ναυτικὴν ἐπίδειξιν. Τὴν 14 Νοεμβρίου, νέα ταὐτόσημος διακοίνωσις ἐκάλει δι' ὑστάτην φορὰν τὴν Πύλην ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν Οἰκονομικὴν Ἐπιτροπὴν, ἥτις εἶχεν ἤδη ἐπιληφθῇ τοῦ ἔργου της. Νέα ἄρνησις. Ἀλλὰ τὸ νέον ναυάγιον ὑπεχρέου τὴν Εὐρωπαϊκὴν ὁμοφωνίαν εἰς ἀποφασιστικωτέραν ἐνέργειαν. Ἂν ἐδείκνυε τὴν συ-

νήθη της ἀνεκτικότητα, τὴν ἀνέμενεν ἡ ἀπώλεια παντὸς ἐν Ἀνατολῇ κύρους, ἡ γελωτοποίησις.

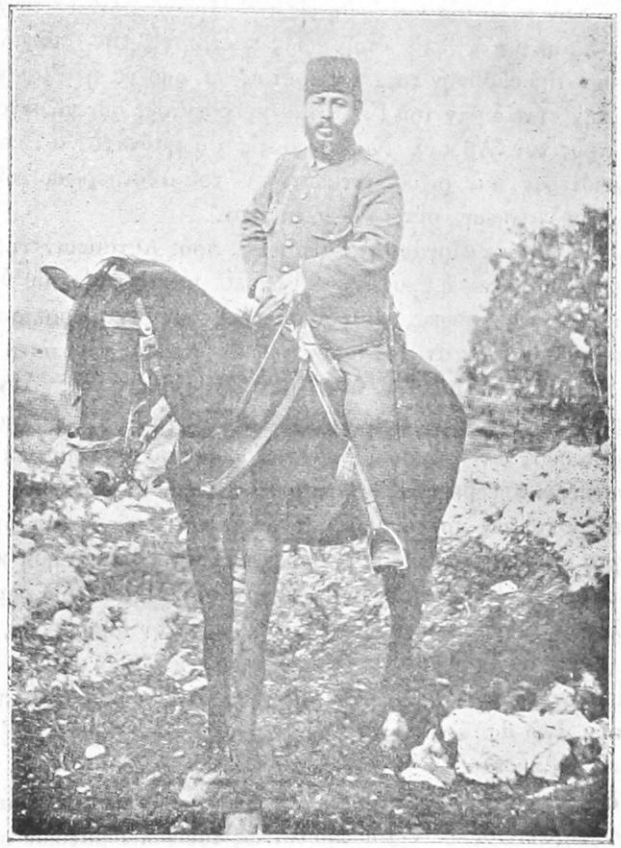
Τὴν 26 Νοεμβρίου 1905, ὁ διεθνὴς στόλος κατέλαβε τὴν Μυτιλήνην, κατέσχε τὸν τηλέγραφον, τὰ ταχυδρομεῖα, τὰ τελωνεῖά της. Ἡ Πύλη παρέμεινεν ἀνένδοτος. Ἀλλ' ἡ διεθνὴς κατοχὴ ἐπεξετείνετο. Τὴν 4ην Δεκεμβρίου ἀφῆκεν εἰς τὰ Μυτιληναϊκὰ ὕδατα τὸ Γαλλικὸν θωρηκτὸν «Καρολομάγνος», ἀπεβίβασε μικρὸν ἀπόσπασμα καὶ ἀπέπλευσεν ὅπως καταλάβῃ τὴν Λῆμνον, προκεχωρημένην σκοπιὰν πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ κίνδυνος ἀπέβαινε σοβαρώτερος. Ἠπειλοῦντο τὰ Δαρδανέλλια, αὐτὴ ἡ Πρωτεύουσα. Ὁ Σουλτάνος ἐνέδωκεν. Ὁ Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς τῶν Μακεδονικῶν νομῶν Χουσεὶν Χιλμῆ πασᾶς, διετάχθη νὰ ἔλθῃ εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν μελῶν τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ὁ διεθνὴς στόλος ἐγκατέλειψε τὰ Τουρκικὰ ὕδατα.

Ἀπέναντι τῆς ἐπικαίρου ταύτης ὑποχωρήσεως, ἡ Πύλη ἀπαιτεῖ τὴν αὔξησιν τοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐν Μακεδονίᾳ δασμοῦ κατὰ 3 0(0 πρὸς κάλυψιν τοῦ Μακεδονικοῦ ἐλλείμματος, ἣν δὲν ἐπέτυχεν ἢ μετὰ συζητήσεις μακρὰς καὶ ὀδυνηρὰς τὴν 25 Ἀπριλίου 1907. Ἐν τῷ μεταξὺ ὑπέθαλπε τὴν ἀναρχίαν διὰ μέσου ἁπλοῦ καὶ λυσιτελοῦς. Προφασιζομένη οἰκονομικὴν ἀνεπάρκειαν, ἔπαυσε πληρόνουσα τοὺς ὑπαλλήλους καὶ τὸν στρατὸν τῶν Μακεδονικῶν νομῶν. Ὁ στρατὸς κατ' ἀνάγκην παρέμεινεν εἰς βάρος τῶν Μακεδονικῶν πληθυσμῶν. Ἡ ἀναρχία ἐνετάθη, τὰ ἐγκλήματα ηὔξησαν. Ἄγρια στίφη βασιβουζούκων, δηοῦσι καὶ λεηλατοῦν. Τὸ Βαλκανικὸν Κομιτάτον διεξάγει θορυβώδη ἐκστρατείαν, ἡ ἀγγλικὴ κοινὴ γνώμη δεικνύει καταφανῆ σημεῖα νευρικότητος. Ὁ Ἄγγλος ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ, ἐδήλου τὴν 9 Ἰουλίου 1907, ὅτι ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ρωσσία θὰ προβῶσιν εἰς νέας προτάσεις περὶ τῶν Μοκεδονικῶν μεταρρυθμισεων καὶ ὅτι τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα ἔθιγε αὐτὴν τὴν Ἀγγλικὴν τιμήν. Αἱ νέαι αὐστρορωσσικαὶ προτάσεις εἶναι ἡ δικαστικὴ μεταρρύθμισις. Ὡριμάσασα κατὰ τὰς συνεντεύξεις τοῦ Δέσιο, τοῦ Βιλέλμσοε καὶ τοῦ Ἴσχλ, θεωρεῖται ὡς δυναμένη νὰ σώσῃ τὴν κατάστασιν. Τὸ νέον «πρόγραμμα» ἀνακοινοῦται εἰς τὴν Πύλην τὴν 30 Αὐγούστου 1907, ἀλλ' οἱ Αὐστριακοὶ κύκλοι δὲν ἀποκρύπτουσιν, ὅτι ἀπαιτοῦσιν ὅπως ἡ δικαστικὴ μεταρρύθμισις ἐπιβληθῇ ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἵνα μὴ θίξῃ τὴν εὐαισθησίαν τοῦ Ἀβδοὺλ Χαμήτ. Ὁ Σουλτάνος προσέφυγεν εἰς τὴν συνήθη του μέθοδον. Πρὸς ἀποσόβησιν τῆς νέας Εὐρωπαϊκῆς προσπαθείας, ἤγγειλεν ὅτι θὰ προβῇ αὐθορμήτως εἰς εὐρεῖαν ἀστυνομικὴν καὶ δικαστικὴν ἐν Μακεδονίᾳ μεταρρύθμισιν.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Ρῶσσος πρεσβευτὴς Ζηνόβιεφ, ὑπέβαλεν εἰς τοὺς

συναδέλφους του τὸ τουρκικὸν ἀντισχέδιον. Αἱ Δυνάμεις χαρακτηρίζουσι τὰς ἀντιπροτάσεις ταύτας ὡς ἀληθῆ ἐμπαιγμόν. Ὁ κ. Ἰσβόλσκη μεταβαίνει ἐν σπουδῇ εἰς Βιέννην πρὸς συνάντησιν τοῦ Αἴρενταλ. Τὴν ἐπαύριον τῆς συνεντεύξεως ταύτης ἡ βιεννα ία «Ἐπίσημος Ἐφημερὶς» ἐδημοσίευε

Ο ΕΣΑΤ ΠΑΣΑΣ
ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς Σκόδρας.

τὰς «ὁδηγίας» πρὸς τοὺς ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἀντιπροσώπους τῆς Αὐστρίας, αἵτινες περιεῖχον τὰς ἀποφάσεις τὰς ληφθείσας ὑπὸ τῶν δύο διπλωματῶν. Τὸ «νέον πρόγραμμα» ἀνεκοινώθη εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβείας τῶν Μ. Δυνάμεων, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπεδόθη εἰς τὰς Κυβερνήσεις Ἀ-

θηνῶν, Βελιγραδίου καὶ Σόφιας ἔντονος αὐστρορωσσικὴ διακοίνωσις, ἑρμηνεύουσα τὰ 3ον ἄρθρον τοῦ Μυρστεγείου προγράμματος καὶ δηλοῦσα ὅτι μετὰ τὴν κατεύνασιν τῆς Μακεδονίας θὰ διεξαχθῇ ἁπλῆ διοικητικὴ μεταρρύθμισις πρὸς διευκόλυνσιν τῆς Πύλης καὶ οὐχὶ χάραξις ἐθνολογικῶν ζωνῶν. Ἀλλ' ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασις ὡρισμένων Δυνάμεων κατέστη ἀμέσως αἰσθητή. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἀπεκαλύφθη εἰς τὴν Πύλην πρὶν ἐπιτευχθῇ ἡ συμφωνία τῶν πρεσβευτῶν ἐπ' αὐτοῦ. Τίς προέβη εἰς τὴν ἀποκάλυψιν; Πάντες ἀπέκρουον τὴν εὐθύνην της. Ἐν τούτοις δι' οὐδένα ἦτο μυστήριον ὅτι ἐπεβάρυνε τὴν συνείδησιν τοῦ Γερμανοῦ πρεσβευτοῦ, συνεχίζοντος τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς τὸν Ἀβδοὺλ Χαμήτ, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκπονήσῃ ἀντισχέδιον τελειότερον καὶ ριζοσπαστικώτερον τοῦ αὐστρορωσσικοῦ σχεδίου καὶ νὰ τὸ ἐξουδετερώσῃ οὕτω ἀσφαλέστερον.

Καὶ ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ εἰργάσθη θαυμασίως πρὸς ματαίωσιν τῆς νέας μεταρρυθμίσεως. Οὐδέποτε ἡ σκοτεινὴ καὶ σκολιὰ μεγαλοφυΐα του ὑπῆρξε τοσοῦτον γόνιμος εἰς παρελκύσεις, εἰς ραδιουργίας, εἰς ἀντιπερισπασμούς. Κατ' ἀρχὰς μετεχειρίσθη τὴν ἀνθυπόνομον τοῦ ἀντισχεδίου του, ὅπερ ἀπησχόλησεν τοὺς πρέσβεις ἐπὶ μακρόν. Μετ' αὐτὸ ἀπησχόλησε τὰς Δυνάμεις ἀριστοτεχνικῶς διὰ τῆς ἀνακινήσεως τοῦ ἀναδιορισμοῦ τῶν Εὐρωπαίων ἐν Μακεδονίᾳ πρακτόρων, ὧν ἡ ἐντολὴ ἔληγεν, ἔβρεξεν τὰ προνόμια ἐπὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν, ὧν τινες πλειότερον κερδοσκόποι ἢ διπλωμάται ἐνδιεφέροντο καὶ προσωπικῶς εἰς αὐτὰ καὶ ὅπως καταφέρῃ ριζικώτερον πλῆγμα κατὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὁμοφωνίας ἣν ἔβλεπεν ἤδη κλονιζομένην, ἀπέστειλεν εἰς Εὐρώπην τὸν ὑπουργὸν τῶν Μεταλλείων καὶ Δασῶν Σελὴμ Μελχαμέ, Σῦρον προσωποποιοῦντα αὐτὴν τὴν διαφθοράν, ὅπως ἐξαγοράσῃ διὰ γενναίων χορηγιῶν, παρασημοφοριῶν καὶ προνομίων, πολιτικοὺς καὶ δημοσιογράφους ἐπιρροῆς, δυναμένους νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεώς των, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου θὰ ἐξετέλει λεπτὰ ἀστυνομικὰ ἀπέναντι τῶν Νεοτούρκων καθήκοντα.

Πρὸ τῆς δεξιᾶς ταύτης ἀντιστάσεως, ἡ ἐκκρεμότης παρατείνεται. Ἡ ἐπάνοδος εἰς Κωνσταντινούπολιν τοῦ πρυτάνεως τοῦ διπλωματικοῦ σώματος Γερμανοῦ πρεσβευτοῦ Μαρσὰλ φὸν Βιβερστάϊν, καθιστᾷ λυσιτελεστέραν τὴν παθητικὴν τοῦ Σουλτάνου ἀντίδρασιν. Ἀπὸ τοῦδε αἱ διαπραγματεύσεις θὰ διεξαχθῶσιν οὐχὶ πλέον ἐπὶ τῆς δικαστικῆς μεταρρυθμίσεως, ἥτις ἐγένετο ἀντικείμενον τόσων διαβημάτων καὶ τόσων διακοινώσεων, ἀλλ' ἁπλῶς ἐπὶ τῆς ἀνανεώσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ προσωπικοῦ τῶν Μακεδονικῶν νομῶν: Ὁ Σουλτάνος ἠδύνατο νὰ κοιμᾶται ἥσυχος. Ἀλλὰ τοὺς συνδυασμούς του ἀνατρέπουσιν οἱ κάλλιστοι τῶν φίλων του.

Τὴν 27 Ἰανουαρίου 1908 ὁ βαρῶνος Αἴρενταλ προέβη εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς πολιτικῆς του ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τμήματος τῶν Οὐγγρικῶν Ἀντιπροσωπειῶν. Μεταξὺ ἄλλων εἶπε τὰ ἑπόμενα:

«Τὸ ἡμέτερον καθῆκον συνίσταται εἰς τὸ διακρίνειν τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν καὶ εἰς τὸ ἐκμεταλλεύεσθαι αὐτά. Λέγω τοῦτο ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῆς σιδηροδρομικῆς μας πολιτικῆς. Διὰ τῆς κατασκευῆς τῶν Ἀνατολικῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, μέχρι τῶν Τουρκικῶν καὶ Σερβικῶν συνόρων, ἐθέσαμεν τὰ θεμέλια μεταγενεστέρας ἐξελίξεως. Πρὸ παντὸς ἐπιθυμοῦμεν νὰ λάβωμεν μέτρα ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῆς συνενώσεως. Ἡ ἐπίτευξίς της παρὰ τῆς Σερβίας δὲν θὰ ἦναι δυσχερής. Ἡ μέχρι Βαρδίτσης γραμμὴ ἔχει περατωθῆ. Ἐπίσης προχωρεῖ ἐκ μέρους τῶν Σέρβων καὶ ἡ ἑνωτικὴ διακλάδωσις. Ὅτι ἀφορᾷ τὴν ἑνωσιν μετὰ τῆς Μητροβίτσης, ὁ πρεσβευτὴς ἡμῶν κόμης Παλλαβιτσίνη ἐνετάλη νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου τὴν ἄδειαν πρὸς διεξαγωγὴν τῶν προκαταρκτικῶν μελετῶν διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς γραμμῆς».

Αἱ δηλώσεις αὗται προὐκάλεσαν πάνδημον ἐν Ρωσσίᾳ ἐξέγερσιν. Ἡ Αὐστρορωσσικὴ συνεννόησις ἀπετέλει συμβόλαιον ἀνιδιοτελείας, ἐπιβάλλον εἰς τὰ συμβαλλόμενα μέρη πλήρη ἀποχὴν ἀπὸ παντὸς ἰδιαιτέρου ὠφελήματος. Καὶ ὑπὸ τὴν ἀφελῆ αἰγίδα τῆς Ρωσσικῆς ἐμπιστοσύνης, ἡ Αὐστρία ἀπέσπασεν ἐκχώρησιν ἀνατρέπουσαν ἄρδην τὴν πολιτικὴν ἰσορροπίαν τῶν Βαλκανίων, ἐπιτρέπουσαν νὰ φιλάσῃ ἡ Αὐστριακὴ ἐπικράτησις εἰς τὸ Αἰγαῖον, πρὶν συντριβῶσι τὰ δεσμὰ ἅτινα θὰ ἐπέτρεπον εἰς τὰ Ρωσσικὰ σκάφη νὰ καταπλέωσιν εἰς αὐτὸ ἐλεύθερα. Ἀγρία ὀργὴ ἐλυμαίνετο τὴν Πετρούπολιν. «Ἡ συμβιβαστικὴ μετριοπάθεια τῆς Ρωσσίας, ἔγραφεν ἡ ἡμιεπίσημος «Ἐφημερὶς τῆς Πετρουπόλεως», κατέστη δι' ὡρισμένας Δυνάμεις συνώνυμος πρὸς τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν συνθηκολόγησιν. Εἶναι δύσκολον νὰ ἐξηγηθῇ ἄλλως ἡ Αὐστροουγγρικὴ πρόκλησις. Οὐδέποτε ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐπεδείχθη ὀλιγώτερος σεβασμὸς πρὸς τὰ Ρωσσικὰ συμφέροντα. Καὶ ὅταν ἀναλογιζώμεθα ὅτι ἀπὸ Βαλκανικῆς ἀπόψεως ἡ Αὐστροουγγαρία εἶναι σύμμαχός μας, καὶ ὅτι ὁ βαρῶνος Αἴρενταλ ἐθεωρήθη πάντοτε φίλος τῆς χώρας μας, ἡ ἀγανάκτησις τοῦ τύπου, ὅσον καὶ ἂν ἦναι βιαία, δὲν θὰ προκαλέσῃ οὐδεμίαν ἔκπληξιν. Εἶναι καιρὸς νὰ ὑπομνησθῇ δι' ἐντονωτάτης διαμαρτυρίας, ὅτι ἡ Ρωσσία δὲν ἀπώλεσεν ἔτι τὴν σημασίαν της διὰ τὰ Βαλκάνια». Πρὸ τῆς συναυλίας ταύτης τῶν ὠρυγῶν, τῶν ἀπειλῶν, τῶν ὕβρεων, ὁ Αἴρενταλ ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν του εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Ἀλλ' ἡ δραστηριότης του, ἥτις παρεῖχε τόσον

λαμπρὰς ὑποσχέσεις διὰ τὸ μέλλον, διαδεχθεῖσα τὴν ἐνδεκαετῆ ἀδράνειαν τοῦ κόμητος Γουλοχόβσκη, εἶχε κατακτήσει ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν διάδοχον τοῦ Αὐστριακοῦ θρόνου καὶ τοὺς φιλοδόξους φίλους του. Ὑπὸ τὰς ἐνθαρρύνσεις των, δὲν ἀπεχώρησε. Καὶ μετ' ὀλίγον ἀνήγγειλεν εἰς τὰς Ἀντιπροσωπείας τὴν παρὰ τοῦ Σουλτάνου ἐπίτευξιν τῆς «ὁριστικῆς» παραχωρήσεως τῆς γραμμῆς Μητροβίτσης καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῶν μηχανικῶν οἵτινες θὰ ἐπεστάτουν εἰς τὰς μελέτας της. Εἰς τὴν σιδηροδρομικὴν ταύτην ἐπιτυχίαν, ἡ Ρωσσία ἠθέλησε ν' ἀπαντήσῃ δι' ἀντιστοίχου ἐπιτυχίας σιδηροδρομικῆς. Εἰς τὴν γραμμὴν Οὐβὰτζ - Μητροβίτσης, ἀντέταξε τὸ σχέδιον τῆς γραμμῆς Δουνάβεως - Ἀδριατικῆς. Ἂν ἡ πρώτη θὰ ἔφερε τοὺς Γερμανοὺς εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἡ δευτέρα θὰ ἔφερε τοὺς Σλάβους, ὧν τὰ συμφέροντα θὰ συνήσπιζεν εἰς τὸ αὐτὸ σιδηροδρομικὸν δίκτυον, εἰς τὴν Ἀδριατικήν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν ἦτο πραγματοποιήσιμον. Τὸ σιδηροδρομικὸν ἔλασμα ὅπερ θὰ διήρχετο τὴν χερσόνησον ὁλόκληρον δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ συναγωνισθῇ πρὸς τὴν εὐθυνὴν θαλασσίαν ὁδὸν ἥτις παρέδιδε τὸ ἐμπόρευμα τοῦ Ρουμανικοῦ Δουνάβεως καὶ τῶν Βουλγαρικῶν λιμένων τοῦ Εὐξείνου εἰς Λονδῖνον, Ἀμβοῦργον, Ἀμβέρσαν ἢ Ρότερδαμ, μὲ τὸν αὐτὸν σχεδὸν ναῦλον ὅστις θὰ τὸ ἐπεβάρυνεν ἐκ τῆς Ἀδριατικῆς διὰ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν. Καὶ τὸ θνησιγενὲς τερατούργημα ἐγκατελείφθη διότι δὲν ἀπετέλει φυσιολογικὴν ὁδὸν κινήσεως, διότι ἡ κατασκευή του καὶ τὰ ἐτήσιά του ἐλλείμματα θὰ ἐπεβάρυνον τερατωδῶς τὸν Ρωσσικὸν προϋπολογισμὸν καὶ αἱ βαρεῖαι οὐσίαι του δὲν συνεπήγοντο οὐδὲν θετικὸν πολιτικὸν ἀντάλλαγμα, ἀφοῦ δὲν θὰ κατωρθοῦτο δι' αὐτῶν νὰ χειραφετηθῇ κἂν ἡ Σερβία, δι' ἣν φυσικὴ διέξοδος ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη καὶ οὐχὶ οἱ ἐν τῇ ἀκτῖνί της Ἀλβανικοὶ λιμένες τῆς Ἀδριατικῆς. Καὶ ἡ θνησιγενὴς σύλληψις τοῦ Ἰσβόλσκη, ἐγκατελείφθη σιωπηλῶς.

Ἐν τούτοις ἡ Αὐστρία ὑπεστήριξε μετὰ τόσον θερμοῦ ἐνδιαφέροντος τοὺς σιδηροδρομικοὺς συνδυασμοὺς τῆς Πετρουπόλεως, ὥστε τὴν ἀφώπλισεν. Ἐκτὸς ἄλλως τε τῆς φιλικῆς ταύτης στάσεως, λόγοι σπουδαιότεροι ἐπέβαλλον εἰς τὴν Ρωσσίαν νὰ μὴ ἐμμείνῃ εἰς τὴν κατὰ τῆς Βιέννης μῆνίν της. Ἡ Ἀγγλία ἐπιμένουσα εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν Μακεδονικῶν μεταρρυθμίσεων, ὅπερ ἠδύνατο μόνον νὰ σώσῃ τὴν Ὀθωμανικὴν ἀκεραιότητα, διετύπωσε μετ' ἔντονον προειδοποίησιν τοῦ Λόγου τοῦ Θρόνου τὴν 29 Ἰανουαρίου 1908, τὴν ἀξίωσιν ὅπως ἡ Μακεδονία καταστῇ ἐπαρχία αὐτόνομος ὑπὸ Διοικητὴν Μουσουλμάνον ἢ Χριστιανὸν μετὰ δεκαετοῦς ἐντολῆς. Ἡ πρότασις αὕτη διετυπώθη τὴν 10 Μαρτίου, ὅπως τεθῇ τέρμα

εἰς τὴν ἀτελεύτητον ἐκκρεμότητα τῆς ἀνανεώσεως τῶν συμβολαίων τῶν Πολιτικῶν πρακτόρων καὶ τῶν ξένων ἀξιωματικῶν.

Ἀλλ' ἡ Ρωσσία, ἥτις ἐπεθύμει τὴν διαιώνισιν τῆς Βαλκανικῆς ἀναρχίας, ἥτις ἔχουσα ἀνάγκην ἑνὸς λαϊκοῦ ἰδεώδους, ἀπεδέχθη πάλιν ὡς τοιοῦτον, μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς Ρωσσοϊαπωνικῆς εἰρήνης, τὴν πάλην πρὸς τοὺς Ὀσμανίδας, δὲν ἤθελε τὸν Μακεδονικὸν κατευνασμόν. Ἡ Μακεδονικὴ αὐτονομία θὰ ἔθετε τέρμα εἰς τὰς ἐπεμβάσεις της, ὡς ἡ αὐτονομία τοῦ Λιβάνου ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐπέμβασιν. Ὅπως τὴν ματαιώσῃ, ἦτο ἀπαραίτητος ἡ Αὐστριακὴ σύμπραξις. Χάρις εἰς τὴν πρόθυμον μεσολάβησιν τῆς Γερμανίας, ἀντηλλάγησαν ἐξηγήσεις ἐγκάρδιοι μεταξὺ τῶν δύο Βαλκανικῶν Δυνάμεων. Καὶ ἐπελήφθησαν ἀμέσως τῆς ματαιώσεως τῶν Ἀγγλικῶν προτάσεων διὰ τῆς ὑποβολῆς νέου περὶ Μακεδονίας ἀντισχεδίου, ὅπερ συνεπήγετο ἀντὶ τῆς αὐτονομίας τὴν διατήρησιν τοῦ Τούρκου Ὀθωμανοῦ Διοικητοῦ, μὴ παυομένου ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν Δυνάμεων, τὴν ἐπέκτασιν τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτικῶν πρακτόρων εἰς τοὺς οἰκονομικοὺς ἐπιθεωρητάς, καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῆς δικαστικῆς μεταρρυθμίσεως. Ὁ Ἰσβόλσκη, ἔσχε τὴν ἱκανοποίησιν νὰ ἴδῃ τὰ σχέδιά του θριαμβεύοντα καὶ ἐκτοπίζοντα τὴν Ἀγγλικὴν πρότασιν. Ἅπαξ ἔτι ἡ Μακεδονικὴ αὐτονομία ἐναυάγει πρὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν διαιρέσεων. Ἀλλ' ἡ Γερμανία ἐπωφελήθη τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πόθων τοῦ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ, ὅπως ἀποσπάσῃ νέον παρ' αὐτοῦ ἀντάλλαγμα. Μίαν μόλις ἑβδομάδα μετὰ τὴν πλήρη συνεννόησιν Βερολίνου, Βιέννης καὶ Ρώμης πρὸς ἀποδοχὴν τῶν Ρωσσικῶν προτάσεων, ὁ Γερμανὸς πρεσβευτὴς Μαρσὰλ, ἐζήτει τὴν προέκτασιν τοῦ σιδηροδρόμου Βαγδάτης ἀπὸ τοῦ τελικοῦ του σταθμοῦ τοῦ Μπουλγουρλοῦ εἰς Χαλέπιον. Ὁ Σουλτάνος τὴν ἐπέτρεψε, συμπληρώσας τὸ ἀντάλλαγμα βραδύτερον διὰ πλουσίας χιλιομετρικῆς ἐπιχορηγήσεως. Τὸ νέον σιδηροδρομικὸν προνόμιον ἐξηγρίωσε τὴν μόλις κατευνασθεῖσαν Ρωσσικὴν ὀργήν. Ἡ προέκτασις τῆς γραμμῆς Βαγδάτης ἠλλοίου τὸ status quo τοῦ Περσικοῦ, ἠπείλει τὸ Ἰρὰν, οὗτινος τὸ καθεστὼς καθώρισεν ἡ νωπὴ Ἀγγλορωσσικὴ σύμβασις. Τὰ ἀπειλούμενα συμφέροντά των προσήγγισαν τὸ Λονδῖνον καὶ τὴν Πετρούπολιν. Διεμαρτυρήθησαν ἐν Κων)πόλει, ἠπείλησαν. Ματαία ἀντίδρασις! Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ οὐδὲν ἄλλο ἐσκέπτετο ἢ τὴν Γερμανικὴν φιλίαν καὶ ἡ ἀπάντησις εἰς τὰς Ἀγγλορωσσικὰς πιέσεις, ὑπῆρξεν ἡ διάδοσις ἐπικειμένης τῆς Τουρκίας εἰσόδου εἰς τὴν Τριπλῆν. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ρωσσία ἀπεφάσισαν ν' ἀντιδράσωσιν ἐνεργῶς, ὡς πεδίον δὲ τοῦ ἀγῶνος των ἐξέλεξαν τὸ Μακεδονικόν. Τὴν 10 Ἰουνίου 1908 συνηντῶντο οἱ Μονάρχαι τῶν δύο κρατῶν ἐν Ρε-

βάλ, καὶ ὁ κ. Ἰσβόλσκυ καθώριζε μετὰ τοῦ Ἄγγλου ἀντιπροσώπου σὲρ Καρόλου Χάρδιγκ τὰς λεπτομερείας ριζοσπαστικωτάτων μεταρρυθμίσεων ἐπὶ τῇ βάσει εὐρείας αὐτονομίας διὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν στάσιν τῶν δύο Δυνάμεων ἀπέναντι τῆς Γερμανικῆς ἐν Ἀσίᾳ προελάσεως. «Ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔγραφε τὴν ἐπαύριον τῆς συνεντεύξεως τοῦ Ρεβὰλ ἡ «Ἐφημερὶς τῆς Φραγκφούρτης», ὡς καὶ ἐν Ρωσσίᾳ, εἶναι διαδεδομένη ἡ γνώμη, ὅτι ὄπισθεν τῆς Τουρκίας ὑπάρχει ἡ Γερμανία, ἐλπίζουσι δὲ ὅτι συντρίβοντες τὸν Μέγαν Τοῦρκον, θὰ θίξωσι τὴν φοβερὰν ἀντίζηλον . . .»

Τὴν 20 Ἰουνίου ἐδημοσιεύετο ἡ ἐπίσημος ἀνακοίνωσις τοῦ Ἀγγλικοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπὶ τῆς συνεντεύξεως τῆς Ρεβάλ. Ἔλεγεν. «***Τὸ Ἀγγλορωσσικὸν σχέδιον διὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Μακεδονίας, σχέδιον λίαν λεπτομερὲς, ἀκριβέστατον, καθωρίσθη ὁριστικῶς. Συνδυάζει τὰς ἀρίστας λύσεις αἵτινες ἀπεσπάσθησαν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων Ἀγγλικῶν καὶ Ρωσσικῶν προγραμμάτων, μόλις δὲ διατυπωθῇ, ἡ Ρωσσία καὶ ἡ Ἀγγλία θὰ προσπαθήσωσι νὰ ἐπιτύχωσι τὴν συγκατάθεσιν τῶν λοιπῶν Δυνάμεων***».

Αἱ συνεννοήσεις αὗται προὐκάλουν βαθείας ἀνησυχίας εἰς Βερολῖνον, εἰς τὴν Βιέννην καί ἰδίως εἰς τὴν Κων)πολιν. Ἡ Πύλη ἔντρομος ἐκ τῆς Ἀγγλορωσσικῆς συνεννοήσεως, ἐπιδιώκουσα νὰ προλάβῃ τὰ πιθανά των ἀποτελέσματα, ἀπηύθυνε τὴν 30 Ἰουνίου ἐγκύκλιον πρὸς ἐν Εὐρώπῃ ἀντιπροσώπους της, δι' ἧς τοὺς διέτασσε νὰ δηλώσωσιν εἰς τὰς Κυβερνήσεις παρ' αἷς ἦσαν διαπεπιστευμένοι, ὅτι ἡ παράτασις ἣν συγκατένευσεν ἐν Μακεδονίᾳ, ἀποτελεῖ ἐκχώρησιν ἐπαρκῆ, πέραν τῆς ὁποίας δὲν θὰ δεχθῇ οὐδεμίαν πρότασιν».

Ἀλλ' αἱ ἀποφάσεις τοῦ Ρεβὰλ, τόσῳ μᾶλλον φοβερώτεραι ὅσῳ βαθύτερον ἦτο τὸ μυστήριον ὅπερ τὰς περιέβαλλε, δὲν συνεκίνησαν μόνον τὸν Ἀβδοὺλ Χαμὴτ καὶ τοὺς παρασίτους του. Συνεκίνησαν βαθύτερον τὸν στρατὸν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ἀναδιοργανωθεῖσα μερὶς τῆς « Νέας Τουρκίας » διεξῆγεν εὐρύτατον προσηλυτισμόν. Ἡ σχετικὴ ἐλευθερία, ἣν εἰσήγαγεν ἐν Μακεδονίᾳ ὁ Εὐρωπαϊκὸς ἔλεγχος, ἡ ἐκμηδένισις τῆς ἀμέσου αὐτῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τοῦ Γιλδὶζ τῶν παρασίτων καὶ τῶν κατασκόπων, εἶχον ἐπιτρέψῃ τὴν ἀκίνδυνον λειτουργίαν τῶν ἐλευθεροτεκτονικῶν στοῶν, ὧν προΐσταντο ξένοι κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπήκοοι, ἀνεπίδεκτοι καταδιώξεως. Ὑπὸ τὴν ἀπαραβίαστον αἰγίδα τῶν στοῶν των, καὶ τὴν συγκαταβατικὴν ἀνοχὴν τοῦ Χουσεῖν Χιλμῆ πασᾶ, οἱ Νεότουρκοι, ἐννοοῦντες ὅτι ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ ἦτο ἀδύνατος, συνεκέντρωσαν τὰς προσπαθείας των εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ στρατοῦ, δι' οὗ καὶ μόνον ἦτο δυνατὸν ν' ἀνατραπῇ ὁ τύραννος.

Καὶ πρᾶγμα παράδοξον, οἱ προσιτώτεροι εἰς τὸ κήρυγμα τῆς λυτρώσεως, ἦσαν οἱ ἀξιωματικοὶ οἵτινες ἐσπούδασαν ἐν Εὐρώπῃ δαπάνῃ τοῦ Ἐρυθροῦ Σουλτάνου καὶ οἵτινες ἐπύκνουν καθ' ἑκάστην τὰς φάλαγγας τῆς «Νέας Τουρκίας», μεταδίδοντες τὰς ἀρχάς της καὶ μεταξὺ τῶν ἁπλῶν στρατιωτῶν. Παρὰ τὰς ταχείας ταύτας προόδους, τὸ κίνημα δὲν ἦτο ἔτι ὥριμον. Ὁ κύριος σκόπελος καθ' οὗ προσέκρουον αἱ προσπάθειαι τῶν ἡγετῶν του, ἦτο ἡ ἔλλειψις χρήματος. Τὰ οἰκονομικὰ τῆς ὀργανώσεως δὲν ἦσαν ἀνθηρὰ, οἱ δὲ πενιχρότατοι πόροι της δὲν τῇ ἐπέτρεπον ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς στοιχειώδεις ἀνάγκας της. Πῶς θὰ ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ φοβεροῦ τοῦ Γιλδὶζ μοναστοῦ, στηριζομένου ἐφ' ὅλων τῶν σκοτεινῶν δυνάμεων τῆς ἀντιδράσεως καὶ ἰδίως τῶν ἀμυθήτων του θησαυρῶν; Ἀλλ' αἱ συνθῆκαι, ἃς ἐδημιούργησαν αἱ συνεννοήσεις τοῦ Ρεβὰλ, δὲν ἐπέτρεπον τοὺς δισταγμούς. Οἱ Νεότουρκοι ἐφρόνουν, ὅτι κατ' αὐτὰς εἶχεν ἀποφασισθῇ ἡ ἀπόσπασις τῶν Εὐρωπαϊκῶν τῆς Τουρκίας ἐπαρχιῶν, ἀπεφάσισαν δὲ τὴν πάσῃ θυσίᾳ σωτηρίαν των. Ἄλλως τε ἡ στιγμὴ ἦτο ὑπέρ ποτε εὐνοϊκή.

Βαθεῖα δυσφορία ἐπεκράτει παρά τῷ στρατῷ. Ἐκτὸς τῆς ἀνωμάλου πληρωμῆς τῶν στρατιωτῶν, ἡ κατὰ τὴν Χαμητικὴν συνήθειαν κατακράτησις τῶν ἀνδρῶν ὑπὸ τὰς σημαίας πέραν τοῦ ὁρίου τῆς ὑπηρεσίας των, ἡ παραχώρησις τοῦ προνομίου τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Μητροβίτσης εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἥτις ἡρμηνεύθη ὡς ὁριστικὴ τοῦ Σαντζακίου ἀπώλεια, ἡ νέα προέκτασις τοῦ σιδηροδρόμου Χαϊδὰρ πασᾶ, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὑποθήκη τῆς Γερμανίας ἐπὶ τῶν Ἀσιατικῶν τῆς Τουρκίας κτήσεων, εἶχον δημιουργήσῃ ἰσχυρὸν ρεῦμα ἐν Ρωμυλίᾳ κατὰ τοῦ Χαμήτ. Ἡ Μακεδονικὴ ἀτμόσφαιρα ἦτο πεπληρωμένη ἐπαναστατικῶν ἀτμῶν. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἰουλίου 1908, τὸ Κεντρικὸν Νεοτουρκικὸν Κομιτάτον ἔδωκε τὴν διαταγὴν τῆς δράσεως. Ὁ Νιαζῆ ἐγκατέλειπε τὸ ἀρχηγεῖον μετ' ὀλίγων ἀφωσιωμένων στρατιωτῶν καὶ μετέβη εἰς τὰ ὄρη τῆς Ρέσνας, συνοδευόμενος ὑπὸ τινων κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων καὶ προσωπικῶν φίλων του. Δύο τάγματα ἅτινα διετάχθησαν νὰ τὸν συλλάβωσι ζῶντα ἢ νεκρὸν, ἠρνήθησαν νὰ βαδίσωσι κατ' αὐτοῦ. Τὸ Γιλδὶζ διέταξε τότε τὸν στρατηγὸν Σεμσῆ, διοικητὴν τῆς 18ης μεραρχίας, στρατοπεδευούσης ἐν Μητροβίτσῃ νὰ μεταβῇ μετὰ τῶν στρατευμάτων του εἰς Μοναστήριον καὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλ' ὁ τραχὺς καὶ σκληρὸς στρατιώτης ἐφ' οὗ ἐστηρίχθησαν αἱ ἐλπίδες τοῦ Γιλδὶζ, ἐδολοφονήθη εἰς Μοναστήριον. Τρία ἄλλα τάγματα ἅτινα διετάχθησαν νὰ βαδίσωσι κατὰ τοῦ Νιαζῆ ἠρνήθησαν ὑπακοήν. Τὴν 12ην Ἰουλίου, ἐφονεύθη ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου

καθ' ἣν στιγμὴν ἀπέπλεεν ἐκ Θεσσαλονίκης, ὁ στρατηγὸς Σαδὴκ πασᾶς. Τὴν 17ην ἐτραυματίσθη σοβαρῶς ὁ στρατηγὸς Ὀσμὰν Χιδαγὲτ ἐνῷ ἀνεγίνωσκεν εἰς τὸν στρατὸν προκήρυξιν ὑποσχομένην ἀμνηστείας καὶ προαγωγάς. Συνεπείᾳ τῶν ἐπιθέσεων τούτων καὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ Θεσσαλονίκης Ναζὴμ, ὁ Ἐμβὲρ βέης, εἷς τῶν ἀρχηγῶν τοῦ κινήματος, ἐκλήθη εἰς τὴν Κων]πολιν. Ὁ νεαρὸς ἀξιωματὸς γνωρίζων τὴν τύχην ἥτις τὸν ἀνέμενεν ἂν ὑπήκουεν, ἐξῆλθε μετημφιεσμένος ἐκ Θεσσαλονίκης, μετέβη εἰς Μοναστήριον συνήθροισεν 150 στρατιώτας καὶ ἐμιμήθη τὸν Νιαζῆ. Οἱ στρατιῶται οἵτινες ἀπεστάλησαν κατ' αὐτοῦ, συνηνώθησαν μετὰ τῆς μικρᾶς ταύτης δυνάμεως. Τὴν 18ην Ἰουλίου οἱ ἐπαναστάται ἦσαν κύριοι τοῦ Μοναστηρίου καὶ τῶν περιχώρων του, κ' ἐκάλουν εἰς σύμπραξιν τὰς Ἑλληνικὰς, Βουλγαρικὰς καὶ Σερβικὰς ἀνταρτικὰς συμμορίας, δηλοῦντες ὅτι ἀπὸ τοῦδε τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος ἀνῆκεν εἰς πάσας τὰς ἐθνότητας τοῦ κράτους καὶ δὲν θὰ ἐπετρέπετο οὐδεμία ἔνοπλος προπαγάνδα ἐν αὐτῷ. Στασιαστικαὶ διαθέσεις ἐξεδηλώθησαν καὶ εἰς τὸ σῶμα τῆς Ἀδριανουπόλεως, κατασταλεῖσαι διὰ τῆς ἀθρόας προαγωγῆς τῶν ἀξιωματικῶν.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι αὗται ἐκδηλώσεις, ἐδημιούργησαν ἐν Γιλδὶζ ἀληθῆ πανικόν. Ὁ Ἐρυθρὸς Σουλτάνος διήρχετο ἡμέρας τραγικάς. Μάτην ἤνοιξε τὸ θησαυροφυλάκιόν του, μάτην τὸ Γιλδὶζ ἔβρεχε τιμὰς καὶ ἀξιώματα. Τὸ κίνημα ἐπεξετείνετο. Ἐπεχείρησε νὰ τὸ συκοφαντίσῃ, χαρακτηρίζων αὐτὸ ὡς στρεφόμενον κατὰ τῶν ξένων, κατὰ τῶν χριστιατῶν, κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος ἀπήντησεν ἀποκρούουσα τὰς κατηγορίας ταύτας καὶ δηλοῦσα ὅτι ***τὸ κίνημα ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν θεσμῶν, διότι ἀποτελοῦσι τὴν ἀρίστην ἐγγύησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος πασῶν τῶν ἐν Τουρκίᾳ φυλῶν καὶ θρησκειῶν. Ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος*** προσέθετεν ἡ προκήρυξις, ***ἀναγνωρίζει πάσας τὰς διεθνεῖς συνθήκας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀμοιβαιότητος καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ὑποστήριξιν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῆς προσπαθείας της ὅπως εἰσαχθῇ ἐν Τουρκίᾳ ἡ πρόοδος καὶ ὁ πολιτισμός».***

Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ ἐπέμενεν ἐν τούτοις εἰς τὴν ἀπέλπιδα ἀντίστασιν. Διέταξε τὴν ἐπίσπευσιν τῆς κινητοποιήσεως τῶν 28 ταγμάτων ***ρεδίφιδων*** ἅτινα προσεκάλεσεν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας μόλις ἠγγέλθησαν τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ ἐπεισόδια. Ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις δὲν ἦτο εὐχερής. Μετὰ δύο ὅλας ἑβδομάδας, εἰς Θεσσαλονίκην ἀπεβιβάζοντο δύο μόλις τάγματα, ἅτινα ἅμα τῇ ἀποβιβάσει των, προσεχώρησαν εἰς τὸ κίνημα. Ὁ Σουλτανος ἐπείσθη ὅτι ὤφειλε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῶν ὑποχωρήσεων. Ἔπαυσε τὸν Μ.

Ὁ Βασιλεὺς ***ΓΕΩΡΓΙΟΣ*** *ἐπὶ τῆς νεκρικῆς του κλίνης.*

Βεζύρην του Φερὴτ, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν, κατὰ χαρακτηριστικὴν σύμπτωσιν, ἐπαρασημοφορεῖτο ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος διὰ τοῦ παρασήμου τοῦ Μέλανος Ἀετοῦ καὶ τὸν ἀντικατέστησε διὰ τοῦ Κιουτσοὺκ Σαΐτ πασᾶ, συμπεριλαβόντος τῇ ἀπαιτήσει τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου» ὡς ὑπουργὸν ἄνευ χαρτοφυλακίου τὸν ἀρχαῖον Μ. Βεζύρην Κιαμὴλ πασᾶν. Ἀλλ' ἡ ὑποχώρησις αὕτη δὲν ἐθεωρήθη ἐπαρκὴς ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐπέμειναν ἀπαιτοῦντες τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος. Ὁ Σουλτάνος ἐνεδοίαζε. Πάντες ἐκεῖνοι, ὧν τὴν δύσιν θὰ ἐσημείου ἡ ἀνατολὴ τῆς Τουρκικῆς ἐλευθερίας, ἀντέδρων κατὰ τῆς καταλύσεως τοῦ καθεστῶτος ὅπερ τοὺς ἔτρεφεν. Ὁ Σουλτάνος ἐκυμαίνετο μεταξὺ δύο ἀντιθέτων ρευμάτων, ἀγωνιῶν, ἀναποφάσιστος. Εἰς τὸ τραγικὸν Γιλδὶζ ὅπερ μετέβαλεν εἰς βωμὸν τοῦ μονήρους καὶ σκληροῦ ὀνείρου εἰς ὃ ἀφιέρωσε τὴν ζωήν του, διεξήγετο ἀδυσώπητος πάλη, μεταξὺ τῶν φιλελευθέρων στοιχείων τοῦ ὑπουργείου καὶ ἐκείνων ἅτινα ὑπερημύνοντο μετὰ λύσσης τοῦ καθεστῶτος ὅπερ ἐκινδύνευεν. Αἱ εἰδήσεις αἵτινες διεβιβάζοντο ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν κακαί. Πανταχοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀπὸ τῶν Ἀκροκεραυνίων μέχρι τοῦ Εὐφράτου, ἐξεδηλοῦτο παρὰ τῷ στρατῷ ὀργασμὸς ἐπικίνδυνος. Τὸ Κεντρικὸν Κομιτάτον τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου», ἐκτεῖναν πανταχοῦ τοὺς μυστηριώδεις πλοκάμους του, εἶχε κατακτήσῃ τοὺς στρατιώτας διὰ τῶν ἀξιωματικῶν. Ἀλλ' αἱ πληροφορίαι αὗται δὲν ἔκαμπτον τὴν ἀντίδρασιν τῶν πολυμηχάνων εὐνοουμένων, οἵτινες διεξῆγον ἀγῶνα ἄπελπιν ἐπὶ τῶν ὑστάτων προμαχώνων των. Πρὸς στιγμὴν ὁ Ἰζζὲτ, ὁ πανίσχυρος Ἄραψ εὐνοούμενος, προέτεινε σατανικὸν ἀντιπερισπασμόν: Τὸν κατὰ τῆς Βουλγαρίας πόλεμον. Ἀπὸ πολλοῦ ἡ Κυβέρνησις τῆς Σόφιας, ἐπεσώρευε προκλήσεις ἐπὶ προκλήσεων. Μυριάκις ἡ Πύλη ἄνευ τοῦ φόβου τῆς Ρωσσικῆς ἐπεμβάσεως, θὰ εἶχε κηρύξῃ κατ' αὐτῆς τὸν πόλεμον. Ἡ δικαιολόγησις τῆς ρήξεως ἦτο εὐχερής: Ἡ Βουλγαρία, συνεπείᾳ τῶν πληροφοριῶν ἃς οἱ πράκτορές της τῇ διεβίβαζον ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς τῆς Τουρκίας καταστάσεως, συνεκέντρου στρατεύματα εἰς τὴν μεθόριον καὶ ἐκάλει ὑπὸ τὰς σημαίας τὰς ἐφεδρείας της. Ὁ Σουλτάνος δὲν εἶχεν ἢ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀποστράτευσιν, καὶ ἂν ἡ θορυβώδης ἡγεμονία ἠρνεῖτο, νὰ δώσῃ εἰς τὰ στρατεύματά του τὴν διαταγὴν τῆς προελάσεως. Ὁ Μουνὴρ πασᾶς πρὸ ὀλίγου διελθὼν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Βελιγραδίου εἶχεν ἀποσπάσῃ ὑποσχέσεις, ὑποβοηθήσεως Τουρκικῆς κατὰ τῆς Βουλγαρίας ἐπιθέσεως, ἡ δὲ εὔνοια τοῦ Κάϊζερ καὶ τοῦ Αἴρενταλ ὑπέρ ποτε θερμὴ, ἐξουδετέρου τὸν κίνδυνον Ρωσσικῆς ἀναμίξεως ἣν καθίστα ἀπίθανον καὶ αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ τῆς μεγάλης Αὐτοκρατορίας κατάστασις. Ἡ στιγμὴ ἦτο ἐξαιρετικῶς κατάλληλος διὰ τὸν

πόλεμον. Τίς θὰ ἠρνεῖτο, ἂν οὗτος ἀνεκηρύσσετο, νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ δὲν ἦτο βέβαιον ὅτι πρὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ θὰ ἐξέλειπεν ὁ ἐσωτερικὸς κίνδυνος; Θὰ ἠδύναντο οἱ στασιασταὶ ἀξιωματικοὶ, ἀποστελλόμενοι ὅπως περιφρουρήσωσι τὴν μεθόριον νὰ μὴ ὑπακούσωσι καὶ ἄν τινες ἐξ αὐτῶν ἠπείθουν, δὲν θὰ ἐξήγειρον καθ' ἑαυτῶν τὸν λαόν; Ἀλλ' ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ δὲν ἐτόλμησε ν' ἀποδεχθῇ τὴν πρότασιν. Κατὰ τὴν ὑπερτάτην στιγμὴν καθ' ἣν ὁ θρόνος του ἐκινδύνευεν, ἐξηντλεῖτο εἰς διαβούλια ἀτελεύτητα. Τὸ τελευταῖον ἐγένετο τὴν παραμονὴν τῆς 12 Ἰουλίου καί διήρκεσε μέχρι τῆς αὐγῆς. Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἦτο διῃρημένον εἰς δύο στρατόπεδα. Ὁ πρωθυπουργὸς Κιουτσοὺκ Σαΐτ, ὁ Κιαμὴλ πασᾶς, ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Συντάγματος. Ἀλλ' οἱ μεγιστᾶνες οἵτινες ἐκλήθησαν ἦσαν ὁμοφώνως κατ' αὐτοῦ, ἔχοντες ὁμόφρονας καὶ τινας τῶν ὑπουργῶν. Ὁ ρήτωρ τῆς συσκέψεως ὑπῆρξεν ὁ Σαΐτ. Ὁ Κιαμὴλ μὴ διακρινόμενος ἐπ' εὐγλωττίᾳ, ὑπεστήριζε τὴν μακρὰν εἰσήγησιν τοῦ πρωθυπουργοῦ διὰ τῶν συνήθων του ἀποφθεγματικῶν γνωμοδοτήσεων. Καὶ ὁ Μ. Βεζύρης ἀνέγνωσε τὰ τελευταῖα τηλεγραφήματα, περιέγραψε τὴν κατάστασιν. Ὁ Σουλτάνος ὤφειλε νὰ ἐνδώσῃ ἐγκαίρως πρὶν ἡ ἐπανάστασις ἐπεκταθῇ πανταχοῦ. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη κατεπολεμεῖτο λυσσωδῶς. Αἱ ὧραι παρήρχοντο. Κατὰ τὴν 5ην πρωϊνὴν, ὁ Κιαμὴλ πασᾶς ὑπὸ τὴν πρόφασιν ἐπειγούσης ἐργασίας, ὑπεχώρησε. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, ὁ Σαΐτ πασᾶς ἐξηκολούθει ἐπιτηδειότατα τὴν ρητορικὴν μονομαχίαν του, ἀλλὰ προφανῶς δὲν ἐκέρδιζεν ἔδαφος. Μετ' ἀπουσίαν ὥρας, ἐπανῆλθεν ὁ Κιαμήλ. Ἡ ἐμφάνισίς του ἔσωσε τὸ Σύνταγμα. Τεθορυβημένος, κλονιζόμενος ἐκ συγκινήσεως, ὑπέβαλεν εἰς τὸν Ἀβδοὺλ δέσμην ἐκθέσεων τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας, ἐξ ὧν κατεφαίνετο ὅτι ὁλόκληρος ἡ φρουρὰ τῆς πρωτευούσης, ἐφ' ἧς ἐστηρίζοντο τοσαῦται ἐλπίδες, προσεχώρησεν εἰς τὸ Μακεδονικὸν κίνημα καὶ ὅτι παρεσκεύαζε πραξικόπημα διὰ τὸ πρῶτον προσκύνημα. Εἰς τὴν κεραυνοβόλον ταύτην ἀποκάλυψιν, ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ ἔκυψεν ἄπελπις τὴν κεφαλὴν καὶ ἐβυθίσθη εἰς μακρὰν ὀνειροπόλησιν. Οἱ ὑπουργοὶ ἐσίγων, πελιδνοὶ ἐκ τῆς κοπώσεως. Ὁ Σαΐτ πασᾶς ἀντήλλασσεν ἐνίοτε κρύφια βλέμματα καὶ ἐμειδία σατανικῶς. Αἴφνης ὁ Σουλτάνος εὑρέθη ὄρθιος. Πάντες ἠγέρθησαν ὡς αὐτόματα. Ἔτεινε τὴν χεῖρα πρὸς τὸν Κιαμὴλ, ὅστις τῷ ἔδωκε γραφίδα καὶ τὸ Αὐτοκρατορικὸν διάταγμα τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Συντάγματος, συνταχθὲν ἀπὸ ἡμερῶν. Ὁ Σουλτάνος ὑπέγραψε κάτωχρος. Καὶ αἱ πρῶται ἀκτῖνες τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου, ἐφώτισαν τὴν κατάρρευσιν ἑνὸς κόσμου, ὅστις ὡμοίαζεν, ἐν μέσῳ τῆς καλπαζούσης ζωῆς τοῦ αἰῶνος, πρὸς τερατώδη ἀναχρονισμόν ...

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

ΤΑ ΑΜΕΣΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

ΝΕΑ ΤΟΥΡΚΙΑ

Μετὰ τὴν Ἰουλιανὴν ἐπανάστασιν. — Διὰ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Κων)πολιν — Ἡ νέα Ρωσσικὴ πολιτική. — Αἱ Νεοτουρκικαὶ δυσχέρειαι. — Αἱ ἀρχαὶ τῆς πρὸς τὰς ἐθνότητας συγκρούσεως. — Τὰ προνόμια. — Τὸ ἐκπαιδευτικὸν καὶ τὸ στρατολογικὸν ζήτημα. — Ἡ Κοινοβουλευτικὴ πολιτικὴ τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου». — Ἡ πάλη πρὸς τὰς Ἐθνότητας. — Τὰ τακτήρια. — Ἡ προσέγγισις τῶν Ἐθνοτήτων καὶ αἱ ἀπαρχαὶ τῆς Βαλκανικῆς συμμαχίας. — Πρὸς τὸν πόλεμον.

Ἡ Νεοτουρκικὴ ἐπανάστασις διετήρει τὴν Εὐρώπην κατάπληκτον. Οὐδεὶς ἐν αὐτῇ προσεδόκα τοσοῦτον ριζικὴν μεταβολήν. Οἱ πλεῖστοι ἀνέμενον **τὴν ἔκρηξιν** ἀγρίας ἐσωτερικῆς πάλης, καθ' ἣν δὲν θὰ ἐνίκα ἡ «Ἕνωσις καὶ **Πρόοδος**». Ἡ Ρωσσία ἐπίστευσε πρὸς στιγμήν, ὅτι ἡ ὥρα τῆς τελευτῆς **τοῦ ἀσθενοῦς** ἀνθρώπου ἐσήμανε, καὶ ὅτι ὤφειλε νὰ σπεύσῃ εἰς **τὴν ἐξασφάλισιν τῆς κληρονομίας** του, πρὶν ἐπιπέσωσι κατ' αὐτῆς οἱ Ἑσπέριοι κόρακες, Ἀλλὰ **πρὸς τοῦτο** ὤφειλε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Αὐστρίας, μετὰ τῆς ὁποίας **αἱ σχέσεις της** ἦσαν τοσοῦτον ψυχραὶ ἀπὸ τῶν σιδηροδρομικῶν δηλώσεων **τοῦ Αἴρενταλ**. Μακρὰ πεῖρα εἶχε διδάξῃ τὴν Πετρούπολιν, ὅτι πᾶσα μονομερὴς **ἀνακίνησις** τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος ἄνευ προσυεννοήσεως μετὰ **τῆς Βιέννης**, θὰ κατέληγεν εἰς ἀσφαλὲς ναυάγιον. Καὶ ὁ Ρῶσσος ἐπὶ **τῶν Ἐξωτερικῶν** ὑπουργός, ἤρξατο νὰ «*συνδιαλέγηται*» μετὰ τοῦ Αὐστριακοῦ **συναδέλφου** του. ***Μετὰ ταχεῖαν ἀνταλλαγὴν βλέψεων, τῷ προέτεινεν, ὡς ἀποκαλύπτει τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μιλιούκωφ, ὅπως ἂν ὁ Μακεδονικὸς στρατὸς βαδίσῃ κατὰ τῆς πρωτευούσης, ἡ Αὐστρία καταλάβῃ διὰ τοῦ στόλου της τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἡ Ρωσία τὴν***

Κωνσταντινούπολιν, πρὸς περιφρούρησιν τῆς τάξεως. Προφανῶς διὰ τῆς προτάσεως ταύτης ἡ Πετρούπολις δὲν ἐπεδίωκε νὰ λύσῃ μόνον τὸ αἰώνιον ζήτημα τῶν Στενῶν. Ἀκολουθοῦσα τὴν παράδοσιν, δι' ἧς ἡ Ἁγία Ρωσσία παρέστη ἀμείλικτος διῶκτις πάσης φιλελευθέρας μεταπολιτεύσεως, ἐζήτει νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς θριαμβευούσης ἐπαναστάσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἥτις θ' ἀπέβαινε τοσοῦτον ἐγγὺς αὐτῆς ἑστία ἀνατρεπτικοῦ ὀργασμοῦ. Ὁ Αἴρενταλ δὲν ἀπέκρουσε τὴν εἰσήγησιν. Ἐνεθάρρυνε τὸν Ἰσβόλσκυ τοσοῦτον δεξιῶς, ὥστε ὁ Ρῶσσος ὑπουργός, πεπεισμένος ὅτι ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων πλήρης ταυτότης βλέψεων, δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς προφορικὴν διατύπωσιν τοῦ σχεδίου του Ὑπείκων εἰς παράκλησιν τοῦ Μπάλμπλατζ, προέβη καὶ εἰς τὴν ἔγγραφόν του διατύπωσιν. Τὴν ἀσυνεσίαν ταύτην, ἥτις ἐξέθετεν ἀπροκαλύπτως τὰς Ρωσσικὰς ὑστεροβουλίας, ἐπηκολούθησε βραχεῖα ἀναστολὴ τῶν συνεννοήσεων. Ἀπροσδοκήτως, ἐκ Κων)πόλεως ἠγγέλλετο ἡ ὑποχώρησις τοῦ Σουλτάνου, ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοχὴ τοῦ Συντάγματος. Ἡ θεατρικὴ μεταβολὴ προεκάλεσε βαθεῖαν ἔκπληξιν. Ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἐν αἷς ἡ ὀθωμανικὴ μεταπολίτευσις προεκάλει εὐνόητον χαράν, αἱ λοιπαὶ Δυνάμεις καὶ ἰδίᾳ ἡ Γερμανία, ἡ Ρωσσία, ἡ Αὐστρία, ἠσθάνοντο τὰς ἀνησυχίας ἃς ἐξεγείρει πᾶν νέον αἴνιγμα. Τίς θὰ ἦτο ὁ ὁριστικὸς τοῦ νέου καθεστῶτος προσανατολισμός; Τίνα Εὐρωπαϊκὸν συνδυασμὸν θὰ παρηκολούθει, ποίαν ἐσωτερικὴν πολιτικήν; Ὁ τύπος καὶ ἡ κοινὴ γνώμη τῆς συνταγματοποιηθείσης Τουρκίας, διεκήρυσσον μεγαλοφώνως, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς ἐπεμβάσεως ἔληξεν. Αἱ Δυνάμεις αἵτινες διεξεδίκουν ἐνεργητικώτερον **τῶν ἄλλων** τὴν κληρονομίαν τοῦ «***ἀσθενοῦς ἀνθρώπου***», ἠννόησαν ὅτι αἱ ὑπέρταται ἀποφάσεις ἐπεβάλλοντο. Ἡ Ρωσσία ἠθέλησε νὰ «***συνδιαλεχθῇ***» πρὸς τὴν Βιέννην, ἐπὶ τῆς προτάσεως ἣν τῇ ὑπέβαλεν ὀλίγας ἡμέρας πρότερον, ὅταν εἰσέτι ἐπιστεύετο, ὅτι ὁ κινδυνεύων Χαμητισμὸς θὰ ἀνθίστατο κατὰ τῆς Μακεδονικῆς ὠθήσεως καὶ ὅτι θὰ ἔρριπτε τὴν Αὐτοκρατορίαν εἰς τὸ αἷμα καὶ τὸ πῦρ. Ὁ κόμης Αἴρενταλ ἀπήντησε δι' ὑπεκφυγῶν, διὰ παρελκύσεων. Ἂν δὲν ἐνέκρυπτον οἱανδήποτε ὑστεροβουλίαν, αἱ ἐπιφυλάξεις του θὰ ἦσαν νομιμώταται. Ὁλόκληρος ἡ φιλελεύθερος Εὐρώπη, ἦτο συγκεκινημένη ἐκ τῆς ἀναιμάκτου συντελέσεως τῆς Νεοτουρκικῆς μεταπολιτεύσεως. Ἐκεῖνοι οἵτινες τὴν ἐπετέλεσαν τοσοῦτον ὑπερόχως, μετὰ τοσαύτης μετριοπαθείας καὶ συνέσεως, ἦσαν ἱκανοὶ διὰ τὰ ὑπέρτατα ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ, ἦσαν ἱκανοὶ διὰ τὴν ἀναγέννησιν πατρίδος, ἣν ἡ ἀχρειεστέρα τῶν τυραννιῶν ὡδήγει πρὸς τὸν ὄλεθρον. Ἀκράτητος ἐνθουσιασμὸς ἐπεκράτει ἐν Εὐρώπῃ ὑπὲρ τῶν ἀναστηλωτῶν τοῦ πολιτικοῦ χάρτου, ὃν ἐπεβουλεύθη καὶ **κατέλυ-**

σεν ὁ Χαμήτ, ὑπὲρ τῶν συνεχιστῶν τοῦ ἔργου τοῦ ἡρωϊκοῦ Μιδάτ. Ἂν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, κράτος τι ἐπεχείρει πραξικόπημα κατὰ τῆς Τουρκίας, θὰ εὕρισκεν ἀντιμέτωπον ὁμόφωνον τὴν ἀγανάκτησιν τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης, ἥτις θὰ παρέσυρεν ἴσως καὶ τὰς Κυβερνήσεις εἰς ἀντίδρασιν. Ὁ κίνδυνος ἦτο προφανὴς ἰδίως ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, ἐν ᾗ ἐπεκράτει ζωηρὸς ὑπὲρ τῶν ἐλευθερωτῶν ἐνθουσιασμός. Ἡ Ρωσσία δὲν ἠγνόει τοὺς κινδύνους οὓς ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ ἐσπευσμένη ἐνέργεια. Ἀνέμενεν. Ἀλλ' ἐνῷ παρηκολούθει μετὰ προσοχῆς τὰ ἐν Τουρκίᾳ συμβαίνοντα, ἀπροσδοκήτως, τὴν 5 Ὀκτωβρίου, ἡ Βουλγαρία ἐκήρυξεν ἑαυτὴν ἀνεξάρτητον Βασίλειον καὶ ἡ Αὐστρία προέβαινε τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης, ἐγκαταλείπουσα εἰς τὴν Τουρκίαν τὸ Νόβι Παζάρ. Ἡ ἀγανάκτησις ἣν προεκάλεσε τὸ πραξικόπημα τοῦτο ἐν Ρωσσίᾳ ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος. Ἦτο ἐξίσου ἀγρία πρὸς ἐκείνην ἥτις ἐφρύασσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ Βελιγράδιον, ἔνθα λαὸς φιλόπατρις, πληγεὶς εἰς τὰς φιλτέρας τῶν ἐλπίδων του ἐζήτει τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ὁ πόλεμος ἦτο ἀδύνατος, διότι ἡ Ρωσσία μὴ ἐπουλώσασα εἰσέτι τὰ δυσεπούλωτα τραύματα τοῦ τελευταίου πολέμου, ἠδυνάτει ν' ἀπολύσῃ θύελλαν, ἧς αἱ συνέπειαι ἦσαν ἄγνωστοι. Ἠδυνάτει ἐπίσης νὰ προβῇ εἰς τὴν διπλωματικὴν ἐκστρατείαν ἣν πάντες ἀνέμενον παρ' αὐτῆς, ἕνεκα τοῦ περὶ Κωνσταντινουπόλεως Ρωσσικοῦ ἐγγράφου, δι' οὗ ὁ Αἴρενταλ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ τὰς ἀρχαίας Ἀγγλικὰς δυσπιστίας πρὸς τὴν Ρωσσίαν καὶ νὰ τὴν θέσῃ, στηριζομένην μόνον ἐπὶ τῆς ἀνεπαρκοῦς Γαλλικῆς ὑποστηρίξεως, ἀπέναντι ὁλοκλήρου τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ συνασπισμοῦ. Ὑπέστη σιωπηλῶς καὶ τὸ νέον ράπισμα. Ἀλλ' ἔκτοτε ἡ πολιτική της ἐνεδείκνυτο ἀφ' ἑαυτῆς. Ἡ προσπάθειά της θὰ συνεκεντροῦτο ὁλόκληρος εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Βαλκανικῆς ταύτης, ἧς αἱ ὁδοὶ εἶχον συζυμωθῇ μετὰ τοῦ Ρωσσικοῦ αἵματος, εἰς τὴν ὁριστικὴν ματαίωσιν τῆς καθόδου της πρὸς τὸ Αἰγαῖον διὰ μέσου πυκνῶν Σλαβικῶν πληθυσμῶν. Ἡ Νέα Τουρκία δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ ν' ἀπαλλαγῇ τῆς Γερμανίας τοῦ Χαμήτ. Θὰ τὴν καθίστα κέντρον τῆς Αὐστροφόβου ἀντιδράσεως, περὶ τὴν ὁποίαν θὰ συνήσπιζε πάντας τοὺς Σλαβικοὺς λαούς. Καὶ ἂν ἡ Τουρκία ἠρνεῖτο νὰ συνταχθῇ πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦτο, θὰ ἔστρεφε τοὺς Σλαβικοὺς λαοὺς κατ' αὐτῆς καὶ θὰ ἔλυε τὸ Βαλκανικὸν ζήτημα ἄνευ τῆς Αὐστρίας, ἐναντίον της.

Τὸ ἔργον δὲν ἦτο εὐχερές. Ἐν τῷ Αἵμῳ αἱ διαιρέσεις ἦσαν βαθεῖαι, ἡ Βουλγαρία τοῦ Φερδινάνδου παρέμενε πιστὴ εἰς τοὺς Βιενναίους του πάτρωνας, καὶ ὁ Αἴρενταλ εἶχε κατακτήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν φιλίαν καταστὰς ὁ πρωταγωνιστὴς τῆς ἑνώσεως τῶν Ἑλληνικῶν σιδηροδρόμων, διὰ

τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιτύχῃ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Χαμήτ. Ἀλλ' ἡ Πετρούπολις ἐγνώριζεν, ὅτι ὑπάρχουσι φάρμακα δι' ὅλα τὰ νοσήματα. Στηριζομένη ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς ἀλληλεγγύης, ἐγνώριζε πόσον πολύτιμος ἦτο διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ ὑποστήριξίς της ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι, ἐν τῷ ὁποίῳ Γερμανία καὶ Αὐστρία ἐπεδείκνυον ἀδιαφορίαν ἐπιδεικτικήν. Ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Βουλγαρίαν, ὑπῆρχε μέσον ἁπλούστερον ὅπως ἐξαναγκασθῇ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν Ρωσσικὴν τροχιάν. Ἀπῃτεῖτο σεβαστὸς ἀριθμὸς ἑκατομμυρίων ὡς τίμημα τῆς ἐξαγορᾶς τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς τοῦ Χαρμανλῆ καὶ τῆς πολυτελείας τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Βουλγαρίας εἰς βασίλειον. Ἡ Αὐστρία ἐξηντλημένη ἐκ τῆς ἐπιστρατεύσεως ἣν προεκάλεσε τὸ ζήτημα τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης, ἔχουσα ἀνάγκην βαρυτάτης ἀποζημιώσεως ὅπως ἀποσπάσῃ παρὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ πραξικοπήματός της, δὲν ἦτο διατεθειμένη ν' ἀνοίξῃ τὰ ταμεῖά της. Ἡ Ρωσσία προέτεινε τὸν συμψηφισμὸν τῆς Βουλγαρικῆς ὀφειλῆς. εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Τουρκίας πληρονομένην εἰς αὐτὴν ἀποζημίωσιν. Ἡ Βουλγαρία ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας της.

Καὶ ἡ Ρωσσικὴ διπλωματία ἤρξατο τοῦ ἔργου ὅπερ ἐπέβαλεν εἰς ἑαυτήν. Προσεπάθησε νὰ προσεταιρισθῇ τὴν Νέαν Τουρκίαν, νὰ τὴν καταστήσῃ τὸν πυρῆνα τῆς Βαλκανικῆς ὁμοσπονδίας, δι' ἧς θ' ἀπέκλειε τὴν Αὐστρίαν ἐκ τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ Ρωσσικὴ πρεσβεία ἤνοιξεν εὐρείας τὰς πύλας της εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἰσχυούσης ἐν Τουρκίᾳ ὀργανώσεως. Οἱ βασιλεῖς τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, μετὰ χαρακτηριστικὸν προσκύνημα εἰς τὴν Πετρούπολιν, ἔνθα τοῖς ἐχαράχθη τὸ πρόγραμμα ὅπερ ὤφειλον ν' ἀκολουθήσωσιν, ἐπεσκέφθησαν τὴν Κων)πολιν. Συνεπείᾳ τῶν ἐπιμόνων τούτων προσπαθειῶν, ἐσημειώθησαν μεμονωμέναι τινες ἐκδηλώσεις διακεκριμμένων Νεοτούρκων ὑπὲρ τῆς Ρωσσικῆς πολιτικῆς. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὴν δυσπιστίαν, εἰς τὴν προκατάληψιν, εἰς τὴν ὑπόνοιαν. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀποκτήσῃ ἀπ' αἰώνων τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ συστηματικὸς ἐχθρός των ἦτο ὁ Μόσχοβος. Ἡ Ρωσσικὴ προσπάθεια ἐναυάγησεν. Ἡ Αὐστρία ἐθριάμβευε μετὰ τοῦ μαρκησίου Παλλαβιτσίνη, ὃν ἐνίσχυε καὶ πᾶσα ἐπιτυχία τοῦ βαρώνου Μαρσάλ. Καὶ ὁ Λευκὸς Τσάρος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἐχθρότητος, τόσῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνον, ὅσῳ τὸ Ὀθωμανικὸν πρόβλημα οὐτινος ἐπεζητεῖτο ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τόσα ἔτη ἡ ἐπίλυσις διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων, παρέμενεν ἄλυτον.

Οἱ Νεότουρκοι ἐφαντάσθησαν κατ' ἀρχάς, ὅτι ἡ εὐτυχὴς ἔκβασις τῆς ἐπαναστάσεως, ἔλυε πᾶσαν ἐν Τουρκίᾳ δυσχέρειαν. Ἀντελήφθησαν ταχέως ὅτι ἠπατήθησαν. Ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἐπανάστασις εἶναι τὸ σύνηθες μέσον,

δι' οὗ οἱ λαοὶ ζητοῦσι τὴν ἐπίλυσιν πάσης δυσχερείας ἐσωτερικῆς ἢ ἐξωτερικῆς, διότι οὐδὲν ἄλλο πλὴν τῆς βίας ὑπολείπεται, ὅταν παραγνωρίζεται ἡ φωνὴ τῆς δικαιοσύνης ἢ τῆς λαϊκῆς θελήσεως. Ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ κατάστασις ἣν δημιουργεῖ ὁ πόλεμος ἢ ἡ ἐπανάστασις εἶναι μᾶλλον πολύπλοκος τῆς πρὸ αὐτῶν, διότι χωρὶς νὰ ἐκλείψωσι τὰ ἀρχαῖα προβλήματα, δημιουργοῦνται καὶ νεώτερα. Καὶ ἐν Τουρκίᾳ τὰ προβλήματα ταῦτα ἦσαν ἄπειρα. Ὁ Ἀχμὲτ Ριζᾶ ἔλεγεν ὅτι ἂν ἡ Τουρκία κατώρθου νὰ καλλιεργήσῃ τὴν γῆν της καὶ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰ δάση, τὰς λίμνας, τὰ μεταλλεῖά της, θὰ ἦτο ἡ εὐδαιμονεστέρα χώρα τῆς γῆς. Καὶ ἐθεώρει τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ πλούτου της πρᾶγμα ἁπλούστατον.

Ἠπατᾶτο, καὶ ἡ κολοσσαία πλάνη του ἀπεδείκνυε τὴν ἄγνοιαν ἥτις ἐμάστιζε τὸν Νεοτουρκικὸν ἰδεολογισμόν, ἐμφορούμενον φλογερᾶς φιλοπατρίας, ἀλλ' ἄπειρον. Ἀληθῶς ἤρκει νὰ εὐημερήσῃ ὁ Ὀθωμανὸς πολίτης, εἰς οἱανδήποτε ἐθνότητα καὶ ἂν ἀνῆκεν, ὅπως τὸ ἔργον τῶν ξένων ἐθνικιστικῶν προπαγανδῶν ἀπωλέσῃ τὴν ὀξύτητα ἥτις ἔθεσε τρισάκις ἐν κινδύνῳ αὐτὴν τὴν Ὀθωμανικὴν ὕπαρξιν. Ἀλλ' ἵνα εὐημερήσῃ ὁ Ὀθωμανὸς ἀγρότης, ἀπῃτεῖτο δικαιοσύνη, ἀπῃτεῖτο ἀσφάλεια, ἀπῃτεῖτο ἰσονομία, ἀπῃτεῖτο ἄλλο φορολογικὸν σύστημα, ἀπῃτοῦντο συγκοινωνίαι καὶ ὁδοὶ ἀπῃτοῦντο κεφάλαια εἰς τόκον λογικόν. Ἀλλὰ τὸ κράτος καὶ τῶν ἀρίστων ἐμφορούμενον διαθέσεων, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παράσχῃ πάντα ταῦτα, διότι πρώτιστα ἐστερεῖτο τῶν ὀργάνων ἅτινα ἀπῄτει παρόμοιον πρόγραμμα. Αἱ ἰδέαι τῶν κυβερνώντων πρσηγοῦντο ταὐλάχιστον κατὰ πέντε αἰῶνας τῶν μεθόδων, τῶν ὑπαλλήλων οὓς διέπλασεν ἡ ἀρχαία Τουρκικὴ γραφειοκρατικὴ παράδοσις. Αἱ μέθοδοι ἄρα τῆς διοικήσεως, παρὰ τὴν ἀναμφισβήτητον περιστολὴν τῆς δωροληψίας καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, δὲν διέφερον οὐσιωδῶς τῶν ἐπὶ Χαμὴτ, τὴν ὁμοιότητα δὲ ταύτην ὑπεγράμμισεν ἐμφαντικῶς ἡ ἕνεκα τῆς ἀπειρίας τῶν νέων ἀνδρῶν τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου» πρόσκλησις εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τῶν ἀρχαίων τοῦ Χαμὴτ πρωθυπουργῶν.

Τὸ πνεῦμα τῆς Τουρκικῆς γραφειοκρατίας παρέμεινεν ὑπ' αὐτοὺς ἄθικτον. Τὸ ἔργον ἄλλως τε τῆς ἐσωτερικῆς τῆς Τουρκίας ἀναπλάσεως, προσέκοπτεν εἰς πολυπλοκώτατον πρόβλημα. Ἡ Τουρκία ἦτο πάντοτε κυρία ἐπικαιροτάτων θέσεων, ἐχουσῶν σημασίαν ἄπειρον διὰ τὴν διεθνῆ ζωήν. Ἐντεῦθεν ἡ πολιτικὴ τῆς ἐπεμβάσεως, ἥτις ὑπῆρξε τοσοῦτον ὀλεθρία διὰ τὴν Τουρκίαν κατὰ τὸ παρελθόν, δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν. Ἡ νέα Συνταγματικὴ Κυβέρνησις οὐδεμίαν ἀπόφασιν ἦτο δυνατὸν νὰ λάβῃ περὶ κατασκευῆς λιμένος, σιδηροδρόμου, δη-

μοσίων ὁδῶν, περὶ παραχωρήσεως μεταλλείων ἢ δασῶν, χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς εὐρύτατον δίκτυον διεθνῶν ἀνταγωνισμῶν, οἵτινες ἀπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ ἐδάφους μετετοπίζοντο εἰς τὸ διπλωματικὸν μετ' ἐπικινδύνου ὀξύτητος. Ἡ ναυσιπλοΐα ἐν τῷ Τίγρητι καὶ τῷ Εὐφράτῃ ἀπησχόλησε τὸ κράτος ἐπὶ μῆνας καὶ κατέστη ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς πτώσεως ἰσχυρᾶς κυβερνήσεως. Ὁ σιδηρόδρομος τῆς Βαγδάτης καὶ αἱ ἐξ αὐτοῦ διεθνεῖς προστριβαὶ πληροῦσιν ὁλόκληρον περίοδον τῆς διπλωματικῆς τῆς Τουρκίας ἱστο-

Ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια τῆς Ἑλλάδος, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὀλίγον μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως.

ρίας καὶ τὰ προνόμια τῶν σιδηροδρόμων τοῦ Πόντου, τῶν πετρελαίων τῆς Μεσοποταμίας καὶ ἄλλων σοβαρῶν ἐκμεταλλεύσεων, ἔχουσιν ἱστορίαν περιπετειωδεστέραν τῆς Ἀραβικῆς ἢ τῆς Ἀλβανικῆς ἐπαναστάσεως.

Καὶ δυστυχῶς τὴν εἰς τοὺς ξένους προσφυγὴν καθίστα καταναγκαστικὴν, ἡ ἀνεπάρκεια τῶν Τουρκικῶν πληθυσμῶν ὅπως ἐκμεταλλευθῶσι τοὺς πόρους τῆς χώρας των. Οἱ Τοῦρκοι διετήρησαν τὴν ἀρχαίαν φυλετικήν

των παράδοσιν. Ὡς κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν, οἱ πολεμοχαρεῖς των Καγὰν, ὤφειλον νὰ διατρέφωσιν ἐκ τῶν λαφύρων τῶν πολέμων των ὁλόκληρον τὸν λαὸν, οὕτω καὶ τώρα διὰ τὴν μεγάλην πλειονοψηφίαν τοῦ Τουρκικοῦ λαοῦ, τὸ κράτος ὤφειλε νὰ ἐκπληροῖ τὸ ἔργον ὑποχρεωτικοῦ σιτιστοῦ. Αἱ μᾶλλον προηγμέναι Τουρκικαὶ κοινωνικαὶ τάξεις, ἐκεῖναι ἀκριβῶς, αἵτινες ἀλλαχοῦ ζωογονοῦσι τὴν ἐθνικὴν ζωήν, τροφοδοτοῦσαι τὴν τραπεζιτικὴν, βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν κίνησιν.καθιέρωσαν ὡς μοναδικὴν βιομηχανίαν των, τὴν τροφοδότησιν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, οὕτω δ' ἀπώλεσαν βραδέως, ἐν τῷ ἀθεραπεύτῳ ἐκφυλισμῷ, ὅστις λυμαίνεται πάντα γραφειοκρατικὸν παρασιτισμὸν, τὰ γνωρίσματα τῆς ἐλευθέρας προσπαθείας, τὴν δύναμιν τοῦ δημιουργεῖν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ ἐργάζεσθαι. Ἡ ἀνιπόφευκτος αὕτη μειονέκτησις, συνεπήγαγεν ἄλλο ἄτοπον. Τὸ Τουρκικὸν στοιχεῖον ἦτο ἀνίκανον νὰ συναγωνισθῇ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πάλῃ τὰ ἑτερόφυλα τῆς Τουρκίας ἐθνικὰ στοιχεῖα, τοὺς Ἕλληνας, τοὺς Ἀρμενίους, τοὺς Ἰσραηλίτας ἐξελιχθέντα εὐρώστως ἐν τῇ εὐεργετικῇ ἀποκεντρώσει τοῦ κοινοτικοῦ των αὐτονομισμοῦ. Ἄρα, ὅπως ἐν τῷ εἰρηνικῷ ἀνταγωνισμῷ τῆς ἡμερησίας πάλης, μὴ ὑποκύψῃ μέχρι τῆς χθὲς ἐπικρατοῦσα ἐθνότης, ἔδει νὰ ὑποστηριχθῇ μεροληπτικῶς ὅπως διατηρήσῃ ἐν παντὶ τὴν ἀπειλουμένην της ἐπικράτησιν. Καὶ τοῦτο ἐγένετο. Ἀλλ' αἱ ἐθνότητες, αἵτινες ἐκ τοῦ Συντάγματος ἀνέμενον ἰσοπολιτείαν ἄμεμπτον, ἐξανέστησαν.Ἐδημιουργήθησαν οὕτω αἱ πρῶται παρεννοήσεις, αἱ πρῶται προστριβαί, αἱ πρῶται ψυχρότητες.

Ὁ καιρὸς τὰς ἐνέτεινεν. Οἱ Τοῦρκοι, προελαύνοντες ἐκ τῆς Τουρκεστανικῆς σκοπιᾶς των, ἐσεβάσθησαν κατὰ τὴν Τουρκομογγολικὴν συνήθειαν τοὺς πληθυσμοὺς, οὓς εὗρον πρὸ αὐτῶν. Ὡς κατὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κίνας, ἐν ᾗ οἱ Τοῦ-Κιοῦ ἐπιβληθέντες διὰ τῆς νίκης, περιωρίσθησαν εἰς τὴν ὀργάνωσιν πολεμικῆς ὀλιγαρχίας, μὴ θιξάσης τὰ ἤθη καὶ τὴν θρησκείαν τῶν Σινικῶν πληθυσμῶν καὶ ἥτις ἐπεζήτει παρ' αὐτῶν χρηματικὰ μόνον ἀνταλλάγματα, ὡς κατὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ρωσσικῆς πεδιάδος ὑπὸ τῆς Χρυσῆς Ὀρδῆς, καθ' ἣν ἐσεβάσθησαν τὰ ἔθιμα τῶν λαῶν της, οὐδὲν ἄλλο ζητήσαντες παρ' αὐτῶν, ἢ μόνον τὴν ἀνελλιπῆ, τὴν ἀδυσώπητον ἀπότισιν τοῦ φόρου των, οἱ Ὀσμανίδαι κατακτῶντες τὸ ἀπέραντον κράτος των, παρέλαβον παρὰ τῶν πληθυσμῶν του μόνον τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα ὅπως μὴ ἐξαντληθῶσι, διὰ τῆς ἐξισλαμίσεως, ἀφήσαντες εἰς τοὺς ἄλλους τὴν θρησκευτικὴν καὶ κοινοτικὴν αὐθυπαρξίαν των ἕνεκα τῶν αἰτίων ἅτινα ἐξετέθησαν ἀλλαχοῦ. Ἐδημιουργήθη οὕτως ἐν τῷ σώματι τῆς Ἰσλαμικῆς γραφειοκρατικῆς καὶ στρατιωτικῆς ὀργανώσεως, αὐτόματος ἐθνικιστικὴ ἀποκέντρωσις, ἥτις ἀφ' ὅσον ἐκείνη ἐξηρθροῦτο διὰ τῆς ἐμμονῆς της εἰς γη-

ράσαν καὶ ὀλέθριον σύστημα, ἐπὶ τοσοῦτον ἐνισχύετο καὶ προήγετο. Αἱ ἐθνότητές της μὴ συμμιγεῖσαι μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ κόσμου, ἐξελιχθεῖσαι συμφώνως πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν κοινωνικὸν καὶ ἱστορικὸν νόμον των, ἐπόμενον ἦτο ν' ἀποτελέσωσι μονάδας κεντρόφυγας. Διαρκοῦντος τοῦ προσυνταγματικοῦ καθεστῶτος, συνεπήχθησαν ἐν τῇ Βαλκανικῇ πυρῆνες κρατῶν, ἅτινα εἶχον ἐν Τουρκίᾳ τὴν μείζονα μερίδα τῶν ἀλυτρώτων ὁμοφύλων των. Καὶ ὅταν αἱ ἐν Τουρκίᾳ ἐθνότητες εὑρίσκοντο πρὸ ἑνὸς ἀδίκου νόμου, πρὸ περιὼδων πιέσεως αἵτινες ἦσαν τοσοῦτον συχναὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἀπολυταρχικοῦ δεσποτισμοῦ, ἡ ἐλπὶς των ἐστρέφετο πρὸς τὸν ἐθνικὸν πυρῆνά των, ὅστις ἐβίου αὐθύπαρκτος ὑπ' ἐλεύθερον πολίτευμα. Τὴν ἰσχυρὰν ταύτην φυλετικὴν ἀλληλεγγύην, δὲν ἠδυνήθη νὰ κλονίσῃ ἡ διηνεκὴς πολιτικὴ κρίσις, ἥτις ἦτο χρονία διὰ τὰ πλεῖστα τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Οἱ χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Τουρκίας ἀπέβλεπον πρὸς τὰ κράτη ταῦτα, ὡς ὁ ἐν διασπορᾷ Ἰσραὴλ πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ τῶν ὀνείρων του.

Τὰς χωριστικὰς ταύτας τάσεις, ἐχαλάρωσε πρὸς στιγμὴν ἡ συνταγματικὴ ἐν Τουρκίᾳ μεταπολίτευσις. Αἱ χριστιανικαὶ ἐθνότητες ἐνόμισαν ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξελιχθῶσιν ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἐλευθέρως, νὰ ἐνισχυθῶσιν οἰκονομικῶς, κοινοτικῶς, πολιτικῶς. Ἐπὶ τοῦ Χαμιτικοῦ καθεστῶτος, βαρεῖαι πέδαι ἐδέσμευον πᾶσαν κίνησιν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινότητος. Ἡ ἐπίτευξις τῆς ἀδείας πρὸς ἵδρυσιν ἑνὸς ἐργοστασίου, ἀπῄτει τὴν κατασπατάλησιν ὁλοκλήρου περιουσίας καὶ ὁλοκλήρου ζωῆς, ἡ δὲ ὁμαλὴ λειτουργία του ἦτο ἀδύνατος, ἂν δὲν ἀνῆκεν εἰς ξένον ὑπήκοον. Ἡ χρῆσις τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἀπηγορεύετο.Ἡ ἀνέγερσις ναοῦ ἢ σχολῆς, ἀπῄτει τὰς προσπαθείας ὁλοκλήρων γενεῶν. Τὴν κατάστασιν ταύτην μετέβαλεν ἄρδην τὸ Σύνταγμα. Οἱ ὀθωμανικοὶ πληθυσμοὶ ἐγνώριζον ὅτι ἔζων ἐν χώρᾳ πλούτου μυθικοῦ. Ἤρκει τὸ κράτος νὰ μὴ προβάλῃ κεκηρυγμένος καὶ ἀδιάλλακτος ἐχθρὸς τοῦ ἀτόμου, ἤρκει νὰ μὴ παραλύσῃ τὴν πρωτοβουλίαν του, ὅπως εὐημερήσωσι. Καὶ ἰσχυροὶ οἰκονομικῶς, κύριοι διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὴν κοινοβουλευτικὴν ζωὴν τῆς χώρας, τῶν πολιτικῶν της τυχῶν, δὲν ἐκράτουν εἰς χεῖρας των τὴν τύχην των, ἥτις πρότερον ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν ἰδιοτροπιῶν καὶ τῶν παρασίτων τοῦ Χαμήτ ;

Ἡ ἐλπὶς αὕτη ὑπῆρξε τοσοῦτον ἰσχυρά, ὥστε μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν ἰδίᾳ κοινοτήτων ἐξεδηλώθη χαρακτηριστικὴ κίνησις. Αἱ μᾶλλον προηγμέναι τάξεις των ἤρξαντο νὰ διακρίνωσι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, νὰ θέλωσι τὸ πρῶτον κύριον στήριγμα τῆς Συνταγματικῆς Τουρκίας καὶ τὸ δεύτερον ἁπλοῦν αἰσθηματικὸν καὶ πολιτικόν του παράρτημα. Καὶ ὑπῆρξαν Σλαβόφοβοι οὐτοπισταί, οἵτινες τὴν θεωρίαν ταύτην

ὥθουν εἰς τὰ ἄκρα της ὅρια. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο μικρὰ καὶ ἀνίσχυρος. Ἡ θεία λαμπὰς τῆς ἐνδόξου παραδόσεως, ἣν ἐκράτει, ἐκινδύνευε νὰ σβεσθῇ ὑπὸ τὸ φύσημα τῆς ἐνεδρευούσης βαρβαρότητος. Ἡ σωτηρία θὰ ἤρχετο ἐκ τῆς ἀναγεννωμένης Τουρκίας, φυσικοῦ προχώματος τοῦ μικροῦ Βασιλείου κατὰ τῶν ἀπὸ βορρᾶ κατακλυσμῶν. Ἡ ἀλληλεγγύη αὕτη μεταξὺ τῶν δύο μὴ Σλαβικῶν κρατῶν, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐκδηλωθῇ πραγματικώτερον καὶ διὰ πολιτικοῦ δυαδισμοῦ, δι' οὗ ὁ Γεώργιος ὁ Α' θὰ ἐτάσσετο ὑπὸ τὸν Σουλτάνον, ἀφοῦ πρότερον ἐξησφαλίζετο διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν ἐν τῇ πολυσυνθέτῳ Συνταγματικῇ Τουρκίᾳ, πολιτικὴ θέσις ἀνάλογος πρὸς τὴν ὑλικήν του καὶ ἠθικὴν περιωπήν του, πρὸς τὴν μυριόμορφόν του δραστηριότητα.

Αἱ οὐτοπίαι αὗται δὲν διήρκεσαν ἐπὶ μακρόν. Εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἐκλογῶν, ἐκ τῶν μεθόδων, αἵτινες ἐχρησιμοποιήθησαν κατ' αὐτὰς καὶ ἐκ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἀναλογικῆς ἀντιπροσωπεύσεως τῶν μὴ Τουρκικῶν στοιχείων, κατεφάνη ὅτι ἡ σχέσις τῶν Τούρκων πρὸς τὰς μὴ Ἰσλαμικὰς κοινότητας, παρέμεινε σχέσις κυριάρχου πρὸς ὑπήκοον. Ἡ ἰσοπολιτεία ἣν ἐπηγγέλθη τὸ Σύνταγμα ἐφωράθη ἁπλοῦν ρητορικὸν σχῆμα, χρησιμεῦον ὅπως διανθίζῃ εἰκονικῶς τὰ ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων καὶ τοὺς λόγους τῶν πολιτικῶν. Θὰ ἐπεδιώκετο παντοιοτρόπως ἡ ἐπικράτησις τοῦ Τουρκισμοῦ. Καὶ ὅσάκις δὲν ἦτο δυνατὴ διὰ τῆς νομιμότητος, θὰ ἐπεδιώκετο διὰ τῆς βιαιότητος.

Ἡ πολιτικὴ αὕτη ἦτο ἀπολύτως συνεπὴς πρὸς ἑαυτήν. Τὸ Νεοτουρκικὸν κίνημα τοῦ 1908 δὲν ὑπῆρξε πολιτικὴ ἐπανάστασις, σκοποῦσα ν' ἀνατρέψῃ ἓν καθεστὼς ὅπως τὸ ἀντικαταστήσῃ δι' ἄλλου πολιτεύματος. Ὑπῆρξε ξενόφοβον ἐθνικιστικὸν κίνημα ὅπερ προεκάλεσαν αἱ ταπεινώσεις ἃς ὑφίστατο ὁ Τουρκισμός, οἱ κίνδυνοι οὓς διήρχετο. Ἡ ἄμεσος ἀφετηρία του ὑπῆρξαν ἡ συνέντευξις τοῦ Ρεβάλ, ὁ φόβος τῆς ἀπωλείας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐξ ἧς κατήγοντο οἱ ἀποφασιστικώτεροι τῶν συνωμοτῶν, ἡ ἐντονωτέρα ὁλοὲν ἀνάμιξις τῶν ξένων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας πράγματα. Ἂν ἡ συνέντευξις τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας δὲν συνεδέετο πρὸς τοὺς ἀνησυχητικοὺς διὰ τὴν Τουρκίαν θρύλλους, μεθ' ὧν συνεδέθη, ἴσως δὲν θὰ ἐξερήγνυτο εἰσέτι κίνημα ὅπερ πολλοὶ τῶν Νεοτούρκων ἐθεώρουν πρόωρον.

Τὸ κίνημα τοῦτο ἐπέτυχε πέραν τῶν αἰσιοδοξοτέρων προσδοκιῶν. Μόλις κατακτῆσαν τὴν Κυβέρνησιν, προσέκρουσεν εἰς τὰ πραξικοπήματα ὧν ἀκριβῶς ὑπέσχετο τὴν ἀποσόβησιν: Τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Βουλγαρίας εἰς βασίλειον. Συνεπείᾳ καὶ τῆς δοκιμασίας ταύτης καὶ τῆς εὐχεροῦς νίκης του, ἐπόμενον ἦτο νὰ ριφθῇ εἰς

τὸ κεντρικὸν δόγμα του μετὰ πλείονος φανατισμοῦ. Τὸ δόγμα τοῦτο ἦτο ὅτι οἱ Τοῦρκοι ὤφειλον νὰ μονοπωλήσωσιν εἰς χεῖράς των πάντα τὰ ὄργανα τῆς διοικήσεως, ὅπως καταστῇ ἀδύνατος ἡ κατίσχυσις ἄλλης φυλῆς, ὅτι αἱ συνηνωμέναι κοινοβουλευτικαὶ ὁμάδες πάντων τῶν Ὀθωμανικῶν ἐθνοτήτων, ἔπρεπε νὰ μειονόψηφῶσι τῆς καθαρῶς Τουρκικῆς πλειονοψηφίας καὶ ὅτι αἱ νέαι γενεαὶ τῶν χριστιανικῶν ὁμάδων, ὤφειλον ν' ἀποβάλωσι τὰς χωριστικὰς τάσεις των ἐν τῇ χοάνῃ τοῦ ἐξοθωμανισμοῦ, διὰ τῆς γενικῆς στρατολογίας καὶ τῆς ὁμοιομόρφου ἐκπαιδεύσεως. Ἄλλως τε, ἡ ἀρχὴ τῆς καταπιεστικῆς συγκεντρωτικότητος δὲν βαρύνει ἀποκλειστικῶς τὴν «Ἕνωσιν καὶ Πρόοδον». Αἱ πρῶται εἰσηγήσεις περὶ βαθμιαίου ἐξοθωμανισμοῦ ἐγένοντο ἐκ Γαλλίας, ἐν ᾗ τὴν βιαίαν ἀφομοίωσιν τοῦ Ρισελιέ, συνεπλήρωσεν ἡ ἰσχυρὰ ὀργάνωσις τοῦ Ναπολέοντος. Οἱ Γάλλοι ἀκολουθοῦντες τὴν φιλοτουρκικήν των παράδοσιν εἶχον ὑποδείξῃ ἐγκαίρως εἰς τὴν Πύλην, ὅτι ἡ μόνη δυνατὴ διέξοδος ἦτο ἡ βραδεῖα τῶν στοιχείων τῆς Αὐτοκρατορίας ἀπορρόφησις. Ἡ Γαλλικὴ πλάνη ἐπέδρασεν ὀλεθρίως ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξελίξεως. Ἡ ἀφομοίωσις ἦτο δυνατὴ ἐν Γαλλίᾳ, διότι ἀπέβλεπε τέκνα τῆς αὐτῆς φυλῆς, τοῦ αὐτοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ αὐτοῦ θρησκεύματος, χωριζόμενα μόνον ὑπὸ δογματικῶν διαφορῶν. Ἀλλ' ὑπῆρξε δυνατὴ ἐν Ἀλγερίῳ καὶ ἐν Μαρόκῳ, ἔνθα ὁ Ἰσλαμικὸς πολιτισμὸς ἔχων ἀπέναντί του τὸν Γαλλικόν, παρέμεινε τελείως ἀνεπηρέαστος ἐξ αὐτοῦ; Ἐν Τουρκίᾳ βάσις καὶ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἶναι ὁ Ἱερὸς Νόμος, ὅπως δὲ τὰ ἄλλα θρησκεύματα παραμείνωσι σεβαστὰ ἐν αὐτῇ, δέον νὰ διατηρήσωσι μετὰ τῆς δογματικῆς αὐθυπαρξίας των καὶ τὴν κοινοτικὴν καὶ κοινωνικὴν αὐθυπαρξίαν τῶν ὁμάδων αἵτινες τὰ πρεσβεύουσιν. Ἡ Νεοτουρκικὴ ὁρμὴ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψει τὴν ἐπιφύλαξιν ἣν τῇ ἐπέβαλλον αἱ εὐαισθησίαι τῶν μὴ Μωαμεθανικῶν Κοινοτήτων, αἱ προκαταλήψεις των, τὰ κεκτημένα των δικαιώματα. Ἔθιξαν ἀπὸ τῆς πρώτης των ἐμφανίσεως ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς τὰ προνόμια τῶν Πατριαρχείων, ἅτινα εἶχον τὸ κῦρος συμβολαίων ἀμφοτεροβαρῶν. Τὸ Σύνταγμα ἡρμηνεύετο μεταξὺ τῶν ἐθνοτήτων δι' ἁπλουστάτου ὁρισμοῦ: Ἐπέβαλλε νέα καθήκοντα καὶ κατήργει προαιώνια δικαιώματα. Ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» συνεκρούετο ἀπ' αὐτῶν τῶν πρώτων βημάτων της πρὸς τὰ στοιχεῖα, ἄνευ τῆς συνεργασίας τῶν ὁποίων ἡ συντέλεσις τοῦ ἔργου της ἦτο ἀδύνατος.

Ἐν τούτοις ἡ εὐθύνη αὕτη τῆς πάλης πρὸς τὰς ἐθνότητας, βαρύνει, ἀρά γε μόνον τὴν «Ἕνωσιν καὶ Πρόοδον;» Δέον νὰ ἀναγνωρισθῇ, ὅτι τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὅπερ ἐπέδειξαν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἐπικρατήσεώς των οἱ Νεότουρκοι, ἐπέδειξαν καὶ οἱ πολιτικοὶ οἵτινες ἐστηρίχθησαν κυρίως

ἐπὶ τῆς συμπαθείας τῶν μὴ Μουσουλμανικῶν Κοινοτήτων ὅπως τοὺς ἀντιπολιτευθῶσιν ὡς καὶ αὐτὸς ὁ μετριοπαθὴς Κιαμήλ.

Ὁ πρῶτος πρωθυπουργὸς τῆς Συνταγματικῆς Τουρκίας ὑπῆρξεν ὁ Κιουτσοὺκ Σαΐδ. Ἡ πρωθυπουργία του δὲν ὑπῆρξε μακρά. Οἱ Νεότουρκοι δὲν ἐλησμόνουν τὰς δολοπλοκίας του κατὰ τὴν πρώτην ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος, τὴν συστηματικὴν ὑπ' αὐτοῦ ὑπονόμευσιν τοῦ μαρτυρικοῦ Μιδάτ. Τὸν ὑπωπτεύοντο. Δύο μόλις ἑβδομάδας μετὰ τὴν ἀνάρρησίν του εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Βεζύρου, ἐξηναγκάζετο εἰς παραίτησιν, συνεπείᾳ σφοδροτάτων τῶν κομιτατικῶν ὀργάνων ἐπιθέσεων. Τὸν διεδέχθη ὁ Κιαμήλ. Ὁ γηραιὸς πολιτικὸς ἐπολιτεύθη δεξιῶς ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς ζητήμασι, προσεπάθησε δὲ διὰ παντὸς μέσου νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἐκτροχίασιν πρὸς ἣν ἐξώθει τὸ Κομιτάτον ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι. Ἀλλ' οὐδὲν ἔπραξεν ὅπως ἀποσοβήσῃ τὸν ἀνταγωνισμόν, ὅστις διεγράφετο ἤδη σαφῶς μεταξὺ τοῦ κράτους καὶ τῶν ζωτικωτέρων στοιχείων του. Ὁ Κιαμὴλ παρέμεινεν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ ἑξάμηνον. Παρὰ τὴν πανηγυρικὴν ψῆφον τῆς ἐμπιστοσύνης, ἧς ἔτυχε τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1908, ἐξηναγκάσθη εἰς παραίτησιν ὀλίγας ἡμέρας βραδύτερον. Ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» ἀνεμιγνύετο σκανδαλωδῶς εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ ἀφωσιωμένος εἰς αὐτὴν ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Ἀλῆ Ριζᾶ, διέτασεν ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Κομιτάτου σοβαρὰς στρατιωτικὰς κινήσεις πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν μεθόριον, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρωθυπουργοῦ. Τὰς πρωτοβάς ταύτας κατέστησεν ὀξυτέρας ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κιαμὴλ ὅπως ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς πρωτευούσης τάγματά τινα τοῦ Ρωμυλιωτικοῦ στρατοῦ, ὧν ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀπομάκρυνσιν. Συνεπείᾳ τῆς διαφωνίας ταύτης, ὁ γηραιὸς Κιαμὴλ προέβη εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ὑπουργῶν τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν. Τὸ Κομιτάτον, οὗτινος τὰ ὄργανα διεξῆγον ἤδη σφοδρὰν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας ὅπως τὴν ἀνατρέψῃ διὰ πραξικοπήματος. Τὴν 27 Ἰανουαρίου ὁ Κιαμὴλ ἐκλήθη ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Βουλὴν ὅπως ἀπολογηθῇ διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν δύο ὑπουργῶν. Ἠρνήθη νὰ ἐμφανισθῇ. Ἡ πτῶσίς του παρεσκευάσθη εἰς τὰ παρασκήνια, ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν εἰς τοὺς διστάζοντας βουλευτάς. Κατὰ τὴν ἄδοξον πτῶσίν του, παρὰ τὴν αὐτοτιτλοφόρησίν του ὡς φιλελευθέρου, παρὰ τὰς συμπαθείας δι' ὧν τὸν περιέβαλον αἱ Χριστιανικαὶ κοινότητες, ἡ πρὸς αὐτὰς ῥῆξις ἦτο πρόδηλος

Τὸν Κιαμὴλ πασᾶν διεδέχθη ὁ πρῴην Γεν. Ἐπιθεωρητὴς ἐν Μακεδονίᾳ Χουσεΐν Χιλμῆ, ὅστις ἀποτελῶν μέλος τοῦ ἀποχωρήσαντος ὑπουργείου, παρητήθη ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν Νεοτούρκων, ὅπως ὑπονομεύσῃ

τὸν ἀρχηγόν του ἀσφαλέστερον. Τὴν πρωθυπουργίαν του διέκοψεν ἡ ἐπανάστασις τῆς 31ης Μαρτίου, μεθ' ἧς ἐξηφανίσθη καὶ ὁ Χαμὴτ ἐκ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς.

Τίνος ἔργον ἦτο ἡ ἐπανάστασις αὕτη, ἥτις παρ' ὀλίγον νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ προσωπικὸν σύστημα τοῦ Ἐρυθροῦ Πατισάχ ; Τῆς ὑποκώφου δυσαρεσκείας ἥτις ἐμυκᾶτο ἀπό τινος κατὰ τῆς κομιτατικῆς τρομοκρατήσεως. Ἀντιδραστικοὶ καὶ φιλελεύθεροι, μετὰ την δολοφονικὴν ἀπόπειραν ἥτις ἐγένετο κατὰ τοῦ συντάκτου τῆς «Σερμπεστὶ», ἔτειναν πρὸς ἀλλήλους τὴν χεῖρα ὅπως ἀνατρέψωσι τὸ νεοτουρκικὸν καθεστώς, μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὅστις ἀποδεικνύει πόσον ἀθεράπευτος εἶναι ἡ ἔλλειψις ἀρχῶν ἐν Ἀνατολῇ. Τὰ χρηματικὰ μέσα τῆς ἐξαγορᾶς καὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν **«οὐλεμάδων»**, οἵτινες ἀπό τινος ἐξεδήλουν συμπτώματα ἰσχυροῦ ὀργασμοῦ καὶ τῆς μυήσεως τῶν στρατιωτῶν, παρέσχεν ὁ Σουλτάνος ἐν τῇ ἐλπίδι, ὅτι ἡ Μακεδονικὴ ἐπανάστασις θὰ ἐξουδετεροῦτο τελείως ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς ταύτης στάσεως, τὰ δὲ ἐξωτερικὰ προσχήματα φιλελευθέρας ἐξεγέρσεως κατὰ τῆς τυραννίας καὶ τῆς πιέσεως τοῦ Κομιτάτου, παρέσχεν ἡ συνεργασία ὡρισμένων ἀντιπολιτευομένων, οἵτινες δὲν ἐδίστασαν μεταξὺ δύο τυραννιῶν νὰ προτιμήσωσι τὴν μᾶλλον ἀνελευθέραν, τὴν μᾶλλον ταπεινωτικὴν καὶ τὴν μᾶλλον ἀνέλπιδα. Τὴν ἐπαύριον τῆς στάσεως ταύτης, ἥτις διεξήχθη ἐπ' ὀνόματι τοῦ **«σεριάτ»**, τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπλήρουν αἱ φάλαγγες τῶν κατασκόπων καὶ τῶν καταδοτῶν τοῦ Ἀβδοὺλ Χαμήτ, προοιωνιζόμεναι ἀσφαλῆ ἐπάνοδον εἰς τὸ ἐπαίσχυντον προϊουλιανὸν καθεστώς, ἐφ' οὗ ἡ νεοτουρκικὴ μεταπολίτευσις ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν ἦτο, ἐσημείου ἐπαισθητὴν πρόοδον. Ἀλλ' ἡ στάσις αὕτη ἂν διεξήχθη εὐφυῶς καὶ γοργῶς, ἀπεδέχθη ἐπικίνδυνα προσχήματα. Δὲν ἤπλωσεν ὡς σημαίαν της, μόνον τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἱεροῦ νόμου, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀποδίωξιν τοῦ Νεοτουρκικοῦ ἐλευθεροτεκτονισμοῦ, ὃν οἱ ἀντίπαλοί του κατηγόρουν ὡς τυφλὸν ὄργανον γνωστῶν Ἰσραηλιτῶν. Διελάλησεν ὡς σύνθημά της καὶ τὴν καταδίωξιν τῶν ἐκ τῆς Σχολῆς ἐξελθόντων ἀξιωματικῶν (μεκτεπλῆ), καθ' ὧν ἐπεδιώκετο ν' ἀντιταχθῶσιν οἱ προερχόμενοι ἐκ τῶν τάξεων (ἀλαϊλῆ). Τὸ σφάλμα τοῦτο ἦτο σοβαρώτατον. Συνήσπισεν εἰς κοινὸν κίνημα ἀντιστάσεως τὴν ζωτικωτέραν δύναμιν τοῦ στρατοῦ, τὴν πολυπληθῆ καὶ μεμορφωμένην τάξιν τῶν ἀξιωματικῶν, ὧν συνάδελφοί τινες ἐφονεύθησαν ἀγρίως κατὰ τὴν στάσιν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, καὶ οὓς ἠπείλει γενικὴ προγραφή. Ἡ γενικὴ κατ' αὐτῶν ἀπειλὴ ἔστρεψεν ἀδιαλλάκτως κατὰ τοῦ Ἐρυθροῦ Σουλτάνου καὶ τοὺς ἀξιωματικούς, οἵτινες ὑπ' ἄλλας συνθήκας δὲν θὰ ἐκηρύσσοντο ἴσως κατ' αὐτοῦ. Καὶ μετὰ βραχεῖαν παραζάλην οἱ κορυφαῖοι τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προό-

δου», συγκεντρωθέντες εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐξήγειραν τὸν ἐν αὐτῇ διαθέσιμον στρατόν, ὅστις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ πασᾶ καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ πληθύος ἐθελοντῶν, ἐβάδισε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἂν ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὴτ ἀπεφάσιζε τὴν μέχρις ἐσχάτων ἀντίστασιν, ἂν συγκατένευε νὰ δώσῃ ἡρωϊκὸν ἐπίλογον εἰς ζωὴν σκληρότητος, ἡ θέσις τῶν πολιορκητῶν θὰ ἦτο ἐξαιρετικῶς δυσχερής. Ἡ φρουρὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο πολυάριθμος, τὰ πολεμεφόδια ἄφθονα, οἱ ἐθελονταὶ θὰ παρουσιάζοντος ἄπειροι ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος Καλίφου καὶ εἶναι ἄγνωστον ποία ἠδύνατο νὰ ἦναι ἡ ἔκβασις τοῦ ἀγῶνος, ἂν ὁ Σουλτάνος ἠλέκτριζε διὰ τῆς παρουσίας του τὰ φανατικά του τάγματα. Ἀλλ' ὁ Χαμὴτ ἔγκλειστος εἰς τὸ Γιλδὶζ ἔτρεμεν. Ἡ πρωτεύουσά του ἤτις τὸ ἐγνώριζεν, συνέτρεμε μετ' αὐτοῦ. Εἰς τὰς ἀγυιάς της ἐπλανᾶτο ὁ τρόμος καὶ ὁ πανικός. Ἐξ ἄλλου ἡ Κυβέρνησις Τεφὴκ, ἥτις ἐσχηματίσθη μετὰ τὴν στάσιν, καὶ ἰδίως ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Ναζήμ, συνεννοοῦντο ἀναρανδὸν μετὰ τῶν πολιορκητῶν.

Χάρις εἰς τὸν Ναζήμ, ὅστις ἐξεμηδένισε τὴν ἀντίστασιν τῶν πιστῶν εἰς τὸν Χαμὴτ στρατευμάτων, ὁ Μαχμοὺτ Σεφκέτ, ὁ Ἐμβὲρ καὶ ὁ Νιαζῆ εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ πολιορκία καὶ κατάληψις τῶν ἀκεφάλων στασιαστῶν εἰς τοὺς στρατῶνάς των ὑπῆρξεν ἔργον ὀλίγων ὡρῶν.

Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ στρατοῦ τῆς ἐπελάσεως, ὅστις εἶχε συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Βουλῆς μεταφερθείσης εἰς Ἅγιον Στέφανον ὑπῆρξεν ἡ ἐκθρόνισις τοῦ Ἀβδοὺλ Χαμήτ, ἡ ἀντικατάστασίς του διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Μεχμὲτ Ρεσάτ. Ἡ Κυβέρνησις Χουσεΐν Χιλμῆ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχήν. Ὁ Χουσεΐν Χιλμῆ διετήρησε τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1909, ὑποκύψας ἐν τῷ ζητήματι τῆς ποταμοπλοΐας Λύντζ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ἐφημίζετο ὡς ὁ ἱκανώτερος καὶ εὐφυέστερος πολιτικὸς τῆς Τουρκίας καὶ ὅστις ἐξεπροσώπησεν ἐπὶ μακρὸν πᾶσαν ἐλπίδα τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου» κατετρίβη ἀκάρπως εἰς ἐσωτερικὰς προστριβὰς μετὰ τῆς πολιτικῆς μερίδος ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο, χωρὶς ν' ἀφήσῃ ὄπισθέν του οὐδὲν ἔργον γόνιμον. Ἐπ' αὐτοῦ, ὡς ἦτο ἐπόμενον, πᾶσαι αἱ ἄκραι βάσεις τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου» ἐνετάθησαν. Μετὰ τὸν *«ρωμαντικὸν θρίαμβον»* τῆς Μακεδονικῆς ἐπελάσεως, μετὰ τοὺς ἀπαγχονισμούς, τὰς καθειρξεις, τὰς ἀπελάσεις της, τὴν κήρυξιν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, τὴν φίμωσιν τοῦ τύπου, πᾶσα ἀντίδρασις συνετρίβη, ἐξέλιπε πᾶσα ἀντιπολίτευσις. Τὸ Κομιτάτον κατέστη καὶ Θρόνος καὶ Βουλὴ καὶ Σύνταγμα. Αἱ ὀλιγαρχικαὶ τάσεις του ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τοῦ Κράτους διοικήσει, αἱ σωβινιστικαὶ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ καὶ τῇ

ἐξωτερικῇ του πολιτικῇ κατέστησαν ἀδιαλλακτότεραι. Διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῷ ὑπουργείῳ Χιλμῆ εἶχον εἰσέλθῃ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἀγνῆς νεοτουρκικῆς σκέψεως, ὁ Τζαβήτ, ὁ Ταλαάτ, ὁ Χαλατζιάν, ὅλοὲν δὲ καθίστατο αἰσθητοτέρα ἡ ἐπίδρασίς της ἐν τοῖς ἔργοις τῆς Κυβερνήσεως. Ἐκ τῶν ἄκρων τούτων στοιχείων, συμπληρωθέντων διὰ τοῦ Ἐμρουλλὰχ βέη, τοῦ Μπαμπανζαδὲ Ἰσμαὴλ Χακκῆ βέη, τοῦ Χαλὴλ βέη, τοῦ Χαΐρῆ βέη, ἐσχηματίσθη τὸ ὑπουργεῖον Χακκῆ ὅπερ διεδέχθη τὸν Χουσεΐν Χιλμῆ εἰς τὴν ἀρχήν, ἐν ᾗ παρέμεινε μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1911. Ὁ κύριος παράγων τῆς Κυβερνήσεως ταύτης ὑπῆρξεν ὁ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ πασᾶς, ὅστις τ

Ὁ βασιλεὺς ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἐν περιπάτῳ μετὰ τοῦ ἐγγόνου του ΠΑΥΛΟΥ ἐν Θεσσαλονίκῃ.

ἔδωκε καὶ τὴν ὁριστικήν της κατεύθυνσιν. Ἐπ' αὐτῆς ἡ πρὸς τὰς ἐθνότητας ρῆξις ἥτις ὑφίστατο χρονίως καὶ ἐπὶ τῶν προγενεστέρων ὑπουργείων, κατέστη μᾶλλον ἔντονος. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ, ὑπῆρξε πολιτικὴ καθαρῶς στρατιωτική, ἐντεῦθεν δ' ἡ ὀξυτάτη ἐμφάνισις τοῦ δυσλύτου καὶ πολυπλόκου στρατολογικοῦ ζητήματος. Ἡ πολιτικὴ τῶν συναδέλφων του ὑπῆρξε καθαρῶς ἀφομοιωτική, ἐντεῦθεν δ' ἡ δημιουργία τοῦ προνομιακοῦ καὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ζητήματος. Ὁ ἐθνικόφρων οὗτος ζῆλος ἐπέσπευσε τὴν ἔκρηξιν τῆς πρώτης μεγάλης ἐξωτερικῆς ἀπὸ τοῦ Συντάγματος κρί-

σεως. Τὸ ἀδιάλλακτον πνεῦμα ὅπερ ἐξεδήλου ὁ κυβερνῶν Νεοτουρκισμὸς παντιχοῦ ἔνθα ἤρχετο εἰς ἐπιφὴν μετὰ τῆς Εὐρώπης, ἀνησύχει καὶ κατέπλησσεν. Εἴτε ἐν τῇ ὁροθετήσει τῶν Γαλλοτουρκικῶν κτήσεων τῆς Ἀφρικῆς, εἴτε ἐν τῇ ἐκκαθαρίσει τῶν ἐκκρεμοτήτων τῆς Σιναϊτικῆς χερσονήσου καὶ τοῦ Περσικοῦ, εἴτε ἐν τῇ καθορίσει τῆς Τουρκοπερσικῆς μεθορίου, ἐτηρεῖτο πολιτική, ἥτις χάριν πολλάκις μιᾶς σπιθαμῆς γῆς ἢ ἑνὸς ἀσήμου μεθοριακοῦ σταθμοῦ, ἔθετεν ἐν κινδύνῳ πολυτιμώτατα τοῦ κράτους συμφέροντα, τὸ κεφάλαιον συμπαθειῶν αἵτινες ἐπὶ μακρὸν ὑπῆρξαν τὸ κύριον τῆς Τουρκίας ἐνεργητικὸν ἐν τῇ πάλῃ της κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς ἐπεμβάσεως. Ἡ πολιτικὴ αὕτη προεκάλεσε καὶ τὸν μετὰ τῆς Ἰταλίας πόλεμον. Αἱ ἀναμφισβήτητοι Ἰταλικαὶ βλέψεις ἐπὶ τῆς Κυρηναϊκῆς καὶ τῆς Τριπολίτιδος, ἀντὶ νὰ ἐπιβάλωσι τὴν ὀργάνωσιν τῆς κατ' αὐτῶν ἀμύνης, διὰ τελειοτέρας πολεμικῆς ὀργανώσεως καὶ τοῦ προσεταιρισμοῦ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἀντιζηλιῶν, αἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξουδετερώσωσι τὴν Ἰταλικὴν ἐπιβουλήν, προεκάλουν μόνον μέτρα ὀχληρᾶς, μύωπος γραφειοκρατικῆς ἀντιδράσεως, ἅτινα ἐπετάχυνον τὴν ἐκδήλωσιν καθ' ἣς ἐπεδίωκον ν' ἀμυνθοῦν. Ἀνυπέρβλητοι φραγμοὶ ὑψώθησαν πρὸ τῆς οἰκονομικῆς τῆς Ἰταλίας διεισδύσεως. Οἱ Ἰταλοὶ ὑπήκοοι ἐπιέσθησαν καὶ κατεδιώχθησαν, ὑπὸ διοικητῶν, οὓς καθίστα θρασυτέρους ἡ ἀπόστασις. Ἀντιθέτως, ἡ ἄμυνα τῶν Ἀφρικανικῶν τῆς Τουρκίας ἀποικιῶν παρημελήθη ἐντελῶς. Τὰ ἐπὶ Χαμὴτ κατασκευασθέντα ὀχυρωματικὰ ἔργα ἐγκατελείφθησαν, τὰ ἐπ' αὐτοῦ ἐναποθηκευμένα τυφέκια ἐστάλησαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἡ πρὶν ὑφισταμένη ὀργάνωσις ἐγχωρίου ἐθνοφυλακῆς παρέλυσεν.

Ἡ παράδοξος αὕτη ἀντίθεσις, ἀγρία ἀφ' ἑνὸς ἄμυνα κατὰ τῆς Ἰταλικῆς ἐγκαταστάσεως, ἀκατανόητος ἀφ' ἑτέρου ἀφοπλισμός, ὤθησαν τὴν Ἰταλίαν εἰς οὐγκρουσιν, δι' ἣν εἶχεν ἐξασφαλίσῃ καὶ τὴν εὐμένειαν τῆς Τριπλῆς καὶ τὴν οὐδετερότητα τοῦ ἀντιθέτου συνδυασμοῦ. Ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τὴν 15]28 Σεπτεμβρίου 1911. Ἡ θέσις τῆς Κυβερνήσεως δεινοτάτη ἕνεκα τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ μυρίων ἄλλων ἐσωτερικῶν κ' ἐξωτερικῶν προβλημάτων, κατέστη ἀφόρητος μετὰ τὴν νέαν φοβερὰν περιπλοκήν. Ἡ ἀντιπολίτευσις κατηγόρει τὴν Κυβέρνησιν ὅτι παρέδωκε τὴν Ὀθωμανικὴν Ἀφρικὴν ἀνυπεράσπιστον εἰς τοὺς Ἰταλούς, καὶ ἡ κατηγορία αὕτη εὕρισκε βαθεῖαν ἠχὼ καὶ μεταξὺ τῶν τάξεων τῆς συμπολιτεύσεως. Ὁ Χακκῆ ὑπέβαλε παραίτησιν. Τὸν διεδέχθη ἐν τῇ πρωθυπουργίᾳ ὁ Πρόεδρος τῆς Γερουσίας Κιουτσοὺκ Σαΐτ πασᾶς.

Ἐν τῇ Βουλῇ εἶχε σχηματισθῇ ἰσχυρὸν κόμμα ἀντιπολιτευτικόν, περιαγωγὸν εἰς θέσιν κρίσιμον τὴν «Ἕνωσιν καὶ Πρόοδον», ἥτις ἀπεφάσισε

νὰ προβῇ εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς. Ἀλλ' ὁ Συνταγματικὸς Χάρτης δὲν τὸ ἐπέτρεπεν, ἦτο δ' ἀνάγκη νὰ τροποποιηθῇ ὅπως σωθῶσι τὰ προσχήματα. Καὶ τίς ἦτο ἁρμοδιώτερος νὰ τὸ πράξῃ ἢ ὁ Σαΐτ, ὁ σκολιὸς καὶ πολύμητις πρεσβύτης, οὗτινος τὸ γῆρας ὤξυνεν ἀντὶ ν' ἀμβλύνῃ τὴν μηχανορράφον ἀγχίνοιαν; Ἡ νέα πρωθυπουργία διέρρευσεν ἐν μέσῳ τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀδιαλλάκτου πάλης πρὸς τὴν ἀντιπολίτευσιν, ὁλοὲν ἰσχυροτέραν καὶ παλαίουσαν ἀπεγνωσμένως ὅπως ματαιώσῃ τὴν διάλυσιν. Ἡ πάλη διεξήχθη μετ' ἀνηκούστου βιαιότητος ἀμφοτέρωθεν. Ἡ ἀντίστασις αὕτη ἠνάγκασε τὸν Σαΐτ πασᾶν νὰ παραιτηθῇ, συνεπείᾳ κωλυσιεργίας, ἥτις ἐθεωρήθη ὡς ἡ πρώτη ἀπόρριψις τῆς προταθείσης τροποποιήσεως. Μετὰ τὴν παραίτησιν ταύτην ὁ Σαΐτ ἐσχημάτισε νέον ὑπουργεῖον, ὅπερ εὑρεθὲν πρὸ νέας δυσμενοῦς Κοινοβουλευτικῆς ἀποφάνσεως, ἀπέσπασεν Αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, τὴν 5 Ἰανουαρίου 1912, διαλύον τὴν Βουλήν.

Εὐθὺς μετὰ τὴν διάλυσιν ταύτην ἤρξαντο αἱ νέαι ἐκλογαί, αἵτινες διεξήχθησαν σκανδαλωδέστατα. Ἡ κυβερνῶσα πολιτικὴ μερὶς μετῆλθε κατ' αὐτὰς πᾶν μέσον πρὸς κατίσχυσιν τῶν ὑποψηφίων της. Οἱ ἐκλογεῖς εὑρέθησαν πρὸ ἀνηκούστων πιέσεων καὶ κακοποιήσεων. Πάντες οἱ ἀντιπροσωπεύοντες τὴν ἐθνικόφρονα ἀντιπολίτευσιν τῶν ἐθνοτήτων, ἐκτὸς τριῶν Ἑλλήνων τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Ἀλβανῶν βουλευτῶν Παραμυθίας, Βερατίου, Δυρραχίου καὶ Ἐλμπασὰν, παραστησάντων ἑαυτοὺς ὡς Κυβερνητικούς, ἀπεκλείσθησαν ἀνηλεῶς. Ἀπεκλείσθησαν ἐπίσης πάντες οἱ ἀντιπολιτευόμενοι Τοῦρκοι καὶ Ἄραβες. Ἡ νέα Βουλὴ ἐγκαινίασε τὴν ἁμαρτωλὸν ὕπαρξίν της τὴν 5 Ἀπριλίου 1912, τρεῖς ἀκριβῶς μῆνας μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς προκατόχου της. Το κύριον ἔργον της ὑπῆρξεν ἡ ψήφισις νέων περιοριστικῶν τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας νομοσχεδίων τῶν προσθέτων φόρων ἐπὶ τῶν κτημάτων, τοῦ ἐπιτηδεύματος, τοῦ ἅλατος, τῶν οἰνοπνευμάτων καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ στρατοῦ ἀπαλλαγῆς, αὐξησάντων τὴν λαϊκὴν δυσφορίαν καὶ ἡ τροποποίησις τοῦ πολυθρυλλήτου 35ου ἄρθρου κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ τροποποίησις ἐπεξετάθη ἐπὶ τῶν ἄρθρων 7, 43 καὶ 73, παραχωρήσασα εἰς τὸν Ἄνακτα τὸ δικαίωμα νὰ διαλύῃ τὴν Βουλὴν μετ' ἐπανειλημμένας διαφωνίας πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, χωρὶς ἡ διάλυσις αὕτη νὰ προϋποθέτῃ τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου καὶ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Γερουσίας, ὡς ὥριζεν ἡ πρώτη τροποποίησις τοῦ Συνταγματικοῦ χάρτου κατὰ τὸ 1909. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ Βουλὴ ἐξηντλεῖτο εἰς τὸ στεῖρον τοῦτο ἔργον, ὑπ' αὐτὴν ἔβρεμε φοβερὸν ἡφαίστειον. Αἱ φιλοδοξίαι ἃς ἡ πολιτικὴ μονοπώλησις τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προό-

δου» ἀπέκλεισε τῆς Βουλῆς, κατηύθυναν δραστηριότητα, ἣν παρώξυνον ὁ διωγμὸς καὶ τὸ ἀδίκημα εἰς μυστικὴν συνωμοτικὴν ἐνέργειαν, ὁμοίαν πρὸς ἐκείνην δι' ἧς ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» ἐθριάμβευσεν. Ἡ δραστηριότης αὕτη ἐστράφη μοιραίως πρὸς τὰ δύο ἐνδεδειγμένα πεδία ἐφ' ὧν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ ἄμεσα ἀποτελέσματα. Πανταχοῦ σήμερον ἡ ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ εἶναι δυσχερὴς, διότι τὸ λαϊκὸν ὁδόφραγμα ὅπερ ἀπηθανάτισεν ὁ ρωμαντισμός, δὲν δύναται νὰ ὑπερασπίσῃ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν τηλεβόλων καὶ πολυβόλων τῶν κυβερνήσεων. Ἀλλ' ἡ ἐξέγερσις αὕτη εἶναι ἀπείρως δυσχερεστέρα ἔτι ἐν Τουρκίᾳ, ἔνθα μακρὰ ἠθικὴ δούλωσις ἐνουμένη μετὰ τῆς φυσικῆς πειθαρχικότητος τῆς κρατούσης φυλῆς, τῇ ἀφήρεσαν τὴν δύναμιν τοῦ ὁμαδικῶς ἐξεγείρεσθαι. Ἡ κατὰ τοῦ Κομιτάτου ἄρα ἀντίδρασις δὲν ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν λαόν, δὲν ἐπεδίωξε τὴν ἐξέγερσίν του κατὰ καθεστῶτος πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπεν ἀπό τινος μετὰ δυσθυμίας, ἣν ἐνέτεινε δραστήριος προσηλυτισμός. Ἐστράφη πρὸς τὸν στρατόν, δι' οὗ καὶ μόνον ἦτο δυνατὸν νὰ καταλυθῇ κατάστασις δημιουργηθεῖσα δι' αὐτοῦ. Ἐστράφη πρὸς τὴν ἐθνότητα ἐκείνην, ἣν ἡ γεωγραφικὴ θέσις της καὶ ἡ πρὸς τὰ ὅπλα ἐξοικείωσις τοῦ πληθυσμοῦ της καθίστα ἐνδεδειγμένον ὄργανον πάσης ἐνόπλου κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἀντιστάσεως: τοὺς Ἀλβανούς. Οἱ φιλοπόλεμοι οὗτοι πληθυσμοὶ εἶχον ἤδη ἐκκρεμεῖς λογαριασμοὺς μετὰ τῆς Κυβερνήσεως.

Ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» εἶχε πειραθῇ νὰ τοῖς ἐπιβάλῃ τὴν χρῆσιν τοῦ Ἀραβικοῦ ἀλφαβήτου, ἀντὶ τοῦ Λατινικοῦ ὑπὲρ οὗ εἶχεν ἀποφανθῇ τὸ Ἀλβανικὸν Συνέδριον, εἶχε πειραθῇ νὰ κλείσῃ τὰς σχολάς των, νὸ καταργήσῃ προαιώνια φυλετικά των ἔθιμα, ἡ δὲ ἀνάμιξίς της εἰς τὴν αὐτόνομόν των διαβίωσιν εἶχε προκαλέσῃ φοβερὰν ἐπανάστασιν, ἣν ὁ Τζαβὴτ πασᾶς κατέπνιξεν εἰς ποταμοὺς αἵματος. Ἐν τούτοις, τὸ κίνημα ὑπέτυφε πάντοτε. Ὁ πολεμικὸς καὶ φιλέκδικος πληθυσμός, τοσοῦτον ζηλότυπος διὰ τὴν προαιώνιον ἐλευθερίαν του, δὲν συνεχώρησε τὴν εἴσδυσιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ ἀβεβήλωτόν του ἔδαφος. Δὲν συνεχώρησε τὰς ὑπ' αὐτοῦ διαπραχθείσας θανατικὰς ἐκτελέσεις, τὴν καταστροφὴν τῶν πύργων του. Ὁ ὀργασμὸς ἐπέζησε τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ στρατοῦ, ἀνέμενε δὲ νέαν εὐκαιρίαν ὅπως ἐκσπάσῃ εἰς νέον κίνημα. Τὴν εὐκαιρίαν ταύτην παρέσχεν ἡ αὐθαίρετος καὶ ἀναίτιος ἀκύρωσις τῶν πρωτοβαθμίων τῆς Πριστίνας ἐκλογῶν καὶ αἱ ἄλλαι παρανομίαι καὶ βιαιότητες αἵτινες ἐχαρακτήρισαν τὴν ἐκλογικὴν ζύμωσιν. Ἡ ἐξέγερσις ἄλλως τε δὲν ἦτο καθαρῶς τυπική. Συνεδέετο πρὸς γενικωτέραν συνωμοσίαν ἥτις ἐξυφαίνετο ἀπὸ πολλοῦ ἐν τῷ στρατῷ. Ἡ δικτατορικὴ πολιτεία τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου» ἐδημιούργησεν ἰσχυρὰν

ἀντιπολίτευσιν ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων της. Ἀλλ' ἡ ἀντιπολίτευσις αὕτη ἀναμιχθεῖσα ἀδεξίως εἰς τὸ νόθον καὶ ἐφήμερον καθεστὼς ὅπερ ἀφῆκεν ὄπισθέν της ἡ 31η Μαρτίου 1909, ἐξηφανίσθη μετ' αὐτοῦ.

Οἱ Νεότουρκοι δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐπιτρέψωσι τὸν σχηματισμὸν νέας ἀντιπολιτεύσεως. Μόλις ἀνέλαβον καὶ πάλιν τὰ ἡνία τῆς ἀρχῆς, ἐψήφισαν τοὺς περὶ ἁλητῶν, σωματείων, συναθροίσεων καὶ τύπου νόμους, δι' ὧν ἐξεμηδένιζον προκαταβολικῶς πᾶσαν ἀπόπειραν ἀντιδράσεως. Ἀλλ' οἱ ἀτμοὶ εἰς οὓς δὲν ἦτο ἀνοικτὴ ἡ ἀσφαλιστικὴ δικλεὶς τοῦ τύπου καὶ τοῦ βήματος, συνεκεντρώθησαν διὰ τοῦτο ἀπειλητικώτεροι. Ἀποτραπέντες τῆς φυσιολογικῆς των διεξόδου διωχετεύθησαν εἰς τὰς μυστικὰς ὀργανώσεις, αἵτινες ἐν πλήρει συνταγματικῇ ἐλευθερίᾳ, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ζήσωσι. Πρώτη τῶν ὀργανώσεων τούτων ἐσχηματίσθη ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου Σαδὴκ, ἀνδρὸς χρηστοῦ καὶ φιλοπάτριδος, ἐκ τῶν κυριωτέρων ἄλλοτε μελῶν τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου», ἧς τὸν ἀπεμάκρυναν τὰ λάθη της, ἡ «Ἐλευθερία καὶ Συνεννόησις». Ἐν αὐτῇ συνεκεντρώθησαν πάντες οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, βραδύτερον δὲ προσῆλθον καὶ αἱ ἐθνικιστικαὶ ὁμάδες, αἵτινες κατεπολέμουν τὴν ἀφομοιωτικὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ «Ἐλευθερία καὶ Συνεννόησις», ἥτις ἀνησύχει τὸ κρατοῦν κόμμα διὰ τῶν ταχειῶν προόδων της, διεκήρυσσεν ὅτι ἦτο κόμμα πολιτικόν. Πλὴν παρὰ τὴν βεβαίωσιν ταύτην, ἡ ὕπαρξις μυστικοῦ τμήματος καὶ ἡ στρατολογία ἀποστράτων ἢ παρητημένων ἀξιωματικῶν ὡς «φεδαὴ», ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ λειτουργία της δὲν ἦτο καθαρῶς κοινοβουλευτική. Ὀλίγον μετὰ τὴν σύμπηξιν τῆς «Ἐλευθερίας καὶ Συνεννοήσεως», ἱδρύθη ὁ Σύνδεσμος τῶν «Σωτήρων Ἀξιωματικῶν». Ἡ ἀφετηρία τῆς ἱδρύσεώς του ὑπῆρξεν ὁ κίνδυνος ὃν διέτρεχεν ὁ στρατὸς διὰ τῆς ἀπαύστου ἀναμίξεώς του εἰς τὴν πολιτικήν. Ἀληθῶς, πολλοὶ τῶν ἐν τῷ στρατῷ ὀπαδῶν τοῦ Κομιτάτου εἶχον προαχθῇ σκανδαλωδῶς, ἄλλοι εἶχον διορισθῇ εἰς παχυμίσθους διοικητικὰς θέσεις καὶ ἄλλοι ἐδαπάνων ποσὰ ἐκπληκτικά, καίτοι πτωχότατοι. Τὰ παραδείγματα ταῦτα τῆς διὰ τῆς πολιτικῆς ἀναδείξεως, ἐξήσκουν ἐκνευριστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ στρατοῦ. Τὴν δυσφορίαν ἐπηύξανον αἱ διαδόσεις περὶ τρομακτικῶν καταχρήσεων ἐν ταῖς προμηθείαις του. Διεδίδετο ὅτι ἡ σύγκρισις τῆς τιμῆς τῶν προμηθειῶν τῶν διαφόρων στρατιωτικῶν σωμάτων, ἀπεκάλυπτε τερατώδεις διαφοράς. Κατὰ τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ κατὰ τῆς ἄλλης ἐσωτερικῆς κ' ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου», ἧς προεβλέποντο αἱ συνέπειαι, ἐπεχείρησε ν' ἀντιδράσῃ ὁ Σύνδεσμος τῶν ἀξιωματικῶν. Οἱ ἡγέται τῆς «Ἐλευθερίας καὶ Συνεννοήσεως» ἐπεχείρησαν ν' ἀπορροφήσωσι τὴν

νέαν ὀργάνωσιν. Ἀπέτυχον. Οἱ ἱδρυταί της ἠννόουν νὰ παραμείνωσι ξένοι πρὸς τὰ πολιτικὰ κόμματα, οὐδέτεροι ἐν μέσῳ τῶν σφοδρῶν κομματικῶν διαπληκτισμῶν. Καὶ οἱ «Σωτῆρες ἀξιωματικοὶ» ἐξήσκησαν δραστηριώτατον προσηλυτισμὸν μόνον ἐν μέσῳ τοῦ στρατοῦ, ἐπεκτείνοντες ταχυτάχως τὰς διακηρύξεις τοῦ Συνδέσμου των. Οἱ ἀντιπρόσωποί του εἰργάσθησαν εἰς τὰ μᾶλλον ἀφωσιωμένα πρὸς τὸ Κομιτάτον σώματα, ἀπέκτησαν πανταχοῦ ὀπαδούς. Καὶ ὅταν ἐκορυφώθη ἡ κατὰ τοῦ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ καταφορά, ὅταν τὸ ἔργον τοῦ Συνδέσμου ὡρίμασεν, ἐξερράγη ἡ Ἀλβανικὴ ἐπανάστασις. Ἡ σχέσις της μετὰ τοῦ Συνδέσμου ἦτο προφανής. Πολλοὶ τῶν δραστηριωτέρων του μελῶν, ἦσαν Ἀλβανοὶ καὶ διετέλουν εἰς στενωτάτας σχέσεις μετ' ἐκείνων, οἵτινες ἔδωκαν ἐπὶ τῶν Ἀλβανικῶν βουνῶν τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως. Τὸ Κομιτάτον ἠννόησε τὸν κίνδυνον. Ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐπαναστατημένην χώραν ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν κατεύνασιν. Ἀπέτυχεν. Ἡ ἐπανάστασις χαλαρῶς καταδιωκομένη ὑπὸ στρατοῦ ὅστις τὴν συνεπάθει καὶ ὅστις ἠρνεῖτο νὰ βαδίσῃ κατ' αὐτῆς, ἐγιγαντοῦτο ἐπεκτεινομένη πρὸς τὰ μεσημβρινὰ διαμερίσματα. Ὁ τρόμος ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν τάξεων τῆς συμπολιτεύσεως. Αἱ ἐν τῇ Βουλῇ ἐπιθέσεις τῶν ὀλίγων Ἀλβανῶν Βουλευτῶν κατ' Ἰούνιον τοῦ 1911, ἐνεποίουν βαθυτάτην ἐντύπωσιν. Αἰφνιδίως ἐγνώσθη, ὅτι εἷς τῶν δραστηριωτέρων προπαγανδιστῶν τοῦ Συνδέσμου, ὁ λοχαγὸς Ταγιὰρ, ἐστασίασεν ἐν Μοναστηρίῳ, κ' ἐξῆλθε μετὰ τοῦ λόχου του εἰς τὰ ὄρη, παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸ ταμεῖον τοῦ τάγματος. Ἡ Κυβέρνησις ἔλαβεν ἀμέσως μέτρα δραστηριώτατα. Ὁ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ συνεκέντρωσε τὸν πυρετὸν ὅστις κατέτρωγε τὸ ἀσθενικὸν σῶμά του, εἰς τὴν καταδάμασιν τῆς στάσεως. Δὲν ἔζη, δὲν ἐκοιμᾶτο, δὲν ἔτρωγεν. Αἱ διαταγαὶ ἀνεχώρουν ἀλλεπάλληλοι. Ἀλλ' ὁ στρατὸς τοῦ Μοναστηρίου καὶ τῆς Θεσσαλονίκης ἠρνήθη νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ Ταγιάρ. Διετάχθη νὰ τὸ πράξῃ ἡ φρουρὰ τῆς Σμύρνης, ἧς στρατιωτικὸς διοικητὴς ἦτο ὁ Ἀβδουλλὰχ πασᾶς. Ὁ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ, ἀνέμενεν ἄϋπνος ὁλόκληρον τὴν νύκτα τὴν ἀπάντησιν. Καὶ ἡ ἀπάντησις ἦλθε μετὰ τῆς αὐγῆς ἀπελπιστική: Ὁ Ἀβδουλλὰχ μετὰ μακρὰν διάσκεψιν μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν του, ἠρνεῖτο νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ταὐτοχρόνως μεταξὺ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀξιωματικῶν ἐσημειοῦτο σοβαρὸς ὀργασμός. Οἱ «Σωτῆρες ἀξιωματικοὶ» συνήρχοντο ἐπιδεικτικῶς εἰς μυστικὰς συσκέψεις ἐν Κιζὴλ Τοπρὰκ, ἐν Ἐρέγκιοϊ, ἐν Σισλῇ, ἡ δὲ Κυβέρνησις, καίτοι γνωρίζουσα ἄριστα καὶ τὰ κέντρα καὶ τὸν

σκοπὸν τῶν συσκέψεών των, οὐδὲν ἐτόλμα νὰ πράξῃ κατ' αὐτῶν καὶ τοῦ ἐπισήμου συμβούλου των, τοῦ πρίγκηπος Σαμπαχεδδίν.

Πρὸ τοῦ ἀκατασχέτου ρεύματος ὁ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ ἠθέλησε νὰ καταφέρῃ ὁριστικὸν κτύπημα. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς ἀναμίξεως τῶν ἀξιωματικῶν εἰς τὴν πολιτικήν.

Δι' αὐτοῦ ὁ « Σύνδεσμος » θὰ συνετρίβετο. Ἀλλὰ πρὶν τὸ νομοσχέδιον τοῦτο κυρωθῇ ὑπὸ τῆς Γερουσίας αἱ ἀπειλαὶ τοῦ Συνδέσμου ἠνάγκασαν τὸν στρατηγὸν νὰ ἀποχωρήσῃ ἄπελπις κατ' Ἰούλιον τοῦ 1911. Μάτην ὁ Μ. Βεζύρης προσεπάθησε νὰ συνεχίσῃ τὴν πάλην, ἀντικαθιστῶν τὸν παραιτηθέντα ὑπουργὸν δι' ἑνὸς τῶν ἐπιφανεστέρων Τούρκων, τοῦ Ἀβδουλλάχ, τοῦ Μαχμοὺτ Μουχτὰρ, τοῦ Ταταὰρ Ὀσμὰν καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ναζὴμ, ἡγέτου τοῦ Συνδέσμου ὃν θὰ ἐξουδετέρου οὕτω ἡ Κυβέρνησις. Ἀπὸ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Μαχμοὺτ Σεβκὲτ, ἡ καταδίκη της ἦτο ἀνέκκλητος. Τὴν 2 Ἰουλίου τὸ ὑπουργεῖον προσῆλθεν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ὅπως λογοδοτήσῃ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν πολιτικήν. Ἡ Βουλὴ ἀποτελουμένη ἐξ ὀργάνων τοῦ Κομιτάτου, ἔδωκε ψῆφον ἐμπιστοσύνης εἰς αὐτό. Ἀλλ' ὁ Σύνδεσμος ἠγρύπνει καὶ εἶχε καταστήσῃ γνωστὴν τὴν ἀμετάκλητον ἀπόφασιν ὅπως οἱ Ἑνωτικοὶ ἐγκαταλείψωσι τὴν ἀρχήν. Διαρκούσης ἔτι τῆς περιφήμου συνεδρίας καθ' ἣν ἐξεφράσθη τόσον πανηγυρικῶς ἡ ἐμπιστοσύνη πρὸς τὴν ***διορίσασαν*** τοὺς βουλευτὰς Κυβέρνησιν, διεβιβάσθη εἰς τὸν Πρόεδρον βραχεῖα καὶ ὑβριστικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Συνδέσμου ἐπιτάσσουσα ὅπως ἡ Βουλὴ διαλυθῇ. Ὁ Σαὶτ πασᾶς θὰ ἐκώφευεν ἴσως καὶ εἰς τὴν ἐπιταγὴν ταύτην ἂν ὁ Σύνδεσμος ἀπεφάσιζε νὰ προβῇ εἰς πραξικόπημα. Συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ στόλου, διατελοῦντος ἐν πλήρει ὁμοφωνίᾳ μετ' αὐτοῦ, ἐκάλεσε ἕν τορπιλλοβόλον ὡς ἁπτὸν σύμβολον τῆς ὁμοφωνίας τῶν χερσαίων καὶ θαλασσίων τοῦ κράτους δυνάμεων καὶ μετὰ μακρὰν σύσκεψιν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου του, ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς τὴν σύλληψιν τῶν κορυφαίων τοῦ Κομιτάτου, τὴν θανατικήν των ἐκτέλεσιν, τὴν βιαίαν διάλυσιν τῆς ὀργανώσεώς των καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν ὑπουργείου Κιαμήλ. Τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τούτων παρεκώλυσεν ἡ ἐπέμβασις τοῦ Πρίγκηπος Σαμπαχεδδὶν, πολιτικοῦ συμβούλου τοῦ Συνδέσμου καὶ τοῦ στρατηγοῦ Ναζὴμ, ἑνὸς τῶν ἡγετῶν του, ἀπειλήσαντος θορυβώδη παραίτησιν, ἂν ἡ γνώμη του δὲν εἰσηκούετο. Οὕτως ἀπεσοβήθη ἡ πανωλεθρία τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου », τῶν Σωτήρων ἀξιωματικῶν περιορισθέντων εἰς δρᾶσιν μᾶλλον μετριοπαθῆ. Τὴν νύκτα τῆς 9ης Ἰουνίου οἱ ὀπαδοὶ τοῦ συνδέσμου ἐπιβαίνοντες αὐτοκινήτων, κατέλαβον τὸ Φρουραρχεῖον καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀστυνομίας καὶ τὴν πρωΐαν ἦσαν ἀναμά-

κτως ἀπολύτως κύριοι τῆς καταστάσεως. Ἡ πρωθυπουργία προσηνέχθη εἰς τὸν Κιαμὴλ πασᾶν ὅστις τὴν ἀπέρριψεν. Ἡ κατάστασις ἦτο ζοφερά. Ἡ Ἀλβανία διετέλει ἐν πλήρει ἐπαναστάσει, ὁ στρατὸς ἐν διχασμῷ, ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ κράτους ἐκυριάρχει ὁ ἀπελπισμὸς καὶ εἰς ἐπίμετρον, ὁ πρὸς τὴν Ἰταλίαν πόλεμος δὲν εἶχεν εἰσέτι περατωθῇ, κατ' ἀνάγκην δὲ θὰ εἶχεν ὡς ἐπίλογον τὴν ἀπώλειαν τῆς Κυρηναϊκῆς καὶ τῆς Τριπολίτιδος. Πρὸ τῆς ὀδυνηρᾶς ταύτης θυσίας ὁ γηραιὸς πολιτικὸς ὀπισθοχώρει ἄτολμος. Ἤδη οἱ ἐχθροί του τὸν κατηγόρουν ὅτι ἐξεχώρησεν εἰς τὴν Αὐστρίαν ἀπέναντι χρημάτων πολύτιμον κτῆσιν Ὀθωμανικὴν. Ποῖον κρίσιμον ἐπιχείρημα θὰ ἐδημιούργει καθ' ἑαυτοῦ, ἂν ἀπαλλάσσων τὸ Κομιτάτον τῆς δεινοτάτης θέσεως, ἣν θὰ τῷ ἐδημιούργει ἡ ἐκχώρησις τῶν Ἀφρικανικῶν κτήσεων εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀνελάμβανε τὴν εὐθύνην της αὐτός; Αἱ σκέψεις αὗται δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τὸν Κιαμὴλ νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχήν. Συνεπείᾳ τῆς ἀρνήσεώς του ταύτης, τὸ ὑπουργεῖον ἐσχημάτισεν ὁ Πρόεδρος τῆς Γερουσίας Γαζῆ Μουχτὰρ πασᾶς, συμπεριλαβὼν τὸν Κιαμὴλ πασᾶν ὡς Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους, τὸν Χιλμῆ πασᾶν ὡς ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν, τὸν Ναζὴμ πασᾶν ὡς ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, τὸν Μαχμοὺτ Μουχτὰρ πασᾶν ὡς ὑπουργὸν τῶν ναυτικῶν καὶ τὸν Νοραδουγκιὰν, ὡς ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὑπουργείου ἀπετέλει τὴν προκαταβολικὴν καταδίκην του. Ἐν στιγμῇ καθ' ἣν αἱ δυσχέρειαι τοῦ Κράτους ἀπῄτουν Κυβέρνησιν ἐξαιρετικῶς ἰσχυρὰν, ἡ ἀτολμία τῶν μὲν καὶ ἡ ὑστεροβουλία τῶν δὲ, συνεπήγνυε δημιούργημα νόθον καὶ ἑτερογενὲς, ὅπερ θὰ ἠσχολεῖτο πλειότερον ἵνα ἐξομαλύνῃ τὰς ἐσωτερικάς του προστριβὰς ἢ τὰ περὶ αὐτὸ προβλήματα. Ὁ Χουσεὶν Χιλμῆ πασᾶς, καίπερ ἀποχωρήσας τῆς ἀρχῆς, μετὰ πλήρη ρῆξιν τοῦ Κομιτάτου, καίπερ διακηρύξας πάντοτε ὅτι οὐδέποτε πλέον θὰ δεχθῇ τὴν ἀρχὴν, ἂν δεν τὴν ἐχειραφέτει ἀπολύτως πάσης του ἀναμίξεως, ἐννοῶν ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ κυβερνήσῃ ἂν ἡ ἀκοίμητος φιλοδοξία του δέν ἐστηρίζετο ἐπὶ κόμματος ἰσχυροῦ, παρέμενε κατὰ βάθος φανατικῶς ἑνωτικός. Τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ Μαχμοὺτ Μουχτάρ. Τὴν ἀντίθετον τάσιν ἀντεπροσώπευον ὁ Κιαμὴλ πασᾶς ἀδιαλλάκτως, καὶ ὁ Ναζὴμ χλιαρῶς. Ὑπὲρ τοὺς συγκρουομένους καὶ διαφωνοῦντας τούτους ὑπουργούς, ὑπῆρχε Μ. Βεζύρης κατατριχόμενος καὶ αὐτὸς ὑπὸ ἐσχάτου γήρατος καὶ μὴ ἔχων οὔτε τὴν πνευματικὴν ὑπεροχήν, οὐδὲ τὸ ἠθικὸν κῦρος δι' οὗ θὰ ἐπιβάλλετο εἰς ἄνδρας οἷοι ὁ Κιαμὴλ καὶ ὁ Χιλμῆ. Ὁ Σύνδεσμος τῶν Σωτήρων δὲν ἔμενεν εὐχαριστημένος ἐκ τῆς ἑτερογενοῦς ταύτης Κυβερνήσεως.

Μία τῶν κυριωτέρων ἀπαιτήσεών του, ἦτο ἡ ἐκκάθαρισις τῶν διοικητικῶν κλάδων ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ὀργάνων τοῦ Κομιτάτου, τὴν ἀνάγκην δὲ ταύτην συνῃσθάνοντο ζωηρότατα καὶ ὁ Κιαμὴλ πασᾶς καὶ ὁ πρίγκηψ Σαμπαχεδδίν. Ἐν τούτοις ὁ πόθος οὗτος προσέκρουεν εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐσωτερικῶν Χουσεὶν Χιλμῆ, μὴ ἐννοοῦντα νὰ ἀποκαθάρῃ τὴν διοίκησιν ὀργάνων, δημιουργούντων τὸ φαινόμενον Κυβερνήσεως, ἥτις ἄνευ τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου θὰ εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον ἐξάρτησιν τῶν ἀντιπάλων της. Ἦτο προφανὲς, ὅτι μόλις ἡ ἐπαγρύπνησις τοῦ Στνδέσμου, τεχνητοῦ παράγοντος δυνάμεως ἐξέλειπεν, ἢ μόλις ἡ νεαρὰ ἔτι ἰσχύς του ὑπέκυπεν εἰς τὸν νόμον ἀναποφεύκτου διὰ τοῦ χρόνου φθορᾶς, τὸ ὑπουργεῖον θὰ εὑρίσκετο ἄνευ στηρίγματος, εἰς τὴν διάκρισιν τῆς κάτωθεν ἔχθρας, τῆς ἔσωθεν διαιρέσεως καὶ τῆς ἔξωθεν ἀντιδράσεως. Ἡ Κυβέρνησις αὐτη δὲν ἦτο βιώσιμος. Ἑτερογενὴς καὶ διαφωνοῦσα, συνεκέντρωσε τὴν κυρίαν της προσπάθειαν ὅπως συμβιβάσῃ τ' ἀσυμβίβαστα. Ὁ ἀρχηγός της ἔλεγεν, ὅτι ἦτο Κυβέρνησις συνδιαλλαγῆς, διότι ἐν τῷ πόθῳ τοῦ κατευνασμοῦ, διώριζεν ἀδιακρίτως εἰς ὑψηλὰς θέσεις, προστατευομένους τῆς «Ἐλευθερίας καὶ Συνεννοήσεως», φανατικὰ ὄργανα τοῦ Κομιτάτου καὶ ὀπαδοὺς τοῦ Χαμήτ. Ἀλλ' ἡ κατευναστική της προσπάθεια περιωρίοθη μόνον εἰς τὴν ἐκδήλωσιν ταύτην, ἥτις ἀντὶ νὰ παρασκευάζῃ τὴν συνδιαλλαγὴν, παρεσκεύαζε τοὐναντίον ἀνταγωνισμοὺς ἀγριωτέρους ἢ πρότερον. Οὐδὲν ἔπραξεν ὅπως διαλλάξῃ τὰ Ὀθωμανικὰ στοιχεῖα, ὅπως δυσωπήσῃ τὸν μᾶλλον ἐπείγοντα κίνδυνον τῆς Νέας Τουρκίας: τὴν πάλην τῶν ἐθνοτήτων πρὸς τὴν κατ' αὐτῶν ἀφομοιωτικὴν πολιτικήν. Ἐν τούτοις τινὲς τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν, ἐγνώριζον ἄριστα ἐκ τοῦ παρελθόντος ποῦ ἠδύνατο νὰ ὁδηγήσῃ ἡ ἀντίδρασις τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ πολιτικοὶ τῆς «Ἐλευθερίας καὶ Συνεννοήσεως» ὡμοίαζον τοὺς καλογήρους, οἵτινες πειρῶνται νὰ θεραπεύσωσι τὰ φοβερώτερα νοσήματα δι' ἐγγράφων εὐχῶν, ἀναρτωμένων ἐπὶ τοῦ πάσχοντος. Ὅταν ἐπιτροπὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Συνταγματικοῦ Συνδέσμου, ὅστις συνέπραττε μετὰ τῆς συμπολιτεύσεως, παρουσιάσθη εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἵνα διαμαρτυρηθῇ κατὰ τοῦ ἀμειλίκτου διωγμοῦ, ὅστις ἐξησκεῖτο κατὰ τῶν Ἠπειρωτικῶν πληθυσμῶν πρὸς ἐξαλβάνισιν αὐτῶν καὶ ἵνα ζητήσῃ τὴν παῦσιν τοῦ διορισθέντος φανατικοῦ Διοικητοῦ, πολιτικοὶ ἀναγνωρίσαντες ὡς δόγμα των πλήρη πρὸς τὰς ἐθνότητας σεβασμὸν, δὲν ἐδίστασαν ν' ἀπαντήσωσιν ὅτι «ἡ ***ἐξαλβάνισις θὰ καθίστα τοὺς Ἠπειρώτας καλυτέρους Ὀθωμανοὺς πολίτας καὶ ὅτι ἀδυνατοῦσι νὰ παύσωσι τὸν Διοικητὴν***

ὅστις τὴν ἐπεδίωκε, διότι ἦτο . . . οἰκογενειάρχης καὶ θὰ ἀπέμενεν ἄνευ πόρων ζωῆς. » Αἱ ἀντιλήψεις αὐταὶ δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν ἔκρηξιν τῆς κρίσεως, ἣν προεκάλουν σφάλματα προγενέστερα, διὰ τῆς ἐξακριβώσεως ὅτι οὐδεμία βελτίωσις τῆς τύχης τῶν Ὀθωμανικῶν πληθυσμῶν ἐν γένει καὶ τῶν ἐθνοτήτων ἰδιαιτέρως, ἦτο δυνατὴ καὶ ὑπὸ τοὺς πολεμίους τῆς «Ἑνώσεως».

Μία τῶν δυσχερειῶν ἃς εἶχε νὰ ὑπερπηδήσῃ ἡ νέα Κυβέρνησις ἦτο ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς, ἐνδεδειγμένη οὐχὶ μόνον συνεπείᾳ τοῦ παρανόμου σχηματισμοῦ της ἀλλὰ καὶ τῆς ἀξιώσεως τῶν Ἀλβανῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες δὲν ἠννόουν νὰ καταθέσουν τὰ ὅπλα πρὶν διαλυθῇ. Ἀλλ' ἡ Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» ἥτις διέθετεν ἀληθῆ παμψηφίαν ἐν αὐτῇ, δὲν συνῄνει νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν ἥτις τὴν ἔπληττεν. Ἀντέδρασεν. Ἡ Κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν Γερουσίαν καὶ ἐπιτυχοῦσα ἑρμηνείαν τοῦ προσφάτως τροποποιηθέντος καὶ κυρωθέντος 43 ἄρθρου τοῦ Συντάγματος, δι' ἧς ἡ νέα Βουλὴ ἐθεωρεῖτο ὡς συμπληρώσασα τὴν « ***συμπληρωματικὴν*** » ἀποστολήν της, τὴν διέλυσε τὴν 23 Ἰουλίου καὶ διέτασσε νέας ἐκλογάς. Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος τῆς διαλύσεως, ἡ Βουλὴ συνελθοῦσα εἰς θορυβώδη συνεδρίαν, διεμαρτυρήθη διὰ τὸ συντελεσθὲν « ***πραξικόπημα*** » καὶ ἐδήλωσεν ἁπλῆν τῶν ἐργασιῶν της διακοπήν. Ἀλλ' ἡ διάλυσις δὲν ἐχρησιμοποιήθη λυσιτελῶς παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ προσοχή της συνεκεντρώθη εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐκλογῶν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ οἱ ἐν τῇ διοικήσει τοῦ κράτους ἀντιπρόσωποι τῆς « Ἑνώσεως καὶ Προόδου» κατέβαλλον ἀπεγνωσμένας προσπαθείας πρὸς κατίσχυσιν τῆς πολιτικῆς μερίδος των, ἡ δὲ «Ἐλευθερία καὶ Συνεννόησις» ἐφ' ἧς ἐμελέτων νὰ στηριχθῶσι τὰ ἀντικομιτατικὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως, ἐφωράθη ἄμοιρος ὀργανώσεως, ἐνδεὴς καί χαρακτήρων καὶ χρήματος. Ἡ Τουρκία ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς νέας Κυβερνήσεως, ὡμοίαζε σκάφος ἄνευ πηδαλιούχου καὶ ἄνευ κατευθύνσεως . . .

Ὁ Μ. Βεζύρης καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ὑπουργῶν, ἦσαν ἀνίκανοι νὰ κατανοήσωσι τὸ κρίσιμον τῶν περιστάσεων. Ἦσαν πεπεισμένοι, ὅτι ἡ κυρία ἐντολή των ἦτο νὰ ἀντικαταστήσωσι διὰ νέου καθεστῶτος ἓν καθεστὼς ἀρχαιότερον, ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἀλβανικὴ ἐπανάστασις καὶ ἡ τῶν Σωτήρων ἀξιωματικῶν, εἶχον ὡς σύνθημά των τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ τὴν ἀντικατάστασιν τῆς Κυβερνήσεως, ἤρκεσεν ἡ ἐκπλήρωσις τῶν δύο τούτων ὅρων, ὅπως ὑποθέωσιν ὅτι ἐξεπλήρωσαν τὸ καθῆκόν των. Καὶ αὐτὸς ὁ ἐμπειρότερος καὶ ὀξυδερκέστερος τῶν ἄλλων ὑπουργῶν Κιαμὴλ, ἔπασχεν ἐκ τοιαύτης μοιρολάτριδος μυωπίας ὥστε εἶχε τὴν πεποίθησιν, ὅτι τὸ πεπρωμένον θὰ τῷ δώσῃ ὅλην τὴν προθεσμίαν, ἧς εἶχεν ἀνάγκην, ὅπως ἀπαλλαγῇ διὰ τοῦ Γαζῆ Μουχτὰρ τῆς εὐθύνης τῆς μοιραίας, τῆς ἀναποφεύκτου ἐκχωρήσεως τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀφρικῆς εἰς τοὺς Ἰταλοὺς, ὅπως κατευνάσῃ διὰ τῶν μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν ἐπαναστατῶν μελῶν τῆς « Ἐλευθερίας καὶ Συνεννοήσεως » τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὅπως ἐξαλείψῃ διὰ τῶν «Σωτήρων Ἀξιωματικῶν» τὴν ἐν τῷ στρατῷ διαίρεσιν. Τὴν ἀρχὴν θ' ἀνελάμβανε μόνον μετὰ τὴν ἐξομάλυνσιν τῶν σοβαρῶν τούτων δυσχερειῶν ὅπως σώσῃ τὴν χώραν διὰ τῶν θαυματουργῶν του συνταγῶν.

Ἐν τούτοις δὲν ἀπητεῖτο μεγαλοφυΐα, ὅπως ἐννοηθῇ ὅτι πᾶσαι αἱ προσθεσμίαι, αἵτινες εἶχον δοθῇ εἰς τὴν παλαιὰν καὶ τὴν νέαν Τουρκίαν εἶχον ἐκπνεύσῃ, ὅτι ἡ « Ἕνωσις καὶ Πρόοδος » εἶχεν ἐξαντλήσῃ τὴν «***πίστωσιν***» ἣν τῇ εἶχε δώσῃ ἡ Εὐρώπη, μετὰ τῆς ἄφρονος σπατάλης τοῦ ἀσώτου υἱοῦ. Ἀσχέτως πρὸς τὴν δημοσιονομικὴν τῆς χώρας κατάστασιν ἥτις ἦτο οἰκτρά, ἀλλ' ἥτις χρονία ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, δὲν ἀπετέλει ἄμεσον κίνδυνον διὰ τὴν ὑπεύθυνον Κυβέρνησιν, ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τοῦ κράτους ζωῇ ὑπῆρχον στοιχεῖα ἐμπρησμῶν, ἅτινα ἂν δὲν ὑφίσταντο ταχεῖαν κατάσβεσιν, ἦτο προφανὲς ὅτι θὰ προεκάλουν συμφορὰν ἀκαταμέτρητον. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἦσαν αἱ μυκώμεναι ἀγανακτήσεις τῶν Χριστιανικῶν ἐθνοτήτων, καθ' ὧν τὸ Κομιτάτον εἶχεν ἐπιχειρήσῃ ἀγῶνα ἀδυσώπητον. Ἐν αὐτῷ ἐχρησιμοποιήθη ἐπὶ Χαμὴτ πολιτικὴ, ἥτις ἔσπειρε μεταξὺ τῶν Χριστιανικῶν Κοινοτήτων τὸ μῖσος καὶ τὴν διαίρεσιν, στρέφουσα τὰς μὲν κατὰ τῶν δέ. Ἀπομιμούμενοι τὴν παράδοσιν ταύτην καὶ οἱ Νεότουρκοι, ἐπεχείρησαν νὰ στρέψωσι κατ' ἀλλήλων Βουλγάρους, Σέρβους, Ρουμούνους, Ἕλληνας, ἰδίως Βουλγάρους καὶ Ἕλληνας. Διὰ τοῦτο ἀμέσως μετὰ τὴν διακανόνισιν τῶν μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν Τουρκοβουλγαρικῶν προστριβῶν, οἱ Ἐξαρχικοὶ ἐνεπλήσθησαν εὐνοιῶν εἰς βάρος τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ὧν τὴν ἀγανάκτησιν ἐνέτειναν ὁ κατ' Ἰούνιον τοῦ 1910 ψηφισθεὶς νόμος περὶ ἐκκλησιῶν. Ἀλλ' αἱ κατάφωροι αὐταὶ μεροληψίαι εἰς οὐδὲν ὠφέλησαν. Ἡ διαιρετικὴ πολιτικὴ τοῦ Χαμὴτ ἐπετύγχανε μόνον διότι οἱ Χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ συνῃσθάνοντο, ὅτι δὲν ἔκρυπτε ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς των, τῶν προνομίων των καὶ τῶν φιλτέρων των παραδόσεων, διότι ἐγνώριζον ὅτι πᾶσαι αἱ μηχανορραφίαι της ἦσαν καθαρῶς συντηρητικαί, ἀποβλέπουσαι ἁπλῶς εἰς τὴν διατήρησιν καθεστῶτος ὅπερ ἐσέβετο τὴν ἐθνικὴν των ἀποκέντρωσιν. Ἀλλ' ὑπὸ τὰς εὐνοίας τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου», οἱ ἐφή-

μεροι καρπωταί των ἠννόουν, ὅτι ὑπῆρχεν ἡ γενικὴ ἐπιβουλή, ἥτις θὰ ἐστρέφετο ἀμείλικτος καὶ κατ' αὐτῶν. Τί ἐσήμαινε διὰ τοὺς Βουλγάρους ἂν ἁφηρέθησαν οἱ Μακεδονικοὶ ναοὶ παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἵνα δοθῶσιν εἰς αὐτούς, ἀφοῦ ἤρχισεν ἐπίμονος, ἄπαυστος, συστηματικὴ, ἡ καταπλημμύρησις τῶν Μακεδονικῶν νομῶν, διὰ Μουσουλμάνων μετοίκων, φιλέργων, φανατικῶν, πολεμικῶν, καὶ οἵτινες βαθμηδὸν, καλυπτόμενοι ὑπὸ τῆς μεροληπτικῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἀρχῶν, θὰ ἐξετόπιζον πανταχόθεν τοὺς ἐγχωρίους πληθυσμοὺς, μεταβάλλοντες ριζικῶς τὴν ἐθνολογικὴν τῆς Μακεδονίας μορφήν; Ἐν τῇ συναισθήσει ταύτῃ τοῦ κοινοῦ κινδύνου, ἐσημειώθη φαινόμενον ἀπροσδόκητον. Αἱ Χριστιανικαὶ Κοινότητες ἔτειναν πρὸς ἀλλήλας τὴν χεῖρα, ἐλησμόνησαν τὰ μίση των, συνησπίσθησαν. Πόθεν ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς προσεγγίσεως; Ἀναμφισβητήτως ξέναι πρὸς αὐτὴν δὲν ὑπῆρξαν αἱ εἰσηγήσεις τῶν ὁμοφύλων των γειτόνων κρατῶν, ἐννοούντων ὅτι ἵνα παλαίσωσι κατὰ τῆς καταπιέσεως τῆς ἀφομοιωτικῆς προσπαθείας, ὤφειλον νὰ καταπαύσωσι τὸν μεταξύ των σπαραγμόν. Καὶ αἰφνιδίως οἱ φυλετικοὶ φόνοι οἵτινες ἠρήμουν τὴν Μακεδονίαν κατέπαυσαν. Αἱ παρανομίαι τῶν ἀρχῶν εὗρισκον πρὸ αὐτῶν τὴν κοινὴν ἄμυναν Πατριαρχικῶν καὶ Ἐξαρχικῶν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1910 ὁ Ἑλληνικὸς τύπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις ὀλίγους μῆνας πρότερον ἐστιγμάτιζεν ὡς ἀνεξιλέωτον ἐθνικὸν ἔγκλημα τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς πλουσίου τῆς Βάρνης Ἕλληνος μετ' ἐπιφανοῦς Βουλγάρου, καὶ ὅστις ἐξεδήλου εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν ἀδιάλλακτον κατὰ τῶν Βουλγάρων καταφοράν, μετέβαλεν ἀποτόμως γλῶσσαν, τὸ δὲ παράδειγμά του ἐμιμήθησαν ἀμέσως τὰ Βουλγαρικὰ ὄργανα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ χαρακτηριστικὴ μεταβολή, μετεπήδησεν ἀμέσως ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Βουλγαρικοῦ τῆς Τουρκίας τύπου, εἰς τὰς στήλας τῶν ἐφημερίδων τῆς Σόφιας καὶ τῶν Ἀθηνῶν.

Ταυτοχρόνως ὁ Βούλγαρος Ἔξαρχος οὗτινος τὸ εὐρὺ καὶ πολιτικώτατον πνεῦμα, ἀπὸ πολλοῦ ἐπεδίωκεν εἰλικρινῆ μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου συνεννόησιν, ἐπωφελεῖτο τοῦ εὐμενοῦς τούτου ρεύματος ὅπως καλλιεργήσῃ τὸν προσφιλέστερον πόθον του, τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος καὶ ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ ἰδεώδους τούτου ἀποκαθίστα πλήρη ἀλληλεγγύην μεταξὺ Ἐξαρχίας καὶ Φαναρίου, εἰς ἣν ὑπέτασσε τὴν πολιτικὴν τῆς ὁμάδος τῶν Ἐξαρχικῶν βουλευτῶν. Εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην προσεχώρησε καὶ τὸ πολυειδῶς πιεζόμενον Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον, οἱ Σέρβοι καὶ Ἀρμένιοι βουλευταὶ καὶ βραδύτερον καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀρχὴ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Καὶ ἤρξατο τότε ἡ ἀνηλεὴς πάλη μεταξὺ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν Ἐθνοτήτων, πάλη ἄγνισος καὶ ἥτις πρόδηλον ἦτο, ὅτι ἔφερεν ἐσωτερικῶς μὲν πρὸς τὴν ἐξάρ-

θρωσιν ἐξωτερικῶς δὲ πρὸς τὸν πόλεμον. Οἱ Τοῦρκοι ἐπέτρεπον τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Συντάγματος μόνον ἐφ' ὅσον ἐξυπηρέτει τὰ φυλετικά των συμφέροντα, τὴν ἐπικράτησίν των, τὰς ἕξεις των. Διὰ τοῦ χρόνου, ἀπέβαλον αἱ διοικοῦσαι τάξεις των, τὸ κύριον φυλετικὸν γνώρισμά των, τὴν τυφλὴν, τὴν ἀδυσώπητον πειθαρχίαν, τὸν ἄγραφον νόμον τοῦ « *Γιασάκ* » ὅστις ἦτο ἡ συνείδησις των καὶ ἡ θρησκεία των, ἀλλ' ἠξίουν τὴν πειθαρχίαν ταύτην παρὰ τῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν φυλήν των καὶ οὓς συνείθησαν νὰ θεωρῶσι πάντοτε ὡς ὑπηκόους, παρὰ τὴν ἰσότητα ἣν ἐπηγγέλλετο το Σύνταγμα. Ἡ ἐλευθέρα συζήτησις ἐθεωρεῖτο παρ' αὐτῶν στάσις καὶ ἡ ἀντίρρησις, ὡς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Χρυσῆς Ὀρδῆς, ἔγκλημα. Τὴν ἱστορίαν τῆς πάλης ταύτης ἀφηγεῖτσι πιστῶς ἡ φιλολογία της, τὰ ταχρία τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Ἑλλήνων βουλευτῶν, ἅτινα ἀντεπροσώπευον τὰ συνολικὰ τῶν Χριστιανικῶν ἐθνοτήτων αἰτήματα. Ἡ παράθεσις τῶν ἱστορικῶν τούτων ἐγγράφων εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς κατανόησιν τῆς ἱστορικῆς ταύτης περιόδου, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν διασαφηνίζουν τὴν φύσιν τῶν προβλημάτων, ἅτινα ἀνεκινήθησαν κατ' αὐτήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι εἰς ὡρισμένην καμπὴν τῶν Βαλκανικῶν σχέσεων, θ' ἀντιπροσωπεύσωσιν αὐτὰ τὰ αἰτήματα τῶν ἀντιμετώπων πρὸς τὴν Τουρκίαν Βαλκανικῶν κρατῶν.

Εὔγλωττον περίληψιν τῶν κυριωτέρων ἀξιώσεων τῶν Ἐθνοτήτων περιλαμβάνει τὸ πρῶτον ταχρίριον τῆς Ἑλληνικῆς Βουλευτικῆς ὁμάδος ἔχον ὡς ἑξῆς:

Ὑψηλότατε,

Οἱ ὑποφαινόμενοι βουλευταὶ ἐπιτελοῦσιν ἐπεῖγον καθῆκον καὶ πρὸς τὸ Ἔθνος των καὶ τὸ πρὸς τὴν συνταγματικὴν Κυβέρνησιν, ὑποβάλλοντες εἰς τὴν Ὑμ. Ὑψηλότητα τὰ ἑπόμενα:

Οἱ Ἕλληνες τῆς Αὐτοκρατορίας ἐχαιρέτισαν τὴν ἀναστύλωσιν τοῦ Συνταγματικοῦ καθεστῶτος ἐν Τουρκίᾳ, ἐκδηλοῦντες τὴν χαράν των κατὰ τρόπον πραγματικόν. Φρονοῦσιν ὅτι ἂν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διετήρει ἀλώβητον τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρά του, τοὐτέστι τὴν θρησκείαν, τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὰ ἤθη του, οὐδὲν θὰ τῷ ἦτο εὐεργετικώτερον τῆς ἀποκαταστάσεως καθεστῶτος, ὅπερ κατέλυε τὸν δεσποτισμὸν καὶ διήνοιγε νέους ὁρίζοντας. Ἤλπιζον ὅτι θὰ τοῖς ἐπετρέπετο ν' ἀποτελέσωσι μετὰ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν ἅτινα οἰκοῦσι τὴν κοινὴν πατρίδα, Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν Συνταγματικὴν, νὰ μετάσχωσι τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν αὐτῶν καθηκόντων καὶ νὰ συντελέσωσιν ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών των, εἰς τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν της.

Δυστυχῶς ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Συντάγματος, πλεῖστα γεγονότα ἦλθον νὰ ἐξατμίσωσι τὰς ἐλπίδας, ἃς εἰλικρινὲς φίλτρον πρὸς τὰς ἄλλας ἐθνότητας τῆς Αὐτο-

κρατορίας, εἶχεν ἐξεγείρῃ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλληνοθωμανῶν. Κατηρτίσαμεν μακρὸν κατάλογον τῶν γεγονότων τούτων, ἀλλὰ θεωροῦμεν ἀνωφελὲς νὰ τὰ ἐκθέσωμεν. Περιοριζόμεθα νὰ τὰ συγκεντρώσωμεν εἰς τὰ ἑπόμενα κεφάλαια :

1ον) Διαρκουσῶν τῶν ἐκλογῶν ἡ Κυβέρνησις δὲν ἠσφάλισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψηφοφορίας. Ἐπέτρεψεν εἰς πράκτορας τῆς Κυβερνήσεως νὰ χρησιμοποιήσωσι τὴν ἰσχύν των πρὸς τροποποίησιν τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐκλογῶν, εἴτε κατὰ τὰς ὑποδείξεις κύκλων ἀνευθύνων, εἴτε κατὰ τοὺς αὐθαιρέτους πόθους των. Αἱ μέθοδοι αὗται ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἑλλήνων βουλευτῶν καὶ τὴν παρακώλυσιν πολλῶν περιφερειῶν, ὅπως ἀντιπροσωπευθῶσι συμφώνως πρὸς τὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν των.

2ον) Ἐν τῷ νομοθετικῷ ἔργῳ, ὅπερ συνετελέσθη μέχρι τοῦδε, παρατηροῦμεν, ὅτι ἐνῷ πληθὺς νομοσχεδίων δευτερευούσης σημασίας παρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλήν, οὐδεὶς νόμος, οὐδεὶς κανονισμὸς ἐψηφίσθη ἐγγυώμενος τὴν συμμετοχὴν τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν διοίκησιν. Καὶ ὅμως πρόκειται περὶ ἀνάγκης ἐπειγούσης, διότι οἱ Χριστιανοὶ ἐκλήθησαν διὰ πρώτην φορὰν εἰς παρόμοια καθήκοντα. Οὕτως ἐνῷ αἱ μὴ Μουσουλμανικαὶ ἐθνότητες ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν στρατολογίαν, ἐν τούτοις παραμένει πάντοτε ἐν ἰσχύϊ ὁ ἀρχαῖος στρατολογικὸς νόμος, μὴ ἀποβλέπων ἢ τοὺς Μουσουλμάνους, οὐδεμιᾶς τροποποιήσεως τοῦ ἀρχαίου κανονισμοῦ, προβλεπούσης τὴν ὕπαρξιν ἐν τῷ στρατῷ ἱερέων παρὰ τοὺς ἰμάμηδες.

Ἀντιθέτως ὑπάρχουσι νόμοι ψηφισθέντες ὑπὲρ τῶν Μουσουλμάνων ἀποκλειστικῶς. Παραθέτομεν ἓν χαρακτηριστικὸν παράδειγμα : Τὰ ποσὰ ἅτινα φέρονται ἐν τῷ προϋπολογισμῷ πρὸς διανομὴν εἰς ἐκείνους οἵτινες ἐξισλαμίζονται.

Εἰς νόμους τινάς, ἐν οἷς ἦτο ἀδύνατος ἡ μὴ κατὰ θεωρίαν ἀποδοχὴ τῆς ἰσότητος τῶν ἐθνοτήτων, ἡ εἰσαγωγὴ ἀοριστολογιῶν ἐπιτρέπει ἐφαρμογὰς μεροληπτικάς. Τοιοῦτον εἶναι τὸ στρατολογικὸν νομοσχέδιον. Οὔτε ὁ ἐτήσιος ἀριθμὸς τῶν ὑπηρετούντων ἀνδρῶν, οὔτε ἡ κατανομὴ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου μεταξὺ τῶν διαφόρων τῆς στρατολογίας χωρῶν, δὲν ἔχουν ὁρισθῇ ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία εἶναι ἀπολύτως κυρία νὰ καθορίσῃ ὡς αὐτὴ ἐπιθυμεῖ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐν τῷ στρατῷ Χριστιανῶν. Ἡ τελευταία ἐγκύκλιος τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, διατάσσει ἀναλογίαν 20 0(0 διὰ τοὺς Χριστιανούς.

3ον) Ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Κράτους ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐνεργεῖ πολλάκις χωρὶς νὰ στηρίζηται ἐπὶ νόμου, πολλάκις δ' ἐπίσης ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ νόμου ἐκδηλοῖ ζῆλον ὑπέρμετρον, ὁσάκις εἶναι οἱ Μουσουλμάνοι καὶ ἰδίως οἱ Τοῦρκοι οἵτινες θὰ ἐπωφεληθῶσι, χωρὶς νὰ ἐξετάζηται ἡ ζημία, ἥτις δύναται νὰ προέλθῃ δι' ἄλλους πολίτας Ὀθωμανούς.

Ἐπὶ τέλους ἡ Κυβέρνησις ἐνήργησεν οὕτως, ὥστε νὰ κλίνῃ ἡ πλάστιγξ ὑπὲρ τῶν τῶν Τούρκων καὶ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἀκόμη τῶν νόμων τούτων, ἐκεῖ, ὅπου αἱ συνταγματικαὶ ἀνάγκαι ἔθεσαν εἰς ἴσην μοῖραν ὅλας τὰς ἐθνικότητας. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ὁρμωμένη ἐκ στενῆς καὶ ἐγωϊστικῆς ἰδέας τοῦ Κράτους καὶ τῆς Πατρίδος, παραβιάζει τὰ ἀρχικὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου, ἐπικαλουμένη τὰς ἀνάγκας τοῦ Κράτους ἢ προφασιζομένη τὴν σωτηρίαν τῆς Κοινῆς ἡμῶν Πατρίδος. Περὶ τούτου ἔχομεν ἄπειρα παραδείγματα, τινὰ τῶν ὁποίων θ' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα· τὸ περὶ τῶν ἐνόπλων συμμοριῶν νομοσχέδιον, παρ' ὅλας τὰς πιέσεις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ λαοῦ, ἐφαρμόζεται ἀπὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους χωρὶς νὰ ἐπιψηφισθῇ ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἐγκατάστασις

τῶν Μουσουλμάνων προσφύγων ἐνεργεῖται κατὰ τρόπον, προξενοῦντα σοβαρὰς ζημίας εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς Χριστιανούς. Εἰς τοὺς ἀρχαίους Χριστιανοὺς ἐκμισθωτὶς δὲν ἐκχωροῦνται γαῖαι σφετερισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος, ἐν ταῖς ἰδιοκτησίαις δὲ αὐτῶν ἐγκαθίστανται ξένοι ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἀντὶ νὰ ἐπιδειχθῇ ἐνδιαφέρον πρὸς τοὺς ἀτυχεῖς τούτους κατοίκους τῆς χώρας, δαπανᾶται τὸ δημόσιον χρῆμα πρὸς ἐπιδίωξιν ἀπραγματοποιήτων σχεδίων, προωρισμένων νὰ ἐξυπηρετήσωσι τὰ συμφέροντα μιᾶς μόνον ἐθνότητος. Εἰς τὰ ζητήματα δὲ τῆς ἰδιοκτησίας μεταξὺ Μουσουλμάνων καὶ Χριστιανῶν ἡ διοίκησις ἀποδίδει τὴν κυριότητα εἰς τοὺς Τούρκους, χωρὶς νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψει οἱ τίτλοι τῆς ἰδιοκτησίας.

Ὁ στρατολογικὸς νόμος ἐφαρμόζεται κατὰ τρόπον, ἐλαττοῦντα διαρκῶς τὴν ἀγαλογίαν τῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ στρατῷ καὶ διευκολύνοντα τὴν ἐξαίρεσιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ἀπέναντι πληρωμῆς χρηματικοῦ τινος ποσοῦ. Οὕτω οὐδεὶς σχεδὸν Χριστιανὸς ἀξιωματικὸς καταρτίζεται. Τὸ μέτρον τοῦ ἀφοπλισμοῦ, ἐπιβληθὲν διὰ τῆς βίας εἰς τὰς ἄλλας ἐθνότητας, δὲν ἐφαρμόζεται εἰς τοὺς Τούρκους. Ἡ καταγγελία τοῦ πρώτου τυχόντος ἀθλίου ἢ τὸ γεγονὸς ὅτι εἷς κυβερνητικὸς ὑπάλληλος ἐθεώρησε Χριστιανόν τινα ὡς ὕποπτον ἀρκοῦσι νὰ ὑποβάλωσιν αὐτὸν εἰς ἀπείρους καὶ σκληρὰς καταπιέσεις καὶ κακοποιήσεις.

Μεταξὺ τῶν καταλόγων τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων βλέπει τις σπανίως τὰ ὀνόματα Χοιστιανῶν, οἵτινες ἐκλέγονται ἐκ τῶν ἄλλων ἐθνοτήτων. Διὰ τοὺς Ἕλληνας προβάλλονται μυρίαι προφάσεις, ὅπως μὴ δοθῇ εἰς αὐτοὺς θέσις Μουτεσαρίφου, οὔτε δὲ λόγος πρέπει νὰ γείνῃ περὶ διορισμοῦ τινὸς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν θέσιν Βαλῆ. Ἐν τῷ δικαστικῷ κλάδῳ ἀπαντᾷ τις Χριστιανοὺς κατέχοντας ἀσημάντους ἢ ἀνωφελεῖς θέσεις, ἀλλὰ τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνακριτοῦ, τοῦ δικαστοῦ, τοῦ Προέδρου Δικαστηρίου, ἐν ἑνὶ λόγῳ ὅλαι αἱ σπουδαῖαι καὶ ἐμπιστευτικαὶ θέσεις κατέχονται μόνον ὑπὸ Μουσουλμάνων, ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος. Ὅσον ἀφορᾷ ἄλλους κλάδους τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας οὐδὲ ἴχνος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἕλληνος ὑπαλλήλου ὑπάρχει, μόνον δὲ ἐλάχιστος ἀριθμὸς θέσεων κατέχεται ὑπ' αὐτῶν.

4ον) Παρ' ὅλας τὰς ἐπανειλημμένας διαβεβαιώσεις τῆς κεντρικῆς Κυβερνήσεως περὶ διατηρήσεως τοῦ σχολικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ κοινοτικοῦ ἡμῶν ὀργανισμοῦ, οἱ ἐκπονηθέντες νόμοι καὶ κανονισμοὶ τάσσουσι τὰς ἐθνικὰς ἡμῶν σχολὰς εἰς θέσιν κατωτέραν τῆς τῶν ἄλλων σχολῶν ὅσον ἀφορᾷ τὰ δικαιώματα, τὰ χορηγούμενα ὑπὸ τοῦ Κράτους εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτῶν, τοῦτο δὲ γίνεται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὸ ἐξαναγκασθῶσιν οἱ μαθηταὶ τῶν σχολῶν ἡμῶν νὰ προτιμήσωσιν ἄλλας σχολάς. Ἐπίσης πρὸς τὸν οὐχ ἧττον καταφανῆ σκοπὸν τοῦ νὰ ὑποτιμηθῇ τὸ ἡμέτερον σύστημα τῆς διδασκαλίας, βλέπει τις καθ' ἑκάστην ὑπαλλήλους τῆς κυβερνήσεως, ζητοῦντας να ἐξετάσωσι διὰ τῆς διοργανώσεως τῶν σχολῶν ἡμῶν χωρὶς νὰ προσφύγωσι εἰς τὸ μέσον τῆς ἱεραρχικῆς ὁδοῦ, ὡς ὁρίζει ὁ νόμος, ἀποτείνονται δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς καθηγητάς, ζητοῦντες πληροφορίας περὶ τῶν διπλωμάτων, προγραμμάτων κλπ. Παρ' ὅλους τοὺς ὑφισταμένους νόμους συλλαμβάνονται καὶ φυλακίζονται κληρικοὶ χωρὶς νὰ προειδοποιηθῶσιν οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, ἁρπάζονται δὲ αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ σχολεῖα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου χωρὶς νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψει αἱ διαμαρτυρίαι ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Ἡ δὲ Κυβέρνησις ὄχι μόνον ἐπιτρέπει νὰ ὑβρίζηται ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ἡμετέ-

ρας Ἐκκλησίας, ὄχι μόνον ἐπιμένει νὰ θεωρῇ ὡς ἀνάρμοστον ἀνάμιξιν πᾶσαν ἐπέμβασιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν τῇ μεταβιβάσει τῶν μᾶλλον δεδικαιολογημένων παραπόνων, ἀλλὰ διέπραξε καὶ τὴν καταφανεστάτην παρανομίαν, ν' ἀρνηθῇ νὰ δεχθῇ ἐπίσημον ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπέβαλλεν εἰς αὐτὴν διὰ τῆς τακτικῆς ὁδοῦ.

Πάντα ταῦτα ἐπιβεβαιοῖ σι τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ σήμερον ἔτι, ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος, ἔχει, ὅτι εἶναι λαὸς κατακτηθεὶς καὶ ὅτι ἡ διατήρησις αὐτοῦ ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ εἶναι ὁ σκοπός, τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις δυσπιστεῖ πρὸς τὸ ἔθνος τοῦτο καὶ ἐπιδιώκει νὰ παρεμβάλλῃ προσκόμματα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Ἔχει δὲ λόγους νὰ πιστεύῃ τὸ Ἔθνος ἡμῶν, ὅτι ἡ φράσις «Ὀθωμανικὴ Ἐθνότης», τὴν ὁποίαν τὸ Σύνταγμα καθιέρωσε, χρησιμοποιεῖται νῦν, ὅσον οὐδέποτε ἄλλοτε ὅπως ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν Τουρκικὴν ἐθνότητα.

Ἄλλως τε, εἶναι γνωστόν, ὅτι ὄχι μόνον ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ συνειδήσει ὅλων τῶν ἐθνοτήτων τῆς Αὐτοκρατορίας, ἐξαιρουμένης μερίδος τινὸς τῶν Τούρκων, ἡ αὐτὴ πεποίθησις ἐνισχύεται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν.

Ἐπὶ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ καθεστῶτος παραπλήσιοι λόγοι ὤθουν τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν λαοὺς νὰ εὔχωνται ἐνθέρμως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν καὶ νὰ στρέφωσι τὰ βλέμματα αὐτῶν ἀλλαχοῦ, ὅπως ἐξασφαλίσωσι τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν αὐτῶν ἀνάπαυσιν. Τὸ Κράτος ἐχρησιμοποίει τότε τὰς δυνάμεις του, ὅπως καταπολεμήσῃ διὰ τῆς βίας τὰς τάσεις ταύτας τῶν ἐθνικοτήτων, αἵτινες, χωρὶς νὰ θεωρῶνται ὡς αἴτια, δὲν ἦσαν ἄλλο τι ἢ ἀποτελέσματα. Ἀλλ' ἡ βία, προσθέτουσα νέαν αἰτίαν εἰς ὅλας τὰς ἤδη προϋπαρχούσας, προὐκάλει κατ' ἀνάγκην τὴν ἐπίτασιν τοῦ πόθου τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τῆς ἀντιδράσεως. Οὕτω τὰ πάντα περιεστρέφοντο ἐντὸς κύκλου ἐλαττωματικοῦ, θὰ ἐπήρχετο δὲ ἡμέρα, καθ' ἣν οἱ λαοὶ οὗτοι, ἐξωθούμενοι εἰς τὰ ἔσχατα, θὰ προετίμων τὸν θάνατον τοῦ δεσποτισμοῦ. Τοιοῦτοι εἶναι κατ' οὐσίαν οἱ λόγοι, οἵτινες ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος τὴν διάλυσιν τῆς Αὐτοκρατορίας, σήμερον δὲ οἱ αὐτοὶ λόγοι δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἢ τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα καὶ ἴσως ραγδαιότερα, καθόσον δυνάμει τοῦ περὶ ἐξελίξεως νόμου τὸ πνεῦμα τῶν ἐθνικοτήτων καθίσταται ἰσχυρότερον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, τὸ δὲ Κράτος, θέλον ν' ἀντιστῇ εἰς τὸν φυσικὸν νόμον, βαίνει πρὸς τὴν ἀποτυχίαν καὶ τὴν καταστροφήν.

Ἐμφορούμενοι τῆς ἰδέας ὅτι, ὑπὸ τοὺς ὅρους, οὓς ἀνωτέρω ἀπηριθμίσαμεν, ἡ διατήρησις τῆς Αὐτοκρατορίος ταύτης εἶναι ἐπωφελὴς εἰς τὴν ἡμετέραν ἐθνότητα, ποιούμεθα ἔκκλησιν εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῆς Ὑμετέρας Ὑψηλότητος, εἰς τὸν πατριωτισμὸν ὅλων ἐκείνων, οἵτινες κατέχοντες τὴν ἀρχήν, δὲν ἀσχολοῦνται μόνον εἰς ἐφήμερα συμφέροντα καὶ παρακαλοῦμεν, ἵνα εὐαρεστηθῆτε νὰ καταβάλητε πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως ἀνακόψητε τὴν κακὴν πορείαν, πρὸς ἣν ἐτράπησαν ἐκ νέου τὰ πράγματα καὶ ἐπιζητήσητε τὴν ἐδραίωσιν τῆς σωτηρίας τῆς Αὐτοκρατορίας ἐπὶ τοῦ σεβασμοῦ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀποτελούντων τὴν κοινὴν ἡμῶν Πατρίδα λαῶν καὶ ἐπὶ τῆς ἐξίσου συμμετοχῆς τῶν λαῶν τούτων εἰς τὸν βίον τῆς Πολιτείας.

Δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι τὸ εὐρύτατον τοῦτο σχέδιον δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἀκαριαίως ἐν τῷ συνόλῳ του· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ διαμαρτυρώμεθα ὅταν βλέπωμεν ὅτι, ἀντὶ νὰ βαδίζωμεν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, τρεπόμεθα εἰς ὁδὸν ὅλως ἀντίθετον.

Ἐπιθυμοῦμεν ζωηρῶς νὰ μὴ ἴδωμεν τὴν ἡμετέραν ἐθνότητα ἀποβάλλουσαν τὴν ἐλπίδα περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας· ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἴδωμεν διατηρουμένην τὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν, κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος, τὸ Ἔθνος ἡμῶν ἐσχημάτισε περὶ τοῦ μέλλοντος Κράτους.

Κατὰ συνέπειαν προτείνομεν τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀκολούθων μέτρων, τὰ ὁποῖα θεωροῦμεν ἐπείγοντα :

1ον) Τὴν δημοσίευσιν ἐγκυκλίου, ἀπαγορευούσης εἰς τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὸ θρησκευτικόν, σχολικὸν καὶ κοινοτικὸν ἡμῶν σύστημα, ἄλλως ἢ διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν Πατριαρχείων καὶ τῶν Μητροπολιτῶν, διατασσούσης ὅτι ἐν περιπτώσει διαφωνίας μεταξὺ τῶν ἐπιτοπίων πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, αἱ τελευταῖαι αὗται δύνανται ν' ἀναβάλλωσι πᾶσαν ἐκτελεστικὴν πρᾶξιν καὶ ν' ἀναφέρωσι τὸ γεγονὸς διὰ τῆς ἱεραρχικῆς ὁδοῦ εἰς τὴν κεντρικὴν ἀρχὴν καὶ τέλος ἀπαγορευούσης εἰς τὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας νὰ ἑρμηνεύωσι καὶ νὰ ἐφαρμόζωσιν αὐθαιρέτως τοὺς νόμους.

Τὴν θέσπισίν νόμου, ἀναγνωρίζοντος ὅτι τὰ πιστοποιητικὰ τῶν σχολῶν, τῶν διατηρουμένων δαπάναις τῶν κοινοτήτων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, παρέχουσι νομίμως τὰ αὐτὰ δικαιώματα, οἷα καὶ τὰ πιστοποιητικὰ τῶν ἰσοβάθμων κυβερνητικῶν σχολῶν.

2ον) Τὴν θέσπισιν νόμου, ὁρίζοντος ὅτι ὁ ἀναλογῶν ἐτησίως ἀριθμὸς τῶν νεοσυλλέκτων θὰ ὁρίζηται ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ ὅτι θὰ διανέμηται μεταξὺ τῶν ἐπαρχιῶν ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νέων, οἵτινες ἄγουσι τὴν ἡλικίαν τῆς κληρώσεως ἐν ἑκάστῃ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων. Τὴν θέσπισιν νόμου, κανονίζοντος τὴν πρόσκλησιν τῶν ἐφέδρων καὶ ὁρίζοντος ὅτι οὗτοι θὰ καλῶνται κατὰ κλάσεις καὶ κατ' ἐπαρχίας τοὐλάχιστον.

Τὴν σύνταξιν καὶ δημοσίευσιν νέων κανονισμῶν, λαμβανόντων ὑπ' ὄψιν τὴν παρουσίαν Χριστιανῶν ἐν τῷ στρατῷ.

Τὴν χορήγησιν τριετοῦς τοὐλάχιστον ἀδείας εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νέους, ὅπως ὑποβάλλωνται εἰς ἐξετάσεις, ἵνα γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὰς στρατιωτικὰς σχολὰς (χαρμπιὲ) οὐχὶ εἰς τὴν τουρκικήν, ἀλλ' εἰς τὴν γλῶσσάν των. Θὰ ἐξασκῆται δὲ ἐπίβλεψις, ὅπως ἡ ἐκπαίδευσις αὐτῶν εἰς τὴν τουρκικὴν συμπληρωθῇ κατὰ τὸ διάστημα τῆς φοιτήσεως αὐτῶν εἰς τὰς σχολὰς ταύτας, καὶ μέχρι τῆς ἐκπονήσεως τῶν νόμων τούτων καὶ τῶν κανονισμῶν, τὴν δημοσίευσιν προσωρινοῦ κανονισμοῦ, προβλέποντος πάντα ταῦτα.

3ον) Τὴν θέσπισιν ἐκλογικοῦ νόμου, καθιεροῦντος τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν, ἥτις μόνη δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀνάλογον ἀντιπροσώπευσιν τῶν Ἐθνοτήτων ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἐν τοῖς νομαρχιακοῖς καὶ δημοτικοῖς συμβουλίοις.

4ον) Τὴν θέσπισιν νόμου, καθορίζοντος τὰ καθήκοντα καὶ τὰ ὅρια τῆς ἁρμοδιότητος ὅλων τῶν ὑπαλλήλων.

Τὴν ἵδρυσιν δυνάμει νόμου ἀνωτάτου συμβουλίου, ἐδρεύοντος ἐν τῇ μεγάλῃ Βεζυρείᾳ καὶ ἀποσκοποῦντος εἰς τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ὑπαλλήλων ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν καθηκόντων των καὶ εἰς τὴν ἔμπνευσιν πνεύματος ἀμεροληψίας πρὸς ὅλους τοὺς λαούς, τοὺς διαβιοῦντας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς κοινῆς ἡμῶν Πατρίδος. Τὸ συμβούλιον τοῦτο, ἀποτελούμενον ἐκ Μουσουλμάνων καὶ Χριστιανῶν εἰς ἴσον ἀριθμόν, θὰ ἐξετάζῃ τὰ παράπονα, τὰ διατυπούμενα ἐναντίον τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων καὶ θ' ἀ-

ποφαίνωνται ἀνεκκλήτως περὶ τῆς μεταθέσεως αὐτῶν, τῶν ἐφαρμοστέων ποινῶν καὶ τῆς παύσεως αὐτῶν.

Τὴν δημοσίευσιν ἐγκυκλίου, ἐπεξηγούσης εἰς ὅλους τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους τὸ πνεῦμα τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν καὶ τῆς ἰσότητος τῶν πολιτῶν, ἄνευ διακρίσεως φυλῆς καὶ θρησκεύματος καὶ ὑποδεικνυούσης ἰδιαιτέρως τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ ἀσύλου, τὴν ἰσότητα ὅλων τῶν πολιτῶν σχετικῶς πρὸς τὴν ἰσχὺν τῶν καταθέσεων ἢ μαρτυριῶν των καὶ τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἔχει πᾶς πολίτης τοῦ ν' ἀπευθύνῃ ἐλευθέρως πρὸς τὴν ἀρχὴν παράπονα ἐναντίον τῶν ὀργάνων αὐτῆς. Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη θ' ἀπαγορεύῃ αὐστηρῶς τὰς κακοποιήσεις καὶ τὰς αἰκίας, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θὰ ἐπιτρέπῃ εἰς τοὺς ἰδιωτικοὺς ἰατροὺς νὰ ἐπισκέπτωνται τοὺς κρατουμένους.

Ὑψηλότατε,

Τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον διέπει τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Κράτους κυοφορεῖ καθ' ἑκάστην τὴν δυσπιστίαν καὶ τὴν προκατάληψιν καὶ ἐξασθενεῖ τὸν ζῆλον ὅλων ἐκείνων, οἵτινες ἐπιθυμοῦν νὰ ἴδωσι τὰς διαφόρους ἐθνότητας συνεργαζομένας διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς Αὐτοκρατορίας, αἱ δὲ πανταχόθεν ὑψούμεναι διαμαρτυρίαι προαγγέλλουσιν ὅτι τὰ λάθη ταῦτα θὰ ἔχωσι λυπηρὰς συνεπείας. Ἡ ἀποδοχὴ τῶν προμνημονευθέντων μέτρων θὰ ἐμπνεύσῃ τὴν βεβαιότητα, ὅτι ἡ ἐνεστῶσα κατάστασις τῶν πραγμάτων εἶναι παροδικὴ καὶ ὅτι ἀποτελεῖ τὸ μόνον μέσον, δι' οὗ θὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ τὴν κρινὴν ἡμῶν Πατρίδα κατάστασις ἰσχυρὰ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ σεβαστὴ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ.

Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο θιγον εὐσιόχως τινὰ τῶν αἰτίων ἅτινα ὤξυνον τὴν μεταξὺ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν Ἐθνοτήτων πάλην, ἠδύναιο ν' ἀποτελέσῃ ἀφετηρίαν εὐεργετικῆς συζητήσεως. Ἀλλ' οἱ Νεότουρκοι ἐθεώρουν ἐκεῖνο ὅπερ θ' ἀπετέλει ἱερὸν καθῆκον διὰ πᾶσαν φιλοπάτριδα Κυβέρνησιν ὡς ταπεινωτικὴν συνθηκολόγησιν. Τὰ δημοσιογραφικὰ ὄργανα τοῦ κόμματος, ἅτινα τοσαῦτα ἀπειργάσθησαν κακὰ διὰ τὴν χώραν, διὰ τοῦ μύωπός των φανατισμοῦ, ἐπετέθησαν μετὰ λύσσης κατὰ διαβήματος ὅπερ ἐχαρακτήρισαν ὡς στασιαστικόν. Ἡ προσπάθεια ὅπως ἐναρμονισθῇ ὁ κεντρικὸς κινητὴρ πρὸς τὰ λοιπὰ ὄργανα τῆς τεραστίας μηχανῆς, ἀπέτυχεν. Αἱ προστριβαί, αἱ συγκρούσεις, αἱ παρεννοήσεις, ἐπολλαπλασιάσθησαν. Τὸ στρατολογικὸν ζήτημα ἐξώθει τὰ πολυτιμώτερα καὶ ζωτικώτερα στοιχεῖα τῶν ἐθνοτήτων εἰς τὴν μετανάστευσιν. Οἱ ἐξισλαμισμοί, αἱ παρεκτροπαὶ τῶν κατωτέρων ὀργάνων τῆς ἐξουσίας, ἦσαν εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. Μετὰ τὸ ναυάγιον τῶν διαβημάτων τῆς Ἑλληνικῆς Βουλευτικῆς ὁμάδος, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐπεχείρησε νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα, ἅτινα ὑφίστανιο μεταξὺ τοῦ Κράτους καὶ τοῦ ποιμνίου του. Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1910 ἀπηύθυνεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὰ ἑπόμενα ταχρίρια :

ΤΟ ΠΕΡΙ ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΑΚΡΙΡΙΟΝ

Ἐξοχώτατε,

Μετὰ πολλῆς λύπης καὶ ἀνησυχίας τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον βλέπει πλεῖστα ὅσα τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ τέκνων νὰ ἐγκαταλείπωσι τὴν ἀγαπητὴν ἡμῶν Πατρίδα, φεύγοντα τὴν στρατολογίαν. Αἱ στερήσεις καὶ τὸ πένθος εἰς ἃ ἐμβάλλει τόσας οἰκογενείας ὁ τοιοῦτος ὀρφανισμὸς αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀκμαιοτέρων μελῶν αὐτῶν καὶ τὸ ὅτι οὕτω ταῦτα ἐξαναγκάζονται νὰ παραβαίνωσι τὸν στρατιωτικὸν νόμον, ἐκτιθέμεναι εἰς τὰς συνεπείας αὐτοῦ, ἡ πεποίθησις ἀφ' ἑτέρου ὅτι οἱ ἐκπατριζόμενοι οὗτοι νέοι θὰ ἐμορφοῦντο εἰς πολίτας πολυτίμους εἰς τὴν συναδέλφωσιν τῶν διαφόρων τῆς κοινῆς Πατρίδος ἐθνῶν καὶ εἰς τὴν ἰσχὺν καὶ εὐημερίαν αὐτῆς· τὰ πράγματα ἤγαγον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὅπως μελετήσῃ καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ ὑπὸ τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως συνταχθέντος καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων δημοσιευθέντος νέου στρατολογικοῦ νομοσχεδίου, ὑποβάλῃ διὰ τοῦ παρόντος ταχριρίου εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοὺς λόγους, δι' οὓς οἱ Χριστιανοὶ ἀποφεύγουσι τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, αἰτήσηται δὲ τὴν ἄρσιν τούτων διὰ τῆς λήψεως νομοθετικῶν καὶ διοικητικῶν μέτρων, κατόπιν τῶν ὁποίων καὶ αὐτὸ τελεσφορώτερον θὰ δύναται διὰ τῶν συστάσεών του νὰ συντελῇ εἰς τὸ νὰ διαλυθῶσιν αἱ προλήψεις καὶ προθύμως οἱ Χριστιανοὶ νὰ προσέρχωνται εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ὀθωμανικοῦ Συνταγματικοῦ Κράτους.

Οἱ ἑξῆς εἶναι οἱ πραγματικοὶ λόγοι, δι' οὓς οἱ Χριστιανοὶ νέοι φεύγουσι τὴν στρατολογίαν.

α') Ἡ μακρὰ θητεία, ἀλλὰ κυρίως ἡ μεγάλη ἀοριστία περὶ τὴν διάρκειαν τῆς ὑπὸ τὰ ὅπλα ὑπηρεσίας καὶ τὸν χρόνον τῆς προσκλήσεως τῶν ἰχτιὰτ καὶ ἐφέδρων, Νέοι ἀνήκοντες εἰς Ἔθνος, τὸ ὁποῖον διὰ πρώτην φορὰν τώρα στρατεύεται, καταγινόμενοι δὲ τοσοῦτον εἰς τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας εἶναι φυσικὸν νὰ νομίζωσι τὸν οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν αὐτὸν βίον ἐπὶ τοσοῦτον καθ' ἑκάστην κλονιζόμενον ἐκ τῆς τοιαύτης ἀβεβαιότητος. ὥστε νὰ προτιμῶσι φεύγοντες νὰ ἀνιδρύσωσιν αὐτὸν εἰς ἄλλην χώραν.

β') Ἡ μηδαμινὴ ἀναλογία, ἐν ᾗ εὑρίσκουσιν ὁμογενεῖς συστρατιῶτας καὶ ἡ ἐντελὴς ἔλλειψις ὁμογενῶν ἀξιωματικῶν, ἥτις παριστᾷ αὐτοῖς ξένον ὅλως τὸν στρατὸν καὶ γεννᾷ ἀπελπισπικὴν νοσταλγίαν.

γ') Ἡ ὕπαρξις ἀκόμη ἀμεταβλήτων τῶν αὐτῶν στρατιωτικῶν νόμων καὶ κανονισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἴσχυον καὶ ὅταν μόνον Μουσουλμάνοι ἐστρατεύοντο, νόμων καὶ κανονισμῶν, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἐπὶ ἔτη πρέπει νὰ ζήσωσι βλέποντες νὰ μὴ λαμβάνωνται ἐξ ἴσου μετὰ τῶν ἄλλων ὑπ' ὄψει ἡ θρησκεία των, ἡ ἐκπαίδευσίς των, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμά των, συχνὰ τιτρωσκόμενοι εἰς τὰ τρυφερώτερά των αἰσθήματα, ψυχρῶς ἐκ τούτου διατιθέμενοι.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον διαρκῶς ἐπιθυμοῦν νὰ συντελέσῃ καὶ αὐτὸ εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς Κυβερνήσεως, τὴν συναδέλφωσιν δηλονότι τῶν Ἐθνῶν τῆς κοινῆς Πατρίδος καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ εὐημερίαν αὐτῆς, νομίζει ὅτι τὰ ἑξῆς ἂν γίνωσι τώρα, θὰ ἀρθῶσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνωτέρω λόγων.

α') Ἐλάττωσις τῆς θητείας καὶ κυρίως τῆς τοῦ Ναυτικοῦ.

β') Διανομὴ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νεοσυλλέκτων ἑκάστου ἔτους εἰς ὅλας τὰς στρατολογικὰς περιφερείας, ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν, ἀκύρωσιν δὲ παντὸς νόμου ἢ διατάγματος ὁρίζοντος τὸ ποσοστὸν τῶν στρατολογουμένων Χριστιανῶν.

γ') Πρόσκλησις τῶν ἰχτιὰτ καὶ ἐφέδρων διὰ λόγους κεκανονισμένους καὶ καθ' ἡλικίας ἀνὰ ὅσον ἔνεστι μεγαλειτέρας στρατιωτικὰς περιφερείας.

δ') Δημοσίευσις καὶ ἑλληνιστὶ τῶν στρατιωτικῶν νόμων καὶ διαταγμάτων τῶν ἐνδιαφερόντων τὸν λαόν, διατύπωσις δὲ αὐτῶν μὴ ἀφίνουσα ἀμφιβολίας, ἀλλ' ἀπεναντίας ἐπιτρέπουσα, ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον, εἰς ἕκαστον πολίτην νὰ γνωρίζῃ πότε θὰ κληθῇ ὑπὸ τὰ ὅπλα καὶ πόσον χρόνον θὰ μείνῃ ὑπ' αὐτά.

ε') Νὰ ἐπιτραπῇ ἐπὶ τριετίαν ἡ εἴσοδος Χριστιανῶν εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν Χαρμπιέ, διαγωνιζομένων εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν.

στ') Οἱ *ἔφεδροι* ἀξιωματικοὶ νὰ μὴ ἀπολύωνται, παρὰ ἀφοῦ ὑπηρετήσωσι καὶ ὡς ἀξιωματικοὶ ἐν τῷ στρατῷ, ὁ τρόπος δὲ τῆς προαγωγῆς αὐτῶν νὰ κανονισθῇ τοιοῦτος, ὥστε χωρὶς νὰ ὑπηρετῶσι περισσότερον τῶν ἄλλων συνηλικιωτῶν των χρόνον, νὰ ὑπηρετῶσι καὶ ὡς ἀξιωματικοί, ἵνα ταχέως οἱ Χριστιανοὶ στρατιῶται ἔχωσι καὶ ἀξιωματικοὺς ὁμογενεῖς.

ζ') Νὰ τροποποιηθῶσιν οἱ σχετικοὶ νόμοι καὶ κανονισμοί, ὥστε νὰ λαμβάνωνται ἐν αὐτοῖς ὑπ' ὄψει ἐν ἴσῃ μοίρᾳ ἡ θρησκεία, ἡ παιδεία καὶ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα ὅλων τῶν στρατιωτῶν. Ἐπὶ τούτου εἰδικῶς, εἰς μὲν τὸ στρατολογικὸν νομοσχέδιον νὰ ὁρισθῇ ἡλικία προστάτου τὸ 21ον ἀντὶ τοῦ 17ου ἔτους ἡλικίας, καὶ διὰ τὸν πατέρα τὸ 60 ἀντὶ τοῦ 65. Νὰ τεθῇ ὅτι δὲν ὑπηρετοῦσιν ἐν τῷ στρατῷ συγχρόνως δύο υἱοὶ τῆς αὐτῆς μητρός, ἂν δὲν ὑπάρχῃ τρίτος μεταξὺ αὐτῶν, μὴ ὑπηρετῶν, νὰ ἀπαλλάσσηται δὲ ὁ μονογενής. Εἰς δὲ τὸν ἐσωτερικὸν κανονισμὸν τοῦ στρατοῦ νὰ τροποποιηθῇ ἡ «*εἰσαγωγὴ*» κατὰ τρόπον, δεικνύοντα ὅτι ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς ἀνήκει εἰς τοὺς χριστιανοὺς Ὀθωμανούς, ὅσον καὶ εἰς τοὺς Μουσουλμάνους, ν' ἀναγραφῇ ἡ ὕπαρξις ἱερέως ὅπου καὶ ἰμάμου καὶ διατάξεις ὑπὲρ τῶν χριστιανικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ὅπου καὶ ὅσον καὶ ὑπὲρ τῶν μωυσουλμανικῶν, νὰ τεθῇ δὲ ρητὴ διάταξις ἀπαγορεύουσα τὰς ὕβρεις καὶ βιαιοπραγίας πρὸς τοὺς κατωτέρους καὶ ἐπιτρέπουσα τὴν ἄμεσον ἀναφορὰν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ σώματος δι' αὐτάς.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἔχει τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις θὰ ἐκτιμήσῃ τὴν εἰλικρινῆ ἀπόφασιν, ἥτις ἦγαγεν αὐτὸ πρὸς ὑποβολὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ ὅτι θὰ θελήσῃ ἐμπράκτως καὶ ταχέως νὰ λάβῃ ταῦτα ὑπ' ὄψει.

ΤΟ ΠΕΡΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

ΤΑΚΡΙΡΙΟΝ

Ἐξοχώτατε,

Τὸ Ρωμαϊκὸν Ἔθνος ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως θεραπεῦον τὴν παιδείαν, ὅσον αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον, καὶ διὰ μόνου τοῦ ἰδίου ὀβολοῦ, κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ αὐτὴν οἵα καὶ τώρα εἶναι, περιποιοῦσα τιμὴν εἰς τὴν πατρίδα καὶ συντελοῦσα εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν πρόοδον αὐτῆς, δι' ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος διοικουμένου ὑπὸ Πνευματικῶν Ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ Προεστώτων.

Τὴν ἐκπαιδευτικὴν αὐτοῦ ταύτην αὐτοδιοίκησιν, ἐκτελουμένην πάντοτε μετὰ τῆς δεούσης ἀπέναντι τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως προσοχῆς, τὸ Ρωμαϊκὸν Ἔθνος ἐθεώρησε καὶ θεωρεῖ μετὰ τῆς θρησκευτικῆς του τοιαύτης, ὡς ζήτημα ὑπάρξεως τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως· ἅπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἀνεγνώρισε πάντοτε τὸ δικαίωμα τοῦτο τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἔθνους, ὡς ἄμεσον συνέπειαν καὶ ὅρον ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κράτει, τῷ ἔχοντι ἐπίσημον θρησκείαν τὴν μουσουλμανικὴν καὶ γλῶσσαν τὴν Τουρκικήν. Καὶ ἡ Κυβέρνησις δὲ ἡμῶν πάντοτε κατ' ἀρχὴν ἀνεγνώρισε τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἐκπαιδευτικῆς αὐτοδιοικήσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἔθνους.

Ἐπὶ τοῦ παρελθόντος πολιτεύματος, πλειστάκις δι' ἐπισήμων πράξεων εἴτε ἐπ' εὐκαιρίᾳ διεθνοῦς τινος περιστάσεως, εἴτε ἐσωτερικοῦ μεγάλου γεγονότος ἢ πολιτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἐπεβεβαιώθη τὸ δικαίωμα τοῦτο καὶ ἐγκαυχηθείσης μάλιστα πολλάκις τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀναγνωρίσει· ἂν δέ ποτε ρεῦμα ἀτόπων σκέψεων τῶν ὑπαλλήλων προσκαίρως ἐτάραξε τὴν σοφὴν τάξιν, ἐπίσημοι κυβερνητικαὶ πράξεις, ὡς καὶ ἡ Βεζυρικὴ ἰδίᾳ Ἐγκύκλιος τοῦ 1891 ἐπανέφερον τὰ πράγματα εἰς τὸ φυσικὸν καθεστὼς καὶ ἐπέτρεπον εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν Γένος ὅπως ἐν ἀφοσιώσει πρὸς τὸ Κράτος ἐξακολουθῇ ἀνενόχλητον νὰ θεραπεύῃ τὴν παιδείαν αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ νέου πολιτεύματος τὸ ὑπουργεῖον ἀπέστειλεν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τεσκερέδες αὐτοῦ δηλοῦντας τὰ ἑξῆς: 1ον ὑπ' ἀριθ. 1164 ἀπὸ 4 Μαρτίου 1910 ὅτι τὸ διὰ τὰς μὴ μουσουλμανικὰς Κοινότητας διατεθησόμενον μερίδιον διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν δίδεται ἀπέναντι ἀποδείξεων εἰς τὰ διοικητικὰ Συμβούλια τῶν Σχολῶν ἑκάστης Κοινότητος. 2ον ὑπ' ἀριθ. 1303 ἀπὸ 24 Μαρτίου 1910 ὅτι δέον νὰ ἀντικατασταθῶσιν οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι ἔφοροι κοινοτικῶν Σχολείων. 3ον ὑπ' ἀριθ. 1390 ἀπὸ 23 Μαΐου 1910 ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων καὶ τῶν Μητροπόλεων ἐπικυρωμένα ἐνδεικτικὰ ἀρκοῦσι μὲν πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος ἐν ταῖς Σχολαῖς τῶν Ἑλληνορθοδόξων Κοινοτήτων, ἀλλ' ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν περὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας διατυπώσεων ἐξαρτᾶται συμφώνως τῷ ρηθέντι νόμῳ ἐκ τῆς ἐπικυρώσεως τῶν Ἐνδεικτικῶν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας. 4ον ὑπ' ἀριθ. 1391 ἀπὸ 23 Μαΐου 1910 ὅτι πρέπει νὰ ἀποστείλῃ στατιστικὰς πληροφορίας περὶ τῶν Ἑλληνορθοδόξων Σχολείων. 5ον ὑπ' ἀριθ. 1428 ἀπὸ 24 Ἰουνίου 1910 ὅτι οἱ ἐκ τῶν μὴ Μουσουλμανικῶν Σχολῶν ἀποφοιτῶντες μα-

θηται διὰ νὰ δύνανται ἐν περιπτώσει αἰτήσεως αὐτῶν νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς ἀνωτέρας κυβερνητικὰς σχολὰς ἀπαιτεῖται ἵνα τὰ ἐν χερσὶν αὐτῶν διπλώματα ἐπικυρῶνται ὑπὸ τῶν διευθύνσεων τῆς Παιδείας καὶ διὰ νὰ ἐκτελεσθῶσιν αἱ διατάξεις τῆς ἐπικυρώσεως ἀπαιτεῖται ἵνα τὸ ἓν μέρος τῶν διπλωμάτων ᾖ γεγραμμένον εἰς τὴν Τουρκικήν. 6ον ὑπ' ἀριθ. 1433 ἀπὸ 28 Ἰουνίου 1910 ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ πρόσληψις ξένων διδασκάλων εἰς τὰς μὴ Μουσουλμανικὰς σχολάς. 7ον ὑπ' ἀριθ. 1520 ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου 1910 ὅτι οἱ διευθυνταὶ καὶ διδάσκαλοι τῶν μὴ Μουσουλμανικῶν Σχολῶν ἀρνοῦνται νὰ δώσωσι πληροφορίας πρὸς τοὺς ἐπιθεωρητὰς τῆς Παιδείας δηλοῦντες αὐτοῖς ὅτι ὀφείλουσι νὰ ἀπευθύνωνται πρὸς τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρχηγοὺς ὅπως μὴ δυσχεραίνεται ἡ διεξαγωγὴ τῆς ἐποπτείας καὶ ὅτι θὰ τιμωρηθῶσι οἱ ταύτην δυσχεραίνοντες διδάσκαλοι. 8ον ὑπ' ἀριθ. 1530 ἀπὸ 2 Ὀκτωβρίου 1010 ὅτι μολονότι ἡ σύνταξις τῶν προγραμμάτων τῶν μὴ ἐπισήμων σχολῶν ἀφορᾷ τοὺς ἱδρυτάς, οὐχ ἧττον διὰ νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὰς ἀνωτέρας κυβερνητικὰς Σχολὰς οἱ ἐκ τῶν τοιούτων Σχολῶν ἀποφοιτῶντες, δέον τὸ ἐπιστημονικὸν μέρος τῶν προγραμμάτων τῶν κοινοτικῶν Γυμνασίων νὰ συμφωνῇ πρὸς τὸ ἐπίσημον. 9ον ὑπ' ἀριθ. 1539 ἀπὸ 13 Ὀκτωβρίου 1910 ὅτι ἀπὸ τοῦ ἑπομένου ἔτους δὲν θὰ ἐπικυρῶνται τὰ διπλώματα τῶν ἀποφοιτώντων ἀπὸ κοινοτικὰς Σχολὰς λειτουργούσας, μόνον δυνάμει καὶτ ἂν αὗται δὲν λάβωσι καὶ ἄδειαν ἀποτεινομένων τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὸ Ὑπουργεῖον. 18ον ὑπ' ἀριθ. 1538 ἀπὸ 6 Ὀκτωβρίου 1910 ὅτι κατὰ τὰς διὰ συναυλιῶν, ἑορτῶν, παραστάσεων κτλ. συνεισφορὰς ὑπὲρ Σχολείων πρέπει οἱ ἐνεργοῦντες νὰ σφραγίζωσι τὰ εἰσιτήρια ἀποτεινόμενοι εἰς τὴν Δημαρχίαν καὶ νὰ γνωστοποιῶσι τὰ ἀποτελέσματα τῶν λογαριασμῶν των.

Ταῦτα μὲν διὰ τεσκερέδων ἐδήλωσε τὸ ὑπουργεῖον πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον εἰς κατὰ τόπους ὅμως ἀρχὰς οὐχὶ μόνον αἱ ἐκπαιδευτικαί, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ αὐταὶ αἱ ἀστυνομικαί, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω προβαίνουσι καὶ εἰς τὰ ἑξῆς. Σύστασιν Ἐπιτροπῶν Παιδείας μουσουλμανικῆς πλειονοψηφίας μελῶν καὶ ἐνιαχοῦ ὑποκατάστασιν δι' αὐτῶν τῶν Κοινοτικῶν Ἐφοριῶν. Διορισμὸν διδασκάλων τῆς Τουρκικῆς διὰ τὰ Κοινοτικὰ ἡμῶν Σχολεῖα τελείως ἀπ' αὐτῶν ἐξαρτωμένων· ἀπαίτησιν ὅπως τὰ διπλώματα τῶν διδασκάλων τῶν Κοινοτικῶν Σχολῶν ὧσιν ἐπικυρωμένα ἐπὶ ποινῇ κλεισίματος τοῦ Σχολείου ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως τῆς Παιδείας οὐχὶ διὰ τὴν Στρατολογίαν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ δικαίωμα διδασκαλίας. Ἐπιβολὴν χαρτοσήμου 5 καὶ 10 γρ. εἰς τὰ ἐνδεικτικὰ τῶν Κοινοτικῶν Σχολῶν. Μισθοδότησιν ἀπ' εὐθείας τῶν διδασκάλων. Διαταγὰς πρὸς ἐνέργειαν ἀμέσως πρὸς διδασκάλους· αἴτησιν λογαριασμοῦ διαχειρίσεως, τῶν Κοινοτικῶν Σχολείων, ἀπαίτησιν παραδόσεως τῶν ἐξ ἐράνων χρημάτων εἰς τὴν Δημαρχίαν.

Περὶ ὅλων τῶν ἀνωτέρω τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον ἔγραψεν ἤδη, καὶ διὰ προφορικῶν παραστάσεων ἀνεφέρθη εἰς τὴν Κυβέρνησιν, αὕτη δὲ πάντοτε εὑρεστήθη νὰ ἀπαντήσῃ συχνὰ ἐπιλαμβανομένη τῆς εὐκαιρίας ὅπως διαβεβαιώσῃ ὅτι οὐδὲ σκέπτεται νὰ θίξῃ τὸ ὑπάρχον δικαίωμα αὐτοδιοικήσεως τῆς Παιδείας τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἔθνους, οὐδὲ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ κῦρός της καὶ περὶ κυβερνητικῆς ἐποπτείας τῶν Κοινοτικῶν Σχολῶν προνοούσης ἐγκυκλίου τοῦ 1891.

Ἐν τούτοις εἴτε ἕνεκα τῶν ἐκ τοῦ Συντάγματος δημιουργηθεισῶν νέων τινῶν πολιτειακῶν σχέσεων καὶ κυρίως τῆς ὑποχρεώσεως τῶν μὴ Μουσουλμάνων νὰ στρατεύωνται, εἴτε ἕνεκα τάσεων κατωτέρων ὀργάνων, ἀλλὰ κυρίως ἴσως ἐκ τῆς μερικότητος τῶν ἑκάστοτε συζητουμένων θεμάτων καὶ ἑπομένως τῶν κενῶν καὶ ἀσαφείας αἱ ὁποῖαι ἐκ τούτου προκύπτουσιν ἐπὶ τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ ζητήματος καὶ τὰ γεννώμενα ἐπεισόδια μένουσιν ἐκκρεμῆ, ἢ ἐπαναρχίζουσι καὶ νέα γεννῶνται διαιωνίζοντα τὰς προστριβὰς καὶ ἐγείροντα εἰς ὅλον τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα μεγάλην τινὰ ὑποψίαν καὶ δυσπιστίαν, ἧς ἰδέαν δύναται καὶ ἡ Συνταγματικὴ Κυβέρνησις νὰ λάβῃ ἐκ τῶν κατωτέρω περικοπῶν ἐπισήμων ἐγγράφων Μητροπόλεων καὶ Ἐπιτροπῶν, ἅτινα ἀθρόα ἀποστέλλονται πρὸς τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον, αἰτοῦντα τὴν σύντονον ἀντίληψιν αὐτοῦ.

«Αἱ ὑπὸ τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως προβαλλόμεναι νέαι ἀξιώσεις ὅσον ἀφορᾷ τὰ σχολειακὰ ἡμῶν πράγματα εἰς ἕνα καὶ μόνον ἀποβλέπουσι κύριον σκοπόν, οὗτος δὲ εἶναι ἡ ἄμεσος ἐπικοινωνία καὶ συνεννόησις τῶν Ἐφοριῶν καὶ Διδασκάλων τῶν ἡμετέρων Σχολῶν μετὰ τῶν κατὰ τόπους διευθυντῶν τῆς Παιδείας, ἐκτοπιζομένων καὶ βαθμηδὸν ἀποξενουμένων αὐτῶν, τῶν ὁμογενῶν προϊσταμένων των.

»Εὐσεβάστως ὑποβάλλω τῇ Ὑμετέρᾳ Παναγιότητι ἂν αἱ κατὰ τόπους ἀρχαὶ ἐξακολουθοῦσι προσβάλλουσαι τὸ Ἐκπαιδευτικὸν ἡμῶν καθεστώς, ὅπερ ἔθεντο στόχον τῶν πρὸς κατάργησιν τῶν προνομίων τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας τάσεων». Ἀκατάσχετος τάσις καὶ ὁρμὴ παρατηρεῖται πρὸς καταπάτησιν καὶ κατάλυσιν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν καθεστῶτος πρὸς σκοπὸν ἐξυπηρετήσεως ἀπωτέρων σκοπῶν ἀποκαλυπτομένου σωβινισμοῦ.

»Ἐνὶ λόγῳ αἱ ἀρχαὶ ἀπαιτοῦσι γενικὴν ἐξάρτησιν τῶν Σχολείων ἀπ' αὐτῶν.

»Ἀλλεπάλληλα γεγονότα ἀποδεικνύουσιν ὅτι αἱ περὶ διατηρήσεως τῶν προνομίων τοῦ Γένους ἡμῶν δοθεῖσαι ἐπαγγελίαι καὶ ὑποσχέσεις εἶναι λόγοι κενοὶ ριπτόμενοι πρὸς κατευνασμὸν τῶν πνευμάτων.

»Εἰς διαμαρτυρίας δὲ τοῦ διδασκάλου ἐδόθη ἀπάντησις ὑπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι μετὰ τὸ Σύνταγμα ἰδίᾳ οἱ διδάσκαλοι οἱουδήποτε Ἔθνους ἐξαρτῶνται ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, μὴ δικαιουμένων τῶν Μητροπολιτῶν νὰ ἐπεμβαίνωσιν».

Ἡ μεγάλη αὕτη ὑποψία, Ἐξοχώτατε, ἡ ταράσσουσα τοὺς Χριστιανούς εἶναι ἡ βαθεῖα αἰτία τῆς ἑκατέρωθεν δυσπιστίας, τῶν παρεξηγήσεων, τῶν δυσκολιῶν καὶ δυσαρέστων ἐπεισοδίων καὶ ζητημάτων ἃ ἑκάστοτε ἀναφύονται. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον διακαῶς ἐπιθυμοῦν τὴν εὐημερίαν καὶ ἰσχὺν τῆς Συνταγματικῆς Πατρίδος ἐνόμισε καθῆκον καὶ δικαίωμα αὐτοῦ ἀπορρέον ἐκ τοῦ ἐλευθέρου νῦν ἡμῶν Πολιτεύματος καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Πατρίδα, εἰλικρινῶς νὰ δηλώσῃ τῇ Κυβερνήσει τὴν αἰτίαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων νὰ ὑποβάλῃ τὰ κατωτέρω μέτρα, τὰ ὁποῖα νομίζει τοιαῦτα, ὥστε ἐπειδὴ περιλαμβάνουσιν ὅλας τὰς ἀνθρωπίνως δυνατὸν νὰ προβλεφθῶσι μερικότητας τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ζητήματος, ἐφαρμοζόμενα θέλουσιν ἄρῃ πᾶσαν δυσπιστίαν, οὕτω δὲ καὶ ἡ Κυβέρνησις ἀπαλλασσομένη τῶν ἐκ τούτου μεριμνῶν ἐλευθεροτέρα θέλει εἶναι πρὸς τοὺς γενικωτέρους καὶ κοινοὺς σκοποὺς καὶ τὸ Ρωμαϊκὸν Ἔθνος ἥσυχον πλέον περὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τὴν ἄσχετον πολιτικῆς, θὰ καταβάλῃ πᾶσαν δύναμιν ὅπως βοηθήσῃ τοὺς πολιτικοὺς τῆς Κυβερνήσεως σκοπούς, τὴν πολιτικὴν συναδέλφωσιν τῶν διαφόρων τῆς Πατρίδος ἐθνῶν καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ εὐημερίαν αὐτῆς. Τοιαῦτα δὲ μέτρα εἶναι τὰ ἑξῆς:

α') Νόμον γενικὸν ὅστις νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν εἰς πάντα σχετικὸν νόμον ὁρίζοντα ὅτι τὰ διπλώματα καὶ τὰ ἐνδεικτικὰ τῶν Ἑλληνορθοδόξων Σχολείων ἐπικυ-

ρωμένα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἢ τῶν Μητροπολιτῶν, δίδουσι τὰ αὐτὰ πολιτικὰ δικαιώματα, οἷα καὶ τὰ τῶν ἰσοβαθμίων κυβερνητικῶν.

β') Νόμον ὁρίζοντα ὅτι πᾶν χρηματικὸν ποσὸν ὡρισμένον διὰ Σχολεῖα διδάσκοντα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, παραδίδεται εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ εἰς τὰς κατὰ τόπους Μητροπόλεις.

γ') Ἐγκύκλιον πρὸς τὰς ἀρχὰς ὅτι ἡ ἐποπτεία τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν Κοινοτικῶν Σχολείων γίνεται συμφώνως πρὸς τὰ καθεστῶτα καὶ τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ 1893 δηλ. ὅτι: ἐπειδὴ τὰ προγράμματα τῶν Σχολείων καὶ τὰ διπλώματα καὶ ἐνδεικτικὰ τῶν διδασκάλων δέον νὰ ὦσι καὶ κυβερνητικῶς γνωστά, ὅταν ὁ ἐπιθεωρητὴς ἢ ὁ διευθυντὴς τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως ἤθελε παρατηρήσει μάθημά τι ἀπᾶδον ἢ διδάσκαλον ἢ διδασκάλισσαν μὴ ἔχοντας ἐνδεικτικὸν ἐπικεκυρωμένον ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων ἢ Μητροπόλεως ἐν μὲν Κων]πόλει τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας θέλει συνεννοεῖ μετὰ τῶν Πατριαρχείων, ἐν δὲ τῷ ἐσωτερικῷ ἡ Τοπικὴ Ἀρχὴ μετὰ τῶν Μητροπόλεων καὶ οὕτω δι' ἑαυτῶν θέλουσι κωλύεσθαι τὰ τοιαῦτα μαθήματα καὶ ἀντικαθίστασθαι οἱ τοιοῦτοι ἄνευ ἐνδεικτικοῦ διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι. Ἐν περιπτώσει δὲ διαφωνίας μεταξὺ διευθυντοῦ τῆς Παιδείας καὶ Μητροπολίτου πᾶσα ἐνέργεια διαστέλλεται, τὸ ζήτημα δὲ ἀναφέρεται εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὴν Κυβέρνησιν πρὸς λύσιν, ὡς πάντοτε μέχρι σήμερον γίνεται.

Οὕτως ἐπὶ τῶν διὰ τεσκερέδων δηλωθέντων ἤδη τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ τοῦτο ἐδήλωσεν ἤδη, ἀλλὰ καὶ νῦν ἐν περιλήψει δηλοῖ ὅτι ἵνα μὴ διαταράσσηται τὸ ἐκπαιδευτικὸν αὐτοῦ σύστημα, ἀλλ' ὑπάρχει ἡ ἐν παντὶ συστήματι ἀναγκαία τάξις καὶ πειθαρχία εἶναι συνεπὲς ὅταν ἡ Κυβέρνησις εὐδοκῇ νὰ δώσῃ χρηματικόν τι βοήθημα εἰς τὰ Ἑλληνορθόδοξα Σχολεῖα δίδει αὐτὸ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τὸ ὁποῖον θὰ ἀνταποδίδῃ ἀποδείξεις τῆς διανομῆς αὐτοῦ.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον νομίζει συνεπὲς τὸ περὶ κυβερνητικῆς ἐποπτείας τοῦ ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 7 ἀναφερομένου τεσκερὲ νὰ γίνηται ὡς εἰς τὸ γ' αἴτημα τοῦ παρόντος ταχυρίου ἀναφέρεται, ὅσον ἀφορᾷ τὸν τεσκερὲν ἀριθ. 2 τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον παρακαλεῖ τὴν Κυβέρνησιν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν σκέψιν αὐτοῦ ὅτι οἱ ξένοι ὑπήκοοι γίνονται Ἔφοροι διότι ἀποστέλλουσι τὰ τέκνα των εἰς τὰ ὀθωμανικὰ Ἑλληνορθόδοξα Σχολεῖα δαπανῶντες ὑπὲρ αὐτῶν ἀντὶ νὰ ἱδρύσωσιν ἰδικάς των ὡς ὑπήκοοι ἄλλων Κρατῶν πράττουσι πρὸς ζημίαν τῶν ἡμετέρων Σχολείων καὶ ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν.

Εἶναι δίκαιον λοιπὸν νὰ ἔχωσι μέρος τι τῆς φροντίδος τῆς πνευματικῆς μορφώσεως τῶν τέκνων των ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον εἰς οὐδὲν ὑποπίπτουσι παράπτωμα κατὰ τοῦ Κράτους. Ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὅρον παρακαλεῖ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ διὰ τοὺς διδασκάλους ἐν γένει ξένους ὑπηκόους, διότι ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτῶν θὰ βλάψῃ τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν, μὴ ὑπαρχόντων ἀτυχῶς ἀκόμη Ὀθωμανῶν διδασκάλων ἐπαρκῶν ἵνα ἀντικαταστήσωσιν αὐτούς.

Ἐπὶ τοῦ ὑπὸ ἡμερομ. 24 Ἰουνίου τεσκερὲ τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον ὑπομιμνήσκει ὅτι τὸ ζήτημα ἐκανονίσθη μεταφραζομένου τοῦ Διπλώματος ὁσάκις δεήσει εἰς τὴν ἐπίσημον γλῶσσαν τοῦ Κράτους.

Ἐπίσης ἐπὶ τοῦ τεσκερὲ τῆς 2 Ὀκτωβρίου τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον δηλοῖ ὅτι ὡς γνωστὸν τὸ Ρωμαϊκὸν Γένος δικαίως καυχᾶται ὅτι ἀνέκαθεν τὰ προγράμματα τῶν Σχολῶν αὐτοῦ κατήρτισε σὺν τῇ φροντίδι περὶ τελειοτέρας διδασκαλίας τῆς ἐπισήμου

γλώσσης ἰσοδύναμα καὶ ὅμοια πρὸς τὰ προγράμματα τῶν Σχολῶν τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων Ἐθνῶν, εἰς τὰς ἀνωτέρας Σχολὰς τῶν ὁποίων γίνονται δεκτοὶ οἱ ἀπόφοιτοι τῶν Γυμνασίων των ἀνεξετάστως. Τούτου δὲ τεθέντος φυσικὸν εἶναι ὅτι ζήτημα τοιοῦτον δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

Πρὸς τοὺς ὑπ' ἀρ. 2, 4, 9 καὶ 10 ἐν τῷ παρόντι προαναφερομένους τεσκερέδες ὑπὸ ἡμερομηνίας 31 Μαΐου καὶ 5 καὶ 13 Ὀκτωβρίου 1910 τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον εὐχαρίστως συμμορφωθησόμενον παρακαλεῖ τὴν Κυβέρνησιν ὅπως διατάξῃ ἵνα εὐμενῶς διεξάγωνται αἱ διατυπώσεις τῶν ἐκδόσεων ἀδειῶν Σχολείων, ἐπικυρώσεως ἐνδεικτικῶν διὰ τὴν Στρατολογίαν καὶ τὴν εἴσοδον εἰς ἀνωτέρας Σχολὰς ὡς καὶ τῆς σφραγίσεως τῶν εἰσιτηρίων τῶν ὑπὲρ Σχολῶν ἐράνων.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς ἀνωτέρω ἀναφερομένας ὑπερβασίας τῶν κατὰ τόπους Ἀρχῶν, τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον παρακαλεῖ τὴν Κυβέρνησιν ὅπως ἐν τῇ ἐμπρεπούσῃ αὐτῇ εὐθύτητι διατάξῃ τὴν ἄμεσον καταστολὴν αὐτῶν.

Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ταχυρίιον, τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, ἀπήντησεν ἐκθέτον τὴν αὐτὴν μύσπα ἄποψιν τῆς Κυβερνήσεως, προκαλέσασαν νέον Πατριαρχικὸν ταχυρίιον.

ΝΕΟΝ ΤΑΚΡΙΡΙΟΝ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μετὰ πάσης τῆς προσοχῆς ἀνέγνωσε τὸν ἐν τῷ ὑμετέρῳ τεσκερὲ ἐπισυνημμένον ἀπαντητικὸν τεσκερὲν τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ τεσκερὲ τούτου κατέχεται ὑπὸ προλεγομένων, ἐν οἷς ζητεῖται νὰ τεθῇ ἡ βάσις τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ ζητήματος, διότι, ὡς ὀρθῶς θεωρεῖ τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, ἡ λύσις τῶν δευτερευόντων ζητημάτων καὶ διαφωνιῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τούτου. Ἀτυχῶς, ἐνῷ πρόκειται πασίδηλον τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ὑπάρχει ἓν μὲν Κράτος, τὸ Συνταγματικὸν Ὀθωμανικὸν Κράτος, ἔχον ἐπίσημον θρησκείαν τὴν Μουσουλμανικὴν, διάφορα δὲ ἔθνη, καὶ δὴ καὶ Χριστιανικά, ὁ τεσκερὲς τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας δὲν λαμβάνει οὐδόλως τοῦτο ὑπ' ὄψει. Ἀντὶ τούτου θέλει νὰ συγχέῃ λεκτικούς τινας ὅρους. οἷον «Ὀθωμανικὸν Ἔθνος» «Ὀθωμανικὸν Κράτος», «Ἐθνικότης», «Στοιχεῖον», «Κοινότης» καὶ περιπίπτει εἰς ἀντιφάσεις λίαν βαθείας· ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀναγνωρίζει ὅτι αὐτὴ αὕτη ἡ ὑπόστασις Ἐθνότητός τινος συνίσταται ἐκ τῆς θρησκείας, γλώσσης καὶ φιλολογίας αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει σχέσις μεταξὺ τῶν πνευματικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν αὐτῆς πραγμάτων· ἐπίσης ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀναγράφει ὅτι τὸ Ὀθωμανικὸν σύνολον ἔχει καὶ πολιτικήν τινα ὑπόστασιν ἐκτὸς τῶν Ἐθνοτήτων, αἵτινες τὸ ἀποτελοῦσιν, ἀφ' ἑτέρου

δὲ παριστᾷ ὡς παράλογα τὰ ἑξῆς ἐπὶ λέξει ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ταχυρίῳ ἀναφερόμενα: «τὸ Ρωμαϊκὸν Ἔθνος ἦσυχον πλέον περὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ἄσχετον πολιτικῆς» ἀρέσκεται εἰς κρίσεις τόσον ἀδίκους ὥστε τὴν δήλωσιν τοῦ Πατριαρχείου «τὸ Ρωμαϊκὸν ἔθνος ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐθεράπευσε τὴν Παιδείαν, ὅσον αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον, καὶ διὰ μόνου τοῦ ἰδίου ὀβολοῦ, εἰς βαθμὸν περιποιοῦντα τιμὴν εἰς τὴν πατρίδα» ἔψεξεν ὡς ἀντιφατικὴν δῆθεν πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκῶν διδασκάλων ἐγχωρίων διὰ τὸ Σχολεῖα τῶν Ὀρθοδόξων· δὲν ἔλαβεν δὲ ὑπ' ὄψει ὅτι πράγματι περιεποίησε καὶ περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὴν πατρίδα τὸ ἀδιαφιλονείκητον γεγονὸς ὅτι πρῶτοι καὶ μόνοι μεταξὺ τῶν ἐκ Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρώπην χάριν ἀνωτέρας παιδεύσεως μεταβαινόντων νέων οἱ Ὀρθόδοξοι ἀπήλαυσαν τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ γίνωνται ἀνεξετάστως δεκτοὶ εἰς ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια· καὶ τοῦτο ὀφείλεται ἀναντιλέκτως εἰς τὴν ἀρτίαν αὐτῶν μόρφωσιν καὶ ἐπομένως εἰς τὸν τέλειον καταρτισμὸν τῶν ἐξ ὧν προέρχονται Σχολείων· παρέβλεψεν ἐπίσης τὸ ἀδιαφιλονείκητον γεγονὸς ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κυβερνητικὴ ἐκπαίδευσις καὶ αὐτὸς ὁ στρατὸς, μεθ' ὅλας τὰς ἀδρὰς παροχὰς τοῦ κυβερνητικοῦ ταμείου καὶ σήμερον ἔχουσιν ἀνάγκην ξένων διδασκάλων καὶ διοργανωτῶν. Ἐν μακρῷ λόγῳ περὶ προνομίων καὶ παραχωρήσεων, ἀφ' ἑνὸς μὲν προσπαθεῖ νὰ συγχύσῃ τὰ δικαιώματα ἰδιώτου, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ, πρὸς τὰ δικαιώματα ἑνὸς ἔθνους, δηλ., προσπαθεῖ νὰ ἐξαλείψῃ τὸ ἔθνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ καταφαίνεται ἔχων περὶ τῶν δικαιωμάτων ἐθνότητος τινος ἀντίληψιν τυραννικωτέραν τῆς πρὸ τοῦ Συντάγματος τυραννίας· διότι τότε μὲν ἡ Κυβέρνησις μεθ' ὅλου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἀνεγνώριζεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν καὶ ὅρον ἐκ τῶν οὐκ ἄνευ τῆς ὑπάρξεως χριστιανικοῦ ἔθνους ἐν Κράτει ἔχοντι θρησκείαν Μουσουλμανικὴν καὶ γλῶσσαν Τουρκικὴν τὸ δικαίωμα πλήρους ἐκπαιδευτικῆς αὐτοδιοικήσεως, ὡς ἀποδεικνύει περισσότερον παντὸς τύπου καὶ ἐγγράφου τὸ ὅτι τοιαύτη πλήρης αὐτοδιοίκησις ὑπῆρχε μέχρι σήμερον· ὁ δὲ τεσκερὲς σήμερον, ὅτε ἡ μὲν ἐπίσημος θρησκεία καὶ γλῶσσα τοῦ Κράτους εἶναι αἱ αὐταί, ἀλλὰ τὸ πολίτευμα ὑπόσχεται ἐλευθερίαν, προσπαθεῖ νὰ περιορίσῃ τὴν ἐκπαιδευτικὴν αὐτοδιοίκησιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἔθνους εἰς τὴν τυπικὴν ἐπικύρωσιν τῶν διπλωμάτων τῶν διδασκάλων τῶν Κοινοτικῶν Σχολῶν ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου. καὶ τοῦτο γίνεται διά τινος περιέργου ἀληθῶς τρόπου, δι' οὗ ἐπισήμους τινας πράξεις (αἵτινες οὐδὲν ἄλλο εἶναι, παρὰ ἐπιβεβαιώσεις περὶ τοῦ ὅτι καὶ λεπτομέρειαι τινες τῆς πλήρους αὐτοῦ ἐκπαιδευτικῆς αὐτοδιοικήσεως, αἵτινες τυχὸν προσεβλήθησαν ἔπρεπε καὶ αὐτοὶ ἀκόμη νὰ μένωσιν ἀπρόσβλητοι) τὰς ἐπισήμους, λέγω, αὐτὰς πράξεις θέλει νὰ παραδεχθῇ ὡς μόνα δικαιώματα· ἀναγνωρίζων δὲ λεπτομερείας μόνον τινὰς καταργεῖ ὅλον τὸ σύστημα τῆς ἐκπαιδευτικῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν ἐθνοτήτων, ἐν ᾧ καὶ ἂν ἀκόμη ἀπὸ ἀπολυταρχίας δὲν ὑπῆρχε πλήρης τοιαύτη αὐτοδιοίκησις, μόνη ἡ ὕπαρξις πολίτευματος θεμελιουμένου ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως ὅλων τῶν πολιτῶν ἀνιδρύει ἐθνικὰς αὐτοδιοικήτους ἐκπαιδεύσεις ἐν Κράτει ὅπου δὲν ὑπάρχει ἓν μόνον Ἔθνος.

Ἐξ ὅλων τὰ ἀνωτέρω, τὰ ὁποῖα κατεδείχθη ὁποῖά τινα εἶναι, ὁρμώμενος ὁ Ὑπουργικὸς Τεσκερὲς ἄγεται εἰς τὸ νὰ θέσῃ ὡς βάσιν τοῦ ὅλου ζητήματος τὴν ἑξῆς: «Ἂν ἡ ἰδέα τοῦ Πατριαρχείου συνίσταται ἐπὶ τῆς ἀξιώσεως ὅπως ἰδιαζόντως ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς Παιδείας καὶ τῶν εἰς τὴν Ἑλληνορθόδοξον Κοινότητα ἀνηκουσῶν σχολῶν ἀποκτήσῃ τύπον Κράτους αὐτονόμου καὶ ἀνεξαρτήτου ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κράτει μίαν

τοιαύτην ἀξίωσιν οὐδόλως ἐπιβάλλει ὡς φαντάζεται ἡ πνευματικὴ ὕπαρξις καὶ ὁ ἐθνικὸς βίος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ παραδεκτὴ αὕτη ἀπὸ ἀπόψεως τῆς ὑπάρξεως ὁλοκλήρου τοῦ Ὀθωμανικοῦ Ἔθνους».

Ἡ βάσις αὕτη οὐδὲν ἔχει τὸ σαφές· διότι οὐδὲν ἔχει τὸ πραγματικὸν, ὡς ἀποδεικνύει ἐκτὸς ὅλων τῶν προλεχθέντων καὶ αὐτὴ ἡ ὑποθετικὴ διατύπωσις· τοῦτο δύναταί τις ἀμέσως ν' ἀντιληφθῇ, ἁπλῶς σκεπτόμενος ὅτι Κράτος ἐν Κράτει, δὲν εἶναί τι, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ λεχθῇ προκειμένου περὶ θρησκείας καὶ ἐκπαιδεύσεως, διότι ἀμφότερα στεροῦνται τοῦ κυρίου τοῦ Κράτους στοιχείου, τῆς δημοσίας δυνάμεως· ἀπὸ ἀπόψεως δὲ ὑπάρξεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ Ἔθνους, οὐδὲν δύναται νὰ κριθῇ, διότι «Ὀθωμανικὸν Ἔθνος εἶναι μὲν λεκτικὸς ὅρος, ἀλλὰ πράγματι δὲν ὑπάρχει, ὡς ἀμέσως δύναταί τις ν' ἀντιληφθῇ ἐρωτῶν ποία εἶναι ἡ θρησκεία καὶ ποία ἡ γλῶσσα τοῦ Ἔθνους τούτου. Ἡ ἐπιμονὴ μάλιστα, μεθ' ἧς ὁ τεσκερὲς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας συγχέει τὸν ὅρον «Ὀθωμανικὸν Ἔθνος», ἐν ᾧ θέλει νὰ συγχωνεύσῃ ὅλας τὰς ἐθνότητας τὰς κατοικούσας τὴν χώρας πρὸς τὸ «Ὀθωμανικὸν Κράτος» τὸ ἔχον θρησκείαν τὴν Μουσουλμανικὴν καὶ γλῶσσαν τὴν Τουρκικὴν, εἰς κάθε ἄλλο συντελεῖ παρὰ εἰς τὸ νὰ ἀρθῇ ἡ ὑποψία τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἔθνους ὅτι κινδυνεύει ἡ πνευματική του ὕπαρξις καὶ ὁ ἐθνικός του βίος, ὡς ἐν τῷ προηγουμένῳ Ταχυρίῳ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐνόμισε καθῆκον αὐτοῦ νὰ ἀναφέρῃ τῇ Κυβερνήσῃ.

Καὶ ὅμως ἐπὶ τοιαύτης βάσεως ὁ Τεσκερὲς τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας στηριζόμενος προτείνει νὰ ἀπορριφθῶσι τὰ αἰτήματα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐπὶ τοιαύτης βάσεως στηρίζεται τὸ ἐν τῷ Τεσκερὲ ἀναφερόμενον ἐκπαιδευτικὸν Νομοσχέδιον ὡς καταδηλοῦται ἔκ τε τῶν ἐν τῷ Τεσκερὲ ἀναφερομένων καὶ ἐκ τῶν ἄλλων πλείστων αὐτοῦ ἄρθρων. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, Ἐξοχώτατε, ὑποβάλλει τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὅπως μὴ γίνωσιν αἱ γνῶμαι καὶ αἱ ἀξιώσεις αὗται τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας δεκταί, ἀφοῦ μὴ στηριζόμεναι ἐπὶ πραγματικῆς βάσεως δὲν δύνανται πρὸς τοῖς ἄλλοις οὔτε ὠφέλιμοι νὰ εἶναι εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ Κράτους. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐν τῷ προηγουμένῳ Ταχυρίῳ αὐτοῦ, εἰς τὴν ὑποβολὴν τοῦ ὁποίου ἤγαγεν αὐτὸ ἀληθὴς πόθος πρὸς ἰσχὺν καὶ εὐημερίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, πρὸς σωτηρίαν ὅλων τῶν Ἐθνῶν αὐτοῦ σκέπτεται ὡς ἑξῆς: Δὲν πρόκειται περὶ ἰδιωτῶν καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, οὐδὲ περὶ Κράτους ἐν Κράτει· ἐκτὸς τοῦ ὅτι τοῦτο δὲν δύναται νὰ λεχθῇ περὶ ἐκπαιδεύσεως, αὐτὴ ἡ ὑπόστασις καὶ αἱ παραδόσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι ὅλως ξέναι πρὸς πᾶν τὸ θεοκρατικόν, πρόκειται περὶ τοῦ ἑξῆς πασιδήλου γεγονότος: Ἐν τῇ Πατρίδι ἡμῶν ὑπάρχει μὲν ἓν Κράτος, τὸ Ὀθωμανικὸν Συνταγματικὸν Κράτος, διάφορα δὲ Ἔθνη, καὶ δὴ καὶ χριστιανικά. Ν' ἀποτελέσωσι ταῦτα ἓν Ἔθνος, ἔχον θρησκείαν καὶ γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν μίαν τῶν ὑπαρχουσῶν, ν' ἀπορροφηθῶσι δηλ. ὑπὸ ἑνὸς Ἔθνους ἐξ αὐτῶν, εἶναι ἀδύνατον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἀκόμη, καθ' οὓς τὸ πνεῦμα τῶν ἐθνικοτήτων δὲν ἦτο ὡς νῦν κυριαρχοῦν. Ἓν μόνον εἶναι δυνατὸν γενέσθαι· ν' ἀποτελέσωσιν ὁμοῦ τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος ἐν τῷ ἑξῆς ὅρῳ πολιτικῆς ἑνώσεως· νὰ διατηρήσῃ ἕκαστον ἀνόθευτον τὴν θρησκείαν καὶ γλῶσσαν, νὰ συμμετέχωσι δὲ ὡς τοιαῦτα ἐξ ἴσου ἐν τῷ Κράτει εἰς τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα, παρεχομένου εἰς τὸν Μουσουλμανισμὸν τοῦ δικαιώματος, ὅπως θρησκεία τοῦ Κράτους ᾖ ἡ Μουσουλμανικὴ θρησκεία καὶ ἡ Τουρκικὴ γλῶσσα ᾖ ἡ ἐπίσημος τοῦ Κράτους γλῶσσα διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐπισήμου ὑπηρεσίας ἐν τῇ στενωτάτῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ. Τοῦτο τὸ Οἰκουμενικὸν Πα-

τριαρχεῖον νομίζει ὡς τὴν μόνην πραγματικὴν βάσιν τοῦ τε ἐκπαιδευτικοῦ καὶ παντὸς ἄλλου ζητήματος. Ἀλλ' ἡ γλῶσσα Ἔθνους τινός, ἐξ ἧς ἐκπορεύεται ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι αὐτοῦ, δὲν δύναται νὰ φυλαχθῇ ἀνόθευτος μάλιστα, ὅταν τὸ Ἔθνος εἶναι Χριστιανικόν, τὸ δὲ Κράτος Μουσουλμανικόν, παρὰ δι' ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος διοικουμένου ὑπὸ ἐντελῶς ὁμογενοῦς κέντρου, καὶ τοιοῦτον ἐν τῷ Κράτει εἶναι διὰ τὸ Ρωμαϊκὸν Ἔθνος μόνον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Ἐπίσης εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις ἔθνους τινὸς δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὰς γραμματικὰς ἢ ἐπιστημονικὰς γνώσεις, αἵτινες διδάσκονται εἰς τοὺς παῖδας. Τὴν ἐθνικὴν παίδευσιν συγκροτοῦσι ποικίλα στοιχεῖα μορφωτικὰ οὐ μόνον τῆς γλωσσικῆς, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς φύσεως, ἅτινα ἁρμονικῶς καὶ ἀρρήκτως συνέχονται πρὸς ἄλληλα. Ἐπειδὴ ἡ ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κράτει ἕνωσις εἶναι νέα ἀκόμη, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δὲν ἀρνεῖται ἐποπτείαν τῷ Κράτει, ἂν τοῦτο ἀνησυχῇ μὴ ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ ἐκπαιδευτικῷ συστήματι γίνῃ τι μὴ συντελοῦν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους ὑποστάσεως, καὶ νομίζει ὅτι ἡ ἐποπτεία ἡ διὰ τῆς ἐγκυκλίου τοῦ 1891 ὁριζομένη ὑπεραρκεῖ πρὸς τοῦτο, ἀφ' οὗ ἤρκει πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ Κράτους ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ Συντάγματος τυραννίας. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ζητεῖ πρὸς ἄρσιν πάσης ἀνησυχίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἔθνους διὰ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν ἡ ἐποπτεία αὕτη νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὰ ὅρια τῆς ἐγκυκλίου τοῦ 1891. τὸ δὲ Κράτος τὸ ἔχον θρησκείαν Μουσουλμανικὴν καὶ γλῶσσαν τὴν Τουρκικὴν νὰ μὴ διαθέσῃ χρήματα διὰ σχολεῖα διδάσκοντα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἄλλως ἢ διὰ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Μητροπόλεων. Ἡ συμμετοχὴ ἐν τῷ Κράτει ἐπὶ ἴσοις δικαιώμασι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ἂν οἱ μαθηταὶ καὶ οἱ ἀπόφοιτοι τῶν κοινοτικῶν σχολείων δὲν ἔχωσι τὰ αὐτὰ δικαιώματα πρὸς τοὺς ἐκ τῶν ἰσοβαθμίων κυβερνητικῶν Σχολῶν ἐξερχομένους, οὐδεὶς δὲ λόγος ὑπάρχει νὰ μὴ γίνηται τοῦτο. Στενῶς συνεπῶς πρὸς τὰ ἀνωτέρω τὸ Πατριαρχεῖον διὰ τοῦ τακριρίου του ὑπέβαλεν αἰτήματά τινα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. Τὸ Πατριαρχεῖον νομίζει ὅτι τῆς βάσεως, ἐφ' ἧς στηριζόμενον ζητεῖ τοῦτο, οὔσης τῆς μόνης πραγματικῆς, ἐκτὸς τῆς ἀνάγκης πρὸς καθησύχασιν τῆς ἐξεγηγερμένης συνειδήσεως τοῦ πνευματικοῦ του ποιμνίου, καὶ αὐτὸ τὸ συμφέρον τοῦ Κράτους ἐπιβάλλει, ὅπως ταῦτα γίνωσι δεκτά. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τεσκερὲς τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας φαίνεται θέλων ἐξηγήσεις ἐπὶ σημείων τινῶν τῶν αἰτημάτων τούτων, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον εὐχαρίστως πράττει τοῦτο.

Καὶ δή, ἐπὶ τοῦ 1ου αἰτήματος, διὰ τῆς φράσεως «πολιτικὰ δικαιώματα» ἐννοεῖ ἐκ τῶν καθαρῶς μὲν ἐκπαιδευτικῶν δικαιωμάτων τὴν ἀποδοχὴν εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς καὶ εἰδικὰς σχολὰς τῶν ἀποφοίτων τῶν Ἑλληνικῶν γυμνασίων, ὑφ' οὓς ὅρους γίνεται τοῦτο, δι' ἐξετάσεων ἢ ἄνευ τοιούτων, καὶ διὰ τοὺς ἀποφοίτους τῶν Κυβερνητικῶν γυμνασίων. Τὴν ἀξίωσιν δὲ ταύτην στηρίζει ἐπὶ τοῦ ὅτι τῶν ἀποφοίτων τῶν κοινοτικῶν γυμνασίων γιγνομένων δεκτῶν εἰς ἀνωτερας Εὐρωπαϊκὰς σχολὰς τοῦτο ἀποτελεῖ τρανοτάτην ἀπόδειξιν ὅτι εἶναι ἱκανοὶ ὅπως γίνωνται δεκτοὶ καὶ εἰς τὰ κυβερνητικὰ σχολεῖα ἀνωτέρων σπουδῶν, γνωστοῦ ὄντως ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκπαίδευσις τελειοποιημένη ἔχει ἐξομοιωθῇ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ διοικητικὰ δικαιώματα, τὸ Πατριαρχικὸν Τακρίριον ἐννοεῖ ὅλα κατόπιν ἐξετάσεων ἢ μή, ὅπως γίνεται καὶ διὰ τοὺς ἀποφοίτους τῶν Κυβερνητικῶν· διότι τὰ μὲν διπλώματα τῶν σχολῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἔθνους ἀναγνωρίζονται ὡς διδόμενα κατόπιν διδασκαλίας καὶ ἐξετάσεων διεξαγωμένων, οὕτως ὥστε οἱ κάτοχοι αὐτῶν νὰ ἔχωσι

τὰς γνώσεις τὰς ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ Σχολείου ἀπαιτουμένας ὑπὸ τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων Κρατῶν, δὲν ἐπιτρέπεται δὲ ν' ἀμφισβητηθῇ ὅτι οὗτοι θὰ πρόσκεινται εἰς τὸ πρὸς τὸ Κράτος καθῆκον ἐξ ἴσου μὲ τοὺς ἀποφοίτους τῶν Κυβερνητικῶν σχολῶν τοιοῦτό τι θὰ ἐσήμαινεν οὐδὲν πλέον οὐδὲν ἔλαττον, ὅτι μόνη ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης πολίτου τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους θέτει αὐτὸν εἰς ἴσσονα μοῖραν· ἐννοεῖται δὲ κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ὅτι διὰ τοῦ «πολιτικὰ δικαιώματα» ἐννοεῖ καὶ πᾶν ἄλλου εἴδους δικαίωμα, στρατολογικόν, ἐκλογικόν, ἀστικὸν κ.τ.λ.

Ἐπὶ τοῦ 2ου ζητήματος, μολονότι τὸ Ρωμαϊκὸν Ἔθνος ἀποτίει φόρον ἐκπαιδευτικόν, ὡς καὶ οἱ Μουσουλμάνοι, κατὰ δὲ τὸν τεσκερέ ὁ φόρος οὗτος διατίθεται μόνον ὑπὲρ τῶν σχολῶν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Κράτους ἡμῶν, τοῦ ἔχοντος ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν Τουρκικήν, ἐν τούτοις τὸ Οἰκομενικὸν Πατριαρχεῖον δὲν ἐννοεῖ νὰ στερήσῃ τὴν Κυβερνητικὴν ἐκπαίδευσιν μέσων συντηρήσεως ἐφ' ὅσον ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὸ κονδύλιον τῆς Παιδείας· ἂν τὸ Πατριαρχεῖον προλαβόντως ὑπέβαλεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν αἴτησιν περὶ παροχῆς ἐπιδόματος ἐκ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ φόρου, τοῦτο ἀπέβλεπεν εἰς τὴν καθησύχασιν τῆς συνειδήσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἔθνους ὡς καὶ ἀνωτέρω γράφωμεν. Κατόπιν ὅμως τῆς μὴ παραδοχῆς ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας τῆς διὰ τοῦ Πατριαρχείου διανομῆς τοῦ ὡς εἴρηται ἐπιδόματος, ἐπιβάλεται ἡ σύνταξις καὶ δημοσίευσις τοῦ ἐν τῷ προλαβόντι τακριρίῳ διατυπωθέντος νόμου

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ 3ον αἴτημα, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀληθῶς ἐκπλήσσεται ἐπὶ τῷ ἰσχυρισμῷ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ἐκδόσεως τῆς αἰτουμένης ἐγκυκλίου πρὸς τὰς ἀρχάς, διότι δῆθεν δὲν παραβιάζεται ἡ ἐγκύκλιος τοῦ 1891, ἀφοῦ πλεῖστα ὑπέβαλε καὶ ὑποβάλλει τακρίρια ἀποδεικνύοντα ὡρισμένως καὶ λεπτομερῶς παντοιοτρόπους ὑπερβασίας καὶ παραβάσεις τῆς ἐγκυκλίου αὐτῆς.

Ἀλλὰ καὶ τὸ νέον ἔγγραφον παρέμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἡ Κυβέρνησις ἐξηκολούθει τὴν δυσμενῆ στάσιν της εἰς πάντα τὰ ζητήματα τ' ἀφορῶντα τὰς Χριστιανικὰς Κοινότητας. Αἱ ὑπερβασίαι της ἐξηνάγκασαν τὸ Πατριαρχεῖον εἰς νέον διάβημα, διατυπωθὲν εἰς τὸ ἑπόμενον τακρίριον.

Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα, τὸν Ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων.

Ἐξοχώτατε,

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον πλειστάκις ἐν τῷ συνόλῳ καὶ λεπτομερῶς ὑπέβαλε πρὸς τὴν Συνταγματικὴν Κυβέρνησιν τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους διὰ τὴν πολιτικὴν τὴν ἐφαρμοζομένην ἀπέναντι τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ αὐτοῦ συστήματος καὶ τῆς Στρατολογίας τῶν Χριστιανῶν, πολιτικὴν ἀντίθετον τόσον πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Συντάγματος ἐξαγγελθεῖσαν ἰσοπολιτείαν, ὅσον καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεως Χριστιανικῶν ἐθνῶν ἐν Κράτει ἔχοντι θρησκείαν τὴν Μουσουλμανικὴν καὶ ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν Τουρκικήν, ὅρους ἀπ' αἰώνων καθιερωθέντας καὶ δι' ἐπισήμων πράξεων κυβερνητικῶν καὶ διεθνῶν ἐπικυρωθέντας ὑπὸ τὸ ὄνομα «Προνόμια».

Ἀτυχῶς ἡ Κυβέρνησις ἄλλοτε μὲν οὐδ' ἀπαντᾷ, ἄλλοτε δ' ἁπλῶς ἀρνεῖται τὴν ὑπόστασιν τῶν παραπόνων, ἀλλὰ καὶ ἂν ποτὲ προβῇ εἰς εὐμενεῖς λόγους, τοὺς λόγους τούτους οὐδόλως ἀκολουθοῦσι τὰ πράγματα.

Ἀλλ' ὅμως, καθὰ ἐπανειλημμένως ἐδηλώθη, τὸ μὲν ἐκπαιδευτικὸν ζήτημα ἔχει ἄμεσον σχέσιν μὲ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τοῦ Ἔθνους ἡμῶν, τὸ δὲ Στρατολογικὸν σχετίζεται μὲ τὴν ζωὴν τῶν τέκνων αὐτοῦ καὶ τὴν εὐτυχίαν τῶν οἰκογενειῶν των, αἵτινες ὑπὸ τὰς νῦν συνθήκας τῆς Στρατολογίας βλέπουσι τὰ τέκνα αὐτῶν κατὰ χιλιάδας ἐκπατριζόμενα.

Ἑπομένως τὰ δύο ταῦτα ζητήματα δὲν ἐπιδέχονται τὴν ἐπὶ μακρὸν χρόνον παρέλκυσιν, ἡ δὲ ἐκκρεμότης αὐτῶν ἐξαντλεῖ τὴν ἀγάπην τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν πρὸς τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος. Ἐνῷ ἡ τακτοποίησις αὐτῶν ἐν πνεύματι σεβασμοῦ πρὸς τὰ δίκαια τῶν ἐθνοτήτων καὶ ἀποκαταστάσεως ἰσοπολιτείας εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς βάσις πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ παρόντος πολιτεύματος καὶ τῆς ἰσχύος καὶ εὐημερίας τοῦ Κράτους.

Ἀπὸ τῶν σκέψεων τούτων ὁρμώμενον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ μὴ θέλον νὰ ἐγκαταλείψῃ πᾶσαν ἐλπίδα αἰσιωτέρου μέλλοντος, τόσον διὰ τὸ Ἔθνος ὅσον καὶ διὰ τὸ Κράτος, ἐνέκρινε νὰ ὑποβάλῃ καὶ τὴν φορὰν ταύτην τὰ κάτωθι αἰτήματα :

Α'. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

α') Περὶ λειτουργίας τῶν Σχολῶν.

1) Εἰς ὅλα τὰ μέχρι τοῦδε ἄνευ κυβερνητικῆς ἀδείας λειτουργοῦντα Σχολεῖα θὰ δοθῇ φυσικῶς ἄδεια, εἰς τὸ ἑξῆς δὲ, ἅμα ἀνοίγῃ Σχολεῖον τι, θὰ εἰδοποιῆται Κυβέρνησις καὶ θὰ ἐκδίδηται ἡ σχετικὴ ἄδεια.

β') Περὶ προγραμμάτων.

2) Τὰ προγράμματα τῶν Σχολείων θὰ συντάσσωνται καὶ ἐπικυροῦνται ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Μητροπόλεων.

3) Θὰ ὑποβληθῇ εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας τὸ γενικὸν πρόγραμμα τῶν Κοινοτικῶν Σχολῶν, ἵνα καθορισθῇ καὶ ἐπικυρωθῇ ὁ βαθμός των. Ἑπομένως, ἐφ' ὅσον τὸ πρόγραμμα τοῦτο δὲν μεταβάλλεται, δὲν θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ δίδηται κατ' ἔτος χωριστὰ διὰ κάθε Σχολεῖον ἰδιαίτερον πρόγραμμα.

γ') Περὶ διδασκάλων.

4) Τὰ διπλώματα, ἐνδεικτικὰ τῶν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν θὰ ἐξετάζονται καὶ ἐπικυρῶνται ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Μητροπόλεων, θὰ ἐπιβεβαιοῦται δὲ τοιουτοτρόπως ἡ δικασκαλικὴ αὐτῶν ἱκανότης, καὶ ἑπομένως αἱ ἐπὶ τούτῳ διδόμεναι εἰς αὐτοὺς ἄδειαι θὰ θεωρῶνται ἔγκυραι ἐνώπιον τοῦ Ὑπουργείου καὶ τῶν Διευθύνσεων τῆς Παιδείας.

5) Αἱ ἄδειαι αὗται τῶν στρατευσίμων διδασκάλων θὰ ἐπικυρῶνται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου καὶ τῶν Διευθύνσεων τῆς Παιδείας, ἵνα ἀπολαύωσιν οὗτοι τῶν αὐτῶν μετὰ τῶν διδασκάλων τῶν κυβερνητικῶν σχολῶν ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας.

6) Ἡ Κυβέρνησις δὲν θὰ παρεμβάλῃ ἐμπόδια εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ὑπηρεσίας τῶν σχολικῶν ἐποπτῶν, οἱ ὁποῖοι διορίζονται ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Μητροπόλεων καὶ ἐφοδιάζονται δι' ὁμοίας πρὸς τοὺς διδασκάλους ἀδείας, ἵνα ἐκτελέσωσι τὴν ἰδιαιτέραν ἐσωτερικὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τῆς διοικήσεως καὶ διδασκαλίας τῶν κοινοτικῶν σχολῶν.

7) Θὰ ἐπιτραπῇ ἡ πρόληψις καὶ ξένων διδασκάλων, ἕως ὅτου παρασκευασθῶσιν ἀρκετοὶ διδάσκαλοι ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν ὑπηκόων.

δ') Περὶ ἐπιθεωρήσεως

8) Ὁ Ἐπιθεωρητὴς τῆς Παιδείας θὰ ἐκτελῇ τὴν ἔν τινι σχολείῳ ἐπιθεώρησιν του, ἀφοῦ εἰδοποιήσῃ τὴν ἀπέναντι τῆς Κυβερνήσεως ὑπεύθυνον Πνευματικὴν Ἀρχήν.

9) Οἱ Ἐπιθεωρηταὶ καὶ Διευθυνταὶ τῆς Παιδείας ἐξετάζουσι τὴν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίαν, καὶ ἂν διδάσκηται μάθημά τι ἀπαράδοτον ἢ παρατηρηθῇ διδάσκαλος καὶ διδασκάλισσα ἄνευ ἀδείας, ἐν μὲν Κων)πόλει τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἐν δὲ ταῖς Ἐπαρχίαις ἡ τοπικὴ Ἀρχὴ θὰ συνεννοῶνται μετὰ τοῦ Πατριαρ-

χείου καὶ τῶν Μητροπόλεων καὶ δι' αὐτῶν θὰ ἐμποδίζηται ἡ διδασκαλία τοιούτων μαθημάτων καὶ θὰ ἀντικαθίστανται οἱ ἄνευ ἀδείας διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι.

10) Ἐν περιπτώσει διαφωνίας ἐγειρομένης περί τινος σχολείου μεταξὺ τοῦ Διευθυντοῦ ἢ Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Πνευματικῶν Ἀρχῶν, οὐδεμία θὰ γίνεται ἐπιτοπίως ἐνέργεια ἐν σχέσει πρὸς τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο, πρὶν ἢ ἡ διαφορὰ ληθῇ ὁριστικῶς ἐν τῇ Πρωτευούσῃ μεταξὺ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ τοῦ Πατριαρχείου.

11) Αἱ πρὸς τὴν στατιστικὴν τῶν κοινοτικῶν Σχολείων σχετιζόμεναι πληροφορίαι θὰ ζητῶνται παρὰ τῶν Πνευματικῶν Ἀρχῶν.

ε') Περὶ ἀποφοίτων.

12) Τὰ διπλώματα καὶ ἐνδεικτικά, τὰ διδόμενα εἰς τοὺς ἀποφοίτους τῶν κοινοτικῶν Σχολῶν, θὰ συντάσσωνται εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν καὶ θὰ ἐπικυροῦνται ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Μητροπόλεων, αἱ δὲ εἰς τὴν τουρκικὴν μεταφράσεις αὐτῶν, αἱ γινόμεναι, ὅταν δεήσῃ νὰ προσαχθῶσιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἐπικυρούμεναι ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Μητροπόλεων, θὰ θεωρῶνται ἔγκυροι.

13) Τὰ διπλώματα καὶ ἐνδεικτικὰ τὰ διδόμενα εἰς τοὺς ἀποφοίτους τῶν κοινοτικῶν Σχολῶν, ἐπικυρούμενα ὑπὸ τῶν Πνευματικῶν Ἀρχῶν, θὰ ἐξασφαλίζωσι δικαιώματα ἴσα πρὸς τὰ παραχωρούμενα εἰς τοὺς ἀποφοίτους ὁμοβαθμίων κυβερνητικῶν Σχολῶν.

14) Οἱ ἀπόφοιτοι ἐκείνων ἐκ τῶν Σχολῶν τούτων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀναγνωρίζωνται ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ὡς ἀνώτεραι Σχολαί, θὰ ἀπολαύωσι τῶν δικαιωμάτων καὶ ἀπαλλαγῶν τῶν παραχωρουμένων εἰς τοὺς ἀποφοίτους τῶν ἀνωτέρων κυβερνητικῶν Σχολῶν μόνον ὡς πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν.

15) Ὅσοι ἐκ τῶν ἀποφοίτων τῶν τοιούτων ἀνωτέρων Σχολῶν ζητήσωσι κυβερνητικὴν θέσιν θὰ ὑποχρεοῦνται νὰ γνωρίζωσι τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ εἴδους τῆς ὑπηρεσίας.

ς') Περὶ χορηγήσεων.

16) Πᾶν χρηματικὸν ποσόν, ὁριζόμενον ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους δι' ὅλα τὰ Σχολεῖα τὰ ἱδρυμένα καὶ ἱδρυθησόμενα πρὸς διδασκαλίαν τῶν Χριστιανοπαίδων, θὰ δίδωνται διὰ τῶν Πνευματικῶν Ἀρχῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάγονται θρησκευτικῶς τὰ Σχολεῖα.

17) Ἡ Κυβέρνησις δὲν θὰ ἐμποδίζῃ τὴν εἴσπραξιν ἐράνων ἀπέναντι τῶν δαπανῶν τῶν κοινοτικῶν Σχολείων, ὁσάκις ὑποδειχθῇ ἡ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη ἐκ μέρους τῶν Πνευματικῶν Ἀρχῶν.

Β'. ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

α') Περὶ κληρώσεως καὶ συγκλήσεως.

1) Οἱ κατ' ἔτος χρειαζόμενοι νεοσύλλεκτοι θὰ ὑπολογίζωνται καὶ διανέμωνται ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρατευσίμων τῆς πρώτης κατηγορίας ὅλων τῶν στρατολογικῶν τμημάτων. Οἱ οὕτως ἀναλογοῦντες εἰς ἕκαστον τμῆμα ἄνδρες θὰ ὁρίζωνται διὰ γενικῆς κληρώσεως, χωρὶς νὰ ἐξαιρεθῇ οὐδὲν στρατολογικὸν τμῆμα.

2) Ἡ σύγκλησις τῶν ἰχτιὰτ καὶ ἐφέδρων δὲν θὰ γίνηται, ὡς μέχρι σήμερον, ἐπὶ περιωρισμένων τινων στρατολογικῶν περιφερειῶν. Λαμβανομένης ὅμως ὑπ' ὄψιν τῆς εὐρείας ἐκτάσεως τῶν ὀθωμανικῶν χωρῶν καὶ τῆς σπάνεως τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, θὰ διαιρεθῇ τὸ Κράτος εἰς ὡρισμένας εὐρείας περιφερείας καὶ θὰ ἐφαρμόζηται ἡ σύγκλησις βαθμηδὸν εἰς ὅλους τοὺς ὁμήλικας συγχρόνως, χωρὶς νὰ ἐξαιρῆται καὶ ἓν στρατολογικὸν τμῆμα ἑκάστης περιφερείας.

3) Νὰ μεταφρασθῶσιν εἰς ὅλας τὰς γλώσσας τῶν χριστιανικῶν Ἐθνῶν σαφῶς καὶ λεπτομερῶς καὶ νὰ δημοσιευθῶσιν ἐπισήμως ὅλοι οἱ στρατιωτικοὶ νόμοι καὶ κανονισμοί, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ γνωρίζουν γενικῶς ὅλοι οἱ πολῖται, καὶ ἰδίᾳ οἱ κανονίζοντες τὸν τρόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς συγκλήσεως τῶν ἰχτιὰτ καὶ ἐφέδρων.

β') Περὶ ἀξιωματικῶν.

4) Διὰ νὰ γίνωσι τὸ ταχύτερον ἀξιωματικοὶ ἐκ τῶν χριστιανικῶν Ἐθνῶν καὶ αὐξήσῃ τοιουτοτρόπως ἡ πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν προθυμία τῶν στρατευσίμων Χριστιανῶν, νὰ ἐπιτραπῇ ἐφ' ἅπαξ ἐπὶ τρία μόνον ἔτη, ἡ εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν Χαρμπιὲ παραδοχὴ χριστιανοπαίδων διαγωνιζομένων ὡς πρὸς τὸ ἐπιστημονικὸν μέρος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ, παρεχομένης δὲ εἰς αὐτοὺς διευκολύνσεως εἰς τὸ ζήτημα τῆς Τουρκικῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν θὰ γνωρίζωσιν ὅσον καὶ οἱ εἰς τὰς λοιπὰς ἀνωτέρας τοῦ Κράτους Σχολὰς εἰσαγόμενοι Χριστιανοί, δηλαδὴ νὰ δύνανται νὰ ἐκφράζωνται προφορικῶς καὶ γραπτῶς.

5) Οἱ μαθηταὶ τῆς Σχολῆς τῶν ἐφέδρων ἀξιωματικῶν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τῆς φοιτήσεώς των νὰ ὑπηρετῶσιν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐνεργοῦ στρατοῦ ὡς ἀληθεῖς ἀξιωματικοὶ καὶ νὰ ἐξέρχωνται τῆς Σχολῆς φέροντες τὸν βαθμὸν ἀξιωματικοῦ.

γ') Περὶ χριστιανικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων.

5) Νὰ τροποποιηθῶσιν ὅλοι οἱ στρατιωτικοὶ νόμοι καὶ κανονισμοὶ οὕτως, ὥστε νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν γενικῶς ἡ θρησκεία, ἡ ἀγωγή, τὰ ἐθνικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα ὅλων ἐν γένει τῶν στρατιωτῶν.

Νὰ ὁρισθῇ δι' ἰδιαιτέρου νόμου ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἀλλαξοπιστίας τῶν στρατιωτῶν, ἐφ' ὅσον διατελοῦσιν ὑπὸ τὰ ὅπλα.

Νὰ τροποποιηθῇ ἡ «εἰσαγωγὴ» τοῦ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ τοῦ στρατοῦ εἰς τρόπον, ὥστε νὰ φαίνηται ὅτι ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς ἀνήκει εἰς τοὺς Χριστιανούς, ὅσον καὶ εἰς τοὺς Μουσουλμάνους.

Νὰ ἀναγραφῶσι διατάξεις καὶ ὑπὲρ τῶν χριστιανικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ὅπου ὑπάρχουσι τοιαῦται διὰ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Μουσουλμάνων.

Νὰ ἀναφέρηται καὶ περὶ ἱερέως, ὅπου γίνεται λόγος περὶ ἱμάμου.

Νὰ διορισθῇ ἀνὰ εἷς περιοδεύων ἱερεὺς εἰς ἑκάστην μεραρχίαν διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ διαφόρων δογμάτων Χριστιανοὺς στρατιώτας.

Νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀπαγόρευσις τῶν ἐκ μέρους ἀξιωματικῶν ἢ Μουσουλμάνων στρατιωτῶν γινομένων πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς στρατιώτας ὕβρεων, προσβολῶν καὶ κακώσεων, ἐπιτρεπομένου εἰς αὐτοὺς νὰ ἀναφέρωνται κατ' εὐθεῖαν ἐνώπιον τοῦ ἀνωτέρου Διοικητοῦ τοῦ τμήματος.

δ') Περὶ θητείας καὶ ἀπαλλαγῶν.

7) Νὰ ἐλαττωθῇ ὁ χρόνος τῆς θητείας τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ναυτικοῦ.

8) Νὰ ὁρισθῇ εἰς τὸν νόμον τῆς στρατολογίας ὡς ἡλικία τοῦ προστάτου τὸ 21ον ἔτος ἀντὶ τοῦ 17ου.

9) Νὰ ἀπαλλάσσωνται τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας οἱ μονογενεῖς υἱοί.

10) Νὰ λαμβάνηται μόνον ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο υἱῶν τῆς μητρός, ὅταν δὲν ἔχῃ καὶ τρίτον ἐνήλικα.

ε') Περὶ κατατάξεως ἐν εἰρήνῃ.

11) Νὰ ἐκτελῶσιν οἱ νεοσύλλεκτοι τὴν ἐν καιρῷ εἰρήνης θητείαν των ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων στρατιωτικῶν περιφερειῶν, ὅπερ ἰσχύει καὶ νῦν, θὰ συντελέσῃ δὲ εἰς τὴν κανονικὴν ὑπηρεσίαν ἐν σχέσει πρὸς τὴν τάξιν, ἐκγύμνασιν, ἠθικὴν καὶ ὑγείαν τῶν ἀνδρῶν.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑποβάλλον τὴν φορὰν ταύτην τὰ ἀνωτέρω αἰτήματα, παρακαλεῖ τὴν Κυβέρνησιν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃ περὶ τῶν εἰλικρινῶν αἰσθημάτων, ὧν ἐμφορεῖται ὑπὲρ τῆς ἰσχύος καὶ εὐημερίας τοῦ Συνταγματικοῦ Κράτους, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ περαιτέρω ἐκρεμότης κατ' ἀνάγκην θέλει δημιουργήσει ἔξαψιν καὶ ἀδημονίαν, φθάνουσαν μέχρις ἀδιεξόδου καὶ κρισίμου καταστάσεως, τὸ δὲ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον θὰ εἶναι ἀπηλλαγμένον πάσης σχετικῆς εὐθύνης.

ΝΕΩΤΕΡΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΤΑΚΡΙΡΙΟΝ

Ἐξοχώτατε,

Δημοσιευθέντος, ἵνα ἐφαρμοσθῇ ὡς νόμος τοῦ Κράτους, τοῦ ἀπὸ τοῦ ἄρθρου 85 μέχρις 162 μέρους τοῦ περὶ διοικήσεως τῶν Νομῶν νομοσχεδίου τῆς σχετικῆς ἐπιτροπῆς τῆς διαλυθείσης Βουλῆς, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον νομίζει ἐπάναγκες νὰ ὑποβάλῃ κατεπειγόντως τῇ Κυβερνήσει τὰ ἑξῆς :

Εἶναι γνωστὰ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, κατόπιν τῶν ὁποίων ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀνεκοίνωσε πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ τὰς Δυνάμεις ὅτι θέλει ἐφαρμόσει τὰς κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ δὴ διὰ τοῦ ὑψηλοῦ Φιρμανίου τοῦ 1856 (1272) ἐξαγγελθείσας μεταρρυθμίσεις.

Ἡ ἱστορία καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων σαφῶς καταδεικνύουσιν ὅτι ἐπισήμως καὶ διεθνῶς πλέον ἐπιστοποιήθη ὅτι, τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους ὄντος μουσουλμανικοῦ, οὔτε τὸ Κράτος, οὔτε τὰ ἐν αὐτῷ χριστιανικὰ ἔθνη δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν εὐημεροῦντα, ἐὰν μὲν ἀφ' ἑνὸς δὲν παραμείνωσιν ἰσχυρῶς σεβαστὰ τὰ δίκαια καὶ προνόμια τῶν Πατριαρχείων, δι' ὧν ἀσφαλίζονται τὰ θεμελιώδη στοιχεῖα τῆς ὑπάρξεως τῶν χριστιανικῶν ἐθνοτήτων ὡς τοιούτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τεθῶσιν ἐγγυήσεις τινες διὰ τῶν ὁποίων νὰ ἀσφαλίζηται ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ Κράτους θέλει εἶσθαι ἀμερόληπτος μεταξὺ Μουσουλμάνων καὶ Χριστιανῶν, ὡς πολιτῶν τοῦ Κράτους θεωρουμένων. Καὶ διὰ μὲν τὸ πρῶτον ἐγένοντο οἱ Ἐθνικοὶ Κανονισμοὶ καὶ ἐξεδόθησαν ὑψ. ἐγκύκλιοι, καταχωροῦσαι τὸ ἀνέκαθεν ὑφιστάμενον προνομιακὸν καθεστώς. Εἰς ἐγγύησιν δὲ ἰδίως ἀμεροληψίας πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἐξηγγέλθησαν τὰ ἑξῆς :

Κατάρτισις μικτῶν δικαστηρίων ἐκ Μουσουλμάνων καὶ Χριστιανῶν.

Σύγκλησις Μεγάλου Συμβουλίου (Μετζλῆσι Βαλιᾶ) ὑπὸ τὸν Μ. Βεζύρην, εἰς ὃ θέλουσι μεθέξει οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Κοινοτήτων πρὸς σύσκεψιν ἐπὶ ἀντικειμένων ἀφορώντων ὅλους τοὺς ὑπηκόους τοῦ Κράτους (ὑψ. Φιρμάνιον 1856).

Κατάρτισις, κατόπιν, Μεγάλου Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης ἐν Κων]πόλει, ὅπου νὰ παρακάθηνται ἰσάριθμα μέλη, Μουσουλμάνοι καὶ Χριστιανοὶ (Ὑπομν. Ὑψηλῆς Πύλης 1867).

Γενικὰ Νομαρχιακὰ Συμβούλια (Ἰδαρὲ Μετζλησὶ) ἐν οἷς παρακάθηται ὁ πνευματικὸς ἀρχηγός, καὶ Χριστιανοὶ καὶ Μουσουλμάνοι ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν ὁμοθρήσκων των, ἴσοι τὸν ἀριθμόν.

Ἐπίσης συμμετοχὴ εἰς διάφορα δικαστικὰ καὶ διοικητικὰ συμβούλια καὶ ἐπιτροπὰς ἐξ ἴσου Μουσουλμάνων καὶ μὴ, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀριθμητικῆς ἀναλογίας τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν θεσμῶν τούτων καὶ τοῦ σαφοῦς κειμένου καὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων σαφῶς καταφαίνεται ὅτι, τῆς ἐξουσίας τοῦ Κράτους οὔσης Μουσουλμανικῆς, διότι ἀρχηγὸς αὐτῆς εἶναι ὁ Χαλίφης, μόνη ἐγγύησις καὶ γενικῶς, ἀλλὰ καὶ εἰδικῶς ὅσον ἀφορᾷ τὴν Διοίκησιν, περὶ ἧς νῦν πρόκειται ἐγγύησις περὶ ἀμεροληπτου καὶ οὐχὶ ἀποκλειστικῆς ὑπὸ τὸ μουσουλμανικὸν πνεῦμα

ἐνεργείας αὐτῆς, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Χριστιανοὺς ὡς πολίτας τοῦ Κράτους θεωρουμένους, ἐθεωρήθη καὶ ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς Ὑψ. Πύλης ἡ συμμετοχὴ ἐν τοῖς συμβουλίοις τοῖς παρακολουθοῦσι τὴν ἐνέργειαν ταύτην τῶν πνευματικῶν ἀρχηγῶν, ὡς ἀντιπροσώπων τῶν Χριστιανικῶν ἐθνοτήτων καὶ Χριστιανῶν μελῶν αἱρετῶν, ἰσαρίθμων δὲ πρὸς τοὺς αἱρετοὺς Μουσουλμάνους.

Ἡ ἐγγύησις αὕτη, μὴ ὑπαρχούσης κυρώσεως (βεσαΐλ-ι τενφιζιεσῆ μεβκοὺτ ὀλτουγουντὰν) καὶ μὴ πραγματοποιηθέντων τῶν πλείστων τῶν ἐξαγγελθέντων, δὲν ἀπέδωκε τὰ σωτήρια ἀληθῶς διὰ τὸ Κράτος καὶ τὰς ἐθνότητας ἀποτελέσματα, ἅτινα ἐσκοπεῖτο καὶ ἠδύνατο ν' ἀποδώσῃ. Οὐχ ἧττον τὰ ἰδαρὲ μετζλησὶ ἅτινα καὶ μέχρι τοῦδε λειτουργοῦσι, διὰ τῆς παρουσίας τῶν Πνευματικῶν Ἀρχηγῶν καὶ τῶν αἱρετῶν μελῶν ἀποτελοῦσι παρηγορίαν τινὰ διὰ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ περισώζουσι τὰ ὀφθαλμοφανέστερα τῶν δικαίων αὐτῶν ἐπί τινων μικροϋποθέσεων.

Μετὰ μεγίστης λοιπὸν ἀνησυχίας τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὸ ὑπ' αὐτὸ πλήρωμα εἶδον ἐν τῷ ἐκδοθέντι νόμῳ καὶ ἐν τῷ νομοσχεδίῳ, ἐξ οὗ ἀπεσπάσθη οὗτος, νὰ καταργῆται καὶ τὸ ἐλάχιστον ὅριον τῆς ἐγγυήσεως, ἥτις ἐπισήμως ἐγένετο γνωστὸν, ὅτι εἶναι τὸ modus vivendi τῆς ὑπάρξεως τῶν Χριστιανῶν, ὡς πολιτῶν τοῦ Κράτους τούτου.

Μετ' ἐκπλήξεως δὲ εἶδε νὰ δικαιολογῆται τοῦτο εἰς τὴν σχετικὴν αἰτιολογικὴν ἔκθεσιν, διὰ τοῦ ὅτι ἐπαρκεῖ διὰ τὸν ἔλεγχον τῆς Νομαρχιακῆς διοικήσεως, ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰς γενικὰς λειτουργίας ὁ τῆς Βουλῆς ἔλεγχος, ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς εἰδικὰς λειτουργίας τὸ ἱδρυόμενον Γενικὸν Νομαρχιακὸν Συμβούλιον. Μετ' ἐκπλήξεως, διότι ὁ νόμος λησμονεῖ οὕτως, ὅτι πρόκειται καὶ περὶ ἐλέγχου καὶ περὶ ἐγγυήσεως ἀμεροληψίας τῆς διοικήσεως μεταξὺ Μουσουλμάνων καὶ Χριστιανῶν, τὴν ἐγγύησιν δὲ ταύτην δὲν ἀσφαλίζει τοιουτοτρόπως ὁ νόμος, διότι ἡ μὲν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία τοῦ Κράτους ἐξακολουθεῖ καὶ μετὰ τὸ Σύνταγμα νὰ ἦναι Μουσουλμανική, ἀρχηγοῦ αὐτῆς πάντοτε παραμένοντος τοῦ Χαλίφου καὶ θεμελιώδους νόμου τοῦ Κράτους τοῦ Σερῆ, ἡ δὲ Βουλὴ καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ κατὰ τὸν ἴδιον ἐκλογικὸν τρόπον καταρτισθησόμενα Γενικὰ Νομαρχιακὰ Συμβούλια ἀποτελοῦνται ἐκ πλειονοψηφίας μουσουλμανικῆς, ἣν ἡ ἐκτελεστικὴ μουσουλμανικὴ ἐξουσία ἔχει ὅλα τὰ μέσα νὰ ἐνισχύῃ ὅσον καὶ ἂν θέλῃ. Ἀπ' ἐναντίας ἡ ἀνάθεσις τῆς περὶ ἀμεροληψίας ὡς πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἐγγυήσεως εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὰ Νομαρχιακὰ Συμβούλια, εἰς οὐδὲν ἄλλο δύνανται νὰ καταντήσῃ, παρὰ εἰς φαινομενικήν τινα νομιμοποίησιν τῆς ἐνεργείας τῆς Διοικήσεως ὑπὸ τουρκοϊσλαμικὸν πνεῦμα.

Τὸ Πατριαρχεῖον δὲν δύναται νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἐπιδιώκεται πρᾶγμα ὅπερ ἐξ ὅλων τῶν ἱστορικῶν δεδομένων καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη ἀπραγματοποίητον καὶ μόνον τὴν ἀδυναμίαν καὶ κλονισμοὺς τοῦ Κράτους ὑποτρέφον.

Δι' ὃ ἐπιμόνως παρακαλεῖ τὴν Κυβέρνησιν ὅπως ἔν τε τοῖς Ἰδαρὲ μετζλησὶ καὶ παντὶ ἄλλῳ Διοικητικῷ Συμβουλίῳ διατηρήσῃ τὸν θεσμὸν τῆς ἐγγυήσεως περὶ ἀμεροληψίας πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἐθνότητας, ὡς τοιαύτης ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Διοικήσεως, διατηρουμένης τῆς παρεδρίας τῶν Πνευματικῶν Ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἐν ἴσῳ ἀριθμῷ μουσουλμάνων αἱρετῶν μελῶν, τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν ἐθνοτήτων διενεργουμένης κατ' ἀναλογικὸν σύστημα τοῦ πληθυσμοῦ ἑκάστης.

Ἀφ' ἑτέρου δὲ λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν ἀπὸ τετραετίας ἀποτελεσμάτων τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Συντάγματος νομίζει καθῆκον νὰ ὑποβάλῃ τῇ Ὑψ. Κυβερνήσει τὴν ὑπόμνησιν καὶ παράκλησιν (ἄρζ - οὐ-ἰχτάρ, ὅπως ἐξευρεθῇ τρόπος ἐξασφαλίσεως τῶν δικαίων τῶν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ γενικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Κράτους ἐν μειοψηφίᾳ εὑρισκομένων Χριστιανῶν πολιτῶν τοῦ Μουσουλμανικοῦ τούτου κράτους, τελειοποιουμένου τοῦ εὐλόγου θεσμοῦ καὶ ἐμπράκτου καθισταμένου διὰ τῆς ἱδρύσεως ἀναλόγου πρὸς τὰ ὑπὸ Ὑψ. Φιρμανίου καὶ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ 1867 ὁριζόμενα περὶ ἀνωτάτης ἐν Κων)πόλει αἱρετῆς ἐπιτροπῆς, μικτῆς ἐξ ἡμισείας, ἥτις ν' ἀσκῇ τὸν γενικὸν ἔλεγχον διὰ παραπτώματα περὶ τὴν ἀμεροληψίαν ταύτην τῶν ὑπαλλήλων, διότι τοιαύτην τελειοποίησιν τοῦ θεσμοῦ χάριν τοῦ συμφέροντος τοῦ Κράτους ἐπιβάλλει ἡ ἐκ τοῦ συντάγματος ἐξαγγελθεῖσα Ἰσότης καὶ Δικαιοσύνη, συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν σύστασιν τοῦ Κράτους τούτου.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ἐν μὲν τῷ δημοσιευθέντι νόμῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν δι' αὐτὴν πόρων ἐν δὲ τοῖς μὴ δημοσιευθεῖσιν ἄρθροις τῶν νομοσχεδίων γίνεται λόγος καὶ περὶ κοινοτικῶν συμβουλίων.

Ἐπειδὴ τ' ἀνωτέρω ἔρχονται εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ προνομιακὸν καθεστὼς τὸ Πατριαρχεῖον παρακαλεῖ τὴν Κυβέρνησιν, ὅπως ἐγκαίρως ἀσφαλισθῇ σαφῶς καὶ ἄνευ συγχύσεως ὅτι δὲν θέλουσι θιγῆ διὰ τοῦ νόμου τούτου τὰ δίκαια καὶ προνόμια τῶν Πατριαρχείων καὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ ἔθνους.

Ἐν τῷ νομοσχεδίῳ τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς ἀναφέρεται ἡ ὑποχρέωσις τῆς Κυβερνήσεως, πρὸς πρότασιν ἰδιαιτέρου νόμου περὶ διοικήσεως τῶν δήμων καὶ χωρίων. Ἀλλ' ἐκ τοῦ σχετικοῦ νομοσχεδίου τῆς Κυβερνήσεως τοῦ ὑποβληθέντος εἰς τὴν Βουλὴν, ἐξάγεται ἡ τάσις ὅπως εἰς τὰ μικτὰ χωρία ἡ δημογεροντία γίνῃ μικτὴ ἐκ Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων κοινῇ ἐκλεγομένη.

Τὸ Πατριαρχεῖον παρακαλεῖ ἀπὸ τοῦδε ὅπως τὸ τοιοῦτον μὴ γίνῃ. Ἐν τοῖς χωρίοις ὅπου αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα ἀσκοῦσι μεγάλην ἐπιρροὴν καὶ τὸ περιβάλλον εἶναι στενώταται, ἡ Δημογεροντία ἐπεμβαίνει πολλάκις μέχρι καὶ τὴν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκογενειακοῦ βίου. Εἶναι δ' ἄντικρυς ἀντιβαῖνον πρὸς τὴν πραγματικότητα τὸ νομίζειν ὅτι, εἴτε οἱ Χριστιανοὶ εἴτε οἱ Μουσουλμάνοι θέλουσιν εὕρει πρόσφορον τὴν τοιαύτην δημογεροντίαν.

Τὸ μόνον δυνατὸν νὰ συμβῇ εἶναι, τοῦ ἰδιάζοντος τοῖς Μουσουλμάνοις κυριαρχικοῦ πνεύματος καὶ τῆς Μουσουλμανικῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας βοηθούσης, ἡ τοιαύτη δημογεροντία ν' ἀποβῇ διὰ τοὺς Χριστιανοὺς χωρικοὺς τυραννία καὶ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἔρμαιον αὐθαιρέτων διαθέσεων.

Τὸ Πατριαρχεῖον ὑποβάλλον τ' ἀνωτέρω ἀπεκδέχεται τὴν συνῳδὰ ταῖς ἀνωτέρω ἀρχαῖς τροποποίησιν τῶν σχετικῶν νόμων καὶ νομοσχεδίου.

Τὰ αἰτήματα ταῦτα ἀπὸ μονομεροῦς διεκδικήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐγένοντο ἡ σημαία ὑφ' ἣν ἐτάχθησαν πᾶσαι αἱ ἐθνότητες. Προφανῶς, ὑπῆρχε καταφανὴς ἀλληλεγγύη μεταξὺ τῶν διεκδικήσεων τούτων καὶ τῆς κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας στάσεως τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Ἡ Κυβέρνησις ἢ δὲν τὸ ἠννόησεν ἢ προσεποιήθη ὅτι δὲν τὸ ἠννόησε. Τὸ ἰσχυρότερον ἐθνικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν Τούρκων εἶναι ἡ πειθαρχικότης των! Ἐλέχθη ἤδη ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων των ἐν τῇ

ἱστορίᾳ δι' οὐδὲν ἄλλο ἦσαν τοσοῦτον σκληροὶ ὅσον διὰ τὴν ἀπείθειαν. Ἀλλ' ἂν ἦσαν τοσοῦτον ἀμείλικτοι δι' αὐτὴν ἀπέναντι τῶν ὁμοφύλων των, εἶναι εὐνόητον πόσον πλειότερον ἀδιαλλάκτους θὰ τοὺς εὕρισκεν ἡ ἀπειθαρχία τῶν δικαιώματι κατακτήσεως ὑπηκόων των. Ὑπείκοντες καὶ εἰς τοὺς ἀταβισμοὺς τῆς φυσικῆς των ἀνεξιθρησκείας καὶ εἰς πρακτικὸν ὑπολογισμόν, ἠνείχοντο τὰ ἤθη, τὴν θρησκείαν, τὴν αὐτόνομον ὕπαρξιν, τῶν κατακτηθέντων πληθυσμῶν. Ἀλλὰ δὲν ἠνέχθησάν ποτε καὶ προσεπάθησαν πάντοτε νὰ καταπνίξωσιν εἰς χειμάρρους αἵματος, οἱανδήποτε ἐκδήλωσιν ἐσωτερικῆς ἢ ἐξωτερικῆς ἐξεγέρσεως, συντελουμένην εἴτε δι' ἔργων εἴτε διὰ λόγων, καὶ ἥτις ὅσον ἠπίαν μορφὴν καὶ ἂν περιεβάλλετο, δι' αὐτοὺς ἦτο ἐγκληματικὴ ἐπανάστασις. Τὰ ἔνστικτα ταῦτα ἐπέζησαν καὶ μετὰ τὸ Σύνταγμα, ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι ἔμειναν οἱ αὐτοί.

Διὰ τοὺς ἰθύνοντας, τὰ αἰτήματα τῶν ἐθνοτήτων δὲν ἦσαν ἡ διαμαρτυρία πληθυσμῶν πασχόντων, δὲν ἦσαν ἡ λογικὴ προσπάθειά των ὅπως ἐνισχύσωσι τὸ κράτος βελτιοῦντες τὴν τύχην των. Ἦσαν ἡ ἀφόρητος καὶ αὐθάδης ἀξίωσις τῶν «ραγιᾶ», τῆς ποίμνης τῆς ὑφισταμένης ἐλέῳ τοῦ κατακτητοῦ, καὶ ἥτις ἔδακνεν ἀνυπόμονος τὸν χαλινόν, ὃν τῇ ἐπέβαλλεν ὁ κύριος. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ὑποχώρησις ἀπέναντι τῶν συνησπισμένων ἐθνοτήτων θεωμένη ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, δὲν ἦτο πλέον ἐξυπηρέτησις ζωτικῶν τοῦ κράτους συμφερόντων, ἀλλὰ ταπεινωτική του συνθηκολόγησις.

Μάτην ἠγγέλλετο πανταχόθεν ὅτι τὰ Βαλκανικὰ κράτη συνησπίσθησαν, ὅτι ἐπέκειτο ἐνεργὸς ἐπέμβασίς των, εἰς τὴν πολιτικὴν μονομαχίαν, ἥτις διεξήγετο μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν ὁμοφύλων των. Εἰς τὰ τηλεγραφήματα τῶν ἐν Λονδίνῳ, Βιέννῃ καὶ Πετρουπόλει Ὀθωμανικῶν πρεσβειῶν, ἅτινα ἀνήγγελλον τὴν Βαλκανικὴν συμμαχίαν ὡς συμπηχθεῖσαν ἀπὸ τοῦ ἔαρος, εἰς τὰς εἰδήσεις τῶν Βιενναίων φύλλων, ἅτινα ἐπέμενον ὅτι ἡ Βαλκανικὴ συνεννόησις συνετελέσθη ὑπὸ τὴν αἰγίδα της Ρωσσίας, ἀπήντα σαρκάζον τὸ Μεφιστοφελικὸν μειδίαμα τοῦ Κιαμὴλ, ἐπικρατοῦντος ἐν τῷ ὑπουργείῳ παράγοντος, ὅστις ἤσκει κρίσιμον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἰδίᾳ πολιτικῆς καὶ ὅστις, ὡς πάντες οἱ προκάτοχοί του, δὲν ἤθελε, δὲν συγκατένευε νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἦτο δυνατὴ συνεννόησις μεταξὺ Σέρβων καὶ Βουλγάρων, μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, ὧν τ' ἀρχαῖα μίσῃ ἐγνώριζε. Ναί, θὰ ἐγίνοντο **δοκιμαστικῶς,** ὡς ἔλεγον οἱ ὑπουργοὶ κατὰ τὰς ἰδιωτικὰς συνδιαλέξεις των, θυσίαι τινὲς εἰς τὴν ζητουμένην ἀποκέντρωσιν. Ἀλλὰ θὰ ἐγίνοντο μόνον πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, οἵτινες πρὸς τὸν ἀποσταλέντα παρ' αὐτοῖς στρατηγὸν Ἰβραὴμ πασᾶν ὅπως ἐπιτύχῃ τὸν κατευνασμόν των, ὑπέβαλον αἰτήματα προσεγγίζοντα σημαντικῶς πρὸς τὰ

ἐθνικὰ τσκρίρια. Ἀλλὰ τὴν ὑποχώρησιν ταύτην ἐπέβαλλεν ἡ ἔνοπλος τῶν Ἀλβανῶν ἐξέγερσις, οὐδ' εἶχεν ἄλλως τε ἡ ὑποχώρησις πρὸ Μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ, τὴν αὐτὴν σημασίαν ἣν θὰ εἶχεν ἀπέναντι τοῦ Χριστιανικοῦ.

Ἡ μονομερὴς αὕτη ὑποχώρησις ἐπεδείνωσε τὴν κατάστασιν. Οἱ ἰδιαιτέρως εὐνοηθέντες Ἀλβανοί, ἀποθρασυνθέντες, ἤρξαντο καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐν αἷς δὲν ἦσαν μόνοι, τὰ συνήθη φυλετικά των ὄργια κατὰ τῶν Χριστιανικῶν πλειονοψηφιῶν.

Ἡ κατάστασις ἦτο δεινὴ ἐν Ἠπείρῳ, ἔνθα αἱ Ἀλβανικαὶ συμμορίαι διέπραττον ἀνηκούστους ὠμότητας, ἐν Παλαιᾷ Σερβίᾳ, εἰς τὰ Μαυροβουνιωτικὰ σύνορα, εἰς ὡρισμένους Μακεδονικοὺς νομούς. Ἡ Κυβέρνησις δὲν συνεταράσσετο. Μὴ ἡ κατάστασις αὕτη ἦτο πρωτοφανὴς, μὴ δὲν ὑπῆρξεν ἐπὶ πολὺ χρονία δι' ὡρισμένα τῆς Αὐτοκρατορίας τμήματα ; Τὴν προσοχὴν ἄλλως τε τοῦ ὑπουργείου Γαζῆ Μουχτὰρ, ἀπερρόφα ἀμέριστον τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας πρόβλημα. Ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Χιλμῆ πασᾶ, ἕνεκα τῆς διφορουμένης στάσεως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν Μαχμοὺτ Μουχτὰρ πασᾶ, υἱοῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ, ἐπηρεάζοντος σημαντικῶς τὸν πατέρα του, τὰ ἐν τῇ διοικήσει τῆς χώρας ὄργανα τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου» δὲν ἐπαύθησαν, οἱ στρατευόμενοι ἀρχηγοί της δὲν κατεδιώχθησαν. Ἡ μετριοπάθεια αὕτη ἐθεωρήθη ὡς ἀδυναμία καὶ ὅταν ἀποχωρήσαντος τοῦ Χιλμῆ πασᾶ ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ πρεσβείαν, τὸν ἀντικατέστησεν ὑπουργὸς δραστήριος καὶ ἀποφασιστικὸς, ὁ Ρεσὴτ βέης, τὴν ἐκκαθαριστικήν του ἐνέργειαν παρέλυσαν πάλιν οἱ αὐτοὶ ἐνδοιασμοὶ καὶ τὰ αὐτὰ προσκόμματα. Ἡ χλιαρότης αὕτη ἐξώθησε τοὺς ἀντιπάλους τῆς Κυβερνήσεως εἰς δραστηρίαν ἀντίδρασιν. Τὴν νύκτα τῆς 15 Αὐγούστου, ὁμὰς χωροφυλάκων προέβη εἰς στασιαστικὸν κίνημα. Τὸ κίνημα τοῦτο κατεστάλη ἀμέσως, ἀλλ' ἡ ἐξ αὐτοῦ ἐντύπωσις ὑπῆρξε βαθεῖα καὶ παρὰ τῇ Κυβερνήσει καὶ παρὰ τῷ στρατῷ. Ἡ καταδάμασίς του δὲν ἀπεθάρρυνε τὴν «Ἕνωσιν καὶ Πρόοδον». Ἡ ἐπίμονος ἐργασία της βοηθουμένης ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς ὀργανώσεώς της καὶ τῶν πλουσίων, χρηματικῶν μέσων της, ἀπερρόφα Κυβέρνησιν, ἥτις ἀπασχολουμένη ὑπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ περισπασμοῦ δὲν ἔβλεπε τὸν ἐξωτερικὸν κίνδυνον. Ἐν τούτοις ὁ κίνδυνος οὗτος καθίστατο ἐπείγων πανταχοῦ. Τὴν 27 Ἰουλίου ἡ Μαυροβουνιωτικὴ Κυβέρνησις λαμβάνουσα ἀφορμὴν ἐκ σοβαρᾶς ἐν Βελίκᾳ συμπλοκῆς μεταξὺ τοῦ Τουρκικοῦ καὶ τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ ἀπηύθυνε δριμυτάτην διακοίνωσιν πρὸς τὰς Δυνάμεις ὑποδεικνύουσα ὅτι τὸ ποτήριον ὑπερεπληρώθη καὶ ὅτι αἱ προστριβαί, ὧν διηνεκὲς θέατρον

ἦσαν ἡ μεθόριός της, ἦγον πρὸς τὸν πόλεμον. Ὀλίγας ἡμέρας βραδύτερον ἐγένοντο αἱ σφαγαὶ τῆς Σενίτσης (Νόβι Παζὰρ) αἵτινες προεκάλουν βαθυτάτην ἀγανάκτησιν εἰς Βελιγράδιον. Ἐνόμιζέ τις ὅτι ἐφλέγετο ὁλόκληρος ἡ ἀτμόσφαιρα. Ἡ Σάμος ἥτις εἶχεν ἐξεργεθῇ κατὰ τῆς καταπιεστικῆς διοικήσεως τοῦ Κοπάση καὶ κατὰ τῆς παρὰ τὰς συνθήκας ἀποβιβάσεως στρατοῦ διεξῆγε συνεννοήσεις μετὰ Κρητῶν ἀνταρτῶν ὅπως ἀποβιβασθῶσιν κ' ἐκδιώξωσι τὴν Τουρκικὴν φρουρὰν ἐκ τοῦ ἐδάφους της. Αἱ Βουλγαρικαὶ συμμορίαι κατέστρεφον τὰς γεφύρας τοῦ Κουμενόβου καὶ τοῦ Πρεσίτσε καὶ ἐπλημμύρουν τὰ διαμερίσματα Παλάγκας, Κοτσάνων καὶ Ἄνω Τζουμαγιᾶς. Ἡ γενικὴ αὕτη συντάραξις ἀνὰ τὰ Βαλκάνια, ἀφύπνισε τὴν Αὐστριακὴν πολιτικήν. Ἀπὸ πολλοῦ τὸ Βιενναῖον Ἀνακτοβούλιον εἶχε πληροφορίας, ὅτι εἶχε συντελεσθῇ προσέγγισις μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, ἀλλ' ἠγνόει τὴν ἀληθῆ φύσιν της. Τὰς ὑπονοίας του ἀφώπλισαν αἱ βολιδοσκόπεις εἰς ἃς προέβη ἐν Σόφιᾳ καὶ καθ' ἃς τῷ ἐδόθησαν πάντοτε διαβεβαιώσεις εἰρηνικώταται, ἦτο δὲ τοιαύτη ἡ ἐμπιστοσύνη τῆς Μπάλπλατζ ἐπὶ τὸν Τσάρον Φερδινάνδον, ὥστε παρὰ μυρίας προειδοποιήσεις, τὰς ἐπίστευσεν. Ἀλλ' ἡ περαιτέρω τύφλωσις δὲν ἦτο δυνατή. Αἱ ἀθόρυβοι τῆς Ρωσίας βολιδοσκοπήσεις ἐν Παρισίοις καὶ Λονδίνῳ περὶ ἀνακινήσεως τοῦ ζητήματος τῶν Στενῶν, τὸ διαθρυλούμενον ταξείδιον τοῦ Ρώσου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς Λονδῖνον, ἡ γλῶσσα τοῦ ἡμιεπισήμου Ρωσσικοῦ τύπου, ὁ Σλαβικὸς ἐν Αὐστρίᾳ ὀργασμός, ἡ προσπάθεια τῶν Βαλκανικῶν Κυβερνήσεων ὅπως ἐκ συνηθεστάτων ἀπὸ πολλοῦ ἐπεισοδίων δημιουργήσωσιν **«ἀφορμὰς πολέμου»**, συνεκρούοντο τοσοῦτον πρὸς τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Φερδινάνδου, ὥστε ὁ κόμης Μπέρτχολδ, ἐννοῶν ὅτι ἂν ἄφινε τὸ ρεῦμα ἐλεύθερον θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸ χαλιναγωγήσῃ βραδύτερον, προέβη εἰς διάβημα ἀποφασιστικόν. Παρακολουθῶν ἀγρύπνως τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Τουρκίας κατάστασιν, εἶδεν ἐγκαίρως τὸν κίνδυνον πρὸς ὃν ἐφέρετο. Διὰ τῆς ἐγκυκλίου του τῆς 1ης Αὐγούστου ἐφίστα τὴν προσοχὴν τῶν Δυνάμεων ἐπ' αὐτῆς καὶ συνεχίζων τὴν Αὐστριακὴν διπλωματικὴν παράδοσιν δι' ἧς ἐπεζητήθη πάντοτε ὅπως ματαιωθῇ ἡ εἰσαγωγὴ ριζικῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Τουρκίᾳ δι' ἠττόνων παραχωρήσεων, ἐκάλεσε τὰς Δυνάμεις ὅπως ἀνταλλάξωσι σκέψεις ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς ἐν Τουρκίᾳ μεταρρυθμίσεων στηριζομένων ἐπὶ τοῦ ἀποκεντρωτικοῦ συστήματος. Οἱ παρακολουθήσαντες τὰς περὶ τῶν Μακεδονικῶν μεταρρυθμίσεων ἐνεργείας τῆς Αὐστρίας, καθαρῶς ἀρνητικὰς, ἐννοοῦσι τί ἐσήμαινε τὸ νέον διάβημα. Ἀλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν γεγονότων ἦτο τοιαύτη ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναχαιτισθῇ δι' ἀπηρχαιωμένων συνταγῶν.

Ὁ κόμης Μπέρτχολδ τὸ ἠννόησε. Προέβη εἰς δραστηριώτερον διάβημα. Ἐπεχείρησε πρίν ἐκραγῇ ὁ ἀγών, νὰ ἐγκαταστήσῃ ἐν μέσῳ τῶν νεαρῶν κρατῶν τοῦ Αἵμου, νέον κράτος, δι' οὗ θὰ τὰ συνεῖχε καὶ ὅπερ θὰ ἐλάμβανε τὴν τύχην τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης μόλις ἐπήρχετο τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν. Προέτεινεν εὐρυτάτην ἀποκέντρωσιν διὰ τὴν Ἀλβανίαν, ἀποκέντρωσιν διοικητικὴν, στρατιωτικὴν, οἰκονομικὴν, ἐκπαιδευτικήν. Τὸ σχέδιόν του περιελάμβανεν ἀπέραντον ἔκτασιν μετὰ τῆς Ἠπείρου, τῆς Παλαιᾶς Σερβίας καὶ εὐρυτάτου Μακεδονικοῦ τμήματος. Τὸ διάβημα ἦτο ἀδεξιώτατον. Ἀντὶ ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην, ἀφύπνισε τὴν δυσπιστίαν, ἀντὶ ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν κρίσιν, ἐτάχυνε τὴν μοιραίαν της ἔκρηξιν. Τὰ Βαλκανικὰ κράτη ἀντελήφθησαν, ὅτι ἂν ἡ ἐνέργειά των ἐβράδυνε, θὰ ἐκινδύνευον νὰ ἴδωσιν πυκνοὺς πληθυσμοὺς ὁμοφύλων των, περιερχομένους ὑπὸ τὸν ἀφορητότερον τῶν ζυγῶν: τὸν Ἀλβανικόν. Ἡ βεβαιότης αὕτη ἐπέσπευσε τὴν Βαλκανικὴν ἐνέργειαν. Οἱ σύμμαχοι συνεκέντρωσαν τὰς προσπαθείας των ὅπως ματαιώσωσι τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Αὐστριακοῦ διαβήματος. Δὲν ἀπητεῖτο πρὸς τοῦτο ἰσχυρὰ προσπάθεια. Ἡ Ρωσσία προλαμβάνουσα τοὺς Βαλκανικοὺς πόθους, ἀντέδρα ἤδη κατ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Τουρκία ἀντέτασσεν ἀπέλπιδα κατ' αὐτοῦ ἀντίστασιν. Ἡ κατάστασις ἐπεδεινώθη γοργῶς. Αἱ συμμορίαι αἵτινες εἶχον ἀπολυθῇ εἰς Μακεδονικά τινα διαμερίσματα εἶχον προκαλέσῃ φρικαλέας ἀντεκδικήσεις εἰς Κότσανα, ἡ ἀναπόφευκτος δ' αὕτη τραγῳδία ἥτις ἀνεμένετο ἀνυπομόνως ἐν Σόφιᾳ, ἔδωκε τὸ σύνθημα ἀγρίας ἐν Βουλγαρίᾳ ἐξεγέρσεως. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐπίσημος «Βουλγαρία» ἐδήλου ὅτι ἡ ἄνευ πολέμου ἐκκαθάρισις τῆς καταστάσεως ἦτο ἀδύνατος. Τὴν αὐτὴν γλῶσσαν ἐτήρουν ὁ τύπος τοῦ Βελιγραδίου καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἀντιθέτως ὁ τουρκικὸς τύπος, ἐκτὸς νηφαλίων τινων ὀργάνων, ἀπήντα δι' ἀπειλῶν καὶ προκλήσεων. Ὁ παραμεθόριος Τουρκικὸς στρατὸς ἐτήρει στάσιν καθαρῶς ἐπιθετικήν. Τὴν 17ην Αὐγούστου οἱ Τοῦρκοι ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν σταθμῶν Ἀργυροπούλη, Ταβλαβρύσης καὶ Προφήτου Ἠλία, ὀλίγας δ' ἡμέρας βραδύτερον, ταὐτοχρόνως σχεδὸν μετὰ τῶν νέων σφαγῶν τῆς Δοϊράνης, ἃς προεκάλεσαν κομιτατζῆδες βούλγαροι, ἐπήρχετο ἡ Τουρκοβουλγαρικὴ συμπλοκὴ τοῦ Καράτεπε.

Ἡ Βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἀνήγγειλε τὴν πρόθεσιν ἐκτελέσεως ὀχυρωματικῶν γυμνασίων, ὧν ἡ διάρκεια ὡρίζετο ἀπὸ τῆς 3ης Σεπτεμβρίου μέχρι τῆς 12ης καὶ ὧν τὴν ἀρχηγίαν θ' ἀνελάμβανεν αὐτὸς ὁ Βασιλεύς. Ἐν Σάμῳ οἱ Κρῆτες, παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν Δυνάμεων ἀπεβιβάζοντο τὴν 9ην Σεπτεμβρίου εἰς Μαραθόκαμπον ὑπὸ τοὺς Δημητρακάκην, Καούδην, Μπολάνην, Νικολούδην καὶ ἄλλους καὶ συνεκρότουν αἱματηρὰς μά-

χας τὴν 9ην καὶ τὴν 11ην Σεπτεμβρίου, αἵτινες εἶχον ἰσχυρότατον ἐν Ἑλλάδι ἀντίκτυπον. Τὴν ἐξ αὐτῶν ἐντύπωσιν κατέστησε ζωηροτέραν ἡ ἐπίθεσις, ἧς ἀντικείμενον ἐγένετο παρὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν τῷ λιμένι Βαθέως τὸ ἑλληνικὸν σκάφος «Ρούμελη», οὗ ἐπέβαινεν ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος Σαχτούρης καὶ ἄλλη ἐπίθεσις ἣν ὑπέστη μετὰ πενθήμερον ὁ Ἕλλην Πρόξενος Στεφανάτος, διασωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος. Ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐπεισοδίων τούτων ὁ κ. Γρυπάρης διετάχθη νὰ διαμαρτυρηθῇ δριμύτατα. Τὸ ἔπραξεν. Ὁ Ἕλλην πρεσβευτὴς ἠκτινοβόλει ἐκ μυστικῆς χαρᾶς.

Τὸ μακρὸν διπλωματικὸν στάδιόν του ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅταν αἱ σχέσεις τῶν δύο ὁμόρων κρατῶν ὑφίσταντο τὴν ἐλαχίστην ψύχρανσιν, ἀπετέλει διηνεκῆ ταπείνωσιν. Πρώτην ταύτην φορὰν στηριζόμενος ἐπὶ τῆς δυνάμεως ἣν ἐξεπροσώπει ἡ Βαλκανικὴ Ἕνωσις, ἐτήρησε γλῶσσαν αὐστηρὰν κ' ἀξιοπρεπῆ, δὲν ἀπέκρυψε δὲ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν τὴν εὐτυχίαν του διὰ τὴν βραδεῖαν, ἀλλ' ἱκανοποιητικὴν ἀνταπόδοσιν. Ὁ ὀθωμανὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Νοραδουγκιὰν ἀπήντησεν εἰς τὸ διάβημα τοῦτο μετὰ μετριοπαθείας καὶ ἀβρότητος, ξένων πρὸς τὴν σκαιότητα ἄλλων ἡμερῶν, ὑποσχόμενος ἱκανοποίησιν, μετ' ἐπιτόπιον ἔρευναν. Συνεμερίζετο πάσας τὰς πλάνας τοῦ Κιαμὴλ πασᾶ, ἐπίστευεν ὅτι ἡ Ἀγγλία ἥτις ἰδιωτικῶς παρέσχεν εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον, τὰς ἐκδηλώσεις τῆς εὐμενείας καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης δι' ὧν περιέβαλλεν ἄλλοτε τὸν Μιδὰτ, καὶ ἥτις ἐνέμενε πάντοτε εἰς τὸ ἀρχαῖον πρόγραμμά της τῆς ἀκεραιότητος, δὲν θὰ ἐπέτρεπε τὸν πόλεμον. Οἱ Τοῦρκοι ἄλλως τε πολιτικοὶ παρὰ τὴν φωνὴν τῶν πραγμάτων, δὲν ἐπίστευον εἰς τὴν ὕπαρξιν Βαλκανικῆς συμμαχίας καὶ ἐφείδοντο ἐν τῇ διπλωματικῇ ἐκτραχύνσει τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς Ἑλλάδος, ἧς τὴν ἀπόσπασιν ἐκ τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν ἐθεώρουν εὐχερῆ, δι' ἐγκαίρων παραχωρήσεων ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι.

Ἐντεῦθεν ἡ θεμελιώδης πλάνη, ὅτι ἡ Τουρκία εὑρίσκετο ἐνώπιον πολιτικοῦ ἐκβιασμοῦ, ὅστις δὲν θὰ ὑπερέβαινεν ὡρισπένα ὅρια, ἐντεῦθεν ἡ αἰσιοδοξία τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν περὶ ἀναιμάκτου λύσεως τῆς κρίσεως, ἣν εὑρίσκομεν εἰς πάσας τὰς δημοσιογραφικὰς δηλώσεις του, ἐντεῦθεν ἡ ἀδιάλλακτος στάσις τοῦ ὑπουργείου εἰς ὃ ἀνῆκεν ἀπέναντι τῶν μεταρρυθμίσεων ἃς ἐζήτουν οἱ Βαλκανικοὶ καὶ περὶ τῶν ὁποίων ὁ Νοραδουγκιὰν ἐδήλου εἰς τὸν ἀνταποκριτὴν τοῦ «Δαίηλη Ἔξπρες» ὅτι οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἡ Τουρκία δὲν δύναται ν' ἀνεχθῇ ξένην ἐπέμβασιν εἰς ἐσωτερικά της ζητήματα.

Ἐν τούτοις ἡ δήλωσίς του κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου εἰς τὸν «Νιό-

τουρκον», καθ' ἣν ὁ πόλεμος οὐχὶ μόνον ἀπεσοβήθη, ἀλλ' οὐδέποτε ὑπῆρξε φόβος νὰ ἐκραγῇ, διεψεύδετο μεγαλοφώνως ὑπὸ τῆς πραγματικότητος. Ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐτήρει γλῶσσαν ἀσυνήθη διὰ τὴν κακοδιοίκησιν τῆς Ἠπείρου, διὰ τὸν διεξαγόμενον ἐν αὐτῇ ἀνθελληνικὸν διωγμὸν καὶ τοὺς φόνους οὓς διέπραξεν ἡ ὀθωμανικὴ φρουρὰ κατ' ἀόπλων γυναικοπαίδων ἐν Βαθεῖ, μετὰ τὴν ἀτυχῆ δι' αὐτὴν μάχην τοῦ Μπαϊκτραρίου καὶ αἵτινες προεκάλεσαν τὴν ἀπόβασιν Ἀγγλικῶν καὶ Γαλλικῶν ἀγημάτων τὴν 13 Φεβρουαρίου ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ «Μήδεια» καὶ τοῦ Γαλλικοῦ «Μπρουΐξ». Ἡ Αὐστρία, ἀπελπισθεῖσα διὰ τὴν πανηγυρικῶς ἀποτυχοῦσαν πρότασίν της τῆς Ἀλβανικῆς αὐτονομίας, κατανοήσασα τὴν πραγματικὴν ἐν τῷ Αἵμῳ κατάστασιν, ἐξώθει τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα πρὸς τὴν βιαίαν λύσιν του, προκαλοῦσα νέαν ἔνοπλον ἐξέγερσιν τῶν Ἀλβανικῶν πληθυσμῶν, ἐνῷ τὸ «Ράϊξποστ», τὸ γνωστὸν ὄργανον τοῦ Αὐστριακοῦ Διαδόχου, ἐδημοσίευε πύρινα ἄρθρα κατὰ τῆς Τουρκίας, κατηγοροῦν αὐτὴν διὰ μεγαλοποιημένας κιτὰ τῶν Ἀλβανῶν ὠμότητας.

Τὸ Μαυροβούνιον διὰ τῶν καθημερινῶν μεθοριακῶν συμπλοκῶν, διετέλει σχεδὸν εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν καὶ ἡ Σερβία ὡμοίαζεν ἀπέραντον στρατόπεδον. Ἡ Τριπλῆ Συμμαχία ἐξησθενημένη ἐκ τοῦ πολέμου τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς ἐπιδεικτικῆς ἀδρανείας τῆς Γερμανίας, δὲν ἀντέτασσεν εἰς τὸ ἀκράτητον ρεῦμα ὅπερ ἔσυρε τὰ Βαλκάνια, ἢ Αὐστρίαν, μεμονωμένην, ὕποπτον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Τουρκίαν διὰ τὰς περὶ Ἀλβανίας προτάσεις της, ἡ δὲ Τριπλῆ Συνεννόησις, εἶχε ταχθῇ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τοῦ Βαλκανικοῦ Συνασπισμοῦ, κατανοοῦσα ὁποῖον ἰσχυρὸν παράγοντα νέας δυνάμεως ἀντεπροσώπευεν. Αἱ συνεννοήσεις τοῦ Σαζόνωφ καὶ τοῦ Ποαγκαρὲ, ἃς ἡ Πύλη ἐθεώρει ὡς ἀποβλεπούσας τὴν τήρησιν τοῦ Βαλκανικοῦ καθεστῶτος, δὲν ἐπεδίωκον ἢ τὰ μέσα τοῦ καταναγκασμοῦ τῆς Τουρκίας, ὅπως ὑποκύψῃ εἰς τὰς Βαλκανικὰς ἀξιώσεις περὶ ριζικῶν μεταρρυθμίσεων, μετ' ἐλέγχου πραγματικοῦ, ἐγνώσθη δὲ ὅτι ἂν δὲν προσέκρουον εἰς ἄλλην ἀντίδρασιν, δὲν θ' ἀνεχαιτίζοντο οὐδὲ πρὸ τοῦ βιαίου ἐξαναγκασμοῦ. Μόνον ἡ Ἀγγλικὴ Σφὶγξ ἐφαίνετο κυμαινομένη μεταξὺ τῆς πατροπαραδότου πρὸς τὴν Τουρκίαν πολιτικῆς καὶ τοῦ ὑπὲρ τῶν συμμάχων ρεύματος. Ἀλλ' ἡ φρίκη ἣν ἐξήγειραν παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ γεγονότα τῶν Κοτσάνων, ἐπιτηδείως μεγαλοποιηθέντα ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ τύπου, οἱ σπασμοὶ οἵτινες ἔσειον τὴν Τουρκίαν ὁλόκληρον ἀπὸ τῆς Ἀλβανίας μέχρι τῆς Ἀραβίας, καὶ ἡ Ἰταλικὴ κατάληψις τῶν Νοτίων Σποράδων, ἐν αἷς ἡ Ἰταλία ἐξεδήλου προθέσεις ὁριστικῆς ἐγκαταστάσεως, ἀλλοιοῦσα τὴν ἰσορροπίαν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ ἀπειλοῦσα τὰς πρὸς τὰς Ἰνδίας συγκοινωνίας τῆς

θαλασσοκρατείρας Δυνάμεως, ἠνάγκασαν τὸν σὲρ Γκρέϋ νὰ σκεφθῇ, ὅτι ἦτο ἐπείγουσα ἡ δημιουργία μονίμου καὶ ὑγιοῦς καθεστῶτος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ καὶ ὅτι ἦτο ἀνάγκη ἡ δημιουργία τοῦ καθεστῶτος τούτου νὰ ἐπισπευθῇ, πρὶν ἀπολυθῇ ὁ τυφὼν τῶν βουλιμιῶν τῶν ἰσχυρῶν, τῆς ἐνισχύσεως τῶν ὁποίων ἦτο ἀπείρως προτιμωτέρα ἡ ἐνίσχυσις τῶν μικρῶν, ἅτινα ἄνευ αὐτῆς ἦσαν καταδεδικασμένα εἰς τὸν μαρασμὸν καὶ τὸν θάνατον.

Ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ταύτης ἀναφλέξεως ἡ Τουρκία παρέμενεν ἀμφιταλαντευομένη, ἀναποφάσιστος. Οὔτε στρατιωτικὰ μέτρα ἐλάμβανε δραστήρια, οὔτε προέβαινεν εἰς παραχωρήσεις ἐπαρκεῖς ν' ἀποσοβήσωσι τὸν πόλεμον. Δηλώσεις τινὲς τοῦ Σέρβου ἐν Κων)πόλει Γερουσιαστοῦ, ὅστις πολλάκις ἀντεπροσώπευσε τὰς βλέψεις τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως, ἐπέτρεπον νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι ἀπέναντι τῆς αὐτονομίας τῆς Παλαιᾶς Σερβίας, ἡ σερβικὴ Κυβέρνησις θὰ μετέβαλλε τὴν ἀπέναντι τῆς Τουρκίας στάσιν της. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα ὁ Κιαμὴλ πασᾶς ἀναδιφῶν τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, εὗρε συγκεκριμένας καὶ μετριοπαθεστάτας προτάσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἀφορώσας τὴν Κρήτην αἵτινες ἠδύναντο ν' ἀποτελέσωσι χρυσῆν γέφυραν συνεννοήσεως. Δὲν τὸ ἠννόησε. Περιωρίζετο δηλῶν εἰς πάντας τοὺς πλησιάζοντας αὐτὸν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς «***δὲν θὰ μετάσχῃ τοῦ πολέμου, διότι εἶναι προωρισμένη νὰ καταστῇ πιστὴ φίλη τῆς Τουρκίας καὶ ὅτι ἔχει περὶ τούτου, τὸ σχέδιόν του***», ἀλλ' εἰς οὐδὲν σοβαρὸν δι-άβημα προέβη δυνάμενον νὰ ἀφοπλίσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐχθρότητα. Ὀλίγας μόνον ἡμέρας πρὸ τῆς διακοπῆς τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων συναντηθεὶς μετὰ τοῦ Ἕλληνος πρεσβευτοῦ, προέβη εἰς βολιδοσκοπήσεις τινὰς τοσοῦτον ἀσαφεῖς καὶ τοσοῦτον ἀορίστους, ὥστε ὁ κ. Γρυπάρης ὁμιλῶν εἰς Ἕλληνα δημοσιογράφον μετὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην ἐδήλου, ὅτι «***ἂν καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς Κυβερνήσεώς του ὅπως κανονίσῃ διὰ τῶν ὅπλων ἀφόρητον κατάστασιν ἦτο ἀκράδαντος, ἤρκει ἡ συνομιλία μετὰ τοῦ Κιαμὴλ πασᾶ ὅπως τὸν πείσῃ, ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἀπαραίτητος.***» Ἡ Κυβέρνησις ἀνίσχυρος δι' αὐτῆς τῆς ἑτερογενοῦς συγκροτήσεώς της, ἔκρινε τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα διὰ τοῦ φακοῦ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, αἰσθανομένη δὲ τὴν « Ἕνωσιν καὶ Πρόοδον » ἐνεδρεύουσαν ὅπως ἐπωφεληθῇ πάσης ὑποχωρήσεώς της ἐν τῇ τύχῃ χωρῶν Ὀθωμανικῶν, ἐδεικνύετο ἀνένδοτος καὶ προφανῶς ὁ Κιαμὴλ ἀκολουθῶν τὴν πολιτικὴν ταύτην, ἐζήτει ν' ἀποσπάσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐκ τοῦ συνασπισμοῦ δι' ἀοριστολόγων ὑποσχέσεων, μὲ τὴν ὑστεροβουλίαν ὅπως μετὰ τὸ πέρας τῆς κρίσεως ἀρνηθῇ οἱονδήποτε ἀντάλλαγμα. Τὴν πολιτικὴν ταύτην τῷ ἐπέβαλλε καὶ ἡ ἀναζωπυρηθεῖσα δραστηριότης τοῦ Κομιτάτου, ὅπερ ἐπεδίωκε νὰ ἐπιπλεύσῃ καλλιεργοῦν τοὺς φιλοπολέμους ἀταβισμοὺς τοῦ λαοῦ καὶ τὸν θρησκευτικόν του φανατισμόν. Πρὸς τὴν διπλωματικὴν ταύτην διοτακτικότητα, ἡμιλλᾶτο ἡ στρατιωτικὴ ἀδράνεια. Ἤρκει νὰ συνομιλήσῃ τις μετὰ τῶν ἐν Κων)πόλει στρατιωτικῶν ἀκολούθων τῆς Ἑλλάδος, τῆς Βουλγαρίας, τῆς Σερβίας, ὅπως κατανοήσῃ πόσον θαυμασίως ἦσαν πληροφορημέναι αἱ σύμμαχοι Κυβερνήσεις περὶ τῶν στρατιωτικῶν τῆς Τουρκίας δυνάμεων, τῶν λεπτομερειῶν τῆς κινητοποιήσεώς της, τῶν ἀμυντικῶν καὶ ἐπιθετικῶν μέσων της, τῆς ἀκριβείας καὶ ἀποφασιστικότητος τοῦ σχεδίου, ἐφ' οὗ θὰ ἐξεδηλοῦτο ἡ συμμαχικὴ προσπάθεια. Ἀντιθέτως ἡ Τουρκία, κυμαινομένη μεταξὺ τῆς αἰσιοδοξίας τῆς ἀποσοβήσεως τοῦ πολέμου, τῆς δεινῆς ἀχρηματίας καὶ τῆς ἀδρανείας τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν. ἀντέτασσεν ἡμίμετρα εἰς τὴν ἐπερχομένην θύελλαν. Ὁ Ναζὴμ πασᾶς ἦτο ἔντιμος στρατιώτης, ἀνδρεῖος προσωπικῶς καὶ ψύχραιμος καὶ οὐχὶ ἄμοιρος θεωρητικῆς μορφώσεως. Ἀλλ' ἐστερεῖτο τῆς φλογερᾶς φιλεργίας τοῦ Μαχμοὺτ Σεφκὲτ πασᾶ, τοῦ πυρετοῦ, ὅστις τὸν κατέτρωγε. Εἰς ἐπίμετρον ἐτυφλοῦτο ὑπὸ τῶν προκαταλήψεων τῶν ἀνωτέρων Τούρκων ἀξωματικῶν, πεπεισμένων ὅτι οἱ σύμμαχοι θὰ κατασυνετρίβοντο ἀπ' αὐτῶν ἔτι τῶν πρώτων μαχῶν. Κ' ἐνῷ ὁ πόλεμος ἤρχετο καλπάζων, αὐτὸς ἐγκαθιδρυμένος πρὸ πλουσίας τραπέζης ἐν τῷ ξενοδοχείῳ Τοκατλιὰν καὶ περιέστοιχισμένος ὑπὸ δημοσιογράφων, ἀξιωματικῶν, πολιτικῶν φίλων του, κατηνάλισκε νύκτας ὁλοκλήρους εἰς ἐμπιστευτικὰς ἀνακοινώσεις καὶ συνδιαλέξεις, αἵτινες οὐδὲν προσέθετον οὔτε εἰς τὴν ἄμυναν τῆς χώρας, οὔτε εἰς τὸ προσωπικόν του γόητρον. Εἰς ἐπίμετρον, ἀνεπαρκῶς ἐργασθεὶς διὰ τὴν ἄμυναν, προέβη εἰς μέτρον ἐπισπεύσαν τὴν ἐπίθεσιν. Ἀπαντῶν εἰς τὰ γυμνάσια τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ τὰ ἐκτελεσθέντα ἔν Σούμλᾳ, διέταξε μερικὴν κινητοποίησιν ὅπως διεξαγάγῃ γυμνάσια εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἔδωκε τὸ σύνθημα εἰς ταὐτόχρονον κινητοποίησιν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, ἅτινα παρασκευαζόμενα πυρετωδῶς ἀπὸ πολλοῦ, ἐπωφελήθησαν τῆς εὐκαιρίας ὅπως ἐκμεταλλευθῶσι τὸ νέον πρόσχημα. Τὴν 17ην Σεπτεμβρίου, ἡ Ἑλλὰς διέτασσε γενικὴν ἐπιστράτευσιν τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων αὐτῆς, εἰς τὸ αὐτὸ δὲ μέτρον προέβαινον καὶ οἱ ἄλλοι Βαλκανικοί. Τὴν ἐπαύριον, ἡ ἐπίσημος ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως, ἐδημοσίευε τὸ διάταγμα τῆς ἀναθέσεως εἰς τὸν Διάδοχον τῆς Γενικῆς ἀρχηγίας τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, διετάσσετο ἡ ἀναστολὴ τῶν πράξεων τοῦ Χρηματιστηρίου ἐπὶ τῶν δημοσίων χρεωγράφων, διετάσσετο ὁ ἄμεσος ἔκπλους τοῦ ἐν Γαλλίᾳ ναυπηγηθέντος ἑλληνικοῦ ὑποβρυχίου «Δελφὶν», ὑψοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ σημαία ἐπὶ τεσσάρων ἀντιτορπιλλικῶν ἀνοικτῆς θα-

λάσσης ἀγορασθέντων παρὰ τῆς Ἀργεντινῆς, δι' ὧν ἐξησφαλίζετο ἀπόλυτος ὑπεροπλία εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ναυτικὴν δύναμιν καὶ ἡ ἐπίνοδος τῶν Ἑλληνικῶν σκαφῶν τῶν εὑρισκομένων εἰς τὰ Τουρκικὰ ὕδατα. Αἱ εὐγλωττοι αὗται ἐκδηλώσεις, συνωδεύοντο ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμφαντικῶν μέτρων εἰς Σόφιαν καὶ Βελιγράδιον. Τότε μόνον οἱ κυβερνῶντες τὴν Τουρκίαν ἀντελήφθησαν ὅτι ὁ πόλεμος ἦτο ἀναπόφευκτος. Τὴν 18ην Σεπτεμβρίου, διέταξαν τὴν γενικὴν κινητοποίησιν, τὴν φρούρησιν πασῶν τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ τὴν ἀναστολὴν τῆς κινήσεως τῶν Ἀνατολικῶν Σιδηροδρόμων πέραν τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ. Ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις ἐστερεῖτο ἐπαρκῶν σκαφῶν διὰ τὰς στρατιωτικὰς αὐτῆς μεταφορὰς, προλαμβάνουσα δὲ τὸν διαταχθέντα ἀπόπλουν τῶν Ἑλληνικῶν ἐμπορικῶν πλοίων διὰ Πειραιᾶ, κατέσχε 18 εὑρισκόμενα εἰς τὰ Τουρκικὰ ὕδατα καὶ ἀπήντησεν εἰς τὰ διαβήματα τοῦ Ἕλληνος πρεσβευτοῦ τὰ γενόμενα πρὸς ἀπελευθέρωσίν των, κατ' ἀρχὰς μὲν δι' ἀοριστολόγων ὑπεκφυγῶν, βραδύτερον δὲ δι' ὁριστικῆς ἀρνήσεως, συνοδευομένης ὑπὸ τῆς ὑποσχέσεως ὅτι τὰ σκάφη θ' ἀποδοθῶσι καὶ οἱ ἰδιοκτῆται θ' ἀποζημιωθῶσι μετὰ τὸ πέρας τῆς κρίσεως. Ἑκάσιη ἡμέρα προσέθετε νέα στοιχεῖα ἐπιδεινώσεως εἰς τὴν ἤδη ὑφισταμένην ὑπερέντασιν. Ἐνθουσιώδη συλλαλητήρια ὑπὲρ τοῦ πολέμου ἐγίνοντο εἰς Σόφιαν, Ἀθήνας καὶ Βελιγράδιον. Ἀληθὴς πολεμικὴ φρενῖτις ἐπεκράτει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διενέμοντο κατὰ χιλιάδας προκηρύξεις, ἐστρατολογοῦντο θορυβωδῶς ἐθελονταί.

Τὰ δύο μεγάλα κόμματα ἡ «Ἕνωσις καὶ Πρόοδος» καὶ ἡ «Ἐλευθερία καὶ Συνεννόησις», ἡμιλλῶντο εἰς ἐπίδειξιν φιλοπολέμου ἐνθουσιασμοῦ. Τὴν 21 Σεπτεμβρίου συνεκροτοῦντο δύο συλλαλητήρια ἀντιπροσωπεύοντα τὰ δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, ἅτινα ἐξετράπησαν εἰς θλιβερὰς παρεκτροπάς. Λίθοι ἐρρίφθησαν κατὰ τῶν Βαλκανικῶν πρεσβειῶν, οἱ ὑελοπίνακες τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου ἐθραύσθησαν, ἐχθρικαὶ δ' ἐκδηλώσεις ἐσημειώθησαν καὶ πρὸ τῶν θυρεῶν μεγάλων τινων Δυνάμεων. Ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ταύτης μέθης, ἠκούσθη μία μόνη νηφάλιος διαμαρτύρησις. Ἦτο ἡ φωνὴ τοῦ εὐγλώττου κοινοβουλευτικοῦ ρήτορος καὶ δημοσιογράφου Λουτφῆ Φικρῆ, συνιστῶντος τὴν ἀντὶ πάσης θυσίας εἰρήνην, προλέγοντος τὰς συμφορὰς τοῦ πολέμου, εἴτε κατέληγεν εἰς τὴν νίκην εἴτε εἰς τὸν θρίαμβον. Οὐδεὶς ἤκουεν: Τὸ ἡμιεπίσημον Ὀθωμανικὸν Πρακτορεῖον ἀνεκοίνου, ὅτι ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Ὀθωμανῶν διὰ τὸν πόλεμον ἐνέπνευσε τοσοῦτον φόβον εἰς τοὺς ἐχθρούς των, ὥστε 16 ἑλληνικὰ χωρία ἐξεκενώθησαν παρὰ τὴν Θεσσαλικὴν μεθόριον. Ἡ ἀνακοπὴ τῆς κεκτημένης ταύτης ταχύτητος ἦτο ἀδύνατος. Μάτην ὁ γηραιὸς Φραγκίσκος Ἰωσὴφ,

ἐπισκεφθεὶς κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας τῆς παραφροσύνης, τὸν ἐκ Βιέννης διελθόντα βασιλέα τῆς Ἑλλάδος καὶ παραμείνας παρ' αὐτῷ ὥραν ὁλόκληρον, ἀπέσπασε τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θ' ἀνεχαίτιζε τὸν πόλεμιον ! Ἡ κάθαρσις τῆς φοβερᾶς Βαλκανικῆς τραγῳδίας ἐπήρχετο ἀκατάσχετος.

Μόλις ἐξεδόθη τὸ διάταγμα τῆς κινητοποιήσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐδημοσιεύθη Αὐτοκρατορικὸν διάταγμα διορίζον τὸν Ναζὶμ πασᾶν Γενικὸν ἀρχηγὸν τῶν χερσαίων καὶ θαλασσίων τῆς Τουρκίας δυνάμεων, καὶ ἀπηυθύνετο πρὸς τὰ ἀρχηγεῖα τῶν διαφόρων στρατιωτικῶν σωμάτων καὶ τῶν ἀνεξαρτήτων μεραρχιῶν, τὸ ἑπόμενον Σουλτανικὸν διάγγελμα :

Σύμπας ὁ κόσμος γνωρίζει τὴν πρὸς τὴν εἰρήνην ἀγάπην τοῦ ὑψηλοῦ μας Κράτους. Οἱ Ὀθωμανοὶ σέβονται τὰ δικαιώματα ὅλων τῶν ἐθνῶν. Θέλουσιν ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἔθνη ἐξ ἀμοιβαιότητος σέβονται τὰ Ὀθωμανικὰ δικαιώματα. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐναντίον οὐδεμιᾶς κυβερνήσεως τρέφουσιν ὀπισθοβουλίαν, δὲν ἐμφοροῦνται κακῶν προθέσεων. Ἔχουσι τὸ δικαίωμα μόνον νὰ ζητήσωσιν ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι Κυβερνήσεις, μὴ προβαίνουσιν εἰς ἐνεργείας ἀντιθέτους πρὸς τὴν εἰλικρίνειαν. Οἱ ὀθωμανοὶ οὐδεμιᾶς φυλῆς θέλουσι νὰ διαταράξωσι τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν πρόοδον καὶ θέλουσιν ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι πράττουσι τὸ αὐτὸ ἀπέναντί των.

Παρὰ τοὺς τεραστίους περισπασμοὺς εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι διαρκῶς ἐκτεθειμένη ἡ χώρα μας, ἐκτελοῦμεν βαθμηδὸν καὶ ὅσον εἶναι δυνατὸν τὰς μεταρρυθμίσεις ὧν ἔχει ἀνάγκην. Ἐργαζόμεθα διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ μας. Ἐν τούτοις οἱ μικροί μας γείτονες, οἵτινες ἔχουσι βλέψεις ἐπὶ τῆς χώρας μας καὶ οἵτινες βλέπουσιν, ὅτι αἱ πρόοδοί μας δὲν θὰ ἐπιτρέψωσι τὴν πραγματοποίησιν τοῦ παρανόμου σχεδίου των, θέλουσι νὰ παρακωλύσωσι τὰς μεταρρυθμίσεις μας καὶ τὰς προόδους μας καὶ νὰ ἐπωφεληθῶσι τῶν δυσχερειῶν μας. Συνάπτουσι συμφωνίαν ἵνα ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν παραμεθορίων ἐπαρχιῶν μας.

Οἱ οὐτοπισταὶ τῆς Βουλγαρίας, τῆς Σερβίας, τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Ἑλλάδος, χωρῶν αἵτινες ἐπὶ ἑξακόσια ἔτη ὑπῆρξαν τὸ θέατρον τῶν κατορθωμάτων τῶν Ὀθωμανῶν, λησμονοῦντες πόσον ἀκριβὰ πωλοῦσιν οἱ Ὀθωμανοὶ τὴν ζωήν των καὶ ὅτι ἀπὸ ἑνὸς ἔτους μάχονται ἡρωϊκῶς ἐν Τριπολίτιδι, ἀπέστειλαν στρατεύματα εἰς τὰ σύνορά μας ἀναγκάζοντες τοιουτοτρόπως Ἡμᾶς νὰ κινητοποιήσωμεν τὸν στρατόν μας, φύλακα τῆς τιμῆς τοῦ ἔθνους. Συνεπῶς διέταξα ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν πλήρη κινητοποίησιν τῶν ἐν ἐνεργείᾳ στρατευμάτων, τῶν ἐφέδρων καὶ τῆς ἐθνοφρουρᾶς τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας ἐπιθεωρήσεως καὶ μέρους τῆς τρίτης . Σήμερον λοιπὸν εἰς σᾶς ἀνήκει τὸ ἱερὸν καθῆκον τῆς ἀμύνης τῆς πατρίδος, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ πρόγονοί σας ἔχυσαν τὸ πολύτιμον αἷμά των καὶ τὴν ὁποίαν θυσιάσαντες τὴν ζωήν των διετήρησαν μέχρι τοῦδε χάριν ἡμῶν. Καθῆκόν σας εἶναι νὰ μὴ ἀφήσητε νὰ πατήσῃ ὁ ποῦς τοῦ ἐχθροῦ τὸ ἱερὸν τοῦτο ἔδαφος τοῦ ὁποίου ἑκάστη σπιθαμὴ ἀποτελεῖται ἐκ τῶν λειψάνων τῶν προγόνων σας, νὰ περιφρουρήσετε ἀπὸ ἐπιθέσεων τὴν νόμιμον κληρονομίαν τῶν τέκνων καὶ ἀπογόνων σας. Οἱ ἐχθροί μας συναθροίζονται εἰς τὰ σύνορά μας. Προετοιμάζονται νὰ καταπατήσωσι ὅλα τὰ ἱερά μας, νὰ ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν σας τὴν κληρονομίαν τῶν πατέρων καὶ προγόνων σας, νὰ καταστρέψωσι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν τέκνων καὶ τῶν ἐπιγόνων σας.

Ὀφείλετε, ὡς οἱ πρόγονοί σας, νὰ ὑπεραμυνθῆτε τῆς πατρίδος μετ' ἀνδρείας, ὀφείλετε νὰ τρέξητε εἰς τὰ σύνορα, ἵνα κόψητε μὲ τὸ γενναῖον ξίφος σας τὴν ἁρπακτικὴν χεῖρα, ἥτις θὰ ὁπλισθῇ ὅπως βλάψῃ τὴν μητέρα πατρίδα. Ὀφείλετε, ὡς οἱ ἀδελφοί σας οἱ μαχόμενοι ἐν Τριπολίτιδι, νὰ δείξητε ὅτι εἶσθε ἀντάξιοι ἐκείνων καὶ εἶμαι βέβαιος, ὅτι θὰ προσθέσητε νέας νίκας εἰς τὰς νίκας τῶν προγόνων σας.

Ὁ Ὕψιστος νὰ παρέχῃ ὑμῖν πάντοτε τὴν συναντίληψίν του καὶ νὰ χαροποιῇ τοὺς Ὀθωμανοὺς μὲ τὰς νίκας σας!

Ὁ παρὰ τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα στρατὸς ἀπεκλήθη «***Ἀνατολικὴ στρατιὰ***» καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀβδουλλὰχ πασᾶ. Ἡ πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα ἐβαπτίσθη «Μεσημβρινὴ» κ' ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντ στρατήγου τοῦ πυροβολικοῦ Ἀλῆ Ριζᾶ πιτσᾶ. Ἰσχυραὶ δυνάμεις συνεκεντρώθησαν ἀπέναντι τῶν Σέρβων ὑπὸ τὸ ὄνομα «Δυτικὴ στρατιὰ» κ' ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ζεκῆ πασᾶ. Ἐν τούτοις ἐν Εὐρώπῃ διετυποῦντο φόβοι μὴ ἡ σύγκρουσις ὑπερβῇ τὰ ὅρια τῶν Βαλκανικῶν παθῶν. Ὁ Ποαγκαρὲ προέβη εἰς ὑστάτην προσπάθειαν, Ἐπωφελούμενος τῆς ἐκ Παρισίων διαβάσεως τοῦ Ρώσου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐπεχείρησε ν' ἀποσοβήσῃ τοὺς Αὐστρορωσικοὺς ἀνταγωνισμούς, ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀρχαίαν μεταξὺ τῶν δύο Βαλκανικῶν Δυνάμεων συνεννόησιν καὶ νὰ ματαιώσῃ τὴν σύρραξιν διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἀξιώσεων ἃς οἱ σύμμαχοι προέβαλλον διὰ τὰς Ἐθνότητας. Ἤρξατο τῆς βολιδοσκοπήσεως τῶν Μ. Δυνάμεων. Προέτεινεν ὅπως ἡ Τουρκία πεισθῇ νὰ εἰσαγάγῃ τὰς μεταρρυθμίσεις πρὶν ἐκραγῇ ὁ πόλεμος. Ἐπερχομένης τῆς ρήξεως, ἂν μὲν ἡ Τουρκία ἐνίκα, αἱ Δυνάμεις θὰ τῇ ἐπέβαλλον καὶ πάλιν τὰς μεταρρυθμίσεις, ἂν δ' ἡττᾶτο δὲν θὰ ἐπέτρεπον οὐδεμίαν ἐδαφικὴν τροποποίησιν. Ἡ Ρωσία υἱοθέτησε τὴν πρότασιν. Πρωτοστατήσασα εἰς τὴν σύμπηξιν τῆς Βαλκανικῆς Συμμαχίας, γνωρίζουσα κάλλιστα τὸν τελικόν της σκοπόν, πεπεισμένη ὅτι ἀποσόβησις πολέμου εἰς ὃν συγκατένευσε καὶ ὃν ἤθελεν, ἦτο ἀδύνατος, ὑπερεθεμάτιζεν εἰς πᾶν εἰρηνικὸν διάβημα. Ἡ Ἀγγλία παρέμενεν ἀνεξιχνίαστος. Ἡ Αὐστρία προσεχώρησεν εἰς τὰς Γαλλικὰς προτάσεις, ὑπὸ τὸν ὅρον ἀπολύτου σεβασμοῦ πρὸς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τὴν Ὀθωμανικὴν ἀκεραιότητα. Τὸ διάβημα τῶν Δυνάμεων ἐπέκειτο, ὅτε ἡ Πύλη διὰ θεατρικοῦ πραξικοπήματος, οὐχὶ ἀσυνήθους εἰς τὰς πολιτικὰς παραδόσεις της, ἀνήγγειλε τὴν 24 Σεπτεμβρίου ὅτι θὰ προβῇ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ περὶ μεταρρυθμίσεων νόμου τοῦ 1880, ἐν τῇ ἐλπίδι ἀποσοβήσεως γενικωτέρων μεταβολῶν. Ὁ σχετικὸς «μαζβατᾶς» τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπέβαλεν εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἔκθεσιν, ἀναφέρουσαν τὰς γνωστὰς δηλώσεις τῶν πρεσβευτῶν τὰς ἀφορώσας τὴν κατάστασιν τῆς Ρούμελης καὶ τὰς περὶ τῆς Ἀλβανίας ἀποφάσεις ὡς καὶ τὴν συνδιάλεξιν τοῦ ἐν Πετρουπόλει πρεσβευτοῦ Τουρχὰν πασᾶ μετὰ τοῦ κ. Σαζόνωφ, ὑποστηρίζοντος τῆν ἀνάγκην σαφῶν ὁδηγιῶν πρὸς τὰς ἐπαρχιακὰς ἀρχάς, ὅπως ἐργασθῶσι διὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν αἰτίων τῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων δυσαρεσκειῶν, ἐξασφαλίσωσι τὴν δικαιοσύνην εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ τέλος, ἐφαρμόσωσι τὰς περὶ Ἀλβανίας ἀποφάσεις ἀνὰ τὴν Τουρκιαν ὁλόκληρον, συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν τοπικῶν πληθυσμῶν.

» Τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἔλαβεν ὡσαύτως γνῶσιν ἐκθέσεως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 10 Σεπτεμβρίου, ἀφορώσης τὸ αὐτὸ ζήτημα καὶ προτεινούσης τὰ ἑπόμενα: Ἐξακολούθησιν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς γενικῆς νομολογίας πανταχοῦ ἔνθα ὑφίσταται δικαστικὴ ὀργάνωσις, ἀλλὰ διὰ τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὰ βιλαέτια ἐν ταῖς ὁποίαις δὲν ὑφίσταται, ἐφαρμογὴν μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς ὀργανώσεως, ἀνταποκρινομένης εἰς τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν πληθυσμῶν, καὶ τὰ τοπικὰ ἤθη, τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης μέλλοντος νὰ παρασκευάσῃ καὶ ὑποβάλῃ εἰς τὸ Κοινοβούλιον τὰ σχετικὰ νομοσχέδια,

»Ἡ ἔκθεσις τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν προτείνει εἰσέτι:

1ον) Νὰ προσκληθῶσι τὰ ὑπουργεῖα ὅπως ἐκλέγωσιν τοὺς ὑπαλλήλους ἄνευ διακρίσεως φυλῆς καὶ θρησκεύματος μεταξὺ τῶν προσώπων τῶν κατεχόντων τὰ ἀναγκαῖα προσόντα καὶ προτιμήσωσι τοὺς γνωρίζοντας τὰ ἤθη, τὰς γλώσσας καὶ τὰς τοπικὰς ἀνάγκας.

2ον) Νὰ προσκληθῶσι τὰ ὑπουργεῖα τῆς Παιδείας καὶ τῆς Γεωργίας νὰ δημιουργήσωσιν εἰς τὰ διαμερίσματα ὧν ὁ πληθυσμὸς ὑπερβαίνει τὰς 300,000 κατοίκων, λύκεια καὶ ἀγρονομικὰς σχολὰς καὶ νὰ προσθέσωσι τὴν τοπικὴν γλῶσσαν εἰς τὰ προγράμματα.

3ον) Νὰ ψηφισθῶσι πιστώσεις διὰ τὴν δημιουργίαν θεολογικῶν σχολῶν πανταχοῦ ὅπου θὰ ἦναι τοῦτο ἀπαραίτητον.

4ον) Νὰ προσκληθῶσι πᾶσαι αἱ Ἐπαρχίαι ὅπως ὑποδείξωσιν εἰς τὰ ὑπουργεῖα τῶν Δημοσίων Ἔργων καὶ τῆς Γεωργίας σιδηροδρομικὰς γραμμάς, ὁδοὺς, ἐκβαθύνσεις ποταμῶν καὶ ἀρδεύσεις αἵτινες εἶναι ἀναγκαῖαι πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἐμπορίου, τῆς γεωργίας καὶ πρὸς τελειοτέραν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων καὶ δασῶν.

5ον) Νὰ προσκληθῶσι τὰ Βιλαέτια ὅπως καταρτίσωσι τὸ ταχύτερον λεπτομερῆ κατάλογον τῶν Κοινοτήτων, αἵτινες εἶναι ἀνάγκη νὰ δημιουργηθοῦν.

6ον) Νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τοὺς νεοσυλλέκτους τῆς Ρούμελης ἡ ἀπόφασις ἥτις ἐλήφθη διὰ τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ νὰ περιορισθῇ ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία των εἰς τὰ σώματα τῆς Ρούμελης, συμπεριλαμβονομένου τοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ, ἐκτὸς ἐν καιρῷ πολέμου καὶ ἐσωτερικῶν συμβάντων ἐξαιρετικῶν».

Πρὸς στιγμὴν, ὅταν ἀνεκοινώθη ὁ μαζβατᾶς, ἄνεμος αἰσιοδοξίας ἔπνευσεν ἐπὶ τὴν πρωτεύουσαν ἣν ἔκαιον πολεμικοὶ πυρετοί. Ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς ἀναχωρῶν ἐκ Σταμπούλ ἀνεκοίνου θριαμβευτικῶς, ὅτι δὲν θὰ ἐγίνετο πόλεμος. Σημαντικὸς ὑψωμὸς ἐπὶ τῶν Τουρκικῶν χρεωγράφων ἐσημειοῦτο εἰς τὸ Χρηματιστήριον.

Καὶ ὅμως οὐδέποτε ὑπεδείχθη φάρμακον ἀλυσιτελέστερον διὰ νόσημα

μᾶλλον περίπλοκον, ἤρκει δὲ νὰ ρίψῃ τις βλέμμα ἐπὶ τοῦ ἄρθρου τοῦ ἀφορῶντος τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀπαιτουμένων κολοσσιαίων δημοσίων Ἔργων ὅπως μειδιάσῃ διὰ τὴν ἀφέλειαν τῶν πιστευσάντων εἰς τὸ μαγικὸν πρόγραμμα. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ εἶναι τόσον ἐλαστική, ὥστε δύνατάί τις νὰ πιστεύῃ ὅ,τι τῷ ἀρέσκει, εἰς τὸ αἰσιόδοξον δὲ ρεῦμα ὅπερ προὐκάλεσεν ἡ ὑπουργικὴ ἀπόφασις τῆς 24ης, συνέτεινε καὶ ἡ συγκατάθεσις τῆς Ἀγγλίας διὰ τὸ ταὐτόσημον διάβημα δι' οὗ θὰ ἐπεφορτίζοντο ἡ Ρωσσία καὶ ἡ Αὐστρία ἐν πάσαις ταῖς Βαλκανικαῖς πρωτευούσαις, πρὸς ἄμεσον ἀνάκλησιν τῆς ἐπιστρατεύσεως. Ἀλλὰ μόλις ἐσημειώθη ἡ εἰρηνικωτέρα αὕτη τροπὴ καὶ τὴν ἐπαύριον, 25ην Σεπτεμβρίου, τὸ Μαυροβούνιον ἐκήρυξεν ἀπροσδοκήτως τὸν πόλεμον καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν ἔδαφος. Συγχρόνως ὁ Φερδινάνδος ἀπηύθυνε πρὸς τὸν λαόν του, τὴν ἑπομένην προκήρυξιν :

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς 25ετοῦς βασιλείας μου δι' εἰρηνικῶν πάντοτε μέσων ἐπεξήτησα τὴν πρόοδον, τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν δόξαν τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐν τῇ διευθύνσει ταύτῃ ἤθελον νὰ ἕδω βαδίζον στερρῶς τὸ βουλγαρικὸν ἔθνος. Ἀλλ' ἡ θεία βούλησις ἔκρινεν ἄλλως. Ἐπέστη ἡ στιγμὴ καθ' ἣν ἡ Βουλγαρικὴ φυλὴ καλεῖται νὰ παραιτηθῇ τῶν εὐεργετημάτων τῆς εἰρήνης καὶ νὰ προστρέξῃ εἰς τὰ ὅπλα διὰ τὴν ἐτίλυσιν μεγάλου προβλήματος.

Πέραν τοῦ Ρίλου καὶ τῆς Ροδόπης οἱ ὁμαίμονες καὶ ὁμόθρησκοι ἀδελφοὶ ἡμῶν δὲν ὑπῆρξαν εὐτυχεῖς μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης, 35 ἔτη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν μας, ὅπως ἀπολαύσωσιν ἀνεκτὴν ἀνθρώπινον διαβίωσιν. Πᾶσαι αἱ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καταβληθεῖσαι προσπάθειαι τόσον ἀπὸ μέρους τῶν Μ. Δυνάμεων ὅσον καὶ ἀπὸ μέρους τῶν Βουλγαρικῶν Κυβερνήσεων, δὲν κατώρθωσαν νὰ δημιουργήσωσι συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι θὰ ἠδύναντο νὰ ἀπολαύσωσι ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ ἐλευθερίας.

Τὰ δάκρυα τῶν Βαλκανικῶν τούτων ὑποδούλων, οἱ γόοι τῶν ἑκατομμυρίων Χριστιανῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ κλονίσωσι τὰς καρδίας ἡμῶν τῶν ὁμοεθνῶν καὶ ὁμοθρήσκων των, τῶν ὀφειλόντων τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν εἰρηνικὴν ζωὴν εἰς μίαν μεγάλην Χριστιανικὴν ἀπελευθερώτριαν καὶ τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ὑπομιμνήσκεται τῶν προφητικῶν λόγων τοῦ Τσάρου τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι τὸ ἱερὸν ἔργον πρέπει νὰ ἀποπερατωθῇ.

Ἡ πρὸς τὴν εἰρήνην ἀγάπη μας ἐξηντλήθη καὶ πρὸς βοήθειαν τοῦ Χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἀπομένει ἡμῖν ἄλλο μέσον, ἢ νὰ προστρέξωμεν εἰς τὰ ὅπλα διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὴν προστασίαν τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας του.

Ἡ ἀναρχία ἐν ταῖς Τουρκικαῖς ἐπαρχίαις ἠπείλησεν καὶ τὴν ἐθνικήν μας ζωήν. Μετὰ τὸς ἐν Ἰστὶπ καὶ Κοτσάνοις σφαγὰς, ἀντὶ νὰ παραχωρηθῇ δικαιοσύνη καὶ ἱκανοποίησις εἰς τοὺς δοκιμασθέντας, ὡς ἡμεῖς ἐζητήσαμεν, ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις διέταξε τὴν κινητοποίησιν τῶν στρατιωτικῶν της δυνάμεων.

Ἡ μακρά μας ὑπομονὴ ἐτέθη οὕτω ὑπὸ σκληρὰν δοκιμασίαν.

Τὰ ἀνθρωπιστικὰ Χριστιανικὰ αἰσθήματα, τὸ ἱερὸν καθῆκον τῆς ἀρωγῆς τῶν ἀδελφῶν μας καθ' ἣν στιγμὴν ἠπειλοῦντο νὰ ἐξοντωθῶσιν, ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς Βουλγαρίας, μοὶ ἐπέβαλον τὸ καθῆκον ὅπως καλέσω ὑπὸ τὰ ὅπλα τὰ πρὸς ἄμυναν

τῆς πατρίδος παρασκευασμένα τέκνα μας. Τὸ ἔργον μας εἶνε δίκαιον, μέγα, ἱερόν

Μὲ τὴν εὐσεβῆ πίστιν εἰς τὴν προστασίαν καὶ συναντίληψιν τοῦ Παντοδυνάμου, φέρω εἰς γνῶσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους ὅτι ἐκηρύχθη ὁ ὑπὲρ τῶν ἀνθρωπίνων δικαίων τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν πόλεμος. Διέταξα τὸν γενναῖον Βουλγαρικὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ ἐπὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ ἐδάφους. Παρὰ τὸ πλευρὸν καὶ μεθ' ἡμῶν πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, μάχονται τὰ στρατεύματα τῶν συμμάχων τῆς Βουλγαρίας Βαλκανικῶν κρατῶν, τῆς Σερβίας, τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Μαυροβουνίου. Καὶ κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, τοῦ Σταυροῦ κατὰ τῆς Ἡμισελήνου, τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς τυραννίας, θὰ ἔχωμεν ὑπὲρ ἡμῶν τὰς συμπαθείας πάντων τῶν ἀγαπώντων τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν πρόοδον.

Ἰσχυρὸς ἐκ τῶν συμπαθειῶν τούτων ὁ γενναῖος Βούλγαρος στρατιώτης, ἂς ἀναμνήσκεται τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις τῶν πατέρων καὶ προπατόρων αὐτοῦ καὶ τὴν γενναιότητα τῶν ἐλευθερωτῶν αὐτοῦ Ρώσων καὶ ἂς πετᾷ ἀπὸ νίκης εἰς νίκην. Ἐμπρός ! Ὁ Θεὸς εἴη μεθ' ἡμῶν!»

Γιάντα ταῦτα γνωσθέντα τὴν πρωΐαν τῆς 25ης προεκάλουν κατάπληξιν. Ὅμιλοι χρηματιστῶν καὶ ἐμπορευομένων κατηυθύνοντο πρὸς τὸ διπλωματικὸν Πρακτορεῖον τοῦ Μαυροβουνίου, ἔνθα ὁ κλητὴρ κατεβίβαζε τὸν Βασιλικὸν θυρεόν. Αἱ ἀποσκευαὶ τοῦ κ. Πλαμενάτζ ἐξήγοντο ἐνωρὶς ὅπως ἀποσταλῶσιν εἰς τὸ ἀναχωροῦν ἀτμόπλοιον. Φοβερὸς πανικὸς ἐξεδηλοῦτο εἰς τὸ χρηματιστήριον. Προφανῶς τὸ Μαυροβουνιωτικὸν τηλεβόλον θὰ συνώδευεν ὁλόκληρος ἡ Βαλκανικὴ συμπυροκρότησις. Εἰς τὰς πρεσβείας, ἐξ ὧν ὁ κ. Πλαμενάτζ ἀναχωρῶν, ἀπεχεραίτησε μόνον τὴν Ρωσσικὴν καὶ εἰς τὰς τῶν συμμάχων ἐπεκράτει βαθυτάτη συγκίνησις. Εἰς τὴν ἐκ τόσων συμφορῶν δοκιμασθεῖσαν ἀγορὰν ἐκυριάρχει ἡ ἀπόγνωσις. Πρὸ τῆς μεσημβρίας ἡ Κυβέρνησις ἀνεκοίνωσε τὸ κείμενον τῆς ὑπὸ τοῦ Μαυροβουνίου κηρύξεως τοῦ πολέμου, ἔχον ὡς ἑξῆς :

«Λυποῦμαι διότι ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις τοῦ Μαυροβουνίου ἐξήντλησεν ἀνωφελῶς ὅλα τὰ φιλικὰ μέσα πρὸς φιλικὴν ἐξομάλυνσιν τῶν πολυαρίθμων παρεξηγήσεων καὶ διαφορῶν, αἵτινες ἀνανεοῦνται διαρκῶς μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἐξουσιοδότησιν τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως Νικολάου τοῦ Α', τοῦ σεπτοῦ μου κυριάρχου, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ πληροφορήσω τὴν Υ. Ἐξοχότητα, ὅτι ἀπὸ σήμερον ἡ Βασιλικὴ Μαυροβουνιωτικὴ Κυβέρνησις διακόπτει πᾶσαν μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας σχέσιν, ἐπαφίνουσα εἰς τὴν τύχην τῶν ὅπλων τῶν Μαυροβουνίων τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων της καὶ τῶν ἀπὸ αἰώνων παραγνωριζομένων δικαιωμάτων τῶν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἀδελφῶν της.

Καταλείπω τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις θὰ δώσῃ τὰ διαβατήριά του εἰς τὸν Ὀθωμανὸν ἀντιπρόσωπον ἐν Κεττίγνῃ.

Ὑπογραφὴ ΠΑΜΕΝΑΤΣ

---

25 Σεπτεμβρίου, 8 Ὀκτωβρίου 1912.

Πρὸτῆς διακοινώσεως ταύτης, ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος ἀπηύθυνε πρὸς τὸν λαόν του τὴν ἑπομένην προκήρυξιν :

«Εἶναι ἀδύνατον ν' ἀνεχθῶμεν ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὰς κραυγὰς τῆς ὀδύνης τὰς ἀναδιδομένας ὑπὸ τῶν καταπιεζομένων ἀδελφῶν ἡμῶν τῆς Παλαιᾶς Σερβίας. Κατασφάζουσιν ἐκεῖ ὄχι μόνον τοὺς ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ὡσαύτως. Ὁ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρως ἐπιβάλλει εἰς τοὺς Μαυροβουνίους νὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειάν των.

» Οἱ Μαυροβούνιοι πρὸ πολλοῦ θὰ τὸ ἔπραττον, ἀνέμενον ὅμως τὸ ἀποτέλεσμα τῶν εἰρηνικῶν προσπαθειῶν τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Βασιλέως πρὸς προστασίαν τῶν πέραν τῶν συνόρων μαρτύρων.

» Δυστυχῶς ἡ ἐλπὶς τοῦ Βασιλέως ὅπως ἐξεύρῃ μέσον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας τῶν Σέρβων τῆς Τουρκίας, ἄνευ αἱματοχυσίας, δὲν ἐπραγματοποιήθη.

» Ὁ Βασιλεὺς λυπεῖται μεγάλως ἐπὶ τῷ ὅτι ἠναγκάσθη νὰ διαταράξῃ τὴν εἰρήνην καὶ ν' ἀνασύρῃ τὸ ξίφος ἐκ τῆς θήκης. Ποιεῖται ἔκκλησιν πρὸς τοὺς Μαυροβουνίους νὰ ταχθῶσιν ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ νὰ τείνωσι τὰς χεῖρας πρὸς τοὺς καταπιεζομένους ἀδελφοὺς ὡς καὶ πρὸς τοὺς ἀνδρείους Μαλισόρους, οἵτινες ἀπὸ διετίας ἀγωνίζονται ὡς λέοντες ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ὡς καὶ ὑπὲρ τῆς μετὰ τοῦ Μαυροβουνίου ἑνώσεώς των.

» Τὸ Μαυροβούνιον δὲν εἶναι μόνον. Ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ τὰ Χριστιανικὰ Βαλκανικὰ βασίλεια, μετὰ τῶν ὁποίων συνεμάχησεν. Ὁ Βασιλεὺς ἐπεθύμησεν ἀείποτε τὴν συμμαχίαν ταύτην, ἧς τὴν πραγματοποίησιν οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ ἀνέμενον ἀπὸ τῆς Ἀσιατικῆς ἐπιδρομῆς ἀκόμη.

» Ὁ Βασιλεὺς ἐκφράζει τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ υἱοὶ τῶν γηραιῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ θὰ δυνηθῶσι σήμερον εἴπερ ποτὲ ἄλλοτε νὰ ἐξάρωσι τὸ γόητρον τῆς πατρίδος καὶ ὅτι θὰ καλύψωσι διὰ νέας δόξης τὰ ὅπλα τοῦ Μαυροβουνίου. Ἀνάγκη θάρρους ὅπως ἀντιπαλαίσωμεν κατὰ μεγάλης Αὐτοκρατορίας, τοῦτο ὅμως εἶναι ἀντάξιον τοῦ Μαυροβουνίου τὸ ὁποῖον ἐθυσιάσθη πάντοτε ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ.

»Αἱ συμπάθειαι τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου θὰ συνοδεύωσι τὸ Μαυροβούνιον, ὡς καὶ αἱ τοῦ Σερβικοῦ ἔθνους καὶ ὅλων τῶν Σλάβων. Εὐγενεῖς χεῖρες, χεῖρες κρατοῦσαι τὸ ξίφος, τείνονται πρὸ αὐτὸ ὑπὸ τῶν Βασιλέων τῆς Σερβίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων οἱ λαοί, ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ, εἶναι ἀδελφικῶς ἡνωμένοι πρὸς τὸ Μαυροβούνιον.

» Τὸ Μαυροβούνιον δὲν ἐπιτίθεται κατὰ τῆς Τουρκίας ἐξ ὑπεροψίας, ἀλλ' ἐξ εὐγενεστέρων αἰσθημάτων κινούμενον, ὅπως παρακωλύσῃ τὴν ἐντελῆ ἐξόντωσιν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ».

»Ἐκεῖ κάτω οἱ Μαυροβούνιοι θὰ ἐναγκαλισθῶσι τοὺς ἐκ Σερβίας ἀδελφοὺς αὐτῶν, μετὰ τῶν ὁποίων θὰ συμβαδίσωσι φέροντες τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς καταπιεζομένους ἀδελφούς.

» Ὁ Βασιλεὺς ἐπικαλεῖται τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, τὴν ὁποίαν ὀνειροπολεῖ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων καὶ τὴν ὁποίαν ἐπεκαλέσθη ἐξ ὅλης καρδίας εἰς τὰ ποιήματά του. « Ζήτω τὸ Μαυροβούνιον ! Ζήτω ἡ Βαλκανικὴ Ἕνωσις !»

Διατὶ τὸ Μαυροβούνιον ἔσπευσε νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ; Κατά τινα ἐκδοχήν, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν συμμάχων, ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ τετελεσμένον γεγονός, καθιστῶν ἀλυσιτελῆ πᾶσαν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ἐπέμβασιν. Κατ' ἄλλην, ὁ βασιλεὺς Νικήτας ἐπεζήτησε τὴν ἔκρηξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν διὰ λόγους καθαρῶς στρατιωτικοὺς, ἐν ἀγνοίᾳ καὶ αὐτῶν τῶν συμμάχων του. Ἡ πρᾶξις του ἀφύπνισε τὴν λειπόψυχον δραστηριότητα τῶν Δυνάμεων. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐλικνίζοντο ἔτι ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, ὅτι ὁ πόλεμος δὲν θὰ ἐξερρήγνυτο. Ἀλλ' ὅταν τὸ τηλεβόλον ἐβρόντησεν ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Τσερναγόρας, ἠννόησαν ὅτι ὤφειλον νὰ ἐπέμβωσι δραστηριώτατα ὅπως τὸν προλάβωσι. Καὶ αὐτὴ ἡ Ἀγγλία κατενίκησε τοὺς ἐνδοιασμούς της δι' ἐπέμβασιν, ἥτις ἐφοβεῖτο μὴ τὴν παρασύρῃ πέραν τοῦ δέοντος, καὶ συγκατετέθη εἰς τὸ ἀπὸ πολλοῦ μελετώμενον ταὐτόσημον διάβημα. Καὶ ἐνῷ ὁ Πλαμενὰτς ἐπέδιδεν εἰς τὴν Πύλην τὸ ρωμαντικόν του ἔγγραφον, οἱ πρεσβευταὶ Ρωσσίας καὶ Αὐστρίας ἐπέδιδον εἰς τὰς Βαλκανικὰς πρωτευούσας τὴν ἑξῆς διακοίνωσιν :

Αἱ κυβερνήσεις Ρωσίας καὶ Αὐστρουγγαρίας, ἐδήλωσαν εἰς τὰ Βαλκανικὰ κράτη ὅτι αἱ Δυνάμεις ἀποδοκιμάζουν πᾶν μέτρον δυνάμενον νὰ ἐπιφέρῃ ρῆξιν τῆς εἰρήνης.

Β'. Ὅτι στηριζόμενοι εἰς τὸ 23ον ἄρθρον τῆς Βερολινείου Συνθήκης θ' ἀναλάβωσιν εἰς χεῖράς των χάριν τῶν πληθυσμῶν, τὴν πραγματοποίησιν τῶν μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ διοικήσει τῆς Εὐρωπ. Τουρκίας, ὑπὸ τῶν ὅρον ἐννοεῖται ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις οὐδόλως θὰ προσβάλωσι τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ δήλωσις αὕτη ἐπιφυλάσσει ἄλλως τε τὴν ἐλευθερίαν τῶν Δυνάμεων διὰ κοινὴν καὶ μέλλουσαν μελέτην τῶν μεταρρυθμίσεων.

Γ'. Ὅτι ἂν ἐν τούτοις ἐκραγῇ ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν καὶ τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας, οὐδεμίαν μετὰ τὴν ἔκβασιν τῆς ῥήξεως θὰ παραδεχθῶσι τροποποίησιν τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστῶτος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Αἱ Δυνάμεις θὰ προβῶσιν ἀπὸ κοινοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ εἰς τὰ διαβήματα τ' ἀπορρέοντα ἐκ τῆς προηγουμένης δηλώσεως.

Ταὐτοχρόνως τὴν ἐπαύριον τοῦ διαβήματος τούτου, ὁ α΄ διερμηνεὺς τῆς ἐν Κων)πόλει Αὐστριακῆς πρεσβείας κ. Πάρα, ἐπέδιδεν εἰς τὴν Πύλην τὴν ἑξῆς διακοίνωσιν :

« Οἱ ὑποφαινόμενοι πρεσβευταὶ τῆς Αὐστρουγγαρίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας καὶ Γερμανίας, ἐνετάλησαν ὑπὸ τῶν οἰκείων Κυβερνήσεων νὰ πληροφορήσωσι τὴν Ὑ.

Πύλην ὅτι αἱ πέντε Δυνάμεις λαμβάνουσιν ὑπὸ σημείωσιν τὴν δημοσίᾳ ἐξαγγελθεῖσαν πρόθεσιν τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ὅπως εἰσαγάγῃ μεταρρυθμίσεις καὶ ὅτι θὰ συζητήσωσιν ἀμέσως μετὰ τῆς Υ. Πύλης ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ 23ου ἄρθρου τῆς Βερολινείου Συνθήκης καὶ τοῦ νόμου τοῦ 1880 τὰς μεταρρυθμίσεις ἃς ἐπιβάλλει ἡ διοίκησις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ τὰ μέτρα τὰ κατάλληλα διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς πραγματοποιήσεώς των, πρὸς τὸ συμφέρον τῶν πληθυσμῶν, εὐνοήτου ὄντος ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται δὲν θὰ παραβλάψωσιν τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας».

Τῇ 10 Ὀκτωμβρίου 1912.

ΠΑΛΑΒΙΤΣΙΝΗ
ΛΟΟΥΘΕΡ
ΜΠΟΜΠΑΡ
ΓΚΗΡΣ
ΒΑΓΚΕΧΑΪΜ

Τὴν 26ην Σεπτεμβρίου, τὸ ἡμιεπίσημον Βουλγαρικὸν Τηλεγραφικὸν Πρακτορεῖον, προέβαινεν εἰς τὴν ἑπομένην ἀνακοίνωσιν: «Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον συνεζήτησε τὴν ἐπιδοθεῖσαν χθὲς εἰς τὸν κ. Γκέσωφ διακοίνωσιν ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν Ρωσσίας καὶ Αὐστροουγγαρίας. Δυστυχῶς δὲν εὗρεν ἐν αὐτῇ ὅτι ἀνέμενεν :—τὸν ἐπακριβῆ καθορισμὸν τῶν προταθεισῶν εἰς τὴν Τουρκίαν μεταρρυθμίσεων. Ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις θὰ λάβῃ ἀπόφασιν ἐπ' αὐτῶν, πρὸς τοῦτο δὲ θὰ συνεννοηθῇ μὲ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ Βελιγράδιον».

Ἡ συνεννόησις αὕτη δὲν ἐβράδυνε. Παρὰ τὴν βραδύτητα τῆς κινήσεως τῆς διπλωματικῆς μηχανῆς, τὸ Βαλκανικὸν ζήτημα ἦτο τοσοῦτον ὥριμον, ὥστε αἱ ἀπαντήσεις τῶν συμμάχων ἦσαν ἐνδεδειγμέναι προκαταβολικῶς. Τὴν 27ην Σεπτεμβρίου ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος.

Ἡ ἐπάνοδός του δὲν ἀνεμένετο ἄνευ ἀνησυχιῶν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Βασιλεὺς ἀπουσιάζων, δὲν εἶχε παρακολουθήσῃ τὸ ἀκάθεκτον ῥεῦμα ὑφ' οὗ ἐσύρετο τὸ κράτος του.

Εἰρηνικὸς ἐξ ἰδιοσυγκρασίας καὶ ἐκ πεποιθήσεως, εἶχεν ὑποσχεθῇ εἰς τοὺς ἐν Εὐρώπῃ ἰσχυροὺς φίλους του, νὰ ἐξαντλήσῃ πᾶν μέσον ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ὁ δὲ πρωθυπουργός του δὲν ἀπέβλεπεν ἄνευ φόβου, εἰς ἐνδεχομένην του κατὰ τοῦ πολέμου ἀντίδρασιν. Διὰ τοῦτο ὅταν ἀνεμένετο ἡ Βασιλικὴ θαλαμηγός, ὁ κ. Βενιζέλος ἐπιβαίνων τορπιλλικοῦ ἔσπευσεν εἰς συνάντησίν του εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος. Τί ἐλέχθη μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν; Ἄγνωστον. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὠργισμένων κυμάτων, ἐπὶ ὥρας ὁ πρωθυπουργὸς ἐξέθετεν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὴν κατάστασιν εἰς τὸν Βασιλέα του, ἐπὶ

ὥρας προσεπάθει νὰ τὸν παρασύρῃ ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς του καὶ ἐπὶ ὥρας ἐκεῖνος ἀνθίστατο τονίζων τοὺς κινδύνους παντὸς ἀβεβαίου ἐγχειρήματος. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ πειστικότης τοῦ πρωθυπουργοῦ παρέσυρε τὸν ἐνδοιάζοντα Ἄνακτα. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του μετὰ καθυστέρησιν, ἥτις εἶχε προκαλέσῃ ζωηροτάτας ἀνησυχίας καὶ ἦν προϋκάλεσεν ἡ μακρὰ καὶ οὐχὶ ἄνευ ἀντιρρήσεων συζήτησις, ἦτο ἀπολύτως σύμφωνος μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, εἰρηνικαί του δέ τινες ἀπόπειραι τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεως του, ἀπεσοβήθησαν εὐχερῶς. Τὴν 29ην, ὁ Διάδοχος ἀρχιστράτηγος ἀνεχώρει μετὰ τοῦ υἱοῦ του διὰ τὴν μεθόριον, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ. Τὴν ἐπαύριον αἱ Κυβερνήσεις τῶν Συμμάχων, ἐπέδιδον εἰς τὴν Πύλην ταὐτόσημον ὑπόμνημα, ἔχον ὡς ἑξῆς:

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ παρακαλέσω τὸν κ. Ἐπιτετραμμένον τῆς Τουρκίας, ἵνα εὐαρεστούμενος διαβιβάσῃ εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν τὴν ἑξῆς ἀνακοίνωσιν ὡς καὶ τὴν ἐπισυνημμένην σημείωσιν ; Μεθ' ὅλον τὸ διάβημα, εἰς τὸ ὁποῖον διὰ μέσου τῶν κυβερνήσεων, τῆς Αὐστρουγγαρίας καὶ τῆς Ρωσίας αἱ ἓξ Μεγάλαι Δυνάμεις προέβησαν παρὰ τοῖς Βαλκανικοῖς Κράτεσι καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ὑπόσχονται ν' ἀναλάβουν ἐνεργῶς τὴν πραγματοποίησιν τῶν μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ διοικήσει τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐν τούτοις αἱ κυβερνήσεις τῆς Βουλγαρίας, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας, φρονοῦσιν ὅτι δύνανται ν' ἀποταθῶσιν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς Α. Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου, διὰ νὰ δηλώσωσι πρὸς αὐτὴν, ὅτι μόνον ριζικαὶ μεταρρυθμίσεις εἰλικρινεῖς καὶ ἀκεραίως ἐφαρμοζόμεναι δύνανται πράγματι νὰ βελτιώσωσι τὴν ἀθλίαν τύχην τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, νὰ ἐγγυηθῶσι τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ καὶ νὰ ἐξασφαλίσωσιν εἰρήνην μόνιμον μεταξὺ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἀπέναντι τῶν ὁποίων ἡ Ὑψ. Πύλη λίαν συχνὰ ἔλαβε στάσιν αὐτογνώμονα καὶ προσκλητικὴν, τὴν ὁποίαν οὐδὲν δικαιολογεῖ.

Αἱ κυβερνήσεις τῆς Βουλγαρίας, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας, λυπούμεναι ἀφ' ἑνὸς ἐπὶ τῷ ὅτι ἡ Μαυροβουνιωτικὴ κυβέρνησις ἀδυνατεῖ, συνεπείᾳ τῶν ἐπελθόντων γεγονότων, νὰ συμμετάσχῃ τοῦ διαβήματος τούτου, καλοῦσι συνάμα τὴν Υ. Πύλην νὰ προβῇ ἀμέσως, ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, εἰς τὴν ἐκπόνησιν καὶ τὴν εἰσαγωγὴν ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκῆς νομοῖς, τῶν μεταρρυθμίσεων τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 23 τῆς Βερολινείου συνθήκης, βασιζομένων ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικῶν αὐτοδιοικήσεων, τῆς διοικητικῆς αὐτονομίας τῶν ἐπαρχιῶν, τοῦ διορισμοῦ Βέλγων ἢ Ἑλβετῶν γεν. διοικητῶν, ἐκλογικῶν συνελεύσεων τῶν ἐπαρχιῶν, χωροφυλακῆς, ἐλευθέρας διδασκαλίας, πολιτοφυλακῆς καὶ ἀναθέτουσα τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν εἰς ἀνώτατον συμβούλιον ἀποτελούμενον ἐξ ἰσαρίθμων Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν Κρατῶν. Ἐλπίζουσιν ὅτι ἡ Τουρκία θὰ δυνηθῇ νὰ δηλώσῃ ὅτι δέχεται τὴν αἴτησιν ταύτην, ἀναλαμβάνουσα τὴν ὑποχρέωσιν νὰ θέσῃ εἰς ἐκτέλεσιν ἐντὸς προθεσμίας ἓξ μηνῶν τὰς μεταρρυθμίσεις τὰς περιεχομένας ἐν τῇ προσηρτημένῃ σημειώσει καὶ ὅτι θὰ εὐαρεστηθῇ εἰς ἔνδειξιν τῆς συγκαταθέσεως αὐτῆς ν' ἀνακαλέσῃ διάταγμα τῆς κινητοποιήσεως τοῦ στρατοῦ αὐτῆς.

Ὁ ὑποφαινόμενος δράττεται τῆς εὐκαιρίας ταύτης διὰ νὰ ὑποβάλῃ κτλ.

Σημείωσις διασαφητικὴ προσηρτημένη εἰς τὴν διακοίνωσιν τῆς 30ης Σεπτεμβρίου 1912 (π. ἡμ.)

1ον. Ἐπιβεβαίωσις τῆς ἐθνικῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν ἐθνοτήτων τῆς Αὐτοκρατορίας μεθ' ὅλων τῶν συνεπειῶν αὐτῆς.

2ον. Ἀναλογικὴ ἀντιπροσώπευσις ἑκάστης ἐθνότητος ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κοινοβουλίῳ.

3ον. Παραδοχὴ τῶν χριστιανῶν εἰς ὅλα τὰ δημόσια ὑπουργήματα ἐν ταῖς ὑπὸ χριστιανῶν οἰκουμέναις ἐπαρχίαις.

4ον. Ἀναγνώρισις ἐν ἰσότητι πρὸς τὰς ὀθωμανικὰς σχολὰς τῶν χριστιανικῶν κοινοτικῶν σχολῶν παντὸς βαθμοῦ.

5ον. Ὑποχρέωσις ἐκ μέρους τῆς Υ. Πύλης νὰ μὴ ἀποπειραθῇ ποσῶς νὰ τροπολογήσῃ τὸν ἐθνογραφικὸν χτρακτῆρα τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐγκαθιστῶσα ἐν αὐταῖς μουσουλμανικοὺς πληθυσμούς.

6ον. Κατ' ἐπαρχίας στρατολογία τῶν χριστιανῶν διὰ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν μὲ στελέχη χριστιανικά. Μέχρι τῆς καταρτίσεως στελεχῶν ἀναστολὴ τῆς στρατολογίας.

7ον, Ἀναδιοργάνωσις τῆς χωροφυλακῆς κατὰ νομοὺς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ὑπὸ τὴν πραγματικὴν διοίκησιν Ἑλβετῶν καὶ Βέλγων ὀργανωτῶν.

8ον. Διορισμὸς ἐν τοῖς ὑπὸ χριστιανῶν ὡσαύτως οἰκουμένοις νομοῖς Ἑλβετῶν ἢ Βέλγων νομαρχῶν, ἐγκρινομένων ὑπὸ τῶν Δυνάμεων καὶ παραστατουμένων ὑπὸ γενικῶν συμβουλίων, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν ἐκλογικῶν περιφερειῶν.

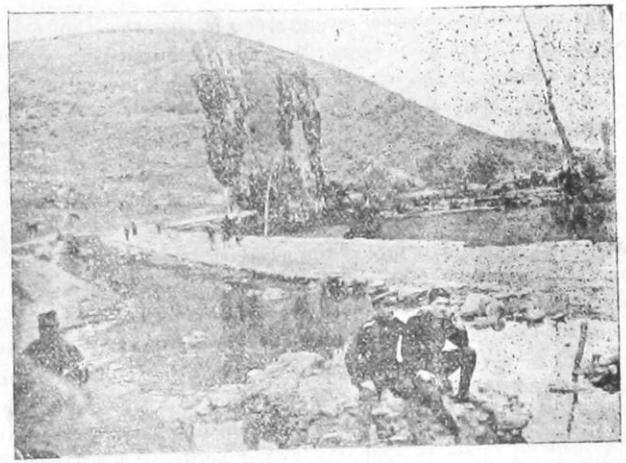
9ον. Ἵδρυσις παρὰ τῇ Μ. Βεζυρείᾳ ἀνωτάτου συμβουλίου ἀπαρτιζομένου ἐξ ἴσου ἀριθμοῦ Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων πρὸς ἐπίβλεψιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων.

Οἱ πρεσβευταὶ τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν θὰ ἔχωσι τὴν ἐντολὴν νὰ παρακολουθῶσι τὴν λειτουργίαν καὶ τὰς ἐργασίας τοῦ συμβουλίου τούτου.

Πρώτη ἐπέδωκε τὴν διακοίνωσιν ἡ Βουλγαρία καὶ τελευταία ἡ Ἑλλάς. Ἡ καθυστέρησις αὕτη ἦτο τελευταία ἀνάμνησις τῶν δυσπιστιῶν τῆς ἄλλοτε, ἡ τελευταία ἀπήχησις τῆς βουλγαρικῆς προδοσίας τοῦ 1897, ἧς ἡ ἀμυχὴ ἔχαινεν ἀνεπούλωτος ὑπὸ τὰ ἄνθη τῶν νωπῶν φιλιῶν. Ἡ ἐπίδοσις τῆς ἑλληνικῆς διακοινώσεως συνωδεύθη ἀπὸ ἐπεισόδια κωμικώτατα. Ὅταν εἷς ὑπάλληλος τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τὴν ἐπέδωκεν, ὁ Ὀθωμανὸς πρεσβευτὴς Μουχτὰρ βέης τὴν ἀπεδέχθη, ζητήσας παρ' αὐτοῦ τὴν προτεραιότητα ἐπὶ πάσης ἄλλης τηλεγραφικῆς ὑπηρεσίας, ὅπως τὴν διαβιβάσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν αὐτοῦ. Παραδόξως μετὰ τρεῖς ὥρας ἐπεστράφη ὡς ἀπαράδεκτος εἰς τὸν κ. Κορομηλᾶν, ὅστις ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι ἀπαράδεκτος καὶ ὅτι τὴν θεωρεῖ ὡς γενομένην δεκτήν. Κ' ἐνῷ ἡ ταὐτόσημος διακοίνωσις ἐπεδίδετο εἰς τοὺς ἐν ταῖς Βαλκανικαῖς πρωτευούσαις Ὀθωμανοὺς ἀντιπροσώπους, μετὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι δὲν διεβιβάζετο ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Κων)πολιν, ἕνεκα τῆς κακοπιστίας μεθ' ἧς ἡ τηλεγραφικὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν Κυβερνήσεων καὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ ἀντιπροσώπων των, ἢ ἠλλοιοῦτο ἢ διεκόπτετο τελείως, ἡ Ἑλλὰς ἐπέδωκε διὰ τοῦ ἐν Κων)πόλει πρεσβευτοῦ της, τὴν 1ην Ὀκτωβρίου, νέαν διακοίνωσιν διὰ τὰ κατασχεθέντα ἐμπορικὰ σκάφη της, συντεταγμένην ὡς ἑξῆς :

Ἡ ἑλληνικὴ πρεσβεία ἔλαβεν ἤδη τὴν τιμὴν διὰ τῆς προφορικῆς της διακοινώσεως τῆς 23 Ὀκτωβρίου νὰ ἐκθέσῃ εἰς τὴν Ὑμ. Ἔξοχ., ὅτι παρὰ τὰς συνθήκας καὶ τὸ δίκαιον, ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις κατεκράτει εἰς τὰ Ὀθωμανικὰ ὕδατα τὰ Ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ ἀτμόπλοια.

Διὰ τῆς αὐτῆς διακοινώσεως, ἡ Πρεσβεία διαμαρτυρουμένη κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας ταύτης, ἐπέμενε διὰ τὴν ἄμεσον ἄρσιν της καὶ καθίστα τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν ὑπεύθυνον διὰ τὰς ζημίας αἵτινες ἀπέρρευσαν ἢ θὰ ἀπορρεύσωσιν ἐξ αὐτῆς.

Μαγευτικὴ ἄποψις τῆς λίμνης τῆς Κορυτσᾶς.

Ἐνώπιον τῆς καταστάσεως ταύτης ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, θεωρεῖ καθῆκον της ν' ἀπευθυνθῇ διὰ τελευταίαν φορὰν εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ ἐλπίζει ὅτι ἐν ἐπιγνώσει τῆς σπουδαιότητος τῶν παραπόνων ἅτινα διατυποῦνται ἐνταῦθα, θὰ σπεύσῃ ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς παρούσης προφορικῆς διακοινώσεως, νὰ ἄρῃ τὸ μέτρον ὅπερ πλήττει τὰ Ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ σκάφη καὶ νὰ ἀποζημιώσῃ τοὺς ἰδιοκτήτας των. Ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις θὰ θεωρήσῃ τὴν διατήρησιν τῆς κατασχέσεως τῶν πλοίων ὡς ἄρνησιν καὶ θὰ σκεφθῇ περὶ τῶν μέτρων εἰς ἃ τῇ ἐπιβάλλεται νὰ προβῇ.

Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τῶν πλοίων ἦτο πλέον ἄμοιρον ἐνδιαφέροντος. Ἦτο ἁπλῆ καὶ ἀσήμαντος λεπτομέρεια τοῦ μεγάλου δράματος, ὅπερ ἐξειλίσσετο

γοργῶς πρὸς τὴν λύσιν των. Ἡ ἀσφαλὴς λυδία της ἦτο πρόχειρος. Τὴν 1ην Ὀκτωβρίου συνήρχετο ἡ Ἑλληνικὴ Βουλή. Τί θ' ἀπεφάσιζε περὶ τῆς ἀποδοχῆς τῶν Κρητῶν βουλευτῶν, αἵτινες ἀπεκλείσθησαν ἄλλοτε ἐξ αὐτῆς καὶ ὧν ἡ ἀποδοχὴ ἢ ἀπόκρουσις, θὰ παρεῖχεν ἔνδειξιν τῶν ἀσφαλῶν διαθέσεων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως; Ἐν τῇ Ὑψ. Πύλῃ αἱ εἰδήσεις περὶ τῆς συνεδρίας ταύτης ἀνεμένοντο ἀγωνιωδῶς. Ὅταν ἐγνώσθησαν ἐγένοντο δεκταὶ μετ' ἐκπλήξεως καὶ ὀργῆς . . . .

Οἱ Κρῆτες τὴν φορὰν ταύτην δὲν προσέκρουσαν εἰς τὰ ἀνθρώπινα τείχη, ἅτινα τοῖς ἀπέφραξαν ἄλλοτε τὴν εἰς τὸ Βουλευτήριον εἴσοδον. Εἰσῆλθον εἰς αὐτὸ ἐν μέσῳ ἐξάλλου ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀρρήτου συγκοινήσεως καὶ κατέλαβον τὰ ἀριστερὰ ἑδώλια. Εἶτα ὁ Πρόεδρος ἔδωκε τὸν λόγον εἰς τὸν πρωθυπουργὸν, ὅστις συγκεκινημένος βαθύτατα, εἶπε τὰ ἑξῆς:

« Λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀνακοινώσω καὶ προφορικῶς εἰς τὴν Βουλήν, ὅτι διὰ Β. Διατάγματος τῆς 17 Σεπτεμβρίου ἐκηρύχθη γενικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Εἰς τὸ μέτρον τοῦτο προέβημεν, συμφώνως μετὰ τῶν Κυβερνήσεων Βουλγαρίας, Μαυροβουνίου καὶ Σερβίας, εἰς ἀπάντησιν ἀρξαμένης κινητοποιήσεως, τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, κινητοποιήσεως τὴν ὁποίαν τὰ Κράτη τὰ Χριστιανικὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀνατολῆς, ἔκριναν ὡς ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἅπαξ ἐπιστρατευθέντα τὰ Χριστιανικὰ Κράτη ἐνόμισαν ὅτι ἐπιβάλλετο εἰς αὐτὰ νὰ μὴ ἀποστρατευθῶσι πρὶν ἢ ἐπιτύχωσι τὴν ἐπιβολὴν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ μεταρρυθμίσεων ριζικῶν, πραγματικῶν καὶ ἠγγυημένων, δυναμένων ν' ἀσφαλίσωσι βίον καλλίτερον καὶ νὰ βελτιώσωσι τὴν ἀθλίαν ἄλλως τύχην τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Πρὶν ἢ τὰ συμμαχικὰ Κράτη συνεννοηθῶσι περὶ τῆς διατυπώσεως τῶν μεταρρυθμίσεων, ἃς ἐπρόκειτο νὰ ζητήσωσιν, αἱ ἓξ Μεγάλαι Δυνάμεις διὰ τῶν ἐν ταῖς πρωτευούσαις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἀντιπροσώπων τῆς Αὐστρουγγρικῆς Μοναρχίας καὶ τῆς Ρωσσικῆς Αὐτοκρατορίας ἐδήλωσαν ὅτι ἐνεργῶς ἀποδοκιμάζουν πᾶν μέτρον, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἀγάγῃ εἰς διατάραξιν τῆς εἰρήνης. Στηριζόμεναι δὲ εἰς τὸ ἄρθρον 23ον τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου, θὰ ἀνελάμβανον αὐτὰ ἐν τῷ συμφέροντι τῶν πληθυσμῶν τὴν πραγματοποίησιν μεταρρυθμίσεων, ἐν τῇ διοικήσει τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐννοουμένου καλῶς, ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται δὲν θὰ ὑίξουν τὴν κυριαρχίαν τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου, οὔτε τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους. Ἀτυχῶς μετὰ τόσας ὑποσχέσεις τόσον ἐπανειλημμένως δοθείσας, ἀλλὰ καὶ τόσον ἐπανειλημμένως παραβιασθείσας ὑπὸ τῆς Τουρκίας, μετὰ ὑποσχέσεις, αἵτινες ἦσαν καὶ κατωχυρωμέναι διὰ διεθνῶν πράξεων, τὰ Χριστιανικὰ Κράτη τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου δὲν ἐνόμισαν ὅτι ἠδύναντο ν' ἀρκεσθῶσι καὶ πάλιν εἰς τὴν ὑπόσχεσιν μεταρρυθμίσεων, οὔτε ἐνόμισαν, ὅτι τὸ σχέδιον τὸ ἐκτονηθὲν πρὸ 30 ὅλων ἐτῶν μετὰ τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου, ἠδύνατο σήμερον ν' ἀνταποκρίνηται πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, δημιουργηθεῖσαν μετὰ τόσα ἔτη. Ἔκριναν δὲ ἐκ τούτου, ὅτι ἐπιβάλλετο εἰς αὐτά, ἀφοῦ ἐκφράσωσι τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις διὰ τὸ ἐπιδειχθὲν καὶ πάλιν ἐνδιαφέρον των ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ν' ἀπευθυνθῶσιν ἐν ταὐτῷ αὐτὰ πλέον τὰ Χριστιανικὰ Κράτη τοῦ Αἵμου πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν

ἀμέσως, διὰ τῆς διατυπώσεως πρὸς αὐτὴν τῶν ἀρχῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων νομίζουν ὅτ ἔπρεπε νὰ βασισθοῦν αἱ εἰσακτέαι μεταρρυθμίσεις, καὶ τῶν ἐγγυήσεων τὰς ὁποίας θεωροῦν ἀναγκαίας νὰ δοθοῦν περὶ τῆς εἰλικρινοῦς αὐτῶν ἐφαρμογῆς.

« Αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται, αἵτινες διὰ διακοινώσεως τῶν συμμάχων Κρατῶν ἐζητήθησαν χθὲς παρὰ τῆς Υ. Πύλης, εἶναι αἱ ἑπόμεναι:

1ον) Ἐπιβεβαίωσις τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας τῶν ἐθνοτήτων τῆς Αὐτοκρατορίας μεθ' ὅλων τῶν συνεπειῶν αὐτῆς.

2ον) Ἀναλογικὴ ἀντιπροσωπεία ἑκάστης ἐθνότητος ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κοινοβουλίῳ.

3ον) Παραδοχὴ πάντων τῶν χριστιανῶν εἰς πάντα τὰ δημόσια ἀξιώματα.

4ον) Ἀναγνώρισις ὡς ἰσοβάθμων πρὸς τὰ ὀθωμανικὰ σχολεῖα οἱουδήποτε βαθμοῦ τῶν σχολείων τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων.

5ον) Ὑποχρέωσις τῆς Πύλης νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ ἀλλοίωσιν ἐθνολογικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας διὰ τοῦ ἐποικισμοῦ ὀθωμανικῶν πληθυσμῶν.

6ον) Πολιτοφυλακὴ μετὰ περιοχῆς τῆς στρατολογίας τῶν χριστιανῶν μετὰ χριστιανικῶν στελεχῶν. Μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τῶν στελεχῶν τούτων, ἀναστολὴ τῆς στρατολογίας τῶν Χριστιανῶν.

7ον) Ἀναδιοργάνωσις τῆς χωροφυλακῆς κατὰ βιλαέτια τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ὑπὸ τὴν πραγματικὴν διοίκησιν ὀργανωτῶν Ἑλβετῶν ἢ Βέλγων.

8ον) Διορισμὸς ἐν τοῖς κατοικουμένοις ὑπὸ Χριστιανῶν βιλαετίοις, Βαλήδων Ἑλβετῶν ἢ Βέλγων τῇ ἐγκρίσει τῶν Δυνάμεων μετὰ διοικητικῆς αὐτονομίας καὶ αἱρετῶν συνελεύσεων.

9ον) Ἵδρυσις παρὰ τῇ Μ. Βεζυρείᾳ ἀνωτάτου συμβουλίου, ἀπαρτιζομένου ἀπὸ Χριστιανοὺς καὶ Μουσουλμάνους, ἐν ἴσῳ ἀριθμῷ πρὸς ἐπίβλεψιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἡ λειτουργία καὶ τὰ ἔργα τοῦ συμβουλίου τούτου θὰ παρακολουθῶνται ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν κρατῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

« Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἀπεφασίζετο ἡ ἐπιδίωξις τῶν ριζικῶν τούτων μεταρρυθμίσεων, αἵτινες κυριώτατα ἐπέσυραν τὴν προσοχὴν ἡμῶν, ἦτο φανερὸν ὅτι δὲν δυνάμεθα ν' ἀφήσωμεν ἄνευ ἰδιαιτέρας μερίμνης τὸ ἀπασχολοῦν τὴν προσοχὴν ἡμῶν Κρητικὸν ζήτημα.

Καίτοι δὲ ἐν τῇ ἐπιδιώξει καὶ τῆς ριζικῆς ἀκόμη λύσεως τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, τῆς συμφώνου πρὸς τοὺς ἀναλλοιώτους πόθους τῆς Κρήτης, ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ εὑρίσκετο μόνη ὅπως ἀντιμετωπίσῃ τὰς περιπετείας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ παρουσιασθῶσιν ἐκ τῆς πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἐνεργείας αὐτῆς, ἐκρίναμεν ἐν τούτοις ὅτι ἐπεβάλλετο εἰς ἡμᾶς ὅπως παράσχωμεν πρόσθετον δεῖγμα τῆς σταθερᾶς ἡμῶν ἐπιθυμίας νὰ μὴ δημιουργήσωμεν τὸ καθ' ἑαυτοὺς νέας δυσχερείας εἰς τὰς κοινὰς προσπαθείας πρὸς διατήρησιν τῆς εἰρήνης, ἔστω καὶ κατὰ τὴν ὑστάτην ταύτην ὥραν, ἐκρίναμεν, λέγω, ὅτι ἐπιβάλλετο εἰς ἡμᾶς ν' ἀρκεσθῶμεν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι τὰ πράγματα δὲν θὰ ἔφθανον μέχρι πολέμου, εἰς νέαν τινὰ μεταβατικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, λύσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνῷ τὸ διεθνὲς καθεστὼς τῆς νήσου θὰ διετηρεῖτο κατὰ τὰ λοιπὰ ἀμείωτον, οἷον διεπλάσθη ὑπ' αὐτῶν τῶν Προστατίδων Δυνάμεων μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐκκενώσεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν διεθνῶν στρατευμάτων, κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ νῆσος θὰ διῳκεῖτο οὐσιαστικῶς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, οἱ δ' ἀντιπρόσωποι αὐτῆς θὰ ἐδικαιοῦντο

νὰ συνεδριάσουν μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐν τῷ Ἐθνικῷ τούτῳ Κοινοβουλίῳ.

» Διὰ τοῦτο χαιρετίζων σήμερον ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς ἀδελφῆς νήσου καὶ ρητὴν ποιούμενος τὴν δήλωσιν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀποδέχεται ὅπως τοῦ λοιποῦ ἓν ὑπάρχῃ κοινὸν Κοινοβούλιον καὶ διὰ τὸ ἐλεύθερον Βασίλειον καὶ διὰ τὴν νῆσον Κρήτην (χειροκροτήματα παταγώδη καὶ ζητωκραυγαὶ παρατεταμέναι ἐν τῇ αἰθούσῃ καὶ τοῖς θεωρείοις), καλῶ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς Κρήτης ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν νῆσον, ἵνα φέρωσι πρὸς τοὺς συμπολίτας των τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιπροσωπείας καὶ ἀσχοληθῶσι τὸ ταχύτερον εἰς τὴν διεξαγωγὴν κανονικῶν ἐκλογῶν, ἵνα λάβωσι τὸ ἔνδυμα γάμου, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς τὴν εἴσοδον ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ (χειροκροτήματα παρατεταμένα καὶ ζητωκραυγαὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ καὶ τοῖς ἀκροατηρίοις). Διότι ὅσον καὶ ἂν εἶμαι διατεθειμένος εἰς τόσον μεγάλας περιστάσεις νὰ παρακάμψω τὰ προσκόμματα τῶν τύπων, ἐν τούτοις ἡ γενομένη ἐκλογὴ ἀντιπροσώπων ἐν Κρήτῃ ἀφίσταται ριζικῶς ἀπὸ πάσης ἀρχῆς τοῦ καταστατικοῦ ἡμῶν χάρτου, ὥστε θὰ ἦτο ἀδύνατον ἄνευ ἀληθοῦς ἀνατροπῆς τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, νὰ γείνουν δεκτοὶ οἱ κατὰ τοιοῦτον ἐκλεχθέντες τρόπον, νὰ συνεδριάζωσι μεθ' ἡμῶν πρὸς ψήφισιν νόμων ἐγκύρων.

» Εἶναι περιττὸν νὰ προσθέσω, ὅτι εἰς τὴν μέσην ταύτην λύσιν ἀρκούμεθα, ὡς εἶπον, ἵνα μὴ ἐλαττώσωμεν τὰς καὶ ἄλλως ἰσχνὰς ἐλπίδας περὶ διατηρήσεως περαιτέρω τῆς εἰρήνης, ὅτι δὲ καὶ ἂν ἐξερρήγνυτο ὁ πόλεμος οὔτε ἡ ἐν Ἑλλάδι οὔτε ἡ ἐν Κρήτῃ κοινὴ γνώμη θὰ ἦσαν διατεθειμέναι ν' ἀρκεσθοῦν εἰς μέσην λύσιν, τὴν στοιρικὴν δὲ λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος θὰ καθώριζε τότε ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου. (Χειροκροτήματα παρατεταμένα ἐν τῇ αἰθούσῃ καὶ τῷ ἀκροατηρίῳ).

» Κύριοι, γνωρίζετε πόσον εἰλικρινῶς καὶ ὁ λαὸς ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ἡ παροῦσα Κυβέρνησις ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης καὶ πόσον ἐπιθυμοῦμεν πάντες ὅπως ἡ περίοδος αὕτη τῆς εἰρήνης εἶναι μακρά, ἵνα συντελέσωμεν ἐντὸς αὐτῆς τὴν ἐσωτερικὴν ἡμῶν ἀνάπλασιν.

» Οὔτε παραγνωρίζομεν, κύριοι, καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ σύμμαχοι καὶ φίλοι ἡμῶν τὰς δυσχερείας καὶ τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ συναντήσωμεν ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ κοινοῦ ἡμῶν προγράμματος. Ἀλλ' ἡ κατάστασις εἶχεν ἀποβῇ ἀληθῶς ἀφόρητος, ἀφόρητος ὄχι μόνον διὰ τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν ἐν Τουρκίᾳ, τῶν παθημάτων τῶν ὁποίων κατ' ἀντανάκλασιν ὑφιστάμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν ἀντίκτυπον, ἀλλ' ἰδιαιτέρως ἀφόρητος καὶ ἕνεκα τῆς πρὸς τὸ ἡμέτερον βασίλειον συμπεριφορᾶς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

» Δὲν ὑπῆρξε παραβίασις τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ μετῆλθε καθ' ἡμῶν τὸ γεῖτον Κράτος. Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ὑπομνήσω πρὸς ὑμᾶς, τὸν ἐμπορικὸν ἀποκλεισμὸν τὸν παραταθέντα ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος, τὴν διηνεκῆ προσβολὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, καὶ τῶν μετ' αὐτῆς συμβάσεων ἠσφαλισμένου δικαίου τῶν ὑπηκόων ἡμῶν, τὸ χθεσινὰ γεγονότα τοῦ ἐν Σάμῳ στρατοῦ, πυροβολοῦντος πλοῖον ἐμπορικόν, φέρον καὶ ἀνώτατον ὑπάλληλον τοῦ Κράτους, τὴν κατάσχεσιν ἀκόμη χθὲς τῶν πλοίων ἡμῶν.

» Ἀλλ' ἐὰν ἐμνημόνευσα ταῦτα, τὸ ἔπραξα διὰ νὰ εἴπω πρὸς ὑμᾶς ὅτι ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ἡ ἀφόρητος αὕτη κατάστασις, ἐφθάσαμεν μέχρι

τῶν μέτρων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφθάσαμεν, καὶ τὰ ὁποῖα εὐνόητον εἶναι ὅτι δύνανται αὔριον ν' ἀγάγωσιν ἡμᾶς εἰς τὸν πόλεμον.

» Ὑπελογίσαμεν, κύριοι, ψυχρῶς τὰ πράγματα, καὶ τὴν ἀντιμετώπισιν ὅλων τῶν δυσχερειῶν καὶ τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους δὲν παραγνωρίζομεν. Ἔχομεν ν' ἀντιτάξωμεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἕνωσιν τὴν στενὴν τῶν Χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ἰλλυρικῆς Χερσονήσου, ἕνωσιν ἡ ὁποία εἶναι ἀληθῶς κοσμοϊστορικὸν γεγονός.

» Καὶ δικαιούμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἐὰν ἡ διαίρεσις τῶν κατοικούντων τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἀνατολὴν λαῶν δὲν κατώρθωσε νὰ προλάβῃ τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν ὑπὸ τὸν ξένον ζυγὸν πρὸ πέντε αἰώνων, ἡ εἰλικρινὴς ἕνωσις αὐτῶν σήμερον παρέχει στερεὸν ἔδαφος, ὅπως ἐπιδιωχθῇ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων ἡ ἀνάπλασις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀνατολῆς (Χειροκροτήματα).

» Κύριοι, καὶ κατὰ τὴν ὑστάτην ὥραν θὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς ἐὰν ἡ γείτων Λύτοκρατορία ὤθελε νὰ συμπράξῃ μεθ' ἡμῶν εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ τῆς ἀναπλάσεως, παρέχουσα τὰς ἀναγκαίας ἐγγυήσεις περὶ τῆς εἰλικρινείας τῆς συνεργασίας αὐτῆς, ν' ἀπεφεύγοντο δὲ οὕτω θυσίαι καὶ καταστροφαί, τὰς ὁποίας εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ συνεπαγάγῃ μεθ' ἑαυτοῦ εἷς πόλεμος, ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι βεβαίως δεινός. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν τὸ γεῖτον Κράτος ἀρνηθῇ τὴν τοιαύτην σύμπραξιν, ἡ ἠθικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ ὑλικὴ δύναμις τοῦ συνασπισμοῦ τῶν χριστιανικῶν Κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς εἶναι ἀρκετὴ ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν νίκην. Θὰ ἦτο παράλειψις ἐκ μέρους μου, κύριοι, ἂν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην δὲν ἀνεκοίνουν πρὸς ὑμᾶς ὅλην τὴν χαράν, τὴν ὁποίαν πάντες ἠσθάνθημεν, διότι ἡ ἐπιστράτευσις τοῦ στρατοῦ ἡμῶν συνετελέσθη μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε ὄχι μόνον ἡ δύναμις, ἣν ἄλλοτε ἀνεκοίνωσα εἰς τὴν Βουλὴν ὡς παρατάξιμον ἐν ἀνάγκῃ νὰ εὑρίσκηται ὑπὸ τὰς σημαίας ἀπὸ τῆς ὅης ἡμέρας τῆς ἐπιστρατεύσεως, ἀλλὰ καὶ ὁ στρατὸς τῆς θαλάσσης ἡμῶν νὰ εἶναι ἕτοιμος. Δὲν εἶναι δὲ μόνον ἕτοιμος ὡς τὰ πλοῖα τῷ ὁποῖα εἶχε τέως, ἀλλ' ἐνισχύθη ὁ ἀντιτορπιλλικὸς ἡμῶν στολίσκος, ὄχι μόνον διὰ τῆς καταπλεύσεως τοῦ καταδυομένου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς καθελκύσεως δύο ἀντιτορπιλλικῶν, τῶν ἐσχάτων παραγγελθέντων εἰς τὰ ναυπηγεῖα τοῦ Βοῦλκαν, πρὸς τὰ ὁποῖα αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀπευθύνω καὶ ἐντεῦθεν ἐπισήμους εὐχαριστίας, διότι παρέδωκαν τὰ πλοῖα ἕνα μῆνα ἐνωρίτερον τῆς συμπεφωνημένης προσθεσμίας, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς τεσσάρων νεοτεύκτων μεγάλων ἀντιτορπιλλικῶν τοῦ ὠκεανοῦ, πλοίων τὰ ὁποῖα ἐν τῷ τύπῳ αὐτῶν εἶναι τὰ ἰσχυρότερα τῶν πλοίων εἰς τοὺς ὠκεανούς.

» Διὰ τῶν πλοίων τούτων ἡ δύναμις τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ ἡμῶν στολίσκου ἐτριπλασιάσθη. Ἀλλὰ πλὴν τῆς δυνάμεως ταύτης τῆς στρατιωτικῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται κατὰ πρῶτον λόγον ἡ Ἑλλάς, ἡ ἠθικὴ ἑνότης, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίοδον τοῦ ἐθνικοῦ βίου, εἶναι ἓν πρόσθετον στοιχεῖον δυνάμενον δια τὴν διέπουσαν σήμερον τὰ πράγματα Κυβέρνησιν.

» Ὁ ἀγών, κύριοι, ἐὰν πρόκηται να μὴ λυθῇ εἰρηνικῶς, ἐαν πρόκηται να ὑποδυθῇ πολεμικὴν μορφήν, θα εἶναι βεβαίως ἀγὼν περὶ τῶν ὅλων, ἀγὼν δεινός. Ἀλλα μὲ τὰ στοιχεῖα ταῦτα τα ὁποῖα ἀπηρίθμησα πρὸς ὑμᾶς, μὲ τὴν ἐμπιστοσὺνην πρὸς δὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον ἡμῶν, μὲ τὴν ἑνότητα τὴν ἐθνικήν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος κατα τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν, καὶ τὸν συνασπισμὸν πρὸς τοὺς συμμάχους ἡμῶν, πιστεύω ὅτι ἡ Ἑλλας καὶ τὸ Ἔθνος ὁλόκληρον ὑνανται μετ' ἐμπιστοσύνης ν' ἀποβλέπωσιν εἰς τὴν ἔκβασιν τῆς σημερινῆς κρίσεως».

Μετὰ τὸν λόγον τοῦτον, ὅστις ἐγένετο δεκτὸς μετ' ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ ἀπεφασίσθη βραχεῖα ἀναστολὴ τῆς συνεδριάσεως, παρεκλήθησαν δὲ οἱ Κρῆτες βουλευταὶ νὰ ἐξέλθωσιν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἠρνήθησαν νὰ ὑπακούσωσιν ἰσχυριζόμενοι, ὅτι αἱ δηλώσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ οὐδὲν περιεῖχον περὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος καὶ ὅτι δὲν ἐθεώρουν τὴν σιγὴν ταύτην ἱκανοποιητικήν. Ἕνεκα τῆς στάσεως τῶν Κρητῶν, τὸ ὑπουργεῖον ἠναγκάσθη νὰ συνέλθῃ ἀμέσως εἰς ἰδιαιτέραν σύσκεψιν τῆς συνεδρίας ἀναβληθείσης διὰ τὴν ἐπαύριον. Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 2 Ὀκτωβρίου, καθ' ἣν ἐγένετο ἡ ἐκλογὴ ὡς Προέδρου τοῦ Βενιζελικοῦ ὑποψηφίου καὶ ὑπεβλήθησαν πολλὰ πολεμικὰ νομοσχέδια, οἱ Κρῆτες πεισθέντες δὲν παρέστησαν. Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ πρωθυπουργοῦ, ἰπετέλει οὐσιαστικῶς δήλωσιν ὁριστικῆς των ἀποδοχῆς. Μόλις ἐγνώσθη τοῦτο ἐν Σταμπούλ, συνῆλθεν ἐπειγόντως τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον. Ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Νουραδουγκιάν, ἐξέθεσεν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ εἰς τοὺς συναδέλφους του τὴν κατάσταιν.

Ἡ ὑπουργικὴ σύσκεψις διήρκεσεν ἐπὶ πενταώρον. Οἱ ὑπουργοὶ ἦσαν ἄθυμοι. Τὴν ἀπογοήτευσιν των δὲν ἴσχυε νὰ διαλύσῃ, οὐδ' αὐτὴ ἡ εὔρωστος ἐπὶ τὴν νίκην πίστις τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν Ναζήμ. Ὁ Κιαμὴλ πασᾶς ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἔσχε μακρὰν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Ἄγγλου πρεσβευτοῦ σὲρ Λόουτερ καὶ ὅτι, ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις ἦτο ἀδύνατος. Μετὰ μακρὰν συζήτησιν τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἀπεφάσισε νὰ μὴ δώσῃ οὐδεμίαν ἀπάντησιν εἰς τὴν ταυτόσημον συμμαχικὴν διακοίνωσιν νὰ διακόψῃ τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας, ἀνακαλοῦσα τοὺς ἐν ταῖς πρωτευούσαις των ἀντιπροσώπους της, νὰ κατακρατήσῃ ὁριστικῶς τὰ κατασχεθέντα Ἑλληνικὰ σκάφη, ἀπαξιοῦσα οἱασδήποτε ἀπαντήσεως τὸ τελευταῖον Ἑλληνικὸν διάβημα, καὶ νὰ ἐκδώσῃ ἀμέσως τὸ Αὐτοκρατορικὸν διάταγμα τῆς ἀνακλήσεως, τῶν Ὀθωμανῶν πρεσβευτῶν. Κατὰ τὸ πέρας τῆς συνεδριάσεως ἡ Κυβέρνησις συνέταξε καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὰς Δυνάμεις τὴν ἑπομένην ἐγκύκλιον :

« Αἱ Μ. Δυνάμεις ἔσχον ἀναμφιβόλως γνῶσιν τῆς διακοινώσεως, ἣν ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Σερβία (ἡ Ἑλληνικὴ ἐθεωρεῖτο ὡς μὴ ληφθεῖσα) ἀπηύθυναν ἡμῖν σχετικῶς μὲ τοὺς νομοὺς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ ὅπως ἀπαιτήσωσι τὴν γενικὴν ἡμῶν ἀποστράτευσιν.

« Τῆς διακοινώσεως ταύτης μὴ χρῃζούσης ἐκ μέρους ἡμῶν ἀπαντήσεως τινος, διετάξαμεν πρό τινος τοὺς ἐν Σόφιᾳ καὶ Βελιγραδίῳ ἀντιπροσώπους ἡμῶν, νὰ διακόψωσι πᾶσαν σχέσιν μετὰ τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Κων)πολιν.

» Νομίζομεν, ὅτι αἱ προσπάθειαι μας πρὸς διατήρησιν τῆς εἰρήνης, θὰ

ἐκτιμηθῶσιν ὑπὸ τῶν Μ. Δυνάμεων, πρὸς τὰς ὁποίας τὰ μικρὰ ταῦτα Κράτη ἀπέδειξαν ἔλλειψιν εὐλαβείας, παρακάμπτοντα τὴν μεσολάβησιν των καὶ τολμῶντα νὰ στραφῶσι καθ' ἡμῶν, χωρὶς νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψει τὴν ὕπαρξιν τῆς Εὐρώπης. »

Τὴν ἀποστολὴν τῆς διακοινώσεως ταύτης συνώδευσεν ἄμεσος διαταγὴ πρὸς τοὺς ἐν Οὐσὺ Ὀθωμανοὺς ἀπεσταλμένους τοὺς διαπραγματευομένους τὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας εἰρήνην, ὅπως ἐγκαταλείποντες ἀποφασιστικῶς πᾶσαν παρέλκυσιν, ὑπογράψωσι τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης ὁριστικῶς. Καὶ τὴν 2 Ὀκτωμβρίου, τὸ Πρακτορεῖον Στεφάνη ἀνήγγειλε θριαμβευτικῶς, ὅτι ἡ προκαταρκτικὴ σύμβασις τῆς εἰρήνης ὑπεγράφη τὴν 6ην ἑσπερινήν. Τὴν εἴδησιν ταύτην ὑπεδέχθη εἰς πάσας τὰς Βαλκανικὰς πρωτευούσας, ἔκρηξις βαθείας ἀγανακτήσεως. Ἡ Ἰταλία ἠπεκίνει τόσον ἐμφανῶς τοὺς συμμάχους κατὰ τῆς Τουρκίας, ὥστε ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ ἀγῶνος των ὅπως ἀποσπάσῃ εὐμενῆ δι' αὐτὴν συνθήκην ἐθεωρήθη προδοσία ἀληθής. Ἀλλὰ τὴν ἀπογοήτευσιν ταύτην ἐξήλειψε ταχέως ὁ ἀκράτητος πολεμικὸς ὀργασμὸς καὶ τὸ Ρωσσικὸν ἀνακοινωθὲν τῆς 3ης Ὀκτωβρίου, ὑφ' ὃ διεφαίνετο ἡ ὕπαρξις ἰσχυροῦ συνασπισμοῦ ὑπὲρ τῶν Βαλκανικῶν ἀξιώσεων :

Τὸ ἀνακοινωθὲν τοῦτο, ἀποτελούμενον ἐξ ἐμπνευσμένου ἄρθρου τῆς ἡμιεπισήμου «Ρωσίας» ὅπερ διεβίβασεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τὸ Πρακτορεῖον Πετρουπόλεως, εἶχεν ὡς ἑξῆς :

« Δὲν ἀποκρύπτομεν οὔτε εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς οὔτε εἰς τοὺς ἄλλους, ὅτι αἱ συμπάθειαί μας στρέφονται καὶ ἐστράφησαν ἀείποτε πρὸς τοὺς ὁμοθρήσκους καὶ ὁμοεθνεῖς ἡμῶν. Τὸ ἐναντίον, θὰ ἦτο πλέον ζήτημα ἀδιαφορίας ἐκ μέρους ἡμῶν ἔναντι τῶν θεμελιωδῶν παραδόσεων τοῦ παρελθόντος. Ἀλλ' αἱ παραδόσεις αὗται δὲν δύνανται νὰ καθορίζωσιν ὁλοσχερῶς τὴν κατεύθυνσιν τῆς πολιτικῆς, ἥτις εἶναι ἡ ἀπόρροια τῶν συμφερόντων καὶ τῶν περιπλόκων συνθηκῶν. Τὸ οὐσιῶδες εἶναι ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης, περιφρουρούσης πάντοτε τὰ πραγματικὰ ἡμῶν συμφέροντα.

» Ἡ Κυβέρνησις ἀκολουθοῦσα τὸ πρόγραμμα τοῦτο αἰσθάνεται ἑαυτὴν ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῆς ἀμέτρου πλειοψηφίας τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ.

» Ἡ σοβαρωτέρα ἐγγύησις τῆς διατηρήσεως τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης, ἔγκειται ἐν τῷ γεγονότι ὅτι ἡ Ρωσία ἐμφορῆται οὐ μόνον φιλειρηνικῶν αἰσθημάτων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιβαλλομένη καὶ καλῶς βασιζομένη ἰσχὺς τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς καταστάσεως ἐπιτρέπει αὐτῇ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ μέλλον μετ' ἐμπιστοσύνης.

» Τὸ σημαντικὸν ὅμως εἶνε πρὸ παντὸς ἄλλου, ὅτι αἰσθανόμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς ἱκανῶς ἰσχυροὺς, ἵνα ἡ φωνή μας ἀκουσθῇ ἁπανταχοῦ ὅπου παραστῇ ἡ ἀνάγκη.

» Ἓν γεγονὸς οὐχ ἧττον ἐνθαρρυντικὸν εἶναι, ὅτι ἡ γενικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης δὲν παρέχει ἀφορμὰς εἰς σοβαροὺς φόβους. Ἡ σταθερότης τῶν σχέσεων τῆς Ρωσίας τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, ἀποτελεῖ παράγοντα ἀνεκτίμητον διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης. Αἱ σχέσεις τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας εἶναι ὡσαύτως πλήρεις ἐμπιστοσύνης.

» Δέον νὰ τονισθῇ μετὰ τῆς μεγίστης εὐαρεσκείας, ὅτι ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἐπιδεινοῦται ἡ κρίσις ἐν τοῖς Βαλκανίοις, οἱ κοινοὶ φόβοι καὶ ἡ κοινὴ θέλησις περὶ διατηρήσεως τῆς εἰρήνης ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς προσέγγισιν καὶ εἰς ἀνταλλαγὴν εἰλικρινῆ βλέψεων μεταξὺ τῶν Κυβερνήσεων Βιέννης καὶ Πετρουπόλεως.

» Χάρις εἰς τὰς προσπαθείας τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς, ὑποστηριζομένης ὑπὸ τῆς εὐτυχοῦς πρωτοβουλίας τῆς Γαλλίας, ὅλαι αἱ Δυνάμεις ὁμοφωνοῦσι εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δύο τούτων ἀρχῶν, ἀνεγνώρισαν δηλαδὴ τὴν βασιμότητα τῆς ἐπιθυμίας τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Τουρκίᾳ καὶ συνεφώνησαν ὡς πρὸς τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, ἐν ᾗ περιπτώσει ὁ πόλεμος καταστῇ ἀναπόφευκτος.

» Ἡ δήλωσις ἡ γενομένη εἰς τὰς Βαλκανικὰς πρωτευούσας ὑπὸ τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερομένων Δυνάμεων, τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ τῆς Ρωσίας, ἐπιβεβαιοῖ ἐκ νέου τὰς δύο ταύτας ἀρχὰς ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης καὶ ἐνώπιον τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

» Ἡ Ρωσία καὶ ἡ Αὐστρουγγαρία εἶναι σύμφωνοι εἰς τὰς ἀφιλοκερδεῖς αὐτῶν συμφωνίας ὅπως φέρουν τὴν εἰρήνην. Τὰ γεγονότα τὰ δυνάμενα νὰ ἐπέλθωσιν ἐν τοῖς Βαλκανίοις εἶναι ἀνυπολόγιστα. Ἀλλ' αἱ Δυνάμεις προσπαθοῦσι νὰ θέσωσι ταχύτερον τέρμα εἰς τὴν αἱματοχυσίαν, ἐν τῷ συμφέροντι τῆς εἰρήνης καὶ τῶν ἐμπολέμων».

Τὸ ἀνακοινωθὲν τοῦτο ἐπροξένισεν ζωηρὰς ἀνησυχίας ἐν Σταμπούλ. Οἱ Ὀθωμανοὶ πρεσβευταὶ ἐπεδείκνυον πυρετώδη ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐν Βιέννῃ δραστηριότητα. Ἐζήτουν κυρίως ἵνα ἐπαναληφθῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸ Αὐστριακὸν διάβημα τὸ γενόμενον ἄλλοτε ἐν Ρώμῃ, ὅπως ὁ ἰταλικὸς στόλος μὴ προσβάλῃ τὰ Ἀλβανοηπειρωτικὰ παράλια. Ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις ὑπεσχέθη, ἀλλὰ τὰ γεγονότα ἐπήρχοντο τόσον ραγδαῖα, ὥστε ἡ παρακολούθησίς των ὑπὸ τῆς διπλωματικῆς ἐνεργείας καθίστατο ἀδύνατος. Τὴν 5ην Ὀκτωβρίου ὁ Βούλγαρος ἐν Κων)πόλει πρεσβευτὴς ἐπέδιδεν εἰς τὴν Πύλην τὴν διακοίνωσιν τῆς ρήξεως:

Ἐπειδὴ ἡ Πύλη δὲν ἀπήντησεν εἰς τὴν ταὐτόσημον διακοίνωσιν τὴν ὁποίαν αἱ κυβερνήσεις τῆς Βουλγαρίας, τῆς Σερβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐπέδωσαν εἰς αὐτὴν τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου, ἡ δὲ κατάστασις οὖσα ἤδη ἀρκετὰ σοβαρὰ συνεπείᾳ τῆς ὑπὸ τῆς Τουρκίας παρὰ τὸ κοινὸν δίκαιον, κατασχέσεως τῶν Σερβικῶν πολεμεφοδίων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, κατέστη ἔτι ἀπειλητικωτέρα συνεπείᾳ τῶν ἐπιθέσεων τῶν διεξαχθεισῶν κατὰ τῶν Βουλγαρικῶν καὶ Σερβικῶν προφυλακῶν, κατὰ παράβασιν τῶν διεθνῶν ἀρχῶν, ὡς καὶ τῆς διακοπῆς τῶν διπλωματικῶν σχέσεων, ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις μετὰ λύπης ἀναγκάζεται νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν ἔνοπλον δύναμιν, ἐπαφίνουσα εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν ὅλην τὴν εὐθύνην τῆς διακοπῆς τῶν μεταξὺ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας σχέσεων.

Ἐκτὸς τούτου, ἡ Βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἀνέθηκεν εἰς τὸν κ. Σαράφωφ νὰ πληροφορήσῃ τὴν Πύλην, ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἐπιδόσεως τῆς διακοινώσεως ταύτης, ἡ Βουλγαρία θεωρεῖται ὡς διατελοῦσα ἐν ἐμπολέμῳ καταστάσει πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ ὅτι κρίνων ὡς περατωθεῖσαν τὴν ἀποστολήν του θὰ καταλίπῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος.

Αὐθημερὸν ἐπεδόθη εἰς τὴν Πύλην ἡ ἀνακοίνωσις τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν οἱ πρεσβευταὶ τῶν τριῶν Βαλκανικῶν Συμμάχων ἐγκατέλειπον ταὐτοχρόνως τὴν Τουρκικὴν πρωτεύουσαν. Ἡ ἀναχώρησις τοῦ κ. Γρυπάρη ὑπῆρξεν ἐντυπωτική. Κύματα λαοῦ ἐπλημμύρουν ἀσφυκτικῶς τὰς προκυμαίας τοῦ Γαλατᾶ. Τὸ πλῆθος ἦτο συγκεκινημένον καὶ ἄφωνον καὶ μόνον ὁσάκις ὁ Ἕλλην πρεσβευτὴς ἐνεφανίζετο ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ «Πάλλακυ», ἀνεδίδετο συγκεχυμένος καὶ ὑπόκωφος βόμβος, ὑφ' ὃν ἠσθάνετό τις τὰς ἀγωνίας ὁλοκλήρου φυλῆς, τὰ δακρύβρεκτα προβλήματα ἅτινα τὴν ἀπησχόλουν, τὰς ἐλπίδας, τοὺς πόθους, οἵτινες ἐπτερύγιζον περὶ τοὺς ὑψηλοὺς ἱστούς. . . . Καὶ αἰφνιδίως, τὴν σιγὴν ἣν ἐπέβαλλον τὰ ληφθέντα δρακόντεια μέτρα τάξεως καὶ ἡ ἰσχυρὰ παράταξις στρατοῦ καὶ χωροφυλακῆς, διέκοψεν εἷς βροντώδης χαιρετισμός, ὅστις ἐξήρχετο ἐκ τῶν πεπιεσμένων στηθῶν, ὡς μεμακρυσμένη ἀπήχησις καταρράκτου, πληροῦσα τὸν λιμένα ὁλόκληρον.

Ἐνῷ ὁ Ἕλλην πρεσβευτὴς ἀπήρχετο ἀποκομίζων τὴν ὑστάτην ἐλπίδα εἰρηνικῆς λύσεως, ὁ κ. Κορομηλᾶς ἀνεγίνωσκεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Βουλῇ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, ὁ δὲ κ. Βενιζέλος τὸν διεδέχετο ἐπὶ τοῦ βήματος ὅπως ἀναγνώσῃ προκήρυξιν τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν στρατόν του καὶ τηλεγράφημα τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, ἀγγέλλοντος τὰς πρώτας ἐπιτυχεῖς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις του. Τὸ πῦρ ἐλυμαίνετο τὰ Εὐρωπαϊκὰ τῆς Τουρκίας μεθόρια ὡς πυρκαϊὰ ἀπέραντος. Πρὶν ἔτι συμπληρωθῶσιν αἱ συνήθεις διατυπώσεις τῆς διακοπῆς τῶν διπλωματικῶν σχέσεων, ὁ πόλεμος ἐμαίνετο εἰς ὅλα τὰ Ὀθωμανικὰ μέτωπα. Οἱ σύμμαχοι ἐνετρύφων εἰς αὐτὸν ὡς εἰς πανήγυριν. Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Σερβία, ἐνισχυθεῖσαι ἐν τῇ γενναίᾳ ἀνορθωτικῇ προσπαθείᾳ των, ἤλπιζον νὰ ἐκπλύνωσι δι' αὐτοῦ τὸ ἄγος τῆς Λαρίσσης καὶ τῆς Σλιβινίτσης, ἡ Βουλγαρία ἦτο πεπεισμένη ὅτι θὰ ἐξήρχετο ἐξ αὐτοῦ πραγματικότης τὸ θρασὺ ὄνειρον τῆς Βαλκανικῆς παντοκρατορίας της, τὸ Μαυροβούνιον, ὅτι θὰ ηὔρυνε τὰ ὅρια ἐν οἷς ἠσφυκτία πρότερον ἐπὶ τῶν ἀγόνων βράχων του. Καὶ τὸ περίεργον τοῦτο μίγμα ἰδεαλιστικῶν καὶ ἐθνικιστικῶν διεκδικήσεων, ἁρπακτικῶν βουλιμιῶν, λυτρωτικῶν ἐλπίδων, προσπαθειῶν πρὸς ἀπάλειψιν σελίδων ταπεινωτικῶν, ἀπετέλει ἐν τῷ συνόλῳ ἰλιγγιώδη, ἀκατάσχετον ὥθησιν ἥτις ἔσυρεν ἀκουσίως καὶ τοὺς θέλοντας ν' ἀντιδράσωσιν, ἥτις ἀνέφλεξε τὴν Εὐρωπαϊκὴν κοινὴν γνώμην διὰ τῆς μεγαληρήμονος φιλολογίας των προκηρύξεων καὶ ὑφ' ἣν ἠσθάνετό τις τὸ σφύζον αἷμα λαῶν εὐρώστων καὶ νεανῶν. Μάτην ἡ Αὐστρία, συναισθανομένη ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος ὅστις ἐπερράγη ἐν ἀγνοίᾳ της, ἄνευ αὐτῆς, ὑπὸ τὴν φιλόστοργον ὑπόθαλψιν τῆς Ρωσαιωνίας της ἐχθρᾶς, θὰ ἐστρέφετο μοιραίως κατὰ τῶν συμφερόντων της, ἀπεφάσισε ν' ἀσκήσῃ πρὸς ἀναχαίτισιν του ἰσχυρὰν πίεσιν. Μόλις ἡ

Γερμανία ἐβολιδοσκοπήθη περὶ παρομοίας ἐνεργείας, ἐνεφανίσθη ἐν Βιέννῃ ὑπ' αὐστηροτάτην ἀνεπισημότητα ὁ Κάϊζερ καὶ μετῆλθε πᾶσαν τὴν ἐπιρροήν του ἐπὶ τοῦ γηραιοῦ Καισαροβασιλέως, ὅπως ἀναχαιτίσῃ τοὺς συμβούλους του ἀπὸ ἐγχειρημάτων ἀφ' ὧν ἀπέτρεπε στοιχειώδης σύνεσις. Τὰς φιλοπολέμους ἄλλως τε διαθέσεις τῆς Μπαλμπλάτς, ἐχαλιναγώγησαν ἐκδηλώσεις ἐμφαντικώτεραι.

Ἐνῷ ὁ Γερμανὸς Αὐτοκράτωρ ἤσκει τὴν εἰρηνοποιόν του ἐπίδρασιν, ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἐδημοσίευεν ἐν ἰδιαιτέρᾳ ἐκδόσει τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος, δήλωσιν περὶ τῆς Ἀγγλικῆς οὐδετερότητος, μετὰ διατάξεως ἀπαγορευούσης εἰς πάντα Βρεττανὸν ὑπήκοον νὰ κατατάσσηται ὑπὸ τὴν σημαίαν τῶν ἐμπολέμων κρατῶν.

Αἱ ἄλλαι Μ. Δυνάμεις τὴν ἐμιμήθησαν ἐκτὸς τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ρωσσίας, αἵτινες ἀπέσχον διαβήματος δεσμεύοντος προκαταβολικῶς τὴν ἐλευθερίαν των. Ἀλλ' ἡ ταὐτόχρονος δέσμευσις τῆς μιᾶς Δυνάμεως ὑπὸ τῆς ἄλλης, ἀπετέλει οὐσιαστικῶς νέαν οὐδετερότητα. Τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ κονίστρᾳ, μόνοι ἀπέναντι ἀλλήλων θ' ἀπέμενον δύο πολιτισμοὶ ἀντίπαλοι, δύο παραδόσεις συγκρουόμεναι, δύο ἐχθραὶ Ἤπειροι. Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία θὰ ἐρρίπτοντο πάλιν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅστις δὲν θὰ παύσῃ ἴσως ποτέ. Διότι κατ' οὐσίαν ἡ Βαλκανικὴ αὕτη ἔρις δὲν εἶναι ἢ ἡ παθολογικὴ ἀντίδρασις τῆς Ἀσίας κατὰ τῶν Ἑσπερίων στοιχείων, ἅτινα, ἐκφυλισθεῖσα ἐν τῇ βραδείᾳ προελάσει της πρὸς τὴν Δύσιν, δέν ἠδυνήθη ν' ἀφομοιώσῃ διὰ τῆς πειθοῦς ἢ διὰ τῆς βιαιότητος καὶ τῆς Ἑσπερίας πάλιν σκέψεως κατὰ τῶν ἀδαμάστων τῆς Ἀσίας ἀτομισμῶν. Ἡ Εὐρώπη κολακευθεῖσα ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ δαμάσῃ τοὺς ἀταβισμοὺς τούτους, ἐξηκρίβου μετὰ τόσους αἰῶνας πάλης ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως ὅτι ἠπατᾶτο οἰκτρῶς. Μονομαχία τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς ἀντιδράσεως, ἐκπροσωποῦσα ὁλόκληρον τὴν Τουρκικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς Ἁλώσεως, αἰτήματα τῶν ἐθνοτήτων οὐσιωδῶς ὅμοια, εἴτε προβάλλοντα ἐπὶ τῶν χειλέων τῶν θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν τῶν Χριστιανικῶν Κοινοτήτων, εἴτε ἐπὶ τῆς σπάθης τῶν στρατευομένων ὁμοφύλων των, ὡς ἀποδεικνύει πρόχειρος σύγκρισις τῶν Πατριαρχικῶν τακριρίων πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῶν τελευταίων Βαλκανικῶν διακοινώσεων, Κοινοβουλευτικαὶ συγκρούσεις εὑρύνουσαι τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν ἀλλοφύλων τῆς Αὐτοκρατορίας ὁμάδων, πᾶσαι αἱ προστριβαὶ αὗται αἵτινες ὡδήγησαν εἰς τὴν τελικὴν σύγκρουσιν δὲν ἦσαν ἢ ἁπλᾶ ἐπεισόδια τοῦ μεγάλου δράματος, οὗτινος τὸ θέμα εἶναι ὁ ἀνταγωνισμὸς δύο κόσμων, οἵτινες παρὰ συμβίωσιν αἰώνων δὲν ἐλησμόνησαν τὴν ἀρχαίαν ἔχθραν των.—Καὶ ἡ σύγκρουσις αὕτη εἶναι τόσον φυσιολογικὴ, τόσον σύμφωνος πρὸς τοὺς ἱστορικοὺς νόμους, ὥστε αὐτὰ τὰ Ἀσιατικὰ στοιχεῖα ἅτινα περιεῖχεν ἐν ἑαυτῷ ὁ Βαλκανικὸς συνασπισμός, παρὰ τὴν φαινομενικὴν των προσχώρησιν εἰς τὰ Ἑσπέρια ἰδεώδη, θ' ἀποσπασθῶσιν τοῦ συνασπισμοῦ τούτου καὶ θά στραφῶσι κατ' αὐτοῦ, μοιραίως, ἀκαταμαχήτως, μόλις ἐκπληρωθῇ ὁ σκοπὸς τῆς πρώτης σταυροφορίας των, ὑπείκοντα τίς εἶδεν εἰς ποίας σκοτεινὰς κληρονομικότητας. . . .

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑ ΔΗΛΩΣΙΣ

Μὲ ἑξακοσίας περίπου πυκνὰς σελίδας, μεγάλου 8ου σχήματος καὶ μὲ 150 περίπου εἰκόνας, καλλιτεχνικῶς ἐκτετυπωμένας, ἔκλεισεν ὁ Α΄ τόμος τῆς Ἱστορίας τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου. Ὁ τόμος οὗτος ἀποτελεῖ πολυτιμότατον ἐφόδιον διὰ πάντας, ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐγκύψουν εἰς τὰ πλέον μακρυνὰ καὶ ἐγγύτερα ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ αἴτια, ἄγνωστα καὶ εἰς τὸ πολὺ καὶ εἰς τὸ ὀλίγον κοινόν, τὰ ὁδηγήσαντα τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς εἰς σύρραξιν πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἱστορίας εἶναι τόσον γνωστὸς εἰς τὸ Πανελλήνιον κοινόν, ὥστε θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἐξάρωμεν λεπτομερῶς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ κ. Καβαφάκης, ἐξ ὅλων τῶν ἐπιχειρησάντων, εἴτε ἐνταῦθα, εἴτε ἐν Ἀθήναις, νὰ ἀναλάβουν τὴν συγγραφὴν τόσον ἐπιπόνου καὶ τόσον λεπτοῦ συγγράμματος, εἶναι ὁ μόνος, ὅστις κατώρθωσεν, ἀνεπηρέαστος, ἐκ τῶν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ραγδαίως ἐξελιχθέντων καὶ ἐξελισσομένων γεγονότων, πολεμικῶν καὶ διπλωματικῶν, νὰ ὁδηγήσῃ τὸ περιπλοκώτερον μέρος τῆς Ἱστορίας ἑνὸς πολέμου, τὴν Εἰσαγωγὴν, εἰς ἀσφαλῆ λιμένα.

Καθ' ὃν χρόνον ἀπειρία κοινῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἀνωρθώθησαν πρὸ τοῦ κοινοῦ, ὡς μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ ἱστοριογράφοι, ἐδοκίμαζον νὰ καταπλήξουν τὸν κόσμον, διὰ ψαλλιδισμάτων τῶν ἀφηγήσεων τῶν ἐφημερίδων, πότε παρουσιάζοντες τοὺς Βουλγάρους,— ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ πρώτου πολέμου,—ὡς πλασθέντας διὰ ν' ἀγαπήσουν τὸν Ἑλληνισμὸν μὲ ὅλην τὴν τρυφερότητα τῆς καρδίας των, πότε δὲ—ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ δευτέρου πολέμου—ὡς τέρατα, ἄξια ἐξοντώσεως, ὁ κ. Καβαφάκης, κριτὴς ἀμερόληπτος, βαθὺς γνώστης τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, οὐδόλως ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, οὐδὲ κατὰ κεραίαν παρεξέκλινεν ἀπὸ τὴν βάσιν του: τὴν Λογικήν. Ὁ κ. Καβαφάκης, πότε ἐγκύπτων εἰς τὸ βάθος τῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα περιεπλέκοντο πολλάκις εἰς βαθμὸν, ὥστε ὁ κοινὸς θνητὸς νὰ μὴ διακρίνῃ τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὸ ψεῦδος, πότε ἀναμένων τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, οὐδέποτε ἔσυρε τὴν γραφίδα του, ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν κανενὸς πολεμικοῦ κατορθώματος, ἢ τῶν ἐνθουσιωδῶν ζητωκραυγῶν ὑπὲρ τοῦ δεῖνα ἢ τοῦ τάδε Κράτους. Διότι οἱ ἐνθουσιασμοὶ καὶ αἱ ζητωκραυγαὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τεχνάσματα πολιτικὰ, προωρισμένα νὰ παρασύρουν τοὺς ἁπλοϊκοὺς

καὶ τοὺς ἐπιπολαίους. Ἡ Ἱστορία πρέπει νὰ γράφεται ψυχραίμως. Ὁ ἀληθὴς ἱστοριογράφος κατευθύνεται οὐχὶ ἀπὸ τὸ αἴσθημα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν νοῦν.

Ἀκριβῶς δὲ, ἡ Ἱστορία τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου τοῦ κ. Καβαφάκη φέρει τὴν σφραγῖδα τοῦ νοῦ καὶ τῆς Λογικῆς. Δι' αὐτὸ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Ἐκδοτῶν ὅπως κυκλοφορήσουν τὰ φυλλάδια τοῦ ἔργου, τὸ ἓν ἀμέσως κατόπιν τοῦ ἄλλου, προσέκρουεν εἰς τὴν λογικωτάτην παρατήρησιν τοῦ συγγραφέως: ὅτι «ἔργα σοβαρὰ δὲν γράφονται ἐπάνω στὸ γόνατο» καὶ «ὅτι πρέπει τὸ κοινὸν νὰ ἔχῃ ὑπομονὴν, ἐὰν θέλῃ ἔργον εὐσυνείδητον». Εὐτυχῶς τὰ γεγονότα δὲν διέψευσαν τὴν παρατήρησιν τοῦ συγγραφέως, ὁ δὲ παρὼν πρῶτος τόμος δὲν περιέχει οὔτε μίαν πλάνην, ὀφειλομένην εἰς τὴν ἀπατηλότητα τῶν πραγμάτων.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως, δηλ. τῆς Λογικῆς καὶ τῆς Ἀληθείας, ἄρχεται λίαν προσεχῶς καὶ ὁ Β' τόμος, ὁ ὁποῖος θὰ περιέχῃ τὰ γεγονότα τοῦ πολέμου, ἐπίσης ἀκριβῶς καὶ ἀμερολήπτως.

Ὁ συγγραφεὺς, κατερχόμενος εἰς τὰς Ἀθήνας, θὰ συλλέξῃ παρὰ τῶν ἁρμοδίων καὶ ἀξιοπίστων πηγῶν ὅλα τὰ στοιχεῖα, τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν ἀκριβῆ, ζωντανὴν καὶ περιγραφικὴν συναρμολόγησιν καὶ ἀναπαράστασιν τῶν γεγονότων καὶ τῶν δύο πολέμων.

Φυσικὰ, ἡ συγγραφὴ τῶν πολεμικῶν γεγονότων θὰ γίνῃ πολὺ ταχέως, καθόσον ἡ ἱστορία των εἶναι σύγχρονος, δὲν ἀπαιτοῦνται δὲ μακραὶ καὶ ἐπίπονοι ἔρευναι, ὡς συμβαίνει διὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν αἰτίων μιᾶς Ἱστορίας.

Ἐν συντομίᾳ, ἡ Ἱστορία τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου τοῦ κ. Α. Καβαφάκη, θὰ εἶναι τὸ ἀρχιτεκτονικώτερον, τὸ ἀριστοτεχνικώτερον καὶ τὸ ἀκριβέστερον ἱστορικὸν σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἡ σύγχρονος λογοτεχνία καὶ ἡ ἱστοριογραφία.

Λογιζόμεθα εὐτυχεῖς, διότι τὴν περισπούδαστον ταύτην Ἔκδοσιν ἡμῶν κοσμεῖ τὸ ὄνομα ἑνὸς ἐκ τῶν βαθυτέρων καὶ μελετητοτέρων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς μας.

Οἱ Ἐκδόται